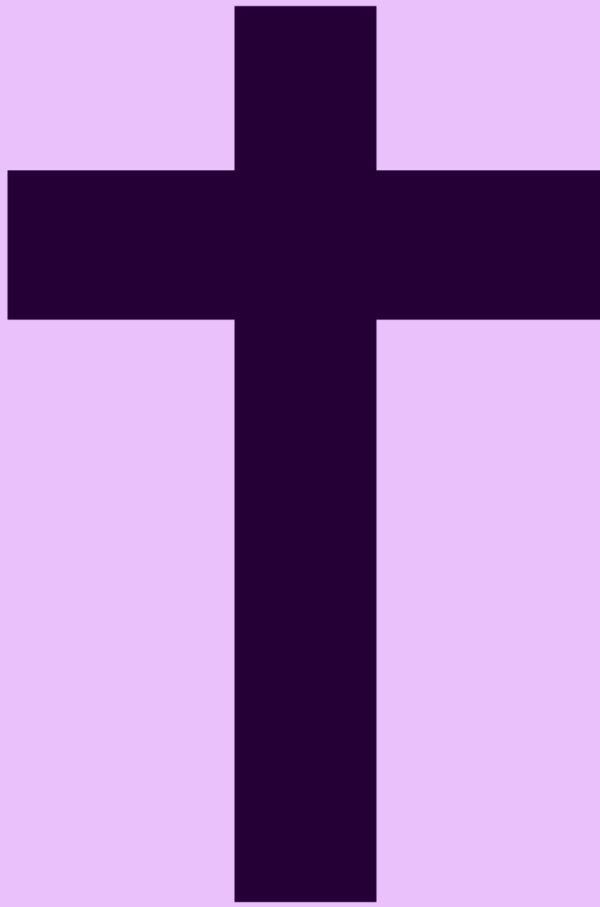

Dios Cũ Cauetibũjũ
Cũrĩcã Tuti

New Testament in Carapana (CO:cbc:Carapana)

Dios Cã Cauetibujũ Cũrĩcã Tuti
New Testament in Carapana (CO:cbc:Carapana)

copyright © 2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Carapana

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Carapana

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 4 Mar 2019 from source files dated 29 Nov 2017
69a83a35-f961-5e00-b9bd-ee04b851efbd

Contents

SAN MATEO	1
SAN MARCOS	68
SAN LUCAS	109
SAN JUAN	180
LOS HECHOS	232
ROMANOS	290
1 CORINTIOS	319
2 CORINTIOS	347
GÁLATAS	365
EFESIOS	376
FILIPENSES	385
COLOSENSES	391
1 TESALONICENSES	397
2 TESALONICENSES	403
1 TIMOTEO	406
2 TIMOTEO	415
TITO	421
FILEMÓN	425
HEBREOS	427
SANTIAGO	447
1 SAN PEDRO	454
2 SAN PEDRO	463
1 SAN JUAN	468
2 SAN JUAN	475
3 SAN JUAN	476
SAN JUDAS	477
EL APOCALIPSIS	480

El Santo Evangelio Según SAN MATEO

Los antepasados de Jesucristo

(Lc 3.23-38)

¹ Jesucristo ati yeparu cū caatiānajērē ati tutipru marī tūgoro. Mai, caānijūgoro cū űicūjāā ānana wāmerirē mūjāā quetibūjugru yu ātiya. Jesucristo ruame David, bairi Abraham ānacū pārāmi majū caānacū āmi. Atore bairo āñupā:

² Abraham macūcūsupi Isaac sawātescūre.

Isaac ruame cabero macūcūsupi Jacob sawātescūre.

Jacob ruame cabero macūcūsupi Judā sawātescūre, cū bairā mena.

³ Judā ruame cabero rūnaacūsupi Fares, bairi Zara sawātescū mena. Na raco, Tamar wātescūsupo.

Tunu bairoa Fares ruame cabero macūcūsupi Esrom sawātescūre.

Esrom ruame cabero macūcūsupi Aram sawātescūre.

⁴ Aram ruame cabero macūcūsupi Aminadab sawātescūre.

Aminadab ruame cabero macūcūsupi Naasón sawātescūre.

Naasón ruame cabero macūcūsupi Salmón sawātescūre.

⁵ Salmón ruame cabero macūcūsupi Booz sawātescūre. Cū raco, Rahab wātescūsupo.

Tunu bairoa Booz ruame cabero macūcūsupi Obed sawātescūre. Cū raco, Rut wātescūsupo.

Tunu bairoa Obed ruame cabero macūcūsupi Isaí sawātescūre.

⁶ Isaí ruame cabero macūcūsupi David, Israel yera macāāna quetiurau rey caāniraure.

Bairi David cūā cabero macūcūsupi Salomón sawātescūre. Cū raco ānacō ruame Urías ānacū nūmo āñupō.

⁷ Tunu bairoa Salomón ruame cabero macūcūsupi Roboam sawātescūre.

Roboam ruame cabero macūcūsupi Abías sawātescūre.

Abías ruame cabero macūcūsupi Asa sawātescūre.

⁸ Asa ruame cabero macūcūsupi Josafat sawātescūre.

Josafat ruame cabero macūcūsupi Joram sawātescūre.

Joram ruame cabero macūcūsupi Uzías sawātescūre.

⁹ Uzías ruame cabero macūcūsupi Jotam sawātescūre.

Jotam ruame cabero macūcūsupi Acaz sawātescūre.

Acaz ruame cabero macūcūsupi Ezequías sawātescūre.

¹⁰ Ezequías ruame cabero macūcūsupi Manasés sawātescūre.

Manasés ruame cabero macūcūsupi Amon sawātescūre.

Amon ruame cabero macūcūsupi Josías sawātescūre.

¹¹ Josías ruame cabero macūcūsupi Jecónias, cū bairā menarē. Ti yuteare marī űicūjāā Israel yera macāānarē na űejoyura aperoru Babilonia yeparure.

¹² Bairi yua, Jecónias ruame na sawiyoro bero tunu etauru, macūcūsupi tunu Salatiel sawātescūre.

Salatiel ruame cabero macūcūsupi Zorobabel sawātescūre.

¹³ Zorobabel ruame cabero macūcūsupi Abiud sawātescūre.

Abiud ruame cabero macūcūsupi Eliaquim sawātescūre.

Eliaquim ruame cabero macūcūsupi Azor sawātescūre.

¹⁴ Azor ruame cabero macūcūsupi Sadoc sawātescūre.

Sadoc ruame cabero macūcūsupi Aquim sawātescūre.

Aquim ruame cabero macūcūsupi Eliud sawātescūre.

¹⁵ Eliud ruame cabero macūcūsupi Eleazar sawātescūre.

Eleazar ruame cabero macūcūsupi Matán sawātescūre.

Matán ruame cabero macūcūsupi Jacob sawātescūre.

¹⁶ Jacob p̄ame cabero mac̄c̄supi yua José cawāmec̄c̄re.

José p̄ame María manap̄ añup̄i. Bairi yua, María p̄ame Jesús paco cañnacō ãmo.

Dios c̄ cajoric̄ Mesías marí caí, Jesús paco majū ãcō baiwō María.

¹⁷ Bairi bairo cōñaata, Abraham ãnacū berore p̄ga wāmo peti r̄pore bap̄aricānacā p̄nirō cānacā tutiri bero macāc̄c̄ añup̄i David. Tunu bairoa David ãnacū berore p̄ga wāmo peti r̄pore bap̄aricānacā p̄nirō cānacā tutiri bero caátó majū israelita majārē na ñejoyupa Babiloniar̄. To Babiloniar̄ israelita majārē na cañejoricaro berore tunu p̄ga wāmo peti r̄pore bap̄aricānacā p̄nirō cānacā tutiri capetiro bero macāc̄c̄ majū añup̄i yua Jesús.

Nacimiento de Jesucristo

(Lc 2.1-7)

¹⁸ ãmerē, m̄jāārē yu quetib̄j̄ḡu Jesucristo c̄ cabuiarique quetire. Bairo baiyupa: Jesús paco María p̄ame José mena cawāmojiyapao añup̄ō. Mai, c̄ mena cō cañiparo j̄goyep̄ua, merē bairirup̄añ añup̄ō. Mai, Esp̄ritu Santo, Dios Yeri majū c̄ camas̄ir̄jē j̄gori bairo baiyupo María. ¹⁹ José p̄ame mas̄ēs̄up̄ Esp̄ritu Santo bairo c̄ caátiatajere. “Roro átiatacomo,” ĩ t̄goñañup̄ c̄ yerip̄. Baip̄ua, nipetiro camasā na caññajoro cō tutigaesup̄. Cariape caāc̄ ãnir̄ caroaro t̄goñañup̄. “Cō yarā jetore, ‘Cōrē yu boetiya,’ ñiḡu yasioroa,” ĩ t̄goñañup̄.

²⁰ Bairo c̄ cañt̄goñarō bero cañnimitac̄c̄rē, ñami caño q̄ēguericarop̄ Dios c̄ cajou, ángel majū buiaetayup̄. C̄ p̄ame bairo q̄ñ̄up̄: “José, David ãnacū p̄rāmi, t̄goñar̄q̄ē paeticōña María menarē. Rorije áperiyamo. Cō mac̄ cañipar̄ Esp̄ritu Santo c̄ camas̄ir̄jē j̄gori cabuiar̄ ññami. Torec̄, ‘Cōrē cō yu boetiya,’ ĩ t̄goñaeticōña. ²¹ Tunu bairoa cō mac̄ c̄ cabuiaro, ‘Jesús’ c̄ m̄ wāmetiḡ. Tore bairo wāmec̄tiḡmi, cabero butiácú c̄ yarā na carorije wap̄are canetōp̄añ ãnir̄. Bairi ‘Jesús’ c̄ m̄ wāmetiḡ,” q̄ñ̄up̄ ángel Josere, q̄ēguerica tutip̄ yua.

²² Profeta majōc̄ j̄gori Dios c̄ cañj̄goyetic̄r̄c̄r̄ōrē bairo baietaro baiyupa. Mai, atore bairo ĩ quetib̄j̄yupi Dios profeta majōc̄re tir̄m̄p̄re:

²³ “Jicāo carōmio, cañm̄ mena cañmeo nimioc̄ā, mac̄c̄tigomo.

Yu camas̄ir̄jē j̄gori mac̄c̄tigomo.

C̄, cō mac̄ p̄ame ‘Emanuel’ wāmec̄tiḡmi,” ĩ quetib̄j̄yupi profetare.

(Emanuel ĩgaro ñña: “Dios marí mena ãnicōññami.”)

²⁴ Cabero José p̄ame cāniwāc̄r̄i bero, ángel c̄rē c̄ caátirotirore bairo ásup̄. María mena wāmo jiyayup̄. ²⁵ Bairo wāmoijamic̄ā, cō mena ãmeñup̄, cō mac̄, Jesús cawāmec̄tip̄añ c̄ cabuiaparo j̄goye mai.

2

La visita de los sabios del Oriente

¹ Bairo cabairo bero yua, Jesús buiayupi Belén cawāmec̄ti mac̄p̄, Judea yep̄ar̄. Rey Herodes cawāmec̄c̄ majū quetiup̄añ c̄ cañi ȳteare buiayupi. Bairo c̄ cabuiaro bero, cab̄toa camas̄r̄ ñocōārē cañnacōññamas̄r̄i majā ti yep̄ar̄ etayup̄arā. Muip̄ c̄ cawāñnat̄op̄ caat̄atana etayup̄arā. ² Bairo eta yua, atore bairo na ĩ j̄ññañup̄arā:

—¿Noo c̄ ãññati m̄jāā, judío majā, quetiup̄añ rey cañipar̄ cabuiatac̄? C̄ yu ñocōrē jāā ññajop̄. Ñocō p̄ame muip̄ c̄ cawāñnat̄op̄ buiatuaetami. Bairi c̄ñc̄rē q̄ñroagarā jāā at̄ip̄ —na ĩ quetib̄j̄yup̄arā cab̄toa camas̄r̄.

³ Bairo na cañquetib̄j̄uro t̄go, quetiup̄añ rey Herodes p̄ame t̄go ac̄acoasup̄. To Jerusalén macāña c̄ñ nipetirā t̄go ac̄acoasup̄arā. ⁴ Bairo Herodes p̄ame t̄goac̄ari yua, na piijoyup̄ sacerdote majā quetiup̄arārē, bairi Moisés ãnacū c̄ carotic̄r̄q̄ērē caj̄gobueri majā c̄ārē. Bairo na caneñat̄aro ñña yua, atore bairo na ĩ j̄ññañup̄:

—¿Dope bairo na ĩ quetib̄j̄yup̄ari marí ñic̄j̄ā, Mesías cawāmec̄c̄ c̄ cabuiapeere? ¿C̄ p̄ame noop̄ c̄ buiagayup̄ari? —na ĩ j̄ññañup̄ Herodes c̄ capiijoatanarē.

⁵ Bairo c̄ cañr̄ t̄go yua, na p̄ame q̄ñ̄up̄arā:

—Belén na caĩrĩ macãpũ Judea yeparũ buiagayupũ Mesías. Dios yaye quetire woaturica tutipũ atore bairo ĩ woatuyupi profeta Dios cãrẽ cũ caĩquetibũjuriere:

⁶ ‘Mũjãã, Judea yepa, Belén na caĩrĩ macã macããna ƚseanirĩ ãña.

Capairi macã macããna mee nimirãcũã, caãni macã majũ macããna mũjãã ãniña.

Mũjãã mena macããcũ ĵĩcãũ quetibũjũ masĩgũmi.

Yũ yarã, Israel yepa macããnarẽ na quetibũjũ masĩgũmi,’

ĩ woatuyupi profeta Dios cãrẽ cũ caĩquetibũjuriere —qũĩ quetibũjũyuparã Herodere cũ capĩjoatana pũame.

⁷ Cabero yua, Herodes pũame yasioro na piijoyupũ cabũtoa camasĩrã muipũ cũ sawãmũatopũ caatĩatanarẽ. Bairo yasioro na piijori yua, cũ ñocõ cabuiatĩatascũ na caĩñajũgoatajere na jẽniñañupũ. ⁸ Bairo tiere cãrẽ na caquetibũjũyaparoro, Herodes pũame Belẽpũ na joyupũ. Atore bairo na ĩ joyupũ:

—Topũ ánãja. Cũ, sawĩmanacarẽ mũjãã macãwã. Bairo cũ mũjãã cabocaata, yũ mũjãã quetibũjũjowa. Yũ cũã, cũ ñiroau águ —na ĩtomiñupũ Herodes cabũtoa camasĩrĩ majãrẽ.

⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, “Jaũ” qũĩñuparã. Bairi Belẽpũ acoásúparã cabũtoa camasĩrã pũame. Bairo na caátó, ñocõ na caĩñajoatascũ pũame tunu buiatuayupũ. Na riape baujũgoyecũsupũ. Sawĩmanaca cũ caãni wii buipũ bauetayupũ. ¹⁰ Bairo ñocõ cũ cabairo ĩña, cabũtoa camasĩrã bũtioro ƚseaniñuparã yua. ¹¹ Bairo ti wii Jesús cũ caãni wiipũre etarã yua, jããñuparã. Bairo jããetarã, Jesure cũ paco María mena qũĩñañuparã. Bairo Jesure qũĩña yua, rũropaturi mena etanumurĩ qũĩroayuparã. Bairo áti yaparo, na rocapataarire pããñuparã. Na yaye apeyere cũ nuniñuparã. Bairi orore, werea ũnierẽ, bairi caroaro cajutiñurĩjẽ ũnie cũãrẽ cũ nuniñuparã. ¹² Cabero qũẽguerica tutipũ na quetibũjũyupũ Dios Herodes roro cũ caátigarijere. Bairi cabũtoa camasĩrã pũame apewãpũ tunucoásúparã, na ya macã tunu ánã yua.

La huida a Egipto

¹³ Bairo cabũtoa camasĩrã na catunuátó bero, marĩ Quetiupũ cũ cajou ángel buiaetayupũ tunu. José cũ cacãnirõ qũẽguerica tutipũ cũtu buiaetayupũ. Atore bairo qũĩñupũ ángel Josere:

—José, wãcãña. Herodes, sawĩmanacarẽ cũ pajĩãrocacõãgu, mũjããrẽ macãũ átiyami. Bairi sawĩman, cũ paco mena cũ jũgorutiácũja Egipto yeparũ. Topũ mũjãã ãnicõãwã. Cabero mũjãã yũ quetibũjũgu tunu —qũĩñupũ ángel Josere.

¹⁴ Bairo ángel cũ caĩrõ tũgo, cũ caĩrõrẽ bairo baiyupũ José. Ti ñamia Jesuaca, bairi cũ paco mena cũ neásúpũ Egipto yeparũ. ¹⁵ Topũre eta, yoaro ãnicõãñuparã. Herodes cũ cariatato beropũ tunucoásúparã na ya yeparũ tunu. Profetare marĩ Quetiupũ cũ caĩjũgoyetiricarore bairo baietaro baiyuparo. Atore bairo mai ĩ quetibũjũyupi Dios profetare tirũmũpũ: “Yũ macũ Egiptopũ caãniatascũre cũ yũ piitunuojoũ,” ĩ quetibũjũyayupi Dios profetare.

Herodes manda matar a los niños

¹⁶ Mai, Herodes pũame cabũtoa camasĩrã cũ cabairotirore bairo na cabaieto tũgoũ yua, bũtioro asiajãñupũ. Bairi cũ ũmũarẽ na joyupũ Belén macãpũ, nipetiro sawĩmarã sawĩmanã pũga cũma cacũgorã, na bairã cũãrẽ na capajĩãrepeyoparore bairo ĩ. Belén macãtũ macããna cũãrẽ tore bairo na pajĩãrepeyocõãrotiyupũ. Cabũtoa camasĩrã na caquetibũjũriquei jũgori, “Pũga cũma cacũgoũ ãcũmi cũãcã,” ĩ tũgoñarĩ bairo na átirotiyupũ. ¹⁷ Profeta Jeremías sawĩmecũcũ cũ caĩwoatuyaricarore bairo baiyuparo:

¹⁸ “Ramã sawĩmecũti yeparũre otiawajarique ocajogaro bũtioro majũ.

Raquel nigomo roro yaparuarique mena caotio, cõ pũnaa na cariapetiro ĩñarĩ yua.

Bairi, ‘Roro otiecoa. Roro mũ cabairije netõcoagaro,’ cõ na caĩrĩjẽrẽ tũgogaetigomo.

Oticõã ninucũgomo,” ĩ quetibũjũ woatuyayupi Jeremías ãnacũ cabaipeere.

¹⁹ Cabero Herodes pũame riacoásúpũ. Bairo cũ cariaro ĩña, ángel pũame Josere cũ buiaetayupũ tunu. Egipto yeparũ José qũẽguerica tutipũ cũ caãno, cũ buiaetayupũ. Bairo buiaeta yua, atore bairo qũĩñupũ Josere:

²⁰ —Wãcãña José. Cawĩmañacarẽ capajĩãgamirĩcãrã merẽ riapeticoama. Bairi cũ, cawĩmañ, cũ paco mena cũ neácũja tunu mũjãã ya yepa, Israel yepapũ —qũĩñupũ ángel Josére.

²¹ Bairi ángel cũ caĩrõrẽ bairo ásupũ José. Jesús, bairi cũ paco mena cũ neásupũ Israel yepapũ tunu. ²² Mai, topũ ãcũ, quetire tũgoyupũ José. “Herodes ãnacũ macũ, Arquelao cawãmecũcũ Judea yepa macããna quetiupũ merẽ jããupũ,” ĩrĩqũẽ quetire tũgoyupũ. Bairo tũgo yua, uwi, ti yepare tunuágaetimiñupũ. Bairo qũẽguerica tutipũ Dios cũ caquetibũjũatacũ ãnirĩ, Galilea yepapũ roque na jũgoásupũ José. ²³ Bairo Galilea yepapũre etañ, na jũgoãnicõãñupũ Nazaret cawãmecũti macãpũ. Profeta majã Jesure na caĩwoatujũgoyetiricarore bairo baietaro baiyuparo: “Jesús, Nazaret macããcũ na caĩ nigũmi,” ĩ woatuyupa mai profeta majã.

3

Juan el Bautista en el desierto

(Mr 1.1-8; Lc 3.1-9, 15-17; Jn 1.19-28)

¹ Bairo cayoato bero, ti yũtea caãno, Juan ãnacũ, camasãrẽ oco mena cabautizapũ pũame etayupũ. Desierto cayucũmanopũ Judea yepare etari Dios yaye quetire camasãrẽ na quetibũjũgũ etayupũ. ² Atore bairo na ĩ quetibũjũyupũ: “Dios cũ carotimasĩrĩpũ merẽ etaro baiya. Bairi tũgoña qũẽnorĩ caroaro ãña Dios mena, mũjãã yasire,” na ĩ quetibũjũyupũ cũtũ catũgorã etarãrẽ.

³ Mai, Juan pũame profeta Isaías ãnacũ cũ cawoatujũgoyecũtacũ ãñupũ. Atore bairo ĩ woatu quetibũjũyayupi Juan cũ cabaipeere:

“Bairo ĩgũmi jĩcãũ desierto cayucũmanopũ caãnicõãniatacũ:

‘Marĩ Quetiupũ yoaro mee etagũmi.

Torena, caroaro cariape ãnicoteya.

Camasã na quetiupũ cũ caetaparo jũgoye cũ caatĩpawãrẽ na caqũẽnoyurorea bairo cũ qũẽnoyuya mũjãã cũã,’”

ĩ woatu quetibũjũyayupi Isaías ãnacũ Juan cũ caĩquetibũjũpeere.

⁴ Juan pũame waibũcũ camello cawãmecũcũ asero mena jutiuro qũẽnorĩ jãñañupũ. Tunu bairo waibũcũ aserowẽ mena cũ jutiurore ñũjãã tũgãbiyori jutii jãñañupũ. Bairi tunu ãgarique cũsupũ Juan yeseroare bairã caãnarẽ. Beroa oco cũãrẽ etinucũñupũ.

⁵ Bairo cũ cabaiãno, Juan tũpũ asũparã camasã capããrã. Jerusalén macã macããna, bairi Judea yepa macããna cũã, Rio Jordán na caĩrĩya tũni macããna nipetiro camasã Juan tũpũ asũparã. Juan yaye quetibũjũriquere tũgogarã cũtũ asũparã. ⁶ Bairo cũ caĩquetibũjũro tũgorã, roro na caátajere tũgoña yapapuari Dios mena bũsũnetõñuparã. Bairo na caáto ĩña, oco mena na bautizayupũ. Catũgousarãrẽ Rio Jordãpũ na bautizayupũ Juan.

⁷ Mai, aperã capããrã fariseo majã, bairi saduceo majã mena Juarẽ cũ bautiza rotiranã etayuparã na cũã. Bairo na caboro ĩñarĩ, atore bairo na ĩñupũ Juan: “¡Mũjãã caĩtopairã, ãña pũnaarẽ bairo caãna mũjãã caãnoi, mũjãã yũ bautizaecũ! Atore bairo mũjãã ĩ tũgoñarã: ‘Dios camasãrẽ cũ caĩñabeseri rũmũrẽ popiye marĩ cabaibũjũoatajere oco mena marĩ cosenetõbũjiõũmi,’ mũjãã ĩ tũgoñarã. ¿Ñamũ mũjãã cũ quetibũjũyati, ‘Tie mena jãã netõgarã,’ mũjãã caĩrĩjêrẽ? ⁸ Bairo pũame mũjãã caatĩãnierẽ boya: Roriye mũjãã caátiere yapapuari caroaro ãnajẽ pũame átijũgoya. Bairo mũjãã caáto, camasã nipetiro ĩñarã, ‘Torena, na yerire merẽ wasoa yaparoupa,’ ĩ masĩgarãma. ⁹ Tunu bairoa, ‘Marĩã, Abraham ãnacũ pãrãmerã marĩ caãnoi, marĩ netõõgũmi Dios,’ ĩ tũgoñaeticõãña. Bairo mũjãã caĩtũgoñamiatacũãrẽ, dope bairo átinetõmasĩã maniña. Dope bairo Dios boũ, atie ãtã rupaa mena Abraham pãrãmerãrẽ bairo na átiqũẽno jẽñomasĩñami. ¹⁰ Bairi caroaro mũjãã caápericõãta, jĩcãũ yucũ, carĩca maniirẽ quetĩjoerocacõãrĩcãrõrẽ bairo mũjãã átirecõãgũmi Dios mũjãã cũãrẽ. Petoaca rũsaya mũjããrẽ Dios cũ caĩñabesepa rũmũ.

¹¹ “Bairopũ, yũ paarique niña mũjããrẽ oco mena yũ cabautizarije. Roro mũjãã caátajere yapapua tũgoñarĩ tiere mũjãã cajãnarõ ĩñarĩ, tore bairo mũjããrẽ yũ átiya. Yũ

paarique to cañumiatacũārē, yu bero caetau cũ capaarije ruame ñunetōgaro. Cũ roque Espíritu Santore jōmasīgumi camasāpũre. Tunu bairoa camasā roro na catũgoñarjĵērē na wasoao joroque na átigumi. Cũ roque yu netōrō cañimajũñ nigumi. Bairi yu ruame jĵcārō tũni yu átipeyomasĵētĵña. ¹² Yu bero caetaru ruame marĵ ĵñabesegumi. Bairo carorārē na beseregumi. Trigo aseri carorĵere joerocacōārĵcārōrē bairo camasā carorārē na beseregumi. Caũpetieti peeropu na joeregumi. Caroarā roquere caroaro na qũēnogumi. Trigo caroa majũrē caroaro na caqũēnocũrōrē bairo caroaro na qũēnogumi caetaru cũ yarā majũrē,” na ĵ quetibũjũyuru Juan catũgorā etarārē Jesús cũ caátipeere.

Jesús es bautizado

(Mr 1.9-11; Lc 3.21-22)

¹³ Cabero Jesús Galilea yepa cañniatacu Juan tũre etayuru Rio Jordán cawāmecũtiya tũniru. “Juan yu cũ bautizáto,” ĵ etayuru. ¹⁴ Cajũgoye mai Juan ruame cũ bautizagaetimiũpũ Jesure. Bairi atore bairo qũĩmiũpũ Juan:

—¿Norpĵ mũ ruame yũre mũ bautiza rotiatĵati? Yũre mũ cabautizaro roque ñubujioatato —qũĩũpũ.

¹⁵ Bairo Juan cũ caĩrō tũgo, bairo qũĩũpũ Jesús:

—Bairũa, yu caborore bairo mũ ápa. Bairo mũ caápata, caroaro cariape Dios marĵrē cũ carotirore bairo marĵ átigarā —qũĩũpũ Jesús Juarē.

Bairo cũ caĩrō bero, Juan ruame “Jaũ” ĵ, Jesús cũ caborore bairo oco mena cũ bautizayuru yua. ¹⁶ Bairo Jesure cũ cabautizaro bero, Jesús ruame petaru maanũcãũpũ. Bairo maanũcã yua, jōbui mũmrecóopu ĵñamũgōjoyuru. Bairo cũ caĩñajoro, jicoquei mũmrecóo ruame pããnũcãcoasuparo. Bairo cabairo, Espíritu Santo Dios Yeri majũ bauruiasũru. Bua cũ caruiatóre bairo bauruietayuru Jesús tũpũre. ¹⁷ Bairo cũ caruietaro, jōbuiũ atore bairo bũsũrique ocajoyuparo: “Áni, yu macũ, yu camai majũ ñĩñami. Cũ caátĩañierē ñĩñajesoya butioro,” ĵ bũsũcajoyuparo bũsũrique.

4

Jesús es puesto a prueba

(Mr 1.12-13; Lc 4.1-13)

¹ Cabero Espíritu Santo ruame Jesure cũ neásũru desierto cayucũmanopu, wãtĵ cũrē cũ átiñato ĵ. “Cariapea cũ átinucũñati,” Jesure qũĩ jēniñagu ásupu wãtĵ.

² Bairo Jesús topu ácsũ, ñe ŵnie ugaesuru. Cuarenta rũmũrĵ, bairi cuarenta ñamirĵ majũ maanũcãcãũpũ. Cabero yua, queyarique tũgoñaũpũ Jesús. ³ Bairo cũ cabairo, wãtĵ ruame Jesutu etayuru, roro cũ áparo, ĵ. Bairo cũtu etari, atore bairo qũĩũpũ:

—Mũ, Dios macũ mũ añiña. Bairo cariapea Dios macũ caácsũ añirĵ, ati ŵtã rupare pan qũēnorĵ ugaaya —qũĩũpũ wãtĵ Jesure.

⁴ Bairo cũ caĩrō tũgo, atore bairo ruame qũĩcãũpũ Jesús:

—Mũ caĩrōrē bairo yu áperigu. Dios yaye quetire na cawoaturica tutipũ ricaati yu átirotietiya. Bairo ĵña ti tuti: ‘Ugarique marĵ caũganucũrō jeto boetiyami Dios. Nipetirĵe cũ yaye quetibũjũriquere marĵ catũgoñarjĵē cũārē boyami,’ ĵ quetibũjũya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipũ —qũĩũpũ Jesús wãtĵrē.

⁵ Bairo cũ caĩrō bero, wãtĵ ruame Jesure cũ neásũru caroa macã Jerusalén macãru. Topu etari yua, Dios ya wii templo wii buipũ cũ neásũru. ⁶ Bairo topu cũ jũgoetari, qũĩũpũ wãtĵ Jesure:

—Mũ, Dios macũ mũ añiña. Bairo cariapea Dios macũ caácsũ añirĵ, mũ majũ patĩñarui ácsũja jō yeparũ. Mũ riaecu. Tore bairo ĵ quetibũjũya Dios yaye queti:

‘Dios ruame cũ yarā ángelea majãrē mũ coterotigumi.

Na, ángelea majã, mũ bocãñegarãma ŵtã rupaare mũ cañarocapeaetiparore bairo ĵrã,’ ĵ quetibũjũya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipũ —qũĩũpũ wãtĵ Jesure.

⁷ Bairo cũ caĩrō tũgo, bairo qũĩũpũ Jesús:

—Bairo mũ caĩquetibũjũrore bairo caĩmiatacũārē, mũ caátirotirore bairo yu áperigu. Bairo yu caáto boetiyami Dios. Ape wãme ape pũrōpu atore bairo ĵ quetibũjũya: ‘Marĵ

Quetiupau Diore cū camasīrjērē átiepecōārī cū jēnieticōāña, ' ī quetibujuya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipū —qũĩñupũ Jesús wātīrē.

⁸ Bairo cū caĩrō bero, wātī p̄ame Jesure ũtāũ caĩm̄uarĩcũ buip̄ũ cū neásúp̄ũ. Top̄ũ etari yua, qũĩñojoyup̄ũ atī yepa macāña tocānacāp̄ũ macāña quetiuparā na carotimasīr̄ip̄ũ. Caroa macārī majūrē qũĩñojoyup̄ũ. ⁹ Bairo qũĩñojo yua, atore bairo qũĩñupũ wātī:

—Atie mūrē yũ caĩñojorijere m̄ũ yũ nunigũ. Yutũ r̄upopaturī mena etanumurī yũ m̄ũ caĩroaata, m̄ũ yũ nunigũ nipetirijere. “Jau,” miwā —qũĩñupũ wātī Jesure.

¹⁰ Bairo cū caĩrō tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—Ácúja wātī. M̄ũ caĩrotirore bairo yũ áperigũ. Dios yaye woaturica tutip̄ũ ricaati yũ átirotietiya. Bairo ñña ti tuti: ‘Jĩcāũñ niñami marī caĩroaũ, Dios jeto. Cū caĩrjē jetore tũgoya, ' ī quetibujuya Dios yaye quetire na cawoaturica tutip̄ũ —qũĩñupũ Jesús wātīrē. Cū yuesup̄ũ.

¹¹ Bairo Jesús cū caĩrjērē tũgo, acoásúp̄ũ wātī p̄ame yua. Bairo cū caátó bero, jĩcāãrã ánglea majã Jesure cū juátirã etayuparã yua.

Jesús comienza su trabajo en Galilea

(Mr 1.14-15; Lc 4.14-15)

¹² Cabero Jesús p̄ame queti tũgoyup̄ũ, “Juan preso jorica wiip̄ũ niup̄ũ,” ĩrĩqũē quetire. Bairo tiere tũgo yua, Galilea yepap̄ũ acoásúp̄ũ. ¹³ Baip̄ũ, Nazaret macārē tuaesup̄ũ. Ti macārē netōácũ, Capernaum cawāmecuti macāp̄ũ etayup̄ũ. Ti macā Galilea ũtabuc̄ũra tũnip̄ũ niña. Marī ñic̄jãã Zabulón, bairi Neftalí cawāmec̄ũna ãnana na caña yepap̄ũ niña ti macā. ¹⁴ Profeta Isaías ãnacũ Zabulón, Neftalí macāãnarē cū caĩwoatujũgoyetiricarore bairo baietaro baiyuparo. Atores bairo ĩ quetibujũ woatucũñup̄ũ Isaiás:

¹⁵ “To Zabulón yepa macāña, bairi aperã Neftalí yepa macāña, bairi aperã Rio Jordán ape nũgõã,

mar tũni macāña, bairi aperã Galilea yepa macāña cūã Diore camas̄ēna niñama.

¹⁶ Na, canaitiãrõp̄ũ cañesēãrãrē bairo caña niñama.

Bairo caña nimirãcũã, caroaro cabusurore ññarãrē bairo nigarãma.

Dios cū cajou cū caquetibujurijere tũgorã, caroaro cabusurore ññarãrē bairo nigarãma.

Diore masĩcoagarãma yua,” ĩ woatuyupi profeta Isaías ãnacũ.

¹⁷ Ti watoare na quetibujũ jũgoyup̄ũ Jesús cū yaye quetire camas̄rē. Atores bairo na ĩ quetibujuyup̄ũ: “Dios cū carotimasīr̄ip̄ũ merē etaro baiya. Bairi tũgoña qũēnorĩ caroaro ãña Dios mena,” na ĩ quetibujuyup̄ũ Jesús camas̄rē.

Jesús llama a cuatro pescadores

(Mr 1.16-20; Lc 5.1-11)

¹⁸ Cabero, Galilea na caĩrĩ ũtabuc̄ũra tũnip̄ũ ásúp̄ũ Jesús. Bairo ácú yua, Simón, apeĩ cū bai Andrés, jĩcāũ p̄naa caña p̄ugarãrē na ĩñajoyup̄ũ. Ape wãme “Pedro” qũĩñuparã Simorē. Bairo Jesús narē cū caĩñajoro, na p̄ugarãp̄ũ ũtabuc̄ũrap̄ũ bapĩ mena wai wasarã ásuparã na, p̄ugarãp̄ũ. Na caparije, waiwe wapatarique ãñuparõ. ¹⁹ Bairo na ñña, atore bairo na ĩñupũ Jesús:

—Jito, yũ bapac̄ũsa. Caroaro waire cawāsãmasĩrã m̄ujãã ãniap̄ũ, wai na rutieticoáto, ĩrã. Ámerē yua, caroaro camas̄rē caquetibujurã m̄ujãã ãnio joroque m̄ujãã yũ átigũ, na yasieticōáto, ĩrã —na ĩñupũ Jesús.

²⁰ Bairo cū caĩrō tũgo, tocãrõã jicoqueĩ p̄ugarãp̄ũ na bapĩ yuc̄ũre cūrĩ, acoásúparã Jesús mena.

²¹ Bairo cajũgoye jãñurĩ na caánemorõ, ũtabuc̄ũra tũnip̄ũ Jesús p̄ame na ĩñajoyup̄ũ aperã p̄ugarãrē tunu. Santiago, bairi cū bai Juan cawāmec̄ũcũ Zebedeo p̄naarē na ĩñajoyup̄ũ Jesús. Mai, Santiago, cū bai Juan mena cũmua capairicap̄ũ ãñuparã. Bapĩ yuc̄ũ caop̄ecutiẽre jiyajãrã ásuparã. Bairo narē na ñña, na piijoyup̄ũ Jesús: “Jito. Yũ bapac̄ũsa. Marĩ quetibujũto camas̄rē Dios yaye caroa quetire,” na ĩñupũ. ²² Bairo cū caĩrō tũgo, tocãrõã, jicoqueĩ na cūã acoásúparã Jesús mena. Na bapĩ yuc̄ũre cūrĩ, na pac̄ũ cũmup̄ũ caãcũrē cū aweyocoásúp̄ũ Santiago, cū bai Juan mena.

*Jesús enseña a mucha gente**(Lc 6.17-19)*

²³ Cabero áñesēñupũ Jesús Galilea yepapũ. Topũ áñesēñ yua, tocānacã macã macãana na cañubueri wiiripũ sinagogas na caĩrĩ wiiripũre buenucũñupũ to macãanarẽ. Dios cũ carotimasĩrĩpaũ caetarore na buenucũñupũ, caroa queti majũrẽ. Bairo topũ bueñesēñũ, nipetiri wãme cariyecunarẽ na catioyupũ Jesús. ²⁴ Bairo tiere ññarã, camasã tocānacãũpũ ãmeo quetibũjũnetõñuparã na majũ. Bairi Siria yepa macãana tũgopeticoasuparã Jesús cũ caátimasĩrĩjẽrẽ. Bairo tiere tũgo, na yarã cariarãrẽ cũtu na jeasúparã. Nipetirije riaye cacũgorãrẽ, bairi na rupauri cawũgãrãrẽ, bairi wãtĩã yeri pũna cacũgorãrẽ, bairi camecũrãrẽ, bairi ñicããrĩ cabũũrãrẽ cũtu na jeasúparã. Jesús pũame bairo na cajeanãrẽ na boca catioyupũ.

²⁵ Bairo cũ caátimasĩrĩjẽrẽ ññarã, camasã capããrã cũ berore usayuparã. Na, Galilea yepa macãana, bairi Decápolis yepa macãã macãana, bairi Jerusalén macã macãana, bairi Judea yepa macãana, bairi Rio Jordán cawãmecũtiya jinũgõã macãana nipetirã Jesús berore usayuparã.

5

El sermón del monte

¹ Bairo capããrã camasã na caetaro ññarĩ yua, Jesús pũame jĩcãũ ùtãũ buirpũ acoásúpũ. Topũ cũ caruiro, cũ cabuerã cũtu etayuparã. ² Bairo na caetaro ñña, atore bairo na ï quetibũjũyupũ:

*La verdadera dicha del hombre**(Lc 6.20-23)*

³ “Useanirĩ niñama Diore caroaro masĩētĩmirãcũã, cũ mena catũgoñatutuanemogarã pũame. Bairo caãna ãnirĩ Dios cũ carotimasĩrĩpaũ macãana nigarãma yua.

⁴ “Tunu bairoa useanirĩ niñama yapapuari cañnimitana cũã. Dios pũame useanirõ ãnitũgoñarĩqũẽrẽ na jogũmi.

⁵ “Tunu bairoa useanirĩ niñama rorije caãmeoãperã. Ati yepa uparã na ãnio joroque na átigũmi Dios cũ caĩrcãrõrẽã bairo.

⁶ “Tunu bairoa useanirĩ niñama Dios cũ caborore bairo butiõro caáticõã ãnigarã. Dios pũame na juátinemoũmi, cũ caborore bairo na caátimasĩrĩparore bairo ï.

⁷ “Tunu bairoa useanirĩ niñama cabopacarãrẽ caĩñamairã. Na cũãrẽ na ññamairĩ na juátigũmi Dios.

⁸ “Tunu bairoa useanirĩ niñama ñe ùnie na yeripũ carorije mána caãna. Na roque Diore qũĩñagarãma.

⁹ “Tunu bairoa useanirĩ niñama jĩcãrõ tũni ãnajẽrẽ cajũgoátĩana. ‘Narẽ Dios pũnaa caãna,’ na ïgarãma.

¹⁰ “Tunu bairoa useanirĩ niñama Dios cũ caborore bairo na caátie jũgori caĩñate ecorã. Aperã roro popiye na baio joroque na caátimiatacũãrẽ, Dios cũ carotimasĩrĩpaũ macãana majũ nigarãma bairãpũ.

¹¹ “Tunu bairoa useanirĩ mũjãã ãnigarã, camasã roro mũjããrẽ na caĩmiatacũãrẽ. Tunu yũre mũjãã catũgousarije jũgori capee ïtorique mena popiye mũjãã baio joroque na caátimiatacũãrẽ, useanirĩ mũjãã ãnigarã. ¹² Bairo jeto ásupa camasã, profeta majã mũjãã jũgoyepũ caquetibũjũnetõrĩ majã ãnana cũãrẽ. Tore bairo ãmerẽ roro mũjãã cabaimiatacũãrẽ, Dios mũjããrẽ caroare cũ cajopee pajãñurõ nigaro. Jõbuirpũ mũjãã caetaro, paio nigaro mũjããrẽ caroa cũ cajopee pũame. Tiere tũgoñarĩ useanirĩqũẽ mena bairoa ãnicõã ninucũña.

*Sal y luz del mundo**(Mr 9.50; Lc 14.34-35)*

¹³ “Mũjãã, yũ yarã ati yepapũre moarẽ bairo mũjãã ãniña camasãrẽ. Moa caocætie caãmata, ñerẽ átimasĩētĩña camasãrẽ. Bairi moa caocarije capeticõã usapata, ñe ùnie pũamerẽ ñuētĩña. Rerique niña. Bairi macã yepapũ reyama camasã tie ùnie

carorijere. Bairo na carero, na ya wii macã yepa canetóána pñame na careatajere peaborecõãgarãma.

¹⁴ “Tunu bairoa ati yeparure cabusurijere bairo mujãã ãniña camasãrẽ. Jĩcã macã ãtãũ buipũ na caqũẽnoricã macã caãmata, yasioropũ ãmeriña. Nipetiro camasã caroaro ti macãrẽ iñajomasĩñama. ¹⁵ Tunu bairoa ni jĩcãũ ãcũ jĩñaworiquere bugacũecũmi carupapata rocapũ. Jõbuiipũ cũnucũñami, cũ ya wiire to ãbusuwoáto, ĩ. ¹⁶ Bairi mujãã pñame torea bairo mujãã átigarã mujãã cãã. Caroaro mujãã átianinucũgarã camasã na caĩñajoro, marĩ Pacũ Dios, ãmurecõo macããcũrẽ cũ na cabasapeoparore bairo ĩrã,” na ĩ quetibũjuyupũ Jesús.

Jesús enseña sobre la ley

¹⁷ ĩ quetibũjũ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “ ‘Moisés ãnacũ, bairi profeta majã ãnana cãã na caquetibũjucũrĩqũẽrẽ jãnarotiacũ, tiere bueyami, ĩ tũgoñæticõãña yũ capaarique cutiere. Bairo mee átiacũ yũ baiya ati yeparure. Dios yarã ãnana na caĩquetibũjũ jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo jĩcãrõ tũni to baipticõãto ĩ, ati yeparure yũ apũ. ¹⁸ Cariape mujããrẽ yũ quetibũjũya: Ati ãmurecõo capetiparo jũgoye Moisés ãnacũ cũ caátiroticũrĩqũẽ jĩcã wãmeacã ãnorẽ noa ãna átiyasiomasĩetĩñama. Cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo baicoagaro. ¹⁹ Bairi ni jĩcãũ ãcũ Moisés cũ caátiroticũrĩqũẽ jĩcã wãmeacã ãnorẽ cũ cajãnarotiata, o camasãrẽ ricaati na cũ caĩquetibũjuata, Dios cũ carotimasĩrĩpau macããna nipetiro netõrõ cabũgoro macããcũ nigũmi. Apei pñame tie cũ caátiroticũrĩqũẽrẽ cũ catũgõusacõãmata, bairi tunu camasãrẽ cariape na cũ caĩquetibũjuata, Dios cũ carotimasĩrĩpau macããna mena carotimasĩ majũ nigũmi. ²⁰ Cariape mujããrẽ ñiña: Moisés ãnacũ cũ caátiroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã, bairi fariseo majã na caátianie netõjãñurõ Dios cũ caborore bairo caroaro mujãã caãpericõãta, Dios cũ carotimasĩrĩpaure mujãã etaetigarã.”

Jesús enseña sobre el enojo

(Lc 12.57-59)

²¹ Apeyera, “Marĩ ñicũjããrẽ na caquetibũjucũrĩqũẽrẽ mujãã tũgoyupa: ‘Camasãrẽ na pajãreeticõãña. Ni jĩcãũ ãcũ apeire cũ capajãrocaata, roro cũ caátiere iñacõñarĩ popiye cũ baio joroque cũ átirotigarãma cabũtoa camasĩrã,’ na caĩrĩqũẽrẽ mujãã tũgoyupa. ²² Bairo na caĩquetibũjucũmiatacũãrẽ, yũ pñame atore bairo mujããrẽ yũ quetibũjũ cũnemoña: Ni jĩcãũ ãcũ cũ yaũ mena cũ caasiata, Dios pñame roro cũ caátiere iñacõñarĩ popiye cũ baio joroque cũ átigũmi. Tunu bairoa ni jĩcãũ ãcũ cũ yaũre roro cũ caĩtutiata, Junta Suprema macããna roro cũ caátiere iñacõñarĩ popiye cũ baio joroque cũ átigarãma. Tunu bairoa ni jĩcãũ ãcũ cũ yaũre, ‘Catũgomasiẽcũ mũ ãniña,’ ĩrĩ, butioro yaparua tũgoñarĩ cũ ãnio joroque cũ cũ caãpata, caũpetietopũ caácũre bairo nigũmi.

²³⁻²⁴ “Bairi ni mujãã mena macããcũ roro cũ caátaje wapare yasiogũ, altar mesapũ waibucure cũ neátĩ, bairi, ‘Yũ mena asiajãñuñami mai yũ yaũ,’ cũ caĩtũgoñabõcaata, ti altapũre cũ canunigamirĩjẽrẽ cũ cacũrõ ñuña mai. Cariape cũ yaũtũ cũ caátó boya. Cũ mena cũ cabusũqũẽnorõ boya. Bairo tiere áti yaparori bero roque, Diore cũ cañubuerdo ñuña.

²⁵ “Tunu bairoa ni apeĩ ãcũ, ‘Yũ mujãã wapamoña,’ ĩrĩ, mujããrẽ juez caĩñabesei tũpũ cũ caneápáro jũgoye, tãmurĩ cũ mena busũqũẽnojũgoya. Mujããrẽ juez tũpũ cũ caneápériparore bairo ĩrã, cũ mena busũqũẽnojũgoya. Mujãã cabusũqũẽnojũgoeticõãta, juez pñame preso jorica wii macããna cacoterãrẽ mujããrẽ ñerotigũmi. Bairo áti yaparo, na pñame preso jorica wiipũ mujããrẽ cũrecõãgarãma. ²⁶ Cariape mujããrẽ ñiña: Dinero mujãã cawapamorĩjẽrẽ mujãã cawapatipeyoparo jũgoye, topũ mujãã ãnicõãgarã. Mujãã witimasietigarã,” na ĩ quetibũjuyupũ Jesús.

Jesús enseña sobre el adulterio

²⁷ ĩ quetibũjũ yaparo, na ĩ nemoñupũ tunu: “ ‘Apeo mũ pñmo mee caãcõrẽ eperico cũgoeticõãña,’ na caĩquetibũjucũrĩqũẽrẽ mujãã tũgoyupa. ²⁸ Bairo na caĩquetibũjucũmiatacũãrẽ, yũ pñame atore bairo mujããrẽ yũ quetibũjũ cũnemoña tunu: Ni jĩcãũ ãcũ cũ

nũmo mee caãcõrẽ roro cõ cũ caátigatũgoñata, merẽ cũ yeripũre cõ mena caãcũrẽ bairo ãnicõãbujioũmi.

²⁹ “Bairi ni jĩcãũ ùcũ mũjãã mena macããcũ cũ caapea cariape nũgõã macããcã mena carorije macããjẽ jetore ñnanucũũmi. Bairo tia cũ caapea jũgori carorije macããjẽrẽ caĩñapai cũ caãmata, apeire tia cũ caapeare weeroticõãrĩ caãcũrẽ bairo cũ caãno, ñubujioro. Bairo cũ rupau macããtõ jĩcãrõrẽ cũgoetimicũã, Dios tũpũ cũ caetaata, ñũña. Bairo cũ rupau macããjẽ roro cũrẽ caátiecorotirije nipetiro mena peeropũ roro cũ tãmũo joroque Dios cũ caápata roque, ñuetimajũcõãña. ³⁰ Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ mũjãã mena macããcũ cũ wãmo jũgori rorije jetore átinucũũmi. Bairo cũ wãmo jũgori carorijere caátieconucũũ cũ caãmata, apeire cũ wãmorẽ yisetaroticõãrĩ caãcũrẽ bairo cũ caãno, ñubujioro. Bairo cũ rupau macããtõ jĩcãrõrẽ cũgoetimicũã, Dios tũpũ cũ caetaata, ñũña. Bairo cũ rupau macããjẽ roro cũrẽ caátiecorotirije nipetiro mena peeropũ roro cũ tãmũo joroque Dios cũ caápata roque, ñuetimajũcõãña. Bairi roro mũjãã caátinucũrĩjẽrẽ jãnacõãña,” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús.

Jesús enseña sobre el divorcio
(Mt 19.9; Mr 10.11-12; Lc 16.18)

³¹ ĩ quetibũjũ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “Ni jĩcãũ ùcũ cũ nũmorẽ cũ carocagaata, atore bairo ĩrĩcã pũrõrẽ cõ cũ cajoro, ñurõ: ‘Bairo mũ cabairoi, mũrẽ teei, mũrẽ yũ rocaya yua,’ na caĩquetibũjũcũrĩqũẽrẽ mũjãã tũgoyupa. ³² Bairo na caĩquetibũjũcũmiatacũãrẽ, yũ pũame atore bairo mũjããrẽ yũ quetibũjũ cũnemoña tunu: Ni jĩcãũ ùcũ cũ nũmo, apeĩ mena roro caepeeco cõ caãnimiaatacũãrẽ, cõrẽ cũ carocaata, roro cõ baio joroque cõ átiyami. Apeĩ mena roro caepericore bairo caãcõ cõ ãnio joroque cõ átiyami, bairo cõ cũ caápata. Tunu bairoa apeĩ pũame capitiecoricore cũ cawãmojiyaata, apeo mena roro caepericũre bairo caãcũ ãnibujioũmi cũ cũã,” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús.

Jesús enseña sobre los juramentos

³³ ĩ quetibũjũ yaparo, ape wãme atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “ ‘Dios mena ñũña, mũjãã caĩatato bero caãmata, mũjãã caĩrõrẽã bairo ása. ĩtoeticõãña,’ marĩ ñicũjãã na caĩquetibũjũcũrĩqũẽrẽ mũjãã tũgoyupa. ³⁴⁻³⁵ Bairo na caĩquetibũjũcũmiatacũãrẽ, yũ pũame atore bairo mũjããrẽ yũ quetibũjũ cũnemoña tunu: Atore bairi wãme ĩtĩcõãña: ‘Jõ mũnrecóo mena ñũña,’ o ‘Ati yepa mena ñũña,’ o ‘Jerusalén na caĩrĩ macã mena majũ ñũña,’ ĩtĩcõãña. Bairo mũjãã caĩata, Diore caĩroaenarẽ bairo caãna mũjãã ãnibujiorã. Æmũnrecóo pũame Dios cũ caãnipau ñũña. Ati yepa pũame cũ carotiripau ñũña. Jerusalén cũã cũ carotimasĩrĩpau ñũña. ³⁶ Tunu bairoa, ‘Yũ rũpoa mena ñũña,’ ĩtĩcõãña. Ni jĩcãũ ùcũ cũ poawẽ jĩcãwẽ caĩrĩwẽãcãrẽ cabotiriwẽ majũ átiwasoamasĩtĩñami. O cabotiriwẽãcã caãmata, caĩrĩwẽ majũ átiwasoa masĩtĩñami.

³⁷ “Bairi atore bairo ĩrĩqũẽ jeto ñũña: ‘Bairo yũ átigũ,’ o ‘Bairo yũ áperigũ,’ cariapea ĩrĩqũẽ jeto ñũña. Tie netõjãñurõ mũjãã caĩata, wãtĩ cũ caĩbũsjãrĩjẽrẽ catũgoũsarãrẽ bairo caãna mũjãã ãnibujiorã,” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús.

Jesús enseña sobre la venganza
(Lc 6.29-30)

³⁸ ĩ quetibũjũ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “ ‘Jĩcãũ apeĩ mena ãmeo qũẽrĩ cũ caapeere cũ caroyetuata, cũ cũã cũrẽã bairo cũ caapeere cũ caãmerõ ñurõ. O cũ opire cũ capapeata, cũ cũã cũrẽã bairo cũ opire cũ capapeero ñurõ,’ na caĩquetibũjũcũrĩqũẽrẽ mũjãã tũgoyupa. ³⁹ Bairo na caĩquetibũjũcũmiatacũãrẽ, yũ pũame atore bairo mũjããrẽ yũ quetibũjũ cũnemoña tunu: Aperã roro mũjããrẽ na caátimiatacũãrẽ na ãmeeticõãña. Bairi ni jĩcãũ ùcũ mũjãã wasopañarẽ cũ capaata, ape nũgõã cũãrẽ cũ eñotaeticõãña. ⁴⁰ Tunu bairoa apeĩ mũjãã pesu pũame mũjãã jutiuro cabui macããtõrẽ quetiupau juezre cũ caẽmarotiata, mũjãã camisa cũãrẽ cũ nunicõãña mũjãã pensure. ⁴¹ Tunu bairoa ape yepa macããcũ soldau ùcũ, ‘Pũga kilómetro majũ yũ yayere pũsabajaya tãmurĩ wapa mano,’ mũjãã cũ caĩata, bapãricãnacã kilómetro majũ buipearo cũ mũjãã pũsabajogarã. ⁴² Tunu

bairoa apei cū cajēniata, cū cabopacarijere cū nuniña. Tunu apei, ‘Yure wasoya,’ mujãã cū cañata, ‘Му уи wasoecu,’ qũĩtĩcõãña. Cũ nunicõãña,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

El amor a los enemigos

(Lc 6.27-28, 32-36)

⁴³ ĩ quetibujuyuru yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “ ‘Marĩ yarãrẽ marĩ camairõ ñuña. Tunu marĩ pesua pũamerẽ marĩ cateero ñuña,’ na caĩquetibujucũrĩqũerẽ mujãã tũgoyura. ⁴⁴ Bairo na caĩquetibujucũmiatacũãrẽ, yu pũame atore bairo mujããrẽ yu quetibujuyuru cũnemoña tunu: Mujãã pesua cũãrẽ na maiña. Rorije na ápericõãña. Caroa roquere na ása. Dios yarã mujãã cañnoi, roro mujãã baio joroque caánarẽ na jēnibojaya Diorũre. ⁴⁵ Bairo mujãã caápata, Dios mũmrecóo caãcũ pũnaarẽ bairo caña mujãã añigarã. Dios pũame nipetirore cañnamai niñami. Carorijere caña, caroare caña cũãrẽ muirũ asibatopeyocõãnucũñami. Tunu bairoa oco caocarijere na jonucũñami Dios carorije wapare cacũgorãrẽ bairo cū caĩñarãrẽ, carorije wapa cacũgoenarẽ bairo cū caĩñarã cũãrẽ. Bairi mujãã cũã Dios caroaro cū caátorea bairo caroaro na ása, roro mujããrẽ caña cũãrẽ. ⁴⁶ Mujããrẽ camairã jetore mujãã camaiata, Dios mujãã cawapatapee mujããrẽ cū cajorije manigaro. Tore bairo átinucũñama Roma macããnarẽ camasã yaye dinerore jejobojarĩ majã. Narẽ camairã jetore na mainucũñama. ⁴⁷ Tunu bairoa mujãã yarã jetore, ‘Caroare cū joáto Dios mujããrẽ,’ na mujãã cañata, ¿ñe ũnierẽ aperã netõrõ caroare mujãã átiyati? Tore bairo átinucũñama Diore camasĩena cũã. ⁴⁸ Marĩ Pacu, mũmrecóo macããcũ pũame roque caroaro cariape cū caátie petietiya. Bairi mujãã Dios yarã añirĩ roro mujããrẽ caña cũãrẽ caroaro na ása. Bairi Dios cū caátinucũrĩjẽrẽ bairo mujãã cũã caroaro cariape átinucũña,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

6

Jesús enseña sobre las buenas obras

¹ ĩ quetibujuyuru yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Ñubueránã caroaro tũgoñaña. ‘Capããrã camasã na caneñarõ jetore marĩ ñubuegarã, caroaro marĩ caátiere na cañaparore bairo ĩrã,’ ĩ tũgoñaeticõãña. Bairo mujãã caĩtũgoñaata, marĩ Pacu Dios mũmrecóo macããcũ mujãã cawapatapee mujããrẽ cū cajopeere mujãã joetigumi.

² “Bairi camasã na cabopacarijere mujãã cajoata, nipetiro camasãrẽ, bairo mujãã caátiere na quetibujuyuru masĩõẽtĩcõãña. Tore bairo átinucũñama caĩtopairã cũã ñubuerica wii, sinagogare ãna, o maaru añesẽãrã, nipetiro camasã narẽ na caĩroaparore bairo ĩrã. Cariape mujããrẽ ñiña: Na ũna camasã aperã narẽ na caĩroanucũrĩjẽ netõrõ cũgonemoetigarãma. Dios pũame na ĩroetiri caroare na joetigumi roro na catũgoñarĩjẽ jũgori. ³ Bairi mujãã pũame camasã na cabopacarijere mujãã cajoata, ni ũcũ mujãã yau cañnimajũũrẽ cū quetibujueticõãña. ⁴ Capããrã na cañnaetoru, cabopacarãrẽ na juátinemoña. Tore bairo mujãã caápata, marĩ Pacu Dios yasiororu mujãã caátimiatacũãrẽ, cañnaũ añirĩ mujãã jogumi mujãã cawapatapeere.

Jesús enseña a orar

(Lc 11.2-4)

⁵ “Tunu bairoa Diore jēnirã, caĩtopairã na cajēnirõrẽ bairo jēnieticõãña. Na pũame ñubuerica wiirũ ãna, nucũrĩ Diore cū jēniuseanucũñama. O plaza tũnirũ capããrã camasã na cañnorũ ãna, bairo átiuseanucũñama, nipetiro camasã caroaro na cañubuerijere na cañaparorore bairo ĩrã. Cariape mujããrẽ ñiña: Na ũna camasã aperã narẽ na caĩroanucũrĩjẽ netõrõ cũgonemoetigarãma. Dios na ĩroetiri, caroare na joetigumi, roro na catũgoñarĩjẽ jũgori. ⁶ Bairi mujãã pũame Diore cū mujãã cajēniata, atore bairo mujãã caáto ñuña: Mujãã ya arua jopere biajãáti, aperã na cañnaetoru Diore cū jēninucũña. Tore bairo mujãã caápata, marĩ Pacu Dios jeto cañnaũ, mujãã mena caãcũ añirĩ caroare mujãã jogumi.

⁷ “Tunu bairoa Diore cū jēnirã, nairõ jĩcã wãmea cabũgoro macããjẽrẽ ĩ bũsjēnieticõãña. Tore bairo jeto ĩ jēninucũñama Diore camasĩena. ‘Nairõ jĩcã wãmea cū marĩ cañata, caroaro tũgoumi Dios,’ ĩ tũgoñañama, masĩena. ⁸ Marĩ Pacu Dios pũame cū

mujãã cajëniparo jÿgoyperna merë mujãã cajënipeer masicõãñami. Bairi narë bairo cÿ jëneticõãña Diore. ⁹ Atore bairo mujãã caijëniro boyo:

‘Jãã Pacu, jÿbui macããcÿ, nipetiro camasã mu wãmerë na ïroáto.

¹⁰ Tunu bairoa mu carotimasiripa atì yeparu to apáro.

Jÿbuiaru mu carotirorea bairo to baiáto ati yeparu cÿãrë.

¹¹ Tunu ãme jãã caugapee, jãã caborije, jããrë carusarije ùnie cÿãrë jãã joya.

¹² Tunu bairoa roro jãã caátaje cÿãrë jãã masiriyobojaya.

Camasã roro jããrë na caátajere jãã camasiritirorea bairo roro jãã caátaje cÿãrë jãã masiriyobojaya mu cÿã.

¹³ Tunu wátì roro jããrë cÿ caátigarijere jãã ëñotaya. Jãã netõõña.

Mu jeto carotimasì mu ãniña.

Mu jeto catutuanetõ mu ãniña.

Mu jeto camasã na caïroaru mu ãniña tocãnacã rÿmna. Bairo to baiáto,’

bairo Diore cÿ mujãã caijënipeer ñuña,” na ï quetibujuyuru Jesús.

¹⁴ ï quetibujuyuru yaparo, atore bairo na ïnemoñuru tunu: “Camasã roro mujããrë na caátajere na mujãã cabusquënoata, marì Pacu Dios ñmurecóoru caãcÿ cÿã roro mujãã caátajere masiriyobojagumi. ¹⁵ Bairo roro mujããrë na caátajere na mujãã cabusquënoeticõãta roque, marì Pacu Dios cÿã roro mujãã caátajere masiriyobojagumi.

Jesús enseña sobre el ayuno

¹⁶ “Tunu bairoa ape rÿmu ñgarique betiri Diore ñubueãna, tÿgoñarìqÿë pairã yapuarique cunarë bairã na cabauore bairo baieticõãña. Tore bairo jeto átiyama caïtopairã, nipetiro camasã ñgarique betiri Diore na cañubuoero na camasiparore bairo ïrã. Cariape mujããrë ñiña: Camasã na caïroarije netõrõ cÿgoetigarãma. Dios na ïroaetiri caroare na joetigumi, roro na catÿgoñarìjÿ jÿgorì. ¹⁷ Bairi mujãã ruame ñgarique betiri Diore mujãã cañubueata, atore bairo mujãã caáto ñuña: Mujãã riapere wacoseya. Mujãã poa cÿãrë caroaro wugapeoya. ¹⁸ Bairo ása, ni jicãñ ùcÿ ñgarique betiri mujãã cañubuerijere cÿ camasitiparore bairo ïrã. Atoera bairo mujãã caápata, marì Pacu Dios caññau jeto mujãã mena caãcÿ ãnirì caroare mujãã jogumi.

Riquezas en el cielo

(Lc 12.33-34)

¹⁹ “Tunu bairoa ati yepa macããjÿë paira cawapacutiere jeeneñorì caroare bairo jecÿcÿgonetõëtìcõãña. Ati yeparu marì caãno, moena ñgareyama ti ùnierë. O tie ãpõã ùnie caãmata cÿãrë, ùta witiri boacoaya. O aperã tiere jerutirecõãña. ²⁰ Caroaro ása, jÿbuiaru roquere mujãã yaye wapa cañnipeer mujãã cacÿgonetõparore bairo. Topu noa ùna moena caugarerã mánama. Cañawitiboarije ùnie cÿã mano. Cajerutiri majã cÿã mánama ñmurecóoru. Bairi topu mujãã cacÿgopee yasietigaro. ²¹ Ati yeparu macããjÿë jetore mujãã camaitÿgoñaata, tie jetore mujãã bootÿgoñarã. Jÿbuiaru mujãã cacÿgopeer mujãã camaitÿgoñaata roque, ati yepa macããjÿëë butioro mujãã bootÿgoñarã.

La lámpara del cuerpo

(Lc 11.34-36)

²²⁻²³ “Tunu bairoa mujãã caapee ruame cajñaworicare bairo niña mujãã ruaru. Mujãã caapee caroaro to caññamasíata, caroaro mujãã ññamasíña. Caroyetuata, caroaro mujãã ññamasitëñña. Tore bairo mujãã, cayeriñurã ãnirì cariape mujãã catÿgoñaata, caroaro mujãã átimasigarã. Cayeriñuena mujãã caãmata roque, caroaro mujãã átimasitëññorã. Dios mujããrë cÿ camasitirijëre mujãã catÿgousajãnacõãta, ñroro majã ãna mujãã átibujorã!

Dios y el dinero

(Lc 16.13)

²⁴ “Tunu bairoa ni jicãñ ùcÿ, ruagarãna cÿ quetiuparã na caïrõrë bairo átimasitëññami, jicãrõrëã bairo na carotimasitëññõãta. Bairo na cabaiata, jicãñrë qÿñroabujoumi. Apeire

qũiroaetibujioumi. Jĩcãũ mena yeri ñugumi. Apeire qũĩñategumi. Torea bairo mujãã cãã dinerore mujãã cabotũgoñaata, Dios yaye mujããrẽ cã caátirotirijere mujãã ññatebujiorã,” na ĩ quetibujuyupũ Jesús.

Dios cuida de sus hijos

(Lc 12.22-31)

²⁵⁻²⁶ ĩ quetibujũ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Mujãã yeri pũna pũame, mujãã caugapee, bairi mujãã cajãñapee netõjãñurõ caanimajũrĩjẽ ñiña. Bairi mujããrẽ ñiña: Ati yepa macããjẽrẽ butiuro bootũgoñaeticõãña. Mujãã caugapeere, mujãã caetipeere, bairi mujãã cajãñapee cããrẽ butiuro tũgoña macããtĩcõãña. Minia na caátĩãnierẽ mujãã masĩña. Na caugapeere oteetiayama. Tunu na caugapeere cabutiro ĩña, jeetiayama. Na caugapeere jeri wiipũ qũẽnocũtĩnucũñama. Bairo na caáperimiatacããrẽ, na caugapeere jonucũñami Dios. ¡Mujãã roquere minia netõrõ mujãã maiñami Dios! Bairi ãme mujãã caãnierẽ tũgoña macããtĩcõãña. ²⁷ Ni ũcũ mujãã mena macããcũ, cã catũgoñamacãrĩjẽ jũgori, ‘Yũ butinemogu jĩcã metro recomacã majũ, ãmũau ãnigu,’ ĩ masĩtĩñami. Mujãã catũgoñamacããrĩjẽ jũgori mujãã átimasĩtĩña.

²⁸ “Bairi, ĩnopẽĩrã mujãã cajãñapeere mujãã tũgoñarĩqũẽ paiyati? Oó, tataboaro macããjẽ cabairije cããrẽ mujãã masĩña. Oó pũame paaetĩnucũña. Eetĩnucũña. ²⁹ Bairo áperimĩrõcãã, caroa bauya. Quetiupau rey Salomón ãnacũ caroa majũ cã cajutii jãñarĩqũẽ netõjãñurõ caroa bauya oó pũame. ³⁰ Bairo tie taa ũnie Dios cã caqũẽnorĩqũẽ jĩcã rũmũ caroa cabaumiatacããrẽ, ape rũmũ peeropũ joeyama camasã, pero riorã. Mujããrẽ taa ũnie netõjãñurõ mujãã maiñami Dios. Bairi mujãã cajãñapeere mujãã jogumi yua. ¡Mujãã, Dios mena catũgoñatutuaenarẽ bairo majũ mujããrẽ ñiñaña! ³¹ Bairi mujãã cabopacarijere tũgoña macããtĩcõãña. ‘¿Ñerẽ marĩ ugarãati?’ o ‘¿Ñerẽ marĩ etirãati?’ o ‘¿Ñerẽ marĩ jãñarãati?’ ĩ tũgoña macããtĩcõãña. ³² Diore caĩroaena pũame na caugapeere, bairi na caetipee cããrẽ tũgoña macãnucũñama. Mujãã roque narẽ bairo baieticõãña. Marĩ Pacũ Dios ãmũrecóo macããcũ marĩ cabopacarijere masĩpeyocõãñami. Bairi tũgoña macããtĩcõãña. ³³ Dios cã carotimasĩrĩpau roquere tũgoñaña. Dios cã carotirore bairo ása. Bairo mujãã caápata, ati yepa macããjẽ nipetirije mujãã cabopacarije cããrẽ mujãã jogumi Dios. ³⁴ Tocãnacã rũmũ ricaati capee wãme baicõã ñiña. Bairi ñamĩrõcã mujãã caátipeere tũgoña macããtĩcõãña. Ñamĩrõcã caetaro roque mujãã caátipee ũnierẽ mujãã masĩgarã,” na ĩ quetibujuyupũ Jesús.

7

No juzgar a otros

(Lc 6.37-38, 41-42)

¹ ĩ quetibujũ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Aperã noo na caátiere roro busũpaieticõãña, mujããrẽ Dios cãã mujãã caátiere, ‘Roro átiyama,’ cã caĩetiparore bairo ĩrã. ² Dios pũame aperã na caátĩãnierẽ roro mujãã cabusũpairo cãrõ, mujãã ĩroaetigumi. Tunu bairoa aperãrẽ na mujãã catuticõñarõ cãrõ jĩcãrõ tũni mujãã cããrẽ mujãã tutigumi. ³⁻⁴ Tunu bairoa jĩcãũ caũmũ cã baire, ‘Mũ caapeapũ pũrõãcã jãñaña. Yũ nerocapa,’ qũĩñupũ. Bairo qũĩmicũã, cã pũame tutu majũ cũgocõãñami cã caapeapũ. Tore bairo baiyami jĩcãũ ũcũ paio roro caátacũ, cã cãã petoaca roro caátacũre, ‘Roro mũ baiya,’ cã cã caĩbusũpaiata. ⁵ ¡Caĩtopairã mujãã ãniña! Torena, mujãã pũame roque rejũgoya mujãã carorijere. Bairo átiri bero roque, mujãã quetibujũ masĩgarã aperã rorije na caátiere.

⁶ “Tunu bairoa caroa majũrẽ marĩ joetiya wii yaiare. Tunu perlas caroa cabotiri rupaaca cããrẽ yeseapũre marĩ wẽjoetiya. Bairo marĩ caápata, tiere peabato recoagarãma. Torea bairo Dios yaye busũrique caroa majũ to caãnimiatacããrẽ, wii yaia, bairi yeseare bairo caãnarẽ bairo catũgogaenarẽ na quetibujueticõãña, caroa quetire roro na busũeticõãto, ĩrã,” na ĩ quetibujuyupũ Jesús.

Pedir, buscar y llamar a la puerta

(Lc 11.9-13; 6.31)

7-8 Ī quetibujū yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Noa ũna na cajēniata, na cajēnirĩjērē bócamasĩgarāma. Tunu bairoa apeye ũnierē na camacāata, na camacārĩjērē bócamasĩgarāma. Tunu joperu na capiata, ti wii upau ruame ti jopere pãgũmi. Bairi tore bairo Diore mujãã cajēniata, mujãã cañimasĩpeere jogũmi. Bairi Diore mujãã cajēnirõ ñuña.

9 “Mujãã, capũnaacuna mujãã pũnaa pan rupare na cajēniata, ¿ũtã rupare na mujãã jobujiocuti? Bairo mujãã áperã. 10 Tunu bairoa waire na cajēniata, ¿ãña ũcũrē na mujãã jobujiocuti? Bairo mujãã áperã. 11 Mujãã, carorã nimirãcũã, mujãã pũnaarē caroa wãmerē mujãã jomasĩnucũña. Marĩ Pacu Dios umurecõo macããcũ roque caroú majũ niñami. Camasã netõrõ caroú niñami. ¡Bairi noa ũna cũrē cajēnirãrē na jogũmi caroa ũnie majũrē!

12 “Bairi aperã mujãã na caátore mujãã caborore bairo na cũarē na nucũbũgoya. Tore bairo marĩ ĩ quetibujū cũñañupã Moisés ãnacũ bairi profeta majã cũã,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

La puerta angosta

(Lc 13.24)

13-14 Ī quetibujū yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Ati yeparu mujãã caño, puğa jopeere bairo niña. Jĩcã jope, pairi jope niña. Ti jope jããetaricarõ esari wãã baucoaya. Bairo caroa wãã baumirõcũã, ti wãã yaparu camasã na cayasipapau niña. Bairo cabaimiatacũãrē, camasã capããrã ti jopere pããjããrĩ ti wããrē ánucũñama. Ape jope cũã niña õcã jopeaca. Ti jope jããetaricarõ esaeti wãã baucoaya. Bairo cabairi wãã nimirõcũã, ti wãã yaparu camasãrē tocãnacã rũmũa caroaro na canetõrapau niña. Bairo cabaimiatacũãrē, camasã petoaca ti jopere pããjããrĩ ti wããrē áyama. Mujãã ruame roque na mena mujãã caátõ yu boya,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

El árbol se conoce por su fruto

(Lc 6.43-44)

15 Ī quetibujū yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “ ‘Dios yaye busũriquere mujããrē jãã quetibujugarã,’ jĩcããrã mujããrē na caĩmiatacũãrē, bairo mujããrē ĩtogarã baiyama. Na tũgõusaeticõãña. Ovejare bairo nurĩcããrã baumirãcũã, macãnucũ yaia, cauwarã majũrē bairo caña niñama. 16 Marĩ caugarije use cũãrē marĩ jeetiya pota yucuru. Tunu bairoa ugarique, higuera na caĩrĩjē cũãrē marĩ jeetiya pota woru. Torea bairo caĩtopairã ricaati na caátĩãnierē ĩñarĩ, ‘Naana, caĩtopairã niñama,’ mujãã ĩ masĩgarã. 17 Tunu tocãnacãũrua yucu caroú ruame caroare rĩcacutiya. Apei yucu caroricu roque carorijere rĩcacutiya. 18 Yucu caroú ruame carorijere rĩca cuperiya. Tunu bairoa apei yucu caroricu caroa rĩca cuperiya. 19 Bairi camasã tocãnacãũã caroaro na caãpericõãta, jĩcãũ yucu, carĩca maniirē quetĩjoerocacõãrĩcãrõrē bairo na átirecõãgũmi Dios na cũãrē. Petoaca rusaya Dios camasãrē cũ caĩñabesepa rũmũ. 20 Tore bairo camasã na caátĩãnierē ĩñamasĩrĩ tore bairo caátĩãnarē na mujãã ĩ masĩgarã,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

No todos entrarán en el reino de Dios

(Lc 13.25-27)

21 Ī quetibujū yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Tocãnacãũrua, ‘Jãã Quetiupau’ yure caĩrã nimirãcũã, jĩcããrã na mena macããna áperĩgarãma Dios cũ carotimasĩrĩ-rãruere. Noa ũna, yu Pacu umurecõo macããcũ cũ carotirore bairo caáticõãna roque ágarãma. 22 Ti rũmũ camasãrē Dios na cũ caĩñabesepa rũmũ caetaro ĩña, atore bairo ñigarãma capããrã camasã yure: ‘Jãã Quetiupau, jãã cũã mu yaye busũriquere jãã quetibujūnetõwũ camasãrē. Tunu bairoa mu wãme mena ĩrĩ, wãtĩ yeri pũnarē na jãã acuwijowu. Capee jãã átijēñowũ mu camasĩrĩjē mena. Jããrē mu masĩ,’ ñimigarãma ti rũmũ caetaro. 23 Bairo na caĩmiatacũãrē, atore bairo ñigu: ‘Mujãã yu masĩtĩña. Bairi ánãja. ¡Mujãã carorije cacũgorã ãnirĩ yu mena mujãã ãmerĩgarã yua!’ na ñigu caĩtori majãrē,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

*Las dos bases**(Mr 1.22; Lc 6.47-49)*

²⁴ Ī quetibujũ yaparo, ape wāmerē ĩcōñarī na ĩnemoñupũ tunu Jesús: “Ni ũcũ yu yaye quetire tũgori, cabero yu caĩrōrē bairo caácu atore bairo niñami: Tutuari wiire caqũēnoũrē bairo camasĩ niñami. Camasĩ ruame cũ ya wiire ũtā bui qũēnoñupũ.

²⁵ Bairo cabero oco paio caocaró, ria puta, wiipũ etayuparo yua. Wĩno cũã butiuro papuyuparo. Bairo cabaimiatacũārē, ti wii ruame toa nicōañuparō. Wii botare cayera usuropu nũcōrĩ cũ caqũēnorĩcā wii añirĩ toa nicōañuparō. ²⁶ Tunu bairoa apei cũã yu yaye quetire tũgogaetiri, yu caĩrōrē bairo caápei atore bairo niñami: Tutuaeti wiire caqũēnoũrē bairo caácũ niñami. Catũgoñamasĩēcũ añirĩ ũtā bui mee, paputiropũ cũ wiire qũēnoñupũ. ²⁷ Bairo cabero oco paio caocaró, ria puta, wiipũ etayuparo. Wĩno cũã butiuro papuyuparo. Bairo cabairoi yua, ti wii ruame pecoasuparo. Wii botare cayera usuropu nũcōrĩ cũ caqũēnorĩcā wii añirĩ, ¡ñe mano ñapeticoasuparo!” na ĩ quetibujũyupũ Jesús.

²⁸ Bairo camasārē na ĩ quetibujũ yaparo yua, nipetirā cũ yaye quetire catũgorā etarā ruame cũ tũgocōã maniásuparā. ²⁹ Jesús ruame Moisés ānacũ cũ caroticũrĩqũērē cajũgobueri majārē bairo camasārē na quetibujũesupũ. Carotimasĩ cũ caquetibujũrore bairo na quetibujũyupũ. Bairo cũ yaye quetire tũgori, cũ tũgocōã maniásuparā nipetiro camasā.

8

*Jesús sana a un leproso**(Mr 1.40-45; Lc 5.12-16)*

¹ Bairo Jesús ũtāũru caāniatacu tunu ruiasũru. Bairo cũ caruiató, capāārā camasā cũ bero usayuparā. ² Bairo cabairo, jĩcāũ carupau boau ruame Jesutu cũ ruropaturi mena etanumurĩ qũĩroau etayupũ. Bairo eta, atore bairo qũĩ jēniñupũ:

—Yu Quetiupau, mũ cabooata, yu mũ netōōgu yu caboariaye cutiere.

³ Bairo cũ caĩjēnirō tũgo, Jesús ruame cũ wāmo mena cũ pāñañupũ. Bairo átícōã, atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—Mũ cacatiro yu boya. ¡Bairi mũ yu netōōña! —qũĩñupũ cariaure.

Bairo Jesús cũ caĩrō, jicoquei caticoasupũ carupau boamiatacu. ⁴ Bairo qũĩnemoñupũ tunu Jesús:

—Tũgoya. Apeārē na quetibujũeticōãña mũrē yu canetōatajere. Cariape acoácũja sacerdote tũru. Qũĩñoña mũ rupau, mũ cacatiatajere. Bairo tunu Diore cũ nuniña mũ cacatirije wapare. Tore bairo marĩ átirotiyupi Moisés ānacũ. Bairo mũ caátiatato bero, nipetiro camasā masĩgarāma mũ cacatiatajere yua —qũĩñupũ Jesús carupau boamiatacure.

*Jesús sana al criado de un capitán romano**(Lc 7.1-10)*

⁵ Cabero Capernaum na caĩrĩ macāru etayupũ Jesús. Bairo cũ caetaro tũgo, jĩcāũ, romano soldaua quetiupau capitán majũ cũtu etayupũ, cũ jēniñagu. ⁶ Alore bairo qũĩñupũ:

—Yu Quetiupau, yu paabojari majōcu jĩcāũ riajāñuñami. Ámasĩētĩñami. Cũ ñicāārĩ bujñañuñami. Cũ rupau cũārē butiuro wisiojñañuñami —qũĩñupũ.

⁷ Bairo cũ caĩrō tũgo, bairo qũĩñupũ Jesús:

—Mũ mena, mũ ya wiipũ yu águ. Mũ paabojari majōcure yu catiobojauágũ —qũĩñupũ.

⁸ Bairo cũ caĩrō tũgo, atore bairo qũĩñupũ soldaua quetiupau capitán Jesure:

—Yu Quetiupau, yu mena mũ ápeí. Mũ, caānimajũũ mũ āniña. Yu ruame roque mũrē bairo yu baietiya. Bairi yu ya wiire mũ cajāārō ñuetō. Atopua ācũ, “Cũ catiáto,” mũ caĩjoro jeto ñurō. Bairo mũ caĩrō, caticoagũmi yu yau. ⁹ Yu netōjāñurō carotirā na carotircũ yu āniña. Tunu bairoa yu cũã quetiupau añirĩ yu ũmũarē na yu rotimasĩnucũña. Bairi “Tiaya,” yu caĩrō, jicoquei atínucũñama. Tunu “Ánája,” yu caĩrō,

jicoquei ánuccũñama. Tunu “Bairo ása,” yu paabojari majãrẽ yu caĩrõ, jicoquei yu caĩrõrẽ bairo átinuccũñama —quĩĩñupũ quetiupau capitán Jesure.

¹⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, Jesús ruame tũgoacoasupũ. Bairi cũrẽ caũsarãrẽ na ãmejore ñnarĩ, atore bairo na ññupũ:

—Mũjããrẽ cariape ñña: Ato Israel yepa macããna jĩcãũ ùcũ ãnirẽ bairo yu mena catũgoñatutuaure yu bócaetañaẽtĩña. Cũ ruame tũgoñatutujãñuñami Dios cũ carotimasĩrĩjẽrẽ. ¹¹ Tunu cariape ñnemoña: Ape rũmũ capããrã camasã romano majõcũ ùna muipũ cũ cawãmuatõpũ caatĩatana, bairi muipũ cũ cañajããtopũ caatĩatana cũã nipe-tiropũ caatĩatana etari, marĩ ñicũjãã, Abraham, Isaac, Jacob mena mesapũ ruigarãma. Judío majã caãmerã na caãnimiatacũãrẽ, na mena uga baracũtigarãma Dios cũ carotimasĩrĩpau caetaro. ¹² Bairo caroaro na mena na caũga baracũtimiatacũãrẽ, aperã capããrã judío majã Dios cũ carotimasĩrĩpau caetabujioatana ruamerẽ canaitĩãrõpũ na joregũmi Dios, cũ mena na catũgoñatutuaetie wapa. Bairi capããrã topũ otigarãma. Na opire bacaruotugarãma, bũtioro yapapuarã yua —na ññupũ Jesús cũ bero caũsarãrẽ.

¹³ Ñ quetibũju yaparo, atore bairo quĩñemoñupũ tunu soldaua quetiupau capitãrẽ:

—Tunu ácũja mũ ya wiipũ. Tore bairo yu mena mũ catũgoñatutuarore bairo to baiãto. Mũ paabojari majõcũ caticoagũmi —quĩĩñupũ.

Tocãrõã bairo cũ caĩrõ, jicoquei caticoasupũ capitán paabojari majõcũ yua.

Jesús sana a la suegra de Pedro

(Mr 1.29-31; Lc 4.38-39)

¹⁴ Cabero acoásupũ Jesús, Pedro cawãmecũcũ ya wiipũ. Bairo ti wii jããetari Pedro mañicõrẽ cõ ññañupũ. Cõ ruame riao baiyupo. Bũtioro bũgoyupo. ¹⁵ Bairo cõ cabairo ñña, cõ wãmorẽ pãñañupũ. Bairo cũ caãtoa, jicoquei yua jãnacõasuparo bũgoye ruame. Tocãrõã caticoasupo. Bairo catiãcõ yua, tocãrõã ugariquere na quĩẽnonuñupõ Jesujããrẽ.

Jesús sana a muchos enfermos

(Mr 1.32-34; Lc 4.40-41)

¹⁶ Cabero canaioatĩpau Pedro ya wiipũre etayuparã nipetiro ti macã macããna. Wãtĩ yeri pũnarẽ cacũgorãrẽ na jeasuparã Jesús tũpũ. Bairo Jesús na caetaro ñña, wãtĩ yeri pũnarẽ na acurewiyojoyupũ. Jĩcãnia cũ caĩrõ witicoásuparã. Tunu bairoa nipetiro cariyecũnarẽ na catioyupũ Jesús. ¹⁷ Bairo profeta Isaías ãnacũ cũ caĩquetibũju jũgoyeticũricãrõrẽ bairo baietaro baiyuparo. Ato bairo ñ quetibũju woatucũñañupĩ Isaías: “Marĩ riayere, popiye marĩ cabairije nipetirijere marĩ netõbojagũmi,” ñ quetibũju woatucũñañupĩ Isaías ãnacũ Jesús cũ caãtipeere.

Los que querían seguir a Jesús

(Lc 9.57-62)

¹⁸ Cabero camasã capããrã majũ Jesús tũpũre ññanucũ ãmejoreyuparã. Bairo na cabairo ñnarĩ, Jesús ruame, “Utabũcũra ape nũgõãpũ marĩ pẽña átõca,” na ññupũ cũ cabuerãrẽ. ¹⁹ Bairo na caápãro jũgoye, jĩcãũ Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩquẽrẽ cajũgobuei ruame Jesure quĩĩñupũ:

—Cabuei, yu cũã mũ cabuei yu ãnigaya. Bairi noo mũ cañesẽãrõpũ yu águ yu cũã —quĩĩñupũ.

²⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo quĩĩñupũ Jesús:

—Macãñũcũ macããna waibutoa na caãnipauri cũgoyama. Minia cũã na riabatiri na caãnipaurire cũgoyama. Bairo na cacũgomiatacũãrẽ, yua, Camasã Jũgocũ, yu caãnipau ùno yu cũgoetiya —quĩĩñupũ Jesús caũmũrẽ.

²¹ Bairi apei Jesús berore caũsau ruame atore bairo quĩĩñupũ:

—Yu Quetiupau, mai mũ mena yu baracũperigũ. Yu pacũre cũ cotei ácu yu baiya. Cũ cariacõto bero roque, mũ mena yu ábujioũ —quĩĩñupũ Jesure.

²² Bairo cũ caĩmiatããrẽ, Jesús ruame bairo quĩĩñupũ:

—Ãmerẽ yu mena mũ cabapacũto yu boya. Camasã cariacõatanarẽ bairo caãna ruame na quĩẽnoãto cabaiyasirãrẽ —quĩĩñupũ Jesús jĩcãũ cũrẽ caũsagamirẽ.

*Jesús calma el viento y las olas**(Mr 4.35-41; Lc 8.22-25)*

²³ Bairo cū caĩrõ bero, Jesús p̄ame cūmua capairicap̄u ájããñup̄ũ. Bairo cū caájããrõ ñnarã, cū cabuerã cūã ájããñuparã. ²⁴ Bairo ájãã yua, ti utabuc̄rap̄u p̄ñacoásúparã. Bairo na caátó yua, wĩno paio papu atíjũgoyuparo. Bairo capapuro ocoturi paio atíjabejããñuparõ, cūmua ruagari tũnir̄p̄u yua. Mai, Jesús p̄ame na caátó beroaca cãnijããcoasup̄u. ²⁵ Bairo cū cabairoi, cū cabuerã p̄ame cū wãcõñuparã. Cū wãcõrĩ atore bairo qũĩñuparã Jesure:

—¡Jããrẽ cabuei, jãã netõõña! ¡Ruarã marĩ baiya! —qũĩñuparã.

²⁶ Bairo na caĩwãcõrõ tũgo, bairo na ññup̄ũ:

—¿Nop̄ẽirã butioro m̄jãã uwiyatĩ? ¡Dios mena m̄jãã tũgoñatutuaetimajũcõãña! —na ññup̄ũ.

Í yaparo, wãm̄nuc̄arĩ yua, wĩnorẽ jãnarotiyup̄u. Tunu bairoa oco turi cũãrẽ jãnarotiyup̄u. Bairo cū caáto, jicoquei jãnapeticoasuparo yua. ²⁷ Bairo cū caáto ñña, cū cabuerã p̄ame qũĩñacõã maniáti, atore bairo ãmeo ññuparã na majũ:

—¡Ago tame! ¿Ñam̄ ũcã cū ãniñati Jesús? Wĩno, ocoturi cūã cū tũgocõãña.

*Los endemoniados de Gadara**(Mr 5.1-20; Lc 8.26-39)*

²⁸ Cabero ti utabuc̄ra ape nũgõãp̄u p̄ñayetayuparã Jesujãã, Gadara na caĩrĩ yerap̄u. Bairo eta yua, maanuc̄ãñup̄ũ Jesús. Bairo cū camaanuc̄arõ, p̄garã caũm̄na wãtĩ yeri p̄ña cacũgorã p̄ame cũtu etayuparã. Camasãrẽ na carerica ãtã wiirip̄u caãniatana cũtu etayuparã. Mai, na p̄ame cauwiorã majũ ãñuparã. Bairi camasã p̄ame tiraure netõãmasiẽtĩnucũñuparã. ²⁹ Bairi yua, na, caũm̄na p̄ame Jesús cū camaanuc̄arõ ñña, bairo qũĩ awajayuparã:

—¿M̄, Dios macũ, ñerẽ acú m̄ atíati jãã ture? ¿Dios popiye jããrẽ cū caátipa rũmu jũgoye, m̄ p̄ame popiye jãã baio joroque átigu m̄ atíati? —qũĩñuparã butioro.

³⁰ Mai, to jũgoye cayojãñurĩrap̄u capããrã yesea nurĩcãrã uga ãñuparã. ³¹ Bairo na caũgaãno, wãtĩ yeri p̄ña p̄ame atore bairo butioro qũĩñuparã Jesure:

—Jããrẽ m̄ caacurewiyojomajũgaata, yesea t̄p̄u jãã árotiya. Nap̄ure jãã jããgarã —butioro qũĩñuparã.

³² Bairo na caĩrõ tũgo, “¡Jau, top̄u ánaja toroque!” na ññup̄ũ Jesús, na ároti yua. Bairo cū caĩrõ, wãtĩ yeri p̄ña p̄ame caũm̄narẽ na witipeticoásúparã. Yeseap̄ure jããrásúparã. Bairo yeseare na cajããrĩrap̄u yua, yesea ãtãũ bui caãniatana p̄ame mecũrã utabuc̄rap̄u at̄ure ñãñuacoásúparã. Bairi yua, ruapeticoásúparã yesea p̄ame.

³³ Bairo na cabairo ñña, yeseare cacotemiatana p̄ame acuarĩ acoásúparã. Bairo macãp̄u etarã, na quetibuj̄uyuparã nipetiro yesea na cabaiatajere. Tunu bairoa nipetiro wãtĩ yeri p̄ña cacũgomiatana na cabaiataje cũãrẽ na quetibuj̄uyuparã. ³⁴ Bairo tiere tũgori, camasã p̄ame ñnarásúparã cabaiatajere. Bairo top̄u etarã, Jesure qũĩña yua, butioro aperop̄u cū árotiyuparã. Na ya yepare cū caãno boesuparã.

9

*Jesús sana a un paralítico**(Mr 2.1-12; Lc 5.17-26)*

¹ Bairo na caĩrõ tũgo, Jesús cūmuarẽ ájããñup̄ũ tunu. Bairo ájãã yua, ti utabuc̄ra ape nũgõãp̄u p̄ñacoásúp̄u cū cabuerã mena. P̄ñaátĩ yua, cū ya macã maj̄up̄u etayup̄u.

² Bairo cū caetaro ñña, ti macã macããna jĩcããrã Jesutu, ñicãrĩ cabũuricure cū neasúparã, na canerĩ coro mena. Bairo na caató ñña, Jesús p̄ame masĩcõãñup̄ũ cū mena na catũgoñatutuarijere. Torec̄u, atore bairo qũĩñup̄ũ Jesús ñicãrĩ cabũuricure:

—Ȳu yaũ, caroaro useanirõ ãnitũgoñaña. Merẽ m̄ carorije wapare ȳu netõõcõãña —qũĩñup̄ũ Jesús.

³ Bairo cū caĩrõ tũgo, cũtu macããna Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã p̄ame bairo ñ tũgoñañuparã na yerip̄u: “Diore cū netõnucãũ átiyami bairo cū caĩrĩjẽ

mena. ‘Merē m̄ carorije wapare yu recōāña,’ cū ūcū ī masīa maa.”⁴ Masīcōāñupū Jesús cū yeripū na caāmeobusurijere. Bairi atore bairo na īñupū:

—¿Nopēirā yu mena roro m̄jāā tūgoñāñati?⁵⁻⁶ “M̄ carorije wapare yu netōōña,” ānirē yu caīata, “Bairo īcōāñ īñami,” m̄jāā ībujiorā. Bairāp̄na, “Wām̄nucāña,” cūrē yu caīata, to bero cū sawām̄nucāto īñarā roque, “Bairo īcōāñ mee īñami Jesús,” m̄jāā ībujiorā. Yu, Camasā Jūgoc̄u, ati yeparu yu carotimasīrjērē m̄jāā camasīparore bairo, tiere ñigu —na īñupū Jesús Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majārē.

Ī yaparo, cū caīrōrē bairo qūīnemoñupū Jesús ñicārī cabuūric̄ure:

—Wām̄nucāña. M̄ cacūñarī corore nep̄sari m̄ ya wiip̄u tunu ácūja. Merē m̄ riayere yu netōōña —qūīñupū.

⁷ Bairo cū caīrō tūgo, tocārōā jicoquei wām̄nucā yua, cū ya wiip̄u acoásúp̄u cabuūmiatac̄u p̄ame. ⁸ Bairo cū caátó īña, to macāña, capāārā camasā cū tūgoñacōā maniásuparā. Bairi Diore cū basapeoyuparā. Dios cū camasīrjērē camasārē na cū cajorijere tūgoña useaniñuparā yua.

Jesús llama a Mateo

(Mr 2.13-17; Lc 5.27-32)

⁹ Cabero top̄u caāniatac̄u acoásúp̄u Jesús. Bairo netōácú, yu, ati tutire cawoat̄u Mateo sawām̄ec̄ure ñiñajowī. Mai, yu p̄ame Roma gobiernorē camasā yaye dinero impuestos na caīrjērē jejobojari majōc̄u yu ām̄u. Bairi yu capaari aruap̄u yu caāno, ñiñajowī Jesús. Bairo ñiñajori bero, yu etari atore bairo ñiwī yua:

—Jito. Yu barac̄usa.

Bairo cū caīrō tūgo, tocārōā jicoquei yu p̄ame Jesús mena yu barac̄uti acoárp̄u yua.

¹⁰ Cabero Jesús, bairi jāā, cū cabuerā mena mesap̄u jāā caruiro, camasā capāārā ruirā etawā, yure bairo capaarique cūgorā, bairi aperā camasā roro na cabusupairā cūā.

¹¹ Bairo jāā caugabapac̄utore īñarā yua, fariseo majā p̄ame bairo jāā ī tutiwā:

—¿Nopēī dinero jejori majā mena, bairi roro caāna mena m̄jāārē cabuei cū etiuga barac̄utiyati? Roro ácu átiyami —jāā ī tutiwā fariseo majā, jāā, Jesús cū cabuerārē.

¹² Bairo na caītutiro tūgo, bairo na īwī Jesús:

—Ūcotiri majōc̄ure bairo yu āniña ati wiire. Ūcotiri majōc̄u áperiyami cacatirā na caāni wiirip̄ure. Cariarā na caāni wiiri jetore etanucūñami, na ucoti et̄u. Bairi ānoa mena yu āniña. Na carorije, riayere bairo caānierē netōōñ ácu yu átiap̄u. ¹³ M̄jāā, ati wāmerē Dios cū caquetib̄jucūrīqūērē bueri m̄jāā camasīrō boya: “M̄jāā, waib̄toa riire m̄jāā cajoem̄gōrjē mee, cabopacarārē na m̄jāā cañnamairjē roquere yu boya,” ī quetib̄juyupi Dios cū ya tutip̄u. Torec̄una, yu ap̄u ati yepar̄ure. “Caroarā marī āniña,” caītorārē na yu macāētīña. Aperā, “Carorije wapa marī buic̄utiya,” caītūgoñaya-papuarārē na macāñ acú yu ap̄u, na yeri wasoáto, ī —na īwī Jesús fariseo majārē.

La cuestión del ayuno

(Mr 2.18-22; Lc 5.33-39)

¹⁴ Cabero Juan cū cabuerā Jesús t̄p̄u etawā. Eta yua, bairo Jesure qūī jēniñawā:

—Jāā, bairi fariseo majā cūā ugarique betiri Diore jāā ñubuenucūña. M̄ cabuerā p̄ame bairo áperiyama. ¿Nopēirā na ugarique betietinucūñati? —qūī jēniñawā Juan cū cabuerā Jesure.

¹⁵ Bairo na caījēniñarō tūgo, atore bairo na īwī Jesús:

—Caroaro yu caátiere m̄jāā tūgomasiētīña. Caūm̄u sawām̄ojiyap̄ure bairo yu āniña. Cū yarārē bairo niñama yu cabuerā. Caūm̄u cū sawām̄ojiyari r̄m̄urē cū yarā nipetirā ugayama paio, cū mena useaniāna. Ti r̄m̄urē auatām̄oetiyama. Caūm̄u cū sawām̄ojiyari r̄m̄u bero roquere, cū yarā caborā ugarique betiri Diore cū tūgoña jēniñubuebujiorāma tunu. Narē bairo jāā āniña. Bairi yu mena āna, yu cabuerā auatām̄oetigarāma. Yu camano roquere auatām̄obujiorāma —na ī quetib̄juywī Jesús, Juan cū cabuerārē.

¹⁶ Ī yaparo, “Yū yaye cawāma quetire cabucū macāājē mena tūgousa masīā maniña,” ĩgu, atore bairi wāme na ĩcōña quetibujunemowī Jesús tunu:

—Cabucuro jutirore cawori opere seretuetiyama camasā camasīrā jutiro cawāma asero carugaeti asero mena. Bairo na caápata, ñuetigaro. Cose, ti aserore bopo na caáto, rügagaro. Rügari tūgāwonemogaro pajjāñurō cawāma asero pñame cabucuro jutirore. ¹⁷ Tunu bairoa use oco cawāma qūēnoyaparoriquere piojāētīnucūñama camasā cabucū poa waibucū asero poapure. Bairo na caápata, ti poa wocoagaro, tie oco capāmūrōī. Ti poa macāājē yasigaro. Bairo use ocore cawāma qūēnoyaparoriquere piojānucūñama camasā cawāma poa mena. Bairo na caápata, ti poa tie oco cūā nicōña. Yasietiya —na ĩ quetibujūwī Jesús to macāānarē.

La hija de Jairo. La mujer que tocó la capa de Jesús

(Mr 5.21-43; Lc 8.40-56)

¹⁸ Bairo narē cū caquetibujūñano, cūtu etawī judío majā quetiupau jīcāñ. Bairo cūtu etari yua, rüpopaturi mena etanumurī Jesure qūīroawī. Atoe bairo qūīwī:

—Jesús, yū macō merū riacoámó. Bairo cariacoataco cō cañimiatacūārē, mū wāmo mena cō rupauri āñajērē mū capāñaata, caticoagomo tunu. Bairo yū mena mū apá tāmurī —qūīwī quetiupau.

¹⁹ Bairo cū caīrō tūgo, wāmuncā yua, cū mena acoámí. Jesús cariacoataco cō cañopu ácú. Cū cabuerā cūā cū mena jāā árú. ²⁰ Bairo jāā caátó, Jesús bero pñame asúpo jīcāñ carōmio pñga wāmo peti rüpo pñga pēnirō cānacā cūmarī majū carijānaecō. Bairo cūtu eta yua, aperā na cañnaeto, cū jutiro cayoaro yapaacarē pññañupō. ²¹ Mai, cō pñame cariape tūgoñañupō Jesús cū cariape netōmasīrījērē. Bairo cariape tūgoñarī yua, “Cū jutiro cayoaro yapaacarē yū capāñaata, yū caticoago,” ĩ tūgoñañupō. Bairo tiere ĩ tūgoñarī, Jesús bero pñame atírī, tore bairo ásupo. ²² Jesús pñame cō caátie masīcōñupī. Bairo camasī ānirī yua, āmejorenucārī, atore bairo cō ĩwī:

—Yū yao, caroaro useanirō ānitūgoñaña. Yū mena mū catūgoñatutuaroi, mū riayere yū netōcōñaña —cō ĩwī.

Bairo cū caīrōā, jicoquei caticoamo yua.

²³ Cabero jīcāñ judío majā quetiupau ya wiipū Jesús cū caetaro, ti wii macāña pñame oti awajarā baiwā, cabaiyasiatacore ĩñarī. ²⁴ Bairo na cabairo ĩña, atore bairo na ĩwī Jesús:

—Witiánāja. Atio cawīmao baiyasio mee baiyamo. Cānio baiyamo —na ĩwī Jesús.

Bairo cū caīrō tūgo, roro cū bócaboyeticōāwā, “Merē yasicōāmo,” ĩrā. ²⁵ Bairo na cabaimiatacūārē, Jesús pñame ti wiire na wiyocōājowī. Áti yaparo, cariacoataco ānacō cō caāni aruapū jāátí yua, cō ānacō wāmorīrē ñewī. Bairo cū caáto, cō pñame catitunurī wāmuncācoāmo yua. ²⁶ To bero camasā nipetiro ti yepa tūni macāña cūā queti tūgopeticoasuparā Jesús cū caátiatajere.

Jesús sana a dos ciegos

²⁷ Cabero topū cañniatacū acoámí Jesús tunu. Bairo cū caátó, pñgarā cañmua cacaapee ĩñaena cū berore usawā. Bairo usa yua, bñsuri que tutuaro mena atore bairo qūīwā:

—¡Jesús, David ānacū pñrāmi, bopacooro jāā ĩñaña! —qūīwā.

²⁸ Bairi Jesús wiire cū cajāāetaro, cacaapee ĩñaena pñame cūtu etawā. Bairo na caetaro ĩña yua, atore bairo na ĩwī Jesús:

—¿Yū canetōrījērē cariape mñjāā tūgoñañati?

Bairo cū caījēniñarō tūgo, bairo qūīwā pñgarāpñ:

—Jāārē mū canetōpēere cariape jāā tūgoñaña.

²⁹ Bairo na caīrō tūgo, na caapeere pññawī Jesús. Pñña yua, bairo na ĩwī:

—Bairi yū mena mñjāā catūgoñatutuarijerea bairo to baiáto mñjāārē —na ĩwī.

³⁰ Bairo cū caīrōā, jicoquei ĩñamasīcōāma yua. Bairo na cacatiro ĩña, Jesús pñame bairo na ĩnemowī tunu bñtiro:

—Aperārē na quetibujueticōñaña mñjāārē yū cacatiorijere.

³¹ Bairo cū caīrō tūgomirācūā, cabero nipetiro pñ camasārē na quetibujū batocōñupā Jesús narē cū cacatioatajere.

Jesús sana a un mudo

³² Bairo na caátó, camasã aperã Jesús tupu cū neamá tunu apei wātī yeri pūna cacūgoure. Cū pūame wātī yeri pūna jūgori busumasīēmi. ³³ Bairi Jesús wātī yeri pūnarē cū cawiyojoro bero, caūmu pūame catiácu busumasīcōámi tunu. Bairo cū cabairo iña, to macãana qūñnacōa maníama. Bairo ámeo iwā na majū:

—¡Diwatoa ūno āni cū cacatiorore bairo marī iñapū ato Israel yeparure! —ámeo iwā na majū.

³⁴ Bairo na caāmeoīmiatacūārē, fariseo majā pūame bairo iwā:

—Beelzebú, wātīā quetiupau majū cū camasīōrījē jūgori wātīā yeri pūna, camasārē cajñarārē na acurewiyoyo masīñami —qūī busupaiwā fariseo majā Jesure.

Jesús tiene compasión de la gente

³⁵ Cabero ánesēawī Jesús tocānacā macāapū. Bairi capairi macā, o ōcā macāācā cūārē etau, to macāana na cañubuenearī wiipure na quetibujwī caroa queti, Dios cū carotimasīrīpau caetarijere. Tunu bairoa nipetiri wāme cariyecunarē na catiowī.

³⁶ Bairo capāārā camasārē na iñarī yua, bopacooro na iñawī. Dope caátimasīēna tūgoñarīqūē pairique caāna na caānoi, bopacooro na iñawī Jesús. Nurīcārā oveja narē cacotei camānarē bairo baiwā Jesure. ³⁷ Bairo na cabairoi, atore bairo jāā iwī Jesús, jāā, cū cabuerārē:

—Oterique camasā na cajepee pairo caānimitacūārē, tie uparārē cajūjeparā pūame capāārā mee niñama. Torea bairo Dios yaye quetire catūgousaparā capāārā na caānimitacūārē, marīrē cajūquetibujuparā pūame capāārā mee niñama. ³⁸ Bairo na cabairoi, marī Pacu Diore mujāā cajēnirō boya. Cū pūame oterique Uraure bairo cū yaye busurique cajūquetibujū batoparārē na jomasīgumi.

10

Jesús escoge a los doce apóstoles

(Mr 3.13-19; Lc 6.12-16)

¹ Cabero Jesús, pūga wāmo peti rupore pūga pēnirō cānacāū majū cū caquetibujuroti-joparārē jāā besewī. Bairo jāā bese yua, jāā jowī masīrīqūērē. Wātīā yeri pūnarē wiyomasīrīqūērē, bairi tocānacā wāmerpūrea riaye netōmasīrīqūē cūārē jāā jowī.

² Bairi pūga wāmo peti rupore pūga pēnirō cānacāū majū jāā āmu Jesús cū caquetibujurotijoparā. Cajūgoye āmi Simón. Simorēā qūīwī Jesús tunu “Pedro”. Tunu cabero āmi Pedro bai, Andrés cawāmecucu. Cū bero āma Zebedeo pūna, Santiago, bairi cū bai Juan mena. ³ Tunu cabero āma Felipe, Bartolomé, Tomás, Mateo. Yū, Mateo pūame Roma macāānarē, camasā yaye dinerore jejoberari majōcu caānimirīcū yū āmu. Tunu cabero āmi Alfeo macū Santiago cawāmecucu. Tunu cabero āmi Tadeo. ⁴ Tunu cabero āmi Simón. Cū pūame āmi jīcāū celotea mena macāācū. Cabero āmi Judas Iscariote. Cū pūame āmi Jesure cañerotipau. Tocānacāū jāā āmu Jesús cū caquetibujurotijoparā, cū cabeseatana yua.

Jesús envía a los discípulos a anunciar el reino de Dios

(Mr 6.7-13; Lc 9.1-6)

⁵ Bairo, Jesús pūga wāmo peti rupore pūga pēnirō cānacāū majū, jāā, cū cabuerārē jāā bese yaparo, camasārē jāā quetibujū rotijowī. Bairo jāā quetibujū rotijori yua, cariape atore bairo jāā iwī: “Judío majā caāmerā na caānopu mujāā cañesārō yū boetiya. Tunu bairoa Samaria yepa macāana na caāni macāārīpū cūārē mujāā cañesārō yū boetiya.

⁶ Ati yepa Israel macāana oveja nurīcārā cayasīricarārē bairo caāna niñama. Na caāno pūamerē mujāā caāñesārō yū boya. ⁷ Bairo na mena āna, atore bairo na ī quetibujūya: ‘Dios cū carotimasīrīpau merē etaro baiya.’ ⁸ Tunu bairoa cariyecunarē na catiōya. Bairi cariacootana cūārē tunu na cationemoña. Bairi na rupau caboarā cūārē na catiōya. Tunu bairoa wātī yeri pūna camasā rupaupū caānarē na acurewiyojoya. Yū camasīrījērē wapa mano mujāārē yū joya. Bairi wapa mano cabopacarārē na juátinemoña mujāā cūā.

⁹ “Tunu bairoa oro, plata, cobre moneda tiirire jeápéricõaña. ¹⁰ Tunu bairoa wasopoa, apeye ñierẽ mujãã cajããrĩ poa cũãrẽ jeápéricõaña. Tunu jutiro, mujãã cawasoaparo cũãrẽ jeápéricõaña. Rupo jutii, mujãã cawasoapee, bairi tuericu cũãrẽ mujãã cajeátó yu boetiya. Mujãã, paari majã ãnirĩ mujãã ugamasĩña noo mujãã caátõpũ na canurijẽrẽ.

¹¹ “Bairi noo cabori macã, o peeti macããcã camasã na caãnopũ etarã, ‘¿Ni carou cũ ãniñati?’ ti macã macããnarẽ na ï jëniñajũgoya. Bairo cũ ùcũrẽ masĩ yua, cũ ya wiirpu mujãã ãnicõãwã. Capee wiiripũ patowãcõ ñesëãëtĩcõaña. ¹² Bairi ti wii jããetarã yua, ‘Dios caroa yericutaje cũ joátõ ati wii macããnarẽ,’ na mujãã ïgarã ti wii macããnarẽ. ¹³ Bairo mujãã caijënirõ, na pũame cũã caroaro mena mujããrẽ na cajëniata, Diore na mujãã cajëniobojari wãmerẽ bairoa caroa yericutajere na jogũmi Dios. Bairo mujãã caijënimiatãcũãrẽ, caroaro mena mujããrẽ na cajëneticõãta, Diore na mujãã cajëniobojari wãmerẽ bairo caroa yericutajere na joetigũmi Dios. ¹⁴ Bairo ti wii upau cũ mena mujãã cabapacũto cũ caboeticõãta, o mujãã yaye quetire cũ catũgogaeticõãta, cũ mena ãmerĩcõãña. Bairi yua, cũ ya wiire witiãã, o cũ ya macãrẽ witiãã, cũ macã ñerĩ mujãã rupo jutii macããjẽrẽ mujãã paregarã, ‘Roro jããrẽ mu átiaru,’ ïrã. ¹⁵ Cariape mujããrẽ ñiña: To macããna mujããrẽ na catũgogaetie wapa Dios pũame roro na átigũmi. Camasãrẽ cũ caĩñabeseri rũmũ caãno Sodoma, Gomorra macãã macããna netõjãñurõ popiye na baio joroque na átigũmi yua,” jãã ï quetibũjũwĩ Jesús, jãã, cũ cabuerãrẽ.

Persecuciones

¹⁶ ï quetibũjũ yaparo, atore bairo jãã ñemowĩ tunu: “Tũgoya, ãmerẽ mujããrẽ caroa quetire yu quetibũjũ rotijoya. Ovejas nurĩcãã, macãñucũ macããna lobos cauwiõã watoa na caãnorẽ bairo watoare mujãã yu joya. Bairi ãña cũ camasĩrõrẽ bairo tũgoñamasĩña mujãã cũã. Bairo baimirãcũã, bua ñerẽ caãpei cũ cabairore bairo mujãã caãno yu boya. ¹⁷ Diore caĩroaena na caãtiãnierẽ tũgoñamasacatiya. Na pũame mujããrẽ ñerĩ, na quetiuparã tupũ mujããrẽ jeãgarãma. Aperã cũã na cañubueri wiiripũ mujãã bapegarãma. ¹⁸ Bairi yu yarã mujãã caãno jũgori na pũame mujããrẽ roro na catutiparore bairo ïrã, quetiuparã gobernadores, bairi quetiuparã reyes tupũ cũãrẽ mujããrẽ jeãgarãma. Bairo na caãtimiatacũãrẽ, na ùnarẽ, bairi judío majã caãmerã cũãrẽ yu yaye quetire nemojãñurõ mujãã quetibũjũ masĩgarã bairãpũ. ¹⁹ Bairo mujããrẽ na cañerõ, uwirã, ‘¿Dope bairo na marĩ ïrãati?’ ï tũgoña macãëtĩcõãña. Tipãũ caetaro ñña, Dios pũame mujãã caĩmasĩpeere mujãã jogũmi. ²⁰ Mujãã catũgoñamasĩrĩjẽ mena mujãã quetibũjũetigarã. Marĩ Pacũ Dios mena macããcũ, Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ jũgori roque mujãã quetibũjũgarã camasãrẽ.

²¹ “Tipãũ caãno, jĩcãũ pũnaa caãna nimirãcũã, ãmeo busũjãbuitirecõãgarãma. Bairo ána, gobiõnorẽ na ñerotiri pajããrerotigarãma. Tunu apeĩ cũã cũ macũrẽ torea bairo cũ átirotigũmi. Tunu jĩcãũ pũnaa na pacũare boetiri, na pajããrerotigarãma. ²² Bairi yua, ati ãmũrecóo macããna nipetiro mujããrẽ ññategarãma, yu yarã mujãã caãnoi. Bairo mujããrẽ na caĩñatemiatacũãrẽ, ni ùcũ mujãã mena macããcũ yu yaye quetire jĩcã wãmeacã ùno cũ cajãnaeticõãmata, cũ netõgũmi Dios. ²³ Bairi jĩcã macã macããna yu yaye busũriquere tũgogaena, roro mujããrẽ na caãpata, ape macãpũ ruti ánája. Cariape mujããrẽ ñiña: Israel yepa macããrĩ tocãnacã macããpũre mujãã caquetibũjũpeyoparo jũgoyepũ, merẽ yu, Camasã Jũgocũ nemo yu tunuatĩgũ ati yepãpũre.

²⁴ “Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ bueri majõcũ, cũrẽ cabuei netõrõ masĩëtĩñami. Tunu ni jĩcãũ ùcũ paabojari majõcũ cũ quetiupãũ netõrõ rotimasĩëtĩñami. ²⁵ Bairi ni jĩcãũ ùcũ bueri majõcũ, cũrẽ cabueire bairo popiye cũ cabaigaeticõãta, ñuetõ. Torea bairo ni jĩcãũ ùcũ paabojari majõcũ, cũ quetiupãũre bairo popiye cũ cabaigaeticõãta, ñuetõ. Bairi jĩcã wii upãũre, ‘Wãtĩ quetiupãũ, Beelzebú cawãmecũcũ mu ãcũ,’ cũ na caãata, netõjãñurõ na ññategarãma caĩbusũpairã ti wii upãũ yarãrẽ,” jãã ï quetibũjũwĩ Jesús.

A quién se debe tener miedo
(Lc 12.2-7)

²⁶ Ī quetibujm yaparo, atore bairo jāā ĩnemowī tunu: “Bairi yu yarā, mujāārē cañaterārē na uwieticōāña. Nipetiro āme caāna na catūgoñarījē nipetirijere masiōpey-ocōāgumi Dios. Baujaro nigaro mujāā yeripm mujāā catūgoñarījē nipetirije. ²⁷ Bairo bairi yasioro mujāārē yu cañrīqūē cūārē nipetiro camasārē na quetibujm buserique tutuaro mena. ²⁸ Bairi yu yarā, mujāārē capajīāreyasiogarā ũnarē na uwieticōāña. Bairo pajīāremasimirācūā, dope bairo átimasīētīñama mujāā yeri pūna cañnipeere. Dios pñame camasā na cayasiparo, cañpetietopm na yeri pūnarē jomasīñami. Bairi Dios pñame roquere cū uwiri jīcārō tūni caroaro ása.

²⁹ “Tunu pñgarā minia, jīcā moneda tiiaca wapacutiyama. Bairi petoaca wapacutimirācūā, ni jīcāū mini ũcū Dios cū caññarīcānugōēcū maami. Bairi marī Pacu Dios, ‘Bairo cū baiáto,’ cūrē cū cañētīcōāta, ni jīcāū mini ũcū riayasietigumi. ³⁰ Mujāā cūā mujāā cabaípee nipetirijere ĩñausagumi Dios. Mujāā poawērī cūārē nipetiro cōñapeyo masīcōāñami. ³¹ Bairi, ‘Marī cabairijere masīēcūmi Dios,’ ĩ tūgoñaticōāña. Minia netōjāñurō mujāā maiñami Dios. Bairi uwieticōāña,” jāā ĩ quetibujm Jesús, jāā, cū cabuerārē.

Los que reconocen a Jesucristo delante de los hombres

(Lc 12.8-9)

³² Ī quetibujm yaparo, atore bairo jāā ĩnemowī tunu: “Ni jīcāū ũcū, ‘Jesús yu yu āniña,’ aperā camasā na catūgoro cañquetibujm, yu yu cū cañnierē yu cūā yu Pacu, ĩmurecōo macāācūrē cū yu quetibujm. ³³ Bairi tunu apeí, ‘Jesure yu masīētīña,’ cañ pñamerē yu cūā, ‘Cū yu masīētīña cūrā,’ ĩ quetibujm yu Pacu ĩmurecōo macāācūrē,” jāā ĩ quetibujm Jesús, jāā, cū cabuerārē.

Jesús es causa de división

(Lc 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ Ī quetibujm yaparo, jāā ĩ quetibujm ĩnemowī tunu: “Camasā watoa yu cañnierē cariape masīña. ‘Dios cū cajou cū caetaro bero jūgori nipetiro camasā caroaro āmeo átīānigarāma,’ ĩ tūgoñaticōāña. Yu caetaro jūgori camasā jīcārō tūni tūgoñaticarāma. Caāmeoqūrē na catūgoñarījē bairo tūgoñagarāma. ³⁵ Bairi camasā yu yaye buserique jīcā yerire bairoa catūgousaena ānirī jīcāū cū pacure cū pesucutigumi. Torea bairo apeo cūā cō pacore cō pesucutigomo. Apeo cūā cō mañicōrē cō pesucutigomo. ³⁶ Bairi jīcāū cañm pesua pñame jīcā wii macāāna majū nimirācūā, tore bairo baigarāma.

³⁷ “Bairi tunu ni jīcāū ũcū, cū pacure, o cū pacore yu netōrō na cū camaiata, yu cabueire bairo ānimasīētīñami. Tunu bairoa apeí ũcū cū macūrē, o cū macōrē yu netōrō na cū camaiata, yu cabueire bairo ānimasīētīñami. ³⁸ Tunu ni jīcāū ũcū yu mena ágamicūā, yu bairo popiye cū cabaigaeticōāta, yu cabueire bairo ānimasīētīñami. ³⁹ Tunu ni jīcāū ũcū cū cañnie pñamerē mairī, yu yaye quetire cajāna pñame yasicoagumi yua. Bairpñ, ni jīcāū ũcū yu yaye quetire cajānaecu roque netōcōāgumi. Cūrē na capajīārocacōāmiatacūrē, caticōā āninucūgumi tocānacā rñmñ,” jāā ĩ quetibujm Jesús, jāā, cū cabuerārē.

Premios

(Mr 9.41)

⁴⁰ Ī quetibujm yaparo, atore bairo jāā ĩnemowī tunu: “Ni jīcāū ũcū mujāārē cū canucūbugoata, yu canucūbugoure bairo cū ĩñagm. Tunu bairoa yu canucūbugou cañcū cū cañnoi, Dios yu cajou pñame cūrē canucūbugoure bairo qūñagm. ⁴¹ Tunu bairoa ni jīcāū ũcū pñame profetare cū cū canucūbugoata, caroare cū jogumi Dios. Dios yaye buseriquere cū cañquetibujm rotijoricu cū cañnoi, caroaro cū cū caápata, profeta caroaro cū caátie wapare bairo cū cūārē cū jogumi Dios. Tunu bairoa ni jīcāū ũcū pñame carorije wapa cacūgoecure cū cū canucūbugoata, caroare cū jogumi Dios cañmūrē. Cariape Dios yu cū cañnoi caroaro cū cū caápata, carorije wapa cacūgoecu caroaro cū caátie wapare bairo cū cūārē cū jogumi Dios. ⁴² Tunu bairoa ni jīcāū ũcū pñame yu cabueire cū cū canucūbugoata, caroare cū jogumi Dios cū cūārē. Yu cabuei, cabugoro macāācū majū cū cañmiatacūrē, caroaro cū cū caápata, cūrē caroaro cū caátie wapa

nigaro. Dise ũnieacārē oco cū caetipee cūārē yu cabueire cū cajoata, cūrē caroaro cū caátie wapa nigaro,” jáã ĩ quetibujwĩ Jesús.

11

Los enviados de Juan el Bautista

(Lc 7.18-35)

¹ Bairo puga wāmo peti rupore puga pēnirō cānacāũ majũ, jáã, cū cabuerārē jáã quetibujũ yaparo yua, topũ caāniatacũ ti yepa macāājē ape macāārĩpũ āñesēānemowĩ Jesús, caroa quetire camasārē na quetibujũ áćũ.

² Mai, Juan camasārē cabautizamiatacũ pũame preso jorica wiipũ āñupũ ti rũmurĩrē. Bairo topũ áćũ, queti tũgoyupũ Jesús cū caátĩānierē. Bairo tũgori, atore bairo na ĩ jēniñarotijoyupi cū cabuerārē: ³ “¿Cariapea Mesías, Dios cū cajom majũ, mũ āniñati? Cũ mee mũ caāmata, ¿apei pũamerē jáã coterāati?” na ĩ jēniñarotijoyupi Juan cū cabuerārē, Jesure.

⁴ Bairo cabero Juan cū cabuerā torea bairo na caĩjēniñarō, atore bairo na ĩwĩ Jesús: “Tunu ánaja Juan tũpũ. Cũ quetibujurájá mujāã caĩñaatajere, bairi mujāã catũgoataje cūārē. ⁵ Yu camasĩrijē jũgori caĩñamasĩētāna merē ĩñamasĩñama. Tunu caāmasĩētāna cūā merē ámasĩñama. Carupau boaatana cūā merē caticoayama. Tunu catũgoetana cūā merē tũgomasĩñama. Cabaiyasiatana cūā merē caticoayama. Tunu cabopacarā cūā caroa queti tũgoyama, Dios narē cū canetōrĩjērē. Tiere cū quetibujurájá. ⁶ Tunu bairoa mujāārē ñiña: ¡USeanĩrĩ niñama camasā yu mena catũgoñatutuajānaena pũame!” na ĩ jowĩ Jesús, Juan cū cabuerārē.

⁷ Bairo Juan cū cajoatāna na caátó ĩña, to macāāna capāārā camasārē na quetibujũ jũgowĩ Jesús, Juan cū cabairiquere. Atoe bairo na ĩwĩ: “¿Nopēĩrā desierto cayucũmanopũ mujāã ásúpari? ¿Jĩcāũ yucucā wĩnoi cayuguiricucacārē ĩñagarā, topũ mujāã ásúpari? ⁸ ¿O caũmũ, caroa cajutii jáñaurē qũĩñagarā, topũ mujāã ásúpari? Mujāã baiyesupa. Camasā caroa jutii cajānarā pũame caroa wiiripũ, quetiuparā ya wiiripũ āniñama. Desierto cayucũmanopũ etaetiyama na ũna. ⁹ ¿O profetare qũĩñagarā, topũ mujāã ásúpari? Bairoa mujāã baiyupa. Cariape mujāārē ñiña: Mujāã pũame, ‘Profeta áćũmi Juan,’ mujāã caĩtũgoñamiatacūārē, Juan profeta netōjãñurō caānimajũũ niñami. ¹⁰ Cũ niñami Dios yaye quetibujurica tutipũ na cawoatujũgoyecutacũ majũ. Atoe bairo ti tutipũ ĩ quetibujuyayupi Dios, cū macūrē, Juan cū cabaipeere: ‘Mũ, yu cajorau, ti yeparũ mũ cabuiaparo jũgoye, apeire cū yu qũēnoroti jojũgogu,’ Camasā mũ yaye quetire na tũgousaáto ĩ, apeire yu qũēnoroti jojũgogu,’ ĩ quetibujuyayupi Dios Juan cū cabaipeere.

¹¹ Cariape mujāārē ñiña: Ni jĩcāũ ũcũ ati yeparũ cabuiaricũ, Juan, camasārē cabautizamiatacũ netōrō caquetibujunetōomasĩ maami. Baiũa, Dios cū carotimasĩrĩpau macāácũ pũame nipetirā netōrō cabũgoro macāácũ ānemicūā, ape rũmũpũ roquere Juan netōrō masĩcōāgũmi.

¹² “Juan cabautizamiatacũ cū cabauetaropũi nijũgoaná, āme caānapũ tocānacā rũmũa nituetayama Dios cū carotimasĩrĩpau capāārā beropũ butiuro cajāāgarā. Na pũame āmeo qũērĩ majā jĩcā macārē ĩmagarā butiuro na caátore bairo popiye bairi jáārā átiyama.

¹³ Tunu Juan ati yeparũ cū caquetibujuparo jũgoye profeta majā nipetirā, bairi Moisés ānacũ cūā quetibujũ jũgoatĩyayupa Dios cū carotimasĩrĩpau caetapeere. ¹⁴ Tunu mujāã camasĩgaata, atore bairo mujāārē ñi quetibujunemoña: ‘Elĩare bairo caācũ ape rũmũpũ buiaetagũmi,’ na caĩwoatucũjũgoyecutacũ majũ niñami Juan. ¹⁵ Mujāã, caāmoocũna mujāã āniña. Bairi āmerē yua, mujāārē yu caquetibujuatajere tũgoāmewiyoya mujāã yeripũ.

¹⁶ “¿Dope bairo mujāã, ati yũtea macāāna mujāã ũnarē ñicuti? ¿Noa ũnarē bairo mujāã ānicuti? Cawĩmarārē bairo mujāã āniña. Cawĩmarā pũame camasā na caneñaporipau ũno plazapũ eperā, awajari atore bairo ĩjoyama na baparārē: ¹⁷ ‘Jāã catōrōā putiro, mujāã basaetiapũ. Tunu bairoa jáã caotiro cūārē, jáã mujāã otinemoetiapũ,’ ĩjoyama cawĩmarā

na baparārē. Narē bairo mujāā āniña, cayugaena majū. ¹⁸ Tūgopeoya mai. Yū jūgoye etayupū Juan. Cū pūame pan ugaesupū. Tunu use oco cūārē etietinucūñupū. Bairo cū cabairijere iñarā, mujāā pūame, ‘Wātī yeri pūna cacūgou ācūmi. Cū marī tūgoetiroa,’ mujāā iñupā Juarē. ¹⁹ Bairi Juan bero yū, Camasā Jūgocū, yū etawū. Yū pūame camasā mena yū uganucūña. Na mena yū etinucūña. Bairo yū cabairijere iñarā, mujāā pūame, ‘Ugaracajāñuñami. Use oco cūārē etipacajāñuñami. Carorā mena bapacūtiyami. Tunu bairoa Roma macāācū gobiernorē camasā yaye dinerore cajejobojari majā mena bapacūtiyami. Bairi carōu ācūmi. Cū marī tūgoetiroa cū cūārē,’ yū mujāā iñucūña. Bairowa, Dios pūame cū camasīrījērē camasārē na āti iñoñami cū mena catūgoñatutuarā caroaro na caátie jūgori,” na ī quetibujūwī Jesús cūtu catūgorā etarārē.

Los pueblos desobedientes

(Lc 10.13-15)

²⁰ Ī quetibujū yaparo, atore bairo na iñemowī tunu Jesús to macāānarē, ape macāā macāāna roro na cabairiquere. Mai, na macāārē ācū, capee caroa átijēño iñorīqūērē na āti iñowī Jesús. Bairo narē caroaro cū caátimiatacūārē, na pūame roro na caátajere tūgoña yapapuari tūgoña wasoema na yerire. Bairi atore bairo na iñwī Jesús na cabaipeere: ²¹ “¡Roro majū baigarāma to Corazín macā macāāna! ¡Roro majū baigarāma Betsaida macā macāāna cūā! Dios cū caátijēñomasīrījē capeere iñawā. Bairo cañnarā nimirācūā, roro na caátajere jānagaema. Tirūmupū macāāna Tiro, Sidón macāāna ānana, Corazín, Betsaida macāāna na cañnarīcārōrē bairo na cūā na cañnaata, roro na caátajere jānabujioricarāma Tiro, Sidón macāāna pūame. Būtioro yapapuarā na cajāñarījē jutii ūnierē jāñabujioricarāma. Peero ōwā cūārē na ruoaru mapeobujioricarāma, būtioro yapapuari yua. ²² Cariape mujāārē niña: Camasārē Dios cū caññabeseri rūmu caetaro, Corazín, bairi Betsaida macāāna pūame, Tiro, Sidón macāāna netōjāñurō popiye baigarāma. ²³ Torea bairo Capernaum macā macāāna cūā baigarāma. ‘Jōbuirū marī ágarā,’ cañtūgoñarā na cañnimitacūārē, ¡cañcūārī operū roquere na regūmi Dios! Cū caátijēñorījē capeere iñawā Capernaum macāāna. Tirūmupū macāāna, Sodoma macāāna ānana, Capernaum macāāna na cañnarīcārōrē bairo na cūā na cañnaata, roro na caátajere jānarī, yasietibujioricarāma. Na ya macā pūame ati rūmūrē nicōābujioro mai. ²⁴ Cariape mujāārē niña: To macāāna na catūgoetie wapa, Dios pūame roro na átigūmi. Camasārē cū caññabeseri rūmu caetaro, Capernaum macāāna, Sodoma macāāna netōjāñurō popiye baigarāma,” na ī quetibujūwī Jesús, camasā cūtu catūgorā etarārē.

Vengan a mí y descansen

(Lc 10.21-22)

²⁵ Bairo ti watoa caño atore bairo Diore qūī jēniwī Jesús: “Caacu, mū, ati mūnrecóo nipetiro upaū, mū ñujāñuña yū yarā mena. Naa, cabūgoro macāānarē bairo caña na cañnimitacūārē, masīrīqūērē na mū joyupa. Aperā, ati yepa macāāna, ‘Marī roque marī masīnetōña,’ cañrā pūamerē na mū joesupa. ²⁶ Caacu, tore bairo mū ásupa mū cabojūgoyetiricarorea bairo caño jūgori,” qūī jēniwī Jesús cū pacure.

²⁷ Bairo qūī jēni yaparo, atore bairo na iñwī Jesús cūtu catūgorā etarārē: “Yū Pacu pūame nipetirije masīrīqūērē yū jowī. Tunu yū caátianie cūārē yū Pacu jeto masīñami. Tunu cū caátianierē yū cūā yū masīpeyocōāña. Bairi yū cūā yū jeto na yū masīomasīña camasā yū cabeserārē yū Pacu cū caátianierē. ²⁸ Tunu mujāā nipetirā cajūgobueri majā na caquetibujūcūrīqūērē caátipeyogamirā yū mena tūgoñatutuarasā. Caroa yericūtajere mujāārē yū jogū, ‘Jau,’ mujāā cañata. ²⁹ Wecua pūgarā jiyaricarā jīcārō mena na ca-paarorea bairo marī cūā jīcārō mena marī paaroa. Tunu bairoa yū yaye busūrique cūārē tūgorajeusaya. Yua, tutuaro caroti mee yū āniña. Caroa yeri pūna mena caquetibujū yū āniña. Bairi yū mena mujāā cañmata, caroa yericūtaje majū mujāā yeripure etagarō. ³⁰ Mujāā caátipee yū caborije pūame tūgoña yapapuaō joroque mujāārē áperigarō. Tunu yū caborore bairo mujāā caátipee masīriyoetiya,” na ī quetibujūwī Jesús cūtu catūgorā etarārē.

12

*Los discípulos arrancan espigas en el día de reposo**(Mr 2.23-28; Lc 6.1-5)*

¹ Ti r̄m̄ur̄ir̄ē jāā, judío majā jāā cayerijārī r̄m̄u caāno, jāā netōápú weserip̄u. Bairo netōáná, jāā, Jesús cū cabuerā p̄ame queyari, trigo apeacarē jeri cacatirijerea jāā ɣgajūgow̄u. ² Bairo jāā caátore ñnarī, fariseo majā atore bairo q̄ūi tutiwā Jesure:

—¡Na ññañijate! ¿M̄u cabuerā roro na caátie miñaetiyati? Ati r̄m̄u ūnorē paariquere bairo átiyama m̄u cabuerā, bairo trigo apeacarē jeugarā. Ati r̄m̄u ūnorē caápericōāpee niña na caátie ūnierē —q̄ūi tutiwā fariseo majā Jesure.

³ Bairo na caītutiro tūgo, atore bairo na ĩwī Jesús:

—David ānacū queyamiácú, ¿cū caátajere na caquetibujucūrīq̄ūērē m̄ujāā ññaet-inucūñati Dios ya tutip̄u? M̄ujāā ññanucūrā. ⁴ Bairo baiyuparo: David p̄ame jāāetayup̄u Dios ya wiire cū ūm̄ua mena. ɣgariquere macārā jāāetayuparā. Bairi pan āñuparō, caroa Dios yaye majū na caicūrīq̄ūē jeto. Tie p̄ārē sacerdote majā jetore na ɣgarotiyup̄u Moisés ānacū. Bairo sacerdote majā jeto na caɣarije caānimitacūārē, tie p̄ārē ɣgari bero, cū ūm̄uarē na batonuñup̄u David. ⁵ Tunu bairoa Moisés ānacū cū caroticūrīq̄ūē ape p̄ūrō ape wēēp̄u sacerdote majā ati r̄m̄u ūnorē na caátipeere, ¿m̄ujāā ññaetinucūñati? M̄ujāā ññaricārā. Ati r̄m̄u ūnorē templo wiire paariquere bairo camasārē na cajū-goñubuoero átirotiyupi Moisés. Bairo na p̄ame ati r̄m̄u ūnorē na capaamiatacūārē, tie jūgori carorije wapa cacūgorārē bairo na ññaetinucūñami Dios. ⁶ Cariape m̄ujāārē ñiña: Áme ati yepap̄u m̄ujāā mena macācū jīcāñ templo wii netōjāñurō caānimajūñi niñami. ⁷ Dios yaye cū caquetibujucūrīq̄ūē, “Waibutoa rii joem̄gōrī yu m̄ujāā cañubuoero mee, camasārē bopacooro m̄ujāā cañamairō roquere yu boya,” cū caīquetibujucūrīq̄ūērē m̄ujāā tūgomasiētīña. Bairo tiere m̄ujāā catūgomasiata, yu cabuerā, carorije wapa cacūgoenarē na m̄ujāā tutietibujiorā. ⁸ Yu, Camasā Jūgoc̄u ānirī, yu átirotimasīña yerijārīcā r̄m̄u cūārē camasā caroare na caátianipeere —na ĩ quetibujuwī Jesús fariseo majārē.

*El hombre de la mano tullida**(Mr 3.1-6; Lc 6.6-11)*

⁹ Cabero top̄u caāniatac̄u jāā jūgoacoámí tunu Jesús. Á yua, ti yepa macāā wii na cañubueri wiire jāāmi. ¹⁰ Mai, top̄u āmi jīcāñ caricáb̄uric̄u. Bairi to macāāna q̄ūi jēniñawā Jesure:

—Marī cayerijārīcā r̄m̄ur̄ēā cariyec̄unarē marī cacatioro, ¿to ñnucōāc̄uti? O paariquere bairo cañnoi, ati r̄m̄u ūnorē tore bairo caápericōāpee, ¿to ānic̄uti? —q̄ūi jēniñawā Jesure, cū caīr̄ij̄erē na quetiuparārē b̄usujāgarā.

¹¹ Bairo na caīrō tūgo, atore bairo na ĩwī Jesús:

—¿Ni ūcū m̄ujāā mena macācū, oveja jīcāñcā cacūgou ūcū cū caāmata, cū yau operu ati r̄m̄u ūnorē cū cañarocajāápata, jicoquei cū cū nem̄gōmasiētīc̄uti? Nipetirā m̄ujāā tore bairo m̄ujāā átibujiorā, marī cayerijārī r̄m̄u ūno cūārē. ¹² ¿Camasā p̄amerē oveja netōjāñurō na maiñami Dios! Bairi cañur̄ij̄ē marī caátie ñuña Dios cū cañajoro marī cayerijārī r̄m̄u ūno cūārē —na ĩwī Jesús ti wii macāānarē.

¹³ Bairo na ĩ yaparo, atore bairo q̄ūiwī Jesús caricáb̄uric̄ure:

—M̄u ricāre ñupoya.

Bairo cū caīrō, caricáb̄uric̄u p̄ame cū ricāre ñupoowī. Tocārōā cū ricā ñucoár̄u ape n̄gōā macā ricāre bairo yua. ¹⁴ Bairo cū caátō ñnarā, fariseo majā p̄ame ti wiire witi yua, “¿Dope bairo marī ánaati, Jesure pajjāgarā?” āmeo ĩ b̄usupajjūgoyuparā na majū.

Una profecía acerca de Jesús

¹⁵ Jesús p̄ame masīcōāwī fariseo majā na caītūgoñar̄ij̄erē. Bairo masīrī yua, top̄u caāniatac̄u aperop̄u acoámí. Bairo cū caátō ñnarā, capāārā camasā cū bero ɣsawā. Na mena macāāna cariyec̄una nipetirārē na catiowī Jesús. ¹⁶ Bairo na catio yaparo, narē cū caátibojarijere aperārē na quetibuj̄u rotiemí. ¹⁷ Dios b̄usurica tutip̄u profeta Isaías

ānacū cū caīquetibujū jūgoyeticūrīcārōrē bairo baietaro baiwū. Atore bairo ī quetibujū woatucūñañupī Isaiás ānacū Dios cū caīrījērē:

¹⁸ “Āni, yū cabesericū, yū caroti niñami. Cū yū maijāñuñā.

Cū caātiānierē ñiñauseaniñā. Bairi yū yerire cū mena yū bapacūtirotigū.

Cū pūame judío majā caāmerā cūārē cariape quetire na quetibujūgūmi.

¹⁹ Tunu bairoa camasārē roro na busūnetōētīgūmi.

Caroa yeri mena roque na quetibujūgūmi.

Bairi noo macā maarpū ācū, di rūmū ūno awajatutiri na quetibujūetīgūmi.

²⁰ Bairi camasā catūgoñatutuaenarē caroaro mena na beyogūmi.

Cū carotimasīrīpau caetaparo jūgoye tūgoñatutuarique roquere na jogūmi.

²¹ Bairi judío majā caāmerā cūā nipetirā, ‘Cū caīrōrē bairo caroaro marī juátibojagūmi,’ ī tūgoñagarāma,” ī quetibujū woatucūñañupī Isaiás ānacū Jesús cū caátipeere.

Acusan a Jesús de recibir su poder del demonio

(Mr 3.20-30; Lc 11.14-23; 12.10)

²² Ape rūmū Jesutu cū neamá camasā jīcāñ wātī yeri pūna cacūgoūre. Mai, wātī yeri pūna cū cajāñarō jūgori cū pūame iñamasīēmi. Bairi tunu busūmasīēmi. Jesús pūame cū catiowī cū cūārē. Bairo cū cacatioro, caūmū pūame busūmasīwī. Tunu bairoa iñamasīwī.

²³ Bairo cū cacatiro iñā, nipetiro camasā tūgoñacōā maniáma. Atore bairo īwā: “¿Āni, Jesús, marī ñicū David ānacū pārāmi mee cū ānicūti? ¿Dios cū cajoū Mesías mee cū ānicūti?” īwā nipetiro camasā.

²⁴ Bairo na caīrō tūgo, fariseo majā pūame atore bairo īwā: “Dios jūgori mee, Beelzebú, wātīā quetiupau majū cū camasīōrījē jūgori wātī yeri pūna, camasārē caānarē na acurewiyojo masīimi Jesús,” īwā fariseo majā.

²⁵ Jesús pūame masīcōāwī na catūgoñarījērē. Bairo masīrī yua, atore bairo na īwī: “Quetiupau rey cū carotimasīrīpau macāāna na caāmeoboeticōāta, jīcārō āni-masīētīñama. Tunu bairoa jīcā macā, o jīcā wii macāāna na caāmeoboeticōāta, na cūā caroaro ānimasīētīñama. ²⁶ Tore bairo Satanás, wātīā quetiupau, cū yarārē na cū caboeticōāta, ¿dope bairo to āninetōrōati cū carotimasīrīpau? Āninetōmasīēto. Yasipeticoagaro cū yarārē, na cū caboeticōāta. ²⁷ Tunu bairoa Beelzebú jūgori wātī yeri pūnarē na yū caacurewiyojomasiata, ¿ñamū cū camasīrījē jūgori mūjāā yarā cūā yūre bairo na átimasīcuti? Bairo mūjāā caīrō tūgorā, mūjāā yarā pūame, ‘Cariape mee mūjāā tūgoñaña,’ mūjāārē ībujiorāma. ²⁸ Yū pūame, Dios Yeri Espiritu Santo cū camasīōrījē jūgori wātī yeri pūnarē yū caacurewiyojomasiata, nipetiro camasā yū caátieire iñarā, ‘Merē Dios cū carotimasīrīpau marīrē etaya,’ ī masībujiorāma,” na ī quetibujūwī Jesús fariseo majārē.

²⁹ Bairo ī quetibujū yaparo, cajerutiri majōcūre īcōñarī atore bairo na ī quetibujūnemowī tunu: “Jīcāñ wii upau, catutuaū majū, cū ya wii macāājērē caroaro cū cañnacoteata, ni ūcū cajerutiri majōcū cū yayere jerutimasīēcūmi. Jerutimasīmi bairūa, ti wii upaūre cū cajiyaājūgoata. Bairo cū jiyajūgori bero roque, ti wii macāājē nipetirijere jerutipeyo masīcōāūmi.

³⁰ “Yū mena caānigaecū, yūre caññateire bairo caācū niñami. Tunu bairoa yū mena caquetibujūnetōōgaecū, camasārē caquetibujūmawijioūre bairo caācū niñami.

³¹ “Bairi cariape mūjāārē ñiñā: Cabusūpairā dope bairo roro na caīrījē tocānacā wāmerē masiriyogūmi Dios, cūrē na cajēniata. Bairo masiriyobojamīcūā, Espiritu Santore roro na cabusūpaiata roquere, na masiriyogūmi. ³² Bairūa, noa ūna yū, Camasā Jūgocūre roro na caīrījērē masiriyogūmi Dios, cūrē na cajēniata. Tore bairo átīmīcūā, Espiritu Santore roro na caīata roque, na masiriyobojetīgūmi. Ati yūtea caāno cūā, bairi ati yepa cū cawasoaro bero caānipa yūtea cūārē na masiriyogūmi, Dios Espiritu Santore roro na caīata,” na ī quetibujūwī Jesús fariseo majārē.

El árbol se conoce por su fruto

(Lc 6.43-45)

³³ Ī quetibujm yaparo, atore bairo na ĩnemowĩ tunu: “Tũgoñañijate. Jĩcã yucũ carou carorijere rĩcacũperiya. Tunu bairoa apei yucũ caroricũ caroare rĩcacũperiya. Tocãnacã yucũ carĩcacũti yucũ rĩcare ũgarã, tiire marĩ masĩña. ‘Yucũ carou niña,’ o ‘Yucũ caroricũ niña,’ marĩ ĩ masĩña. ³⁴ ¡Mujãã, ãña ũna moena majũ mujãã ãniña! Bairi rorije caáticõana ãnirĩ dope bairo pũame caroaro cariape macããjẽrẽ mujãã quetibujm masĩena. Marĩ yeri marĩ catũgoñamasĩrĩjẽpũ caãnoi, marĩ busũnucũña. ³⁵ Bairi marĩ yeripũ caroa caãmata, caroa wãme tũgoñarĩqũerẽ marĩ busũnucũña. Tunu bairoa carorijere marĩ cabusũnucũata cũãrẽ, marĩ yeri pũnaapũ carorije caãno jũgori carorije jeto busũrique niña. ³⁶ Cariape mujããrẽ ñiña: Dios camasãrẽ na cũ caĩñabeseri rũmũ caetaro, roro na caĩrĩqũe tocãnacã wãmerẽ ĩñabesegũmi Dios. ³⁷ Mujãã ya risero jũgori mujãã masĩgũmi Dios mujãã caátĩãnierẽ. Caroaro caĩrĩcũ cũ caãmata, carorije wapa cacũgoecũre bairo qũĩñagũmi Dios. Roro caĩrĩcũ cũ caãmata roque, carorije wapa cacũgoure bairo qũĩñagũmi,” na ĩ quetibujmwĩ Jesũs.

La gente mala pide una seña milagrosa

(Mr 8.12; Lc 11.29-32)

³⁸ Cabero jĩcããrã Moissĩs ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ cajũgobueri majã, bairi fariseo majã mena Jesutũ etawã tunu. Atoe bairo qũĩwã:

—Cabuei, jĩcã wãme ũno átijẽño ĩñorĩqũerẽ jããrẽ mũ átĩ ĩñowã.

³⁹ Bairo na caĩrõ tũgomicũã, atore bairo na ĩwĩ Jesũs:

—Ati yepa macããna, ãme caãna, caroaro Dios mena ãnimasĩetĩñama. Jĩcã rũmũ cũ boo, ape rũmũ cũ boetiyama. Átijẽño ĩñorĩqũe jetore boyama. Bairo na cabomiatacũãrẽ, tiere na átĩ ĩñoetigũmi Dios. Merẽ na quetibujm cũñupĩ Jonás ãnacũ cũ cabairiquere. ⁴⁰ Jonás pũame itia rũmũ, itia ñami majũ wai capai paaro pupeapũ ãñupĩ. Torea bairo yũ, Camasã Jũgocũ cũã itia rũmũ, itia ñami majũ ati yepa pupeapũ yũ ãnigũ. ⁴¹ Tirũmũpũre Jonás cũ caĩrĩjẽrẽ tũgorã, Nĩnive macã macããna pũame roro na caátajere jãnacõãñupã. “Cariapea Dios cũ caquetibujnetõrotiricũ majũ niñami Jonás,” ĩ tũgoñamasĩñupã. Bairo Jonarẽ na caĩtũgoñamiatacũãrẽ, mujãã, ãme caãna pũame Jonás netõjãñurõ caãnimajũũ cũ caĩrĩjẽrẽ mujãã tũgousagaetiya. Bairi Dios cũ caĩñabeseri rũmũ caetaro, Nĩnive macã macããna pũame catitunurĩ, “Roro majũ mujãã tũgousaesupa,” mujãã ĩgarãma. ⁴² Tunu bairoa tĩ rũmũ caetaro, jĩcãõ catitunurĩ, mujãã, ãme caãnarẽ, “Cariapea mujãã tũgousaerũ,” mujããrẽ ĩregomo cõ cũã. Ape nũgõã waru joperũ macããcõ quetiupao ãnacõ cũã bairo mujããrẽ ĩgomo. Cõ pũame noo cayoaropũ asũpo, Salomõn ãnacũ cũ camasĩrĩjẽrẽ tũgogo. Bairo catũgogarico cõ caãnimiatacũãrẽ, mujãã, ãme caãna yũ camasĩrĩjẽrẽ mujãã tũgogaetiya. Bairo Salomõn netõrõ camasĩ yũ caãnimiatacũãrẽ, yũ caĩrĩjẽrẽ mujãã tũgogaetiya.

El espíritu impuro que regresa

(Lc 11.24-26)

⁴³ Ī quetibujm yaparo, ape wãme ĩcõñarĩ atore bairo na ĩnemowĩ Jesũs tunu: “Wãtĩ yeri pũna caũmũrẽ cũ cawitiátato bero, noo caoco manipauripũ ãñesãũmi. ãñesã yua, cũ caãniparore cũ cabocaeticõãta, atore bairo ĩ tũgoñaũmi: ⁴⁴ ‘Yũ caãnimitatorũa yũ tunuãgu tunu,’ ĩ tũgoñaũmi. Bairo ĩ tũgoña yua, tunuã, caũmũrẽ qũĩñañũmi tunu. Caũmũ yeri pũame caroaro na caowa qũẽnopeyoatato wiire bairo bauũmi. ⁴⁵ Bairo cabairo ĩña yua, ácoacũmi tunu wãtĩ, aperã jĩcã wãmo petĩ pũga pẽnirõ cãnacãñ majũ cũ netõrõ cañuenarẽ na piĩneñũ ácũ. Bairo na boca, ‘Jito!’ na ĩ, caũmũrẽ cũ jããrãma tunu nipetirã. Bairi cũ yeripũ ãnicõãrãma tunu. Bairo na caãno, jõpũame roro baibujioũmi tunu caũmũ pũame yua. Torea bairo baigarãma ati yũtea macããna carorã, Dios narẽ cũ canetõatato bero cũ Yeri majũrẽ na yeripũ caboena pũame,” na ĩ quetibujmwĩ Jesũs fariseo majãrẽ.

La madre y los hermanos de Jesús

(Mr 3.31-35; Lc 8.19-21)

⁴⁶ Bairo narē cū caquetibujũano, Jesús paco, bairi cū bairã cãã topu etayupa. Eta yua, cū caãni wii macãpu cū cotenucũñupã, cū mena busugarã. ⁴⁷ Bairo macãpu na cacotenucũrõ, Jesutu macããcũ jĩcãũ atore bairo qũĩwĩ Jesure:

—Mũ paco, mũ bairã mũ macãũparã. Macãpua mũrē coterã átiuparã —qũĩwĩ jĩcãũ Jesure.

⁴⁸ Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩwĩ Jesús cũrē caquetibujũre:

—Naa, yũ paco, yũ bairã cãã, yũ yarã majũ na caãnimiatãcũãrē, aperã, yũ yarãrē bairo caãna niãama na cãã.

⁴⁹ Ī quetibujũ yaparo, cū wãmorē, jãã, cū cabuerã tũre ñupuajori atore bairo qũĩnemowĩ tunu:

—Ãnoa niãama yũ pacore bairo caãna, bairi yũ bairãrē bairo caãna. ⁵⁰ Noa ũna yũ Pacu mũnrecóo macããcũ cū carotirore bairo caãna pũame yũ bairãrē bairo caãna, bairi yũ bairã rõmirĩrē bairo caãna, bairi yũ pacore bairo caãna niãama.

13

La parábola del sembrador

(Mr 4.1-9; Lc 8.4-8)

¹ Ti rũmua ti wii caãniatãcũ witiátĩ yua, utabucũra tũnipũ ruietawĩ Jesús. ² Bairo cū caruiro, camasã capããrã cũtu neñaetawã. Bairo capããrã majũ na caãnoi, Jesús pũame cũmua turorica capairicapũ ájããwĩ. Cũtu catũgorã etarã pũame peta paputiropũ nucũwã. ³ Bairo na cabairo, capee wãme ĩcõñarĩ na quetibujũwĩ Jesús.

Atore bairo na ĩ quetibujũwĩ: “Jĩcã rũmũ ásũpu jĩcãũ caũmũ cū wesepũ, oteriquere otei ácũ. ⁴ Topu eta, cū oteriquere wẽbato otejũgoyupũ. Bairo caroaro cū caotemiatacũãrē, oterique jĩcã rupaa ñañuparõ maapũ. Bairo maapũ ti rupaa cañarõ ĩñarã, minia pũame wũruiatĩ, ugarecõãñuparã. ⁵ Cabero cū cawẽbatoro, ape rupaa ãtã yeparũ cayepa esemenirõpũ ñañuparõ. Tie pũame yoaro mee putimiñuparõ, cayepa esemenirõ caãnoi yua. ⁶ Bairo tie oterique pũame pũtiatĩmii yua, yoaro mee riacoásũparo muipũ cū caasijãrõĩ, dope bairo nucõõrĩ jõmasiẽtĩrĩ yua. ⁷ Cabero cū cawẽbatoro, ape rupaa pota yucũ watoapũ ñañuparõ. Cabero pota yucũ pũame cabutinetõrõ, tie oterique pũame caroaro pũtimasĩẽsuparo. Pota yucũ pũame otere butibiacõãñuparõ. ⁸ Cabero ape rupaa pũame caroa yeparũ ñañuparõ. Cabero puti, buticoasuparo. Bairo butiátó, jĩcã jatĩ cien rupaa majũ rĩcacũsuparo. Ape jatĩ sesenta rupaa majũ rĩcacũsuparo. Ape jatĩ treinta majũ rĩcacũsuparo. ⁹ Mũjãã, caãmoocũna mũjãã ãniña. Bairi ãmerē yua, mũjããrē yũ caquetibujũatajere tũgoãmewiyoya mũjãã yeripũ,” na ĩwĩ Jesús cũtu catũgorã etarãrē.

El porqué de las parábolas

(Mr 4.10-12; Lc 8.9-10)

¹⁰ Cabero jãã, Jesús cū cabuerã cũtu jãã etawũ. Cũtu eta yua, atore bairo cū jãã ĩ jẽniñawũ: “Camasã, mũtu catũgorã etarãrē, ¿nopẽĩ capee ĩcõñarĩ na mũ quetibujũnucũñati?” cū jãã ĩwũ. ¹¹ Bairo jãã caĩrõ tũgo, atore bairo jãã ĩ quetibujũwĩ Jesús: “Dios cū carotimasĩrĩpau macããjẽrē tirũmũpũ macããna na catũgoetajere mũjãã roquere mũjãã masĩõñami. Aperã tiere na camasĩrõrē boetiyami. Torecũ, ape wãme ĩcõñarĩ na quetibujũ rotiyami Dios. ¹² Bairi ni jĩcãũ ũcũ yũ caquetibujũrijere cū catũgousaata, Dios pũame cū masĩõnemogũmi tunu. Bairo átimicũã, petoaca catũgousau cū caãmata, cabero cū camasĩmiatajere cū masĩriyocõãgũmi. ¹³ Bairi ape wãme ĩcõñarĩ na yũ quetibujũnucũña camasã yũtu catũgorã etarãrē. Bairi na pũame cacaapee cũgorã nimirãcũã, Dios cū caátiere ĩñamasĩẽtĩñama. Tunu bairoa cū yaye quetire tũgomirãcũã, tiere tũgomasiẽtĩñama. ¹⁴ Dios busũrica tutipũ Isaías ãnacũ cū caĩquetibujũ jũgoyeticũrĩcãrõrē bairo baietaro baiya narē:

‘Ati yepa macããna yũ yaye quetire tũgomirãcũã, di rũmũ ũno tiere tũgomasiẽtĩñama.

Tunu bairoa cacaapee cũgorã nimirãcũã, di rũmũ ũno yũ caátiere ĩñamasĩẽtĩñama.

¹⁵ Ati macããna, na yeripũ catũgoñamasĩgaetoi cacaapee cũgorã nimirãcũã, yũ caátiere ĩñamasĩẽtĩñama.

Tunu bairoa caãmoo cũgorã nimirãcũã, yũ yaye quetire tũgomasiẽtĩñama.

Na yeripure tũgoña masĩetĩñama na yu caquetibũjugamirĩjẽrẽ.

Bairi, “Jãã mu netõõwã,” ñietinucũñama, ĩ quetibũju cũñañupĩ Isaías ãnacũ, ĩ quetibũjuwĩ Jesũs.

¹⁶⁻¹⁷ Bairo ĩ quetibũju yaparo, atore bairo jãã ĩnemowĩ tunu Jesũs: “Tirũmũpu macããna profeta majã capããrã majũ mujãã caĩñarĩjẽ ũnierẽ ĩñagamiñupã. Na ũna aperã carorije wapa cacũgoenarẽ bairo caãna cũã tiere ĩñagamiñupã. Mujãã catũgorije ũnie cũãrẽ tũgogamiñupã. Bairi mujãã, yu cabuerã ruame capee ĩña, tũgo, caãna ãnirĩ, useanirĩ ãña,” jãã ĩwĩ Jesũs, jãã, cũ cabuerãrẽ.

Jesũs explica la parábola del sembrador

(Mr 4.13-20; Lc 8.11-15)

¹⁸ Bairo ĩ quetibũju yaparo, atore bairo jãã ĩ quetibũju masĩõwĩ caoteire ĩcõñarĩ cũ caquetibũjuatajere: “Tũgoya yu cabuerã. Mujããrẽ yu quetibũjugũ caroaro, ĩcõñarĩ caotei quetire camasãrẽ yu caquetibũjuatajere: ¹⁹ Camasã jĩcããrã Dios yaye quetire tũgoyama. Bairo tũgomirãcũã, tũgomasiẽtĩñama. Dios busuriquere na catũgoatato beroaca, wãtĩ ruame uwaro eta, jecõãñami na camasĩbujioatajere. Minia na sawũje ugaricarore bairo etanecõãñami wãtĩ, na camasĩbujioatajere. Na ruame caotei cũ caoterique maapu cañarĩcã rupaare bairo niñama. ²⁰⁻²¹ Bairo tunu aperã camasã Dios yaye quetire useanirõ tũgo, jicoquei, ‘Jau,’ ĩñama. Bairo bomirãcũã, bairãrua na yeripu caroaro cũ yuetiyama. Capũtirije canũcõmanajẽrẽ bairo niñama. Bairi roro na cabairo caãno, o Dios yaye quetire na catũgousaro jũgori aperã narẽ na caĩñatero ĩñarã, yoaro mee jãñañama Dios yaye quetire yua. Dios mena yoaro ãmerĩñama. Naa, caotei cũ caoterique ape rupaa ãtã buipu cañarĩcã rupaare bairo niñama. ²² Bairo tunu aperã camasã Dios yaye quetire, ‘Jau,’ na caĩrõ bero, apeye ũnie ruamerẽ butioro tũgoña macãñama. Ati yepa macããjẽ wapatarique ũnierẽ, bairi caroaro na caãnigarije cũãrẽ tũgoñañama butioro. Bairi Dios busuriquere tũgoña masiriticõãñama. Caroaro caãnarẽ bairo na caãperoi, carĩca butimasĩetĩerẽ bairo niñama. Bairi naa, caotei cũ caoterique ape rupaa pota watoapu cañarĩcã rupaare bairo niñama. ²³ Bairãrua, aperã roque Dios yaye quetire useanirĩ tũgoyama. Na yeri pũnapũ cariape tũgopeori, tiere tũgousayama. Caotei cũ caoterique ape rupaa, caroa yepapu cañarĩcã rupaare bairo niñama. Bairi jĩcã jatĩ cien rupaa majũ rĩcacũsuparo. Ape jatĩ sesenta rupaa majũ rĩcacũsuparo. Ape jatĩ treinta majũ rĩcacũsuparo. Torea bairo niñama Dios yayere catũgousanucũrã ruame,” jãã ĩ quetibũjuwĩ Jesũs.

La parábola de la mala hierba entre el trigo

²⁴ Jãã ĩ quetibũju yaparo, ape wãme ĩcõñarĩ atore bairo na ĩnemowĩ Jesũs tunu cũtu catũgorã etarãrẽ: “Dios cũ carotiripau atore bairo niña: Oteriquere caotei cũ oterique caroa majũrẽ cũ wesepure oteyupu. ²⁵ Cabero cũ, bairi aperã cũ yarã cũã nipetiro na cacãnitoye cũ pesu ruame yasĩoro cũ wesepũ etayupu. Eta yua, oterique moetie majũrẽ trigo cũ caoteataje watoapure otenemocõãñupũ. Bairo roro áti yaparo, acoásũpu. ²⁶ Cabero cũ caotemirĩquẽ ruame puti, butiyaparoyuparo. Moetie cũã puti, butiyaparoyuparo caroa oterique watoare. ²⁷ Bairo cabairo ĩña, ti wese upau ãmua ruame cũtu etayuparã. Eta yua, atore bairo qũĩ jẽniñuparã: ‘Jãã quetiupau, oterique caroa majũrẽ mu oterotiricũ. Bairo mu caãtirotimiatacũãrẽ, ¿dopẽĩrõ caroa watoare carorije to putiyupari?’ qũĩñuparã cũ ãmua ruame. ²⁸ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ĩñupũ: ‘Yu pesuũ jĩcãũ roro yu átibojatacũmi.’ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩ jẽniñuparã: ‘Bairi, ¿ñerẽ jãã caãtie mu boyati? ¿Moetiere jãã cawããrero mu boyati?’ qũĩñuparã cũ ãmua ti wese upaure. ²⁹ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ĩñupũ: ‘Bairo yu boetiya. Bairo mujãã caápata, trigo caroa apeye moetie mena mujãã wããrecõãbujiorã. ³⁰ Bairi trigo carorije mena to buticõãto mai. Cabero trigo jericapau caetaro ĩña, atore bairo ñigu trigore cajebolari majãrẽ: “Trigore mujãã cajeparo jũgoye carorijere ricaati jee yaparo, carupaa rotori jiyari joerecõãña. Bairo áti yaparo, trigo ruamerẽ mujãã cajero yu boya. Jee yaparo, yu ya wii ugarique cũrĩcã wiipu mujãã cacũrõ yu boya,”

ñigu trigore cajebojari majārē,' na ññupũ ti wese upau," na ñcõña quetibujuwĩ Jesús cõtũ catũgorã etarārē.

La parábola de la semilla de mostaza

(Mr 4.30-32; Lc 13.18-19)

³¹ Ñ quetibujũ yaparo, ape wãme ñcõñarĩ atore bairo na ñnemowĩ Jesús tunu cõtũ catũgorã etarārē: "Tunu mostaza na caĩrĩ apeacarē jĩcãũ cũ wesepũ cũ caotericaacarē bairo niña Dios cũ carotimasĩrĩpaũ. ³² Tia apeacã pũame õcããcã majũ nimirõcũã, marĩ caotero bero butiátó, pairicũ majũ áya, nipetirije wesepũ oterique netõrõ. Bairi minia cũã tii yucũ rũpũripũre na ria batiirire qũenorĩ nicõãmasĩñama. Torea bairo niña Dios cũ carotimasĩrĩpaũ cũã," na ñcõña quetibujuwĩ Jesús.

La parábola de la levadura

(Lc 13.20-21)

³³ Ñ quetibujũ yaparo, ape wãme ñcõñarĩ atore bairo na ñnemowĩ Jesús tunu cõtũ catũgorã etarārē: "Levadurare bairo niña Dios cũ carotimasĩrĩpaũ. Jĩcãõ trigo wãĩarĩquẽ wetare, itiarũ majũ oco mena weyo yaparo, levadurare petoaca jããñamo. Bairo petoaca cõ cajããmiatacũãrē, tie pũame jesapeticoaya yua. Torea bairo niña Dios cũ carotimasĩrĩpaũ cũã," na ñcõña quetibujuwĩ Jesús.

El uso que Jesús hacia de las parábolas

(Mr 4.33-34)

³⁴ Torea bairo jeto na ñcõña quetibujunucũwĩ Jesús nipetiro camasã cõtũ catũgorã etarārē. Dise ñnie quetibujuriquere ñcõñaetiri na quetibujũemi. ³⁵ Bairo Dios busũrica tutipũ profeta cũ caĩwoatuquetibujũ jũgoyeticũrĩcãrõrē bairo baietaro baiwũ. Atore bairo ñ woatuyayupi profeta, Jesús cũ caĩpeere: "Capee wãme ñcõñarĩ yũ quetibujũgũ camasãrē. Ati ñmũrecóo Dios cũ caquẽnoparo jũgoye camasã na catũgoetajere na yũ quetibujũgũ," ñ woatu quetibujũ jũgoyeticũñañupĩ profeta.

Jesús explica la parábola de la mala hierba entre el trigo

³⁶ Cabero Jesús camasã cõtũ catũgorã etarārē, "Yũ áya," na ñrĩ bero, jĩcã wiire jããetawĩ. Bairo cũ cajããetaro bero, jãã, cũ cabuerã pũame cõtũ jãã etawũ. Atore bairo cũ jãã ñ jẽniñawũ: "¿Dope bairo ñgaro to ññati carorije trigo watoapũ na caotemirĩquẽrē ñcõñarĩ mũ caquetibujũataje? Jãã tũgomasiẽtĩãpũ. Bairi jãã mũ caquetibujũro jãã boya," cũ jãã ñwũ. ³⁷ Bairo jãã caĩrõ tũgo, atore bairo jãã ñwĩ: "Oterique caroare caotei pũame, yũ, Camasã Jũgocũre bairo caãcũ niñami. ³⁸ Caotei ya wese pũame ati ñmũrecóo macãã yepare bairo niña. Ti wese caputibũtirique caroa macããjẽ pũame Dios cũ carotimasĩrĩpaũpũ macããnarē bairo niña. Ti wese caputibũtirique oterique carorije pũame wãtĩ yarãrē bairo niña. ³⁹ Ti wese upau pesu pũame wãtĩrē bairo caãcũ niñami. Tunu bairoa ti wese caputibũtirique jericapaũ caetaro ati ñmũrecóo capetiri rũmũrē bairo niña. Bairi ti wese caputibũtiriquere jebojari majã pũame ángelea majãrē bairo niñama. ⁴⁰ Bairi jebojari majã moetiere na cajoerericarore bairo baigaro ati ñmũreco capetiri rũmũ caetaro yua. ⁴¹ Yũ, Camasã Jũgocũ, yũ carotirã ángelea majãrē na yũ jogũ yũ carotimasĩrĩpaũpũ. Yũ yarã na catũgoñarĩjẽrē royetuo joroque caãnarē, bairi rorije caãticõãna cũãrē na yũ jeneñorotigu. ⁴² Ángelea, bairo na cajeeneñopeyoro ñña yua, caũpetietopũ na yũ rerotigu. Topũ butioro otigarãma. Na opire bacarũpotugarãma, butioro yapapuarã yua. ⁴³ Bairo na caáto bero, yũ yarã, carorije cacũgoenarē bairo Dios cũ caĩñarĩcãrã pũame muiũ ñmũrecóo macããcũ cũ caasiyarijere bairo baupeticoagarãma yũ Pacũ cũ carotimasĩrĩpaũre. Mũjãã, caãmoocũna mũjãã ñniña. Bairi ñmerē yua, mũjããrē yũ caquetibujũatajere tũgoãmewiyoya mũjãã yeripũ," ñwĩ Jesús.

La parábola del tesoro escondido

⁴⁴ Ñ quetibujũ yaparo, ape wãme ñcõñarĩ atore bairo ñnemowĩ Jesús tunu: "Dios cũ carotimasĩrĩpaũ atore bairo niña: Pairo cawapacũtie capee moneda tiirire wesepũ aperã

na cayacūyasiericarore bairo niña. Bairi caūmu jīcāũ tiere iña acuari yua, jicoquei tiere yanemoñupũ tunu. Bairo áti yaparo, Ɂseanirīqũē mena cū yaye apeye ũnie nipetirijere aperārē nuni, tie wapa jeyupũ, ti wesere wapatigũ. Bairo cū cawapatinunirō, cū yaye cū cabocaataje cū yaye majũ nicōãñuparō yua.

La parábola de la perla de mucho valor

⁴⁵ “Dios cū carotimasīrīpau tunu atore bairo niña: Jīcāũ, cū yayere canunireri majōcu perla caroaro cabotiri rupaacarē macāũ ácú baiyupũ. ⁴⁶ Bairo cū caátó, jīcā, tocānacā rupaa netōrō caroa botirica majūrē bóccacōãñupũ. Bairo bócarī, cū yaye apeye ũnie nipetirijere aperārē nuni, tie wapa jeyupũ, tiare wapatigũ. Bairo cū cawapatiro, tia cū ya majũ nicōãñuparō yua.

La parábola de la red

⁴⁷ “Dios cū carotimasīrīpau tunu atore bairo niña: Ria capairiyapũ wai wasarā aperā na bapire na carocañuajorore bairo niña. Bairo camasā na caátó, wai capāārā tocānacā wāme majũ ti bapire jāãñuparā. ⁴⁸ Bairo na cajāārō iña, wemoñuparā ti bapire paputiropũ. Wemo yaparo yua, waire na beseruiyuparā. Wai caroarā jetore boyuparā. Carorā p̄amerē na recōãñuparā.

⁴⁹⁻⁵⁰ “Torea bairo baigaro ati Ɂm̄urecōo capetiparo jūgoye. Ángelea majā p̄ame ati yeparũ etarā, camasā carorārē na ricawori caūpetietopure na regarāma. Topũ butiuro otigarāma. Na opire bacarupotugarāma, butiuro yapapuarā yua,” ĩ quetibujũwĩ Jesús.

Tesoros nuevos y viejos

⁵¹ ĩ quetibujũ yaparo, atore bairo jāã ĩ jēniñawĩ Jesús:

—¿Mujāārē yũ caquetibujũatajere mujāã tūgomasiati?

Bairo cū caījēniñarō, “Jāã tūgomasiña,” cū jāã ĩwũ.

⁵² Bairo jāã caīrō tūgo, atore bairo jāã ĩnemowĩ tunu:

—Ni jīcāũ, Moisés ānacū cū caroticūrīqũērē cajūgobuei ũcū Dios cū carotimasīrīpau macāājērē cū cajūgobueata, jīcāũ wii upaure bairo nigũmi. Ti wii upau p̄ame cū ya wii macāājē cū caqũēnocūrīqũē p̄uga wāme mena átimasīñami cawāma apeye ũnie mena cūārē, bairi cabũcũ apeye ũnie mena cūārē. Cūrēã bairo nigũmi, cajūgobuei cawāma macāājē yũ cabuerije, bairi tunu Moisés ānacū cū cacūrīqũērē cabũcũ macāājērē cariape cū catūgoñaata —jāã ĩwĩ Jesús.

Jesús en Nazaret

(Mr 6.1-6; Lc 4.16-30)

⁵³ Bairo atie capee wāme ĩcōña quetibujũ yaparori bero, ti macāpũ witi acoámí. ⁵⁴ Bairo witi acoátí yua, cū ya yepa majūpũ etawĩ. Eta, ti yepa macāãna na cañubueri wiire jāãetawĩ, na quetibujũgũ. Bairo cū caquetibujũro tūgo, to macāãna p̄ame tūgocōã maniáma. Atore bairo ĩwā:

—Ānia, caroaro jīcārō t̄ni quetibujũyami. ¿Noopũ atie caroaro cū caquetibujũmasīrījērē cū masīñuparĩ? ¿Dope bairo átijēñorīqũē cūārē cū átimasīñuparĩ? ⁵⁵ ¿Āni, yucp̄āĩrĩ mena rocapata ũnierē caqũēnoũ macũ mee cū āniñati? ¿Marĩ mena macāãcō, Marĩ macũ mee cū āniñati? Bairi, ¿Santiago, José, Simón, Judas jūgocũ mee cū āniñati? ⁵⁶ Cū marĩ masījāñuña. Bairi, ¿marĩ mena macāãna rōmirĩ jūgocũ mee cū āniñati? Bairi, ¿noopũ atie nipetirije cū camasīrījērē cū masīñuparĩ? —āmeo ĩ jēniñawā na majũ.

⁵⁷ Bairo Jesure qũĩroagaetiri, cū ya macā macāãna p̄ame cū caquetibujũrijere tūgogaema. Bairo na catūgogaeto iña, atore bairo na ĩwĩ Jesús:

—Profeta majā tocānacāp̄urea na ĩroanucũñama camasā nipetiro na cañesēārōpũ. Na ya macā macāãna, bairi na ya wii macāãna majũ roque na boetinucũñama. Na yarā jeto na ĩroaetinucũñama —na ĩwĩ Jesús.

⁵⁸ Bairi cū ya macā macāãna cū caquetibujũrijere cariape na catūgogaetoi, capee caroa cū caátijēñomasīrījērē topure áti ĩñoemi Jesús yua.

14

*La muerte de Juan el Bautista**(Mr 6.14-29; Lc 9.7-9)*

¹ Ti rŭmurĩ majũã Herodes, Galilea yepa macããna quetiupau pŭame queti tŭgoyupŭ Jesús cŭ caátimasĩrĩjẽrẽ. ² Bairo tiere tŭgo, atore bairo na ãñupũ cŭ carotirãrẽ: “Jesús na caĩ, cŭã ãcũmi Juan el Bautista cabaiyasiricũ ãnacũ tunu cacati majũ. Bairo cabai ãnirĩ capee átijẽñomasĩmi,” na ãñupũ Herodes.

³⁻⁴ Mai, cajŭgoyepŭ Herodes pŭame Juarẽ ñerotiyupŭ. Bairo cŭ ñerotiri bero, ãpõãwẽ mena cŭ jiyari, preso jorica wiipŭ cŭ cŭrocaroti joyupŭ. Juan cŭ caquetibŭjuriere boesupŭ Herodes. Mai, “Mũ bai Felipe nũmo Herodías na caĩõ mena mũ caãnie ñuẽtĩña. Carorije niña mũ caátie,” cŭrẽ cŭ caĩquetibŭjuriere boesupŭ. Bairo boetiri preso jorica wiipŭ cŭ cŭrocaroti joyupŭ Herodes pŭame Juarẽ.

⁵ Tunu nipetiro camasã Juarẽ, “Dios cŭ caquetibŭjurotijou ãcũmi,” ãrã, cŭ mai-jãñũnuparã. Bairi Herodes pŭame jicoquei Juarẽ cŭ pajĩãroca rotigamicũã, bairo átiroti masĩesupŭ, camasã yũ tutirema, ã. ⁶ Bairo jĩcã rŭmũ yua, Herodes cŭ cabuiarica rŭmũ caetaro, bose rŭmũ qũẽnoñupũ. Bairo cŭ caqũẽnorõ, Felipe nũmo caãnimirĩcõ Herodías cawãmecũco macõ pŭame basa ãñoñupõ, Herodes cŭ capijjoatana cõ na caĩñaparore bairo ãõ. Herodes cŭã cõ cabasarijere ãñajesomajũcõãñupũ. ⁷ Bairi nipetirã na catũgoro, atore bairo cõ ãñupũ Herodías macõrẽ Herodes pŭame: “Noo, yũre mũ cajẽnigari wãmerẽ yũ jẽniña. Mũ yũ jomajũcõãgũ. ãtoricarõ mano Dios mena ñiña,” cõ ãñupũ. ⁸ Bairo cawãmao pŭame tiere tŭgori, cõ pacore jẽniñaõ ásũpo. Cabero yua, cõ paco cõrẽ cõ caĩrotirore bairo qũĩñupõ Herodere:

—Bairo yũ boya: ãmeacã Juan el Bautista rŭpoare patanerĩ jotũ barapũ jããrĩ, yũ mũ jowa —qũĩñupõ.

⁹ Bairo cõ caĩrõ tŭgo, tũgoña yapapuacoásupŭ Herodes pŭame. Bairo tũgoña yapapuamicũã, “¡Dios mena ñiña!” cõrẽ yũ caĩatajere yũ tũgoama yũ capijjoatana,” ã yua, cõrẽ cŭ caĩatatore bairo átirotiyupŭ. ¹⁰ Bairi cŭ ãmũarẽ Juan preso jorica wiipŭ caãcũrẽ cŭ rŭpoa patarotijoyupŭ. ¹¹ Bairo cŭ caĩrõ tŭgo, cŭ caĩrõrẽ bairo cŭ ásuparã Juarẽ. Bairo cŭ pajĩã yaparori bero, cŭ ãnacũ rŭpoare jotũ bapa buipũ nejããrĩ, Herodías macõrẽ cõ nuniñuparã. Cõ pŭame cõ pacore cŭ rŭpoa ãnatõrẽ cõ neásũpo, cŭ cayasiro cõ masĩãto, ãõ.

¹² Cabero Juan cŭ cabuemirĩcãrã pŭame bairo cŭrẽ na capajĩãrocarijere queti tŭgori, preso jorica wiipũ etarã, cŭ ãnacũ rupaure neásũparã, masã operũ cŭ yarocagarã. Bairo áti yaparori bero, Jesutũ etawã, tie quetire cŭ quetibŭjũrã etarã.

*Jesús da de comer a cinco mil hombres**(Mr 6.30-44; Lc 9.10-17; Jn 6.1-14)*

¹³ Bairo Jesús na caĩquetibŭjuro tŭgo, topũ caãniatacũ cũmũarẽ ájããrĩ camasã manopũ jãã jũgoacoámĩ. Bairo jãã caátĩere masĩrĩ yua, ti macãã macããna camasã pŭame maapũ utabũcũra tũni ásũpa, jãã ãñota ánã. Bairo ánã, jãã jũgoye etayupa. ¹⁴ Bairi Jesús utabũcũra ape nũgõãrũ pẽñaeta yua, maanũcãwĩ. Maanũcãrĩ yua, camasã capããrãrẽ na ãñawĩ. Bairo na cabairo, bopacooro na ãñawĩ. Bairi na mena macããna cariyecũna na caneatĩatanarẽ na catiowĩ. ¹⁵ Bairo na cŭ caáticõãno, ñamicããcã nicoa ápũ. Bairi jãã, cŭ cabuerã pŭame Jesutũ etari, atore bairo cŭ jãã ãwũ:

—Merẽ ñamicã majũ niña. Atopũre wiiri maniña. Dope camasã capããrãrẽ na marĩ áperã. Bairi ãnoarẽ na mũ árotiwa macããrũ, na majũ na caũgapeere na wapatirápáro —jãã ãwũ Jesure.

¹⁶ Bairo jãã caĩrõ tũgomicũã, atore bairo jãã ãwĩ:

—Aperopũ na caũgapeere na wapatira rotieticõãña. Mũjãã majũ na ugarique nuña —jãã ãwĩ.

¹⁷ Bairo cŭ caĩrõ tŭgo, bairo cŭ jãã ãwũ:

—Jãã, jĩcã wãmo cãrõ pan jororiaca, wai, pũgarããcã tocãrõã jãã cũgoya —cũ jãã ãwũ.

¹⁸ Bairo jãã caĩrõ: “Ato pŭame jeasã,” jãã ãwĩ.

¹⁹ Ī yaparo, camasā capāārā to caānarē taa yeparu na ruirotiwī. Bairo na caruiro ĩña, pan rupaa jīcā wāmo cānacā rupaacarē, wai puḡarā mena nee, jōbuire ĩñamugōjori, “Jāā mena mu ñujāñuña,” Diore qūī jēniwī. Bairo qūī jēni yaparo, pan rupaare carecomacā peeri, jāā, cū cabuerārē, jāā nuniwī, camasārē jāā cabatoparore bairo ĩ. ²⁰ Bairo jāā cabatoro bero yua, nipetiro camasā caroaro uḡayapicoāma, uḡariquere narē jāā cabatoatajere. Bairo na caugatuaro bero, jāā jejāāwū piiripu na caugarugarijere. Puḡa wāmo peti ruḡore puḡa pēnirō cānacā piiri majū jāā jejāājirowu. ²¹ To caāna caugaatana jīcā wāmo cānacā mil majū camasā āma, carōmia, bairi cawīmarā cūā cōñaña manoa.

Jesús camina sobre el agua

(Mr 6.45-52; Jn 6.16-21)

²² Tipau bero, jāā, cū cabuerārē cūmuaru jāā ájāārotiwī Jesús tunu. Camasārē na cū caññatusajotoye, ti utabucura jīnugōāpu cū jūgoye jāā capēñaátó bowī. ²³ Bairi camasārē na ĩñatusajo yaparo, ũtāū buipū wāmucōásúpi Jesús, Diore cū jēniácá. Bairi muipū cū cajāārō canaioatīpau, jīcāūā āñupī Jesús ti ũtāū buipū. ²⁴ Jāā puame merē cūmua mena tira recomacā majūpu jāā āmu. Bairo jāā caāno, oco turi puame butioro jabewu. Wīno cūā butioro jāā riape jāā paputunuo pocōāwū. ²⁵ Bairo roro jāā cabairo, cabusuparo jūgoyeca oco bui peari jāātu amí Jesús. ²⁶ Bairo oco buipū cū caató ĩña yua, “Apei ũcū ācūmi,” ĩrā, jāā, cū cabuerā uwiri bairo jāā awajawu:

—ĪĀni, camasocu ānacū wātī marītu atiyami! —jāā ĩwū.

Butioro cauwirā ānirī bairo jāā awajawu yua.

²⁷ Bairo jāā cabairo, Jesús puame jāā ĩ jowī:

—ĪTūgoñatutuaya yu yarā, Jesua yu āniña, yu uwieticōña! —jāā ĩwī.

²⁸ Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūīwī Pedro Jesure:

—Mu, jāā Quetiupau cariape mu caāmata, mutū oco buipū yu árotiya.

²⁹ Bairo cū caīrō tūgo, “Jaū, yutu asá,” qūīwī Jesús Pedore.

Bairo cū caīrō tūgo, Pedro, jāā cūmuaru cajāñaatacu puame cūmuarē ruiro oco buipū Jesutu ámiwī. ³⁰ Bairo ámasīmicūā, wīno butioro cū caññarō capapunemorō, tūgoña uwirique Pedore etawu. Eta yua, ruacōā ruinutuami. Bairi atore bairo qūī awajawī Pedro Jesure:

—ĪYu Quetiupau, yure ñei asá! ĩRua ácu yu baiya!

³¹ Bairo cū caīrō tūgo, jicoquei Jesús cū wāmo ñujori Pedore cū ñewī. Ñerī yua, atore bairo qūīwī:

—Yu yau, jīrīācā majū yu mena mu tūgoñatutuaya! ĩNopēī, “Yu ámasīēcū,” mi tūgoñaatī? —qūīwī Jesús Pedore.

³² Bairo cūmuaru na caājāārō, wīno puame papujānacopu yua. ³³ Bairo cabairo ĩña, jāā, cūmuaru caāna puame Jesutu ruḡopaturī mena etanumurī cū jāā ĩrowu:

—ĪCariape Dios macū majū mu āniña! —cū jāā ĩwū Jesure.

Jesús sana a los enfermos en Genesaret

(Mr 6.53-56)

³⁴ Bairo pēñaáná, utabucura ape nuḡōāpu jāā etawu, Genesaret cawāmecuti yeparu. ³⁵ Bairo jāā caetaro ĩña, to macāāna puame Jesure qūīñamasīwā. Bairi cū caetarije quetire ti yepa nipetiropu quetibuju batoyupa, cariyecunarē na caneatīparore bairo ĩrā. ³⁶ Bairi na puame, Jesutu eta, atore bairo tūgoñañupā: “Cū jutiro yapa ũno cūārē marī capāñaata, marī caticoagarā,” ĩ tūgoñañupā. Bairo pāñarīqūērē butioro cū jēniwā. Bairo cariyecuna tocānacāñūā cū jutiro yapare capāñarā caticoama.

Lo que hace impuro al hombre

(Mr 7.1-23)

¹ Cabero etawā fariseo majā, bairi Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā mena. Na puame Jerusalén macāpu caatīatana āma. Atore bairo qūīwā Jesure:

² —¿Nopēirā m̄ cabuerā marī ñicūjāā ānana na caroticūrīqūērē bairo na áperiyati? Coseetiyama na wāmorirē na caugaparo jūgoye —qūiwā Jesure.

³ Bairo na cairō tūgo, atore bairo na ī jēniñawī Jesús:

—¿Nopēirā m̄jāā cūā m̄jāā caátinucūrījērē butiuro borā, Dios marirē cū caroticūrīqūē p̄amerē m̄jāā áperinucūñati? ⁴ Dios p̄ame atore bairo marī rotiyupi: “M̄jāā pacuare m̄jāā cairoaro yu boya. Ni ūcū cū pacure, o cū pacore roro cū cañata, cū m̄jāā pajīārocacōāgarā,” ī quetibujū cūñupī Dios. ⁵ Bairo cū caicūmiatacūārē, m̄jāā p̄ame ricaati m̄jāā quetibujūya camasārē. Ato bairo m̄jāā ñña: “Ni jīcāū ūcū cū pacure, o cū pacore, ‘Yu yaye nipetirijere merē Diore cū yu nuniapū. Bairi m̄jāā cabopacarijere yu nunimasīētīña,’ cū cañata, ñurō. ⁶ Bairi ni jīcāū ūcū tore bairo caī ānirī, cū pacure, o cū pacore cū cajuátinemorō átirotietiya,” m̄jāā ī quetibujūya. Bairo ī quetibujūrā, Dios marirē cū caroticūrīqūērē cajānarotirārē bairo m̄jāā baiya. Bairo caquetibujūrā ānirī netōjāñurō m̄jāā boya m̄jāā caátinucūrījē m̄jāā ya wāme p̄amerē. ⁷ ¡Cañtopairā majū m̄jāā āniña! Dios p̄ame Isaías ānacū cū cawoaturica pūrōp̄u m̄jāā ūnarē cū caīquetibujūnetōjūgoyeticūrīcārōrē bairo m̄jāā baimajūcōāña. Ato bairo ññupī Dios m̄jāārē:

⁸ ‘Ati poa macāāna na busurique mena yure cañroarārē bairo baiyama.

Bairo baimirācūā, na yeri na catūgoñarījēp̄u ricaati baicōāñama.

⁹ Na p̄ame, “Camasā na carotirique p̄amerē Dios cū caquetibujūroticūrīqūē netōjāñurō caānimajūrījē ñña,” cañrārē bairo buenucūñama.

Bairo cabuerā na cañnoi, yure na cañubuegarije dope bairo átimasīā maa,’

ññupī Dios m̄jāā cabaipeere —na ī quetibujūwī Jesús fariseo majārē.

¹⁰ Ī quetibujū yaparo, camasārē na piineñorī, atore bairo na īwī Jesús:

—Tūgopeoya yu yaye quetibujūriquere. Tere tūgomasīña: ¹¹ Camasā na caugarije wapa jūgori mee carorā ññama. Na majūā rorije na yerip̄u na catūgoñanucūrījē jūgori roque carorā ññama —na ī quetibujūwī Jesús.

¹² Bairo cū cairō tūgo, jāā, cū cabuerā p̄ame cūtu etari, atore bairo cū jāā īwū:

—Bairo m̄ cairō, fariseo majārē tūgoasio joroque na m̄ áticap̄u —cū jāā īwū.

¹³ Bairo jāā cairō tūgo, atore bairo jāā īwī:

—Wesep̄u moetie camasā na caoteetiere, to majū caputirijere wārocanucūñama. Torea bairo yu Pacu um̄recóo macāācū camasā tocānacū cū yarā caāmerārē na beseregūmi. ¹⁴ Bairi fariseo majā na cañrījērē tūgopeoeticōāña. Na p̄ame cacaapee mána, aperā na bapa cacaapee mána cūārē, “M̄jāārē jāā jūgogarā,” cañrārē bairo ññama. Ni jīcāū ūcū cacaapee mácū p̄ame, apeī cū bapa cacaapee mácūrē, “M̄ yu jūgogu,” cū cañata, na p̄ugarāp̄u oper̄u rocajācōābujiorāma —jāā ī quetibujūwī Jesús, jāā, cū cabuerārē.

¹⁵ Bairo cū cairō tūgomicūā, tūgomasīēmi Pedro. Bairi atore bairo qūiwī Jesure:

—Ape wāme ĩcōñarī jāārē m̄ caquetibujūrije, ¿dope bairo ĩgaro to ññati?

¹⁶ Bairo cū cairō tūgo, atore bairo qūiwī Jesús Pedrose:

—¿M̄jāā cūā yu yaye quetire m̄jāā tūgomasīētīñati? ¹⁷⁻¹⁸ Nipetiro camasā na caugarije tocānacā wāme p̄ame na paarop̄u yuaya. Yuari yua, cabero netōcoaya. Na caugarije mee na yeri pūna to royetuo joroque na átiya. Roro na catūgoñarījē jūgori roque carorije caānarē bairo na ññañami Dios. ¹⁹ Camasā na yerip̄u roro na catūgoñarījē jūgori aperārē na pajīāreyama. Aperā na n̄moa mee, o na manapūā mena mee roro āniñama. Cawāmarā cawāmojiyaena cūā bairoa roro ānajē cūtiyama. Tunu bairoa aperā jerutiyama. Aperā m̄nana ññama. Aperā busupaiyama. ²⁰ Bairo camasā na yerip̄u roro na catūgoñarījē jūgori roro átiyama. Bairo na wāmorī coseena na caugarije wapa mee, roro na caátie jūgori carorije caānarē bairo na ññañami Dios —jāā ī quetibujūwī Jesús, jāā, cū cabuerārē.

Una extranjera que creyó en Jesús
(Mr 7.24-30)

²¹ Ī quetibujm yaparo, topm cañniatacm Tiro, Sidón cawāmecutorm ámí. ²² Topm cū caetaro, ape yepa macāãcō, Canaán na caĩrĩ yepa macāãcō pñame Jesutum etawō. Bairo etari, busurique tutuaro mena bairo qũĩwō Jesure:

—¡Ym Quetiupam, David ānacũ pãrãmi, bopacooro ñiñaña! ¡Ym macō wãtĩ yeri pũnarẽ cũgoyamo! —qũĩwō Jesure.

²³ Jesús pñame cō yñemi. Bairo cū cayueto ñña, jãã, cū cabuerã pñame cũtu etari, atore bairo cū jãã ĩwũ:

—Aperom cō árotiya. Awajari jãã berore usayamo. Awaja jãnaẽtĩñamo —cũ jãã ĩwũ Jesure.

²⁴ Bairo jãã caĩrō tũgo, atore bairo jãã ĩwĩ:

—Ape poa macāñanẽ ym juátinemo rotiemí Dios. Ym yarã, israelita majã jeto, oveja nurĩcãrã cayasiricarãrẽ bairo cañnarẽ ym juátinemorotiwĩ Dios —jãã ĩwĩ Jesús.

²⁵ Bairo cū caĩmiatacũãrẽ, carõmio pñame r̃ropaturi mena etanumurĩ atore bairo qũĩwō Jesure:

—¡Ym Quetiupam, ym juátinemobojaya! —qũĩwō.

²⁶ Bairo cō caĩrō tũgo, bairo cō ĩwĩ:

—Mna, israelita yao mee m̃ ãniña. Bairi m̃ ym cajmãpata, jĩcãũ, cū pũnaa na caugarije pan rupaare ěmarĩ cū wii yaiare canureire bairo ym átibujioũ —cō ĩwĩ.

²⁷ Bairo cū caĩrō tũgo, bairo qũĩwō.

—Bairoa m̃ átibujioũ bairna. Bairo m̃ caĩmiatacũãrẽ, bairãpna cawĩmarã na caugawerije yeparm cañarĩjẽãcãrẽ uganucũñama wii yaia cũã. Bairi na caugaricaroocarẽ bairo ym m̃ juátigm petoaca —qũĩwō carõmio Jesure.

²⁸ Bairo cō caĩrō tũgo, bairo cō ĩwĩ:

—Mna, ym mena m̃ tũgoñatutua netõmajũcõãña. ¡Bairi ym m̃ cajẽnirõrẽ bairo to baiáto! —cō ĩwĩ.

Bairo cū caĩrō, jicoquei caticoamo, cananea yao macō, wãtĩ yeri pũna cacũgomiataco pñame yua.

Jesús sana a muchos enfermos

²⁹ Bairo topm cañniatacm Jesús acoámí Galilea utabucura tupm tunu. Topm eta, tira tũni ãtãũrẽ wãmucóamí. Bairi topm tuanumuetawĩ. ³⁰ Bairo topm cū caruiro, camasã capããrã na yarã cariyecũnarẽ cũtu na ne etawã. Na mena macããna jĩcããrã caãmasĩẽna ãma. Aperã cacaapee ññamasĩẽna ãma. Aperã carupayuriri ãma. Aperã cabusena ãma. Aperã capee riayecuna ãma. Bairi na yarã pñame Jesús r̃ropori tuaca na cũrã etawã. Bairo na caáto ñña, Jesús pñame na catiwĩ. ³¹ Bairo na cacatiro ñnarã, to macããna pñame ñña acũacoama. Cabusmasĩẽtĩmiatana merẽ busmasĩwã. Tunu bairoa carupayuriri cañnimitana merẽ catipeticoama. Caãmasĩẽtĩmiatana merẽ ámasĩwã. Tunu bairoa caĩñamasĩẽtĩmiatana cũã merẽ caroaro ññamasĩcoáma. Bairo na cacatiro ñnarĩ cū basapeojũgowã to macããna, jãã, Israel macããna jãã caĩrom Diore.

Jesús da de comer a cuatro mil hombres

(Mr 8.1-10)

³² Cabero Jesús pñame, jãã, cū cabuerãrẽ piijowĩ. Bairo jãã caetaro ñña, atore bairo jãã ĩwĩ:

—Ñnoa camasã merẽ itia r̃m̃m̃ majũ ym mena nicõãñama. Ñe ñnie majũ ugarique cũgoetiyama. Bairi bopacooro na ñiñaña. Jicoquei na ym tunuo jogaetiya mai. Caugarique ugaenarẽ na ym catunuojoata, áwẽpũẽtĩbujiorãma, na ya wiiripure áná. Bairi na marĩ ugarique nuto —jãã ĩwĩ.

³³ Bairo cū caĩrō tũgo, atore bairo cū jãã ĩwũ:

—Ñnoa camasã capããrã niñama. Tunu atopm wiiri maniña. Bairi, ¿noopm marĩ bocarãti ugarique, paio narẽ marĩ canupeere? —cũ jãã ĩ jẽniñawũ.

³⁴ Bairo jãã caĩrō, Jesús pñame jãã ñnemowĩ tunu:

—Pan rupaa, ¿nocãnacã rupaa majũ m̃jãã cũgoyati?

Bairo cū caĩrō, atore bairo cū jãã ĩwũ:

—Jãã, jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãrõ pan rupaaca, wai jĩcãrãcã jeto tocãrõã jãã cũgoya —cũ jãã ïwũ Jesure.

³⁵ Bairo jãã caĩrõ tũgo, camasãrẽ yeparũ na ruirotiwĩ. ³⁶ Bairo na caruiro ïña, tie pan jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ caãni rupaare, wai mena nerĩ, Diore, “Jãã mena mu ñujãñuña,” qũĩ jẽniwĩ. Bairo qũĩ jẽni yaparori bero, tie pan, bairi wai cũãrẽ carecomacã peeri bero, jãã, cũ cabuerãrẽ jãã nuniwĩ, camasãrẽ jãã batoroti. ³⁷ Bairo jãã caãto yua, nipetiro camasã caroaro ugarapicoãma, ugarique jãã cabatoatajere. Bairo na caugatuaro bero, jãã jejããwũ piiripũ na caugarugarijere. Jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã piiri majũ jãã jejããjirowũ yua. ³⁸ To caãna caugaricarã pũame baparcãnacã mil majũ camasã ãma, carõmia, bairi cawĩmarã cũã cõõña manoa. ³⁹ Cabero Jesús pũame camasãrẽ, “Yũ áya,” na ï yaparo, cũmuarẽ ájããwĩ. Bairo cũ caátãje uwiro bero yua, Magadãn cawãmecuti yeparũ jãã acoápũ yua.

16

Los fariseos y los saduceos piden una señal milagrosa

(Mr 8.11-13; Lc 12.54-56)

¹ Bairi Magadãn yeparũ cũ caãno, Jesús cũ caãtiere ïñarĩ busujãgamirã, cũtu etawã fariseo, bairi saduceo majã mena. Bairo etarã, dise ñnie átijẽnorĩqũẽ umurecõo macããjẽrẽ Jesure cũ áti ïñorotimiwã. “¿Cariape Dios cũ carotijoricũ majũ cũ ãnicuti?” ïrã, bairo cũ átirotimiwã.

² Jesús pũame na yeripũ roro na catũgoñarĩjẽrẽ masĩcõãwĩ. Bairi atore bairo na ïwĩ: “Umurecõo cajũãrocãjããto ïñarã, ‘Ñamirõcã caroa rũmũ ãnigaro,’ mujãã ï masĩña. ³ Tunu bairoa cabusuripau caãno, oco buseri cañirõ ïñarã, ‘Oco rũmũ ãnigaro,’ mujãã ï masĩña. Bairo caoco ocapeere, bairi caasipee cũãrẽ bairo cañnamasĩrã nimirãcũã, ¿nopẽĩrã Dios ati yũteare cũ caãtiãnie pũamerẽ mujãã masĩtĩñati? ⁴ Ati yepa macããna, ãme caãna, caroaro Dios mena ãnimasĩtĩñama. Jĩcã rũmũ cũ boo, ape rũmũ cũ boetiyama. Átijẽño ïñorĩqũẽ jetore boyama. Bairo na cabomiatacũãrẽ, tiere na áti ïñoetigumi Dios. Merẽ na quetibũju cũñupĩ Jonás ãnacũ cũ cabairiquere,” na ï quetibũjuwĩ Jesús.

Ï quetibũju yaparo, acoãmĩ.

La levadura de los fariseos

(Mr 8.14-21)

⁵ Cabero Jesús, jãã, cũ cabuerã utabucura ape nũgõãpũ jãã ápũ tunu. Mai, jãã caugapee, pan rupaare masiriticõãrĩ jãã jeápéwũ. ⁶ Bairo jãã cabairo, Jesús pũame bairo jãã ïwĩ:

—Tũgoya mujãã. Fariseo, saduceo majã yaye levadura, pan pairica na cawauorijere boeticõãña —jãã ïwĩ.

⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, jãã, cũ cabuerã, atore bairo jãã ãmeo ïwũ jãã majũ:

—¿Pan rupaa marĩ cajeatĩbujioatajere marĩ masiriticũpã! Bairi bairo marĩ ïmi —jãã ãmeo ïwũ.

⁸ Jesús pũame masĩcõãwĩ jãã caãmeoĩrĩjẽrẽ. Bairi atore bairo jãã ïnemowĩ tunu:

—¿Nopẽĩrã, “¿Pan rupaa na cajeatĩbujioatajere na masiritiupari, ïgu ïcũmi Jesús,” mujãã ãmeo ïñati? Bairo mee ïgu ñiña. ¿Yũ mena mujãã tũgoña tutuaetima-jũcõãña! ⁹ ¿Mujãã tũgoña masĩtĩñati mai? ¿Yoaro mee mujãã masiriticoayati yu caãtijẽnorĩqũẽrẽ? Pan rupaa, jĩcã wãmo cãnacã rupaa jetore cũgomicũã, caũmua jĩcã wãmo cãnacã mil majũ na uga yapicoao joroque na yu ápũ. Tiere mujãã ïñawũ. Bairo cañnarĩcãrã ãnirĩ cabero piiripũ na caugarugariquere, ¿nocãnacã piiri majũ mujãã jejããjirori? ¿Tiere mujãã masiriticoayati? ¹⁰ Tunu bairoa ape rũmũ pan rupaa, jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã rupaa jetore cũgomicũã, caũmua baparcãnacã mil majũ na uga yapicoao joroque na yu ápũ. Tie cũãrẽ mujãã ïñawũ. Bairo cañnarĩcãrã ãnirĩ cabero piiripũ na caugarugariquere, ¿nocãnacã piiri majũ mujãã jejããjirori? ¿Tiere mujãã masiriticoayati? ¹¹ Mujãã masiritiena. Bairi, ¿nopẽĩrã, “¿Pan rupaa na cajeatĩbujioatajere na masiritiupari, ïgu ïcũmi Jesús,” caĩrãrẽ bairo mujãã ãmeo ïñati? —jãã ïwĩ.

¹² Bairo cū caĩrõ tũgo, jãã tũgoñamasĩwũ cū caĩgarijere: “‘Fariseo, saduceo majã mena levadura, pan pairica na cawauorijere mujãã boepa,’ írĩcãrõ ùnorẽã, ‘Ricaati na caquetibujerijere mujãã boepa,’ marĩ ĩgũ ĩcũmi Jesús,” jãã ĩ tũgoñamasĩwũ, jãã, Jesús cū cabuerã yua.

Pedro declara que Jesús es el Mesías

(Mr 8.27-30; Lc 9.18-21)

¹³ Cabero Cesarea de Filipo na caĩrĩ yepapũ Jesús etari bero, atore bairo, jãã, cū cabuerãrẽ jãã ĩwĩ:

—¿Noa ãcũmi Camasã Jũgocũre, yũ na ĩnucũñati? —jãã ĩ jẽniñawĩ.

¹⁴ Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo cū jãã ĩwũ:

—Jĩcããrã ĩña: “Juan el Bautista ãcũmi.” Aperã ĩnucũñama: “Elías ãnacũ tunu catiri ãcũmi,” miña. Aperã ĩnucũñama: “Jeremías, o apei profeta ãnacũ tunu catiri ãcũmi Jesús,” minucũñama —cũ jãã ĩ quetibujũwũ Jesure.

¹⁵ Bairo cū jãã caquetibujuro bero, atore bairo jãã ĩ jẽniñanemowĩ tunu:

—¿Mujãã ate? ¿Noa ãcũmi yũ mujãã ĩnucũñati? —jãã ĩwĩ.

¹⁶ Bairo cū caĩrõ tũgo, Simón Pedro pũame bairo qũĩwĩ Jesure:

—Mũa, Mesías, Dios macũ, tocãnacã rũmũ cañnicõãninucũũ macũ majũ mũ ãniña — qũĩwĩ.

¹⁷ Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩwĩ Jesús Pedrose:

—Cũã yũ ãniña. Camasã pũame yũ cañnierẽ mũ masĩõẽtĩñama. Yũ Расч, ɯмɯrecóo macããcũ roque mũ masĩõñupĩ tiere. Bairi ɯseanirĩ ãña mũ, Simón, Jonás macũ. ¹⁸ Tunu atore bairo mũrẽ ñiña: ãmea, “Pedro” mũ yũ wãmetiya. Mũ wãme cawãma wãme pũame Pedro “ũtã” ĩgaro ĩña. Bairi noa ùna mũrẽ bairo catũgoñatutuarã ùna, yũ ya poa macããna na ãnio joroque na yũ átigũ. Bairo caãna ãnirĩ yasietigarãma. Yũ mena ãnicõãnucũgarãma tocãnacã rũmũ. ¹⁹ Tunu Dios cū carotiripau macããnarẽ caátijũgou majũ mũ yũ cũgu. Bairo caãcũ ãnirĩ ati yepa ãcũ, “Dios ɯmɯrecóo macããcũ marĩrẽ cū caátirotirije ñiña,” o “Cũ caátirotietie ñiña,” mi quetibujũ besemasĩgu Dios yarãrẽ — qũĩwĩ Jesús Pedrose.

²⁰ Cabero, jãã, nipetiro Jesús cū cabuerãrẽ atore bairo jãã ĩwĩ: “Mesías yũ ãniña. Bairãpũa, cũ, yũ cañnierẽ na quetibujueticõãña aperã camasãrẽ mai,” jãã ĩwĩ.

Jesús anuncia su muerte

(Mr 8.31-9.1; Lc 9.22-27)

²¹ Tipau bero, jãã, cū cabuerãrẽ Jerusalẽpũ cū caápere jãã quetibujũ jũgonutuámĩ. Jãã quetiuparã cabutoa camasĩrã, bairi Dios cū caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã, bairi sacerdote majã quetiuparã cũã, popiye cū baio joroque na caátipeere jãã quetibujũ jũgonutuámĩ, cũrẽ na capajĩãrotipee majũrẽ. “Bairo yũ na caátimiatacũãrẽ, itia rũmũ bero yũ caticoagu tunu,” jãã ĩwĩ. ²² Bairo cū caĩrõ tũgo, Pedro pũame jõjãñurõ Jesure cū neámĩ. Topũ eta, bairo qũĩ jũgoypũ Jesure:

—¿Yũ Quetiupau, mũ caĩrõrẽ bairo boecũmi Dios! ¿Mũ caĩrõrẽ bairo to baieticõãto! —qũĩñupũ.

²³ Bairo cū caĩrõ tũgo, Jesús pũame Pedrose cū ãmejore ĩñarĩ, atore bairo qũĩñupũ:

—¿Ácũja wãtĩ Satanás! ¿Bairo mũ caĩrõ roro yũ cabaipeere cabũsujãnemourẽ bairo miña! Dios cū catũgoñarõrẽ bairo mee, camasã na catũgoñarõrẽ bairo mũ tũgoñaña, bairo yũ mũ caĩata —qũĩñupũ Jesús Pedrose.

²⁴ Cabero Jesús, jãã, cū buerãrẽ atore bairo jãã ĩwĩ:

—Ni cabou, yũ cabuei cañnigau, cũ majũ cū caátigamirĩjẽrẽ piticõãgũmi. Yũ carotirore bairo jeto roque átigũmi tocãnacã rũmũ. Popiye baimicũã, yũ yaye quetire jãnaetigũmi yũ cabuei cañnigau pũame. ²⁵ Bairo tunu caũmũ apei cū cañnie pũamerẽ mairĩ, yũ yaye quetire jãnacõãgũmi. Bairo cabai ãnirĩ yasicoagũmi yua. Apei, yũ yaye quetire cajãnaecu roque netõcoagũmi. Cũrẽ na capajĩãrocacõãmiatacũãrẽ, caticõã ãninucũgũmi tocãnacã rũmũ. ²⁶ Tunu caũmũ apei ati yepa macããjẽ nipetirije merẽ cũgoyami, cū caborije caño cãrõ. Bairo cũgomicũã, Diore cū tũgoñaẽtĩñami. Bairo catũgoñaecũ ãnirĩ cū cariaatato

bero, Dios mena ãmerĩgumi. Bairi dope baieto paio cũ cacũgorije ruame. Wapa maa tie ati umurecõo macããjẽ, Diore cũ camasĩtĩcõãta. ²⁷ Ум, Camasã Jũgocu, ati yeparu yu Pacu cũ camasĩrĩjẽ mena nemo yu tunuetagu. Ángelea majã, yu Pacutu macããna mena nemo yu tunuetagu. Ti rũmu ruamerẽ ati yepa macããna tocãnacãũruarea na caátatorea bairo na cũãrẽ na yu átigu. ²⁸ Cariape mũjããrẽ yu quetibũjũya: Mũjãã jĩcããrã, ato caãna, mũjãã cariaro jũgoye yu, Camasã Jũgocu, quetiupau reyre bairo yu caetarore mũjãã ñnamajũcõãgarã.

17

La transfiguración de Jesús

(Mr 9.2-13; Lc 9.28-36)

¹ Cabero jĩcã wãmo peti jĩcã pẽnirõ cãnacã rũmurĩ bero Pedrore, Santiagore, bairi cũ bai Juarẽ na piiámĩ Jesús ãtãũ caũmarĩcu buiru. ² Bairo topu na caãno, Jesús ruame cũ cabaurije wasoacoasuru. Cũ riape ruame asiyaro baucoasuparo, muiru umureco macããcũ cũ caasiyore bairo. Baicõã, cũ jutiro cũã botiro baicoasuparo. ³ Bairo cũ cabaiãno, Moisés ãnacũ, Elías ãnacũ mena buiaetayuparã. Bairo buiaetarã yua, Jesús mena busurpẽni nucũñuparã. ⁴ Bairo na caãno, Pedro ruame atore bairo qũĩñupũ Jesure: —Yu Quetiupau, jatopu marĩ caãno ñumajũcõãña! Bairi, “Jau,” mu caĩata, itia wiipãĩrĩãcã majũ mũjããrẽ jãã qũẽnobojarã. Jĩcã wii mu ya wii, ape wii Moisés ya wii, ape wii Elías ya wii mũjããrẽ jãã qũẽnobojarã —qũĩñupũ Pedro Jesure.

⁵ Bairo cũ caãno, buseriwo caasiyabatori poa atĩ, na pauma tocoasuparo. Bairo catoro, Pedrojãã ruame cayusuroru ãñuparã. Bairo ãna, busurique buseriwo watoapu cabusucajorijere tũgoyuparã. Ato bairo ññuparõ: “Ãni, yu macũ, yu camai majũ niñami. Cũ caátĩãnierẽ ññajesoja butiro. Cũ yaye busuriquere tũgousaya,” ĩ ocajoyuparo jõbuiru.

⁶ Bairo caĩrõ tũgo, Jesús cũ cabuerã ruame yeparu mubia cũmucoásuparã. Tũgocõã maníasuparã yua. ⁷ Bairo na cabairoi, Jesús ruame natu atĩ, na pãña, atore bairo na ññupũ:

—Yu yarã, wãmũnucãña, uwieticõãña —na ññupũ.

⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, ññajoyuparã. Elías, Moisés cũã mañuparã yua. Jesús jeto nucũñupũ.

⁹ Cabero ãtãũrẽ na caruiató, atore bairo na ññupũ Jesús Pedrojããrẽ:

—Ãme mũjãã caĩñaatajere aperãrẽ na mũjãã quetibũjũetigarã mai. Cabero yu, Camasã Jũgocu, cariacõatacu nimicũã, yu cacatiro bero roque na mũjãã quetibũjũgarã —na ññupũ.

¹⁰ Bairi cabero atore bairo qũĩ jẽniñañuparã Pedrojãã Jesure:

—Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã bairo ññama: “Dios cũ cajopau ati yeparu cũ caetaparo jũgoye Elías ãnacũ catiri etanemogumi tunu,” ññama. ¿Nopẽĩrã bairo na ĩ quetibũjũyati camasãrẽ?

¹¹ Bairo na caĩjẽniñarõ, atore bairo na ĩ quetibũjũyuru Jesús:

—Na caĩrõrẽ bairo atĩjũgogumi jĩcãũ Elías ãnacũrẽ bairo caãcũ. Cũ ruame nipetirijere qũẽnojũgogumi. ¹² Cariape mũjããrẽ ññã: Elías ãnacũrẽ bairo caãcũ merẽ etawĩ. Bairo cũ caetamiatacũãrẽ, “Cũã niñami Elías ãnacũrẽ bairo caãcũ,” qũĩ masĩẽma camasã ruame. Bairi ricaati noo na caborore bairo cũ áma. Toreã bairo yu, Camasã Jũgocure popiye yu baio joroque yu átigarãma —ĩ quetibũjũyuru Jesús Pedrojããrẽ.

¹³ Bairo cũ caĩrõ tũgo, Jesús cũ cabuerã masĩcoasuparã. “Juan el Bautistare ĩgu ĩcũmi Jesús, Elías ãnacũrẽ bairo caãcũ caetamirĩcũ majũ cũ caĩata,” ĩ tũgoña masĩcoasuparã.

Jesús sana a un muchacho que tenía un demonio

(Mr 9.14-29; Lc 9.37-43)

¹⁴ Bairo cabero camasãtu na caetaro, jĩcãũ caũmu ruropaturĩ mena Jesutu etanumurĩ qũĩroawĩ. Bairo qũĩroari atore bairo qũĩwĩ caũmu Jesure:

¹⁵ —¡Yu Quetiupau, yu macũrẽ cũ bopaca ññãña! Ñnama riaye mena riamecũ baiyami. Bairo bairi, butiro popiye baiyami. Capee majũ wãtĩ peeroru cũ jũgorocajoe

ánucũñami. Ape rũmũrã riarũ cũ jũgorocañua mecũnucũñami. ¹⁶ Bairo mũ cabuerã tũpũ cũ yũ neatímiarpũ. Na pũame cũ netõõmasiẽtĩñama —qũĩwĩ capacũ Jesure.

¹⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo na ĩwĩ Jesús to macãñarẽ:

—¡Mũjãã, ati yepa caãna Dios cũ camasĩrĩjẽrẽ cariape mũjãã tũgoetimajũcõãña! Bairo mũjãã cabairoi, yũ tũgoña yapapuajãñuña. ¿Nocãrõ yoaro mũjãã mena yũ añibujiocũti? Jau, toroque cawãmaurẽ ato pũame cũ neasã —na ĩwĩ Jesús.

¹⁸ Bairo wãtĩ yeri pũna cawãmaurẽ caroyetuoricure cũ acuwiyojowĩ. Bairo cũ caátó, cawãmaũ pũame jicoquei caticoami yua.

¹⁹ Cabero aperã na camano, jãã jeto ãna, atore bairo Jesure cũ jãã ĩ jẽniñawũ:

—¿Nopẽĩrã wãtĩ yeri pũnarẽ jãã acurocawiyoyo masiẽtĩcũti? —cũ jãã ĩwũ, jãã, Jesús cũ cabuerã pũame.

²⁰ Bairo jãã caĩrõ tũgo, atore bairo jãã ĩwĩ:

—Dios mena mũjãã tũgoña tutuaetimajũcõãña. Cariape mũjããrẽ ñiña: Mostaza cawãmecũtĩi apeacã, õcã apeacã majũ ñiña. Tiacarẽ bairo petoaca Dios mena mũjãã catũgoñatutuata, ãtãũrẽ etari, “Wããtĩ, aperopũ etanucãrõjã,” mũjãã caĩata, mũjãã caĩrõrẽã bairo baibujioro ti ãtãũ pũame. Aperopũ ágaro. Bairo dise mũjãã caátimasĩẽtĩẽ manigarõ, Dios mena mũjãã catũgoñatutuata. ²¹ Wãtĩã, jõ caãniatacure bairo caãnarẽ na mũjãã caárotigata, cajũgoye ãgarique betiri mũjãã jẽniñubuegarã Diore —jãã ĩ quetibũjũwĩ Jesús.

Jesús anuncia por segunda vez su muerte

(Mr 9.30-32; Lc 9.43-45)

²² Ape rũmũ Galilea yepapũ Jesús mena jãã caãnesẽãrõ, atore bairo jãã ĩ quetibũjũwĩ tunu:

—Yũ, Camasã Jũgocũ, yũ ñerotiecogũ camasãrẽ. ²³ Bairo yũ pajĩãrotiecogũ. Bairo yũ na capajĩãrocacõãmiatacũãrẽ, itia rũmũ bero yũ caticoagũ tunu —jãã ĩwĩ.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, jãã pũame bũtioro jãã tũgoña yapapuawũ.

El pago del impuesto para el templo

²⁴ Bairo Capernaum na caĩrõpũ Jesús mena jãã caetaro, templo wii macããna camasã yaye dinerore jejobojari majã pũame Pedrore qũĩñarã etayuparã. Bairo etarã, atore bairo qũĩñuparã:

—¿Mũjããrẽ cabuei, Dios ya wii macããjẽ caãnipeere cũ wapa joeticũti? —qũĩ jẽniñañu-parã Pedrore.

²⁵ Bairo na caĩrõ tũgo, bairo na ĩñupũ Pedro:

—Wapa joẽmi.

Ĩ yaparõũ, wiire jããñupũ. Bairo Jesure cũ caĩbusũparõ jũgoyea, Jesús pũame qũĩñupũ Pedrore:

—¿Dope bairo mũ tũgoñañati, Simón? Ati yepa macããna quetiuparã, ¿noa ãnarẽ dinero, impuestore na jẽninucũñati? ¿Na ya yepa macããnarẽ, o ape yepa macããna pũamerẽ na jẽninucũñati?

²⁶ Bairo cũ caĩrõ, Pedro pũame qũĩñupũ:

—Ape yepa macããna pũamerẽ jẽninucũñama.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩ quetibũjũ nemoñupũ tunu Jesús Pedrore:

—Bairoa átinucũñama. Na ya yepa macããna pũamerẽ wapati rotietinucũñama.

²⁷ Bairo marĩ pũame cawapatietibujiorparã caãna nimirãcũã, marĩ wapatigarã bairãpũa, roro marĩrẽ na catũgoñaetiparore bairo ĩrã. Bairo ãtabũcũrapũ waiweiã. Mũ capajĩãjũ-gõure cũ riserore tũgãpã átiri, jĩcã moneda tiire mũ bõcagũ. Ti tii mena mũ wapatigũ marĩ pũgarã yaye wapare cajẽnirãrẽ —ĩñupũ Jesús Pedrore.

¿Quién es el más importante?

(Mr 9.33-37; Lc 9.46-48)

¹ Tĩpũ caãno jãã, Jesús cũ cabuerã cũtũ etarã, atore bairo jãã ĩ jẽniñawũ:

—¿Ni majũ cũ añicuti jĩcãũ Dios cũ carotimasĩrĩpaũ macããcũ, caanimajũũrẽ bairo caãcũ? —jãã ĩ jẽniñawũ Jesure.

² Jesũs ruame bairo jãã caĩjẽniñarõ tũgo, jĩcãũ cawĩmaũrẽ cũ piijowĩ. Cũ piijo yua, jãã watoarũ cawĩmaũrẽ cũ nucõwĩ. ³ Bairo átiri, atore bairo jãã ĩwĩ:

—Cariare mujããrẽ ñiña: Mujãã, yũ cabuerã, ãni cawĩmaũrẽ bairo tũgoñarĩqũẽ cutiri mujãã yerire mujãã cawasoaticõãta, Dios cũ carotimasĩrĩpaũre mujãã jããetigarã. ⁴ Ñni, cawĩmaũ ruame cũ pacũ mena tũgoñatutumajũcõãñami. Cũrẽ bairo Dios mena mujãã cabairo yũ boya. Bairi ni jĩcãũ ũcũ Dios mena cũ catũgoñatutuanemoata, Dios ruame cũ carotimasĩrĩpaũre caanimajũũ cũ ãnio joroque cũ átigũmi. ⁵ Tunu bairoa ni jĩcãũ ũcũ, yũ yaye quetire tũgoũsari, ãni cawĩmaũrẽ bairo caãcũrẽ cũ camaiata, yũre camairẽ bairo cũ ñiñagũ.

El peligro de caer en pecado

(Mr 9.42-48; Lc 17.1-2)

⁶ “Ni jĩcãũ ũcũ apei yũ mena catũgoñatutumajũgoure, cũ tũgomawijiao joroque cũ caárpata, roro majũ baigũmi Dios cũ caĩñabesepa rũmũ caetaro. Jĩcãũ, ũtãã capairica mena cũ wãmaũrẽ jiyaturi, ria capairiyarũ na carurocaricũre bairo netõjãñurõ popiye baigũmi cũ ũcũ ti rũmurẽ. ⁷ ¡Ati yerarũ mujãã catũgoñarĩjẽ mujããrẽ caroyeturije capee ñiña! Bairoa nicõãgaro tocãnacã rũmũ ati yerarũ mujãã caãno. ¡Bairo cabairo jũgori bopacooro netõrõ na baio joroque na átigũmi Dios ati yerarũre camasãrẽ roro cajũgoátiri majã roquere!

⁸ “Bairi mujããrẽ ñinemoña tunu: Ni mujãã mena macããcũ cũ wãmorĩ mena jũgori carorije jetore átinucũũmi. O cũ rũpori mena jũgori carororũ ánuucũũmi. Bairo cũ wãmorĩ mena jũgori roro caátipai, o cũ rũpo mena jũgori carorije caána na caãnorũ caápai cũ caãmata, apei cũ wãmorĩrẽ, o cũ rũporire capajurere ecoricũre bairo cũ caãno, ñiña. Cũ ruparũ macããjẽ cũgoeticũã, rupa tutua Diotũ cũ caátó, ñujãñuña. Peerorũ roro cũ caábujiorijere cũ netõõgũmi Dios, tore bairo roro cũ cabairijere cũ caátijãnata yua. Cũ wãmorĩ, o cũ rũpori roro cũ átio joroque caátie mena cũgori roro peerorũ cũ capopiye tãmũoata roque, ñuetibujioro, yũra. ⁹ Tunu bairoa ni jĩcãũ ũcũ mujãã mena macããcũ cũ caapee mena jũgori carorije macããjẽ jetore ñnanucũũmi. Bairo cũ caapee mena jũgori carorije macããjẽrẽ caĩñapai cũ caãmata, apei cũ caapeere cawerocaecoricũre bairo cũ caãno, ñiña. Bairo jĩcã ũno caapea cũgoeticũã, Diotũ cũ caátó ñujãñuña. Peerorũ roro cũ caábujiorijere cũ netõõgũmi Dios, tore bairo carorije macããjẽrẽ cũ caĩñajãnaata yua. Cũ caapee roro cũ átio joroque caátie mena cũgori roro peerorũ cũ capopiye tãmũoata roque, ñuetibujioro, yũra. Bairi roro mujãã caátinucũrĩjẽrẽ jãnacõãña.

La parábola de la oveja perdida

(Lc 15.3-7)

¹⁰ “Tunu bairoa mujããrẽ ñiña: Cawĩmarãrẽ, cabũgoro macããnarẽ bairo na ññaeticõãña. Na cũãrẽ na mujãã canucũbũgoro boya. Cariare mujããrẽ ñiña: Narẽ caĩñarĩcãñũgõrĩ majã ángelea ruame na cabairijere yũ pacũ Dios ãmũrecóo macããcũrẽ cũ quetibujũnucũñama. ¹¹ Torecũ, yũ, Camasã Jũgocũ, yũ arũ, camasã cayasibujiorãrẽ na netõũ acũ.

¹² “Tũgopeoya mai. Jĩcãũ, cien ovejare cacotei jĩcãũ na mena macããcũ oveja cũ camawijiayasicoárpata, ¿jicoquei cũ macãũ ápéribujioũcuti? Jicoquei cũ macãũ ácoabujioũmi. Noventa y nueve caãnarẽ ãñotaricarorũ cũcõã, apei cayasiatacũre cũ macãũ ábujioũmi. ¹³ Bairi oveja cayasiatacũre cũ cabocaata, caroaro ãseanibujioũmi. Aperã camawijiaetiatarãrẽ na cũ causeanirõ netõrõ cũ ãseanibujioũmi, cayasiatacũre cũ cabocaata. ¹⁴ Torea bairo ãnoa cawĩmarã mena macããcũ jĩcãũ ũcũ cũ cayasiro boetiyami yũ Pacũ ãmũrecóo caãcũ ruame,” jãã ĩ quetibũjũwĩ Jesús.

Cómo se debe perdonar al hermano

(Lc 17.3)

¹⁵ Ī quetibujm yaparo, atore bairo jāā ī nemowī tunu: “Ni jīcāũ ūcũ mujāā yau, roro mujāārē cū caápara, cūtu átiri cū quetibujm, aperā na catūgoetopm. Bairi cū pame mujāā caírjērē cū catūgousaata, jīcā yerire bairo cacūgorā mujāā tuagarā yua. ¹⁶ Bairo mujāā caírjērē cū catūgogaeticōāta roque, apei mujāā yau, jīcāũ, o pugarārē na piiya. Bairo na caetaro ĩña, na mena átiri, roro mujāārē caátiatacure mujāā quetibujm nemogarā tunu, cū mujāā caírjērē aperā pugarā, o itiarā na catūgoparore bairo ĩrā. ¹⁷ Bairo mujāā caquetibujm qūēnogamiatacūārē, cū pame jīcā nūgōā cū catūgogaeticōāta, ĩubueri majārē na quetibujm. Torea bairo tunu na caquetibujm riere cū catūgogaeticōāta, Diore camasīēcūrē bairo qūĩnacōāña yua. O romano majārē camasā yaye dinerore cajejobojari majārē bairo qūĩnacōāña.

¹⁸ “Cariape mujāārē ĩña: Dios cū carotimasīrpaũ macāānarē caátijūgorā mujāārē yu cūña. Bairo caāna ānirī ati yepa āna, ‘Dios murecōo macāācū marīrē cū caátirotirije ĩña,’ o ‘Dios cū caátirotietie ĩña,’ mujāā ī masīgarā Dios yarārē.

¹⁹ “Apeyera tunu mujāārē ĩnemoña: Noa ūna mujāā mena macāāna pugarārpa jīcā yericnarē bairo dise ūnie mujāā caborijere Diore mujāā cajēniata, mujāā caírōrēā bairo mujāā átibojagumi yu Pacu Dios, murecōo macāācū. ²⁰ Yu yarā yu yaye busuriquere na cañubuenearōpũ caāno cārō na mena yu ānigũ. Pugarā, o itiarā jeto na caāmata cūārē, na mena yu ānigũ,” jāā ī quetibujm wī Jesús.

²¹ Bairo jāārē cū caīquetibujm yaparoro, Pedro pame Jesutu atí, atore bairo qūĩ jēniñawī:

—Jāā Quetiupaũ, yu yau roro yu cū caápara, ĩnocānacāni majū cū mena yu busuqūēnocuti? ĩJīcā wāmo peti puga pēnirō cānacāni majū bairo yu áticuti? —qūĩ jēniñawī Pedro Jesure.

²² Bairo cū caījēniñarō tūgo, atore bairo qūĩwī Jesús Pedore:

—Bairpa, tore bairo mee mujāā yu átirotiya. Siete por setenta cānacāni majū cū mujāā busuqūēnogarā, ĩña —qūĩwī.

La parábola del funcionario que no quiso perdonar

²³ Ī quetibujm yaparo, ape wāmerē ĩcōñarī bairo jāā ī quetibujm wī tunu: “Dios cū carotimasīrpaũ atore bairo ĩña: Jīcāũ quetiupaũ rey cū ūmua cūrē cawapamorā dinerore na catunuorō boyupũ. ²⁴ Bairo bou, cūtu na pīijoneñojūgoypũ, na mena qūēnogũ. Bairi jīcāũ cū capīijojūgoũ paio capee millones majū cū wapamoñupũ. ²⁵ Cū pame dope bairo cū átiwapatimasīēsupũ tie cū cawapamorījērē cū quetiupaure. Bairo, ‘Yu cūgoetiya,’ cū caírō tūgo, quetiupaũ rey pame cū cawapamoñrē, cū ñumorē, cū pūnaarē, bairi cū yaye nipetirije cū cacūgorije ūnie cūārē aperārē na nunirerotiyupũ, cū cawapamorījērē na cajeparore bairo ĩ. ²⁶ Cawapamoũ pame bairo rey cū carotiro tūgori, r̄ropaturi mena cūtu etanumurī atore bairo butioro qūĩñupũ: ‘Yu Quetiupaũ, jicoquei roro yu m̄ apewa. Dinero m̄ yu cawapamorījērē tocānacā tiirire cabero m̄ yu tunuogu bairpa,’ qūĩñupũ. ²⁷ Bairo cū caírō tūgo, bopacooro qūĩñañupũ quetiupaũ rey cū ūm̄rē. Bairi, ‘Ñugaro. Caroaro m̄ tuagũ. Yu m̄ cawapamorījērē m̄ yu masiriyogu’ qūĩñupũ. Bairo ĩrī, caroaro tuao joroque cū áti, cū árotiyupũ.

²⁸ “Bairo caroaro cū caátimiatacūārē, cawapamomiatacũ pame cabero apei cū yau petoaca cūrē cawapamoñrē bocáetari cū tutiyupũ. Bairo cū tuti yua, roro cū wāmututupure ĩerī atore bairo qūĩñupũ: ‘ĩYu m̄ cawapamorījērē jicoquei yu m̄ tunuogu!’ qūĩñupũ. ²⁹ Bairo cū caírō tūgo, atore bairo qūĩñupũ cū bara cū cawapamoñrē: ‘Yu yau, jicoquei roro yu m̄ apewa. Dinero m̄ yu cawapamorījē tocānacā tiirire cabero m̄ yu tunuogu bairpa,’ qūĩñupũ. ³⁰ Bairo cū caírō, cū yuesupũ. Preso jorica wiipũ cū cūrocarotiyupũ, yu cū cawapamorījērē cū jopeyoáto, ĩ. ³¹ Bairo cū caáto ĩña, aperā cū mena macāāna paabojari majā tūgoñarīqūē paiyuparā. Bairo cabairā ānirī na quetiupaure cū quetibujm rásuparā. ³² Bairo na caīquetibujm tūgo, quetiupaũ rey pame cū pīijorotiyupũ tunu cūrē cawapamomiatacure. Bairo cū caetaro ĩña, atore bairo qūĩñupũ: ‘M̄, yu paabojari majōcũ, ĩroro majū m̄ tūgoñaña! Bopacooro yu m̄ cajēnirōĩ, paio yu m̄ cawapamomiatajere yu masiriyobojapũ. ³³ Bairo yu

caátimiatacũārē, ¿nopēi bopacooro mūrē yu caĩñaatatorea bairo, apei, mu bapare bopacooro cũ miñaetiati? Roro majũ mu tũgoñaña, qũĩñupũ. ³⁴ Bairo qũĩrĩ, netõjãñurõ cũ mena asiari, preso jorica wiipũ cũ árotiyupũ. Topũ nicõãñupũ dinero cũ cawapamorijē cũ catunuopeyoparo jũgoye,” ĩcõñarĩ jãã ĩ quetibujũwĩ Jesús.

³⁵ Bairo ĩ quetibujũ yaparo, atore bairo jãã ĩnemowĩ tunu:

—Yu Pacu umurecõo macããcũ puame torea bairo átigumi mujãã tocãnacũārē, mujãã yeripũ mujãã yarã roro mujãārē na caátiere na mujãã camasiriyopata —jãã ĩwĩ.

19

Jesús enseña sobre el divorcio

(Mr 10.1-12; Lc 16.18)

¹ Bairo atiere cũ caĩquetibujũro bero, Jesús Galilea yeparũ caãniatacũ, Judea yeparũ acoámĩ. Rio Jordán muipũ cũ cawãmuatĩ nũgõã puamerũ acoámĩ. ² Bairo cũ caátõ, carããrã camasã cũ usawã. Bairi topũ cariyecũnarē na netõwĩ.

³ Bairo cũ caátõ, qũĩ jēniñarã etawã jĩcããrã fariseo majã. “Carorije buei átiyami Jesús,” qũĩ busujãgamirã, atore bairo cũ jēniñamiwã:

—Marĩ judío majã mena macããcũ ni jĩcãũ ũcũ cũ majũ cũ catũgoñarõ jũgori cũ nũmorē rocagũ, ¿cõ cũ rocamasĩcuti? —quĩ jēniñawã.

⁴ Bairo na caĩjēniñarõ tũgo, atore bairo na ĩwĩ Jesús:

—Dios yaye quetibujũriquere cajũgobuerã nimirãcũã, ¿ati wãmerē mujãã ĩñaētĩñati Dios ya tutipũre? Merē mujãã masĩrã. Caãnijũgoripau camasãrē átiyũgou, caũmũ, carõmio cũã na qũēnojũgoyupi Dios. ⁵ Na áti yaparo, atore bairo marĩ ĩcũñupĩ: “Jĩcãũ caũmũ carõmio mena cũ cawãmojiyaata, cũ pacua tũre witigumi. Ape wiipũ añigumi cũ nũmo mena. Bairo na cabairo, jĩcãũrē bairo na ñiñagũ. Jĩcã rupũre bairo nĩgarãma,” marĩ ĩcũñupĩ Dios. ⁶ Bairi jĩcãũrē bairo Dios narē cũ cacũrĩcãrã na caãnoi, ni jĩcãũ ũcũ na ricawa masĩcũmi. Na majũ cũã ãmeo pitimasĩētĩñama —na ĩ quetibujũwĩ Jesús fariseo majãrē.

⁷ Bairo cũ caĩquetibujũro tũgo, atore bairo qũĩ jēniñanemowã tunu:

—Baiorpua, ¿nopēi marĩ ñicũ Moisés ãnacũ cũ yaye quetibujũcũrĩqũērē ape wēẽpũ, “Ni jĩcãũ ũcũ cũ nũmorē cũ carocagaata, atore bairo ĩrĩcã pũrõrē cõ cũ cajoro, ñurõ: ‘Bairo mu cabairoi, mu teeĩ, mūrē yu pitiya,’ ” quĩ cũñuparĩ? —quĩwã fariseo majã Jesure.

⁸ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ĩwĩ Jesús:

—Mujãã ñicũjãã, mujããrē bairo ãmeo mairĩqũērē camasĩēna na caãnoi, na mena macããcũ jĩcãũ ũcũ cũ nũmorē carocagũre roro cũ caátiere ãñotaesupi Moisés. Bairua, bairo boesupi Dios caãnijũgoripaurũ. ⁹ Cariape mujããrē ñiña: Ni jĩcãũ ũcũ cũ nũmo, apeĩ mena roro caepeeco cõ caãniatacũārē, cõrē rocari bero tunu apeo mena cũ cawãmojiyaata, roro majũ ácu átiyami. Dios cũ caroticũrĩqũērē caapeĩ majũ ñiñami. “Apeo mu nũmo mee caãcõ mena ãmerĩcõãña,” cũ caĩrĩqũērē cabaibotioũ majũ ñiñami —na ĩ quetibujũwĩ Jesús fariseo majãrē.

¹⁰ Bairo na cũ caĩquetibujũyaparoro, jãã, cũ cabuerã puame atore bairo jãã ĩwũ Jesure:

—Mu caĩrõrē bairo camasã na nũmoarē na capitimasĩētĩcõãta, na nũmoa caãniparãrē na camacãētĩcõãta, ñubujioricarõ —jãã ĩwũ.

¹¹ Bairo jãã caĩrõ tũgo, bairo jãã ĩwĩ:

—Tocãnacãũpua nipetiro camasã masĩētĩñama atie yu caĩquetibujũrijere. Masĩõrĩqũērē Dios cũ cajorã jeto masĩñama. ¹² Cawãmarã jĩcããrã rorã cabuiaricarã añirĩ nũmo cutimasĩētĩñama. Tunu aperã, na nũmo cutimasĩētio joroque na átiyama. Aperã na majũã Dios yaye rotiriquere netõjãñurõ átiagarã, carõmiorē na negaetiyama. Bairo bairã, canũmo cutimasĩēnarē bairo nicõãñama. Bairi yu caĩquetibujũcũrĩjērē bairo camasĩtũgoñarã torea bairo na áparo —jãã ĩwĩ Jesús.

Jesús bendice a los niños

(Mr 10.13-16; Lc 18.15-17)

¹³ Cabero tunu aperã na pūnaa cawīmarārē na jeamá Jesús туну, na pāñarī Diore na cū jēnibojaáto, írã. Bairo na pūnaarē na cajeató ñnarī jāã, cū cabuerã pñame, “Na jeapéricōãña mujãã pūnaarē,” na jāã ñwã caracñare. ¹⁴ Bairo jāã caĩrō tũgo, atore bairo jāã ñwĩ Jesús:

—Yutu pñame cawīmarārē na atírotiya. Na ãñotaeticōãña. Dios cū carotimasĩrĩpañ macããnarē bairo caãna niñama cawīmarã. Narē bairo cayeriñurã jeto ãnimasĩñama Dios cū carotimasĩrĩpañpñare —jãã ñwĩ Jesús.

¹⁵ Ñ yaparo, cawīmarārē na pāñarī Diore na jēnibojawĩ. Áticōã yua, acoámí tipau cañnimitacñ Jesús.

Un joven rico habla con Jesús

(Mr 10.17-31; Lc 18.18-30)

¹⁶ Bairo cū caátó, jĩcãñ cawãmañ Jesutu atĩri, atore bairo qũĩ jēniñawĩ:

—Jããrē cabuei, ¿dope bairo yñ átibujiocñti, caroa yeri capetietiere bócaññ?

¹⁷ Bairo cū caĩrō tũgo, atore bairo pñame qũĩwĩ Jesús:

—¿Nopẽĩ, “Dise yñ caátipee caroa wãme majũrē yñre quetibujñya,” yñ mi jēniñañati? Cañññ, jĩcãññ niñami, Dios jeto. Caroa yeri capetietiere bócaññ, Dios camasãrē cū caroticũrĩqũẽrē mñ tũgoñsagñ —qũĩwĩ Jesús cawãmañrē.

¹⁸ Bairo cū caĩrō tũgo, “¿Dise pñamerē cū caroticũrĩqũẽrē yñ ácuñti?” qũĩ jēniñawĩ cawãmañ.

Bairo cū caĩrō tũgo, bairo qũĩ quetibujñwĩ Jesús cawãmañrē:

—‘Pajããtĩcōãña camasãrē. Carõmio mena roro átiepeeticōãña. Aperã yayere jeeruti-eticōãña. Aperã cabugoroa na ñbuitieticōãña. ¹⁹ Mñ pacñ, mñ paco cũãrē ñcũbñgoya. Mñ mena macããna cũãrē mñ rupañre mñ camairõrẽã bairo na maiña,’ —qũĩ quetibujñwĩ Jesús.

²⁰ Bairo cū caĩquetibujñuro tũgo, atore bairo qũĩwĩ cawãmañ Jesure:

—Tie nipetirijere merē yñ átipeyocõãñucũña. Bairi, ¿ñe to rñsacñti mai yñ caátipee? —qũĩ jēniñawĩ.

²¹ Bairo cū caĩjēniñarõ tũgo, atore bairo qũĩ quetibujñemowĩ Jesús tunu cawãmañrē:

—Caroá majũ, ñe ñnie carñsaecñ ãñigñ, mñ cacũgorije nipetirijere mñ nunirepey-ocõãññ. Tie wapare jeeri, cabopacarãrē na mñ ricawogñ. Bairo mñ caápata, jõbuiññ paio nigaro mñ cawapatapee. Bairo yñ caĩrõrē bairo áti yaparori, yñ mena baracñsa —qũĩwĩ Jesús.

²² Tere tũgo, cawãmañ pñame tũgoñarĩqũẽ pairi acoámí. Capee apeye ñnierē cacũgoñ ãñirĩ Jesús cū caĩrõrē bairo átigaemi yua.

²³ Bairo cū caátó ñña, atore bairo, jāã, cū cabuerãrē jāã ñwĩ:

—Cariape mujããrē ñña: Camasã apeye ñnierē capee cacũgori majã Dios cū caroti- masĩrĩpañre na caetapee masiriyojãñña. ²⁴ Tunu bairoa ñña: Waibucñ capai, camello, ãpõã pota opeacaññ cū cajã ãmewitiata, masiriyojãñña. Tore bairo cabaimiatacũãrē, netõjãññurõ masiriyoro ñña cañmñ capee apeyere cacũgoñ Dios cū carotimasĩrĩpañre cū caetapee pñame roque —jãã ñwĩ.

²⁵ Bairo cū caĩrõ tũgo, jāã, cū cabuerã pñame, jāã tũgoacñacoaññ. Alore bairo jāã ñwũ:

—Bairi toroque, ¿ñi ñcũ cū netõmasĩcñti?

²⁶ Jesús pñame jāã ñnarĩ, atore bairo jāã ñwĩ:

—Dise ñnie camasã na caátimasĩtĩtĩ nipetirije Dios cū caátimasĩrĩjẽ jeto ñña —jãã ñwĩ.

²⁷ Bairo cū caĩrõ tũgo, Pedro pñame bairo qũĩwĩ Jesure:

—Jãã Quetiupañ, jāã roque merē nipetirije jāã cacũgorijere cũrĩ, mñrē jāã bapacñti usajũgowñ. Bairo jāã caátie wapa, ¿ñerē jāã cū jowati Dios? —qũĩ jēniñawĩ Pedro Jesure.

²⁸ Bairo cū caĩjēniñarõ tũgo, bairo qũĩwĩ Jesús:

—Cariape mujããrē ñña: Dios ati ñmñrecóo nipetiro cawãmarõ cū cawasoaripañ quetiupañ yñ cañnopñ, mujãã, yñ baparã, yñ rocajãññurõ mujãã rotigarã mujãã cũã. Quetiuparã na caruiro ñno, tronopñ mujãã ruigarã. Israelita pñga wãmo peti rñpore pñga pññirõ cãnacã poari macããnarē na caátajere ññacõñarĩ na mujãã ññabesegarã.

29 Ni jĩcãũ ùcũ yu mena bapacutigu, cũ ya wiire, o cũ bairãrẽ, cũ bairã rõmirĩrẽ, cũ pacuare, cũ pũnaarẽ, o cũ ya yepa cũãrẽ cũ caaweyocoápata, narẽ cũ cacũgoro netõjãñurõ bõcanemogũmi tunu cũ yaye ùnierẽ, bairi cũ yarã ùna cũãrẽ. Bairi jĩcãũrẽ cũ caaweyocoápata, cũ netõrõ cien bui peoro cãrõ majũ bõcanemogũmi. Tunu bairoa caroa yerĩ capetietiere cũ jogũmi Dios yu mena cabapacutiácure. ³⁰ Apeyera tunu ati rũmũrĩrẽ camasã jĩcããrã rotimasĩmirãcũã, caberoru na mena macããnarẽ na rotimasĩtĩgarãma. Tunu bairoa ati rũmũrĩrẽ camasã jĩcããrã rotimasĩtĩmirãcũã, caberoru na mena macããna capããrãrẽ carotimasĩrã majũ nigarãma.

20

La parábola de los trabajadores

¹ Ì quetibũju yaparo, paabojari majãrẽ ìcõñarĩ, atore bairo jãã ì quetibũjunemowĩ tunu: “Dios cũ carotimasĩrĩpaũ ruame jĩcãũ use wese upaũ, cabusurĩpaũ caãno cũ ya wesepũ capaabojarãrẽ camacãũátacũre bairo niãa. ² Cũ ruame jĩcããrã caũmũarẽ na bõcari yua, useanirĩ, ‘Jĩcã rũmũ paarique wapare tocãrõ majũ mũjããrẽ yu wapatigu, yu yaye usere mũjãã cajebojaata,’ na ìñupũ. Bairo ‘Jaũ,’ na caĩrõ tũgo, cũ ya wesepũ paarotijoyupũ. ³ Cabero muirũ cũ caasituatĩpaũ caãno macãrũ ásúrũ tunu. Topũ eta yua, ñe ùnie áperã plaza caãnarẽ na ìñañupũ. ⁴ Atoe bairo na ìñupũ na cũãrẽ: ‘Mũjãã cũã yu ya wesepũ paarájã. Bairo mũjãã caparãápata, cariape mũjããrẽ yu wapatigu,’ na ìñupũ. Bairi na cũã, cũ carotirore bairo cũ wesepũ paarã ásúparã. ⁵ Cabero pasaribota caãno macãrũ ásúrũ tunu. Cabero tres de la tarde caãno ásúrũ tunu, aperã cũrẽ capaabojarãrẽ na macãũ ácũ. Bairo na bõcaetari yua, ‘Cariape mũjãã cũãrẽ yu wapatigu,’ na ìñupũ. Bairo cũ caĩrõ, na cũã, ‘Jaũ,’ ìñuparã. Bairo na caĩrõ tũgo, na paarotiyupũ cũ ya wesepũre. ⁶ Cabero cinco de la tarde caãno macãrũ átusayupũ tunu. Topũ eta, aperã caũmũa ñe ùnie caáperãrẽ na ìña, atore bairo na ìñupũ: ‘¿Nopẽirã bairoa mũjãã ìñacõãnucũ naioañati paari mee?’ na ìñupũ. ⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñuparã: ‘Namũ ùcũ, “Marĩ paáto,” jãã ìtĩñami. Bairi jãã paaetiya,’ qũĩñuparã. Bairo na caĩrõ tũgo: ‘Mũjãã cũã paabojaasã yu ya wesepũ,’ na ìñupũ ti wese upaũ ruame.

⁸ “Cabero canaiorĩpaũ caetaro ti wese upaũ cũ ùmũa quetiupaũ mayordomorẽ cũ árotiyupũ cũ wesepũ. Atoe bairo qũĩñupũ: ‘Tocãrõã yu paabojari majãrẽ na piijori na wapatiya. Yu ya wese capaãũ etatusaatacũrũ na wapatijũgoacũ, capaãũ etajũgoatacũrũ cũ wapatituya,’ qũĩñupũ. ⁹ Bairo cũ caĩrõ, cinco de la tarde caãno capaabojarã etaátana majũ wapa jegarã, quetiupaũ mayordomotũ etayuparã. Bairo caberoru capaãrã etaátana nimirãcũã, jĩcã rũmũ paarique wapa jĩcãrõ tũni ñeñuparã. ¹⁰ Cabero capaabojarã etajũgoatana ruame etarã yua, ‘Na netõjãñurõ marĩrẽ wapatigũmi,’ ì tũgoñañuparã. Bairo na caĩtũgoñamiatãcũãrẽ, jĩcãrõ tũnia jĩcã rũmũ paarique wapa cãrõ na joyupũ na cũãrẽ. ¹¹ Bairo jĩcãrõ tũnia na cũ cawapatiro ìñarã yua, ‘¿Tame, ñuẽtĩña!’ ãmeo ì busũpaiyuparã na majũ ti wese upaũ bairo cũ caãtirotirijere. ¹² Atoe bairo qũĩñuparã: ‘Ánoa caberoru capaabojarã etaátana ruame jĩcã horaaca jeto paarã etaama. Jãã ruame roque, ati rũmũrẽ jãã paanaiocoãrũ caasiro watoare. Bairi, ¿nopẽĩ na netõjãñurõ jããrẽ mũ wapa joetiati?’ qũĩñuparã. ¹³ Bairo na caĩrõ tũgo, jĩcãũ na mena macããcũrẽ atore bairo qũĩñupũ ti wese upaũ ruame: ‘Yu yaũ, mũrẽ ricaati roro yu áperiya. Mũrẽ yu caĩrõrẽã bairo mũ yu wapatiya, jĩcã rũmũ wapa majũrẽ. ¹⁴ Bairi mũ cawapatarijere jecoácũja. Caberoru capaabojarã etaátanarẽ jĩcãrõ tũni na yu cawapatiata, ñujãñuã. ¹⁵ Yu majũã yu yaye dinerore yu caborore bairo yu átimasĩña. Bairi dopẽirã, ¿Cabopacarãrẽ na yu caĩñamairĩjẽrẽ roro mũjãã ìnatutiyati?’ qũĩñupũ ti wese upaũ cajũgoye capaabojarã etaátacũre,” ìcõñarĩ jãã ì quetibũjwĩ Jesús.

¹⁶ Ì yaparo, atore bairo jãã ìnemowĩ tunu: “Torea bairo ãmerẽ camasã caãnimajũrã nimirãcũã, caberoru cabũgoro macããna nigarãma. Tunu bairoa ãmerẽ camasã cabũgoro macããna nimirãcũã, caberoru caãnimajũrã nigarãma,” jãã ìwĩ.

*Jesús anuncia por tercera vez su muerte**(Mr 10.32-34; Lc 18.31-34)*

¹⁷ Bairo cabero Jesús Jerusalén caátíwāpū ácú, jáã, cū cabuerã puga wāmo peti rūpore puga pēnirō cānacāñ majū camasā watoa caānarē, jáã piiwuojori, atore bairo jáã íwī:

¹⁸ —Jerusalēpū marī caátíere merē mājāã masíña. Topū ti macā macāãna pñame yñ, Camasā Jūgocure, yñ ñerī, yñ jogarāma sacerdote majā quetiuparārē, bairi Moisés ānacū cū caquetibujucūrīqūērē cajūgobueri majārē. Bairo na caáto, sacerdote majā quetiuparājāã pñame yñ pajīároca rotigarāma. ¹⁹ Bairo átírotiri yua, ape yepa macāãnarē yñ nunirocacōāgarāma. Roro ñiepegarāma. Roro yñ bape epegarāma. Bairo átieperi, yucupāīpū yñ papuatu rocarāma. Bairo yñre na caátimiatacūārē, itia rūmū bero caāno yñ pñame yñ caticoagū tunu —jáã íwī.

*Lo que pidió la madre de Santiago y Juan**(Mr 10.35-45)*

²⁰ Cabero Zebedeo nñmo cō pūnaa mena Jesutū etari, cō rūropaturi mena etanu-muñupō, qūī jēniñago. ²¹ Bairo cō caáto ñña, “¿Ñerē mū yñ caáto mū boyatí?” cō ĩ jēniñañupū.

Cō pñame bairo qūññupō:

—Ati yepare mū carotimasīrīpau caetaro, yñ pūnaa mutū na mū caruirotiro yñ boya. Jīcāñ cariape nūgōã, apei caācō nūgōã na mū caruirotiro yñ boya. “Jau,” miwā —qūññupō Juan, Santiago paco pñame Jesure.

²² Bairo cō caīrō tūgo, atore bairo na ĩñupū Jesús cō pūnaarē:

—Mājāã cabaipeere masīētīmirācūã, yñre mājāã jēniña. Būtioro popiye bairicarore mājāã jēnimiña. Yñ pñame popiye yñ baigū. Yñre bairo mājāã cūã popiye mājāã cabaiata, ¿mājāã nūcāmasīrātī? —na ĩñupū Jesús Juarē, bairi Santiago cūārē.

Bairo cū caīrō tūgo:

—Mūrē bairo jáã nūcāmasíña —qūññuparā.

²³ Bairi Jesús pñame atore bairo na ĩñupū:

—Mājāã caīrōrē bairo popiye mājāã baigarā. Baipua, yñ majū yñre cajūrotiparā, yñtu cariape nūgōã, bairi caācō nūgōã caruiparārē na yñ besemasīētīña. Yñ Pacū pñame roque bairo caāniparārē na besemasíñami —na ĩñupū Jesús, Juarē bairi Santiago cūārē.

²⁴ Cabero jáã, Jesús cū cabuerã puga wāmo cānacāñ majū caāna Santiago, Juan mena Jesure na caījēniñaatajere catūgoatana ānirī na mena jáã asiacoapū. ²⁵ Jesús pñame tiere ñña, nipetirá jáārē cūtu piijori atore bairo jáã íwī:

—Merē mājāã masíña ati umūrecōo macāãna na caátīānierē. Ati yepa macāãna Diore caīroaena quetiuparā reyre bairo caāna tutuaro mena rotiepeyama na roca macāãnarē. Popiye na baio joroque na rotiepeyama. ²⁶ Mājāã pñame roquere tore bairo baietirotiya. Bairo pñame bairotiya mājāārē: Mājāã mena macāãcū, caānimajūūrē bairo caānigau, mājāã roca netōjāñurō carotimasīrē bairo ānirotiya. ²⁷ Tunu bairoa mājāã mena macāãcū, caroti majūūrē bairo caānigau, mājāã umūrē bairo cū caāno, ñña. ²⁸ Bairi yñ, Camasā Jūgocū quetiupau majūrē bairo yñre capaabojarārē na macāñ acú mee yñ apú ati yepare. Camasārē na juátinemoū acú yñ apú ati yepapure. Tunu bairoa yñ cariarije jūgori camasā capāārārē na carorije wapare netōñ acú yñ apú —jáã íwī.

*Jesús sana a dos ciegos**(Mr 10.46-52; Lc 18.35-43)*

²⁹ Cabero jáã, Jesús mena Jericó na caīrī macāpū caāniatana jáã cawitiro, capāārā camasā Jesús berore usawā. ³⁰ Bairo jáã caátó, cacaapee ññaena pugarā, maa tūpū ruiyupa. Bairi cacaapee ññaena pñame, Jesús cū canetōátóre tūgorā, busurique tutuaro mena atore bairo qūī awajajowā Jesure:

—¡Jāã Quetiupau, David ānacū pārāmi, bopacooro jáã ññaña! —qūññwā.

³¹ Bairo na caīrō, camasā pñame na tutiwā, na awajaeticōáto, ĩrā. Bairo narē na caīmiatacūārē, jīrīã jāñurī awajanemowā tunu:

—¡Jāã Quetiupau, David ānacū pārāmi, bopacooro jáã ññaña!

³² Jesús p̄ame bairo na caīawajarijere t̄gōri, tuan̄cāwī. Tuan̄cārī yua, c̄tu na piijowī. Atore bairo na īwī:

—¿N̄erē m̄jāā yu caáto m̄jāā boyati?

³³ Bairo c̄ caījēniñarō t̄go, bairo q̄iīwā cacaapee ñnaena Jesure:

—Jāā Quetiupā, cañ̄amasīēna ānirī jāā ñ̄n̄amasīgaya tunu —q̄iīwā.

³⁴ Jesús p̄ame bopacooro na ñ̄narī, na caapeere p̄ñawī. Bairo c̄ caáto, jicoquei ñ̄n̄amasīcōāma yua. Ñ̄n̄amasī, Jesús berore usawā yua.

21

Jesús entra en Jerusalén

(Mr 11.1-11; Lc 19.28-40; Jn 12.12-19)

¹ Bairo Jerusalén macā t̄p̄ cōñāáná yua, Betfagé na cañ̄ macārē, Olivo buro t̄re jāā etaw̄. ² Bairo etarā, jāā mena macāāna, Jesús c̄ cabuerā, p̄garārē atore bairo na ī jowī:

—Án̄aja ato riape cañ̄i macāāc̄p̄. Top̄ etarā, jicoquei burra jiyancōrīcōrē cō mac̄ mena m̄jāā bócagarā. Bairo na bóca yua, na ōwārī, na m̄jāā jeapá yu t̄p̄. ³ Bairo m̄jāā caōwārō, j̄c̄ā ūc̄ m̄jāārē, “¿Nop̄ērā na m̄jāā ōwāñati?” c̄ cañ̄ata, atore bairo c̄ m̄jāā īwā: “Marī Quetiupā na boami. Yoaro mee m̄jāā tunuoḡmi tunu m̄jāā burrore,” c̄ m̄jāā īwā —na ī jowī Jesús.

⁴ Tie p̄ame profeta ānac̄ c̄ caīwoatuquetib̄ju j̄goyetic̄rīcārōrē bairo baietaro baiw̄. Atore bairo ī woatuyayupi profeta Jesús c̄ cabaipeere mai:

⁵ “Atore bairo Sión cawāmecuti macā macāānarē na ī quetib̄juya:

‘M̄jāā quetiupā rey p̄ame m̄jāāt̄u etaacú baiyami.

Capaj̄ārc̄rē bairo mee, caroaro mena burro mac̄ bui pesari m̄jāāt̄u etaacú baiyami,’ na ī quetib̄juya,” ī quetib̄ju j̄goyetic̄ñāñupī profeta ānac̄ p̄ame.

⁶ Bairo Jesús c̄ cañ̄ō t̄go, c̄ cabuerā p̄ame c̄ cañ̄otirorea bairo átiracoámá. ⁷ Bairi burra, cō mac̄ c̄ārē bóca yaparori, na jeámá Jesús t̄p̄. Bairo na caje etaro yua, jāā jutii, cabui macāāj̄erē, burro buire jāā peow̄. Bairo jāā caáto, Jesús p̄ame burro buip̄ w̄m̄peawī. Bairo c̄ bui pesari yua, ánutuami Jesús Jerusalēp̄. ⁸ Bairi camasā cap̄ārā āma. J̄c̄ārā na mena macāāna na jutii cabui macāāj̄erē esoc̄wā maa c̄ caát̄iwārē. Aperā pep̄ū queeri ūnierē patanerī Jesús j̄goyere p̄itic̄j̄gōwā, Jesure q̄iīroari, useanirā. ⁹ Bairo bairā, nipetiro Jesús j̄goye macāāna, c̄ bero macāāna c̄ā b̄s̄rique tutuaro mena atore bairo q̄iī basapeoj̄gōwā:

—¡Numaj̄cōāña! ¡Nipetiro c̄ marī basapeoroa Quetiupā Rey David marī ñ̄ic̄ ānac̄ p̄r̄āmirē! ¡Jesús, Dios c̄ cajou marī Quetiupā maj̄ c̄ cañ̄oi, c̄rē marī cabasapeoro ñ̄ña! ¡Nipetiro c̄ marī basapeoroa Dios ̄m̄recóo macāāc̄rē! —q̄iī basapeowā camasā.

¹⁰ Bairo Jesús Jerusalērē c̄ cajāáto, ti macā macāāna nipetirā q̄iīñarā etawā:

—Áni, ¿ñ̄amu c̄ āniñati? —ī j̄eniñawā Jesure cañ̄sarārē.

¹¹ Bairo na caījēniñarō t̄go, atore bairo na īwā:

—Áni Jesús, profeta, Nazaret Galilea yepa macāāc̄ niñami —na īwā.

Jesús purifica el templo

(Mr 11.15-19; Lc 19.45-48; Jn 2.13-22)

¹² Bairo Jesús p̄ame etari, templo capairi wii ñ̄ubuerica wiire jāámi. Ti wiire jāāetari, to macāāna nunirī cawapatari majārē, bairi wapatiri majā c̄ārē na acurewiyojo j̄gōwī nipetirore. Tunu moneda tiirire cawasoari majā ya mesarire, bairi buare cawapatiri majā ya mesari c̄ārē tujerec̄u peyocōāwī. ¹³ Bairo átiri, bairo na īwī:

—Dios c̄ caquetib̄juri tutip̄ bairo ñ̄a: “Yu ya wii ñ̄ubuerica wii maj̄ nigarō,” ñ̄a. Bairo cañ̄quetib̄jumiatac̄ārē, m̄jāā p̄ame apeye ar̄are bairo m̄jāā átiya. Camasārē jerutinunirī majārē bairo caāna ānirī jerutiri majā na cañ̄i wii, ūtā wiire bairo m̄jāā átiya ati wii, Dios ya wiire —na īwī Jesús.

¹⁴ Cabero Jesús templopɔ cū caño mai, cacaapee ñnamasĩena pɔame, bairi ñicãrĩ caroyetuarã cūã cūtu etawã. Jesús pɔame na catiowĩ. ¹⁵ Bairo sacerdote majã quetiuparã, bairi Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã cūã caroaro cū caátiere ñnamirãcũã, tunu cawĩmarã templopɔ, “Nipetiro cū marĩ basapeoto David ãnacũ pãrãmirẽ,” na caĩrõ tũgori, Jesure qũĩñatejãñuwã. ¹⁶ Bairo atore bairo qũĩwã:

—Cawĩmarã, ¿bairo na caĩrõ, mɔ tũgoetiyati? “¡Tocãrõã jãnaña!” na ñña —qũĩwã sacerdote majã quetiuparã Jesure.

Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ñwĩ Jesús:

—Yɔ tũgomajũcõãña. ¿Mũjãã pɔame ãnoa cawĩmarã Diore na cabasapeorijere mũjãã ññaetinucũñati Dios ya tutipɔ? Mũjãã masĩrã. Bairo ñña:

‘Dios, cawĩmarãrẽ, caũpũrããcã cũãrẽ murẽ na caũseanipeere mɔ na basapeo joroque na mɔ átiya,’

ĩ quetibũjɔya ti tutipɔ —na ñwĩ Jesús fariseo quetiuparãjããrẽ.

¹⁷ Bairo ñ yaparo, na aweyori ti macã Jerusalẽrẽ witicoámí, Betania macãpɔ ácú. Topɔ jãã cãniwũ.

Jesús maldice la higuera sin fruto

(Mr 11.12-14, 20-26)

¹⁸ Cabusuri rũmɔ caño tunucoámí Jesús Jerusalẽpɔ. Bairo ti macãpɔ ácú, queya tũgoñañupĩ. ¹⁹ Bairo queyari, jĩcãũ yucɔ higuera cawãmecutii, maa tũniacã cañniirẽ ññajowĩ. Bairo ññajori yua, carĩcare ññaũ ámí. Bairo carĩcare cū camacãmiatacũãrẽ, capũũ jeto ãñupã. Ríca mañupã. Bairo cabairoi, atore bairo ñwĩ yua Jesús higuere:

—¡Atii, tocãrõã ríca manigaro yua!

Bairo cū caĩrõ, jicoquei ti yucɔ pɔame jĩnicoáapɔ.

²⁰ Bairo cabairo ñña, jãã, Jesús cū cabuerã pɔame jãã ñña acũacoapɔ. Atoe bairo jãã ñwũ Jesure:

—¿Ñe jũgori yoaro mee to jĩnicoayati ti yucɔ? —cũ jãã ñ jẽniñawũ.

²¹ Bairo jãã caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo jãã ñwĩ Jesús:

—Cariape mũjããrẽ ñña: Dios mena tũgoñatutuari pũgani cãrõ tũgoñarĩ mee, “Yɔ caĩrõrẽ bairo baicoagaro,” cariape mũjãã caĩtũgoñatutuacõãta, atii higuera yucɔre yɔ caátiatatore bairo netõjãñurõ mũjãã átimasĩgarã. Bairi ati ãtãũrẽ etari, “Wãáti ria capairiyapɔ etanũcãrõjã,” mũjãã caĩata, mũjãã caĩrõrẽã bairo baibujioro tii ãtãũ pɔame.

²² “Yɔ cajẽniñrẽã bairo jogũmi Dios,” cariape mũjãã caĩtũgoñatutuacõãta, nipetiri wãme cū mũjãã cajẽniñrẽrẽ mũjãã jomajũcõãgũmi Dios —jãã ñwĩ Jesús.

La autoridad de Jesús

(Mr 11.27-33; Lc 20.1-8)

²³ Bairo cabero templo wiipu jãámi Jesús. Bairo topɔ camasãrẽ cū cabueãnitoye, sacerdote majã quetiuparã, aperã judío majã, cabũtoa camasĩrã cūã, cūtu etari, atore bairo qũĩ jẽniñawã:

—¿Noa ñña na carotiro mena bairo mɔ átiati ñnamicã mɔ caátiatajere?

²⁴⁻²⁵ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo na ñwĩ Jesús:

—Yɔ cūã mũjããrẽ jĩcã wãme yɔ jẽniñagɔ. Cariape yɔ mũjãã yɔwã: ¿Ni ùcũ camasãrẽ cū bautiza rotijoyupari Juan ãnacũrẽ? ¿Dios, o camasã pɔame cū na bautiza rotijoyupari? Tiere cariape yɔ mũjãã caĩquetibũjɔata, yɔ cūã cariape mũjããrẽ yɔ quetibũjɔgɔ, “Noa ñña na carotiro mena bairo yɔ átiya,” mũjãã ñngɔ —na ñwĩ Jesús.

Bairo cū caĩrõ tũgo, yasiroaca ãmeo busuwã na majũ cũrẽ na caĩyɔpeere: “¿Nopẽ bairo cū marĩ yãrãati? ‘Dios pɔame cū bautiza rotijoricũmi Juarẽ,’ marĩ caĩata, ‘Toroque, ¿nopẽĩrã Juan ãnacũ cū caquetibũjɔrijere cariape mũjãã tũgoeti?’ marĩ ñbujioũmi.

²⁶ Tunu bairoa, ‘Camasã pɔame cū bautiza rotijoricãrãma Juarẽ,’ marĩ ñ masĩẽtĩña, marĩrẽ tutirema, ñrã. Merẽ camasã nipetiro, ‘Juan ãnacũ Dios cū caquetibũjɔrotijoricũ ãmi,’ ñ tũgoñacõãñama,” yasiroaca ãmeo ñ busuwã. ²⁷ Bairi, “Jãã masĩẽtĩña Juarẽ cabautiza rotijoricũre,” qũĩwã fariseo quetiuparãjãã Jesure.

Bairo na caĩrõ tũgo, Jesús ruame bairo na ĩwĩ:

—Cariape yu mujãã yuetiya. Bairo yu cãã, “Noa ũna na carotiro mena tore bairo yu átimasĩña,” mujããrẽ ñi quetibujuetigu —na ĩwĩ.

La parábola de los dos hijos

²⁸ ĩ yaparo, ape wãme ĩcõñarĩ bairo na ĩ quetibujuwĩ Jesús:

—¿Dope bairo mujãã ĩ tũgoñañati atie quetire? ĩcãũ ruarã capũnaacsu añupũ. Bairo ĩcãũrẽ, “Macũ, ati rũmurẽ yu use weseru ma capaauáto yu boya,” qũĩñupũ. ²⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũ macũ ruame, “¿Yu áperigu, yu ágaetiya!” qũĩñupũ. Cabero cũ pacũre cũ caĩnetõncãrĩjẽrẽ ape wãme tũgoña wasoari, paau acoásurũ. ³⁰ Cabero tunu cũ macũ apeire torea bairo cũ paarotiyurũ na pacũ tunu. Cũ ruame, “Jaũ, ãmeacã yu paau águ,” qũĩñupũ. Bairo caĩ nimicũã, paau ápéyurũ. ³¹ Bairo na pacũ cũ caborijere caátacu, ¿ni ruame cũ añuparĩ? —na ĩ jẽniñawĩ Jesús, to caãna fariseo majãrẽ.

Bairo cũ caĩjẽniñarõ tũgo:

—Cũ macũ cũ carotijũgoatacu ruame niñami na pacũ cũ caĩrĩjẽrẽ catũgousau majũ —qũĩwã.

Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ĩnemowĩ tunu Jesús to caãna fariseo majãrẽ:

—Cariape mujããrẽ ñiña: Torea bairo Roma macã macããnarẽ camasã yaye dinerore jejoberari majã, bairo carõmia caũmua mena caepewapatarã rõmirĩ cãã, mujãã jũgoye Dios mena cabũsqũẽnorã añirĩ, Dios cũ carotimasĩrĩpaure mujãã jũgoye jããgarãma. ³² Juan ãnacũ ruame caroa ãnajẽ cutajere mujããrẽ quetibujuyupi. Bairo cũ caĩ-quetibujumiatacũãrẽ, cariape cũ mujãã tũgoesupa. Bairo cũ caĩquetibujuriquere cariape mujãã catũgoetimiatacũãrẽ, dinerore jejoberari majã, bairo carõmia caũmua mena caepewapatarã rõmirĩ cãã cũ tũgousayupa. Bairo na caáto ĩñamirãcũã, roro mujãã caátajere tũgoña yapapuari mujãã tũgoña wasoasupa mujãã yerire —na ĩ quetibujuwĩ Jesús.

La parábola de los labradores malvados

(Mr 12.1-12; Lc 20.9-19)

³³ ĩ quetibujũ yaparo, atore bairo camasãrẽ na ĩ quetibujũnemowĩ tunu: “Tunu ape wãme ĩcõñarĩ, mujããrẽ yu quetibujũra: Añupũ ĩcãũ wese upau. Cũ ruame use wesere qũẽnoñupũ. Bairo ti wesere ote yaparo, cũ wesere jãniã eñotayurũ ãtã rupaa mena. Áti yaparo, use ocore na canumuparo cũãrẽ qũẽnoñupũ. Áti yaparo, na caĩñacotepa wii caũmuarĩ wii, torre cũãrẽ qũẽnoñupũ. Bairo qũẽno yaparori bero, acoásurũ cayoaropũ. Mai, águ jũgoye, cũ wesere waso cũñupũ aperã paari majãrẽ, wapatagu. ³⁴ Cabero yua, use cabutiri yũtea caetaro masĩrĩ, cũ ãmuarẽ na joyurũ cũ ya wesere cũ cawasoricarã turũ. Cũrẽ na cawasorique wapare bou, na joyurũ, tiere na jeatĩbojaáto, ĩ. ³⁵ Bairo cũ ãmua na caetaro ĩña, ti wese paari majã ruame cũ ãmua cũ cajomiatana ĩcããrãrẽ na qũẽñuparã. Aperãrẽ na pajĩarecõãñuparã. Aperãrẽ ãtã rupaa mena wẽẽrĩ na cãmitu tunujoyuparã. ³⁶ Cabero ti wese upau ruame cũ ãmua cũ cajojũgoricarã netõjãñurõ na jonemoñupũ tunu cũ weseru. Tunu torea bairo na ásuparã ti wesere capaari majã ruame.

³⁷ “Cabero ti wese upau cũ macũ majũrẽ cũ joyurũ, atore bairo ĩ tũgoñarĩ: ‘Yu macũ roquere cũ nucũbũgobujiorãma, yu macũ majũ cũ caãnoi.’ ³⁸ Bairo cũ caĩtũgoñamiatacũãrẽ, wese paari majã ruame ti wese upau macũ cũ caatóre ĩñarĩ, ãmeo ĩñuparã: ‘Atiyami ati wese upau macũ. Cũã niñami cũ pacũ cũ cariaro bero ati wesere cacũgousapau. Bairo cũ marĩ pajĩãrocacõãto. Bairo marĩ caápata, ati wese uparãrẽ bairo marĩ tuagarã,’ ãmeo ĩñuparã na majũ. ³⁹ Bairo caĩrã añirĩ na caĩrõrẽã bairo ásuparã. Ti wese tũñipũ cũ ñeowaátĩ, cũ pajĩãrocacõãñuparã,” na ĩ quetibujuwĩ Jesús.

⁴⁰ Bairo ĩ quetibujũ yaparo, atore bairo na ĩ jẽniñawĩ cũ caĩrĩjẽrẽ catũgori majãrẽ: “¿Dope bairo ácumi mujãã ĩ tũgoñañati cũ macũrẽ na capajĩãrocaro bero ti wese upau ruame ti wesere etaupũ?”

⁴¹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩwã:

—Bairo átigumi: Bopacooro na ññaecũ, ti wese paari majãrẽ na pajĩãrecõãgumi. Bairo na átireri bero, aperãrẽ cũ wesere coteroticũgumi. Na pũame roque cũ jogarãma cũrẽ na cawasorique wapare, ti yũtea caetaro —qũĩwã Jesure cũ caĩrĩjẽrẽ catũgori majã.

⁴² Ñ quetibũju yaparo, atore bairo na ñnemowĩ tunu:

—¿Atie quetibũjucũrĩqũẽrẽ mujãã ññaetinucũñati Dios yaye busurica tutipũ? Mujãã masĩrã. Bairo ñña: ‘Ûtã mena cawii qũẽnorĩ majã jĩcã ãtããrẽ na caboetimiatacũãrẽ, tia pũame caãni majũrĩcã nigaro.

Tia camanicõãta, wii manibujioricarõ. Dios pũame bairoa ásupi.

Bairo cũ caátore ññarã, marĩ tũgoña useaniña,’ ñ quetibũjũya Dios yaye busurica tutipũ —na ñ quetibũjũwĩ Jesús.

⁴³ Ñ quetibũju yaparo, atore bairo na ñ nemowĩ tunu:

—Bairi mujããrẽ ñña: Mujãã, Dios cũ carotimasĩrĩpũre cajããbujioatana topũ mujãã jããetigarã. Aperã pũame roque jããgarãma. Dios cũ carotirore bairo caátimajã jããgarãma.

⁴⁴ Tunu ni jĩcãũ ãcũ tia ãtãã mena cũ cañarocapeata, rocapedoabujioũmi. Tunu bairoa tia, jĩcãũ buipũ to cañarocapeata, cũ rocaboo rocacõãbujio —na ñ quetibũjũwĩ Jesús, tia ãtããrẽ bairo cũ cabairijere na quetibũjũgũ.

⁴⁵ Bairo cũ caĩquetibũjũro tũgo, sacerdote majã quetiuparã bairi fariseo majã cũã masĩcõãwã Jesús cũ caĩrĩjẽrẽ. “Marĩ pũame tia ãtããrẽ carocari majãrẽ bairo marĩ ãniña. Bairi marĩrẽã ãgũ ãcũmi Jesús,” ñ tũgoñawã. ⁴⁶ Tie jũgori Jesure cũ ñegamĩrãcũã, cũ ñemasĩẽma, camasãrẽ na uwirã. “‘Jesús profeta ãcũmi,’ ñ tũgoñarĩ marĩ qũẽrema camasã, cũ marĩ cañerotiatã,” ñrã, cũ ñemasĩẽma.

22

La parábola de la fiesta de bodas

(Lc 14.15-24)

¹ Tunu ape wãme camasãrẽ ãcõñarĩ na quetibũjunemowĩ:

² “Dios cũ carotimasĩrĩpũ atore bairo ñña: Jĩcãũ quetiupũ rey cũ macũ cũ cawãmojiyaparo bõse rũmũrẽ qũẽnõbojayupũ. ³ Bairo qũẽnorĩ yua, cũ capiiatanarẽ cũ ãmũarẽ na pirotijoyupũ. Bairo cũ caĩrõrẽã bairo cũ ãmũa narẽ na caquetibũjũnetõmiatacũãrẽ, cũ capiiatana pũame atĩgaesuparã. ⁴ Bairi cabero aperã cũ ãmũarẽ tunu na pirotijonemõũpũ: ‘Bairo mujãã ãgarã yũ capiiatanarẽ: “Merẽ marĩ caũgaraparo etaya. Yũ wẽcũare, aperã waibũtoa caroaro cariicũna cũãrẽ na pajĩãrĩ, na riire yũ ãsũñaioyaparoya. Ñe ãnie rũsaetiya. Bairi tãmurĩ mujãã apã,” na ñ quetibũjũnetõrãjã,’ na ñ joyupũ quetiupũ rey cũ ãmũarẽ. ⁵ Cũ capiiimatana pũame cũ yueticõãñuparã. Jĩcãũ na mena macããcũ cũ weserũ acoásúrũ. Apei cũ caapeye nunirõpũ acoásúrũ. ⁶ Aperã pũame quetiupũ rey ãmũarẽ ñerĩ, roro na ásuparã. Jĩcããrãrẽ na pajĩãreyuparã. ⁷ Bairo quetiupũ rey pũame roro na caátõ tũgo yua, asiajãñũũpũ. Cũ ãmũa soldaua pajĩãrĩ majã pũamerẽ natũ joyupũ, na pajĩãrerõtjõũ. Na ya macã cũãrẽ joerocacõã rotiyupũ. ⁸ Bairo átirotiri bero, atore bairo cũ ãmũa aperãrẽ na ñũpũ: ‘Yũ macũ cũ cawãmojiyaparo bõse rũmũrẽ ñe ãnie merẽ rũsaetiya. Yũ capiijomiatana pũame roro na caátie jũgori na yũ boetiya. ⁹ Bairi maarĩpũ mujãã caátõ yũ boya tunu. Maarũ caãna tocãnacãũpũrea mujãã cabocaetarãrẽ, “Ûgarasã quetiupũ rey macũ bõse rũmũrẽ,” ’ na mujãã ãwã. ¹⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũ ãmũa cũ caĩrõrẽã bairo maarĩpũ ásuparã. Á yua, nipetiro na cabocaetarãrẽ na neñoũparã, camasã na caĩroarã, na caĩroaena cũãrẽ. Bairo na caátõ, quetiupũ rey bõse rũmũ cũ caqũẽnorĩ arũare camasã jeto jiracoasuparã yua.

¹¹ “Bairo quetiupũ rey pũame cũ capiijoatanarẽ na jẽnigũ, ti arũapũ etayupũ. Eta yua, jĩcãũ na mena macããcũrẽ qũĩñabocayupũ. Cũ pũame jutii, wãmo jiyarica bõse rũmũ macããjẽ mee jutii jãñãũpũ. ¹² Bairo tie mee cũ cajãñarõ ññarĩ quetiupũ rey atore bairo qũĩñũpũ: ‘Yũ yaũ, wãmo jiyarica bõse rũmũ macããjẽrẽ mũ jutii jãñãẽtĩña. Bairi, ¿noa na carotiro mena yũ ya wiire mũ jããtĩ?’ qũĩñũpũ. Caũmũ pũame quetiupũre dope bairo qũĩ masĩẽsupũ. ¹³ Bairi quetiupũ rey pũame cũ mesarire caĩñarĩcãñũgõrĩ majãrẽ atore

bairo na ññupũ: ‘Ănirē cū ñeña. Cū wămorĩ, cū rŭporire jiyari, jō macă canaitĩārōpũ cū rocawiyocōă joya,’ na ññupũ. To canaitĩārōpũ camasă capăără otigarăma. Na opire bacarŭpotugarăma, bŭtioro yapapuară. ¹⁴ Capăără niñama Dios cū capijoră. Bairo na cañnimitacăărē, na mena macăăna jicăără jeto cū yŭyama, cū cabeseră pŭame,” na ĩ quetibŭjŭwĩ Jesŭs.

El asunto de los impuestos

(Mr 12.13-17; Lc 20.20-26)

¹⁵ Cabero fariseo majă jicărōrē bairo āmeo bŭsŭpēniră neñañupară. “¿Dope bairo rorije cū bŭsuo joroque marĩ ānaati? Bairo roro Jesŭs cū cabŭsuata, cū marĩ bŭsŭjămasĩ-gară,” ĩră neñañupară. ¹⁶ Bairo bŭsŭpēni yaparo, na cabueră, bairi Herodes yară căărē Jesutŭ na joyupa, atore bairo qŭĩ jēniñagară:

—Cabuei, jăă masiña merē mŭ caătianierē. Mŭa, caroaro cariape mŭ quetibŭjŭnucŭña. Tunu bairoa cariapea Dios marĩrē cū cañnirotiricarorea bairo mŭ bueya. Aperă roro na cabaurije, aperă caroaro na cabaurije jŭgori mee na miñabeseya. ¹⁷ Bairo cabai ānirĩ, ¿dope bairo mi tŭgoñañati romano majă marĩrē na carotirijere? ¿To ñuñati quetiupau emperadore camasă yaye dinerore jeri, jăă cajoata, o to ñuētĩñati? —qŭĩ jēniñawă.

¹⁸ Jesŭs pŭame roro na caĩtŭgoñarĩjērē masicōărĩ, atore bairo na ĩwĩ:

—Mŭjăă, caĩtopairă, ¿nopēiră, “Roro qŭĩáto,” caĩrărē bairo yŭ mŭjăă ĩ jēniñañati?

¹⁹ Jau, yŭre joñijate moneda tiire, emperadore mŭjăă cajonucŭrĩ tii ũnorē —na ĩwĩ.

Bairo cū caĩrō tŭgo, moneda tiire cū nuniwă. ²⁰ Bairo na canunirō, atore bairo na ĩwĩ:

—¿Noa riape to tusayati ti tii moneda tiiacapŭre? Tunu bairoa, ¿noa wăme woaturique to tusayati? —na ĩ jēniñawĩ Jesŭs.

²¹ Bairo cū caĩrō, na pŭame bairo qŭĩwă:

—Emperador, quetiupau ya wăme, bairi tunu cū riape tusaya ti tii moneda tiiacapŭre —qŭĩwă.

Bairo na caĩquetibŭjuro, atore bairo na ĩwĩ yua Jesŭs:

—Toroque emperador quetiupauŭre cū yaye cañnierē, cŭrē cū tunuojoya. Tunu bairoa Dios yaye cañnierē Diore cū jonucŭña —na ĩ quetibŭjŭwĩ Jesŭs fariseo majărē.

²² Bairo cū caĩrō tŭgoră, cū caĩquetibŭjuriere tŭgo acŭacoama. Bairo bairă, cū witiweyocoámă.

La pregunta sobre la resurrección

(Mr 12.18-27; Lc 20.27-40)

²³ Ti rŭmŭa caño jicăără saduceo majă na caĩră qŭĩñarámă Jesure. Mai, saduceo majă pŭame atore bairo caĩtŭgoñarĩ majă niñama: “Camasă cariacopatana, nopē bairo catitunu masiēnama,” caĩtŭgoñară āma. Bairi atore bairo qŭĩwă Jesure:

²⁴ —Cabuei, Moisés ānacŭ atore bairo marĩrē ĩ woacŭñañupĩ tirŭmŭpŭre: “Ni jicăă ũcŭ cawămojiyaricŭ cū nŭmo mena pŭnaa mĂcŭă cŭ cariacopatana, cŭ ānacŭ bai pŭame cŭ buiacore cō cŭ wămojiyaáto. Bairo cŭ caáto, cŭ pŭnaa cañnipară pŭame cŭ ānacŭ pŭnaarē bairo ānibujiorăma,” ĩcŭñupĩ. Tiere mŭ masĩ. Bairi jică wăme ĩcōñarĩ jăă quetibŭjŭpa mai: ²⁵ Ăñupară jicăni, jică wămo peti pŭga pēnirō cānacăŭ jicăŭ pŭnaa. Bairi cajŭgocŭ pŭame wămojiya jŭgoyupũ. Cabero pŭnaa mĂcŭă riacoásŭpũ. Bairi cŭ ānacŭ bai pŭame cŭ buiacore wămojiyayupũ tunu. Cabero pŭnaa mĂcŭă riacoásŭpũ cŭ cŭă. ²⁶ Bairi torea bairo cŭ bai cabero macăăcŭ cŭă cō wămojiyamii, riacoásŭpũ. Bairo jetoa aperă cŭ bairă cŭă na buiacore nŭmocŭtimii, pŭnaa mĂna jeto riapeticoásŭpară. ²⁷ Cabero na ānana nŭmo cañnimiricō cŭă riacoásŭpo. ²⁸ Bairo ati yeparũ nipetiră nŭmo cañnacō ānirĩ yua, cariaricară tunu na cacatirorpũ na caño, ¿ni majŭ jică wămo peti pŭga pēnirō cānacăŭ mena macăăcŭ nŭmo cō ānicŭtĩ? —qŭĩ jēniñawă saduceo majă Jesure.

²⁹ Bairo na caĩjēniñarō tŭgo, atore bairo na ĩ quetibŭjŭwĩ Jesŭs:

—Mŭjăă, saduceo majă, Dios yaye cŭ caquetibŭjŭcŭrĩqŭē, bairi cŭ catutuarije cŭărē mŭjăă tŭgoña mawijiacoyaya, bairo ĩră. ³⁰ Ape ũmŭrecóore caŭmŭa, carōmia cŭă catiri caetapară pŭame nŭmo manigarăma. Ăngelea majă, ũmŭrecóo macăăna na cañnorē

bairo nigarāma. ³¹ Apeyera tunu mujāārē yu quetibujugu: ¿Cariacoatana nimirācūā tunu na cacatirore Dios cū caquetibujucūrīcā tutipū mujāā īñaetinu cūñati atiwērē? Mujāā masīrā: ³² ‘Yu, yu āniña Abraham, cū macū Isaac, bairi cū macū Jacob quetiupau caānacū,’ īñupī. Bairo cū caīrōī, marī masīña: Dios pūame cayasirā ānana ūna quetiupau mee niñami. ¡Cacatirā majū quetiupau roque niñami! —na ī quetibujuwī Jesús saduceo majārē.

³³ Bairo camasā pūame cū caīquetibujuro tūgo, tūgocōā maniāma caroaro Jesús cū caīquetibujurijere yua.

El mandamiento más importante

(Mr 12.28-34)

³⁴ Bairo Jesús caroaro cū caīquetibujuro jūgori, pūgani cū jēniñanemo masīēma saduceo majā pūame yua. Bairo tiere tūgorā, fariseo majā pūame na majū āmeo busupēnigarā neñañuparā. ³⁵ Bairo busupēni yaparo yua, jīcāū na mena macāācū, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueire Jesutu cū joyupa. Bairi cū pūame Jesús roro cū busuāto īrā na cajoatacū, atore bairo qūī jēniñawī:

³⁶ —Cabuei, Moisés ānacū cū caroticūrīqūē mena macāājē, ¿dise pūame caānimajūrījē cū caroticūrīqūē to āniñati? —qūī jēniñawī.

³⁷ Bairo cū caījēniñarō tūgo, atore bairo qūīwī Jesús caūmurē:

—‘Mujāā, Israel macāāna, mujāā caātiānie nipetirije mena cū maiña. Tunu bairoa mujāā yeripū, mujāā catūgoñarījē nipetirije mena cū maiña. Tunu bairoa mujāā catutuarije nipetirije mena cū maiña.’ ³⁸ Atie Moisés cū caroticūrīqūē tocānacā wāme netōrō caānimajūrījē niña. ³⁹ Atie rocajāñurī cū caroticūrīqūē torea bairo jāñurī niña tie cūā. Bairo īña: ‘Mujāātū macāāna cūārē mujāā rupaure mujāā camairōrēā bairo na maiña.’ ⁴⁰ Tie pūga wāme cū caroticūrīqūē caānimajūrījē niña. Moisés ānacū ape wāme cū caroticūrīqūē bairi profeta majā na caroticūrīqūē tocānacā wāme netōrō caānimajūrījē niña. Tie camanicōāta, ape wāme carotirije manibujioro —qūī quetibujuwī Jesús cajūgobueire.

¿De quién descende el Mesías?

(Mr 12.35-37; Lc 20.41-44)

⁴¹⁻⁴² Bairo fariseo majā aperā na caneñarō, atore bairo na īwī Jesús cūtu caānarē:

—¿Dope bairo mujāā ī tūgoñañati Mesías, “Dios cū cajoū,” na caīrē? ¿Noa macū cū ānicūtī? —na ī jēniñawī.

Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūīwā:

—David ānacū pārāmi niñami.

⁴³ Bairo na caīrō tūgo, atore bairo na ī jēniñanemowī tunu:

—Bairo cū caānimitacūārē, ¿nopēī David ānacū pūame Espiritu Santo cūrē cū camasīōrījē jūgori, “Yu Quetiupau,” cū qūīñañuparī Mesīare? Atore bairo īñupī David:

⁴⁴ ‘Dios pūame yu Quetiupaure atore bairo qūīwī:

“Ato ruiya cariape nūgōā pūame mai.

Mū pesua caānanarē na yu canetōñcārō bero, mū pūame na mū rotimasīgū,”¹ ī woatuyupi David ānacū, Dios cū caīrīqūērē.

⁴⁵ Bairo Mesīare, “Yu Quetiupau,” cū caīmitacūārē, ¿dope bairo cū pārāmi majū cū ānibujocūtī? —na ī jēniñawī Jesús cūtu caānarē.

⁴⁶ Bairo cū caījēniñarō tūgo, ni jīcāū ūcū cū yumasīēmi jīcā wāmeacā ūno. Bairi yua pūgani cū jēniñanemo masīēma.

23

Jesús acusa a los fariseos y a los maestros de la ley

(Mr 12.38-40; Lc 11.37-54; 20.45-47)

¹ Cabero camasā cūtu caānarē, bairi jāā, cū cabuerā cūārē atore bairo jāā īwī: ² “Moisés ānacū cū caroticūrīqūē cajūgobueri majā, bairi fariseo majā cūā, ‘Bairo īgaro īña Moisés

ānacū marīrē cū caroticūrīqūē,’ mǎjǎārē ī quetibǎjǎnucūñama. ³ Bairi mǎjǎārē na caīquetibǎjǎurijere bairo ása. Na tǎgousaya. Bairo na tǎgousamirācǎā, bairǎpǎa na caátíānierē bairo ápericǎāña. Caītopairǎ ānirī cariape rotimirācǎā, na majū pǎame na caátírotirore bairo áperiyama. ⁴ Caīmǎ jǎcǎū, cū paabojari majǎcǎure cū jǎpǎsaetiyami. Jǎcǎ wǎme ũnoacǎ cǎārē cū jǎáperiyami. Tore bairo Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajǎgobueri majǎ, bairi fariseo majǎ cǎā átiyama camasārē. ‘Jǎcǎ wǎmeacǎ rǎsaeto ása,’ camasārē caīrǎ nimirācǎā, na pǎame tore bairo áperimajǎcǎāñama. ⁵ Tunu bairoa caroa wǎme nipetirije na caátie camasǎ na caīñajoropǎ átinucūñama, nipetiro camasǎ nǎcǎbǎgoro na mena na catǎgoñaparore bairo ĩrǎ. Tunu bairoa Dios yaye bǎsǎrique, na cawoaturi pǎrǎcǎrē jiyānucūñama na riapé buirǎ, na wǎmorǎpǎ cǎārē. Tunu bairoa jutii cayowerijere jǎñajesoyama. ⁶ Tunu bose rǎmǎ caāno narē na capiiata, caroapǎrǎpǎre ruirǎ ĩgaganucūñama. Tunu bairoa ñubuerica wiirǎ na caápáta, quetiupǎ cū caruirije ũnierǎ jeto ruiganucūñama. ⁷ Tunu bairoa maarpǎ na caāñesēāta, nipetiro camasǎ nǎcǎbǎgorique mena na cajǎnirǎ bonucūñama. ‘Jǎārē Cabuerǎ!’ camasǎ narē na caījǎnirǎ bonucūñama.

⁸ “Bairo na cabomiatacǎārē, bairo na caborore bairo mǎjǎā caīñacǎrǎo yǎ boetiya. Mǎjǎā cabuei jǎcǎūā niñami. Tunu mǎjǎā pǎame jǎcǎū pǎnaa jǎcǎrǎrē bairo cabairǎ mǎjǎā āniña. Bairi, ‘Jǎārē Cabuerǎ!’ camasǎ mǎjǎārē na caīroaro boeticǎāña. ⁹ Tunu bairoa ni jǎcǎū ũcǎ ati yepa macǎācǎrē, ‘Marǎ pǎcǎ ũcǎ niñami,’ qǎĩroaeticǎāña. Jǎcǎūā niñami marǎ Pǎcǎ, ĩmǎrecǎo macǎācǎ majū. ¹⁰ Tunu bairoa, ‘Jǎarǎ Quetiuparǎ!’ aperǎ mǎjǎārē na caīroarore boeticǎāña. Yǎ, Cristo jeto camasǎ quetiupǎ yǎ āniña. ¹¹ Bairi ni jǎcǎū ũcǎ caānimajǎūrē bairo caānigǎ, cabopacarārē caroaro na cǎ cajǎáto ñuña. ¹² Ni jǎcǎū ũcǎ cǎ majūā, ‘Caānimajǎū yǎ āniña,’ caī pǎamerē, cabǎgoro macǎācǎrē bairo cǎ ānio joroque cǎ átigǎmi Dios. Apei, ‘Caānimajǎū mee yǎ āniña,’ caī pǎame roquere, cabero cabǎgoro macǎācǎrē bairo mee cǎ ānio joroque cǎ átigǎmi Dios.

¹³ “Jǎmǎjǎā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajǎgobueri majǎ, bairi mǎjǎā fariseo majǎ cǎā, caītopairǎ, roro majū mǎjǎā netǎgarǎ, ricaati mǎjǎā caátíānie jǎgori! Dios cǎ carotimasǎrǎpǎre mǎjǎā jǎāmasǎtǎgarǎ. Tunu camasārē ricaati buerǎ, Dios cǎ carotimasǎrǎpǎre cajǎāgarǎ pǎamerē caēñotarārē bairo na mǎjǎā átinucūña.

¹⁴ “Jǎmǎjǎā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajǎgobueri majǎ, bairi mǎjǎā fariseo majǎ cǎā, caītopairǎ, roro majū mǎjǎā netǎgarǎ, ricaati mǎjǎā caátíānie jǎgori! Cawapǎrǎ rǎmirǎ ya wiirire mǎjǎā ĩmanucūña. Tunu yoaro Diore cǎ mǎjǎā jǎniñubuetonucūña. Bairi aperǎ netǎjǎñurǎ roro mǎjǎā netǎgarǎ.

¹⁵ “Jǎmǎjǎā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajǎgobueri majǎ, bairi mǎjǎā fariseo majǎ cǎā, caītopairǎ, roro majū mǎjǎā netǎgarǎ, ricaati mǎjǎā caátíānie jǎgori! Cayoaropǎ, ria capairiyare pǎña átí, o ape yepapǎre ánetǎ átí, mǎjǎā quetibǎjǎ ñesēānucūña, mǎjǎā yaye quetire, camasǎ na catǎgousaparore bairo ĩrǎ. Bairo jǎcǎū catǎgousaure cǎ bǎcarǎ, ricaati cǎ mǎjǎā caquetibǎjǎurije tǎgori tǎgoñamawijiao joroque cǎ mǎjǎā átiya. Mǎjǎā netǎjǎñurǎ carǎure bairo caácǎ cǎ ānio joroque cǎ mǎjǎā átiya. Bairo mǎjǎā caátie jǎgori caīpetieti peeropǎ roro majū baigǎmi.

¹⁶ “Jǎmǎjǎā, roro majū mǎjǎā netǎgarǎ! Jǎcǎū cacaapee mácǎ cǎ yarārē, ‘Mǎjǎā yǎ jǎgogǎ,’ caī ũcǎrē bairo mǎjǎā baiya. Ricaati camasārē na mǎjǎā bueya. Atore bairo na mǎjǎā ī quetibǎjǎya: ‘Ni jǎcǎū ũcǎ, “Caānorē bairo ñiña,” ĩgǎ, “JǎDios ya wii mena ñiña!” cǎ caīata, cabero cǎ caīrǎrēā bairo cǎ caápericǎāta, ñubujioro. Bairo ĩmicǎā, “JǎDios ya wii macǎājǎ oro majū mena ñiña!” cǎ caīata, cabero cǎ caīrǎrēā bairo cǎ caápericǎāta roque, ñuētǎña,’ cariape mee mǎjǎā ī quetibǎjǎya camasārē. ¹⁷ JǎBairo caīquetibǎjǎrǎ ānirǎ cacaapee mǎnarē bairo mǎjǎā baiya! Catǎgomasiēnarē bairo mǎjǎā tuaya. Dios ya wii macǎājǎ oro pǎame, ti wii netǎjǎñurǎ caānimajǎūrǎjǎ mee niña. Ti wii pǎame, ti wii macǎājǎ oro to ñuo joroque átiya. ¹⁸ Tunu atore bairo camasārē na mǎjǎā quetibǎjǎnemoña: ‘Ni jǎcǎū ũcǎ, “Caānorē bairo ñiña,” ĩgǎ, “JǎAltar mena ñiña!” cǎ caīata, cabero cǎ caīrǎrēā bairo cǎ caápericǎāta, ñubujioro. Bairo ĩmicǎā, “JǎWaibǎcǎ riire na cajoemǎgǎjorije mena ñiña!” cǎ caīata, cabero cǎ caīrǎrēā bairo cǎ caápericǎāta

roque, ñuētīña,’ mujāā ĩto quetibujuya camasārē. ¹⁹ ¡Cacaapee mánarē bairo mujāā baiya! Waibucɯ riire na cajoemugōjorije pɯame altar netōjāñurō caānimajūrjē mee niña. Ti altar pɯame waibucɯ riire ñuo joroque átiya. ²⁰ Bairo ni jīcāñ ũcū, ‘Caānorē bairo ñiña,’ ĩgu, ‘¡Altar mena ñiña!’ cū cañata, ‘¡Altar, bairo nipetirije altar bui macāājē mena ñiña!’ cañrē bairo ĩñami. ²¹ Tunu bairoa ni jīcāñ ũcū, ‘¡Templo mena ñiña!’ cū cañata, ‘¡Templo wiire, bairo ti wii macāācū Dios mena cūñ ñiña!’ cañrē bairo ĩñami. ²² Tunu bairoa ni jīcāñ ũcū, ‘¡Murecúo mena ñiña!’ cū cañata, ‘¡Dios ya trono, bairo to ruiricaró macāācū mena cūñ ñiña!’ cañrē bairo ĩñami.

²³ ‘¡Mujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairo mujāā fariseo majā cūñ, cañtopairā, roro majū mujāā netōgarā, ricaati mujāā caātiānie jūgori! Mujāā cūñ puga wāmo cārō moneda tiiriacarē mujāā cacūgoata, jīcā tiiaca mujāā jonucūña Diore. O mugarique asurique jīcā wāme ũno puga wāmo cārō mujāā cacūgoata, jīcārōācā mujāā jonucūña Diore. Bairo cariape tie ũnierē átimasīmirācūñ, ape wāme pajjāñurō Dios cū carotirique pɯamerē mujāā tūgoñaetimajūcōñña. Caroaro āmeo átaje cūñrē marī rotiyami Dios. Camasārē bopacooro na marī caññarjē, bairo caroaro āmeo mairīqūē cūñrē marī rotiyami. Tie pɯamerē mujāā tūgoñaētīña. ²⁴ ¡Mujāā, jīcāñ cacaapee ĩñaecū cū yarārē, ‘Mujāā yu jūgogu,’ cañ ũcūrē bairo mujāā baiya! Tunu, ‘Becoaca cū manicōáto,’ ĩrā, oco mujāā caetipeere mujāā weyórotinucūña. Bairo weyórotimirācūñ, waibucɯ capai, camellore rupaña caugayujorārē bairo mujāā baiya. Cabugoro macāājē pɯamerē caānimajūrjērē bairo mujāā átiya. Tunu bairoa caānimajūrjē pɯamerē cabugoro macāājērē bairo mujāā ĩñacōñña.

²⁵ ‘¡Mujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairo mujāā fariseo majā cūñ, cañtopairā, roro majū mujāā netōgarā, ricaati mujāā caātiānie jūgori! Jotɯ bapaarire dope bairo mugueri mano mujāā coserotinucūña. Bairo rotimirācūñ, mujāā yeripɯ roro mujāā catūgoñarjē pɯamerē mujāā coserotietiya Diore. Bairo mujāā cayajapairije nicōñña mujāā yeripɯ. Tunu bairoa mujāā caborije jetore mujāā tūgoñanucūña. ²⁶ ¡Mɯa, fariseo, cacaapee ĩñaecū ũcū tūgopeoya mɯ yu cañrjērē! Jīcāñ, cū jotɯ bapa pɯeapɯre cacosejūgoricɯre bairo, mɯ cūñ cajūgoye mɯ yeripɯre cacosejūgoraɯ mɯ āniña. Bairo mɯ caáto, caroú majū mɯ ānicōāgu yua.

²⁷ ‘¡Mujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairo mujāā fariseo majā cūñ, cañtopairā, roro majū mujāā netōgarā, ricaati mujāā caātiānie jūgori! Camasā ānana na cacūrocarica ũtā ope buire bairo mujāā baiya. Ti opeaca buipɯ cabotirije mena caroaro warerique bauya. Bairo baimirōcūñ, capupea pɯame caboaricarā ōwā ānajē, bairo capūñirjē cūñ nicōñña. ²⁸ Torea bairo mujāā baiya. Camasā mujāārē na caññarō, caroarā majū mujāā bauya. Bairo baumirācūñ, mujāā yeri pɯeapɯ mujāā rojāñuñña. Cañtorije tūgoñarīqūē, bairo apeye roro tūgoñarīqūē cūñ mujāā yeri pɯeapɯ jiracōñña.

²⁹ ‘¡Mujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairo mujāā fariseo majā cūñ, cañtopairā, roro majū mujāā netōgarā, ricaati mujāā caātiānie jūgori! Profeta majā, bairo aperā tirūmɯpɯ macāāna caroarā cūñ, na rupañri ānajē masā ope buire mujāā qūēnonucūñña caroa ũtā wiiriacārē. Bairo áti yaparo, ti wiiriacārē mujāā ĩñacotenucūñña, camasā, profeta ānanarē na ĩroáto, ĩrā. ³⁰ Cabero atore bairo mujāā ĩña: ‘Marī pɯame marī ñicūjāā na cañni yutea macāāna marī caāmata, narē bairo profeta majārē roro na marī áperibujioricarā,’ mujāā ĩña. ³¹ Bairo mujāā cañrjē jūgori, ‘Profeta majārē capajārericarā pūnaa majū marī āniña,’ ĩrārē bairo mujāā ĩña. ³² Torena, ¡mujāā ñicūjāā roro na caātijūgoriquere átipeyocōñña!

³³ ‘¡Āña ũna, moena majū mujāā āniña! Dios camasārē cū caññabeseri rūmɯ mujāārē peeropɯ popiye mujāā baio joroque cū caáto, ¿dope bairo mujāā rutimasīrāati? Mujāā rutimasīētigarā. ³⁴ Torecɯ, mujāātɯ yu jonemogu tunu yu yarā profeta majārē, camasīrī majā cūñrē, bairo cajūgobueri majā cūñrē. Bairo na yu cajomiatacūñrē, cañuena āñirī na mujāā boetigarā. Jīcārā na mena macāānarē na mujāā pajjāregarā. Aperārē yucɯpāipɯ na mujāā papuaturotigarā. Tunu aperā yu yarārē sinagoga ñubuerica wiipɯ na mujāā baperotigarā. Tunu aperārē roro popiye na baio joroque na mujāā átigarā noo na

cañorpu. Bairi ape macãpu na caápáta, topu cãarẽ na usaáti, bairo jeto na mujãá átigarã roro majũ. ³⁵ Bairo mujãá caáto jũgori, popiye mujãá baio joroque mujãá átigumi Dios. Tocãnacãũ caroarã, caãniñarĩcãrãrẽ na carĩ reyarique wapa popiye mujãá baio joroque mujãá átigumi. Na carĩ rejũgoricu caroú Abel cawãmecucupũ nijũgo aná, Zacarías, Berequías macũ, altar, santuario watoa mujãá capajĩarĩcũpu nituyama camasã na carĩ rejũgoatana capããrã beropu. ³⁶ Cariape mujããrẽ ñiña: Na ãnana wapa roro popiye mujãá baio joroque mujãá átigumi Dios, mujãá ãme cañarẽ,” na ïwĩ Jesús fariseo majãrẽ.

Jesús llora por Jerusalén

(Lc 13.34-35)

³⁷ Cabero atore bairo ñnemoĩ Jesús tunu: “¡Jerusalén, Jerusalén macã macãana mujããrẽ ñiña: Dios yarã profeta majãrẽ mujãá pajĩarencũwũ! Dios mujããrẽ cũ caquetibũjurotijomirĩcãrã cãarẽ ùtã mena wẽerĩ na mujãá pajĩarencũwũ. Bairo roro majũ na mujãá caátimiatacũãrẽ, jnairõ mujããrẽ yu juátinmogamiwũ! ãboco cõ pũnaarẽ na asipogo, narẽ cõ caneñorõrẽ bairo mujãá yu juátinmogamiwũ. Bairo yu caátimiatacũãrẽ, jĩcã nũgõã yu mujãá boeru. ³⁸ Bairo mujãá caboetoi, tocãrõã yua, mujãá caãnipau yasicoagaro. Tore camasã awayorocacõãgarãma. ³⁹ Caãnorẽ bairo mujããrẽ ñiña: ‘¡Ùseanirĩ atiyami Dios cũ cajou majũ!’ mujãá caĩparo jũgoye, yu mujãá ññaetigarã mai,” ïwĩ Jesús, ti macãrẽ ñnarĩ.

24

Jesús anuncia que el templo será destruido

(Mr 13.1-2; Lc 21.5-6)

¹ Cabero templo, Dios ya wii caãniatacũ ti wiire witicoámí Jesús. Bairo cũ caátó, jãã, cũ cabuerã pũame cũtu etari, atore bairo cũrẽ jãã ïwũ: “¡Jã, ññañijate! Caroa wii majũ niña templo wii.” ² Bairo jãã caĩrõ tũgo, Jesús pũame bairo jãã ïwĩ:

—Ati wii paca ùtãpãĩrĩ ùnie nipetirijere mujãá ññaña. Tie cabaipere cariape mujããrẽ ñiña: Jĩcã rũmu, ati wiire roro na caáti rũmu caetaro, jĩcã ùtãã ùno bui tuticũti pesaricaro manopu átiyasio rocacõãgarãma ati wiire —jãã ïwĩ.

Señales antes del fin

(Mr 13.3-23; Lc 21.7-24; 17.22-24)

³ Cabero Olivo buropu jãã acoápu. Bairo topu etarã, Jesús cũ caruiro ñnarĩ, jãã, cũ cabuerã pũame Jesutu atĩ, atore bairo cũ jãã ï jẽniñawũ:

—Jããrẽ mu caquetibũjuro jãã boya: ¿Nocãrõpu to bairoati atie mu caĩrĩjẽ? ¿Dope bairo merẽ, “Ati yepa nemo yu tunuetagu,” bairi tunu, “Ati ùmurecõo peticoagaro,” mu caĩataje to bairoati? —cũ jãã ï jẽniñawũ.

⁴ Bairo jãã caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo jãã ïwĩ Jesús:

—Caroaro majũ mujãá tũgoñamasĩgarã, jããpu, jãã ïtoecore, ïrã. ⁵ Capããrã atigarãma ïtoñesẽarĩ majã. Alore bairo ïgarãma: “Yua, Mesías yu ãniña, Dios cũ cajou,” ïgarãma. Bairo na ïrĩ, camasã capããrãrẽ na ïtogarãma. ⁶ Tunu bairoa mujãá queti tũgogarã: “Camasã aperopu cãarẽ ãmeo pajĩãrã átiuparã.” Bairo na caátie quetire tũgori, tũgoacuaeticõãña. Ati ùmurecõo capetiparo jũgoye bairoa cabaijũgoyecũtipree niña bairopua. Bairi tũgoacuaeticõãña. ⁷ Ti yũtea caãno jĩcã yepa macããna, ape yepa macããna mena ãmeo pajĩãgarãma. Tunu bairoa jĩcã macã macããna ape macã macããna mena ãmeo pajĩãgarãma. Tunu apeye aũariarique atigarõ. Tunu tutuaro mena ati yepa cãã yuguigaro nipetirõpu. ⁸ Jĩcãõ carõmio bairirupau caãcõ cõ macũ cũ cabuiari rũmu capũnirõ tũgoñarĩ cõ cawisiojũgoriquere bairo niña atie ùmurecõo cabaipere mujããrẽ yu caquetibũjuriye.

⁹ “Mai, atie cabaiparo jũgoye mujããrẽ roro átijũgogarãma. Mujããrẽ ñerĩ, aperãrẽ mujãá jogarãma popiye mujãá baio joroque na caátiparore bairo ïrã. Bairo áticõã, roro majũ mujããrẽ átigarãma. Bairi yua, ati ùmurecõo macããna nipetirã mujããrẽ ññategarãma, yu yarã mujãá caãnoi. ¹⁰ Bairi ti yũtea caãno capããrã camasã yu yaye

bʊsʊriquere piticōāgarāma. Jīcāārā āmeo bʊsʊjābuitiregarāma na majū. Bairo bairā, āmeo tejāñugarāma na majū. ¹¹ Tunu bairoa, ‘Jāā, profeta majā, jāā āniña,’ caītori majā capāārā etagarāma. Bairo camasārē na ī quetibʊjuri, na itogarāma. Ricaati tūgojūgogarāma camasā pʊame. ¹² Camasā rorije na caátie bʊtiro majū nigaro. Bairi camasā capāārā na caāmeomairijērē jānacōāgarāma. ¹³ Bairo na caátimiatacūārē, noa ūna yʊ yaye bʊsʊrique jīcā wāmeacā ūnorē na cajānaeticōāta, yasietigarāma. ¹⁴ Atie caroa queti cūā ati ʊmʊrecóo capetiparo jūgoye nipetiropʊ cajesapeticoa jūgoyescʊtipee niña bairopʊa.

¹⁵ “Bairi mʊjāā pʊame profeta Daniel ānacū cū caīquetibʊju jūgoyeticūrīcārōrē bairo cabaietarijere iñarā, atore bairo mʊjāā ī tūgoñamasīgarā: ‘Merē ati macā yasigaro baiya.’ Dios ya wiire nocārō caroapʊre moecū caróʊ majū topʊ cū caānierē iñarā, tore bairo mʊjāā ī tūgoñamasīgarā yua. (Mʊjāā, ati tuti yʊ ya tutire caīñabuerā pʊame tūgopeoya yʊ yaye, yʊ caquetibʊjuri.) ¹⁶ Bairo cabairo, Judea yepa macāāna ūtā yucʊpʊ na ruti ápáro. ¹⁷ Tunu bairoa jīcā ūcū cū wii, cabuimacā arʊapʊ cū caāmata, ruiatíri, cū areyere, ape arʊapʊ caānierē cū jei ápéricōāto. Cariape cū ácoa ápáro. ¹⁸ Tunu bairoa cū, wesepʊ caācū cū jutii ūnierē bomicūā, cū jetunuu apéricōāto cū ya wiipʊ. ¹⁹ ¡Ti rʊmʊ caāno carōmia bairirupʊ caāna popiye netōrō baigarāma! ¡Tunu bairoa, caūpūrāācārē, capūnaacʊna cūā popiye netōrō baigarāma ti rʊmʊrē! ²⁰ Bairi Diore cū jēniña, mʊjāā carutiripʊ camasirioeti rʊmʊ to caāniparore bairo írā. Cawāma pue yʊtea caāno, o marī judío majā, marī cayerijārī rʊmʊ ūnorē to cabaietiparore bairo írā, Diore cū jēniña. ²¹ Ti rʊmʊrē roro ati yepapʊre bairique nigaro. Dios ati yepare cū caátijūgori rʊmʊ bero tocānacā rʊmʊrē netōrō popiye bairica yʊtea nigaro ti rʊmʊ caetaro. ²² Bairi Dios pʊame ti rʊmʊ roro cabairijere cū cajānarotieticōāta, camasā nipetiro riapeticoabujiorāma. Bairʊa, mʊjāā, cū cabeserārē mairī, peti yʊtea ūnoa popiye mʊjāā cabaira rʊmʊrē áti ēñotabojagʊmi.

²³ “Bairi ni jīcā ūcū, ‘Mesías, Dios cū cajou pʊame ati macāpʊ etaupʊ,’ o ‘Jī macāpʊ etaupʊ,’ cū caīata, cariape cū mʊjāā tūgoetigarā. ²⁴ Caītopairā capāārā atígarāma. ‘Yʊa, Mesías yʊ āniña,’ o ‘Yʊa, profeta yʊ āniña,’ caīrā atígarāma. Capee átijēñogarāma, camasā ricaati na catūgoʊsaparore bairo írā. Mʊjāā ūna, Dios cū cabesericarā cūārē itomigarāma. ²⁵ Merē mʊjāā, yʊ cabuerā, tiere mʊjāārē yʊ quetibʊju jūgoyetiya. ²⁶ Bairi mʊjāārē niña: Noa ūna, ‘Mesías, desierto cayucʊmanopʊ buiaetaupʊ,’ na caīata, cariape na tūgoeticōāña. Camasā manopʊ yʊ macārā ápéricōāña. Tunu bairoa aperā, ‘Mesías, ato marī caīñaetopʊ ācūmi,’ na caīata, cariape na tūgoeticōāña. Bairo mee yʊ tunuetagu ati yepare. ²⁷ Bʊro pʊame yabei, muipʊ cū cawāmʊatórʊi yabejūgo acú, jō muipʊ cū caruiropʊ yabetuetayami. Tore a bairo yʊ, Camasā Jūgoʊ nemo ati yepapʊre yʊ catunuatí rʊmʊrē yʊ baigʊ. Yoaro mee yʊ bauetagu tunu. ²⁸ Tunu bairoa noo rʊpʊrī ānajē cacūñarō yuca cūā topʊa neñaetagarāma,” jāā ī quetibʊjʊwī Jesús.

El regreso del Hijo del hombre

(Mr 13.24-37; Lc 21.25-33; 17.26-30, 34-36)

²⁹ ¡ quetibʊju yaparo, atore bairo jāā ī nemowī tunu: “Camasā roro majū na cabairi yʊtea capetiro bero, muipʊ ʊmʊrecóo macāācū naitīācoagʊmi. Nami macāācū cūā bauetigʊmi. Nōcōā, ʊmʊrecóore caānimiatana cūā ñacoagarāma. Bairo bairā, ʊmʊrecóo macāāna nipetirā yugui ñacoagarāma. ³⁰ Bairo cabairo bero, apeye ūnie átijēñorīqūē ʊmʊrecóo macāājē Dios cū caāti iñorījē buiaetagarō. Bairi ati yepa tocānacā poa macāāna tiere iñarā, ‘Merē etamajūcoagʊmi Camasā Jūgoʊ,’ ī masīgarāma. Bairo na pʊame yʊ uwirā otigarāma. Tocārōā yʊ, Camasā Jūgoʊ, buseriwo watoapʊ nocārō yʊ catuarije mena, bairi yʊ caasiyabatorije mena yʊ caatóre iñajogarāma. ³¹ Bairo trompeta, pútíricaro cabʊsʊocajoro yua, yʊ ūmʊa, ángelea majārē nipetiropʊ na yʊ árotigʊ. Bairi ati ʊmʊrecóo macāāna nipetiropʊ caānarē na neñogarāma yʊ cabesericarā pʊamerē.

³² “Mai, higuera yucure mujãã masiña. Ti yucu cawãma pũũ cawasoaro iñarã, ‘Merẽ cũma cõnarõ baiya,’ mujãã i masiña. ³³ Torea bairo mujããrẽ yu caquetibujurijere bairo cabaietaro iñarã, ‘Merẽ Jesús ati yeparu nemo cũ catunuetaparo cõnarõ baiya,’ mujãã i masigarã. ³⁴ Cariape mujããrẽ ñiña: Mujããrẽ yu caquetibujurije baipeticoagaro ti yutea macãana na cariaparo jũgoye. ³⁵ Tunu bairoa ati umurecõo, ati yepa cũã yasipeticoagaro. Yu yaye quetibujurique roque petietigaro. Yu caĩrõrẽã bairo baimajucõãgaro.

³⁶ “Bairopua ti rũmu, ti hora majũ mujãã yu caquetibujurije caetaparore ni jicãũ ucũ masiẽtĩñami. Umurecõo macãana ángelea majã cũã masiẽtĩñama. Yu, cũ macũ cũã yu masiẽtĩña. Marĩ Pacu Dios jeto masiñami ti rũmu caetaparore.

³⁷ “Noé ãnacũ cũ cañiyũteare cabaiyaricarorea bairo baigaro nemo Camasã Jũgocu ati yeparure yu catunuatĩ rũmurẽ. ³⁸ Atore bairo baiyayuparã camasã mai Noé ãnacũ cũ cañi yũteapure, ati yepa caruaparo jũgoye: Camasã caroaro ãñuparã. Eti, uga, bairi tunu wãmo jiya átĩãñuparã, ñe ũno jicã wãmeacã cabaiãnipeere tũgoñarĩ mee. Noé, cũmua capairicare cũ caájããrĩ rũmurũ baijãnañuparã. ³⁹ Bairo useanirõ cabaiãnimiatana pũame na cayasipeere masiẽsuparã. Ati yepa oco mena narẽ to cajũgoneruaparo jũgoye masiẽsuparã. Torea bairo yu, Camasã Jũgocu, nemo yu catunuetaro dope caĩmasiã mani rũmu yu etagu. ⁴⁰ Ti rũmu caãno pũgarã caũmua wesepu nigarãma. Bairo pũgarã nimirãcũã, jicãũ cũ mena macããcũ jeto neãecogumi. Apei cũ bara pũame neãecoetigumi. ⁴¹ Tunu bairoa pũgarã rõmia rupa bari trigo wãĩnigarãma. Bairo pũgarã rõmia nimirãcũã, jicãõã, cõ mena macããcõ jeto neãecogomo. Apeo pũame neãecoetigomo. Mujãã pũame ti rũmu yu caetaparore dope bairo mujãã i masiẽtĩgarã.

⁴² “Bairi yu, mujãã Quetiupau, yu caetaparore mujãã masiẽtĩgarã. Bairi masacatiya yu yarã. Cacãnirãrẽ bairo baieticõãña. Caroaro ãnicoteya. ⁴³ Tunu ati wãme mujããrẽ icõñarĩ yu caquetibujurijere tũgoreoya: Apei wii upau, cũ ya wii macããjẽrẽ cayajauacũre ñami caãno ti hora majũ cũ caetarore cũ camasiãta, cãnetibujioumi. Cũ caetarore iñaricanũgõbujioumi, jããremi, i. ⁴⁴ Torea bairo yu, Camasã Jũgocu, tunu yu caetari rũmurẽ jicãũ cayajari majõcure bairo yu etagu ati yeparure. ‘Ti rũmu majũ etagumi,’ caĩã mani rũmu yu etagu. Bairi caroaro ãña. Nemo yu catunuetaparo jũgoye caroaro mujãã ãnicotegarã,” jãã i quetibujuwĩ Jesús.

El criado fiel y el criado infiel

(Lc 12.41-48)

⁴⁵⁻⁴⁶ I quetibuju yaparo, ape wãme icõñarĩ atore bairo jãã ñnemowĩ tunu: “Jicãũ quetiupau cũ caápáro jũgoye, ‘Yu ñmua aperãrẽ na mu qũẽnowã. Ugariquere na mu batowa,’ qũĩ cũñupũ cũ ñmu, cũ rocajãñurĩ macããcũrẽ. Bairi cabero tunuetau, cũ ñmu cũ caĩrotiricarorea bairo cũ caápata, caroare cũ jogumi. Bairi useanirĩ nigumi cũ ñmu. ⁴⁷ Cariape mujããrẽ ñiña: Quetiupau pũame atore bairo igumi cũ ñmurẽ: ‘Nipetirije yu cacũgorijere carotibojau mu ãnigu.’ ⁴⁸ Bairo átato ũnorẽã, cũ cacũátacu pũame carõu cũ caãmata, ‘Yu quetiupau tãmurĩ tunu etaecumi,’ ñrĩ aperã cũ baparãrẽ roro na átibujioumi. ⁴⁹ Aperã cũrẽ bairo paabojari majãrẽ roro na átibujioumi. Tunu bairoa aperã caetipairã mena uga, eticũmu baibujioumi. ⁵⁰ Bairi cabero cũ quetiupau cañesẽãñatãcu pũame, ‘Ti rũmu etagumi,’ cũ caĩmasiẽtĩ rũmurẽ etabujioumi. Bairo etau yua, cũ caroticũátacu roro cũ caátiere iñabujioumi. ⁵¹ Bairo iña yua, popiye cũ baio joroque cũ átibujioumi. Cũ piticõãbujioumi, aperã caĩtorã mena cũ ãmarõ, i. Topu butioro otigarãma camasã. Na opire bacarupotugarãma, butioro yapapuarã yua,” jãã i quetibujuwĩ Jesús.

25

La parábola de las diez muchachas

¹ I quetibuju yaparo, ape wãme icõñarĩ atore bairo jãã ñnemowĩ tunu: “Dios cũ carotimasĩrĩpau pũame cawãmarã rõmirĩ pũga wãmo cãnacãõ cawãmojiyaenarẽ bairo ñiña. Bairi na yau cũ cawãmojiyari rũmu caãno cũ bose rũmurẽ iñagarã, cũ pacu ya wiipũ ásúparã, topu cũ, cũ ñmo caãnipao mena na caetarore coterã. Bairi ñami

cañnoi, na cajĩñabusuri rupaare tocānacāõpua jeásúparã. ² Bairo na mena macããna jĩcã wãmo cānacã rōmirĩ catũgoñajũgoyecuperaã añuparã. Aperã na mena macããna catũgoñajũgoyecuna añuparã. ³ Catũgoñajũgoyecuperaã pũame na cajĩñawonemopee use ape botella mena jeápeyuparã. ⁴ Na bapa pũame camasĩrã añirĩ, ape botella usere jeánemoñuparã. ⁵ Bairo cũ nũmo cañnipaore caneiátacu pũame tãmurĩ etaesupũ. Bairi cawãmarã rōmirĩ narẽ wũgoa caetaro, cānicoasuparã tie jãã írĩ mee. ⁶ Bairo ñami recomacã cacõñarõ majũ jĩcãũ awajarique mena, ‘jãã, ññañijate! ¡Atíyami cawãmaũ, cũ nũmo cañnipao mena! ¡Cũ marĩ jēnirápáro!’ ññupũ. ⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, cawãmarã rōmirĩ nipetirã wãcãrĩ, na cajĩñaworica rupaare qũēnojũgoyuparã tunu. ⁸ Bairo na caqũēnorõ, catũgoñajũgoyecuperaã pũame atore bairo na ñ jēniñuparã na baparã rōmirĩrẽ: ‘jãã jĩñaworica rupaa use petiro baiya! Jĩña wotutuaetiya. Bairi mũjãã yaye use petoaca jãã joya,’ na ññuparã. ⁹ Bairo na caĩrõ tũgo, ‘Mũjããrẽ jãã jomasĩētĩña. Mũjããrẽ jãã cajoata, jãã yaye etaetibujioro,’ na ññuparã. ‘Bairi wapatirájá usere mũjããrẽ carũsarijere,’ na ññuparã catũgoñajũgoyecuna, na baparã rōmirĩrẽ. ¹⁰ Bairo na caĩrõ tũgo, ‘Jaũ’ ñ, acoásúparã usere wapatiráná yua. Bairo na caátó bero, cawãmojiyapau pũame etayupũ. Etari yua, catũgoñajũgoyecuna pajãñurõ causejeatana rōmirĩ pũame cũ, cũ nũmo mena cũ pacu ya wiipũ jããcoasuparã, ugarique jũ ugaráná bose rũmu na caqũēnoatajere. Bairo na cajããrõ bero, ti wii jope pũamerẽ biacõãñuparã yua. ¹¹ Cabero usere cawapatiratana rōmirĩ jopetu etarã, atore bairo ñ piyuparã: ‘jãã Quetiupau, jãã jope pããña!’ qũĩmiñuparã. ¹² Bairo na caĩmiatacũãrẽ, cawãmojiyaatacu pũame ti jopere pããnemoesupũ. ‘Cariapea mũjããrẽ ñiña: Mũjããrẽ yũ masĩētĩña,’ na ññupũ yua,” ñcõñarĩ jãã ñ quetibũjũwĩ Jesús.

¹³ Bairo ñ quetibũjũ yaparo, atore bairo jãã ñnemowĩ: “Mũjãã, ti rũmu ti hora majũ yũ catunuetaparore mũjãã masĩētĩgarã. Bairi caroaro masacatiri ñnicoteya. Cacãñirãrẽ bairo baieticõãña,” jãã ñwĩ.

La parábola del dinero

(Lc 19.11-27)

¹⁴ Ape wãme ñcõñarĩ tunu atore bairo jãã ñ quetibũjũnemowĩ Jesús: “Dios cũ carotimasĩrĩpau pũame jĩcãũ quetiupau cũ cabairiquere bairo ñiña. Cũ pũame ape yepa cayoaropũ águ jũgoye, cũ paabojari majãrẽ na piijori, na nuniñupũ tocānacãũrẽã cũ yaye dinerore, tiere na caqũēnobojarore bairo ñ. ¹⁵ Bairi na mena macããcũrẽ jĩcã wãmo cānacã mil moneda tiiri majũ cũ nuniñupũ. Apei pũamerẽ pũga mil moneda tiiri majũ cũ nuniñupũ. Apei pũamerẽ jĩcã mil moneda tiiri majũ cũ nuniñupũ. Na capaarique na cawapatamasĩrõ cãrõ na joyupũ quetiupau cũ ñmua tocānacãũrẽã. Bairo na nuni yaparo, acoásúpũ na quetiupau yua. ¹⁶ Bairo cũ caátó bero, cũ ñmũ jĩcã wãmo cānacã mil moneda tiiri majũ cũ cajoatacu pũame, ñmeo nuni wapatari yoaro mee apeye jĩcã wãmo cānacã mil moneda tiiri majũrẽ wapatanemoñupũ. ¹⁷ Torea bairo pũga mil majũ moneda tiiri cũ cajoatacu cũã apeye pũga mil moneda tiiri majũrẽ wapatanemoñupũ. ¹⁸ Bairo caroaro na cawapatanemomiatacũãrẽ, jĩcã mil moneda tiiri majũ cũ cajoatacu pũame wapatanemoesupũ. Cũ quetiupau dinerore cũ canunirõ bero, acoásúpũ. Á yua, yepa pũeapũ ope yesea, cũ quetiupau dinerore topũ yacũcõãñupũ.

¹⁹ “Bairo cayoato bero, paabojari majã quetiupau pũame tunuetayupũ tunu cũ ya yeparũ. Bairo tunuetari bero, cũ paabojari majãrẽ na piijoyupũ, dinerore cũ canunicũrĩcãrãrẽ. ‘¿Nocãrõ majũ na wapataupari tocānacãũpua?’ ñ, na piijoyupũ. ²⁰ Bairi cũ paabojari majõcũ jĩcã wãmo cānacã mil moneda tiiri majũ cũ cajoricũ pũame cũtũ etajũgoyupũ. Eta yua, atore bairo qũĩñupũ: ‘Yũ quetiupau, mũ dinerore yũ mũ cacũrĩqũē mena yũ wapatanemoapũ. Mũ pũame jĩcã wãmo cānacã mil moneda tiiri majũrẽ yũ mũ cacũmiatacũãrẽ, tunu jĩcã wãmo cānacã mil moneda tiirire mũ yũ tunuo buipeogu,’ qũĩñupũ. ²¹ Bairo cũ caĩrõ, cũ quetiupau pũame atore bairo qũĩ yũyupũ: ‘Ñumajũcõãña. Sañũ mũ ñniña mũ paabojari majõcũ. Bairi caroaro tũgoñarĩqũē yeri pũna mena apeye petoaca cañnie ñnierẽ mũ caññarĩcãñũgõmasĩrõ jũgori, pajãñurõ cañnie ñnierẽ caññarĩcãñũgõpau mũrẽ yũ cũña. Bairi yũ ya wiipũ jããũ asá. Yũ mena ñseanirĩ ñña,’

qũĩñupũ. ²² Cabero cũ paabojari majõcũ apei pũga mil moneda tiiri majũrẽ cũ cajoricũ cũã etari, atore bairo qũĩñupũ: ‘Yũ quetiupau, mũ dinerore yũ mũ cacũrĩqũẽ mena yũ wapatanemoaru. Mũ pũame pũga mil moneda tiiri majũrẽ yũ mũ cacũmiatacũãrẽ, tunu pũga mil moneda tiirire mũ yũ tunuo buipeogu,’ qũĩñupũ. ²³ Bairo cũ caĩrõ, cũ quetiupau pũame atore bairo qũĩ yũyupũ: ‘Ñumajũcõãña. Cañũ mũ ãniña mũa paabojari majõcũ. Bairi caroaro tũgoñarĩqũẽ yeri pũna mena apeye petoaca cañie ùnierẽ mũ cañnarĩcãñgõmasĩrõ jũgori, pajjãñurõ cañie ùnierẽ cañnarĩcãñgõpau mũrẽ yũ cũña. Bairi yũ ya wiipũ jããũ asá mũ cũã. Yũ mena ƣseanirĩ ãña,’ qũĩñupũ.

²⁴ “Bairo na caátimiatacũãrẽ, apei cũ paabojari majõcũ jĩcã mil moneda tiiri majũrẽ cũ cajoricũ pũame yua cũtu etari, atore bairo qũĩñupũ: ‘Yũ quetiupau, mũa, tutuaro mena caroti mũ ãniña. Caoteecũ nimicũã, aperã na caoteriquerũre mũ jenucũña. Tunu bairoa aperã yayere na mũ ãmanucũña. ²⁵ Bairo caácũ mũ cañnierẽ uwiri caroaro yũ qũẽnocũwũ mũ dinerore. Yeparũ yeseari yũ yacũwũ tiere, yasire, ĩ. Æmerẽ yua, mũ yũ tunuogu tie mũ dinero, yũ mũ canunimirĩqũẽrẽ.’ ²⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũ quetiupau pũame qũĩñupũ: ‘Mũa, paabojari majõcũ, cañuecũ cateeyepai majũ mũ ãniña. ¿Atore bairo yũre mi tũgoñanucũñati: “Caoteecũ nimicũã, aperã na caoteriquerũre jenucũñami. Tunu bairoa aperã yayere na ãmanucũñami,” yũre mi tũgoñanucũñati? ²⁷ Bairo yũre caĩtũgoñau nimicũã, ¿nopẽi yũ dinerore bancopũ mũ cũẽtĩ? Bairo cũrĩ, tie dinerore mũ cawasorije wapa mũ wapatanemobujoricũ. Tie mena yũ mũ tunuobujioatacũ, yũ ya wii yũ catunuetaro,’ qũĩ tutiyupũ quetiupau cũ ãmũrẽ. ²⁸ Bairo qũĩ yaparori, atore bairo na ññupũ aperã cũtu cañnarẽ: ‘Dinero, cũ cacũgorijere ãmarĩ, apei pũga wãmo cãnacã mil majũ moneda tiirire cacũgoure cũ joya.’ ²⁹ Torea bairo jeto yũ átirotigũ camasãrẽ. Noa ùna caroaro tũgoñarĩqũẽ yeri pũna mena yũ cajorijere na caññausaata, pajjãñurõ na yũ jonemogu tunu. Aperã caroaro tũgoñarĩqũẽ yeri pũna mena yũ cajorijere na caññausaeticõãta, na cacũgomirĩjẽ cũãrẽ yũ ãmapeyocõãgũ. ³⁰ Bairi ãni, yũre capaabojamasĩcũrẽ macãpũ cũ rocawiyojoya canaitĩarõpũ. Topũre camasã otigarãma. Na opire bacarũpotugarãma, butiuro yapapuarã yua,” ĩcõñarĩ jãã quetibũjũwĩ Jesús.

El juicio de las naciones

³¹ ĩ yaparo, atore bairo jãã ñnemowĩ Jesús tunu: “Camasã Jũgocũ, ati yeparũ nemo yũ catunuetari rũmũrẽ caasiyarije mena yũ atĩgũ. Tunu bairoa yũ yarã ángelea majã mena yũ atĩgũ. Bairo atĩ yua, trono quetiupau cũ caruiro caroaro majũpũ yũ ruigũ. ³² Bairo yũ caruiro, ati ãmũrecóo macããna, tocãnacã poa macããna yũ riape neñaetagarãma. Bairo na caneñaetaro ñña, na ññabesegũ. Jĩcãũ ovejare cacotei cũ yarã nurĩcãrã oveja, bairi cabras na caĩrã cũãrẽ ricaati jeto cũ cabesecũrõrẽ bairo camasã nipetirore na ññabesegũ. ³³ Bairi yũ yarã, ovejare bairo caãna pũamerẽ yũtu cariape ñgõãrẽ na yũ nucũrotigũ. Aperã yũ camasĩena, cabrare bairo caãna roquere yũtu caãcõ ñgõãrẽ na yũ nucũrotigũ.

³⁴ “Bairo átĩcõã, yũ, Quetiupau Rey, bairo ññgũ yũ caruiro cariape ñgõã cañnarẽ: ‘Yũ yarã, yũ Pacũ caroaro ƣseanirĩqũẽrẽ cũ cajoricarã ãnirĩ, tiaya. Dios cũ carotimasĩrĩpũre jããrã asá, ati ãmũrecóo cañnparo jũgoye mũjãã cañnipeere cũ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo. ³⁵ Yũ pũame yũ caqueyaro, yũ mũjãã ƣgarotiwũ. Tunu bairoa yũ cañemejipiro, yũ mũjãã etirique nuniwũ. Tunu bairoa canucũñesẽãrĩ majõcũre bairo yũ cabainucũñesẽãrõ, “Jããtu ãña,” yũ mũjãã ĩwũ. ³⁶ Tunu bairoa yũ cajutii cũgoeto, yũ mũjãã jutii nuniwũ. Tunu yũ cariaro, mũjãã pũame yũtu etari caroaro yũ mũjãã juátinemowũ. Torea bairo yũ mũjãã ápũ preso jorica wii yũ caãno cũãrẽ,’ na ññgũ nipetirã yũ caruiro cariape ñgõã cañnarẽ. ³⁷ Bairo yũ caĩrõ tũgo, atore bairo ñi jẽniñagarãma na, carorije wapa cacũgoena yũ cañnarã pũame: ‘Jãã Quetiupau, ¿dipau ùno mũ caqueyaro, mũrẽ jãã ƣgarotiri? Tunu, ¿dipau ùno mũ cañemejipiro, mũrẽ etirique jãã nunirĩ? ³⁸ Tunu, ¿dipau ùno canucũñesẽãrĩ majõcũre bairo mũ cabainucũñesẽãrõ, “Jããtu ãña,” mũrẽ jãã ĩrĩ? Tunu, ¿dipau ùno mũ cajutii cũgoeto, mũrẽ jutii jãã nunirĩ? ³⁹ Tunu, ¿dipau ùno majũ mũ cariaro, o preso jorica wii mũ caãno, mũtu etari mũrẽ jãã juátinemowũ?’ ñi jẽniñagarãma yũtu cariape ñgõãrẽ caãna pũame. ⁴⁰ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, atore

bairo ñigu yu, Quetiupau Rey: ‘Cariape mujãärë ñiña: Yu yarã cabugoro macãana cãärë caroaro na mujãã cajuáatinemorõ, yurure juáatinemora mujãã ápu,’ ñigu yutu cariape nũgõã caãnarë.

⁴¹ “Í yaparo, yu, Quetiupau Rey, ñinemogu tunu caãcõ nũgõã ruame caãnarë: ‘Mujãã, popiye mujãã baio joroque mujãã átigumi Dios cã caïquetibũju jũgoyeticũrĩcãrõrã bairo. Bairi ánaja mujãã caũpetietopu. Wãtĩ, cã yarã ángelea cañuena mena Dios narë cã cacũjũgoricaropu ánaja. ⁴² Yu ruame yu caqueyaro yu mujãã ugarotieru. Tunu bairoa yu cañemejipiro, yu mujãã etirique nunierũ. ⁴³ Tunu bairoa canucũñesãrĩ majõcure bairo yu cabainucũñesãrõ, “Jããtu ãña,” yu mujãã ãerũ. Tunu bairoa yu cajutii cãgoeto, yu mujãã jutii nunierũ. Tunu yu cariaro, bairi preso jorica wiiru yu caãno cãärë, yutu etari caroaro yu mujãã juáatinemoeru,’ ñigu yutu caãcõ nũgõã caãnarë. ⁴⁴ Bairo yu caĩrõ tũgo, atore bairo ñi jeniñagarãma: ‘Jãã Quetiupau, ¿dipau ñno mu caqueyaro, o mu cañemejipiro, o jãã ya macãpu mu caetaro, o mu cariaro, o preso jorica wiiru mu caãno jãã juáatinemoesuparĩ? Bairo mu cabairo jãã ññaerũ,’ ñigarãma. ⁴⁵ Bairo na caĩrõ, atore bairo na ñigu, yu, Quetiupau Rey: ‘Cariape mujãärë ñiña: Yu yarã cabugoro macãana cãärë na mujãã cajuáatinemoeto, yurure juáatinemoena mujãã ápu,’ na ñigu yutu caãcõ nũgõã caãnarë. ⁴⁶ Bairi na ruame popiye bairique capetietopu ágarãma yua. Carorije cacũgoenarë bairo yu cañnarã ruame yu mena useanirĩ ãnicõã ninucũgarãma tocãnacã rũma,” jãã ĩ quetibũjuwĩ Jesús.

26

Conspiración para arrestar a Jesús

(Mr 14.1-2; Lc 22.1-2; Jn 11.45-53)

¹ Bairo nipetirije ĩ quetibũju yaparori, atore bairo cã cabuerãrë jãã ñnemowĩ tunu:

² —Merë mujãã masĩña. Pascua bose rũmu etagaro baiya. Ruãa rũma rusaya. Tocãrõã yu, Camasã Jũgocure, yu nunirocagarãma, yucupãĩru aperã yu na capapuaturocarore bairo ĩrã —jãã ĩwĩ Jesús.

³ Tipau caãno, sacerdote majã quetiuparã, bairi cabutoa camasĩrã cãã Caifás cawãmecãcu ya wiire neñañuparã. Caifás ruame sacerdote majã quetiupau, sumo sacerdote majũ ãmi. ⁴ Bairo neñarã, atore bairo ãmeo ĩñuparã na majũ: “¿Dope bairo camasã na caĩñaeto Jesure gobierno cã ñerotio joroque marĩ áticuti?” ãmeo ĩñuparã ĩtorique mena, Jesús cã cariarore borã.

⁵ —Bairãrua, Pascua caãno cã marĩ ñerotimasĩena, camasã roro awajari marĩ tutirema, ĩrã —ĩ tũgoñañuparã.

Una mujer derrama perfume sobre Jesús

(Mr 14.3-9; Jn 12.1-8)

⁶ Jesús ruame tipau caãno Betania macãpu ãmi, carupau boamirĩcũ Simón cawãmecãcu ya wiiru. ⁷ Bairo ti wii cã caãno, jĩcãõ carõmio cũtu etawõ. Cõ ruame caroarũacarũ jiraro cajutiñurĩjẽ paio cawapacũtiere neamó. Bairo Jesús mesaru cã caruiro, carõmio ruame tie caroa cajutiñurĩjẽrë cã ruoaru piopeowõ, Jesure butiuro nũcũbuõgo. ⁸ Jãã, cã cabuerã ruame bairo cõ caáto ĩñarã, cõ mena jãã asiajãñuwũ.

—¿Nopẽĩõ paio cawapacũtiere bairo cõ átireyati? ⁹ Apei, tiere caboure cõ canuniata, tie wapa paio dinerore jeri, aperã cabopacarãrë na juáatinemo masĩbujio. ãmerë tie yasicoaya cõ cawapatabujioataje yua —jãã ãmeo ĩwũ jãã majũ.

¹⁰ Jesús ruame tũgowĩ jãã caãmeoĩrĩjẽrë. Bairi atore bairo jãã ĩwĩ:

—¿Nopẽĩrã patowãcõrõ cõrë mujãã busupaiyati? Atio carõmio bairo yure cõ caátie ñujãñuña. ¹¹ Cabopacarã nicõãnucũgarãma mujãã watoare. Yu ruame roque yoaro yu ãmerĩgu ati yeparure. ¹² Bairo cajutiñurĩjẽrë yu ruoaru cõ capiopeoro jũgori yu ruaru caroaro qũenoñamo, yu ruauri ãnajẽrë na carocaparo jũgoye. ¹³ Cariape mujãärë ñiña: Ati mũrecóo nipetiropu, atie yu yaye queti, camasãrë Dios cã canetõõrĩjẽrë na caquetibũjuropu atio carõmio bairo yure cõ caátie cãärë quetibũjugarãma. Bairi cõ caátie masicõã ninucũgarãma camasã tocãnacã rũma —jãã ĩwĩ Jesús.

*Judas traiciona a Jesús**(Mr 14.10-11; Lc 22.3-6)*

¹⁴ Bairo yua, jáã, Jesús cū cabuerã puga wãmo peti rupore puga pëñirõ mena macããcũ jĩcãũ Judas Iscariote cawãmecũcũ na ñnaũ ásúpi quetiuparã sacerdote majãrẽ. ¹⁵ Na tũpũ etari bairo na ñũpũ:

—Jesure, mujãã yũ ñerotigũ, cū mujãã capajĩamasĩparore bairo. Bairo, ¿tie wapa nocãnacã moneda tiirire yũre mujãã nunibujiocuti tie wapa? —na ñũpũ.

Bairo cū caĩrõ tũgo, treinta plata moneda tiiri majũ cõñarĩ, Judare cū nuniñuparã. ¹⁶ Tĩpũ bero Judas pũame dipũ ũno dope bairo camasã mano macãjũgoyupũ, Jesure cū ñerotigũ.

*La Cena del Señor**(Mr 14.12-25; Lc 22.7-23; Jn 13.21-30; 1 Co 11.23-26)*

¹⁷ Bairo yua, Pascua bose rũmũ, caãnijũgori rũmũ, levadura pan cawauarije caasua-manierẽ judío majã na caugari rũmũ etawũ. Bairo ti rũmũ caetaro ñna, jáã, Jesús cū cabuerã pũame, cũtu etari, atore bairo cũrẽ jáã ñ jëniñawũ:

—¿Noopũ marĩ caugapeere jáã caqũënoyuro mũ boyati?

¹⁸ Bairo jáã caĩjëniñarõ, atore bairo jáã ñwĩ:

—Ánãja mujãã Jerusalẽpũ. Bairo ti macãrẽ etarã, mujãã bócaetagarã jĩcãũ, wii upãre. Bairo cũrẽ bócaeta yua, atore bairo cū mujãã ñgarã: “Cabuei bairo ññami: ‘Yũ Pacũ yũre cū cacũrĩcãrõ merẽ etaro baiya. Bairo mũ ya wiipũ yũ atĩgũ, yũ cabuerã mena Pascua bose rũmũrẽ netõgũ,’ ññami marĩrẽ cabuei,” cū mujãã ñgarã —jáã ñwĩ Jesús.

¹⁹ Bairo cū caĩrõ tũgo, jáã, Jesús cū cabuerã, cū caĩrõrẽã bairo jáã ápũ. Bairo ti wiipũ jáã qũënoyupũ Pascua rũmũ jáã caugapeere.

²⁰ Cabero canaiorĩpũ caetaro, Jesús pũame ti wii jáãetari mesapũ ruiwĩ jáã, puga wãmo peti rupore puga pëñirõ cãnacãũ majũ cū cabuerã mena. ²¹ Bairo jáã caugaruiripũ, atore bairo jáã ñwĩ Jesús:

—Cariape mujããrẽ ñiña: Mujãã mena macããcũ jĩcãũ roro yũre ñ busujãbuitirocagumi.

²² Bairo cū caĩrõ tũgo, butioro jáã tũgoña yapapuwũ. Bairo bairã, apeĩ, apeĩ, Jesure bairo jáã ñ jëniñajũgowũ:

—¿Yũ mee, yũ ãnicõãëtĩmicuti mũrẽ caĩbusujãbuitiri majõcũ? —jáã, tocãnacãũpũ jáã ñ jëniñawũ.

²³ Bairo jáã caĩrõ, bairo jáã ñwĩ Jesús:

—Ñni, ãmerẽ yũ mena atirũre cū pããrẽ cayosene ugũ pũame ññami yũre roro caĩbusujãbuitirocapũ. ²⁴ Torecũna, yũ, Camasã Jũgocũ, profeta majã yũ cabaipeere na caquetibũjũcũrĩcãrõrẽã bairo yũ baigũ. Cabaimiatacũãrẽ, jũre caĩbusujãbuitirocapũre cū carorije wapa paio nigaro! Bairo cū cabuiaeticõãta roque, ñubujioricarõ —jáã ñwĩ Jesús.

²⁵ Bairo cū caĩrõ tũgo, Judas, Jesure caĩbusujã buitirocaricũ ãnacũ pũame atore bairo qũĩwĩ Jesure:

—Yũre cabuei, ¿yũ mee yũ ãnicuti mũrẽ caĩbusujãbuitirocapũ?

Bairo cū caĩrõ:

—Mũ, caĩrõrẽã bairo mũ baiya —qũĩwĩ Jesús Judare.

²⁶ Bairo cū caĩrõ bero, jáã caugatoye, Jesús pũame cū wãmo mena pããrẽ nerĩ, “Dios mũ ñujãñuña jáã mena,” ñ yaparo, carecomacã peenerĩ, jáã, cū cabuerãrẽ atore bairo ñrĩ jáã batowĩ:

—Atie pan, yũ rupũ ñiña. Tere ugaya —jáã ñwĩ.

²⁷ Bairo ñ yaparo, cū wãmo mena copa etiricarũre nerĩ, “Dios, mũ ñujãñuña jáã mena,” qũĩ yaparo, atore bairo ñrĩ ti copare jáã nuniwĩ:

—Mujãã tocãnacãũã nipetiro atirũ macããjẽ use ocore etiya. ²⁸ Atie use oco pũame yũ rĩ ñiña. Camasã capããrãrẽ na netõõgũ, yũ riacoagũ. Bairo yũ caríápee jũgori cawãma wãme camasãrẽ Dios cū caátibojacũrĩqũë etacoaya. ²⁹ Cariape mujããrẽ ñiña: ãmea mujãã

mena use ocore pugani yu etinemoetigu yu Pacu cũ carotimasĩrĩpau tunu caetaro marĩ caetinemoparo jũgoye —jãã ĩwĩ Jesũs.

Jesũs anuncia que Pedro lo negarã
(Mr 14.26-31; Lc 22.31-34; Jn 13.36-38)

³⁰ ĩ yaparo, salmos basarique mena Diore jãã basapeowu. Basapeo yaparo yua, jãã acoápu Olivo cawãmecuti buroru. ³¹ Bairo jãã caátó, atore bairo jãã ĩwĩ Jesũs:

—Áme ñami mujãã nipetiro aperãrẽ uwirã, yu mujãã aweyocoagarã. Mujãã cabaipeere ĩ quetibũju jũgoyeticũñañupã profeta majã Dios yaye woaturica tutipu: ‘Ovejare coteire camasã na capajãrõ yu eñotaetigu. Bairo cũrẽ na capajãrõ bero cũ yarã oveja pũame ábatapeticoagarãma, ĩ quetibũju jũgoyeticũñañupã. ³² Tunu bairoa apeyera, yu pũame cariacoatacu nimicũã, yu caticoagu tunu. Bairo cati yua, mujãã jũgoye Galilea yerapu yu águ —jãã ĩwĩ Jesũs.

³³ Bairo cũ caĩrõ bero, Pedro pũame bairo qũĩwĩ:

—Ánoa yu mena macããna nipetiro mũrẽ na caaweyocoamiatacũãrẽ, yu pũame roque di rũmu ũno mu yu aweyoetigu.

³⁴ Bairo cũ caĩrõ, bairo qũĩwĩ Jesũs:

—Pedro, cariape mũrẽ ñiña: Áme ñami ábocu cũ capiiparo jũgoye itiani, “Cũ yu masĩtĩña Jesure,” yu mitogu —quĩwĩ Jesũs Pedrorẽ.

³⁵ Pedro pũame bairo qũĩwĩ:

—Mu mena yũre na capajãrocagamiatacũãrẽ, “Cũ yu masĩtĩña Jesure,” ñitoetima-jũcõãgu —quĩwĩ Pedro Jesure.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, jãã, Jesũs cũ cabuerã cũã nipetiro, bairo jeto cũ jãã ĩwũ.

Jesũs ora en Getsemanĩ
(Mr 14.32-42; Lc 22.39-46)

³⁶ Bairi Jesũs mena jãã etawu Getsemanĩ cawãmecutoru. Bairo jãã caetaro, bairo jãã ĩwĩ Jesũs:

—Ato ruicoteya mai. Jõ jãñurõpu Diore cũ jẽnigu yu átiya.

³⁷ ĩ yaparo, Pedro, bairi pũgarã Zebedeo pũnaa mena jõjãñurõpu na neámĩ Jesũs. Bairo ácu, butioro tũgoña yapapuayuru Jesũs. ³⁸ Bairi atore bairo na ĩñupũ Pedrojããrẽ:

—Riaure bairo yu tũgoña yapapuaya. Mujãã pũame cãniena, atoa yu mujãã cotewa.

³⁹ ĩ yaparo, na jũgoye jãñurõpu ánemoñupũ Jesũs. Ánemo yua, cũ rãporaturi mena etanumuri yerapu cũ riapere mucũmuáti bairo Diore qũĩ jẽniñupũ: “Caacu, mu cabooata, atie roro yu canetõpeere yu mu netõõbojagu. Baiorua, yu caborore bairo to baieticõato. Mu caborore bairo roque to baiáto,” ĩ jẽniñupũ.

⁴⁰ Cabero tunu ásupu Jesũs, Pedrojãã na caãnoru. Bairo cacãnirãpũrẽ na etayuru. Bairi qũĩñupũ Jesũs Pedrorẽ:

—Jĩcã hora ũnoacã cãniena, yu mujãã cotemasĩtĩñati? ⁴¹ Cãniena, wãmũnucãrĩ Diore cũ jẽniña, wãtĩ mujããrẽ cũ caĩtoetiparore bairo ĩrã. Bairo yu mujãã caaweyocoagaetimiatacũãrẽ, mujãã rupau pũame tutuaetiya —na ĩñupũ.

⁴² ĩ yaparo, ásupu tunu Jesũs, Diore cũ jẽninemoñupũ ácu. Á yua, bairo qũĩ jẽninemoñupũ tunu: “Caacu, roro yu cabaipeere mu caẽñotagaeticõãta, bairoa to baiáto. Yu caborore bairo to baieticõato. Mu caborore bairo roque to baiáto,” ĩ jẽniñupũ.

⁴³ ĩ jẽni yaparo, tunucoásupu Jesũs Pedrojãã tãpu. Bairo cacãnirãpũrẽ na etayuru tunu. Na pũame wũgoa cãtiri ĩñapã masĩẽsuparã. ⁴⁴ Bairo na cabairo ĩña yua, ásupu Jesũs tunu Diore cũ jẽniácu, cũrẽ cũ cajẽniatatore bairo. ⁴⁵ Bairo jẽni yaparo, tunucoásupu Jesũs Pedrojãã na caãnoru. Bairo natu eta, atore bairo na ĩñupũ:

—¿Nopẽirã mai cacãnirãrẽ bairo mujãã nicõãnucũñati? Yu, Camasã Jũgocũre, carorã carorije cawapa cũgorãrẽ yu na canunirocaripau etaya merẽ. ⁴⁶ Bairi, wãmũnucãña. jJito! Yũre caĩbũjãbuitirocari majõcu pũame marĩtu atiyami merẽ —na ĩñupũ Jesũs Pedrojããrẽ.

*Arrestan a Jesús**(Mr 14.43-50; Lc 22.47-53; Jn 18.2-11)*

⁴⁷ Bairo cū caĩño, Judas, jãã, Jesús cū cabuerã mena macããcũ jĩcãũ cañnucũmiatacu pũame etawĩ. Cũ mena capããrã camasã cũã etawã. Na pũame jarericapãĩrĩ, bairi yucu rũcaari cũãrẽ cũgori etawã. Sacerdote majã quetiuparã, bairi aperã judío majã cabutoa camasĩrã na cajoatana ãma. ⁴⁸ Mai, na caetaparo jũgoye, Judas pũame atore bairo na ãĩupũ Jesure cañeranãrẽ: “Cũ wasopananẽ ãpũrĩ yũ cajẽnipau pũame Jesús nigũmi. Bairo mũjãã pũame cũ yũ caáto ãñarã, cũrẽ mũjãã ñegarã,” na ãĩupũ. ⁴⁹ Bairo Judas Jesutu etari, atore bairo qũĩ jẽniwĩ:

—¡Cabuei, mũ ãniniñati!

Bairo caroaro mena qũĩtori cũ ãpũwĩ. ⁵⁰ Bairo cũ caáto, Jesús pũame atore bairo qũĩwĩ:

—Judas, yũ bapa cañnucũmiatacu, mũ caátigarijere jicoquei ása.

Bairo cũ caĩrõ, Judas mena caetari majã pũame Jesure etari, cũ ñecoámã.

⁵¹ Mai, bairo Jesure na caáto ãñarĩ, jĩcãũ jãã mena macããcũ pũame sacerdote majã quetiupau ãmũrẽ cũ ãmorõrẽ patañocõã jowĩ. ⁵² Bairo cũ caáto ãña, atore bairo qũĩwĩ Jesús:

—Bairo ápericõãña. Noa ãna nipetirã jarericapãĩrĩ mena caãmeoqũẽnucũrã, aperã ya jarericapãĩrĩ mena pajãecori riacoagarãma. ⁵³ ¿Dios yũre cũ cajũátinembujiopere mũ tũgoñaẽtĩñati? Yũ Pacure cũ yũ cajẽniata, ángelea majã pũga wãmo peti rupore pũga pẽnirõ cãnacã poa ejerico poa majũrẽ yũ jobujioũmi. ⁵⁴ Bai pũã, bairo cũ caáto, yũ boetiya. Cũ cajoata, nipetiro baiPETIETIBUJIORO Dios bũsũrica tutipũ profeta majã na caĩquetibũju jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo —qũĩwĩ Jesús caãmũrẽ cacãmii tumiatacũre.

⁵⁵ Ñ yaparo, bairo ãnemowĩ Jesús cũrẽ cañerĩ majãrẽ:

—¿Nopẽĩrã cajerutiri majõcu yũ caãnorẽ bairo jarericapãĩrĩ mena, bairi yucu rũcaari mena yũ mũjãã ñerã atĩati? Tocãnacã rũmũ mũjãã watoa yũ ãnucũãpũ templo wiipũre. Bairo yũ cañnucũmiatacũãrẽ, ni jĩcãũ ãcũ mũjãã mena macããcũ yũ ñeemi. ⁵⁶ Bairopũã, nipetiro yũ mũjãã caátie Dios bũsũrica tutipũ profeta majã na caĩquetibũju jũgoyeticũrĩqũẽrẽ bairo baietaro baiya —na ãwĩ.

Tipau caãno yua, jãã, Jesús cũ cabuerã uwirã, Jesure jãã rutiweyo peticoápu.

*Jesús ante la Junta Suprema**(Mr 14.53-65; Lc 22.54-55, 63-71; Jn 18.12-14, 19-24)*

⁵⁷ Bairi Jesure cañerĩ majã pũame Caifás, sacerdote majã quetiupau majũ ya wiipũ cũ neásũparã. Mai, ti wiire merẽ ãñuparã Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã, bairi aperã judío majã cabutoa camasĩrã cũã, ti ñamirẽ caneñaetaatana. ⁵⁸ Bairi Jesure ti wiipũ na caneátó, Pedro pũame yoajãñũrõpũã na ãñaũsayupũ. Bairo ti wiire na cajããetaro bero, Pedro cũã etayupũ ti wii macã yepa majũpũ. Bairi ti yepa ãñotaricarore jããetari, templo coteri majã guardia mena ruiyupũ, “¿Dope bairo Jesure cũ na áti yaparo jorãati?” ãgũ.

⁵⁹ Bairi ti wii pupeapũ sacerdote majã quetiuparã, bairi nipetiro Junta Suprema macããna mena Jesús cũ cayasiro boyuparã. Bairi, “¿di wãme carorije cũ ásupari?” ãmeo ã macãñuparã na majũ. “¿Dope bairo cũ caátaje wapa cũ marĩ pajããrotiyati?” ⁶⁰ Bairo ãmeo ãmacãmirãcũã, dope bairo cũ caátaje wapa cũ na capajããrotimasĩpeere bócaesuparã. Camasã capããrã Jesús cũ caĩrĩqũẽrẽ na caĩtonetõmiatacũãrẽ, dope bairo cũ caĩrĩqũẽ wapa cũ na capajããrotimasĩpeere bócaesuparã. Cabero aperã caĩtorã pũgarã atore bairo na ãñuparã:

⁶¹ —Ñni Jesús, cũ caĩrĩqũẽrẽ jãã tũgowũ. Bairo ãwĩ: “Dios ya wii templore yũ rocacõãgũ. Bairo áti yaparori, itia rũmũ bero yũ pũame yũ wasoanũcõgũ tunu ape wii yũ camasĩrĩjẽ mena,” ãwĩ Jesús —qũĩ bũsũjãñuparã.

⁶² Bairo na caĩquetibũju tũgo, sumo sacerdote pũame wãmunũcãrĩ atore bairo qũĩñũpũ Jesure:

—¿Mũna mee mũrẽ na ãñati? Roro mũrẽ na caĩbũsũmiatacũãrẽ, ¿nopẽĩ narẽ mũ yũetiyati? —qũĩ jẽniñañũpũ Jesure.

⁶³ Jesús p̄ame cū yueticōñup̄. Bairo cū cayueto ñña, atore bairo q̄inemoñup̄ tunu sumo sacerdote Jesure:

—Dios, tocānacā r̄m̄ cañnicōñinucū, cū carotiro mena m̄ yu quetibuj̄m̄ rotiya jāārē: ¿Cariapea, Mesías, Dios macū majū m̄ ãniñati?

⁶⁴ Bairo cū caĩrō, atore bairo q̄iñup̄ Jesús:

—M̄ caĩrōrēã bairo cūã yu ãniña. Tunu bairoã ãme beroaca Nipetiro Carotimasĩ t̄p̄ cariape nuḡōārē yu caruiro mujāã ññamugōjogarã. Bairi tunu oco poa buseri watoap̄m̄ ati yepare acū yu caruiatō cūārē mujāã ññamugōjogarã —q̄iñup̄ Jesús sumo sacerdotere.

⁶⁵ Bairo cū caĩrō t̄ḡo, sumo sacerdote p̄ame cū yaro jutirore t̄ḡāworocacōã joyup̄. Bairo átiri:

—¡Roro majū ĩcōññami Diore, bairo cū caĩata! Roro cū caĩr̄iq̄ērē mar̄rē caquetibuj̄nemoparārē na mar̄ macānemoetigarã. Merē mar̄ majūp̄na mar̄ t̄ḡo yaparoya roro cū caĩr̄jērē —ññup̄.

⁶⁶ Bairi, “¿Dope bairo cū mar̄ ánaati?” na ññup̄ sumo sacerdote cū ya wiire caneñaatíatanarē. Bairo cū caĩrō, to macāãna p̄ame bairo ññuparã:

—Roro cū caĩr̄jē wapa cū mar̄ paj̄ã rocarotigarã.

⁶⁷ ĩ yaparo, Jesús riapép̄m̄ cū uco eyotuyuparã. Bairi tunu cū bapeyuparã. Aperã tunu cū caapeere jutii asero mena jiyabiatori, cū riapére cū payuparã. ⁶⁸ Bairo átiri, q̄iñiñañuparã:

—M̄, Dios cū cajou ãnir̄ m̄ camas̄r̄jē j̄gori jāã quetibuj̄m̄ya: ¿Noa ãmerē m̄rē na paayati? —q̄iñ epeyuparã to macāãna Jesure.

Pedro niega conocer a Jesús

(Mr 14.66-72; Lc 22.56-62; Jn 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Bairo na cabaiãno, Pedro p̄ame ti wii macã yepa majūrē ruiyup̄. Bairo cū caruiro, j̄cãõ paabojari majõco p̄ame c̄tu etari bairo q̄iñup̄:

—M̄ cūã, Jesús, Galilea yepa macāãcū mena m̄ ãñesēãw̄. Cūã m̄ ãc̄.

⁷⁰ Pedro p̄ame ĩtō, nipetiro to macāãna na cat̄ḡoro cō ññup̄:

—Yu mas̄ēt̄iña. ¿Ñe ñnierē yu m̄ j̄niñañati? Cū yu mas̄ēt̄iña Jesure.

⁷¹ Bairo cō ĩ yaparo yua, ti yepa ãñotarica jope t̄p̄m̄ ásúp̄ Pedro. Top̄m̄ cū caetan̄cārō, apeo carõmio Pedrore q̄iñar̄ atore bairo na ññupō cōtu cañnarē:

—Ñi cūã Jesús, Nazaret macāãcū mena cabapac̄tinucūatac̄m̄ ãc̄mi.

⁷² Pedro p̄ame cō ññup̄:

—¡Dios mena ñiña! ¡Cū yu mas̄ēt̄imaj̄cōãña Jesure!

⁷³ Cabero tunu to macāãna Pedrot̄m̄ etari bairo q̄iñuparã:

—Bairo ĩcūñ miña, m̄na, Jesús mena macāãcū majū m̄ ãniña. M̄ cabus̄rijer̄m̄ cūã Galilea macāãna na cabus̄rore bairo m̄ bus̄ya. Bairi na mena macāãcū m̄ ãniña.

⁷⁴ Bairo na caĩrō t̄ḡo, Pedro p̄ame na ññup̄:

—¡Tame, cariape Dios mena mujāārē ñiña! Netōj̄ñurō merē mujāārē, “Cū yu mas̄ēt̄iña,” mujāã ñimiñaj̄ —na ññup̄.

Bairo Pedro cū caĩtoñip̄na, j̄cãñ ãboc̄m̄ piyup̄. ⁷⁵ Bairo cū capiuro, Pedro p̄ame t̄ḡoña bocayup̄ Jesús cū cū caĩatajere. “Pedro, ãmeacã ãboc̄m̄ cū capiiparo j̄ḡoye itiani, ‘Cū yu mas̄ēt̄iña Jesure,’ yu mitoḡm̄,” cū caĩatajere t̄ḡoña bocayup̄. Bairo t̄ḡoña bocari yua, witicoásúp̄m̄ mac̄p̄. Top̄m̄ yua, t̄ḡoña yapapuari b̄tioro otiyup̄ Pedro.

27

Jesús es entregado a Pilato

(Mr 15.1; Lc 23.1-2; Jn 18.28-32)

¹ Bairo ti ñami cabusuetaro, nipetirã sacerdote majã quetiuparã, bairi aperã judío majã cabutoa camas̄r̄ã cūã j̄cārō mena t̄ḡoñar̄ Roma macāãna Jesure cū na capaj̄arotipeere ãmeo ĩ bus̄yuparã na majū. ² Bairo ĩbus̄ yaparo yua, Jesús w̄morirē jiyarotiyuparã. Áti yaparo, cū neásuparã Pilato caw̄amec̄m̄ t̄p̄m̄. Pilato p̄ame Roma macāãna, Israel yepare caẽmar̄cārã ti yepare na carotic̄r̄ic̄u gobernador majū ãñup̄.

La muerte de Judas

³ Mai, Judas, Jesure caĩbusujãbuitirocaatacu p̄ame Jesure na capajĩãgaro ñnarĩ, tũgoña yapapuayup̄ roro cã caátiatajere. Bairo tũgoña yapapuari treinta moneda plata tiirire na tunuojoyup̄ fariseo majã quetiuparã, bairi judío majã cabũtoa camasĩrãrẽ. ⁴ Atore bairo na ññupũ:

—Ñe ñnie cabuicupeire qũĩ busujãbuitirocau, roro majũ Dios mena yu átiarũ, bairo ácu —na ññupũ Judas.

Bairo cũ caĩmiatacũãrẽ, fariseo quetiuparãjãã p̄ame cũ yuesuparã:

—Jããrã, ñe wapa maa. ¡Mu majũã mu baitũgoñaña ti wãmerẽ! —quĩñuparã.

⁵ Judas p̄ame na caĩrõ tũgo, tie moneda tiirire ti wii templo wiipure wecũrecõãñupũ. Bairo áti yaparo, acoásup̄, cũ majũã pajĩãyasiácũ. Bairi yua, cũ majũã cũ wãmũarẽ jiyatubiyori pajĩãyasicoasup̄.

⁶ Sacerdote majã quetiuparã p̄ame Judas moneda tiiri cũ cawẽcũrerijere jeri, bairo ãmeo ññuparã na majũ:

—Atie moneda tiiri caĩmũrẽ marĩ capajĩãrocarotiataje wapa niña. Bairo cabairoi, ati wii templo macãã pata Dios rocapatare marĩ jããnemomasĩẽna —ãmeo ññuparã na majũ.

⁷ Bairo ãmeo ñrĩ, jĩcãrõ mena tũgoñañuparã. Jĩcã yepa Campo del Alfarero cawãmecuti yepare wapatirotiyuparã tie dinero mena, ape yepapũ caatĩatana, marĩ ya macãpũ cariyasirã na rupaũri ãnajẽrẽ topũ na cayareparore bairo ñrã. ⁸ Bairi camasã nipetiro bairo na caátajere tũgori, ti yepare Ríi Yepa wãmeticõã ninucũñama, ãme rũmũrĩ cũãrẽ.

⁹ Bairo profeta Jeremías ãnacũ Dios busurica tutipũ cũ caĩquetibũju jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo baietayuparo. Bairo ñ quetibũju jũgoyeticũñañupĩ Jeremías: “Bairi tie moneda, treinta tiiri majũrẽ, israelita majã ‘Tocãrõã wapa borotiya,’ na caĩrĩjẽrẽ neágarãma.

¹⁰ Bairo tiere jeátĩ yua, ‘Alfarero’ na caĩrĩ yepare wapatigarãma, tie dinero mena marĩ Quetiupau cũ caĩquetibũjucũrĩcãrõrẽ bairo,” ññupĩ.

Jesús ante Pilato

(Mr 15.2-5; Lc 23.3-5; Jn 18.33-38)

¹¹ Bairi Jesure cũ neásuparã fariseo majã Pilato gobernador tũpũ. Cũ p̄ame na caĩbusũpairijere tũgoũ, bairo qũĩ jẽniñañupũ Jesure:

—¿Mũa, judío majã Quetiupau Rey mu ãniñati?

Bairo cũ caĩrõ, Jesús p̄ame quĩñupũ:

—Mu caĩrõrẽã bairo yu baiya.

¹² Bairo fariseo majã quetiuparã, bairi cabũtoa camasĩrã mena Jesure nemojãñurõ cũ na cabũsujã nemomiatacũãrẽ, Jesús p̄ame na yuesupũ. ¹³ Bairi narẽ cũ cayũeto ñña yua, Pilato p̄ame atore bairo qũĩ jẽniñañupũ Jesure:

—¿Capee mũrẽ roro na caĩrĩjẽrẽ mu tũgoetiyati?

¹⁴ Jesús p̄ame bairo cũ caĩrõ tũgomicũã, jĩcã wãmeacã ñno cũ yuesupũ. Bairo cũ cayũeto ñña, bũtioro Pilato gobernador quetiupau p̄ame tũgocõã maníasupũ.

Jesús es sentenciado a muerte

(Mr 15.6-20; Lc 23.13-25; Jn 18.38-19.16)

¹⁵ Mai, tocãnacã Pascua bose rũmũ caãno, Pilato p̄ame wiyonucũñupũ jĩcãũ preso jorica wii macããcũrẽ, judío majã na caboũre. ¹⁶ Bairi tipau caãno romano majã preso na cajoricũ ãñupũ jĩcãũ, Jesús Barrabás cawãmecũcũ, judío majã nipetirã na camasĩ p̄ame.

¹⁷ Bairi Pilato p̄ame to macããna na caneñaporo ññau, atore bairo na ñ jẽniñañupũ:

—¿Ni p̄amerẽ yu cawiyoro mũjãã boyati? ¿Jesús Barrabás, o Jesús, “Mesías” mũjãã caĩwãmetinucũũrẽ? —na ñ jẽniñañupũ.

¹⁸ Masĩcõãmiñupũ Pilato Jesure quĩñatutiri cũ cayasiro na cabotũgoñarĩjẽrẽ.

¹⁹ Apeyera tunu Pilato ññabesei cũ caruiropũ cũ caruiro, cũ nũmo p̄ame atore bairo quĩ joyupo: “Cũ, dise rorije caápeire roro cũ átirotieticõãña. ãme ñami yu caqũẽgueropũ ropiye yu tũgoñaarpũ roro cũrẽ na caátipeere,” quĩ joyupo.

²⁰ Bairo Pilato Jesure cū cawiyogamiatacũārē, sacerdote majã quetiuparã, bairo cabutoa camasĩrã cũã bairo boesuparã. Na pũame yasioaroaca camasã natu cañarē atore bairo na ĩ rotiyuparã: “Barrabãre, Pilato cū cawiyoro jãã boya. Jesús pũamerē cū pajĩarotiya,” na ĩbũsu awajarotiyuparã. ²¹ Bairo gobernador Pilato pũame atore bairo na ĩ jēniñanemoñupũ tunu:

—¿Ni pũamerē yu cawiyoro mũjãã boyati?

Bairo cū caĩjēniñarō, bairo qũĩñuparã:

—¿Barrabás roquere cū mũ cawiyoro jãã boya!

²² Bairo na caĩrō, Pilato pũame bairo na ĩ jēniñanemoñupũ tunu:

—Bairo Jesús, Mesías cawãmecũre, ¿dope yu caáto mũjãã boyati?

Bairo cū caĩjēniñarō, bairo qũĩñuparã:

—¿Yucũpãĩpũ cū papuaturotiya!

²³ Tunu na ĩnemoñupũ Pilato:

—¿Nopēĩrã yucũpãĩpũ cū yu capuaturotiro mũjãã boyati? ¿Dise ũnie carorije cū ásupari?

Bairo cū caĩjēniñamiatacũārē:

—¿Yucũpãĩpũ cū papuaturotiya! —jĩrĩã butioro jãñurĩ ĩ awajanemoñuparã.

²⁴ Bairo roro na caátigarije ĩñarĩ, “Dope bairo na yu quetibũjnetōmasĩēcũ,” ĩ tũgoñañupũ Pilato. Bairo ĩ tũgoñarĩ cū paabojari majõcũre ocorũ cū neatĩ rotiyupũ, camasã yu cawãmo coserijere na ĩñaáto ĩ. Bairo áti yaparo yua, atore bairo na ĩñupũ Pilato nipetiro camasãrē:

—Bairo yu wãmorĩrē yu cacoserije jũgori mũjããrē ñiñoña, yua, ñe yu buicũperiya ãni cū cariarije. Mũjãã yaye wapa rotie roque niña.

²⁵ Bairo cū caĩrō tũgo, atore bairo qũĩ yũyuparã to macããna:

—¿Ñugaro, jãã, jãã pũnaa cũã yaye wapa rotie jeto jũgori cū mũ pajĩarotigu! — qũĩñuparã.

²⁶ Bairo na caĩrō tũgo, Pilato Barrabãre cū wiyorotiyupũ. Bairo áti yaparo, Jesure wecu asero wēerĩ mena cū baperotiyupũ. Bairo cū na caáti yaparoro, na nuniñupũ, Jesure yucũpãĩpũ cū na capuaturuparore bairo ĩ yua.

²⁷ Gobernador cū carotirã soldaua pũame Jesure cū neásúparã pretorio cawãmecuti wii macã yepa recomacãpũ. Topũ etarã, na baparãrē na piineñoñuparã, Jesure roro cū átiepegarã. ²⁸ Bairo neña yaparo, cū jutirore weri, apero cajũãrō, quetiuparũ rey cū cajãñarō ũnorē cū jããñuparã. ²⁹ Áti yaparo, quetiuparũ rey corona cū capesari beto ũnorē cū pesáto ĩrã, pota wēerĩ mena juarica betore cū rũpoarũ peoyuparã. Tunu bairoa, quetiuparũ rey wãmocũtacũ ũnorē cū ñeáto ĩ eperã, yucũacarē cū wãmo cariape nũgõãpũ cū cũgorotiyuparã. Bairo áticõã yua, cũrē quetiuparũre jēnirãrē bairo na rũpopaturi mena cũtu etanumurĩ bairo qũĩ boyeti epeyuparã:

—¿Cũ ãnicõã ninucũáto ãni judío majã Quetiuparũ Rey tocãnacã rũmua! —qũĩ boyeti epeyuparã soldaua Jesure.

³⁰ Bairo áticõã, cū ucõo eyotuepeyuparã. Tunu bairoa cū yucũacarē nerĩ, cū rũpoare payuparã. ³¹ Bairo Jesure roro cū átiepe yaparo yua, cũrē na cajãatajere cū tuweneñuparã. Cũ jutii majũ pũamerē cū jããñuparã tunu. Bairo áti yaparo, cū neásúparã, yucũpãĩpũ cū papuaturánã.

Jesús es crucificado

(Mr 15.21-32; Lc 23.26-43; Jn 19.17-27)

³² Bairo áná, bócaetayuparã jĩcãũ caũmũ, Simón cawãmecũcũ, Cirene yepa macããcũrē. Bairo Simorē bócaetari cū pũsarotiyuparã, Jesús yucũpãĩrē.

³³ Bairo áti yua, Gólgota buropũ etayuparã. (Gólgota ĩgaro, “La Calavera” o “Rũpoa coro buro” ĩgaro ĩña.) ³⁴ Bairo etarã, ucõe ocore, mirra bũũrije cabairije ũnie mena asuyariquere Jesure cū tĩãmiñuparã. Jesús pũame tiere etiñarĩ etigaesupũ.

³⁵ Bairo soldaua yucũpãĩpũ Jesure cū papuatu nũcõrĩ bero, número tiirire ãmeo wēnuniñuparã. Bairo átiri, na majũ masĩñuparã Jesús jutii ãnajērē canepãre. ³⁶ Bairo

áti yaparo, topu rui, Jesure qũĩña coteyuparã. ³⁷ Tunu bairoa Jesús ruþoa buire yucupã woaturicapãirẽ papuatuyuparã, Jesure na cũ capajĩarotirique wapare nipetiro camasã na ññoa joroque ñrã. Tipãirẽ atore bairo ñ woaturique tusayuparo: ÑNI, JUDÍO MAJÁ QUETIUPAÞ REY NIÑAMI, ñrĩqũẽ tusayuparo.

³⁸ Bairi Jesús mena yucupãirũ papuatureyuparã puþarã caũmua jerutiri majãrẽ. Jĩcãũ cariape nuþõãrẽ, apeĩ caãcõ nuþõãrẽ na papuatuyuparã. ³⁹ Bairo yucupãirũ papuaturicũ Jesús cũ caãno yua, camasã canetõãnucũrã ruame Jesure qũĩroaena, na ruþoare yureyuparã. ⁴⁰ Roro majũ atore bairo qũĩñuparã:

—¡Mu, templo wiire roca yaparori, itia rũmu bero ape wii cawãma wiire caqũẽnomasĩ-gau ãnirĩ, mu majũã netõña! ¡Dios Macũ majũ mu caãmata, yucupãirũ ãnimicũã, atorũ ruiasã! —qũĩ epeyuparã to macããna caĩñanetõãnucũrã ruame.

⁴¹ Toreã bairo qũĩ epeyuparã sacerdote majã quetiuparã, bairi Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã, bairi cabũtoa camasĩrã cũã. Atoe bairo qũĩñuparã:

⁴² —Aperãrẽ na netõũpĩ. Bairo na netõmicũã, ãmerẽ cũ majũã netõmasĩẽtĩñami. Israel yepare quetiupau rey majũ cariapeã cũ caãmata, ruã majũã cũ camasĩrĩjẽ mena atore ruiatĩbujioũmi! Bairo cũ caruiapãta, cariape marĩ tũgogarã. ⁴³ Dios mena tũgoñatutuaricũmi. Bairi Dios ruame cariapeã cũrẽ cũ camaiata, cũrẽ cũ netõõgũmi. “Dios macũ yu ãniña,” marĩ ñwĩ —qũĩ epeyuparã sacerdote quetiuparãjãã Jesure.

⁴⁴ Bairi jerutiri majã, Jesús mena na capapuatuatana cũã toe bairo roro qũĩñuparã.

Muerte de Jesús

(Mr 15.33-41; Lc 23.44-49; Jn 19.28-30)

⁴⁵ Merẽ yua, pasaribota caãno, caãno tusaroã naitĩãcoaru ati yepã nipetiropu. Yoaro naitĩãwã. Ñamicã, tres de la tarde caãno majũ tunu busuwũ. ⁴⁶ Tipau caãno, Jesús ruame busurique tutuaro mena atore bairo ññupũ: “Elĩ, Elĩ, ¿lema sabactani?” (Ti wãme ruame ñrã, “Yu Pacũ Dios, yu Pacũ Dios, ¿nopẽĩ yu mu awayocoatĩ?” ñgaro ñña.)

⁴⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, to macããna ruame bairo ãmeo ññuparã na majũ:

—¡Jã, tũgoñijate! Ñni Jesús, profeta Elías ãnacũrẽ cũ pii ññami.

⁴⁸ Ñcõã yua, na mena macããcũ jĩcãũ carupajitia mena use oco, cajũgũẽatajere yosene ásũpu. Bairo átĩcõã, yucu yaparu ti jitiare jiyaturi, tiere cũ ñnumũgõ joyupu, cũ etiãto, ñ.

⁴⁹ Bairo cũ caãto ñña, aperã cũtu macããna ruame bairo qũĩñuparã:

—Bairo ápericõãña mai. Cũ caĩrĩjẽrẽ tũgori, ¿Elías ãnacũ cũ cũ netõũ acũati? Marĩ ññacoteroã mai —qũĩñuparã.

⁵⁰ Jesús ruame busurique tutuaro mena ñ wisiotusa, riacoásũpu yua. ⁵¹ Tipau caãno, templo wii aruare ññotaricarõ jutii asero carecomacã woocõã ruiásũparõ. Yepã cũã bũtioro yuguiwũ. Ñtã rupa cũã waticõãru tie majũã. ⁵² Camasã cariaricarã na cayarica opee cũã to majũã pããcoásũparõ. Bairo pããcoa yua, cariaricarã, Dios yarã ruame tunu catitunucõãma. ⁵³ Bairo bairã, witicoãmã, Jesús cariacõamiatacu tunu cũ cacatinemorõ bero. Tocãrõã Jerusalén carõã macãrẽ etari jããwã yua. Bairo capããrã camasã cũã ti macãrẽ na caãnorẽ ññawã.

⁵⁴ Bairi soldauã quetiupau capitã, bairi cũ ñmua Jesure caĩñacoterã cũã yepã cayuguirijere, bairi nipetiro tie cabairijere ññarã, bũtioro uwiri atore bairo ãmeo ññuparã:

—¡Cariapeã ãni, Jesús, Dios Macũ majũ nimiupĩ!

⁵⁵ Bairi Jesure cajuãtinemorĩcãrã carõmia capããrã, Galilearu Jesure cabapacũti-atĩatana ruame jõpũã tuari qũĩñacõã nucũñuparã. ⁵⁶ Jĩcãõ na mena macããcõ ãñupõ Marĩã Magdalena cawãmecũco. Apeo, Marĩã, Santiago bairi Josẽ paco ãñupõ. Apeo Zebedeo pũnaã paco ãñupõ.

Jesús es sepultado

(Mr 15.42-47; Lc 23.50-56; Jn 19.38-42)

⁵⁷ Bairo ti rũmu canaioatĩruã caãno Josẽ cawãmecũcu, Arimateã macã macããcũ etayupu. Cũ ruame paio areyere cacũgõũ ãmi. Tunu bairoã Jesús yaye busuriquere catũgõusaũ ãmi. ⁵⁸ Bairi yua, Pilato tũruã átĩ, Jesús ruaruã ãnajẽrẽ yarocaguũ, cũ

jėniásúpũ. Pilato pũame bairo cũ caĩjėnirõ tũgo, “Jau” ĩ, Jesús rupauri añajėrė cũ ĩmũarė Josėre ruio rotiyupũ. ⁵⁹ Bairo cũ caĩrõ bero, Josė pũame Jesús rupauri añajėrė lino jutii asero, caũgeri mani asero mena cũ ũmañupũ. ⁶⁰ Bairo átiri bero, cawãma ũtã ope, na cayesearica operũ Jesús rupauri añajėrė cũñupũ. Áti yaparo, ũtãpãĩ mena ti opere tubiatoyupũ. Bairo tubiato yaparo, acoásúpũ Josė. ⁶¹ Bairo Josė cũ caámiaacũãrė, María Magdalena bairi apeo María cawãmecũco cũã topũ tuari Jesure cũ carocatato riape ruicõãñuparã.

La guardia ante el sepulcro de Jesús

⁶² Bairo ti rũmũ bero, yerijãrĩcã rũmũ pũamerė sacerdote majã quetiuparã, bairi fariseo majã mena jĩcãrõ tũni ásúparã Pilato tũpũ. ⁶³ Bairo cũtũ eta, atore bairo qũĩñuparã:

—Jãã Quetiuparũ, jãã tũgoñabocaarũ Jesús, caĩtopai añacũ cũ caĩrĩqũėrė. “Cariacoatacũ nimicũã, itia rũmũ bero yũ catigũ tunu,” jãã ĩtowĩ. ⁶⁴ Bairi atore bairo mũ caáto ñuña: Mũ ĩmũarė cũ añacũ rupauri na cacũrocaatapaure itia rũmũ majũ na coterotiya, Jesús cũ cabuerã ñamipũ yasiori cũ ruparũ añajėrė na canerutietiparore bairo ĩrã. Bairo cũ cabuerã bairo na caápata, cabero camasãrė, “Merė catiupi,” na ĩtobujiorãma. Bairo na caĩtoata, jõpũame roro baibujioro cũ caĩtojũgorique netõjãñurõ ati yeparũre — qũĩñuparã sacerdote quetiuparãjãã Pilatore.

⁶⁵ Pilato pũame bairo na ĩñupũ:

—Ānoa soldauare na neánãja. Cũ añacũrė na carocaatapaure caroaro mũjãã carotiro carõ na coteáto —na ĩñupũ.

⁶⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgo, sacerdote quetiuparãjãã acoásúparã Jesús rupauri añajėrė na cacũrocaatapaure. Topũ etarã, ũtã, capairi tii na catubiatori tii buire caroaro jũgobiacõãñuparã, “Aperã na capãata, marĩ ĩnamasĩbujiorã,” ĩrã. Bairo átiri, soldauare na cũñuparã.

28

La resurrección de Jesús

(Mr 16.1-8; Lc 24.1-12; Jn 20.1-10)

¹ Cabero yerijãrĩcã rũmũ bero macã rũmũ, cabusuriparũaca caãno, ape semana caãni jũgori rũmũ majũ, María Magdalena, bairi apeo María cawãmecũco mena Jesús rupauri añajėrė na cacũrocaatapaure ĩñarásúparã. ² Bairo na caátó, jĩcãũ ángel, Diotũ caatiatacũ pũame ruietayupũ. Bairo cũ caruietaro yua, yepa bũtioro majũ yuguiyuparo. Bairo cabairo, ángel pũame Jesús rupauri añajėrė na cacũrocaatapaure etanũcãñupũ. Bairo etanũcã yua, ti opere na cabiaatatiire tunerocacõãñupũ. Bairo áti yaparo, ti ũtã tii buire ruiyupũ. ³ Ángel pũame asiyajãñuñupũ, bũpo cũ cayaberijere bairo. Cũ jutii cũã cabotirije nieve cabauore bairo bauyuparo. ⁴ Bairi soldaua, bairo cũ cabairo ĩña yua, nanarĩ bũtioro cũ uwiyparã. Cariacoatanarė bairo baicũmucoasuparã. ⁵ Bairo na cabaiãno, ángel pũame carõmia topũ caĩñarã etarãrė atore bairo na ĩñupũ:

—Mũjãã, uwieticõãña. Yũ masĩña mũjãã caátigarijere. Jesús yucũpãĩpũ na caparu-aturocamiatacũre qũĩñagarã mũjãã baiya. ⁶ Atope maniñami. Merė caticoami tunu, mũjããrė cũ caĩquetibũju jũgoyeticũrĩcãrõrė bairo. Atopũ asá mai. ĩñañijate cũrė na cacũmiatatore. Catiri, atore maniñami. ⁷ Bairo ĩña yaparori bero, tunu ánãja macãpũ. Cũ cabuerãrė atore bairo na quetibũjurájã: “Merė caticuupi Jesús. Bairi mũjãã jũgoye Galilea yeparũ ágũmi. Topũ mũjãã cotegũmi,” na ĩ quetibũjurájã. Bairo na camasĩpeere yũ quetibũju atíparũ —na ĩ quetibũjũyupũ ángel María Magdalenañãrė.

⁸ Bairo cũ caĩquetibũjũro tũgo, carõmia pũame yoaro mee acoásúparã. Uwirã, bairi tunu tie quetire tũgouseanirĩ atũcoásúpa, jãã, Jesús cũ cabuerãrė quetibũjuránã. ⁹ Bairo na caátó, Jesús pũame na jũgoye buiaetayupũ. Bairo buiaetari yua, caroaro mena na jėniñupũ. Bairo cũ caĩrõ tũgo, carõmia pũame cũtũ na rũpopaturi mena etanumurĩ cũ rũporire pããnarĩ ũpũñuparã, bũtioro qũĩroarã. ¹⁰ Bairo na caáto, atore bairo na ĩñupũ Jesús:

—Yũ uwieticõãña. Yũ bairãrẽ bairo caãnarẽ atore bairo na ï quetibujurájá: “Galilea yeparũ ánájá. Topũ Jesure cũ mujãã ñnagarã,” na ï quetibujurájá —na ñnupũ Jesús.

Lo que contaron los soldados

¹¹ Bairo carõmia na caátõye, Jesús rupaũri ãnajẽrẽ cacotemiatana jĩcããrã na mena macããna macãpũ etayuparã. Etarã yua, sacerdote majã quetiuparãrẽ na quetibujuyuparã nipetiro narẽ cabaiatajere. ¹² Bairo na caquetibujuro tũgorã, sacerdote majã pũame ásúparã cabũtoa camasĩrã tũpũ jĩcãrõrẽ bairo na catũgoñaparore bairo ñrã. Bairo na mena bũsũ yaparo yua, soldauare paio dinerore na nuniñuparã. ¹³ Bairo na nuni yua, atore bairo na ñnuparã:

—Atore bairo mujãã cabaiatajere camasãrẽ na mujãã ï quetibujugarã: “Jãã cãnicoaura. Bairo jãã cacãnitõye, Jesús cũ cabuerã pũame atí, cũ ãnacũ rupaũrire yajacũũpã,” mujãã ñgarã. ¹⁴ Tunu bairoa quetiupũ gobernador bairo mujãã cacãniatajere cũ catũgoata, jãã pũame popiye baio joroque mujããrẽ cũ caátipeere jãã ñnotabojagarã —na ï quetibujuyuparã sacerdote majã quetiuparãjãã soldauare.

¹⁵ Bairo na caĩrõ tũgo, soldaua pũame, “Jau” ï, dinerore jeyuparã. Bairi sacerdotea quetiuparã narẽ na caĩrotirorea bairo quetibujũ batoyuparã camasãrẽ. Bairi ati rãmũrĩ cũãrẽ torea bairo jeto ãmeo quetibujũcõã ninucũñama judío majã.

El encargo de Jesús a los discípulos

(Mr 16.14-18; Lc 24.36-49; Jn 20.19-23)

¹⁶ Bairi yua, jãã, Jesús cũ cabuerã, pũga wãmo peti rũpore jĩcã pẽnirõ cãnacãũ majũ caãna jãã ápũ Galilea yeparũ. Topũ etarã, ùtãũ, Jesús jããrẽ cũ caĩquetibujuricũ majũ cũ jãã bocaetawũ. ¹⁷ Bairo qũĩña yua, jãã rũpopaturi mena etanumũrĩ cãrẽ jãã ñroawũ. Mai, jĩcããrã jãã mena macããna, “Jesús catiri niñami,” ï masĩẽma. ¹⁸ Bairo jãã cabairo, Jesús pũame jããtũ etari, atore bairo jãã ñwĩ:

—Marĩ Pacũ Dios yũ joyami tocãnacã wãme rotimasĩrĩqũẽrẽ. Æmũrecóo, bairi ati yepa cũã rotimasĩrĩqũẽrẽ yũ joyami. ¹⁹ Bairi camasã tocãnacã poari macããnarẽ noo na caãnopũ yũ yaye quetire na quetibujũ ñesẽãrãjã, na cũã yũ yaye quetire na catũgousaparore bairo ñrã. Bairo na catũgousaro, na mujãã bautizagarã. Marĩ Pacũ Dios ya wãme mena, yũ, cũ macũ ya wãme mena, bairi tunu Espiritu Santo ya wãme ñrĩ mena na mujãã bautizagarã. ²⁰ Tunu bairoa mujããrẽ yũ caãtiroticũrĩqũẽ nipetirijere na quetibujũnetõõña, na cũã tiere na catũgousaparore bairo ñrã. Yua, mujããrẽ yũ aweyoetigu. Mujãã mena yũ ãnicõã ninucũgũ tocãnacã rũmũ, ati Æmũrecóo capetiropũ —jãã ñcũwĩ Jesús, jãã, cũ cabuerãrẽ.

Tocãrõã ñiña.

El Santo Evangelio Según SAN MARCOS

Juan el Bautista en el desierto

(Mt 3.1-12; Lc 3.1-9, 15-17; Jn 1.19-28)

¹ Cañijūgoripauru Jesucristo, Dios macū ati yeparu cū caátianajērē marī tūgoroa mai. Caroa queti niña. ² Atore bairo ī woatu quetibūju cūñañupī profeta Isaías ānacū Dios cū macūrē cū caīrīqūērē:

“Mū, yū cajorau, ti yeparu mū cabuiaparo jūgoye, apeire cū yū qūēnoroti jojūgogu.

Camasā mū yaye quetire na tūgousaáto ī, apeire yū qūēnoroti jojūgogu.

³ Bairo īgūmi jīcāū desierto, cayucūmanoru caānicōāniatacu:

‘Marī Quetiurau yoaro mee etagūmi.

Torena, caroaro cariape ānicoteya.

Camasā na quetiurau cū caetaparo jūgoye cū caatīpawārē na caqūēnoyurore bairo cū qūēnoyuya mūjāā cūā,’”

ī woatu quetibūjuayupi Isaías ānacū Juan cū caīquetibūjūpeere.

⁴ Bairo cayoato bero Juan ānacū, camasārē oco mena cabautizaricu pūame etayuru desierto cayucūmanoru. To macāāna cū yaye quetire catūgorā etarārē atore bairo na ī quetibūjuuru: “Tūgoña qūēnoña roro mūjāā caátianierē. Tie mūjāā cabairijere cū tūgoña jēniña mūjāā majū Diore. Tunu bairoa cabautizarotiparā mūjāā āniña. Bairo mūjāā caáto, mūjāā netōgūmi Dios,” na īñupū Juan to macāānarē. ⁵ Bairo cū cabaiāno, Jūāturu asúparā camasā capāārā. Judea yepa macāāna, bairi Jerusalén macā macāāna cūā, nipetiro camasā Jūāturu asúparā. Juan yaye quetibūjūriquere tūgogarā cūtu asúparā. Bairo cū caīquetibūjūro tūgorā, roro na caátajere tūgoña yapapuari Dios mena busūnetōñuparā. Bairo na caáto īña, oco mena na bautizayuru. Catūgousarārē ria Jordán cawāmecūtiyaru na bautizancūñupū Juan.

⁶ Juan pūame waibucu camello cawāmecucu asero mena jutiuro qūēnorī jāñañupū. Tunu bairo waibucu aserowē mena cū jutiurore ñujāā tūgābiyori jutii jāñañupū. Bairi tunu űgarique cūsuru Juan yeseroare bairā caānarē. Beroa oco cūārē etinucūñupū. ⁷⁻⁸ Bairo ī quetibūjuuru Juan nipetiro camasā catūgorā etarārē: “Yū paarique niña mūjāārē oco mena yū cabautizarije. Yū paarique to cañumiatacūārē, yū bero caetau cū capaarije pūame ñūnetōgaro. Cū roque Espiritu Santore jōmasīgūmi camasārē. Tunu bairoa camasā roro na catūgoñarījērē na wasoao joroque na átigūmi. Cū roque yū netōrō caānimajūū nigūmi. Bairi yū pūame jīcārō tūni yū átipeyo masīētīña,” na ī quetibūjuuru Juan catūgorā etarārē.

Jesús es bautizado

(Mt 3.13-17; Lc 3.21-22)

⁹ Cabero Jesús Nazaret de Galilea macāācū ti macā caāniatacu Juan ture etayuru. Bairo cū caetaro, Jesús cūārē cū bautizayuru Juan, Rio Jordán cawāmecūtiyaru. ¹⁰ Bairo Jesure cū cabautizaro bero, Jesús pūame petaru maanūcāñupū. Bairo maanūcā yua, jōbuiuru īñamūgōjoyuru. Bairo cū caīñajoro, jicoquei űmūrecóo pūame pāñūcācoasuparo. Bairo cabairo, Espiritu Santo, Dios Yeri majū, bauruiasúru. Bua cū caruiatóre bairo bauruietayuru Jesús tūpūre. ¹¹ Bairo cū caruietaro, atore bairo jōbuiuru busūriquere ocajoyuparo: “Mū, yū macū, yū camai majū mū āniña. Mū caátianierē ñiñajesoya bātioro,” ī busūcajoyuparo busūriquere.

Jesús es puesto a prueba

(Mt 4.1-11; Lc 4.1-13)

¹² To bero jicoquei Espiritu Santo pūame Jesure bātioro cū árotiyuru desierto cayucūmanoru. ¹³ Torpūre cuarenta rūmūgī majū āñupū Jesús waibūtoa cauwiōrā na caānoru. Bairo torpū cū caāno yua, Satanás pūame rorije cū átirotimiñupū Jesure,

“Cariapea cū átinucũñati,” ĩ. Bairo Satanás cū caátó bero, ĵicããrã ángelea majã Jesure cū juátirã etayuparã yua.

Jesús comienza su trabajo en Galilea

(Mt 4.12-17; Lc 4.14-15)

¹⁴ Cabero Juan camasãrẽ cabautizamirĩcũrẽ preso jorica wiipũ cū na cacũrocaatato bero, Jesús pũame Galilea yepapũ acoásúpũ. Topũ etari, Dios yaye caroa quetire na quetibũjũ jũgoyupũ Jesús camasãrẽ. ¹⁵ Atore bairo na ĩ quetibũjũyupũ: “Dios cū carotimasĩrĩpau merẽ etaro baiya. Bairi tũgoña qũẽnorĩ caroaro ãña Dios mena. Dios yaye caroa quetire cariape tũgoya,” na ĩñupũ Jesús camasãrẽ.

Jesús llama a cuatro pescadores

(Mt 4.18-22; Lc 5.1-11)

¹⁶ Cabero Galilea na caĩrĩ utabũcũra tũnipũ ásúpũ Jesús. Bairo ácu yua, Simón, apei cū bai Andrés, ĵicãũ pũnaa caãna pũgarãrẽ na ĩñajoyupũ. Bairo Jesús narẽ cū caĩñajoro, na pũgarãpũna utabũcũrapũ bapĩ mena wai wasarã ásuparã. Na capaarije, waiwe wapatarique ãñuparõ. ¹⁷ Bairo na ĩña, atore bairo na ĩñupũ Jesús:

—Jito, yũ baracũsa. Caroaro waire cawãsãmasĩrã mũjãã ãniapũ, wai na rutieticoáto, ĩrã. ãmerẽ yua, caroaro camasãrẽ caquetibũjũrã mũjãã ãnio joroque mũjãã yũ átigu, na yasieticoáto, ĩrã —na ĩñupũ Jesús.

¹⁸ Bairo cū caĩrõ tũgo, tocãrõã jicoquei pũgarãpũna na bapĩ yucũre cũrĩ, acoásúparã Jesús mena.

¹⁹ Bairo cajũgoye jãñurĩ na caánemorõ utabũcũra tũnipũ Jesús pũame na ĩñajoyupũ aperã pũgarãrẽ tunu. Santiago, bairi cū bai Juan cawãmecũcu Zebedeo pũnaarẽ na ĩñajoyupũ Jesús. Bairi Santiago, cū bai Juan mena cũmua capairicapũ ãñuparã. Bapĩ yucũ caopecutiere ĵiyajãrã ásuparã. ²⁰ Bairo narẽ na ĩña, jicoquei na piijoyupũ Jesús: “Jito, yũ baracũsa. Marĩ quetibũjũto camasãrẽ Dios yaye caroa quetire,” na ĩñupũ. Bairo cū caĩrõ tũgo yua, na pacũ, cū ãmũna mena cũmuapũ na cũcõã, tocãrõã jicoquei Jesús mena acoásúparã

Un hombre que tenía un espíritu impuro

(Lc 4.31-37)

²¹ Cabero Capernaum cawãmecũti macãpũ etayupũ. Topũ eta, yerijãrĩcã rũmũ caãno ti macã macããna na cañubueri wiipũre, sinagoga na caĩrĩ wiipũre jãñupũ. Bairo jããrĩ, na buejũgoyupũ to macããnarẽ. ²² Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majãrẽ bairo camasãrẽ na quetibũjũesupũ. Carotimasĩ cū caĩquetibũjũrore bairo na quetibũjũyupũ. Bairi cū yaye quetire tũgori, to macããna pũame tũgocõã maniásuparã. ²³ Mai, ti wii sinagoga ñubuerica wiipũ ãñupũ ĵicãũ wãtĩ yeri pũna cacũgõũ. Bairo Jesús cū cabueãno, wãtĩ yeri pũna cacũgõũ pũame atore bairo bũtioro qũĩ awajayupũ:

²⁴ —Mũ, Jesús Nazaret macããcũ, ĵnopẽĩ mũ atĩati jãã tũre? ĵJããrẽ rei acũ mũ baiyati? Mũrẽ yũ masĩjãñũña. Mũ, Dios macũ, cañuũ, mũ ãniña —qũĩ awajayupũ wãtĩ yeri pũna cacũgõũ pũame.

²⁵ Bairo cū caĩrõ tũgo, qũĩñupũ Jesús:

—ĵBusueticoãña! ĵãni caũmũ rupũre witi ácuja! —qũĩñupũ Jesús wãtĩrẽ.

²⁶ Bairo cū caĩrõ tũgo, wãtĩ yeri pũame caũmũrẽ cū yugui, bũtioro awajari cū witicoásúpũ. ²⁷ Bairo caũmũrẽ cū caátiere ĩñarã, nipetiro camasã qũĩña acũacoasuparã.

—ĵÑe to ãniñati cawãma Jesús cū carotirije? ĵNocãrõ caroaro majũ cū masĩñati! ĵWãtĩ yeri pũna cũã cū yucõãñama! —ãmeo ĩñuparã na majũ Jesure.

²⁸ To bero cū tũgoyuparã camasã nipetiro ti yepa tũni macããna, Jesús cū caátiere, cū camasĩrĩjẽrẽ yua.

Jesús sana a la suegra de Simón Pedro

(Mt 8.14-15; Lc 4.38-39)

²⁹ Bairo na quetibũjũ yaparo, na ñubuerica wiire witicoásúpũ Jesús. Ti wiire witiã, Santiago, bairi Juan mena acoásúpũ Jesús, Simón, bairi cū bai Andrés ya wiipũ.

³⁰ Mai, Simón mañicō p̄ame ríajãñuñupõ. Bũtioro bũgoyupo. Bairi cũ cajããrõ, cũ quetibũjuyuparã cabuc̄uo cõ cariarijere. ³¹ Bairo na caĩquetibũjuro tũgo, cõtũ eta, cõ wãmo mena ñerĩ cõ tũgãwãmuõñupũ. Bairo cũ caáto, jicoquei jãnacõsuparo bũgoye p̄ame. Tocãrõã caticoasupo yua. Bairo catiáco, tocãrõã ñgarique na quẽnonuñupõ Jesujããrẽ.

Jesús sana a muchos enfermos

(Mt 8.16-17; Lc 4.40-41)

³²⁻³³ Cabero muip̄ũ cũ cajããrĩp̄ũ, canaio atĩp̄ũ caãno Simón ya wiip̄ure etayuparã nipetiro ti macã macããna. Nipetirije cariyec̄unarẽ na jeasúparã Jesús tũp̄ũ. ³⁴ Bairo Jesús p̄ame na caetaro ñña, capããrã cariarãrẽ na catioyupũ. Nipetirije riaye cacũgorãrẽ na catioyupũ. Tunu bairoa wãtĩ yeri pũnarẽ na acurewiyoyoyupũ Jesús. Bairo na cawitiro, Jesús p̄ame na bũsũrotiesupũ. “Yũ, Mesías, Dios cũ cajõũ yũ cañierẽ na quetibũjueticõãto,” ï, bairo na bũsũrotiesupũ.

Jesús anuncia el mensaje en las sinagogas

(Lc 4.42-44)

³⁵ Ape rũmũ cabusuatĩp̄ũ Jesús wãcã, ti macãrẽ witicoásúpũ. Bairo áccũ yua, etayupũ Jesús camasã na camanip̄ũp̄ũ. Topũ Diore cũ jẽniñupũ. ³⁶ Bairo topũ cũ caãno, Simojãã cũ macãrásúparã. ³⁷ Bairo cũ macãrĩ, cũ etacoasuparã. Atore bairo quĩñuparã:

—Nipetirã murẽ macãrã átiyama.

³⁸ Bairo na caĩrõ tũgomicãã, bairo na ññupũ Jesús:

—Ape macãã macããna cũãrẽ na yũ quetibũjũgũ. Caroa quetire, Dios cũ carotimasĩrĩp̄ũ caetarore na yũ quetibũjũ masĩõgũ. Torec̄una, yũ jowĩ Dios ati yepap̄ure —na ññupũ Jesús Simojããrẽ.

³⁹ Cabero ãñesẽãñupũ Jesús Galilea yepap̄ũ. Topũ ãñesẽã yua, tocãnacã macã macããna na cañubueri wiiripũ, sinagogas na caĩrĩ wiirip̄ure buenucũñupũ to macããnarẽ. Tunu bairoa wãtĩ yeri pũnarẽ na acurewiyoyoyupũ Jesús.

Jesús sana a un leproso

(Mt 8.1-4; Lc 5.12-16)

⁴⁰ Bairo cabero caũmũ jĩcãũ carup̄ũ boap̄ũ p̄ame Jesutũ cũ r̄ropaturi mena etanumũrĩ quĩroap̄ũ etayupũ. Bairo eta, atore bairo quĩ jẽniñupũ:

—Yũ Quetiup̄ũ, mũ cabooata, yũ mũ netõõgũ yũ caboariaye cõtiere.

⁴¹ Bairo cũ caĩjẽnirõ tũgo, cũ maitũgoñãñupũ Jesús cũ rup̄ũ caboãre. Bairi cũ wãmo mena cũ pãñañupũ. Bairo áticõã, bairo quĩñupũ:

—Mũ cacatiro yũ boya. ¡Bairi mũ yũ netõõña! —quĩñupũ Jesús cariaũre.

⁴²⁻⁴³ Bairo Jesús cũ caĩrõ, jicoquei caticoasupũ carup̄ũ boamiatacũ. Bairo cũ cabairo ñña, Jesús p̄ame tutuaro mena cũ quetibũjũ rotiesupũ aperãrẽ cũ cabaiatajere. Bairo quĩñupũ:

⁴⁴ —Cariape acoácũja sacerdote tũp̄ũ. Quĩñoña mũ rup̄ũre, mũ cacatiatajere. Bairo tunu Diore cũ nuniña mũ cacatirije wapare. Tore bairo marĩ átirotiyupi Moisés ãnacũ. Bairo mũ caátiatato bero, nipetiro camasã masĩgarãma mũ cacatiatajere yua —quĩñupũ Jesús carup̄ũ boamiatacũre.

⁴⁵ Bairo cũ caĩmiatacũãrẽ, cũ, carup̄ũ boamiatacũ p̄ame Jesús cũ carotiata wãmerẽ bairo ápeyupũ. Nipetirã na quetibũjũ peyocõãñupũ cũ cabaiatajere. Bairi Jesús p̄ame jããmasĩẽsupũ tocãnacã macããrẽ. Bairi macãã tũnipũ camasã na cañesẽãetopũ ásúpũ. Bairo cũ cabaimiatacũãrẽ, cũ macãrã, cũ bocacõãñuparã ti macãã macããna Jesure yua.

2

Jesús sana a un paralítico

(Mt 9.1-8; Lc 5.17-26)

¹ Nocãnacã rũmũ bero mea tunucoásúpũ Jesús Capernaum macãp̄ũ. Topũ cũ caãno, aperã, “Ti wiip̄ũ áccũmi,” ñrĩquẽ queti tũgoyuparã. ² Capããrã camasã neña etayuparã.

Bairo na cabairo, Jesús na bueyurɸ. Ti wiire jira netōcoasupará. Jope turɸa jira etayupará. ³ Bairo cū cabueāno, ti macā macāna cawāmarā baparcānacāñ Jesutɸ ñicārī cabuɸricure cū neasúparā. ⁴ Bairo cū ne etamirācūā, ti wii pupeapɸ na yaure cū nejāā masīesupará, camasā capāārā na cajiraro jūgori. Bairi wii buipɸ wāmucōásúparā ñicārī cabuɸricu mena. Ti wii buipɸ etarā, ope qūēnorī cū piti ruio joyupará pūñ ruowērī mena Jesús turɸ ñicārī cabuɸricure. ⁵ Bairo na caáto ñña, Jesús ruame tūgoña masīñupū na catūgoñarījērē. “Yɸ camasīrījērē cariape tūgoñatutuayama,” na ī tūgoñañurū. Torecɸ, atore bairo qūññupū Jesús ñicārī cabuɸricure:

—Yɸ yaɸ, merē mɸ carorije wapare yɸ netōcōāñña.

⁶ Bairo cū caīrō tūgo, ti wii macāna caruirā Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā ruame bairo ī tūgoñañupará na yeripɸ: ⁷ “¿Ñamɸ ūcū majū cañmɸ cū āniñati, ‘Merē mɸ carorije wapare yɸ netōña,’ cañ? Dios jeto netōomasīñami marī carorije wapare. Āni, Jesús, Diore cū netōñcāñ átiyami, bairo cū caīrījē mena,” āmeo ī busuyupará na majū. ⁸ Jicoquei masīcōāñupū Jesús cū yeripɸ na caāmeobusurijere. Bairi atore bairo na ññupū:

—¿Nopērā yɸ cañatajere tūgori mujāā tūgoñarīqūē paiyati? ⁹⁻¹⁰ “Mɸ carorije wapare yɸ netōña,” ānirē yɸ cañata, “Bairo ĩcōāñ ññami,” mujāā ĩbujiorā. Bairārɸa, “Wāmññcāñña. Mɸ cacūñarī coro nerɸsari mɸ ya wiipɸ tunu ácúja,” cūrē yɸ cañata, to bero cū cawāmññcáto ññarā roque, “Bairo ĩcōāñ mee ññami Jesús,” mujāā ĩbujiorā. Yɸ, Camasā Jūgocɸ ati yerapɸ yɸ carotimasīrījērē mujāā camasīparore bairo, tiere ññgɸ —na ññupū Jesús fariseojāārē.

Ī yaparo, cū caīrōrē bairo qūññemoñupū Jesús ñicārī cabuɸricure:

¹¹ —Mūrē ññña: ¡Wāmññcāñña! Mɸ cacūñarī coro nerɸsari mɸ ya wiipɸ tunu ácúja. Merē mɸ riayere yɸ netōña —qūññupū.

¹² Bairo cū caīrō tūgo, tocārōā jicoquei wāmññcā yua, cū cacūñarī corore nerɸsa, ti wiire witicoásúpɸ cū ñicārī cabuñmiatacɸ ruame nipetirā na caññarō. Bairo cū caátó ññarā, nipetiro camasā tūgoñacōā maníasupará. Bairi Diore atore bairo qūññ basapeoyupará:

—¿Diwatoa ūno tore bairo caroa majūrē marī ññarī? Marī ññaerɸ. ¡Camasī ñññami Dios! —qūññ basapeoyupará nipetirā.

Jesús llama a Leví

(Mt 9.9-13; Lc 5.27-32)

¹³ Cabero ásúpɸ tunu Jesús utabucura tññipɸ. Torɸ camasā neñañupará. Bairo na caneñarō, na bueyurɸ Jesús. ¹⁴ Bairo netōácú, Leví cawāmecucɸ, Alfeo macūrē qūññajoyurɸ. Mai, Leví ruame Roma gobiernorē camasā yaye dinero impuesto na caīrījērē jejobojari majōcɸ aññupū. Bairi cū capaari arɸapɸ cū caāno, qūññajoyurɸ Jesús Levíre. Bairo qūññajori bero, cūtu etaátí, atore bairo qūññupū yua:

—Jito, yɸ bapacusa.

Bairo cū caīrō tūgo, tocārōā jicoquei Leví ruame cū yaye paarique nipetirore cūcōā, Jesús mena bapacuti ácɸ acoásúpɸ yua.

¹⁵ Cabero Jesús, bairi cū cabuerā mena Leví ya mesapɸ na caruiro, camasā capāārā ruirā etayupará. Na mena macāna jīcāārā Leví ūna, gobiernorē camasā yaye dinerore cajejobojari majā aññupará. Aperā camasā roro na cabusupairā cūā aññupará. Jesujāā mena ũgabapacusupará. Mai, capāārā aññupará Jesure catūgousari majā. ¹⁶ Bairo cū caugabapacutore ññarā yua, fariseo majā ruame na ī tutiyupará Jesús cū cabuerārē. Na yarā, Moisés cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā mena atore bairo na ī tutiyupará:

—¿Nopērī dinero jejori majā mena, bairi aperā roro caāna mena mujāārē cabuei cū etiuga bapacutiyati? Roro ácɸ átiyami —na ī tutiyupará fariseojāā Jesús cū cabuerārē.

¹⁷ Bairo na catutiro tūgo, bairo na ññupū Jesús:

—Ūcotiri majōcure bairo yɸ āniña ati wiire. Ūcotiri majōcɸ áperiyami cacatirā na cañni wiiripure. Cariarā na cañni wiiri jetore etanucūñami, na ũcoti etaɸ. Bairi ānoa mena yɸ āniña. Na carorije, riayere bairo cañnierē netōññ ácɸ yɸ atíapɸ. Torecɸna, yɸ

apú ati yepapure. “Caroarã marĩ ãniña,” caĩtorãrẽ na yu macãetĩña. Aperã, “Carorije wapa marĩ buicũtiya,” caĩtũgoña yapapuarã roquere na macãũacú yu apú, na yeri wasoaáto, ĩ —na ĩ quetibũjũyupũ Jesús fariseojãrẽ.

La cuestión del ayuno

(Mt 9.14-17; Lc 5.33-39)

¹⁸ Tiwatoa caãnopure Juan cũ cabuerã, bairi fariseo majã na cabuerã cũã ugarique betiri Dios jetore cũ jẽniũparã. Bairo na cabairo ĩña, jĩcããrã Jesutu etari atore bairo qũĩ jẽniñaũparã:

—Ugarique betiri Dios jetore cũ jẽninucũñama Juan cũ cabuerã. Fariseo majã na cabuerã cũã tore bairo átiyama na cũã. Mu cabuerã pũame áperiyama. ¿Nopẽĩrã na ugarique betietinucũñati? —qũĩ jẽniñaũparã to macããna Jesure.

¹⁹⁻²⁰ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo na ĩũupũ Jesús:

—Caroaro yu caátiere mũjãã tũgomasiẽtĩña. Caũmu cawãmojiyapure bairo yu ãniña. Cũ yarãrẽ bairo niñama yu cabuerã. Caũmu cũ cawãmojiyari rũmurẽ cũ yarã nipetirã ugayama paio, cũ mena useaniãna. Ti rũmurẽ auatãmuoetiyama. Caũmu cũ cawãmojiyaro bero roquere, cũ yarã caborã ugarique betiri Diore cũ tũgoña jẽniũbuebujiorãma tunu. Narẽ bairo jãã ãniña. Bairi yu mena ãna, yu cabuerã auatãmuoetigarãma. Yu camano roquere auatãmuobujiorãma —na ĩ quetibũjũyupũ Jesús fariseo majãrẽ.

²¹ ĩ yaparo, “Yu yaye cawãma quetire cabucũ macããjẽ mena tũgõusa masĩã maniña,” ĩgu, atore bairi wãme na ĩcõña quetibũjũnemoũupũ Jesús tunu:

—Cabucũro jutirore cawori opere seretuetiyama camasã camasĩrã jutiro cawãma asero carũgaeti asero mena. Bairo na caápata, ñuetigaro. Cose, ti aserore bopo na caáto, rũgagaro. Rũgari tũgãwonemogaro pajĩãũurõ cawãma asero pũame cabucũro jutirore.

²² Tunu bairoa use oco cawãma qũẽnoyaparoriquere piojãẽtĩnucũñama camasã cabucũ poa waibucũ asero poapure. Bairo na caápata, ti poa wocoagaro, tie oco capãmurõĩ. Ti poa macããjẽ yasigarõ. Bairi use ocore cawãma qũẽnoyaparoriquere piojãnucũñama camasã cawãma poa mena —na ĩ quetibũjũyupũ Jesús fariseo majãrẽ.

Los discípulos arrancan espigas en el día de reposo

(Mt 12.1-8; Lc 6.1-5)

²³ Cabero judío majã na cayerijãrĩ rũmu caãno Jesujãã netõásúparã weseripũ. Bairo netõánã, Jesús cũ cabuerã pũame queyari trigo apeacarẽ jeri cacatirijerea ugajũgoyuparã. ²⁴ Bairo na caáto ĩñarĩ, fariseo majã atore bairo qũĩ tutiyuparã Jesure:

—¿Na ĩñañijate! ¿Mu cabuerã roro na caátiere miñaetiyati? Ati rũmu ũnorẽ paariquere bairo átiyama mu cabuerã, bairo trigo apeacarẽ jeugarã. Ati rũmu ũnorẽ caápericõãpee niña na caátie ũnierẽ —qũĩ tutiyuparã fariseo majã Jesure.

²⁵ Bairo na caĩtutiro tũgo, atore bairo na ĩũupũ Jesús:

—David ãnacũ queyamiácú, ¿cũ caátajere na caquetibũjũcũrĩqũẽrẽ jĩcãni ũno mũjãã ĩñaetinucũñati Dios ya tutipũ? Mũjãã ĩñanucũrã. ²⁶ Bairo baiyuparo: Abiatar cawãmecucũ ãnacũ, sacerdote majã quetiupau cũ caãno, David pũame jããetayupũ Dios ya wiire cũ ũmua mena. Ugariquere macããrã, jããetayuparã. Bairi pan ãũuparõ, caroa Dios yaye majũ na caĩcũrĩqũẽ jeto. Tie pããrẽ sacerdote majã jetore na ugariyupũ Moisés ãnacũ. Bairo sacerdote majũ jeto na caũgarije caãnimitacũãrẽ, tie pããrẽ ugari bero, cũ ũmua cũãrẽ na batonuũupũ David.

²⁷⁻²⁸ Tunu na ĩnemoũupũ Jesús fariseo majãrẽ:

—Caroaro marĩ caãnipeere yerijãrĩcã rũmurẽ cũũupĩ Dios. Yerijãrĩcã rũmu pũame marĩrẽ to rotiáto ĩ mee cũũupĩ Dios yerijãrĩcã rũmurẽ. Yu, Camasã Jũgocũ ãnirĩ yu átirotimasĩña yerijãrĩcã rũmu cũãrẽ camasã caroare na caátĩãnipeere —na ĩ quetibũjũyupũ Jesús fariseo majãrẽ.

El hombre de la mano tullida

(Mt 12.9-14; Lc 6.6-11)

¹ Ape r̄m̄m̄ caãno tunu jããetayup̄m̄ Jesús ñubuerica wiip̄m̄. Mai, top̄m̄ añup̄ũ jĩcãũ caricáb̄uric̄m̄. ² Bairo to macããna p̄ame Jesús cũ caátigarijere caroaro q̄ĩĩña ñsayuparã, na quetiuparãrẽ b̄usujãgarã. “¿Yerijãrĩcã r̄m̄m̄rẽã cũ catiõnãti caricáb̄urẽ?” ï tũgoñañuparã. ³ Atore bairo q̄ĩĩñup̄ũ caricáb̄urẽ Jesús:

—Tiaya. Ato yu t̄up̄m̄ asá.

⁴ Bairo ï yaparõ, atore bairo na ï j̄eniñañup̄ũ tunu Jesús to macããnarẽ:

—¿Ñerẽ marĩ ánaati ati r̄m̄m̄rĩ ùnorẽ, camasã na cayerijãrĩ r̄m̄m̄rĩrẽ? ¿Cañurĩj̄erẽ marĩ ánaati, o carorije p̄amerẽ marĩ ánaati? —na ï j̄eniñañup̄ũ.

Bairo na cũ caj̄eniñamiatacũãrẽ, cũ yuesuparã. ⁵ Bairo Jesús p̄ame na asiayup̄m̄, na yeri na catũgoñarĩj̄ẽ na cawasoagaetie wapa jũgori. Bairo bai, atore bairo q̄ĩĩñup̄ũ Jesús caricáb̄uric̄m̄:

—M̄ ricãre ñupoya.

Bairo cũ caĩrõ, caricáb̄uric̄m̄ p̄ame cũ ricãre ñupooásup̄m̄. Tocãrõã cũ ricã ñucoasuparo yua. ⁶ Bairo cũ caãto ññarã, fariseo majã p̄ame ti wiire witi yua, neñañuparã quetiupar̄m̄ Herode majã mena. Bairo neñarã, “¿Dope bairo marĩ ánaati, Jesure pajĩãgarã?” ãmeo ï b̄usupaijũgoyuparã na majũ.

Mucha gente a la orilla del lago

⁷ Cabero ásúp̄m̄ Jesús cũ cabuerã mena ùtab̄uc̄ra t̄ñip̄m̄. Na bero ñsayuparã capããrã Galilea yepa macããna. ⁸ Judea macããna, Jerusalén macããna, Idumea macããna, Rio Jordán ape ñugõã macããna, Tiro bairo Sidón macãã t̄ñi macããna, capããrã Jesús bero ñsayuparã. Ti yepa macããna capããrã cũ caátij̄ẽñorĩj̄ẽ quetire tũgorã, Jesure q̄ĩĩñagayuparã. ⁹ Bairo na caãmeotuworijere ñña, na jũgoye ùtab̄uc̄rap̄m̄ na árotiyup̄m̄ Jesús cũ cabuerãrẽ, cũm̄uarẽ na caq̄ũẽnoyuparore bairo ï. ¹⁰ Mai, capããrã camasãrẽ na catiõyup̄m̄ Jesús. Bairo aperã cariyec̄na cũã ãmeo tuwori ùtab̄ijaro majũ cũ neñañuparã, Jesure cũ pãñagarã.

¹¹ Tunu bairo camasã wãtĩ yeri p̄ña cacũgorã Jesure na caĩñarõ cãnacãni, cũtu r̄p̄opaturĩ mena etanumurĩ atore bairo q̄ũ awajayuparã:

—¡M̄, Dios macũ m̄ ãniña!

¹² Jesús p̄ame bairo na caĩrõ, mai camasã cũrẽ na camasĩrõ boetiri, tutuaro mena tiere na b̄us̄rotiesup̄m̄.

Jesús escoge a los doce apóstoles

(Mt 10.1-4; Lc 6.12-16)

¹³ Cabero Jesús ùtãũp̄m̄ etari cũ cabueparã cũ caĩñajesorãrẽ na piineñojoyup̄m̄. Bairo cũ capiineñojoro tũgo, cũ t̄up̄m̄ etayuparã. ¹⁴ Bairo na caetaro ñña, na beseyp̄m̄ p̄ga wãmo peti r̄p̄ore p̄ga p̄enirõ cãnacãũ majũ, cũ mena na cabapac̄tiparore bairo ï, tunu bairo na caj̄uquetib̄j̄uparore bairo ï. Bairo na bese yaparo yua, “M̄jãã yu caquetib̄j̄urotijoparã m̄jãã ãnigarã,” na ññup̄ũ Jesús. ¹⁵ Bairo ï yaparo yua, wãtĩ yeri p̄ñarẽ wiyomasĩrĩq̄ũerẽ na joyup̄m̄. ¹⁶ Bairo p̄ga wãmo peti r̄p̄ore p̄ga p̄enirõ cãnacãũ majũ añuparã Jesús cũ caquetib̄j̄urotijoparã. Cajũgoye añup̄ũ Simón. Simorẽã q̄ĩĩñup̄ũ tunu “Pedro”. ¹⁷ Tunu cabero añuparã Santiago, bairo cũ bai Juan cawãmec̄m̄. Naa, Zebedeo p̄naa añuparã. Bairo Santiagore bairo Juarẽã q̄ĩĩñup̄ũ Jesús tunu “Boanerges”. Mai, Boanerges, “Bupo P̄naa” ïgaro ñña. ¹⁸ Tunu cabero añuparã Andrés, Felipe, Bartolomé, Mateo, Tomás, apei Santiago. Cũ, Santiago, Alfeo macũ añup̄ũ. Tunu cabero añup̄ũ apei Simón. Cũ p̄ame celotea mena macããcũ añup̄ũ. ¹⁹ Tunu cabero añup̄ũ Judas Iscariote. Cũ p̄ame añup̄ũ Jesure cañerotip̄m̄. Tocãrõã niñama Jesús cũ caquetib̄j̄urotijoparã, cũ cabesericarã yua.

Acusan a Jesús de recibir su poder del demonio

(Mt 12.22-32; Lc 11.14-23; 12.10)

²⁰ Cabero wiip̄m̄ jãásúp̄m̄ Jesús tunu. Top̄m̄ capããrã camasã neña etayuparã. Torec̄m̄, Jesús cũ cabuerã mena ùgamasiẽsup̄m̄. ²¹ Bairo, “Mec̄coayami Jesús,” camasã na caĩrĩj̄ẽ quetire tũgori, cũ yarã p̄ame cũ piirásuparã.

²² Bairo Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cabueri majā p̄ame Jerusalén macā caatīatana, atore bairo īñuparā: “Dios jūgori mee, Beelzebú, wātīā quetiup̄a majū cū camasīōrījē jūgori wātī yeri p̄na, camasārē caānarē na acurewiyoyo masīimi Jesús. Beelzebú cū jāārīcūmi Jesure,” īñuparā.

²³ Jesús p̄ame masīcōāñupū na catūgoñarījērē. Bairi cūtu na piijoyup̄a. Bairo piijo yaparo, ape wāme īcōñarī atore bairo na īñupū: “¿Dope bairo wātī cū majūā cū acurocawiyoyo masīcutī?” ²⁴ Quetiup̄a rey cū carotimasīrīp̄a macāāna na caāmeoboeticōāta, jīcārō ānimasīētīñama. ²⁵ Tunu bairoa jīcā wii macāāna na caāmeoboeticōāta, na cūā caroaro ānimasīētīñama. ²⁶ Tore bairo Satanás, wātīā quetiup̄a, cū yarārē na cū caboeticōāta, ¿dope bairo cū āninetōñati? Āninetōmasīēcūmi. Yasicoacūmi.

²⁷ Bairo ī quetibūju yaparo, cajerutiri majōcure īcōñarī atore bairo na ī quetibūjunemoñupū tunu: “Jīcāū wii up̄a, catutuā majū, cū ya wii macāājērē caroaro cū cañnacoteata, ni ūcū cajerutiri majōcū cū yayere jerutimasīēcūmi. Jerutimasīimi baiṗa, ti wii up̄aure cū cajiyajūgoata. Bairo cū jiyajūgori bero roque, ti wii macāājē nipetirijere jerutipeyo masīcōāñmi,” na ī quetibūjuyp̄a Jesús.

²⁸ “Bairi cariape m̄jāārē ñña: Cabusupairā dope bairo roro na cañrījē tocānacā wāmerē masiriyogūmi Dios, cūrē na cajēniata. ²⁹ Bairo masiriyobojamicūā, Espiritu Santore roro na cabusupaiata roquere, na masiriyobojaetigūmi. Roro na cabusupairije wapa na cabuicūtīe nicōā ninucūgaro tocānacā rūm̄a. Petietigaro.”

³⁰ Mai, na p̄ame qūī jūgoyparā: “Wātī, cū jāārīcūmi Jesure.” Bairi tore bairo na īñupū Jesús.

La madre y los hermanos de Jesús

(Mt 12.46-50; Lc 8.19-21)

³¹ Bairo cū caquetibūjuro bero, Jesús paco, bairi cū bairā cūā top̄a etayuparā. Eta yua, cū caāni wii macāṗa cū cotenucūñuparā. Bairo cotenucūrā, cū pirotiyuparā, cū mena busugarā. ³² Bairo macāṗa na cacotenucūrō, Jesutu macāāna carupa beto caruīāmejorerā p̄ame atore bairo qūīñuparā Jesure:

—M̄a paco, m̄a bairā m̄a macāūparā. Macāṗa m̄arē coterā átiuparā —qūīñuparā Jesure.

³³ Bairo na cañrō tūgo, atore bairo na īñupū Jesús cūrē caquetibūjurārē:

—Naa, yū paco, yū bairā cūā, yū yarā majū na caānimitacūārē, aperā cūā, yū yarārē bairo caāna ññama.

³⁴ Ī quetibūju yaparo, cūtu macāāna caruirārē na īñarī, atore bairo na īnemoñupū tunu:

—Ānoa ññama yū pacore bairo caāna, bairi yū bairārē bairo caāna. ³⁵ Noa ūna yū Pacu cū carotirore bairo caāna p̄ame yū bairārē bairo caāna, bairi yū bairā rōmirirē bairo caāna, bairi yū pacore bairo caāna ññama.

4

La parábola del sembrador

(Mt 13.1-9; Lc 8.4-8)

¹ Cabero acoásup̄a Jesús utabucura tūnip̄a. Top̄a eta, camasārē na quetibūju jūgoyp̄a tunu. Mai, camasā capāārā majū na caānoi, Jesús p̄ame cūmua turorica capairicap̄a ájāñupū. Cūtu catūgorā etarā p̄ame peta paputiorp̄a nucūñuparā. ² Bairo na cabairo, capee wāme īcōñarī na quetibūjuyp̄a Jesús.

Atore bairo na ī quetibūjuyp̄a: ³ “Yū caquetibūjurijere caroaro tūgopeoya. Jīcā rūm̄a ásup̄a jīcāū caūm̄a cū wesep̄a, oteriquere otei ácú. ⁴ Top̄a eta, cū oteriquere wēbato otejūgoyp̄a. Bairo caroaro cū caotemiatacūārē, oterique jīcā rupaa ñañuparō maap̄a. Bairo maap̄a ti rupaa cañarō īñarā, minia p̄ame w̄ruiatī, ugarecōāñuparā. ⁵ Cabero cū cawēbatoro, ape rupaa ūtā yepap̄a cayepa esemenirōṗa ñañuparō. Tie p̄ame yoaro mee putimiñuparō, cayepa esemenirō caānoi. ⁶ Bairo tie oterique p̄ame p̄utiatīmīi yua, yoaro mee riacoásup̄a muiṗa cū caasijārōī, dope bairo n̄cōōrī jomasīētīrī yua.

⁷ Cabero cū cawēbatoro, ape rupaa pota yuc̄a watoap̄a ñañuparō. Cabero pota yuc̄a

puame cabutinetōrō, tie oterique puame caroaro pútimasīesuparo. Pota yucu puame otere butibiacōñuparō. Bairi rícamani yucu ásuparo. ⁸ Cabero ape rupaa puame caroa yeparu ñañuparō. Cabero puti, buticoasuparo. Bairo butiátó, jícã jatí treinta rupaa majū rícacusuparo. Ape jatí sesenta rupaa majū rícacusuparo. Ape jatí cien majū rícacusuparo,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

⁹ ĩ quetibuju yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “Mujãã caãmoocuna mujãã ãniña. Bairi ãmerē yua, mujããrē yu caquetibujuatajere tũgoãmewiyoya mujãã yeripũ,” na ĩñupū Jesús cūtu catũgorã etarãrē.

El porqué de las parábolas

(Mt 13.10-17; Lc 8.9-10)

¹⁰ Cabero Jesús jícãñã cū caãno, cūtu macããna bairo cū cabuerã cūã cūtu eta yua, atore bairo qũ jēniñañuparã: “¿Dope ĩgaro to ĩñati caotei queti?” ¹¹ Bairo na caĩrō tũgo, atore bairo na ĩ quetibujuyuru Jesús: “Dios cū carotimasĩrĩpaũ macããjērē tirũmũpu macããna na catũgoetajere mujãã roquere mujãã masĩõñami. Aperã tiere na camasĩrõrē boetiyami. Torecũ, ape wãme ĩcõñarĩ na quetibuju rotiyami Dios. ¹² Na puame cacaapee cũgorã nimirãcũã, Dios cū caátiere ĩñamasĩtĩñama. Tunu bairoa cū yaye quetire tũgomirãcũã, tiere tũgomasĩtĩñama. Bairi Diore, ‘Jãã mũ netõõwã,’ qũĩtĩnucũñama. Torena, carorije wapa cacũgorã tuayama Dios cū caĩñajoro yua,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

Jesús explica la parábola del sembrador

(Mt 13.18-23; Lc 8.11-15)

¹³ Bairo ĩ quetibuju yaparo, atore bairo na ĩ quetibujuyuru tunu: “¿Caotei cū caátajere ĩ cõñarĩ mujããrē yu caquetibujuatajere mujãã tũgomasĩtĩtiati? Tiere mujãã camasĩtĩcõãta, ¿Dope bairo rita ape wãmerē mujãã masĩcuti? Mujãã masĩēna. ¹⁴⁻¹⁵ ãmerē yua, mujããrē yu quetibujuũ caroaro ĩcõñarĩ caotei quetire camasãrē yu caquetibujuatajere: Camasã jícããrã Dios yaye quetire tũgoyama. Bairo tũgomirãcũã, tũgomasĩtĩñama. Dios busũriquere na catũgoatato beroaca, wãtĩ puame uwaro eta, jecõãñami na camasĩbujioatajere. Minia na cawũje ugaricarore bairo etanecõãñami wãtĩ, na camasĩbujioatajere. Na puame caotei cū caoterique maaru cañarĩcã rupaare bairo niñama. ¹⁶⁻¹⁷ Tunu aperã camasã Dios yaye quetire useanirõ tũgo, jicoquei, ‘Jau,’ ĩñama. Bairo bomirãcũã, bairãpũ na yeripũ caroaro cū yuetiyama. Capũtirije canũcõmanajērē bairo niñama. Bairi roro na cabairo caãno, o Dios yaye quetire na catũgousaro jũgori aperã narē na caĩñatero ĩñarã, yoaro mee jãnañama Dios yaye quetire yua. Dios mena yoaro ãmerĩñama. Naa, caotei cū caoterique ape rupaa ãtã buipũ cañarĩcã rupare bairo niñama. ¹⁸⁻¹⁹ Tunu aperã camasã Dios yaye quetire, ‘Jau,’ na caĩrõ bero, apeye ũnie puamerē butioro tũgoña macãñama. Ati yepa macããjē wapatarique ũnierē, bairo caroaro na caãnigarije cũãrē tũgoñañama butioro. Bairi Dios busũriquere tũgoña masiriticõãñama. Caroaro caãnarē bairo na caáperoi, carĩca butimasĩtĩtērē bairo niñama. Bairi naa, caotei cū caoterique ape rupaa pota watoaru cañarĩcã rupaare bairo niñama. ²⁰ Bairãpũ, aperã roque Dios yaye quetire useanirõ tũgoyama. Na yeri pũnapũ cariape tũgopeori, tiere tũgousayama. Caotei cū caoterique ape rupaa, caroa yeparũ cañarĩcã rupaare bairo niñama. Jícã jatí treinta rupaa majū rícacusuparo. Ape jatí sesenta rupaa majū rícacusuparo. Ape jatí cien majū rícacusuparo. Torea bairo niñama Dios yayere catũgousanucũrã puame,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

La parábola de la lámpara

(Lc 8.16-18)

²¹ ĩ yaparo, atore bairo na ĩ quetibujunemoñupū Jesús tunu: “¿Camasã carupapata rocapũ, o cama rocapũ jĩñaworiquere na cũñati? Tore bairo cũtĩnucũñama. Jõbuipe roque cũnucũñama camasã, nipetiro cajããetarã na caĩñamasĩparore bairo ĩrã. ²² Na cajĩñaworipũ nipetiro baugaro caĩñamaniataje. Torea bairo ape rũmũpu camasã nipetiro ãme camasĩã manierē masĩpeticoagarãma. ²³ Mujãã caãmoocuna mujãã ãniña. Bairi ãmerē yua, mujããrē yu caquetibujuatajere tũgoãmewiyoya mujãã yeripũ.”

²⁴⁻²⁵ Tunu atore bairo na ñnemoñupũ Jesús: “Yũ caquetibũjũriyere mujãã catũgopeoata, Dios pũame mujããrẽ masĩõnemogũmi tunu yũ caquetibũjũriyere. Bairo tũgomirãcũã, petoaca mujãã catũgopeoata roque, cabero mujãã camasĩmiatajere mujãã masiriticõãgarã. Bairi caroaro cariape tũgopeoya,” na ñ quetibũjũyupũ Jesús.

La parábola de la semilla que crece

²⁶ Ñ yaparo atore bairo na ñ quetibũjũnemoñupũ tunu: “Dios yaye macããjẽrẽ quetibũjũrique, jĩcãũ camasocu yepapũ otere cũ caoteriyere bairo niña: ²⁷ Ote yaparori bero, tie otere ñnapecõã ãmeimi. Bairi tocãnacã ñnamia cãni, tocãnacã rũmua ãnicõã, cũ cabaitoye, cũ caoterique pũame puticoato. Bairi cũ pũame dope bairo bairi caputirore masĩẽcũmi. ²⁸ Putiro, yoaro mee pũũ witiro. Pũũ witi yaparo, carupa jatĩ jeñarõ. Carupa jatĩ jeña yaparo, carĩca wiyoro, tie bũti carupa rupaa jeñarõ. ²⁹ Ti rupaa cabũtiro ñña, jeimi tiere caoterica, ‘Tocãrõã bũti yaparoya,’ ñ. Torea bairo Dios yaye macããjẽrẽ quetibũjũrique cũã niña,” na ñ quetibũjũyupũ Jesús.

La parábola de la semilla de mostaza

(Mt 13.31-32; Lc 13.18-19)

³⁰ Ñ quetibũjũ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ Jesús tunu cũtu catũgorã etarãrẽ: “¿Dope bairo mujããrẽ yũ masĩõñati Dios cũ carotimasĩrĩpaure? ¿Di wãme ñnorẽ ñcõñarĩ mujããrẽ yũ quetibũjũyati? ³¹⁻³² Mostaza na caĩrĩ apeacarẽ jĩcãũ cũ wesepũ cũ caotericaacarẽ bairo niña Dios cũ carotimasĩrĩpaũ. Tia apeacã pũame õcããcã majũ nimirõcũã, cabero puti bũtiátó, pairicũ majũ áya, nipetirije wesepũ oterique netõrõ. Paca majũ rũpũri cũtiya. Bairi minia cũã tii yucũ rũpũripũre na ria batiirire qũẽnorĩ nicõãmasĩñama. Torea bairo niña Dios cũ carotimasĩrĩpaũ cũã,” na ñcõña quetibũjũyupũ Jesús.

El uso que Jesús hacía de las parábolas

(Mt 13.34-35)

³³ Torea bairo jeto capee wãme ñcõñarĩ na quetibũjũnucũñupũ Jesús nipetiro camasã cũtu catũgorã etarãrẽ. Na camasĩjĩãtiparo cãrõ caroaro na quetibũjũyupũ. ³⁴ Dise ñnie quetibũjũriyere ñcõñaetiri na quetibũjũesupũ. Bairũã, aperã na camano na catũgoe-topũ cũ cabuerã pũamerã nipetiro caroaro tũgojĩãtipetiricarõ na quetibũjũnucũñupũ.

Jesús calma el viento y las olas

(Mt 8.23-27; Lc 8.22-25)

³⁵ Cabero ti rũmũ muirũ cũ cajããtõ, Jesús pũame atore bairo na ññupũ cũ cabuerãrẽ: —Jito, ati utabucũra ape nũgõãpũ marĩ pẽña átõca.

³⁶ Bairo cũ caĩrõ bero, cũ cabuerã ájããñuparã cũmua cũ cajãatacapũ, ape nũgõãpũ pẽñagarã. Bairo na caátó, aperã cũã na cũmu rupaa mena Jesujãã bero usa asũparã. ³⁷ Bairo na caátó yua, wĩno paio papu atĩjũgoyuparo. Bairo capapuro ocoturi paio atĩjabejããñuparõ, cũmua ruagari tũnipũ yua. ³⁸ Mai, Jesús pũame na caátó beroaca, cũmua cawaturo pũame jutipoti buirũ cãnijããcoasupũ. Bairo cũ cabairoi, cũ cabuerã pũame cũ wãcõñuparã. Cũ wãcõrĩ atore bairo qũĩñuparã Jesure:

—Jããrẽ cabuei, ruarã marĩ baiya! ¿Mũ tũgoñaẽtĩñati jããrẽ? —qũĩñuparã.

³⁹ Bairo na caĩrõ tũgowãcã, wãmũnucãñupũ Jesús. Wãmũnucã, wĩnorẽ jãnarotiyupũ. Tunu bairoa oco turi cũãrẽ:

—Jãna átoja! —ññupũ.

Bairo cũ caĩrõ, jicoquei jãnapeticoasuparo yua. ⁴⁰ Cabero atore bairo na ññupũ Jesús cũ cabuerãrẽ:

—¿Nopẽirã bũtiro mujãã uwiyati? ¿Dios mena mujãã tũgoña tutuaetiyati mai? —na ññupũ.

⁴¹ Cũ cabuerã pũame cũ caátó ññaacũacoasuparã. Atore bairo ãmeo ññuparã na majũ: —¿Ago tame! ¿Nocãrõ majũ cũ masĩñati Jesús! Wĩno, ocoturi cũã cũ tũgocõãña.

5

El endemoniado de Gerasa
(Mt 8.28-34; Lc 8.26-39)

¹ Cabero ti utabucura ape nũgõãrũ pẽña etayuparã Jesujãã, Gerasa na caĩrĩ yerarũ. Bairo eta yua, maa nũcãñupũ Jesús. ² Bairo cũ camaa nũcãrõ, caĩmũ jĩcãũ, wãtĩ yeri pũna cacũgõũ rũame cũtu etayurũ. Camasãrẽ na carerica ùtã wiiripũ caãniatacũ cũtu etayurũ. ³⁻⁴ Mai, cũ rũame ùtã wiiripũ ninucũñupũ. Cauwioũ majũ ãñupũ. Bairo camasã rũame cũ ñesẽãrotietimiñuparã. Cũ wãmorĩrẽ, bairi cũ rũpori cũãrẽ ãpõã wẽerĩ mena nairõ cũ jiyancũmiñuparã. Bairo na caátimiatacũãrẽ, cũ rũame ãpõã wẽerĩrẽ tũgãjure recoanucũñupũ. Bairo ni ùcũ cũ átinetõnũcã masĩesupũ. ⁵ Bairo mũrecóo caãno cãrõ, ñami cũãrẽ bairo roro ñesẽãcõãnucũñupũ ùtã yucũ buiripũ. Camasãrẽ na carericaropũ awaja ñesẽãnucũñupũ. Bairo ùtã ruparire ñosẽ ñesẽãnucũñupũ. ⁶ Bairo Jesure cayoaropũ ññajõũna, cũtu atũeta, rũropaturi mena etanumuñupũ. ⁷⁻⁸ Jesús rũame atore bairo qũĩñupũ wãtĩ yeri pũnarẽ:

—¡Wãtĩ, jicoquei cũ witi ácũja! —qũĩñupũ.

Bairo cũ caĩrõã, wãtĩ yeri pũna cacũgõũ rũame awajarique mena atore bairo qũĩ awajayurũ:

—¡Mũ, Dios jõbui macããcũ macũ mũ ãniña! ¿Ñerẽ ácũ mũ atĩyati yũture? ¡Popiye yũ cabaipeere ápericõãña! —bũtioro qũĩñupũ.

⁹⁻¹⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, qũĩ jẽniñañupũ Jesús wãtĩ yeri pũnarẽ:

—¿Ñamũ mũ wãmecũtiyati?

Bairo cũ caĩrõ tũgo, qũĩñupũ wãtĩ yeri pũna Jesure:

—Jãã, capããrã jãã niña. Bairo yũ wãme, Legiõn yũ ãniña. ¡Jããrẽ ape macãrũ jãã mũ joepa! —bũtioro qũĩñupũ wãtĩ yeri pũna Jesure.

¹¹ Mai, totũ ùtãũrũ capããrã yesea nurĩcãrã ùgarã ásuparã. ¹² Bairo na caũgaãno, wãtĩ yeri pũna rũame atore bairo bũtioro qũĩñuparã Jesure:

—¡Yesearũre jããrẽ jããrotiya! Narũre jãã jããgarã —bũtioro qũĩñuparã.

¹³ Bairo na caĩrõ tũgo, “¡Jau! Topũ ánãja toroque,” na ññupũ Jesús, na ároti yua. Bairo cũ caĩrõ, wãtĩ yeri pũna rũame caĩmũrẽ cũ witipeticoásúparã. Yesearũre jããrásúparã. Bairo yeseare na cajããrĩparũ yua, yesea ùtãũ bui caãnimiatana rũame mecũrã utabucurapũ atũre ñãñuacoásúparã. Bairo yua, ruapeticoasuparã yesea rũame.

¹⁴ Bairo na cabairo ñña, yeseare cacotemiatana rũame acũari acoásúparã. Macãrũ etacoasuparã. Topũ na quetibũjũyuparã nipetiro yesea na cabaiatajere. Macã tũni macããna cũãrẽ na quetibũjũyuparã. ¹⁵ Bairo tiere tũgori, camasã rũame ññarásúparã cabaiatajere. Bairo topũ etarã, qũĩña acũacoasuparã capããrã wãtĩ yeri pũnarẽ cacũgomiatacũre. Cũ rũame jutii jãñarĩ, caroaro tũgoñarĩqũẽ mena ruiyurũ. Bairo dope bairo cũ cabaiatajere masĩena, uwijãñũñuparã. ¹⁶ Bairo baicõã, caĩñaatana rũame, na quetibũjũyuparã caetarãrẽ. Wãtĩ yeri pũnarẽ cacũgomiatacũ cũ cabaiataje, bairi yesea na cabaiataje cũãrẽ na quetibũjũyuparã. ¹⁷ Bairo na caquetibũjũro, bũtioro Jesure cũ uwiri, atore bairo bũtioro qũĩñuparã: “¡Tunu ácũja mũ caatĩatatorũ!” qũĩñuparã Jesure to macããna, Gerasa yepa macããna.

¹⁸ Bairo na caĩrõĩ, Jesús rũame cũmũarẽ ájããñupũ tunu cũ cabuerã mena. Bairo cũ caájããrõ, wãtĩ yeri pũnarẽ cacũgomiatacũ rũame bũtioro qũĩñupũ Jesure: “¡Jesús, mũ mena yũ ágaya bũtioro!” qũĩñupũ. ¹⁹ Bairo cũ caĩrõ, Jesús qũĩñupũ tunu:

—¡Yũ yau, tuaya! ¡Mũ ya macã rũame tunu ácũja! Topũ etaũ, mũ yarã to macããnarẽ na quetibũjũya marĩ Quetiuparũ Dios mũrẽ mairĩ caroaro mũ cũ caatĩatajere —qũĩñupũ.

²⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, tunucoásúparũ cũ ya macãrũ. Topũ etaũ, nipetirã Decápolis na caĩrĩ macãã macããnarẽ na quetibũjũyupũ Jesús cũ caatĩatajere. Tiere tũgori nipetiro camasã tũgo acũacoasuparã.

La hija de Jairo. La mujer que tocó la capa de Jesús
(Mt 9.18-26; Lc 8.40-56)

²¹ Bairo cabero Jesús ti ʉtabɛɛrɛre cū capēñaetaro, capāārã camasã cū coteyuparã. Bairo cū caetaro ñña, cū cacoteatana pɛame capāārã cūtu neñapoyuparã. ²² Bairo Jesús cū camaa nɛcārõ, cūtu etayupɛ caĩmɛ jĩcãũ, Jairo sawãmecɛɛ. Jairo pɛame camasã na cañubueri wii sinagoga quetiupɛ ãñupũ. Toreɛ cūtu eta, rɛporaturi mena eta numurĩ Jesure qũĩroyupɛ. ²³ Atore bairo qũĩñupũ:

—Jesús, yɛ macõ riácõpɛ baiamo! Mɛ wãmo mena cõrẽ ñĩgã peõñɛ asá, cõ cacaticoaparore bairo ñ.

²⁴ Bairo cū caĩrõ tũgo, Jairo mena acoásupɛ Jesús. Bairo cū caátó, camasã pɛame ʉtabijaro majũ cū ʉsayuparã Jesure. ²⁵ Mai, na mena macããcõ jĩcãõ carijãnaecõ ãñupõ. Yoaro, pɛga wãmo peti rɛpore pɛga pēnirõ cānacã cūmarĩ majũ tiere riayupo. ²⁶ Capāārã caucotiri majã cõ ʉcotimiñuparã. Na caucotimiatacũārẽ, cõ tũgoesuparo. Bairo na caátimiatacũārẽ, jĩrĩã netõrõ roro majũ baiyupo. Tunu bairo cõ cacũgorijeacarẽ na nunire peyocõãñupõ ʉco wapa. ²⁷ Bairo baicõã yua, tũgoñañupõ cõ pɛame Jesús cū camasĩrĩjērẽ, cū cariaye netõrĩjērẽ. Bairo tiere tũgoñarĩ, Jesús bero pɛame asúpo. Bairo cū bero atĩ yua, cū jutirore tuañañupõ. ²⁸ Mai, cõ pɛame cariape tũgoñañupõ Jesús cū cariaye netõmasĩrĩjērẽ. Bairo cariape tũgoñarĩ yua, “Cũ jutiro cayoaro yapaacarẽ yɛ capãñaata, yɛ caticoago,” ñ tũgoñañupõ. Bairo tiere ñ tũgoñarĩ, Jesús bero pɛame atĩri, tore bairo asupo. ²⁹ Bairo cõ caáto, tocārõã jicoquei caticoasupo. Cõ carĩpetirije riaye jãnacõasuparo. Bairi cõ pɛame tocārõã masĩcõãñupõ cõ riaye canetõrĩjērẽ yua. ³⁰ Jesús pɛame, “Yɛ camasĩrĩjẽ jũgori jĩcãõ cõ cariaye cutiere yɛ netõãpũ,” ñ masĩñupũ. Bairo masĩrĩ, atore bairo na ññupũ Jesús cūtu caãna camasãrẽ:

—¿Noa na tuañaati yɛ jutirore? —na ñ jēniñañupũ.

³¹ Bairo cū caĩrõ tũgo, cū cabuerã pɛame atore bairo qũĩñuparã Jesure:

—Jãã cabuei, rita ãnoa camasã capāārã niñama. Bairi mɛ tunerocayama noo na caboro. Nana na caátiere mi bauya —qũĩñuparã.

³² Bairo na caĩrõ tũgomicũã, cõ ññamacãñupũ, cūrẽ capãñaatacore masĩgu. ³³ Bairo ññamacã cū cabaiãno, cariamiataco pɛame, cõ cacatiatajere masĩrĩ, tunu bairi uwitũgoñarĩ, Jesutɛ etayupo. Rɛporaturi mena Jesús rɛpori tɛpɛ etanumuñupõ. Bairo etanumurĩ, nipetirije cõ cabaiatajere Jesure cū quetibũjɛyupo. ³⁴ Bairo cõ caĩquetibũjɛro bero, cõ ññupũ Jesús:

—Yɛ yao, yɛ camasĩrĩjērẽ cariape mɛ tũgoñaupa. Bairi mɛ riayere yɛ netõcõãña. Tunu ácõja ʉseanirĩqũẽ mena —cõ ññupũ Jesús.

³⁵ Bairo cū caĩñitoyea, jĩcãārã etayuparã, Jairo ya wii macããna pɛame. Jairore qũĩ quetibũjɛrã etayuparã:

—Mɛ macõ merẽ baiyasicoaamo. Bairi tocārõã cū patowãcõña marĩrẽ cabueire —qũĩ quetibũjɛyuparã Jairore.

³⁶ Bairi Jesús cūã cū caĩrĩjērẽ tũgoyupɛ. Bairo tũgori, atore bairo qũĩñupũ Jairore:

—Jairo, tũgo acɛaeticõãña. Dios cū camasĩrĩjẽ jetore tũgoñatutuaya —qũĩñupũ Jesús Jairore.

³⁷ Bairo ñcõã, Pedro, Santiago, cū bai Juan ásúparã Jesús mena. Aperãrẽ na árotiesupɛ Jesús. ³⁸ Bairo Jairo ya wiipɛ na caetaro, ti wii macããna pɛame oti awaja ãñuparã. Cabaiyasiatacore bopacooro cõ cabairijere cõ ñña otiyuparã. ³⁹ Bairo na cabairo ññarĩ, ti wiire jããrĩ bero, atore bairo na ññupũ Jesús:

—Awaja otieticõãña mɛjãã. Atio sawĩmao baiyasietiyamo. Cãnio baiyamo —na ññupũ Jesús.

⁴⁰ Bairo cū caĩrõ tũgo, nipetirã to macããna pɛame roro cū bócaboyeticõãñuparã, “Merẽ yasicoaamo,” ñrã. Bairo na cabaimiatacũārẽ, Jesús pɛame ti wiire na wiyocõã joyupɛ. Áti yaparo, cariacoataco ãnacõ cõ cañopɛre jããcoasupɛ cõ ãnacõ pɛna mena.

⁴¹ Bairo jããeta yua, cõ ãnacõ wãmorĩrẽ ñerĩ, atore bairo cõ ññupũ:

—¡Talita cum! (Bairo ñgaro ñña: “Cawĩmao wãmɛncãña.”)

⁴² Bairo cū caĩrō, cō p̄ame jicoquei catitunurĩ wām̄nucã ñesēãcoasupo yua. Mai, p̄ga wāmo peti r̄pore p̄ga p̄nirō cānacã cūmarĩ majũ cūgoyupo. Bairo cō cacatitunurō ñnarĩ, camasã p̄ame butioro tūgoñacōã maniásuparã. ⁴³ Bairo na catūgoñamiamiatacũārē, Jesús p̄ame na ñnemoñupũ tunu atore bairo: “Aperārē na quetib̄jueticōãña cawĩmao cō cacatiatajere,” na ñnupũ. Ī yaparo, ũgariquere cōrē na nurotiyup̄ yua.

6

Jesús en Nazaret

(Mt 13.53-58; Lc 4.16-30)

¹ Cabero, ti macãp̄ witi acoásup̄ Jesús. Cū cabuerã p̄ame cū mena ásúparã. Bairo witi acoátĩ yua, cū ya yepa majũp̄ etayuparã. ² Eta, yerijārĩcã r̄m̄ caño ti yepa macãña na cañubueri wiire jãñupũ, na quetib̄juḡ. Bairo cū caquetib̄juro tūgo, camasã capããrã tūgocōã maniásuparã. Atope bairo ñnuparã:

—Ñnia, caroaro jĩcārō t̄ni quetib̄juyami. ¿Noop̄ atie caroaro cū caquetib̄jumasĩrĩjērē cū masĩnuparĩ? ¿Dope bairo átijēñorĩqũē cūārē cū átimasĩnuparĩ? ³ ¿Ñni, yucupãĩrĩ mena rocapata ũnierē caqũēnou macũ mee cū ñniñati? ¿Marĩ mena macããcō, María macũ mee cū ñniñati? Bairi, ¿Santiago, José, Judas, Simón jūgoc̄ mee cū ñniñati? Cū marĩ masĩjãñuña. Bairi, ¿marĩ mena macãña rōmirĩ jūgoc̄ mee cū ñniñati? —ameo ĩ jēniñañuparã na majũ.

Bairi Jesure qũĩroagaetiri, cū ya macã macãña p̄ame cū caquetib̄jurijere tūgogaesuparã. ⁴ Bairo na catūgogaeto ñña, atore bairo na ñnupũ Jesús:

—Profeta majã tocānacãñp̄rea na ĩroanucũñama camasã nipetiro na cañesēārōp̄. Na ya macã macãña, bairi na ya wii macãña majũ roque na boetinucũñama. Na yarã jeto na ĩroaetinucũñama —na ñnupũ Jesús.

⁵ Bairi cū ya macã macãña cū caquetib̄jurijere cariape na catūgogaetoi, capee caroa cū caátijēñomasĩrĩjērē top̄re áti ñnoesup̄ Jesús. Jĩcããrã cariarã jetore cū wāmo mena na p̄ñarĩ na catioyup̄. ⁶ “Cūrē cariapea ññami,” to macãña camasã na cañtūgousaetie jūgori, tūgoñarĩqũē pairi tūgoñacōã maniásup̄ Jesús.

Jesús envía a los discípulos a anunciar el reino de Dios

(Mt 10.5-15; Lc 9.1-6)

Bairo na cabairo ñnarĩ, Jesús p̄ame totuaca cañni macãrĩp̄, na quetib̄j̄ ñesēãã ásúp̄. ⁷ Bairo jĩcã r̄m̄ na neñoñupũ Jesús cū caquetib̄j̄rotijoparã p̄ga wāmo peti r̄pore p̄ga p̄nirō majũ cañarē. Bairo na bese yaparo yua, tocānacã macãã, p̄garã jeto na árotiyup̄. Mai, na caápáro jūgoye na joyup̄ masĩrĩqũērē, wātĩ yeri p̄ñarē wiyomasĩrĩqũē majūrē. ⁸ Tunu apeye na cacūgorije ũnierē na jeárotiesup̄. Bairi wasopoa, apeye ũnierē na cajããrĩ poa, pan, dinero cūārē na jeárotiesup̄. Na tueric̄ jetore na neárotiyup̄. ⁹ Tunu r̄po jutii na cacūgorije, na jutii na cajãñarĩjē jeto mena na árotiyup̄. ¹⁰ Bairo na ároti yaparo, atore bairo na ñnupũ:

—Noo mujãã cañesēārōp̄ jĩcã wii ũnorē etarã, toa tuacōãña, ti macãp̄ mujãã cañni r̄m̄rĩ cārō. Capee wiirip̄ patowãcō ñesēãētĩcōãña. ¹¹ Bairi di macã macãña ũna mujãã cabapacuto na caboeticōãta, o mujãã yaye quetire na catūgogaeticōãta, na mena ãmerĩcōãña. Bairi na ya macãrē witiáná, na macã ñerĩrē mujãã r̄po jutii macããjērē mujãã paregarã, “Roro jããrē mujãã átiap̄,” ĩrã —na ĩ joyup̄ Jesús.

¹² Bairo cū caĩrō bero acoásuparã yua. Bairo áná yua, camasãrē, “Roro mujãã caátinucũrĩjērē tūgoña yapapuari tūgoña wasoaya. Dios yaye busurique p̄amerē tūgousajūgoya,” na ĩ quetib̄j̄ ñesēãñuparã. ¹³ Tunu bairoa camasã capããrã wātĩ yeri cacūgorãrē na acurewiyoyuparã Dios cū catutuarije jūgori. Capããrã cariayec̄na cūārē na r̄poare use aceituna mena na piopeori na catioyuparã.

La muerte de Juan el Bautista

(Mt 14.1-12; Lc 9.7-9)

¹⁴ Ti yutea caāno camasā nipetiro Jesús cariarārē cū canetōmasīrjērē tūgoyuparā. Bairo quetiupau rey Herodes cūā queti tūgoyupu Jesús cū caátimasīrjērē. Bairo tiere tūgo, atore bairo na ĩñupū cū carotirārē:

—Jesús na caí, cūā ācūmi Juan el Bautista cabaiyasiricu ānacū tunu cacati majū. Bairo cabai ānirī capee átijēño masīmi —na ĩñupū Herodes.

¹⁵ Aperā qūñuparā:

—Dios camasārē cū caquetibujerotijoricu ānacū, Elías cawāmecucu ānacū catiri buiaetaupu —qūñuparā aperā.

Bairo aperā qūñuparā:

—Tirūmupu caānana profeta majā mena macāācū jīcāū catiri buiaetaupu —qūñuparā.

¹⁶ Bairo Herodes na caīquetibujerijere tūgomicūā, atore bairo ĩñupū:

—Juan, tirūmupu cū rupoare yu capatarocarotiricu ācūmi Jesús. Merē caticoatacūmi tunu —ĩñupū.

¹⁷⁻¹⁸ Mai, cajūgoyepu Herodes puame Juarē ñerotiyupu. Bairo cū ñerotiri bero, āpōāwē mena cū jiyari, preso jorica wiipu cū cūroca rotijoyupu. Juan cū caquetibujerijere boesupu Herodes. Mai, “Mu bai Felipe nūmo Herodías na caīō mena mu caānie ñuētīña. Carorije niña mu caátie,” cūrē cū caīquetibujerijere boesupu. Bairo boetiri preso jorica wiipu cū cūroca rotijoyupu Herodes puame Juarē.

¹⁹ Herodías puame Juarē qūññatejāñuñupō. Bairo qūññateeri yua, cū pajīā rotigamiñupō. Bairo átirotigamiocūā, átiroti masīesupo, quetiupau rey Herodes Juarē cū camairjē jūgori. ²⁰ Herodes puame Juarē, “Caroú, Dios cū caquetibujerijou ācūmi,” ĩ tūgoña uwijāñuñupū. Bairo Juarē cū qūññoñupū. Apeyera Juan cūrē cū caīquetibujerijere dope bairo átimasīētīmicūā, caroaro mena cū caīrjērē tūgoganucūñupū Herodes.

²¹ Mai, merē etayuparo Herodías Juarē cō capajīārotimasīpa rūmu majū. Bairo jīcā rūmu, Herodes puame cū cabuiarica rūmu caetaro, bose rūmu qūññoñupū. Áticōā, cū mena macāāna cū rocajāñurī carotimasīrā, cū comandante carotirā, Galilea yepa macāāna carotimasīrā cūā cū capijioatana etayuparā. ²² Bairo na caugaāno, Felipe nūmo caānimirīcō Herodías cawāmecuco macō puame basao ásupo, Herodes cō cū cañaparore bairo ĩō. Herodes cū capijioatana cūā cō cabasarijere ĩñajesomajūcōāñuparā. Bairo nipetirā na catūgoro, atore bairo cō ĩñupū Herodías macōrē Herodes puame:

—Noo, yure mu cajēnigari wāmerē yu jēniña. Mu yu jomajūcōāgu —cō ĩñupū.

²³ Pūgani cārō, “Ítoricaró mano Dios mena ñiña. Mu yu jomajūcōāgu dise ũnie yure mu cajēnirjērē. Yu ya yepa yu caquetiupau cuti yepa carecomacā ũno cūārē mu yu jomasīgu, mu cabooata,” cō ĩñupū. ²⁴ Bairo cawāmao puame tiere tūgori, cō pacore jēniñaō ásupo. Atore bairo cō ĩñupō:

—Caaco, ¿ñe ũnie puamerē cū yu jēnioati?

Cō paco puame ĩñupō:

—Juan el Bautista rupoare cū jēniojā.

²⁵ Bairo cō caīrō tūgo, tāmurī cō masōrīcū tūpu átí, atore bairo qūññupō:

—Bairo yu boya: Ámeacā Juan el Bautista rupoare patanerī jotu barapu jāārī, yu mu jowa —qūññupō.

²⁶⁻²⁷ Bairo cō caīrō tūgo, tūgoña yapapuacoásupu Herodes puame. Bairo tūgoña yapapuamicūā, “¡Dios mena ñiña!” cōrē yu caīatajere yu tūgoama yu capijioatana,” ĩ yua, cōrē cū caīatatore bairo átirotiyupu. Bairo cū ũmu jīcāū soldaure Juan preso jorica wiipu caācūrē cū rupoa pataroti joyupu. ²⁸ Bairo cū caīrō tūgo, cū caīrōrē bairo cū ásupu Juarē. Bairo cū pajīā yaparori bero, cū ānacū rupoare jotu bapa buipu nejāārī, Herodías macōrē cō nuniñupū. Cō puame cō pacore cū rupoa ānatōrē cō neásupo, cū cayasiro cō masīáto ĩō.

²⁹ Cabero Juan cū cabuemirīcārā puame bairo cūrē na capajīārocarijere queti tūgori preso jorica wiipu etarā, cū ānacū rupaure neásuparā, masā operu cū yarocagarā.

Jesús da de comer a cinco mil hombres
(Mt 14.13-21; Lc 9.10-17; Jn 6.1-14)

³⁰ Cabero Jesús cū caquetibujurotjoricarā tunu etayuparā. Bairo eta yua, Jesure cū quetibujuyuparā na caátiñesēātaje, bairi na caibueñesēātaje cūārē. ³¹ Bairo na caīquetibujuro bero, atore bairi na ĩñupũ Jesús:

—Jito aperopũ. Topũ eta, uga, marĩ yerijāgarā mai —na ĩñupũ.

Mai, camasā capāārā na tupure nairō majũ na caetaro, dope bairi átiuga masĩesuparā Jesujāā. ³² Bairi topũ caāniatacũ cūmuarē ájāārĩ camasā manopũ acoásúpũ Jesús cū cabuerā mena. ³³ Bairo Jesujāā na caátĩere masĩrĩ yua, nipetiro macāā macāāna Jesujāā na caátópũ, utabucũra tĩni maapũ atu ásúparā. Bairo áná, na jũgoye na capēñaetaparopure ānicote yuyuparā. ³⁴ Bairi Jesús utabucũra ape nũgõāpũ pēñaeta yua, maa nũcāñupũ. Maa nũcārĩ yua, camasā capāārārē na ĩñañupũ. Bairo bai, bopacooro na ĩñañupũ, nurĩcārā oveja narē cacotei camánarē bairi na cabairo jũgori. Bairi capee bueriquere na bueyupũ. ³⁵ Bairo na cū cabueāno, ñamicāācā nicoasuparo. Bairi cū cabuerā pũame Jesutũ etari, atore bairi qũĩñuparā:

—Merē ñamicā majũ niña. Atopure wiiri maniña. ³⁶ Dope camasā capāārārē na marĩ áperā. Bairi ānoarē na mũ árotiwa macāāpũ, na majũ na caugapeere na wapatirápáro —qũĩñuparā Jesure.

³⁷ Bairo na caĩrō tũgomicũā, atore bairi na ĩñupũ:

—Mũjāā majũ na ugarique nuña —na ĩñupũ.

Bairo cū caĩrō tũgo, bairi qũĩñuparā:

—¿Jāā cawapatiráto mũ boyati? ¿Dos cientos denario moneda tiiri cārō mena pan rupare jāā wapatiracuti, narē nugarā?

³⁸ Bairo na caĩrō tũgo, atore bairi na ĩñupũ Jesús:

—Pan rupaa, ¿nocānacā rupaa majũ mũjāā cũgoyati? ĩñarájá.

Bairo cū caĩrōrē bairi áti yaparori bero, atore bairi qũĩ quetibujuyuparā:

—Jāā, jĩcā wāmo cārō pan jororiaca, wai, pũgarāācā tocārōā jāā cũgoya.

³⁹ Bairo cū na caīquetibujũ yaparo bero, camasā capāārā to caānarē taa yeparũ rupa poari na ruirotiyupũ. ⁴⁰ Bairo jĩcā poa macāāna, ape poa macāāna cien majũ camasā ruiyuparā. Ape poa macāāna, ape poa macāāna, cincuenta majũ camasā ruiyuparā. ⁴¹ Bairo na caruiro ĩña, pan rupaa jĩcā wāmo cānacā rupaacarē, wai pũgarā mena nerĩ, jõbuire ĩnamũgõjori, “Jāā Pacũ, jāā mena mũ ñujāñuña,” qũĩ jēniñupũ Jesús Diore. Bairo qũĩ jēni yaparo, pan rupaare carecomacā peeri, cū cabuerārē na nuniñupũ, camasārē na cabatoparore bairi ĩ. Wai cūārē carecomacā peeri, cū cabuerārē na nuniñupũ, camasā nipetirore na cabatoparore bairi ĩ. ⁴² Bairo na cabatoro bero yua, nipetiro camasā caroaro ugayapicoasuparā, ugarique na cabatoatajere. ⁴³ Bairo na cauga tuaro bero, jejāāñuparā piiripũ na caugaruarijere. Pũga wāmo peti rupore pũga pēnirō cānacā piiri majũ jejāā jiroyuparā. ⁴⁴ To caāna caugaatana jĩcā wāmo cānacā mil majũ camasā āñuparā.

Jesús camina sobre el agua

(Mt 14.22-27; Lc 6.16-21)

⁴⁵ Tĩpau bero cū cabuerārē cūmuarũ na ájāārotiyupũ Jesús tunu. Camasārē na cū caĩñatusajotoye, ti utabucũra jĩnũgõāpũ Betsaida macāpũ cū jũgoye na capēñaátó boyupũ. ⁴⁶ Bairi camasārē na ĩñatusajo yaparo, ũtāũ buipũ wāmucoásúpũ Jesús, Diore cū jēniácú. ⁴⁷ Bairi muipũ cū cajāārō canaioatĩpau Jesús cū cabuerā cūmua mena merē tira recomacā majũpũ na ĩñajoyupũ Jesús. Cū pũame jĩcāũā āñupũ ti ũtāũ buipũ. ⁴⁸ Topũ ācũ, cū cabuerā popiye mena na capēñaátóre ĩñajoyupũ. Mai, wĩno pũame bũtioro na rĩapere papu tunuoñuparō. Bairo roro na cabairo, cabusuparo jũgoyeaca oco bui peari natũ asúpũ Jesús. Cū pũame na netõágure bairi baimiñupũ. ⁴⁹ Bairo oco buipũ cū caató ĩña yua, cū cabuerā uwiri bairi awajayuparā: “¿Āni, camasocũ ānacũ wātĩ marĩtũ atĩyami!” ĩñuparā. ⁵⁰ Cū cabuerā nipetirā qũĩñañuparā Jesure. Bairo bũtioro cauwirā ānirĩ bairi ĩ awajayuparā yua. Bairo na cabairo, jicoquei Jesús pũame na ĩ joyupũ:

—¿Tũgoñatutuaya yũ yarā, Jesua yũ āniña, yũ uwieticõña! —na ĩñupũ.

⁵¹ Bairo cūmuarᵑ cū caájããrõ, wīno pᵑame papu jānacoasuparo yua. Bairo cabairo ñña, cū cabuerã pᵑame bᵑtioro ñña acuacoasuparã. ⁵² Cajũgoye Jesús pan rupare cū caátijẽnorĩqũẽrẽ caĩnarĩcãrã nimirãcũã, cū caátimasĩnetõrĩjẽrẽ tũgoña masĩẽsuparã. Na yeri mena tũgoña masĩẽsuparã.

Jesús sana a los enfermos en Genesaret

(Mt 14.34-36)

⁵³ Bairo pẽnaánã, ᵑtabᵑcᵑra ape nũgõãpᵑ etayuparã, Genesaret cawãmecᵑti yeparᵑ. Topᵑ etarã, na cūmuarẽ jiyatupoo yaparo, maa nũcãñuparã. ⁵⁴ Bairo na caetaro ñña, jicoquei to macããna pᵑame Jesure qũñña masĩñuparã. ⁵⁵ Bairo cū caetaro ññarĩ, ti yepa macããna nipetirõpᵑre atuátĩ, na quetibᵑjᵑ batoyuparã. Cariayecᵑnarẽ na canerĩ coro mena na jeatĩ rotiyuparã, “Tĩpᵑᵑᵑna niñami Jesús,” na caĩrõpᵑ. ⁵⁶ Bairo na pᵑame Jesús noo cū caborõpᵑ cū caãñesẽãrõ, o peeti macããcã, o capairi macã, o macã tũni macãã macããrĩpᵑ cū caátõ cũãrẽ na jeásúparã camasã cariarãrẽ. Jesús cū caátĩ wããrĩpᵑ cariarãrẽ na cũñuparã, bᵑtioro, “Mᵑ jutiro yapacareẽ jãã pãñarotiya,” cũrẽ na caĩmasĩparore bairo ñrã. Bairo cariayecᵑna tocãnacãᵑpᵑa cū jutiro yapare capãñarã caticoasuparã yua.

7

Lo que hace impuro al hombre

(Mt 15.1-20)

¹ Cabero etayuparã fariseo majã, bairi Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã mena. Na pᵑame Jerusalén macãpᵑ caátĩatana ãñuparã. ² Jesús cū cabuerã jĩcããrã wãmo coseena na caᵑgaro na ññañuparã fariseo majã. “ᵑgagarã jũgoye marĩrẽ bairo wãmo coseetiyama Jesús cū cabuerã,” ĩ bᵑsᵑpaiyuparã. Bairi, “Carorã ãnama,” na ĩ ññañuparã, fariseo majã Jesús cū cabuerãrẽ. ³ Mai, fariseo majã, judío majã nipetirã na ñĩcũjãã na caátijũgoatatorea bairo ána ásuparã. Bairi caroaro na wãmorĩrẽ tocãnacãnia coseri bero jeto ᵑganucũñuparã. ⁴ ᵑgarique cawapatiratana tunu etarã cũã na wãmorĩrẽ cosenucũñuparã, ᵑgagarã jũgoye. Na ñĩcũjãã na caátinucũrĩqũẽrẽ wãme cãrõ átinucũñuparã. Tunu bairoa etirique na capiojãrĩ rᵑrĩ cũãrẽ, na jotᵑrĩ cũãrẽ cosenucũñuparã. Bairo marĩ caápericõãta, Dios, “ ‘Carorã niñama,’ marĩ ĩ ññabujioᵑmi,” ĩrã bairo átinucũñuparã. ⁵ Bairi atore bairo qũĩ jẽniññañuparã fariseo majã, bairi Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã mena Jesure:

—¿Nõpẽĩrã mᵑ cabuerã marĩ ñĩcũjãã ãnana na caroticũrĩqũẽrẽ bairo na áperiyati? Coseetiyama na wãmorĩrẽ na caᵑgaro jũgoye —qũĩ jẽniññañuparã Jesure.

⁶ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ññupũ Jesús:

—¿Caĩtopairã majũ mᵑjãã ãniñña! Dios pᵑame Isafás ãnacũ cū cawoaturica pũrõpᵑ mᵑjããrẽ cū caĩquetibᵑjᵑ jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo mᵑjãã baimajũcõãña. Alore bairo ññupĩ Dios mᵑjããrẽ:

‘Ati poa macããna na bᵑsᵑrique mena yᵑre caĩroarãrẽ bairo baibauyama.

Bairo baimirãcũã, na yeri na catũgoñarĩjẽpᵑ ricaati baicõãñama.

⁷ Na pᵑame, “Camasã na carotirique pᵑamerẽ Dios cū caquetibᵑjᵑroticũrĩqũẽrẽ netõjãñurõ caãnimajũrĩjẽ ñña,” caĩrãrẽ bairo buenucũñama.

Bairo cabuerã na caãnoi, yᵑre na cañubuegarije dope bairo átimasĩã maa, ññupĩ Dios mᵑjãã cabaĩpeere.

⁸ Mᵑjãã pᵑame mᵑjãã caátinucũrĩjẽrẽ bᵑtioro borã, Dios marĩrẽ cū caroticũrĩqũẽrẽ pᵑamerẽ mᵑjãã áperinucũña —na ĩ quetibᵑjᵑyupᵑ Jesús fariseo majãrẽ.

⁹ ĩ quetibᵑjᵑ yaparo, atore bairo na ññemoñupũ:

—Mᵑjãã caátinucũrĩjẽrẽ bᵑtioro borã, Dios marĩrẽ cū caroticũrĩqũẽrẽ cabaibotiorãrẽ bairo mᵑjãã baiya. ¹⁰ Moisés ãnacũ pᵑame atore bairo marĩrẽ ĩ woatucũñupĩ: “Mᵑjãã pacᵑare mᵑjãã caĩroaro boya. Ni ũcũ cū pacᵑre, o cū pacore roro cū caĩata, cū mᵑjãã pajãã rocaçõãgarã,” ĩ woatuyupi Moisés. ¹¹ Bairo cū caĩcũmiatacũãrẽ, mᵑjãã pᵑame ricaati mᵑjãã quetibᵑjᵑya. Alore bairo mᵑjãã ñña: “Ni jĩcãũ ũcũ cū pacᵑre, o cū

pacore, ‘Yu yaye nipetirijere merē Diore cū yu nuniarū. Corbán na caĩrjē niña. Bairi mǎjǎā cabopacarijere yu nunimasīētīña,’ cū caĩata, ñurō. ¹² Bairi ni jīcǎū ūcū tore bairo caĩ ānirī, cū pacure, o cū pacore cū cajuátinemorō boetiya,” mǎjǎā ĩ quetibǎjuya. ¹³ Bairo ĩ quetibǎjurā, Dios marirē cū caroticūrīqūērē cajānarotirārē bairo mǎjǎā baiya. Bairo caquetibǎjurā ānirī netōjǎñurō mǎjǎā boya mǎjǎā caátinucūrījē mǎjǎā ya wāme pǎamerē. Tore bairo jeto capee wāme majū mǎjǎā átinucūña.

¹⁴ ĩ quetibǎju yaparo, camasārē na piineñorī, atore bairo na ĩñupū Jesús:

—Mǎjǎā nipetiro camasā tǎgopeoya yu yaye quetibǎjuriquere. Tiere tǎgomasīña:

¹⁵ Camasā na caugarije wapa jǎgori mee carorā niñama. Na majūā rorije na yeripū na catǎgoñanucūrījē jǎgori roque carorā niñama. ¹⁶ Mǎjǎā, caāmoocuna mǎjǎā āniña. Bairi āmerē yua, mǎjǎārē yu caquetibǎjuatajere tǎgoāmewiyoya mǎjǎā yeripū —na ĩ quetibǎjuyupū Jesús.

¹⁷ Bairo ĩ yaparo, camasā capāārā watoapū caāniatacū na aweyocoásupū. Á yua, cū cabuerā mena wiipū jǎācoásupū. Bairo ti wiipū jǎāeta, cū cabuerā pǎame atore bairo qūī jēniñañuparā: “Ape wāme ĩcōñarī camasārē mǎ caquetibǎjurije, ¿dope bairo ĩgaro to ĩñati?” ¹⁸⁻¹⁹ Bairo cū caĩrō tǎgo, atore bairo na ĩñupū Jesús cū cabuerārē:

—¿Mǎjǎā cūā mǎjǎā tǎgomasīētīñati yu yaye quetire? Nipetiro camasā na caugarije tocānacā wāme pǎame na paaropū yuaya. Yuari yua, cabero netōcoaya. Na caugarije mee na yeri pūnarē to royetuo joroque na átiya.

Bairo ĩ, “Tocānacā wāme ugarique caroa jeto niña,” ĩgu ĩñupū Jesús. ²⁰ Tunu atore bairo ĩnemoñupū:

—Na yeripū roro na catǎgoñarījē roque na yeri pūnarē tǎgoña asurotiya. Bairi roro na catǎgoñarījē jǎgori carorije caánarē bairo na ĩñañami Dios. ²¹ Camasā na yeripū roro na catǎgoñarījē jǎgori tocānacā wāme carorijere átinucūñama. Ato cānacā wāme majū na caátinucūrījē niña: átiepericarā cutaje, jerutirique, aperārē pajjārerique, ²² camasā na nūmoa mee, o na manapūā mena mee ānajē, tunu apeye ūnierē bonetōrīqūē, roro tǎgoñarīqūē, ĩtorique, cawāmarā jeto āna āmeo roro ānajē cutaje, roro ĩñaugorique, bǎsupairique, botiorique ānajē cutaje, tǎgomasīētājē ānajē cutaje. ²³ Bairo camasā na yeripū roro na catǎgoñarījē jǎgori roro átiyama. Bairo na wāmorī coseena na caugarije wapa mee, roro na caátie jǎgori carorije caánarē bairo na ĩñañami Dios —ĩ quetibǎjuyupū Jesús cū cabuerārē.

Una extranjera que creyó en Jesús

(Mt 15.21-28)

²⁴ ĩ quetibǎju yaparo, topū caāniatacū Tiro cawāmecuti macǎpū ásúpū. Topū eta, topū cū caetarijere camasā na camasīrō boesupū Jesús, capāārā yu tǎpū na neñarema, ĩ. Bairi jīcǎ wiipū jǎācoasupū. Bairo jǎāmicūā, dope bairo bairuti masīēsūpū camasārē. ²⁵ Topū cū caetaro beroaca, jīcǎō carōmio cawātī yeri pūna jǎāecorico paco pǎame Jesús tǎpū rǎpopaturi mena etanumuo etayupo. ²⁶ Mai, cō pǎame ape yepa macāācō sirofenicia na caĩrō macāācō āñupō. Bairo etari, bǎsurique tutuaro mena cō macōpū wātī caācūrē cū acure rocawiyoyo rotiyupo. ²⁷ Bairo cō caĩmiatacūārē, atore bairo cō ĩñupū Jesús:

—Mǎa, israelita yao mee mǎ āniña. Bairi mǎ yu cajuápata, jīcǎū cū pūnaa na caugarije pan rupaare ēmarī cū wii yaiare canureire bairo yu átibujioñ —cō ĩñupū.

²⁸ Bairo cū caĩrō tǎgo, bairo qūīñupō.

—Bairoa mǎ átibujioñ bairǎa. Bairo mǎ caĩmiatacūārē, bairǎpǎa cawīmarā na caugawerije yepapū cañarījēācārē uganucūñama wii yaia cūā. Bairi na caugaricaroacarē bairo yu mǎ juátigu petoaca —qūīñupō carōmio Jesure.

²⁹ Bairo cō caĩrō tǎgo, bairo cō ĩñupū:

—Cariapea miña. Caroaro yu mena mǎ catǎgoñatutuario jǎgori, wātī mǎ macōpǎre caānimitacūre merē yu witirotiya. Tunu ácōja mǎ ya wiipū —cō ĩñupū Jesús.

³⁰ Bairo cō ya wiipǎre tunueta ácō, cō macō, wātī yeri pūna cacǎgomiataco cacatiopǎre cō etayupo yua.

Jesús sana a un sordomudo

³¹ Bairo Tiro macãpũ cañniatacũ Jesús acoásúrũ. Bairo netóáná, Decápolis cawãmecuti macãã etari, netóáná, Galilea utabucura tũpũ etayurũ tunu. ³² Bairo topũ cũ caetaro, jĩcãũ tũgomasiẽtĩ, bairi caroaro busumasĩẽtĩ cabaire cũ neásúparã Jesús tũpũ, cũ wãmo mena cũ ñigãpeonetóáto írã. ³³ Bairo cũtũ na cane etaro ñña, Jesús pũame aperopũ camasã na camanopũ cũ neásúrũ. Topũ cũ neá, cũ wãmojũãrĩ mena cũ ãmoo operipũ ñu-jõrĩ bero, cũ wãmojũãrẽ ucoo wareri, cũ ñemerõrẽ pãñañupũ. ³⁴ Cabero umrecóopũre ñnamũgõjori yeri jĩnijãñupũ. Cabero qũĩñupũ cabusumasĩẽcũ catũgomasiẽcũrẽ: “¡Efata!” Efata ñgaro ñña: “¡Pãña!” Cũ ãmoo to tusuáto ñ, bairo ññupũ.

³⁵ Bairo Jesús cũ caĩrõ tũgomasi, bairi tunu busumasĩ baicoasurũ yua. ³⁶ “Aperãrẽ na mũjãã quetibũjũera,” na ñmĩñupũ Jesús. Bairo, “Mũjãã quetibũjũera,” cũ caĩmiatacũãrẽ, aperãrẽ na quetibũjubatoo peyocõãñuparã. ³⁷ Bairo cũ caátiere ñña acũacoati, bairo qũĩñuparã: “Nipetiri wãmerĩ caroaro átiyami Jesús. Cabusumasĩẽna cũãrẽ na busumasĩõ joroque na átiyami. Tunu bairoa catũgomasiẽna cũãrẽ na tũgomasiõ joroque na átiyami,” ññuparã.

8

Jesús da de comer a cuatro mil personas

(Mt 15.32-39)

¹ Ti yutea caãnorẽ camasã capããrã Jesús tũpũ tunu na caneñaporo, cũ cabuerãrẽ na piijoyurũ. Bairo na caetaro ñña, atore bairo na ññupũ:

² —Ñnoa camasã merẽ itia rũmũ majũ yũ mena nicoayama. Ñe ñnie majũ ugarique cũgoetiyama. Bairi bopacooro na ñiñaña. Jicoquei na yũ tunuo jogaetiya mai.

³ Caugarique ugaenarẽ na yũ catunuojoata, áwẽpũẽtĩbujiorãma, na ya wiiripũre ánã. Jĩcããrã na mena macããna cayoaropũ caatátana niñama. Bairi na marĩ ugarique nuto —na ññupũ.

⁴ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñuparã:

—Ñnoa camasã capããrã niñama. Tunu atopũ wiiri maniña. Bairi, ¿noorpũ marĩ bocarãti ugarique, pairo narẽ marĩ canupeere? —qũĩ jẽniñañuparã.

⁵ Bairo na caĩrõ, Jesús pũame na ñnemoñupũ tunu:

—Pan rupaa, ¿nocãnacã rupaa majũ mũjãã cũgoyati?

Bairo cũ caĩrõ, atore bairo qũĩñuparã:

—Jãã, jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãrõ pan rupaaca tocãrõã jãã cũgoya —qũĩñuparã Jesure.

⁶ Bairo na caĩrõ tũgo, camasãrẽ yeparũ na ruirotiyurũ. Bairo na caruiro ñña, tie pan jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ caãni rupaare nerĩ, Diore, “Jãã mena mũ ñujãñuña,” qũĩ jẽniñupũ. Bairo qũĩ jẽni yaparori bero, tie pããrẽ carecomacã peeri bero, cũ cabuerãrẽ na nuniñupũ, camasãrẽ na batoroti. ⁷ Wai cũãrẽ petoaca cũgoyuparã. Narẽ nerĩ, Diore, “Jãã mena mũ ñujãñuña,” qũĩ jẽniñupũ. Bairo qũĩ jẽni yaparo, na cũãrẽ na batorotiyurũ camasãrẽ. ⁸ Bairo na caáto yua, nipetiro camasã caroaro ugarapicoasuparã, ugarique Jesús cũ cabuerã na cabatoatajere. Bairo na caugatuaro bero, jejããñuparã cũ cabuerã piiripũ na caugarugarijere. Jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã piiri majũ jejããjiroyuparã yua. ⁹⁻¹⁰ To caãna caugaricarã pũame baparcãnacã mil majũ camasã ññuparã. Cabero Jesús pũame camasãrẽ, “Yũ áya,” na ñ yaparo, cũmuarẽ ájããñupũ. Dalmanuta cawãmecuti yeparũ ásúrũ yua.

Los fariseos piden una señal milagrosa

(Mt 16.1-4; Lc 12.54-56)

¹¹ Bairi Dalmanuta yeparũ cũ caãno, Jesús cũ caátiere ññarĩ busũjãgamirã, cũtũ etayuparã fariseo majã. Bairo etarã, dise ñnie átijẽnorĩqũẽ umrecóo macããjẽrẽ Jesure cũ áti ñnorotimiñuparã. “¿Cariape Dios cũ cajoricũ majũ cũ ãnicuti?” írã, bairo cũ átirotimiñuparã. ¹² Jesús pũame yeri jĩnijããrĩ, atore bairo na ññupũ:

—¿Nopẽirã ati yepa macããna, ãme caãna átijẽño ñnorĩqũẽ jetore na boyati? Bairo na cabomiatacũãrẽ, tiere áti ñnoetigũmi Dios —na ñ quetibũjũyurũ Jesús.

¹³ Ī quetibujm yaparo, na cūmuarē etajāā, utabucura ape nūgōāpū pēñacoásúpū Jesús cū cabuerā mena.

La levadura de los fariseos

(Mt 16.5-12)

¹⁴ Mai, cū cabuerā na caugapee, pan rupaare masiriticōāřī jeápéyuparā. Jícācā cūgoyuparā ti cūmuapure. ¹⁵ Bairo na cabairo, Jesús pñame bairo na ĩñupū:

—Tūgoya mujāā. Fariseo, Herodes majā yaye levadura, pan pairica na cawauorijere mujāā boeticōāña —na ĩñupū.

¹⁶ Bairo cū caĩrō tūgo, cū cabuerā pñame atore bairo āmeo ĩñuparā na majū: “¡Pan rupaa marī cajeatľbujoatajere marī masiriticūpā! Bairi bairo marī ĩmi,” āmeo ĩñuparā na majū.

¹⁷ Jesús pñame masicōāñupū na caāmeoĩřjērē. Bairi atore bairo na ĩnemoñupū tunu: —¿Nopēĩrā, “‘Pan rupaa na cajeatľbujoatajere na masiritiupari,’ ĩgu ĩcūmi Jesús,” mujāā āmeo ĩñati? Bairo mee ĩgu ĩña. ¿Mujāā tūgoña masiētĩñati mai? ¹⁸ Cayericuna nimirācūā, ¿mujāā tūgoña masiētĩñati? Tunu cacaapee cūgorā nimirācūā, ¿mujāā ĩñamasiētĩñati? Tunu caāmoocuna nimirācūā, ¿mujāā tūgoetiyati? ¿Yoaro mee mujāā masiriticoayati yu caátijēñorĩqūērē? ¹⁹ Pan rupaa, jicā wāmo cānacā rupaa jetore cūgomicūā, cañmna jicā wāmo cānacā mil majū na ũga yapicoao joroque na yu árū. Tere mujāā ĩñawū. Bairo caĩñarĩcārā ānirĩ cabero piiripū na caugarugariquere, ¿nocānacā piiri majū mujāā jejāājirori?

Atore bairo qūĩñuparā cū cabuerā pñame:

—Puga wāmo peti rupore puga pēñirō cānacā piiri cārō jāā jejāājirowū.

²⁰ Bairo na caĩrō tūgo, atore bairo na ĩñupū tunu Jesús:

—Tunu bairoa ape rñmū pan rupaa, jicā wāmo peti puga pēñirō cānacā rupaa jetore cūgomicūā, cañmna baparcānacā mil majū na ũga yapicoao joroque na yu árū. Tie cūārē mujāā ĩñawū. Bairo caĩñarĩcārā ānirĩ cabero piiripū na caugarugariquere, ¿nocānacā piiri majū mujāā jejāājirori? ¿Tere mujāā masiriticoayati?

Cū cabuerā pñame atore bairo qūĩñuparā:

—Jicā wāmo peti puga pēñirō cārō jāā jejāājirowū —qūĩñuparā Jesure.

²¹ Bairo na caĩrō tūgo, atore bairo na ĩñupū:

—Bairo majūā baiwū. ¿Bairi mujāā tūgoña masiētĩñati mai?

Jesús sana a un ciego en Betsaida

²² Jesús cū cabuerā mena etayupū Betsaida cawāmecuti macāpū. Ti macāpū na caetaro, jicāñ cacaapee ĩñamasicūrē cū ne etayuparā. Jesús tūpū cū ne etari, atore bairo bütioro qūĩñuparā, “Ānirē cū pñarĩ cū netōña.” ²³ Bairi Jesús cacaapee ĩñaecūrē cū wāmo mena cū tūgā ásúpū macā tñipū. Topū cū ne eta, Jesús cū ũcoo mena cū wareyupū cū capeere. Bairo áti yaparo cū wāmoorĩ mena cū capeere ñigā peoyupū. Bairo átiri bero qūĩ jēñiñañupū, “¿Merē apeye ũnierē miñañati?” ²⁴ Bairo cū caĩrō, caĩñaecū pñame ĩñapāmasĩri yua, atore bairo qūĩñupū:

—Ñiñaña camasārē. Bairna, yucure bairo cabaurā āñesēñama —qūĩñupū.

²⁵ Bairo cū caĩrō tūgo, Jesús cū wāmorĩ mena ñigā peonemoñupū tunu. Bairo cū caátopua, caroaro majū ĩñamasĩñupū yua. Tocānacā wāmea caroaro ĩñamasĩñupū.

²⁶ Bairo cū cabairo ĩña, atore bairo qūĩñupū Jesús:

—Tunu ácúja mū ya wiirū. Bairna, macāpūre mū tunu apérigū —qūĩñupū Jesús cacaapee ĩñamasiētĩmiatacure.

Pedro declara que Jesús es el Mesías

(Mt 16.13-20; Lc 9.18-21)

²⁷ Cabero Cesarea de Filipo na caĩrĩ yeparū Jesús, cū cabuerā mena maarpū ácú, atore bairo na ĩñupū:

—“¿Noa ācūmi?” yu na ĩnucūñati camasā —na ĩ jēñiñañupū.

²⁸ Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo qūĩñuparā Jesure cū cabuerā pñame:

—Jĩcããrã ãĩnama: “Juan el Bautista ãcũmi.” Aperã ãnucũĩnama: “Elías ãnacũ catiri ãcũmi,” miĩnama. Aperã ãnucũĩnama: “Tĩrũmũpũ caãnana profeta majã mena macããcũ jĩcãũ catiri caatãcũ ãcũmi Jesús,” minucũĩnama —qũĩ quetibũjũyuparã cũ cabuerã Jesure.

²⁹ Bairo cũ na caquetibũjũro bero, atore bairo na ã jẽniĩnanemoĩnũpũ tunu:

—¿Mũjãã ate? “¿Noa ãcũmi?” yũ mũjãã ãnucũĩnati —na ãĩnũpũ.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, Simón Pedro pũame qũĩĩnũpũ:

—Mũa, Mesías, Dios cũ cajon majũ mũ ãniĩña —qũĩĩnũpũ.

³⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩĩnũpũ Jesús Pedore: “Cũã, yũ ãniĩña. Bairãpũa, cũ, yũ caãnierẽ na quetibũjũeticõãña aperã camasãrẽ mai,” na ãĩnũpũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

Jesús anuncia su muerte

(Mt 16.21-28; Lc 9.22-27)

³¹ Tĩpau bero cũ cabuerãrẽ Jerusalẽpũ roro popiye cũ cabaipeere na quetibũjũ jũgonutuásũpũ. Quetiuparã cabũtoa camasĩrã, bairi Dios cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã, bairi sacerdote majã quetiuparã cũã, popiye cũ baio joroque na caátipeere na quetibũjũ nutuásũpũ, cũrẽ na capajĩãrotĩpee majũrẽ. “Bairo yũ, Camasã Jũgocũ, yũ na caátimiatacũãrẽ, itia rũmũ bero yũ caticoagu tunu,” na ãĩnũpũ. ³² Cũ, na caátipeere caroaro cariape na quetibũjũyupũ. Bairo cũ caĩrõ tũgo, Pedro pũame jõjãñũrõ Jesure cũ neásũpũ. Topũ eta, bairo qũĩ jũgoyupũ Pedro Jesure: “¿Yũ Quetiupau, mũ caĩrõrẽ bairo to baieticõãto!” qũĩĩnũpũ. ³³ Bairo cũ caĩrõ tũgo, Jesús pũame cũ cabuerãrẽ na ãmejore ãĩnarĩ, atore bairo qũĩĩnũpũ Pedore:

—¿Ácũja Satanás! Bairo mũ caĩrõ roro yũ cabaipeere cabusũjãnemourẽ bairo miĩña. Dios cũ catũgoñarõrẽ bairo mee, camasã na catũgoñarõrẽ bairo mũ tũgoñaña, bairo yũ mũ caĩata —qũĩ tutiyupũ Jesús Pedore.

³⁴ Cabero Jesús cũ buerã, aperã camasã cũãrẽ na piineñojori, atore bairo na ãĩnũpũ:

—Ni cabon, yũ cabuei caãnigau, cũ caátigamirĩjẽrẽ pitigũmi. Yũ carotirore bairo jeto roque átigũmi tocãnacã rũmũa. Popiye baimicũã, yũ yaye quetire jãnaetigũmi yũ cabuei caãnigau pũame. ³⁵ Bairo tunu caũmũ apeĩ cũ caãnie pũamerẽ mairĩ, yũ yaye quetire jãnacoagũmi. Bairo cabai ãnirĩ yasicoagũmi yua. Apei, yũ yaye quetire cajãnaecũ roque netõcõãgũmi. Cũrẽ na capajĩã rocacõãmiatacũãrẽ, caticõã ãnucũgũmi tocãnacã rũmũa. ³⁶ Tunu caũmũ apeĩ ati yepa macããjẽ nipetirije merẽ cũgoyami, cũ caborije caãno cãrõ. Bairo cãgomicũã, Diore cũ tũgoñaẽtĩĩnami. Bairo catũgoñaecũ ãnirĩ cũ cariaatato bero Dios mena ãmerĩgũmi. ³⁷ Bairi dope baieto paio cũ cacũgorije pũame. Wapa maa tie ati mũmrecóo macããjẽ, Diore cũ camasĩẽtĩcõãta. ³⁸ Bairi ni jĩcãũ ãcũ yũre tũgoñabobori, “Jesús yau yũ ãniĩña,” ati yũtea macããna carorã ricaatĩ caãnarẽ na cũ caĩquetibũjũgaeticõãta, yũ cũã, “Ãni, yũ yau niĩnami,” cũ ñi masĩẽtĩgũ. Yũ, Camasã Jũgocũ, ati yepapũ yũ Pacũ cũ camasĩrĩjẽ mena nemo yũ catunuetaro, “Ãni, yũ yau niĩnami,” cũ ñi masĩẽtĩgũ. Ángelea majã jõbui macããna, cañurã mena, tunu yũ catunuetaro, bairo cũ ñimasĩẽtĩgũ ni jĩcãũrẽ tũgoñabobori, “Jesús yau yũ ãniĩña,” cũ caĩquetibũjũgaeticõãta.

9

¹ Bairo Jesús camasãrẽ na cũ caquetibũjũro bero, atore bairo na ãnemoĩnũpũ cũ cabuerã pũamerẽ:

—Cariape mũjããrẽ yũ quetibũjũya: Mũjãã jĩcããrã, ato caãna, mũjãã cariaparo jũgoye mũjãã ãĩnagarã Dios cũ carotimasĩrĩpau tutuaro mena caetarore —na ã quetibũjũyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

La transfiguración de Jesús

(Mt 17.1-13; Lc 9.28-36)

² Cabero, jĩcã wãmo peti jĩcã pẽnirõ cãnacã rũmũrĩ bero Pedore, Santiagore, Juarẽ na piiásũpũ Jesús mũtãũ caũmũarĩcũ buipũ. Bairo topũ na caãno, Jesús pũame cũ cabaurije wasoacoasupũ. ³ Cũ jutiro pũame botiro baicoasuparo. Camasã coserique mena jutii botirije majũ na cacosero netõrõ botiyuparo. Asiyau baicoasupũ Jesús yua. ⁴ Bairo cũ

cabaiāno, Elías ānacū, Moisés ānacū mena buiaetayuparā. Bairo buiaetarā yua, Jesús mena busupēninucūñuparā. ⁵ Bairo na caĩāno, Pedro pñame atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—Jāārē cabuei, jatopñ marĩ caāno ñumajũcõāña! Bairi itia wiipāĩrĩcā majũ mñjāārē jāā qũēnobojarā. Jĩcā wii mñ ya wii, ape wii Moisés ya wii, ape wii Elías ya wii mñjāārē jāā qũēnobojarā —qũĩñupũ Pedro Jesure.

⁶ Mai, Jesús cū cabuerā pñame ĩña acuanetõcoasuparā. Bairi Pedro pñame dope bairo ĩ masĩtĩrĩ, tore bairo ĩñupũ. ⁷ Bairo cū caĩāno, buseriwo atĩ, na pauma tocoasuparo. Bairo catoro, Pedrojāā pñame cayusurorñ añuparā. Bairo āna, busurique buseriwo watoarñ cabusnocajorijere tũgoyuparā. Atope bairo ĩñuparõ: “Āni, yñ macū, yñ camai majũ niñami. Cū yaye busuriquere tũgousaya,” ĩ ocajoyuparo jõbuirñ. ⁸ Bairo to caĩrõ tũgo, tunu āmejore ĩñajoyuparā. ¡Tame! Elías, Moisés cūā mañuparā yua. Jesús jeto nucũñupũ.

⁹ Cabero ũtāūrē na caruiatõ, atore bairo na ĩñupũ Jesús Pedrojāārē: “Āme mñjāā caĩñaatajere aperārē na mñjāā quetibũjetigarā mai. Cabero, yñ, Camasā Jũgocñ, cariacoatacñ nimicūā, yñ cacatiro bero roque na mñjāā quetibũjugarā,” na ĩñupũ. ¹⁰ Bairo cū caĩrõrē bairo aperārē quetibũjetimirācūā, na jetoa na yeripñ tiere tũgoñañuparā. Bairo tũgoñarĩ, atore bairo āmeo ĩ jēniñañuparā, “¿Dope bairo ĩgu qũĩñati, ‘Cariacoatacñ nimicūā, yñ catign,’ Jesús cū cabaipeere cū caĩata?” āmeo ĩ jēniñañuparā na majũ. ¹¹ Bairi cabero atore bairo qũĩ jēniñañuparā Pedrojāā Jesure:

—Moisés ānacū cū caroticũrĩqũērē cajũgobueri majā bairo ĩñama: “Dios cū cajopañ ati yepañ cū caetaparo jũgoye Elías ānacū catiri etanemogñmi tunu,” ĩñama. ¿Nopēĩrā bairo na ĩ quetibũjuyati camasārē?

¹² Bairo na caĩjēniñarõ, atore bairo na ĩ quetibũjuyupñ Jesús:

—Na caĩrõrē bairo atĩjũgogñmi jĩcāñ Elías ānacūrē bairo caācñ. Cū pñame nipetirijere qũēnojũgogñmi. Tunu bairoa, ¿nopēĩrā Dios yaye busurica tutipñ cawoaturicarā pñame, “Camasā Jũgocñre popiye cū baio joroque átigarāma. Roro majũ qũĩñategarāma,” na ĩ woatu quetibũjucũñuparĩ? ¹³ Cariape mñjāārē ñiña: Elías ānacūrē bairo caācñ merē etawĩ. Bairo cū caetamiatacūārē, “Cūā niñami Elías ānacūrē bairo caācñ,” qũĩ masĩema camasā pñame. Bairi ricaati, noo na caborore bairo cū āma, profeta majā na caquetibũjũ jũgoyeticũrĩcārõrē bairo —na ĩ quetibũjuyupñ Jesús Pedrojāārē.

Jesús sana a un muchacho que tenía un espíritu impuro

(Mt 17.14-21; Lc 9.37-43)

¹⁴ ũtāūrñ caetaatana na mena macāāna na caānopñ rui etayuparā. Capāārā camasārē na ĩñañuparā. Aperā Moisés ānacū cū caroticũrĩqũērē cajũgobuerā Jesús cū cabuerā mena butioro āmeo busuyuparā, busunetõgarā. ¹⁵ Bairo na pñame Jesús natñ cū caruietaro ĩña acñacoasuparā. Bairi yua, cñtñ atñ ásúparā, cū jēniráná. ¹⁶ Bairo na caatuatõ:

—¿Ñe ũnierē āmeo busurā mñjāā átiami na mena? —na ĩñupũ Jesús.

¹⁷ Bairo cū caĩjēniñarõ tũgo, camasā capāārā watoarñ caāniatacñ jĩcāñ bairo qũĩ yñyupñ:

—Cabuei, yñ macū jĩcāñā caācūrē mutñ cū yñ ne atĩarñ. Yñ macū wātĩ yeri pñna jũgori busumasĩtĩñami. ¹⁸ Bairo wātĩ yeri pñna pñame yñ macūrē cū cajāārõĩ, cū jũgoñao joroque átiyami. Bairo cū caáto, yñ macū pñame cū risero jopo witinucũñami. Cū opi mena bacarñpotu nucũñami. Tutuauñ cū bño joroque cū átinucũñami. Bairi mñ cabuerārē butioro na yñ wiyorotimiapñ wātĩ yeri pñnarē. Mñ cabuerā pñame cū wiyoyo masĩtĩñama —qũĩ quetibũjuyupñ wātĩ yeri pñna cacũgopñ pacñ Jesure.

¹⁹ Bairo cū caĩquetibũjuro tũgo, atore bairo na ĩñupũ Jesús:

—¡Tame, mñjāā, ati yepa caāna Dios cū camasĩrĩjērē cariape mñjāā tũgoetimajũcõāña! Bairo mñjāā cabairoi, yñ tũgoña yapapuaññuñā. ¿Nocārõ yoaro mñjāā mena yñ ānibujocñti? Jañ, toroque cawāmaurē ato pñame cū neasá —na ĩñupũ Jesús.

²⁰ Bairo cū caĩrõ tũgo, cawāmaurē Jesutñ cū ne etayuparā. Bairo wātĩ yeri pñna pñame Jesure qũĩñarĩ, cañmñrē cū jũgoñañupũ yepañ cū risero jopo witrĩnñcũpũ. Bairo cū

jūgoñau, riañarĩqũērē bairo cū ásupu tunu. ²¹ Bairo cū cabairo ñña, atore bairo qũĩ jēniñañupũ Jesús capacure:

—¿Nocarõpu tore bairo cū baijũgori?

Cawãmau pacu pñame atore bairo qũĩ ynyupu:

—Cawĩmauaca ãcũpũna bairo baijũgowĩ. ²² Capee majũ wãtĩ peerõpu cū jũgorocajoe ánuccũñami. Ape rũmũrã riapũ cū jũgorocañua mecũnucũñami, cū caria yasiparore bairo ĩ. Mũ catuuarije mena cũrē mũ canetõõmasĩata, jãã bopaca ññarĩ jãã juátinemoña.

²³ Bairo cū caĩrõ tũgo, bairo qũĩñupũ Jesús:

—Yũre mũ canũcũbũgoata, yũ netõbojamasĩña. Yũ mena catũgoñatutuarã nipetirore nipetiri wãmerĩrē yũ netõbojamasĩña.

²⁴ Bairo cū caĩrõ tũgo, qũĩñupũ cariaũ pacu Jesure tutuaro mena:

—Mũ mena yũ tũgoñatutuaya. Bairi nemojãñurõ mũ mena yũ tũgoñatutuo joroque yũ átinemoña.

²⁵ Bairo Jesús camasã capããrã cū tũpu na caatuató ñña, cū jãnaoñupũ wãtĩ roro caácure. Ato bairo qũĩñupũ Jesús:

—Wãtĩ yeri, camasãrē cabũsũena catũgoenarē bairo caácũ, tũgoya. Mũrē ñiña. Ñni, cawãmau rupũre cū witi ácũja. Pũgani cũpũre jããnemoeticõãña —qũĩñupũ Jesús wãtĩ yerire.

²⁶ Bairo cū caĩrõ, wãtĩ yeri pũna pñame tocãrõã jicoquei cawãmaurē butioro cū yugui, cū awajao joroque áti, cū witicoásũpu yua. Bairo cū caátó, cawãmau wãtĩ yeri pũna cacũgomiatacu pñame acũẽsupũ. Cariacoatacure bairo baiyupu. Bairo cū cabairo ññarĩ, capããrã ññuparã: “Merē riacuupi yua.” ²⁷ Jesús pñame cū wãmorũ ñerĩ, cū tũgãwãmũo nũcõñupũ. Bairo cū caátó, cawãmau pñame wãmũnũcãcoasupu yua.

²⁸ Cabero Jesús wiipu cū cajããrõ, aperã na camano, na jeto ãna, cū cabuerã atore bairo Jesure qũĩ jēniñañuparã:

—¿Nopẽĩrã wãtĩ yeri pũnarē jãã acurocawiyajo masĩtĩcuti? —qũĩ jēniñañuparã.

²⁹ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ññupũ:

—Wãtĩã, jõ cañiatacure bairo cañnarē na mũjãã caárotigata, cajũgoye ugarique betiri mũjãã jēniñubuegarã Diore —na ĩ quetibũjũyupu Jesús.

Jesús anuncia por segunda vez su muerte

(Mt 17.22-23; Lc 9.43-45)

³⁰⁻³¹ To bero áná, Galilea macãtu netõásũparã Jesujãã. Jesús pñame to cū caátĩere camasã na camasĩrõ boesupu, cū cabuerãrē caquetibũjũñesẽãũ ãnirĩ. Ato bairo na ĩ quetibũjũyupu tunu:

—Yũ, Camasã Jũgocu, yũ ñerotieocũ camasãrē. Bairi yũ pajĩãrotieocũ. Bairo yũ na carajĩãmiatacũãrē, itia rũmũ bero yũ caticoagu tunu —na ĩ quetibũjũyupu.

³² Na pñame tie cū caĩrĩjērē tũgomajũcõãmirãcũã, tiere tũgomasĩẽsuparã. Tunu bairoa Jesure cū jēniña uwijãñũñuparã tiere.

¿Quién es el más importante?

(Mt 18.1-5; Lc 9.46-48)

³³ Cabero Jesús cū cabuerã mena Capernaum cawãmecũti macãpu etayuparã. Bairo ti macã eta, na cañni wiipu na cajããrõ bero, atore bairo na ĩ jēniñañupũ Jesús cū cabuerãrē:

—Maapu áná, ¿ñerē mũjãã ãmeo bũsupẽniatiati?

³⁴ Mai, maapu áná, “¿Ni cū ãnicũti marĩ menarē cañnimajũũrē bairo caãcũ?” ãmeo ĩ bũsupẽni ásuparã. Bairo caãmeo ĩatana ãnirĩ boboori cū yũsuparã. ³⁵ Bairo na cayũeto ñña, Jesús pñame cũmurõpu rui yaparori bero, “Tiaya mai,” na ññupũ Jesús cū cabuerã pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacãũ cañnarē. Ato bairo na ĩ quetibũjũyupu:

—Aperã netõrõ carotimasĩrã mũjãã cañnigaata, nipetirã bero macããnarē bairo mũjãã cañnajē cutiere boya. Narē capaacoterãrē bairo cañniparã mũjãã ãniña —na ññupũ.

³⁶ Bairo ĩ yaparo, jĩcãũ cawĩmaurē na watoaru cū nũcõñupũ. Bairo cū nũcõ, cū nemũgõrĩ, atore bairo na ññupũ Jesús cū cabuerãrē:

³⁷ —Ni jĩcãũ ùcũ, yu yaye quetire tũgousari, ãni cawĩmaurẽ bairo caãcũrẽ cũ camaiata, yure camairẽ bairo cũ ñĩnagu. Tunu bairoa yure camai cũ caãnoi, yu jeto mee Dios yure cajoricu cũã cũrẽ camairẽ bairo qũĩñagumi —na ĩ quetibũjũyurũ Jesús.

El que no está contra nosotros, está a nuestro favor

(Mt 10.42; Lc 9.49-50)

³⁸ Juan pũame atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—Jããrẽ cabuei, apei caũmurẽ jãã ĩñawũ. Cũ pũame mũ wãme mena ĩrĩ rotimasĩwĩ. Bairo rotimasĩrĩ yua, cũ acurewiyojowĩ wãtĩ yeri pũnarẽ, caũmurẽ cajãñamiatacure. Bairo cũ caáto ĩña, jãã pũame cũ caátiere cũ jãã átirotierũ, marĩ mena macããcũ cũ caãmerõĩ —qũĩñupũ Juan Jesure.

³⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesús Juarẽ:

—¿Nopẽĩrã cũrẽ, “Ápeina,” mũjãã ĩrĩ? Bairo ĩtĩcõãña. Ni ùcũ yu wãme mena Diore jẽnirĩ apeye ùnierẽ átijẽñorĩ bero, roro yure ĩ masĩtĩgumi. ⁴⁰ Jĩcãũ ùcũ caũmũ marĩrẽ cũ catutieticõãta, marĩrẽ cajuácure bairo caácu ñĩnami. ⁴¹ Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ pũame mũjãã yu cabuerã mũjãã caãno jũgori mũjããrẽ cũ canucũbugoata, caroare cũ jogumi Dios caũmurẽ. Dise ùnieacãrẽ oco mũjãã caetipee cũãrẽ mũjãã cũ cajoata, cũ caátie wapa nigaro —na ĩñupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

El peligro de caer en pecado

(Mt 18.6-9; Lc 17.1-2)

⁴² ĩ quetibũjũ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Ni jĩcãũ ùcũ apei yu mena catũgoñatutuajũgoure, cũ tũgomawijiao joroque cũ caápata, roro majũ baigumi Dios cũ caĩñabesepa rũmũ caetaro. Jĩcãũ ùtãã capairica mena cũ wãmũarẽ jiyaturi, ria capairiyaru na carurocaricure bairo netõjãñurõ popiye baigumi cũ ùcũ ti rũmurẽ yua. ⁴³ Bairi mũjããrẽ ñinemoña tunu: Ni mũjãã mena macããcũ cũ wãmorĩ mena jũgori carorije jetore átinucũũmi. Bairo cũ wãmorĩ mena jũgori roro caátipai cũ caãmata, apei cũ wãmorĩrẽ cayiseta rocaecoricure bairo cũ caãno, ñũña. Cũ rupau macããjẽ wãmorĩ cacũgoecure bairo baimicũã, rupa tutua Diotu cũ caátó, ñujãñũña. Peeroru roro cũ caábujiorijere cũ netõõgumi Dios, tore bairo roro cũ caátiere cũ camasiritiata yua. Cũ wãmorĩ roro cũ átio joroque caátie mena cũgori roro peeroru cũ capopiye tãmũoata roque, ñuetibujioro, yura. ⁴⁴ Topure peero cũã di rũmũ ùno caũjãnaeti peero, cayatieti peero majũ nigaro. Becoa cũã cariaena majũ nigarãma topure. ⁴⁵ Tunu bairoa ni mũjãã mena macããcũ cũ rũpori mena jũgori carorije caána na caãnorũ ánucũũmi. Bairo cũ rũpori mena roro caápai cũ caãmata, apei cũ rũporire cayisetarocaecoricure bairo cũ caãno, ñũña. Cũ rupau macããjẽ rũpori cacũgoecure bairo baimicũã, rupa tutua Diotu cũ caátó, ñujãñũña. Peeroru roro cũ caábujiorijere cũ netõõgumi Dios, tore bairo roro cũ cabainucũrĩjẽrẽ cũ cajãnaata yua. Cũ rũpori roro cũ baio joroque caátie mena cũgori roro peeroru cũ capopiye tãmũoata roque, ñuetibujioro, yura. ⁴⁶ Topure peero cũã di rũmũ ùno caũjãnaeti peero, cayatieti peero majũ nigaro. Becoa cũã cariaena majũ nigarãma topure. ⁴⁷ Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ mũjãã mena macããcũ cũ caapee mena jũgori carorije macããjẽ jetore ĩñanucũũmi. Bairo cũ caapee mena jũgori carorije macããjẽrẽ caĩñapai cũ caãmata, apei cũ caapee cawerocaecoricure bairo cũ caãno, ñũña. Cũ rupau macããjẽ cacaapee cũgoecure bairo baimicũã, cacaapee mácũ Diotu cũ caátó, ñujãñũña. Peeroru roro cũ caábujiorijere cũ netõõgumi Dios, tore bairo carorije macããjẽrẽ cũ caĩñãnaata yua. Cũ caapee roro cũ átio joroque caátie mena cũgori roro peeroru cũ capopiye tãmũoata roque, ñuetibujioro, yura. ⁴⁸ Topure peero cũã di rũmũ ùno caũjãnaeti peero, cayatieti peero majũ nigaro. Becoa cũã cariaena majũ nigarãma topure. Bairi roro mũjãã caátinucũrĩjẽrẽ jãnacõãña.

⁴⁹ “Ati yeparũ ãna, popiye mũjãã baigarã. Peeroru marĩ caũrõ capũnirõrẽã bairo roro popiye netõrõ mũjãã baigarã. ⁵⁰ Moa caocarije ñujãñũña. Moa caocaetie roque ñerẽ áti masĩtĩña camasãrẽ. Bairi moa caocarije capeticoausapata, ñe ùnie pũamerẽ ñuẽtĩña. Mũjãã, yu cabuerã moa caocarijere bairo ãnajẽcusa. Ámeo juátinemoña. Tunu bairoa jĩcã yericũnarẽ bairo ãnajẽcusa,” na ĩ quetibũjũyurũ Jesús.

10

Jesús enseña sobre el divorcio
(Mt 19.1-12; Lc 16.18)

¹ Bairo atiere cū caīquetibujuro bero, Jesús to Capernaum caāniatacū, Judea yepapu acoásupū. Rio Jordán muipū cū cawāmuatí nūgōã pūamerū acoásupū. Bairo cū caátó, capāārā camasā cū ūsayuparā. Bairi cū caátinucūrōrē bairo Dios yaye cū caquetibujunucūrījērē na quetibujuyupū. ² Bairo cū caquetibujuro, qūi jēniñarā etayuparā jīcāārā fariseo majā. “Carorije buei átiyami Jesús,” qūi būsujāgamirā, atore bairo cū jēniñamiñuparā: “Marī judío majā mena macāācū ni jīcāū ūcū cū majū cū catūgoñarō jūgori cū nūmorē rocagu, ¿cō cū roca masīcuti?” qūi jēniñañuparā. ³ Bairo na caījēniñarō tūgo, atore bairo na iñupū Jesús:

—¿Dope bairo Moisés ānacū cū roticūñuparī camasārē? —na iñupū.

⁴ Bairo cū caīrō, atore bairo qūiñuparā:

—Moisés ānacū atore bairo ī quetibujū cūñañupī: “Ni jīcāū ūcū cū nūmorē cū carocagaata, atore bairo iñcā pūrōrē cō cū cajoata, ñurō: ‘Bairo mū cabairoi, mūrē teei, mūrē yū pitiya,’ ” ī quetibujū cūñupī Moisés —qūiñuparā fariseo majā Jesure.

⁵ Bairo na caīrō tūgo, atore bairo na iñupū Jesús:

—Mujāā ñicūjāā, mujāārē bairo āmeo mairīqūērē camasiēna na caānoi, na mena macāācū jīcāū ūcū cū nūmorē carocagaure roro cū caátiere ēñotaesupi Moisés. ⁶ Bairua, bairo boesupi Dios caānijūgoripaupure. Ati ūmurecōore atījūgoupuā camasārē átijūgou, caūmū carōmio cūā na qūēnojūgoyupi Dios. ⁷ Bairi jīcāū caūmū carōmio mena cū cawāmojiyaata, cū pacua ture witigūmi. Ape wiipū ānigūmi cū nūmo mena. ⁸ Bairo na cabairo, jīcāūrē bairo na iñañami Dios. Jīcā rupaure bairo nigarāma. ⁹ Bairi Dios jīcāūrē bairo cū cacūrīcārā na caānoi, ni jīcāū ūcū na ricawa masīcūmi. Na majū cūā āmeo piti masīētīñama —na ī quetibujuyupū Jesús fariseo majārē.

¹⁰ Cabero wiipū āna, Jesús cū cabuerā cū caīquetibujuatajere cū jēniñanemoñuparā tunu, masīgarā. ¹¹ Bairo na caījēniñarō, atore bairo na iñupū Jesús:

—Ni jīcāū ūcū cū nūmorē cō rocari bero, tunu apeo mena cū cawāmojiyaata, roro majū caānijūgorico mena ácu átiyami. Dios cū caroticūrīqūērē caápei majū niñami. “Apeo mū nūmo mee caācō mena āmerīcōāña,” cū caīcūrīqūērē cabaibotioū majū niñami. ¹² Tunu bairoa jīcāō ūcō cō manapure cū rocari bero, tunu apei mena cō cawāmojiyaata, roro majū áco átiyamo. “Apei mū manapū mee caācū mena āmerīcōāña,” cū caīcūrīqūērē cabaibotio majū niñamo —na ī quetibujuyupū Jesús cū cabuerārē.

Jesús bendice a los niños
(Mt 19.13-15; Lc 18.15-17)

¹³ Cabero tunu aperā na pūnaa cawīmarārē na jeasúparā Jesús tūpū, na pñañarī, Diore na cū jēnibojaaato, iñā. Bairo na pūnaarē na cajeatō iñarī, cū cabuerā pūame, “Na jeapéricōāña mujāā pūnaarē,” na iñuparā capacuare. ¹⁴ Bairo na caīrō tūgo, asiari atore bairo na iñupū Jesús:

—Yūtū pūame cawīmarārē na atírotiya. Na ēñotaeticōāña. Dios cū carotimasīrīpau macāānarē bairo caāna niñama cawīmarā. Narē bairo cayeriñurā jeto ānimasīñama Dios cū carotimasīrīpaupure. ¹⁵ Mujāārē cariape niñā: Ni jīcāū ūcū cawīmaū cū catūgoñarōrē bairo Dios mena cū catūgoñatutuaeticōāta, Dios cū carotimasīrīpaure etamasīētīgūmi —na ī quetibujuyupū Jesús.

¹⁶ Ī yaparo, cawīmarārē na nemūgō, cū wāmorī mena na bui ñigāpeori, Diore na jēnibojayupū.

Un hombre rico habla con Jesús
(Mt 19.16-30; Lc 18.18-30)

¹⁷ Cabero Jesús aperopū cū caápáro jūgoye jīcāū cawāmaū cūtu atuetari, cū rupopaturi mena etanumurī qūiroaū etayupū. Atoe bairo qūi jēniñañupū cawāmaū Jesure:

—Cañūmajū cabuei, ¿dope bairo yū átibujiocūti, caroa yeri capetietiere bócaū?

¹⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩĩnupũ Jesũs:

—¿Nopẽĩ “Caũũũ” yũ mi piyati? Caũũũ, jĩcãũã niĩami, Dios jeto. ¹⁹ Merẽ mũ masĩĩ Dios camasãrẽ cũ caátiroticũĩrĩqũẽrẽ: Pajĩãẽtĩcõãña camasãrẽ. Carõmio mena roro átiepeeticõãña. Aperã yayere jee rutieticõãña. Aperãrẽ cabũgoroa na ĩbuitieticõãña. Tunu ĩtoeticõãña. Mũ pacũ, mũ paco cũãrẽ nucũbugoya —qũĩ quetibũjũyupũ Jesũs.

²⁰ Bairo cũ caĩquetibũjũro tũgo, atore bairo qũĩĩnupũ cawãmaũ Jesure:

—Cabuei, tie nipetirijere cawĩmaũ ãcũpũna, yũ átipeyocõã jũgowũ —qũĩĩnupũ.

²¹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũ maitũgoĩarĩ atore bairo qũĩ quetibũjanemoĩnupũ Jesũs tunu cawãmaũrẽ:

—Mai, jĩcã wãme mũ rũsacõãña. Mũ cacũgorije nipetirijere nunirepeyocõãña. Tie wapare jeri, cabopacarãrẽ na ricawoya. Bairo mũ caápata, jõbũipũ paio nigaro mũ cawapatapee. Bairo yũ caĩrõrẽ bairo áti yaparori, yũ mena baracũsa —qũĩĩnupũ Jesũs.

²² Tiere tũgo, cawãmaũ pũame tũgoĩarĩqũẽ pairi acoásũpũ. Capee apeye ũnierẽ cacũgoũ ãnĩrĩ, Jesũs cũ caĩrõrẽ bairo átigaesupũ.

²³ Bairo cũ caátó ĩña, atore bairo na ĩĩnupũ Jesũs cũ cabuerãrẽ:

—¿Camasã apeye ũnierẽ capee cacũgori majã Dios cũ carotimasĩĩrĩpũre na caetapee masĩriyojãĩũña! —na ĩĩnupũ Jesũs.

²⁴ Bairo cũ caĩrõ tũgo, tũgo acũacoasuparã cũ cabuerã. Bairi atore bairo na ĩnemoĩnupũ Jesũs:

—Yũ yarã, tũgopeoya: Camasã apeye ũnierẽ capee cacũgori majã Dios cũ carotimasĩĩrĩpũre na caetapee masĩriyojãĩũña. ²⁵ Waĩbũcũ capai, camello, ãpõã pota opeacapũ cũ cajã ãmewitiata, masĩriyojãĩũña. Bairo cũ caãmewitimasĩmiatacũãrẽ, netõjãĩnũrõ masĩriyoro niĩna caũmũ capee apeyere cacũgoũ Dios cũ carotimasĩĩrĩpũre cũ caetapee pũame roque —na ĩĩnupũ Jesũs.

²⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũ cabuerã pũame nemojãĩnũrõ tũgo acũacoasuparã. Atoe bairo ãmeo ĩĩnuparã na majũ:

—Bairi toroque, ¿ni ũcũ cũ netõmasĩcuti?

²⁷ Jesũs pũame na ĩĩnarĩ, atore bairo na ĩĩnupũ:

—Dise ũnie camasã na caátimasĩẽtĩẽ nipetirije Dios cũ caátimasĩĩrĩjẽ jeto niĩna —na ĩĩnupũ.

²⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, Pedro pũame bairo qũĩĩnupũ Jesure:

—Jãã Quetiupũ, jãã roque merẽ nipetirije jãã cacũgorijere cũrĩ, mũrẽ jãã bapacũti usajũgowũ —qũĩĩnupũ Pedro Jesure.

²⁹⁻³⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩĩnupũ Jesũs:

—Ni jĩcãũ ũcũ yũ mena bapacũtigũ yũ yaye caroa quetibũjũriquere jaquetibũjũgũ, cũ ya wiire, o cũ bairãrẽ, cũ bairã rõmirĩrẽ, cũ pacũare, cũ pũnaarẽ, o cũ ya yepa cũãrẽ cũ caaweyocoápata, narẽ cũ cacũgoro netõjãĩnũrõ bõcanemogũmi tunu ati yeparũre ãcũ cũ yaye ũnierẽ, bairi cũ yarã ũna cũãrẽ. Bairi jĩcãũrẽ cũ caaweyocoápata, cũ netõrõ cien bui peoro cãrõ majũ bõcanemogũmi. Yũ yau cũ caãnie jũgori aperã popiye cũ baio roque cũ na caátimiatacũãrẽ, bairo jeto bõcanemogũmi cũ ya wiirire, o cũ bairãrẽ, cũ bairã rõmirĩrẽ, cũ pacũare, cũ pũnaarẽ, o cũ ya yepaa cũãrẽ. Tunu ape mũmurecõo caetaro, cũgonemogũmi yeri capetietiere. ³¹ Apeyera tunu ati rũmũrĩrẽ camasã jĩcããrã rotimasĩĩmirãcũã, caberopũ na mena macããnarẽ na rotimasĩĩtĩgarãma. Tunu bairoa ati rũmũrĩrẽ camasã jĩcããrã rotimasĩĩtĩmirãcũã, caberopũ na mena macããna capããrãrẽ carotimasĩĩrã majũ nĩgarãma.

Jesũs anuncia por tercera vez su muerte

(Mt 20.17-19; Lc 18.31-34)

³² Cabero Jesujãã Jerusalẽpũ caãniatĩ wããpũ ásũparã. Jesũs pũame cũ cabuerã jũgoyere ásũpũ. Bairo cũ cabairo ĩña, cũ cabuerã tũgocõã maniásuparã. Tunu bairoa nipetirã cũ bero causarã uwitũgoĩañũparã. Bairo na cabairo ĩña, Jesũs pũame cũ cabuerã pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnĩrõ cãnacãũ majũ camasã watoa caãnarẽ na piijori, atore bairo na ĩĩnupũ cũ cabaipeere: ³³ “Jerusalẽpũ marĩ caátĩere merẽ mũjãã masĩña. Topũ ti macã macããna pũame yũ, Camasã Jũgocũre, yũ ñerĩ, yũ jogarãma sacerdote majã

quetiuparārē, bairi Moisés ānacū cū caquetibujucūrīqūērē cajūgobueri majārē. Bairo na caáto, sacerdote majā quetiuparājāā p̄ame yu pajīāroca rotigarāma. Bairo átirotiri yua, judío majā caāmerārē yu nuni rocacōāgarāma. ³⁴ Roro ñiepegarāma. Na űco mena yu eyotu epegarāma. Bairo átiri, roro majū yu bape epegarāma. Bairo yu átieperi, yu pajīā rocacōāgarāma. Bairo yure na caátimiatacūārē, itia rūmu bero caāno yu p̄ame yu caticoagu tunu,” na ī quetibujuyuru Jesús.

Santiago y Juan piden un favor
(Mt 20.20-28)

³⁵ Cabero Santiago, Juan Zebedeo pūnaa Jesús t̄pu atí, atore bairo qūñuparā:
—Jāārē cabuei, m̄rē jāā cajēnirī wāme jāārē m̄ caátibojaro jāā boya —qūñuparā.

³⁶ Bairo na caīrō tūgo:

—¿N̄erē m̄jāā yu caáto m̄jāā boyati? —na ī jēniñañup̄.

³⁷ Na p̄ame bairo qūñuparā:

—Ati yepare m̄ carotimasir̄pa caetaro, mut̄u jāā m̄ caruirotiro jāā boya. Jīcā c̄ariape n̄gōā, apei caācō n̄gōā jāā m̄ caruirotiro jāā boya. “Jau,” miwā —qūñuparā Juan, Santiago mena Jesure.

³⁸ Bairo na caīrō tūgo, atore bairo na ñup̄ Jesús:

—M̄jāā caījēnirījē cabaipeere caroaro m̄jāā masīētīña. B̄tioro popiye bairicarore m̄jāā jēnimiña. Yu p̄ame popiye yu baigu. Yure bairo popiye m̄jāā cabaiata, ¿m̄jāā n̄cāmasir̄ati? —na ñup̄ Jesús Juarē, bairi Santiago cūārē.

³⁹ Bairo cū caīrō tūgo:

—M̄rēā bairo jāā n̄cāmasīña —qūñuparā.

Bairi Jesús p̄ame atore bairo na ñnemoñup̄:

—Yu cabaiarore bairo popiye m̄jāā baigarā m̄jāā cūā. ⁴⁰ Bair̄na, yu majū yure cajurotiparā, yutu c̄ariape n̄gōā, bairi caācō n̄gōā caruiarārē na yu besemasīētīña. Yu Pac̄u p̄ame roque bairo caāniparārē na besemasīñami —na ñup̄ Jesús Juarē, bairi Santiago cūārē.

⁴¹ Cabero Jesús cū cabuerā p̄ga wāmo cānacā cūāna majū, Santiago, Juan mena Jesure na caījēniñaatajere catūgoatana ānirī, na mena asiajāñuñuparā. ⁴² Jesús p̄ame tiere ñña, cūtu na piijori atore bairo na ī quetibujuyuru:

—Merē m̄jāā masīña ati űm̄recōo macāāna na caātiānierē. Ati yepa macāāna Diore caīroaena quetiuparā reyre bairo caāna tutuaro mena rotiepeyama na roca macāānarē. Popiye na baio joroque na rotiepeyama. ⁴³ M̄jāā p̄ame roquere tore bairo baietirotiya. Bairo p̄ame bairotiya m̄jāārē: M̄jāā mena macāācū, caānimajūūrē bairo caānigau, m̄jāā roca netōjāñurō carotimasir̄ē bairo ānirotiya. ⁴⁴ Tunu bairoa m̄jāā mena macāācū, carotimajūūrē bairo caānigau, m̄jāā űm̄rē bairo cū caāmata, ñurō. ⁴⁵ Yu, Camasā Jūgocu, quetiuparā majūrē bairo yure capaabojarārē macāā acú mee yu apú ati yepar̄re. Camasārē na juátinemoñ acú yu apú ati yepar̄re. Tunu bairoa yu cariarije jūgori camasā na carorije wapare netōū acú yu apú —na ī quetibujuyuru Jesús cū cabuerārē.

Jesús sana a Bartimeo el ciego
(Mt 20.29-34; Lc 18.35-43)

⁴⁶ Cabero Jericó na caīrī macāpu etayuparā. Bairo ti macāpu caāniatana ti macārē na cawitiro, cū cabuerā Jesús berore űsayuparā. Capāārā camasā cūā cū bero űsayuparā. Bairo na caátó, jīcā c̄acaapee ññaecū Bartimeo cawāmec̄cu, Timeo macū maa t̄pu dinerore jēni ruiyuru. ⁴⁷ Cū, cacaapee ññaecū p̄ame, “Jesús Nazaret macā macāācū netōácú baiyami,” na caīrō tūgori, busurique tutuaro mena atore bairo qūñ joyuru Jesure:

—Jesús, David ānacū pārāmi, bopacooro ñiñaña!

⁴⁸ Bairo cū caīrō, capāārā camasā p̄ame cū tutiyuparā, cū awajaeticōāto, írā. Bairo cūrē na caīmiatacūārē, b̄tioro jāñurī awajanemoñup̄ tunu:

—¿David ānacū pārāmi, bopacooro ñiñaña!

⁴⁹ Jesús p̄ame bairo cū caīawajarijere tūgori tuan̄cāñup̄. Tuan̄cārī yua, “Cū piijoya,” na iñup̄ Jesús cūtu cañarē.

Bairo cū capirotiro tūgo, bairo qūñuparā to macāāna cacaapee iñaecūrē:

—Tūgoñarīqūē paeticōāña. Wām̄n̄cārī asá Jesut̄. Mūrē pii átiyami.

⁵⁰ Bairo na caīrō tūgo, cacaapee iñaecū p̄ame jicoquei cū jutiro cabuimacāātōrē wērocacūrī, pati wām̄n̄cā acoásup̄ Jesús t̄p̄. ⁵¹ Bairo cū caetaro iña, Jesús p̄ame:

—¿Nerē m̄ yu caáto m̄ boyati? —qūñ jēniñañup̄.

Bairo cū cañjēniñarō tūgo, bairo qūñup̄ cacaapee iñaecū Jesure:

—Yu Quetiup̄, cañamasīcū ānirī ñiñamasīgaya tunu —qūñup̄.

⁵² Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūñup̄ Jesús Bartimeorē:

—Tunu ácūja m̄ ya wiip̄. Yu mena m̄ catūgoñatutuarije jūgori m̄ caapee iñamasīō joroque m̄ yu átiya.

Bairo cū caīrō, jicoquei iña masīcoasup̄ yua. Bairo iña masīrī bero, maap̄ Jesús berore usa ásúp̄ Bartimeo cū yua.

11

Jesús entra en Jerusalén

(Mt 21.1-11; Lc 19.28-40; Jn 12.12-19)

¹ Bairo Jerusalén t̄p̄ cōñaañá yua, Betfagé, Betania na caīrī macāārē, Olivo buro t̄re etayuparā Jesujāā. Bairo etarā, Jesús p̄ame cū cabuerā p̄garārē mac̄p̄ na ájūgorotiyp̄. ² Ato bairo na i joyup̄:

—Ánaja ato riape caāni macāāc̄p̄. Top̄ etarā, jicoquei burro jiyancōrīcūrē cū m̄jāā bócarā. Cū, burro p̄ame mai camasā na capesañaecū nigumi. Cūrē cū ōwārī, cū m̄jāā neapá yu t̄p̄. ³ Bairi tunu aperā m̄jāārē, “¿Nopēirā cū m̄jāā ōwāñati?” na caīata, atore bairo na m̄jāā iwā: “Marī Quetiup̄ cū boami. Yoaro mee m̄jāā tunuogumi tunu m̄jāā burrore,” na m̄jāā iwā —na i joyup̄ Jesús.

⁴ Bairo cū caīrō tūgo cū cabuerā p̄garā p̄ame acoásuparā. Bairo áná yua, burrore cū bócayparā. Wii jopet̄ maa tūni na cajiyancōātac̄re cū bócayparā. Cū bócaetari yua, cū ōwāñuparā.

⁵ Bairi burrore na caōwārō iñarī, to macāāna jīcāārā atore bairo na iñuparā:

—¿Nerē m̄jāā átiyati? ¿Nopēirā cū m̄jāā ōwāñati?

⁶ Bairo na caīrō tūgo, Jesús cū cabuerā p̄ame Jesús na cū caīrotiatore bairo na i yuyuparā to macāānarē. Bairo na caīyuro, burro uparā p̄ame, “Toroque cū neánaja,” na iñuparā. ⁷ Bairo Jesut̄ burrore na cane etaro yua, na jutii, cabui macāājērē, burro buire peoyuparā. Bairo na caáto, Jesús p̄ame burro buip̄ wām̄ peayup̄. Bairo cū buip̄ pesari yua, ásup̄ Jesús Jerusalēp̄. ⁸ Bairo cū caátó, to macāāna capāārā camasā na jutii cabui macāājērē esocūñuparā maa cū caátí wāārē. Aperā maat̄ macāājē pepū queeri ūnierē patanerī Jesús jūgoyere piticū jūgoyuparā, Jesure qūiroari useanirā. ⁹ Bairo bairā, nipetiro Jesús jūgoye macāāna, cū bero macāāna cūā bus̄rique tutuaro mena atore bairo qūñ basapeo jūgoyuparā:

—¡Ñumajūcōāña! ¡Jesús, Dios cū cajon marī Quetiup̄ majū cū cañoi, cūrē marī cabasapeoro ñuña! ¹⁰ ¡Quetiup̄ rey David marī ñicū ānacū cū cañatōrē bairo caroaro to baicōā āmarō! ¡Nipetiro cū marī basapeoroa Dios um̄recóo macāācūrē! —qūñ basapeoyuparā to macāāna.

¹¹ Bairo na cabasa āno ūno, etayup̄ Jesús Jerusalēp̄. Top̄ eta, jāñup̄ Jesús Dios ya wii, templo wiire. Bairo ti wiire jāñacā, nipetiro p̄ iñapeyocōñup̄ Jesús. Iñapeyo yaparo, tocārō acoásup̄ Betania mac̄p̄ cū cabuerā p̄ga wāmo peti r̄pore p̄ga pēnirō cañnacū mena, merē ñamicā cañoi yua.

Jesús maldice la higuera sin fruto

(Mt 21.18-19)

¹² Cabusuri rūm̄ caño tunucoásúp̄ Jesús Jerusalēp̄ tunu. Bairo ti macāp̄ ácu, queya tūgoñañup̄. ¹³ Bairo queyari, jīcāñ̄ yuc̄ higuera cawāmecutiire yoajñ̄urōp̄a āc̄ ñ̄ajoyup̄. Bairo ñ̄ajo yua, caríc̄are ñ̄au ásup̄. Bairo caríc̄are c̄ camacāmiat-ac̄ārē, capū̄ jeto nicōañ̄uparō. Ríca mañ̄uparō. Caríc̄acuti yūtea mee añ̄uparō mai.

¹⁴ Bairo tii otei caríc̄amanoi, atore bairo ñ̄up̄ Jesús ti oteire:

—¡Atii tocārōá ríca manigaro yua! Ni ūc̄ ati rícare ūgaetigumi yua.

Bairo c̄ cañ̄ijērē c̄ cabuerā p̄ame tūgoyuparā.

Jesús purifica el templo

(Mt 21.12-17; Lc 19.45-48; Jn 2.13-22)

¹⁵ Cabero Jerusalēp̄ na caetaro bero, Jesús p̄ame jāñ̄up̄ templo capairi wii, ñ̄ubuerica wiire. Ti wiire jāñ̄etari, to macāna nunirī cawapatari majārē, bairi wapatari majā c̄ārē na acurewiyojo jūgoyup̄. Tunu moneda tiire cawasoari majā mesarire, bairi buare cawapatari majā ya mesari c̄ārē tujerec̄u peyocoásup̄. ¹⁶ Bairo átiri yua, aperārē apeye ūnierē c̄gori, o p̄sari, templo wii recomacāp̄ caánuc̄rārē na netōárotiesup̄ Jesús. ¹⁷ Bairo átī yaparo, atore bairo na ī quetib̄juyup̄ to macāñ̄arē:

—Dios c̄ caquetib̄juri tutip̄ bairo ñ̄a: “Ȳ ya wii ati ūm̄recóo nipetiro camasā na cañ̄ubueri wii, ñ̄ubuerica wii majū nigaro,” ñ̄a. Bairo cañ̄quetib̄jumiatac̄ārē, m̄jāā p̄ame apeye ar̄are bairo m̄jāā átīya. Camasārē jeruti nunirī majārē bairo caña ānirī jerutiri majā na cañ̄i wii, ūtā wiire bairo m̄jāā átīya ati wii, Dios ya wiire —na ī quetib̄juyup̄ Jesús.

¹⁸ Bairo c̄ cañ̄quetib̄juri jere tūgorā, sacerdote majā quetiuparā, bairi Moisés ānac̄u c̄ carotic̄ur̄q̄ērē cajūgobueri majā c̄ā, “¿Dope bairo átiri c̄ marī pajñ̄arāati?” āmeo ī b̄s̄p̄ēni jūgoyuparā na majū. Mai, c̄ uwiuparā Jesure, nipetiro camasā Jesús yaye c̄ quetib̄juri jere caroaro c̄ na catūgousacōā maniátie jūgori. ¹⁹ Cabero canaioat̄p̄au caño ñ̄a yua, Jesús c̄ cabuerā mena ti macā Jerusalērē witicoásuparā.

La higuera sin fruto se seca

(Mt 21.20-22)

²⁰ Cabusuri rūm̄ caño higuera yuc̄tu netōásuparā. Bairo áná, higuera yuc̄re can̄cōr̄p̄na caj̄ini yasiatac̄re ñ̄ajoyuparā. ²¹ Bairo na cañ̄ajoro, Pedro p̄ame Jesús c̄ cañ̄r̄q̄ērē tūgoñ̄abocari, atore bairo q̄ñ̄up̄ Jesure:

—Ȳ Quetiup̄au, ñ̄ajoya. Jic̄, “Tocārōá ríca manigaro,” m̄ cañ̄aatac̄ p̄ame merē j̄nicuupa —q̄ñ̄up̄.

²² Bairo c̄ cañ̄r̄ tūgo, atore bairo na ñ̄up̄ Jesús c̄ cabuerārē:

—Dios mena tūgoñ̄atutuaya. ²³ Cariape m̄jāārē ñ̄ña: Ni jīcāñ̄ ūc̄ atii ūtāñ̄rē etari, “Wāáti ria capairiyap̄ etan̄cārōjā,” c̄ cañ̄ata, c̄ cañ̄r̄rēā bairo baibujioro tii ūtāñ̄ p̄ame. “Ȳ cañ̄r̄rē bairo baicoagaro,” p̄gani cārō tūgoñ̄arī mee, cariap̄e c̄ cañ̄t̄goñ̄atutuacōāta, c̄ cañ̄r̄rēā bairo baigaro yua. ²⁴ “Ȳ caj̄ñ̄ir̄rēā bairo joḡumi Dios,” cariap̄e ī tūgoñ̄atutuacōāña. Bairo m̄jāā cañ̄t̄goñ̄atutuacōāta, nipetiri wāme c̄ m̄jāā caj̄ñ̄ir̄jērē m̄jāā jomaj̄ucōāḡumi. ²⁵ Tunu bairoa Diore m̄jāā caj̄ñ̄iparo jūgoye, aperā camasā mena roro m̄jāā caátaje caāmata, na mena m̄jāā cab̄s̄uq̄ēnorō ñ̄ña, marī Pac̄ Dios ūm̄recóop̄ caāc̄ c̄ā roro m̄jāā caátajere m̄jāā c̄ camasiriyobojarore bairo ñ̄rā. ²⁶ Bairo roro m̄jāārē na caátajere na m̄jāā cab̄s̄uq̄ēnoeticōāta roque, marī Pac̄ Dios c̄ā roro m̄jāā caátajere m̄jāā masiriyobojaetiḡumi.

La autoridad de Jesús

(Mt 21.23-27; Lc 20.1-8)

²⁷ Tip̄au bero etayuparā tunu Jesujāñ̄ Jerusalēp̄. Bairo etarā, templo wiip̄ jāñ̄uparā. Bairo Jesús p̄ame top̄ c̄ cañ̄esēā ānitoye, sacerdote majā quetiuparā, aperā Moisés ānac̄u c̄ carotic̄ur̄q̄ērē cajūgobueri majā, aperā judío majā cab̄toa camasirī majā c̄ā c̄tu etayuparā. ²⁸ Bairo c̄tu etari, atore bairo q̄ñ̄ j̄ñ̄ñ̄añ̄uparā Jesure:

—¿Noa ūna na carotiro mena bairo m̄ átīati ñ̄amicā m̄ caátīatajere?

²⁹⁻³⁰ Bairo na cañ̄j̄ñ̄ñ̄arō tūgo, atore bairo na ñ̄up̄ Jesús fariseojāārē:

—Yu cūā mujāārē jīcā wāme yu jēniñagu. Cariape yu mujāā yuwa: ¿Ni ūcū camasārē cū bautiza rotijoyupari Juan ānacūrē? ¿Dios, o camasā pñame cū na bautiza rotijoyupari? Tiere cariape yu mujāā caīquetibujata, yu cūā cariape mujāārē yu quetibujagu, “Noa ūna na carotiro mena bairo yu átiya,” mujāā ñigu —na ññupū Jesús.

³¹ Bairo cū caīrō tūgo, yasioaroaca āmeo busuyuparā na majū cūrē na caīyupere: “¿Nopē bairo cū marī yurāati? ‘Dios pñame cū bautiza rotijoricami Juarē,’ marī caīata, ‘Toroque, ¿nopēirā Juan ānacū cū caquetibujeriquere cariape mujāā tūgoeti?’ marī ĩbujioami. ³² Tunu bairoa, ‘Camasā pñame cū bautiza rotijoricarāma Juarē,’ marī ĩ masīētīña, marīrē tutirema ĩrā,” yasioaroaca āmeo ĩ busuyuparā. Mai, camasārē na tūgoña uwiuparā. Na, nipetiro camasā pñame, “Juan, Dios cū caquetibujeroticami āmi,” ĩ tūgoñarāma. ³³ Bairi, “Jāā masīētīña Juarē cabautiza rotijoricare,” quññuparā fariseo quetiuparājāā Jesure.

Bairo na caīrō tūgo, Jesús pñame bairo na ññupū:

—Cariape yu mujāā yuetiya. Bairi yu cūā, “Noa ūna na carotiro mena tore bairo yu átimasīña,” mujāārē ñi quetibujetigu —na ññupū.

12

La parábola de los labradores malvados

(Mt 21.33-46; Lc 20.9-19)

¹ ĩ quetibujū yaparo, ati wāme ĩcōñarī na quetibujū jūgoyupñ Jesús. Atore bairo na ññupū: “Āñupū jīcāū wese upañ. Cū pñame use wesere quēnoñupū. Bairo ti wesere ote yaparo, cū wesere jānía ēñotayupñ ūtā rupaa mena. Áti yaparo, use ocore na canumuparo cūārē quēnoñupū. Áti yaparo, na cacoteri wii cañmuarī wii, torre cūārē quēnoñupū. Bairo quēno yaparori bero, acoásupñ cayoaropñ. Mai, águ jūgoye, cū wesere wasocñupū aperā paari majārē, wapatagu. ² Cabero yua, use cabutiri yutea caetaro masīrī, cū ūmñ jīcāūrē cū joyupñ cū ya wesere cū cawasoricarā tupñ. Cūrē na cawasorique wapare boñ, cū joyupñ, tie wapare cū jeatībojaáto, ĩ. ³ Bairo cū ūmñrē cū cajomiatacūārē, wese paari majā pñame, cū caetaro cū quēñuparā. Bairo cū quēñrī, ñe ūnie mácū cū átitunuo joyuparā. ⁴ Tunu ti wese upañ pñame apei cū ūmñrē cū joyupñ. Cū cūārē torea bairo cū ásuparā. Roro cū átieperi, cū rupoare rií witio joroque cū payuparā. ⁵ Cabero ti wese upañ apei cū ūmñrē cū joyupñ tunu. Bairo topñ cū caetaro, cū pajīā rocacōñuparā ti wese cacoteri majā yua. Cabero capāārā na jonemomiñupū tunu. Bairo topñ na caetaro, ti wesere cacoteri majā pñame jīcāārārē na quēñuparā. Aperārē na pajīā recōñuparā.

⁶ “Bairo na caáto bero, jīcāūñ rñsayupñ yua, cū macū butioro cū camai majūñ jeto. Bairo bairi ti wesepñ cū joyupñ, atore bairo ĩ tūgoñarī: ‘Cū roquere cū nñcūbugubujorāma, yu macū cū cañnoi.’ ⁷ Bairo cū caītūgoñamiatacūārē, wese paari majā pñame ti wese upañ macū cū caatóre ññarī, āmeo ññuparā: ‘Atiyami ati wese upañ macū. Cūā niñami cū pacñ cū cariaro bero ati wesere cacūgousapau. Bairi cū marī pajīāroccōāto. Bairo marī caápata, ati wese uparārē bairo marī tuagarā,’ āmeo ññuparā na majū. ⁸ Bairo caīrā āñirī na caīrōrēā bairo ásuparā. Ti wese tññipñ cū ñeowa áti, cū pajīā rocacōñuparā,” na ĩ quetibujuyupñ Jesús.

⁹ Bairo ĩ quetibujū yaparo, atore bairo na ĩ jēniñañupū cū caīrījērē catūgori majārē: “¿Dope bairo ácñmi mujāā ĩ tūgoñañati cū macūrē na capajīāroccaro bero ti wese upañ pñame? Bairo átigñmi: Topñ á, ti wese paari majārē na pajīā recōñgñmi. Bairo na átireri bero, aperārē cū wesere coteroticūgñmi,” na ññupū Jesús cū caīrījērē catūgori majārē.

¹⁰ ĩ quetibujū yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “¿Atie quetibujacūrīquērē mujāā ĩñaetincūññati Dios yaye busurica tutipñ? Mujāā masīrā. Bairo ĩña: ‘Ūtā mena cawii quēnorī majā jīcā ūtāārē na caboetimiatacūārē, tia pñame caññimajūrīcā nigaro.

Tia camanicōāta, wii manibujioricaro.

¹¹ Dios pñame bairoa ásupi. Bairo cū caátore ññarā, marī tūgoña useaniña,

ĩ quetibujuyaya Dios yaye busurica tutipũ,” na ĩ quetibujuyupũ Jesús tia ũtããrẽ bairo cũ cabairijere.

¹² Bairo cũ caĩquetibujuro tũgo, to macãana pũame masĩcõãñuparã Jesús cũ caĩrĩjẽrẽ. “Marĩ pũame tia ũtããrẽ carocari majãrẽ bairo marĩ ãniña. Bairi marĩrẽã igũ ĩcũmi Jesús,” ĩ tũgoñañuparã. Bairo ĩ tũgoñamasĩrĩ jicoquei Jesure cũ ñegamiñuparã. Bairo cũ ñegamirãcũã, cũ ñemasĩẽsuparã, camasãrẽ na uwirã. Bairi tocãrõã jãnarĩ acoásuparã.

El asunto de los impuestos

(Mt 22.15-22; Lc 20.20-26)

¹³ Cabero tunu fariseo majã jĩcããrã bairi Herodes yarã cũãrẽ Jesutu na joyuparã, “¿Dope bairo rorije cũ busũo joroque marĩ ánaati? Bairo roro Jesús cũ cabusũata, cũ marĩ busujã masĩgarã,” ĩrã. ¹⁴ Bairi na cajoatana Jesús tũpũ etarã, atore bairo qũĩ jẽniñañuparã:

—Cabuei, jãã masĩña merẽ mũ caatiãnierẽ. Mũa, caroaro cariape minucũña. Aperã roro na cabaurije, aperã caroaro na cabaurije jũgori mee na miñabeseya. Mũa, cariapea Dios marĩrẽ cũ cañirotiricarorea bairo mũ bueya. Bairo cabai ãnirĩ, ¿dope bairo mi tũgoñañati romano majã marĩrẽ na carotirijere? ¿To ñuñati quetiupau emperadore camasã yaye dinerore jeri, jãã cajoata, o to ñueticuti? —qũĩ jẽniñañuparã.

¹⁵ Jesús pũame roro na caĩtũgoñarĩjẽrẽ masĩcõãrĩ, atore bairo na ĩñupũ:

—¿Nopẽirã, “Roro qũĩáto,” caĩrãrẽ bairo yũ mũjãã ĩ jẽniñañati? Jau, yure joñijate moneda tiire, caroaro marĩ caĩñaparore bairo ĩrã —na ĩñupũ.

¹⁶ Bairo na canunirõ, atore bairo na ĩñupũ:

—¿Noa riapé to tusayati, ti moneda tiicapũre? Tunu bairoa, ¿noa wãme woaturique to tusayati? —na ĩ jẽniñañupũ Jesús.

Bairo cũ caĩrõ, na pũame ĩñuparã:

—Emperador quetiupau ya wãme, bairi tunu, cũ riapẽ tusaya ti tii moneda tiicapũre —qũĩñuparã.

¹⁷ Bairo na caĩquetibujuro, atore bairo na ĩnemoñupũ Jesús tunu:

—Toroque emperador quetiupau cũ yaye cañnierẽ cũrẽ cũ tunuojoya. Tunu bairoa Dios yaye cañnierẽ Diore cũ jonucũña —na ĩ quetibujuyupũ Jesús fariseojããrẽ.

Bairo cũ caĩrõ tũgorã, cũ caĩquetibujurijere tũgo acũacoasuparã.

La pregunta sobre la resurrección

(Mt 22.23-33; Lc 20.27-40)

¹⁸ Cabero jĩcããrã saduceo majã na caĩrã qũĩñarásuparã Jesure. Mai, saduceo majã pũame atore bairo caĩtũgoñarĩ majã ãñuparã: “Camasã cariaccoatana, nopẽ bairo catitunu masĩẽnama,” ĩ tũgoñañuparã. Bairi atore bairo qũĩñuparã Jesure:

¹⁹ —Cabuei, Moisés ãnacũ atore bairo marĩrẽ ĩ woacũñañupĩ tirũmũpũre: “Ni jĩcãũ ũcũ cawãmojiyaricu cũ nũmo mena pũnaa mácũã cũ cariaccoatana, cũ ãnacũ bai pũame cũ buiacore cũ wãmojiyaáto. Bairo cũ caáto, cũ pũnaa cañiparã pũame cũ ãnacũ pũnaarẽ bairo ãnibujiorãma,” ĩcũñupĩ. ²⁰ Tere mũ masĩ. Bairi ape wãmerẽ ĩcõñarĩ jãã quetibujura mai: ãñuparã jĩcãni, jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cañnacũã majũ jĩcãũ pũnaa. Bairi cajũgocũ pũame wãmojiya jũgoypũ. Cabero pũnaa mácũã riacoásupũ.

²¹ Bairi cũ ãnacũ bai pũame cũ buiacore wãmojiyayupũ tunu. Cabero pũnaa mácũã riacoásupũ cũ cũã. Tunu bairoa cũ ãnacũ bai apei pũame cũ buiacore wãmojiyayupũ tunu. Cabero cũ cũã riacoásupũ pũnaa mácũã. ²² Bairi bairo jeto baiyuparã nipetiro na ãnana bairã, aperã cũã. Bairo nipetiro cũ mena nũmocũtimirãcũã, cũ mena pũnaa mãna jeto riapeticoasuparã. Cabero na ãnana nũmo cañnimirĩcõ cũã riacoásupo. ²³ Bairo ati yerapũ nipetirã nũmo cañnacõ ãnirĩ yua, cariaricarã tunu na cacatiropũ na caãno, ¿ni nũmo majũ cũ ãnicuti? —qũĩ jẽniñañuparã saduceo majã Jesure.

²⁴ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo na ĩ quetibujuyupũ Jesús:

—Mũjãã, saduceo majã, Dios yaye cũ caquetibujucũrĩqũẽ, bairi cũ tutuarije cũãrẽ mũjãã tũgoña mawijiacoyaya, bairo ĩrã. ²⁵ Ape mũmrecóore caĩmũa, carõmia cũã catiri

caetaparã p̄ame n̄mo manigarãma. Ángelea majã, umurecáo macãana na caãnorẽ bairo nigarãma. ²⁶ Apeyera tunu mujããrẽ yu quetibujugũ: Cariacoatana nimirãcũã tunu na cacatirore Moisés ãnacũ cũ caquetibujwoacũricã tutipũ mujãã ñaetinuucũñati ati wẽerẽ. Ti tutipũ yucu ñmirõcũã caũpetietiere cũ caquetibujericapaurũ atore bairo ñ woatuyupi Moisés: “Yua, yu ãniña Abraham, cũ macũ Isaac, bairi cũ macũ Jacob quetiupau caãnacũ,” ññupĩ. ²⁷ Bairo cũ caĩrõĩ, marĩ masiña: ¡Dios p̄ame cayasirã ãnana ñna quetiupau mee niñami! Cacatirã majũ quetiupau roque niñami. Tere mujãã tũgoña mawijacoaya —na ñ quetibujuyupũ Jesús saduceo majãrẽ.

El mandamiento más importante

(Mt 22.34-40)

²⁸ Bairo na caãmeo busupëñirĩjẽrẽ catũgoatacũ jĩcãũ Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ cajũgobuei p̄ame bairo Jesús caroaro cũ caĩquetibujuro tũgori, Jesutu etayupũ. Bairo cũtu eta, atore bairo qũĩ jëniñañupũ Jesure:

—Cabuei, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ mena macããjẽ, ¿dise p̄ame caãnimajũrĩjẽ cũ caroticũrĩqũẽ to ãniñati? —qũĩ jëniñañupũ.

²⁹ Bairo cũ caĩjëniñarõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesús caũmure:

—Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩjẽ mena macããjẽ cabuijãñurõ netõrõ carotirije atore bairo niña: “Tũgoya mujãã Israel macããna. Dios marĩ Pacũ jĩcãũ niñami. Apei maniñami. ³⁰ Bairi mujãã caátianie nipetirije mena cũ maiña. Tunu bairoa mujãã yeripũ, mujãã catũgoñarĩjẽ nipetirije mena cũ maiña. Tunu bairoa mujãã catutuarije nipetirije mena cũ maiña.” ³¹ Atie rocajãñurĩ cũ caroticũrĩqũẽ torea bairo jãñurĩ niña tie cũã. Bairo ñña: “Mujããtu macããna cũãrẽ mujãã rupaure mujãã camairõrẽã bairo na maiña.” Tie Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ tocãnacã wãme netõrõ caãnimajũrĩjẽ niña. Ape wãme tie netõrõ caãnie maa —qũĩ quetibujuyupũ Jesús cajũgobueire.

³² Bairo cũ caĩrõ tũgo, qũĩñupũ Jesure:

—Cabuei, cariape miña. Mũ caĩquetibujurijere bairo baiya: Dios marĩ Pacũ jĩcãũã niñami. Apei maniñami. ³³ Marĩ caátianie nipetirije mena cũ marĩ maigarã. Tunu bairoa marĩ yeripũ, marĩ catũgoñarĩjẽ nipetirije mena cũ marĩ maigarã. Tunu bairoa marĩ catutuarije nipetirije mena cũ marĩ maigarã. Marĩtu macããna cũãrẽ marĩ rupaure marĩ camairõrẽã bairo na marĩ maigarã. Tie p̄ame marĩ catũgopeoro, waibutoa rii altapũ marĩ cajoemũgõ jonucũrĩjẽ tocãnacã wãme netõrõ caãnimajũrĩjẽ niña —qũĩñupũ.

³⁴ Jesús p̄ame caroaro cũ cayuro tũgo, atore bairo qũĩñupũ:

—Petoaca r̄saya Dios cũ carotimasirĩpaurũ mũ caetapee.

Bairo cũ caĩrõ bero yua, cũ jëniña uwiri, ni jĩcãũ ùcũ cũ jëniñanemoesupũ.

¿De quién descende el Mesías?

(Mt 22.41-46; Lc 20.41-44)

³⁵ Bairo Jesús Dios ya wii templo wiipũ camasãrẽ na bueãcũ, atore bairo na ññupũ cũtu caãnarẽ:

—¿Dopẽĩrã Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ cajũgobuei majã p̄ame, “Mesías, ‘Dios cũ cajou,’ na caĩrẽ David ãnacũ pãrãmi ãnigũmi” na ñ quetibujunucũñati? ³⁶ David ãnacũ p̄ame Espiritu Santo cũrẽ cũ camasiõrĩjẽ jũgori, atore bairo ñ woatuyupi:

‘Dios p̄ame yu Quetiupau atore bairo qũĩwĩ:

“Ato ruiya cariape nũgõã p̄ame mai.

Mũ pesua caãnanarẽ na yu canetõnucãrõ bero, mũ p̄ame na mũ rotimasigũ,” ’

ññupĩ David ãnacũ, Dios cũ caĩrĩqũerẽ.

³⁷ Bairo Mesiare, “Yũ Quetiupau,” cũ caĩmiatacũãrẽ, ¿dope bairo cũ pãrãmi majũ cũ ãnibujiocũti? —na ñ jëniñañupũ Jesús cũtu caãnarẽ.

Na p̄ame capããrã ãñuparã cũ yaye quetibujuriquere useanirĩqũẽ mena catũgousarã.

Jesús acusa a los maestros de la ley

(Mt 23.1-36; Lc 11.37-54; 20.45-47)

³⁸ Bairo Jesús camasārē na quetibujūācū, atore bairo na ññupū: “Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā na caátīānierē tūgoñamasīña: Na pñame jutii cayowerijere jāñajesoyama. Bairo cajāñarā ānirī plazapñ na caāñesēāta, nipetiro camasā nūcūbūgoricarō mena na cajēñirōrē bonucūñama. ³⁹ Tunu bairoa ñubuerica wiiripñ na caápāta, caroapauri jetore ruiganucūñama. Tunu bose rūmñ caāno narē na capiata, caroapaurē ruiirī űgaganucūñama. ⁴⁰ Tunu bairoa cawapearā rōmirī ya wiirire ēmanucūñama. Tunu yoaro Diore cū jēñiñubue tonucūñama. Na pñame roque aperā netōjāñurō popiye tāmūogarāma.”

La ofrenda de la viuda pobre

(Lc 21.1-4)

⁴¹ Jīcā rūmñ templo wiiripñ ācū, camasā na yaye dinerore na cajāñnucūrī patatñ ruiyupñ Jesús. Bairo totñ ruīācū, ti patapñ na dinerore jori majārē na ññajoyupñ. Capāārā āñuparā paio cadinerocñna. Na pñame dinero jāñrīcā pataripñ na yaye dinerore jāārā ásuparā. ⁴² Na bero cawapeao cabopacao cūā jāññupō pñga moneda, cobre tiiriacarē, cacūgoeco majū nimiocūā. ⁴³⁻⁴⁴ Bairo cō caáto ñña, atore bairo na ññupū Jesús cū cabuerārē:

—Ānoa cadinero cūgonetōōrā ānirī narē catuarijere, dinerore na cajāñnucūrī patapñ jāññama. Atio cawapeao pñame cabopacanetōō ānirī, cō cacūgomirījē nipetirijere jāācōññamo. Bairi cariape mñjāārē ñña: Dios cū cañajoro atio pñame cadinero cūgorā netōōjāñurō jāññamo —na ññupū Jesús.

13

Jesús anuncia que el templo será destruido

(Mt 24.1-2; Lc 21.5-6)

¹ Cabero templo Dios ya wii cañniatacñ ti wiire witicoásúpñ Jesús. Bairo cū caátó, jīcāñ Jesús cū cabuei atore bairo qūññupū:

—¡Cabuei, nocārō caroa wii majū to āññati ati wii! Paca űtāpāñrī ñña. Ati wii, caroa wiirō majū nicōñña —qūññupū Jesure jīcāñ cū cabuei, templo wiire ññarī.

² Bairo cū cañrō tūgori, atore bairo qūññupū Jesús cūrē:

—Ati wii paca űtāpāñrī űnie nipetirijere miñña. Cariape miña: Jīcā rūmñ, ati wiire roro na caátipa rūmñ caetaro, jīcā űtāā űno bui tuticñti pesaricarō manopñ átiyasio rocacōāgarāma ati wiire —qūññupū Jesús cū cabuei jīcāñrē.

Señales antes del fin

(Mt 24.3-28; Lc 21.7-24; 17.22-24)

³ Cabero Olivo buropñ acoásúparā Jesujāā. Mai, Olivo buro Dios ya wii templo jīāme āñuparō. Bairo ti buropñ na caetaro, topñ ruiyupñ Jesús. Bairo cū caruiro, aperā na camano, cū cabuerā Pedro, Santiago, Juan, Andrejāā pñame atore bairo qūññiñañuparā Jesure: ⁴ “Cabuei, ¿nocārōpñ to bairoati atie mñ caññjē? ¿Dope bairo merē, ‘Jesús cū caññrīqūē etaro baiya,’ jāā ñ masñrāati?”

⁵ Bairo na caññiñarō tūgori, atore bairo na ññupū Jesús: “Caroaro majū mñjāā tūgoñamasīgarā, jāāpñ jāā ñtoecore, ñrā. ⁶ Capāārā atīgarāma ñtoñesēārī majā. Atoe bairo ñgarāma: ‘Yña, Mesías yñ āñña Dios cū cajon,’ ñgarāma. Bairo na ññrī, camasā capāārārē na ñtoegarāma.

⁷ “Tunu bairoa mñjāā queti tūgogarā: ‘Camasā aperopñ cūārē āmeo pajīārā átiuparā.’ Bairo na caátie quetire tūgori, tūgo acñaeticōñña. Ati űmñrecóo capetiparo jūgoye bairoa cabajūgoyecñtipee ñña bairopñ. Bairi tūgo acñaeticōñña. ⁸ Ti yñtea caāno jīcā yepa macāñña, ape yepa macāñña mena āmeo pajīāgarāma. Tunu bairoa jīcā macā macāñña, ape macā macāñña mena āmeo pajīāgarāma. Tunu tutuaro mena ati yepa cūā yuguigaro nipetiropñ. Apeye aña riarique atīgaro. Jīcāō carōmio bairirupñ caācō cō macñ cū cabuiari rūmñ capññirō tūgoñarī cō cawisiojūgoriguere bairo ñña ati űmñrecóo cabaipee mñjāārē yñ caquetibujñrije.

⁹ “Diore caïroaena na caátianierē tūgoñamasacatiya. Mujãärē roro átigarãma. Mujãärē ñerī, popiye mujãã baio joroque mujãã átigarãma. Quetiuparã tɔpɔ mujãärē neágarãma, to macãana mujãärē na caññabeseparore bairo írã. Aperã cūã sinagogas, na caññabueri wiiripɔ mujãã bape epegarãma. Tunu yɔ yarã mujãã caño jūgori na pɔame mujãärē roro na catutiparore bairo írã, quetiuparã gobernadores, bairi quetiuparã reyes tɔpɔ cūãrē mujãã neágarãma. Bairo na caátimiatacūãrē, na ũnarē yɔ yaye quetire nemojãñurō mujãã quetibujɔ masīgarã bairãpɔa. ¹⁰ Atie caroa queti cūã ati ũmurecōo capetiparo jūgoye nipetiropɔ cajesapeticoa jūgoyecutipee niña bairopɔa. ¹¹ Bairi quetiuparã tɔpɔ roro mujãärē na caneátó, ‘¿Dope bairo na marī írãati?’ ĩ tūgoña macãētīcōãña. Tɔpɔ caetaro ñña, Dios pɔame mujãã caïmasīpeere mujãã jogɔmi. Mujãã catūgoñamasīrījē mena mujãã quetibujɔetigarã. Marī Pacɔ Dios mena macããcū, Espírītu Santo cū camasīōrījē jūgori roque mujãã quetibujɔgarã camasãrē. ¹² Tɔpɔ caño, jīcãũ pūnaa caña nimirãcūã, ãmeo busujãbuitirecōãgarãma. Bairo ána, gobiernorē na ñerotiri na pajjãrerotigarãma. Tunu apei cūã cū macūrē torea bairo cū átirotigɔmi. Tunu jīcãũ pūnaa na pacuare boetiri, na pajjãrerotigarãma. ¹³ Bairi yua, ati ũmurecōo macãana nipetiro mujãärē ññategarãma, yɔ yarã mujãã cañoi. Baiɔpɔa, ni ũcū mujãã mena macããcū yɔ yaye jīcã wãmeacã ũnorē cū cajãnaeticōãta, cū netōgɔmi Dios.

¹⁴ “Bairi mujãã pɔame Dios ya wiire nocãrō caroapɔre moecū caróu majū tɔpɔ cū cañnierē ññarã, atore bairo mujãã ĩ tūgoñamasīgarã: ‘Merē ati macã yasigaro baiya.’ (Mujãã, atie yɔ ya pūrōrē caññabuerã pɔame tūgopeoya yɔ yaye, yɔ caquetibujɔrijere.) Bairo cabairo, Judea yepa macãana ũtã yucɔpɔ na ruti ápáro. ¹⁵ Tunu bairoa jīcãũ ũcū cū wii, cabuimacã arɔpɔ cū caãmata, ruiatiri cū apeyere, ape arɔpɔ cañnierē cū jei ápéricōãto. Cariape cū ácoa ápáro. ¹⁶ Tunu bairoa cū, wesepɔ caãcū cū jutii ũnierē bomīcūã, cū jetunɔ apéricōãto cū ya wiipɔ. ¹⁷ ¿Carōmia bairirupɔ caña popiye netōōrō baigarãma! ¿Tunu bairoa, caũpūrããcãrē, capūnaacuna cūã popiye netōōrō baigarãma ti rūmūrē! ¹⁸ Bairi Diore cū jēniña, mujãã carutiripɔ camasiriyoeti rūmɔ to cañniparore bairo írã. Cawãma pue yutea caño to cabaietiparore bairo írã, Diore cū jēniña. ¹⁹ Ti rūmūrē roro ati yepapɔre bairique nigaro. Dios cū caátijūgori rūmɔ bero tocãnacã rūmūrē netōōrō popiye bairicapɔ nigaro ti rūmɔ caetaro. ²⁰ Bairi Dios pɔame ti rūmɔ roro cabairijere cū cajãnarotieticōãta, camasã nipetiro riapeticoabujiorãma. Bairo na cariapeticoamiatacūãrē, mujãã, cū cabeserãrē mairī roque, peeti yutea ũno popiye mujãã cabaipa rūmūrē áti ñnotabojagɔmi.

²¹ “Bairi ni jīcãũ ũcū, ‘Mesías, Dios cū cajou pɔame ati macãpɔ etaupɔ,’ o ‘Ji macãpɔ etaupɔ,’ cū cañata, cariape cū mujãã tūgoetigarã. ²² Cañtopairã capããrã átigarãma. ‘Yua, Mesías yɔ ãniña,’ o ‘Yua, profeta yɔ ãniña,’ cañrã átigarãma. Capee átijēñogarãma, camasã ricaati na catūgousaparore bairo írã. Mujãã ũna, Dios cū cabesericarã cūãrē ĩtomigarãma. ²³ ¿Bairi masacatiya yɔ yarã! Merē mujãã tiere mujãärē yɔ quetibujɔ jūgoyetiya,” na ĩ quetibujɔyupɔ Jesús.

El regreso del Hijo del Hombre
(Mt 24.29-35, 42, 44; Lc 21.25-36)

²⁴ ĩ quetibujɔ yaparo, atore bairo na ĩ nemoñupɔ tunu: “Camasã roro majū na cabairi yutea capetiro bero, muipɔ ũmurecōo macããcū naitīãcoagɔmi. Ñami macããcū cūã bauetigɔmi. ²⁵ Ñocōã, ũmurecōore cañnīmatana cūã ñacoagarãma. Bairo bairã, ũmurecōo macããna nipetirã yugui ñacoagarãma. ²⁶ Tocãrōã yɔ, Camasã Jūgocɔ, buseriwo watoapɔ nocãrō yɔ catutuarīje mena, bairi yɔ caasiyabatorīje mena yɔ caatóre ññajogarãma. ²⁷ Bairo yɔ caatóre na caññajoro yua, yɔ ũmɔa, ángelea majãrē nipetiropɔ na yɔ árotigɔ. Bairi ati ũmurecōo macããna nipetiropɔ cañnarē na ññogarãma yɔ cabesericarã pɔamerē,” na ĩ quetibujɔyupɔ Jesús.

²⁸ ĩ quetibujɔ yaparo, ati wãmerē ĩcōñarī na ĩnemoñupɔ tunu: “Mai, higuera yucure mujãã masīña. Ti yucɔ cawãma pūũ cawasoaro ññarã, ‘Merē cūma cōñarō baiya,’ mujãã ĩ masīña. ²⁹ Torea bairo mujãärē yɔ caquetibujɔrijere bairo cabaietaro ññarã, ‘Merē Jesús

ati yeparu nemo cū catunuetaparo cōñarō baiya, mājāā ī masīgarā. ³⁰ Cariape mājāārē ñiña: Mājāārē yu caquetibujuriye baipecticoagaro ti yutea macāāna na cariaparo jūgoye. ³¹ Tunu bairoa ati umurecōo, ati yepa cūā yasipeticoagaro. Yu yaye quetibujuriye roque petietigaro. Yu caīrōrēā bairo baicoagaro.

³² “Bairopua di rūmū, di hora majū mājāā yu caquetibujuriye caetaparore ni jīcāū ūcū masīētīñami. Umurecōo macāāna ángelea majā cūā masīētīñama. Marī Pacu Dios macū, yu cūā yu masīētīña. Marī Pacu Dios jeto masīñami ti rūmū caetaparore.

³³ “Bairi ti rūmū yu caetapa rūmūrē mājāā masīētīña. Bairi masacatiya yu yarā. Cacānirārē bairo baieticōāña. Caroaro coteya. ³⁴ Ti rūmū caetaparo, jīcāū quetiupau cū cabairiquere bairo ñiña. Cū puame ape yeparu cayoaropu águ jūgoye, cū paabojari majārē na piijori, na cūñupū tocānacāupurea cū ya wii macāājē coteriquere caroaro na caqūēnobojarore bairo ī. Ti wii jope cacotei cūārē, ‘Masacatiya, cajerutiri majā jāārema,’ qūī quetibujū cūñupū. ³⁵ Cū caátó bero caroaro na caāniyurorea bairo baiya mājāā cūā. Na cūā, ‘Tocārō majū tunu etagūmi marī quetiupau,’ ī masīēnama. ‘Canaiorīpau caāno, ñami recomacā caāno, o ābocu cū capiirīpau, o cabusurīpau bero tunu etabujomi,’ ī masīēnama. Mājāā cūā narē bairo masīētīmirācūā, yure cotecōā ninucūña. ³⁶ Masīā mano yu caatīpaure cacānirārē bairo mājāā ānibujiorā, tocānacā rūmūa caroaro tūgoñamasīrī yure mājāā cacoteeticōāta. ³⁷ Bairo mājāārē yu caīrījērē yu yarā nipetirā cūārē atore bairo mājāā ñiña: ¡Caroaro coteya tocānacā rūmūa!” na ī quetibujuyuru Jesús.

14

Conspiración para arrestar a Jesús

(Mt 26.1-5; Lc 22.1-2; Jn 11.45-53)

¹ Merē yua, puğa rūmū rusayuparo bōse rūmū, Pascua na caīrī rūmū, pāārē cawauariye caasua manierē judío majā na caugapa bōse rūmū majū. Quetiuparā sacerdote majā, bairi Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā puame, “¿Dope bairo camasā na cañiāeto Jesure gobierno cū cañerotio joroque marī átiroticūti?” āmeo īñuparā na majū ītorique mena, Jesús cū cariarore borā. ² Bairo āmeo īrī cūrē na capajāgamīatacūārē, jīcāārā na mena macāāna atore bairo īñuparā:

—Bairāpuā, Pascua caāno cū marī ñerotimasīēna, “Camasā roro awajari marī tū-tirema,” īrā, īñuparā.

Una mujer derrama perfume sobre Jesús

(Mt 26.6-13; Jn 12.1-8)

³ Jesús puame tipau caāno Betania macāpu āñupū, carupau boamīrīcū Simón cawāmecūcu ya wiipū. Bairo ti wii cū caāno, jīcāō carōmio cūtu etayupo. Cō puame caroarūacarpū jiraro cajūtiñurījē paio cawapacūtiere neasúpo. Bairo Jesús mesapu cū caruiro, carōmio caroa puame tie cajūtiñurījērē cū rūpoapu piopeoyupo, Jesure butiuro nūcūbūgo. ⁴ Jīcāārā to caāna puame bairo cō caáto īñarā, cō mena asīajāñuñuparā. Ato bairo īñuparā:

—Tame, ¿nopēiō paio cawapacūtiere bairo cō átireyati? ⁵ Apei, tiere caboure cō canuniata, paio, trescientos denario moneda tiiri majū wapa nerī, aperā cabopacarārē na juátinemo masībujio. Āmerē tie yasicoaya cō cawapatabujioataje yua —āmeo īñuparā.

Tore bairo āmeo ī busuyuparā na majū carōmio cō caátiere īñarī.

⁶ Jesús puame tūgoypū cō na catutirijere. Bairi atore bairo na īñupū:

—¿Nopēirā patowācōrō cōrē mājāā busupaiyati? Atio carōmio bairo yure cō caátie ñujāñuña. ⁷ Cabopacarā nicōānucūgarāma mājāā watoare. Yu puame roque yoaro yu āmerīgū ati yeparure. ⁸ Bairo cajūtiñurījērē yu rūpoare cō capioreoro jūgori yu rūpaure caroaro qūēnoñamo, yu rūpauri ānajērē na cayacūparo jūgoye. ⁹ Cariape mājāārē ñiña: Ati umurecōo nipetirōpu, atie yu yaye queti, camasārē Dios cū canetōōrījērē na

caquetibujoropu atio carōmio bairo yure cō caátie cūārē quetibujugarāma. Bairi cō caátie masicōā ninucūgarāma camasā tocānacā rūmua —na ĩñupū Jesús.

Judas traiciona a Jesús

(Mt 26.14-16; Lc 22.3-6)

¹⁰ Bairi yua, jīcāū Jesús cū cabuerā puga wāmo peti rūpore puga pēnirō mena macāācū, Judas Iscariote cawāmecucu na ĩñau ásúpu quetiuparā sacerdote majārē. Na tūpu etari, Jesure busujā buitirocacōāñupū, cū na capajīāmasīparore bairo ĩ. ¹¹ Bairo cū caīrō tūgo, useanicoasuparā sacerdote majā quetiuparā. Bairo useanirī, “Dinero mūrē jāā jogarā tie wapa,” qūñuparā. Tipau bero, Judas pūame dipau ũno dope bairo camasā mano macājūgoypu, Jesure na ĩerotigu.

La Cena del Señor

(Mt 26.17-29; Lc 22.7-23; Jn 13.21-30; 1 Co 11.23-26)

¹² Bairi yua, etayuparo Pascua bose rūmū, caānijūgori rūmū, levadura pan cawauorije caasua manierē judío majā na caugari rūmū. Tunu bairoa oveja nurīcū macū cordero na caīrē pajīārī na caugari bose rūmū etayuparo. Bairo ti rūmū caetaro ĩña, Jesús cū cabuerā pūame, cūtu etari, atore bairo qū ĩñiñañuparā:

—¿Noorū marī caugapeere jāā caqūēnoyuro mū boyati?

¹³ Bairo na caīñiñarō, na árotiyupu Jesús pugarā cū cabuerārē:

—Ánaja mūjāā Jerusalēpu. Bairo ti macārē etarā, mūjāā bócaetagarā jīcāū caūmūrē, ocorū pūari caácūre. Cūrē cū bócaetari, cū bero mūjāā usaápá. ¹⁴ Cū usaa yua, cū wiipū cū cajāārō ti wii upaure atore bairo cū mūjāā ĩgarā: “Cabuei bairo ĩ jēniñajoyami: ‘¿Noorū to āniñati Pascua bose rūmū caāno yu cabuerā mena yu caugapa arua?’ ĩ jēniñajoyami,” cū mūjāā ĩgarā. ¹⁵ Bairo mūjāā caīñiñarō, mūjāā ĩñogūmi jōbuiipū caroaro qūēnoweyorica aruare. Topū marī caugapeere mūjāā qūēnoyuwa —na ĩñupū Jesús cū cabuerā pugarārē.

¹⁶ Bairo cū caīrō tūgo, acoásúparā Jerusalén macāpu. Topū na caetaro, nipetiro Jesús na cū caītatorea bairo baipticōāñuparō. Bairi topū qūēnoyuyuparā Pascua bose rūmū na caugapeere yua.

¹⁷ Cabero canaiorīpau caetaro, Jesús pūame ti wii jāāetari mesapu ruiyupu puga wāmo peti rūpore puga pēnirō caāna cū cabuerā mena. ¹⁸ Bairo na caugaruirīpau, atore bairo na ĩñupū Jesús:

—Cariape mūjāārē ĩña: Mūjāā mena macāācū jīcāū roro yure ĩ busujā buitirocagūmi.

¹⁹ Bairo cū caīrō tūgo, butioro tūgoña yaparuayuparā cū cabuerā. Bairo bairā, apei, apei, Jesure bairo ĩ jēniña jūgoyparā:

—¿Yu mee, yu ānicōāētīmicūti mūrē caībusujābuitiri majōcu? —ĩ jēniñañuparā tocānacāpua.

²⁰ Bairo na caīrō, bairo na ĩñupū Jesús:

—Āni niñami yure roro caībusujābuitirocapau, āmerē ati bapare yu mena cū pan cayoseugau pūame. ²¹ Torecūna, yu, Camasā Jūgocū, profeta majā yu cabaireere na caquetibujūcūrīcārōrēā bairo yu baigu. Cabaimiatacūārē, jūre caībusujābuitirocapaure cū carorije wapa paio nigaro! Bairi cū cabuiaeticōāta, ĩbujioricarō —na ĩñupū Jesús cū cabuerārē.

²² Bairo na ĩrī bero, na caugatoye, Jesús pūame cū wāmo mena pāārē nerī, “Dios, mū ĩujāñuña jāā mena,” ĩ yaparori, carecomacā peenerī, cū cabuerārē, atore bairo ĩrī na batoyupu:

—Atie pan, yu rupañ niña. Tere ugaya —na ĩñupū Jesús.

²³ Bairo ĩ yaparo, cū wāmo mena copa etirica bapare nerī, “Dios, mū ĩujāñuña jāā mena,” qū ĩ yaparori, ti copare na nuniñupū. Bairo cū caáto, cū cabuerā nipetiro use oco ti copa macāājērē etipeticōāñuparā. ²⁴ Bairo na caetiro, atore bairo na ĩñupū:

—Atie use oco pūame yu rí ĩña. Camasā capāārārē na netōōgu, yu riacoagu. Bairo yu caríapee jūgori cawāma wāme camasārē Dios cū caátibojacūrīqūē etacoaya.

²⁵ Cariape mujãärë ñiña: Ñmea mujãã mena use ocore pugani yu etinemoetigu yu Pacu cã carotimasirĩpau tunu caetaro marĩ caetinemoparo jũgoye —na ñũpurũ Jesús.

Jesús anuncia que Pedro lo negará

(Mt 26.30-35; Lc 22.31-34; Jn 13.36-38)

²⁶ Ñ yaparo, salmos basarique mena Diore basapeoyuparã. Basapeo yaparo yua, acoásúparã Olivo cawãmecuti burorũ. ²⁷ Bairo na caátó, atore bairo na ñũpurũ Jesús:

—Yu cabuerã, mujãã nipetirã aperãrë uwirã, yu mujãã aweyocoagarã. Mujãã cabaipeere ñ quetibũju jũgoyeticũñañupã profeta majã Dios yaye woaturica tutipũ: “Ovejare cacoteire camasã na capajĩarõ yu eñotaetigu. Bairo cãrë na capajĩarõ bero, cã oveja ruame bata peticõãgarãma,” ñ quetibũju jũgoyeticũñañupã. ²⁸ Tunu apreyera cariacoatacu nimicũã, yu caticoagu tunu. Bairo cati yua, mujãã jũgoye Galilea yeparu yu águ —na ñũpurũ Jesús.

²⁹ Bairo cã caĩrõ bero, Pedro ruame bairo quĩñũpurũ Jesure:

—Ñnoa yu mena macããna nipetirã murë na caaweyocoamiatacũãrë, yu ruame roque di rũmu ñno mu yu aweyoetigu.

³⁰ Bairo cã caĩrõ, bairo quĩñũpurũ Jesús:

—Pedro, cariape murë ñiña: Ñme ñami ãbocu pugani cã capiiparo jũgoye itiani, “Cã yu masĩetĩña Jesure,” yu mitogu —quĩñũpurũ Jesús Pedrorë.

³¹ Pedro ruame butiro tutuaro mena bairo quĩñũpurũ:

—Mu mena yure na capajĩã rocagamiatacũãrë, “Cã yu masĩetĩña Jesure,” ñitoetima-jũcõãgu —quĩñũpurũ Pedro Jesure.

Bairo cã caĩrõ tãgo, Jesús cã cabuerã cãã nipetiro, bairo jeto quĩñũparã.

Jesús ora en Getsemaní

(Mt 26.36-46; Lc 22.39-46)

³² Bairi Jesujãã ásúparã Getsemaní cawãmecutorũ. Toru etari, bairo na ñũpurũ Jesús cã cabuerãrë:

—Ato ruicoteya mai. Jõ jãñurõru Diore cã jëniyu yu átiya.

³³ Ñ yaparo, Pedro, Santiago, bairi Juarë jõjãñurõru na jũgoásúru Jesús. Bairo ácu, butiro tãgoña yaparuayuru Jesús. ³⁴ Bairi atore bairo na ñũpurũ Pedrojããrë:

—Riaure bairo yu tãgoña yaparuaya. Mujãã ruame cãniena, atoa yu mujãã cotewa.

³⁵ Ñ yaparo, na jũgoye jãñurõru ánemoñurũ Jesús. Ánemo yua, cã ruropaturi mena etanumurĩ yeparu cã riapere mucũmuáti, Diore quĩ jëniñurũ, roro cã cabaipeere Dios cã canetõõbojaparore bairo ñ. ³⁶ Ato bairo quĩ jëniñurũ Diore: “Caacu, mu caboata, atie roro yu canetõpeere yu mu netõõbojagu. Baioru, yu caborore bairo to baieticõãto. Mu caborore bairo roque to bai áto,” ñ jëniñurũ.

³⁷ Cabero tunu ásúru Jesús, Pedrojãã na caãnorũ. Bairo cacãñirãrũrë na etayuru. Bairi quĩñũpurũ Jesús Pedrorë:

—Jicã hora ñnoacã cãniena, ¿yu mujãã cotemasĩetĩñati? ³⁸ Cãniena, wãmunucãrĩ Diore cã jëniña, wãtĩ mujããrë cã canetõõetiparore bairo ñrã. Bairo mujãã cabomiatacũãrë, mujãã rupau ruame tutuaetiya —na ñũpurũ.

³⁹ Ñ yaparo, ásúru tunu Jesús Diore cã jëninemoñurũ ácu. Á yua, cãrë cã caijëñijũgoata-torea bairo quĩ jëninemoñurũ tunu. ⁴⁰ Ñ jëni yaparo, tunucoásúru Jesús Pedrojãã turũ. Bairo cacãñirãrũrë na etayuru tunu. Na ruame wũgoa cutiri ñnapã masĩesuparã. Bairi dope bairo quĩ yu masĩesuparã. ⁴¹ Bairo na cabairo ñna yua, ásúru Jesús tunu Diore cã jëniácú. Bairo jëni yaparo, tunucoásúru Jesús Pedrojãã na caãnorũ. Merë itiani majũ nature etayuru. Bairo natu eta, atore bairo na ñũpurũ:

—¿Nopẽirã mai cacãñirãrë bairo mujãã nicõãnucũñati? Tocãrõã cãniña. Carorije cacũgorãrë Camasã Jũgocure, yu na canunirocaripau etaya merë. ⁴² Bairi wãmunucãña. Jito, yure caĩbũsjãbuitirocari majõcu ruame marĩtu atiyami merë —na ñũpurũ Jesús Pedrojããrë.

*Arrestan a Jesús**(Mt 26.47-56; Lc 22.47-53; Jn 18.2-11)*

⁴³ Bairo cū cañño, Judas, Jesús cū cabuerã mena macããcũ jĩcãũ cañnucũmiatacu pñame etayupũ. Cũ mena capããrã camasã cũã etayuparã. Na pñame jarericapãĩrĩ, bairi yucu rñcaari cũãrẽ cũgori etayuparã. Sacerdote majã quetiuparã, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ cajũgobueri majã, bairi aperã judío majã cabutoa camasĩrã na cajoatana ãñuparã. ⁴⁴ Mai, na caetaparo jũgoye, Judas pñame atore bairo na ññupũ Jesure cañeranãrẽ: “Cũ wasopañarẽ ùpũrĩ yũ cajẽnipañ pñame, Jesús nigũmi. Bairo mũjãã pñame cũ yũ caáto ññarã, cũrẽ mũjãã ñegarã. Cũ ñe, caroaro cũ jjiya, cũrẽ mũjãã neágarã,” na ññupũ. ⁴⁵ Bairo Judas Jesutu etari, atore bairo qũĩ jẽniñupũ:

—¡Cabuei, mũ ãniniñati!

Bairo caroaro mena qũĩtori cũ ùpũñupũ. ⁴⁶ Bairo cũ caáto, Judas mena caetari majã pñame Jesutu etari, cũ ñecoásuparã yua.

⁴⁷ Mai, bairo Jesure na caáto ññarĩ, jĩcãũ Jesús mena macããcũ pñame sacerdote majã quetiupañ ùmũrẽ cũ ãmorõrẽ cũ patañocõã joyupũ. ⁴⁸ Bairo cũ caáto bero, atore bairo ññupũ Jesús cũrẽ cañerĩ majãrẽ:

—¿Nopẽĩrã cajerutiri majõcũ yũ cañnorẽ bairo jarericapãĩrĩ mena, bairi yucu rñcaari mena yũ mũjãã ñerã atĩati? ⁴⁹ Tocãnacã rũmũna mũjãã watoa yũ ãnucũãpũ templo wiipũre. Bairo yũ cañnucũãrẽ, ni jĩcãũ ùcũ mũjãã mena macããcũ yũ ñeemi. Bairopña, nipetiro yũ mũjãã caátie Dios busũrica tutipũ profeta majã na caĩquetibũjũ jũgoyeticũrĩqũẽrẽ bairo baietaro baiya —na ññupũ.

⁵⁰ Tipañ caãno yua, Jesús cũ cabuerã pñame uwirã, Jesure rutiweyo peticuasuparã.

⁵¹ Bairo cũrẽ na cañeáto, jĩcãũ cawãmaũ pñame cũ cãñirĩ jutiro mena dũrũaturĩ ùsa ásupũ. ⁵² Bairo cũ cabairo, cũ cũãrẽ cũ ñegamiñuparã. Cũrẽ na cañemiatacũãrẽ, cũ cacãñirĩ jutirore tuwe rocacũ, jutii mácũã atũ ruticoásupũ.

*Jesús ante la Junta Suprema**(Mt 26.57-68; Lc 22.54-55, 63-71; Jn 18.12-14, 19-24)*

⁵³ Bairi Jesure cañerĩ majã pñame sacerdote majã quetiupañ majũ ya wiipũ cũ neásuparã. Mai, ti wiire merẽ ãñuparã sacerdote majã quetiuparã, bairi aperã judío majã cabutoa camasĩrã, bairi Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã cũã ti ñamirẽ caneñaetaatana. ⁵⁴ Bairi Jesure ti wiipũ na caneátó, Pedro pñame yoajãñurõpña na ñña ùsayupũ. Bairo ti wiire na cajããetaro bero, Pedro cũã etayupũ ti wii macã yeparũ. Bairi ti yepa ãñotaricarore jããetari, templo coteri majã guardia mena ruiyupũ. Na peerotũ jũma ruiyupũ Pedro cũã.

⁵⁵ Bairi ti wii pupearũ sacerdote majã quetiuparã, bairi nipetiro Junta Suprema macããna mena Jesús cũ cayasiro boyuparã. Bairi, “¿di wãme carorije cũ ásupari?” ãmeo ñ macãñuparã na majũ. “¿Dope bairo cũ caátaje wapa cũ marĩ pajãrotiyati?” Bairo ãmeo ñmacãmirãcũã, dope bairo cũ caátaje wapa cũ na capajãrotimasĩpeere bócaesuparã. ⁵⁶ Camasã capããrã Jesús cũ caĩrĩqũẽrẽ na caĩtonetõmiatacũãrẽ, dope bairo jĩcã riseroa ñ busũesuparã. ⁵⁷ Bairi jĩcããrã na mena macããna wãmũñcãrĩ atore bairo ñtoyuparã mũnana:

⁵⁸ —Ñni Jesús, cũ caĩrĩqũẽrẽ jãã tũgowũ. Bairo ñwĩ: “Ati wii templo camasã na caqũẽnorĩ wiire yũ rocacõãgũ. Bairo áti yaparori, itia rũmũ bero yũ pñame yũ wasoanũcõgũ tunu ape wii camasã mee na caqũẽnorĩcã wii majũ yua,” ñwĩ Jesús —qũĩ busũjãñuparã.

⁵⁹ Bairo ñ busũmirãcũã, na caĩrĩjẽ cũãrẽ jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩ busũmasĩesuparã.

⁶⁰ Bairo na caĩquetibũjũro tũgo, sumo sacerdote pñame wãmũñcãrĩ atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—¿Mũna mee mũrẽ na ññati? Roro mũrẽ na caĩbusũmiatacũãrẽ, ¿nopẽĩ narẽ mũ yuetiyati? —qũĩ jẽniñañupũ Jesure.

⁶¹ Jesús pñame cũ yũeticõãñupũ. Bairo cũ cayũeto ñña, atore bairo qũĩñemoñupũ tunu sumo sacerdote Jesure:

—Jããrẽ cariape quetibũyaya: ¿Mũ, Mesías, Dios nocãrõ Cañuũ macũ mu ãniñati?

⁶² Bairo cũ caĩrõ, atore bairo qũĩñupũ Jesũs:

—Cũã yũ ãniña. Tunu bairoa ãme beroaca Nipetiro Carotimasĩ tũpũ cariape nũgõãrẽ yũ caruiarore mũjãã ãnamũgõjogarã. Bairi tunu oco poa buseri watoapũ ati yepare acũ yũ caruiatõ cũãrẽ mũjãã ãnamũgõjogarã —qũĩñupũ Jesũs sumo sacerdote.

⁶³ Bairo cũ caĩrõ tũgo, sumo sacerdote pũame cũ yaro jutirore tũgãworocacõã joyupũ. Bairo átiri, atore bairo ãñupũ:

—¡Roro majũ ãcõãñami Diore, bairo cũ caĩata! Bairi roro cũ caĩrĩqũẽrẽ marĩrẽ caquetibũjũnemoparãrẽ na marĩ macãnemoetigarã. ⁶⁴ Merẽ marĩ majũã marĩ tũgo yaparoya roro cũ caĩrĩjẽrẽ. Bairi, dope bairo cũ marĩ ánaati —na ãñupũ sumo sacerdote cũ ya wiire caneñaatátanarẽ.

Bairo cũ caĩrõ, to macããna nipetirã pũame bairo ãñuparã: “Roro cũ caĩrĩjẽ wapa cũ marĩ pajĩã rocaratigarã,” jĩcãrõ ãmeo ã busũyuparã.

⁶⁵ Bairo ã yaparo, jĩcããrã Jesure cũ riapẽpũ uco eyotu epeyuparã. Bairi tunu cũ bapeyuparã. Aperã tunu cũ caapeere jutii asero mena jiyabiatori, cũ riapẽre cũ payuparã. Bairo átiri, qũĩ jẽniñañuparã:

—¡Mũ camasĩrĩjẽ jũgori jãã quetibũyaya! ¿Noa ãmerẽ mũrẽ na paayati? —qũĩ epeyuparã to macããna Jesure.

Templo wii coteri majã guardia majã cũã Jesure cũ riapẽre paepeyuparã.

Pedro niega conocer a Jesús

(Mt 26.69-75; Lc 22.56-62; Jn 18.15-18, 25-29)

⁶⁶⁻⁶⁷ Bairo na cabaiãno, Pedro pũame ti wii macã yepa majũrẽ ruiyupũ. Bairo cũ caruiro, jĩcãõ sacerdote majã quetiuparũ paabojari majõco pũame qũĩñacõã maniãti, atore bairo qũĩñupõ:

—Mũ cũã, Jesũs, Nazaret macã macããcũ mena mũ ãñesẽãwũ. Cũã mũ ãcũ.

⁶⁸ Pedro pũame ãtori atore bairo cõ ãñupũ:

—Yũ masĩẽtĩña. ¿Ñe ãnierẽ yũ mũ jẽniñañati? Cũ yũ masĩẽtĩña Jesure.

Bairo cõ ã yaparo yua, ti yepa ãñotarica jope tũpũ ásúpũ Pedro. Bairo topũ cũ caetanãcãrõ, ãbocu pũame piyupũ. ⁶⁹ Cabero tunu carõmio Pedrore qũĩñarĩ atore bairo na ãñupõ tunu cõtũ caãnarẽ:

—Ãni cũã, Jesũs, Nazaret macããcũ mena cabaracũti nucũatacũ ãcũmi.

⁷⁰ Pedro pũame cõ ãtonemoñupũ tunu:

—¡Cariape Dios mena mũ ãiña! Cũ yũ masĩẽtĩmajũcõãña Jesure.

Cabero tunu to macããna Pedrotũ etari bairo qũĩñuparã:

—Bairo ãcũũ miña. Mũã, Jesũs mena macããcũ majũ mũ ãniña. Mũ cabũsũrije cũã Galilea macããna na cabũsũrore bairo mũ busũya. Bairi na mena macããcũ mũ ãniña.

⁷¹ Bairo na caĩrõ tũgo, Pedro pũame na ãtonemoñupũ tunu:

—¡Tame, cariape Dios mena ãiña! Netõjãñurõ merẽ mũjããrẽ, “¡Cũ yũ masĩẽtĩña!” mũjãã ãimiñajã —na ãñupũ.

⁷² Bairo Pedro cũ caĩto ãnipaãa, ãbocu pũame piinemoñupũ tunu. Bairo cũ capiuro, Pedro pũame tũgoña bocayupũ Jesũs cũ cũ caĩatajere. “Pedro, ãmeacã ãbocu pũgani cũ capiiparo jũgoye itiani, ‘Cũ yũ masĩẽtĩña Jesure,’ yũ mitogũ,” cũ caĩatajere tũgoña bocayupũ. Bairo tũgoña bocari yua, bũtioro otiyupũ Pedro.

15

Jesús ante Pilato

(Mt 27.1-2, 11-14; Lc 23.1-5; Jn 18.28-38)

¹ Bairo ti ñami cabusuetaro, sacerdote majã quetiuparã, aperã judío majã cabũtoa camasĩrã, bairi aperã Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã, nipetirã Junta Suprema macããna cũã neñañuparã. Bairo neña, ãbũsũ yaparo yua, Jesũs wãmorĩrẽ jiyarotiyuparã. Áti yaparo, cũ neásuparã Pilato cawãmecũcũ tũpũ. ² Pilato pũame na caĩbũsũpairijere tũgori, bairo qũĩ jẽniñañupũ Jesure:

—¿Mua, judío majã Quetiupau Rey mu ãniñati?

Bairo cũ caĩrõ, Jesús pũame qũĩñupũ:

—Mu caĩrõrẽã bairo yũ baiya.

³ Bairi sacerdote majã quetiuparã Jesure nemojãñurõ cũ busujãñuparã. ⁴ Bairi Pilato pũame atore bairo qũĩ jẽniñañupũ Jesure:

—Nocãrõ capee majũ roro mũrẽ ñnama. ¿Bairo na caĩmiatacũãrẽ, na mu yũgaetiyati?

⁵ Jesús pũame bairo cũ caĩrõ tũgomicũã, jĩcã wãmeacã ũno cũ yuesupu. Bairo cũ cayueto ñna, Pilato pũame tũgocõã maniásupu.

Jesús es sentenciado a muerte

(Mt 27.15-31; Lc 23.13-25; Jn 18.38-19.16)

⁶ Mai, tocãnacã Pascua bose rũmu caãno, Pilato pũame wiyonucũñupũ jĩcãũ preso jorica wii macããcũrẽ, judío majã na caboure. ⁷ Bairi tipau caãno romano majã preso na cajoricu ãñupũ jĩcãũ, Barrabás cawãmecucu. Na quetiupau gobiernorẽ roagarã camasãrẽ capajĩrĩcãrã mena macããcũ jĩcãũ ãñupũ Barrabás. ⁸ Bairo tipau caãno, camasã pũame Pilato tũpu ásúparã. Bairo cũtu eta, “Bose rũmu caãno mu caátinucũrõrẽ bairo ása tunu,” qũĩñuparã. ⁹ Bairo na caĩrõ tũgori, atore bairo na ñ jẽniñañupũ Pilato:

—¿Jesús, “Judío majã Quetiupau Rey” mujãã caĩwãmetinucũrẽ yũ cawiyorotiro mujãã boyati? —na ñ jẽniñañupũ.

¹⁰ Masĩcõãmiñupũ Pilato Jesure qũĩñatutiri sacerdote majã quetiuparã cũ cayasiro na cabotũgoñarĩjẽrẽ. ¹¹ Bairi Pilato Jesure cũ cawiyogamiatacũãrẽ, sacerdote majã quetiuparã pũame bairo boesuparã. Na pũame yasioroaca camasã natũ caãnarẽ atore bairo na ñ rotiyuparã: “Barrabãre Pilato cũ cawiyoro boya. Jesús pũamerẽ cũ pajĩãrotiya,” na ñ quetibũjũyuparã. ¹² Bairi Pilato pũame atore bairo na ñ jẽniña nemoñañupũ tunu:

—Bairi Jesús “Judío majã Quetiupau Rey” mujãã caĩwãmetinucũrẽ, ¿dope yũ caãto mujãã boyati?

¹³ Bairo cũ caĩjẽniñarõ, bairo ñ awajajũgoyuparã:

—¿Yucũpãĩpu cũ papuatu rotiya!

¹⁴ Tunu na ñnemoñupũ Pilato:

—¿Nopẽĩrã yucũpãĩpu cũ yũ capuatuurotiro mujãã boyati? ¿Dise ũnie carorije cũ ásupari?

Bairo cũ caĩjẽniñamiatacũãrẽ, “¿Yucũpãĩpu cũ papua turotiya!” butioro jãñurĩ ñ awajanemoñuparã.

¹⁵ Bairo roro na caĩawajarijere tũgoũ, Pilato pũame, camasã caroaro yũre na ñáto ñ, Barrabãre wiyorotiyupu. Bairo áti yaparo, Jesure wecu asero wẽerĩ mena cũ baperotiyupu. Bairo cũrẽ na caátiyaparoro, na nuniñupũ, Jesure yucũpãĩpu na capuaturopore bairo ñ yua.

¹⁶ Pilato cũ carotirã soldaua pũame Jesure cũ neásúparã pretorio cawãmecuti wii macã yepa recomacãpu. Topu etarã, na baparãrẽ na piineñoñuparã, Jesure roro cũ átiepegarã.

¹⁷ Bairo neña yaparo, cũ jutirore weri, apero cajũãrõ, quetiupau rey cũ cajãñarõ ũnorẽ Jesure cũ jããñuparã. Áti yaparo, “Quetiupau rey corona cũ capesari beto ũnorẽ cũ pesa áto,” ñrã, pota wẽerĩ mena juarica betore cũ rũpoaru peoyuparã. ¹⁸ Bairo áticõã yua, cũrẽ quetiupaure jẽnirãrẽ bairo qũĩ boyeti epeyuparã:

—¿Cũ ãnicõãninucũáto ãni judío majã Quetiupau Rey tocãnacã rũmua! —qũĩ boyetiepeyuparã soldaua Jesure.

¹⁹ Bairo áticõã, yucu mena cũ rũpoare payuparã. Tunu bairoa cũ ucoo eyotuepeyuparã. Bairo áticõã, cũrẽ quetiupaure jẽnirãrẽ bairo na rũropaturi mena cũtu etanumurĩ cũ boyeti epeyuparã. ²⁰ Bairo Jesure roro cũ átiepe yaparori yua, cũrẽ na cajãatajere cũ tuweneñuparã. Cũ jutii majũ pũamerẽ cũ jããñuparã tunu. Bairo áti yaparo, cũ neásúparã, yucũpãĩpu cũ papuaturáná yua.

Jesús es crucificado

(Mt 27.32-44; Lc 23.26-43; Jn 19.17-27)

²¹ Bairo áná, bócaetayupará jícãũ caũmũ, Simón cawãmecũcũ, Cirene yepa macããcũrẽ. Simón pũame Alejandro, Rufo cawãmecũna pacũ añupũ. Bairo Simorẽ bócarĩ cũ pũsarotiyupará, Jesús yucũpãĩrẽ.

²² Bairo átĩ yua, Gólgota burorũ etayupará. “Gólgota” ãrã, “La Calavera” o “Rũpoa coro buro” ãgaro ãña. ²³ Bairo etarã, use ocore mirra bũũrije cabairije ãnie mena asuriquere Jesure cũ tĩãmiñupará. Jesús pũame tiere etigaesurũ. ²⁴ Bairi soldaua yucũpãĩrũ Jesure cũ papuatunũcõrĩ bero, número tiirire ãmeo wẽnuniñupará. Bairo átiri, na majũ masĩñupará Jesús jutii ãnajẽrẽ canepaũre.

²⁵ Bairi soldaua muirũ cũ caasitutuatiũ caãno yucũpãĩrũ cũ papuatu rocauyupará Jesure. ²⁶ Tunu bairoa Jesús rũpoa buire yucũpãĩ woaturicapãĩrẽ papuatuuyupará, Jesure na cũ capajĩarotirique wapare nipetiro camasã na ãña joroque ãrã. Tipãĩrẽ atore bairo ã woaturique tusayuparo: ãNI, JUDÍO MAJÃ QUETIUPAũ REY NIÑAMI. ²⁷ Bairi Jesús mena yucũpãĩrũ na papuatuuyupará pũgarã caũmũa jerutiri majãrẽ. Jícãũ cariape nũgõãrẽ, apei caãcõ nũgõãrẽ na papuatuuyupará. ²⁸ Bairo na caátie pũame Dios yaye quetibũjurica tutirũ na cawoatujũgoyeticũricãrõrẽ bairo cariape baietaro baiyuparo: “ ‘Cũ cũã carorã mena macããcũ niñami,’ ã tũgoñagarãma.”

²⁹ Bairo yucũpãĩrũ papuaturicũ Jesús cũ caãno yua, camasã canetõãnucũrã pũame Jesure qũĩroaena na rũpoare yureyupará. Roro majũ tore bairo qũĩñupará:

—¡Mũ, templo wiire roca yaparori, itia rũmũ bero apei wii cawãma wiire caqũẽno-masĩgaũ ãcũ ãnirĩ, mũ majũã netõña! ³⁰ ¡Yucũpãĩrũ papuaturicũ caãcũ nimicũã, mũ camasĩrĩjẽ jũgori yucũpãĩrũre ruiasã! —qũĩ epeyupará to macããna caĩñanetõãnucũrã pũame.

³¹ Torea bairo qũĩ epeyupará sacerdote majã quetiupará, bairi Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã cũã. Alore bairo qũĩñupará:

—Aperãrẽ na netõũpũ. Bairo na netõmicũã, ãmerẽ cũ majũã netõmasĩẽtĩñami. ³² ¡Israel yepa macããcũ Mesías, Quetiupaũ Rey majũ cariape cũ caãmata, cũ majũã cũ camasĩrĩjẽ mena atorũ ruiatĩbujioũmi! Bairo cũ caruiapãta, tiere ãñarĩ bero cariape marĩ tũgobujiorã.

Bairi jerutiri majã, Jesús mena na capapuatuatana cũã tore bairo roro qũĩñupará.

Muerte de Jesús

(Mt 27.45-56; Lc 23.44-49; Jn 19.28-30)

³³ Merẽ yua pasaribota caãno, caãno tũsaroa naitĩãcoásúparo ati yepa nipetiorũ. Yoaro naitĩãñuparõ. Ñamicã, tres de la tarde caãno majũ tunu busuyuparo. ³⁴ Tĩraũ caãno, Jesús pũame bũũrique tutuaro mena atore bairo ãñupũ:

—Eloi, Eloi, ¿lema sabactani? Ti wãme pũame ãrã, “Yũ Pacũ Dios, yũ Pacũ Dios, ¿nopẽi yũ mũ awayocoátĩ?” ãgaro ãña.

³⁵ Bairo cũ caĩrõ tũgo, to macããna pũame bairo ãmeo ãñupará na majũ:

—¡Jã, tũgoñijate! Profeta Elías ãnacũrẽ cũ pii ãñami Jesús.

³⁶ Ìcõã yua, na mena macããcũ jícãũ carupajitia mena use oco, cajũgũẽatajere yosene ásúpũ. Bairo átĩcõã, yucũ yaparũ ti jitiare jiyaturi, Jesutũ ásúpũ. Cũtũ eta yua, tiere cũ ñumũgõ joyurũ, cũ etiãto, ã. Bairo átĩ yaparo, bairo na ãñupũ:

—Marĩ ãnacoteroa mai. Cũ caĩrĩjẽrẽ tũgori, ¿Elías ãnacũ yucũpãĩrũ cũ caãno cũ cũ ruiou acũati? —ñupará.

³⁷ Jesús pũame bũũrique tutuaro mena ã wisiotũsa, riacoásúpũ yua. ³⁸ Tĩraũ caãno, templo wii aruare ãñotaricarõ jutii asero carecomacã woocõã ruiásúparo. ³⁹ Bairi soldaua quetiupaũ capitãn Jesús cũ cariyasicoato ãñarĩ, atore bairo ãñupũ:

—Cariapea ãni, Jesús, Dios macũ majũ nimiupĩ.

⁴⁰ Bairi Jesure cajũãtinemorĩcãrã jícããrã carõmia jõpũã tuari qũĩñacõã nucũñupará. Jícãõ na mena macããcõ ãñupõ María Magdalena cawãmecũco. Apeo, María, Santiago cabai, bairi José paco añupõ. Apeo Salomẽ añupõ. ⁴¹ Na rõmirĩ pũame Jesús Galileapũ cũ caãno cũrẽ cajũãtinemorĩcãrã rõmirĩ añupará. Aperã capããrã rõmirĩ Jerusalẽpũ Jesús mena caetaatana cũã añupará.

*Jesús es sepultado**(Mt 27.57-61; Lc 23.50-56; Jn 19.38-42)*

⁴²⁻⁴³ Bairo ti rŭmŭ añuparō judío majã na cayerijãrĩ rŭmŭ jŭgoye macã rŭmŭ. Ti rŭmŭ ñamicã merē judío majã qŭēno weyopeyogarã baiyuparã, na cayerijãrĩ rŭmŭ caetaparo jŭgoye. Bairi ti rŭmŭ canaiorĩpau jŭgoyeaca José cawãmecacu, Arimatea macã macããcŭ Pilatotŭ etayupŭ. Mai, José cŭã, quetiuparã, Junta Suprema majã mena macããcŭ jĩcãũ caanimajũũ añupŭ. Tunu bairoa Dios cŭ carotimasĩrĩpau caetarore cacotei jĩcãũ añupŭ. Bairi yua, tŭgoñatutuarique mena Pilato tŭpŭ átĩ, Jesús rupauri añajērē yarocagu, cŭ jēni ásŭpŭ. ⁴⁴ Pilato pŭame bairo cŭ caijēnirō tŭgo, “¿Merē cŭ riacoabaupari?” ĩ masĩgŭ, cŭ ũmŭ capitárē cŭ piijori cŭ jēniñañupŭ: “¿Merē cŭ baiyasicoaati?” ⁴⁵ “Merē baiyasicoaami,” capitán cŭ caiquetibŭjuro tŭgo, Jesús rupauri añajērē cŭ ũmŭ capitárē Josere ruio rotiyupŭ. ⁴⁶ Bairo cŭ caĩrō bero, José pŭame lino jutii aserore wapati yaparo, Jesús rupauri añajērē ti asero mena cŭ ũmañupŭ. Bairo átiri bero, cawãma ũtã ope, na cayesearica operŭ Jesús rupauri añajērē cŭñupŭ. Áti yaparo, ũtãpãĩ mena ti opere tubiatoyupŭ. ⁴⁷ Mai, María Magdalena bairi apeo María cawãmecaco José pacojãã cŭã topŭ etari Jesure cŭ na cacũrocaripaurē ĩñañuparã.

16

*La resurrección de Jesús**(Mt 28.1-10; Lc 24.1-12; Jn 20.1-10)*

¹ Cabero yerijãrĩcã rŭmŭ bero macã rŭmŭ caãno María Magdalena, bairi apeo María Santiago paco, bairi apeo Salomé, cajutiñurijērē wapatiyuparã. Jesús rupauri añajērē pioturagarã baimiñuparã. ² Bairo ti rŭmŭ, cabusuripauaca muirŭ cŭ cawãmŭatĩpau caãno, ape semana caãni jŭgori rŭmŭrē Jesús rupauri añajērē na cacũrocaatapaupŭre ásúparã.

³ Bairo topŭ ánã, atore bairo ãmeo ĩ ásúparã na majũ:

—¿Noa marĩrē ti ope na cabiaatatiire na tupãbojarãati?

⁴ Bairo ti masã opere etarã yua, ĩñajoyuparã. Ti opere na cabiaatatii, capairi ũtã tii pŭame tupãworicaropŭ bauyuparo. ⁵ Bairo cabairoi, ti operŭ jãañuparã. Bairo jããetari, jĩcãũ cawãmaŭ cariape nŭgõã pŭame jutii caroaro cabotiri wŭre cajãñaruire qũĩñañuparã. Bairo qũĩñarã yua, acŭacoasuparã. ⁶ Bairo na cabairo, atore bairo na ĩñupŭ caũmŭ pŭame:

—Mũjãã, uwieticõãña. Yŭ masĩña. Jesús, Nazaret macã macããcŭ, yucupãĩrŭ na carapuaturocamiatacure cŭ macãrã mũjãã baiya. ĩñañijate cŭrē na cacũmiatatore. Merē catitunucoami. Bairi atore maniñami. ⁷ Bairo ĩña yaparori bero, tunu ánãja macãpŭ. Cŭ cabuerã, bairi Pedro cŭãrē na quetibŭjurájã. Atope bairo na mũjãã ĩwã: “Merē caticuupi Jesús. Bairi mũjãã jŭgoye Galilea yepapŭ águmi. Topŭ mũjãã cotegumi,” na ĩ quetibŭjurájã. Bairo cŭ cabaipeere mũjãã cŭ caquetibŭjucũrĩcãrõrēã bairo topŭ cŭ mũjãã bocagarã yua —na ĩ quetibŭjuyupŭ ángel María Magdalenajããrē.

⁸ Bairo cŭ caiquetibŭjuro tŭgo, carõmia pŭame yoaro mee acoásúparã. Nanauwirã, bairi tunu tie cabairijere tŭgoacuari atũcoásúparã. Bairi aperãrē na caĩñaatajere na quetibŭjuesuparã, bŭtioro uwirã yua.

*Jesús se aparece a María Magdalena**(Jn 20.11-18)*

⁹ Bairo judío majã na cayerijãrĩ rŭmŭ busuri rŭmŭ cabusuro bero Jesús cacatitunuatacu cõ buiaetajŭgoyupŭ María Magdalenarē. Mai, María pŭame cajŭgoyepŭre jĩcã wãmo peti pŭga pēnirō cãrō majũ wãtĩ yeri pũnaarē Jesús cŭ caawiyojobararico añupŭ. ¹⁰ Bairo Jesús Marĩare cŭ cabuiaetaro bero, cŭ mena caquetibŭjuñesẽãñucũrĩcãrãrē na quetibŭjuro ácõ ásúpo. Mai, na pŭame bŭtioro yapapuari otirã baiñuparã. ¹¹ Bairo, “Jesús merē tunu catiupi. Merŭ cŭ ñiñaapŭ,” cõ caĩrō tŭgomirãcũã, cariape cõ tŭgoesuparã.

*Jesús se aparece a dos de sus discípulos**(Lc 24.13-35)*

¹² Tipau bero aperã cū cabuerã pugarã caãñesẽãrãrẽ apeire bairo tunu na buiaetayuru Jesús. ¹³ Bairo na cū cabuiaetaro bero, na cūã tunucoásúparã Jerusalẽru cū cabuerãrẽ na quetibũjuránã. Na cūãrẽ cariape na tũgoesuparã cū cabuerã pũame.

*El encargo de Jesús a los apóstoles**(Mt 28.16-20; Lc 24.36-49; Jn 20.19-23)*

¹⁴ Cabero tunu cū cabuerã pũga wãmo peti rũpore jĩcãã pẽnirõ caãnacãũ majũ na caũgaruiripaũ buiaetayuru. Bairo natũ buiaetari, “Tunu caticuupi,” na yarã na caĩrĩjẽrẽ cariape na catũgoetoi jũgori, “¿Nopẽĩrã, ‘Tunu caticuupi,’ na caĩrĩjẽrẽ cariape mũjãã tũgoetiyati?” na ĩ tuti etayuru Jesús. ¹⁵ Bairo ĩ yaparo, atore bairo na ĩ quetibũjnemoũuru: “Camasã tocãnacã poari macããnarẽ noo na caãnorũ, yũ yaye caroa quetire na quetibũjũ ñesẽãrãjã, na cūã yũ yaye quetire na catũgoũsaparore bairo ĩrã. ¹⁶ Bairo noa ũna yũ yaye quetire tũgoũsari, cabautiza rotirã ũna caroaro netõcõãgarãma. Aperã catũgoũsaena pũame roro popiye baigarãma. ¹⁷ Bairi tunu yũre catũgoũsarãrẽ cū camasĩrĩjẽrẽ na jogũmi Dios. Tere narẽ cū cajoro capee wãmerĩ átimasĩgarãma. Yũ catuuarije mena wãtĩã camasãrẽ cajãñarãrẽ na acurewiyojo masĩgarãma. Bairi tunu aperã yayere na cabũsumasĩõtãjere bũsumasĩgarãma. ¹⁸ Añarẽ ñerã cūã, bairi capũnirĩjẽrẽ etirã cūã, dope bairo baietigarãma. Apeyera tunu cariarãrẽ na wãmorĩ mena na cañigãpeoroa, na cariyecũtie netõcoagaro,” na ĩũuru Jesús.

*Jesús sube al cielo**(Lc 24.50-53)*

¹⁹ Bairo Jesús cū cabuerãrẽ na ĩ quetibũjũ yaparori bero, na wũweyori, mũmrecõo pũamerẽ wãmũcoásúru. Cū pacũ Dios tũpũre etaũ, cariape nũgõã pũame etari ruiyuru yua. ²⁰ Bairo mũmrecõoru cū cawãmũatato bero, cū cabuerã tocãnacãũru nipetioru Jesús yaye quetire quetibũjũ ñesẽãũparã. Na caquetibũjũñesẽãrõ, marĩ Quetiupau pũame masĩrĩqũerẽ na joyuru. Capee wãmerĩ átijẽño masĩrĩqũerẽ na joyupi, camasã, “Na caquetibũjurijere cariapea niña,” na ĩ masĩáto ĩ yua.

Tocãrõã ñiña.

El Santo Evangelio Según SAN LUCAS

Prólogo

¹⁻³ M̄, Teófilo, nocārō majū caānimajūūrē, ati carta mena m̄ ȳ quetibuj̄m̄ woatujopa mai, Jesucristo cū caātiānajērē caroaro cōñarīcārōrē bairo. Mai, capāārā camasā tiere, Jesús cū caātiānajērē merē quetibuj̄m̄ woajomiñupā. Bairo na caátimiatacūārē, ȳ cūā tiere ȳ quetibuj̄m̄ woajoḡm̄. Mai, Jesús cū caātiānajērē cañnarīcārā p̄ame na caquetibuj̄m̄netōrīqūērē jāā cūārē jāā quetibuj̄m̄wā. Caānijūgorip̄m̄ Jesús cū caātiānajērē na cañnarīqūērē jāā cūārē jāā quetibuj̄m̄wā. Bairo tiere tūgori yua, caroaro cōñarīcārōrē bairo m̄ ȳ quetibuj̄m̄ woatujopa ati carta mena. ⁴ Teófilo, merē Jesús cū caātiānajē jīcā wāme ūnorē m̄ tūgoyp̄a. Bairo cū caātiānajē nipetirije caroaro cariape cū masīnemoáto ī, m̄ ȳ quetibuj̄m̄ woajopa ati carta mena.

Un ángel anuncia el nacimiento de Juan el Bautista

⁵ Bairo baiyp̄a: Herodes cawāmec̄sc̄m̄ ānacū Judea yepa macāānarē quetiup̄m̄ rey cū caāni yuteare jīcāū sacerdote āñup̄. Abías ya poa macāācū jīcāū āñup̄. Cū p̄ame Zacarías wāmec̄sup̄m̄. Cū n̄mo Isabel wāmec̄supo. Cō p̄ame Aarón ānacū p̄ārāmeo majū āñupō. ⁶ Bairi na, p̄ugarāp̄m̄a Dios cū caroticūrīqūē nipetirijere tūgousayuparā. Bairo bairā, carorije wapa mánarē bairo baiyparā, Dios cū cañajoro. Tunu bairoa nii ūcū, “Roro ásuparā na,” ī masīsuparā narē. ⁷ Na p̄ame tiwatoare capūna mána āñuparā. Isabel p̄ame pūnaa bomiocūā, yoaro pūnac̄ti masīsupo. Tunu bairoa cab̄toa ānirī na capūna c̄tigamirīcāp̄m̄ merē netōcoásup̄aro.

⁸ Bairo na cabairip̄m̄ jīcā r̄m̄m̄ Zacarías templo wiip̄m̄ p̄am̄ ásup̄m̄, cū ya poa macāāna mena cū caj̄p̄aari r̄m̄m̄ caetaro īñarī. ⁹ Bairo top̄m̄ eta, j̄p̄raa yua, jīcā r̄m̄m̄ cū yarā p̄ame cū beseyuparā. “Templo wii p̄up̄ep̄m̄ werea caj̄utiñurījērē cū joeáto,” qūñuparā cū yarā Zacaríare. ¹⁰ Bairo Zacarías, “Jām̄,” ī, ti wii p̄up̄ea ape ar̄p̄m̄ jāásup̄m̄. Ti hora Zacarías caj̄utiñurījērē cū cajoeri hora majū Diore cū jēnirā baiyparā camasā p̄ame. ¹¹ Bairo Zacarías tiere cū cajoēño yua, cū t̄p̄m̄ ángel p̄ame buiaetayup̄m̄. Altar, caj̄utiñurījērē cū cajoem̄gōrī mesa cariape n̄gōā p̄ame buiaetan̄cāñup̄. ¹² Bairo ángel cū cabairo, Zacarías p̄ame qūñ̄na ac̄nac̄oasup̄m̄. Qūñ̄na uwijāñuñup̄. ¹³ Bairo cū cabairo īña, ángel p̄ame qūñ̄up̄m̄ Zacaríare:

—Ȳm̄ uwieticōāña Zacarías. Caroa quetire m̄ quetibuj̄m̄ acú ȳ at̄p̄m̄. Dios, m̄ caj̄enirījērē tūgojami. Bairo bairi m̄ caborore bairo m̄ n̄mo, macū c̄t̄imasīgomo. Bairi m̄ macū caānip̄m̄ cū cabuiaro yua, “Juan” cū m̄ wāmetiḡm̄. ¹⁴ Ti r̄m̄m̄, cū cabuiari r̄m̄m̄rē m̄ useaniḡm̄ b̄t̄ioro. M̄ mena macāāna cūā capāārā useanigarāma, cū cabuiaro īñarī yua. ¹⁵ Tunu bairoa m̄ macū caānip̄m̄ p̄ame Dios yaye quetire catūgomasī ānirī caānimajūū niḡm̄i Dios cū cañajoro. Bairi tunu use oco cacūmuorījērē cū etieticōáto. Bairi tunu Esp̄ritu Santo, Dios Yeri cū camasīōrījē car̄saec̄m̄ majū ānicōāḡm̄i. Cū cabuiap̄aro jūgoyp̄m̄a merē cū mena ānicōāḡm̄i. ¹⁶ Bairo m̄ macū caānip̄m̄ b̄t̄iácú yua, Israel yepa macāāna capāārā cū caquetibuj̄m̄rijere tūgousagarāma. Bairo bairā, marī Quetiup̄m̄ Diore cū bogarāma tunu, na cū caquetibuj̄m̄rije jūgori yua. ¹⁷ Tunu bairoa marī Quetiup̄m̄ ati yep̄m̄ cū caetap̄aro jūgoye camasārē na quetibuj̄m̄ḡm̄i m̄ macū caānip̄m̄ p̄ame. Elías cawāmec̄sc̄m̄ ānacū Esp̄ritu Santo jūgori caroaro cū caquetibuj̄m̄masīrīcārō cārō cū cūā Dios Yeri jūgori camasārē caroaro na quetibuj̄m̄ masīḡm̄i. Bairo cū caquetibuj̄m̄ro, capūnac̄na p̄ame na pūnaa mena na asijānao joroque na átiḡm̄i. Tunu bairoa Dios yaye quetire catūgogaena cūā cariape tūgousagarāma tunu, m̄ macū caānip̄m̄ caroaro cū caquetibuj̄m̄rije jūgori yua. Bairo bairi m̄ yarā Israel yepa macāāna marī Quetiup̄m̄ cū caetap̄arore caroaro yugarāma m̄ macū caānip̄m̄ caroaro na cū caquetibuj̄m̄rije jūgori yua —qūñ̄ quetibuj̄m̄yup̄m̄ ángel Zacaríare.

¹⁸ Bairo cū cañmiatacūārē, Zacarías p̄ame cariape cū tūgoesup̄m̄:

—¿Ne jūgori, “Cariape mu busuya,” ñi masĩcuti? Merē cabutoa majū jāã ãniña yu, yu nũmo cūã. Torena, jāã pũnacuti masĩtĩña —qũĩñupũ Zacarías ángel pũamerē.

¹⁹ Bairo cū caĩrõ tũgo, ángel pũame Zacarías qũĩñupũ tunu:

—Yũu, Gabriel, Diotu macãacũ yu ãniña. Cũ majũã yu joámi mu tũpũ, caroa quetire cū masiáto, í. ²⁰ Baihua, cabusumasĩecũ mu tuagu ãmerē. Yu caĩrĩjērē cariape mu catũgoetie wapa bairo mu tuagu. Cabero mu macũ caãnipau cū cabuiaropũ roque tunu mu busumasĩgu. Yu yaye quetire mu caĩroaetimiatacũãrē, tore bairo nipetirije baipecticoagaro ti yũtea caetaro —qũĩ quetibũjũyupũ ángel Zacarías.

²¹ Bairo ángel mena Zacarías cū cabusũãnitoye yua, to macããna cañubueri majã pũame Zacarías ti arua cū cawitietoi, yoaro coteyuparã. Na pũame: “¿Nopẽi yoaro cū baiyati?” ãmeo í jēniñañuparã na majũ. ²² Cabero Zacarías witietaũ, na quetibũju masĩesupũ. Cũ wãmo mena jeto na quetibũjumiñupũ. Bairo cū cabairo ñña, atore bairo ãmeo ññuparã: “Qũĩguericarore bairo apeye ñnierē ññaatacũmi Zacarías,” ãmeo í busuyuparã cañubueri majã macãpũ cacoterã pũame. Bairo busumasĩecũã, ãnicõãñupũ yua.

²³ Bairo Zacarías nocãnacã rũmũ bero templo wii coterique cū capaari rũmũrĩ capetiro ñña, tunucoásupũ cū ya wiipũ. ²⁴ Bairo topũ eta, ãni yua, tocãrõã cū nũmo Isabel pũame bairirupau ãñupõ merē. Bairi wii pupeapũ ãnicõã ninucũñupõ. Jĩcã wãmo cãnacãũ muirua, aperã tũpũ átato mano ãnicõãnucũñupõ cõ ya wiipũ. ²⁵ Cõ pũame bairo í tũgoñañupõ: “ãmerē yu átinemoñami Dios, camasã pũame, ‘Capũna mácõ niñamo Isabel,’ yũre na caĩbusũprietiparore bairo í. Bairi, ñujãñuñami Dios yu mena,” useanirĩ í tũgoñanucũñupõ Isabel.

Un ángel anuncia el nacimiento de Jesús

²⁶ Cabero Isabel jĩcã wãmo peti jĩcã pēnirõ cãnacãũ muirua majũ bairirupau cõ caãno, ángel Gabriel cawãmecũcũre cū joyupũ Dios tunu. Galilea na caĩrĩ yepapũ, Nazaret cawãmecuti macãpũ cū joyupũ. ²⁷ “María cawãmecũcore mu quetibũjuárã,” í, cū joyupũ. Mai, María pũame camanapũ mácõ ãñupõ. Caũmũ mena ãmeñupõ. José cawãmecũcũ nũmo caãnipao ãnirĩ apei mena ãmeñupõ. José pũame David ãnacũ pãrãmi ãñupũ. ²⁸ Bairo bairi Gabriel pũame Maríare cõ buiaetayupũ. Bairo cõtu buiaetari yua, cõ ññupũ: —¡María, Dios cū caĩroao majũ, mu ãniniñati! Marĩ Quetiupau mu mena ãniñami. Tocãnacãõ camasã rõmirĩ netõrõ caroaro mu átinemoñami —cõ í quetibũju etayupũ ángel Maríare.

²⁹ Bairo cū caĩrõ tũgo yua, cõ pũame tũgo acũacoasupo: “¿Dope bairo ñgu qũĩñati, yũre bairo cū caĩjēniata?” í tũgoñañupõ. ³⁰ Bairo cõ caĩtũgoñarõ yua, ángel pũame cõ ññupũ tunu:

—Yu uwieticõãña María. Caroa quetire mũrē quetibũju acũ yu atíapũ. Caroaro mu caátĩãnierē ññajesoyami marĩ Quetiupau Dios. Bairi mu beseami. ³¹ Bairi bairirupau mu ãnigo. Cawĩmaũaca mu cũgogo. Bairi mu macũ caãnipau cū cabuiaro yua, “Jesús” cū mu wãmetigo. ³² Tunu bairoa mu macũ caãnipau pũame caátirotimasĩ nigũmi. Bairi nipetiro camasã, “Dios jõbui macãacũ macũ majũ niñami,” qũĩgarãma camasã cũrē. Cũ, marĩ Quetiupau Dios pũame mu macũ caãnipaure quetiupaure bairo cū cũgũmi. Cũ ñicũ ãnacũ David ãnacũrē bairo cū cũgũmi mu macũ caãnipaure. ³³ Bairo cū cacũrõ yua, mu macũ caãnipau pũame rotimasĩgũmi. Israel yepa macããnarē tocãnacã rũmũna na rotimasĩ ãnigũmi yua. Cũ carotiãnie petietigaro —cõ í quetibũjũyupũ ángel Maríare.

³⁴ Bairo cū caĩrõ tũgo, María pũame atore bairo qũĩ jēniñañupõ:

—Yu pũame, ¿dope bairo yu baioati? Caũmũ mena yu ãmerĩnucũña —qũĩñupõ María ángel pũamerē.

³⁵ Bairo cõ caĩrõ, cū pũame cõ ññupũ:

—Espíritu Santo, Dios Yeri majũ buseriwo ruiatí, catorore bairo baiñajãetagũmi mũpũre. Bairo Dios, nipetiro netõrõ caátimasĩ, cū camasĩrĩjē jũgori cawĩmaũaca mu cũgogo. Bairo bairi nipetiro camasã, “Caroũ cañuũ, Dios macũ majũ niñami,” qũĩgarãma camasã cũrē, mũrē cabuiapau pũamerē. ³⁶ Apeyera tunu mu yao Isabel cawãmecũco cũã cabũcũo ãnimiocũã, ãmerē bairirupau ãniñamo cõ cũã. Jĩcã wãmo peti jĩcã pēnirõ

cānacãũ muirũa merẽ cũgoyamo capũna mácõ na caĩmirĩcõ rũaame. ³⁷ Dise ũnie Dios cũ caátimasĩtĩtĩ maniña. Nipetiro cũ caátimasĩrĩjẽ jeto niña —cõ ĩ quetibũjũ yaparoyurũ ángel Maríare.

³⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, María rũaame qũĩñupõ:

—Mũ caĩrõrẽ bairo to baiáto toroque. Dios cũ carotio yũ añiña. Bairi cũ caborore bairo yũ cũ áparo —qũĩñupõ María.

Bairo cũ caĩyaparoro, ángel rũaame acoásúrũ yua.

María visita a Isabel

³⁹ Cabero nocānacã rũmũ bero caãno, María rũaame Judea caũtāyucũ pairi yerarũ, cariape acoásúpo. ⁴⁰ Topũ eta, Zacarías, bairi Isabel ya wiirũ jããñupõ. Bairo jããrĩ yua, Isabere cũ ĩ jēniñupõ: “¡Mũ añimiñati!” ⁴¹ Bairo María cũ caĩrõ, Isabel macããcã rũaame cũ parorũ yuguiyurũ. Bairo cũ cabairo, Espiritu Santo Isabel yerire jããñupũ. ⁴² Bairo cũ cajããrõ, Isabel rũaame Maríare useanirĩqũẽ mena atore bairo cũ ĩñupõ:

—¡Yũ yao, camasã rõmirĩ tocānacãõ netõrõ caroare mũ joyami marĩ Pacũ Dios! Mũ macũ caāniparũ cũārẽ caroare cũ joyami. ⁴³ Cabũgoro macããcõ yũ añiña. Bairo cabaio yũ caānimitacũārẽ, mũ, yũ Quetiuparũ paco, yũ mũ nũcũbugoya, bairo yũre ĩñao acó. ¡Yũ mena mũ ñujãñuña! ⁴⁴ Tũgoya. Yũre mũ cajēnirõ, yũ macũ caāniparũ rũaame yũ parorũ yuguiami. ⁴⁵ ¡Yũ yao useanirĩ ãña! Mũrẽ marĩ Quetiuparũ cũ caĩrĩqũērẽ cariape mũ tũgoyurũ. Bairi caroare mũ joupĩ Dios —cõ ĩñupõ Isabel Maríare.

⁴⁶ Bairo cũ caĩrõ, María rũaame cũ ĩñupõ Isabere:

“Yũ yerĩ ñujãñuña. Ñe ũnie yũ rũaetiyã.

Yũ mena ñumajũcõãñami marĩ Pacũ Dios.

⁴⁷ Dios, yũre canetõõũ, caroaro cũ caátiere tũgoñarĩ yũ useaninetõña yũ yerirũ.

⁴⁸ Yũũ, cũ carotio cabũgoro macããcõ yũ añiña.

Bairo cabaio yũ caānimitacũārẽ, yũ beseami.

Cũ cajou paco yũ añigo cũ camasĩrĩjẽ jũgorĩ.

Bairo bairi nipetiro camasã ñiroagarãma.

‘Camasã rõmirĩ tocānacãõ netõrõ useaniñamo María,’ ñigarãma.

⁴⁹ Marĩ Pacũ Dios nipetiro caátimasĩ añirĩ caroare yũ joami.

Cũ caátimasĩrĩjẽ ñujãñuña yũre.

¡Caroũ cañuũ majũ niñami!

⁵⁰ Tunu bairoa noa ũna cũrẽ canũcũbugorãrẽ na ĩñamaiñami Dios.

Ape tuti, ape tuti macããnarẽ bairo jeto na ĩñamaiñami.

⁵¹ Tunu cũrẽ canũcũbugorãrẽ cũ caátimasĩrĩjērẽ na ĩñoñami Dios.

‘Cabũgoro macããna mee marĩ añiña,’ caĩtũgoñarã roquere na caátigamirĩjērẽ na ãño-tayami.

⁵² Quetiuparã cũārẽ na rotijãñoñami.

Aperã cabũgoro macããna roquere caānimajũrã na ãnio joroque na átiyami.

⁵³ Tunu bairoa caqueyarãrẽ ugariquere paio na joyami.

Aperã capee apeye ũnierẽ cacũgorã roquere ñe ũnie mánarẽ bairo na átiyami.

⁵⁴⁻⁵⁵ Marĩ ñicũjãã, Abrahãjããrẽ cũ caĩrĩcãrõrẽ bairo átiyami Dios. Tiere masiritietiyami.

Bairi marĩ, Israel yepa macããnarẽ marĩ juátiyami ãmerẽ caroaro,”

cõ ĩñupõ useanirĩ María Isabere.

⁵⁶ Bairo ĩ yaparo yua, Isabejãã mena ãninucũñupõ María. Itiarã muirũa bero caãno, cũ ya wiirũ tunucoásúpo tunu.

Nacimiento de Juan el Bautista

⁵⁷ Cabero Isabel rũaame cũ macũ cũ cabuiari rũmũ etayuparo. Bairo caetari rũmũ cũ macũ buiaetayurũ yua. ⁵⁸ Bairo cũ cabuiaro, Isabejãã yarã, bairi natũ macããna cũã cũ macũ cũ cabuiaro tũgori useaniñuparã. “Bairi cũ ĩñamaiñami Dios,” useanirĩ ãmeo ĩñuparã na yarã, bairi natũ macããna cũã. ⁵⁹ Bairo jĩcã wãmo peti itia pēnirõ cānacã rũmũrĩ cũ macũ cũ cabuiaro bero etayuparã na yarã rũaame. Cũãcã ruparũ macããtõrẽ yisetarã etayuparã. Bairo áti yaparo yua, cũ pacũ wãmerẽ bairo, Zacarías

cũ wãmetigamiñuparã cũãcã cũãrẽ. ⁶⁰ Bairo na cabomiatacũãrẽ, cũ paco pũame atore bairo ññupõ:

—Bairo jãã boetiya. “Juan” roque jãã boya. Bairo marĩ wãmetiroa yũ macũãcãrẽ —na ññupõ.

⁶¹ Bairo cõ caĩrõ tũgo, cõ ññuparã:

—¿Nopẽĩ “Juarẽ” mũ boyati? ¿Ni ñcũ mũjãã yaũ Juan cawãmecũcũ cũ ãñuparĩ? Jĩcãũ ñcũ mácũmi —cõ ññuparã.

⁶² Bairo cõ ñ yaparo, Zacarías cabũsumasĩcũrẽ na wãmorĩ mena qũĩ jẽniñañuparã, “¿dise wãme pũame cũ boyati?” ñrã. ⁶³ Bairo na caĩjẽniñarõ, Zacarías pũame cũ wãmorĩ mena “Woaturicapãĩ, yũcũpãĩrẽ neasã,” na ññupũ. Bairo na canenunirõ bero, Zacarías, “Juan wãmecũtigũmi cũãcã,” ñ woatuyupũ tipãĩpũre yua. Bairo cũ caĩwoaturo, to macããna caetari majã pũame ñña acũacoasuparã, “¿Nopẽĩ bairo cũ boyati?” ñrã yua. ⁶⁴ Tocãrõã Zacarías cabũsumasĩẽtĩmiatacũ jicoquei bũsumasĩcoasupũ tunu. Bairo bũsumasĩcõã yua, Diore qũĩ basapeoyupũ. ⁶⁵ Bairo bairi natũ macããna tũgo acũayuparã nipetirã. Tunu bairoa Judea yepa macããna caũmũarĩ yepa macããna nipetirãpũ ãmeo quetibũjũyuparã Zacaríajãã na cabairiquere. ⁶⁶ Bairo ãmeo quetibũjũrã yua, na yeripũ tũgoñañuparã nipetirã bũtioro. “¿Dope cabaipau cũ ãnicũti ãni cawĩmau?” ãmeo ññuparã. “Cariape Dios cũ maitũgoñañupĩ,” ãmeo ññuparã.

El canto de Zacarías

⁶⁷ Zacarías pũame cũ macũ cũ caátipeere quetibũjũyupũ. Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ jũgori atore bairo ññupũ:

⁶⁸ “¿Marĩ Pacũ Dios caroũ majũ niñami, marĩ, Israel yepa macããna, marĩ caĩroau! Bairi marĩtu atĩyami. Marĩ netõõũ acũ atĩyami, cũ yarã majũ marĩ caãnoi.

⁶⁹ Marĩrẽ jou atĩyami catutuaũ majũ, marĩrẽ canetõõpũre.

Cũ carotiricũ David ãnacũ pãrãmerã poa watoai marĩrẽ jou atĩyami marĩrẽ canetõõpau majũrẽ.

⁷⁰ Tirũmũpũre profeta majãrẽ cũ caquetibũjũ jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo baietaro baiya.

⁷¹ Bairo boyupi Dios: Marĩ wapana roro marĩrẽ caátigarãrẽ marĩ canetõõrõ boyupi. Tunu bairoa marĩ pesua roro marĩrẽ caátigarãrẽ marĩ canetõõrõ boyupi.

⁷² Bairo bairi marĩrẽ jou atĩyami marĩrẽ canetõõpũre.

Marĩ ñicũjããrẽ cũ caĩrĩcãrõrẽ bairo ácũ, marĩrẽ ññamairĩ, marĩ jou atĩyami cũrẽ.

Cũ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo tiere masiritietiyami Dios.

⁷³ Marĩ ñicũ Abraham ãnacũrẽ cũ caĩcũrĩcãrõrẽ bairo tiere masiritietiyami.

⁷⁴ Bairi marĩ wapana rẽ cũ canetõõrõ, marĩ pũame uwiricarõ mano cũ yaye quetire marĩ tũgousagarã.

⁷⁵ Tunu bairoa carorije caáperã, cariape caãna majũ marĩ ãnigarã Dios cũ caĩñajoro tocãnacã rũmũ marĩ cacatiri rũmũ cãrõ,” ñ quetibũjũyupũ Zacarías.

⁷⁶ Ñ quetibũjũ yaparo, qũĩññupũ tunu cũ macũãcãrẽ:

“Macũ, atore bairo migarãma:

‘Dios jõbui macããcũ yaũ niñami Juan.

Cũ yaye quetire caquetibũjũjũgoyecũcũ niñami,’ migarãma.

Marĩ Quetiupau camasãrẽ cũ caquetibũjũparõ jũgoye mũ quetibũjũ jũgoyecũtigũ.

Marĩ Quetiupau yaye quetire caroaro na tũgoátõ ñ, cũ jũgoye mũ quetibũjũ jũgoyecũtigũ.

⁷⁷ Bairo mũ caquetibũjũro, Israel ya poa macããna atore bairo ñ masĩgarãma:

‘Roro marĩ caátiere masiriyogũmi marĩ Pacũ Dios.

Marĩ netõõgũmi,’ ñ masĩgarãma yua.

⁷⁸ Marĩ Pacũ Dios pũame cũ camairĩjẽ mena marĩ netõõñami.

Ti rũmũ marĩrẽ cũ canetõõrĩ rũmũ merẽ etaya.

Jĩcã rũmũ cabusuetarore bairo merẽ etaya.

⁷⁹ Bairi camasãrẽ caroaro na masĩõgũmi Dios cũ cajopau.

Camasã pũame canaitãrõpũ ruirãrẽ bairo caãna niñama.

Bairo caña nimirãcũã, caroaro cabusurore ñnarãrẽ bairo nigarãma, cũ caquetibujurijere tũgorã.

Jĩcãrõ tũnia ãnimasĩgarãma,” qũĩñupũ Zacarías cũ macũãcãrẽ.

⁸⁰ Bairo cabero Zacarías cũ caĩrõrẽ bairo baiyupũ. Cũ macũ yeri ñuũ butiásúpũ. Bairo butiácú, desierto cayucũmanopũ ãnincũñupũ Juan. Israel ya poa macãñarẽ Dios yaye quetire cũ caquetibujuparo jũgoye topũ ãnincũñupũ Zacarías macũ pũame.

2

Nacimiento de Jesús

(Mt 1.18-25)

¹ Mai, tiwatoarũre quetiupau emperador Augusto cawãmecũcũ ti yepa nipetiro caroti ãñupũ. Bairo ãcũ, na cõñarotiyupũ nipetiro camasãrẽ. Na wãmerĩrẽ woatu rotiyupũ.

² Mai, tiere, Siria cawãmecuti yepa macãñarẽ, Cirenio cawãmecũcũ na quetiupau cũ cañipau camasãrẽ na cõñajũgo rotiyupũ. ³ Torena, nipetiro camasã na ñicũjãã na cañi macãrĩpũ ásúparã, na wãmerĩrẽ woatu rotiránã.

⁴ José cũã Galilea cawãmecuti yepa, Nazaret macã macããcũ cañniatacũ ásúpũ. Quetiupau rey David ãnacũ pãrãmi ãnirĩ, David cũ cabuiaricaropũ ásúpũ, Belén cawãmecuti macã Judea yepapũ. ⁵ María cũ nũmo cañnipo mena ásúpũ José, na wãmerĩrẽ woaturoti ácú. María pũame merẽ macũ jãñañupõ cõ parore. ⁶ Bairi Belén macãrẽ na caetaro bero, cõ macũãcã cũ cabuiari rũmũ etayuparo. ⁷ Mai, ti macãpũ camasã cañesẽarĩ majã na cacãnirĩ wii jiranetõcoasuparo merẽ. Torecũ, ti wii upau wecũã cũ canurã na cacãnirĩ wiipũ yosarotiyupũ Maríajããrẽ. Bairi topũ macũcũsupo, cõ macũ cañnijũgore. Bairo macũcuti, jutii aseri mena cũ ãmañupõ. Cũ ãmarĩ yua, wecũã, na caũgarĩ coropũ cũ cũñupõ, topũ cũ cãniãto, ñõ.

Los ángeles y los pastores

⁸ Bairo ti ñamirẽ waibutoa nurĩcãrã oveja cawãmecũnarẽ cacoteri majã ãñuparã. Topũ Belén macãtũre na coteyuparã. ⁹ Bairo na cacoteãno caãnoa yua, ángel Dios mena macããcũ natũ buiaetayupũ. Bairo cũ cabuiaetaro, na tũpũ butiuro asiwoyuparo Dios yaye mena cũ caasiyarije. Bairi ovejare cacoteri majã pũame butiuro uwitũgoñañuparã, bairo cabairoi. ¹⁰ Bairo na cauwitũgoñarõ ñña, ángel pũame atore bairo na ññupũ: “Mũjãã, ovejare cacoteri majã yũ uwieticõãña. Caroa quetire mũjããrẽ quetibujũ acú yũ atĩapũ. Nipetiro camasã tiere tũgorã butiuro useanigarãma. ¹¹ Bairo baiya queti: ãme ñami David ãnacũ cũ caña macãpũre buiãmi mũjããrẽ canetõõpau. Mũjãã Quetiupau, Mesías, Dios cũ cajon majũ merẽ buiãmi,” na ññupũ ángel oveja cacoteri majãrẽ. ¹² Bairo na ñ yaparo, atore bairo ñnemoñupũ: “Wecũã wiipũ na caũgarique nurĩcã coro buipũ pesayami. Jutii aseri mena ãmarĩcũ topũ pesayami. Bairo mũjãã cũãcãrẽ bócarã yua, ‘Cũã niñami,’ mũjãã ñ masĩgarã,” na ñ quetibujũyupũ ángel ovejare cacoterãrẽ.

¹³ Bairo cũ caãno, ángelea majã capããrã buiaetayuparã jõbui macããna. Diore cũ basapeorã etayuparã. Atore bairo ñ basayuparã:

¹⁴ “¡Dios jõbui macããcũ cañunetõũ niñami!

¡Bairi jĩcãrõ tũni tũgoñarĩqũẽrẽ cũ joãto narẽ cũ mena caroaro caãnarẽ!”

ñ basapeoyuparã ángelea majã.

¹⁵ Bairo ñ basapeo yaparori bero, tunucoásúparã jõbuiipũ tunu. Bairo na caátó bero, ovejare cacoterã pũame ãmeo ññuparã:

—Jito, marĩ átóca Belẽpũ. Marĩ Quetiupau ãme ñami cũ caquetibujurijere bairo cabaiatajere marĩ ñnarãrõã —ãmeo ññuparã na majũ.

¹⁶ Bairo ñ yaparo, tãmurĩ ásúparã Belẽpũ. Topũ eta, Maríare, bairi Josére na bócauyuparã. Cawĩmanacarẽ, wecũã nurĩcã coro buipũ capesaurẽ cũ bócauyuparã cũ cũãrẽ.

¹⁷ Bairo qũĩñarĩ, bairo ángel narẽ cũ caĩatajere na quetibujũ netõñuparã Maríajããrẽ.

“ ‘Mũjãã Quetiupau buiãmi,’ jãã ñãmi ángel,” na ññuparã. ¹⁸ Bairi nipetiro camasã ovejare cacoteri majã na caĩquetibujũnetõõrĩjẽrẽ tũgorã, butiuro tũgoñañuparã na yeripũ.

¹⁹ María pũame capee majũ tũgoñanucũñupõ cõ yeripũ ovejare cacoteri majã na caĩrĩjẽrẽ.

²⁰ Cabero ovejare cacoteri majã p̄ame useanirĩqũẽ mena tunucoásúparã. Bairo ánã, Diore qũĩ basapeoyuparã: “Jãã Pacu Dios, mu roque carou mu ãniña,” qũĩ basapeoyuparã. Nipetirije na caĩnaatajere, bairi na catũgoataje cũãrẽ tũgoñarĩ bairo qũĩ basapeoyuparã. “Ángel marĩrẽ cũ caquetibũuatatore bairo baiaru,” iñuparã oveja cacoteri majã, tunu ánã yua.

El niño Jesús es presentado en el templo

²¹ Bairo na caátó bero, jĩcã wãmo peti itia p̄nirõ cãnacã rũmurĩ canetõrõ, cũãcãrẽ cũ rupau macããtõrẽ yiseta rotiyuparã cũ pacua p̄ame. Bairo áti yaparorã, “Jesús” cũ wãmetiyuparã. María bairirupau cõ caãniparo jũgoye ángel cũ cawãmeti rotiricarorea bairo cũ wãmetiyuparã.

²² Cabero nocãnacã rũmu María cõ cacatipetiro bero, Jesús pacua ásúparã Jerusalẽp̄u, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩcãrõrẽ bairo átiránã. “Merẽ ñucoayamo María,” to templo wii macããnarẽ na i quetibũjugarã ásúparã. Bairo ánã, Jesuacare cũ neásúparã, Diore qũĩñogarã. ²³ Tore bairo camasãrẽ na átirotiyupa. Dios yaye woaturica tutip̄u bairo i quetibũjuyupa: “Mũjãã pũnaa tocãnacãũ caũmua cabuiajũgorãrẽ yure mũjãã iñogarã,” i quetibũjuyupa Dios yaye woaturica tutip̄u. ²⁴ Tunu bairoa ape wãme Dios yaye cũ caroticũrĩqũẽrẽ bairo átiránã baiyuparã. Bairi buare p̄ugarã, o buaaca cawĩmarã majũrẽ Diore iroari joemũgõjoránã baiyuparã.

²⁵ Bairo ánã, Dios ya wii, templo wiip̄ure etayuparã. Mai, tiwoatore ti macã Jerusalẽp̄ure Dios yau jĩcãũ Simeón cawãmecucu ãñupũ. Diore caroaro caĩroau, carorije wapa cacũgoecu ãñupũ. Bairo ãcũ, Israel yepa macããnarẽ canetõõp̄au cũ caetaparore iñagayup̄u. Tunu bairoa Espiritu Santo, Dios Yeri majũ Simeón mena ãñupũ. ²⁶ Bairo cũ mena cũ caãnoi, cũ masiõñupũ cũ cariparo jũgoye Mesías, marĩ Quetiupau Dios cũ cajoyre cũ caĩnapeere. ²⁷ Bairo ti rũmu, Joséjãã templo wiip̄ure na caetari rũmu, Espiritu Santo cũ camasĩrjẽ jũgori Simeórẽ cũ joyup̄u ti wiip̄u. Bairo ti wiip̄u cũ caãno, Jesús pacua p̄ame ti wiire jããñuparã na cũã, Moisés ãnacũ cũ carotiricarore bairo átiránã. ²⁸ Bairo na cajããtõ iña, Simeón p̄ame natu atĩ, Jesuacare useanirĩ cũ neñupũ. Bairo cũ ne yua, atore bairo Diore qũĩ basapeoyup̄u:

²⁹⁻³⁰ “Yu Quetiupau Dios, yure mu caĩrĩcãrõrẽ bairo ãmerẽ baiya.

Ãniacarẽ mu cajoyre ñiñaña.

Camasãrẽ canetõõp̄au majũrẽ ñiñaña.

Bairi useanirĩqũẽ mena yu riacoagu.

³¹ Cũã niñami nipetiro camasãrẽ canetõõp̄au mu cacũjũgoyetiricu.

³² Cabusuatĩp̄au caetaro, camasã iñamasĩñama.

Tore bairo ãniaca butiácũp̄u cũ caquetibũjuro, judío majã caãmerã cũã masĩgarãma.

Tunu jããrẽ, mu yarã Israel yepa macããna cũãrẽ jãã iroagarãma,

camasãrẽ canetõõp̄au jãã ya poa macããcũ jĩcãũ cũ caãno jũgori yua,”

qũĩ basapeoyup̄u Simeón Diore.

³³ Bairo cũ caĩrõ tũgorã, José, bairi María butiõro tũgoñañuparã, Simeón na macũãcãrẽ cũ caĩrjẽrẽ. ³⁴⁻³⁵ Bairo na catũgoñarõ, Simeón p̄ame atore bairo na iñupũ: “Marĩ Pacu Dios caroare cũ jonemoáto mũjããrẽ,” na iñupũ. Bairo na i yaparou, tunu cõ iñupũ Simeón Marĩare:

—Yu yao, tũgoya. Mu macũãcã p̄ame caroaro cariape Israel yepa macããnarẽ caquetibũjup̄au Dios cũ cacũjũgoyetiricu niñami. Bairo butiácũ, cũ caquetibũjuro, Israel yepa macããna jĩcããrã netõgarãma. Aperã yasicoagarãma. Nipetiro camasã na yerip̄u na catũgoñarjẽ p̄ame baujaro na iñamasiõ joroque átigumi, cũ caquetibũjurije jũgori. Torena, jĩcããrã mu macũrẽ cũ tejãñugarãma. Mu p̄ame tiere na cateero iñao, butiõro mu yaparuajãñugo —cõ iñupũ Simeón Marĩare.

³⁶ Mai, ti wiip̄u ãñupõ Ana cawãmecuco cũã. Fanuel ãnacũ macõ, Aser ãnacũ ya poa macããcõ majũ ãñupõ. Cõ p̄ame profeta ãñupõ. Bairi jĩcãõã ãninucũñupõ Ana. Mai, cawãmao ãcõ, manap̄uc̄sup̄o. Jĩcã wãmo peti p̄uga p̄nirõ cãnacã cũmarĩ majũ cõ manap̄u mena ãniniñupõ. ³⁷ Bairo cõ manap̄u cũ cariaro bero yua, jĩcãõã ãninucũñupõ.

Apei boesupo. Bairo bairi templo wiipure ãninucũñupõ Ana. Topure ãcõ, Diore cã jëninucũñupõ. Æmurecõo, ñami cããrë cã jëninucũñupõ. Ægarique betiri Diore cã jëni ñubuenucũñupõ. Bairo áti ãcõ yua, cabucuo añupõ. Ochenta y cuatro cãmarĩ majũ cãgoyupo. ³⁸ Bairo bai yua, Simeón Maríare cã caquetibũjũ yaparoripana cõ cãã natũ etayupo. Bairo etanucã, cããcãrë qũĩñarĩ, “Dios mũ ñujãñuña jãã mena,” qũĩñupõ. Bairo ĩ yaparo, narë canetõõpaurë cacoteri majãrë atore bairo na ĩ quetibũjũyupo: “Æseanirĩ ãña yũ yarã Jerusalén macããna. Merë etayami marĩrë canetõõpaurë,” na ĩ quetibũjũyupo.

El regreso a Nazaret

³⁹ Cabero, Joséjãã Dios cã carotiricarore bairo átipeyori bero, tunucoásúparã Galilea yeparũ Nazaret macã, na ya macã majũpũ. ⁴⁰ To bero Jesús pũame caroaro tutuau bũtiyupũ. Bairi tunu caroaro tũgoñamasĩcoasupũ. Torecũ, Dios caroare cã joyupũ Jesure.

El niño Jesús en el templo

⁴¹ Tunu tocãnacã cãma Jesús pacũjãã Jerusalëpũ ánuucũñuparã, Pascua bose rũmũrĩrë ĩñarãná. ⁴² Bairi Jesús pũga wãmo peti rũpore pũga pëñirõ cãnacã cãmarĩ cacũgon cã caãno ásúparã Jerusalëpũ. Na cabainucũrĩcãrõrë bairo baiyuparã. ⁴³ Bairo topũ eta, ãni, pascua bose rũmũrĩ bero yua, tunuásúparã na ya paupũ. Jesús pũame Jerusalëpũã tuayupũ. Cã pacua pũame masĩësuparã cã catuarijere. ⁴⁴ Bairo ánã, Jesure qũĩñaetimirãcãã, “Marĩ mena macããna mena ãcũmi,” ĩ tũgoñañuparã. “Marĩ berore usãmi,” qũĩ tũgoñañuparã Jesure ti rũmũ, na caájũgori rũmũrë. Cabero qũĩñaetiri yua, cã macãjũgoyuparã. “¿Jãã macũrë mũjãã ĩñaetiati?” ĩ jëniñañuparã. Na yarã, na bapa cããrë na ĩ jëniñamiñuparã. ⁴⁵ Bairo cã bócaetimirã yua, tunucoásúparã Jerusalëpũ, cã macãrãná.

⁴⁶ Bairo ti macãpũ etarã, itia rũmũ bero cã bócayuparã Dios ya wii templo wiipũ. Mai, Jesús pũame to macããna cajũgoñubueri majã mena ruiyupũ. Na caquetibũjũrijere tũgon baiyupũ. Tunu bairoa narë, “¿Dope bairo ĩgaro to ĩñati tie?” na ĩ jëniñanucũñupũ. ⁴⁷ Bairi nipetiro camasã cã caĩmasĩrĩjërë tũgorã, narë cã cayurije cããrë tũgorã, cã tũgocõã maniásuparã. “Cawĩmaũ nimicũã, masĩjãñuñami,” ĩñuparã na pũame, Jesure. ⁴⁸ Bairi yua, cã pacua topũ cã bócayuparã. Cã bóca, qũĩña acũacoasuparã. Cã paco pũame atore bairo qũĩñupõ:

—Macũ, ¿nopëĩ jããrë, bairo mũ baiyati? Yũ, mũ pacũ mena mũrë yoaro jãã macãmiapũ. Bairi jãã tũgoñarĩqũë paiapũ —qũĩñupõ Maríã Jesure.

⁴⁹ Bairo cõ caĩrõ tũgo, cõ ĩñupũ:

—¿Nopëĩrã yũre mũjãã macãati? Yũ Pacũ yũre cã carotirijere yũ caátigarõ, ¿mũjãã masĩëtiati? —cõ ĩñupũ Jesús Maríare.

⁵⁰ Bairo cã caĩrĩjërë tũgomasiësuparã cã pacua pũame. “¿Dope bairo ĩgu qũĩñati marĩ macũ?” ĩcõãñuparã.

⁵¹ Cabero yua, na mena tunucoásúpũ Jesús Nazaret macãpũ. Bairo topũ eta, ãcũ yua, cã pacua na caĩrõrë bairo caroaro yũyupũ. Mai, cã paco pũame cã caátianierë caroaro tũgoña qũënocõã ãninucũñupõ cõ yeripũ. ⁵² Jesús pũame cã catũgoñarĩjë, cã rupau mena bũticõã usaásupũ. Bairi Dios pũame cã caátianierë caroaro qũĩñajesoyupũ. Camasã cãã caroaro qũĩñajesoyuparã Jesure.

3

Juan el Bautista en el desierto

(Mt 3.1-12; Mr 1.1-8; Jn 1.19-28)

¹⁻² Cabero yua, nocãnacã rũmũrĩ bero, Juan ãnacũ desierto cayucũmanopũ ãninucũñupũ, Zacarías ãnacũ macũ majũ. Mai, tiwatoa Tiberio cawãmecucũ nipetiro yepa quetiupau añupũ. Merë wãmorĩ peti jĩcã rũpo pëñirõ cãnacã cãmarĩ majũ quetiupau añupũ Tiberio. Apei, Poncio Pilato cawãmecucũ Judea yepa macããnarë cũrë carotibojau añupũ. Apei cãã Herodes cawãmecucũ Galilea yepa macããnarë cũrë carotibojau añupũ. Apei, Herodes bai cãã, Felipe cawãmecucũ Iturea, Traconite pũga yepa macããnarë

cūrē carotibojau añupũ. Apei cũa Lisania cawãmecucu Abilinia yepa macããnarē cũ rotibojayupu cũ cũa Tiberiore. Tunu bairoa Anás, Caifás cawãmecuna sacerdote majã quetiuparã majũ añuparã na cũa. Tiwatoa majũ Dios Juarē cũ quetibuju añesēãrotiyupu yua. ³ Bairo cũ caĩrõ tũgo, topu ásúrũ Juan, Rio Jordán na caĩrĩ yaa tũnipũ. To macããnarē atore bairo na ĩ quetibujuyupu: “Tũgoña qũenoña roro mujãã caatiãnierē. Tie mujãã cabairijere cũ tũgoña jẽniña mujãã majũ Diore. Tunu bairoa cabautizarotiparã mujãã añiña. Bairo mujãã caáto, mujãã netõgumi Dios,” na ĩñupũ Juan to macããnarē. ⁴ Atope bairo ĩ woatu quetibujucũñañupĩ Isaiás ãnacũ, Dios yau profeta Juan cũ cabaireere:

“Bairo ĩgumi jĩcãũ desierto cayucũmanopũ caãnicõãniatacu:

‘Marĩ Quetiupau yoaro mee etagumi.

Torena, caroaro cariape ãnicoteya.

Camasã na quetiupau cũ caetaparo jũgoye cũ caatĩpawãrē na caqũẽnorõrē bairo cũ qũẽnoyuya mujãã cũa.

⁵ Na pũame na quetiupau cũ caatĩpawãpũre ope to caãmata, ñerĩ mena tore cũbiayama.

Tunu bairoa ãtã buri to caãmata, yesea qũẽnoñama.

Tunu bairoa carupa betori cũa to caãmata, cariape qũẽno ãmewiyoyama ti wããrē.

Caroa wãã majũ qũẽnoñama cũ caatĩpawãrē.

Tore bairo mujãã cũa marĩ Quetiupau cũ caetaparore caroaro qũẽnoyuya mujãã yeripũ.

⁶ Bairo nipetiro camasã narē Dios cũ canetõõroticũrĩcũrē qũĩñagarãma, ‘ĩgumi cayucũmanopũ caãnicõãniatacu,”

ĩ woatu quetibuju jũgoyeticũñupĩ Isaiás ãnacũ Juan cũ caĩquetibujupereere.

⁷ Bairo Isaiás cũ caĩwoatuquetibujuro bero, cayoato bero Juan pũame etayupu. Bairo cūrē cabautiza rotiratĩatanarē atore bairo na ĩ quetibujuyupu: “¡Mujãã caĩtopairã, ãña pũnaarē bairo caãna mujãã caãnoi, mujãã yu bautizaecu! Atope bairo mujãã ĩ tũgoñarã: ‘Dios camasãrē cũ caĩñabeseri rũmurē popiye marĩ cabaibujioatajere oco mena marĩ cosenetõbujioumi,’ mujãã ĩ tũgoñarã. ¿Ñamu mujãã cũ quetibujuyati, ‘Tie mena jãã netõgarã,’ mujãã caĩrĩjẽrē? Bairo pũame mujãã caatiãnierē boya: ⁸ Rorije mujãã caatiere yapapuari caroaro ãnajē pũame átijũgoya. Bairo mujãã caáto, camasã nipetiro ĩñarã, ‘Torena, na yerire merē wasoa yaparoupa,’ ĩ masĩgarãma. Tunu bairoa, ‘¡Marĩã, Abraham ãnacũ pãrãmerã marĩ caãnoi, marĩ netõõgumi Dios!’ ĩ tũgoñaeticõãña. Bairo mujãã caĩtũgoñamiatacũãrē, dope bairo átinetõmasĩã maniña. Dope bairo Dios bou, atie ãtã rupaa mena Abraham pãrãmerãrē bairo átiquẽno jẽñomasĩñami. ⁹ Bairi caroaro mujãã caãpericõãta, jĩcãũ yucu, carĩca manĩrē quetĩjoerocacõãrĩcãrõrē bairo mujãã átirecõãgumi Dios mujãã cũãrē. Petoaca rusaya mujããrē Dios cũ caĩñabesepa rũmu,” na ĩ quetibujuyupu Juan cūrē cabautiza rotiratĩatanarē.

¹⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩ jẽniñañuparã to macããna capããrã:

—Tame, toroque, ¿ñerē jãã átibujiocuti?

¹¹ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, Juan pũame atore bairo na ĩñupũ:

—Nii ãcũ jutiro pũgaro cacũgou, apei cacũgoecũre jĩcãrõ cũ nuniãto. Tunu bairoa pũgarique cacũgou, apei cacũgoecũre cũ batoãto —na ĩ quetibujuyupu Juan catũgorã etarãrē.

¹² Na watoa etayuparã jĩcããrã dinerore jejobojari majã. Roma gobiernorē camasã yaye dinerore impuestos cawãmecũtiere jejobojari majã etayuparã, cũ bautiza rotirãna Juarē. Na cũa qũĩ jẽniñañuparã:

—Cabuei, ¿dope jãã caãtope cũ boyati Dios?

¹³ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo na ĩ quetibujuyupu:

—Mujãã quetiuparã na carotiricaro jĩcãrõ tũni jeya. Tie netõrõ jeeticõãña.

¹⁴ Cabero tunu soldaua cũa cũ eta, qũĩ jẽniñañuparã:

—Jãã ate, ¿ñerē jãã caatiere cũ boyati Dios?

Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, na cũãrē na ĩ quetibujuyupu:

—Tutuario mena camasārē na ēmaeticōāña. Tunu na busujāētīcōāña caáperārē, marīrē na wapatiáto, írā. Tunu mujāā capapee wapare mujāā quetiuparā na cajorijerea tocārōā useanicōāña. Bonemoeticōāña —na ī quetibujuyurū Juan soldauare.

¹⁵ Camasā p̄ame Juan cū caquetibujuriye jūgori butiuro tūgoñañuparā. Bairi nipetiro camasā na yerip̄a atore bairo ī tūgoñañuparā: “¿Āni, Juan, Mesías, Dios cū cajou majū cū ānicuti?” āmeo ī tūgoñañuparā na majū. ¹⁶ Bairo na caītūgoñarō, Juan p̄ame atore bairo na ī quetibujuyurū: “Yū paarique niña mujāārē oco mena yū cabautizarije. Yū paarique to cañumiatacūārē, yū bero caetau cū capaarije p̄ame ñunetōgaro. Cū roque Espiritu Santore jōmasīgumi camasāp̄ure. Tunu bairoa camasā roro na catūgoñarijē na wasoao joroque na átīgumi. Cū roque yū netōrō caānimajūñ nigumi. Bairi yū p̄ame jīcārō tūni yū átipeyomasīētiña. ¹⁷ Yū bero caetapau p̄ame marī iñabesegumi. Bairo carorārē na beseregumi. Trigo aseri carorijere joerocacōāricārōrē bairo camasā carorārē na beseregumi. Caūpetieti peerop̄a na joeregumi. Caroarā roquere caroaro na qūēnogumi. Trigo caroa majūrē caroaro na caqūēnocūrōrē bairo caroaro na qūēnogumi caetapau cū yarā majūrē,” na ī quetibujuyurū Juan catūgorā etarārē Jesús cū caátipeere.

¹⁸ Bairo yua, atore bairo capee wāme, camasārē na quetibujuyurū Juan caroa queti majūrē. ¹⁹ Bairo caroaro cū caquetibujumiatacūārē, quetiupau gobernador Herodes cawāmes̄c̄u p̄ame Juan cū caīrijērē tūgousaesurū. Mai, Herodes bai Felipe ñumorē cō ēmañup̄ā. Herodías cawāmes̄c̄o mena āninucūñup̄ā. Tore bairo apeye ūnie cūārē roro majū ásup̄a Herodes. Bairo bairi roro cū caátiere cū quetibujumiñup̄ā Juan Herodere. ²⁰ Cabero Herodes p̄ame cū caīrō tūgo, nemorō roro ásup̄a. Juarē preso jorica wiip̄a cū jorocacōāñup̄a yua.

Jesús es bautizado

(Mt 3.13-17; Mr 1.9-11)

²¹ Mai, Juan p̄ame to macāña nipetirārē oco mena na bautizayurū. Bairo cū caáto watoa, Jesús cūārē cū bautizayurū. Bairo Jesús cū cajēnir̄ip̄a yua, jōbui ñm̄recóo p̄ame p̄āñnc̄acoasup̄a. ²² Bairo capārō yua, buare bairo ruiasurū Espiritu Santo, Dios Yeri majū, Jesús t̄ur̄p̄a. Bairo cū cabauriató, jōbui p̄a busurique atore bairo ī ocajoyup̄a: —M̄u, yū mac̄ū, yū camai majū, m̄u āniña. M̄u caátianierē ñiñajesoya butiuro —ī busu ocajoyup̄a jōbui p̄a busurique.

Los antepasados de Jesucristo

(Mt 1.1-17)

²³ Bairi yua, Jesús camasārē cū caquetibujujūgorip̄a treinta años majū cūgoyurū. Mai, Dios mac̄ū cū caānimiatacūārē, “Cū pac̄u José niñami,” qūī tūgoñañuparā camasā Jesure.

José p̄ame Elí cawāmes̄c̄u ānac̄ū mac̄ū āñup̄ā.

²⁴ Elí p̄ame Matat cawāmes̄c̄u ānac̄ū mac̄ū āñup̄ā.

Matat p̄ame Leví cawāmes̄c̄u ānac̄ū mac̄ū āñup̄ā.

Leví p̄ame Melqui cawāmes̄c̄u ānac̄ū mac̄ū āñup̄ā.

Melqui p̄ame Jana cawāmes̄c̄u ānac̄ū mac̄ū āñup̄ā.

Jana p̄ame José cawāmes̄c̄u ānac̄ū mac̄ū āñup̄ā.

²⁵ José p̄ame Matatías cawāmes̄c̄u ānac̄ū mac̄ū āñup̄ā.

Matatías p̄ame Amós cawāmes̄c̄u ānac̄ū mac̄ū āñup̄ā.

Amós p̄ame Nahúm cawāmes̄c̄u ānac̄ū mac̄ū āñup̄ā.

Nahúm p̄ame Esli cawāmes̄c̄u ānac̄ū mac̄ū āñup̄ā.

Esli p̄ame Nagai cawāmes̄c̄u ānac̄ū mac̄ū āñup̄ā.

²⁶ Nagai p̄ame Maat cawāmes̄c̄u ānac̄ū mac̄ū āñup̄ā.

Maat p̄ame Matatías cawāmes̄c̄u ānac̄ū mac̄ū āñup̄ā.

Matatías p̄ame Semei cawāmes̄c̄u ānac̄ū mac̄ū āñup̄ā.

Semei p̄ame Josec cawāmes̄c̄u ānac̄ū mac̄ū āñup̄ā.

Josec p̄ame Judá cawāmes̄c̄u ānac̄ū mac̄ū āñup̄ā.

²⁷ Judá p̄ame Joanán cawāmes̄c̄u ānac̄ū mac̄ū āñup̄ā.

Joánan ruame Resa sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Resa ruame Zorobabel sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Zorobabel ruame Salatiel sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Salatiel ruame Neri sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
²⁸ Neri ruame Melqui sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Melqui ruame Adi sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Adi ruame Cosam sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Cosam ruame Elmadam sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Elmadam ruame Er sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
²⁹ Er ruame Jesús sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Jesús ruame Eliezer sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Eliezer ruame Jorim sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Jorim ruame Matat sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
³⁰ Matat ruame Leví sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Leví ruame Simeón sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Simeón ruame Judá sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Judá ruame José sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 José ruame Jonám sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Jonám ruame Eliaquim sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
³¹ Eliaquim ruame Melea sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Melea ruame Mena sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Mena ruame Matata sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Matata ruame Natán sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
³² Natán ruame David sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 David ruame Isaí sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Isaí ruame Obed sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Obed ruame Booz sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Booz ruame Sala sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Sala ruame Naasón sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
³³ Naasón ruame Aminadab sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Aminadab ruame Admin sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Admin ruame Arni sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Arni ruame Esrom sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Esrom ruame Fares sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Fares ruame Judá sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
³⁴ Judá ruame Jacob sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Jacob ruame Isaac sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Isaac ruame Abraham sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Abraham ruame Taré sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Taré ruame Nacor sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
³⁵ Nacor ruame Serug sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Serug ruame Ragau sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Ragau ruame Peleg sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Peleg ruame Heber sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Heber ruame Sala sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
³⁶ Sala ruame Cainán sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Cainán ruame Arfaxad sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Arfaxad ruame Sem sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Sem ruame Noé sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Noé ruame Lamec sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
³⁷ Lamec ruame Matusalén sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Matusalén ruame Enoc sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.
 Enoc ruame Jared sawãtescsu ãnasũ masũ ãñurũ.

Jared p̄ame Mahalaleel cawātesc̄u ānacū macū āñup̄.

Mahalaleel p̄ame Cainán cawātesc̄u ānacū macū āñup̄.

³⁸ Cainán p̄ame Enós cawātesc̄u ānacū macū āñup̄.

Enós p̄ame Set cawātesc̄u ānacū macū āñup̄.

Set p̄ame Adán cawātesc̄u ānacū macū āñup̄.

Adán p̄ame Dios cū caq̄iñojūgoricū ānirī cū macūrē bairo caācū āñup̄ yua.

4

Jesús es puesto a prueba

(Mt 4.1-11; Mr 1.12-13)

¹ Bairo Juan Jesure cū cabautizaro bero, Jesús p̄ame Espíritu Santo, Dios Yeri cū camasīōrījē carūsaec̄u majū ānicōāñup̄. Bairo cū caāno yua, Jesure, Rio Jordán caāniatacure cū jūgoásúp̄u desierto cayuc̄manop̄u Espíritu Santo p̄ame. ² Bairi desierto cayuc̄manop̄u cuarenta r̄m̄urī majū āñup̄. Bairo top̄u cū caāno yua, wātī p̄ame rorije cū átirotimiñup̄u Jesure, “Cariape cū átinucūñati,” ĩ. Tunu top̄u āc̄u, ñe ūnie ūgaesup̄u Jesús. Bairi cuarenta r̄m̄urī bero yua, queyarique tūgoñañup̄. ³ Mai, wātī p̄ame atore bairo cū átirotimiñup̄u Jesure:

—M̄, Dios macū m̄ āniña. Bairo cariapea Dios macū caācū ānirī, atia ūtārē pan q̄iñonorī ūgaya —q̄iñup̄u wātī Jesure.

⁴ Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo p̄ame q̄iñcōāñup̄u Jesús:

—M̄ caīrōrē bairo yu áperigu. Dios yaye quetire na cawoaturica tutip̄u ricaati yu átirotietiya. Bairo ñna ti tuti: ‘Ūgarique marī cauganucūrō jeto boetiyami Dios. Nipetirije cū yaye quetib̄juriquere marī catūgoñarījē cūārē boyami,’ ĩ quetib̄juya Dios yaye quetire na cawoaturica tutip̄u —q̄iñup̄u Jesús wātīrē.

⁵ Bairo cū caīrō bero, wātī p̄ame Jesure ūtāū buip̄u cū neásúp̄u. Top̄u etari yua, q̄iññoñup̄u ati yepa macāna tocānacāñup̄u macāna quetiuparā na carotimasīr̄ipaurire.

⁶⁻⁷ Bairo q̄iñño yaparo, bairo q̄iñup̄u tunu Jesure:

—Atie m̄rē yu caññorījērē yu cūgoya. Bairi noo yu caboñre cū yu nuninetōmasñña. M̄ p̄ame m̄ cabooata, tocānacā macā macāñarē carotimasīr̄ijērē m̄rē yu nunigu. Nipetiro camasā m̄rē ĩroagarāma, r̄p̄opaturi mena etanumurī yure m̄ cañroaata. Carotimasī m̄ ānio joroque m̄ yu átigu. “Jañ,” miwā —q̄iñup̄u wātī Jesure.

⁸ Bairo cū caīrō tūgo, bairo q̄iñup̄u Jesús:

—M̄ caīrōrē bairo yu áperigu. Dios yaye quetire na cawoaturica tutip̄u ricaati yu átirotietiya. Bairo ñna ti tuti: ‘Jicāññ niñami marī cañroañ, Dios jeto. Cū caññjē jetore tūgoya,’ ĩ quetib̄juya Dios yaye quetire na cawoaturica tutip̄u —q̄iñup̄u Jesús wātīrē.

⁹ Bairo cū caīrō bero, wātī p̄ame Jesure cū neánemoñup̄u. Jerusalén macāp̄u Dios ya wii, templo wii buip̄u cū neánemoñup̄u. Bairo top̄u eta, q̄iñup̄u wātī Jesure:

—M̄, Dios macū m̄ āniña. Bairo cariapea Dios macū caācū ānirī, m̄ majū patiñarui ácúja jō yeparu. M̄ riaec̄u. ¹⁰ Tore bairo ĩ quetib̄juya Dios yaye queti:

‘Dios p̄ame cū yarā ángelea majārē m̄ coterotigami.

¹¹ Na, ángelea majā, m̄ bocāñegarāma ūtā rupaaru m̄ cañarocapeaetiparore bairo ĩrā,’ ĩ quetib̄juya Dios yaye quetire na cawoaturica tutip̄u —q̄iñup̄u wātī Jesure.

¹² Bairo cū caīrō tūgo, bairo q̄iñup̄u Jesús:

—Bairo m̄ cañquetib̄jurore bairo cañiatacūārē, m̄ caátirotirore bairo yu áperigu. Bairo yu caāto boetiyami Dios. Ape wāme ape p̄rōp̄u atore bairo ĩ quetib̄juya: ‘Marī Quetiuparū Diore cū camasīr̄ijērē átiepecōārī cū jēnieticōāñña,’ ĩ quetib̄juya Dios yaye queti na cawoaturica tutip̄u —q̄iñup̄u Jesús wātīrē. Cū yuesup̄u.

¹³ Bairi wātī p̄ame ape wāme roro cū átiroti masīēsúp̄u. Bairo átiroti masīētīrī yua, Jesure cū awayocoásúp̄u mai.

Jesús comienza su trabajo en Galilea

(Mt 4.12-17; Mr 1.14-15)

¹⁴ Bairo cabero Jesús Galilea yepapũ Espíritu Santo cũ camasĩrjẽ mena ñe ùnie rũsaricaró mano tunucoásúpũ yua. Bairi to macããna nipetiro camasã ti yepa tũni macããna pũame cũ cabairijere tũgorã tocãnacãũpũa ãmeo quetibũju netõõñuparã na majũ. ¹⁵ Jesús pũame tocãnacãpũri na cañubuenearĩ wiiripũre camasãrẽ na quetibũjuypũ. Bairo cũ caĩquetibũjuro, camasã nipetiro qũiroayuparã.

Jesús en Nazaret

(Mt 13.53-58; Mr 6.1-6)

¹⁶ Cabero Nazaret cawãmecũti macãpũ etayupũ tunu Jesús. Cawĩmaũ ãcũ, cũ cabũtirica macãpũ etayupũ. Topũ eta, ti macã macããna na cañubuenearĩ wiiripũre jããñupũ yerijãrĩcã rũmũ caãno. Bairo jeto átinucũñupũ Jesús ti rũmũ ùnorẽ. Bairi ti wii camasã riaperũ nucũñupũ, Dios ya tutire jũgoquetibũjuũ. ¹⁷ Bairo cũ cabairo, profeta Isaías ãnacũ cũ cawoaturiquere cũ nuniñuparã. Bairo cũ na canunirõ, ti pũrõ macããjẽ quetibũjuri que jĩcã wãmerẽ bócaypũ. Atore bairo caĩrĩpũre bócaypũ:

¹⁸ —“Espíritu Santo yũ mena ãniñami merẽ, Dios yũre cũ caroticũrĩcãrõrẽ bairo yũ caátiparore bairo ĩ.

Yũ mena ãniñami, cabopacarãrẽ caroa quetire na yũ caquetibũjuparore bairo.

Yũ jowĩ Dios, camasãrẽ cũ caqũẽnoparore bairo na yũ caquetibũjuparore bairo ĩ.

Jĩcããrã preso cañe ecoricarãrẽ bairo caãna niñama.

Aperã cacaapee ññaenarẽ bairo niñama.

Aperã wãtĩrẽ roro caátiecorãrẽ bairo caãna niñama.

Na ùnarẽ yũ caqũẽnoparore bairo ĩ, yũ jowĩ Dios.

¹⁹ Camasãrẽ Dios cũ canetõrĩ yũtea caetarore yũ quetibũju rotijowĩ yua,”

ñña ati pũrõ —na ĩ quetibũjuypũ Jesús cũrẽ catũgori majã, sinagoga wii macããnarẽ.

²⁰ Bairo ti pũrõrẽ ññayaparo, ti tutire biayupũ. Bairo áti yua, ti wii papera tutirire cacoteire cũ pitinuniñupũ. Pitinuni, etanumucoasupũ Jesús. Bairo cũ caáto, nipetiro camasã qũĩñacõã ñsayuparã. ²¹ Bairo cũrẽ na caĩñausaro, atore bairo na ññupũ Jesús:

—Isaías ãnacũ cũ caĩquetibũju woaturicua yũ ãniña. ãmerẽ cũ caĩquetibũjurarore bairo baietaya —na ññupũ Jesús ti wii macããnarẽ.

²² Bairo cũ caĩrõ tũgorã, cũ caĩrjẽrẽ tũgo acũacoasuparã. Atore bairo ññuparã:

—Ago tame, ãni, caroaro jĩcãrõ tũni busũyami. ¿José macũ mee cũ ãniñati? Bairo cũã nimicũã, ¿caroaro cũ masĩñati? —ãmeo ĩ busũyuparã na majũ.

²³ Cabero Jesús pũame na ññupũ tunu:

—Ati yepa macããna apei narẽ cũ cacatiorore borã, cũ na caĩnucũrõrẽ bairo mũjãã cũã yũ mũjãã ĩ tũgoñarã: “Mũ, ñcotiri majõcũ, mũ majũã ñcoti catioya. Bairi Capernaupũre ãcũ, mũ caátijẽnorĩqũẽrẽ bairo atore, mũ ya macãpũ cũãrẽ mũ átigu, Dios cũ cajou mũ caãmata,” yũre mũjãã ĩ tũgoñarã —na ĩ quetibũjuypũ Jesús ti wii macããnarẽ.

²⁴ ĩ quetibũju yaparo, bairo na ññupũ tunu:

—Cariape mũjããrẽ ñiña: Ni ùcũ Dios yaũ profetare cũ ya macã macããna cũ boenama. Noa majũ qũiroaenama. ²⁵ Tunu bairoa marĩ ñicũ profeta Elías ãnacũ, cũ caãni yũteapũ cawapearã rõmirĩ capããrã ãñuparã. Ati yepa Israel yepapũre itia cũma ape cũma recomacã caoco ocaeti yũteare capããrã ãñuparã. Tunu ti yũteare butiuro auariarique ãñuparõ. ²⁶ Bairo capããrã na ùna na caãnimitacũãrẽ, cawapearã rõmirĩ jĩcãõã na mena macããcõ jetore cũ juátinemo rotiyupũ Dios Elíare. Sarepta cawãmecũcore ape yepapũ Sidón macããcõrẽ cõ juátinemo rotiyupũ. ²⁷ Tunu bairoa profeta apei Eliseo cawãmecũcũ ãnacũ cũ caãni yũtea carupau boarã capããrã ãñuparã ati yepapũre. Bairo capããrã na ùna na caãnimitacũãrẽ, jĩcãũã na mena macããcũ jetore cũ catiorotiyupũ Dios Eliseore. Naamán cawãmecũcũre, ape yepa, Siria yepa macããcũrẽ cũ catiorotiyupũ —na ĩ quetibũjuypũ Jesús cũ ya macã macããnarẽ.

²⁸ Bairo cũ caĩquetibũjuro tũgorã, ñubuerica wii macããna pũame butiuro asiajãñuñuparã Jesús mena. ²⁹ Bairo cũ mena asia yua, cũ ñe, ti macã jũgoye ùtãũ buirũ cũ neásuparã. Bairo topũ etarã, cũ tuneroca ñojogamiñuparã Jesure. ³⁰ Bairo na caátigamiatacũãrẽ, Jesús pũame na watoapũ, cũ jãã ĩ masĩã mano, na netõ acoásupũ.

Un hombre que tenía un espíritu impuro
(Mr 1.21-28)

³¹ Cabero Galilea yeparu Capernaum cawāmecuti macāpu acoásupu Jesús. Topu eta, yerijāricā rūmu caāno na jūgobueyupu camasārē. ³² Carotimasī cū caīquetibujurore bairo na quetibujuyupu. Bairo cū caquetibujurijere tūgorā, to macāana puame tūgo acūacoasuparā.

³³ Mai, ti wii sinagoga ñubuerica wiipu añupū jīcāu wātī yeri pūna cacūgou. Bairo Jesús cū cabueāno, wātī yeri pūna cacūgou puame atore bairo bütioro qūi awajayupu:

³⁴ —Mu, Jesús Nazaret macācū, ¿nopēi mu atīati jāā ture? ¿Jāārē rei acū mu baiyati? Mūrē jāā masījānuña. Mu, Dios macū, cañu, mu āniña —qūi awajayuparā wātī yeri pūna, cañmu risero mena jūgori.

³⁵ Bairo na caīrō tūgo, na iñupū Jesús:

—¿Busueticōāna mujāā! ¡Āni cañmu rupaure witi ánaja! —na iñupū Jesús wātīārē.

Bairo cū caīrō tūgo, wātī yeri pūna puame cañmūrē cū jūgoñañupū yeparu, cūrē cañnarī majā watoare. Bairo átīcōā, roro cū átiri mee witicoásupu. ³⁶ Bairo cañmūrē cū caátīere iñarā, nipetiro camasā qūiña acūacoasuparā.

—¿Ne to āniñati cawāma Jesús cū carotirije? ¡Nocārō caroaro majū cū masīñati! Wātī yeri pūna cū cū yucōāñama. “Witi ánaja,” cū caīrō, witicoayama yua —āmeo iñuparā na majū Jesure.

³⁷ Bairo cū caáto bero, cū tūgoyparā camasā nipetiro ti yepa tūni macāana, Jesús cū caátīere, cū camasīrījērē yua.

Jesús sana a la suegra de Simón Pedro
(Mt 8.14-15; Mr 1.29-31)

³⁸ Bairo na quetibujū yaparo, na ñubuerica wiire witicoásupu Jesús. Ti wiire witiá, jāācoasupu Simón cawāmecucu ya wiipu. Mai, Simón mañicō puame riajāñuñupō. Bütioro bugoyupo. Bairo cū cajāārō, cū quetibujuyuparā cabucuo cō cariarijere. ³⁹ Bairo na caīquetibujuro tūgo, cōtu eta, “Bugoye tocārōā jānaña cōrē,” iñupū. Bairo cū caīrō, jicoquei jānacoasuparo bugoye puame. Tocārōā caticoasupo. Bairo catiácó yua, tocārōā ugarique na qūēnonuñupō Jesujāārē.

Jesús sana a muchos enfermos
(Mt 8.16-17; Mr 1.32-34)

⁴⁰ Cabero muipu cū cajāārīpau, canaioatīpau caāno Simón ya wiipare etayuparā nipetiro ti macā macāana. Dise ūnie riaye caāno cārō cacūgorā yarā puame na neasuparā Jesús tūpu. Bairo Jesús puame na caetaro iña, nipetirārē na catiopyu. Cū wāmorē na bui ñigāpeori tocānacā wāme riaye cacūgorārē na catiopyu. ⁴¹ Tunu bairoa na mena macāana cariarā capāārā wātī yeri pūnarē cacūgorā cūārē na netōñupū Jesús. Bairo cū caáto, wātī yeri pūna puame qūi awajayuparā, bairo witi áná:

—¡Mu roque Dios macū mu āniña! —qūiñuparā.

Bairo na caīmiatacūārē, Jesús puame na irotiesupu. Yu, Mesías, Dios cū cajou yu cañnierē na quetibujueticōāto i, bairo na irotiesupu.

Jesús anuncia el mensaje en las sinagogas
(Mr 1.35-39)

⁴² Ape rūmu cabusuatīpau Jesús wācā, ti macārē witicoásupu. Bairo acū yua, etayupu Jesús camasā na camanīpau. Bairo topu cū caāno, ti macā macāana cū macāñuparā. Bairo cū macārī, cū etacoasuparā. Atoare bairo qūiñuparā:

—Aperopu mu ápewa. Jāā mena mu ānicōāwā —qūiñuparā.

⁴³ Bairo na caīrō tūgo, bairo na iñupū Jesús:

—Ape macā macāana cūārē na yu quetibujugu. Caroa quetire, Dios cū carotimasīrīpau caetarore na yu quetibujū masīōgu. Torecuna, yu jowī Dios ati yeparure —na iñupū Jesús ti macā macāānarē.

⁴⁴ Cabero cū caīrōrē bairo quetibujū ñesēāñupū Jesús Judea yeparure. Ñubuerica wiiri macāānarē na quetibujū ñesēāñupū Jesús.

5

*La pesca milagrosa**(Mt 4.18-22; Mr 1.16-20)*

¹ Ape rūm̄ utabucura Genesaret cawāmecutira tūnip̄ añup̄ Jesús. Top̄ cū caño, camasā p̄ame Dios yaye quetire tūgogarā, cūtu neñañuparā dope baiá masiā manop̄. ² Bairo na cabairo yua, tira tūnip̄ iñajoyup̄ Jesús p̄ga cūmuu, capaca turorica cūmuu majūrē. Mai, ti cūmuu uparā mañuparā. Na cūmuurē maa weyo, paputiror̄ na bari yucure coserā baiyuparā. Wai pajīarī majā añuparā. ³ Bairi Jesús p̄ame ti cūmua jīcārē ájāañup̄ Simón ya cūmua majūrē. Bairi Simorē jōjāñurī tuwiyo rotijoyup̄. Simón p̄ame, “Jañ,” ĩ, cū tuwiyo joyup̄. Bairo ti cūmuar̄ jāñarī Jesús p̄ame petar̄ canucūrī majārē caroaro na quetib̄j̄m̄ jūgoyp̄. ⁴ Bairo na quetib̄j̄m̄ yaparori bero, atore bairo qūñup̄ Jesús Simorē:

—Jito, utabucura recomacāp̄ marī átoca. Top̄ etari mujāā bapire mujāā roca ñuawa. Bairo ána, marī wai pajīāgarā —qūñup̄ Jesús Simorē.

⁵ Bairo cū cañō tūgo, Simón p̄ame qūñup̄:

—Cabuei, ati ñami jāā wai macāmar̄. Jāā bocaetiar̄. Maniāma. Bair̄ma, m̄ cañōrē bairo yu átigu. Bapire yu rocañuagu —qūñup̄ Simón Jesure.

⁶ Bairo Simojāā na caáto, tocārōā wai capāārā ti bapire jāañuparā. Bairo jāānetōrā yua, na bari wori nuc̄p̄ jāañuparā. ⁷ Bairo capāārā waire iña acuari, na baparārē ape cūmuar̄ cañarē na pijoyuparā. “Jāā juátirasá,” na iñuparā. Bairo na caetaro yua, waire na jejāañuparā. P̄ga cūmuar̄rea waire na jejāañuparā. Cūmuu p̄ame ruacoabujoyuparo. ⁸ Bairo Simón p̄ame Jesús cū caátimasīrj̄rē iñarī, cūtu r̄ropaturi mena etanumurī qūñoyup̄. Bairo áticōā, qūñup̄ Simón Jesure:

—Yu Quetiur̄m̄, carón yu añiña. Carorije wapa cacūgon̄ majū yu añiña. ¡Bairi yutu āmeina! —qūñup̄.

⁹ Mai, butioro iña acuoasup̄ Simón, Jesús cū caátimasīrj̄rē. Tie jūgori waire capāārā pajīañuparā. Bairi Simón, cū mena macāāna cūā iña acuoasuparā. ¹⁰ Bairo cū caáto, Jacobo, cū bai Juan cūā, Zebedeo pūnaa p̄ame cūā iña acuoasuparā. Mai, naa, Simón bapa añuparā. Jīcārō wai pajīānucūñuparā. Bairi Jesús p̄ame, Simón bairo cū cañō tūgo, atore bairo qūñup̄:

—Simón, uwieca. Caroaro waire cawāsāmasī m̄ añiar̄, wai na rutieticoáto, ĩ. Āmerē yua, caroaro camasārē caquetib̄j̄m̄ m̄ añio joroque m̄ yu átigu, na yasieticōáto, ĩ —qūñup̄ Jesús Simorē.

¹¹ Bairo cū cañō bero, Simojāā petar̄ maarásúparā. Top̄ etarā, na cūmuurē, na apeye ũnie cūārē toa cūcōā, Jesús mena bapacutiracoásuparā.

*Jesús sana a un leproso**(Mt 8.1-4; Mr 1.40-45)*

¹² Cabero Jesús jīcā macāp̄ cū caño, cañm̄ jīcāñ carur̄m̄ boam̄ p̄ame qūñajoyup̄ Jesure. Bairo qūñajo yua, cūtu etari r̄ropaturi mena etanumurī Jesure qūñoyup̄. Bairo qūñroa, atore bairo qūñ jēniñañup̄:

—Yu Quetiur̄m̄, m̄ caboata, yu m̄ netōōgm̄ yu caboariaye cūtiere —qūñ jēniñañup̄ Jesure.

¹³ Bairo cū cañjēniñarō tūgo, Jesús p̄ame cū wāmo mena cū pāñañup̄. Bairo áticōā, atore bairo qūñup̄ Jesús:

—M̄ cacatiro yu boya. ¡Bairi m̄ yu netōōña! —qūñup̄ cariaure.

Bairo Jesús cū cañō, jicoquei caticoasup̄ carur̄m̄ boamiatac̄. ¹⁴ Bairo cū cabairo iña, Jesús p̄ame cū quetib̄j̄m̄ rotiesup̄ aperārē cū cabaiatajere. Bairo qūñup̄:

—Cariape acoácúja sacerdote t̄p̄. Qūññoña m̄ r̄p̄m̄, m̄ cacatiatajere. Bairo tunu Diore cū nuniña m̄ cacatirije wapare. Tore bairo marī átirotiyupi Moisés ānac̄. Bairo m̄ caátiatato bero, nipetiro camasā masīgarāma m̄ cacatiatajere yua —qūñup̄ Jesús carur̄m̄ boamiatac̄.

¹⁵ Bairo Jesús cū caátijatjere camasã na camasĩrõrẽ cū caboetimiatacũãrẽ, nipetiropu queti batapeticoasuparo. Bairi capããrã camasã Jesús tũpu etayuparã. Jĩcããrã cū yaye busuriquere tũgogarã, bairi aperã na riayere cū netõõrotigarã cũtu etayuparã. ¹⁶ Bairo na cabaimiatacũãrẽ, Jesús pũame aperopũ acoásũpũ. Ácoa yua, etayupũ Jesús camasã na camanopũ. Topũ Diore cū jẽniĩupũ yua.

Jesús sana a un paralítico

(Mt 9.1-8; Mr 2.1-12)

¹⁷ Jĩcã rũmũ Jesús camasãrẽ tunu cū caquetibũjũãno, fariseo majã, Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã mena Jesutũre tũgo ruiyuparã. Mai, na, tocãnacã macã macããna caatĩatana ãñuparã. Galilea yepa macããna, bairi Judea yepa macããna, tunu bairi Jerusalén macã macããna caatĩatana cũã ãñuparã. Bairo na catũgoĩnaruiro, Jesús pũame cariyecũnarẽ na catioyupũ. Dios cũrẽ cū camasĩõrĩjẽ jũgori bairo na catioyupũ Jesús. ¹⁸ Bairo camasãrẽ cū cacatioãno, caũmũa Jesutũ etanemoĩnuparã tunu cariaũ, ñicãrĩ cabũuricũ mena. Mai, na canerĩ coro mena cū neasũparã ñicãrĩ cabũuricũre. Jesutũre cū cũgamiĩnuparã, marĩ yaure cū catioáto, írã. ¹⁹ Bairo cũtu cū cũgamirãcũã, ti wii pũeapũ na yaure cū nejãã masĩẽsuparã, camasã capããrã na cajiraro jũgori. Bairi wii buipũ wãmũcoásũparã ñicãrĩ cabũuricũ mena. Ti wii buipũ etarã, ope qũẽnorĩ, cū pitiruiro joyuparã pũũ rũpo wẽẽrĩ mena Jesús tũpu ñicãrĩ cabũuricũre. ²⁰ Bairo na caáto ñña, Jesús pũame tũgoña masĩĩnupũ na catũgoñarĩjẽrẽ. “Yũ camasĩrĩjẽrẽ cariape tũgoñatutuayama,” na ï tũgoñañupũ. Torecũ, atore bairo qũĩĩnupũ Jesús ñicãrĩ cabũuricũre:

—Yũ yaũ, merẽ mũ carorije wapare yũ netõõcõãña —qũĩĩnupũ Jesús.

²¹ Bairo cū caĩrõ, ti wii macããna Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobuerã, aperã fariseo majã mena ãmeo ï jẽniĩñañuparã na majũ Jesús cū caĩatajere tũgori, “¿Ñamũ ùcũ majũ caũmũ cū ãniĩnati, ‘Yũ yaũ, merẽ mũ carorije wapare yũ netõña,’ caĩã? Dios jeto netõõmasĩĩnami marĩ carorije wapare. ãni, Jesús, Diore cū netõñucãũ átiyami bairo cū caĩrĩjẽ mena,” ãmeo ï busũyuparã na majũ.

²² Masĩcõãñupũ Jesús cū yeripũ na caãmeobusurijere. Bairi atore bairo na ñĩnupũ:

—¿Nopẽĩrã yũ caĩatajere tũgori, mũjãã tũgoñarĩqũẽ paiyati? ²³⁻²⁴ “Mũ carorije wapare yũ netõña,” ãnirẽ yũ caĩata, “Bairo ïcõãũ ññami,” mũjãã ïbujiorã. Bairãpũa, “Wãmũñucãña,” cũrẽ yũ caĩata, to bero cū cawãmũñucáto ññarã roque, “Bairo ïcõãũ mee ññami Jesús,” mũjãã ïbujiorã. Yũ, Camasã Jũgocũ, ati yepapũ yũ carotimasĩrĩjẽrẽ mũjãã camasĩparore bairo, tiere ñigũ —na ñĩnupũ Jesús fariseojããrẽ.

Ï yaparo, cū caĩrõrẽ bairo qũĩnemoĩnupũ Jesús ñicãrĩ cabũuricũre:

—Mũrẽ ñiĩña: ¡Wãmũñucãña! Mũ cacũñarĩ corore nepũsari mũ ya wiipũ tunu ácũja. Merẽ mũ riayere yũ netõña —qũĩĩnupũ.

²⁵ Bairo cū caĩrõ tũgo, tocãrõã jicoquei wãmũñucã yua, cū cacũñarĩ corore ne pũsa, ti wiire witicoásũpũ cū ñicãrĩ cabũũmiatacũ pũame. Diore basapeori, cū ya wiipũ acoásũpũ yua. ²⁶ Bairo cū caátó ññarã, nipetiro camasã tũgoña acuarĩ, atore bairo ñĩnuparã:

—Ago tame, ¿diwatoa ùno tore bairo caroa majũrẽ marĩ ññarĩ? Marĩ ññaepũ. ¡Camasĩ niĩnami Dios! —qũĩ basapeoyuparã nipetirã.

Jesús llama a Leví

(Mt 9.9-13; Mr 2.13-17)

²⁷ Cabero acoásũpũ Jesús tunu. Bairo ácũ, Levĩ cawãmecũcũre qũĩñajoyupũ. Mai, Levĩ pũame Roma gobiernorẽ camasã yaye dinero impuesto na caĩrĩjẽrẽ jejobojari majõcũ ãñupũ. Bairi cū capaari arũapũ cū caãno, qũĩñajoyupũ Jesús Levĩre. Bairo qũĩñajori bero, cũtu etaátĩ, atore bairo qũĩĩnupũ:

—Jito, yũ bapacũsa.

²⁸ Bairo cū caĩrõ tũgo, tocãrõã jicoquei Levĩ pũame cū yaye paarique nipetirore cũcõã, Jesús mena bapacũti ácũ acoásũpũ yua.

²⁹ Nocārō bero Leví cū ya wiip̄ bōse rūm̄ jūgo qūēnoñup̄. Bairo bairi ti rūm̄urē cū ya wiip̄ capāārā camasā ãñuparā cū capiijoatana. Na mena macāāna jīcāārā Leví ũna, gobiernorē camasā yaye dinerore cajejobojari majā ãñuparā. Na ũna Jesujāā mena ũga bapac̄suparā. ³⁰ Bairo na caugabapac̄tore iñarā yua, fariseo majā p̄ame na ī tutiyuparā Jesús cū cabuerārē. Na yarā, Moisés cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā mena atore bairo na ī tutiyuparā:

—¿Nopēī dinero jejori majā mena, bairi aperā roro caāna mena mujāā etiuga bapac̄tiyati? Roro mujāā átiya —na ī tutiyuparā fariseojāā Jesús cū cabuerārē.

³¹ Bairo na catutiro tūgo, bairo na iñup̄ Jesús:

—Ūcotiri majōc̄re bairo ȳ ãniña ati wiire. Ūcotiri majōc̄re áperiyami cacatirā na caāni wiirip̄re. Cariarā na caāni wiiri jetore etanuc̄ñami, na ũcoti et̄. Bairi ãnoa mena ȳ ãniña. Na carorije riayere bairo caānierē netōō ũc̄ ȳ at̄ar̄. ³² Torec̄na, ȳ ar̄ú ati yepar̄re. “Caroarā marī ãniña,” caitorārē na ȳ macāēt̄iña. Aperā, “Carorije wapa marī buic̄tiya,” caītūgoña yapapuarā roquere na macāūac̄ú ȳ ar̄ú, na yeri wasoáto, ī —na ī quetib̄juyup̄ Jesús fariseojāārē.

La cuestión del ayuno

(Mt 9.14-17; Mr 2.18-22)

³³ Cabero Jesure qūī jēniñañuparā tunu to macāāna camasā:

—Ūgarique betiri Dios jetore cū jēninuc̄ñama Juan cū cabuerā. Fariseo majā na cabuerā tore bairo átiyama na cūā. M̄ cabuerā p̄ame áperiyama. ¿Nopēīrā na ũgarique betietinuc̄ñati? —qūī jēniñañuparā to macāāna Jesure.

³⁴⁻³⁵ Bairo na caījēniñarō tūgo, atore bairo na iñup̄ Jesús:

—Caroaro ȳ caátiere mujāā tūgomasiēt̄iña. Caūm̄ cawāmojiyap̄re bairo ȳ ãniña. Cū yarārē bairo niñama ȳ cabuerā. Caūm̄ cū cawāmojiyari rūm̄urē cū yarā nipetirā ũgayama paio, cū mena ũseanirī ãna. Ti rūm̄urē auat̄m̄oetiyama. Caūm̄ cū cawāmojiyaro bero roquere, cū yarā caborā ũgarique betiri Diore cū tūgoñajēni ñubuebujiorāma tunu. Narē bairo jāā ãniña. Bairi ȳ mena ãna, ȳ cabuerā auat̄m̄oetigarāma. Ȳ camano roquere auat̄m̄obujiorāma —na ī quetib̄juyup̄ Jesús fariseo majārē.

³⁶ Ī yaparo, “Ȳ yaye cawāma quetire cab̄c̄ macāājē mena tūgousa masīā maniña,” ĩḡ, atore bairi wāme na ĩcōña quetib̄j̄nemoñup̄ Jesús tunu:

—Cab̄c̄uro jutirore cawori opere seretuetiyama camasā camasīrā jutiro cawāma asero carugaeti asero mena. Bairo na caápata, ñuetigaro. Cose, ti aserore bopo na caáto, rūgagaro. Rūgari tūgāwonemogaro paijāñurō cawāma asero p̄ame cab̄c̄uro jutirore.

³⁷ Tunu bairoa ũse oco cawāma qūēnoyaparoriquere piojāēt̄inuc̄ñama camasā cab̄c̄ poa waib̄c̄ asero poap̄re. Bairo na caápata, ti poa wocoagaro, tie oco cap̄m̄rōī. Ti poa macāājē yasigarō. ³⁸ Bairi ũse ocore cawāma qūēnoyaparoriquere piojānuc̄ñama camasā cawāma poa mena. ³⁹ Tunu bairoa ũse oco cab̄c̄re caetiatana ni ũc̄ jīcāū cawāmarē boec̄mi. Cū p̄ame, “Ūse oco cab̄c̄ jeto ȳ ñuña,” ĩ tūgoñañami —na ī quetib̄juyup̄ Jesús fariseo majārē.

6

Los discípulos arrancan espigas en el día de reposo

(Mt 12.1-8; Mr 2.23-28)

¹ Cabero judío majā na cayerijārī rūm̄ caāno Jesujāā netōásúparā weserip̄. Bairo netōáná, Jesús cū cabuerā p̄ame queyari trigo apeacarē cacatirijerea peenerī bure ũgajūgoyuparā. Bairo na caáto, fariseo majā p̄ame na iñañuparā. ² Bairo na caáto iña yua, atore bairo na ī tutiyuparā:

—¿Nopēīrā ati rūm̄ ũnorē paariquere bairo mujāā átiyati? Ati rūm̄ ũnorē caápericōāpee niña mujāā caátie ũnierē —na ī tutiyuparā fariseo majā Jesús cū cabuerārē.

³ Bairo na caītutiro tūgo, atore bairo na iñup̄ Jesús:

—David ãnac̄ queyamiác̄ú, ¿cū caátajere na caquetib̄j̄c̄ūrīqūērē mujāā iñætinuc̄ñati Dios ya tutip̄? Mujāā iñanuc̄rā. ⁴ Bairo baiyuparo: David p̄ame jāætayup̄

Dios ya wiire cū ũmua mena. Ƴgariquere macããrã jããetayuparã. Bairi pan añuparõ, caroa Dios yaye majũ na caĩcũrĩqũẽ jeto. Tie pããrẽ sacerdote majã jetore na Ƴgarotiyupu Moisés ãnacũ. Bairo sacerdote majã jeto na caugarije cañimiatacũãrẽ, tie pããrẽ Ƴgari bero, cū ũmũarẽ na batonuñupũ David —na ïñupũ Jesús.

⁵ Tunu na ïnemoñupũ Jesús fariseo majãrẽ:

—Yũ, Camasã Jũgocũ ãnirĩ yũ átirotimasĩña yerijãrĩcã rũmũ cũãrẽ camasã caroare na caátĩãnipeere —na ï quetibũjuyupu Jesús fariseo majãrẽ.

El hombre de la mano tullida
(Mt 12.9-14; Mr 3.1-6)

⁶ Ape rũmũ caãno tunu judío majã na cayerijãrĩ rũmũ caetaro ïña, jããetayupu Jesús ñubuerica wiipũ. Bairo jããeta, na buejũgoyupu. Topũ añupũ jĩcãũ cariape nũgõã caricábũricũ. ⁷ Mai, Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã, bairi fariseo majã mena Jesús cū caátigarijere caroaro qũĩña Ƴsayuparã, na quetiuparãrẽ bũsũjãgarã. “¿Yerijãrĩcã rũmũrẽã cū catiõuáti caricábũrẽ?” ï tũgoñañuparã. ⁸ Jesús masĩjãñuñupũ na catũgoñañũjẽrẽ. Bairo masĩmicũã, atore bairo qũĩñupũ caricábũrẽ:

—Tiaya. Ato yũ tũpũ asá.

Bairo cū caĩrõ tũgo, wãmũnũcã, cū tũpũ etanũcã etayupu. ⁹ Bairo cū caetaro ïña, atore bairo na ï jẽniñañupũ Jesús fariseojããrẽ:

—¿Ñerẽ marĩ ánaati ati rũmũrĩ ũnorẽ, camasã na cayerijãrĩ rũmũrĩrẽ? ¿Cañurĩjẽrẽ marĩ ánaati, o carorije pũamerẽ marĩ ánaati? Cañurĩjẽrẽ marĩ átigarã. Bopacooro cabairãrẽ marĩ canetõrõrẽ boyami Dios —na ïñupũ Jesús fariseo majãrẽ.

¹⁰ Bairo na ï yaparo, nipetirãrẽ na ïña, atore bairo qũĩñupũ Jesús caricábũricũre:

—Mũ ricãre ñupoya.

Bairo cū caĩrõ, caricábũricũ pũame cū caĩrõrẽ bairo ásupũ. Tocãrõã cū ricã ñucoasuparo yua. ¹¹ Bairo cū caáto ïñarã, fariseo majã pũame asia netõcoasuparã Jesús mena. Bairo asia netõcõãti, atore bairo ãmeo ï jẽniñañuparã na majũ: “¿Dope bairo marĩ ánaati, Jesure cū pajãgarã?” Cũ tejãñuñuparã fariseo majã Jesure.

Jesús escoge a los doce apóstoles
(Mt 10.1-4; Mr 3.13-19)

¹² Ti rũmũrĩrã Diore jẽnigũ, ũtãũ buipũ acoásúpũ Jesús. Topũ eta, ti ñamirẽ Diore qũĩ jẽniñubue busucoásúpũ. ¹³ Bairo baibusueta, na piiyupu Jesús cū cabueparãrẽ. Bairo na caetaro ïña, na beseypũ pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacãũ majũ. Bese yaparo yua, “Mũjãã yũ caquetibũjũrotijoparã mũjãã ãnigarã,” na ïñupũ. ¹⁴ Bairi pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacãũ majũ añuparã Jesús cū caquetibũjũrotijoparã. Cajũgoye añupũ Simón. Simorẽã qũĩñupũ tunu “Pedro”. Tunu cabero añupũ Pedro bai, Andrés cawãmecũcũ. Tunu cabero añuparã Santiago, Juan, Felipe, Bartolomé, ¹⁵ Mateo, Tomás, apei Santiago. Cũ, Santiago, Alfeo macũ añupũ. Tunu cabero añupũ apei Simón. Cũ pũame celotes na caĩrã mena macããcũ añupũ. ¹⁶ Tunu cabero añupũ Judas, Santiago macũ pũame. Tunu cabero añupũ Judas Iscariote. Cũ pũame añupũ Jesure cañerotipũ. Tocãrõã niñama Jesús cū caquetibũjũrotijoparã, cū cabesericarã yua.

Jesús enseña a mucha gente
(Mt 4.23-25)

¹⁷ Bairo Jesús na bese yaparo, buro bui cañniatacũ ti burore cū cabuerã mena ruietayupu yua. Bairo cū caruiro, capããrã camasã qũĩñacoteyuparã. Na, camasã nipetiropũ caatĩatana añuparã. Torena, Judea yepa macããna, Jerusalén macã macããna, capairiyatu macã macããna, Tiro, Sidón na caĩrĩ macã macããna cũã nipetiro añuparã. Jesús yaye quetire tũgogarã baiyuparã. Tunu bairoa, marĩ riayere cū netõõáto, ïrã baiyuparã. ¹⁸ Bairo bairi Jesús pũame wãti yeri pũna jũgori popiye cabairãrẽ na netõõñupũ. ¹⁹ Bairo to macããna cariyecũnarẽ na catiopyũ Jesús cū camasĩrĩjẽ mena. Bairi nipetiro camasã cū pãñagayuparã, marĩ cũãrẽ cū catiõáto, ïrã.

La felicidad y la infelicidad
(Mt 5.1-12)

²⁰ Cabero Jesús cū cabuerārē na ññamai, atore bairo na ññupū:

“Useanirī ãña mujãã yu cabuerã. Capee apeye ũnierē cacūgoenarē bairo caña nimirãcūã, ãmerē Dios cū carotimasirīpañ macããna mujãã ãniña.

²¹ “Tunu bairoa añañcãmīrãcūã, cabero mujãã ugayapigarã. Bairi useanirī ãña.

“Tunu bairoa ãmerē otimirãcūã, cabero useanirī mujãã boyetigarã. Bairi useani ãña.

²²⁻²³ “Mujãã, yu yarã majū mujãã ãniña. Yu yaye quetire catūgousarã mujãã ãniña. Bairo catūgousarã mujãã cañoi, camasã aperã mujããrē tejãñuñama. ‘Jãã mena ãmerĩcõãña,’ mujããrē ññama. ‘Moena mujãã ãniña,’ mujããrē ññama. Tunu yu, Camasã Jūgocure, yu mujãã catūgousaroi, mujããrē busupaiyama. Tore bairo jeto ásupa na ñicūjãã profeta majã ãnana cūãrē tirūmupure. Mujããrē tore bairo na caáto ññarã, mujãã useanijãñugarã. Dios mujããrē caroare cū cajopee paijãñurõ nigaro. Jõbuiñu mujãã caetaro, paio nigaro mujããrē caroa cū cajopee. Bairo tiere tūgoñarī useanirīqūē mena bairoa ãnicõã ninucūña,” na ñ quetibujuyupu Jesús cū cabuerārē.

²⁴ Ñ yaparo, aperã cū yaye quetire cariape catūgogaenarē atore bairo na ññupū: “Mujãã capee apeyere cacūgorã roque caroaro mujãã ãmerĩgarã. Ati yeparure caroaro ãnimirãcūã, cabero popiye mujãã netõgarã. ¡Bopacooro mujãã tãmuogará!

²⁵ “Tunu bairoa mujãã, ‘Ñe ũnie yu rusaetiya,’ caĩrã, ¡bopacooro mujãã tãmuogará mujãã cūã! ãmerē mujãã caborijere cūgomirãcūã, cabero mujãã cūgoetigarã.

“Tunu mujãã, roro caĩboyetirã, ¡bopacooro mujãã tãmuogará mujãã cūã! ãmerē boyetimirãcūã, cabero roro majū otiri mujãã yapapuagarã.

²⁶ “Tunu bairoa mujãã, ati yepa macããna nipetirã na caĩroaricarã ãnimirãcūã, ¡bopacooro mujãã tãmuogará mujãã cūã! Tirūmupure cañijūgoyaricarã cūã bairo átiyayupa profeta majã caĩtori majã ãnanarē,” na ñ quetibujuyupu Jesús cūtu catūgorã etarārē.

El amor a los enemigos
(Mt 5.38-48; 7.12)

²⁷ Bairo ñ quetibujuyupu yaparo, na ññupū tunu: “Bairãpna mujãã, yu yaye quetire catūgousarã pñame atore bairo mujãã caátore yu boya: Mujãã pesuare na mairotiya. Rorije na ãmeo ápericõãña. Caroa roquere na ása. ²⁸ Roro mujããrē caĩrãrē, ‘Caroare cū joáto Dios mujããrē,’ na ñña. Tunu bairoa mujããrē popiye mujãã bairo joroque caánarē na jēñibojaya Diopure. ²⁹ Tunu ni jĩcãñ ũcū mujãã wasopañarē cū capaata, ape nūgõã cūãrē cū ãñotaeticõãña. Tunu bairoa apei mujãã pesu pñame mujãã jutiro cabui macããtõrē cū caẽmaata, mujãã camisa cūãrē maieticõãña. ³⁰ Tunu apei cū cajēniata, cū cabopacarijere cū nuniña. Tunu bairoa mujãã cacūgorijere caẽmañ cūãrē, ‘Jãã tunuoña,’ qūĩtĩcõãña. ³¹ Aperã mujããrē caroaro na canucūbūgoro mujãã boya. Torea bairo na cūãrē mujãã canucūbūgoro ññña.

³² “Mujããrē camairã jetore mujãã caãmeo maiata, ¿ñe ũnie caroare mujãã ãmeo átiyati? Tore bairo átinucūñama Dios yaye quetire catūgousaena cūã. Narē camairã jetore na mainucūñama. Torenã, mujãã Dios yarã ãñirī, mujããrē cateerã cūãrē na mairotiya. ³³ Tunu bairoa mujããrē caroaro caána jetore caroaro mujãã caápata, ¿ñe ũnie caroare mujãã átiyati? Tore bairo átinucūñama Dios yaye quetire catūgousaena cūã. Narē caroaro caána jetore caroaro na átinucūñama. Bairi mujãã, Dios yarã ãñirī mujããrē carorije caána cūãrē caroaro na átirotiya. ³⁴ Tunu bairoa mujããrē catunuomasirã jetore mujãã cawasoata, ¿ñe ũnie caroare mujãã átiyati? Tore bairo átinucūñama Dios yaye quetire catūgousaena cūã. Narē nipetirã na cawasorijere catunuomasirã jetore na wasonucūñama. Bairi mujãã, Dios yarã ãñirī mujããrē catunuomasirã cūãrē na rotijoyã.

³⁵ Bairi yu yarã, mujãã pesuare na maiña. Caroaro na átirotiya. Na wasoya mujãã cacūgorijere. ‘Marī tunuomasirãña,’ ñ tūgoñateticõãña. Bairo mujãã caápata, mujãã cawapatapee paio nigaro. Caroaro mujãã caátie wapa jūgori paio nigaro. Dios pñame nipetirãrē caĩñamai ññami. ‘Yu mena mu ññuñuñña,’ caĩña, bairi rorije caána cūãrē na ññamãñami Dios. Bairi cū pñnaa, nipetirã netõõrõ carotimasĩ pñnaa majū mujãã

ānigarā, bairo mǝjǝā caápata. ³⁶ Marí Pacǝ Dios camasārē cǝ caĩnamairōrēā bairo mǝjǝā cǝā mǝjǝā yarārē na ĩnamaiña,” na ĩ quetibǝjǝyurǝ Jesús cǝtǝ catǝgorā etarārē.

No juzguen a otros
(Mt 7.1-5)

³⁷ Bairo ĩ quetibǝjǝ yaparo, na ĩñurǝ tunu: “Aperā noo na caátianierē roro busǝ-paeticōāña, mǝjǝārē bairo Dios cǝā mǝjǝā caátiere, ‘Roro átiyama,’ cǝ caĩtǝparore bairo ĩrā. Tunu bairoa camasārē, ‘Carorā mǝjǝā āniña,’ na ĩtǝcōāña, mǝjǝārē bairo Dios cǝā, ‘Carorā mǝjǝā āniña,’ mǝjǝārē cǝ caĩtǝparore bairo ĩrā. Caroaro ása. Aperā roro mǝjǝārē na caátiere masiritiya. Bairo mǝjǝā caápata, Dios cǝā roro mǝjǝā caátiere masiriyobojagǝmi. Mǝjǝārē netōōgǝmi yua. ³⁸ Tunu aperā na cabopacarijere na joya. Bairo mǝjǝā caápata, caroare mǝjǝā jogǝmi Dios cǝā. Petoaca cabopacarārē mǝjǝā cajoata, petoaca mǝjǝā juátigǝmi. Netōjǝñurō mǝjǝā cajoata, netōjǝñurō mǝjǝā juátigǝmi. Aperārē mǝjǝā cajuátato cārō mǝjǝā juátigǝmi Dios,” na ĩ quetibǝjǝyurǝ Jesús.

³⁹ ĩ quetibǝjǝ yaparo, ape wāme na ĩ cōñañurǝ tunu: “Ni ĩcǝā ĩcǝ cacaapee mácǝ pǝame, ape cǝ bapare cacaapee mácǝrē, ‘Mǝ yǝ jǝgogǝ,’ cǝ caĩata, ñuetō. Na, pǝgarǝpǝa operǝ rocajǝcōābujiorāma. ⁴⁰ Tunu bairoa ni ĩcǝā ĩcǝ bueri majōcǝ, cǝrē cabuei netōōrō masĩtǝñami. Bairo masĩpeyoetimicǝā, cabero roquere masĩpeyoǝrǝ, cǝrēā bairo masĩgǝmi,” na ĩñurǝ Jesús.

⁴¹⁻⁴² “Tunu bairoa ĩcǝā caǝmǝ cǝ baire, ‘Mǝ caapearǝ pǝrōācǝ jǝñāña. Yǝ nerocapa,’ qǝĩñurǝ. Bairo qǝĩmicǝā, cǝ pǝame tutu majǝ cǝgocōāñami cǝ caapearǝ. Tore bairo baiyami ĩcǝā ĩcǝ paio roro caátacǝ cǝ cǝā petoaca roro caátacǝre, ‘Roro mǝ baiya,’ cǝ cǝ caĩbusǝpaiata. ĩCaĩtopairā mǝjǝā āniña! Torena, mǝjǝā pǝame roque rejǝgoya mǝjǝā carorijere. Bairo átiri bero roque, mǝjǝā quetibǝjǝ masĩgarā aperārē rorije na caátiere,” na ĩ quetibǝjǝyurǝ Jesús.

El árbol se conoce por su fruto
(Mt 7.17-20; 12.34-35)

⁴³ ĩ quetibǝjǝ yaparo, na ĩñurǝ tunu: “Yucǝ, caroú pǝame carorijere rícacǝperiya. Tunu bairoa ape iucǝ caroricǝ caroare rícacǝperiya. ⁴⁴ Tocānacǝ yucǝ carícacǝtiire ǝgarā, tiire marí masĩña. Tunu marí caǝgarije, higuera na caĩrǝjēre marí jeetiya pota yucǝrǝ. Tunu bairoa ǝse cǝārē marí jeetiya pota wopǝ. ⁴⁵ Torea bairo camasā caroarā na yeripǝ caroaro tǝgoñañama. Bairi caroaro busǝyama. Aperā carorā na yeripǝ roro tǝgoñañama. Bairi roro busǝyama. Marí yeri marí catǝgoñamasĩrǝjǝrǝ caānoi, marí busǝnucǝña,” na ĩ quetibǝjǝyurǝ Jesús.

Las dos bases
(Mt 7.24-27)

⁴⁶ ĩ quetibǝjǝ yaparo, na ĩnemoñurǝ tunu: “Mǝjǝā yǝ yaye quetire átigaetimirǝcǝā, ĩnopēĩrā, ‘Jǝā Quetiurǝ,’ yǝre mǝjǝā ĩñati? ⁴⁷ Āmerē ape wāme ĩcōñarí mǝjǝārē yǝ quetibǝjǝgǝ camasĩ cǝ cabairijere. Ni ĩcǝ yǝtǝ caetaǝ, yǝ yaye quetire tǝgori, cabero yǝ caĩrōrē bairo caácǝ atore bairo niñami: ⁴⁸ Tutuari wiire caqǝēnoǝrē bairo camasĩ niñami. Cǝ pǝame pupea yeseari cǝ wii botare ǝtǝ buire nǝcōñurǝ. Bairi cabero ria putaro, oco pǝame ti wiipǝ etayuparo. Bairo ti wiire butioro to cajabemiatacǝārē, ti wii pǝame toa nicōāñurǝ, ǝsǝro cǝ caqǝēnoríca wii ānirí. ⁴⁹ Tunu bairoa ape cǝā yǝ yaye quetire tǝgogaetiri, yǝ caĩrōrē bairo caápei atore bairo niñami: Tutuaeti wiire caqǝēnoǝrē bairo caácǝ niñami. Cǝ pǝame ǝtǝ bui mee cǝ wii botare nǝcōñurǝ. Paputiropǝ cǝ wiire qǝēnoñurǝ. Bairi cabero ria putaro, oco pǝame ti wiipǝ etayuparo. Bairo eta, ti wiire butioro to cajaberoi yua, ti wii pǝame pecoasuparo. ǝsǝeto cǝ caqǝēnoríca wii ānirí ñee mano ñapeticoasuparo,” na ĩ quetibǝjǝyurǝ Jesús.

7

Jesús sana al criado de un oficial romano

(Mt 8.5-13)

¹ Bairo camasārē na ī quetibujū yaparo yua, acoásúpu Jesús Capernaum na caĩrĩ macāpu. ² Mai, ti yeparu añupũ jĩcãũ, romano soldaua quetiupau capitán. Cũ puame capaabojarĩ majõcure cõgoyupu, cũ camai majūrē. Ti watoare ríajãñuñupũ cũ capaabojarĩ majõcu puame. Ríacúpu baiyupu. ³ Bairo bũtioro majũ cũ cariaroi yua, tũgoyupu quetiupau capitán ti yepare Jesús cũ caetarijere. Bairo tiere tũgo yua, jĩcãārārē judío majã cabũtoa camasĩrārē na piiroti joyupu Jesure. “Tãmurĩ yu yaure cũ catioñ apáro,” na ī piiroti joyupu. ⁴⁻⁵ Bairi yua, Jesutu etarã, tutuaro mena qũñũparã:

—Quetiupau capitán, jãārē cajou caroú niñami. Marĩrē, judío majārē marĩ nucũbugoyami. Jãã cañubueri wiire qũñorotibojawĩ. Bairi mũ cajuáto boya. Jito tãmurĩ jãã mena —qũñũparã cabũtoa camasĩrã Jesure.

⁶ Bairo na caĩrõ tũgo, “Jaũ,” ĩ, na mena ásúpu Jesús. Bairo quetiupau capitán ya wiipu na caetaparo jũgoye, aperã cũ mena macãñarē na joyupu tunu Jesús tũpu quetiupau capitán puame. Atore bairo na ĩ rotijoyupu Jesure: “Mũ, cañimajũũ mũ ãniña. Yu puame roque murē bairo yu baietiya. Bairi yu ya wiire mũ cajãārõ ñuetõ. ⁷ Bairi yu majũ mũ yu macãũ ápériapu. Bairi topua ãcũ, cũ catiáto, ĩ joya. Bairo mũ caĩrõ, caticoagumi yu yau. ⁸ Yu netõjãñurõ carotirã na carotiricu yu ãniña. Tunu bairoa yu cũã quetiupau ãnirĩ yu ãmurē na yu rotimasĩnucũña. Bairi ‘Tiaya,’ yu caĩrõ, jicoquei atĩnucũñama. Tunu ‘Ánãja,’ yu caĩrõ, jicoquei ánucũñama. Tunu ‘Bairo ása,’ yu paabojarĩ majārē yu caĩrõ, jicoquei yu caĩrõrē bairo átinucũñama,” na ĩ rotijoyupu quetiupau capitán Jesure.

⁹ Bairo na caĩrjērē tũgo, Jesús puame tũgoacoasupu. Bairi cūrē causarārē na ãmejore ñña, atore bairo na ĩñupũ:

—Mũjãārē cariape ñña: Ato Israel yepa macããna jĩcãũ ũcũ cūrē bairo yu mena catũgoñatutuaure yu bócaetañaētĩña. Cũ puame tũgoña tutuajãñuñami Dios cũ carotimasĩrjērē —na ĩñupũ Jesús cũ bero causarārē.

¹⁰ Bairo cabero quetiupau capitán cũ cajoatana wiipure tunueta ãna, paabojarĩ majõcu cacatipure cũ etayuparã yua.

Jesús resucita al hijo de una viuda

¹¹ Jesús puame atie bero ásúpu tunu Naín cawãmecuti macāpu. Cũ mena bapacutiásuparã cũ cabuerã. Aperã capãrã camasã cũã na bero usayuparã. ¹² Bairo ti macãtu na caetaripau Jesús puame ĩñajoyupu capãrã camasã ti macã, cawitiánárē. Na puame cabaiyasiatacure cũ yaránã, cũ neásuparã. Cabaiyasiatacu puame jĩcãũ añupũ sawapearico macũ. ¹³ Bairo Jesús sawapearicore ĩñau, cõ ĩñamaiñupũ. Bairi atore bairo cõ ĩñupũ:

—Yu yao, otieticõãña.

¹⁴ Bairo ĩ yaparo, ti masã potire etanucã, pãñañupũ. Bairo cũ caáto, ti potire caneatana puame tuanucãñuparã. Bairo na cabairo, cariacoatacure qũñũpu Jesús:

—Cawãmau, tũgoya yu caĩrjē. Murē ñña: ¡Wãmũnucãña! —qũñũpu Jesús cariacoatacure.

¹⁵ Bairo cũ caĩrõ, cariacoamiatacu puame jicoquei cati wãmũnumuñupũ yua. Baicõã, bũsujũgoyupu. Bairo cũ cabairo ñña, Jesús puame cũ joyupu cũ pacopure. ¹⁶ Bairo Jesús cũ caátijēñorjērē ĩñarã, nipetiro camasã bũtioro uwiuparã. Tunu Diore qũĩ basapeoyuparã:

—Profeta caroú cañuu majũ marĩtu etayami.

Tunu atore bairo ĩ basapeoyuparã:

—Dios cũ yarārē juátinemogu marĩtu etayami —ĩ basapeoyuparã Jesús cũ caáto caĩñaatana.

¹⁷ Bairo ti yepa, Judea yepa macããna, bairi ti yepa tũni macããna cũã nipetirã Jesús cũ caátiatajere tũgopeticoasuparã.

*Los enviados de Juan el Bautista
(Mt 11.2-19)*

¹⁸ Juan cūā, presopu na cacūrocaricu tūgoyupu tie quetire. Cū cabuerā puame cū quetibūyuparā. Bairi na mena macāñarē na piijoyupu. ¹⁹“Jesure na jēniñarā áparo,” í, na piijoyupu. “¿Caripea Mesías Dios cū cajou majū mu āniñati? ¿Cū mee mu caāmata, apeí puamerē jāā coterāati?” qūí jēniñarājá,” na iñupū Juan cū cabuerā puagarārē. ²⁰ Bairi cū cabuerā cū caīrōrē bairo ásúparā Jesús tūpu. Bairo cū tūpu eta yua, atore bairo qūíñuparā Jesure:

—Juan, camasārē cabautizamiricū puame jāā joami. Mūrē jāā jēniñarotiami: “¿Caripea, Mesías, Dios cū cajou majū mu āniñati? Cū mee mu caāmata, ¿apeí puamerē jāā coterāati?” —qūí jēniñanuparā Juan cū cajoatana Jesure.

²¹ Mai, na cajēniñaparo jūgoyeca, Jesús puame capāārā camasārē na catioyupu. Cariayecunarē, bairi popiye cabairā cūārē, bairi wātí yeri pūna cacūgorā cūārē, nipetirārē na catioyupu. Tunu bairoa cacaapee iñamasīēna cūārē na catioyupu Jesús. ²² Bairi Juan cū cabuerā na cajēniñarō, atore bairo na iñupū:

—Iñañijate mujāā majū yu caátiajere. Tere Juarē cū quetibūjurájá. Yu camasīrījē jūgori cañamasīētāna merē iñamasīñama. Tunu caámasīētāna cūā merē ámasīñama. Carupau boaatana cūā merē caticoayama. Catūgoetana cūā merē tūgomasīñama. Tunu cabaiyasiatana cūā merē caticoayama. Tunu cabopacarā cūā caroa queti tūgoyama Dios narē cū canetōrījērē. Tere cū quetibūjurájá. ²³ Tunu bairoa mujāārē ñiña: ¡Seanirí ñiñama camasā yu mena catūgoñatutujānaena puame! —na í joyupu Jesús, Juan cū cabuerārē.

²⁴ Bairo Juan cū cajoatāna na caátó iña, to macāāna capāārā camasārē na quetibūju jūgoyupu Jesús, Juan cū cabairiquere. Alore bairo na iñupū: “¿Nopēirā desierto cayucūmanopu mujāā ásúpari? ¿Jicāñ yeruaca, wīnoi cayuguiricūacarē iñagarā, topu mujāā ásúpari? ²⁵ ¿O caūmu, caroa jutii cajāñaurē qūíñagarā, topu mujāā ásúpari? Mujāā baiyupa. Camasā caroa jutii cajāñarā puame caroa wiiripu, quetiuparā ya wiiripu āniñama. Desierto cayucūmanopu etaetiyama na ūna. ²⁶ ¿O profetare qūíñagarā, topu mujāā ásúpari? Bairoa mujāā baiyupa. Cariape mujāārē ñiña: Mujāā puame, ‘Profeta ācūmi Juan,’ mujāā cañtūgoñamiatacūārē, Juan profeta netōōjāñurō caānimajūñi ñiñami. ²⁷ Cūā ñiñami Dios yaye quetibūjurica tutipu na cawoatujūgoyecutacu majū. Alore bairo ti tutipu í quetibūjuyayupi Dios cū macūrē, Juan cū cabaipeere:

‘Mu, yu cajorau, ti yeparu mu cabuiaparo jūgoye, apeire cū yu qūēnoroti jojūgogu. Camasā mu yaye quetire na tūgousaáto í, apeire yu qūēnoroti jojūgogu,’ í quetibūjuyayupi Dios Juan cū cabaipeere.

²⁸ Cariape mujāārē ñiña: Ni jicāñ ūcū ati yeparu cabuiaricu Juan netōrō caquetibūjūnetōomasī maami. Baiyua, Dios cū carotimasīrīpau macāācū puame nipetirā netōrō cabūgoro macāācū ānīmīcūā, ape rūmūpu roquere Juan netōrō masīcōāgūmi.

²⁹ “Bairo cū caīrō tūgo, nipetiro camasā Juan cū cabautizaricarā puame Diore qūíroayuparā. Gobiernorē camasā yaye dinerore cajejobojari majā cūā qūíroayuparā. ‘Torecu, marí Pacu Dios caroaro cariape átinucūñami,’ qūí tūgoña masīñuparā Dios cū caátiere. ³⁰ Aperā fariseo majā, bairi Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā puame roque Juan cū cabautizarijere boesuparā. Bairo boena, Dios narē cū cajuátigamirījērē bütioro iñateyuparā,” na í quetibūjuyupu Jesús.

³¹ Cū puame masīcōāñupū na catūgoñarījērē. Bairi atore bairo na iñupū: “¿Dope bairo mujāā, ati yutea macāāna mujāā ūnarē ñicuti? ¿Noa ūnarē bairo mujāā ānicuti?

³² Cawīmarārē bairo mujāā āniña. Cawīmarā puame camasā na caneñaporīpau ūno plazapu eperā, awajari atore bairo í joyama na baparārē: ‘Jāā catōrōā putiro mujāā basaetiapu. Tunu bairoa jāā caotiro cūārē, jāā mujāā otinemoetiapu,’ í joyama cawīmarā na baparārē. Narē bairo mujāā āniña cayugaena majū. ³³ Tūgopeoya mai. Yu jūgoye etayupi Juan, camasārē na bautizau etau. Cū puame pan ūgaesupu. Tunu ūse oco cūārē etietinucūñupū. Bairo cū cabairijere iñarā, mujāā puame, ‘Wātí yeri pūna cacūgon

ãcũmi. Cũ marĩ tũgoetiroa,' mũjãã ãñupã Juarẽ. ³⁴ Bairi Juan bero yu, Camasã Jũgocu, yu etawu. Yu ruame camasã mena yu uganucũña. Na mena yu etinucũña. Bairo yu cabairijere ãnarã, mũjãã ruame, 'Ugapacajãñuñami. Use oco cũãrẽ etipacajãñuñami. Carorã mena bapacũtiyami. Tunu bairoa Roma macããcũ gobiernorẽ camasã yaye dinerore cajejobojari majã mena bapacũtiyami. Bairi carõu ãcũmi. Cũ marĩ tũgoetiroa cũ cũãrẽ,' yu mũjãã ãnucũña. ³⁵ Bairu, Dios ruame cũ camasĩrĩjẽrẽ camasãrẽ na áti ãñoñami cũ mena catũgoñatutuarã caroaro na caátie jũgori," na ãñupã Jesús.

Jesús en casa de Simón el fariseo

³⁶ Cabero fariseo majã mena macããcũ jĩcãã, Simón cawãmecucu Jesure qũĩñupũ: "Jito, marĩ ugaáto yu ya wiipũ." Jesús ruame cũ caĩrõ tũgo, "Jau," ã, cũ ya wiipũ ásúpũ. Topu eta, ti wiire jãã, cũ mesaru etanumuñupũ. ³⁷ Mai, ti macãru ãñupõ carõmio roro caáco. Cõ ruame tũgoyupo Jesús fariseo ya wiipũ cũ caugau etaro. Bairo tiere tũgo, ti wiipũ ásúpo cõ cũã. Caroaruacarũ cajutiñurĩjẽrẽ cũgori ti wiipũ ásúpo. ³⁸ Bairo ti wiire jããeta, Jesús ruori tũru ruiyupo. Bairo rui, otiyupo. Bairo cõ caotiro, cõ yaco oco ruame cũ ruoriũru etayuparo. Bairo cabairo ãña, cõ poa mena cõ caapee ocore pareyupo. Bairo pare yaparo, Jesure cũ nucũbugori cũ ruorire ãpũñupõ. ãpũ yaparo, caroa cajutiñurĩjẽ, cõ cajeatajere cũ ruorire piopeoyupo yua. ³⁹ Bairi fariseo ti wii upau ruame bairo cõ caáto ãña, atore bairo ã tũgoñãñupũ: "Jesús, cariapea Dios yau profeta cũ caãmata, atio carõmio cõ caátianierẽ masĩbujioũmi. 'Yure capãñao, rorije caáco niñamo,' ã masĩbujioũmi, Jesús profeta cũ caãmata," ã tũgoñãñupũ fariseo, ti wii upau ruame.

⁴⁰ Jesús ruame masĩcõãñupũ cũ caĩtũgoñarĩjẽrẽ. Bairi atore bairo qũĩñupũ:

—Simón, jĩcã wãme mũ ñigaya.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, "Jau, ãña," qũĩñupũ.

⁴¹ Bairi Jesús ruame atore bairo qũĩ quetibũjũyupu Simorẽ:

—Caũmũa ruarã dinerore cawapamorã ãñuparã. Jĩcãã pajãñurõ, quinientos denario moneda tiiri majũ wapamoñupũ. Apei ruame petoaca cincuenta denario moneda tiiri majũ wapamoñupũ. ⁴² Na, ruarãru tie dinerore tunuo masĩesuparã. Bairi na cawapamou ruame bopacooro na ãnarĩ, "Ñugaro. Mũjãã cawapamorĩjẽrẽ yu masiritigu," na ãñupã yua. Bairi, ¿ni ruame cãrẽ cũ mainetõcuti? —qũĩ jẽniñãñupũ Jesús fariseore.

⁴³ Bairo cũ caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ fariseo Jesure:

—Yura, pajãñurõ cawapamou ruame butiro cũ majãñuñami —qũĩñupũ.

Bairo cũ caĩrõ, "Cariape miña," qũĩñupũ Jesús ruame.

⁴⁴ ã yaparo, carõmiorẽ ãmejore ãña, qũĩñupũ Simorẽ:

—¿Atio carõmio cõ caátiaajere miñaetiyati? Mũ ya wii yu caetaro bero, yu mũ oco joetiãru, yu ruorire yu cacosepeere. Bairo mũ caãpericõãmiatacũãrẽ, atio cõ caapee oco mena yu ruorire coseamo. Áticõã tunu, cõ poa mena yu ruorire pareamo.

⁴⁵ Tunu bairoa mũ ya wii yu caetaro, caroaro jẽnirĩ yu mũ ãpũetiãru. Bairo mũ caãpericõãmiatacũãrẽ, atio nucũbugorique mena yu ruorire ãpũ jãnaẽtĩñamo.

⁴⁶ "Tunu yu ruoãre use oco aceite mena mũ peotiãru. Bairo mũ caãpericõãmiatacũãrẽ, atio caroa cajutiñurĩjẽrẽ yu piopeoamo yu ruorire. ⁴⁷ Bairi mũrẽ ãña: Atio yure cõ caátioarije jũgori yure butiro cõ camairõrẽ áti ãñoñamo. Bairi cõ carorije wapa paio to caãniãmiatacũãrẽ, tiere yu masiriyoya. Bairu, apei petoaca cũ carorije wapare cũ camasiriyoaata, petoaca cũ camairĩjẽ cũãrẽ áti ãñoñami cãrẽ camasiriyore," qũĩñupũ Jesús Simorẽ.

⁴⁸ Qũĩ yaparo yua, atore bairo cõ ãñupã Jesús carõmiorẽ:

—Yu yao, mũ carorije wapare yu masiriyoya.

⁴⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, ti wii macããna, cũ mena caugari majã ruame ãmeo ãñuparã na majũ:

—Bairo caĩ, ¿ñamũ ãcũ cũ ãnicuti?

⁵⁰ Bairo Jesús ruame na caĩrĩjẽrẽ masĩmicũã, carõmiorẽ cõ ãnemoñupũ:

—Yu mena mũ tũgoñatutuaya. Bairi mũrẽ yu netõõña. Caroaro useãnirĩqũẽ mena ácója —cõ ãñupã Jesús carõmiorẽ.

8

Mujeres que ayudaban a Jesús

¹ Cabero Jesús áñesēñupũ ape macããrĩpũ. Bairi tocãnacã macã, capairi macã, o õcã macããcã cũãrẽ etau, to macããnarẽ na quetibũjuyupũ. Caroa queti, Dios cũ carotimasĩrĩpau caetarore na quetibũjuyupũ. Cũ cabuerã, pũga wãmo peti rupore pũga pẽnirõ cãnacãũ apóstolea majã mena quetibũju ñesēñupũ. ² Tunu carõmia, wãtĩ yeri pũnarẽ cacũgomiatana cũã cũ mena bapacuti ñesēñuparã. Jesús pũame wãtĩ yeri pũnarẽ na acurewiyojoboyupũ. Jĩcãõ Jesús mena caácó, María Magdalena wãmecũsupo. Cõ pũame wãtĩ yeri pũnarẽ jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ majũ cacũgomiataco añupõ. ³ Apeo, Juana cawãmecũco añupõ. Cõ pũame Cuza, Herodes ya wiire paari majãrẽ carotibojau nũmo añupõ, Juana pũame. Apeo, Susana cawãmecũco añupõ. Capããrã añuparã bairãpũa Jesús mena cañesēãrĩ majã rõmirĩ. Na cacũgorije mena Jesujããrẽ na juátinemoñuparã.

La parábola del sembrador

(Mt 13.1-9; Mr 4.1-9)

⁴ Cabero camasã capããrã, na ya macããpũ caatĩatana Jesutũre neña etayuparã, qũĩñagarã. Bairo na caneñaetaro ñña yua, na quetibũju jũgoyupũ Jesús. Oteriquere caoteire ìcõñarĩ atore bairo na ì quetibũjuyupũ: ⁵ “Jĩcã rũmũ ásúpũ jĩcãũ caũmũ cũ wesepũ, oteriquere otei ácu. Topũ eta, cũ oteriquere wẽbato otejũgoyupũ. Bairo caroaro cũ caotemiatacũãrẽ, oterique jĩcã rupa ñañuparõ maarpũ. Bairo cabairoi, ti wããrẽ caãnetõrã camasã pũame oteriquere pea aboyuparã. Tunu bairoa minia ti rupare ññarĩ, wũ ruiatĩ, ugarẽcõañuparã maarpũ cañaatarupare. ⁶ Cabero cũ cawẽbatoro, ape rupa ùtã yepapũ ñañuparõ. Bairo tie oterique pũame pútiatímii yua, yoaro mee riacoásúparo, ti yepa caoco mano jũgori yua. ⁷ Cabero ape rupaa pota yucũ watoapũ ñañuparõ. Cabero pota yucũ pũame butinetõrõ, tie oterique caroaro pútimasĩẽsuparo. Pota yucũ pũame otere butibiacõañuparõ. ⁸ Cabero ape rupaa pũame caroa yepapũ ñañuparõ. Cabero puti, buticoasuparo. Bairo butiató yua, tocãnacã jatĩpũa cien rupa jeto rĩcacũsuparo,” na ì quetibũjuyupũ Jesús.

Ì quetibũju yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ: “Mũjãã caãmoocũna mũjãã ãniña. Bairi ãmerẽ yua, mũjããrẽ yũ caquetibũjuatajere tũgoãmewiyoya mũjãã yeripũ,” na ññupũ, Jesús busurique tutuaro mena cũtũ caneñaetari majãrẽ.

El porqué de las parábolas

(Mt 13.10-17; Mr 4.10-12)

⁹ Cabero Jesús cũ cabuerã pũame qũĩ jẽniñañuparã: “¿Dope ìgaro to ññati caotei queti?” qũĩñuparã. ¹⁰ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ì quetibũjuyupũ Jesús: “Dios cũ carotimasĩrĩpau macããjẽrẽ tirũmũpũ macããna na catũgoetajere mũjãã roquere mũjãã masĩõnami. Aperã tiere na camasĩrõrẽ boetiyami. Torecũ, ape wãme ìcõñarĩ na quetibũju rotiyami Dios. Na pũame cacaapee cũgorã nimirãcũã, Dios cũ caãtiere ññamasĩẽtĩñama. Tunu bairoa cũ yaye quetire tũgomirãcũã, tiere tũgomasiẽtĩñama,” na ì quetibũjuyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

Jesús explica la parábola del sembrador

(Mt 13.18-23; Mr 4.13-20)

¹¹ Bairo ì quetibũju yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ Jesús tunu cũ cabuerãrẽ: “Ãmerẽ yua, mũjããrẽ yũ quetibũjugũ caroaro ìcõñarĩ camasãrẽ yũ caquetibũjuatajere. Caotei cũ caoterije Dios yaye quetire bairo niña: ¹² Camasã jĩcããrã Dios yaye quetire tũgoyama. Bairo tũgomirãcũã, tũgomasiẽtĩñama. Dios busuriquere na catũgoatato beroaca, wãtĩ pũame uwaro eta, jecõãñami na camasĩbujioatajere. Minia na cawũje ugaricarore bairo etanecõãñami wãtĩ, na camasĩbujioatajere, Dios busuriquere cariape na tũgoeticõãto, ì. Na canetõrõrẽ boetiyami wãtĩ. Na pũame caotei cũ caoterique maarpũ cañarĩcã rupaare bairo niñama. ¹³ Tunu aperã camasã Dios yaye quetire useanirõ tũgo, jicoquei, ‘Jau,’ ññama. Bairo bomirãcũã, bairãpũa na yeripũ caroaro cũ yuetiyama.

Capútirije canucōmanajērē bairo niñama. Bairi wātī p̄ame, ‘Roro ása,’ cū caĩrō, yoaro mee jānañama Dios yaye quetire. Dios mena yoaro āmeriñama. Naa, caotei cū caoterique ape rupaa ũtā rupaa buip̄ cañaricā rupaare bairo niñama. ¹⁴ Tunu aperā camasā Dios yaye quetire, ‘Jau,’ na caĩrō bero, apeye ũnie p̄amerē butiuro tūgoña macãñama. Ati yepa macãjē wapatarique ũnierē, bairi caroaro na caānigarije cūārē tūgoñañama butiuro. Bairi Dios busuriquere tūgoña masiriticōñama. Caroaro caānarē bairo na caāperoi, caríca butimasīētīērē bairo niñama. Bairi naa, caotei cū caoterique ape rupaa pota watoap̄ cañaricā rupaare bairo niñama. ¹⁵ Bairāp̄ua, aperā roque Dios yaye quetire useanirō tūgoyama. Na yeri p̄unap̄ cariape tūgopeori, tiere tūgousayama. Bairi Dios mena tutuaro niñama. Cū yaye quetire jānaētīñama. Capee caroare átinucūñama. Caotei cū caoterique ape rupaa, caroa yepap̄ cañaricā rupaare bairo niñama. Bairi capee carícacutacure bairo niñama yua,” na ĩ quetibujuyup̄ Jesús cū cabuerārē.

La parábola de la lámpara
(Mr 4.21-25)

¹⁶ ĩ yaparo, atore bairo na ĩ quetibujunemoñup̄ Jesús tunu: “Ni ũcū jīcāñ jīñaworiquere b̄gacūētīnucūñami jot̄u rocap̄. Cama rocap̄ cūārē cūētīñami. Jōbuip̄ roque cūnucūñami, camasā nipetiro cajāāetarā na caññamasīparore bairo ĩ. ¹⁷ Na cajīñaworip̄u nipetiro baugaro caññamaniataje. Torea bairo ape r̄um̄p̄u camasā nipetiro āme camasā manierē masīpeticoagarāma.

¹⁸ “Bairi yu caquetibujurijere m̄jāā catūgopeoata, Dios p̄ame m̄jāārē masīñonemogami tunu yu caquetibujurijere. Bairo tūgomirācūā, petoaca m̄jāā catūgopeoata roque, cabero m̄jāā camasīmiatajere m̄jāā masiriticōāgarā. Bairi caroaro cariape tūgopeoya,” na ĩ quetibujuyup̄ Jesús.

La madre y los hermanos de Jesús
(Mt 12.46-50; Mr 3.31-35)

¹⁹ Bairo cū caīquetibujuro bero, Jesús paco, bairi cū bairā cūā top̄u etayuparā. Bairo camasā capāārā Jesús t̄up̄u na caānoi, na yau t̄up̄ure eta ámasīesuparā. Bairi Jesús cū caāni wii macāp̄u cū cotenucūñuparā. ²⁰ Bairo macāp̄u na cacotenucūrō, Jesutu macācūcū jīcāñ bairo q̄ññup̄u Jesure:

—M̄u paco, m̄u bairā m̄u macāñuparā. Macāp̄ua m̄urē coterā átiuparā —q̄ññup̄u jīcāñ Jesure.

²¹ Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo na ĩñup̄u Jesús to macāñarē:

—Noa ũna Dios yaye quetire catūgousarā p̄ame niñama yu pacore bairo caāna, bairi yu bairārē bairo caāna —na ĩñup̄u Jesús to macāñarē.

Jesús calma el viento y las olas
(Mt 8.23-27; Mr 4.35-41)

²² Jīcā r̄um̄p̄u Jesús cū cabuerā mena cūmua capairicap̄u ájāññup̄u. Bairo ájāñ yua, atore bairo na ĩñup̄u:

—Jito, ati ũtabuc̄ura ape n̄gōāp̄u marī p̄ñña átóca.

Bairo cū caĩrō bero, p̄ññacoásuparā. ²³ Bairo na caátó yua, wīno pairo papu átijūgoyuparo. Bairo capapuro, ocoturi pairo atíjabejāññuparō, cūmua ruagari tūnip̄u yua. Mai, Jesús p̄ame cānijāācoasup̄u. ²⁴ Bairo cū cabairoi, cū cabuerā p̄ame cū wācōñuparā. Cū wācōrī atore bairo q̄ññuparā Jesure:

—jāārē cabuei, ruarā marī baiya! jYasirā marī baiya! —q̄ññuparā.

Bairo na caĩrō tūgowācā, wām̄nucāñup̄u Jesús. Wām̄nucā, wīnorē jānarotiyup̄u. Tunu bairoa oco turiri cūārē jānarotiyup̄u. Bairo cū caĩrō, jicoquei jānacoasuparo yua.

²⁵ Cabero atore bairo na ĩñup̄u Jesús cū cabuerārē:

—¿Dios mena m̄jāā tūgoña tutuayetiyati? —na ĩñup̄u.

Cū cabuerā p̄ame cū caátó ĩña ac̄acoasuparā. Bairi atore bairo āmeo ĩñuparā na majū:

—Ago tame, ꞑnocārō majū cū masīñati Jesús! Wīno, ocoturi cūã cū tūgocōãña — ññuparã, Jesús cū camasīrījērē ññarī.

El endemoniado de Gerasa
(Mt 8.28-34; Mr 5.1-20)

²⁶ Cabero ti utabucura ape nugōãpũ pẽña etayuparã Jesujãã. Galilea yepa jĩãme, Gerasa cawãmecutorũ etayuparã. ²⁷⁻²⁹ Bairo eta yua, maanucãñupũ Jesús. Bairo cū camaa nucārō, caĩmũ jĩcãñ, wãtĩ yeri pũna cacũgou pũame cū atu etayupũ. Mai, caĩmũ pũame yoaro jutii mácũ niñesẽañupũ. Wiipũ ãmeñupũ. Ûtã wiiripũ roque camasãrē na carericaropũ niñesẽañupũ. Tunu wãtĩ yeri pũna cãrē cū caãno jũgori nairō mecũnucũñupũ. Bairi camasã pũame cū ñesẽã rotietimiñuparã. Cū wãmorĩrē, bairi cū rũpori cũãrē ãpõã wēerĩ mena cū jiyancũmiñuparã. Bairo na caátimiatacũãrē, cū pũame ãpõã wēerĩrē tũgãjure recoanucũñupũ. Bairo áticõã, camasã manopũ rutiñesẽãcõã nucũñupũ. Bairo bai, ti rũmũ Jesús tũpũ eta, rũpopaturi mena etanumurĩ Jesure qũĩ awajayupũ. Mai, Jesús pũame atore bairo qũĩñupũ wãtĩ yeri pũnarē:

—Wãtĩ, ꞑjicoquei cū witi ácũja! —qũĩñupũ.

Bairo cū caĩrō tũgo, wãtĩ yeri pũna cacũgou pũame, Jesure qũĩ awajayupũ:

—ꞑMũ, Dios, jõbui macããcũ macũ, mũ ãniña! ¿Ñerē mũ ácũati yũture? ꞑPopiye yũ cabaipeere ápericõãña! —butioro qũĩñupũ.

³⁰⁻³¹ Bairo cū caĩrō tũgo, qũĩ jēniñañupũ Jesús wãtĩ yeri pũnarē:

—¿Ñamũ mũ wãmecũtiyati?

Bairo cū caĩrō tũgo, qũĩñupũ wãtĩ yeri pũna Jesure:

—Jãã, capããrã jãã niña. Bairi yũ wãme, Legiõn yũ ãniña. ꞑJããrē aperopũ, popiye bairicaropũ jãã mũ joepa! —butioro qũĩñupũ wãtĩ yeri pũna Jesure.

³² Mai, totũ ãtãũpũ capããrã yesea nurĩcãrã ugarã ásuparã. Bairo na caũgaãno, wãtĩ yeri pũna pũame atore bairo butioro qũĩñuparã Jesure:

—ꞑYeseapũre jããrē jããrotiya! Napũre jãã jããgarã —butioro qũĩñuparã.

Bairo na caĩrō tũgo, “Jau, topũ ánãja toroque,” na ññupũ Jesús, na ároti yua.

³³ Bairo cū caĩrō, wãtĩ yeri pũna pũame caĩmũrē cū witipeticoásúparã. Yeseapũre jããrásúparã. Bairo yeseare na cajããrĩpau yua, yesea ãtãũ bui cañnimitana pũame mecũrã utabucurapũ atũre ñañuacoásúparã. Bairi yua, ruapeticoásúparã yesea pũame.

³⁴ Bairo na cabairo ñña, yeseare cacotemiatana pũame acũari acoásúparã. Macãpũ eta-coasuparã. Topũ na quetibũjũyuparã nipetiro yesea na cabaiatajere. Macã tũni macããna cũãrē na quetibũjũyuparã. ³⁵ Bairo tie tũgori camasã pũame ññarásúparã cabaiatajere. Bairo topũ etarã, qũĩña acũacoasuparã capããrã wãtĩ yeri pũnarē cacũgomiatacũre. Cũ pũame jutii jãñarĩ, caroaro tũgoñarĩqũẽ mena ruiyupũ. Bairi dope bairo cū cabaiatajere masĩena, uwijãñuñuparã. ³⁶ Bairo baicõã, caĩñaatana pũame, na quetibũjũyuparã caetarãrē. Wãtĩ yeri pũnarē cacũgomiatacũ cū cabaiatajere na quetibũjũyuparã. ³⁷ Bairo na caquetibũjũro, butioro Jesure cū uwiri atore bairo qũĩñuparã: “Tunu ácũja mũ caatĩatatorũ,” qũĩñuparã Jesure to macããna, Gerasa yepa macããna. Bairo na caĩrõĩ, Jesús pũame cũmũarē ájããñupũ tunu cū cabuerã mena. ³⁸ Bairo cū caájããrõ, wãtĩ yeri pũnarē cacũgomiatacũ pũame butioro qũĩñupũ Jesure:

—Jesús, mũ mena yũ ágaya butioro —qũĩñupũ.

Bairo cū caĩrõ, Jesús qũĩñupũ tunu:

³⁹ —Yũ yau, tuaya. Mũ ya macã pũame tunu ácũja. Topũ etaũ, to macããnarē na quetibũjũya marĩ Quetiupau Dios caroaro mũ cū caátĩatajere —qũĩñupũ.

Bairo cū caĩrõ tũgo, tunucoásúpũ cū ya macãpũ. Topũ etaũ, nipetirãrē na quetibũjũyupũ Jesús cū caátĩatajere.

La hija de Jairo. La mujer que tocó la capa de Jesús
(Mt 9.18-26; Mr 5.21-43)

⁴⁰ Bairo cabero Jesús ti utabucurare cū capẽñaetaro, capããrã camasã cū coteyuparã. Bairi uẽanirĩqũẽ mena cū bocáyuparã. ⁴¹ Bairo Jesús cū camaanucãrõ, cũtũ etayupũ caĩmũ jĩcãñ, Jairo cawãmecũcũ. Jairo pũame camasã na cañubuerĩ wii sinagoga

quetiupau añupũ. Toreca, cũtu eta, rupopaturi mena eta numurĩ Jesure qũiroayupu. Bairi butioro, “Yũ ya wiipũ mũ caátó yũ boya,” qũĩñupũ. ⁴² Mai, Jairo macõ pũame riãñũñupõ. Cũ macõ, jĩcãõã caãcõ pũga wãmo peti rupore pũga pẽnirõ cãnacã cũmarĩ majũ cacũgo añupõ. Bairo bairi merẽ riácópũ baiyupo. Bairi Jesús cũ ya wiipũ cũ caátóre butioro boyupu Jairo, cõrẽ cũ catioáto, ĩ. Bairo Jesús pũame, Jairo macõ cõ cabairo tũgo, Jairo mena acoásupũ, cariao cõ caãnopũ ácũ.

Bairo cũ caátó, camasã pũame utabijaro majũ cũ usayuparã Jesure. ⁴³ Mai, na mena macããcõ jĩcãõ carijãnaecõ añupõ. Yoaro, pũga wãmo peti rupore pũga pẽnirõ cãnacã cũmarĩ majũ tiere riayupo. Catimasĩesupo. Capããrã camasã cõrẽ na caucotimiatacũãrẽ, cõ tũgoesuparo. ⁴⁴ Bairo baicõã yua, tũgoñañupõ cõ pũame Jesús cũ camasĩrĩjẽrẽ, cũ cariaye netõmasĩrĩjẽrẽ. Bairo tiere tũgoñarĩ, Jesús bero pũame asupo. Bairo aperã na caĩñaeto, cũ jutiro cayoaro yapaacarẽ tuañañupõ. Bairo cõ caátó, tocãrõã, jicoquei caticoasupo. Cõ carĩ petirique riaye jãnacoasuparo yua. ⁴⁵ Bairo cõ capãñarõ bero, atore bairo na ĩñupũ Jesús cũtu caãna camasãrẽ:

—¿Noa na tuañaati yũ jutirore? —na ĩ jẽniñañupũ.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, nipetirã, “Jãã tuañaetiapũ,” qũĩñuparã.

Bairo na caĩrõ bero, Pedro pũame qũĩñupũ Jesure:

—Jãã cabuei, rita ãnoa camasã capããrã niñama. Bairi mũ tunerocayama noo na caboro. Nana na caátiere mi bauya —qũĩñupũ Pedro Jesure.

⁴⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgomicũã, atore bairo na ĩnemoñupũ Jesús tunu:

—Yũ camasĩrĩjẽrẽ yũ átiroyaapũ. Bairi yũ masĩña yũ caátiatajere. Jĩcãũ ũcũ yũ jutirore pañaroyaami —qũĩñupũ Jesús Pedore.

⁴⁷ Bairi cariamiataco pũame, ruti masĩetĩmiácó, uwi tũgoñarĩ, Jesutũ etayupo. Rupopaturi mena Jesús rupori tũpũ etanumuñupõ. Nipetiro camasã na caĩñarõ, atore bairo ĩ quetibũjũyupo:

—Catigo, yua, mũ jutirore yũ tuañaapũ. Bairo yũ caátó, jicoquei yũ caticoaapũ, —qũĩ quetibũjũyupo.

⁴⁸ Bairo cõ caĩquetibũjũro bero, cõ ĩñupũ Jesús:

—Yũ yao, yũ camasĩrĩjẽrẽ cariape mũ tũgoñaupa. Bairi mũ riayere yũ netõcõãña. Tunu ácõja useanirĩqũẽ mena —cõ ĩñupũ Jesús.

⁴⁹ Bairo cũ caĩãnitoyea, jĩcãũ etayupũ, Jairo ya wii macããcũ pũame. Jairore qũĩ quetibũjũ etayupũ:

—Mũ macõ merẽ baiyasicoaamo. Bairi tocãrõã cũ patowãcõña marĩrẽ cabueire —qũĩ quetibũjũyupũ Jairore.

⁵⁰ Bairi Jesús cũã cũ caĩrĩjẽrẽ tũgoyupũ. Bairo tũgori, atore bairo qũĩñupũ Jairore:

—Jairo, tũgo acuaeticõãña. Díos cũ camasĩrĩjẽ jetore tũgoñatutuaya. Bairo mũ catũgoñaata, mũ macõ netõgomo —qũĩñupũ Jesús Jairore.

⁵¹ Cabero Jairo ya wiipũ etayuparã. Bairo ti wiipũ etarã, ti wiire jããñuparã. Pedro, Santiago, Juan, bairi cawĩmao pacua Jesús mena jããñuparã. Aperãrẽ na jããrotiesupũ Jesús. ⁵² Mai, to macããna nipetirã otiawaja añuparã. Bopacooro cõ cabairijere cõ ĩña otiyuparã. Bairo na cabairo ĩñarĩ, atore bairo na ĩñupũ Jesús:

—Atio cawĩmao baiyasietiyamo. Cãnio baiyamo. Awaja otieticõãña mũjãã —na ĩñupũ Jesús.

⁵³ Bairo cũ caĩrõ tũgo, nipetirã to macããna pũame roro cũ bócaboyeticõãñuparã, “Merẽ yasicõããmo,” ĩrã. ⁵⁴ Bairo roro cũrẽ na caboca boyetimiatacũãrẽ, Jesús pũame cawĩmao cariacoataco cõ caãnopũ jããeta yua, cõ ãnacõ wãmorĩrẽ ñerĩ, atore bairo cõ ĩñupũ:

—¿Cawĩmao wãmũncãña!

⁵⁵ Bairo cũ caĩrõ, jicoquei catitunucoasupo. Bairo cati yua, wãmũncãcoasupo. Bairo cõ cawãmũncãrõ ĩña, “Cõ nuña ugariquere. Queyao baiyamo,” na ĩñupũ Jesús. ⁵⁶ Cõ pacua pũame bairo cõ cabairo ĩña, butioro tũgoñacõã maniásuparã. Bairo na catũgoña maniamiatacũãrẽ, Jesús pũame na ĩnemoñupũ tunu atore bairo:

—Aperãrẽ na quetibũjũeticõãña mũ macõ cõ cacatiatajere —na ĩñupũ.

9

*Jesús envía a los discípulos a anunciar el reino de Dios**(Mt 10.5-15; Mr 6.7-13)*

¹ Jĩcã rũmũ na neñoñupũ Jesús cũ cabuerãrẽ, pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacãĩ caãnarẽ. Bairo narẽ neño, narẽ joyupũ masĩrĩqũẽrẽ. Tocãnacã wãmerũrea wãtĩ yeri pũnarẽ wiyomasĩrĩqũẽrẽ na joyupũ. Baicõã, riaye netõmasĩrĩqũẽ cũãrẽ na joyupũ. ² Baicõã, na quetibũjũ rotijoyupũ. Camasãrẽ Dios cũ carotimasĩrĩpau caetarore na masĩato ĩ, na quetibũjũ rotijoyupũ. Tunu bairoa, camasã cariyecũnarẽ na catioáto ĩ, na joyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ. ³ Bairi na caápáro jũgoye atore bairo na ĩñupũ Jesús:

—Mũjãã yaye apeye ũnierẽ jeápéricõãña. Bairi tuericũ, wasopoa, pan, dinero cũãrẽ mũjãã jeápéwa. Mũjãã cajãñarõ mena tocãrõã mũjãã neágarã. Apero mũjãã cawasoaparore mũjãã neápéwa. ⁴ Bairo noo mũjãã cañesẽãrõpũ jĩcã wii ũnorẽ etarã, toa tuacõãña, ti macãpũ mũjãã caãni rũmũrĩ cãrõ. Capee wiiripũ mũjãã capatowãcõ ñesẽãrõrẽ yũ boetiya. ⁵ Bairi di macã macããna ũna mũjããrẽ na caĩñateata, na mena ãmerĩcõãña. Bairo mũjããrẽ na caboetiere ĩñarã, na macã ñerĩrẽ mũjãã rũpo jutii macããjẽrẽ mũjãã paregarã. Mũjãã mena roro na caátianierẽ na masĩato ĩrã, bairo mũjãã átigarã —na ĩ quetibũjũyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

⁶ Bairo cũ caĩquetibũjũro bero, acoásúparã cũ cabuerã. Macãã caãno cãrõ ãñesẽãñuparã. Caroa quetire, Dios roro cabairãrẽ cũ canetõdõrĩjẽrẽ na quetibũjũ ñesẽãñuparã. Tunu bairoa cariyecũnarẽ na catioyuparã.

*Incertidumbre de Herodes**(Mt 14.1-12; Mr 6.14-29)*

⁷ Ti yũtea caãno Herodes, ti yepa macããna quetiupau pũame tũgoyupũ nipetirije Jesús cũ caátimasĩrĩjẽrẽ. Bairo tũgori yua, dope bairo ĩ masĩesupũ Herodes. Mai, cũtu macããna atore bairo qũĩ quetibũjũyuparã: “Juan el Bautista, cabaiyasiricũ ãnacũ merẽ catiupũ,” qũĩñuparã cũtu macããna jĩcããrã Herodere. ⁸ Aperã qũĩñuparã: “Dios camasãrẽ cũ caquetibũjũrotijoricũ ãnacũ, Elías cawãmecucũ ãnacũ catiri buiaetaupũ,” qũĩñuparã. Bairo aperã qũĩñuparã: “Apei, tirũmũpũ caãnana profeta majã mena macããcũ jĩcãũ catiri buiaetaupũ,” qũĩñuparã aperã Herodere, Jesús cũ caátiere tũgori yua. ⁹ Bairo na caĩrõ tũgo, Herodes pũame na ĩñupũ:

—Juarẽ cũ boecũna, cũ rũpoare yũ patarocacõã rotiwũ. Bairi, ĩñamũ ũcũ cũ ãnicũti ãni, “Tocãrõ capee átĩ ĩñoñami,” mũjãã caĩ? —na ĩñupũ Herodes cũtu macããnarẽ.

Bairo na ĩ yaparo yua, Jesure qũĩñagamiñupũ bũtioro.

*Jesús da de comer a cinco mil hombres**(Mt 14.13-21; Mr 6.30-44; Jn 6.1-14)*

¹⁰ Cabero apóstolea Jesús cũ caquetibũjũrotijoricarã pũame tunu etayuparã. Bairo eta yua, Jesure cũ quetibũjũyuparã na caátĩñesẽãtajere. Bairo na caĩquetibũjũro tũgo, “Jito aperopũ,” na ĩñupũ Jesús cũ cabuerãrẽ. Bairo ĩ yua, Betsaida na caĩrĩ macãpũ na jũgo ásúpũ. ¹¹ Camasã pũame Jesús topũ cũ caátóre tũgoyuparã. Bairo tũgo yua, cũ berore usayuparã. Bairo Jesús na causaetarore ĩña, caroaro mena na bocáyupũ. Bairo na boca yua, Dios cũ carotimasĩrĩpau caetarore na ĩ quetibũjũyupũ. Tunu bairoa aperã cariyecũnarẽ na catioyupũ.

¹² Bairo yoaro capee cũ caáto jeto, ñamicããcã nicoasuparo. Bairi cũ cabuerã pũame Jesutũ etari, atore bairo qũĩñuparã:

—Ãnoa camasã capããrã niñama. Tunu atopũre wiiri maniña. Bairi ãnoarẽ na árotiya macããpũ, topũ yerijã, na caũgaparore bairo ĩ —qũĩñuparã cũ cabuerã Jesure.

¹³ Bairo na caĩrõ tũgomicũã, atore bairo na ĩñupũ Jesús:

—Mũjãã majũ na ũgarique nuña.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩñuparã na pũame:

—Jãã, jĩcã wãmo cãrõ pan jororiaca, wai pũgarããcã, tocãrõã jãã cũgoya, ãnoa na caũgapeere macãpũ jãã cawapatijeápericõãta —qũĩñuparã cũ cabuerã.

¹⁴ Mai, topu añuparã jĩcã wãmo cãnacã mil majũ camasã, Jesús cũ cabuerijere catũgoatãna pũame. Tocãrõ na caãnimiatacũãrẽ, atore bairo na ñnemoñupũ Jesús tunu cũ cabuerãrẽ:

—Camasãrẽ na ruirotiya. Rupa poari na ruirotiya. Cincuenta majũ jĩcã poare na ãmarõ —na ññupũ Jesús.

¹⁵ Bairo cũ caĩrõ tũgo, “Јау,” ĩ, cũ caĩrõrẽ bairo ásuparã. Bairi nipetiro camasã ape poa, ape poa ruiyuparã. ¹⁶ Jesús pũame bairo na caruiro ñña, pan rupa, wai mena nerĩ, jõbuire ñnamũgõjori, “Јаã Расу, му ñujãñuña jãã mena,” qũĩ jẽniñupũ Jesús Diore. Bairo qũĩ jẽni yaparo, pan rupare carecomacã peeri, wai cũãrẽ carecomacã peeri, cũ cabuerãrẽ na nuniñupũ, camasãrẽ na cabatoparore bairo ĩ. ¹⁷ Bairo áticõã yua, nipetiro camasã caroaro uga yapicoasuparã ugarique na cabatoatajere. Bairo na caugayaparoro bero, jejãañuparã piiripũ na caugarugarijere. Puga wãmo peti rupore puga pẽnirõ cãnacã piiri majũ jejãã jiroyuparã yua.

Pedro declara que Jesús es el Mesías

(Mt 16.13-19; Mr 8.27-29)

¹⁸ Ape rũmu Jesús jĩcãñã ãcũ, Diore cũ jẽni baiyupũ. Bairo cũ cabairo, cũ cabuerã pũame cũtu etayuparã. Bairo na caetaro ñña, atore bairo na ĩ jẽniñañupũ Jesús:

—“¿Noa ãcũmi?” yũ na ñnucũñati camasã.

¹⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñuparã Jesure cũ cabuerã pũame:

—Jĩcããrã ññama: “Juan el Bautista ãcũmi.” Aperã ñnucũñama: “Elías ãnacũ catiri ãcũmi,” miñama. Aperã ñnucũñama: “Tĩrũmũpũ caãnana profeta majã mena macããcũ jĩcãñã catiri caatãcũ ãcũmi,” minucũñama —qũĩ quetibũjũyuparã cũ cabuerã Jesure.

²⁰ Bairo na caĩquetibũjũro bero, na ĩ jẽniñanemoñupũ tunu Jesús:

—¿Mũjãã ate? “¿Noa ãcũmi?” yũ mũjãã ñnucũñati —na ĩ jẽniñañupũ.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, jicoquei Pedro pũame qũĩñupũ Jesure:

—Миа, Mesías, Dios cũ cajocũ, му ãniña —qũĩñupũ.

Jesús anuncia su muerte

(Mt 16.20-28; Mr 8.30-9.1)

²¹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, na ĩ quetibũjũyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ: “Cũã yũ ãniña. Bairo cũã yũ caãnimiatacũãrẽ, bairãpũã mai, na quetibũjũeticõãña aperãrẽ.” ²² ĩ quetibũjũ yaparo, atore bairo na ĩ ñnemoñupũ tunu Jesús cũ cabuerãrẽ:

—Yũ, Camasã Jũgocũ, bũtioro popiye yũ baigũ. Marĩ quetiuparã cabũtoa camasĩrã pũame popiye yũ baio joroque yũ átigarãma. Dios cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã cũã yũ tejãñugarãma. Sacerdote majã quetiuparã cũã yũ tejãñugarãma. Bairo bairi yũ rajĩã rotigarãma. Bairo yũ na capajĩãrõ, cariacoatacũ nimicũã, itia rũmu bero yũ caticoagu tunu —na ĩ quetibũjũyupũ Jesús.

²³ Cabero atore bairo na ĩ quetibũjũyupũ Jesús tunu nipetirãrẽ:

—Ni cabocũ, yũ cabuei caãnigau, cũ caãtimirĩjẽrẽ jãnagumi. Yũ carotirore bairo jeto roque átigumi tocãnacã rũmu. Popiye riaricarõ cãrõ baimicũã, yũ yaye quetire jãnaetigumi, yũ cabuei caãnigau pũame. ²⁴ Bairo tunu caũmu apei cũ caãnie pũamerẽ mairĩ, yũ yaye quetire jãnacoagumi. Bairo maimicũã, yasicoagumi yua. Apei roque yũ yaye quetire cajãnaecũ roque netõcõãgumi. Cũrẽ na capajĩã rocacõãmiatacũãrẽ, caticõã ãninucũgumi tocãnacã rũmu. ²⁵ Tunu caũmu apei ati yepa macããjẽ nipetirije merẽ cũgoyami, cũ caborije caãno cãrõ. Bairo cũgomicũã, Diore cũ tũgoñaẽtĩñami. Bairo catũgoñaecũ ãnirĩ cũ cariaatato bero Dios mena ãmerĩgumi. Bairi dope baieto paio cũ cacũgorije pũame. Wapa maa tie ati mũnrecõo macããjẽ, Diore cũ camasĩtĩcõãta.

²⁶ Bairi ni jĩcãũ ùcũ yũre tũgoñabobori, o yũ yaye queti cũãrẽ tũgoñabobori, “Jesús yau yũ ãniña,” cũ caĩquetibũjũgaeticõãta, yũ cũã, “Ãni, yũ yau niñami,” cũ ñi masĩtĩgu. Yũ, Camasã Jũgocũ, ati yepapũ yũ Расу cũ camasĩrĩjẽ mena nemo yũ catunuetaro, “Ãni, yũ yau niñami,” cũ ñi masĩtĩgu. Ángelea majã jõbui macããna, cañurã mena tunu yũ catunuetaro, bairo cũ ñimasĩtĩgu ni jĩcãũrẽ yũre tũgoñabobori, “Jesús yau yũ ãniña,” cũ caĩquetibũjũgaeticõãta. ²⁷ Cariare mũjããrẽ yũ quetibũjũya: Мũjãã jĩcããrã,

ato caña, mujãã cariparo jũgoye mujãã ñnagarã Dios cũ carotimasĩrĩpaũ majũrẽ —na ï quetibũjũyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

La transfiguración de Jesús

(Mt 17.1-8; Mr 9.2-8)

²⁸ Cabero Jesús atiere na quetibũjũri bero, jĩcã wãmo peti itia pẽnirõ cãnacã rũmũrĩ bero, Pedrore, Juarẽ, bairi Santiagore, “Jito,” na ñũupũ Jesús. Bairi ãtãũ caũmũarĩcu buirũ na mena wãmũ ásũpũ Jesús. Diore qũĩ jẽniãcu, topũ na jũgoásũpũ. ²⁹ Bairo cũ cajẽniãno, Jesús riapẽ cũ baurique wasoacoasuparo. Baicõã, cũ jutiro cũã botiro baicoasuparo. Asiyau baicoasupũ Jesús yua. ³⁰⁻³¹ Bairo cũ cabaiãno, caũmũa pũgarã asiyarije mena buiaetayuparã. Na pũame, Moisés ãnacũ, bairi Elías ãnacũ ãũuparã Jesutu cabuiaetarã. Bairo buiaeta yua, Jesús mena busũpẽniũparã Jerusalẽpũ cũ cariapeere. ³² Bairo na caĩãno, Pedrojãã wũgoa paimirãcũã, Jesús bairi cũ mena macããna pũgarã na caasiyarijere ñna acũacoasuparã. ³³ Bairo cabero Jesús mena macããna na caátĩpaũ, Pedro pũame dope bairo ï masĩẽtĩrĩ, atore bairo qũĩũupũ Jesure:

—Jããrẽ cabuei, jatopũ marĩ caãno ñumajũcõãña! Bairi itia wiipãĩrĩãcã majũ mujããrẽ jãã qũẽnobojarã. Jĩcã wii mũ ya wii, ape wii Moisés ya wii, ape wii Elías ya wii mujããrẽ jãã qũẽnobojarã —qũĩũupũ Pedro Jesure.

³⁴ Bairo cũ caĩãno, buseriwo atĩ na tocoasuparo. Bairo catoro, Pedrojãã pũame tipoa toyepũ ãũuparã. Bairi bũtioro uwiuparã. ³⁵ Bairo na cabairo, busũrique buseriwo watoapũ cabusũocajorijere tũgoyuparã. Ato bairo ñũuparõ: “Ãni, yũ macũ, yũ cabesericũ majũ niñami. Cũ yaye busũriquere tũgoũsaya,” ï ocajoyuparo jũbuirũ.

³⁶ Bairo caĩrõ bero, Moisés, bairi Eliajãã maũuparã. Jĩcãũã tuayupũ Jesús jeto yua. Tie na caĩãatajere quetibũjũesuparã Pedrojãã aperãrẽ.

Jesús sana a un muchacho que tenía un espíritu impuro

(Mt 17.14-21; Mr 9.14-29)

³⁷ Ti rũmũ, cabusuri rũmũ Jesujãã ti ãtãũrẽ ruicoasuparã. Bairo na caruietaro bero, capããrã camasã Jesutu etayuparã. ³⁸ Bairi jĩcãũ na mena macããcũ busũrique tutuaro mena qũĩũupũ Jesure:

—Cabuei, qũĩñãnasá yũ macũrẽ. Jĩcãũã caãcũ niñami yũ macũ. ³⁹ Wãtĩ yeri pũna pũame cũ mecũõ joroque átinucũñami yũ macũrẽ. Bairo cũ awajao joroque cũ átinucũñami. Tunu cũ yugui mecũõ joroque cũ átinucũñami, cũ risero jopo wĩtirinucũpũ. Roro popiye cũ baio joroque cũ átinucũñami. Pitigaetiyami wãtĩ yeri pũna yũ macũrẽ. ⁴⁰ Bairi mũ cabuerãrẽ bũtioro na yũ wiyorotimiapũ wãtĩ yeri pũnarẽ. Mũ cabuerã pũame na wiyoyo masĩẽtĩñama —qũĩ quetibũjũyupũ wãtĩ yeri pũna cacũgoũ pacũ Jesure.

⁴¹ Bairo cũ caĩquetibũjũro tũgo, atore bairo na ñũupũ Jesús:

—¡Mujãã, ati yepa caña Dios cũ camasĩrĩjẽrẽ cariape mujãã tũgoetimajũcõãña! ¿Nocãrõ yoaro mujãã mena yũ ãnibujiocũti? Jau, mũ macũrẽ cũ neasã toroque —qũĩũupũ Jesús cariaũ pacũre.

⁴² Bairo cawãmaũ pũame Jesutu cũ caetaripau yua, wãtĩ yeri pũna pũame cũ jũgoñaũpũ yeparũ. Bairo cũ jũgoñaũ, riañarĩqũẽrẽ bairo cũ ásũpũ tunu. Bairo cũ caáto, Jesús pũame cũ jãnaoũpũ wãtĩ roro caãcũre. Cũ acuwiyo joyupũ yua. Bairo cũ caáto, cawãmaũ pũame caticoasupũ. Cũ cacatiro ñna, cũ pacũre cũ tunuoũpũ Jesús cũ macũrẽ yua. ⁴³ Bairi camasã pũame bairo Dios cũ camasĩrĩjẽ jũgori Jesús cũ caáto ñnarã, bũtioro tũgocõã maniásuparã.

Jesús anuncia por segunda vez su muerte

(Mt 17.22-23; Mr 9.30-32)

Bairo to macããna Jesús capee caroaro cũ caátiere na catũgoñacõã maniátĩpaũ Jesús pũame atore bairo na ñũupũ cũ cabuerãrẽ:

⁴⁴ —Ãmeacã mujãã yũ caquetibũjũrijere tũgopeoya. Mujãã masiritiepa. Yũ, Camasã Jũgocũ, yũ ñerotiecogũ camasãrẽ —na ñũupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

⁴⁵ Na p̄ame tie cū caĩrjẽrẽ tũgomajũcõãmirãcũã, tiere tũgomasiẽsuparã. Dios na catũgomasiẽpeere na joesup̄u mai. Tunu bairoa Jesure cū jẽniña uwijãñũuparã tiere.

¿Quién es el más importante?

(Mt 18.1-5; Mr 9.33-37)

⁴⁶ Cabero tunu ãmeo ĩ busũyuparã cū cabuerã na majũ: “¿Ni majũ cū ãnicũti marĩ menarẽ caãnimajũũrẽ bairo caãcũ?” ãmeo ĩñuparã na majũ. ⁴⁷ Jesús p̄ame masĩcõãñupũ na caĩrjẽrẽ. Bairo masĩrĩ yua, cawĩmaũacarẽ cũtu cū tũgãẽtoyupũ. ⁴⁸ Bairo átĩcõã, atore bairo na ĩ quetibũjũyupũ. Jesús cū cabuerãrẽ:

—Ni jĩcãũ ũcũ, yũ yaye quetire tũgõusari, ãni cawĩmaũrẽ bairo caãcũrẽ cū camaiata, yũre camairẽ bairo cū ñĩñagũ. Tunu bairoa yũre camai cū caãnoi, yũ jeto mee Dios yũre cajoricũ cũã cũrẽ camairẽ bairo qũĩñagũmi. Ni jĩcãũ ũcũ mũjãã mena macããcũ, mũjãã roca netõjãñurõ carotimasĩ p̄ame mũjãã netõjãñurõ caãnimajũũrẽ bairo qũĩñagũmi Dios —na ĩ quetibũjũyupũ Jesús cū cabuerãrẽ.

El que no está contra nosotros, está a nuestro favor

(Mr 9.38-40)

⁴⁹ Juan p̄ame atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—Jããrẽ cabuei, apei caũmũrẽ jãã ĩñawũ. Cũ p̄ame mũ wãme mena ĩrĩ rotimasĩwĩ. Bairo rotimasĩrĩ yua, cū acurewiyojowĩ wãtĩ yeri pũnarẽ, caũmũrẽ cajãñamiatacũre. Bairo cū caáto ĩña, jãã p̄ame cū caátiere cū jãã átirotierũ, marĩ mena macããcũ cū caãmerõĩ —qũĩñupũ Juan Jesure.

⁵⁰ Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesús Juarẽ:

—¿Nopẽĩrã cũrẽ, “Ápeina,” mũjãã ĩrĩ? Bairo ĩẽtĩcõãña. Jĩcãũ ũcũ caũmũ marĩrẽ cũ catutieticõãta, marĩrẽ cajũácũre bairo caácũ niñami —na ĩñupũ Jesús cū cabuerãrẽ.

Jesús reprende a Santiago y a Juan

⁵¹ Cabero Jesús p̄ame jõbuiũ cū pacũtu cū caátĩ rũmũ caetagarõ ĩña yua, yeri tutuarique mena Jerusalẽpũ ájũgoyupũ. ⁵² Bairi cū jũgoye cū mena macããnarẽ, Samaria yepa macãrẽ na ájũgorotiyupũ, “Atĩyami jããrẽ cabuei,” na íáto, ĩ. Narẽ caqũẽnoparãrẽ boũ, topũ na ájũgorotiyupũ. ⁵³ Bairo topũ cū cajomiatacũãrẽ, to Samaria macããna p̄ame na caetaro boesuparã. “Jerusalẽpũ ácũ baiyami Jesús,” na caĩrjẽrẽ na catũgoatato bero jũgori, na boesuparã. ⁵⁴ Bairo Jesure na caboeto ĩñarã, cū cabuerã, Santiago, Juajãã p̄ame atore bairo Jesure qũĩñuparã:

—Jãã Quetiyupũ, ¿peero, jõbui macãã peeroi na marĩ joerecutĩ? Roro na caĩrjẽ wapai, ¿Elías ãnacũ cū caátatore bairo na marĩ áti yasiorecutĩ? —qũĩñuparã cū cabuerã Jesure.

⁵⁵ Bairo na caĩrõ tũgo, narẽ ãmejore ĩña, na ĩ tutiyupũ Jesús cū cabuerãrẽ: “Mũjãã masĩẽtĩña mũjãã caĩrjẽrẽ. Wãtĩ cū carotirore bairo mũjãã tũgoñaña. ⁵⁶ Yua, Camasã Jũgocũ, camasãrẽ na rei ácũ mee yũ apũ. Na netõõĩ ácũ yũ apũ ati yeparũre,” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús cū cabuerãrẽ. Bairo ĩ quetibũjũ yaparo, na jũgoacoásúpũ ape macãpũ yua.

Los que querían seguir a Jesús

(Mt 8.19-22)

⁵⁷ Bairo maarpũ na caátó, jĩcãũ caũmũ Jesutũ etayupũ. Cũtu eta yua, atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—Yũ cũã, mũ cabuei yũ ãnigaya. Bairi noo mũ cañesẽãrõpũ yũ ágũ yũ cũã.

⁵⁸ Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—Macãñcũ macããna waibũtoa na caãnipaurĩ cũgoyama. Minia cũã na riabatiri na caãnipaurĩre cũgoyama. Bairo na cacũgomĩatacũãrẽ, yua, Camasã Jũgocũ, yũ caãnipaurũ ũno yũ cũgoetiyã —qũĩñupũ Jesús caũmũrẽ.

⁵⁹ Cabero apeire qũĩñupũ tunu:

—Jĩto, yũ baracũsa.

Bairo cū caĩrõ tũgo, caũmũ p̄ame “Jaũ,” ĩmicũã, atore bairo qũĩñupũ:

—Yn Quetiupau, mai mu mena yn baracuperigu. Yn pacure cū cotei ácu yn baiya. Cū cariacoato bero roque, mu mena yn ábujiou —qũĩñupũ Jesure.

⁶⁰ Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—Camasã cariacoatanarẽ bairo caãna pũame na qũẽnoáto cabaiyasirãrẽ, ñiña. Mu pũame Dios cū carotimasirĩpaũ caetarore mu quetibũju ñesẽãgu yua.

⁶¹ Cabero tunu apei qũĩñupũ Jesure:

—Jãã Quetiupau, yn cãã mu mena yn baracutigu. Bairua mai, cajũgoye yn ya wii macããnarẽ na ñiãgu. “Ácũ yn baiya marĩrẽ cabuei mena,” na ñiãgu mai —qũĩñupũ apei caĩmũ Jesure.

⁶² Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—Ni jĩcãũ úcũ jĩcã yeri mena caroaro Dios cū carotiriquere cū catũgousaeticõãta, ñuẽtĩña. Ape wãme, ape wãme ricaati tũgoñariqũẽrẽ cū catũgoñaata, ñuẽtĩña. Bairi yua, Dios cū carotimasirĩpaũre dope bairo átimasĩã maniñami —qũĩñupũ Jesús caĩmũ apei.

10

Jesús envía a los setenta y dos

¹ Cabero Jesús, marĩ Quetiupau, cū caquetibũjurotijoparã setenta y dos majũ caĩmũarẽ na beseyupũ. Bairo na beseri bero yua, tocãnacã macãã, pũgarã jeto cū caetaparopũ na ájũgo rotiyupũ.

² Mai, na caápáro jũgoye atore bairo na ñupũ: “Oterique camasã na cajepee pairo caãnimitacũãrẽ, tie uparãrẽ cajũjeparã pũame capããrã mee niñama. Torea bairo Dios yaye quetire catũgousaparã capããrã na caãnimitacũãrẽ, marĩrẽ cajũquetibũjuparã pũame capããrã mee niñama. Bairo na cabairoi, marĩ Pacũ Diore mũjãã cajẽnirõ boya. Cū pũame oterique Upaũre bairo cū yaye busũrique cajũquetibũju batoparãrẽ na jomasĩgũmi. ³ Tũgoya, ãmerẽ mũjããrẽ caroa quetire yn quetibũju rotijoya. Corderos nurĩcãrã, macãncũ macããna lobos cauwiorã watoa na caãno uwiojãñuña. Torea bairo mũjãã pũame camasã watoa mũjãã caãno uwiojãñugaro. Bairi masacatiri mũjãã cañesẽãrõ ñuña,” na ñ quetibũjuyupũ Jesús cū cabuerãrẽ. ⁴ Bairo na ñ yaparo, atore bairo na ñ quetibũjunemoñupũ Jesús tunu: “Bairo ánã, dinero jããrĩcã poa, bairi waso poa cũãrẽ, bairi rũpo jutii cũãrẽ mũjãã jee ápewa. Tunu maapũ mũjãã cabocãetarãrẽ na mena mũjãã busũpẽniẽpa. Cariapea mũjãã acoápã. ⁵ Bairi jĩcã wii ũno etarã, ‘Dios caroa yericutaje cū joáto ati wii macããnarẽ,’ mũjãã ñ etagarã ti wiire. ⁶ Bairi ti wii macããna pũame caroaro mena mũjããrẽ na cajẽniata, mũjãã caĩrõrẽã bairo caroa yericutajere na jogũmi Dios. Bairua, caroaro mena mũjããrẽ na cajẽnieticõãta, mũjãã caĩrõrẽ bairo na áperigũmi Dios. ⁷ Bairo mũjããrẽ caqũẽnorãrẽ bócarã yua, na ya wiipũ mũjãã ãnicõãwã. Capeẽ wiiripũ patowãcõẽtĩcõãña. Bairi jĩcã wiia ãni, mũjããrẽ na canurĩjẽ jetore mũjãã ugawã. Mũjãã, paari majã ãnirĩ, mũjãã ugamasĩña na canurĩjẽrẽ. ⁸ Bairo bairi jĩcã macã ũno etarã, mũjããrẽ caroaro na cajẽniata, na yaye ugarique na canurĩjẽ jetore ugaya. ⁹ Tunu bairoa ti macã macããna cariyecũnarẽ na catioya. Tunu atore bairo na ñ quetibũjuya: ‘Dios cū carotimasirĩpaũ merẽ etaro baiya ati yeparũre.’ ¹⁰ Bairo mũjãã caquetibũjuñesẽãrõ, di macã macããna ũna mũjããrẽ caroaro mena na cajẽnieticõãta, ti macã maapũ nipetiro camasã na catũgoropũ atore bairo na mũjãã ñgarã: ¹¹ ‘Jãã yaye quetire mũjãã catũgogaetoi, mũjãã ya macã ñerĩrẽ jãã rũpo jutii catusarijere jãã pareya! Ape macãpũ jãã áya. Bairo jãã caápáro jũgoye tũgopeoya mai. Jãã yaye quetire mũjãã catũgoata, Dios cū carotimasirĩpaũ macããjẽrẽ mũjãã tũgobujiorã,’ na mũjãã ñgarã ti macã macããnarẽ. ¹² Mũjãã, yn yarã cariape mũjããrẽ ñiña: To macããna mũjããrẽ na catũgoetie wapa, Dios pũame roro na átigũmi. Camasãrẽ cū caĩñabeseri rũmurẽ Sodoma macããna netõjãñurõ popiye na baio joroque na átigũmi,” na ñ quetibũjuyupũ Jesús cū cabuerãrẽ.

Los pueblos desobedientes

(Mt 11.20-24)

¹³ Bairo na ñ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu Jesús ape macãã macããnarẽ, Corazín, bairi Betsaida macãã macããnarẽ: “¡Roro majũ baigarãma to Corazín macã

macãana! ¡Roro majũ baigarãma Betsaida macã macãana cãã! Dios cũ caátijẽñoĩnorĩjẽ capeere ñnawã. Bairo caĩnarã nimirãcãã, roro na caátiere jãnagaema. Tirũmũpũ macãana Tiro, Sidón macãana ãnana, Corazín, Betsaida macãana na caĩnarĩcãrõrẽã bairo na cãã na caĩnaata, roro na caátajere jãnabujioricarãma Tiro, Sidón macãana pũame. Bũtioro yapapuarã na cajãnarĩjẽ jutii ùnierẽ jãnabujioricarãma. Tunu peero õwãwopũ ruibujioricarãma, bũtioro na cayapapuarijere ñnorã yua. ¹⁴ Bairo camasãrẽ Dios cũ caĩnabeseri rũmũ caetaro Corazín, bairi Betsaida macãã macãana pũame, Tiro, Sidón macãã macãana netõjãnurõ popiye baigarãma yua. ¹⁵ Torea bairo Capernaum macã macãana cãã baigarãma. ‘Jõbuiũ jãã ágarã,’ caĩtũgoñarã na caãnimiatãcũãrẽ, ¡caĩcũãrĩ operũ roquere na regũmi Dios!’ na ï quetibũjũyũpũ Jesús cũ cabuerãrẽ Corazín, Betsaida, Capernaum macãã macãana na cabaipeere.

¹⁶ Bairo na ï quetibũjũ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “Yũ cabuerã, ni jĩcãũ ùcũ mũjãã yaye quetire catũgoũ, yũ yaye quetire catũgoũre bairo niñami. Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ apei mũjãã yaye quetire catũgogaecũ, yũ yaye quetire catũgogaecũre bairo niñami. Bairo caãcũ ãnirĩ Dios, yũre cajoricũ yaye queti cũãrẽ caboecũre bairo niñami,” na ï quetibũjũyũpũ Jesús.

Regreso de los setenta y dos

¹⁷ Cabero Jesús cũ caquetibũjũrotijoricãrã setenta y dos majũ ùseanirĩqũẽ mena tunu etayuparã caquetibũjũñesẽãrátãna. Bairo etarã yua, atore bairo qũĩ quetibũjũyuparã Jesure:

—¡Jãã Quetiupũ mũ wãmei jãã caĩjẽnirõ, wãtĩ yeri pũna cãã jãã caĩrotirorea bairo baimajũcõãñama! —qũĩñuparã.

¹⁸ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ññupũ Jesús:

—Ñũña mũjãã caátiatãje. Yũ pũame wãtĩ quetiupũ jõbuiũ caãnimiatãcũ cũ cañarõrẽ ñiñajoapũ. Cabũpo yaberije cañarõrẽ bairo majũ ñnaami. ¹⁹ Mũjããrẽ masĩrĩqũẽrẽ yũ jowũ, ãña mũjããrẽ cũ cabacamiatãcũãrẽ, mũjãã cariaetiparore bairo ï, o cotapa mũjããrẽ cũ catoamiatãcũãrẽ, mũjãã cariaetiparore bairo ï. Tunu bairoa mũjããrẽ masĩrĩqũẽrẽ yũ jowũ, marĩ pesu wãtĩ cũ catutuarije nipetirijere mũjãã canetõparore bairo ï. Bairo tie masĩrĩqũẽrẽ cacũgorã ãnirĩ, dise ùnie wãtĩ roro mũjããrẽ cũ caátigamirĩjẽrẽ mũjãã tã-muoetinucũgarã. ²⁰ Bairãpũna, wãtĩ yeri pũnarẽ cawitiroti jomasĩrã nimirãcãã, tie jetore mũjãã catũgoñarõ boetiya. Jõbuiũ Dios ya pũrõpũ mũjãã caãno cãrõ mũjãã wãmerĩrẽ cũ cawoaturicarã mũjãã ãniña. Tie pũamerẽ tũgoñajesoya —na ï quetibũjũyũpũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

Jesús se alegra

(Mt 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Bairo tipãna bũtioro Espĩritu Santo mena ãnirĩ atore bairo ùseanirĩqũẽ mena Diore qũĩ basapeoyũpũ Jesús: “Caacũ, mũ, ati ùmũrecõo nipetiro upũ, mũ ñũjãñũña yũ yarã mena. Naa, cabũgoro macããnarẽ bairo caãna na caãnimiatãcũãrẽ, masĩrĩqũẽrẽ na mũ joyupa. Aperã, ati yepa macããna, ‘Marĩ roque marĩ masĩnetõña’ caĩrã pũamerẽ na mũ joetiya. Caacũ, tore bairo mũ ásupa mũ cabojũgoyetiricarore bairo caãno jũgori,” qũĩ jẽniñupũ Jesús cũ pacũre.

²² Bairo qũĩ jẽni yaparo, atore bairo na ññupũ Jesús cũtũ cañarẽ: “Yũ Pacũ pũame nipetirije masĩrĩqũẽrẽ yũ jowĩ. Tunu yũ caátĩãnie cũãrẽ yũ Pacũ jeto masĩñami. Tunu cũ caátĩãnierẽ yũ cãã yũ masĩpeyocõãña. Bairi yũ cãã yũ jeto na yũ masĩõmasĩña camasã yũ cabeserãrẽ yũ Pacũ cũ caátĩãnierẽ,” na ññupũ Jesús.

²³⁻²⁴ Bairo ï yaparo, cũ cabuerãrẽ na ãmejore ñña, atore bairo na ññupũ na jetore: “Tirũmũpũ macããna profeta majã capããrã mũjãã caĩnarĩjẽ ùnierẽ ñnagamĩñupã. Quetiuparã ãnana cãã tiere ñnagamĩñupã. Mũjãã catũgorije ùnie cũãrẽ tũgogamĩñupã. Bairi mũjãã pũame capee ñña, tũgo caãna ãnirĩ ùseanirĩ ãña,” na ññupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

Parábola del buen samaritano

²⁵ Cabero jĩcãã, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobuei Jesús tũpũ etayupũ. “Cariape cũ quetibũjũyati Jesús,” ĩ masĩgu, cãtũ etayupũ. Bairo cãtũ eta, atore bairo qũĩ jẽniñañupũ Jesure:

—Jããrẽ cabuei, ¿dope bairo yũ ácuati Dios tũpũ cariamanopũ águã? —qũĩ jẽniñañupũ cajũgobuei Jesure.

²⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ na cawoaturica pũrõpũ mũ caĩñaata, ¿nopẽ ĩgaro tie bairo to ĩcuti mũrã? —qũĩ jẽniñañupũ Jesús cajũgobueire.

²⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—Atore bairo ĩña ti pũrõpũ: ‘Mũjãã, Israel macããna, mũjãã caatiãnie nipetirije mena cũ maiña. Tunu bairoa mũjãã yeripũ, mũjãã catũgoñarĩjẽ nipetirije mena cũ maiña. Tunu bairoa mũjãã catutuarije nipetirije mena cũ maiña.’ Tunu torea bairo: ‘Mũjããtũ macããna cũãrẽ mũjãã rupaũre mũjãã camairõrẽã bairo na maiña,’ ĩ quetibũjũyupi ti pũrõpũ —qũĩñupũ cajũgobuei Jesure.

²⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩñupũ Jesús:

—Cariape miña. Tore bairo ĩ woatuyupi Moisés ãnacũ. Bairo bairi cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo caroaro cariape mũ caápata, Dios tũpũ cariamanopũ mũ águ —qũĩ quetibũjũyupũ Jesús Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueire.

²⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgomicũã, cũ caĩrõrẽ bairo átigaesupũ. Bairi atore bairo qũĩ jẽniñanemoñupũ Jesure tunu:

—¿Noa ũna na ãniñati marĩ yarã, marĩ rupaũre bairo marĩ camaiparã?

³⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, ĩcõñarĩ atore bairo qũĩñupũ Jesús cajũgobueire:

—Jĩcãã Jerusalẽpũ cañniatacũ Jericó macãpũ ásúpũ. Bairo ti macãpũ cũ caetaparo jũgoye jerutiri majã pũame maapũ cũ bocáetayuparã. Cũ bocáeta yua, roro cũ ásuparã. Cũ apeyere, cũ jutii nipetirijere jeyuparã. Jee yaparo, cũ payuparã butioro, ñe mano riaricaropũ. Áticõã yua, ruticoásúparã. ³¹ Bairo na caátó bero, jĩcãã sacerdote na caqũẽatacũ cũ cacũñarĩ wããrẽ ásúpũ cũ cũã. Bairo ácũ, etayupũ na caqũẽatacũtũre. Bairo qũĩñamicũã, cũ owanetõcoásúparã. ³² Bairo cũ canetõátó bero, apei tunu levita poa macããcũ etayupũ. Bairo eta, qũĩña, cũ owanetõcoásúparã cũ cũã. ³³ Bairo na canetõátó bero, apei tunu Samaria yepa macããcũ etayupũ. Bairo eta, bopacooro qũĩñañupũ na caqũẽatacũre, Samaria yepa macããcũ pũame. ³⁴ Qũĩña mai yua, cãtũ eta, cũ cãmiirẽ cũ ucotiyupũ. Aceite, bairi use oco majũ mena cũ cãmiirẽ cũ ucotiyupũ. Tunu jutii mena cũ cãmiirẽ jiyayupũ. Áti yaparo, cũ yau burro buipũ cariaũre cũ nepeoyupũ. Bairo áti, cũ neásúpũ camasã ñesẽãrĩ majã na cacãnirĩ wiipũ. Topũ ãcũ, cũ ucotinemoñupũ tunu. ³⁵ Ape rũmũ, cabusuri rũmũ cũ caápáro jũgoye Samaria yepa macããcũ pũame atore bairo qũĩñupũ ti wii upaũre: “Ûjã, pũga denario moneda tiiri mũ yũ nuniña. ãni, yũ caneatĩatacũre cũ mũ caqũẽnorõ yũ boya. Mũrẽ yũ canunirĩjẽ to caetaeticõãta, cabero acúpũ, mũ yũ wapatinemogu tunu,” qũĩñupũ Samaria yepa macããcũ ti wii upaũre —bairo ĩcõñarĩ quetibũjũyupũ Jesús cajũgobueire.

³⁶ Bairo ĩcõñarĩ bero, atore bairo qũĩñemoñupũ:

—¿Dope bairo mũ tũgoñañati? Camasã itiarã qũĩñañuparã jerutiri majã na caqũẽatacũre. Bairi, ¿ni pũame cũ yaũre bairo qũĩñañuparĩ? —qũĩ jẽniñañupũ Jesús cajũgobueire.

³⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—Cũrẽ caĩñamairĩcũ pũame cũ yaũre bairo qũĩñañupĩ —qũĩñupũ cajũgobuei pũame.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩñupũ Jesús:

—Bairo baimajũcõãñupĩ. Bairi mũ cũã cũrẽ bairo ácuja. Aperã mũ yarã, mũ ũnarẽ, mũ rupaũre mũ camairõrẽ bairo na mũ juátinemogu na cũãrẽ —qũĩñupũ Jesús, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobuei pũamerẽ.

Jesús en casa de Marta y María

³⁸ Cabero netõásúpũ Jesús. Bairo ácũ, jĩcã macãpũ etayupũ tunu. Topũ cũ caetaro, jĩcã wii macããcõ, Marta cawãmecũco pũame bairo qũĩñupõ: “Jãã mena ugaũ asá.” ³⁹ Mai,

Marta p̄ame baioc̄supo, María cawāmec̄core. Bairo Jesús na ya wii cū caetaro, María cū r̄poriture etanumuñupō. Jesús cū caquetib̄j̄urijere b̄tioro t̄gogayupo. ⁴⁰ Marta p̄ame jesaesupo: “Ȳu jeto paarique nipetirijere ȳu átimiña,” ĩ t̄goñañupō. Bairi Jesutu cō baio cō caruiro ĩñarī, Jesure q̄iñupō:

—Ȳu Quetiupā, ¿ȳu cabairijere m̄u t̄goñaētiñati? Ȳu baio p̄ame ȳu juáperiyamo. ¿Bairo cō cabairije to ñuñati m̄urā? J̄icāō̄a ȳu p̄ame ȳu paaya. Bairi, “Cō j̄mpaoja,” cō ĩña —q̄iñupō Marta Jesure.

⁴¹ Bairo cō caĩrō t̄go, atore bairo cō ĩñup̄ Jesús:

—Marta, m̄ua, capee apeye ũnierē m̄u t̄goñaña. ⁴² Bairo m̄u cat̄goñamiatac̄uārē, j̄icā wāme cariape t̄goñarīq̄iñē niña. Bairi María p̄ame ti wāmerē t̄gogayamo. Bairi noa una, “Tocārō̄a t̄gojānaña tiere,” cō ĩ masiēnama —cō ĩñup̄ Jesús Martare.

11

Jesús y la oración

(Mt 6.9-15; 7.7-11)

¹ Ape r̄m̄u Jesús Diore cū cajēnirō bero, cū cabuerā mena macā̄cū j̄icā̄, p̄ame atore bairo q̄iñup̄ Jesure:

—Ȳu Quetiupā, Diore j̄ā̄ cajēnimas̄iparore bairo j̄ā̄ m̄u buewa. Juan cū cabuerārē cū caĩrīcārōrē bairo j̄ā̄ cūārē m̄u buewa —q̄iñup̄ Jesure.

² Bairo cū caĩrō t̄go, atore bairo na ĩñup̄ Jesús cū cabuerārē:

—Diore j̄ēnirā, atore bairo m̄uj̄ā̄ ĩ j̄ēniwā:

‘J̄ā̄ Pac̄, j̄ōbui macā̄cū, nipetiro camasā m̄u wāmerē na ĩroáto.

Tunu bairoa m̄u carotimas̄ir̄pāu ati yepap̄u to apáro.

J̄ōbui m̄u carotirorea bairo to baiáto ati yepap̄u cūārē.

³ Tunu tocānacā r̄m̄ua j̄ā̄ caŋapeere j̄ā̄rē jonucūña.

⁴ Tunu bairoa roro j̄ā̄ caátaje cūārē j̄ā̄ masiriyobojaya.

Camasā roro j̄ā̄rē na caátajere j̄ā̄ camasiritirorea bairo roro j̄ā̄ caátaje cūārē j̄ā̄ masiriyobojaya m̄u cūā.

Tunu wātī roro j̄ā̄rē cū caátigarijere j̄ā̄ ēñotaya. J̄ā̄ netōña,

bairo Diore cū m̄uj̄ā̄ cajēnipee ñuña —na ĩ quetib̄j̄uyupu Jesús cū cabuerārē.

⁵ Bairo na ĩ yaparo, ape wāmerē ĩcōñarī atore bairo na ĩ quetib̄j̄um̄nemoñup̄ tunu:

—J̄icā̄, ñami recomacā cū bapa ya wiip̄u etayup̄u. Eta yua, bairo q̄iñup̄: ‘Ȳu wasoya itia pan ũnoacā. ⁶ Ȳu yāu j̄icā̄ cayoarop̄u caatíatac̄u etayami. Cūrē ȳu canupee maniña ȳu wiire. Bairi m̄u ȳu j̄ēniña,’ q̄iñup̄. ⁷ Bairo cū caĩmiatac̄uārē, cū bapa p̄ame cū ȳuesup̄: ‘Ȳu paj̄ūgoeticōña. Merē jope biaricaro niña. Ȳu, ȳu p̄naa cānirā j̄ā̄ baiya. Bairi dope bairo wācārī m̄u ȳu jomas̄iēcū,’ q̄iñup̄ ti wii macā̄cū cajēniñaurē. ⁸ Bairi m̄uj̄ā̄rē ñiña: Cū bapa cū cañnimitac̄uārē, cū caĩrōrē bairo átigaesup̄. Bairua, ‘Nairō ȳu patowācōremi,’ ĩ, atore bairo átibujiōmi: Wācā, jopere p̄ā, noo cū bapa cū caborore bairo nipetirijere cū jobujiōmi yua. ⁹⁻¹⁰ T̄gopeoya m̄uj̄ā̄ mai m̄uj̄ā̄rē ĩcōñarī ȳu caquetib̄j̄urijere: Noa ũna na cajēniata, na cajēnir̄j̄ērē bōcamas̄igarāma. Tunu bairoa apeye ũnierē na camacāata, na camacār̄j̄ērē bōcamas̄igarāma. Tunu jopep̄u na capiata, ti wii up̄u p̄ame ti jopere p̄ā̄ḡumi. Bairi tore bairo Diore m̄uj̄ā̄ cajēniata, m̄uj̄ā̄ cañnimas̄ipeere joḡumi. Bairi Diore m̄uj̄ā̄ cajēnirō ñuña.

¹¹ “M̄uj̄ā̄, cap̄naac̄na m̄uj̄ā̄ p̄naa pan rupare na cajēniata, ¿ūtā rupare na m̄uj̄ā̄ jobujiōcuti? Bairo m̄uj̄ā̄ áperā. Tunu bairoa waire na cajēniata, ¿ña ũcūrē na m̄uj̄ā̄ jobujiōcuti? Bairo m̄uj̄ā̄ áperā. ¹² Tunu bairoa āmona riare na cajēniata, ¿cotapa ũcūrē na m̄uj̄ā̄ jobujiōcuti? Bairo m̄uj̄ā̄ áperā. ¹³ M̄uj̄ā̄, carorā nimirāc̄uā, m̄uj̄ā̄ p̄naarē caroa wāmerē m̄uj̄ā̄ jomas̄inucūña. Marī Pac̄ Dios ũm̄recóo macā̄cū roque caroú maj̄ū niñami. Camasā netōrō caroú niñami. ¿Bairi noa ũna cūrē cajēnirārē na joḡumi Espiritu Santore!” na ĩ quetib̄j̄uyupu Jesús cū cabuerārē.

Acusan a Jesús de recibir su poder del demonio

(Mt 12.22-30; Mr 3.20-27)

¹⁴ Ape rūmũ Jesús wātĩ yeri pũnarẽ cũ acuwijoyoyurũ caũmurẽ cajããmiatacure. Mai, caũmũ pũame busũmasĩesurũ, wātĩ yeri cũ cajãñarõ jũgori. Bairo Jesús cũrẽ cũ caacuwijoyoro bero, caũmũ pũame tunu busũmasĩñurũ yua. Bairo cũ cabairo ñnarĩ, to macããna camasã ñna acũacoasuparã. ¹⁵ Jĩcããrã qũĩroaesuparã Jesure. Atope bairo qũĩñuparã: “Beelzebú wātĩ quetiupau majũ cũ camasĩõrĩjẽ jũgori wātĩ yeri pũna, camasãrẽ caãnarẽ na acurewiyoyo masĩĩmi Jesús,” qũĩ busũpaiyuparã Jesure.

¹⁶ Aperã tunu, dise ũnie átijẽñorĩqũerẽ umurecõo macããjẽrẽ Jesús cũ caátijẽñorõ boyuparã. Na pũame roro cũ átĩ ñnarã ásuparã, “¿Dope bairo cũ ácuati ãni?” ñrã. ¹⁷ Jesús pũame na caĩtũgoñarĩjẽrẽ masĩcõãñurũ. Bairi atore bairo na ññurũ:

“Quetiupau rey cũ carotimasĩrĩpau macããna na caãmeoboeticõãta, jĩcãrõ ãnimasĩetĩñama. Tunu bairoa jĩcã wii macããna na caãmeoboeticõãta, na cũã caroaro ãnimasĩetĩñama. ¹⁸ Tore bairo Satanás, wātĩã quetiupau cũ yarãrẽ na cũ caboeticõãta, ¿dope bairo to ãninetõrõati cũ carotimasĩrĩpau? ãninetõmasĩeto. Yasipeticoagaro cũ yarãrẽ, na cũ caboeticõãta. ¹⁹ Tunu bairoa Beelzebú jũgori wātĩ yeri pũnarẽ na yũ caacurewiyoyo jomasĩata, ¿ñamũ cũ camasĩrĩjẽ jũgori mũjãã yarã cũã yũre bairo na átimasĩcutĩ? Bairo mũjãã caĩrõ tũgorã, mũjãã yarã pũame, ‘Cariape mee mũjãã tũgoñaña,’ mũjããrẽ ñbujiorãma. ²⁰ Yũ pũame, Dios cũ camasĩõrĩjẽ jũgori wātĩ yeri pũnarẽ yũ caacurewiyoyo jomasĩata, nipetiro camasã yũ caátiere ñnarã, ‘Merẽ Dios cũ carotimasĩrĩpau marĩrẽ etaya,’ ñ masĩbujiorãma,” na ñ quetibũjũyurũ Jesús.

²¹ Bairo ñ quetibũjũ yaparo, cajerutiri majõcure ñcõñarĩ atore bairo na ñ quetibũjũnemoñurũ tunu: “Jĩcãã wii upau, catutuaũ majũ cũ ya wii macããjẽrẽ caroaro cũ caĩñacoteata, ñi ũcũ cajerutiri majõcũ cũ yayere jerutimasĩecũmi. ²² Baĩrũa, apeĩ cũ netõõrõ catutuaũ cũ wiire jããrĩ, cũrẽ cũ caqũẽenetõata roque, ti wii upau yaye cũ besure cũ emapeyo masĩñami. Ti wii upau pũame, ‘Yũ besu mena ñi ũcũ ati wiire cajããũrẽ cũ yũ netõcõãgu,’ cũ caĩtũgoñamiatacũãrẽ, cũ besure cũ emapeyo masĩñami. Bairo ácu yua, ti wii upau apeye ũnierẽ jeruti masĩcõãñami yua,” na ñ quetibũjũyurũ Jesús.

²³ Ñ quetibũjũ yaparo, bairo na ñnemoñurũ tunu: “Yũ mena caãnigaecũ, yũre caĩñateire bairo ññami. Tunu bairoa yũ mena caquetibũjũnetõõgaecũ, camasãrẽ caquetibũjũmaw-ijioũre bairo ññami,” na ñ quetibũjũyurũ Jesús.

El espíritu impuro que regresa

(Mt 12.43-45)

²⁴ Ñ quetibũjũ yaparo, ape wãme cũãrẽ na ñnemoñurũ tunu: “Wātĩ yeri pũna caũmurẽ cũ cawitiatato bero, noo caoco manorĩpũ ãñesẽãñami. ãñesẽã yua, cũ caãniparore cũ cabõcaeticõãta, atore bairo ñ tũgoñañami: ‘Yũ caãnimiatatorũa yũ tunuágu tunu,’ ñ tũgoñañami. ²⁵ Bairo ñ tũgoña yua, tunuá, caũmurẽ qũĩñañami tunu. Caũmũ yeri pũame wiire, caroaro na caowaqũẽno peyoata wiire bairo bauya. ²⁶ Bairo cabairo ñna yua, acoásurũ tunu wātĩ, aperã jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãũ majũ cũ netõrõ cañuenarẽ na piineñõũ ácũ. Bairo na bóca, ‘Jito,’ na ñ, caũmurẽ cũ jããñama tunu nipetirã. Bairi cũ yeripũ ãnicõãñama tunu. Bairo na caãno, jõpũame roro baĩbujioũmi tunu caũmũ pũame yua,” na ñ quetibũjũyurũ Jesús cũtũ catũgorã etarãrẽ.

La felicidad verdadera

²⁷ Bairo cũ caĩãno, na mena macããcõ jĩcãõ atore bairo qũĩñurõ bũtioro:

—¡Caroaro cariape mũ quetibũjũya! Bairi mũ paco, mũrẽ camasõrĩcõ pũame useanirĩ ácõmo mũ mena —qũĩñurõ busũrique tutuaro mena.

²⁸ Bairo cõ caĩrõ tũgo, bairo cõ ññurũ Jesús:

—¡Yũ paco netõõrõ useaniñama Dios yaye quetire catũgousarã pũame roque!

La gente mala pide una señal milagrosa

(Mt 12.38-42; Mr 8.12)

²⁹ Cabero camasã pũame aperã, aperã capããrã majũ na caneñaporo ñna, atore bairo na ññurũ Jesús: “Ati yepa macããna, ãme caãna, caroaro tũgoñaetĩñama. Átijẽño ññorĩqũẽ

jetore boyama. Bairo na cabomiatacũārē, tiere na áti iñoetigũmi Dios. Merē na quetibũju cũñupĩ Jonás ānacũ cũ cabairiquere. ³⁰ Tirũmũpũre Jonarē cũ caátajere Nínive macã macãānarē na iñoñupĩ. Bairo narē cũ cañnorō bero, to macãāna pũame, ‘Cariapea Dios cũ caquetibũjũnetōrotiricũ majũ niñami Jonás,’ ĩ tũgoñamasĩñupã. Torea bairo yũre Dios cũ caátipeere mũjãā āme caānarē cũ cañnorō bero, bairoa mũjãā ĩ tũgoñamasĩgarã yũ cũārē yua. ³¹ Tunu bairoa ti rũmũ camasārē cũ caññabeseri rũmũ caetaro, jĩcãō ānacō catitunurĩ, mũjãā, āme caānarē, ‘Cariapea mũjãā tũgousaerũ,’ mũjãārē ĩregomo cō cũã. Ape nũgõã waru joperũ macããcō quetiupao ānacō bairo mũjãārē ĩgomo. Cō pũame noo cayoaropũ asũpo, Salomón ānacũ cũ camasĩrĩjērē tũgogo. Bairo cō catũgogarico cō caānimitacũārē, mũjãā, āme caāna yũ camasĩrĩjērē mũjãā tũgogaetiya. Bairo Salomón netōrō camasĩ yũ caānimitacũārē, yũ caĩrĩjērē mũjãā tũgogaetiya. ³² Tunu bairoa ti rũmũ camasārē cũ caññabeseri rũmũ caetaro, Nínive macã macãāna ānana catitunurĩ, ‘Caroaro mũjãā tũgousaerũ,’ mũjãārē ĩgarãma na cũã. Na pũame Jonás ānacũ cũ caquetibũjũriyere tũgorã, roro na caátiere tũgoña qũēnoñuparã. Bairo na catũgoñaqũēnomiatacũārē, mũjãā, āme caāna, mũjãā tũgoña qũēnogaetiya. Jonás netōrō camasĩ yũ caānimitacũārē, yũ caĩrĩjē tũgori, mũjãā tũgoña qũēnogaetiya,” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús.

La lámpara del cuerpo
(Mt 5.15; 6.22-23)

³³ ĩ quetibũju yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Ni ũcũ jĩcãũ jĩñaworique cũ cajĩñawogaata, cayasioropũ cũēcũmi. Ni ũcũ jĩcãũ carupapata rocarũ cũēcũmi. Jõbuĩpũ cũnucũñami, camasã nipetiro cajãāetarã na caññamasĩparore bairo ĩ. ³⁴⁻³⁵ Tunu bairoa mũjãā caapee pũame cajĩñaworicare bairo niña mũjãā rupaũre. Mũjãā caapee caroaro to caññamasĩata, caroaro mũjãā ĩñamasĩgarã. Caroye tuata, caroaro mũjãā ĩñamasĩētĩgarã. Tore bairo mũjãā, cayeriñurã ānirĩ cariape mũjãā catũgoñaata, caroaro mũjãā átimasĩgarã. Cayeriñuena mũjãā caāmata roque, caroaro mũjãā átimasĩētĩgarã. Bairi Dios mũjãārē cũ camasĩōrĩjērē tũgousa jãnaeticõãña. ³⁶ Bairi mũjãā yeripũ caroa jeto tũgoñarĩ, bairi tunu carorijere tũgoña ěnotari, Dios cũ caátigariye nipetirijere mũjãā tũgomasĩgarã. Jĩñaworique mũjãārē cajĩñaworore bairo caroaro mũjãā tũgomasĩgarã nipetirijere yua,” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús catũgorã etarãrē.

Jesús acusa a los fariseos y a los maestros de la ley
(Mt 23.1-36; Mr 12.38-40; Lc 20.45-47)

³⁷ Bairo cũ caĩrō bero, fariseo majõcũ Jesure, “Jito, marĩ átõca. Yũ ya wiipũ marĩ ĩgaãto,” qũĩñupũ. Bairo cũ caĩrō tũgo, “Jaũ,” ĩ, cũ tũpũ ĩgaũ ásũpũ Jesús. Bairi cũ wiipũ jããeta, cariapea cũ mesapũ etanumu etayupũ. ³⁸ Bairi fariseo pũame, Jesús cariapea cũ caetanumurõ ĩña yua, “Tame,” ĩ tũgoñañupũ, “Marĩ, judío majã marĩ ya wãmerē bairo áperiyami Jesús. Cũ wãmorĩrē coseetiyami cũ caũgaparo jũgoye yua,” ĩ tũgoñañupũ fariseo Jesús cũ cabairijere. ³⁹ Marĩ Quetiupau pũame masĩcõãñupũ cũ catũgoñarĩjērē. Bairi atore bairo qũĩñupũ:

—Mũjãā, fariseo majã jotũ bapaari mũjãā cacosepeere nairõ mũjãā tũgoñanucũña. Bairi tie ũnierē nairõ tũgoñamirãcũã, mũjãā yerire coserique pũamerē mũjãā tũgoñaētĩña. Bairi yajariquere, bairi ape wãme ricaati tũgoñarĩqũē cũã nicõãña mũjãā yeripũ. ⁴⁰ Caĩtopairã mũjãā āniña. Cajotũbapariwei pũame jotũ bapa bui cũārē, capupea cũārē qũēnoñami. Torea bairo Dios pũame mũjãā rupaũ jeto meerē, mũjãā yeri pũna cũārē ásupi. ⁴¹ Atope bairo mũjãā caátiere boyami Dios: Mũjãā yeri mũjãā caqũēnorõ boyami. Bairo mũjãā caápata, mũjãā ñubujiorã.

⁴² “Bairo átato ũnorẽã, ricaati mũjãā, fariseo majã, mũjãā átinucũña. Bairo ána yua, pũga wãmo cãrõ moneda tiiriacarē mũjãā cacũgoata, jĩcã tiiaca mũjãā jonucũña Diore. O ĩgarique jĩcã wãme ũno, pũga wãmo cãrõ mũjãā cacũgoata, jĩcãrõãcã mũjãā jonucũña Diore. Bairo cariape tie ũnierē átimasĩmirãcũã, ape wãme pajãñurõ Dios cũ carotirique pũamerē mũjãā tũgoñaetimajũcõãña. Caroaro āmeo átaje cũārē marĩ rotiyami Dios.

Caroaro ãmeo mairĩqũẽ cũãrẽ marĩ rotiyami. Tie puamerẽ mujãã tũgoñaẽtĩña. ¡Bairi mujãã carorije wapa paio nigaro!

⁴³ “Tunu bairoa ñubuerica wiipũ mujãã caápata, caroapaure mujãã ruiganucũña. Tunu bairoa maapũ mujãã caáñesẽata, nipetiro camasã nucũbugoricaro mena na cajẽnirõ mujãã bonucũña. Bairo mujãã caboroi, ¡mujãã carorije wapa paio nigaro!

⁴⁴ “Mujãã, camasã ãnanarẽ na cayarica opeere bairo mujãã ãniña. ãme caãna puame ti opee buire ána, ‘Masã operi ãno,’ ĩ masĩẽtĩñama. Tore bairo mujãã ãniña. ¡Bairi mujãã carorije wapa paio nigaro!” na ĩ quetibujuyupũ fariseo majãrẽ.

⁴⁵ Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ tũgo, fariseo mena macããcũ jĩcãũ, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobuei puame atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—Cabuei, bairo mũ caĩata, jãã, jããrẽã roro ĩ micũpũ.

⁴⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩñupũ Jesús:

—Jĩcãũ, cũ paabojari majõcure cũ jũpusaetiyami. Jĩcã wãme ũnoacã cũãrẽ cũ jũáperiyami. Tore bairo na mujãã átiya camasãrẽ. ‘Moisés ãnacũ cũ carotiriquire jĩcã wãmeacã rusaeto ása,’ camasãrẽ na mujãã ĩnucũña. Bairo caĩrotirã nimirãcũã, mujãã puame tore bairo mujãã áperimajũcõãña. ¡Bairi mujãã carorije wapa paio nigaro!

⁴⁷⁻⁴⁸ “Tunu bairoa caĩtopairã mujãã ãniña. Profeta majã na rupauri ãnajẽ masã ope buire mujãã qũẽnonucũña caroa ũtã wiicarẽ, camasã profeta ãnanarẽ na ĩroáto, ĩrã. Bairo qũẽnomirãcũã, mujãã ñicũjããrẽ bairoa mujãã ãnicõãña. Na puame Dios yaye quetire boena, profeta majãrẽ pajĩãreyuparã. Narẽ bairo mujãã boetiya Dios yaye quetire mujãã cũã. Bairi, ‘Marĩ ñicũjãã profeta majãrẽ na capajĩãricãrõrẽ bairo ñurõ. Dios yaye queti to yasicõãto,’ ĩrãrẽ bairo mujãã átinucũña. ¡Bairi mujãã carorije wapa paio nigaro!

⁴⁹ “Dios puame camasã ãnirĩ atore bairo ĩñupĩ: ‘Yũ yarãrẽ na yũ jogũ camasã tũpũ. Profeta majãrẽ, apóstolea majã cũãrẽ natũ yũ jogũ, na quetibujũáto, ĩ. Bairo yũ cajomiatacũãrẽ, jĩcããrãrẽ na pajĩãregarãma. Aperãrẽ roro popiye na baio joroque na átigarãma,’ ĩñupĩ. ⁵⁰ Bairi Dios puame camasã profetare roro na caátaje jũgori ati rũmũrẽ popiye na baio joroque na átigũmi. Tocãnacãũ profeta majã, caãniñarĩcãrãrẽ na carĩ reyarique wapa popiye na baio joroque na átigũmi ãme caãnarẽ. ⁵¹ Na carĩ rejũgoricũ, Abel cawãmecũcũpũ nijũgoaná, Zacarías, altar, santuario watoa na capajĩãricũpũ nituetayama na carĩ rejũgoatana capããrã beropũ. Bairo na ãnana wapa roro popiye na baio joroque na átigũmi ãme caãnarẽ yua,” na ĩñupũ Jesús.

⁵² ĩ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Dios yaye queti puame llavere bairo niña camasãrẽ. Llave jũgori wiire biaricarore marĩ pãjããmasĩña. Torea bairo Dios yaye queti jũgori mũmrecóore marĩ jããmasĩña. Mujãã puame Dios cũ cabuerijere masĩmirãcũã, cũrẽ mujãã boetiya. Tunu bairoa camasã Diore na camasĩgarijere mujãã ãnotaya. ¡Bairi mujãã, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã, mujãã carorije wapa paio nigaro!” na ĩ quetibujuyupũ Jesús.

⁵³⁻⁵⁴ Bairo cũ caĩrõĩ, to macããna, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã, bairi fariseo majã mena cũ asiayuparã Jesure. Bairi ape wãme, ape wãme cũ jẽniñañuparã. “Carorije buei átiyami Jesús,” qũĩ busujãgamirã, cũ jẽniñamiñuparã nairõ.

12

Jesús enseña contra la hipocresía

¹ Bairo na cabairo, capããrã majũ camasã, Jesutũ neña etayuparã. Bairi capããrã majũ ãna, dope baiã masĩã manopũ ãñuparã. Bairi Jesús puame cũ cabuerãrẽ atore bairo na ĩ jũgoyupũ: “‘Fariseo majã pan pairica na cawauorijere boeticõãña,’ ĩricãrõ puamata, ‘Na caĩtopairijere mujãã boepa,’ ñiña. ² Tunu bairoa ãme caãna na catũgoñarĩjẽ nipetirijere masĩõpeyocõãgũmi Dios nipetirãrẽ. Baujaro nigaro mujãã yeripũ mujãã catũgoñarĩjẽ nipetirije. ³ Bairo bairi yasiro aperãrẽ mujãã caĩrĩqũẽ cũãrẽ nipetiro camasã tũgogarãma. Mujãã ya arũapũ biajãáti, mujãã caĩrĩqũẽ cũãrẽ capããrã na catũgojoro tiere quetibujũgarãma aperã, busurique tutuaro mena,” na ĩ quetibujuyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

A quién se debe tener miedo
(Mt 10.26-31)

⁴ Bairo ĩ quetibũju yaparo, atore bairo na ĩñupũ tunu: “Yũ yarã cariape mũjããrẽ ñiña: Mũjããrẽ capajĩamasĩrãrẽ na uwieticõãña. Mũjããrẽ na capajĩaatato bero, dope bairo átimasĩēnama mũjãã yeri pũna pũamerẽ. ⁵ Bairo pũame ása: Dios yaye quetire tũgousaya. Cũã, camasã na cariaro bero, caũpetietopũ na yeri pũnarẽ jomasĩñami. Bairi Dios pũame roquere cũ uwiri jĩcãrõ tũni caroaro ása.

⁶ “Tunu minia, jĩcã wãmo caãnacãũrẽ pũga moneda tiiaca wapacutiyama. Bairo petoaca wapacutimirãcũã, ni jĩcãũ ũcũ Dios cũ caĩñacoteecu maami. Nipetirãrẽ na cabairijere masĩcõãñami. ⁷ Mũjãã cũãrẽ mũjãã cabairijere masĩpeyocõãñami. Mũjãã poa wẽerĩ cũãrẽ cõõñapeyocõãñami Dios. Bairi, ‘Marĩ cabairijere masĩēcũmi Dios,’ ĩ tũgoñaeticõãña. Minia netõjãñurõ mũjãã maiñami. Bairi uwieticõãña,” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

Los que reconocen a Jesucristo delante de los hombres
(Mt 10.32-33; 12.32; 10.19-20)

⁸ ĩ quetibũju yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Cariape mũjããrẽ ñiña: Ni jĩcãũ ũcũ, ‘Jesús yaũ yũ ãniña,’ aperã camasã na catũgoro caĩquetibũjure yũ yaũ cũ cañnierẽ yũ cũã yũ Pacũ yarã ángelea majã cũãrẽ na yũ quetibũjũgũ. ⁹ Bairi tunu apei, ‘Jesure yũ masĩētĩña,’ caĩ pũamerẽ yũ cũã, ‘Cũ yũ masĩētĩña cũrã,’ na ñi quetibũjũgũ, yũ Pacũ yarã ángelea majãrẽ.

¹⁰ “Bairi tunu noa ũna yũ, Camasã Jũgocũre, roro na caĩrĩjẽrẽ masiriyogũmi Dios, cũrẽ na cajēniata. Tore bairo átimicũã, Espĩritu Santore roro na caĩata roque, na masiriyobojaetigũmi,” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

¹¹ Bairo ĩ quetibũju yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Yũ yarã, mũjããrẽ tutigarã, mũjããrẽ jeágarãma. Jĩcã rũmũ, ñubuerica wii uparã tũpũ, ape rũmũ ĩñabeserica wii uparã tũpũ, ape rũmũ ĩñabeseri majã tũpũ, ape rũmũ macã quetiuparã tũpũ mũjããrẽ neágarãma. Bairo mũjããrẽ na caáto uwiri, ‘¿Dope bairo na marĩ ĩrãati?’ ĩ tũgoña macãētĩcõãña. ¹² Marĩ mena macããcũ, Espĩritu Santo pũame tipaũ caetaro ĩña, na mũjãã caĩpeere mũjããrẽ masĩõgũmi,” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

El peligro de las riquezas

¹³ Bairo cũ caĩrõ bero camasã capããrã watoa jĩcãũ qũĩñupũ Jesure:

—Cabuei, yũ pacũ riacoámí. Bairi cũ cacũgomiatajere carecomacã yũ boya. Bairi yũ mũ jũĩgũ yũ jũgocũre, tiere cũ ricawoáto, ĩ —qũĩñupũ.

¹⁴ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesús caũmũrẽ:

—Yũ yaũ, mũjãã yayerẽ cabatopaũ mee yũ ãniña. Bairo áti acú mee, yũ apú ati yerapũre.

¹⁵ ĩ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu to macããnarẽ:

—Dios pũame, “Carorije wapa cacũgoenarẽ bairo mũjããrẽ ñiñaña,” na ĩ tũgoñaētĩñami, camasãrẽ paio na cacũgorije jũgori. Torena, paio apeye ũnierẽ ĩñaugari-peaeticõãña. Roro mũjãã tũgoñare —na ĩñupũ.

¹⁶ ĩ yaparo, capee apeye ũnierẽ cacũgocũre ĩcõñarĩ bairo na ĩ quetibũjunemoñupũ tunu: “Jĩcãũ caũmũ caroa yepa majũrẽ cũgoyupũ. Bairi cũ oterique capee cũ rĩcacutibojayuparo. ¹⁷ Bairo capee carĩcacuto ĩñarĩ, atore bairo ĩ tũgoñañupũ caũmũ pũame: ‘¿Dope bairo yũ ácuati? ¿Yũ cajepere noorẽ yũ cũñati?’ ĩ tũgoñañupũ. ¹⁸ ĩ tũgoña yaparo yua, atore bairo ĩ tũgoñanemoñupũ tunu: ‘Merẽ yũ masĩña yũ caátipeere. Otere yũ cacũnucũrĩ arũarire yũ weeregũ. Áti yaparo, paca arũri majũ yũ qũēnogũ tunu. Topũ yũ cacũgorije, bairi yũ cajepere mena nipetiro to jeto yũ qũēnocũgũ yua. ¹⁹ Bairo áti yaparo, yũ yerire atore bairo ñigũ: “ãmerẽ yua, capee cũmarĩ yũ cacũgopee nicõãña. Bairi ãmerẽ noo yũ caborore bairo jeto yũ átigũ. Yerijã, uga, eti, useanirĩ yũ baiãnigũ yua,” ĩ tũgoñañupũ capee cacũgou pũame. ²⁰ Bairo cũ caĩtũgoñamiatacũãrẽ, Dios pũame atore bairo qũĩñupũ: ‘Catũgoñamasĩēcũ mũ ãniña bairo mũ caĩtũgoñaata. Ati ñamia

m̄u riacoagu. Bairi ati yepare caãmei añirĩ, ¿m̄u yaye apeye m̄u cacũgorijere dope m̄u ácuati yua? ¿Nopẽ m̄u ápei? qũĩñupũ Dios capee apeyere cacũgomiatacure. ²¹ Cũrẽ bairo niñami camasã nipetiro capee apeyere cacũgorã, Dios yaye quetire tũgoũsaena. Cũ ãna catũgoñamasĩena majũ niñama,” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

Dios cuida de sus hijos

(Mt 6.25-34)

²²⁻²³ Bairo ĩ quetibũjũ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Mũjãã yeri pũna pũame mũjãã caũgapee netõõjãñurõ cañimajũrĩjẽ majũ niña. Tunu bairoa mũjãã cajãñapee netõõjãñurõ cañimajũrĩjẽ majũ niña. Bairi mũjããrẽ ñiña: Ati yepa macããjẽrẽ butiuro bootũgoñaeticõãña. Mũjãã cacũgopeere, mũjãã caũgapeere, bairi mũjãã cajãñapeere tũgoña macãẽtĩcõãña. ²⁴ Minia na caátĩanierẽ mũjãã masĩña. Na caũgapeere otejũgoetiyama. Na caũgapeere jeri wiipũ qũẽnocũẽtĩnucũñama. Bairo na caãperimiatacũãrẽ, na caũgapeere jonucũñami Dios. ¿Mũjãã roquere minia netõõrõ mũjãã maiñami Dios! Bairi ãme mũjãã cañnierẽ tũgoña macãẽtĩcõãña. ²⁵ Ni ũcũ mũjãã mena macããcũ, cũ catũgoñamacãrĩjẽ jũgori, ‘Yũ butinemogu jĩcã metro recomacã majũ, ãmũau añigu,’ ĩ masĩẽcũmi. Mũjãã catũgoñamacããrĩjẽ jũgori mũjãã átimasĩẽtĩña. ²⁶ Bairi cabũgoro macããjẽ ũnierẽ caátimasĩena nimirãcũã, ¿nopẽĩrã, ‘Marĩ átimasĩpeyocõãrã marĩ catũgoñamacãrĩjẽ jũgori,’ caĩtũgoñarãrẽ bairo mũjãã ĩñati?

²⁷ “Tunu bairoa oó, tataboaro macããjẽ cabairije cũãrẽ mũjãã masĩña. Oó pũame paaetĩnucũña. Eetĩnucũña. Bairo áperimĩrõcũã, caroa bauya. Quetiupau rey Salomón ãnacũ caroa majũ cũ cajutii jãñarĩquẽ netõõjãñurõ caroa bauya oó pũame. ²⁸ Bairo tie taa ũnie Dios cũ caqũẽnorĩquẽ jĩcã rũmũ caroa cabaumiatacũãrẽ, ape rũmũ peeropũ joeyama camasã, pero riorã. Mũjããrẽ taa ũnie netõõjãñurõ mũjãã maiñami Dios. Bairi mũjãã cajãñapeere mũjãã jogũmi yua. ¿Mũjãã, Dios mena catũgoñatutuaenarẽ bairo mũjããrẽ ñiñaña! ²⁹⁻³⁰ Ati yepa macããna Diore caĩroaena pũame na caũgapeere, bairi na caetipeere tũgoña macãnucũñama. Mũjãã pũame roque narẽ bairo baieticõãña. Marĩ Pacũ Dios, marĩ cabopacarijere masĩpeyocõãñami. Bairi tũgoña macãẽtĩcõãña. ³¹ Dios cũ carotimasĩĩpau roquere tũgoñaña. Bairo mũjãã catũgoñaata, ati yepa macããjẽ mũjãã cabopacarije cũãrẽ mũjãã jogũmi Dios.

Riqueza en el cielo

(Mt 6.19-21)

³² “Mũjãã yũ yarã, oveja petoaca cañnarẽ bairo mũjããrẽ ñiñaña. Bairo capããrã mee caãna mũjãã cañnimiatãcũãrẽ, Dios pũame cañũũ añirĩ cũ carotimasĩĩpauũ mũjãã cañnorẽ boyami. Bairi mũjãã uwietigarã. ³³ Tunu bairoa mũjãã cacũgorijere nunireri, dinero ñerĩ, aperã cabopacarãrẽ na batorájã. Bairo mũjãã caápata, jõbuiũ mũjãã cawapatãpee paio nigaro. Ati yepapũ mũjãã caãno, mũjãã yaye boacoaya. O jerutiri majã tiere jeruti recõãñama. O moena tiere ugareyama. Jõbuiũ roquere mũjãã yaye cañnipee yasietigarõ. ³⁴ Ati yepapũ macããjẽ jetore mũjãã camaitũgoñaata, tie jetore mũjãã bootũgoñagarã. Jõbuiũ mũjãã cacũgopeere mũjãã camaitũgoñaata roque, ati yepa macããjẽrẽ butiuro mũjãã bootũgoñaeticãrã,” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

Hay que estar preparados

³⁵ Bairo ĩ quetibũjũ yaparo, ape wãmerẽ na ĩ cõñañupũ: “Caroaro mũjãã qũẽnoyuwa. Mũjãã jutii, mũjãã cajãñapeere qũẽnoña. Tunu bairoa mũjãã cajĩñaworijere jĩñapeori mũjãã cotewa. ³⁶ Jĩcããrã paabojari majã ũnarẽ bairo ása. Na pũame na quetiupau aperã na cawãmojiyari bose rũmũrẽ caññau atãcũ cũ catunuetaparore caroaro cũ yuyuparã. ‘Jicoquei cũ caetaro, cũ marĩ pãjõrõã,’ ĩrã cũ yuyuparã. ³⁷ Hseanigarãma capaacoteri majã, na quetiupau cũ catunuetarore caroaro cacotemasĩrã. Cãniena cacoterã añirĩ cũ mena hseanigarãma. Cariape mũjããrẽ ñiña: Na quetiupau pũame mesapũ na ruirotigũmi, ugariquere na nugũ. ³⁸ Bairi noa ãna cãniena cacoterã hseanirĩ nigarãma, noo ñami recomacã, o cabusuatĩpau na quetiupau cũ catunuetarore cacoterã pũame,” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús.

³⁹ Ī quetibujū yaparo, ape wāmerē na ĩ cōñañupū tunu: “Apei wii upau, cū ya wii macāājērē cayajauacú cū caetaparore cū camasīata, cānietibujioricūmi. Cū caetaparore ĩnacotebujioricūmi, jāāremi, ĩ. ⁴⁰ Tore bairo yu, Camasā Jūgocu, tunu yu caetari rūmūrē jīcāñ cayajari majōcure bairo yu etagu ati yeparure. “Ti rūmū majū etagūmi,” cañā mani rūmū majū yu etagu. Bairi caroaro ãña. Yu catunuetarore caroaro mujāā cotewa,” na ĩ quetibujuyupū Jesús cū cabuerārē.

El criado fiel y el criado infiel

(Mt 24.45-51)

⁴¹ Bairo cū cañrō tūgo, Pedro pūame atore bairo qūññupū Jesure:

—Jāā Quetiupau, ¿jīcāñrē cū ũmua cūrē na cacoterijere ĩcōñarī jāā jetore ĩ quetibujū miñati? ¿O nipetiro camasārē ĩ quetibujūáto miñati? —qūñ jēniñañupū Pedro Jesure.

⁴²⁻⁴³ Bairo cū cañrō tūgo, atore bairo qūññupū Jesús Pedrorē: “Ni ũcū jīcāñ mayordomorē bairo caācū, cū quetiupau cū carotirore bairo caátimasī ũcūrē ñiña. Cū quetiupau pūame cū caáparo jūgoye, ‘Yu ũmua aperārē na mū qūñnowā. Ūgariquere na mū batowa,’ qūñ cūñupū cū ũmūrē. Bairi cabero tunueta, cū ũmū, cū cañrotiricarorea bairo cū caápata, caroare cū jogūmi. Bairi ũseanirī nigūmi mayordomo. ⁴⁴ Cañnorē bairo mujāārē ñiña: Quetiupau cū yaye nipetirije upaure bairo cū cūgūmi, cū, mayordomo pūame. ⁴⁵ Bairo cū cacūmiatacūārē, cū pūame carou cū caāmata, ‘Yu quetiupau tāmūrī tunu etaecūmi,’ ĩrī, aperā cū baparārē roro na átibujioūmi. Cū quetiupau ũmua, cū paabojari majā rōmirī cūārē roro na átibujioūmi. Tunu bairoa ũga, eticūmu baibujioūmi. ⁴⁶ Bairi cabero cū quetiupau cañesēñatácū pūame, ‘Ti rūmū etagūmi,’ cū cañmasīētī rūmūrē etabujioūmi. Bairo eta yua, cū caroticūátacu roro cū caátiere ĩnabujioūmi. Bairo ĩña yua, popiye cū baio joroque cū átibujioūmi. Cū piticōābujioūmi, aperā yu cañroaena mena cū āmarō, ĩ.

⁴⁷ “Ni jīcāñ ũcū cū quetiupau cū cañrījērē masīmicūā, tore bairo cū caápata, cū paecogūmi butioro cū quetiupaure. ⁴⁸ Apei cū quetiupau cū cañrījērē masīētīrī roro átiyami. Bairo roro cū caátimiatacūārē, butioro cū paetigūmi cū quetiupau pūame. Bairi paijāñurō camasījūgoricarā pūame netōjāñurō caroaro na caátiere átirotiya. Petoaca camasīrā netōjāñurō caroaro na caáto ñuña,” na ĩ quetibujuyupū Jesús.

Jesús es causa de división

(Mt 10.34-36)

⁴⁹ Ī yaparo, atore bairo na ĩñupū tunu: “Camasārē na quetibujū ácu yu apú ati yeparure. Tunu yu yaye busurique peerore bairo ñiña narē. ¿Bairi tiere nipetiro na masīpeyocoáto! ⁵⁰ Yu cūā, yu yaye busurique jūgori popiye yu baiya. Bairoa yu baicōā ānigu yu paarique capetiparo jūgoye. ⁵¹ Mujāā, camasārē yu caátiatájere mujāā masīētīña. ‘Dios cū cajou, cū caetaro bero nipetiro camasā caroaro āmeo átigarāma,’ mujāā ĩ tūgoñaña. Bairo mujāā cañtūgoñamiatacūārē, bairo mee ñiña. Yu caetaro jūgori camasā jīcārō tūni tūgoñaetigarāma. ⁵² Bairi jīcā wii macāāna jīcā wāmo cānacāñ majū na caāmata, yu yaye busuriquere tūgorā, itiarā ĩroagarāma. Pugarā ĩroaetigarāma. Tore a bairo ape wii macāāna cūā pugarā ĩroagarāma. Itiarā ĩroaetigarāma. ⁵³ Bairi jīcāñ cū macūrē cū pesucutigūmi yu yaye busuriquere cū catūgousaro jūgori. Tore a bairo ape cū pacure cū pesucutigūmi. Apeo cūā cō macōrē cō pesucutigomo. Apeo cūā cō pacore cō pesucutigomo. Apeo cūā cō pēpōrē cō pesucutigomo. Apeo cūā cō mañicōrē cō pesucutigomo, yu yayere cō catūgousaro jūgori,” na ĩñupū Jesús cūtu catūgorā etarārē.

Las señales de los tiempos

(Mt 16.1-4; Mr 8.11-13)

⁵⁴ Bairo ĩ quetibujū yaparo, atore bairo tunu na ĩnemoñupū camasārē: “Oco poari muipū cū cawāmātó to cawāmū atóre ĩñarā, ‘Oco ató baiya,’ mujāā ĩ masīña. Tore a bairo bainucūña. ⁵⁵ Tunu bairoa ape nūgōā warua jopepū cawīno atóre ĩñarā, ‘Asigaro baiya āme rūmūrē,’ mujāā ĩ masīña. Tore a bairo bainucūña. ⁵⁶ Bairo caoco ocapeere, bairi caasipee cūārē bairo cañnamasīrā nimirācūā, ¿nopēñrā Dios ati yūteare cū caátīanie pūamerē mujāā masīētīñati? ¿Cañtopairā mujāā āniña!” na ĩ quetibujuyupū Jesús.

Procura ponerte en paz con tu enemigo
(Mt 5.25-26)

⁵⁷ Bairo ī quetibujm yaparo, atore bairo tunu na ĩnemoñupũ: “¿Nopẽĩrã cariape átajere mujãã majũã mujãã ĩ busu qũēnomasiētĩñati? ⁵⁸ Ni jĩcãũ ĩcũ, ‘Yũ mujãã wapamoña,’ ĩrĩ, mujããrẽ juez caĩñabesei tũpũ cũ caneápáro jũgoye, cũ mena busuqũēnojũgoya. Mujããrẽ juez tũpũ cũ caneápéripáre bairo ĩrã, cũ mena busuqũēnojũgoya. Mujãã cabusqũēnojũgoeticõãta, juez pũame guardiare mujããrẽ ñerotigumi. Bairo áti yaparo, na pũame preso jorica wiipũ mujããrẽ cũrecõãgarãma. ⁵⁹ Cariape mujããrẽ ñiña: Dinero mujãã cawapamorĩjẽrẽ mujãã cawapatipeyoparo jũgoye, topũ mujãã añicõãgarã. Mujãã witimasietigarã,” na ĩñupũ.

13

Importancia de la conversión

¹ Jĩcã rũmũ caãno camasã Jesure qũĩñarã etayuparã. Eta, atore bairo qũĩ quetibujmuyuparã: “Pilato pũame Galilea macããnarẽ na pajĩãreupũ, Diore na cañubuerã etaro. Waibutoa riire na cajoemugõrã etaro na pajĩãreupũ,” qũĩ quetibujmuyuparã camasã Jesure.

² Bairo na caĩquetibujmũro tũgo, atore bairo na ĩñupũ Jesús: “¿Dope bairo mujãã ĩ tũgoñañati na cabaiatajere? ‘Na yarã Galilea macããna nipetirã netõrõ carorã añiupã. ¿Bairi butioro majũ na carorije wapa jũgori yasiupa,’ mujãã ĩ tũgoñañati? ³ Bairo mujãã caĩtũgoñamiatacũãrẽ, baietiupa. Na yarã netõrõ carorã mee añiupã. Caãnorẽ bairo mujããrẽ ñiña: Mujãã cũã roro mujãã yasigarã, roro mujãã caátiere yapapuari Diore mujãã caĩbusqũēnoeticõãta. ⁴ Tunu bairoa, ¿dope bairo mujãã ĩ tũgoñañati caĩmũarĩ wii Siloé macããjẽ ĩtã rupaa mena catãni yasiricarãrẽ? Dieciocho majũ catãni yasiricarãrẽ roro na cabairiquere, ¿dope bairo mujãã ĩ tũgoñañati? ‘Jerusalén macããna nipetiro netõrõ carorã añiupã. ¿Bairi butioro majũ na carorije wapa jũgori yasiupa,’ mujãã ĩ tũgoñañati? ⁵ Bairo mujãã caĩtũgoñamiatacũãrẽ, baiեսupa. Jerusalén macããna netõrõ carorã mee añiupã. Caãnorẽ bairo mujããrẽ ñiña: Mujãã cũã roro mujãã yasigarã, roro mujãã caátiere yapapuari Diore mujãã caĩbusqũēnoeticõãta,” na ĩ quetibujmuyupũ Jesús.

La parábola de la higuera sin fruto

⁶ Bairo ĩ quetibujm yaparo, higuera yucũ carícamanirẽ ĩcõñarĩ tunu na ĩ quetibujmñemoñupũ: “Jĩcãũ, cũ wesepũ cũgoyupũ higuera cawãmecatiire. Bairi jĩcã rũmũ carícare ĩñau etayupũ. Bócaesupũ. Ríca mañuparõ mai. ⁷ Itia cũmarĩ majũ bairo jeto baiyupũ. Ríca mañuparõ. Bairo cabairoi, qũĩñupũ cũ ñmũrẽ: ‘Merẽ itia cũma majũ carícare yũ macãmiña. Caríca mani ãno ati higuera marĩ caotemirĩcũ. ¿Nopẽĩrõ to añicõãroati ati yeparũ? Bairi quetĩrocõãña,’ qũĩñupũ ti wese upau cũ ñmũrẽ. ⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ cũ ñmũ pũame: ‘Yũ quetiupau, ati yũteare marĩ quetĩetiroa mai. Tii pũtore yũ jetugũ. Abono cũãrẽ yũ jããgu mai. ⁹ Bairi ape yũteare carícacũpata, ñujãñugaro. Tii caríca manicõãta roquere, tiire quetĩrocõã rotiya,’ qũĩñupũ caĩmũ ti wese upaure,” na ĩ quetibujmuyupũ Jesús camasãrẽ.

Jesús sana en el día de reposo a una mujer jorobada

¹⁰ Ape rũmũ tunu Jesús judío majã na cayerijãrĩ rũmũ caãno na cañubuenearĩ wiipũ jũgobuei ásupũ. ¹¹ Mai, ti wiipũ añupõ jĩcãõ carõmio. Cõ pũame wãtĩ yeri pũna jũgori riãjãñuñupõ. Dieciocho cũmarĩ majũ riayupo. Bairi wãmũ pomasiẽsupõ. ¹² Bairo cõ cabairo ĩñau, Jesús pũame atore bairo cõ ĩñupũ:

—Yũ yao, mũ cariayecutie to petiãto, ñiña. Mũ yũ catioya —cõ ĩñupũ.

¹³ Bairo ĩ yaparo, cũ wãmorĩrẽ cõ buire pitipeoyupũ. Bairo cũ caãto, jicoquei wãmũro masĩcoasupo yua. Tunu Diore cũ basapeo jũgoyupo, catiãco yua. ¹⁴ Bairo useanirõ cõ caãnimiatãcũãrẽ, ti wii ñubuerica wii quetiupau pũame asiajãñuñupũ. Judío majã na cayerijãrĩ rũmũrẽ Jesús cũ caátiere ĩñarĩ asiajãñuñupũ. Bairo asiari atore bairo na ĩñupũ ti wii canearĩ majãrẽ:

—Marĩ capaari rŭmũ jĩcã wãmo peti jĩcã pēnirõ cãnacã rŭmũrĩ majũ niña. Ti rŭmũrĩ jeto catio rotiya. Marĩ cayerijãrĩ rŭmũ caãnorẽ catio rotieticõãña —na iñupũ.

¹⁵ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesũs:

—Caĩtopairã mujãã ãniña, bairo mujãã caĩata. ¿Ni ũcũ mujãã mena macããcũ marĩ cayerijãrĩ rŭmũ caãno cũ wecure, o cũ burrore na oco etiricapaurũ na cũ jee áperinucũñati? Nipetirã bairo jeto átinucũñama ati rŭmũ ũno cũãrẽ. ¹⁶ Bairi mujãã wecuare caqũẽnonucũrã nimirãcũã, ¿nopẽĩrã, ‘Atiore Abraham ãnacũ pãrãmeorẽ dieciocho cũmarĩ majũ Satanás, wãtĩ quetiupau roro cõ cũ caátie jũgori popiye cabaiore cõ marĩ catorotietigarã ati rŭmũ ũnorẽ,’ ĩrãrẽ bairo mujãã ĩñati? ¿Roro mujãã tũgoñaña! — qũĩñupũ Jesũs ti wii ñubuerica wii quetiupaure.

¹⁷ Bairo cũ caĩrõ, cũ pesua pũame bobotũgoña jãñuñuparã na caĩatajere. Aperã camasã pũame useani peticoasuparã, Jesũs nocãrõ caroaro cũ caátiere ĩñarĩ.

La parábola de la semilla de mostaza

(Mt 13.31-32; Mr 4.30-32)

¹⁸ Cabero atore bairo na ĩnemoñupũ Jesũs tunu: “¿Dope bairo mujããrẽ yũ masĩõñati Dios cũ carotimasĩrĩpaure? ¿Di wãme ũnorẽ ĩcõñarĩ mujããrẽ yũ quetibũjũyati?

¹⁹ Mostaza na caĩrĩ apeacarẽ jĩcãũ cũ wesepũ cũ caotericaacarẽ bairo niña Dios cũ carotimasĩrĩpaũ. Bairi caũmũ tiacarẽ cũ caotero bero pairicũ butiya. Bairi minia pũame tii rũpũ buire na ria batiirire qũẽnonucũñama. Torea bairo niña Dios cũ carotimasĩrĩpaũ cũã,” na ĩ cõña quetibũjũyupũ Jesũs.

La parábola de la levadura

(Mt 13.33)

²⁰ ĩ quetibũjũ yaparo, ape wãmerẽ ĩ cõñanemoñupũ tunu: “¿Dope bairo mujããrẽ yũ masĩõñati Dios cũ carotimasĩrĩpaure? ²¹ Levadurare bairo niña Dios cũ carotimasĩrĩpaũ. Jĩcãõ trigo wãĩrĩqũẽ wetare, itia rũri majũ, oco mena weyo yaparo, levadurare petoaca jããñamo. Bairo petoaca cõ cajããmiatacũãrẽ, tie pũame jesapeticoaya yua. Torea bairo niña Dios cũ carotimasĩrĩpaũ cũã,” na ĩ cõña quetibũjũyupũ Jesũs.

La puerta angosta

(Mt 7.13-14, 21-23)

²² Bairo bai, Jesũs Jerusalẽpũ ácũ, tocãnacã macãã cũ canetõrĩ macããrẽ camasãrẽ na quetibũjũyupũ. Capaca macããrĩ, õcã macããrĩãcã cũãrẽ na quetibũjũyupũ. ²³ Bairo cũ caátó, cũ mena macããcũ jĩcãũ atore bairo qũĩ jēniñañupũ:

—Jãã Quetiupau, ¿nocãnacãũ majũ camasãrẽ marĩ Pacũ Dios cũ netõũati? ¿Petoaca majũ na ãniñati Dios cũ canetõparã? —qũĩ jēniñañupũ caũmũ Jesure.

²⁴ Bairo cũ caĩjēniñarõ tũgo, atore bairo na ĩ quetibũjũyupũ Jesũs:

—Ati yeparũ mujãã caãno, pũga jopeere bairo niña. Bairi õcã jopeacarẽ mujãã capãjããmasĩrõ ñuña. Cariape mujããrẽ ñiña: Capããrã camasã ti jopere jããgamigarãma. Bairo jããgamirãcũã, jããmasĩẽtigarãma. ²⁵ Jĩcã rŭmũ ti wii upau pũame wãmuátĩ, ti jopere biacõãgũmi yua. Pããnemoetigũmi. Bairo cũ caátó, mujãã macãpũ caãna cũ piirã, “Jãã pããña,” mujãã ĩmigarã. Bairo mujãã caĩmiatacũãrẽ, “Mujããrẽ yũ masĩẽtĩña,” mujãã ĩgũmi. ²⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgo, mujãã ĩnemogarã: “Jããrẽ mũ masĩ. Mũ mena eti, uga jãã ápũ. Tunu bairoa jãã ya macããpũ mũ bueñesẽãwũ. Jããrẽ mũ masĩ,” mujãã ĩgarã. ²⁷ Bairo mujãã caĩrõ tũgo, atore bairo mujãã ĩnemogũmi tunu: “Merẽ mujããrẽ ñiapũ: ‘Mujããrẽ yũ masĩẽtĩña. Mujãã, carorije caãna mujãã caãnoi, ati wiire mujããrẽ yũ jããrotietigu. ¡Ánãja!’ ” mujãã ĩgũmi ti wii upau. ²⁸ Mujãã, marĩ ñicũjããrẽ Abraham, Isaac, Jacob, profeta majã nipetirã cũãrẽ, Dios cũ carotimasĩrĩ paupũ caãnarẽ mujãã ĩñajogarã. Mujãã pũame aperopũ wẽrewiyo joricarãrẽ bairo mujãã ãnigarã. Bairi butioro mujãã otigarã. Mujãã opire mujãã bacarũpotugarã, butioro yapapuarã yua. ²⁹ Tunu bairoa Dios cũ carotimasĩrĩpaũ caetaro camasã Diotũ neña etagarãma. Muipũ cũ cawãmuatópũ caatĩatana, bairi cawaru macãã jopepũ caatĩatana, bairi ape nũgõã waru macãã jopepũ caatĩatana, bairi muipũ cũ cañajãátopũ caatĩatana cũã Diotũ neñaetagarãma. Bose

rūmurē netōrā ána, cūtu rui ugagarāma. ³⁰ Ati rūmurīrē jīcāārā carotimasīētāna rotimasīgarāma. Tunu bairoa ati rūmurē jīcāārā carotimasīrā rotimasīētīgarāma Dios tūpūre —na ī quetibūjūyupū Jesús.

Jesús llora por Jerusalén

(Mt 23.37-39)

³¹ Bairo cū caquetibūju āno, ti rūmū majūrē cūtu etayuparā fariseo majā. Bairo cūtu eta, atore bairo qūñūparā:

—Ati yepa quetiupau, Herodes, murē pajīā rocacoagayami. Bairi tāmūrī ruti ácúja — qūñūparā.

³² Bairo na caīrō tūgori, atore bairo na īñupū:

—Tunu ánāja Herodes tūpū, macāncū yaire bairo caācū tūpū. Atoze bairo qūirájá: “Áme wātī yeri pūnarē yū acurewiyojōya. Tunu bairoa cariyecūna cūārē na yū catioya. Ñamirōcā cūārē bairoa yū átigu. Bairi itia rūmū bero bairo yū caátiere yū átijānagu, ’īñami Jesús,” qūirájá Herodere —na ī joyupū Jesús fariseo majārē.

³³ Ī yaparo, atore bairo na īnemoñupū tunu: “Áme, ñamirōcā, ñamirōcā ape rūmū bairoa yū átigu, Dios yarā profeta majā camasā na capajīā riírericarā ānana Jerusalēpū jeto yasinucūñupā. Bairi topū cariape yū caátō ñuña,” na īñupū.

³⁴ Cabero atore bairo na īnemoñupū Jesús tunu: “Jerusalén, Jerusalén macā macāna mujāārē ñiña: ¡Dios yarā profeta majārē mujāā pajīā riírenucūñupā! Dios mujāārē cū caquetibūjūrotijomirīcārārē ūtā mena narē wēērī na mujāā pajīārenucūñupā. Bairo roro majū mujāā caátimiatacūārē, nairō mujāārē yū juátinmogamiwū. Áboco cō pūnaarē na asipogo, narē cō caneñoricārōrē bairo mujāā yū juátinmogamiwū. Bairo yū caátigamiatacūārē, mujāā pūame jīcā mūgōā yū mujāā boepū. ³⁵ Bairo mujāā caboetoi, tocārōā yua, mujāā caānipau yasicoagaro. Tore camasā aweyo rocacōāgarāma. Caānorē bairo mujāārē ñiña: ‘¡Useanirī ñiñami Dios cū cajou majū!’ mujāā caīparo jūgoye, yū mujāā īñaetigarā mai,” na īñupū Jesús Jerusalén macāānarē.

14

Jesús sana a un enfermo de hidropesía

¹ Ape rūmū tunu judío majā na cayerijārī rūmū caāno Jesús ugau ásupū jīcāū fariseo majā quetiupau ya wiipū. Bairo topū cū caāno, ti wii macāāna fariseo majā pūame qūñūñūsayuparā, “Dope bairo cū caátō,” īrā. ² Mai, Jesús riapere āñupū cariyecūcū cūā. Cū pūame oco riayere cacūgon āñupū. ³ Bairo cū cabairo īña, atore bairo na īñupū Jesús to macāānarē, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobuerārē, bairi fariseo majā cūārē:

—Marī cayerijārīcā rūmurēā cariyecūnarē marī cacatioro, ¿to ñucōācūti? O paariquere bairo caānoi, ati rūmū ūnorē tore bairo caápericōāpee, ¿to ānicūti? —na ī jēñiñāñupū Jesús to macāānarē.

⁴ Bairo narē cū caījēñiñamiatacūārē, busuesuparā. Bairo na cabusūeto īña, cariaure cū pāñarī cū catioyupū yua. Cū catio yaparo, cū árotiyupū. ⁵ Bairo áticōā, tunu na īnemoñupū Jesús fariseojāārē:

—¿Ni ūcū mujāā mena macāācū cū macū, o cū wecū operū ati rūmū ūnorē cū cañarocajāápata, jicoquei cū cū ne mūgō masīētīñati? Nipetirā mujāā tore bairo mujāā átibujiorā, marī cayerijārī rūmū ūno cūārē. ¿Bairo mujāā ápericūti? —na ī jēñiñāñupū Jesús.

⁶ Bairo narē cū caījēñiñamiatacūārē, dope bairo cū yūmasīēsuparā.

Los invitados a la fiesta de bodas

⁷ Cabero aperā ti wii upau cū capiiatana na caetarore īñāñupū Jesús. Na pūame caroapaure ruigayuparā bütioro, “Cabūgoro macāāna na caruiaparore marī ruietiroa,” īrā. Bairo na cabairo īña, atore bairo na ī beyoyupū:

⁸ —Ni jīcāū mujāā mena macāācūrē wāmo jiyarica bose rūmurē cūrē cū capiiata, ‘Caānimajūrā na caruiaparopū cū ruigaeticōāto,’ ñiña. Topū cū caruiata, cabero bobooro

netõbujioḡmi. Apei ti bõse rūmḡ upau cū capiimajūatacḡ etabujioḡmi. ⁹ Bairi ti bõse rūmḡ upau pḡame cū caetaro ñña, atore bairo qũibujioḡmi: ‘Jõpḡ catusarõpḡ ruija. Ñni pḡame cabero caetaḡ atore ruigḡmi,’ qũibujioḡmi. Bairo cū caĩrõĩ, mḡjãã ũcũ bobõḡgoḡnabujioḡmi. ¹⁰ Bairi mḡjããrẽ na capiata, catusari cūmurõ roquere ruiya. Cabero bõse rūmḡ upau pḡame topḡ mḡjãã caruiro ñña: ‘Ato pḡame caānimajūrã mena ruirasã,’ mḡjãã igḡmi. Bairo cū caĩrõ tũgo, aperã ti mesa macããna mḡjããrẽ cū caĩroarore ññagarãma yua. ¹¹ Ni jĩcãũ ũcũ cū majũã, ‘Caānimajũũ yḡ ãñiña,’ caĩ pḡamerẽ, cabḡgoro macããcũrẽ bairo cū ãnio joroque cū átigḡmi Dios. Apei, ‘Caānimajũũ mee yḡ ãñinã,’ caĩ pḡame roquere, cabero cabḡgoro macããcũrẽ bairo mee cū ãnio joroque cū átigḡmi Dios —na ñ quetibḡjḡyupḡ Jesús ti wii macããna, fariseo cũrẽ capiatacḡre.

¹² Bairo na ñ quetibḡjḡ yaparo, atore bairo qũĩnemoñupḡ:

—Bõse rūmḡrẽ mḡ caqũẽnonemoata, mḡ baparãrẽ na pieticõãña. Tunu bairoa mḡ bairãrẽ, mḡ jũgõcḡjãã nipetirã mḡ yarãrẽ, mḡtḡ macããna paioo dinero cacũgorã cũãrẽ na pieticõãña. Na ũnarẽ bairo mḡ capiata, ape rūmḡ na cũã murẽ torea bairo átĩãmebujiorãma. Bairi merẽ wapatiricḡre bairo mḡ tuabujioḡ yua. ¹³ Bairo bairi bõse rūmḡrẽ mḡ caqũẽnonemoata, cabopacarãrẽ na piiya. Tunu bairoa caãmasĩẽnarẽ, bairi jĩcã rḡpo, o jĩcã ricã caroyetuaricarãrẽ, bairi caĩñamasĩẽna cũãrẽ, na ũnarẽ na piiya. ¹⁴ Bairo ácḡ, ḡseanirĩ mḡ ãñigḡ. Cabopacarã pḡame mḡ átĩãme masĩẽtĩgarãma, ñe ũnie cacũgoena ãñirĩ. Bairo na caátĩãme masĩẽtĩmiatacũãrẽ, cariacõatana tunu na cacatirĩ rūmḡ caãno Dios pḡame caroare mḡ jogḡmi, caroaro na mḡ caátie wapa yua —qũĩ quetibḡjḡyupḡ Jesús fariseo, cũrẽ capiatacḡre.

La parábola de la gran cena

(Mt 22.1-10)

¹⁵ Bairo cū caĩquetibḡjḡro tũgo, jĩcãũ na mena mesapḡ carui pḡame atore bairo qũĩñupḡ Jesure:

—ÑDios cū carotimasĩrĩpau bõse rūmḡrẽ caju ḡgau pḡame ḡseanirĩ nigḡmi! —qũĩñupḡ.

¹⁶ Bairo cū caĩrõ tũgo, ape wãmerẽ ñcõñarĩ atore bairo qũĩ quetibḡjḡyupḡ Jesús:

—Jĩcãũ nocãrõ caroaro bõse rūmḡrẽ qũẽnogayupḡ. Torecḡ, capããrã camasãrẽ na piiñeñorotiyupḡ. ¹⁷ ḡgaricapau caetaro ñña, cū capiatanarẽ cū ũmurẽ na piirotijoyupḡ. ‘Merẽ marĩ caḡgapano etaya. Ñe ũnie rḡsaetiya. Bairi, “Tãmurĩ mḡjãã apã,” na ñ quetibḡjḡjḡ,’ qũĩñupḡ. ¹⁸ Bairo cū caĩrõ tũgo, cū ũmḡ cū quetiupau cū caĩrõrẽã bairo ásupḡ. Bairo narẽ cū caĩquetibḡjḡ netõmiatacũãrẽ, nipetirã ricaati jeto qũĩ yḡyuparã. Jĩcãũ na mena macããcũ atore bairo qũĩñupḡ: ‘Meepḡ jĩcã yepa, oterica yepare yḡ wapatipau. Bairi ãme ti yepare ññaḡ áḡḡ yḡ baiya. “Bairi yḡ ámasĩẽtĩña, ñãmi,” cū miwã mḡ quetiupare,’ qũĩñupḡ jĩcãũ. ¹⁹ Apei cũã atore bairo qũĩñupḡ: ‘Wecḡna jĩcã wãmo cãnacã bapa majũ yḡ wapatipau. Bairi ãme narẽ ññaḡ áḡḡ yḡ baiya. “¿Caroaro na paayati?” ñ, ñiññaḡ áḡaya. “Bairi yḡ ámasĩẽtĩña, ñãmi,” cū miwã mḡ quetiupare,’ qũĩñupḡ. ²⁰ Apei cũã atore bairo qũĩñupḡ: ‘Meepḡ yḡ wãmoyiyaapau. “Bairi yḡ ámasĩẽtĩña, ñãmi,” cū miwã mḡ quetiupare,’ qũĩñupḡ apeĩ. ²¹ Bairo jeto na caĩrõ tũgo, narẽ capiĩãmiatacḡ pḡame tunucoásúpḡ cū quetiupau tḡpḡ. Eta yua, na caĩatajere cū quetibḡjḡnetõñupḡ. Bairo tiere tũgo, cū quetiupau pḡame na mena asiajãñũñupḡ, cū capiijõmiatana mena. Asia yua, atore bairo qũĩñupḡ tunu cū ũmurẽ: ‘Tãmurĩ ácũja tunu macãpḡ. Cabopacarã maapḡ caãnarẽ, “ḡgarasã,” na miwã. Tunu bairoa caãmasĩẽnarẽ, bairi jĩcã rḡpo, o jĩcã ricã caroyetuaricarãrẽ, bairi caĩñamasĩẽna cũãrẽ nipetirã na ũnarẽ na jee asã yḡ ya wiipḡ,’ qũĩñupḡ ti bõse rūmḡ upau cū ũmurẽ. ²² Cabero cū ũmḡ pḡame bairo átĩ yaparo, cū quetiupare atore bairo qũĩñupḡ tunu: ‘Yḡre caroti, mḡ caĩrõrẽã bairo yḡ átĩ yaparõya merẽ. Bairopḡna, mḡ ya wii pḡame jiraetiya mai,’ qũĩñupḡ. ²³ Bairo cū caĩrõ tũgo, ti wii upau pḡame: ‘Ácũja tunu macãpḡ. Maa cañesẽãrĩ majãrẽ, wii tũni macããna cũãrẽ na piija. Tutuaro mena, “ḡgarasã,” na miwã. Yḡ ya wii to jiraáto ñ, bairi murẽ yḡ jonemoña,’ qũĩñupḡ ti bõse rūmḡ upau cū ũmurẽ. ²⁴ Caãnorẽ bairo mḡjããrẽ ñiña: Noa ũna yḡ capiijũgõmiatana caápérã yḡ mena ḡgaetigarãma —na ñ quetibḡjḡyupḡ Jesús.

Lo que cuesta seguir a Cristo
(Mt 10.37-38)

²⁵ Bairo ti watoare camasã capããrã Jesús berore ɥsayuparã. Bairo na cabairo ñña, cū ɥame ămejorenɥcārĩ atore bairo na ññupũ: ²⁶ “Ni jĩcãũ ũcũ, ɥ mena caágaɥ nipetirã netõõrõ ɥre cū camairõ ñña. Cū ɥacɥ, cū ɥaco, cū ɥmo, cū ɥnaa, cū jũgocɥjãã, cū jũgocõjãã, cū bairã nipetirã netõõrõ ɥre cū camairõ ñña. Cū ɥpaɥ netõõrõ ɥre cū camairõ ñña. Tore bairo ɥre cū camaieticõãta, ɥ cabueire bairo ănimasĩetĩñami. ²⁷ Tunu bairoa ni jĩcãũ ũcũ ɥ mena caágaɥ, ɥpɥye cū cabaigaeticõãta, ɥ cabueire bairo ănimasĩetĩñami. ²⁸ Tunu ni jĩcãũ ɥjãã mena macããcũ caĩmɥarĩ wiire cū caqũenorotiparo jũgoye cū dinerore cõñajũgo masĩñami mai, ‘¿ɥ dinero ɥ cacũgorije to etaroati?’ ĩ. ²⁹ Bairo cū cacõñaeticõãta, cabero ti wiire qũenopeyo masĩetĩbujioɥmi. Ɛtãpãĩrĩ, na cacũjũgoripãĩrĩrẽ na cacũyaparoro bero, cū dinero cū cacũgomirĩjẽ ɥame peticoabujioro. Bairi ɥua, nipetiro camasã cū paariquere ññarĩ, cū boyeti erebujiorãma. ³⁰ Bairo qũibujiorãma: ‘Ăni, cū ɥa wiire paajũgomicũã, paapeyo masĩetĩñami,’ qũibujiorãma camasã, cū capaapeyoetoi. ³¹ Toreã bairo jĩcãũ quetiɥpaɥ apei mena cū ămɥarẽ cū caãmeo qũerotijoparo jũgoye, atore bairo ĩ tũgoña jũgobujioɥmi: ‘ɥ ămɥa, ɥga wãmo cãnacã mil majũ soldaua niñama. ɥ wapana ɥame veinte mil majũ niñama. Bairo na cabairoi, ¿narẽ ɥ netõomasĩcuti?’ ĩ tũgoña jũgobujioɥmi. ³² ‘ɥ netõõmasĩecũ,’ cū caĩtũgoñaata, cū wapana cayoaropɥa na caãno mai, cū caquetibũjnetõrotire na tɥɥ cū jobujioɥmi. ‘Marĩ ămeo qũẽetĩcõãto. Ñugaro,’ na ĩjã qũĩ rotijobujioɥmi. ³³ Bairo bairi ni ũcũ ɥjãã mena macããcũ cū yaye cū camairĩjẽrẽ cū cajãnaeticõãta, ɥ cabueire bairo ănimasĩetĩñami.

Cuando la sal deja de estar salada
(Mt 5.13; Mr 9.50)

³⁴ “Tunu bairoa moa caocarije ñujãñña. Moa caocaeie roque ñerẽ átimasĩetĩña camasãrẽ. ³⁵ Bairi moa caocarije capeticõã ɥsapata, ñe ũnie ɥamerẽ ñuetĩña. Yepa ũnorẽ, o abono ũno cũãrẽ ñuetĩña. Rerique niña. ɥjãã, caãmoocɥna ɥjãã ăniña. Bairi moa cabairijere ɥjããrẽ ĩcõñarĩ ɥ caquetibũjũrijere tũgoãmewiyoya ɥjãã yeripɥ,” na ĩ quetibũjũyupɥ Jesús.

15

La parábola del pastor que encuentra su oveja
(Mt 18.10-14)

¹ Bairi ti watoa Roma macããnarẽ camasã yaye dinerore jejobojarĩ majã, aperã carorije caãna cũã Jesús cū caĩquetibũjũrijere tũgogarã, cū ture etanucũñuparã. ² Bairo na caátõ ñña, fariseo majã Jesure qũĩ ɥsɥpãiyuparã. Aperã, Moisés ănacũ cū caroticũrĩqũẽrẽ camasãrẽ cajũgobuerã mena qũĩ ɥsɥpãiyuparã atore bairo:

—Cũ, Jesús carorije caãnarẽ boyami. Moena mena ɥgabapacuti nucũñami — qũĩñuparã, Jesús cū cabairijere ññarĩ.

³ Bairo na caĩrõĩ, Jesús ɥame oveja cacoteire ĩcõñarĩ atore bairo na ĩ quetibũjũyupɥ: ⁴ “¿Ni ũcũ ɥjãã mena macããcũ cien oveja majũrẽ cū cacũgoata, bairi jĩcãũ na mena macããcũ cū camawijiaata, jicoquei cū macãũ ăpėribujioɥcuti? Jicoquei cū macãũ ăcoabujioɥmi. Noventa y nueve caãnarẽ ẽñotaricaropɥ cũcõã, jĩcãũ camawijiaatacure cū macãũ ăbujioɥmi. ⁵ Bairi caĩmɥ ɥame cabero ovejare cū macã bõcarĩ, cū ɥsa, tunuatĩbujioɥmi ɥseanirĩ. ⁶ Bairo cū ɥa wiipɥ tunueta, cū bapare, bairi cũtɥ macããna cũãrẽ na peñoporotibujioɥmi. Bairo na caetaro ñña, na ĩbujioɥmi: ‘Jĩcãũ ɥ oveja, camawijiamiatacure merẽ cū ɥ bõcaɥɥ. Bairi ɥ mena ɥjãã cũã ɥseanirasã,’ na ĩbujioɥmi. ⁷ Caãnorẽ bairo ɥjããrẽ ñña: Jõbui macããna netõjãñurõ ɥseaniñama ati yepa macããcũ carorije caãtimiatacɥ cū yerire cū cawasoaro berore. Noventa y nueve camasã cañurã caroaro na caãtiãnie netõrõ ññajesoyama jõbui macããna ɥame,” na ññupũ Jesús fariseojããrẽ.

La parábola de la mujer que encuentra su moneda

⁸ Ì yaparo, ape wãmerë ìcõña quetibujnyurũ tunu: “¿Dico ùcõ carõmio moneda pũga wãmo cãnacã tiiri majũrë cõ cacũgoata, bairi jĩcã tii wiipũ to cayasicoápata, jicoquei ti tiire cõ macãõ áperibujiocuti? Jicoquei macãõ ácoabujioomo. Cõ jĩñaworique lámparare jĩñawori canaitĩarõrẽã owa macãbujioomo caroaro mena. Bócariũ owa macãjãnabujioomo yua. ⁹ Bairo carõmio pũame cabero ti tiire macã bócarĩ, cõ baparã rõmirĩrẽ, bairi cõtũ macããna cũãrë na neñopo rotibujioomo. Bairi na caetaro ñña, na ìbujioomo: ‘Jĩcã moneda tiire, cayasimiata tiire merë yũ bócaarũ. Bairi yũ mena mũjãã cũã ùseanirasá,’ na ìbujioomo. ¹⁰ Caãnorë bairo mũjããrë ñña: Torea bairo Dios yarã ángelea majã cũã ùseaniñama ati yepa macããcũ carorijere caátimiatacũ cũ yerire cũ cawasoaro berore,” na ññupũ Jesús fariseojããrë.

La parábola del padre que perdona a su hijo

¹¹ Ì yaparo, ape wãme cũãrë ì cõñañupũ: “Jĩcãã ãñupũ pũgarã caĩmũarë capũnaacsũ. ¹² Bairi jĩcã rĩmũ cabai pũame atore bairo qũĩñupũ cũ pacũre: ‘Caacsũ mũ cariaro bero, mũ yaye mũ cacũgomirĩqũẽrë yũre na caricawopeere ãmeacã yũ boya. “Jaũ,” miwã,’ qũĩñupũ cũ pacũre. Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũ caĩrõrẽã bairo ásupũ cũ pacũ pũame. Na, pũgarãpũrea na ricawoyurũ cũ yayere yua. ¹³ Bairo cabero, nocãnacã rĩmũ bero meea cabai pũame cũ cacũgomiataje nipetirijere nunireyurũ. Bairo áticõã, tie wapa dinerore ñerĩ, acoásurũ cayoaropũ ape yeparũ. Bairo topũ eta, noo cũ ruparũ caborije carorije jetore ásupũ. Bairo ácsũ, tie dinerore átire peyocõãñupũ. ¹⁴ Bairi cũ dinero capetiro berorũ, ti yepa macããjẽ ùgarique cũã peticoasuparo. Bairo cabairoi, caátacsũ pũame aña riãjũgoyurũ. ¹⁵ Bairo aũariari, ti yepa macããcũrë paarique jëni ásupũ. Bairo cũ cajëniõ, to macããcũ pũame cũ yeseare cũ coterotiyurũ. ¹⁶ Bairo na cote ãcsũ yua, na caũgarije, qũẽnu ùnierẽã ùgagamiñupũ cũ cũã, bũtioro queyari. Camasã noa ùna ùgariquere cũ nuesuparã. ¹⁷ Bairo roro tãmũorĩ cũ pacũ paabojari majã na caátianierë tũgoña bócaayurũ: ‘Caacsũ ùmũa capããrã ãma. Ni ùcsũ na mena macããcũ queyaemi. Na ùgarique cũã rusacõãnucũwũ na ya wiipũre. ¡Yũ roque atopũ ãcsũ, aũai yũ riaya!’ ì tũgoñañupũ cawãmaũ. ¹⁸ Ì tũgoña, atore bairo ì tũgoñanemoñupũ tunu: ‘Caacsũ tũrũ yũ tunuãgũ tunu. Topũ eta, qũĩña, atore bairo cũ ñĩgũ: “Caacsũ, Dios mena roro yũ átiarũ. Mũ mena cũãrë roro yũ átiarũ. ¹⁹ Bairo roro yũ caátiataje jũgori, mũ macũrë bairo yũ ãmerĩña yua. Apei, mũ paabojari majõcsũre bairo yũre miñagũ ãmerë,” cũ ñĩgũ Caacsũre,’ ì tũgoñañupũ cawãmaũ. ²⁰ Bairo ì tũgoña, torea bairo baiyurũ. Maarũ cũ pacũ ya macã caátíwãrë tunu ásupũ yua.

“Bairi jõpũã maĩ cawãmaũ cũ caãno, cũ pacũ pũame qũĩñajoyurũ. Qũĩñajo yua, boracooro qũĩñañupũ cũ macũrë. Bairi cũ tũrũ atu ásupũ. Bairo cũ atu bocá, caroaro cũ jëni, cũ pabario, ùseanirĩ cũ bocáyurũ. ²¹ Bairo cũ caátimiatacũãrë, cũ macũ pũame tũgoña yaparuari atore bairo qũĩñupũ: ‘Caacsũ, Dios mena roro yũ átiarũ. Mũ mena cũãrë roro yũ átiarũ. Bairo roro yũ caátiataje jũgori mũ macũrë bairo yũ ãmerĩña yua. Apei, mũ paabojari majõcsũre bairo yũre miñagũ ãmerë,’ qũĩñupũ cawãmaũ cũ pacũre. ²² Bairo cũ caĩmiatacũãrë, cũ pacũ pũame cũ yuesurũ. Cũ paabojari majãrë jutii cũ macũ cũ cawasoapeere na neátĩ rotiyurũ: ‘Tãmurĩ jutii caroa majũrë jeasá. Tunu bairoa anillo, yũ macũ cũ cawãmojããpa beto cũãrë neasá. Tunu bairoa rupo jutii cũ capeapee cũãrë jeasá. Cũ marĩ jããto,’ na ññupũ. ²³⁻²⁴ Ì yaparo, bairo na ñnemoñupũ tunu: ‘Marĩ wescũ macũ caroaro majũ cariiacsũre cũ pajĩãrãjã. Cũ marĩ ùgaroa. ãni, yũ macũ cariacobujioatacũ nimicũã, tunu cacatiatacsũre bairo niñami ãmerë. Cayasicoamirĩcũrë cũ marĩ bócaya tunu. ¡Bairi marĩ boscũ rĩmũ qũẽnoto! ¡Ùseanirĩ marĩ ãnito!’ na ññupũ cũ pacũ cũ ùmũarë. Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũ caĩrõrẽã bairo ásuparã. Boscũ rĩmũ qũẽno jũgoyuparã yua.

²⁵ “Bairo na cabaiãno, cajũgocũ pũame jõpũ wesepũ ãñupũ. Bairo topũ paatusa, wiipũ tunucoásurũ tunu. Bairo tunuatĩ wiitũ etayurũ. Bairo etau yua, na cabasarijere tũgoyurũ wiipũre. ²⁶ Bairo tũgo, paabojari majõcsũ jĩcãũrë cũ piijori qũĩ jëniñañupũ: ‘¿Dope to baiyati?’ ²⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ: ‘Mũ bai, tirũmũrũ

cañesēã ãmirĩcũ etaami. Bairi catiia cũ catunuetaro ãña, mũ pacũ pũame wecũ macũ caroaro majũ cañsecũcũre jãã pajĩãrotiami. “Bose rũmũ marĩ qũẽnoto,” ããmi mũ pacũ, qũĩĩnũpũ paabojari majõcũ cajũgocũre. ²⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, asiacoasupũ. Ti wiire jããgaesupũ. Bairo cũ cabairo tũgo, cũ pacũ pũame macãpũ cũ pii asúpũ, cũ jããparo ĩ. ²⁹ Cajũgocũ pũame cũ pacũre cũ ynesupũ mai. ‘Caacũ nocãrõ yoaro mũ mena yũ paanucũña. Di rũmũ ũno mũ yũ botioetinuũña mũ carotirijere. Bairo caroaro majũ mũrẽ yũ caĩroamiatacũãrẽ, di rũmũ ũno jĩcãũãcã ũcũ marĩ canuũrẽ yũ mũ pajĩãrotierũ. “Mũ bapará mena useanirĩ bõse rũmũ qũẽnoña,” yũ mierũ. ³⁰ ãmerẽ ãni mũ macũ, carõmia caũmũ mena caepewapatarã mena mũ dinerore caãtireaatacũ pũame etaupi. Bairo cũ catunuetaro ãña, jicoquei mũ pũame jĩcãũ wecũ macũ caroaro majũ cañsecũcũre cũ mũ pajĩãrotiupa, bõse rũmũ marĩ qũẽñoto, ĩ. Bairo mũ caãto ñuetõ, qũĩĩnũpũ cajũgocũ cũ pacũre.

³¹ “Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩĩnũpũ cũ pacũ: ‘Macũ mũa, yũ mena mũ ãninuũcũña. Bairi yũ yaye nipetirije mũ yaye niña. ³² Mũ bai pũame cariaacoabujioatacũ nimicũã, tunu cacatiatacũre bairo niñami ãmerẽ. Cayasicoamirĩcũrẽ cũ marĩ bócaya tunu. Bairi marĩ cañseanirõ ñuña. Bõse rũmũ marĩ caqũẽnorõ ñuña,’ qũĩĩnũpũ caracũ cũ macũ cajũgocũre yua,” ĩcõñarĩ na ĩ quetibũjũyupũ Jesús fariseojããrẽ.

16

La parábola del mayordomo que abusó de la confianza

¹ ĩ quetibũjũ yaparo, ape wãmerẽ ĩcõñarĩ atore bairo na ĩ quetibũjũyupũ cũ cabuerãrẽ: “Jĩcãũ capee apeye ũnierẽ cacũgõũ pũame ũmũ cũgõyupũ cũ roca carotimasĩrẽ, mayordomo na caĩrẽ. Bairo cũrẽ cũ cacũgomiatãcũãrẽ, mayordomo pũame cũ dinerore cũ átiyasio rebojayupũ cũ quetiupaũ yayere. Bairo cũ caãtoi, aperã pũame cũ busũjãũparã. ² Bairo na caĩrõ tũgo, cũ ũmũrẽ cũ piijori atore bairo qũĩĩnũpũ: ‘Merũ yũ quetibũjũama roro mũ caãtiere. ¿Dõpe bairo mũ átiati yũ yaye dinero mena? Tocãrõã yũ mena mũ paaetigũ. Yũ roca jãñurĩ carotibojaũ mee mũ ãnigũ yua. Bairi cõñarĩ mũ quetibũjũ woatugũ yũ yaye carũsarijere,’ qũĩĩnũpũ cũ quetiupaũ cũ mayordomorẽ. ³ Bairo cũ caĩrõ tũgo, mayordomo pũame tũgoña macãñupũ: ‘¿Dõpe bairo yũ ácuati ãmerẽ? Yũre caroti yũ paariquere yũ wiyogayami. Ñerẽ yũ paaecũ ãmerẽ. Oterica yepare yeseari yũ paawẽpũcũ. Tunu bairoa aperãrẽ dinerore yũ jẽnibobojãñucũpũ. Bairi, ¿dõpe bairo yũ ácuati ãmerẽ?’ ĩ tũgoña macãñupũ. ⁴ ĩ tũgoña yua: ‘Yũ caãtipeere merẽ yũ masĩña, yũ quetiupaũ yũre cũ cawiyoro bero, aperã na ya wiiripũ yũre na camaiparore bairo ĩ,’ ĩnũpũ. ⁵ Bairo ĩ yaparo yua, cũ quetiupaũre cawapamorãrẽ jĩcããrã jeto na piijoneño jũgõyupũ, yũ mena na busũpẽniatõ, ĩ. Bairi cũ carĩĩjũgõũ cũ caetaro ãña, atore bairo qũĩĩnũpũ: ‘¿Nocãrõ majũ yũ quetiupaũre mũ wapamoñati?’ qũĩ jẽniñañupũ mayordomo pũame. ⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩĩnũpũ: ‘Pairo, cien raperi majũ aceituna oco rapeerire cũ yũ wapamoña,’ qũĩĩnũpũ caetajũgõũ mayordomorẽ. Bairo cũ caĩrõ tũgo: ‘Ato ruiya mai. Ato niña mũ cawapamorĩjẽrẽ caquetibũjũri pũrõ. Cien mũ cawapamorõrẽ coseya. Cincuenta pũame woatuya tunu. ¡Tãmurĩ ása!’ qũĩĩnũpũ mayordomo caetajũgõũre. ⁷ Cabero etayupũ tunu apei. Bairo cũ caetaro ãña, bairoa qũĩĩnũpũ tunu: ‘¿Nocãrõ majũ yũ quetiupaũre mũ wapamoñati?’ qũĩ jẽniñañupũ mayordomo pũame. Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩĩnũpũ: ‘Pairo, trigo ũgariquere cien piiri majũ cũ yũ wapamoña,’ qũĩĩnũpũ cabero macããcũ mayordomorẽ. Bairo cũ caĩrõ tũgo, ‘Ato niña mũ cawapamorĩjẽrẽ caquetibũjũri pũrõ. Cien mũ cawapamorõrẽ coseya. Ochenta pũame woatuya,’ qũĩĩnũpũ mayordomo cabero macããcũrẽ. ⁸ Cabero yua, quetiupaũ pũame cũ ũmũ carõũ, bairo cũ caãto tũgoñamasĩrĩ, ‘¡Nocãrõ cũ masĩñati!’ qũĩ tũgoñañupũ,” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

ĩ quetibũjũ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ: “Bairo baiyama ati yepa macããna. ĩto masĩjãñuñama, mayordomo cũ caĩtorore bairo. Bairi Dios yarã cabusurõpũ caánãrẽ bairo caãna netõõrõ átiãni masĩjãñuñama ati yepapũre.”

⁹ “Cañnorē bairo mujããrē ñiña: Mujãã ruame mujãã yaye dinero mena caroaro ása. Ati yepa macããna carorã na caátiquēno cūgorijere caroaro ása. Cabopacarãrē dinerore na joya, mujãã mena na causeaniparore bairo irã. Bairo mujãã caápata, jōbuiꝛu mujãã caetaro, useaniriquē mena mujããrē bocágarãma.

¹⁰ “Noo jicãũ ucũ nucũrĩ yeri pũna mena apeye petoaca caãnie ũnierē cũ cañnaricãnuḡō masiata, pajãñurō caãnie ũnie cũãrē iñaricanuḡō masibujioũmi. Apei, nucũrĩ yeri pũna mena mee apeye petoaca caãnie ũnierē cũ cañnaricãnuḡōmasiētĩcōãta, pajãñurō caãnie ũnie cũãrē iñaricanuḡōetibujioũmi. ¹¹ Torea bairo mujãã ati yepa macããjē paio cawapacutiẽre nucũrĩ yeri pũna mena mujãã cañnaricãnuḡō masiētĩcōãta, noa ũna jōbui macããjē nocãrō cañurĩjē quetire mujããrē quetibujũ cũẽnama. ¹² Tunu bairoa apei yaye cũ cacūgorijere nucũrĩ yeri pũna mena mujãã cañnaricãnuḡō masiētĩcōãta, noa ũna mujãã yaye cañnipeere mujãã joenama.

¹³ “Tunu bairoa paabojari majōcu ni jicãũ ucũ ruḡarãrua cũ quetiuparã na caĩrōrē bairo átimasĩetĩñami, jicãrōrēã bairo na carotimasĩetĩcōãta. Bairo na cabaiata, jicãũrē qũiroabujioũmi. Apeire qũiroaetibujioũmi. Jicãũ mena yeri ñuḡumi. Apeire qũĩñategumi. Torea bairo mujãã cũã dinerore mujãã cabotũgoñaata, Dios yaye mujããrē cũ caátitirijere mujãã iñatebujiorã,” na ĩ quetibujũyuru Jesús.

¹⁴ Fariseo majã ruame dinerore catũgoñamaimajũcōãrã ãnirĩ cũ caĩrĩjērē tũgomirãcũã, cũ caĩrĩjērē cariape tũgopeoesuparã. Cũ bócaboyeti epecōãñuparã. ¹⁵ Bairo na cabairo iña, Jesús ruame atore bairo na iñurũ: “Mujãã camasãrē caĩtorã mujãã ãniña. Camasã na cañnarōpũra caroarã majũ mujãã bauya, camasã watoa ãna. Baiꝛna, Dios ruame roque bairo mujãã cabaimiatacũãrē, masijãñuñami roro mujãã yeri pũna cañnierē. Tunu bairoa dise ũnierē, ‘Cabũgoro macããjē mee ñiña atie,’ camasã na caĩwãmetimiatacũãrē, Dios ruame tiere iñatejãñuñami,” na ĩ quetibujũyuru Jesús.

La ley y el reino de Dios

¹⁶ ĩ quetibujũ yaparo, atore bairo na ĩ quetibujũ nemoñurũ tunu: “Moisēs ãnacũ camasã na caátipeere cũ caroticũrĩquē, bairi profeta majã na caquetibujucũrĩquē cũã mujãã jũgoãñupã, Juan camasãrē cabautizamirĩcũ cũ caetaparo jũgoye. Ati rũmũrĩã caroa queti, Dios cũ carotimasĩrĩpau caetarore tũgorã átiyama camasã. Bairo na catũgoro jũgori cũ carotimasĩrĩpauẽre jããmasĩō joroque na átiya tie caroa queti.

¹⁷ “Baiꝛpũna, Moisēs ãnacũ cũ caroticũrĩquē ruame nicōãgaro. Noa ũna mujãã mena macããna ati mũrecore, ati yepa cũãrē átiyasiomasĩetĩñama. Torea bairo Moisēs ãnacũ cũ caroticũrĩquē jicã wãmeacã ũno cũãrē átiyasio masiētĩñama camasã.

Jesús enseña sobre el divorcio

(Mt 19.1-12; Mr 10.1-12)

¹⁸ “Bairi ni jicãũ ucũ cũ mũmorē cũ capitata, bairi apeo mena cũ cawãmojiyaata, Moisēs ãnacũ cũ caroticũrĩquērē caápei niñami. ‘Apeo mũ mũmo mee caãcō mena ãmerĩcōãña,’ cũ caĩcũrĩquērē caápei niñami. Tunu bairoa apei camanaru pitirico mena cũ cawãmojiyaata, cũ cũã Moisēs cũ caroticũrĩquērē caápei niñami,” na ĩ quetibujũyuru Jesús.

El rico y Lázaro

¹⁹ ĩ quetibujũ yaparo, ape wãmerē ĩcōñarĩ na ĩnemoñurũ tunu: “Jicãũ caũmũ ãñurũ paio cadinero cũḡou. Cũ ruame jutii caroa caũgueri manie jetore jãñanucũñurũ. Bairi nucũbũgorique mena ãninucũñurũ, caroa majũrē cajutii jãñaũ ãnirĩ. Tunu bairoa tocãnacã rũmũa bose rũmũrĩ quēnonucũñurũ caroa rũmũrĩ majũ. ²⁰ Tunu bairoa ãñurũ jicãũ cabopacau, Lázaro cawãmecũcu. Cũ ruame bopacooro ãninucũñurũ. Cãmii boarique cũḡoyuru. Bairo bopacau ãnirĩ, paio cadinero cũḡou jopetũre ruinucũñurũ yeraru. ²¹ Bairo bopacau ãnirĩ paio cadinero cũḡou cũ caũgañorĩjērē, cũ mesa roca cañarĩjērē uḡaganucũmiñurũ. Bairo uḡamicũã, dope átimasĩẽsupũ. Roro netōrō baiyuru. Nurĩcãrã yaia cũ cãmĩirē cũ weronucũñurũ roro majũ. ²² Bairi yua, jicã rũmũ cabopacau ruame riacoásúrũ. Bairo cũ cabaiyasiro yua, ángelea majã cũ necoásúparã

Abraham ānacū cū caānoru, nocārō caroaro caānoru yua. Bairo cabopacau ānacū cū cabaiyasiro bero, paio cadinero cūgomirīcū cūā riacoásúru. Bairo cū cabaiyasiro ĩña, cū yarocacōāñuparā cū ānacū yarā ruame.

²³ “Bairi yua, dinero paio cacūgomirīcū ruame roro majū netōñupū cariaricarā ānana cañuena na caānorure yua. Bairo toru ācū, ĩnamugōjoyuru jōbuiru. Bairo ĩnamugōjou majū, qūĩñabocayuru Abraham ānacūrē. Lázaro ānacū cūārē qūĩñañupū Abraham menaru cū caāno. ²⁴ Bairo na ĩña yua, atore bairo qūĩñupū paio cadinero cūgomirīcū ruame Abraham ānacūrē, toru caācūrē, busurique tutuaro mena: ‘Jāā ĩnicū Abraham, tūgoya mai yu caĩrījērē. ¡Yu bopaca ĩñaña! Roro netōū yu baicuru atopure. Bairi Lázaro cū joya yu turu. Cū wāmojūā yapaaca mena ocoru weyori, yu ĩemerōrē cū yusnon apáro. Būtioro majū bopacooro yu netōcuru, ati peero cañjānaeti peerore ācū,’ qūĩñupū paio cadinero cūgomirīcū Abrahārē. ²⁵ Bairo cū caĩmiatacūārē, atore bairo qūĩñupū Abraham ānacū ruame paio cadinero cūgomirīcūrē: ‘Yu pārāmi, muu caroaro mu āmu ji yeparure. Caroaro netōrō majū mu āmu mu yarā mena. Āni, marī yau, Lázaro ruame roque roro majū netōwī, toru ācū. Bopacooro baiwī. Bairi āmerē cū useanio joroque cū jāā átiya atopure. Yerijāū átiyami bopacooro canetōrīcū ānirī. Muu, āni Lázaro cū cayerijārō ũnoa, mu ruame bopacooro mu netōña caroaro caānacū ānirī yua. ²⁶ Tunu murē ĩña: Ato jāā caāno pairi ope, ope caāni ēñotarore bairo niña. Bairi toru caāna, dope bairo atīmasīēnama atopure. Tunu bairoa, dope ámasīēnama ato caāna ruame cūā mujāā turure. Bairi dope bairo ámasīēcūmi Lázaro cūā mu turure,’ qūĩñupū Abraham ānacū.

²⁷ “Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo qūĩnemoñupū paio cadinero cūgomirīcū ruame Abrahārē tunu: ‘Jāā ĩnicū Abraham murē ĩña: Toroque Lázaro cū árotiya yu pacu ya wiiru. ²⁸ Toru ānama yu bairā jīcā wāmo cānacāū majū yurea bairo caāna. Bairi Lázaro narē cū quetibujū apáro, “Na cūā roro bopacooro netōrema ati peero cañjānaeti peerore na cariarī rūmu,” ĩ,’ qūĩñupū paio cadinero cūgomirīcū Abrahārē. ²⁹ Bairo cadinero cūgomirīcū cū caĩrō tūgo, atore qūĩñupū Abraham ruame: ‘Merē na, ji yepa macāāna Moisés ānacū, bairi profeta majā ānana na caquetibujūwoatucūñarīqūērē masīñama. Bairi tie na caquetibujūwoatucūñarīqūērē na tūgousaáto, atore roro tāmugogaena,’ qūĩñupū Abraham paio cadinero cūgomirīcūrē. ³⁰ Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo qūĩ yuyuru paio cadinero cūgomirīcū Abrahārē tunu: ‘Jāā ĩnicū Abraham, bairoa baiya bairopua. Bairo cabaimiatacūārē, yu yarā ruame tūgousaetiyama. Bairi cariacoatacu tunu cacati roquere qūĩñarī, caroaro cū caĩrījē roquere tūgousa jūgobujiorāma. Na yerire tūgoña wasobujiorāma yu yarā,’ qūĩñupū paio cadinero cūgomirīcū ruame Abrahārē. ³¹ Bairo cū caĩrō tūgo, bairo qūĩ tusayuru Abraham ruame: ‘Moisés ānacū, bairi profeta majā na cañquetibujūwoatucūñarīqūērē na catūgousagaeticōāta, ti yepa macāāna mu yarā, cariacoatacu tunu cacati cū caĩrījē cūārē tūgousaetibujiorāma,’ qūĩ jāñañupū Abraham ruame paio cadinero cūgomirīcūrē yua,” na ĩ quetibujuyuru Jesús cū cabuerārē.

17

El peligro de caer en pecado

(Mt 18.6-7, 21-22; Mr 9.42)

¹ Jesús atore bairo na ĩñupū cabero tunu cū cabuerārē: “Mujāārē ĩña: Tocānacānia nigarāma ati yeparure roro cajūgoĩrī majā. Roro majū baiyama camasā na caátie jūgori. Netōjāñurō yu ruame bopacooro na ĩñaña, roro caĩtori majārē. ¡Na roquere bopacooro netōrō na baio joroque na átigumi Dios, na yaye wapa! ² Bairi atore bairo ĩni tūgoñaña yu busuriquere camasīpeyoenarē roro cajūgoĩrī majārē: Ūtāā capairica mena na wāmuarīrē jiyaturi, ria capairiyaru na carurecōāpee niña. ³ Bairi mujāārē ĩña: Caroaro ása. ¡Mujāā cūā mujāā yasire!

“Ni jīcāū ũcū mujāā yau, roro cū caápata, cū quetibujuya tutuaro mena. Bairi cū ruame tunu cū catūgoñawasoata, cū masiriyobojaya. ⁴ Bairi mujāārē ĩña tunu: Mujāā yau jīcā

rūmurē jīcā wāmo peti puga pēnirō cānacāni majū mujāārē roro cū caápata, ñña. Bairi cū pame tunu jīcā wāmo peti puga pēnirō cānacāni majū, ‘Mujāārē pugani yu áperigutore bairo,’ mujāārē cū caíata, cū mujāā camasiriyobojapee ñña tocānacānia cū caíata,” na ī quetibujuyuru Jesús cū cabuerārē.

El poder de la fe

⁵ Cabero tunu, atore bairo qūi jēniñuparā cū cabuerā Jesús, marī Quetiupaure:
—Jāārē paijāñurō Dios mena tūgoñatutuariquere jāā jonemoña —qūñuparā.

⁶ Bairo na caīrō tūgo, atore bairo na ññupū:
—Yu yarā mujāārē ñña: Mostaza cawāmecutii apeacā, ōcā apeacā majū ñña. Tiacarē bairo petoaca Dios mena mujāā catūgoñatutuaata, yucu capairicure etari, tiire, ‘Wāāti riacapairiyaru etanucārōjā,’ mujāā caíata, mujāā caīrōrēā bairo baibujioro tii yucu pame —na ī quetibujuyuru Jesús, bairo na caījēniñarō cū cabuerārē.

El deber del que sirve

⁷ Na ī quetibujuyuru yaparo, na ññemoñupū tunu Jesús: “¿Ni jīcā ūcū mujāā mena macāācū, cūrē paacoteri majōcu cū cacūgoata, wesepu cū quetiupau wescare na nuu, o yepa cū caoteparore qūēnou caatíatacu cū caetaro ñña, cū quetiupau pame: ‘Tāmurī etanumurī ugaya ugariquere,’ cū qūibujiocuti capaatacu cū caetaroí? ⁸ Īcāmi yura. Atore bairo pame qūibujioñmi: ‘Tāmurī ugarique qūēnorī yu jeasá. Ugagu yu átiya. Bairi etirique cūārē yu joya. Mna, cabero mu ugawa yu caugayaparoro bero,’ qūibujioñmi cūtu macāācūrē cū quetiupau pame. ⁹ Tunu bairoa cū capaacoteri majōcure: ‘Yu mena mu ññajñña. Bairi mu mena yu useañña,’ qūi pitietibujioñmi cū quetiupau pame cū ūmu cū caugarique nuu yaparoro berore. ¹⁰ Bairi mujāā pame Dios mujāārē cū caroticūrīqūērē nipetirijere átipeyorā, atore bairo mujāā caīpee ñña: ‘Dios cū carotirā marī añña. Bairi cū caroticūrīqūē jetore cū marī juátibojaya. Bairi noa ūna marī mena macāāna, “Caānimajūrārē bairo jāārē ññaña, jāā capaayaparoroí,” caīmasīrā manīñama,’ mujāā caīpee ñña,” na ī quetibujuyuru Jesús cū cabuerārē.

Jesús sana a diez leprosos

¹¹ Cabero Jesús Jerusalén macāpu ácú, Samaria bairi Galilea na caīrī yepa watoare netōásúrpu. ¹² Bairo ácú, etayuru jīcā macāācārē. To cū caetaro ñña yua, puga wāmo cānacāñ majū cañmna witi asúparā, na rupañri cacāmií boarā pame, Jesure cū bocārā aná. Bairo atímirácūā, Jesús tūpu etaesuparā. ¹³ Jōōpūā tuari atore bairo qūi busujoyuparā busurique tutuaro mena:

—¿Jesús cabuei, jāārē bopacooro jāā ññaña!

¹⁴ Bairo na caīrō, na ññajōō, atore bairo na ī joyuru Jesús pame:

—Jañ, mujāārē yu catiogū. Bairi ánāja sacerdote majā tūpu. Na quetibujurájā mujāā cabaiatajere —na ññupū Jesús.

Bairo cū caīrō tūgo, acoásúparā. Bairo na caátutuato, na cāmii caboamiataje na rupañrire peticoasuparo, cosericarore bairo yua, na riaye cañnimitaje. ¹⁵ Bairi yua, na mena macāācū jīcāñ tiere ññarī, butioro cū basapeoyuru Diore, busurique tutuaro mena. ¹⁶ Bairo ī yua, na mena caāmiatacu tunuatí, Jesús riape, yeparu cū rəpopaturí mena etanumurī qūiroayuru. “Yu mena mu ññumajūcōāña,” qūññupū Jesure cacāmií boamiatana mena macāācū jīcāñ pame. Cū pame Samaria yepa macāācū aññupū. ¹⁷ Cūrē qūñña, atore bairo qūññupū Jesús pame:

—¿Noate aperā mu yarā? ¿Mu, jīcāñ ató mu aññati? Yu, puga wāmo caānacūā aññama, mujāā ññarū. ¿Noate aperā jīcā wāmo peti bapariñnacū caññiatana? ¹⁸ ¿Āni, apero macāācū jeto ató Diore cū basapeo masīñati?

¹⁹ Ī yaparo, atore bairo qūññemoñupū tunu:

—Wāmñncārī tunu ácúja mu ya wiiru. Yu mena mu catūgoñatutuarije jūgori mu riayere yu netōōcōāña —qūññupū Jesús cacāmií boamiatana puga wāmo cānacāñ majū mena macāācū jīcāñrē.

*Cómo llegará el reino de Dios**(Mt 24.23-28, 36-41)*

²⁰ Jicāni fariseo majā atore bairo qũĩ jēniñañuparā Jesure: “¿Nocārōpũ Dios cũ carotimasirīpau to etaroati?” Bairo na caĩrō tũgo, atore bairo na iñupũ Jesús pũame:

—Dios cũ carotimasirīpau baujaro etaetigarō. ²¹ Tunu bairoa iētigarō: ‘Atoa niña merē,’ o ‘Jōō bauya,’ mǔjāārē iā manigarō. Merē Dios cũ carotimasirīpau mǔjāā recomacāpũ niña —na iñupũ Jesús fariseo majārē.

²² Ī yaparo, atore bairo na iñupũ cũ cabuerārē: “Jicā rũmũ mǔjāārē atore bairo tũgoñariqũē etagarō: ‘Jicā rũmũ ũno majũ marĩ iñagamiña Jesús, Camasā Jũgocũre,’ mǔjāā ĩ tũgoñagarā. Bairo yũre mǔjāā cañagamiatacũārē, yũ bauetigu,” na iñupũ Jesús cũ cabuerārē.

²³ Ī yaparo, na ĩnemoñupũ tunu: “Aperā ĩgarāma: ‘Ati macāpũ etaupũ,’ o ‘Jĩ macāpũ etaupũ,’ ĩgarāma. Bairo na caĩmiatacũārē, cariape na mǔjāā tũgoetigarā. Mǔjāā áperigarā. Na caĩrjērē na mǔjāā tũgousaetigarā. ²⁴ Bairi mǔjāārē ñiña: Bũpo cũ cayaberije mena ũmũrecóore jĩñawoyami pũgatuapũ. Torea bairo yũ, Camasā Jũgocũ nemo ati yeparũre yũ catunuatĩ rũmũrē yũ baigu. Yoaro mee yũ bauetagu. ²⁵ Bairũna mai, cañnijũgoro bairo yũ baijũgogu: Ati yeparũre roro popiye yũ netōgu. Camasā, ati yepa macāña ñiñatejāñugarāma ati yũtea macāña pũame. ²⁶ Noé ānacũ cũ cañniyũteare cabaiyaricarorea bairo baigaro nemo yũ, Camasā Jũgocũ ati yeparũre yũ catunuatĩ rũmũrē. ²⁷ Alore bairo baiyayuparā camasā mai Noé ānacũ cũ cañni yũteapũre: Camasā caroaro añuparā. Eti, ũga, bairi tunu wāmo jiya átĩañuparā, ñe ũno jicā wāmeacā cabaiñipeere tũgoñarĩ mee. Noé, cũmua capairicare cũ caājāārĩ rũmũpũ bairo baijānañuparā. Ti rũmũa ati yepare ruayuparo. Bairo caruaro, camasā nipetiro ruayasi peticoasuparā, caroaro ũseanirō cañnimiatana yua. ²⁸ Torea bairo baiyupa Lot cũ cañni yũteapũ cũārē: Camasā ũseanirō añupā. Eti, ũga, apeye ũnierē wapatijee áticoā, tunu nuni, oterique cũārē ote, wiiri cũārē caroa qũēnorĩ añuparā, ñe ũnie rũsaricarō mano, Lot ānacũ cũ cañni yũteapũre. ²⁹ Bairi Lot ti macā, Sodoma macārē cũ cawitiro bero, oco ocarore bairo wēñuparō. Peerori, azufre mena asuyaro jōbui ũmũrecóopũ caatĩe ñañuparō. Tie mena yasi peticoasuparā ti macā Sodoma ānatō macāña ānana. ³⁰ Torea bairo baigaro nemo yũ, Camasā Jũgocũ yũ cabauetari rũmũrē,” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús cũ cabuerārē.

³¹ ĩ quetibũjũ yaparo, na ĩnemoñupũ tunu: “Ti rũmũ caetarore jicāũ ũcũ wii cabuimacā arũpũ cũ caāmata, ruiatĩri, cũ apeyere, ape arũpũ cañnierē cũ jei ápericōāto. Tunu bairoa cũ, wesepũ caācũ cũ wiipũ cũ tunu apéricōāto. ³² Tũgoña masĩnemoñijate Lot nũmo ānacō cō cabaiyariquere. Roro baiyupo. ³³ Bairi mǔjāārē ñiña: Ni jicāũ ũcũ cũ cañnie pũamerē mairĩ, yũ yaye quetire jānacōāgũmi. Bairi maimicũā, yasicoagũmi yua. Apei roque yũ yaye quetire cajānaecũ roque caticōā āninucũgũmi. Cũrē na capajĩa rocacoamiatacũārē, caticoa āninucũgũmi tunu. Cũ ũcũ pũame netōgũmi.

³⁴ “Mǔjāārē cañnorē bairo ñiña: Yũ, Camasā Jũgocũ nemo yũ caetari rũmũ caāno, ti ñamirē jicā camapũ pũgarā cānigarāma. Bairo pũgarā nimirācũā, jicāũā cũ mena macāācũ jeto neáecogũmi. Apei cũ bapa pũame neáecoetigũmi. ³⁵ Tunu bairoa pũgarā rōmia rupa bari trigo wāĩañigarāma. Bairo pũgarā rōmia nimirācũā, jicāōā cō mena macāācō jeto neáecogomo. Apeo pũame neáecoetigomo. ³⁶ Tunu bairoa pũgarā wesepũ nigarāma. Bairo pũgarā nimirācũā, jicāũā cũ mena macāācũ jeto neáecogũmi. Apei pũame neáecoetigũmi,” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús cũ cabuerārē.

³⁷ Bairo cũ caĩrō tũgo, atore bairo qũĩ jēniñañuparā:

—Jāā quetiupau, ¿noopũ to bairoati atie mũ caĩquetibũjũrije?

Cũ pũame atore bairo na ĩ yũyupũ:

—Noo rupauri ānajē cacũñarō, yucaā cũā topũ neñaetagarāma —na ĩ yũyupũ Jesús cũ cabuerārē.

¹ Cabero Jesús ĩcõñarĩ na quetibujuyupũ, jēnijutimirācũã Diore cũ na cajēnijānaeti-parore bairo ĩ. ² Atore bairo na ĩñupũ: “Āñupũ jĩcã quetiupau juez na caĩ. Cũ pũame nipetirārē cauwiēcũ āñupũ. Bairi Dios cũārē ĩroaesupũ. Tunu bairoa camasārē na nũcũbũgoesupũ. ³ Cũ, juez cũ caāni macārēã āñupõ jĩcãõ cawapeao cũã. Cõ pũame aperã roro na caĩepeo āñupõ, na pesuore bairo caãcõ. Bairi cawapeao pũame tocānacānia ānucũñupõ juez quetiupau tũpũ. Cũrē, ‘Tocārõã yũre na patowācõētĩcõātõ yũre roro caĩrārē na mũ quetibujũwa, mũ, quetiupau ānirĩ,’ qũĩõ acõ ānucũñupõ tocānacānia. ⁴ Baiũa, quetiupau juez pũame capee majũ cõ juátigaesupũ. Bairo juátigaetimicũã, cabero atore bairo ĩ tũgoñañupũ: ‘Diore caĩroaescũ yũ āniña. Tunu bairoa camasã cũārē na yũ nũcũbũgoetiya. ⁵ Bairo cabai yũ caānimiatacũārē, atio pũame yũ pajũgo jānaetĩñamo. Bairi, yũre tocārõã cõ pajũgo jānato. Nairõ yũ tũre cõ apéricõãto ĩ, cõ yũ juátigu, ĩ tũgoñañupũ,’ na ĩ quetibujuyupũ Jesús.

⁶ ĩ yaparo, na ĩnemoñupũ tunu: “Tũgopeoya juez cañuecũ cawapeaore cõ cũ caátajere. ⁷ Bairi, ĩNopē bairo Dios, cũ yarã cũ canetõõparārē, mũmũrecóo, ñamii nairõ na cajēniata, na cũ juáperibujiocũti? Cañũ ānirĩ na juátimajũcõãgũmi. ĩO na cotecõã manio joroque na cũ átibujiocũti? Bairo na áperigũmi. ⁸ Cañorē bairo mũjãārē ñiña: Coteri mea, jicoquei na juátibujioũmi. Mũjãārē ñiña tunu: Nemo yũ, Camasã Jũgocũ yũ catunuetari rũmũrē, ĩati yepapũre mai Dios mena catũgoñatutuarārē na yũ bócaetaũ átĩ?” na ĩñupũ Jesús.

La parábola del fariseo y el cobrador de impuestos

⁹ Cabero tunu Jesús ĩ cõñanemorĩ, quetibujuyupũ fariseo, bairo jĩcãũ gobiernorē dinero jejoberari majõcũ menarē. Na quetibujugũ ásupũ aperã, “Caroarã majũ jãã āniña,” ĩrĩ aperārē caĩñateri majārē. ¹⁰ Atore bairo na ĩñupũ: “Pũgarã ñubuerã ásuparã caũmũa Dios ya wii, templo na caĩrĩ wiipũ. Bairi jĩcãũ āñupũ fariseo majã mena macããcũ. Apei pũame āñupũ Roma macārē camasã yaye dinerore jejoberari majã mena macããcũ jĩcãũ. ¹¹ Atore bairo fariseo pũame nucũrĩ Diore qũĩ jēniñupũ: ‘Dios nocārõ cañũ majũrē mũrē ñiña. Mũ ñujãñuña yũ menarē. Yũa, aperārē bairo yũ baietiya. Cañũ yũ āniña. Narē bairo yũ yajapaietiya. Rorije átajere yũ áperiya. Carõmio mena rorije átaje cũārē yũ áperiya. Tunu bairoa āni, apei, Roma macārē dinero jejoberari majõcũre bairo yũ baietiya. ¹² Yũa, pũgani jeto jĩcã semantarē ugarique betiri mũ yũ ñubuenucũña. Tunu bairoa yũ cawapatarije cũārē pũga wãmo petiro cānacã sero cãrõrē jĩcã sero cãrõ jeto tocānacānia mũ yũ jonucũña,’ ĩ jēniñupũ Diore fariseo majõcũ pũame. ¹³ Apei Roma macã macãānarē dinero jejoberari majõcũ pũame, noo, jopetũaca ũnopũã tuacõãñupũ. Bairo tuari jĩrĩãcã ũno cũārē mũmũrecóore ĩñamũgõnucũrĩ mee nucũñupũ. Bairo nucũũ, cũ majũ cotiare pari, atore bairo ĩ jēniñupũ Diore: ‘Dios, nocārõ cañũ majũ, mũrē ñiña. ĩYũre bopacooro ĩñañã! Yũa, roro caátajescũ yũ āniña,’ qũĩ jēniñupũ Diore Roma macã macãānarē dinero jejoberari majõcũ pũame. ¹⁴ Mũjãārē cañorē bairo ñiña: Āni, Roma macã macãānarē cadinero jejoberari majõcũ, cũ ya wiire cũ catunuetaparo jũgoye, merē Dios cũ carorije wapare cũ masiriyo bojacõãrĩcũmi. Apei fariseo majõcũ pũame roquere cũ masiriyo bojaetacũmi. Bairi torea bairo ni jĩcãũ ũcũ cũ majũã: ‘Caānimajũũ yũ āniña,’ caĩ pũamerē, cabũgoro macããcũrē bairo cũ ānio joroque cũ átigũmi Dios. Apei, ‘Caānimajũũ mee yũ āniña,’ caĩ pũame roquere, cabero cabũgoro macããcũrē bairo mee cũ ānio joroque cũ átigũmi Dios,” na ĩñupũ Jesús.

Jesús bendice a los niños (Mt 19.13-15; Mr 10.13-16)

¹⁵ Bairo cũ caĩquetibujũ yaparoro bero, tunu aperã na pũnaa, cawĩmarārē na jeasúparã Jesús tũpũ, na pãñarĩ Diore na cũ jēnibojããto, ĩrã. Bairo na pũnaarē na cajeatõ ĩñarĩ, cũ cabuerã pũame, “Na jeapéricõãña mũjãã pũnaarē,” na ĩñuparã capacuare. ¹⁶ Bairo na caátõ ñña, na piijori atore bairo na ĩñupũ Jesús cũ cabuerārē:

—Yũtũ pũame cawĩmarārē na atĩrotiya. Na ĩñotaeticõãña. Dios cũ carotimasĩrĩpau macãānarē bairo caāna niñama cawĩmarã. Narē bairo cayeriñurã jeto ānimasĩñama Dios

cũ carotimasĩrĩpaure. ¹⁷ Mũjããrẽ cariape ñiña: Ni jĩcãũ ùcũ cawĩmaũ cũ catũgoñarõrẽ bairo Dios mena cũ catũgoñatutuaeticõãta, Dios cũ carotimasĩrĩpaure jãã masĩtĩgũmi —na ĩ quetibũjũyurũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

Un hombre rico habla con Jesús

(Mt 19.16-30; Mr 10.17-31)

¹⁸ Cabero jĩcãũ sacerdote majã mena macããcũ atore bairo qũĩ jẽniñañurũ Jesure:
—Cañũũ majũ cabuei, ¿dope bairo yũ átibujocuti, caroa yeri capetietiere bócaɢũ?

¹⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo Jesús ruame qũĩ yũyurũ:
—¿Nopẽĩ cañũũ yũ mi piyati? Cañũũ, jĩcãũã niñami, Dios jeto. ²⁰ Merẽ mũ masĩĩ Dios camasãrẽ cũ caátiroticũrĩqũẽrẽ: “Carõmio mena roro átiepeeticõãña. Pajĩãtĩcõãña camasãrẽ. Aperã yayere jeerutieticõãña. Aperãrẽ cabũgoroa na ĩbuitieticõãña. Mũ racũ, mũ paco cũãrẽ nũcũbũgoya.”

²¹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñurũ caĩmũ ruame:

—Tie nipetirijere cawĩmaũ ãcũrũna, yũ átipeyocõã jũgowũ —qũĩñurũ.

²² Tiere tũgo, Jesús ruame qũĩnemoñurũ tunu:

—Mai, jĩcã wãme mũ rusacõãña. Mũ cacũgorije nipetirijere nunirepeyocõãña. Tie wapare jeri cabopacarãrẽ na ricawoya. Bairo mũ caápata, jõbuiũ paio nigaro mũ cawapatapee. Bairo yũ caĩrõrẽ bairo áti yaparori, yũ mena baracusa —qũĩñurũ Jesús.

²³ Tiere tũgo, caĩmũ ruame tũgoñarĩqũẽ paicoasurũ. Capee apeye ùnierẽ cacũgoũ ãnirĩ, Jesús cũ caĩrõrẽ bairo átigaesurũ. ²⁴ Bairo cũ catũgoñarĩqũẽ paio ĩñarĩ, atore bairo na ĩñurũ Jesús cũtũ caãnarẽ:

—Nĩ jĩcãũ ùcũ capee apeye ùnierẽ cacũgoũ, Dios cũ carotimasĩrĩpaure cũ caetapee masiriyojãñuã. ²⁵ Waibũcũ capai, camello, ãpõã pota opeacaru cũ cajã ãmewitiata, masiriyojãñuã. Bairo cũ caãmewitimasĩmiatacũãrẽ, netõjãñurõ masiriyoro niña caĩmũ capee apeyere cacũgoũ Dios cũ carotimasĩrĩpaure cũ caetapee ruame roque —na ĩ quetibũjũyurũ Jesús.

²⁶ Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ catũgorã ruame cũ jẽniñañurã:

—Bairi, ¿ni ùcũ toroque cũ netõmasĩcuti?

²⁷ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo na ĩñurũ Jesús:

—Dise ùnie camasã na caátimasĩtĩtĩ, nipetirije Dios cũ caátimasĩrĩjẽ jeto niña.

²⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, Pedro ruame bairo qũĩñurũ Jesure:

—Jãã Quetiurũ, jãã roque merẽ, nipetirije jãã cacũgorijere cũrĩ, mũrẽ jãã baracuti usajũgowũ.

²⁹⁻³⁰ Jesús ruame atore bairo qũĩ yũyurũ:

—Ni jĩcãũ ùcũ Dios cũ carotimasĩrĩpaũ macããjẽrẽ paagũ, cũ ya wiire, o cũ nũmorẽ, cũ bairãrẽ, cũ racũare, o cũ pũnaa cũãrẽ na cũ caaweyocoápata, narẽ cũ cacũgoro netõrõ bócanemogũmi tunu ati yeparũre. Tunu ape mũmrecóo caetaro, cũgonemogũmi yeri capetietiere —na ĩ quetibũjũyurũ Jesús.

Jesús anuncia por tercera vez su muerte

(Mt 20.17-19; Mr 10.32-34)

³¹ Cabero Jesús cũ cabuerãrẽ, ruãga wãmo peti ruãpore ruãga pẽnirõ cãnacãũ majũ camasã watoa caãnarẽ na piiwũojori na ĩñurũ na jetore: “Ãmerẽ Jerusalẽrũ marĩ ágarã. Topũ profeta majã ãnana yũ, Camasã Jũgocũre na caĩquetibũjũ woatuyaricarorea bairo baĩgaro. ³² Ti macã macããna ruame judío majã caãmerãrẽ yũ nunirocacõãgarãma. Roro ñiepegarãma. Roro yũ átiepegarãma. Na ucõo mena yũ eyotuepegarãma. ³³ Bairo átiri, roro majũ yũ bape epegarãma. Bairo yũ átieperi, yũ pajĩã rocacõãgarãma. Bairo yũre na caátimiatacũãrẽ, itia rũmũ bero caãno yũ ruame yũ caticoagu tunu,” na ĩ quetibũjũyurũ Jesús.

³⁴ Na, cũ cabuerã ruame cũ caquetibũjũmirĩjẽrẽ tũgomasiẽtĩmajũcõãñurã. Na ruame, “Jesús bairo baiyasigũmi,” ĩ masĩẽsuparã. Bairi tũgomasiẽsuparã.

Jesús sana a un ciego de Jericó

(Mt 20.29-34; Mr 10.46-52)

³⁵ Cabero Jericó macārē cōñaácú, Jesús p̄ame cacaapee ñ̄naecūrē netōásúr̄. Cū p̄ame maa t̄ni camasārē dinero j̄niruinucūñur̄. ³⁶ Bairi yua, camasā capāārā na canetōrōrē t̄gori, “¿Dope to baiyati?” na ĩ j̄niñañur̄ c̄t̄ cañarē. ³⁷ Bairo cū cañj̄niñarō t̄go, na p̄ame q̄ññur̄:

—Jesús, Nazaret macā macācū netōácú baiyami —q̄ññur̄ quetibuj̄yur̄.

³⁸ Tere t̄gori, bus̄rique tutuaro mena q̄ññur̄ joyur̄ Jesure:

—Jesús, David ānacū p̄r̄ami, bopacooro ñ̄ñaña!

³⁹ Bairo cū cañrō, aperā cū riape caña p̄ame cū tutiyur̄, cū awajaeticōāto, ĩr̄. Bairo cūrē na cañmiatacāārē, butiuro j̄ññur̄ awajanemoñur̄ tunu:

—David ānacū p̄r̄ami, bopacooro ñ̄ñaña!

⁴⁰ Jesús p̄ame cū cañawajarijere t̄gori, tuan̄cāñur̄. Tuan̄cārī, “Cū neasá,” na ĩñur̄ aperārē. Bairo yua, cū na cane etaro ñ̄ña, cū j̄niñañur̄:

⁴¹ —¿Ñerē m̄ ȳ caáto m̄ boyati?

Bairo cū cañrō caññaecū p̄ame q̄ññur̄:

—Ȳ Quetiur̄, caññamasīcū ānirī ñ̄ñamasīgaya tunu —q̄ññur̄.

⁴² Bairo cū cañrō t̄go, atore bairo q̄ññur̄ Jesús:

—J̄ññur̄, ñ̄ñamasīña! Ȳ mena m̄ cat̄goñatutuarije j̄gori m̄ caapee ñ̄ñamasīō joroque m̄ ȳ átiya.

⁴³ Bairo cū cañrō, jicoquei ñ̄ñamasīcoasur̄. ñ̄ñamasī yua, Jesús bero us̄ari, Diore cū basapeoyur̄. Nipetiro camasā, tere caññaatana cū Diore cū basapeoyur̄.

19

Jesús y Zaqueo

¹ Cabero yua, etayur̄ Jericó cawāmec̄ti macārē. Eta yua, ti macārē t̄ñota j̄goyur̄. ² Mai, ti macār̄ ñ̄ñur̄ Zaqueo cawāmec̄c̄. Cū p̄ame paio netōrō apeye ūnierē cac̄gou ñ̄ñur̄. Roma macāānarē camasā yaye dinerore jejoberari majā quetiur̄ ñ̄ñur̄. ³ Cū p̄ame butiuro ñ̄ñagamiñur̄ Jesure. Bairo ñ̄ñagamicūā, cayerañaca ānirī, tunu bairoa camasā capāārā cū riapere na cañnoi, dope bairo Jesure q̄ññur̄ bocamasīēs̄ur̄. ⁴ Bairi Jesús cū caáraro riape atuatí, yuc̄ur̄ w̄m̄coásúr̄, cū cū caññajo masīparore ĩ. ⁵ Bairi Jesús p̄ame to netōácú q̄ññam̄gō joyur̄ Zaqueo, yuc̄ur̄ buir̄ capesaur̄. Q̄ññabocari, atore bairo q̄ññur̄:

—Zaqueo, t̄ñur̄ ruiasá. Āmerē m̄ ya wiir̄ ȳ tuagaya —q̄ññur̄.

⁶ Bairo cū cañrō t̄go, uwaro ruiátirī, useanir̄q̄ññur̄ mena cū ya wiir̄ cū j̄goásúr̄.

⁷ Bairo Jesús cū mena cū caátó ñ̄ña, to macāña nipetirā Jesure āmeo bus̄pai j̄goyur̄ na majū, “Rorije caác̄ ȳ wiir̄ tuan̄ áyami,” ĩ bus̄paiyur̄. ⁸ Cabero Zaqueo ya wiir̄ na caetaño yua, Zaqueo p̄ame w̄m̄ñcārī atore bairo q̄ññur̄ Jesure:

—Ȳ Quetiur̄, āmerē yua, ȳ cac̄gorijere carecomacā majū cabopacarārē na ȳ joḡ. Tunu bairoa ni j̄cāñ ūcūrē cayajaric̄ ȳ caāmata, ȳ cayajamir̄q̄ññur̄ cū ȳ tunuojonemoḡ tunu. Tie netōj̄ññur̄ baparcānacāni majū cū ȳ tunuojonemoḡ tunu —q̄ññur̄ Jesure.

⁹⁻¹⁰ Bairo cū cañrō t̄go, atore bairo q̄ññur̄ Jesús p̄ame:

—Ñ̄ñi, Zaqueo cūā, Abraham ānacū p̄r̄ami majū ñ̄ñami. Bairi āme cū, cū yarā cūñrē na netōñami Dios. Torec̄na, ȳ ar̄ú, ȳ, Camasā J̄goc̄, camasā cayasicoabujiorārē na netōñ ac̄ —q̄ññur̄.

La parábola del dinero

(Mt 25.14-30)

¹¹ Camasā p̄ame Jesús cū cañr̄j̄rē caroaro cū t̄gousayur̄. Bairo caroaro na cat̄gousaro ñ̄ñarī, dinerore ĩcōñarī na quetibuj̄yur̄. Mai, Jesús p̄ame merē Jerusalén mac̄ñac̄ur̄ ñ̄ñur̄. Bairi camasā p̄ame Dios cū carotimasīr̄ur̄, “Āmeacā etagaro baiya,” ĩ t̄goñañur̄.

¹² Bairi atore bairo na ĩñur̄ Jesús: “Ñ̄ñur̄ j̄cāñ cañm̄ quetiur̄ ȳñ. Cū p̄ame águ baiyur̄ ape yera cayoaror̄. Tor̄ cū ya yepare quetiur̄, reyre bairo cūrē na cajōrō

bero, tunuatígayupũ tunu cũ ya yeparũa. ¹³ Bairi águ jũgoye, cũ paabojari majã pũga wãmo cãnacãũ majũ mena macããnarẽ na piijori, na nuniñupũ tocãnacãũrẽã dinerore. Na nuni yaparori, atore bairo na ññupũ: ‘Mũjãã majũ atie dinerore mena wapataya aperã mena. Tunu, yũ catunuetaropũ mũjãã wapata jãnagarã,’ na ññupũ. ¹⁴ Bairo cũ caicũmiatacũãrẽ, camasã, cũ caãni yepa macããna pũame butiuro cũ mena asiajãñũñuparã. Quetiupau, reyre bairo cũ cajããrõ boesuparã. Bairo cũrẽ caasiarã ãnirĩ, cũ berore na ñ rotijoyuparã na quetibũjubojarĩ majãrẽ: ‘Jãã, reyre bairo mũ cajããrõrẽ jãã boetiya jãã ya yepare.’

¹⁵ “Bairo cũ na caboetimiatacũãrẽ, aperã, ape yepa macããna pũame quetiupau reyre bairo cũ jõõcõãñuparã. To bero tunucoásúpũ tunu cũ ya yeparũa. Bairo tunuetari bero, cũ paabojari majãrẽ na pirotijoyupũ aperãrẽ, ‘Dinerore yũ canunicũrĩcãrã nocãrõ majũ na wapataupari tocãnacãũpũ,’ ñ. ¹⁶ Bairi cũ paabojari majõcũ caãnijũgou pũame etari, atore bairo qũññupũ: ‘Quetiupau, mũ dinerore yũ mũ cacũrĩqũẽ mena yũ wapatanemoapũ tunu. Mũ pũame pũga wãmo cãnacã mil tiiri dinerore yũ mũ cacũmiatacũãrẽ, tunu pũga wãmo cãnacã mil tiiri mũrẽ yũ tunuo buipeogu,’ qũññupũ. ¹⁷ Bairo cũ caĩrõ, cũ quetiupau pũame atore bairo qũññupũ: ‘Ñumajũcõãña; cañũ mũ ãniña mũa paabojari majõcũ. Bairi nũcũrõ mena apeye petoaca caãnie ñnierẽ mũ cañnarĩcãñũgõ masĩrõ jũgori, pũga wãmo cãnacã macãã quetiupau majũ mũ jããõ joroque mũ yũ átigu,’ qũññupũ. ¹⁸ Bairi tunu cũ paabojari majõcũ cabero macããcũ pũame etari, atore bairo qũññupũ: ‘Quetiupau, mũ dinerore yũ mũ cacũrĩqũẽ mena yũ wapatanemoapũ tunu. Mũ pũame jĩcã wãmo cãnacã mil tiiri dinerore yũ mũ cacũmiatacũãrẽ, tunu jĩcã wãmo cãnacã mil tiiri mũrẽ yũ tunuo buipeogu,’ qũññupũ. ¹⁹ Bairo cũ caĩrõ, cũ quetiupau pũame qũññupũ: ‘Ñumajũcõãña; mũ cũã jĩcã wãmo cãnacã macãã quetiupau majũ mũ jããõ joroque mũ yũ átigu,’ qũññupũ.

²⁰ “Apei cũ paabojari majõcũ pũame yua cũtu etari, atore bairo qũññupũ cũ cũã: ‘Quetiupau, atie niña mũ dinerore. Yũ mũ canunimirĩqũẽ jetore mũ yũ tunuogu. Yasire ñ, jutii asero mena ñmarĩ mũ yũ qũñnocũbojawũ. ²¹ Mũa, tutuaro mena caroti mũ ãniña. Aperã yayere na mũ ãmanucũña. Tunu bairoa caoteecu nimicũã, aperã na caoteriquerũre mũ jenucũña. Bairi mũrẽ uwiri, caroaro yũ qũñnocũwũ mũ dinerore, yasire ñ,’ qũññupũ. ²² Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũ quetiupau pũame qũññupũ: ‘Mũa, paabojari majõcũ, cañuecũ majũ mũ ãniña. Bairi bairo mũ caĩrĩjẽ menaa mũrẽ ñiñabesegu. Yũre, “Mũa, tutuaro mena caroti mũ ãniña,” yũ miarũ. Tunu bairoa, “Aperã yayere na mũ ãmanucũña. Tunu bairoa caoteecu nimicũã, aperã na caoteriquerũre mũ jenucũña,” yũ miarũ. ²³ ¿Dopẽ, bairo yũ cabairijere masĩmicũã, yũ dinerore banco wiipũ mũ cũẽtĩ? Bairo cũrĩ, tie dinerore mũ cawasoriye wapa mũ wapata nemobujioricũ. Tie mena yũ mũ tunuobujoatacũ, yũ wii yũ catunuetaro,’ qũññupũ cũ quetiupau cũ ñmũrẽ. ²⁴ Bairo qũññupũ yaparori, atore bairo na ññupũ aperã, cũtu caãnarẽ: ‘Dinerore cũ cacũgomirĩjẽrẽ jeri, apei pũga wãmo cãrõ cawapata nemoĩcũrẽ cũ joya,’ na ññupũ. ²⁵ Bairo cũ caĩrõ tũgomirãcũã, cũtu caãna pũame qũññuparã: ‘Merẽ paio cũgonemoñami, pũga wãmo cãrõ majũ. Bairi bonemoẽtĩñami,’ qũññuparã. ²⁶ Bairo na caĩrõ tũgori, atore bairo na ññupũ: ‘Mũjããrẽ cariape ñiña: Noa ñna nũcũrõ mena yũ cajorijere na cañnarĩcãñũgõdata, pajãñũrõ na yũ jonemogu tunu. Aperã nũcũrõ mena yũ cajorijere na cañnarĩcãñũgõdet-icõãta, na cacũgomirĩjẽrẽ yũ ãmapeyocõãgu. ²⁷ Tunu bairoa yũ pesua, yũre reyre bairo caboetiatanarẽ na neatĩri, yũ caññajoro na pajããrecõãña,’ na ññupũ quetiupau pũame,” na ñ cũã quetibũjuyupũ Jesús.

Jesús entra en Jerusalén

(Mt 21.1-11; Mr 11.1-11; Jn 12.12-19)

²⁸ Bairo atiere quetibũjũ yaparori bero, Jesús Jerusalẽpũ ámajũñupũ yua. ²⁹ Bairi Betfagẽ, Betania na caĩrĩ macãã tũpũ cõñaácũ, cũ cabuerã pũgarãrẽ na árotiyupũ. Mai, Betfagẽ, Betania pũame Olivo na caĩrĩ buro tũpũ ãñuparõ. ³⁰ Bairi atore bairo na ñ joyupũ cũ cabuerã pũgarãrẽ:

—Ánãja ato riape caãni macããcãpũ. Topũ etarã, jĩcãũ burro jiyaturicũre cũ mũjãã bõcagarã. Cũ, burro pũame mai camasã na capesañaecũ nigũmi. Cũrẽ cũ õwãrĩ, cũ mũjãã

neapá yu tɔpɔ. ³¹ Bairi tunu aperã, mɔjããrẽ, ‘¿Nopẽirã cɔ mɔjãã òwãñati?’ na caĩata, atore bairo na mɔjãã ìwã: ‘Marĩ Quetiupau cɔ boami,’ na mɔjãã ìwã —na ì joyupɔ Jesús.

³² Bairo cɔ caĩrõ tũgo, acoásúparã cɔ cabuerã pɔgarã pɔame. Bairo na caátó yua, nipetirije Jesús cɔ caĩtatorea bairo baiyuparo. ³³ Bairi burrore na caõwãrõ ìñarĩ, cɔ uparã pɔame:

—¿Nopẽirã cɔ mɔjãã òwãñati? —na ìñuparã.

³⁴ Na pɔame atore bairo na ì yɔyuparã cauparãrẽ:

—Marĩ Quetiupau cɔ boami. Bairi cɔ jãã òwãña —na ìñuparã.

³⁵ Bairo cɔ òwã yaparori, cɔ neásúparã burrore Jesús tɔpɔ. Cɔ nee etari yua, cɔ cabuerã pɔame na jutii, cabui macããjẽrẽ, burro buire peoyuparã. Peo yaparori, Jesure cɔ nemũgõ peoyuparã burro buipɔ yua. ³⁶ Bairo na caátó bero yua, Jesús pɔame ánutuásúpɔ Jerusalén caátíwãpɔ. Bairi camasã pɔame na jutii cabui macããjẽrẽ esocũñuparã maa cɔ caátíwãrẽ. ³⁷ Bairi Jesujãã Olivo buro roaro na caetaro yua, camasã Jesure causari majã pɔame nipetiro busurique tutuaro mena ì awaja jũgoyuparã. Tunu bairoa useanirĩqũẽ mena Diore cɔ basapeoyuparã. Jesús cɔ caátijẽño ìñorĩqũẽ jũgori butioro Diore cɔ basapeoyuparã. ³⁸ Atoe bairo qũĩ basapeoyuparã:

—¡Jesús, Dios cɔ cajon, marĩ Quetiupau majũ cɔ caãnoi, cũrẽ marĩ cabasapeoro ñuña! ¡Jesús cɔ caatãje jũgori Dios jõbui macããcũ mena caroaro marĩ ãnimasĩña! ¡Bairi nipetiro cɔ marĩ basapeoroa Dios umɔrecóo macããcũrẽ! —qũĩ basapeoyuparã.

³⁹ Bairo camasã Jesure causari majã na caĩrĩjẽrẽ tũgori, atore bairo qũĩñuparã fariseo majã jĩcããrã, camasã watoapɔ caãna pɔame Jesure:

—¡Jãã cabuei, mũrẽ caĩawaja usarãrẽ tocãrõ na jãnarotiya! —qũĩñuparã.

⁴⁰ Bairo na caĩrõ, Jesús pɔame atore bairo na ìñupɔ:

—Mɔjããrẽ cariape ñiña: ãnoa camasã yũre na cabasapeoeticõata, ãtã rupaa pɔame yũre basapeobujoro —na ìñupɔ Jesús fariseo majãrẽ.

⁴¹ Merẽ yua, Jesús Jerusalén macãtɔucapɔ ãcũ, ti macãrẽ ìñajori, otiyupɔ. ⁴² Atoe bairo na ì tũgoña yapapuayupɔ Jerusalén macã macããnarẽ: “Mɔjãã, Jerusalén macããna ãme rũmɔ mɔjããrẽ yu quetibujugamiña caroa yeri cutajere. Mɔjãã pɔame tie quetire apero cayasioropɔ cañierẽ na caĩñamasĩtõtõrẽã bairo tiere mɔjãã masĩtĩña. ⁴³ Bairi mɔjããrẽ roro na caátipa rũmũrĩ atígaro. Mɔjãã wapana pɔame Jerusalẽrẽ ãtã mena eñota, ãmejoregarãma rupa macãpɔna, mɔjãã carutimasĩtĩparore bairo ìrã. Bairo átícõãrĩ, camasã, mɔjãã wapana pɔame mɔjãã tocãnacãpaupeua eñota ãmejoreri, mɔjãã ãmeo qũẽgarãma. ⁴⁴ ãmeo qũẽrĩ mɔjããrẽ pajĩare peyocõãgarãma mɔjãã wapana pɔame. Bairo mɔjãã pajĩãreri, Jerusalén macã ãnatõtõrẽ átiyasio rocamajũcõãgarãma. Tie ãtã rupaa na caẽñotamirĩqũẽ jĩcã ãtã ùno buituticuti pesaricaró manopɔ átiyasio rocacõãgarãma, mɔjãã ya macã Jerusalén macã ãnatõtõrẽ. Mɔjãã majũ Dios mɔjããrẽ cɔ canetõũ atiere mɔjãã tũgopeoepɔ. Bairi mɔjããrẽ pajĩãregarãma mɔjãã wapana,” ì yapapuayupɔ Jesús, Jerusalén macãrẽ ìñajori.

Jesús purifica el templo

(Mt 21.12-17; Mr 11.15-19; Jn 2.13-22)

⁴⁵ Bairo ìrĩ bero, Jesús etayupɔ Jerusalén macãrẽ yua. Bairo etari, templo capairi wii, ñubuerica wiire jããñupɔ. Ti wiire jããetari, to macããna nunirĩ wapatari majãrẽ, bairi wapatiri majã cũãrẽ na acurewiyojo jũgoyupɔ. ⁴⁶ Bairo na acurewiyojori, atore bairo na ìñupɔ:

—Dios cɔ caquetibujuri tutipɔ bairo ñña: ‘Yu ya wii ñubuerica wii majũ nigaro,’ ñña. Bairo caĩquetibujumiatacũãrẽ, mɔjãã pɔame apeye arũare bairo mɔjãã átiya. Camasã jeruti nunirĩ majãrẽ bairo caãna ãnirĩ jerutiri majã na caãni wii, ãtã wiire bairo mɔjãã átiya ati wii, Dios ya wiire —na ìñupɔ Jesús.

⁴⁷ Bairo áti yaparori bero, ti wiipɔ camasãrẽ na bueãñupɔ tocãnacã rũmɔna ti semanarẽ. Bairo to cɔ caãno, quetiuparã sacerdote majã, aperã Moisés ãnacũ cɔ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã, aperã cabutoa camasãrĩ majã pɔame na nipetiro, “¿Dope bairo átiri cɔ marĩ pajĩãrãati?” ãmeo ì busurpẽni jũgoyuparã na majũ. ⁴⁸ Mai, camasã pɔame nipetiro

cũ cabuerijere caroaro mena cũ tũgousayuparã. Bairi cūrẽ na capajĩarocagamirĩjērẽ átimasĩẽsuparã fariseo majã pũame.

20

La autoridad de Jesús

(Mt 21.23-27; Mr 11.27-33)

¹ Jĩcã rũmũ templo wiipũ camasãrẽ na cũ cabueñitoye, quetiuparã sacerdote majã, aperã Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ cajũgobueri majã, aperã cabutoa camasĩrĩ majã cũã, na nipetiro Jesutũ etayuparã. ² Etari atore bairo qũĩ jẽniñañuparã:

—¿Noa na carotiro mena bairo mũ átiami ñamicã mũ caátiaajere?

³ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ñũpũ Jesús cũã:

—Yũ cũã mũjããrẽ jĩcã wãme yũ jẽniñagũ. Cariape yũ mũjãã yũwa: ⁴ ¿Ni ñcũ camasãrẽ na cũ bautiza rotijoyupari Juan ãnacũrẽ? ¿Dios, o camasã pũame cũ na bautiza rotijoyupari? —na ñũpũ Jesús.

⁵ Bairo cũ caĩjẽniñarõ tũgo, yasioroaca ãmeo busũyuparã na majũ cūrẽ na caĩyũpeere: “¿Nopẽ bairo cũ marĩ yũrãati rita? ‘Dios pũame cũ bautiza rotijoricũmi,’ marĩ caĩata, ‘Toroque, ¿nopẽĩrã cũ caquetibũjuriere cariape mũjãã tũgoeti?’ marĩ ñbujioũmi. ⁶ Tunu bairoa, ‘Camasã pũame cũ bautiza rotijoyupa,’ marĩ ñ masĩetĩña. Bairo marĩ caĩata, camasã pũame ãtã rupaa mena marĩ wẽpajĩãbujiorãma. Merẽ nipetiro camasã, ‘Juan ãnacũ Dios cũ caquetibũjurotijoricũ majũ ãmi,’ ñ tũgoñamasĩrãma,” ãmeo ñũparã.

⁷ Bairi atore bairo qũĩñuparã fariseojãã Jesure:

—Jãã masĩetĩña Juarẽ cabautiza rotijoricũre.

⁸ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ñũpũ:

—Cariape yũ mũjãã yũetiya. Bairi yũ cũã, ‘Noa ñna na carotiro mena tore bairo yũ átimasĩña,’ mũjããrẽ ñi quetibũjuetigu —na ñũpũ Jesús fariseojããrẽ.

La parábola de los labradores malvados

(Mt 21.33-44; Mr 12.1-11)

⁹ Cabero aperã camasã catũgori majãrẽ ati wãmerẽ ñcõñarĩ Jesús na quetibũjũyupũ: “Ñũpũ jĩcãũ wese upaũ. Cũ pũame use wesere qũẽnoñupũ. Bairo ti wesere ote yaparori bero, acoásũpũ cayoaropũ. Mai, águ jũgoye, cũ wesere wasocũñupũ aperã paari majãrẽ, wapatagu. ¹⁰ Cabero yua, use cabũtiri yũtea caetaro masĩrĩ, cũ ñmũ jĩcãũrẽ cũ joyupũ cũ ya wesere cũ cawasoricarã tũpũ. Cūrẽ na cawasorique wapare bori, cũ joyupũ, tie wapare cũ jeatĩbojaáto, ñ. Bairo cũ ñmũrẽ cũ cajomiatacũãrẽ, wese paari majã pũame, cũ caetaro cũ qũẽñuparã. Bairo cũ qũerĩ, ñe ñnie mácũ cũ átitunuo joyuparã. ¹¹ Tunu ti wese upaũ pũame apei cũ ñmũrẽ cũ joyupũ. Cũ cũãrẽ torea bairo cũ ásuparã. Roro cũ átieperi, cũ qũẽñuparã. Bairo áti yaparori, ñe ñnie mácũ cũ átitunuo joyuparã cũ cũãrẽ. ¹² Cabero apei, tunu cũ joyupũ. Tunu torea bairo cũ ásuparã ti wesere capaari majã pũame. Roro cũ cãmii turi, cũ acuwĩyo joyuparã ti wese camanopũ.

¹³ “Bairo jeto use wese macããna na caáto ññamirĩ, atore bairo ñ tũgoñañupũ use wese upaũ majũ pũame: ‘¿Dope yũ ácũati yua? Yũ macũ, yũ camairẽ cũ yũ jogũ na tũpũ. Cũ roquere cũ nũcũbũgobujiorãma, yũ macũ cũ caãnoi,’ ñ tũgoñañupũ. ¹⁴ Bairi cabero yua, wese paari majã pũame ti wese upaũ macũ cũ caatóre ññarĩ, ãmeo ñũparã: ‘Atĩyami ati wese upaũ macũ. Cũã niñami cũ pasũ cũ cariaro bero ati wesere cacũgousapaa. Bairi cũ marĩ pajĩãrocacõãto. Bairo marĩ caápata, ati wese uparãrẽ bairo marĩ tuagarã,’ ãmeo ñũparã na majũ. ¹⁵ Bairo caĩrã ãnirĩ na caĩrõrẽã bairo ásuparã. Ti wese tũnipũ cũ neowaátĩ, cũ pajĩã rocacõãñuparã,” na ñ quetibũjũyupũ Jesús.

Bairo ñ quetibũjũ yaparo, atore bairo na ñ jẽniñañupũ cũ caĩrĩjērẽ catũgori majãrẽ: “¿Dope bairo ácũmi mũjãã ñ tũgoñañati cũ macũrẽ na capajĩãrocaro bero ti wese upaũ pũame yua? ¹⁶ Bairo átigũmi: Topũ á, ti wese paari majãrẽ na pajĩã recõãgũmi. Bairo na átireri bero, aperãrẽ cũ wesere coteroticũgũmi,” na ñũpũ Jesús.

Bairo cũ caĩrõ tũgori, atore bairo qũĩñuparã Jesure:

—¡Tocārōã ĩ jānaña tiere! ¡Ĵētīcōãña! —qũĩņuparã.

¹⁷ Bairo na caĩrō, na ĩñarĩ, atore bairo na ĩņupũ:

—ĴNopẽĩrã, ‘Tocārōã ĩ jānaña tiere,’ ym mũjãã ĩñati? ĴTorea bairo na ĩ quetibũjm woacũẽsupari Dios yaye quetibũjurica tutipure? Atoe bairo ĩña:

‘Ūtã mena cawii qũẽnorĩ majã ĵĩcã ũtããrẽ na caboetimiatacũãrẽ, tia pũame caãni majũricã nigaro.

Tia camanicōãta, wii manibujioricarõ,’ ĩ quetibũjm woacũņupã Dios ya tutipũ.

¹⁸ Bairi ni ĵĩcãũ ũcũ tia ũtãã mena cũ cañarocapeata, rocapecoabujioymi. Tunu bairoa tia, ĵĩcãũ buipũ to cañarocapeata, cũ rocaboo roacōãbujioero —na ĩ quetibũjũyupũ Jesús.

¹⁹ Bairo cũ caĩquetibũjm yaparoro, quetiuparã sacerdote majã, bairi Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã pũame masĩcōãņuparã Jesús cũ caĩrĩjẽrẽ. “Marĩ pũame tia ũtããrẽ carocari majãrẽ bairo marĩ ãniña. Bairi marĩrẽã ĩgu ĩcũmi Jesús,” ĩ tũgoñaņuparã. Bairo ĩ tũgoñamasĩrĩ jicoquei Jesure cũ ñegamiņuparã. Bairo cũ ñegamĩrãcũã, cũ ñemasĩẽsuparã, camasãrẽ na uwĩrã.

El asunto de los impuestos

(Mt 22.15-22; Mr 12.13-17)

²⁰ Bairi Jesutu na joyuparã catũgorutiri majãrẽ. Na pũame nucũbũgori majãrẽ bairo Jesure na cabai ĩñorō boyuparã, rorije cũ bũsuo joroque ĩrã. Bairi roro cũ caĩata, quetiupau gobernadore cũ marĩ bũsũjãmasĩgarã ĩrã, bairo na joyuparã. ²¹ Bairi na pũame cũtu etari, atore bairo qũĩ jẽniñaņuparã Jesure:

—Cabuei, jãã masĩña merẽ mũ caatĩãnierẽ. Mũa, caroaro cariape minucũña. Tunu bairoa cañorẽ bairo mũ quetibũjnucũña. Aperã roro na cabaurije, aperã caroaro na cabaurije jũgori mee na miñabeseya. Mũa, cariapea Dios marĩrẽ cũ caãnirotiricarorea bairo mũ bueya. ²² Bairo cabai ãnirĩ, Ĵdope bairo mi tũgoñañati romano majã marĩrẽ na carotirijere? ĴTo ñuñati quetiupau emperadore camasã yaye dinerore jeri jãã cajoata, o to ñueticũti? —qũĩ jẽniñaņuparã.

²³ Jesús pũame roro na caĩtũgoñarĩjẽrẽ masĩcōãrĩ, atore bairo na ĩņupũ:

²⁴ —Jau, yure joñijate moneda tiire —na ĩņupũ.

Bairo na canunirō, na ĩņupũ:

—ĴNoa riapẽ to tusayati ti tii moneda tiicapure? Tunu bairoa, Ĵnoa wãme woaturique to tusayati? —na ĩ jẽniñaņupũ Jesús.

Bairo cũ caĩrō, na pũame ĩņuparã:

—Emperador, quetiupau ya wãme, bairi tunu, cũ riapẽ tusaya ti tii moneda tiicapure —qũĩņuparã.

²⁵ Bairo na caĩquetibũjũro, atore bairo na ĩnemoņupũ Jesús tunu:

—Toroque emperador quetiupure cũ yaye caãnierẽ, cũrẽ cũ tunuojoya. Tunu bairoa Dios yaye caãnierẽ Diore cũ jonucũña —na ĩ quetibũjũyupũ Jesús fariseojããrẽ.

²⁶ Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ tũgori yua, nopẽ bairo pũame qũĩto masĩẽsuparã fariseo majã pũame camasã watoare. Bairoa boca bũsueticōãņuparã, Jesús na cũ cayũrijere tũgorã. “ĴNocārō cũ masĩñati!” ĩ, tũgoñacōã jãnasuparã yua.

La pregunta sobre la resurrección

(Mt 22.23-33; Mr 12.18-27)

²⁷ Cabero ĵĩcããrã, saduceo majã na caĩrã qũĩñarã asũparã Jesure. Mai, saduceo majã pũame atore bairo caĩtũgoñarĩ majã ãņuparã: “Camasã cariaccoatana, nopẽ bairo catitunu masĩẽnama,” ĩ tũgoñaņuparã. Bairi atore bairo qũĩņuparã Jesure:

²⁸ —Cabuei, Moisés ãnacũ atore bairo marĩrẽ ĩ woatucũñaņupĩ tirũmũpũre: “Ni ĵĩcãũ ũcũ cawãmojiyaricu cũ nũmo mena pũnaa mácũã cũ cariaccoatana, cũ ãnacũ bai pũame cũ buiacore cō cũ wãmojiyaáto. Bairo cũ caáto, cũ pũnaa caãniparã pũame cũ ãnacũ pũnaarẽ bairo ãnibujiorãma,” ĩcũņupĩ. ²⁹ Tiere mũ masĩ. Bairi ape wãmerẽ ĩcōñarĩ jãã quetibũjũra mai: ãņuparã ĵĩcãni, ĵĩcãũ pũnaa ĵĩcã wãmo peti pũga pẽnirō caãnacãũ majũ. Bairi cajũgocũ pũame wãmojiya jũgoyupũ. Cabero pũnaa mácũã riacoásũpũ. ³⁰ Bairi cũ

ānacū bai p̄ame cū buiacore wāmojiyayur̄u tunu. Cabero pūnaa mácūā riacóásúr̄u cū cūā. ³¹ Tunu bairoa cū ānacū bai, apei p̄ame cū buiacore wāmojiyayur̄u tunu. Cabero cū cūā riacóásúr̄u pūnaa mácūā. Bairi, bairo jeto baiyuparā nipetiro na ānana bairā, aperā cūā. Bairo nipetiro cō mena n̄mo c̄timirācūā, nipetirā cō mena pūnaa mána jeto riapeticoasuparā. ³² Cabero na ānana n̄mo caānimirīcō cūā riacóásúr̄o. ³³ Bairo ati yerap̄u nipetirā n̄mo caānacō ānirī yua, cariaricarā tunu na cacatirōp̄u na caāno, ¿ni n̄mo majū cō ānicūti? —qūī jēniñañuparā saduceo majā Jesure.

³⁴ Bairo na caīrījērē tūgo, atore bairo na iñupū:

—Ati ɯm̄recóore caāna, carōmia manap̄u c̄tinucūñama. Cañm̄na cūā n̄mo c̄tinucūñama. ³⁵ Aperā Dios mena na catūgoñatutuarije jūgori, ape ɯm̄recóore tunu catiri, caetaparā p̄ame roque n̄mo manigarāma. Tunu bairoa na pūnaa rōmiarē na n̄motietigarāma. ³⁶ Top̄ure p̄gani riaetigarāma nipetiro to macāāna. Ángelea majā na caānorē bairo nigarāma. Tunu bairoa Dios cū cacatiorā ānirī, cū pūnarē bairo majū caāna nigarāma. Bairi n̄mo c̄taje manigaro ti ɯm̄recóop̄ure yua. ³⁷ Bairi Moisés ānacū cū caquetibuj̄uwoacūñarīcā tutip̄u marī quetibuj̄u masīōña atore bairo: ‘Nipetiro camasā cariaccoatana nimirācūā, caticoagarāma.’ Ti tutip̄u yuc̄u ɯmirōcūā caūpetietire cū caquetibuj̄urīcarap̄ure atore bairo ī woatuyupi Moisés: ‘Ȳna, ȳn āniña Abraham, cū macū Isaac, bairi cū macū Jacob quetiup̄au caānacū,’ iñupī. ³⁸ Dios p̄ame cayasirā ānana ūna quetiup̄au mee niñami. ¡Cacatirā majū quetiup̄au roque niñami! Dios, cū caññajorore na nipetiro cacatirārē bairo caāna niñama —na ī quetibuj̄uyur̄u Jesús saduceo majārē.

³⁹ Bairo cū caīrō tūgori, jīcāārā fariseo majā mena macāāna atore bairo qūīñuparā:

—Cabuei, caroaro majū m̄ quetibuj̄uya —qūīñuparā Jesure.

⁴⁰ Bairi yua, p̄gani cū jēniñanemo masīēsuparā.

¿De quién es descende el Mesías?

(Mt 22.41-46; Mr 12.35-37)

⁴¹ Cabero Jesús atore bairo na ī jēniñañupū:

—¿Nopērā, “Mesías Dios cū cajou, David ānacū p̄rāmi nigūmi,” na ī quetibuj̄unucūñati? ⁴² David ānacū p̄ame Salmos tutip̄ure atore bairo ī woatuyupi:

‘Dios p̄ame ȳn Quetiup̄aure atore bairo qūīwī:

“Ato ruiya cariape n̄gōā p̄ame mai.

⁴³ M̄ pesua caānanarē na ȳn canetōnucārō bero, m̄ p̄ame na m̄ rotimasīḡu,”

iñupī David ānacū, Dios cū caīrīqūērē.

⁴⁴ Bairi Dios cū cajoure, “ȳn Quetiup̄au” cū cañmiatacūārē, ¿nopērā, “David ānacū p̄rāmi ānigūmi,” na ī quetibuj̄unucūñati? —na iñupū Jesús, na catūgomasīparore bairo ī.

Jesús acusa a los maestros de la ley

(Mt 23.1-36; Mr 12.38-40; Lc 11.37-54)

⁴⁵ Cabero capāārā camasā na catūgoño, atore bairo na iñupū Jesús cū cabuerārē: ⁴⁶ “Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā na caātiānierē tūgoñamasīña: Na p̄ame jutii cayowerijere jāñajesoyama. Bairo cajānarā ānirī maap̄u na caāñesēāta, nipe-tiro camasā n̄c̄b̄ugorique mena na cajēnirōrē bonucūñama. Tunu bairoa n̄ubuerica wiirip̄u na caápāta, caroapaure jetore ruiganucūñama. Tunu bose r̄m̄u caāno narē na capiata, caroapaure ruiiri ɯgaganucūñama. ⁴⁷ Tunu bairoa cawapearā rōmirī ya wiirire ēmanucūñama. Tunu yoaro Diore cū jēniñubuetonucūñama. Na p̄ame roque aperā netōjāñurō popiye tām̄ogarāma.”

21

La ofrenda de la viuda pobre

(Mr 12.41-44)

¹ Cabero templo wiir̄u ācū, Jesús paio cadinero cūnarē na iñajoyur̄u. Na p̄ame dinero jāārīcā patarip̄u na yaye dinerore jāārā ásuparā. ² Na bero cawapeao caboracao

cũã jããñupõ puga moneda, cobre tiiriacarẽ, cacũgoeco majũ nimiocũã. ³⁻⁴ Bairo cõ caáto ñña, atore bairo na ññupũ Jesús:

—Ánoa cadinero cũgonetõõrã ãnirĩ narẽ catuarijere jããñama. Atio cawapeao pũame cabopacenetõõ ãnirĩ, cõ cacũgomirĩjẽ nipetirijere jããñamo. Bairi cariape mujããrẽ ñña: Dios cũ caññajoro atio pũame cadinero cũgorã netõõjãñurõ jããñamo —na ññupũ Jesús.

Jesús anuncia que el templo será destruido

(Mt 24.1-2; Mr 13.1-2)

⁵ Cabero jĩcããrã to caãna templo wiire ññarĩ, atore bairo ãmeo ĩ busũyuparã: “¡Nocãrõ caroa wii majũ to ãniñati ati wii! Paca ùtãpãĩrĩ ñña. Tunu bairoa camasã aperã na canunirĩqũẽrẽ na cacũrĩqũẽ mena caroa wii majũ bauya,” ãmeo ĩ busũyuparã, templo wiire ññarĩ na majũ.

Bairo na caĩrõ tũgori atore bairo na ññupũ Jesús:

⁶ —Jĩcã rũmũ, ati wiire roro na caátipa rũmũ etagaro. Bairo caetaro, jĩcã ùtãã ũno bui tuticuti pesaricaro manopũ átiyasio rocacõãgarãma ati wiire —na ññupũ Jesús camasãrẽ.

Señales antes del fin

(Mt 24.3-28; Mr 13.3-23)

⁷ Bairo Jesús cũ caĩrõ, atore bairo qũĩ jẽniñañuparã:

—Cabuei, ¿nocãrõpũ to bairoati atie mũ caĩrĩjẽ? ¿Dope bairo merẽ, “Jesús cũ caĩrĩqũẽ etaro baiya,” jãã ĩ masĩrãati?

⁸ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgori, atore bairo na ññupũ Jesús: “Caroaro majũ mujãã tũgoñamasĩgarã, jããpũ jãã itoecore, ĩrã. Capããrã atĩgarãma caĩtoñesẽãrĩ majã. Atore bairo ĩgarãma: ‘Yua, yũ ãniña Dios cũ cajou. Ámea ñña Dios marĩrẽ cũ canetõõrĩ yũtea,’ ĩgarãma. Bairo na caĩmiatacũãrẽ, cariape na mujãã tũgoetigarã. ⁹ Tunu bairoa mujãã queti tũgogarã: ‘Camasã aperopũ cũãrẽ ãmeo pajĩãrã átiuparã.’ Bairo na caátie quetire tũgori, tũgo acuaeticõãña. Ati mũmrecóo capetiparo jũgoye bairoa cabaijũgoye cutipee ñña bairopũ. Bairi tũgo acuaeticõãña,” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús.

¹⁰ ĩ quetibũjũ yaparo, na quetibũjũ nemoñupũ tunu: “Aperã jĩcã yepa macããna, ape yepa macããna mena ãmeo pajĩãgarãma. Tunu bairoa jĩcã macã macããna, ape macã macããna mena ãmeo pajĩãgarãma. ¹¹ Tunu tutuaro mena ati yepa cũã yuguĩgaro nipetiropũ. Apeye aua riarique atĩgaro. Riaye cũã noo caãno cãnacãpaurũa nigaro. Tunu mũmrecóopũre acũorije majũ bai ĩnogaro. Marĩ caññãñetĩẽ ũnie bai ĩnogaro.

¹² “Mai, atie cabaiparo jũgoye mujããrẽ roro átijũgogarãma. Mujããrẽ ñerĩ, popiye mujãã baio joroque mujãã atĩgarãma. Nubuerica wiiripũ mujããrẽ jeágarãma, to macããna mujããrẽ na caññabeseparore bairo ĩrã. Bairo átiri, mujããrẽ preso jorica wiiripũ mujãã cũrecõãgarãma. Tunu yũ yarã mujãã caãno jũgori, na pũame mujããrẽ roro na catu- tiparore bairo ĩrã, quetiuparã gobernadores, bairi quetiuparã reyes tũpũ cũãrẽ mujãã neágarãma. ¹³ Bairo na caátimiatacũãrẽ, na ũnarẽ yũ yaye quetire nemojãñurõ mujãã quetibũjũ masĩgarã bairãpũ. ¹⁴ Bairi quetiuparã roro mujããrẽ na caátiparo jũgoye, ‘¿Dope bairo na marĩ ĩrãati?’ ĩ tũgoña macãẽtĩcõãña. ¹⁵ Yũ pũame mujãã caĩpeere yũ masĩõgũ. Bairo yũ caátoi, ni jĩcãũ ũcũ mujãã pesua mena macããcũ mujãã caĩrĩjẽrẽ nũcãmasĩẽtĩgũmi. Ni ũcũ manigũmi mujããrẽ cabotioũ. ¹⁶ Bairãpũ, mujãã yarãrẽ bairo caãna nimirãcũã, mujãã busujã buitiregarãma. Bairi mujãã pacua, mujãã bairã, aperã mujãã yarã, mujãã baparã cũã mujãã busujã buitiregarãma. Bairo átiri, jĩcããrãrẽ mujãã pajĩãregarãma. ¹⁷ Bairi yua, ati mũmrecóo macããna nipetiro mujããrẽ ĩnategarãma, yũ yarã mujãã caãnoi. ¹⁸ Bairi roro mujããrẽ na caátimiatacũãrẽ, mujãã yasietigarã. Mujãã poawẽ jĩcãwẽãcã ũno yasietigarõ. ¹⁹ ¡Bairi yũ yaye jĩcã wãmeacã ũnorẽ jãnaeticõãña, mujããrẽ Dios cũ canetõõparore bairo ĩrã!

²⁰ “Jĩcã rũmũ soldaua, pajĩãrĩ majã Jerusalén macãrẽ na cajotoa ãmejorero ĩñarã, atore bairo mujãã ĩ tũgoñamasĩgarã: ‘Merẽ ati macã yasigarõ baiya,’ mujãã ĩ tũgoña- garã. ²¹ Bairi mujããrẽ ñña: Judea yepa macããna ùtã yucũpũ na ruti ápáro. Aperã Jerusalén macããna ti macãrẽ na witiweyoátó. Tunu aperã wesepũ caãna ti macãrẽ na

tunuapéricōāto. ²² Ti rūmurī pūame camasā rorije na caátiei jūgori popiye na cabairi rūmurī nigaro. Nipetiro baigaro Dios busurica tutipū cū caīquetibūjū jūgoyeticūrīcārōrē bairo. ²³ Ti rūmurē roro ati yeparūre bairique nigaro. Dios pūame popiye na baio joroque na átigūmi, na yaye wapai. ¡Bairi carōmia bairirupā caāna popiye netōōrō baigarāma! ¡Tunu bairoa, caūpūrāācārē capūnaacūna cūā popiye netōōrō baigarāma ti rūmurē! ²⁴ Bairi ti macā macāāna jīcāārā besui riagarāma. Aperā preso joricarā na caānoi, nipetiro macā macāārīpū ácoagarāma. Aperopū macāāna pūame Jerusalén macārē ēmacōāgarāma yua. Na pūame ti macāpū nicōā nigarāma Dios cū caátirotiricarō cārō,” na ī quetibūjūyupū Jesús.

El regreso del Hijo del hombre

(Mt 24.29-35, 42-44; Mr 13.24-37)

²⁵ Ī quetibūjū yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “Jō ũmurecōopū ricaati cabaurije baugaro. Muipū ũmureco macāācū, ñami macāācū cūā, ñocōā cūā ricaati baugarāma. Bairi yua, nipetiro camasā tiere ĩña acūacoagarāma. Tunu bairoa ria capairiya oco turi roro cabūsoajorore tūgori tūgo acūacoagarāma. ²⁶ Camasā pūame bairo cabairo ĩñarī: ‘¿Dope bairo to bairoati ati ũmurecōo?’ ĩ uwitūgoñagarāma butioro. Ñocōā cūā yuguñacoagarāma. ²⁷ Bairo cabairo beropū, yū, Camasā Jūgocūre ñiñamugō jogarāma. Buseriwo watoapū nocārō yū catutuarije mena, bairi yū caasiyabatorije mena yū caatóre ĩñajogarāma. ²⁸ Bairi mūjāārē ñiña: Mūjāārē yū caquetibūjūrijere bairo caetaro ĩñarī wāmūncāña. Bairo wāmūncārī, jōbui pūame mūjāā wāmōrīrē ñumugōjori coteya. Yū, tocārōā yū atīgū, mūjāārē netōū acú,” na ĩ quetibūjūyupū Jesús.

²⁹ Bairo ĩ quetibūjū yaparori, ati wāmerē ĩcōñarī na quetibūjū nemoñupū tunu: “Higuera cawāmecūti yucū, o apei yucū cabairijere mūjāā masīña. ³⁰ Ti yucū cawāma pūū cawasoaro ĩñarī, ‘Merē cūma cōñarō baiya,’ mūjāā ĩ masīña. ³¹ Torea bairo mūjāārē yū caquetibūjūrijere caetaro ĩñarī, ‘Merē Dios cū carotimasīrīpā cōñarō baiya,’ mūjāā ĩ masīgarā.

³² “Cariape mūjāārē ñiña: Mūjāārē yū caquetibūjūrijere baijūgogaro ti yutea macāāna na cariaparo jūgoye. ³³ Ati ũmurecōo, ati yepa cūā yasipeticoagaro. Yū yaye quetibūjūrijere roque petietigaro. Yū caīrōrēā bairo baicoagaro.

³⁴ “Caroaro tūgoñaña. Ti rūmū caetaparo jūgoye mūjāā ĩña acūare. Nemo yū catunuetari rūmurē, yū yarā roro na caátīānorē ñiñagaetiya. Cacūmurārē, bairi ati yepa macāājērē catūgoñarīqūē pairā cūārē na ñiñagaetiya. Bairi caroaro āña tocānacā rūmū. ³⁵ Waibūcū pūame petiire cū cayoata, rutimasīētīñami. Torea bairo ti rūmū caetaro, camasā tocānacāpā macāāna rutimasīētīgarāma. ³⁶ Bairi yū caetaparore caroaro yuya. Tunu atore bairo Diore cū jēniña: ‘Ti rūmū caetaripā tūgoñatutuariquere jāā joya, ti rūmū cabaipeere jāā canetōmasīparore bairo ĩrā. Bairi tunu jāā, Camasā Jūgocū tūpū jāā caetaparore bairo ĩrā, tūgoñatutuariquere jāā joya,’ qūī jēniña tocānacā rūmū,” na ĩ quetibūjūyupū Jesús.

³⁷ Jesús pūame ũmurecore templo wiipū ñubuenucūñupū ti semanarē. Ñami pūamerē ácoanucūñupū Olivo cawāmecūti burōpū, ñami netōōgū. ³⁸ Camasā nipetiro tocānacā ñamirōcā caāno templo wiipū etanucūñuparā, Jesús cū cabuerijere tūgorā etarā.

22

Conspiración para arrestar a Jesús

(Mt 26.1-5, 14-16; Mr 14.1-2, 10-11; Jn 11.45-53)

¹ Merē yua, cōñarō baiyuparo bose rūmū, Pascua na caīrī rūmū, pāārē cawauarije caasua manierē na caūgari bose rūmū majū. ² Quetiuparā sacerdote majā, bairi Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā pūame, “¿Dope bairo átiri Jesure cū marī pajīrāati?” āmeo ĩ būsuyuparā na majū. Bairāpū, átimasīēsuparā mai, camasārē uwirā.

³ Bairi yua, wātī cū jāāñupū Judas Iscariote na caīrē. Cū pūame Jesús bueri majā pūga wāmo peti rūpore pūga pēnirō cānacāñ mena macāācū jīcāū āñupū. ⁴ Bairi yua, Judas

pɥame na ñnaɯ ásúpɥ quetiuparã sacerdote majã, bairi tunu aperã templo wii quetiuparã majürẽ. Na tɥpɥ etari, Jesure bɥsujã buitirocacõãñupũ, cũ na capajĩãmasĩparore bairo ï. ⁵ Bairo cũ caĩrõ tũgo yua, ɥseanicoasuparã. Bairo ɥseanirĩ, “Dinero mɥrẽ jãã jogarã tie wapa,” qũĩñuparã templo wii quetiuparã pɥame Judare. ⁶ Bairo cũ na caĩrõ, “Jau,” ïrĩ, jeyupɥ dinerore. Tie dinerore jeri bero, Judas pɥame camasã manorẽ ñnarĩ macãjũgoypɥ, Jesure na ñerotigɥ.

La Cena del Señor

(Mt 26.17-29; Mr 14.12-25; Jn 13.21-30; 1 Co 11.23-26)

⁷ Merẽ yua, etayuparo Pascua bose rũmɥ, pããrẽ cawauarije asuena na caɥgari bose rũmɥ. Tunu bairoa oveja nurĩcũ macũ cordero na caĩrẽ pajĩarĩ na caɥgari bose rũmɥ etayuparo. ⁸ Bairo ti rũmɥ caetaro ñna, Jesús pɥame atore bairo na ï joyupɥ Juan, apei Pedro menarẽ:

—Pascua bose rũmɥ marĩ caɥgapeere qũẽnoyurájã.

⁹ Na pɥame bairo cũ caĩrõ tũgo, qũĩñuparã:

—¿Noopɥ marĩ caɥgapeere jãã caqũẽnoyuro mɥ boyati?

¹⁰ Bairo na caĩjẽniñarõ, atore bairo na ññupũ Jesús:

—Jerusalén macãrẽ etarã, mɥjãã bócaetagarã jĩcãũ caũmɥrẽ, ocorɥ pɥsari caácũre. Cũrẽ cũ bócaetari, cũ bero mɥjãã ɥsaápã. ¹¹ Cũ ɥsaa yua, cũ wiipɥ cũ cajããrõ, ti wii upaɥre atore bairo cũ mɥjãã ïgarã: ‘Cabuei bairo ï jẽniñajoyami: “¿Noopɥ to añiñati Pascua bose rũmɥ caãno yɥ cabuerã mena yɥ caɥgapa arɥa?” ï jẽniña rotijoyami,’ mɥjãã ïgarã. ¹² Bairo mɥjãã caĩjẽniñarõ, mɥjãã ñnogɥmi jõbuiipɥ caroaro qũẽnoweyorica arɥare. Topɥ marĩ caɥgapeere mɥjãã qũẽnoyuwa —na ññupũ Jesús.

¹³ Bairo cũ caĩrõ tũgo, acoásuparã. Topɥ na caetaro, nipetiro Jesús na cũ caĩtatorea bairo baipticõãñuparõ. Bairi topɥ qũẽnoyuyuparã Pascua bose rũmɥ na caɥgapeere yua.

¹⁴ Cabero yua, na caɥgari hora caetaro, Jesús bairi cũ cabuerã nipetiro etanumurĩ ruiyuparã mesapɥ. ¹⁵ Bairo nipetiro na caruiro ñnarĩ, atore bairo na ññupũ Jesús cũ cabuerãrẽ:

—¿Nocãrõ majũ ati Pascua bose rũmɥrẽ mɥjãã yɥ jũgouɥgaganucũmitujopɥ yɥ cariaparo jũgoye! ¹⁶ Cariape mɥjããrẽ ñiña: Dios cũ carotimasĩrĩpau caetaparo jũgoye mɥjãã mena yɥ ɥganemoetigɥ —na ññupũ.

¹⁷ Bairo ï yaparo, cũ wãmo mena jĩcãɥ etiricarɥre nerĩ, “Dios, mɥ ñujãñuña jãã mena,” qũĩ yaparori, atore bairo na ññupũ Jesús, cũ cabuerãrẽ:

—Atie ɥse ocore ãmeo tĩãbato peyocõãña. ¹⁸ Cariape mɥjããrẽ ñiña: ãmea mɥjãã mena atie ɥse ocore pɥgani yɥ etinemoetigɥ yɥ Pacɥ cũ carotimasĩrĩpau tunu caetaro marĩ caetinemoparo jũgoye.

¹⁹ Cabero tunu cũ wãmo mena pããrẽ nerĩ, “Dios mɥ ñujãñuña jãã menarẽ,” ï yaparori, carecomacã peenerĩ na batoyupɥ Jesús cũ cabuerãrẽ. Nunirĩ atore bairo na ññupũ:

—Atie pan, yɥ rupaɥ niña. Mɥjããrẽ yɥ cariabojarije macããjẽ niña. Bairi mɥjãã cãã, cabero atore bairo yɥ caátajere tũgoñarĩ, pããrẽ mɥjãã bato ɥganucũgarã —na ññupũ.

²⁰ Cabero tunu torea bairo ásupɥ etiricarɥre, ɥga yaparori bero. Alore bairo na ññupũ Jesús:

—Atirɥ macããjẽ ɥse oco pɥame yɥ rií niña. Camasãrẽ netõõgɥ, yɥ riacoagɥ. Bairo yɥ cariapere jũgori cawãma wãme camasãrẽ Dios cũ caátibojacũrĩjẽ niña. ²¹ Tunu apeyera yɥre roro caĩbuitirocapau yɥ mena, yɥ caɥgari mesapɥ ɥgaruiyami cũ cãã. ²² Torecuna, yɥ, Camasã Jũgocɥ, yɥ Pacɥ yɥ cũ cabairotijoricarorea bairo yɥ baigɥ. Cabaimiatacũãrẽ, yɥre caĩbuitirocapaɥre cũ carorije wapa paio nigarõ —na ññupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

²³ Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ tũgori, “¿Ni majũ cũ ãnicuti cũrẽ caĩbuitiri majõcɥ?” ãmeo ï jẽniña jũgoyparã na majũ, cũ cabuerã pɥame.

Quién es el más importante

²⁴ Cabero tunu Jesús cũ cabuerã pɥame, “¿Ni majũ cũ ãnicuti jĩcãũ marĩ mena macããcũ, caãni majũrẽ bairo caãcũ?” ãmeo ï bɥsɥyuparã. ²⁵ Bairo na caĩrĩjẽrẽ

tũgo, atore na ñũpũ Jesús: “Ati yepa macããna quetiuparã reyre bairo caãna tutuaro mena na rotiepeyama na roca macããnarẽ. ‘Camasãrẽ cajuãna’ wãmecũtiyama bairãpna. ²⁶ Tore bairo na cabaimiatacããrẽ, mũjãã pũame roquere tore bairo baietirotiya. Bairo pũame bairotiya mũjããrẽ: Mũjãã mena macããcũ, caãnimajũũrẽ bairo caãnigau mũjãã mena macããcũ, mũjãã roca netõjãñurõ carotimasĩrẽ bairo ãnirotiya. Tunu bairoa carotiri majõcũre bairo caãnigau, mũjãã ãmũrẽ bairo cũ ãmarõ. ²⁷ Toroque, ¿ni pũame cũ ãnicũti caãnimajũũrẽ bairo caãcũ: Mesapu caũgarui pũame, o cũrẽ caũgarique qũẽnonuũ pũame, cũ ãnicũti caãnimajũũrẽ bairo caãcũ? Ati yepa macããna pũame, ‘Mesapu caũgarui pũame cũrẽ caũgarique qũẽnonuũ netõõrõ caãnimajũũ niñami,’ ñ tũgoñabujiorãma. Bairo na caĩtũgoñamiatacããrẽ, yũ pũame ugariquere caqũẽnonuũ ãmũrẽ bairo yũ ãniña mũjãã menarẽ.

²⁸ “Apeyera tunu ati yeparũre popiye yũ cabairi rũmũrĩrẽ mũjãã roque tocãnacãnia yũ mena mũjãã bapacũti ãmũ. ²⁹ Bairo mũjãã cabairoi, yũ Pacu yũre rotimasĩrĩqũẽrẽ cũ ca-joricarorea bairo yũ cũã rotimasĩrĩqũẽrẽ mũjããrẽ yũ joya. ³⁰ Bairi yũ carotimasĩrĩpaũru mũjãã cũã eti, uga, mũjãã átigarã yũ ya mesapu. Tunu bairoa quetiuparã na caruiro ãno, tronopũ mũjãã ruigarã. Israel yepa macããna, pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacã poari macããna na caátajere ñnacõñarĩ na mũjãã ññabesegarã,” na ñũpũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

Jesús anuncia que Pedro lo negará

(Mt 26.31-35; Mr 14.27-31; Jn 13.36-38)

³¹ Cabero tunu qũĩnemoñupũ Jesús Simorẽ:

—Simón, yũ yau, tũgoya yũ caĩrĩjẽrẽ: Satanás pũame mũjããrẽ busũjãgũmi, roro mũjãã caátiparore bairo ñ. Jĩcãũ trigo aserire cũ cajũgarerore bairo mũjãã cũãrẽ regayami. Yũ mena mũjãã caãnorẽ boojãẽtĩñami. ³² Bairo Satanás mũjããrẽ cũ caátigamiatacããrẽ, yũ pũame mũrẽ Diorũre yũ jẽnibojaapu, cũ mena caroaro majũ mũ catũgoñatutuaparore bairo ñ. Bairi yua, yũ mena tunu caroaro nemojãñurõ tũgoñatutuari marĩ yarãrẽ caroaro na mũ jũgoãnigũ.

³³ Bairo Jesús cũ caĩrõ tũgo, qũĩñupũ Pedro pũame:

—Yũ Quetiupau, di rũmũ ãno mũ yũ aweyoetigũ. ãmea mũ mena preso jorica wiĩru yũ ámasĩña. Tunu bairoa mũ mena yũ baiyasi masĩña —qũĩñupũ Simón Jesure.

³⁴ Bairo cũ caĩrõ, atore bairo qũĩñupũ Jesús Simorẽ:

—Pedro cariape mũrẽ ñiña: ãme ñamia ãbocũ cũ capiiparo jũgoye itiani majũ, ‘Cũ yũ masĩẽtĩña Jesure,’ yũ mitogu —qũĩñupũ Jesús Simorẽ.

Se acerca la hora de la prueba

³⁵ Cabero tunu atore bairo na ñũpũ Jesús:

—Mũjããrẽ wasopoa ãno, bairi moneda jããrĩcã poa ãno cũãrẽ, bairi tunu rũpo juti ãnie cũãrẽ cũgoena, mũjããrẽ yũ caãrotirica rũmũrẽ, ¿ñe ãnie mũjãã to rũsari? —na ñũpũ Jesús.

Bairo cũ caĩrõ, qũĩñuparã:

—Ñe ãnie jãã rũsaeru.

³⁶ Bairo na caĩrõ, na ñnemoñupũ tunu:

—Bairi ãmerã, cawasopoacũcũ, cũ wasopoare cũ neápáro. Tunu bairoa cũ moneda jããrĩcã poa cũãrẽ cũ neápáro. Bairi tunu jarericapãĩ cacũgoecũ cũã, cũ oco juricarore nunirocari, jĩcãpãĩ cũ jarericapãĩ wapatiáto. ³⁷ Bairi mũjããrẽ ñiña:

“Atore bairo ñ woatuyayupa mai yũ cabaipeere Dios busũrica tutipũ: ‘Carorije caãna watoapu yasigũmi.’ Bairi nipetirije yũre Dios ya tutipũ na caĩwoatujũgoyetirique, na caĩrĩcãrõrẽã bairo baipeticoagaro,” na ñũpũ Jesús.

³⁸ Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ caroaro tũgoñamasĩẽtĩrĩ, atore bairo qũĩñuparã:

—Jãã Quetiupau, ato ñiña jarericapãĩrĩ pũgapãĩ. Tie mena na marĩ ãmeo qũẽmasĩña.

Bairo na caĩrõ, Jesús pũame na ñũpũ:

—Tocãrõ majũ átia mano. Bairo marĩ áperigarã —na ñũpũ Jesús, bairo na caĩrõĩ.

*Jesús ora en Getsemaní**(Mt 26.36-46; Mr 14.32-42)*

³⁹ Cabero yua, acoásupɯ Olivos na caĩrĩ burorɯ. Topɯ caájeyanucũrĩcũ añirĩ topɯ ásupɯ. Bairo Jesús cũ caátó, cũ cabuerã cũã cũ ɯsa ásúparã. ⁴⁰ Bairi yua, topɯ na caetaro, atore bairo na ñupũ:

—Diore cũ jëniña, wãtĩ mujããrẽ cũ canetõõëtĩparore bairo ñrã —na ñupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

⁴¹ Bairo na ñ yaparori bero, Jesús pɯame ãtããrẽ wëjoricaro cãrõ wari, cũ rɯropaturi mena etanumurĩ Diore cũ jëniñugoyupɯ. ⁴² Atope bairo ñ jëniñupũ: “Caacu, mɯ cabooata, atie roro yɯ canetõpeere yɯ mɯ netõõbojagu. Bairopɯa, yɯ caborore bairo to baieticõato. Mɯ caborore bairo roque to baiáto,” ñ jëniñupũ Jesús.

⁴³ Bairo cũ caĩjëniãnipɯa, ángel buiaetayupɯ, Jesure tũgoñatutuarique cũ jogɯ. ⁴⁴ Bairo roro cũ canetõrĩjẽ watoapɯ, Jesús netõjãñurõ jëninemoñupũ. Bairo cũ cajëniñõ, cũ caasipuarije oco pɯame riire bairije tapiwëñuparõ yeparɯ.

⁴⁵ Bairo Diore jëni yaparori, wãmɯnucã ásupɯ cũ cabuerã tɯpɯ. Jesús pɯame cacãniñãpũrẽ na etayupɯ. Cũ cabuerã pɯame Jesús cũ caĩrĩjẽrẽ tũgoñatutuaetiri cãnicoasuparã. ⁴⁶ Cacãniñãrẽ na etari, na ñupũ Jesús:

—¿Nopëĩrã mujãã cãniñati? Cãniena, wãmɯnucãrĩ Diore cũ jëniña, wãtĩ mujããrẽ cũ canetõõëtĩparore bairo ñrã —na ñupũ Jesús, cũ cabuerã cacãniñãrẽ na etari.

*Arrestan a Jesús**(Mt 26.47-56; Mr 14.43-50; Jn 18.2-11)*

⁴⁷ Bairo cũ cabuerãrẽ cũ caĩãnoa, capããrã camasã etayuparã. Narẽ cajũgou Judas añupũ. Pɯga wãmo peti rɯpore pɯga pëniñõ cãnacãũ Jesús cũ buerã mena macããcũ jĩcãũ caãnincũmirĩcũ añupũ. Bairi yua, Judas pɯame Jesutu etayupɯ, cũ jëniñgɯ. Etari, caroaro mena átitori, cũ ãpũñupũ. ⁴⁸ Bairo cũ caáto, Jesús pɯame atore bairo qũñupũ:

—Judas, ¿nopëĩ yɯ, Camasã Jũgocure ãpũrĩ yɯ mɯ ñbuiti rocagayati? —qũñupũ.

⁴⁹ Bairi Jesús mena macããna pɯame caetari majã na caátigarijere ñnarĩ, qũñuparã Jesure:

—Jãã Quetiupɯ, ¿jarericapãĩrĩ mena na jãã qũëcũti?

⁵⁰ Bairo ñrĩ, jĩcãũ na mena macããcũ pɯame sacerdote majã quetiupɯ ñmɯrẽ cũ cãmii tuyupɯ. Cũ ãmorõ cariape nũgõã pɯamerẽ cũ patañocõã joyupɯ. ⁵¹ Bairo cũ caáto ñna, atore bairo qũñupũ Jesús:

—Bairo ápericõãña. Na mena ãmeo qũëëtĩcõãña —qũñupũ.

Bairo ñ yaparori, cũ capataatacu ãmorõrẽ ñerĩ, cũ pititu catioyupɯ tunu. ⁵² Áti yaparori bero, na ñupũ Jesús. Quetiuparã sacerdote majã, bairi templo wii quetiuparã majã, aperã cabutoa camasĩrĩ majã, nipetiro cũrẽ ñegarã caetari majãrẽ, atore bairo na ñupũ:

—¿Nopëĩrã cajerutiri majõcu yɯ caãnorẽ bairo jarericapãĩrĩ mena, bairi yucu rɯcaari mena yɯ mujãã ñerã atíati? ⁵³ Tocãnacã rũmɯa mujãã watoa yɯ ãnincũãpũ templo wiipure. Bairo yɯ caãnimiatãcũãrẽ, ni jĩcãũ ãcũ mujãã mena macããcũ yɯ ñeemi. Áme ati ñamipɯ mujãã caátigarijere mujãã átimasĩgarã bairãpɯa wãtĩ cũ carotirore bairo —na ñupũ Jesús.

*Pedro niega conocer a Jesús**(Mt 26.57-58, 69-75; Mr 14.53-54, 66-72; Jn 18.12-18, 25-27)*

⁵⁴ Bairo cũ caĩrõ bero, cũ ñeñuparã Jesure. Bairo cũ átiri, cũ neásúparã yua, sacerdote majã quetiupɯ ya wiipɯ. Pedro pɯame yoajãñurõpɯa na ñnausayupɯ. ⁵⁵ Cabero topɯ etarã, guardia pɯame peero rioyuparã ti wii macã yepa recomacãrẽ. Bairo átiri, ti peerotu jũma ruiyuparã. Pedro cũã na ture ruiyupɯ. ⁵⁶ Bairo peerotu cũ caruiro, jĩcãõ paabojari majõco Pedore qũñãqũënorĩ bairo ñupõ:

—Ñni cũã Jesús mena macããcũ ãcũmi.

⁵⁷ Pedro pɯame ñtori atore bairo cõ ñupũ:

—Yɯ yao, cũ yɯ masĩëtĩña.

⁵⁸ Cabero tunu apei Pedore qũñnarĩ, bairo qũñupũ:

—Mx cãã, Jesús mena macããcãã mx ãniña.

Pedro pxame qũĩĩupũ:

—Yx baietiya, tame. Cũ mee yx ãniña.

⁵⁹ Bairi tunu jĩcã hora bero, apeĩ cãã jĩcãũ na mena macããcũ tutuaro mena na ãĩupũ cã yarãrẽ:

—Cariape mxjããrẽ ñiña: Ñni cãã Jesús mena macããcũ ãcũmi. Ñnia, Galilea macããcũ ñiñami.

⁶⁰ Bairo cã caĩrõ tũgo, Pedro pxame qũĩĩupũ:

—Tame, merẽ mxjããrẽ, ‘Cũ yx masĩẽtĩña,’ mxjãã ñimiñajã —na ãĩupũ.

Bairo Pedro cã caĩtoãnipaxa jĩcãũ ãbocũ piyupũ yua. ⁶¹ Marĩ Quetiupax pxame ãmejoreri, qũĩĩajoyupũ Pedrorẽ. Bairo cã caãto, Pedro pxame tũgoña bócaupũ marĩ Quetiupax cã caĩatajere. “Pedro ãmeacã ãbocũ cã capiiparo jũgoye itiani, ‘Cũ yx masĩẽtĩña Jesure,’ yx mitogu,” cã cã caĩatajere tũgoña bócaupũ. ⁶² Bairo tũgoña bócarĩ yua, witicoásupũ macãpxũ. Topũ yua, tũgoña yapapuari butiuro otiyupũ Pedro.

Se burlan de Jesús

(Mt 26.67-68; Mr 14.65)

⁶³ Bairi Jesure cacoterã pxame roro qũĩ epejũgoyuparã. Cũ bapeyuparã. Cũ payuparã.

⁶⁴ Tunu cã caapeere jutii asero mena jiyabiatori, na wãmorĩ mena cã riapere cã payuparã. Bairo átiri, qũĩ jẽniñañuparã:

—Mx camasĩrĩjẽ jũgori jãã quetibũjũya: ¿Noa ãmerẽ mure na payati? —qũĩ epeyuparã.

⁶⁵ Tore bairo jeto capee wãme qũĩ epeyuparã Jesure.

Jesús delante la Junta Suprema

(Mt 26.59-66; Mr 14.55-64; Jn 18.19-24)

⁶⁶ Cabusuro bero, judío majã cabũtoa camasĩrã majũ, bairi quetiuparã sacerdote majã, aperã Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobuerã cãã neñañuparã. Jesure cã neásuparã Junta Suprema macããna tũpxũ. Topũ etarã, atore qũĩ jẽniñañuparã:

⁶⁷ —Jããrẽ cariape quetibũjũya: ¿Mx, Mesías, Dios cã cajox mx ãniñati? —qũĩ jẽniñañuparã.

Jesús pxame bairo na ãĩupũ:

—‘Cãã yx ãniña,’ yx caĩata, cariape yx mxjãã tũgoetibujorã. ⁶⁸ Tunu bairoa yx cãã mxjããrẽ yx cajẽniñaata, mxjãã yxetibujorã. ⁶⁹ Bairo cariape mxjãã catũgoetimiat-acũãrẽ, yx, Camasã Jũgocũ, Dios cã caĩñajoro cũtu cariape nũgõãrẽ caruipax yx ãniña. Ñme beroaca Nipetiro Carotimasĩ tũpxũ caruipax yx ãniña —na ãĩupũ Jesús.

⁷⁰ Bairo cã caĩrõ tũgo, to macããna nipetirã cã jẽniñanemoñuparã:

—¿Bairo mx caĩata, “Dios macũ yx ãniña,” ĩgu miñati?

Bairo na caĩjẽniñarõ, Jesús pxame na ãĩupũ:

—Cãã yx ãniña, mxjãã caĩrõrẽã bairo.

⁷¹ Bairo cã caĩrõ, ãmeo ãĩuparã na majũ:

—Roro cã caĩrĩqũẽrẽ marĩrẽ caquetibũjũnemoparãrẽ na marĩ macãnemoetigarã. Merẽ marĩ majũã, marĩ tũgo yaparoya roro cã caĩrĩjẽrẽ —ãmeo ãĩuparã na majũ.

23

Jesús ante Pilato

(Mt 27.1-2, 11-14; Mr 15.1-5; Jn 18.28-38)

¹ Bairo ĩ yaparori bero, wãmũnucãrĩ cã neásuparã quetiupax Pilato cawãmecũcxũ tũpxũ Jesure. ² Topũ etarã, Jesure cã busujã jũgoyuparã. Atore bairo qũĩ busujãñuparã:

—Ñni, cã caquetibũjũrije jũgori jãã yarã na tũgomawijiao joroque na átiyami. ‘Roma macããcũ quetiupax emperadore, marĩ yaye dinero impuestore cã marĩ joetigarã,’ jãã ĩ quetibũjũnucũñami. Tunu bairoa, ‘Mesías yx ãniña,’ ĩtonucũñami. Bairo cã caĩata, ‘Quetiupax Rey yx ãniña,’ caĩrẽ bairo ĩnucũñami —qũĩ busujãñuparã Pilatore.

³ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩĩupũ Pilato Jesure:

—¿Mxã, judío majã Quetiupax Rey mx ãniñati?

Bairo cū caĩrō, Jesús p̄ame q̄ĩñup̄ũ:

—M̄ caĩrōrēã bairo ȳ baiya —q̄ĩñup̄ũ.

⁴ Bairo cū caĩrō t̄ũgo, atore bairo na ñup̄ũ Pilato sacerdote majã quetiuparãrē, aperã camasã c̄ãrē:

—Ȳua, ãni roro cū caátiere ȳ bócañaētĩña. Ñe ñnie buic̄periyami —na ñup̄ũ.

⁵ Bairo na cū caĩmiatac̄ãrē, nipetiro camasã p̄ame tutuaro mena q̄ĩñemoñuparã tunu:

—Ñni, cū caquetibuj̄rije mena roro camasã na t̄ũgomawijiao joroque na átinuc̄ñami. Galilea mac̄p̄u bairo átij̄gowĩ. ãmerē tunu, ati yepa, Judea yepare torea bairo roro na ñtoñ átiyami —q̄ĩ b̄suj̄ñuparã.

Jesús ante Herodes

⁶ Bairo na caĩr̄j̄rē t̄ũgori, Pilato p̄ame, “¿Galilea mac̄ãc̄ũ cū ãniñati?” na ñ j̄niñañup̄ũ. ⁷ Bairi yua, “C̄ã niñami,” na caĩrō t̄ũgo, Herodes cawãmec̄c̄u t̄p̄u Jesure cū neárotiyup̄u Pilato. Mai, Herodes p̄ame Galilea yepa mac̄ãna quetiupar̄u ãñup̄ũ. Bairua, ti r̄m̄r̄rē cū c̄ã ãñup̄ũ Jerusalén mac̄p̄u. ⁸ Bairo Jesure Herodetu na cane etaro ñña, Herodes p̄ame butiuro q̄ĩñajesoyup̄u. Mai, Herodes p̄ame Jesús cū caátiere, camasã na caquetibuj̄rijere t̄ũgonuc̄ñup̄ũ. Bairi butiuro Jesure q̄ĩñaga nuc̄miñup̄ũ, ape wãme cū caátij̄ñomas̄r̄j̄rē ñnaga. ⁹ Bairo Jesús cū caetaro, capee cū j̄niñamiñup̄ũ. Jesús p̄ame cū ȳesup̄u. ¹⁰ Top̄u ãñuparã quetiuparã sacerdote majã, aperã, Moisés ãnac̄ũ cū carotic̄r̄q̄ũerē caj̄ũgobueri majã mena. Na p̄ame Jesure tutuaro mena cū b̄suj̄ñuparã. ¹¹ Bairi Herodes, cū ñm̄ua c̄ã Jesure roro q̄ĩ epeyuparã. Bairo átiri, jutii quetiupar̄u rey ũc̄ũ cū caj̄ñar̄j̄rē ũnierē cū j̄ñuparã, cū boyetiepegarã. Cabero Jesure Pilato t̄p̄u cū neárotiyup̄u tunu. ¹² Ti r̄m̄u caño, Herodes, bairi Pilato mena ãmeo barac̄uti j̄ũgoyparã, caj̄ũgoyp̄u mai caãmeo ññatemir̄cãrã.

Jesús es sentenciado a muerte

(Mt 27.15-26; Mr 15.6-15; Jn 18.39-19.16)

¹³ Cabero Pilato p̄ame quetiuparã sacerdote majã, aperã carotimas̄r̄i majã, aperã camasã nipetirore na neñoñup̄ũ. ¹⁴ Na neñor̄i, atore bairo na ñup̄ũ:

—M̄j̄ãã, ãnirē cū busupaigarã, ȳutu cū m̄j̄ãã neat̄upa. ‘Cū caquetibuj̄rije mena camasãrē na t̄ũgomawijiao joroque na átiyami,’ ñr̄i, ȳutu cū m̄j̄ãã neat̄upa. Bairo m̄j̄ãã caĩrōi, ȳ p̄ame m̄j̄ãã caĩñajoro, cū ȳ j̄niñamiar̄ũ. Bairo m̄j̄ãã, ‘Roro átiyami,’ m̄j̄ãã caĩmiatac̄ãrē, ȳua, ãnirē roro cū caátiere ȳ bócañaētĩña. Ñe ñnie m̄j̄ãã cab̄suj̄ñamir̄j̄rē cū ȳ wapa bocaetiya. ¹⁵ Herodes mar̄rē cū catunuojoatac̄ũ c̄ã, ‘Ñe ñnie buic̄periyami,’ ñup̄i. Bairi cū cayasimas̄r̄o maniña. ¹⁶ Bairua, cū ȳ baperotiḡu. C̄rē na cabapeyaparoro, cū ȳ wiyoḡu —na ñup̄ũ Pilato camasãrē.

¹⁷ Mai, tocãnacã Pascua bose r̄m̄u caño, Pilato p̄ame wiyonuc̄ñup̄ũ j̄ic̄ãũ preso jorica wiip̄u mac̄ãc̄ũ, judío majã na caboure. Bairi Jesure cū wiyogamiñup̄ũ. ¹⁸ Bairo cū caátigamiatac̄ãrē, nipetiro camasã p̄ame bairo boesuparã:

—¿Bairo m̄u áperiḡu! ¿Barrabás roquere j̄ãrē m̄u wiyobojaḡu! —q̄ĩ awaja j̄ũgoyparã.

¹⁹ Barrabás p̄ame ti mac̄ãrē ãc̄ũ, na quetiupar̄u gobiernorē rocaḡu, bairi tunu camasãrē na paj̄ĩr̄i, preso jorica wiip̄u ãñup̄ũ tie wapa. ²⁰ Pilato p̄ame Jesure cawiyogau ãnir̄i tunu na ñemoñup̄ũ:

—Jesure cū ȳ wiyoḡu.

²¹ Bairo cū caĩmiatac̄ãrē to mac̄ãna netõj̄ñurõ q̄ĩ awajayuparã:

—¿Yuc̄p̄ãr̄p̄u cū papuaturotiya!

²² Tunu na ñemoñup̄ũ:

—Cariape ȳ quetibuj̄yua: ¿Dise ñnie carorije cū ásupari? Ȳua, ãnirē roro cū caátiere ȳ bócañaētĩña. Bairi cū cayasimas̄r̄o maniña. Bairua, cū ȳ baperotiḡu. C̄rē na cabape yaparoro, cū ȳ wiyorotiḡu —na ñup̄ũ merē itiani majũ.

²³ Bairo cū caĩmiatac̄ãrē, “¿Yuc̄p̄ãr̄p̄u cū papuatu rotiya!” j̄ir̄ã butiuro j̄ãñur̄i ñ awajanemoñuparã. Bairi to mac̄ãna, sacerdote majã quetiuparã, bairi aperã camasã mena, butiuro na caawajaro j̄ũgori, na caborore bairo baiyuparo. ²⁴ Bairi Pilato p̄ame,

“Torecū, na caborore bairo yu átigu,” ĩ tũgoñañupũ. ²⁵ Bairi cárcel caãcũ gobiernorẽ carocagamirĩcũ, camasãrẽ capajĩarĩcũrẽ cũ wiyorotiyupũ. Bairo átiri, Jesure yua, na caborore bairo na átirotiyupũ.

Jesús es crucificado

(Mt 27.32-44; Mr 15.21-32; Jn 19.17-27)

²⁶ Bairi yua, Jesure cũ neásúparã, yucupãĩrũ cũ papuatugarã. Bairo áná, Simón cawãmecũcũre cũ ñeñuparã, Jesús yucupãĩrẽ cũ pũsabojáto, ĩrã. Mai, Simón pũame Cirene yepa macããcũ ãñupũ. Ti rũmurẽ aperopũ caãniatacũ etau baiyupũ Jerusalén macãrẽ. Bairi Jesús berore cũ yucupãĩrẽ pũsa ásúrũ Simón.

²⁷ Jesure na capapuarátore, capããrã camasã na ũsayuparã. Bairi carõmia na mena caãna pũame, roro Jesure na caátigaro ĩñarĩ, butiuro tũgoña yapapuari, otĩsayuparã. ²⁸⁻²⁹ Bairi na caotiro ĩñarĩ, Jesús pũame atore bairo na ĩñupũ na, rõmirĩrẽ:

—Mũjãã, Jerusalén macããna rõmirĩ. Roro yu cabaipeere tũgoña yapapuaeticõãña. Popiye mũjãã cabaipa rũmurĩ etagarõ. Ti rũmũ caetaro, ati macã macããna rõmirĩ atore bairo ĩgarãma: ‘Ŭseanirĩ niñama carõmia capũnaacuti masĩena, capũnaa mána, capũnaa ũpũõena.’ Roro tũgoña yapapuari bairo ĩgarãma. Bairi mũjãã majũã roro mũjãã cabaipeere, mũjãã pũnaa cũã roro na cabaipee pũamerẽ tũgoña yapapuari otiya. Yũre, ‘Roro baiyami,’ ĩ otieticõãña. ³⁰ Ti rũmũ caetaro, camasã pũame riagamirã, ‘Ĵtã yucũre jããrẽ to tãnio reató!’ ãmeo ĩgarãma. ³¹ Yũ, caroaro caácũ ãnirĩ yucũ cacatiricũre bairo yu ãniña. Bairo caãcũrẽ yũre na caátimasĩata, nocãrõ roro netõõrõ na átigarãma ati macã macããnarẽ, yucũ cajĩnirĩcũre bairo caãnarẽ —na ĩñupũ Jesús.

³² Jesús mena na neásúparã caũmũa pũgarã roro caánarẽ, Jesús mena na cũãrẽ yucupãĩrũ na papuaturegarã. ³³ Bairi yua, La Calavera na caĩrõpũ etarã, Jesure yucupãĩrũ cũ papuatuyuparã. Cũ mena, roro caãna cũãrẽ na papuatuyuparã, jĩcãũ cariape nũgõãrẽ, apei caãcõ nũgõãrẽ. ³⁴ Bairo yucupãĩrũ tusaũ, Jesús pũame Diore qũĩñupũ:

—Caacũ, ãnoa roro na caátiere masĩetĩñama. Bairi tiere na masiriyobojaya —qũĩñupũ.

To caãna soldaua pũame cũ jutirore nipetirã caborã ãnirĩ, número tiirire ãmeo wẽnuniñuparã. Bairo átiri na majũ masĩñuparã Jesús jutirore canepaũre. ³⁵ Camasã nipetiro to caãna Jesure qũĩñajoyuparã. Bairi tunu carotimasĩrĩ majã cũã qũĩñajori roro qũĩ boyeti epeyuparã:

—Aperãrẽ na netõũpũ. Bairi ãmerẽ cũ majũã cũ netõáto. Mesías, Dios cũ cabesericũ majũ cariape cũ caãmata, cũ majũã netõõmasĩbujioũmi —qũĩ boyetiepeyuparã.

³⁶ Soldaua cũã qũĩ boyetiepeyuparã. Cũtũ etari, ũse oco carorijere, “Ĵjũ, etiya!” qũĩ epeyuparã. ³⁷ Tunu atore bairo qũĩnemoepeyuparã:

—ĴMũ, judío majã Quetiupaũ Rey mũ caãmata, mũ majũã mũ netõõmasĩbujioũ! Mũ netõõetĩña —qũĩ epeyuparã.

³⁸ Tunu bairoa Jesús rũpoa buire yucupãĩ woaturicapãĩrẽ papuatuyuparã. Tipãĩpũre atore bairo ĩ woaturique tusayuparo: **ÑANI JUDÍO MAJÃ QUETIUPAŬ REY NIÑAMI, ĩ woaturique tusayuparo.**

³⁹ Jesús mena na capapuaatacũ jĩcãũ Jesure tutiri atore bairo qũĩñupũ:

—ĴMesías, Dios cũ cajou majũ mũ caãmata, mũ majũã mũ netõõbujioũ! Jãã cũãrẽ mũ netõõbujioũ. Mũ netõõmasĩcũ —qũĩñupũ.

⁴⁰⁻⁴¹ Bairo cũ caĩrõ, cũ mena macããcũ apei pũame qũĩ tutiyupũ cũ bapare:

—Mũ, cariaçoapaũ nimicũã, ĴDios mena mũ tũgoña qũẽnogaetiyati mai? Marĩã, roro caãna ãnirĩ marĩ buicũtiya. Bairi marĩrẽ pajĩãrã átiyama. Ñani roque dise ũnie carorije caápei niñami —qũĩñupũ.

⁴² Cabero Jesús pũamerẽ qũĩñupũ:

—Jesús, mũ carotimasĩrĩpaũ etau, yũre mũ masiritiepa.

⁴³ Bairo cũ caĩrõ, qũĩñupũ Jesús pũame:

—Cariape mũrẽ ñiña: Ati rũmũa yũ mena mũ ãnigũ, Diotũ, nocãrõ caroaro caãnopũ —qũĩñupũ.

*Muerte de Jesús**(Mt 27.45-56; Mr 15.33-41; Jn 19.28-30)*

⁴⁴⁻⁴⁵ Merē yua, pasaribota caño, caño tʉsaroa yua, naitĩacoásúparo ati yepa nipe-tiropʉ. Yoaro naitĩañuparō. Bairi muipʉ bauesupʉ. Ñamicā, tres de la tarde caño majū tunu busuyuparo. Tunu bairoa templo wii aruare eñotaricarō jutii asero carecomacā woocoasuparo. ⁴⁶ Bairo cabairo bero yua, Jesús pʉame bʉsuriqʉe tutuaro mena atore bairo iñupū:

—¡Саасʉ, yʉ yeri pūnarē yʉ bocāñeña!

Atore bairo í yaparo, riacoásupʉ Jesús.

⁴⁷ Soldaua quetiupʉ capitán pʉame cabaiatajere iñarĩ, atore bairo Diore qūi bas-apeoyupʉ:

—Cariapea ānia, Jesús carorije caápei majū nimiupĩ —iñupū.

⁴⁸ Tunu bairoa camasā nipetiro to caña tie cabaiatajere caññaatana ānirĩ, butiuro tūgoña yaparuari na cotiare pari tunuásúparā, Diore tūgoñabobori. ⁴⁹ Bairi Jesús baparā cañnana cūā nipetiro, aperā carōmia Galilea yepa macāña Jesure causaátíatana pʉame toa tuari jōpūā iñacōānucūñuparā cabaiatajere.

*Jesús es sepultado**(Mt 27.57-61; Mr 15.42-47; Jn 19.38-42)*

⁵⁰ Mai, añupū jĩcā cāimʉ cañuʉ José cawāmecʉcʉ. Arimatea cawāmecʉti macā macācū añupū. Ti macā pʉame Judea yepapʉre añuparō. Cū cūā, quetiuparā, Junta Suprema majā mena macācū jĩcā añupū. ⁵¹ Mai, José pʉame Dios cū carotimasiripʉ caetarore cacotei añupū. Bairi cū mena macāña quetiuparā roro na caátíatajere caboetimiatacʉ añupū. ⁵² Bairi yua, Pilato tʉpʉ átí, Jesús rupʉari ānajērē yarocagʉ, cū jēniásupʉ. ⁵³ Cabero yua, José pʉame Jesure, yucʉpāipʉ catusaʉre cū ruioyupʉ. Bairo cū átiri, jutii asero lino mena, cū ūmañupū. Bairo átiri bero, ūtā opepʉ Jesús rupʉari ānajērē cūñupū. Áti yaparori, ūtāpāi mena tubiatoyupʉ. Ti ope pʉame mai, aperā cayasirārē cacūroca mani ope añuparō. ⁵⁴ Ti rūmʉ pʉame añuparō judío majā na cayerijārĩ rūmʉ jūgoye macā rūmʉ. Ti rūmʉ ñamicā merē judío majā na cayerijārĩ rūmʉ etagarō baiyuparo. Bairi qūēno weyopeyogarā baiyuparā, na cayerijārĩ rūmʉ caetaparo jūgoye.

⁵⁵ Bairi carōmia Galilea yepa macāña Jesure causaátíatana cūā ásúparā, Jesure ūtā opepʉ na cayarore iñaráná. Na, rōmirĩ pʉame Jesús rupʉari ānajērē na cacūatapaʉre masīgarā, iñarā ásúparā. ⁵⁶ Bairo iña yaparori bero, na cañi wiiripʉ tunucoásúparā. Topʉ etarā yua, caroaro cajutiñurijērē qūēnoñuparā Jesús rupʉari ānajērē na capi-opeopeere. Bairo átí yaparori bero, yerijañuparā Moisés ānacū cū caroticūrĩcārōrēā bairo.

24

*La resurrección de Jesús**(Mt 28.1-10; Mr 16.1-8; Jn 20.1-10)*

¹ Cabero yua, judío majā na cayerijārĩ rūmʉ bero, ape semanarē na capaajūgori rūmʉ añuparō. Bairi ti rūmʉ caño, ñamirōcācā cajutiñurijē caqūēnoatana rōmirĩ pʉame masā opepʉ ásúparā, cajutiñurijērē Jesús rupʉari ānajērē pioturáná. Aperā rōmirĩ cūā na bapacʉti ásúparā na mena. ² Bairo ti masā opere etarā yua, iñajoyuparā. Ti opere na cabiaatatii, ūtā tii tupāworicaropʉ bauyuparo. ³ Bairo cabairoi, ti opepʉ jāañuparā. Marĩ Quetiupʉ rupʉari ānajē pʉame mañuparō yua, na caññaata. ⁴ Bairo cū rupʉari ānajē camanoi yua, butiuro tūgoñacōā maniásuparā. Dope bairo átí masīēsuparā. Bairo na baiāno, pʉgarā caimʉa natʉ etanucāñuparā. Na pʉame jutii caasiriyarije cayowerijere jāñuparā. ⁵ Bairi carōmia pʉame butiuro uwiri murĩcūmucoásúparā yepapʉ. Bairo na caáto, atore bairo na iñuparā caimʉa pʉame:

—¿Nopēirā cariaricarā ānanarē na cacūrōpʉ cacatirea mʉjāā macāñati? ⁶ Jesús atore maniñami. Merē caticoayami. ¿Galileapʉ mʉjāā caño, cū cabaipeere mʉjāārē cū

caquetibujuriquere mujãã masiẽtĩĩnati? ⁷ Atore bairo mujããrẽ iwĩ: ‘Yũ, Camasã Jũgocure, carorije caánarẽ yũ jorocagarãma, yũre yucupãĩpũ na capapuaturocaparore bairo írã. Bairo yũ na caátirocamiatacũãrẽ, itia rũmũ bero yũ caticoagũ tunu,’ mujãã ì quetibujũwĩ —na ì quetibujũyuparã ángelea majã.

⁸ Bairo na caĩrõpũ, tũgoña bócauyuparã Jesús narẽ riagu jũgoye cũ caĩrĩqũẽrẽ. ⁹ Bairo tũgoñabócari yua, macãpũ tunucoásúparã. Topũ etarã, Jesús cũ cabuerã, pũga wãmo peti rupore jĩcã pẽnirõ cãnacãũ apóstolea caánarẽ nipetirije na caĩñaatajere na quetibujũyuparã. Aperã cũãrẽ na quetibujũyuparã. ¹⁰ Narẽ caquetibujuri majã rõmirĩ pũame añuparã: María Magdalena, Juana, apeo María, Santiago paco, aperã carõmia cũã añuparã. ¹¹ Bairo na caĩrõ tũgo, apóstolea majã pũame cariape na tũgoesuparã. “Bairo ìcõãrã mujãã ìña,” na ìcõãñuparã.

¹² Bairo cariape na catũgoetimiatacũãrẽ, Pedro pũame atuátĩ ìñamũ ásúpũ masã opere. Bairi topũ jãátĩ ìñañupũ. Bairo cũ caĩñarõ, mañuparõ Jesús rupaurĩ añajẽ. Jutii aseri Jesure na caũmamiataje jeto añuparõ. Bairi tie jeto caãno ìña acuari, cũ wiipũ tunucoásúpũ. Butioro tũgoñarĩqũẽ pairi tũgoñamani ásúpũ, tie cabaiatajere ìñarĩ.

En el camino a Emaús
(Mr 16.12-13)

¹³ Ti rũmũ caãnoa pũgarã Jesús cũ cabuemirĩcãrã pũame Emaús na caĩrĩ macãpũ ánã baiyuparã. Pũga wãmo peti rupore jĩcã pẽnirõ cãnacã kilómetros majũ yoaro átato añuparõ Jerusalén macã pũame. ¹⁴ Topũ ánã, na pũame Jesús cũ baiatajere bũsupai ásúparã. ¹⁵ Bairo na cabũsututuátó, Jesús pũame na emetari, na mena áutuásúpũ cũ cũã. ¹⁶ Bairo cũrẽ ìñamirãcũã, “Jesús niñami,” ì masiẽsuparã mai. ¹⁷ Bairi yua, Jesús pũame na jẽniñañupũ:

—¿Ñe ùnie quetire mujãã bũsupaiyati? ¿Nopẽĩrã mujãã tũgoñarĩqũẽ paiyati? —na ìñupũ.

¹⁸ Bairo cũ caĩjẽniñarõ tũgo, jĩcãũ na mena macããcũ Cleofas cawãmecucu qũĩñupũ:

—¿Ati rũmurĩ Jerusalén macãpũ cabaiatajere mũ jetoa mũ tũgoetiyati? Nipetiro ati yepa macããna masĩrãma.

¹⁹ Bairo na caĩrõ, Jesús pũame bairo na ìñupũ:

—¿Dope to baiati? —na ìñupũ.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñuparã:

—¿Jesús, Nazaret macããcũ cũ cabaiatajere mũ tũgoetiyati? Cũ pũame profeta ãmi. Capee caátijẽñomasĩ ãmi. Cũ caquetibujurije cũã ñumajũcõãwũ. Bairi Dios, camasã cũã nipetiro cũ mena useaninucũwã. ²⁰ Bairo cũ cabaimiatacũãrẽ, quetiuparã sacerdote majã, aperã marĩ quetiuparã mena, cũ ñerĩ cũ nuniwã romano majãrẽ, cũ na capajĩrõrõ borã. Bairo átiri, yucupãĩpũ cũ papuatu rocarotiwã. ²¹ Jãã pũame, ‘Cũã, ati yepa, Israel yepare caẽmarĩ majãrẽ carocapũ majũ ãnigũmi,’ jãã ì tũgoñamiwũ. Merẽ yua, itia rũmũ netõcoaya, cũrẽ na capajĩã rocaatato bero. ²² Bairãpũ, jãã pũame jãã tũgoacũacoapũ, jãã mena macããna rõmirĩ jĩcããrã, ‘Catiupi,’ jããrẽ na caĩquetibujuro jũgori. Na pũame cũ rupaurĩ añajẽrẽ ùtã operũ na cacũrĩcãrõpũ cabusuripũaca ìñarãupa. ²³ Bairo topũ etarã yua, Jesús rupaurĩ añajẽ camanoi, jãã tũpũ quetibujurã etaama: ‘Ángelea majãrẽ jãã ìñaapũ, “Catiyami Jesús,” jãã ìãma,’ jãã ì quetibujũama. ²⁴ Bairo na caĩrõ tũgori jĩcããrã jãã mena macããna ìñarãupa Jesús masã operũ. Topũ na caetaro, nipetiro jããrẽ na caĩatatorea bairo baiuparo, na caĩñaata. Bairãpũ, Jesús pũamerẽ qũĩñaetiuparã —qũĩ quetibujũyuparã Jesure.

²⁵ Bairo na caĩquetibujuro tũgori, atore bairo na ìñupũ Jesús cũ cabuemirĩcãrãrẽ:

—¿Rũsamajũcõãña mai mujããrẽ mujãã catũgomasiptipee! Marĩ ñicũjãã na caĩwoatucũrĩqũẽ nipetirijere, ¿nocãrõpũ cariapea mujãã tũgopeyorãati? ²⁶ ¿Mesías, Dios cũ cajou, cũ pacũtũ cũ catunuápáro jũgoye ati yepapũ popiye cũ cabaipere cũ cũẽsupari? ¿Bairo mee ato na quetibujũyayupari profeta majã ãnana? —na ìñupũ Jesús.

²⁷ Bairo na ĩ yaparori bero, na quetibũju jũgoyurũ Jesús cõñarĩcãrõrẽ bairo. Bairi cũ cabaipeere Moisés ãnacũ cũ caquetibũjuwoatucũrĩqũẽrũ quetibũju jũgoacá, profeta majã na caquetibũjuwoatucũrĩqũẽrũ quetibũju jãnañurũ.

²⁸ Bairi yua, Jesús cũ cabuemirĩcãrã na caátĩ macãrũ na caetaro, Jesús rũame netõácũre bairo baiyurũ. ²⁹ Bairo cũ canetõãmĩatãcũãrẽ, cũ cabuemirĩcãrã rũame bairo qũĩñuparã:

—Netõápẽina. Jãã mena ati ñamirẽ mu tuagũ. Merẽ ñamicãrũ niña. Naiorõrũ baiya —qũĩñuparã.

Bairo na caĩrõ tũgo, wiipũ jããñurũ, na mena tuagũ. ³⁰ Cabero mesarũ ugagarã na caruiro, Jesús rũame pããrẽ neñurũ. Nerĩ, Diore jẽniñurũ. Jẽni yaparo, pããrẽ na peebato nuniñurũ cũ cabuemirĩcãrãrẽ. ³¹ Bairo cũ caátõrũ merẽ yua, “Jesús niñami,” ĩ masĩjũgoyuparã. Bairo cũ na caĩñamasĩmiatãcũãrẽ, Jesús rũame yasicoasurũ. Tunu baunemoesurũ cũ cabuemirĩcãrãrẽ. ³² Bairo cũ cabairo ĩñarĩ, atore bairo ãmeo ĩñuparã:

—Dios cũ caquetibũjucũrĩqũẽrẽ marĩrẽ cũ caquetibũjuro, ¿tie meerẽ áto marĩ yeri cutiupari? Marĩ yeri caroaro tũgoñao joroque marĩ átiami, maarũ marĩ caátõ —ãmeo ĩñuparã na majũ.

³³ Bairo ĩrĩ bero, jicoquei tunucoásuparã Jerusalén macãrũ, na yarãrẽ quetibũjurãná. Topũ etarã, Jesús cũ cabuemirĩcãrã rũga wãmo peti rũpore jĩcã pẽnirõ cãnacãũ apóstolea majã neñarĩ caãnarẽ na etayuparã. ³⁴ Bairo na etari, na ĩñuparã:

—Cariapea marĩ Quetiurũ cariacõatã nimicũã, catiupi. Simón cũã qũĩñaurĩ —na ĩñuparã.

³⁵ Na ĩ yaparo, maarũ Jesús narẽ cũ cabuiaetaatajere na quetibũjuuparã. Tunu bairoa Jesús pããrẽ narẽ cũ cabatoro cũrẽ na caĩñamasĩátãje cũãrẽ na quetibũjuuparã.

Jesús se aparece a los discípulos

(Mt 28.16-20; Mr 16.14-18; Jn 20.19-23)

³⁶ Bairo mai tiere na caquetibũjuãnitoyea, Jesús rũame na recomacãrũ buiaetayurũ. Buiaetari atore bairo ĩ jẽniñurũ:

—Caroa yericutãje mũjããrẽ cũ joátõ Dios.

³⁷ Jesús cũ cabuemirĩcãrã rũame qũĩña acũacoasuparã. Cũ uwijãñũñuparã, “Jesús wãtĩ ãcũmi,” ĩrã. ³⁸ Bairo na cauwiro ĩñarĩ, atore bairo na ĩñurũ:

—¿Nopẽĩrã yũre mũjãã ĩñaacũayati? ¿Nopẽĩrã, “Jesús mee niñami,” mũjãã ĩ tũgoñañati mai? ³⁹ ĩñañijate yũ wãmorĩrẽ, bairi yũ rũpõori cũãrẽ. Yũa, Jesús yũ ãniña. Pãñarĩ ñiñañijate. Espĩritu yũ caãmata, õwãã mani, rurũã mani, yũ baibujioũ. Cũ mee ãnirĩna, õwãã cuti, rurũã cuti yũ baiya.

⁴⁰ Bairo na ĩna, na ĩñoñurũ Jesús cũ rũpori, cũ wãmoorĩ cũãrẽ, cũ na caparuaata opeere. ⁴¹ Bairo na cũ caĩñomiãtãcũãrẽ, cũ cabuemirĩcãrã rũame cariapea tũgoesuparã mai. Cũ caĩrĩjẽrẽ ãseanirõ tũgomirãcũã, tũgo mawijiacõãñuparã. Bairo na cabairo ĩñarĩ, atore bairo na ĩ jẽniñañurũ:

—¿Ugarique ũnie atore mũjãã cũgoetiyati?

⁴² Bairo cũ caĩrõ yua, wai pũõrĩcũrẽ cũ nuniñuparã. ⁴³ Na canunirõ yua, nerĩ, petiro cũ cabuemirĩcãrã na caĩñarõ ugayurũ. ⁴⁴ Uga yaparori bero, na ĩnemoñurũ tunu:

—Yũre cabaiãtãje atore bairo mũjãã mena ãcũ, yũ caĩrĩqũẽ baiarũ: “Nipetiro yũre bairo baigũmi Moisés ãnacũ cũ caroticũñarĩqũẽ, bairi profeta yaye cũã, bairi salmos tutiri macããjẽ cũã nipetiro bairo baiPETICOAGARO yũre na caĩquetibũju woatucũñarĩqũẽ,” mũjããrẽ ñiwũ.

⁴⁵ Bairo cũ caĩrõrũ, tũgoña bócayparã Dios ya tutipũ na caquetibũjucũñarĩqũẽrẽ.

⁴⁶ Bairo na cabairoi, atore bairo na ĩñurũ Jesús:

—Atore bairo ĩ quetibũjuypa mai: “Dios cũ cajõrõ roro cũ átiyasiogarãma. Bairo na caátimiãtãcũãrẽ, itia rũmu bero tunu catigũmi. ⁴⁷ Bairi cũ cacatiro bero, cũ yarã rũame cũ yaye quetire quetibũju batõpeticõãgarãma nipetiro ati yepa macããnarẽ. Jerusalén macãĩ cũ yaye quetire quetibũju jũgõgarãma. ‘Roro mũjãã caátiere busũqũẽnoña mũjãã yerire Dios mena, mũjããrẽ cũ canetõõparore bairo ĩrã,’ na ĩ quetibũjugarãma,” ĩ woatu

quetibujuyupa profeta majã. ⁴⁸ Mújãã merẽ atiere caquetibujumasĩrã mujãã ãniña. ⁴⁹ Bairi mujãã yeripũ yũ jogũ yeri tutuariquere, yũ Pacũ cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo. Bairi mai, ati macã, Jerusalén macãpũa mujãã ãnicõãwã, yeri tutuarique jõbui mũrecóo macããjẽ caatíparo jũgoye.

Jesús sube al cielo

(Mr 16.19-20)

⁵⁰ Cabero Jesús na jũgoásúrũ macã camanorũ. Betaniarũ na jũgoásúrũ. Topũ etari, Jesús pũame cũ wãmorĩrẽ ñumũgõrĩ, Diore na jênibojayurũ: “Caroare cũ jonemoáto mujããrẽ marĩ Pacũ Dios,” na ñũpũ. ⁵¹ Bairo ñãcũna, na wũweyori, mũrecóo pũamerẽ wãmũcoásúrũ. ⁵² Bairo cũrẽ qũĩroari bero, tunucoásúparã Jerusalén macãpũ mũseanirĩqũẽ mena yua. ⁵³ Jesús cũ cabuericarã pũame templo wiipũ tocãnacã rũmũa áncũñuparã, Diore cũ basapeorána.

Tocãrõã ñiña.

El Evangelio Según SAN JUAN

La Palabra de Dios hecha hombre

¹ Tirũmũrũ ati yepa caãniparo jũgoyerũa merẽ añicõã jũgoyupi Cristo, Dios macũ, Dios Yaye Quetire Caquetibũju Majũ cawãmecũcũ. Cũ rũame merẽ Dios mena añicõãũũpĩ. Cũ cũã Dios añũpĩ. ² Caãni jũgorĩpaũrũa cũ cũã merẽ Dios mena añicõãũũpĩ. ³ Dios, cũ macũ jũgori nipetirijere ásupi. Ati yeparũre caãnie nipetirije cũ jũgori cũ caátaje jeto niña. Dise ũnie cũ jũgori mee cũ caátaje manimajũcõãña. ⁴ Yeri capetietiere cajopau majũ niñami Dios macũ. Bairo caãcũ añirĩ ati yepa macããnarẽ na cajĩñawõũre bairo niñami. Cũ caquetibũjũrique jũgori camasã, tiere catũgõũsarã rũame caroaro ãnimasĩñama. ⁵ Bairo Dios macũ cajĩñawõũre bairo caãcũ rũame carorã canaitĩãrõrũre bairo caãnarẽ na jĩñawo etaũ baiyami. Cũ caquetibũjũrijere cateerã canaitĩãrõrũ caãnarẽ bairo caãna rũame cũ busũnetõ masĩẽtĩñama.

⁶ ãmi jĩcãũ camasocũ Juan cawãmecũcũ. Cũ rũame Dios cũ caquetibũjũrotijoricũ ãmi. ⁷ Dios macũ, ati yepa macããnarẽ cajĩñawõũre bairo caãcũ majũ cũ caatĩpeere caquetibũju jũgoyetipau ãmi Juan. Dios macũ cũ caquetibũjũpeere camasã cariape na tũgõũsaátõ ĩ, Dios cũ caquetibũjũjũgoyetirotijoricũ ãmi. ⁸ Bairũa Juan, ti yepa macããnarẽ cajĩñawõũre bairo caãcũ mee ãmi. Dios rũame cũ macũ cajĩñawõũre bairo caãcũ cũ caatĩpeere cũ caquetibũjũrotijoricũ ãmi Juan. ⁹ Bairi Dios macũ, caroaro cariape caãcũ, cajĩñawõũre bairo caãcũ majũ, ati yepa macããna nipetirore Dios yaye quetire quetibũjũacũ asũpi.

¹⁰ Bairi, Dios Yaye Quetire Caquetibũju Majũ cawãmecũcũ ati yeparũre etayupi. Dios mena ati yepare caátacũ cũ caãnimiatacũãrẽ, ati yepa macããna rũame, “Cũã niñami Dios macũ,” cũrẽ ĩ masĩẽma. ¹¹ Cũ caátã yepa macããna tũrũ etayupi. Bairo natũ cũ caetamiatacũãrẽ, na rũame jĩcã nũgõã cũ boema. Cũ yarã cũ boema. ¹² Bairo aperã cũ boeti, jĩcããrã rũame cũ bojãũũũpã. Na rũamerẽ caroa wãme na ãnirotiwĩ. Dios pũnaa majũ na ãnirotiwĩ, cũ mena catũgoũnatutuarã rũamerẽ. ¹³ Camasã pũnaa cutajere bairo ãmerĩñama. Camasã na caátaje mena na caborije mena pũnaa cutiyama. Dios pũnaa rũame roque cũ camasĩrĩjẽ jũgori cũ pũnaa caãna niñama.

¹⁴ Bairi, Dios Yaye Quetire Caquetibũju Majũ cawãmecũcũ ati yeparũ buia etayupi. Marĩrẽã bairo ati rupau cacũgõũ buiaetari, marĩ camasã mena ãmi. Bairo marĩ mena ãni yua, bũtioro marĩ maiwĩ. Tunu bairoa cariape jeto quetibũjũnucũwĩ. Jãã rũame cũ caasiyarijere jãã ĩñawũ. Dios macũ majũ cũ caãnoi, cũ pacũ cũrẽ cũ cajorije caasiyarijere jãã ĩñawũ. ¹⁵ Juan Bautista rũame Dios macũ yaye quetire quetibũjũ, atore bairo ĩwĩ: “ãni niñami mũjããrẽ yũ caquetibũjũjũgoyetiricũ: ‘Yũ bero caetaũ yũ jũgoye caãnacũ añũpĩ. Bairo cũ cabairoi, cũ paarique rũame, yũ paarique netõjãũũrõ caãnimajũrĩjẽ niña.’”

¹⁶ Dios rũame capee caátimasĩ añirĩ ape wãme, ape wãme caroare cũ cajorije marĩ nipetirãrẽ marĩ jonucũwĩ. ¹⁷ Moisés ãnacũ rũame cũ carotiriquere cũũũpĩ marĩ ñicũjãã ãnana mena. Jesucristo rũame roque marĩrẽ ĩñamairĩ, marĩtũ etawĩ, caroaro cariape átĩãnajẽrẽ marĩ ĩũogũ. ¹⁸ Ni rũame Diore caĩñarĩcũ mácũmi. Bairo cũ cabaimiatacũãrẽ, Dios macũ jĩcãũã caroaro cũ mena ãninucũũũpĩ. Cũ rũame cũ pacũre marĩ masĩõ joroque marĩ átiyami.

Juan el Bautista da testimonio de Jesucristo

(Mt 3.11-12; Mr 1.7-8; Lc 3.15-17)

¹⁹ Bairi Jerusalén macã macããna judío majã quetiuparã rũame Juan Bautista tũrũ na joyuparã sacerdote majãrẽ, bairi levita majã cũãrẽ. “¿Ñamũ majũ mũ ãniñati?” Juarẽ qũĩ jẽniñarotirã, cũtũ na joyupa. ²⁰ Juan rũame cariapea bairo na ĩ quetibũjũwĩ:

—Yũa, Mesías, Dios cũ cajõũ mee yũ ãniña —na ĩwĩ.

²¹ Tunu cabero qũĩ jẽniñanemowã:

—Toroque, ¿ñamꝯ majũ mꝯ añiñati? ¿Tirũmꝯ macããcũ profeta Elías cawãmecꝯ añacũ tunu catitunurĩ mee mꝯ añiñati? —qũĩ jẽniñawã.

Juan ꝑame:

—Cũ mee yꝯ añiña —na ïwĩ.

Bairo cũ caĩrõ tũgori, qũĩ jẽniñanemowã tunu:

—Toroquere, ¿ñamꝯ majũ mꝯ añiñati? “¿Jĩcãũ profeta Dios cũ cajopꝯ atĩgũmi ati yeparꝯre,” marĩ ñicũjãã añana na caĩquetibũjũgoyetiricꝯ mee mꝯ añiñati? —qũiwã Juarẽ.

Bairo na caĩjẽniñarõ, Juan ꝑame:

—Cũ mee yꝯ añiña —na ïwĩ.

²² Bairo cũ caĩrõ tũgori, atore bairo qũĩ jẽniñanemowã tunu:

—Toroquere, ¿ñamꝯ majũ mꝯ añiñati? Jããrẽ cariapea quetibũjũya, jããrẽ cajoatanarẽ cariapea na jãã caquetibũjũnetõmasĩparore bairo.

²³⁻²⁴ Bairo na caĩrõ, atore bairo na ïwĩ Juan:

—Yꝯa, Isaías añacũ cũ cawoatu jũgoyecꝯtacꝯ yꝯ añiña. Atoꝝ bairo ï woatu quetibũjũyayupi: “Bairo ïgũmi desierto cayucũmanopꝯ caãnicõãniatacꝯ: ‘Marĩ Quetiupꝯ yoaro mee etagũmi. Torecꝯ, caroaro cariape añicoteya. Camasã na quetiupꝯ cũ caetaparo jũgoye cũ caatĩpawãrẽ na caqũẽnoyurorea bairo mũjãã cũã caroaro áticoteya,’ ï woatu quetibũjũ jũgoyetiyayupi Isaías añacũ yꝯ caquetibũjũpeere,” na ïwĩ Juan, cũrẽ Jerusalén macããna fariseo majã na cajẽniñarotijoatanarẽ.

²⁵ Tunu atore bairo qũĩ jẽniña nemowã:

—Toroquere ñerẽ ácꝯ, Mesías Dios cũ cajopꝯ ãmerĩmicũã, Elías añacũ ãmerĩmicũã, profeta ãmerĩmicũã, ¿nopẽĩ camasãrẽ na mꝯ bautiza nucũñati?

²⁶⁻²⁷ Bairo na caĩrõ tũgopꝯ, atore bairo na ï quetibũjũwĩ Juan:

—Yꝯ paarique niña camasãrẽ oco mena yꝯ cabautizarije. Yꝯ bero caetaꝯ, mũjãã watoa caãcũ, mũjãã camasĩẽcũ paarique ꝑame roque, yꝯ paarique to cañumiatacũãrẽ, ñunetõgaro. Cũ roque yꝯ netõrõ caãnimajũũ niñami. Bairi yꝯ ꝑame jĩcãrõ tũni yꝯ átipeyo masĩẽtĩña —na ï quetibũjũwĩ Juan.

²⁸ Bairo bairi atie nipetiro baiwꝯ Betania cawãmecũti macãꝑꝯ. Ti macã ꝑame Rio Jordán ape nũgõã muipꝯ cũ cawãmuatĩ nũgõãꝑꝯ ãmꝯ Juan cũ cabautizaricarõ ꝑame.

Jesús, el Cordero de Dios

²⁹ Ti rũmꝯ busuri rũmꝯ caãno cũ tꝯꝑꝯ Jesús cũ caetarore qũĩñawĩ Juan. Bairo qũĩña yua, atore bairo jãã ïwĩ cũtũ caãnarẽ: “¿Qũĩñaña cũrẽ! Ñania niñami Cordero oveja macãrẽ bairo Dios cũ cacũrĩcũ cawãmecꝯcꝯ. Oveja na canuꝯ cawĩmaꝯ Diopꝯre na cajoemũgõjonucũrĩcũrẽ bairo caãcũ niñami. Cũã, cũ cariapee jũgori ati mũmrecóo macããna nipetiro roro na caátiere camasĩriyobojapꝯ majũ niñami. ³⁰ Ñani niñami mũjããrẽ yꝯ caquetibũjũgoyetiricꝯ: ‘Yꝯ bero caetaꝯ yꝯ jũgoye caãnacũ ãñupĩ. Bairo cũ cabairoi, cũ capaarije yꝯ paarique netõjãñurõ caãnimajũrĩjẽ nigaro.’ ³¹ Yꝯ cũã, ‘Cũã niñami Dios macũ,’ ñi masĩẽꝑũ mai. Bairo ï masĩẽtĩmicũã, Israel yepa macããna cũrẽ na camasĩparore bairo ï, oco mena na yꝯ bautizaũ atĩapꝯ,” jãã ïwĩ Juan, jãã, cũtũ caãnarẽ.

³² ï yaparo, atore bairo jãã ïnemowĩ tunu: “Espĩritu Santo, Dios Yeri majũ mũmrecóo caacũ ꝑame buare bairo bau ruiatĩri, ãni Jesús buipꝯ etapeami. ³³ Yꝯa, mai cũ yꝯ masĩẽꝑũ. Bairo yꝯ camasĩẽtĩmiatacũãrẽ, Dios oco mena yꝯre cabautiza rotijoricꝯ ꝑame atore bairo ñiwĩ: ‘Jĩcãũ caũmurẽ miñagũ yꝯ Yeri Espĩritu Santo baurui etari cũ buipꝯ caetapeacoure. Cũã nigũmi camasã yeripꝯ Espĩritu Santore cajomasĩ,’ ñi quetibũjũwĩ Dios. ³⁴ Bairo Dios yꝯre cũ caĩquetibũjuricarore bairoa ñiñaña ãmerẽ. Bairo caĩñau ãnirĩ mũjããrẽ cariape ñiña: Cũã niñami Dios macũ,” jãã ï quetibũjũwĩ Juan, jãã, cũtũ caãnarẽ.

Los primeros discĩpulos de Jesús

³⁵ Ti rũmꝯ cabusuri rũmꝯ caãno, ãmi Juan tunu cũ cabautiza ãninucũrõꝑꝯ. Jãã, ꝑugarã Juan cũ cabuerã cũã jãã ãmꝯ cũ mena. ³⁶ Bairi cũ mena jãã caãno, Jesús jããrẽ cũ canetõátõ ïñarĩ, atore bairo jãã ïwĩ Juan:

—¿Ānirē qũĩñaña! Ānia niñami Cordero oveja macũrē bairo Dios cũ cacũrĩcũ cawãmecũcũ —jãã ĩwĩ Juan Bautista.

³⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgorã, Juarē cũ jãã awayocoápurí. Jesús berore jãã usacoápurí, jãã pũgarã, Juan cũ cabuemiátana pũame. ³⁸ Bairo jãã caũsaro, Jesús pũame jãã ãmejorenũcã ĩña, atore bairo jãã ĩwĩ:

—¿Ñerē borã, yũre mũjãã usayati?

Bairo cũ caĩrõ:

—Rabuni, ¿noorpũ mũ cañiparu to ãniñati? —cũrē jãã ĩ jẽniñawũ.

³⁹ Bairo jãã caĩjẽniñarõ tũgorũ, atore bairo jãã ĩwĩ Jesús:

—Tiaya yũ mena. Yũ bara cõtirásá.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũ mena jãã acoápurí. Bairo cũ cañiparu etarã, cũ mena jãã ãnicõã naioarũ, merē ñamicããcãpũ caño jũgori yua.

⁴⁰ Mai, yũ mena macããcũ yũre bairo Juan mena cañimirĩcũ cabero Jesús yaye quetire catũgousau Andrés pũame Simón Pedro bai ãmi. ⁴¹ Bairi cũ pũame jicoquei cũ jũgocũ Simorē cũ macãũ ácũ baiwĩ. Bairo cũ bócau yua, atore bairo qũĩñupĩ:

—Mesías cawãmecũcũre jãã bócaaru. (Mai, Mesías, atore bairo ĩgaro ĩña: “Cristo, Dios cũ cabesericũ ati yeparũre cũ cajoricũ,” ĩgaro ĩña.)

⁴² Cabero Andrés pũame cũ jũgocũ Simorē cũ pietauwĩ Jesús tũpũ. Bairi Jesús, Simorē qũĩñarĩ, atore bairo qũĩwĩ:

—Simón mũ ãniña Juan macũ. Āmerē Cefas mũ wãmecũtigũ. (Mai, Cefas pũame, “Pedro” ĩgaro ĩña.)

Jesús llama a Felipe y a Natanael

⁴³ Ti rũmũ cabusuri rũmũ caño, Jesús pũame, “Galilea yeparũ yũ águ,” ĩ tũgoñawĩ. Bairo topũ ácũ, Felipe cawãmecũcũre cũ bocaetari atore bairo qũĩwĩ:

—Jito. Yũ mũ baracũtiroapa.

⁴⁴ Mai, cũ, Felipe pũame Betsaida cawãmecũti macã macããcũ ãmi. Pedro, cũ bai Andrés mena ti macã macããna ãma. ⁴⁵ Bairi Felipe pũame Natanaere cũ piiámí. Bairo cũ tũpũ etaũ, atore bairo qũĩñupĩ:

—Dios yaye quetibũjurica tutipũ Moisés ãnacũ, bairi profeta majã ãnana na cawoatujũ-goyeticũrĩcũrē jãã bócaaru. Cũã, Jesús cawãmecũcũ, José macũ, Nazaret macã macããcũ niñami —qũĩñupĩ Felipe.

⁴⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgorũ, atore bairo qũĩñupĩ Natanael Felipere:

—¿Mũ catũgoñaata, Nazarepũre jĩcãũ ũcũ cañuũ cũ ãnicũti?

Felipe pũame Natanaere bairo qũĩñupĩ:

—Jito yũ mena. Topũ mũ tũgoñabesegu —qũĩñupĩ Felipe Natanaere.

⁴⁷ Bairo cabero Jesús Natanael cũ caetaro ĩñaũ, atore bairo qũĩwĩ cũtũ cañarē:

—Merē atíyami Israel macããcũ majũ jĩcãrõ tũni caĩbusũnucũũ —na ĩwĩ.

⁴⁸ Bairo Jesús cũ caĩrõ tũgorũ, atore bairo qũĩ jẽniñawĩ Natanael Jesure:

—¿Dope bairi yũ mũ masĩñati?

Jesús pũame bairo qũĩwĩ:

—Mũ ñiñawũ Felipe mũrē cũ capiiparo jũgoye, higuera cawãmecũtii roca mũ caño.

⁴⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgorũ, Natanael pũame qũĩwĩ:

—Cabuei, ¿Dios macũ mũ ãniña, ati yepa Israel macããna quetiuparu Rey majũ mũ ãniña!

⁵⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgori, atore bairo qũĩnemowĩ Jesús Natanaere:

—¿“Higuera yucũ rocapũ mũ ñiñawũ,” yũ caĩrĩjẽrē tũgori, “Dios macũã niñami,” yũre mi nũcũbũgoyati? Cabero yũ caátimasĩrĩjẽ netõjãñurõ caroa macããjẽrē miñagu —qũĩwĩ Jesús Natanaere.

⁵¹ Bairo qũĩ yaparouũ, atore bairo na ĩnemowĩ Jesús cũtũ cañarē:

—Caripea mũjããrē ñiña: Cabero mũmurecóo capãnũcãrõ mũjãã ĩñagarã. Bairo capãnũcãrõ ĩñarã, Diotu macããna ángelea majã yũ, Camasã Jũgocũ buipũre ruiatĩ, bairi tunu wãmũá na cabairo cũãrē mũjãã ĩñajogarã.

2

Una boda en Caná de Galilea

¹ Cabero itia rŭmŭ bero caño Galilea yepapŭ Caná cawāmecuti macāpŭ to macāāna na cawāmo jiyari bose rŭmŭ qŭēnowā. Jesús paco cŭā topŭ āmo. ² Bairi Jesús, jāā, cŭ cabuerā cŭā, na capiijoatana ānirī, topŭ jāā āmŭ, ti bose rŭmŭ caānorē. ³ Bairo bose rŭmŭ na caáto, na caetirije ũse oco peticoapŭ. Bairo capetiro ĩñarī, cŭ paco pŭame atore bairo qŭīwō Jesure:

—Macŭ, etirique ũse oco peticoaya.

⁴ Bairo cō caĩrō tŭgorŭ, atore bairo cō ĩwī Jesús cŭ pacore:

—¿Caaco, dopēĩō bairo yŭ miñati? Dios cŭ catutuarije camasārē yŭ caáti ĩñoparo etaetiya mai.

⁵ Bairo cŭ caĩmiatacŭārē, cŭ paco pŭame ti wii macāāna cause oco tĩā coterārē atore bairo na ĩwō:

—Mŭjāārē cŭ caátirotiri wāme cārō cŭ mŭjāā áti ũsawa.

⁶ Mai, topŭ āmŭ jīcā wāmo peti jīcā pēnirō cānacā joturi, ũtā joturi. Capaca rŭri nocārō cincuenta, o setenta litro majŭ caoco jeri rŭri āmŭ tocānacāpŭ. Judío majā caroarā nigarā Dios cŭ caĩñajoro, tirŭ macāājē oco mena na causanucŭrŭri āmŭ. ⁷ Bairo cabairo yua, Jesús pŭame atore bairo na ĩwī ti wii macāāna catĩā coterārē:

—Atie jotŭre oco mena pio jiroya.

Bairo cŭ caĩrō tŭgorā, cŭ caĩrōrē bairo áma. Caroaro piojirocōāwā. ⁸ Bairo na caáti yaparoro ĩñau, atore bairo na ĩwī tunu:

—Bairi yua, bose rŭmŭ cajŭgoácŭ tŭpŭ jeánája petoaca tirŭ macāājērē, cŭ etiñaáto —na ĩwī Jesús.

Na pŭame, “jaŭ,” ĩrāna, cŭ caĩrōrē bairo petoaca cŭ jeámá bose rŭmŭ cajŭgoácŭre.

⁹ Bairo bose rŭmŭ cajŭgoácŭ pŭame tiere etiñañupŭ. Merē, tie oco pŭame ũse oco majŭ jēñacoasupa. Mai, “Jesús cŭ caátiataje niña,” ĩ masīesupi. Catĩā coteri majā jeto masīwā, na majŭā ocore capiojāatana ānirī. Bairi bose rŭmŭ cajŭgoácŭ pŭame cawāmojiyaatacŭre cŭ piijoyupŭ. ¹⁰ Ato bairo qŭīñupŭ:

—Camasā nipetiro bose rŭmŭ caño nipetirore ũse oco caroa pŭamerē na tĩā jŭgonucŭñama. Cabero na capiijoatana paio na caetituario bero roque, ũse oco cabŭgoro macāājē ũnierē na tĩānucŭñama. Mŭ pŭame ũse oco caroa pŭamerē mŭ rŭgaupa, tame —qŭīñupŭ ti bose rŭmŭ cajŭgoácŭ cawāmo jiyatacŭre.

¹¹ Bairo bairi ato Galilea yepapŭ Caná cawāmecuti macāpŭ atie Jesús cŭ caáti ĩñorīqŭē pŭame cŭ cawāma átijēño ĩñoō jŭgorique majŭ āmŭ. Bairo ácŭ, camasārē na ĩñowī nocārō cŭ catutuarijere. Bairo cŭ caáti ĩñorō, jāā, cŭ cabuerā cŭā caroaro cariape cŭ jāā tŭgojŭgowŭ.

¹² Tīpau bero ámi Jesús Capernaum cawāmecuti macāpŭ. Cŭ mena áma cŭ paco, bairi cŭ bairā cŭā. Jāā, cŭ cabuerā cŭā cŭ mena jāā ápŭ. Bairi ti macāpŭre nocānacā rŭmŭ mea jāā āmŭ.

Jesús purifica el templo

(Mt 21.12-13; Mr 11.15-18; Lc 19.45-46)

¹³ Jāā, judío majā bose rŭmŭ Pascua jāā caĩrī rŭmŭ caetagaro caño, Jerusalén macāpŭ ámi Jesús. ¹⁴ Bairo topŭ etaŭ, templo capairi wii ñubuerica wiipŭ jāámí. Ti wiire jāāetari, to macāāna wecŭare, ovejare, buare nunirī cawapatari majārē na ĩñawī. Tunu bairoa aperā moneda tiirire cawasoari majā na caruiropŭ caña cŭārē na ĩñawī. ¹⁵ Bairo na caáto ĩñau, bapericawēē qŭēnowī Jesús yŭta wēērī mena. Bairo tiwēē mena waibutoare nunirī cawapatarārē na bape acurewiyojowī ti wii pupea caāniatanarē. Na ovejare, na wecŭa cŭārē na acurewiyojowī. Moneda tiirire cawasoari majā yaye dinero tiirire mabato recōāwī. Na mesarire tujerecŭ peyocōāwī. ¹⁶ Bairo átiri, atore bairo na ĩwī buare canuni wapatarārē:

—¡Mŭjāā cawapatarijere jeánája! Yŭ Pacŭ ya wiire apeye nunirīcā wiire bairo ápericōāña —na ĩwī.

¹⁷ Bairo cū caáto ñnarĩ, jáã, cū cabuerã p̄ame Dios yaye quetibujurique na ca-wuatucūrĩqũerẽ jáã tũgoña bócawu. Atore bairo ĩ quetibujũ jũgoyeticũñañupã Jesús cū caátipeere mai: “Caacu, m̄ ya wiire butioro ȳ qũenogu, aperã ti wiire roro na ápericõato ĩ.”

¹⁸ Bairo cū caáto ñnarĩ, judío majã quetiuparã p̄ame atore bairo qũĩ jẽniñawã Jesure: —“Cariape Dios cū carotiro mena jũgori nunirĩ majãrẽ na acurewiyojõmi Jesús,” jáã caĩmasĩparore bairo ĩ, ¿di wãme átijẽñorĩqũerẽ jáãrẽ miñõati? —qũĩ jẽniñawã Jesure judío majã quetiuparã.

¹⁹ Bairo na caĩrõ tũgon, atore bairo na ĩwĩ Jesús:

—Ati wiire rocacõaña. Bairo m̄jãã carocamiatacũãrẽ, itia r̄m̄m̄ bero ȳ p̄ame ȳ qũeno yerijãgũ tunu —na ĩwĩ Jesús.

²⁰ Bairo cū caĩrõ tũgorã, judío majã quetiuparã p̄ame bairo qũĩwã tunu:

—Marĩ ñicũjãã ãnana ati wiire yoaro majũ qũenoñupã cuarenta y seis cũmarĩ majũ. ¿M̄ p̄ame ñerẽ ácu, itia r̄m̄m̄ beroa m̄ qũenocũĩ áti? —qũĩwã Jesure.

²¹ Mai, Jesús ti wiire ĩ, cū majũã cū rupau p̄amerẽ ĩ quetibujũ masĩõgu ĩmiwĩ. ²² Bairo Jesús na capajã rocaricu nimicũã, itia r̄m̄m̄ bero nemo cacatii cū caãno, jáã, cū cabuerã p̄ame tie cū caĩrĩqũerẽ jáã tũgoñabócawu. Bairo tũgoñabócarã yua, Dios yaye cū caquetibujucūrĩqũerẽ cariapea jáã tũgowũ. Jesús yaye cũãrẽ cariapea jáã tũgowũ.

Jesús conoce a todos

²³ Bairo capããrã camasã Jerusalẽpu Pascua bose r̄m̄m̄ caãno caneña etaatána p̄ame Jesús cū caátĩ ñnorĩjẽrẽ ñnarã, “Dios cū cajoricu niñami,” qũĩ tũgoñaroawã Jesure. ²⁴ Bairo na catũgoñamiatacũãrẽ, na mena tũgoña useaniemi Jesús. Cū p̄ame camasã nipetirore na yeripu na catũgoñarĩjẽrẽ tũgoñamasĩ peyocõãwĩ. ²⁵ Camasã na caátĩãnierẽ aperã cũrẽ na caquetibujuro boemi Jesús. Cū p̄ame camasã nipetiro na yeripu na catũgoñarĩjẽrẽ tũgoñamasĩ peyocõãwĩ.

3

Jesús y Nicodemo

¹ Jĩcãũ ãmi fariseo majã mena macããcũ Nicodemo cawãmec̄c̄c̄. Cū p̄ame judío majã quetiuparã mena macããcũ jĩcãũ caãnimajũũ ãmi. ² Torecũ, cū p̄ame jĩcã ñami caãno Jesure cū jẽniñagu, cū t̄p̄ũ ásupũ. Bairo cũtu etari, atore bairo qũĩñupũ Nicodemo Jesure:

—Ni jĩcãũ ũcũ mena Dios cū camanicõãta, ape wãme cū caátijẽñorĩjẽ manibujioro. Bairo m̄ caátijẽñorĩjẽrẽ ñnarã, “Jesús mena niñami Dios,” jáã ĩ tũgoñamasĩcõãña. Tunu bairoa, “Camasãrẽ cū quetibujũáto ĩ, m̄rẽ jõũ ásupi Dios,” jáã ĩ masĩña —qũĩñupũ Nicodemo Jesure.

³ Bairo cū caĩrõ tũgon, atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—Cariape m̄rẽ ñiña: Ni jĩcãũ ũcũ p̄ame tunu cū cabuia nemoeticõãta, Dios cū carotimasĩrĩp̄aure eta masĩẽtĩgũmi.

⁴ Bairo cū caĩrõ tũgori, Nicodemo p̄ame qũĩ jẽniñañupũ Jesure:

—¿Cabucũ marĩ caãno beropũ marĩã ñerẽ ána p̄gani cãrõ marĩ paco paropũ tunu marĩ butijã buiamasĩbujiocũti?

⁵ Jesús p̄ame bairo qũĩñupũ:

—Cariapea m̄rẽ ñiña: Ni jĩcãũ ũcũ oco mena, bairi Espiritu Santo mena cũã cū cabuianemoeticõãta, Dios cū carotimasĩrĩp̄aure etamasĩẽtĩgũmi. ⁶ Camasã na capũ-naacũna, camasã pũnaa majũ niñama. Dios pũnaa roque Espiritu Santo cū catutuarije jũgori cū pũnaa majũ niñama. ⁷ Bairi, “Camasã na cawãma buia jũgoricarore bairoa na cabuianemopee boya,” m̄ ȳ caĩquetibujurijere tũgomawijiaeticõãña. ⁸ Wĩno p̄ame noo caboropũ papuya. Bairo tie cabusuro tũgomasĩmirãcũã, noopũ caatiere, o noo caatiere marĩ masĩẽtĩña. Ñnarĩqũẽ mee niña wĩno. Torea bairo niñama nipetiro camasã Espiritu Santo jũgori cabuianucũrã cũã. Narẽ Espiritu Santo cū cajããrõ ñnamasĩã maa —qũĩñupũ Jesús.

⁹ Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo qũĩ jēniñanemoñupũ tunu Nicodemo Jesure:

—¿Ñe ũnie jūgori Espiritu Santo mena buianemorĩquẽ to ānicuĩti?

¹⁰ Jesús p̄ame bairo qũĩñupũ:

—¿M̄, Israel yepa macãānarē Dios yaye quetire caquetibujūgoc̄u nimicũā, tiere m̄ masĩētĩñati? ¹¹ Cariape m̄rē ñiña: Jãā camasĩrjērē m̄jãārē jãā quetibujūnucũña. Jãā caĩñarĩquẽ cũārē m̄jãārē jãā quetibujūnucũña. Bairo cariapea m̄jãārē jãā caquetibujūmiatacũārē, m̄jãā p̄ame tiere m̄jãā tūgoc̄saetinuũña. ¹² Ati yepa macãājērē m̄jãā ȳ caquetibujūro cariape ȳ m̄jãā tūgoroaetiya. Bairi um̄recóo macãājē Dios yayere ȳ caquetibujūata roquere, nemojãñurō m̄jãā tūgomasiēna.

¹³ “Ni jĩcãũ ũcũ camasoc̄u um̄recóop̄re cawãm̄ñarĩcũ mácũmi. Ȳ, Camasã Jūgoc̄u jeto um̄recóop̄re cañnacũ ȳ rui apú ati yepap̄re. Bairi um̄recóo macãājē Dios yayere ȳ masiña. ¹⁴⁻¹⁵ Bairi tir̄m̄p̄re cayuc̄mani yepap̄re Moisés ānacũ ãñarē bairo cabauu cũ caweric̄re yuc̄p̄ cũ papuatuyupi. Torea bairo ȳ, Camasã Jūgoc̄u cũ yuc̄p̄ãĩp̄re ȳ papuatu rocaecoc̄u, nipetiro camasã ȳre catūgoc̄sarã na canetōmasĩparore bairo ĩ. Bairi nipetirã ȳre catūgoc̄sarã yeri capetieti p̄ñarē cūgogarãma. Ānicōã nigarãma tocãnacã r̄m̄ma,” qũĩñupũ Jesús Nicodemorē.

El amor de Dios para el mundo

¹⁶ Dios p̄ame ati um̄recóo macãāna nipetiro camasārē butiuro maiñami. Bairo marĩrē mairĩ, cũ macũ jĩcãũā cũ cañnimaatacũārē, cũ joyupi ati yepap̄re, nipetirã cũ mac̄rē catūgoc̄sarã na yasieticōãto ĩ. Cũ mena caroaro ānicōã ninucũgarãma tocãnacã r̄m̄ma. ¹⁷ Dios ati um̄recóo macãāna nipetiro cabuic̄na na ãmarō ĩ mee, cũ joyupi cũ mac̄rē. Narē cũ netōbojato ĩ roque, cũ joyupi Dios ati yepap̄re.

¹⁸ Ni ũcũ Dios mac̄rē catūgoc̄sañ ñe ũnie cawapa cūgoc̄re bairo cũ tuao joroque ásupi Dios. Cũ mac̄rē catūgoc̄saena roque carorije wapa cacūgorã cayasiparã majũ tuacōãñama merē. ¹⁹ Cũrē catūgoc̄saena popiye catãm̄oparã majũ niñama. Atoze bairo niña: Jesucristo jĩñabusuricarore bairo caãcũ cũ caató, cũ boesupa. Roro átaje p̄amerē cũ netōrō bomirã, canaitĩārōp̄re cañnarē bairo ãñupã. ²⁰ Nipetiro carorije caátinuũrã Dios macũ jĩñabusuricarore bairo caãcũrē qũĩña tejãñuñupã. Cũ t̄p̄re ãnigaetinuũñupã, roro yasiorop̄re na caátĩāninucũrjērē Jesús p̄ame baujarop̄re to ãnipeticoao joroque cũ caáperiparore bairo ĩrã. ²¹ Dios yaye cariape quetire catūgoc̄sarã p̄ame Dios macũ t̄p̄re ãniganucũñama, “Nipetiro na caátie Dios cũ caborore bairoa átaje niña,” camasã na caĩmasĩparore bairo ĩrã.

Juan el Bautista vuelve a hablar de Jesús

²² Cabero Judea cawãmecũti yepap̄re cũ cabuerārē, jãā jūgo ámí Jesús. Top̄re etari, jĩcã yutea cãrō camasārē na jãā bautiza ãm̄. ²³ Bairo top̄re jãā caño, Juan Bautista cũā Salim cawãmecũti macã t̄p̄re, Enón cawãmecũti macã majūrē bautizaũ ãcũ baiyup̄re. Top̄re pairo oco ãñuparō. Bairi camasã cũ t̄p̄re etayuparã, cũ bautiza rotirã etarã yua. ²⁴ Mai, atie nipetirije baiyupa cũ, Juarē preso jorica wiip̄re na cajoparo jūgoye.

²⁵ Bairo jĩcã r̄m̄ma Juarē na cañeparo jūgoye, cũ cabuerã p̄ame apeĩ judío majōc̄u mena bus̄yuparã, cũ bus̄netōgarã. Judío majã caroaro ãnigarã Dios cũ caĩñajoro oco mena na caátinuũrjērē ãmeo bus̄p̄eniñuparã na majũ. ²⁶ Bairo ãmeo bus̄p̄eni yaparo, Juan t̄p̄re ásúparã. Bairo cũt̄u eta, atore bairo qũĩ quetibujūyuparã Juarē:

—Jãārē cabuei, tir̄m̄m̄jãñurōã Rio Jordán ape n̄gōãp̄re m̄ mena cañniatac̄u, jãārē m̄ caquetibujūric̄u p̄ame ãmerē camasārē na bautizaũ átiup̄re cũ cũā. Bairo cũ caató, nipetiro camasã cũrē usarã baiuparã —qũĩñuparã Juarē cũ cabuerã, Jesús cũ caátĩānierē quetibujūrã.

²⁷ Bairo na caĩrō tūgoc̄u, atore bairo na ĩñupũ Juan:

—Dios cũ carotieticōãta, camasã cũ usatibujiorãma. ²⁸ M̄jãārē ȳ caquetibujūriquere m̄jãā tūgoc̄sarã. “Ȳma, Mesías, Dios cũ cabeseric̄u mee ȳ ãniña,” m̄jãārē ñiw̄. Ȳma, cũ jūgoye cũ cajojūgoc̄u ȳ ãniña. ²⁹ Ape wãme ĩcōñarĩ atore bairo m̄jãārē ȳ quetibujūḡu: Jĩcãũ camasoc̄u cũ n̄mo cañnipaore cō cũ cawãmo jiyari r̄m̄ma

caño cū yao majū tuayamo. Cū bapa cū mena macããcū cō mena cū cawāmo jiyaro ñña, useani nemoñmi. Jesús pñame cawāmo jiyaricure bairo caãcū niñami. Camasã cūrē causerã pñame, cū nmo, cū cawāmo jiyaricore bairo caña niñama. Bairi, yñ, Jesús mena macããcū ãnirí, camasã cūrē na causero ñña, yñ useani nemoña. ³⁰ Jesús pñame tocãnacã rñmñ nemojãñurō cañimajūñ ãninutuagñmi. Yñ pñame roque nemorō cabugoro macããcū yñ cañnicōãnutuapee majū niña —icōñarí na í quetibñjuyupñ Juan cū cabuerãrē.

El que viene de arriba

³¹ Jesús, ñmurecórupñ caatácu ãnirí, nipetirã netōrō cañimajūñ niñami. Noo ati yepa macããcū pñame roque ati yepa macããjē jetore quetibñjñ masiñami. Cū, ñmurecórupñ caatácu ãnirí nipetirã netōrō cañimajūñ niñami. ³² Ñmurecórupñ cū caññaríqũērē, cū catūgorigue cūrē quetibñjñyami. Cū caquetibñjñrije pñame cariape majū to cañnimitacũãrē, tiere cariape tũgoetiyama camasã. ³³ Jicããrã niñama bairãpñ cū yaye quetire cariape catũgousarã. Bairo catũgousarã ãnirí, “Cariape quetibñjñyami,” í tũgoña masiñama. ³⁴ Dios pñame Espiritu Santo cū camasírjērē butioro majū cū joyupi Jesure, ati yepapñ cū cajoricure. Bairo cū cajoroí, Jesús pñame caroaro cariape quetibñjñuncũñami Dios yaye quetire. ³⁵ Dios cū macūrē mairí, nipetiro rotimasírjũērē cū joyupi. ³⁶ Torecñ, noo macããcū Jesure catũgousañ pñame merē yeri capetieti pñnarē cũgoyami. Apei, Jesure catũgousagaecñ roque tie yeri capetieti pñnarē cũgoetiyami. Poriye cū baio joroque cū átigñmi Dios, cū macūrē cū catũgousaetie wapa.

4

Jesús y la mujer de Samaria

¹ Cabero camasã capããrã majū Jesure na catũgousarijere tũgoyuparã fariseo majã. Tunu bairoa Juan Bautista cū cabautizaricarã netōjãñurō Jesús cū cabautizarã pñame na cañierē tũgoyupa. ² (Mai, Jesús pñame camasãrē na bautizaemi. Jãã, cū cabuerã pñame roque cū carotiro jũgori na jãã bautizawñ.) ³ Bairi Jesús pñame, “Yñ cabairijere masicōãñama fariseo majã,” í tũgoñarí, Judea yepapñ cañniatacñ Galilea yepapñ tunucoámí.

⁴ Bairo tunuácú, Samaria yepapñ cū canetōápée ãmñ. ⁵ Bairo netōácú, Sicar cawãmecuti macãpñ etawí. Mai, ti macã tñpñ niña jãã ñicñ Jacob ãnacñ cū macñ Joséré cū cacũricã yepa majū. ⁶ Ti yepapñre niña oco warica ope, Jacob ãnacñ ya oco ope majū. Bairo Jesús pñame maarē caatímiatacñ jutiri, ti opeture etanumu etawí. Muipñ ñmurecórō recomacã majū cū cañnipañ ãmñ. ⁷⁻⁸ Mai, jãã cū cabuerã pñame jãã acoápu macãpñ, apeye ñnie ñgariquere wapatiránã. Topñ jãã cañnitoye, jicão carōmio etayupo, ti ope macããjērē oco waaocó. Bairo cō caetarō ñña, atore bairo cō ññupñ Jesús:

—Oco peeto yñ joya. Yñ cũã yñ etigaya.

⁹ Mai, ti yepapñre jãã, judío majã, Samaria yepa macããna mena jãã ãmeo busupñenietinucũña. Bairi to macããcō pñame tie tũgoñarí atore bairo qũññupō Jesure:

—¿Nopēí mña, judío majōcñ nimicũã, yñ, Samaria yepa macããcōrē yñ mñ oco jēniñati? —qũññupō.

¹⁰ Bairo cō caĩrō tũgocñ, atore bairo cō ññupñ Jesús carōmiorē:

—Mña, Dios camasãrē cū cajogarijere mñ masiētĩña. Yñ cũãrē mñ masiētĩña. Yñre mñ camasãta roque, mñ pñame ocore yñ mñ jēnibujioataco. Bairo yñ mñ cajēniata, yñ pñame oco caticōã nio joroque caãtiere mñ yñ jobujioatacñ —cō ññupñ.

¹¹ Bairo cū caĩrō tũgo, carōmio pñame qũñ jēniñanemoñupō tunu:

—¿Ñe mena ocore mñ waneíati? Ati ope ñcũãjãñuña. Bairi, ¿noopñ oco cacaticōãninucũrjērē mñ bocabujiocti? ¹² Marí ñicñ Jacob ãnacñ ati ope macããjērē etinucũñañupñ. Cū pñnaa, cū yarã, cū canurã cũã etinucũñañupã. Ati opere ati yepa macããnarē na cũñañupñ Jacob ãnacñ. ¿Mñ pñame roque cū netōrō cañimajūñ mñ ãniñati? —qũñ jēniñañupō carōmio Jesure.

¹³ Bairo cō caĩrō tũgocñ, atore bairo cō ññupñ Jesús:

—Nipetiro ati opere caoco etirã p̄ame bairoa ñeme jipicõãgarãma tunu. ¹⁴ Ni ùcũ atie oco yu cajogarijere caetii p̄ame p̄gani cãrõ ñeme jipinemoetigumi tunu. Cãp̄ure cũ yerip̄u oco tutuaro cawitipetietore bairo yeri tũgoñatutuacõãñajẽ cũãrẽ cũgocõã ninucũgumi. Tie jũgori caticõã ninucũgumi tocãnacã rũmu —cõ ñũpũ Jesús.

¹⁵ Bairo cũ caĩrõ tũgo, carõmio p̄ame bairo qũĩñupõ tunu:

—Toroquere, tie ocore yu joya, p̄gani cãrõ yu cañemejipinemoetiparore bairo ñ. Ati oper̄ure p̄gani cãrõ oco wago yu bainemoetigo yua —qũĩñupõ Jesure.

¹⁶ Bairo cõ caĩrõ tũgomicũã, atore bairo cõ ñũpũ Jesús:

—Mai, m̄ manap̄ure cũ pioja. Cũ piiri bero, ator̄u asá cũ mena.

¹⁷ Bairo cũ caĩrõ, carõmio p̄ame atore bairo qũĩñupõ:

—Camanap̄u mácõ yu ãniña.

Jesús p̄ame bairo cõ caĩrõ, bairo cõ ñ yũyup̄u:

—“Camanap̄u mácõ yu ãniña,” m̄ cañata, cariapea miña. ¹⁸ Jĩcã wãmo cãnacãũ majũ camanap̄u cõtimiricõ m̄ ãniña. ãme m̄ mena caãcũ cũã m̄ manap̄u majũ mee niñami. Toreco, cariapea miña —cõ ñũpũ.

¹⁹ Bairo cũ caĩrõ, carõmio p̄ame atore bairo qũĩñupõ Jesure.

—M̄ caĩrjẽrẽ tũgori, merẽ yu masiña: M̄ua, profeta, Dios yaye quetire caquetibũjuri majõcu m̄ ãcũ. ²⁰ Bairi jãã, Samaria yepa macããna jãã ñicũjãã jicu ùtãũp̄u Diore cũ ñubuenucũñupã. M̄jãã judío majã roque aperop̄u Jerusalẽp̄u m̄jãã ñubuenucũña —qũĩñupõ.

²¹ Bairo cõ caĩrõ, atore bairo cõ ñũpũ Jesús:

—Yu caĩrjẽrẽ cariape tũgoya: Jicu ùtãũp̄u áperimirãcũã, o Jerusalén macãp̄u áperimirãcũã, marĩ Pacu Diore cũ m̄jãã cañubemasĩpa rũmu cõñarõ baiya. ²² M̄jãã, Samaria yepa macããna Diore tũgonucũmirãcũã, cũ m̄jãã masiẽtĩña. Jãã, judío majã roque Dios camasãrẽ cũ canetõgarije quetire cũ caquetibũjucũricãrã majũ ãnirĩ cũ jãã masiña.

²³ Bairi camasã caroaro cariape Diore na cañubuerica yutea etaro baiya. Merẽ ti yutea ãnijũgoya. Bairi camasã noo na cañubuenucũrĩpau jũgori mee, Espiritu Santo na yerip̄u cũ caãno jũgori p̄ame roque Diore cũ ñubuegarãma. Tore bairo na cañubuoero boyami Dios cũrẽ caroaro cariape cañubuerã p̄amerẽ. ²⁴ Marĩ caĩñaecũ niñami Dios. Bairi cũrẽ caroaro cariape cañubuerã p̄ame na yeri na catũgoñarjẽp̄u roque cũrẽ cañubueparã niñama —cõ ñũpũ.

²⁵ Bairo cũ caĩrõ, carõmio p̄ame atore bairo qũĩñupõ Jesure:

—Ape rũmu Mesías Dios cũ cabesericu, Cristo cawãmecucu cũ caetapeere yu masiña. Cũ, etaw̄u, cũ majũ nipetirijere marĩ quetibũjũgumi —qũĩñupõ.

²⁶ Bairo cõ caĩrõ tũgo, bairo cõ ñ masĩõñupũ Jesús:

—Yu, m̄ mena cabusup̄eni, cũã yu ãniña Cristo, Dios cũ cabesericu majũ —cõ ñũpũ Jesús.

²⁷ Bairo cõ cũ caĩquetibũjũripaua, jãã, Jesús cũ cabuerã, macãp̄u caũgarique wap̄atiratãna cũ tũp̄u jãã etaw̄u. Bairo etarã yua, dope bairo jãã ñ tũgoñamasiẽp̄ũ, Jesús carõmio mena cũ cabusup̄enirõ ññarã. Bairi, “¿Ñe ùnierẽ m̄ átiyati?” jãã ñ jẽniñaep̄ũ Jesure. ²⁸ Bairo carõmio p̄ame jãã caetaro ññao, cõ oco warica joture toa piti ropocõãwõ. Bairo piti ropo yaparo, macãp̄u acoámó. Top̄u etari, atore bairo na ñ quetibũjũyuro to macããnarẽ:

²⁹ —Tiaya m̄jãã cũã. Nipetiro ññarásã. Jõ jĩcãũ camasocu niñami dope bairo yu caátajere camasipeyocõãũ. ¿Cristo, Dios cũ cabesericu mee cũ ãnibauyati? —na ñ quetibũjũyuro.

³⁰ Bairo na cõ caĩquetibũjũro tũgorã, to macããna p̄ame ti macãrẽ witiã yua, jãã caãnop̄u etawã. ³¹ Mai, na caatĩpaua Jesure, “Ugariquere uɣaya,” cũ jãã ñmiwũ.

³² Bairo jãã caĩrõ tũgomicũã, atore bairo jãã ñwĩ Jesús:

—Yu, apeye ùnie uɣarique yu cũgoya m̄jãã camasiẽtĩrẽ.

³³ Bairo cũ caĩrõ tũgorã, jãã, cũ cabuerã p̄ame atore bairo jãã ãmeo ñ busuw̄u:

—¿Aperã merẽ uɣariquere cũ na jeatĩbaupari? —jãã ñwũ.

³⁴ Bairo jãã caĩrõ tũgo, Jesús p̄ame atore bairo jãã ñwĩ:

—Dios, yure cajou, cū caborijere ácu yu átiya. Bairi jicāũ butiuro caugagatũgoñaurē bairo yu cūã yu cū caátirotijoriquere yu átipeyogaya. ³⁵ Atore bairo yu mujãã ñña: Bapariçānacāũ muipua rusaya oterique caríca cutiparo jũgoye. Bairo yu mujãã caĩmi-atacũarē, ape wāme ĩcõñarĩ mujãarē yu quetibũjũpa: Oteriquere ññañijate. Yura, merē jeriqueru niña. ³⁶ Oterique rícare cajeri majõcu cū capaarique wapa wapatagumi. Cū capaarique wapa ruame Dios cū cajorije yeri capetieti pũna majũ niña. Bairo bairi oterique caotei, cabero cū caoterique caríca cutopu tiere cajei cūã puçarũpa useanigarãma. ³⁷ Camasã na caquetibũjũnucũrĩ wāmerē bairo cariape baiya: “Jicāũ jicoqueipua oteimi. Cabero cū caoterique caríca cutopu apei jeimi tunu,” ĩ nucũñama camasã. ³⁸ Mujãã, yu cabuerã, na caĩnucũrõrēã bairo mujãã baiya. Mujãarē yu yaye quetire mujãã yu quetibũjũ rotijoya merē aperã na caquetibũjũjũgoricarã tũpu, caroaro jicãrõ tũni na catũgopeti jĩatietaparore bairo ĩ. Mujãã, aperã na capaajũgoriquerũre capaayaparo petietabojarãrē bairo mujãã yu átirotijoya na watoarũre. Bairi merē mujãarē masiriyoetiya mujãã yu caquetibũjũrotijorije yua —jãã ĩwĩ Jesús yua.

³⁹ Bairi capããrã to macããna Samaria yepa macããna, “Nipetiro yu caátajere masĩpey-ocõãñami Jesús,” carõmio cõ caĩrõ jũgori, qũĩroa jũgowã Jesure. ⁴⁰ Bairo bairi Jesús tũpu etarã, “Ápéricõãña,” qũĩwã Jesure. “Jãã mena mu tuagu mai,” bairo na caĩrõ tũgoũ, puça rũmu majũ na mena ãmi Jesús, narē bue ãcã. ⁴¹ Bairo Jesús cū caquetibũjũrijere tũgorã, cũrē caĩroarã menarē ãninemowã capããrã to macããna camasã. ⁴² Na ruame atore bairo cõ ĩwã carõmiorē:

—Ñamicãã jããrē mu caquetibũjũataje jũgori Jesús mena jãã tũgoñatutuajũgoarũ. ãme roque jãã majũ cū caquetibũjũrijere tũgori, nemojãñurõ cū mena jãã tũgoñatutuaya. Cariape cūã niñami ati umũrecóo macããna na carorije wapare canetõũ majũ —cõ ĩwã to macããna carõmiorē.

Jesús sana al hijo de un oficial del rey

⁴³ Bairi puça rũmu Samaria yepa macããna mena cū cañiatato bero, Jesús Galilea yeparũ acoámĩ. ⁴⁴ Mai, Jesús, cū majũ cū caĩtatore bairo baiwũ: “Ni ũcũ Dios yu profetare cū ya macã macããna cū boenama. Noa majũ qũĩroaenama.” ⁴⁵ Bairo bairi Jesús Galilea yeparũ cū caetaro ññarã, camasã to macããna ruame caroaro cū jẽniwã. Mai, na cūã Jerusalẽpu Pascua bose rũmu ññarã etayupa. Topu Jesús cū caátĩ ñnorĩqũẽrē ññañupã. Bairo bairi caroaro qũĩña useaniwã Jesure.

⁴⁶ Bairo Jesús Galilea yeparũ ãñesẽã, Caná na caĩrĩ macãpu ocorea, use oco majũ cū caátijẽñorĩcã macãpu tunucoámĩ. Ti macãpũre ãñupĩ jicãũ ti yepa quetiupau rey roca carotimasĩ majũ. Cū macũ ruame butiuro riayupu ape macãpu Capernaupu. ⁴⁷ Bairo bairi, “Jesús Judea yeparũ cañiatacu Galilea yeparũ etaupu,” na caĩrĩjẽrē queti tũgori, Jesús tũpu ásũpu. Cũtu etau, “Jito yu ya wiipu. Yu macũ ruame cariacupu niñami. Cū catioũ asã,” butiuro qũĩwĩ capacu Jesure. ⁴⁸ Bairo cū caĩrõ tũgoũ, atore bairo qũĩwĩ Jesús:

—Mujãã camasã, yu caátimasĩrĩjẽ átijẽñorĩqũẽrē mujãã caĩñaepata, yu mena mujãã tũgoñatutuætinucũña.

⁴⁹ Bairo cū caĩrõ tũgomicũã, atore bairo qũĩwĩ quetiupau rey roca carotimasĩ Jesure:

—Yu Quetiupau, jito, diwatoa! Yu macũ cariacupu niñami.

⁵⁰ Bairo cū caĩrõ tũgoũ, atore bairo qũĩwĩ Jesús:

—Mu ya wiipu tunucoa ácũja. Merē mu macũ catigumi —qũĩwĩ.

Bairo cū caĩrĩjẽrē cariape tũgoũ, carotimasĩ ruame acoámĩ cū ya wiipu. ⁵¹ Bairo cū catunu átĩpua, cū paacoteri majã ruame maapu cū bocãetari, atore bairo qũĩñuparã:

—¡Mu macũ caticoami merē!

⁵² Bairo na caĩquetibũjũro tũgori, “¿Dipau muipũ cū caãno majũ cū cati jũgoati yu macũ?” na ĩ jẽniñañupã. Bairo cū caĩrõ, qũĩñuparã:

—Ñamicã, jicãrõ riape beroaca cū bugojãnaaru —qũĩ quetibũjũyuparã.

⁵³ Bairo na caĩquetibũjũro tũgoũ, capacu ruame tũgomasĩ rocajoyupu: “Merē mu macũ caticoayami, Jesús yu cū caĩata hora majũ niupã,” ĩ tũgomasĩ rocajoyupu. Bairo

tiere na cū caquetibujuro tūgorā, cū, cū ya wii macāāna nipetiro cūā cūrē bairo Jesús mena tūgoñatutua jūgoyparā.

⁵⁴ Mai, carotimasī macūrē Jesús cū cacatiorique pūame Galilea yeparure ocorea, use oco majū cū caátijēñorīqūē bero cū caāti ĩñobaporique āmū ti wāme.

5

Jesús sana al paralítico de Betzata

¹ Bairo jīcā yūtea canetōrō bero Jesús pūame judío majā na cabose rūmū qūēnorō ĩñācū ácá, tunu ámí Jerusalén macūrū. ² Mai, ti macā Jerusalén pūame ūtā mena ūmūarōpū na caēñotaāmejorerica macā āmū. Bairi jīcā jope oveja nurīcārā na cajāārī jope cawāmecuti jope āmū. Bairo bairi ti jope jāátápaū ture āmū jīcā ope caoco witiri ope. Tipāū Betzata wāmecūrū yū yaye hebreo mena. Ti opeture jīcā wāmo cānacā jopee majū jopeeri werique āmū. ³ Bairo bairi ti jopeeri ture capāārā cariarā āma. Jīcāārā cacaapee ĩñamasīēna, aperā caāmasīēna, aperā cabūrā cūña jowā tipāure. Na pūame oco cajabewērījērē coterā baiwā. ⁴ Mai, ángel pūame masīā mano cū cabori rūmūpū caāno ti oco opēpū etanucūñupū. Bairo etari, ocore átijabenucūñupū. Bairo cū caátijabero bero, ni ūcū tie ocore cañañuajūgoū pūame cū cariyecutīe cū netōcōā nucūñuparō. ⁵ Mai, na menarē jīcāñ āmi treinta y ocho cūmarī majū cariyecutīācū. ⁶ Bairo bairi Jesús ti operi tūrū netōácá, torū cacūñarē qūñāwī. Yoaro cū cariyecuto qūñāmiācū, atore bairo qūñ jēñiñawī Jesús cariaure:

—¿Mū riaye canetōrō mū boyati?

⁷ Cariaū pūame atore bairo qūñ yūwī Jesure:

—Yū Quetiupāū, yūre cajuátinemoū manimajūcōāñami. Tocānacā nia oco cababenetōrīpāū caāno tie ocorū yū cañañuagaro, aperā pūame yū jūgoye ñañuaweyocōā nucūñama —qūñwī Jesure.

⁸ Bairo cū caīrō tūgoū, atore bairo qūñwī Jesús:

—Wāmūñcāña, mū cacūñarōrē nepūsari ácája. Merē mū riayere yū netōcōāña.

⁹ Bairo cū caīrō, jicoquei ñucoami cariaye cūtimiatacū pūame yua. Bairo wāmūñcā yua, cū cacūñarōrē ne acoámí. Mai, ti rūmū pūame judío majā na cayerijārī rūmū āmū.

¹⁰ Bairo bairi Jesús cū cacatioatacū cū cacūñarōrē cū caneátó ĩñarā, judío majā quetiuparā pūame atore bairo qūñwā cūrē:

—¿Nopēī āme rūmū marī cayerijārī rūmū cañnimitacūārē, mū cacūñarōrē mū ne ñesēñati? Ati rūmū ūnorē bairo boetiya —qūñwā.

¹¹ Bairo na caīrō tūgoū, atore bairo na ĩwī cariamiatacū:

—Yūre cariaye netōatacū pūame, “Mū cacūñarōrē nerī ácája,” ñiami —na ĩwī.

¹² Alore bairo qūñwā tunu:

—¿Ńamū majū, “Mū cacūñarōrē nerī ácája,” mū qūñati? —qūñ jēñiñawā.

¹³ Bairo na cañjēñiñarō tūgori, cacatiatacū pūame qūñña macāmiwī Jesure. Qūñña bócaemi. Jesús pūame bauemi, merē capāārā camasā caññarā etarā watoapū caácú ānirī. ¹⁴ Cabero Dios ya wii templo wiipū cū boca etaū, atore bairo qūñwī Jesús cū cacatioatacūre:

—Tūgopeoya yū caññjērē: Merē canetōatacūrū mū āñña. Bairi roro mū átinemoepa. Carorije mū caátinemoata, nemojāñurō mū tāmūogū tunu —qūñwī Jesús.

¹⁵ Bairo Jesús cū caīrō bero, cañmū pūame judío majā quetiuparārē na quetibūju ámí. “Yūre cariaye netōatacū pūame ‘Jesús’ wāme cūtiyami,” na ĩ quetibūjūwī. ¹⁶ Bairo cū caīrō tūgorā, judío majā quetiuparā Jesús, yerijārīcā rūmūrē cañmūrē cū canetōrīqūē jūgori cū mena asiarā popiye cū baio joroque átigayupa. ¹⁷ Jesús pūame bairo na ĩwī:

—Yū Pacū tocānacānia paanucūñami. Yū cūā cūrēā bairo yū paanucūña.

¹⁸ Bairo cū caīrō tūgorā, nemojāñurō Jesús cū cariaro boyuparā judío majā quetiuparā pūame. Mai, “Marī cayerijārī rūmū macāñjē marī ñicūñāā na caroticūrīqūērē nucūbūgoetiyami Jesús, bairo cariyecūcūre cū cacatioata,” ĩ tūgoñarī, cū mena asiaññuñuparā. Bairo tunu, “‘Dios ññami yū Pacū majū,’ cū cañata, ‘Yū, Dios mena jīcārōrē bairo jāā āñña,’ caīrē bairo ĩñami Jesús,” ĩ tūgoñarī, netōrō majū cū mena asiayuparā.

La autoridad del Hijo de Dios

¹⁹ Bairo na caĩtũgoñarĩjẽrẽ masĩcõãrĩ, atore bairo na ĩwĩ Jesús: “Cariape mũjããrẽ ñiña: Yũ, Dios macũ nimicũã, dise ũnie átijẽñorĩqũẽrẽ yũ majũã yũ áti masĩtĩña. Yũ Pacũ cũ caátigarijere masĩrĩ, cũ carotiro mena jeto tiere yũ áti masĩña. Yũ Pacũ cũ caátigarijere masĩrĩ, tie nipetirijere yũ átinucũña. ²⁰ Yũ Pacũ yũre mairĩ, nipetirije cũ caátinucũrĩjẽrẽ ñiñoñami. Æme caãmasĩęcũrẽ cũ yũ caátiorije netõjãñurõ caroa macããjẽ cũ caátigarijere yũ áti ñnogũmi caberopũre. Tie roquere ññarã, nemorõ mũjãã ñña acũamajũcõãgarã. ²¹ Yũ Pacũ pũame cabaiyasiricarãrẽ tunu na catiocõãñami. Cũrẽ bairoa yũ cũã noo yũ caborãrẽ na yũ joya catiriquere. ²² Yũ Pacũ pũame ni ũcũ camasocũre qũĩña beseetiyami. Yũ pũamerẽ nipetiro camasãrẽ na ññabeseroti yũ jowĩ. ²³ ‘Yũre na caĩroarore bairo yũ macũ cũãrẽ na ĩroáto,’ ĩ, yũ jowĩ yũ Pacũ Dios. Bairi yũre caĩroaescũ pũame yũ Pacũ yũre cajoricũ cũãrẽ caĩroaescũre bairo nicõãñami mai.

²⁴ “Cariape mũjããrẽ ñiña: Ni jĩcãũ ũcũ yũ yaye quetire catũgousaũ, bairi Dios yũre cajoricũ mena catũgoñatutuaũ pũame caticõã ninucũgũmi tocãnacã rũmũa. Popiye cũ baio joroque Dios cũ caátipau mee ñiñami. Bairi cũ, ñamicã cabaiyasiricũ nimicũã, ãmerẽ yua, cacaticõãninucũũrẽ bairo tuayami. ²⁵ Cariape mũjããrẽ ñiña tunu: Petoaca rũsaya ati yepa macããna yũ, Camasã Jũgocũre, yũ na catũgousaparo. Merẽ yũ na catũgousari yũtea ãnijũgoya. Yũre catũgousaena pũame yasiricaropũ caápãrã majũ tua-garãma. Yũ yaye quetire cariape catũgorã pũame roque caticõã ninucũgarãma tocãnacã rũmũa. ²⁶ Yũ Pacũ camasãrẽ ãnicõãninucũrĩqũẽrẽ cajon ñiñami. Bairo bairi yũ cũãrẽ camasãrẽ ãnicõãninucũrĩqũẽrẽ na yũ cajoro boyami. ²⁷ Tunu bairoa Camasã Jũgocũ yũ caãnie jũgori yũ pũamerẽ nipetiro camasãrẽ na ññabeseroti yũ jowĩ. ²⁸⁻²⁹ Bairo yũ caĩquetibũjurijere tũgorã, acũaeticõãña. Jĩcã rũmũ nipetiro cabaiyasiricarã cũã yũ yaye bũsũriquere tũgogarãma. Tiere tũgorã, masã operipũ caãnimiatana catitunugarãma. Caroaro cariape caátana catitunurĩ bero, ỹseanirĩ ãnicõã ninucũgarãma tocãnacã rũmũa. Roro caátana pũame roque catitunurĩ bero caũpetietopũ popiye baicõã ninucũgarãma tocãnacã rũmũa,” na ĩ quetibũjũwĩ Jesús judío majã quetiuparãrẽ.

Pruebas de la autoridad de Jesús

³⁰ ĩ quetibũjũ yaparo, atore bairo na ĩwĩ tunu: “Yũ majũ jĩcãũã camasãrẽ ñiña besemasĩtĩña. Yũ Pacũ cũ caboro cũ carotirore bairo na ñiña besemasĩña. Bairo bairi na yũ caĩñabeserije pũame caroaro cariape ñiña. Yũ majũã yũ caboro yũ caátigarijere yũ áperiya. Yũ Pacũ, yũre cajoricũ, cũ caborore bairo yũ átinucũña. ³¹ Tunu bairoa yũ majũ, ‘Yũ yaye bũsũrique cariape ñiña,’ jĩcãũã mũjããrẽ yũ caĩata, ‘Mũnana, marĩ ĩtoyami,’ mũjãã ĩbujiorã. ³² Bairo mũjãã caĩmiatacũãrẽ, apei yũ caátĩãnierẽ ĩñarĩ, ‘Cũ yaye bũsũrique cariape ñiña,’ mũjããrẽ ĩñami. Yũre cũ cajũgoĩrĩjẽ pũame roque caãnimajũrĩjẽ ñiña. ³³ Tunu apei Juan Bautista tũpũre yũ yaye quetire mũjãã yarã mena mũjãã jẽniña rotijoyupa. Juan pũame cariape majũ mũjããrẽ quetibũjũ joyupi yũ caátĩãnie quetire. ³⁴ Jĩcãũ camasocũ, “‘Jesús yaye bũsũrique cariape ñiña,’” mũjããrẽ cũ caĩquetibũjũeticõãta, yũ átimasĩtĩbujioũ,’ ñi tũgoñaẽtĩña bairũa. Dios mũjããrẽ cũ canetõrõ roque yũ boya. Bairo bairi Juan narẽ cũ caĩrĩqũẽrẽ na tũgobocaáto ĩ, tiere mũjããrẽ ñinemoña. ³⁵ Juan pũame cajĩñabusujũgori majõcũre bairo caãcũ ãmi. Cajĩñabusurica caroaro jĩñawoya. Tia jĩñabusurica caũbusuorore bairo ãmi Juan, Dios yaye caroa quetire quetibũjũ ãcũ. Tie cũ yaye quetibũjũriquere tũgorã, nocãrõ mea tiere mũjãã tũgo ỹseanimiñupã. ³⁶ Yũ caátijẽñorĩjẽ pũame Juan cũ caquetibũjũrique netõrõ caãnimajũrĩjẽ ñiña. Yũ caátijẽñorĩjẽ yũ Pacũ cũ caátirotirije majũ ñiña. Bairo bairi tiere ĩñarĩ, ‘Cariapea Jesús, Dios cũ cajoricũ majũ ñiñami,’ yũre mũjãã caĩmasĩpee ñiña. ³⁷ Yũ Pacũ, yũre cajoricũ pũame, yũ caátĩãnierẽ caroaro quetibũjũyami mũjããrẽ. Di rũmũ ũno cũ cabũsũrije majũrẽ mũjãã catũgoetimiatacũãrẽ, bairi tunu cũ cabaurijere mũjãã caĩñaetimiatacũãrẽ, tore bairo mũjãã quetibũjũyami bairũa yũ Pacũ. ³⁸ Bairo mũjããrẽ cũ caquetibũjũmiatacũãrẽ, yũ, cũ cajoricũre mũjãã ĩroaetiya. Bairo bairi cũ caquetibũjũrijere mũjãã tũgo ỹsaetinucũña. Cayeri tũgousaena mũjãã ãniña. ³⁹ Yeri capetietiere bócarã, Dios yaye quetire na cawoaturica tutire caroaro ĩroarique mena

mujãã buecõã ninucũmiña. Yua, ti tutire cawoaturicarã na cawoatujũgoyetacu yu añiña. ⁴⁰ Bairo na cawoatujũgoyetacu yu cañnimitacũãrẽ, mujãã ruame yu mujãã boetiya. Bairo yure mujãã caboeticõãta, yu cajomasĩrĩjẽ yeri capetieti pũnaarẽ mujãã cũgoetigarã,” na ïwĩ Jesús judío majã quetiuparãrẽ.

⁴¹ Ì quetibũju yaparo, atore bairo na ï quetibũjuwĩ tunu: “Camasã, ‘Caroaro majũ caquetibũju niñami,’ yure na caĩpee yu macãetĩña. ⁴² Bairo macãetĩrĩ, bairo mujããrẽ ñinemoña: Mujãã yeri mujãã catũgoñarĩjẽrẽ yu masĩña. Mujãã ruame roque mujãã yeripu Diore camasiẽna majũ mujãã añiña. ⁴³ Yu Pacu cũ carotiro jũgori mujããrẽ buei acú yu arú ati yeparure. Bairo cũ cajoricu yu cañnimitacũãrẽ, yu mujãã boetiya. Apei cabuei cũ majũã cũ caboro mujãã tũru cũ caapáta, cũ mujãã tũgousabujiorã. ⁴⁴ Apera, ‘Caroara mujãã añiña,’ mujããrẽ na caĩrĩjẽrẽ mujãã boya. Bairo bomirãcũã, Dios jĩcãũã caãcũ ruame, ‘Caroara mujãã añiña,’ mujããrẽ cũ caĩpee ruamerẽ mujãã macãetĩña. Bairo cabairã añirĩ, dope bairo yu mena mujãã tũgoñatutua jũgomasiẽna. ⁴⁵ Tunu bairoa, ‘Marĩ caãtiere qũĩ busũjãbujioũmi Diopure,’ ï tũgoñaeticõãña. Bairo mee yu átiya. Moisés ãnacũ ruame roro mujãã caãtiere quetibũju buitiyami mujããrẽ Diopure. Moisés ãnacũ mujãã caĩroanucũũ majũ ruame roque bairoa átiyami. ⁴⁶ Yu ruame Moisés ãnacũ cũ cawoatujũgoyecutacu yu añiña. Bairo cũ yaye quetire caroaro cariape mujãã catũgoata, yu yaye queti cũãrẽ mujãã tũgousabujiorã. ⁴⁷ Cabũgoroã cũ yaye cũ cawoatucũrĩqũẽrẽ cariape mujãã catũgousaepata, nemojãñurõ añirĩ mujããrẽ yu caĩrĩjẽ roquere mujãã tũgousaena,” na ïwĩ Jesús judío majã quetiuparãrẽ.

6

Jesús da de comer a cinco mil hombres

(Mt 14.13-21; Mr 6.30-44; Lc 9.10-17)

¹ Tipau bero Jesús tunucoámí Galilea yeparure tunu. Topure ãcũ, Galilea macããra utabucuraru pẽñawĩ. Mai, tira ruame ape wãme Tiberias wãmecutiya. ² Bairo bairi to macããna camasã cũ camasiĩrĩjẽ mena Jesús cariyecũnarẽ cũ canetõrõ ññawã. Bairo cũ caãti ññorĩjẽrẽ ññarã, cũ berore usawã capããrã camasã. ³ Bairi jãã, Jesús cũ cabuerã cũã, ape nũgõãru pẽña etarã yua, ãtãũru jãã wãmũcoãpũ. Wãmuã, jãã etanumucoãpũ. ⁴ Tipau caãno judío majã na ya bose rũmu Pascua cawãmecuti rũmu cañniproã cõñarõ baiwu. ⁵ Bairo Jesús camasã capããrã cũ bero na causaro ññau, atore bairo qũĩwĩ Felipere: —¿Nooru ugariquere marĩ wapatirãti, ãnoa nipetiro camasãrẽ marĩ canupeere?

⁶ Mai, Jesús ruame merẽ dope bairo cũ caãtipeere masĩmicũã, tore bairo cũ jẽniñawĩ Felipere, “¿Dope bairo yure cũ yuati?” ï. ⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgoũ, atore bairo qũĩwĩ Felipe Jesure:

—¡Ago, tamel! docientos denario moneda tiiri mena pããrẽ na marĩ cawapatinumiatacũãrẽ, nipetiro camasãrẽ petoaca cañnie etatuaetibujioro —qũĩwĩ Felipe.

⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgoũ, apei jãã mena macããcũ Andrés, Simón Pedro bai ruame, atore bairo qũĩwĩ Jesure:

⁹ —Atore niñami cawĩmau jĩcãũ. Cũ ruame jĩcã wãmo cãnacã rupaa cebada mena na caãtaje pããrẽ cũgoyami. Bairi tunu wai pũgarããcã cũgoyami. Atie ugariqueaca, ãnoa camasã capããrã na caãnoi, na etatuaetimajũcõãbujioro —qũĩwĩ Andrés.

¹⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgori, atore bairo qũĩwĩ Jesús:

—Nipetiro camasãrẽ na rui rotiya.

Mai, to na caruiparo ruame caroaro cataa cuto ãmũ. Bairo bairi etanumu peticoama taa buipũ nipetirã, jĩcã wãmo cãnacã mil majũ camasã. ¹¹ Bairo na caruiro ññau, Jesús ruame pan rupaare nerĩ, Diore, “Jãã mena mũ ñũjãñuña,” qũĩ jẽniwĩ. Bairo qũĩ jẽni yaparori bero, yeparu caruirãrẽ tie pããrẽ jãã batorotiwĩ. Torea bairo ámi wai cũãrẽ. Bairo átiri bero, camasã na caugagaro cãrõ ugawã. ¹² Bairo na caugatuaro bero, atore bairo jãã ïwĩ Jesús, jãã, cũ cabuerãrẽ:

—Na caugaruãgarije jeneñoña, yasire ïrã —jãã ïwĩ Jesús.

¹³ Bairo cũ caĩrõ tũgori, cũ carotirore bairo jãã arũ. Jĩcã wãmo cãrõ pan rupaa cañnimitajere jãã jeneño jiwũ ruãga wãmo peti ruãpore ruãga pẽnirõ cãnacã piiri majũ.

¹⁴ Bairi to macãana camasã, bairo Jesús pan, wai mena cū caáti ñnoatajere ñnarĩ, atore bairo ãmeo ñwã na majũ:

—Toroquere, ãni Jesús, “Jicãũ profeta Dios cū cajopau majũ ati yeparure atĩgumi,” marĩ ñicũjãã ãnana na caĩquetibũju jũgoyetiricu ãcũmi. Cariapea cūã ãnibauyami —ãmeo ñwã na majũ.

¹⁵ Bairo ãmeo ñrã yua, bũtioro ti yepa Quetiupau rey cū jõõgarã cū neágamiwã Jesure. Cũ pũame bairo cū na caátigarijere boecu, ùtãũ buirpu wãmucõámí yua, jicãũã ãnighu.

Jesús camina sobre el agua

(Mt 14.22-27; Mr 6.45-52)

¹⁶ Cabero canaiocũmuatĩpau jãã, Jesús cū cabuerã pũame utabucurapu jãã roaárú. ¹⁷ Bairi cũmuapu etajãã, ti utabucurare jãã peña jũgoapu, Capernaum macãpu etarágara. Tocãrõã merẽ naitĩã peticoápu. Jesús pũame jãã tũpu etaemi mai. ¹⁸ Bairo jãã capẽña atĩpau, wĩno bũtioro papu jũgoapu. Bairi oco turi paca majũ jabewu. ¹⁹ Bairo bairi yoaropu jicã wãmo cãnacã kilómetro majũ jãã caatusátĩpau, Jesús pũame jãã tũpu acú, oco buirpu peacoamí. Bairo cū caató ñnarã, bũtioro jãã uwicoápu. ²⁰ Bairo jãã cauwiro ñnaũ, atore bairo jãã ñ jowĩ Jesús:

—Yũ yarã, Jesua yũ ãniña, yũ uwieticõãña! —jãã ñwĩ.

²¹ Bairo cū caĩrõ tũgorã, cũmuapu cū caetajãrõ jãã bowu. Bairo cū caetajãrõ bero, jicoquei ape nũgõã tũpu jãã etacoápu yua.

La gente busca a Jesús

²² Ti rũmu busuri rũmu caãno, camasã utabucura ape nũgõãpu catuaricarã pũame jicãã caãnia cũmua mena jãã capeñaatajere masĩñupã. Tunu bairoa Jesús jãã mena cū caápériataje cũãrẽ masicõãñupã. ²³ Tĩpau beroaca aperã Tiberias macãana etayuparã na cũmuu mena, Jesure cū macãrã. Bairi, Jesús Diore, “Jãã mena mu ñujãñuã,” cū caĩ jẽniricãrõ bero, capããrã camasã na capan ugaricaropu etayuparã. ²⁴ Bairo na capan ugaricapaupu etari bero, Jesús bairi jãã cū cabuerã cũãrẽ jãã bócaetiri, na cũmuupu etajãñuparã tunu. Bairo etajãã yua, jããtu Capernaupu atĩ acoásupa Jesure macãránã.

Jesús, el pan de la vida

²⁵ Bairo bairi jãã tũpu peñaeta yua, atore bairo qũĩ jẽniñawã Jesure:

—Jãã Quetiupau, ¿dope bairo bairi mu peñaetaatĩ utabucura ati nũgõãpũre? —qũĩ jẽniñawã.

²⁶ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo na ñwĩ Jesús:

—Cariapea mũjãã ñiña: Yũ caátijẽnorĩqũẽ pũamerẽ, “¿Dope bairo ñgaro to ñnati?” ñ tũgoñarã mee yũre mũjãã macãrã atĩupa. Pan, mũjãã caũgayapirique jũgori roque yũre mũjãã macãrã atĩupa. ²⁷ Mũjãã caũgapee jeto meerẽ macãña. Ati yepa macããjẽ ugarique yoaro mee peticoaya. Mũjããrẽ yũ cajogarije yeri capetieti pũna pũame roquere bũtioro macãña. Tie pũame ñiña capetietie majũ. Torecũna, yũ jowĩ yũ Pacu Dios, “Caticõãninucũpeere camasãrẽ na mu jogu,” ñ —na ñwĩ Jesús.

²⁸ Bairo cū caĩrõ tũgorã, atore bairo qũĩ jẽniñawã Jesure:

—¿Dope bairo jãã átibujiocuti, Dios cū caátipeere cū carotirore bairo átipeyogarã?

²⁹ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo na ñ nemowĩ Jesús:

—Dios mũjããrẽ cū caátirotiriye atore bairo ñiña: Yũ, cū cajoricu, yũ yaye quetire cariape mũjãã catũgousaro boyami —na ñwĩ Jesús.

³⁰ Bairo cū caĩrõ tũgorã, atore bairo qũĩ jẽniñanemowã Jesure:

—¿Ñe ñnie átijẽnorĩqũẽrẽ jãã mu átĩ ñnoati, mu yaye quetire cariape jãã catũgousaparore bairo ñ? ¿Dope bairije jããrẽ mu átĩ ñnoati? ³¹ Marĩ ñicũjãã ãnana desierto cayucũmanopu ãna, ugarique manã cawãmecũtiere uganucũñañupã. Dios yaye quetibũjũrica tutĩpu cūã torea bairo quetibũjũya: “Dios pũame umũrecóo macããjẽ ugarique pan ñnierẽ na jonucũñupĩ,” ñna ti tutĩpu —qũĩwã Jesure to macããna.

³² Bairo na caĩrõ, atore bairo na ñwĩ Jesús:

—Cariapea mujããrê ñiña: Moisés ãnacũ ugarique umurecáo macããjêrê marĩ ñicũjãã ãnanarê na joesupi. Yũ Pacũ ruame roque na joyupi. Cũã niñami umurecáo macããjê ugariquere bairije caroa majũrê cajocãninucũũ. ³³ Yũ, umurecóoru caãnacũ ati yeparũ Dios cũ cajoricũ yũ ãniña. Pan, Dios cũ cajorijere bairo yũ ãniña ati umurecáo macããna camasãrê. Yeri capetieti pũnarê cajoãcũ yũ ãniña —na ñwĩ Jesús.

³⁴ Bairo cũ caĩrõ tũgorã, bairo qũĩwã Jesure:

—Jãã Quetiupau, tie pan ñnierê jãã jonucũña —qũĩwã.

³⁵ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ñnemowĩ Jesús tunu:

—Yũa, yũ ãniña ugarique pããrê bairo caãcũ cacaticõãninucũrĩqũêrê cajoãcũ. Bairi ni ñcũ yũtu caatĩgau ruame di rũmu ñno aatãmuoetĩgũmi. Tunu bairo ni ñcũ yũ yaye quetire catũgousau di rũmu ñno ñneme jipietĩgũmi. Yũre catũgousarã ruamerê ñe ñnie na rusaetigarõ na caãniuseanipee caroa yeri cutaje, ñgu ñiña. ³⁶ Mujãã ruame roque yũ caatĩãnierê ñnamirãcũã, yũ mena mujãã tũgoñatutuaetiya. Tiera merê mujããrê yũ quetibũju yaparomiña. Mujãã ruame mujãã tũgogaetiya. ³⁷ Nipetiro yũtu caatĩparãrê mai yũ Pacũ ruame na yeripũ yũtu na atĩtũgoñao joroque na ásupi. Bairo cũ caátana yũtu na caetaro, di rũmu ñno na boeticõã yũ baietĩgu. ³⁸ Yũa, umurecóoru caatãcu ati yeparũ etari, yũ caboro mee, yũ Pacũ, yũre cajoricũ, cũ caatĩrotiriquere átĩ acũ yũ baiwũ. ³⁹ Yũ Pacũ, yũre cajoricũ, yũ cũ caatĩroticũrĩqũê atore bairo niña: Yũ yarã nipetiro cũ cacũrĩcãrãrê yũ canetõrõ boyami. Bairo bairi ati umurecáo capetiro caãno, cariaricarã na caãnimiatacũãrê, narê yũ cacatioro boyami. ⁴⁰ Yũ, Dios Macũ, atore bairo yũ caáto boyami yũ Pacũ: Nipetiro camasã yũ caatĩãnierê ñnarĩ bero, yũ yaye quetire cariape catũgousarã na cacaticõãninucũrõ átĩrotiyami. Bairo bairi ati umurecáo capetiro caãno, cariacoaatana na caãnimiatacũãrê, narê yũ catiogũ tunu —na ñ quetibũjuwĩ Jesús cũtu caãnarê.

⁴¹⁻⁴² Bairo cũ caĩrõ tũgorã, judío majã quetiuparã ruame cũ busupai jũgoyuparã. Jesús, “Umurecáo macããcũ ugarique pan majũrê bairo caãcũ yũ ãniña,” cũ caĩrĩjê jũgori, atore bairo ãmeo ñ busupai coteyuparã na majũ:

—¿Ñnia, Jesús, José macũ mee cũ ãniñati? Cũ pacũ, cũ paco marĩ camasĩrã jeto niñama. Torecũ, ¿nopẽĩ, “Umurecóoru caãnacũ yũ rui apũ ati yeparũre,” qũĩñati?

⁴³ Bairo na caĩrĩjêrê tũgomasĩrĩ, atore bairo na ñwĩ Jesús:

—Yũ busupaieticõãña. ⁴⁴ Ni jĩcãũ ñcũ yũ atĩmasĩetĩñami, yũ Pacũ yũre cajoricũ ruame cũ yeripũ yũtu cũ caatĩtũgoñapeere cũ cajooeticõãta. Bairũa, cũ cajoata, yũ yau ãnigũmi. Bairo caãcũ ãnirĩ ati umurecáo capetiro caãno, cariacoaatã cũ caãnimiatacũãrê, cũ yũ catiogũ tunu. ⁴⁵ Dios ya tutipũ tore bairo ñ woatu quetibũju cũñañupã profeta majã ãnana: “Dios nipetiro camasãrê na masĩõgũmi cũ yaye quetire.” Bairi nipetiro yũ Pacũ cũ caquetibũjurijere cariape catũgousarã ruame yũtu etagarãma, yũ yaye quetire tũgousagarã.

⁴⁶ “Ni jĩcãũ ñcũ yũ Pacũ Diore caĩñarĩcũ maniñami. Jĩcãũã yũ ãniña cũrê caĩñarĩcũ cũ mena caãnacũ ati yeparũ caetaricũ. ⁴⁷ Cariape mujããrê ñiña: Yũ mena catũgoñatutuarã yasietigarãma. Na ruame caticõã ninucũgarãma tocãnacã rũmũa. ⁴⁸ Yũa, yũ ãniña umurecáo macããcũ, ugarique pan majũrê bairo caãcũ. Bairo bairi yeri capetieti pũnarê cajon yũ ãniña yũ yarãrê. ⁴⁹ Mujãã ñicũjãã roque desierto cayucũmanopũ ãna, ugarique manã sawãmecũtiere ugayupa. Tiera ugamirãcũã, baiyasi peticoásuparã. ⁵⁰ Yũ ruame, ape wãme ugarique umurecáo macããjê ruamerê mujããrê quetibũjugũ ñiña. Tiera caugarã caticõã ninucũgarãma tocãnacã rũmũa. ⁵¹ Yũa, yũ ãniña atie ugarique pan umurecóoru caruiatãjere bairo caãcũ. Tie pããrê caugarã caticõã ninucũgarãma. Tie ugarique pan ñnie ruame yũ rupaũre bairo niña. Bairo bairi ati umurecáo macããna na cacaticõãninucũparore bairo ñ, yũ rupaũ mena roro yũ baigũ. Ati umurecáo macããna yũ yaye quetire caborã roro na caátaje wapa jũgori popiye na cabaiparo ñnorẽã, yũ ruame roque popiye yũ baigũ na carorije wapa jũgori, ñgu ñiña.”

⁵² Bairo cũ caĩrõ tũgorã, judío majã quetiuparã ruame atore bairo ãmeo ñwã na majũ:

—¿Dopẽĩ ãni, cũ rupaũre marĩ cũ ugarotibujiocati?

⁵³ Bairo na caĩrõ tũgori, atore bairo na ĩwĩ Jesús:

—Cariapea mũjãã ñiña: Yũ, Camasã Jũgocu, yũ rupaure mũjãã caũgaeticõãta, tunu bairoa yũ riĩre mũjãã caetieticõãta, cacaticõãninucũparã mee mũjãã tuagarã. ⁵⁴ Ni ũcũ yũ rupaure caũgaũ, bairi yũ riĩ cũãrẽ caetii pũame caũpetietopũ áperĩgũmi. Bairo bairi ati mũmrecóo capetiro caãno, cariacoatacu cũ caãnimiatacũãrẽ, cũ yũ catiocõãgũ tunu. ⁵⁵ Yũ rupaũ pũame ɣgarique majũrẽ bairo niña. Yũ riĩ cũã etirique majũrẽ bairo niña. Tie ɣgarique ati yepa macããjẽ netõjãñurõ caãnimajũrĩjẽ niña. ⁵⁶ Bairi ni ũcũ yũ rupaure caũgaũ, bairi yũ riĩ cũãrẽ caetii yũ mena macããcũ niñami. Yũ cũã cũ mena yũ ãnicõãgũ. Jĩcãrõrẽ bairo cayericũna jãã ãniña. ⁵⁷ Yũ Pacũ, yũre cajoricũ pũame, cacaticõãninucũũ niñami. Cũ catutuarije jũgori yũ ãniña. Torea bairo yũ rupaure caũgarã cũã yũ catutuarije jũgori caticõã ninucũgarãma tocãnacã rĩmũa. ⁵⁸ Bairo bairi mũmrecóo macããjẽ ɣgarique caruiatãje majũrẽ mũjããrẽ yũ quetibũjũya. Atie ɣgarique maná, mũjãã ñicũjãã na caũganucũrĩqũrẽ bairo baietiya. Tie manárẽ ɣgamirãcũã, baiyasipeticoásũpa. Pan mũmrecóo macããjẽ caruiatãjere caũgarã roque caticõã ninucũgarãma —na ĩ quetibũjũwĩ Jesús cũtu caãnarẽ.

⁵⁹ Mai, tiere na quetibũjũwĩ Jesús Capernaum macãpũ judío majã neñarĩ na caũubueri wiipũ.

Palabras de vida eterna

⁶⁰ Jesure caũsarã pũame bairo cũ caquetibũjũrijere tũgorã, atore bairo ãmeo ĩwã na majũ:

—Atie cũ caquetibũjũrije masiriyojãñũña. Noa tiere tũgo ãmewiyoenama —ãmeo ĩwã.

⁶¹ Bairo Jesús pũame cũ camasĩrĩjẽrẽ cũ na cabũsupairijere tũgoñarĩ yua, atore bairo na ĩwĩ:

—¿Bairo yũ caĩquetibũjũrije mena mũjãã asiao joroque ñiñati? ⁶² Bairo tie yũ yaye quetire mũjãã catũgojesoeticõãta, yũ, Camasã Jũgocu, yũ caatãtopũ yũ catunuwãmuátó ĩñajorã, ¿dope bairo mũjãã tũgoñabujiorãti? ⁶³ Dios Yeri Espĩritu Santo jeto yeri capetieti pũnarẽ cajomasĩ niñami. Camasã roque rupaũ tutuarã nimirãcũã, na majũã na yeripũ jomasĩẽtĩñama na cacaticõãninucũpeere. Baiũa, merẽ mũjããrẽ yũ quetibũjũrapũ dope bairo yeri capetieti pũnarẽ mũjãã cacũgopeere. ⁶⁴ Bairo mũjããrẽ yũ caquetibũjũmiat-acũãrẽ, mũjãã mena macããna jĩcããrã mai yũ yaye quetire cariape tũgoetiyama —na ĩwĩ Jesús cũrẽ catũgõũsarãrẽ.

Mai, caãnijũgoripaurũa merẽ masĩcõãñupĩ Jesús cũ yaye quetire catũgõũsaetiparãrẽ. Cũrẽ cabũsjãbuitipaurũ cũãrẽ cũ masĩjũgoyeticõãñupĩ. ⁶⁵ Torecũ, atore bairo na ĩnemowĩ Jesús tunu:

—Merũ mũjããrẽ yũ caĩata wãmerẽã bairo mũjããrẽ ñinemoña tunu: Ni jĩcãũ ũcũ yũ yũ ãnimasĩẽtĩñami, yũ Pacũ pũame cũ yeripũ yũtu cũ caatĩgatũgoñapeere cũ cajooeticõãta —na ĩwĩ Jesús.

⁶⁶ Tipaurũ bero capããrã camasã cũrẽ caũsamiatana pũame cũ aweyocoátĩ, cũ usajã-nacõãwã yua. ⁶⁷ Bairo na caátó ĩñaurũ, Jesús pũame, jãã, cũ cabuerãrẽ atore bairo jãã ĩ jẽniñawĩ:

—¿Mũjãã cũã yũre mũjãã aweyocoagayati? —jãã ĩ jẽniñawĩ Jesús jãã, cũ cabuerã pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãrõ caãnarẽ.

⁶⁸ Bairo cũ caĩrõ, jicoquei atore bairo qũĩwĩ Simón Pedro pũame:

—Jãã Quetiupaurũ, ¿noa pũamerẽ jãã tũgõũsabujiocuti? Mũ jeto jĩcãũũ mũ ãniña caroa yeri pũna caticõãninucũrĩqũẽ macããjẽrẽ caquetibũjũ. Ni apei jãã catũgoñatutuarũ mácũmi. ⁶⁹ Merẽ mũ yaye quetibũjũriquerẽ cariape jãã tũgoya. Bairo bairi, “Jãã Quetiupaurũ Jesús, Caróũ, Dios cũ Cajoricũ majũ niñami,” cariape mũrẽ jãã ĩ tũgoñaña —qũĩwĩ Simón Pedro Jesure.

⁷⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgori, atore bairo jãã ĩwĩ Jesús:

—Mũjãã yũ cabuerã pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãrõ majũ yũ cabesericarã mũjãã ãniña. Bairo tocãnacãũ yũ cabesericarã mũjãã caãnimiatacũãrẽ, jĩcãũ mũjãã mena macããcũ wãtĩ quetiupaurũ Satanás cũ caroti majũ niñami —jãã ĩwĩ Jesús.

⁷¹ Bairo ĩ, Judas Iscariote, Simón macūrē qũĩgu ĩwĩ Jesús. Judas ruame jáã mena macããcũ ruğa wãmo peti ruore ruğa pẽnirõ cãnacãũ mena macããcũ nimicũã, cabero Jesure cũ busujãbuiti rocacõãwĩ.

7

Los hermanos de Jesús no creían en él

¹ Tipau bero Galilea yeparu baiñesẽãwĩ Jesús. Judea yeparure ágaemi. Mai, toru caãna judío majã quetiupará ruame Jesure cũ pajãgarã cũ macãrã baiãñupará. ² Bairo bairi toru cũ caãno, judío majã bose rũmurĩ mena macã rũmu jĩcã rũmu Enramadas cawãmecuti bose rũmu majũ cõña ató baiwu. ³ Bairo ti rũmu cacõñaató ĩñarã, Jesús bairã ruame atore bairo qũĩwã na jũgocure:

—Atoru tuaeticõãña. Ácúja Judea yeparure. To macããna murẽ catũgousarã cũã mu caãti ĩnorĩjẽrẽ na ĩñaáto. ⁴ Ni jĩcãũ ũcũ camasã cũrẽ na camasĩrõ cũ cabooata, cayasiororu ápeimi cũ caátimasĩrĩjẽrẽ. Baujaro roque átinucũũmi. Bairo bairi ati umurecõo macããna nipetiro murẽ na masĩáto ĩ, mu cũã baujaro áti ĩnoũja mu caãti jẽnomasĩrĩjẽrẽ —qũĩ boyeti epewã Jesure cũ bairã ruame.

⁵ Mai, na, cũ bairã majũ nimirãcũã, “Dios cũ cajoricu niñami marĩ yau Jesús,” ĩ tũgoñamasĩẽma Jesure. ⁶ Torecu, atore bairo na ĩwĩ Jesús:

—Noo yu cabori rũmu torure yu ámasiẽtĩña. Yu Pacu yure Judea yeparu yu caápã rũmu cũ cacũrĩcã rũmu etaetiya mai. Mujãã roque noo mujãã cabori rũmu torure mujãã ámasĩña. ⁷ Ati umurecõo macããna Diore catũgousaena di rũmu ũno mujããrẽ ĩñateetiya. Yu ruame roquere ĩñatejãñuñama, “Carorije caáticõãna mujãã ãniña,” cariape na yu caĩrĩjẽ jũgori. ⁸ Mujãã jeto bose rũmurẽ ĩñarájã. Yu Pacu yure cũ cacũrĩcã rũmu etaetiya mai. Torecu, yu ámasiẽtĩña —na ĩwĩ Jesús cũ bairãrẽ.

⁹ Bairo na ĩ yaparori bero, narẽ cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo Galilea yeparu tuacõãwĩ mai.

Jesús en la fiesta de las Enramadas

¹⁰ Bairi cũ bairã Jerusalén macãru bose rũmurẽ na caĩñarã átato bero roque, cũ cũã bose rũmu ĩñau ácú baiwĩ. Bairua, camasã capããrã cũrẽ na caĩñajororu ápewĩ. Bairi yasioro camasã cũrẽ na caĩñaetoru ámi. ¹¹ Bairo ti bose rũmu caãno, judío majã quetiupará Jesure macãrã:

—¿Jõ caãniatacu ate? ¿Nooru cũ ãnicuti? —ãmeo ĩñupará na majũ.

¹² Mai, toru caãna camasã patoaca ruame, Jesús cũ caatiãnierẽ ĩñarĩ, atore bairo ãmeo ĩ busuyupa na majũ: “Caroú niñami. Cũ cabuerije cariape niña,” qũĩñupará jĩcããrã. Aperã ruame, “Caroú mee niñami. Cũ cabuerije jũgori camasãrẽ na tũgoña mawijiao joroque ácu átiyami,” ĩñupará.

¹³ Bairãrua, nipetiro camasã, judío majã quetiuparárẽ na uwirã, na catũgojororu Jesure na catũgoñarĩjẽrẽ na busu ĩñoema, marĩ tutirema, ĩrã.

¹⁴ Bairo bairi Jesús ruame Jerusalén macãru etari bero, na cabose rũmu qũẽno recomacã cutipãure Dios ya wii templo wiire jããetawĩ. Bairo jããetari yua, to macããna camasãrẽ na quetibũju jũgoãmi. ¹⁵ Bairo cũ caquetibũjurijere tũgorã, jĩcããrã judío majã quetiupará ruame cũ tũgo acũacoama:

—Ñia, cabueetacu nimicũã, ¿dopẽĩ tocãrõ capee wãme majũ cũ masĩñati? —ãmeo ĩwã na majũ.

¹⁶ Bairo na caĩrõ tũgon, atore bairo na ĩwĩ Jesús:

—Yu cabuerije yu yaye mee niña. Yu Pacu yure cajoricu yaye macããjẽ ruame roque niña. ¹⁷ Ni ũcũ Dios cũ caboro caátigau ruame yu cabuerijere tũgori bero, “Cariapea niña. Dios cũ carotiro mena quetibũjuyami Jesús,” o “Cũ majũã cũ caboro mena busuyami,” ñi besemasĩgumi. ¹⁸ Ni jĩcãũ ũcũ cũ majũã cũ caboro mena cabusũnucũũ ruame, camasã, “Caãnimajũũrẽ bairo niñami,” cũ na íáto ĩ, na quetibũjuyami. Apei, “Nipetiro camasã cũrẽ cajoricure na ĩroáto,” caĩ ruame roque cariape quetibũju átiyami. Bairo caĩ ãnirĩ di rũmu ũno ĩtoesumi.

¹⁹ “Apeyera tunu Moisés ānacū, ¿Dios cū caroticūrīqūērē mųjāā ñicūjāā ānana mena mee cū cūñuparī? Na menaa cūñupī. Bairo tiere cū cacūmiatacūārē, ni ūcū mųjāā mena macāācū, Moisés ānacū cū carotiriquere catūgousau macūmi. Bairo bairi mųjāārē ñiña: ¿Nopēirā yure mųjāā pajīāgayati?” na īwī Jesús judío majā quetiuparārē.

²⁰ Bairo cū caīrō tūgorā, atore bairo qūiwā to caāna Jesure:

—¿Noa mūrē na pajīāgayati? ¡Cawātī yeri pūnacucu mu ācū! —qūiwā.

²¹ Bairo na caīrō tūgoṁ, bairo na īwī Jesús:

—Mųjāā nipetirā mųjāā cayerijārī rūmṁ caāno cariaricure cū yṁ canetōrō mųjāā ñña acṁacoarṁ. Bairo cañña acṁaricarā ānirī, yṁ mųjāā pajīāgaya, ti rūmūrē jīcā wāmea yṁ caátaje caānimitacūārē. ²² Mųjāā cūā paariquere bairo mųjāā átinucūña ati rūmṁ ūnorē. Moisés ānacū mųjāā pūnaa rupau macāājērē yiseta rotiriquere mųjāārē átirotiyupi. (Mai, Moisés ānacū tiere cū caroticūrīqūē jūgoyerna, aperā mųjāā ñicūjāā pṁame roque tiere átijūgoasúpa.) Bairo bairi mųjāā pṁame tie na caátiroticūrīqūērē tūgousarā, mųjāā pūnaa na cabuiatato bero, torea bairo na mųjāā átinucūña yerijārīcā rūmṁ caānimitacūārē. ²³ Bairo bairi Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cōñarīcārōrē bairo átigarā, mųjāā pūnaa rupau macāājērē yisetariquere mųjāā átirotinucūña, yerijārīcā rūmṁ caānimitacūārē. Bairo átirotinucūmirācūā, yerijārīcā rūmṁ caāno jīcāūrē cū yṁ cariaye netōrō ñnamirācūā, ¿dopēirā yṁ paarique macāājērē mųjāā ññateyati? ²⁴ Yṁ catūgoñarījērē camasīēna ānirī, yṁ caátīānierē tocārōā yṁ bṁsupaijānaña. Ni jīcāū ūcūrē cū caátīānierē mųjāā caññabesegeata, caroaro cariape tūgoñarī qūññabeseya.

Jesús habla de su origen

²⁵ Bairo Jerusalén macāpṁ Jesús camasārē na cū caquetibujuripau caāno to macāāna jīcāārā atore bairo āmeo īwā na majū Jesure ññarī:

—¿Ānia, na capajīārocaganucū mee cū āñiñati? ²⁶ Nipetiro camasā na catūgojoropu na quetibujṁ āñiñami. Bairo nipetiro na caññarōpṁ cū caquetibujumiatacūārē, ¿ñerē ána, “Jāna ácjā,” cū na ñēñiñati marī quetiuparā? Toroquere, “Āni, Mesías, Dios cū cajoricua ācūmi,” ¿cūrē na ī tūgoñaroayati? ²⁷ Bairāpṁ, nipetiro camasā, “Mesías, Dios cū cajorapṁ ati yepapṁ cū caetaro, ni jīcāū ūcū noopṁ cū caatīatajere masīētīgumi,” marī ī tūgoñamasīña. Āni, Jesús roquere, “To macāācū niñami,” cū marī ī masīcōāña. Dios cū cajoricu majū cū caāmata roque, “To macāācū niñami,” cū marī ī masīētībujiorā —āmeo īwā to macāāna, tūgoñamawijiarā.

²⁸ Bairo na caāmeo īrō tūgoṁ, Jesús pṁame Dios ya wii templo wiipṁ cabueñiatacṁ atore bairo na īwī bṁsurique tutuaro mena:

—“Cū jāā masīña Jesure. Cū caāni macā cūārē jāā masīña,” yṁ mųjāā ñiña. ¡Bairo ñmirācūā, yure cajoricure cū mųjāā masīētīña! Yṁ caboro mee yṁ arú ati yepapure. Apei cū cajoricu yṁ āñiña. Bairi tocānacāpṁa camasā cū mena na catūgoñatutuapeere boya. ²⁹ Bairo yṁ pṁame cū cajoricu ānirī, caroaro cū yṁ masīña —na īwī Jesús to macāāna quetiuparārē.

³⁰ Bairo cū caīrō tūgori, cū mena asiajāñuwā. Bairo asiari, jicoquei cū ñegamiwā. Bairo cū ñegamirācūā, Dios cū cacūrīcāpau caetaeto jūgori cū ñemasīēma mai. ³¹ Bairāpṁ, aperā capāārā camasā qūiroawā Jesure. Atores bairo cū caátīānierē āmeo īwā na majū:

—Mesías, Dios cū cabesericu, ati yepapṁ acú, ¿āni, Jesús, cū caatī ññorījē netōrō cū átimasīati? Bairo ápeimi. Torena, cūā āñiñami Mesías —āmeo īwā na majū.

Los fariseos intentan arrestar a Jesús

³² Mai, fariseo majā pṁame camasā Jesure na caīroarije quetire tūgoyupa. Bairo tūgori, jicoquei Jesure cū ñegamiñupā. Bairo bairi na, aperā sacerdote majā quetiuparā mena templo wiire cacoterā soldauare na joyupa Jesús tṁpṁ, “Cū na ñeáto,” īrā. ³³ Bairo na caetaro ññaṁ, atore bairo na īwī Jesús to macāāna camasārē:

—Mųjāā mena tocānacā rūmṁ yṁ ānicōāmerīnucūgu. Cabero yure cajoricu tṁpṁ yṁ ácoagu tunu. ³⁴ Yure mųjāā macāmigarā. Bairo yṁ macāmīrācūā, yṁ caatīpṁurpṁ caetamasīēna ānirī, yṁ mųjāā bócaetigarā.

³⁵ Bairo cū caĩrō tūgorā, judío majā quetiuparā p̄ame atore bairo āmeo ī jēniñawā na majū:

—¿Noor̄ cū ágabauyati āni, “Ȳm̄ m̄jāā bócaetigarā,” caĩā? ¿Marī yarā judío majā ape yepa macāāna t̄p̄ caábataticarārē na cū quetib̄j̄m̄ ñesēāgabauyati? o, ¿ape yepa macāāna cūārē cū quetib̄j̄m̄ ñesēāgabauyati? ³⁶ ¿Dope bairo īḡm̄, “Ȳm̄ caān̄p̄ap̄p̄re m̄jāā ámasiētigarā. Bairo ȳm̄ macāmirācūā, ȳm̄ m̄jāā bócaetigarā,” marīrēā q̄iñati? —āmeo ī jēniñawā na majū.

Ríos de agua viva

³⁷ Bairo bose r̄m̄m̄rī caān̄itusari r̄m̄m̄ caānimajūrī r̄m̄m̄ caāno, Jesús p̄ame wām̄n̄cāwī. Bairo wām̄n̄cārī bus̄rique tutuaro mena atore bairo na ī quetib̄j̄m̄wī to macāānarē:

—Cañemejipirā, ȳm̄ t̄p̄ oco etirasā. ³⁸ Bairo ȳt̄m̄ m̄jāā caetiro, m̄jāā yeri p̄nap̄p̄re ria oco ūmayurore bairo cacatiorije nigaro. Torea bairo ī quetib̄j̄m̄ȳa Dios yaye bus̄rica tutip̄m̄ cūārē —na ī quetib̄j̄m̄wī Jesús.

³⁹ Mai, Jesure catūgousarā na yeri p̄nap̄p̄re ria oco ūmayurore bairo cabairijere quetib̄j̄m̄, “Esp̄ritu Santore na yeri p̄nap̄m̄ cabairijere,” ī quetib̄j̄m̄ḡm̄ īwī Jesús. “Ñe ūnie rusaricaro mano cūgogarāma Esp̄ritu Santo cū camas̄ir̄j̄erē,” ī quetib̄j̄m̄ḡm̄ īwī. Mai, Esp̄ritu Santo p̄ame camasā yerip̄p̄re ñajāāetaemi, Jesús m̄m̄recóor̄m̄ cū cawām̄p̄éro jūgori.

División entre la gente

⁴⁰ Bairo cū caĩrō tūgorā, na mena macāāna j̄icāārā atore bairo āmeo īwā na majū:

—Cariape cūā profeta Dios cū cajopau marī ñic̄j̄jāā na caĩquetib̄j̄m̄ j̄ūgoyetiric̄m̄ majū niñami —āmeo īwā na majū.

⁴¹ Atore bairo āmeo īwā aperā cūā:

—Ānia, Jesús, Mesías, Dios cū cabeseric̄m̄ majū niñami —āmeo īwā na majū.

Bairo na caĩrō tūgomirācūā, atore bairo īwā aperā tunu:

—Cū mee niñami. Dios cū cabeseric̄m̄ majū cū caāmata, Galilea yepa macāācū āmer̄bujiōm̄i. ⁴² Dios yaye quetib̄j̄m̄rica tutip̄m̄ atore bairo marī ī quetib̄j̄m̄ȳa: “Mesías, Dios cū cabeseric̄m̄ p̄ame, quetiupau rey David ānacū p̄rāmi niḡm̄i. Bairo caācū ānirī, David ānacū cū caāna macā, Belén cawāmec̄uti macā macāācū āniḡm̄i,” ī quetib̄j̄m̄ȳa Dios yaye cū caquetib̄j̄m̄c̄ur̄iq̄ē —āmeo īwā na majū.

⁴³ Bairo camasā Jesús cū caātiānierē tūgoñarī, j̄icārōrē bairo yeric̄p̄ewa. Bairi na majū ricaati jeto āmeo tūgoñar̄iq̄ē ricawaticōāma. ⁴⁴ Na mena macāāna j̄icāārā preso jorica wiip̄m̄ cū neágamiwā. Bairo átigamirācūā, cū neāmasiēma.

Las autoridades no creían en Jesús

⁴⁵ Bairo bairi soldaua Dios ya wii coteri majā p̄ame tunucoásúparā fariseo majā, bairi sacerdote majā quetiuparā t̄p̄m̄. Bairo top̄m̄ na caetaro ñnarā, atore bairo na ññuparā sacerdote majā quetiuparā narē:

—¿Nop̄ēirā Jesure cū m̄jāā ñeapériati? —na ññuparā.

⁴⁶ Soldaua p̄ame atore bairo na ī ȳyuparā sacerdot̄ea quetiuparārē:

—¿J̄icāū, cūrē bairo caĩquetib̄j̄m̄re di r̄m̄m̄ ūno jāā tūgoetimaj̄ūcōānucūwū! —na ññuparā.

⁴⁷ Bairo na caĩrō tūgorā, fariseo majā p̄ame atore bairo na ññuparā tunu:

—¿Bairi m̄jāā cūā ato cūrē caĩtoecorārē bairo tuarā m̄jāā baiyati? ⁴⁸ ¡Ni j̄icāū ūcū marī mena macāācū quetiupau, o fariseo majōc̄m̄ cūrē catūgousau m̄ácūmi! ⁴⁹ Bairo cūrē marī catūgousaetimiatacūārē, ati macā macāāna, Moisés ānacū cū carotic̄ur̄iq̄ēerē camasiēna roque, cū tūgousarā átiyama. Torena, moena Dios popiye cū caátiparā majū tuayama —na ññuparā fariseo majā ñerotirā na cajomiatana soldauare.

⁵⁰ Bairo na caĩrō tūgori, Nicodemo, ñamip̄m̄ Jesure cañ̄au etaric̄m̄, j̄icāū fariseo majā mena macāācū p̄ame atore bairo na ññup̄:

⁵¹ —Marí ñicũjãã na caroticũrĩqũẽrẽ tũgori, atore bairo marĩrẽ caátipee niña: Ni ùcũ camasocu roro cũ caátajere caroaro ññaetimirãcũã, cũ majũ cũ caquetibũjũetoa, cũ marĩ popiye átimasĩtĩbujiorã. Cũ caquetibũjũero bero, rorije cũ caátajere masĩrĩ bero roque, cariape cũ marĩ popiye átimasĩbujiorã —na ññupũ Nicodemo, cũ mena macããna fariseo majãrẽ.

⁵² Bairo cũ caĩrõ tũgorã, atore bairo qũĩñuparã tunu:

—¿Mũ cũã Galilea yepa macããcũ mũ ãniñati? Dios yaye quetibũjũerica tutipũ buenemoña. Ni jĩcãũ ùcũ profeta majõcũ caãnipaũ Galilea yepai caacũ manigayupi —qũĩ tutiyuparã Nicodemorẽ.

⁵³ Bairo bairi cabero camasã Jerusalén macãpũ bose rũmũ caetaatana pũame na ya wiiripũ tunu peticoámã.

8

La mujer adúltera

¹ Jesús pũame roque Jerusalẽpũ tuari, Olivo cawãmecuti buropũ ámí. ² Bairo cabusuri rũmũ caãno Dios ya wii templo wii ámí Jesús tunu. Bairo to macããna camasã Jesure qũĩñarĩ, cũ tũpũ neñapowã, cũ caquetibũjũerijere tũgogarã. Bairo na cabairo ñña, Jesús pũame topũ ruiri na quetibũjũ jũgowĩ.

³ Bairo narẽ cũ caquetibũjũãnipaure, Moisés ãnacũ cũ caquetibũjũcũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã, bairi fariseo majã cũã Jesús tũpũ etawã. Jĩcãõ carõmio cõ manapũ mee caãcũ mena roro caátiatocore nipetiro camasã na caññajoropũ cõ ne etawã. ⁴ Bairo cõ ne eta yua, atore bairo qũĩwã Jesure:

—Jãã Quetiupaũ, atio carõmio cõ manapũ mee caãcũ mena roro caãcore jãã bócaetaapũ. ⁵ Marí ñicũ Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩcã tutipũ, cõrẽ bairo caãnarẽ ùtã rupaa mena wẽẽjĩãre rotiyupi. ¿Mũate, dope bairo miñati? —qũĩ jẽniñañuparã fariseo majã Jesure.

⁶ Tore bairo qũĩ jẽniñawã Jesure, roro cũ busuãto, ñrã. Na quetiuparãrẽ cũ caĩrĩjẽrẽ busujãbuitigarã ñwã. Bairo na caĩrõ tũgori, Jesús pũame mubianumuãti yua, cũ wãmojũã mena yeparũ woawĩ. ⁷ Bairo cũrẽ na cajẽniña jãnaeto tũgori, camubiatacũ wãmũ nucãrĩ, atore bairo na ñwĩ Jesús:

—Mũjãã mena macããcũ jĩcãni ùno carorije caátĩñaetacũ cũ caãmata, ùtããrẽ nerĩ, cõrẽ cũ wẽẽ jũgoãto —na ñwĩ.

⁸ Bairo ñ yaparo, yeparũ mubia numuãti tunu, cũ wãmojũã mena woatunemowĩ. ⁹ Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ tũgori fariseo majã pũame witipticõámã, jĩcãũrĩ jeto yua. Mai, cabũtoa pũame witiãjũgowã. Na bero aperã cũã witiãmã. Bairi Jesús pũame jĩcãũã carõmio mena tuacõawĩ. ¹⁰ Bairo cabero wãmũnucãrĩ, carõmio jĩcãõã cõ caãno ñña, atore bairo cõ ñwĩ:

—¿Mũrẽ cabũsujãatana noo na áyati? ¿Ni jĩcãũ ùcũ, “Mũ carorije wapa mũ buicũtiya,” caĩ ùcũ cũ maati yua? —cõ ñwĩ Jesús carõmiorẽ.

¹¹ Bairo cũ caĩrõ tũgo:

—Ni jĩcãũ ùcũ maniñami —qũĩwõ.

Bairo cõ caĩrõ, Jesús pũame atore bairo cõ ñwĩ tunu:

—Yũ cũã, “Mũ buicũtiya,” mũ ñiecũ. Tunu ácója. Carorijere átinemoeticõãña yua —cõ ñwĩ Jesús carõmiorẽ.

Jesús, la luz del mundo

¹² Cabero tunu Jesús camasãrẽ na quetibũjũnemoũ, atore bairo na ñ cõña quetibũjũwĩ: —Ati mũurecõo macããnarẽ cajĩñawõrẽ bairo caãcũ yũ ãniña. Bairi ni ùcũ yũre catũgousaũ pũame caroaro cariape tũgoñamasĩgũmi. Tie cũ yũ camasõjorije jũgori yerĩ capetieti pũnarẽ cũgogũmi —na ñwĩ Jesús.

¹³ Bairo cũ caĩrõ tũgorã, atore bairo qũĩwã fariseo majã Jesure:

—Mũ majũã mũ caátĩãnipeere quetibũjũ mũ átiya. Apei mũrẽ cajũñnemoũ mácũmi. Bairi mũ caquetibũjũerije wapa maa —qũĩwã Jesure.

¹⁴ Bairo na caĩrõ tũgori yua, atore bairo na ñwĩ Jesús fariseo majãrẽ:

—Ym majũã ym caátianinucũrĩjẽrẽ ym caquetibũjumiatacũãrẽ, ym caĩquetibũjurije caanimajũrĩjẽ majũ nicõãña. Ym caãnatõrẽ, bairi tunu ym caáropu cũãrẽ ym masĩña. Mũjãã ruame roque, “Topu caatácu niñami,” o “Topu caápácu niñami,” ym mũjãã ĩ masĩẽtĩña. ¹⁵ Ati mũrecóo macããna na caĩñabesenucũrõrẽ bairo mũjãã ĩñabeseya mũjãã cũã. Ym ruame roque ni jĩcãũ ũcũ cũ caátianie jũgori ĩñabeseetiya. ¹⁶ Bairo ym caápata roque, cariapea mũjããrẽ ĩñabesebujou. Ym majũã ym caboro ĩñabese masĩẽtĩña. Ym Pacu yure cajoricu mena roque ĩñabese masĩña. ¹⁷ Mũjããrẽ carotirije, atore bairo niña: Apei jĩcãũ cũ caátajere ruãgarã camasã na caĩñarĩqũẽrẽ quetibũjũrã, na ruãgarãrua caroaro jĩcãrõ tũni na caĩquetibũju netõata, na caquetibũjurije cariape niña, ĩ quetibũjũya. ¹⁸ Bairo bairi yma, jĩcãũ ym ãniña, “Ym caátianierẽ cariapea niña,” caĩquetibũju. Ym Pacu yure cajoricu cũã torea bairo jĩcãrõ tũni quetibũjũyami. Bairi jãã yaye quetire mũjãã catũgousaro ñuña —na ĩwĩ Jesús judío majã quetiuparãrẽ.

¹⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgorã, atore bairo qũĩ jẽniñanemowã Jesure tunu:

—¿Toroquere, nooru mu pacu cũ ãnicuti?

Bairo cũrẽ na cajẽniñarõ tũgo, atore bairo na ĩ ywĩ Jesús:

—Yure mũjãã masĩẽtĩña. Bairi ym Pacu roquere nemorõ mũjãã masĩẽna. Yure mũjãã camasãta, ym Pacu cũãrẽ mũjãã masĩbujiorã.

²⁰ Mai Jesús, bairo atiere na quetibũju, Dios ya wii templo wiipu ãmi. Camasã dinero jorã na cajããrĩ patari tũru nucũwĩ. Topu cũ caãno, judío majã quetiuparã dope bairo roro cũ átimasĩẽma. Dios cũrẽ cũ cacũrĩcã rũmu caetaetoi, cũ ñemasĩẽma mai.

“A donde yo voy, ustedes no pueden ir”

²¹ Atoe bairo na ĩnemowĩ Jesús judío majã quetiuparãrẽ:

—Caápácu ym ãniña. Bairo ym caátó bero, ym mũjãã macãgarã. Bairo macãmĩrãcũã, ym mũjãã bócaetigarã. Ym caátĩruãruere mũjãã ámasĩẽtĩña. Bairo bairi carorije mũjãã caátianinucũrĩjẽ mena mũjãã baiyasicoagarã —na ĩwĩ Jesús.

²² Bairo cũ caĩrõ tũgorã, judío majã quetiuparã ruame atore bairo ãmeo ĩ jẽniñawã na majũ:

—“Ym caátóruere mũjãã ámasĩẽna,” cũ caĩata, ¿cũ majũã pajĩãyasigu qũĩñati? —ĩwã na majũ.

²³ Bairo na caãmeoĩrõ tũgori, atore bairo na ĩ nemowĩ Jesús:

—Mũjãã, ati mũrecóo macããna mũjãã ãniña. Ym ruame roque jõbui ru macããcũ ym ãniña. Ati yepa macããcũ mee ym ãniña. ²⁴ Bairi merẽ cajũgoye torea bairo mũjããrẽ ym quetibũjuaru: “Roro mũjãã caátie wapa jũgori mũjãã baiyasigarã,” mũjãã ĩiarũ. “Mesías, Dios macũ majũã niñami,” ym mũjãã ĩ tũgoñaẽtĩña. Torena, roro mũjãã caátinucũrĩjẽ mena mũjãã baiyasigarã —na ĩwĩ Jesús judío majã quetiuparãrẽ.

²⁵ Bairo cũ caĩrõ tũgorã, atore bairo qũĩ jẽniñanemowã Jesure:

—¿Mna, ni ũcũ majũ mu ãniñati?

Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, Jesús ruame atore bairo na ĩwĩ:

—Caãnijũgorĩruãrua mũjããrẽ merẽ ym caãnierẽ ym quetibũju jũgomiwũ. ²⁶ Apeyera tunu capee majũ niña mũjããrẽ ym caquetibũjugarije. Roro mũjãã caátie jũgori mũjããrẽ ropiye ym caátipee cũã niña. Yure cajoricu ruame cariape caquetibũju niñami. Bairo bairi cũ caquetibũjuriquere catũgoricu ãnĩrĩ mũjãã ati yepa macããnarẽ cariapea mũjãã ym quetibũjunetõña —na ĩwĩ Jesús judío majã quetiuparãrẽ.

²⁷ Bairo narẽ cũ caĩquetibũju, na ruame cũ tũgomasiẽma. Cũ ruare na ĩ quetibũju ĩmiwĩ Jesús. ²⁸ Bairi atore bairo na ĩnemowĩ Jesús:

—Ym, Camasã jũgocure, jõbui yucũpãĩru yure mũjãã capapuaturotiropu, Mesías, Dios macũ majũ ym caãnierẽ mũjãã ĩñamasĩgarã yua. Yma, ym Pacu yure cũ caquetibũjuricarõ cãrõã mũjãã camasãrẽ ym quetibũjunucũña. ²⁹ Ym Pacu yure cajoricu ruame ym mena nicõãñami. Ym caátianierẽ ĩnarĩ catũgoñauseani ãcũ ãnĩrĩ di rũmu ũno ym aweyoetiyami —na ĩwĩ Jesús.

³⁰ Bairo Jesús cũ caquetibũjurijere tũgorã, to macããna capããrã camasã qũĩroa jũgowã Jesure.

Los hijos de Dios y los esclavos del pecado

³¹ Cabero atore bairo ĩwĩ Jesús judío majã cūrẽ catũgousajũgorã ruamerẽ:

—Yu caquetibũjuriere caroaro cariape mujãã catũgousa amata, yu yarã, yu cabueri majã majũ, mujãã tuagarã. ³² Tunu bairoa cariape macããjẽ quetibũjuriquere mujãã masĩgarã. Bairo tiere caroaro cariape mujãã camasĩata, ni ucũrẽ carotiecorãrẽ bairo mujãã baietigarã.

³³ Bairo cũ caĩrõ tũgori, atore bairo qũĩwã Jesure:

—¿Nopẽĩ, “Ni ucũrẽ carotiecorãrẽ bairo mujãã baietigarã,” jãã miñati? Jãã, Abraham anacũ pãrãmerã cañibuiparã majũ jãã añiña. Ni ucũ cũ carotirijere caáticotenucũricãrã mee jãã añiña —qũĩwã Jesure.

³⁴ Jesús atore bairo na ĩnemowĩ tunu:

—Cariape mujããrẽ ñiña: Nipetirã carorije caána roro na caátinucũrĩjẽrẽ jãna-masĩetĩñama. Bairi carorijere caátirotiecocãninucũrã majũ tuayama. ³⁵ Jĩcãũ ucũ aperãrẽ paacoteri majõcũ cũ caãmata, cũ ya wii macããna mena macããcũ amercõã ninucũñami. Cũ, quetiupaũ macũ ruame roque cũ ya wii macããna mena macããcũ majũ nicõã nigũmi. ³⁶ Torecũ, yu, Dios macũ anirĩ carorije mujãã caátinucũrĩjẽrẽ carotiire mujãã netõbojau acũ yu apũ. Bairo mujããrẽ yu canetõbojaro bero, carorije macããjẽrẽ cajãnarĩcãrã majũ mujãã tuacõãgarã yua. ³⁷ Merẽ yu masĩña Abraham anacũ pãrãmerã majũ mujãã cañnierẽ. Cũ pãrãmerã nimirãcũã, yu caquetibũjuriere cabaibotiorã anirĩ yũre mujãã pajĩãga coteãninucũña. ³⁸ Yu Pacũ yũre cũ caquetibũjurotĩjoriquerea mujãã yu quetibũjũnucũña. Mujãã ruame roque mujãã pacũ cũ carotirijere catũgorã anirĩ cũ caátore bairo mujãã átinucũña.

³⁹ Na ruame atore bairo qũĩwã:

—¿Jãã ñicũ anacũ majũ niñami Abraham!

Bairo na caĩrõ, atore bairo na ĩwĩ Jesús tunu:

—Abraham anacũ pãrãmerã majũ mujãã caãmata, cũ caátianinucũñarĩcãrõrẽã bairo mujãã átiãnibujiorã. ⁴⁰ Yu Pacũ cũ caquetibũjuriere cariape cañnierẽ yu caquetibũjũmi-atacũãrẽ, yu mujãã pajĩãgaya. ¿Abraham anacũ ruame tore bairo caãpei añũpĩ! ⁴¹ Mujãã pacũ cũ caátinucũrõrẽ bairo mujãã átiya mujãã cũã —na ĩwĩ Jesús.

Bairo cũ caĩrõ tũgori, atore bairo qũĩwã:

—Jãã pacũa noo caboro átieperi na capũnaa cõtana mee jãã niña. ¿Jããrã, jãã pacũ Dios jĩcãũã niñami!

⁴² Jesús na ĩnemowĩ tunu:

—Cariapea, “Dios, jãã pacũa niñami,” mujãã caĩata, yu cũãrẽ mujãã maibujiorã. Yu, Dios tũpũ caãnacũ yu apũ. Yu majũã yu caboro jũgori yu apẽwũ. Dios ruame roque yũre yu jowĩ. ⁴³ Bairi, ¿nopẽĩrã yu caquetibũjuriere mujãã tũgousagaetiyati? Atore bairo niña: Yu caquetibũjuriere catũgogaena anirĩ tiere mujãã tũgonucũbũgogaetiya. ⁴⁴ Mujãã pacũ wãtĩ niñami. Cũ yarã mujãã añiña. Bairi cũ caborije ruamerẽ mujãã átiganucũña. Caãnijũgoripaũpũa cañuecũ camasãrẽ capajĩãrei añijũgoyupi. Cariape caãpei majũ niñami. Jĩcã wãme ũnoacã cariape quetibũjũetĩnucũñami. Caĩtopai majũ niñami. Bairo caĩtopai anirĩ caĩtopairã pacũ niñami. ⁴⁵ Torena mujãã, cũ mena macããna anirĩ cariape macããjẽ yu caquetibũjuriere ruamerẽ cariape mujãã tũgoetiya. ⁴⁶ ¿Bairi ni ruame mujãã mena macããcũ, “Ati wãme carorijere caátacũ majũ niñami,” cariapea yũre qũĩ masĩñati? Cariape yu caquetibũjuriere to animiatacũãrẽ, ¿nopẽĩrã yũre mujãã tũgousaetiyati? ⁴⁷ Dios yarã caãna caroaro tũgousayama Dios yaye quetire. Mujãã, Dios yarã mee anirĩ yu caquetibũjuriere mujãã tũgousagaetiya —na ĩwĩ Jesús.

Cristo existe desde antes de Abraham

⁴⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgori, atore bairo qũĩwã judío majã:

—Samaría yepa macããcũ mu acũ. Tore bairo ĩrã, cawãtĩ cũgou cariapea murẽ jãã ĩña —qũĩ tutiwã Jesure.

⁴⁹ Bairo na caĩtutiro tũgo, atore bairo na ĩwĩ Jesús:

—Cawātī cūgou mee yu āniña. Yu Pacu roquere cū nūcūbugou yu ātiya. Mújāā puame roque yu caátiere ññarā, “Carorijere caácu niñami,” yu mujāā ñnucūña. ⁵⁰ Caroaro yu caátinucūñjērē ácu, “Caānimajūñ niñami,” camasā yure na íáto í mee yu baiya. Jícāñ puame yure camasā na caíroapeere cū caboro jūgori roque yu baiya. Bairi camasā yure caíroaena puamerē popiye na baio joroque na átigūmi. ⁵¹ Cariapea mujāā ñiña: Yu caquetibujurijere catūgousarā baiyasietigarāma —na íwí Jesús.

⁵² Bairo cū caírō tūgori, atore bairo qūñwā judío majā:

—“Yu caquetibujurijere catūgousarā baiyasietigarāma,” mū caírñjērē tūgori, cariapea, “Cawātī cūgou majūā niñami,” mūrē jāā í masíña. Cajūgoye macāāna profeta majā ānana nipetirā baiyasi peticoasupa. Abraham ānacū cūā baiyasicoasupi. Mū puame, ¿dopēí, “Yu yaye quetire catūgousau baiyasietigūmi,” miñati? ⁵³ ¿Mū puame jāā ñicū Abraham ānacū netōrō caácū majū mū āniñati? Profeta majā ānana cūā baiyasi peticoasupa. Bairo mū caíbusuata, ¿“Noa netōrō caácū yu āniña,” í tūgoñau miñati?

⁵⁴ Bairo na caírō, atore bairo na íwí Jesús:

—Yu majūā, “Caroaro caácu yu āniña,” yu caíata, yu caquetibujurije wapa manibujoro. “Dios jāā pacu niñami,” mujāā cañnucūmii puame yu caátiere ññajesonucūñami. ⁵⁵ Mujāā puame cūrē mujāā masīētīmajūcōāña. Yu roque cūrē yu masíña. Cūrē masīmīcūā, “Cūrē yu masīētíña,” yu caíata, mujāārē bairoa caítoriquepai majū yu ānibujou. Cariapea, “Cūrē yu masíña,” mujāārē yu caíata, ñuña. Bairi cū carotirijere yu átinucūña. ⁵⁶ Mujāā ñicū Abraham ānacū ati yeparu yu caátípa rñmūrē queti tūgori, ñseanijūgoye cutiyayupi.

⁵⁷ Bairo cū caírō tūgori, atore bairo qūñwā judío majā tunu:

—¿Cincuenta cūmarí majū cūgoetimicūā, “Abraham ānacūrē cū ñiñawū,” caírē bairo miñati?

⁵⁸ Bairo na caírō, atore bairo na íwí Jesús tunu:

—Cariape mujāārē ñiña: Abraham ānacū cū cabuiaparo jūgoyerpu merē yu ānijūgowu.

⁵⁹ Bairo cū caírō tūgori, útā rupaa mena cūrē wējīāgamiwā. Cū puame ti wii, Dios ya wiipu caāniatacu na watoapu “Cū jāā,” í masíā mano na witiweyocoámí yua.

9

Jesús da la vista a un hombre que nació ciego

¹ Jesús, jícāpauere netōácú, jícāñ cacaapee ññaecū cabuiaricure qūññajowí. ² Bairo cūrē etari bero, jāā, cū cabuerā puame atore bairo cū jāā í jēñiñawū:

—Jāārē cabuei, ¿dopēí caapee ññaecū, āni cañmu cū buiayupari? ¿Cū pacua roro na caátaje jūgori caapee ññaecū cū buiayupari? o ¿cū majū cū carorije wapa tore bairo cū buiayupari? —cū jāā í jēñiñawū.

³ Bairo cū jāā cañjēñiñarō tūgori, atore bairo jāā í yuwí:

—Cū majū cū carorije wapa jūgori mee tore bairo buiayupi. Tunu bairoa cū pacua na carorije wapa jūgori mee tore bairo caapee ññaecū buiayupi. Bairo puame baiyupa: Dios nocārō cū catutuarijere cū jūgori camasārē na átí ññogu, tore bairo cū buiao joroque ásupi. ⁴ Bairi marí puame āmea yu Pacu yu cū caquetibujurorijeriquere tāmurí marí quetibujū yaparogarā camasārē. Ñami caānorē camasā paaetnucūñama. Ūmureco roquere paanucūñama. Bairi cabero ati yūtea canetōrō beropu roquere dope bairo quetibujū masíā manigaro Dios yaye quetire. ⁵ Bairi yu puame ati yeparu ācū, mujāā ati yepa macāānarē, cajññawojūgoure bairo caácū yu āniña. Caroaro cabusurijere bairo caānie caroa quetire mujāā quetibujū acú yu apú —jāā í quetibujūwí.

⁶ Bairo jāārē í quetibujū yaparori bero yua, yeparu ñcoo eyocūwí. Bairo eyocūrí, paawītōwí ñerí mena cū ñcoore. Bairo átiri, cacaapee ññaecūrē cū caapeeru cū warepajñowí. ⁷ Cū caapeere cū warepajñorí bero, atore bairo qūñwí:

—Siloé cawāmecuti oco operu mū caapeere wacoseija —qūñ jowí Jesús cacaapee ññaecūrē. (Mai, Siloé ígaro ñña: “Jícāñrē cajoocorica oco ope,” ígaro ñña.)

Bairo Jesús cū caĩrō tūgo, cacaapee iñaecū p̄ame ti oco operu cosei acoámí. Bairo cū caapeere topu coseri bero, tunu acú, caroaro iñamasĩcoasupi yua. ⁸ Bairo cū caĩñamasĩrō iñarã, cū cañipautu macãana, aperã limosna cū cajēniruinucūrō cañnarĩcãrã cūã atore bairo ãmeo ĩ jēniñawã:

—¿Ānia, átawātu calimosna jēni ruinucūatacu mee cū ãniñati mujããrã? —ãmeo ĩwã.

⁹ Jĩcããrã bairo ãmeo ĩwã:

—Cūã niñami. Apei mee niñami.

Aperã p̄ame atore bairo ãmeo ĩwã:

—Cūrē bairo baumicūã, cū mee niñami. Apei niñami.

Bairo na caĩmiatacūãrē, cū majū cūã bairo na ĩwĩ:

—Cū majūã yu ãniña. ¡Tame! —na ĩwĩ.

¹⁰ Bairo ãmeo ĩrĩ bero yua, cūrē jēniñawã:

—Āmerã, ¿ñe ũnie jūgori mu caapee iñamasĩcoayati?

¹¹ Cū p̄ame bairo na caĩjēniñarō, bairo na ĩwĩ:

—Jĩcã Jesús cawāmecucu p̄ame atore bairo yu átiroyaámi. Cū ucoore yeparu eyocūrĩ, paawītōō átiri, tie mena yu caapeere ware pajĩñoroyaámi. Bairo yu átiri bero, “Siloé cawāmecuti oco operu mu caapeere wacoseija,” ñijowĩ. Bairo cū caĩrō tūgori, cū caátirotirore bairo yu ápu. Bairo yu cū caátirotiro bero yua, ñiñamasĩña —na ĩ quetibujuwĩ.

¹² Bairo cū caĩrō tūgori, na p̄ame cū jēniñawã tunu:

—Cū, mūrē cacatioatacu, ¿nooru cū ãnicuti? —qũĩwã.

Cū p̄ame bairo na caĩrō, atore bairo na ĩwĩ:

—Ūba, ¿noo ãcū ãcūmi rita? Yu masĩtĩña —na ĩ quetibujuwĩ.

Los fariseos interrogan al ciego que fue sanado

¹³⁻¹⁴ Mai, Jesús, cacaapee iñaecūrē cū ucoo mena ñerĩrē paawītōrĩ cū cacatiorica r̄umu p̄ame, judío majã na cayerijãrĩ r̄umu ãmu. Bairi fariseo majã t̄upu cū neámá cacaapee iñamasĩtĩmiatacure. ¹⁵ Bairo fariseo majãtu cū na cane etaro, fariseo majã p̄ame bairo qũĩ jēniñuparã: “¿Dope bairo yua caroaro miñamasĩcoati?” Cū p̄ame bairo na ĩ quetibujuyuru:

—Jĩcã, Jesús cawāmecucu, cū ucoore ñerĩ mena pawītōrĩ yu pajĩñowĩ yu caapeere. Bairo cū caáto bero, yu p̄ame yu caapeere yu wacosewu. To bero ñiñamasĩcõãña yua —na ĩ quetibujuyuru.

¹⁶ Bairo cū caĩquetibujuro tūgori, jĩcããrã fariseo majã atore bairo ãmeo ĩñuparã:

—Ānirē cacatioatacu, Dios yau mee ãcūmi. Dios yau mee ãnirĩna, marĩ cayerijãrĩ r̄umūrē nucūbugoetiupi.

Aperã p̄ame bairo ãmeo ĩñuparã:

—¿Dope bairo carorijere caátipai nimicūã, caroa Dios yaye macããjērē cū áti ĩñobu-jiocuti? —ãmeo ĩñuparã.

Bairo ĩrã, na p̄ame jĩcãrōrē bairo tūgoñarĩ busuesuparã. ¹⁷ Bairo ãmeo ĩrĩ bero, cacaapee iñatimirĩcūrē cū jēniñanemoñuparã tunu:

—Mūrē miñamasĩō joroque caátiaatacure, ¿ñamu majū ãcūmi, cū mi tūgoñañati?

Bairo na caĩrō, cū p̄ame bairo na ĩñupũ:

—Yura, Dios yau profeta majū niami —na ĩ quetibujuyuru.

¹⁸ Bairo cū caĩquetibujumiatacūãrē, judío majã quetiuparã p̄ame cariape cū tūgoesuparã cacaapee iñaecū cajūgoye cū cañajērē. Tunu bairoa Jesús cūrē qũĩñamasĩō joroque cū caátiaatacure cūãrē cariape tūgogaesuparã. Bairi yua cū pasuare na piijoyupa. ¹⁹ Na piijori, atore bairo na ĩ jēniñañuparã:

—Ānia, ¿mujãã macū majūã cū ãniñati? ¿Cariape majūã cacaapee iñamasĩcū cū buiari mujãã macū? ¿Dopēĩ ãmerē yua caroaro cū caapee iñamasĩjãñuñati?

²⁰ Bairo cū caĩrō, cū pasuare p̄ame bairo na ĩ yuyuparã judío majã quetiuparãrē:

—Jãã macũ majũã niñami. Cũã, cacaapee iñamasĩecũ buiawĩ. ²¹ Cũ, jãã macũã cũ cañnimaatacũãrẽ, dope bairo cũ cacaapee iñamasĩatajere jãã masĩetĩña. Bairi tunu cũrẽ cũ caapee iñao joroque caátiaatacu cũãrẽ jãã masĩetĩmajũcõãña. ¡Mujãã majũ cũrẽ cũ jëniñañijate! Merẽ cũ majũ cabutitũgoña masĩcoacũpũ niñami. Torecũ, cũ majũã cũ cabaiatajere cariape mujãã quetibũju masĩñami —na ĩ quetibũjuyparã cũ pacua judío majã quetiuparãrẽ.

²² Cũ pacua pũame tore bairo na ĩ quetibũjuyparã judío majã quetiuparãrẽ, na uwimirã. Mai, na, judío majã quetiuparã pũame jĩcãrõ tũgoñarĩquẽ cõtiri, “Ni jĩcãũ ũcũ, ‘Jesús, Mesías niñami,’ cariape caĩ ũcũrẽ ñubuerica wiipua cũ marĩ wiyogarã,” ãmeo iñuparã. Bairo na caátigarijere tũgoña uwiri, tore bairo na iñuparã cũ pacua. ²³ Bairo tiere masĩrĩ, caracua pũame, “Mujãã majũ cũrẽ cũ jëniñañijate. Merẽ cũ majũ cabutitũgoña masĩcoacũpũ niñami,” na iñuparã judío majã quetiuparãrẽ.

²⁴ Bairi judío majã quetiuparã pũame cacaapee iñatimaatacũre, cũ piijori bairo qũĩñuparã tunu:

—Cariape Dios mena jããrẽ quetibũjuya. Cũ, mũrẽ cacatioatacu carorije caácũ cũ cañnierẽ jãã masĩña.

²⁵ Bairo na caĩrõ tũgori, cũ pũame na iñupũ:

—¡Ūba! “Carorije caácũ ãcũmi,” o “Caroa caácũ ãcũmi,” cũ ñi masĩetĩña. Ati wãme jetore yũ masĩña: Cañnijũgorore mai cacaapee iñaecũ yũ ãniamiwũ. Cabaimirĩcũ ãmerẽ yua ñiñamasĩcõãña. Tie roquere yũ masĩña —na iñupũ, judío majã quetiuparãrẽ.

²⁶ Bairo cũ caĩrõ, judío majã quetiuparã pũame atore bairo qũĩ jëniñanemoñuparã tunu:

—¡Dope bairo majũ mũ cũ áticatioati? ¡Dope bairo átiri miñamasĩõ joroque mũ cũ átiati?

²⁷ Bairo na caĩjëniñarĩjërẽ tũgo, bairo na iñupũ:

—Merẽ cariape mujãã yũ quetibũjuarũ. Bairo yũ caĩquetibũjumiatacũãrẽ, cariape yũ mujãã tũgogaetiya. ¡Dopẽĩrã pũgani cãrõ yũ caquetibũjuero mujãã boyati? ¡Mujãã cũã cũrẽ cũ tũgousagarã, tore bairo mujãã iñati?

²⁸ Bairo cũ caĩrõ yua, na pũame roro qũĩ tutiri, bairo qũĩñuparã:

—Mũa, cũ ũcũrẽ cũ tũgousaya. Jãã, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩquẽrẽ catũgousarã jãã ãnicõã nigarã. ²⁹ Jãã masĩña: Moisés ãnacũrẽ Dios cũ quetibũju roticũñupĩ. Apei, mũrẽ cacatioatacu pũamerẽ jãã masĩetĩmajũcõãña. “Noo atíatacũmi,” cũ jãã ĩ masĩetĩña.

³⁰ Bairo cũ na caĩrõ, cacaapee iñatimirĩcũ pũame bairo na ĩ yũyupũ:

—¡Ago tame! “‘Noo atíatacũmi,’ cũ jãã ĩ masĩetĩña,” ¡mujãã iñati? Mujãã pũame cũ mujãã caĩmasĩetõ ũno, yũ pũamea cũ yũ masĩña yũre caapee iñao joroque caátiaatacũre.

³¹ Merẽ cariape marĩ masĩña: Dios, carorije caáticõãninucũrãrẽ cũ yaye, cũ camasĩrĩjërẽ na átirotietiyami. Cũrẽ caĩroarã, cũ caborore bairo caána jetore cũ yaye cũ camasĩrĩjërẽ na átirotinucũñami. ³² Bairi ni ũcũ ati yepa macããcũ camasocũ iñamasĩecũ cabuiaricũre cũ caapee iñamasĩõ joroque cũ átimasĩecũmi. ³³ Dios cũ cajou ãnirĩ, Dios cũ camasĩrĩjẽ mena yũ catiowĩ. Cũ mee cũ caãmata, yũre yũ catioetibujioatacũmi —na iñupũ.

³⁴ Bairo cũ caĩrõ, atore bairo qũĩ tutiyuparã:

—Bũsueticõãña. Mũ pũame mũ carorije wapa cacaapee iñaecũ mũ buiayupa. Bairo carorije caátipai ãnirĩ jããrẽ mũ rotimasĩetĩña —qũĩ tutiyuparã.

Bairo qũĩ tutiri yua, ti wii ñubuerica wiire cũ acuwioyo jocõãñuparã.

Ciegos espirituales

³⁵ Bairo cacaapee iñaecũrẽ cũ tutiri cũ na caacuwiyoatajere queti tũgori bero, cũ bócaetari, atore bairo qũĩ jëniñawĩ Jesús:

—¡Cariapea, “Mesías, Dios cũ cajou majũ niñami,” mi tũgoñañati?

³⁶ Cũ pũame bairo qũĩ yũwĩ:

—Yũ Quetiuparũ, ¡ñamũ ũcũrẽ cũ miñati? Yũ cũã cũrẽ cũ yũ tũgousagamiña.

³⁷ Jesús pũame bairo cũ caĩrõ, bairo qũĩwĩ:

—Mũ mena cabũsua, cũã yũ ãniña. Cũrẽã miñaña merẽ —qũĩwĩ Jesús.

³⁸ Bairo Jesús cū caĩrõ, cacaapee ñaetimircū p̄ame atore bairo q̄iĩwĩ r̄popaturi mena etanumurĩ:

—Ȳu Quetiupā, cariape m̄ t̄gori m̄ ñiroaya —q̄iĩwĩ.

³⁹ Tie bero, bairo q̄iĩnemowĩ Jesús tunu:

—Ati yepap̄re caroa cariape macããj̄er̄e átı acú ȳu ap̄ú. Ati yepa macããna cacaapee ññaenar̄e bairo cañnar̄e caroa macããj̄er̄e na t̄goūsaáto ĩ p̄ame, ȳu ap̄ú. Tunu bairoa aper̄ã, “Dios yaye macããj̄er̄e camasĩr̄ã ñnir̄ı cacaapee ññamasĩr̄ar̄e bairo j̄ãã ñniña,” caĩtonuc̄r̄ã caĩñmasīena maj̄ur̄e bairo na tuao joroque ĩ, ȳu ap̄ú.

⁴⁰ Bairo Jesús cū caĩquetib̄j̄ur̄ijere t̄gori, j̄icããr̄ã fariseo maj̄ã atore q̄iĩw̄ã:

—J̄ãã cããr̄e, “Caĩñaenar̄e bairo cat̄gomasīena maj̄ũ m̄j̄ãã ñniña,” j̄ãã ĩḡu miñati?

⁴¹ Bairo na caĩrõ, Jesús p̄ame atore bairo na ĩwĩ:

—Cacaapee ññaenar̄e bairo m̄j̄ãã cūã Dios yaye macããj̄er̄e camasīena m̄j̄ãã roro m̄j̄ãã caátie wapa cabuic̄per̄ã m̄j̄ãã añibujior̄ã. “J̄ãã, camasĩr̄ã maj̄ũ j̄ãã ñniña,” caĩr̄ã nimir̄ãc̄ã, j̄icãrõ t̄ni m̄j̄ãã ápericõã ninuc̄ña. Tie j̄gori cabuic̄na maj̄ũ m̄j̄ãã tuaya yua —na ĩ quetib̄j̄uwĩ Jesús fariseo maj̄ãr̄e.

10

El pastor y sus ovejas

¹ Bairo na ĩ yaparori bero, atore bairo na ĩ quetib̄j̄unemowĩ Jesús: “Cariape m̄j̄ããr̄e ñniña: Ni ũc̄ũ camasoc̄u nur̄icãr̄ã oveja na cajããnuc̄r̄ı jop̄er̄u j̄ããc̄ũã, aperop̄u cawãm̄netõj̄ããũ cañuec̄ũ, jerutiri majõc̄u niñami. ² Apei, ñnotaricarore jããr̄icã jope maj̄ur̄u cajããũ p̄ame roque nur̄icãr̄ã ovejare cacotei maj̄ũ niñami. ³ Bairo jop̄et̄u cū caetaro, ti jopere cacotei p̄ame cū cū capããjõrõ bero, cū canur̄ã oveja cūã cū bus̄uriquere t̄gomasicõãñama. Tunu bairoa cū canur̄ã ovejare na wãmer̄ı jeto na piiwiyo jomasĩñami, na jãnirõ macãp̄u. ⁴ Bairo na piiwiyojo yaparori, na neñor̄ı, na j̄goyecuti ámasĩñami. Bairo cū caáto, na, oveja nur̄icãr̄ã p̄ame caroaro q̄iĩñamasĩr̄ı cū us̄anuc̄ñama. Bairo tunu cū capiir̄ijere t̄gori, caroaro cū pitietinuc̄ñama, na up̄are caĩñamasĩr̄ã ñnir̄ı. ⁵ Bair̄ãp̄u, apei na camasīec̄ũ p̄amer̄e cū us̄aet̄inuc̄ñama. Cū cabus̄ur̄ijere cat̄goyejaena ñnir̄ı, cū uwiri aperop̄u cū aweyocõãnuc̄ñama. Bairi noa ũna na camasīenar̄e nur̄icãr̄ã oveja na us̄aet̄inuc̄ñama,” na ĩ quetib̄j̄uwĩ Jesús fariseo maj̄ãr̄e.

⁶ Jesús atore bairo fariseo maj̄ãr̄e na cū caĩquetib̄j̄umiatac̄ũãr̄e, na p̄ame, “Atore bairo p̄ame ĩḡu ĩc̄umi,” cariape ĩ t̄gomasĩema.

Jesús, el buen pastor

⁷ Bairo na ĩ quetib̄j̄u yaparori bero, Jesús p̄ame atore bairo na ĩ quetib̄j̄unemowĩ fariseo maj̄ãr̄e tunu: “Cariape maj̄ũ m̄j̄ããr̄e ñniña: Ȳu p̄ame oveja na cajããr̄ı jopere bairo maj̄ũ ȳu ñniña. ⁸ Aper̄ã, ȳu j̄goye caquetib̄j̄ur̄ã etaj̄goricarã p̄ame carorã cañuena, cayajap̄air̄ar̄e bairo maj̄ũ añupã. Bairi ȳu yarã oveja nur̄icãr̄ar̄e bairo caãna cūã nar̄e na ĩroaetiri na t̄goūsaesupa. ⁹ Ȳu, oveja na cajããr̄ı jope maj̄ur̄e bairo caãc̄ũ ȳu ñniña. Bairi ȳre caĩroā p̄ame ȳu j̄gori cū carorije wapare canetõecoric̄p̄u niñami. J̄icãũ oveja j̄ãtı, o witiáti bero cataa bócauḡamasĩr̄e bairo tuayami yua caroa yeric̄utaje mena.

¹⁰ “Yajari majõc̄u, yajāu acú jeto at̄inuc̄ñami. Tunu bairoa paj̄ãrei acú jeto at̄inuc̄ñami. Ȳu p̄ame roque m̄j̄ããr̄e yeri capetietipeere nocãrõ maj̄ũ paio m̄j̄ãã cac̄ũgopeere jop̄u acú ȳu ap̄ú. ¹¹ Ȳu p̄ame roque oveja nur̄icãr̄ar̄e caroaro caĩñar̄icãñgõ cotemasĩr̄e bairo ȳu ñniña. Bairi ni j̄icãũ ũc̄ũ oveja coteri majõc̄u cañu, cū canur̄ã ovejare mair̄ı popiye tãm̄omasĩñami. ¹² Apei, ovejare cū yarã meer̄e cacotei ñnir̄ı, paawapatarique jetore bonuc̄ñami. Bairo cabou ñnir̄ı, yai ovejare cauḡau cū caatõ ĩnar̄ı, na aweyocoayami, ovejare cacoteec̄u ñnir̄ı. Bairo cū caaweyoro bero, yai p̄ame na ñeacubato recõãñami, na uḡau yua. ¹³ Cũ, ovejare caaweyou p̄ame na ovejare camaiec̄ũ ñnir̄ı, tunu bairo wapatarique jetore cabonuc̄ũ ñnir̄ı na aweyocoayami.

¹⁴⁻¹⁵ “Ȳu p̄ame roque oveja nur̄icãr̄ar̄e caroaro caĩñar̄icãñgõ cotemasĩr̄e bairo ȳu ñniña. Bairi ȳu Pac̄u Dios ȳu masĩñami ȳu paariquere. Ȳu cūã ȳu Pac̄u Dios ȳre

cũ camasĩrõrẽ bairo yu masĩña cũ cañanjẽ cutiere. Torea bairo yu yarã ovejare bairo caña cũãrẽ na ñiñaricanugõ cotenucũña. Bairo yu cacoterã, nurĩcãrã oveja na upaure caroaro na cañnamasĩrõrẽ bairo ñiñamasĩcõã ninucũñama. Bairi yu ruame yu yarã ovejare bairo cañarẽ netõgu, popiye yu tãmuomasĩña. ¹⁶ Bairi tunu aperopu cũãrẽ ovejare bairo caña, yu ya jãnrõ mee caña mai, capããrã niñama. Bairi na cũãrẽ na yu neñomasĩña. Bairo na neño yaparori, jĩcãrõ tũni ãnio joroque na yu qũenõgu. Bairo na yu caqũenorõ, jĩcãrõ tũni ãnigarãma. Bairo yu caneñojoatana yua jĩcã poa macãñarẽ bairo jeto tuagarãma. Yu narẽ cacotei cũã jĩcãũã yu ãnigũ. Bairo na, yu yarã ovejare bairo caña ruame caroaro mena yu tũgõnsagarãma.

¹⁷ “Yu ruame camasãrẽ na carorije wapa jũgori yu riacoagu, na netõgu. Bairo cariacoaçu nimicũã, yu majũ rupau to catio joroque yu baigu. Bairi yu Pacu ñiñamai jãñunucũñami. ¹⁸ Bairi ni ùcũ ruame cabũgoroa yu pajĩãroca masĩtĩñami. Yu cabaimasĩpee atore bairo niña: Camasãrẽ na netõgu, yu cabori rũmu caño na carorije wapa jũgori yu riacoagu. Bairo cariacoaçu nimicũã, yu majũ rupau to catio joroque yu baigu. Tore bairo yu Pacu yu bairotijowĩ,” na ï quetibũjuwĩ Jesús fariseo majã cũrẽ catũgorã etarãrẽ.

¹⁹ Bairo Jesús cũ caĩquetibũjurijere tũgori yua, ãmeo busurique ricawaticoama tunu judío majã.

²⁰ Bairo bairã, na mena macããna capããrã atore bairo ãmeo ïwã:

—¿Dopẽĩrã wãtĩ yeri pũna cacũgon, camecũrẽ cũ mujãã tũgopeo usayati?

²¹ Aperã ruame bairo ãmeo ïwã:

—Ni jĩcãũ ùcũ cũ yeripu wãtĩ yeri pũna cacũgon tore bairo ï quetibũju masĩtĩñami. Mujããrã, ¿wãtĩ yeri pũna cacũgon cũã cacaapee ñnaecũrẽ caapee ñnao joroque cũ átimasĩcuti? —bairo ãmeo ï busuwã fariseo majã na majũ.

Los judíos rechazan a Jesús

²² Mai, ti watoare pue yutea ãmu. Ti yutea caño Jerusalén macãpũre Dios ya wii templo wiire na cabose rũmu átipeo jũgorica rũmu caetaro, na cabose rũmu qũenõpeori yutea ãmu. ²³ Bairo na cabose rũmu qũenorõ, Jesús ruame templo wiitu Pórtico de Salomón na caĩrĩ arua tũpu ãñesẽãwĩ. ²⁴ Bairo tipau cũ caãñesẽãrõ, judío majã ruame cũ jotoanucãrĩ bairo qũĩ jẽniñawã:

—¿Nocãrõ yoaropu jããrẽ, “Dios cũ cajõu yu ãniña,” jãã mitoãcũãtĩ? Bairi Dios cũ cajõu, Mesías mu caãmata, jicoquei cariapea cũ mu cañnierẽ jãã quetibũjucõãña —qũĩ jẽniñawã Jesure judío majã quetiuparã.

²⁵ Bairo na caĩrõ, Jesús ruame bairo na ï yuwĩ:

—Merẽ mujããrẽ yu quetibũjunucũña. Mujãã ruame cariape yu mujãã tũgogaetiya. Merẽ nipetirije yu Pacu cũ caãtĩrotirije mena Mesías yu cañnierẽ mujãã yu átĩ ñonucũña. ²⁶ Bairo yu caãtĩ ñnorĩjẽrẽ ñnamajũcõãmirãcũã, cariape mujãã tũgoetinucũña. Yu cacoterã yu yarã oveja mena macããna mee ãnrĩ yu mujãã tũgogaetiya. ²⁷ Yu yarã ovejare bairo caña yu cabusurijere yu tũgomasĩcõãñama. Bairo yu cũã narẽ na yu masĩjãñuña. Bairi na ruame cũã caroaro yu tũgõnsanucũñama. ²⁸ Bairo cariape yu mena catũgõnsarãrẽ yu mena cañarẽ caticõãnajẽrẽ na yu jonucũña. Na ruame atĩ yepa na caño ñno, jĩcãũ na mena macããcũ yasietigũmi. Namu jĩcãũ ùcũ na yasio joroque yu jiya átibojaetigũmi. ²⁹ Yu Pacu ruame roque yu yarã cañniparãrẽ yu jowĩ. Cũ, yu Pacu ruame nipetiro netõrõ catutuaũ majũ niñami. Bairo ni ùcũ ruame na yasio joroque yu jiya átibojaetigũmi yua. ³⁰ Torena, yu Pacu Dios mena jĩcãrõrẽ bairo jãã ãnajẽ cuticõãña —na ï yuwĩ Jesús.

³¹ Bairo cũ caĩquetibũjuro tũgorã, judío majã ruame ùtã rupaa jeri cũ wẽjĩãgamiwã.

³² Bairo na cajeripaua, Jesús ruame bairo na ïwĩ:

—Yu Pacu Dios cũ catutuarije mena capee majũ caroa wãmerẽ mujãã caññajoro yu átĩ ñonucũña. Bairo capee caroa wãmerẽ mujãã yu caãtĩ ñnomiatacũãrẽ, ¿di wãme jũgori yu mujãã ùtã wẽjĩãgayati? —na ï jẽniñawĩ Jesús.

³³ Bairo cũ caĩjẽniñarõ, judío majã ruame bairo qũĩ yuwã:

—Bairãpua, caroa wãme mu caátie wapa jũgori mee murẽ ùtã mena jãã wẽjĩãgaya. Roro cabũgoro Diore nũcũbugoecua, mu caĩbusũpairije jũgori roque, murẽ jãã pa-jĩãrocagaya. Mua, cabũgoro macããcũ, ati yepa macããna camasãrẽ bairo caãcũ mu ãniña. Bairo caãcũ nimicũã, mu majũã, “Dios yu ãniña,” caĩrẽ bairo mi bũsũnucũña —qũiwã Jesure.

³⁴ Bairo na caĩrõ tũgo, Jesús pũame judío majãrẽ atore bairo na ïwĩ:

—Dios ya tutipũ mujããrẽ carotirije pũame bairo ïña: “ ‘Mujãã cũã Diore bairo caãna mujãã ãniña,’ mujãã ñiña,” ï quetibũju woatuyupa. ³⁵ Bairi, “Dios ya tutipũ na cawoatucũrĩqũẽ, bairo ïcõãrõ ïña,” marĩ ï masĩẽtĩña. Tiere merẽ cariape marĩ masĩña. Bairi Dios pũame cũ yaye quetire cũ caquetibũju rotijoricarãrẽ, “Mujãã cũã Dios yarãrẽ bairo caãna mujãã ãniña,” na ï bũsũyupi. ³⁶ Dios pũame roque yu beseri, ati yeparũ yu jowĩ. Bairo Dios cũ cajoricũ yu caãnimiatacũãrẽ, ¿dopẽĩrã yure, “Diore cabaiotioure bairo majũ niñami,” yu mujãã ïnucũñati? “Dios macũ yu ãniña,” yu caĩrĩjẽrẽ tũgori, ¿dopẽĩrã tore bairo yu mujãã ïnucũñati? ³⁷ Yu Pacũ cũ carotiri wãmerẽ bairo mee mujããrẽ yu caátĩ ïñoata, cariapea yure catũgousaetiparã mujãã ãniña. ³⁸ Bairãpua, Dios jũgori caroa wãmerẽ yu caápata roque, yure ïroaetimirãcũã, caroaro tũgousaya Dios yaye macããjẽrẽ yu caátĩ ïnorĩjẽrẽ. Bairo yu caátiere caĩnarã ãnirĩ yu Pacũ yurũre cũ caãnierẽ caroaro jĩcãrõ tũni catũgousaparã mujãã ãniña. Bairi tunu yu cũã yu Pacũ cũ caãnajẽ cutiere bairoa yu caãnajẽ cutiere catũgousaparã mujãã ãniña —na ïwĩ Jesús judío majãrẽ.

³⁹ Bairo Jesús cũ caĩquetibũjurijere tũgorã, judío majã pũame preso jorica wiipũ cũ neágamiwã tunu. Bairo Jesure judío majã preso jorica wiipũ na caneágamiatacũãrẽ, Jesús pũame camasã capããrã watoa cũ jãã ïã mácũã, apero pũame na rutiweyocoámĩ.

⁴⁰ Tie bero, Jesús pũame yua, Rio Jordán cawãmecũtiya ape nũgõãpũ jãã jũgo tunucõã pẽñaámĩ tunu. Bairo pẽña ácũ yua, Juan cawãmecũcũ cajũgoyepũ camasãrẽ oco mena cũ cabautiza ãnatõpũ jãã jũgo tuacõãwĩ Jesús. ⁴¹ Bairo to jãã catuaro, capããrã majũ camasã jãã ïñarã etawã. Bairo etari, na pũame atore bairo ãmeo ïbusũwã:

—Cariape majũ ïñupĩ Juan Jesús cũ cabairijere, Dios cũ camasĩrĩjẽ mena caroare átijẽño ïñoetimicũã. ãni, Jesús cũ cabaipee nipetirijere cariapea ï quetibũjuyupi Juan —ãmeo ïbusũwã na majũ.

⁴² Tipãure capããrã majũpua camasã Jesure cũ tũgõusa jũgowã.

11

Muerte de Lázaro

¹ Jĩcãũ ãñupĩ riayewai Lázaro cawãmecũcũ. Cũ pũame Betania cawãmecũti macã macããcũ ãmi. Ti macãpũ macããcõ María, apeo cũ yao Marta cũã ãmo. ² Mai, cõ, María, Lázaro yao pũame marĩ Quetiupau Jesure cajutiñurĩjẽ mena cũ rũporire capiopeorico ãmo. Bairo piopeori bero, cõ poañapõ mena cũ rũporire capaareboporico ãmo. ³ Bairi Lázaro yarã rõmirĩ pũame atore bairo qũĩ quetijoyupa Jesure:

—Jãã Quetiupau, mu bapa Lázaro riãjãñũñami —ĩ joyupa Jesure.

⁴ Bairo cũ na caĩquetijoatajere tũgori, Jesús pũame atore bairo jãã ïwĩ:

—Atie Lázaro cũ cariape cutiãnie cũ riayasimajũcoao joroque caátipee mee niña. Dios cũ catutuarije camasãrẽ yu caátĩ ïñopee roque nigaro. Tunu bairoa yu, Dios macũ yu caátitutuãnie cũãrẽ na ïñaoro joroque yu átigũ, Lázaro cũ cariarije jũgori —jãã ïwĩ Jesús.

⁵ Mai, Jesús pũame Martare, Maríare, bairi Lázaro cũãrẽ camai majũ ãmi. ⁶ Bairo Lázaro cũ cariarijere tũgomicũã, tunu pũga rũmu cãrõ tipãure jãã jũgotuacõãwĩ mai. ⁷ Cabero atore bairo jãã ïwĩ Jesús, jãã, cũ cabuerãrẽ:

—Jito tunu Judea yeparũ.

⁸ Bairo cũ caĩrõ, jãã cũ cabuerã pũame atore bairo cũ jãã ïwĩ:

—Jããrẽ cabuei, yoápériya ti yepa macããna murẽ ùtã rupaa mena na cawẽpajĩãbujioata rũmu. Bairo to macããna murẽ na caátaje caãnimiatacũãrẽ, ¿mu ágayati ti yeparũ tunu?

⁹ Bairo jãã caĩrõ, Jesús pũame jãã ïwĩ:

—Merē marī masīña: Jīcā ɯmureco, puga wāmo peti rupore puga pēnirō cānacā hora majū cūgonucūña. Bairi ɯmurecore marī caāñesēāta, pūgataricaro mano caroaro marī áñesēācōāña, muipɯ ɯmureco macāācū cū cabusuro jūgori. ¹⁰ Bairāpua, ñamirē marī caāñesēāta, pūgatarique nibujioro muipɯ ɯmureco macāācū cū cabusuwoeto jūgori.

¹¹ Bairo jāā ī quetibujɯ yaparo, atore bairo jāā ĩnemowī tunu:

—Marī bapa Lázaro pɯame cānii baiimi. Bairo cū cacānimitacūārē, cū wācōū águ yɯ átiya.

¹² Bairo cū caīrō tūgorā, jāā cū cabuerā pɯame bairo cū jāā ĩwū:

—Jāā Quetiupaɯ, ¿cacānirē bairo cū cabaiata, cū cacatinemopee āno to baicuti?

¹³ Mai, Jesús pɯame Lázaro cū cabaiyasicoatiere ĩgu, tore bairo jāā ĩmiwī. Bairo cū caīmiatacūārē, jāā cū cabuerā pɯame, “‘Catirā marī cawūgoa cānirījē mena cānii baiimi Lázaro,’ marī ĩgu ĩcūmi Jesús,” jāā ī tūgoñacōāwū. ¹⁴ Bairo jāā catūgomasiētōī, Jesús pɯame atore bairo cariape jāā ī quetibujɯwī:

—“Lázaro merē riacoayami,” ĩgu ñiña. ¹⁵ Bairi Lázaro tɯpɯ yɯ caāmerīataje mena yɯ tūgoña useaniña. Mujāā pɯame tore bairo áti ĩnoñicārōpɯ mujāā tūgousanucūña. Bairi Lázaro cariaatacɯ tɯpɯ marī ĩñaráróa —jāā ĩwī Jesús.

¹⁶ Bairo Jesús, jāā cū caīrō tūgo, Tomás, apeyera Gemelo na caī wāmetinucū pɯame atore bairo jāā ĩwī:

—Jito, marī cūā cū mena marī cariyasiro ñurō.

Jesús, la resurrección y la vida

¹⁷ Bairo topɯ etarā, jāā wiroñawū: Merē Lázaro ānacūrē baparcānacā rūmɯ netōñupā cū rupauri ānajērē ũtā opepɯ na cacūrocaatato bero yua. ¹⁸ Mai, Betania pɯame Jerusalén macā tuaca itia kilómetro cārō majū etaricaro āmɯ. ¹⁹ Capāārāpua judío majā mena macāāna Martare, bairo Maríajāārē na ĩñarásúpa, na yau cū cariaro jūgori na tūgoña yapapuaeticōāto ĩrā. ²⁰ Bairo Jesús ti macāpɯ cū caetaatō tūgori, Marta pɯame jāā bocáo asúpo. Cō yao María pɯame wiipua tuacōāñupō. ²¹ Bairo Marta pɯame jāā bocári, atore bairo qūiwō Jesure:

—Yɯ Quetiupaɯ, jāātu mɯ caāmata, yɯ yau baiyasietibujioatacūmi. ²² Baiopua, yɯ masīña: Nipetirije mɯ cajēnirījērē mɯ jogūmi Dios. Āmerpū cūārē mɯ cajēnirōrē bairo átimasīñami Dios —qūiwō Jesure.

²³ Bairo cō caīrō, Jesús pɯame cō ĩwī:

—Mɯ yau catitunucoagūmi tunu —cō ĩwī Jesús.

²⁴ Bairo Jesús cō cū caīrō, Marta pɯame atore bairo qūiwō tunu:

—Yɯ masīña merē tiere. Nipetiro cariaricará nemo na cacatitunurī rūmɯ, catúsari rūmɯ caānopɯ cū cūā catitunugūmi —qūiwō Jesure.

²⁵ Bairo cō caīrō tūgo, Jesús pɯame bairo cō ĩwī Martare tunu:

—Yua, yɯ āniña cariyasiricarārē cacatijūgoɯ. Bairi nipetiro yure catūgousarā ati yerapure cariacoana nimirācūā, caticōā ninucūgarāma. ²⁶ Tocānacūpua mai, cacatiāna, yure catūgousarā cariacoana nimirācūā, caticōā nigarāma. ¿Cariape mɯ tūgoyati atore bairo mɯ yɯ caīquetibujurijere? —cō ĩwī Jesús Martare.

²⁷ Bairo Jesús cō cū caīrō tūgo, Marta pɯame atore bairo qūī yūwō:

—Yɯ Quetiupaɯ, mūrē cariape majū yɯ tūgousaya. Mɯa, mɯ āniña Mesías, Dios macū. Dios cū cajon majū mɯ āniña. Mɯa, ati yerapɯ caatípaɯ na caīwoatujūgoyeticūrīcū majū mɯ āniña —qūiwō Marta Jesure.

Jesús llora junto al sepulcro de Lázaro

²⁸ Atoe bairo Jesure qūī busɯ yaparori bero yua, cō baio Maríare cō piijori yasioroaca cō ī quetibujɯyupo:

—Marīrē cabuei atoa niñami. Bairi mūrē yɯ piijorotiami.

²⁹ Bairo Marta cō caīrō tūgo, jicoquei wāmɯncā Jesure qūīñao atícoasupo. ³⁰ Mai, Jesús pɯame macā tūnipɯ jāā jūgoānicōāwī. Ti macāpɯre jāā jāāetaepɯ mai. Marta jāārē cō cabocáetatapaɯpua jāā ānicōāwū. ³¹ Bairo Marta cō cō caīrō, tāmurī wāmɯncārī na wiire witi atícoasupo María, Jesutɯ acó. Bairo tāmurī cō cawitiáto ĩnarā, judío majā cō

ya wiipɛ cōjããrē na tũgoña yapapuaeticōãto ĩrã, caĩñarátana pɛame cō usacoásúparã. “María cō yau masã opepɛ otio acó baiomo,” ĩ tũgoñarĩ cō usacoásúparã.

³² Bairo María atí, Jesús cū cañopɛ etari, Jesús rɛpori tɛpɛ cō rɛropaturi mena etanumuo etawō. Bairo etari, María qũĩwō Jesure:

—Yɛ Quetiupɛ, jããtu mɛ caãmata, yɛ yau baiyasietibujioatacumi.

³³ Bairo María, judío majã cō mena caatíatana cũã na caotiro ĩñarĩ, Jesús pɛame cũ yeripɛ ɓtioro na tũgoñamairĩ yapapujãñuwĩ. ³⁴ Bairo tũgoña yapapuari, bairo na ĩ jēniñawĩ:

—¿Noopɛ Lázaro rupaɛri ãnajērē mɛjãã rocarĩ?

Bairo qũĩwã na pɛame:

—Jãã Quetiupɛ, marĩ ĩñaátó ti masã opepɛ.

³⁵ Bairo na caĩrō, Jesús pɛame ɓtioro otiwĩ. ³⁶ Bairo Jesús ɓtioro cũ caotiro ĩñarã, judío majã pɛame bairo na majũ ãmeo ĩwã:

—Ĩñañijate. ¡Nocãrō ɓtioro majũ cũ cũ maimiñuparĩ Lázaro ãnacũrē Jesús!

³⁷ Bairo na caĩrō, judío majã mena macããna jĩcããrã na majũ bairo ãmeo ĩwã:

—Ñni Jesús, cacaapee ĩñaetacu cũãrē cacatiocōãrĩcũ nimicũã, ¿dopēĩ jĩcã wãme ũno Lázaro ãnacũrē cũ juátinemo masĩtĩbujioyupari? —ãmeo ĩwã jĩcããrã judío majã.

Resurrección de Lázaro

³⁸ Tunu Jesús pɛame bairo na caãmeo ĩtoye, cũ yeripɛ ɓtioro tũgoñarĩ, Lázaro ãnacũ masã opetɛacapɛ ámĩ. Mai, Lázaro ãnacũ masã ope pɛame ẽtã opepɛ ãmɛ. Bairi tunu ẽtã tii mena ti ope biaricaro cũgowɛ.

³⁹ Bairo ĩwĩ yua Jesús pɛame:

—Masã ope ẽtã tii biaricatiire newoya.

Bairo Jesús cũ caĩrō tũgo, Marta, Lázaro cabaiyasiatacu ãnacũ yao pɛame atore bairo qũĩwō Jesure:

—Yɛ Quetiupɛ, merē baparcãnacã rũmɛ majũ netōcoaya. Toreto, merē roro majũ ẽnijusucoato.

⁴⁰ Bairo cũrē cō caĩrō tũgo, Jesús pɛame atore bairo cō ĩwĩ Martare:

—Merē mɛ yɛ quetibɛjɛapɛ: “Cariape yɛ mɛ catũgousaata, Dios caroa camasãrē cũ caátĩ ĩñorĩjērē miñago,” mɛ ñiapũ —cō ĩwĩ.

⁴¹ Bairo Jesús Martare cō cũ caĩ yaparoro, Lázaro ãnacũ masa ope ẽtã tii biaricatiire pãwocōãwã yua. Bairo na capãworo ĩñarĩ, Jesús pɛame ɛmɛrecóopɛ ĩñamũgōjori, atore bairo Diopɛre qũĩ jēniwĩ:

—Caacu, yɛ mena mɛ ñujãñuña. Tocãnacãni yɛ cajēnirō yɛ mɛ tũgocōãña. ⁴² Yɛ masĩña merē: tocãnacãni yɛ mɛ tũgonucũña. Bairi tunu ãnoa camasã caña jũgori bairo ñiña: “Cariapea ãnia niñami Dios cũ cajou majũ,” na ĩáto ĩ, bairo mɛ ñiña —qũĩwĩ Jesús cũ Pacɛ Diopɛre.

⁴³ Bairo Diopɛre qũĩ jēni yaparori bero, Jesús pɛame ɓsɛrique tutuaro mena atore bairo ĩwĩ:

—¡Lázaro, witiasá topɛre!

⁴⁴ Bairo Jesús cũ caĩrō, cariyasiricu pɛame ti masã opepɛre witicoamĩ. Cũ wãmorĩ cũ rɛpori cũã juti mena na cadɛrɛaricu witiamĩ. Tunu bairoa cũ rɛpoa cũãrē juti asero mena paumarĩcũ witiamĩ. Bairo cũ cawitiató, Jesús, bairo na ĩwĩ:

—Cũ õwãña, cũ caãmasĩparore bairo ĩrã —na ĩwĩ Jesús.

Conspiración para arrestar a Jesús

(Mt 26.1-5; Mr 14.1-2; Lc 22.1-2)

⁴⁵ Bairo Jesús cũ caátiere ĩñarĩ, capããrã judío majã Maríajããrē cabapacutirátana, Jesús cũ caátĩ ĩñoatajere caĩñaatana cũ tũgousajũgowã. ⁴⁶ Bairo na catũgousamiatacũãrē, aperã jĩcããrã pɛame fariseo majãrē na ĩñarásúpa. Bairo na ĩñarátĩ yua, nipetirije Jesús cũ caátiaajere na quetibɛjɛyupa. ⁴⁷ Bairo na caĩquetibɛjɛrijere tũgori, fariseo majã sacerdote majã quetiuparã cũã nipetirã neñañuparã Junta Suprema na caĩrōpɛ. Topɛ neñarĩ, atore bairo ĩñuparã:

—¿Dope bairo cū mena marí ánaati? Cū, cañmu capee majū caroa áti ñnorĩqũerē na áti ñnou átiyami camasārē. ⁴⁸ Cūrē, bairoa marí caátiroticōāmata, capāārā camasā cū jetore cū tūgopaje usagarāma. Bairi tunu Roma macāāna carotirā marí tɔpɔ atíri, marí ñubuerica wii templo wiire átiyasio rocacōāgarāma. Tunu bairoa marí nipetiro ati yepa caāna cūārē marí pajīare peyocoagarāma —āmeo ī busɔyuparā na caneñarōpɔ.

⁴⁹ Mai, na mena macāācū jīcāñ Caifás cawāmecɔcɔ ti cūmarē sacerdote majā quetiupau caācū pɔame bairo na ññupū:

—Mɔjāā, catūgoñarĩqũē mána majū mɔjāā āniña. ⁵⁰ Bairoa tunu mɔjāā atore bairo mɔjāā ī tūgoñaētīñati: “Nipetiro marí camasārē aperā na capajīā repeyoparo ũnorēā, jīcāñā cañmu jeto cū cariaro roque ñubujoro,” ¿mɔjāā ī tūgoñaetimajūcōāñati?

⁵¹ Mai, Caifás pɔame atore bairo cū cañyaparoata, cū majūā cū catūgoñarō mee bairo ññupū. Ti cūmarē sacerdote majā quetiupau cū cañnoi, Dios pɔame, “Bairo ñña,” ĩrĩqũerē cū catūgoñarĩqũē joro jūgori bairo ññupū. Jesús, judío majā na carorije wapare netōgɔ, ti yepa macāānarē na cū cariabojaepeere ĩgɔ, bairo ññupū. ⁵² Bairi tunu Jesús judío majā na carorije wapa jeto meerē cū canetōbojaepeere bairo ññupū. Nipetiro aperā ati yepa macāāna caáataricarā Dios yarā cū pūnaa cañiparā cūārē na cū canetōpeere ĩgɔ ññupū Caifás sacerdote majā quetiupau. ⁵³ Bairo Junta Suprema na cañrōpɔ na caneñabusɔri rūmua, Jesure cū na capajīārocapeere āmeo busɔpēni weyocōāñuparā fariseo majā bairi sacerdote majā quetiuparā mena.

⁵⁴ Bairi yua, Jesús pɔame cū na capajīāgarijere masĩrĩ, baujaro judío majā quetiuparā na cañnopɔre āniñesēāemi yua. Bairi Jesús Judea yepa cañnimitacɔ jāā cū cabuerā mena jīcāpau desierto tuaca macā, Efraín cawāmecɔti macāpɔ jāā jūgoetawĩ. Bairo ti macāpɔ jāā cū cabuerā mena etari, ti macāpɔ jāā jūgoānicōāwĩ Jesús.

⁵⁵ Bairo Jesús ti macāpɔ jāā cū cajūgoāno, merē petoaca rɔsawɔ judío majā bose rūmɔ Pascua caetaparo. Bairo ti rūmɔ caetaparo jūgoye nipetiro judío majā Jerusalén macāpɔ jeto áma. Caroarā nigarā Dios cū caññajoro, na caátinucūrōrē bairo átigarā ásuparā. ⁵⁶ Bairo bairā, judío majā quetiuparā pɔame Jesure cū macā ñesēāñuparā, cū ñerĩ cū preso jogarā. Bairo cū macā ñesēārĩ, tocānacāpɔrea templo wiipɔ na jēniñamacā ñesēāñuparā. Alore bairo ññuparā:

—¿Dope mɔjāā ī tūgoñañati? ¿Jesús cūā ati bose rūmɔrē cū etauati, o cū etaecuati ato? —na ī jēniñañuparā.

⁵⁷ Mai, judío majā aperā sacerdote majā quetiuparā cūā ni jīcāñ ũcū Jesure cū caetarije quetire cū catūgoata, “Jicoquei cariape cū quetibɔjūáto,” ī roti cūñuparā, bairo na cañquetibɔjuro Jesure cū ñe masĩgarā yua.

12

Una mujer derrama perfume sobre Jesús (Mt 26.6-13; Mr 14.3-9)

¹ Jīcā wāmo peti jīcā pēnirō cānacā rūmɔ Pascua bose rūmɔ caetaparo jūgoye, Jesús Betania macāpɔ jāā jūgoámĩ. Ti macāpɔ cariyasiricɔre cū cacatioricɔ Lázaro tɔpɔ jāā jūgoámĩ. ² Tɔpɔ, cū cacatioricɔ Lázarojāā ya wiipɔ jāā jūgo ugarique ugawā, Jesure bɔtioro qũĩroarā. Mai, Marta pɔame jāārē ugarique batoo ámo. Lázaro pɔamea jāā menarē mesapɔ ugarui ámi. ³ Bairo jāā caugaruiro, María pɔame nardo caroa cajutiñurĩjē cawapa pacarije paio trescientos gramos majūrē jeamó. Bairo jeatĩri, Jesús rɔporire piopeowō. Bairo áti yaparo, cō poañarō mena pare bopowō. Bairo cō caáto, nipetiro ti wii pupeapɔ jutiñu bijapeticoapɔ yua. ⁴ Bairo Jesure cō caátiere ñña, Judas Iscariote, jāā mena macāācū, Jesure cabero cabɔmɔjābuitirocapɔ pɔame bairo ĩwĩ:

⁵ —¿Dopēĩō tie cawapa pacarijere trescientos denario moneda tiiri majū nuniwapatari, cabopacarārē na cō juápeyupari? —ĩwĩ Judas jāā mena macāācū pɔame.

⁶ Mai, Judas pɔame cabopacarārē caññamai ũcū meena, tore bairo ī busɔwĩ. Cajeruti jeyanucūrĩ majōcɔ ānirĩ bairo ĩwĩ. Mai, cū, Judas pɔame jāā yaye dinero cajāñarĩ poare

cañnarĩcãñugõbojau ãmi. Bairo caácũ nimicũã, ti poa macããjêrê jericawori cũ majũ cũ caborijere cawapatinucũũ ãnirĩ, tore bairo ïwĩ. ⁷ Bairo Judas cũ caĩrõ, Jesús pũame qũĩwĩ:

—Patowãcõrõ cõ ï busũpajũgoeticõãña. Atio carõmio pũame yũ rupauri cañnipeere caroaro átijũgoyeticũõ átiyamo tie cajũtiñurĩjê mena. ⁸ Cabopacarã roquere tocãnacãnia na mũjãã ïñacõã ninucũgarã, mũjãã watoa na caãno. Yũ pũame roque tocãnacãnia mũjãã mena yũ ãmerĩgũ —qũĩwĩ Jesús Judare yua.

Conspiración contra Lázaro

⁹ Capããrã judío majã mena macããna masĩñupã Betania macãpũ Jesús jãã cũ cajũgoãnierê. Torena, butiuro Jesure caññagarã ãnirĩ, ti macãpũ jãã ïñarã etawã. Bairi Jesús jeto meerê caññagarã ãnirĩ etawã. Lázaro cariyasiricũ ãnacũrê Jesús cũ cacatioricũ cũãrê ïñagarã, topũ etawã. ¹⁰⁻¹¹ Mai, sacerdote majã quetiuparã pũame, “Cũ, cariaricũre Jesús cũ cacatio ïñorĩqũêrê cañnarĩcãrã ãnirĩ capããrã judío majã marĩrê ricawatiri, Jesús pũamerê cũ tũgousarã átiyama,” ãmeo ïñuparã. Bairo ïrĩ yua, Lázaro cũãrê cũ pajĩã rocacõãgayuparã.

Jesús entra en Jerusalén

(Mt 21.1-11; Mr 11.1-11; Lc 19.28-40)

¹² Mai, ti watoa caãno, capããrã camasã Jerusalêpũ ásúpa, Pascua bose rũmũ netõrána. Bairi ti rũmũ busuri rũmũ caãno merê masĩñupã Jesús ti macãrê cũ caetapeere. ¹³ Bairo cũ caetapeere camasĩrã ãnirĩ yua, peepũ ùnie carupaño querire pajure jeri, Jesure cũ bocãwã. Bairo cũ bocárãna, atore bairo ï basa awajabusũ useanipeowã:

—¡Nocãrõ to ñumajũcõãñati! ¡Nocãrõ cañũũ majũrê Dios cũ catuarije mena marĩ cũ cajoure cũ marĩ basapeoto! ¡Nocarõ cañũũ Israel macããna Quetiupau Rey majũrê cũ marĩ basapeoto!

¹⁴ Jesús pũame burrore bocãetari cũ buipũ pesari ámi Jerusalêpũ. Mai, Dios ya tutipũ cũãrê torea bairo cũ cabaipeere ï quetibũjũyupa:

¹⁵ “Tũgoña uwieticõãña mũjãã Siõn macã macããna. ïñañijate.

Mũjãã Quetiupau Rey burro buipũ pesari atíyami,” ï quetibũjũ woatuyupa Dios ya tutipũ.

¹⁶ Mai, cañnijũgoro jãã, cũ cabuerã, jãã tũgomasiêpũ tore bairo ï quetibũjũriquere. Cabero, Jesús riari bero ãmurecóopũ cũ cawãmuátó beropũ roque, nipetirije Jesús cũ cabaipeere na cawoatujũgoyetiriquere jãã masĩwũ. “Jesús cũ cabaipeere ï quetibũjũrã bairo ï woatuyupa,” jãã ï tũgoñamasĩwũ.

¹⁷ Mai, Jesús Lázaro masã opepũ caãcũrê cũ cacatioro cañnarĩcãrã pũame tie nipetiro na cañnarĩqũêrê na quetibũjũ netõrã áma camasãrê. ¹⁸ Bairi nipetiro camasã Jesure cũ bócarásúpa. Jesús, ti wãme catiorique caroare cũ caátĩ ïñorĩqũêrê na caquetibũjũro jũgori cũ bócarásúpa. ¹⁹ Aperã fariseo majã pũame atore bairo ãmeo ïñuparã:

—Merê mũjãã masĩña: Tore bairo na caĩrĩjêrê marĩ caẽnotaeticõãta, dope marĩ áti masĩtĩgarã. ïñañijate. ¡Nipetiro camasã cũ jetore tũgousarã átiyama! —ãmeo ïñuparã fariseo majã.

Unos griegos buscan a Jesús

²⁰ Jerusalêpũ cabose rũmũ netõrátana mena macããna cũã ãñupã jĩcããrã griego majã. Bairi na cũã ti bose rũmũ caãno Diore caĩroaratãna ãñupã. ²¹ Bairi na pũame Jesure caññagarã ãnirĩ, Felipe tũpũ etawã. Mai, Felipe pũame Galilea yepa jĩcã macã Betsaida macããcũ ãmi. Bairi na pũame butiuro atore bairo Felipere qũĩwã:

—Jesure butiuro cũ jãã ïñagaya.

²² Bairo cũ na caĩrõ tũgo, Felipe, Andrés pũamerê cũ quetibũjuámĩ. Bairi na pũgarãpũ Jesure cũ quetibũjũra etawã. ²³ Bairo cũ na caĩquetibũjũro tũgo, Jesús pũame atore bairo jãã ïwĩ:

—Merê petoaca cõñacoatíya yũ, Camasã Jũgocũre yũ na capajĩãrocaro bero cañnimitacũãrê yũ cacatitunu wãmuáparo ãmurecóo buipũ nocãrõ caroaro cañnopũ. ²⁴ Cariape majũ mũjãã yũ quetibũjũya: Trigo apea ùnorê ñerĩ pupearũ marĩ caotero bero, tie oterique boaweri caputieticõãta, bairica majũ rĩca jomasĩtĩgaro. Bairopũ, ñerĩ

pupeapɯ marĩ caotero bero, tie oterique boaweri caputiata roquere, caroa capee majũ rícacutinucũña. ²⁵ Bairi tunu Diore caboena añirĩ, ati yepa macããjẽ jetore butiuro mɯjãã caugaripea ññacõãninucũata, cayasiparãrẽ bairo mɯjãã tuagarã. Bairi ati yepa macããjẽ carorijere mɯjãã caboeticõãta roque, Dios mena caãnicõãninucũparã mɯjãã añigarã. ²⁶ Bairi noo caborã yɯ caquetibɯjuriere catũgousagarã na tũgopaje usaato yɯ yayere, yɯ paabojari majãrẽ bairo na caãnigaata. Tore bairo na caápata, na cũã yɯ caãnopɯre añigarãma. Bairi yɯ caquetibɯjurore bairo tũgousari caroaro caáticõãnarẽ yɯ Pacɯ Dios pɯame na ññamairĩ caroare na jogɯmi —jãã ñ quetibɯjɯwĩ Jesús.

Jesús anuncia su muerte

²⁷ Bairo jãã ñ quetibɯjɯ yaparo, bairo jãã ñwĩ Jesús: “¡Ámea butiuro majũ yɯ yeripɯ yɯ tũgoña yapapuaya! ¿Bairi, nopẽ bairo Diore cũ ñi jënicuti? ‘Caacɯ popiye yɯ baio joroque cabaipee to baieticõãto,’ cũ ñi jënetigu. Bairo Diore cũ ñi jënetigu, jtorecɯna popiye yɯ catãmɯorĩjẽ jũgori ati yepa macããna na carorije wapare netõũ acú yɯ apú!” jãã ñwĩ Jesús.

²⁸ Ñ yaparo, atore bairo qũĩ jëniwĩ Diopɯre: “Caacɯ, ãmerẽ mɯ catutuarije pɯamerẽ camasãrẽ na ññoña,” qũĩ jëniwĩ Jesús.

Bairo cũ caĩjënirõ, ɯmɯrecóopɯ atore bairo ñ busɯocajowɯ: “Merẽ yɯ catutuarije caroa áti ññorĩqũërẽ camasãrẽ na yɯ áti ññonucũña. Bairi tunu yɯ catutuarije caroa mena camasãrẽ na yɯ áti ññonemogɯ tunu,” ñ busɯocajowɯ jõbuiɯ.

²⁹ Camasã, cũtɯ catũgoña pɯame bairo caĩbusɯocajorijere tũgori, bairo ñwã:

—Bɯpore bairo ocajoapɯ.

Aperã camasã jĩcããrã bairo ñwã:

—Diotɯ macããcũ ángel Jesús mena busɯroyaami —ñwã.

³⁰ Bairo na caĩrõ tũgo, Jesús pɯame bairo na ñwĩ:

—Yɯ yaye macããjẽ rotie meerẽ bairo ñ busɯami Dios. Mɯjãã yaye macããjẽ rotie majũ roquere bairo ñ busɯami. ³¹ Bairi tunu merẽ ámea niña Dios ati yepa macããna nipetiro camasãrẽ cũ caĩñabeseri rũmɯ. Bairi wãtĩ ati yepa quetiupɯ cũãrẽ ámea Dios cũ rocacõãgɯmi yua. ³² Bairi tunu yucɯpãĩpɯ yɯ papuaturi yɯ na canemugõnucõrõ jũgori, ati yepa macããna capããrã na carorije wapare netõrĩ, yɯ yarã jeto na ñnio joroque na yɯ átigu —jãã ñ quetibɯjɯwĩ Jesús.

³³ Bairo Jesús cũ caĩrĩjërẽ cũ tũgomasiata, bairo yucɯpãĩpɯ cũ na caparuaro cũ cariapeere quetibɯjɯgɯ ñmiwĩ. ³⁴ Camasã pɯame bairo cũ caĩquetibɯjuriere tũgorã, atore bairo qũĩwã Jesure:

—Dios ya tutipɯ na cawoaturiquere camasã jãã na caquetibɯjuro atore bairo jeto jãã tũgonucũña: Mesías Dios cũ cajou tocãnacã rũmɯ cacaticõãninucũñ nigɯmi. ¿Nopẽ mɯ pɯame, “Dios cũ cajou Camasã Jũgocɯ pɯame yucɯpãĩpɯ yɯ na caparuarocaró yɯ riacoagɯ,” miñati? ¿Bairi ni pɯame cũ ãnicuti cũ, camasã Jũgocɯre bairo caãcũ? —qũĩ jëniñawã camasã Jesure.

³⁵ Bairo camasã cũ na caĩrõ tũgo, Jesús pɯame atore bairo na ñwĩ:

—Mɯjãã mena mai ati yepapɯ ãcũ, yua, yɯ ñniña ati yepa macããna canaitĩãrõpɯ caãnarẽ bairo caãnarẽ cajĩñawoauɯre bairo caácɯ majũ. Bairɯna, yoaro majũ mɯjãã mena yɯ ãmerigu. Bairi mɯjãã mena yɯ caãno mai, yɯ caquetibɯjuriere caroaro yɯ tũgousaya, roro jãã tãmɯore, ñrã. Bairi merẽ mɯjãã masiña: Camasã ñami canaitĩãrõpɯ jĩñawoena áná, “Cariape jãã áná,” ñ masiẽtĩñama. ³⁶ Bairi yɯ, cajĩñawoauɯre bairo caãcũ, mɯjãã mena mai yɯ caãno ññarĩ, caroaro majũ yɯ tũgousaya. Canaitĩãrõpɯ caãnarẽ bairo mɯjãã caãmerĩparore bairo ñrã, caroaro cariape yɯ caquetibɯjuriere yɯ tũgousaya —na ñwĩ Jesús camasãrẽ.

Bairo na ñ quetibɯjɯ yaparo, aperopɯ na rutiweyocoámí Jesús yua.

Por qué los judíos no creían en Jesús

³⁷ Bairo Jesús pɯame nocãrõ caroa Dios yaye áti ññorĩqũërẽ na caĩñarõ, na cũ caátĩ ñño-miatacããrẽ, judío majã pɯame, “Cariape caroare marĩ áti ññou átiyami,” qũĩ tũgousaema Jesure. ³⁸ Bairi profeta Isaías ãnacũ Dios ya tutipɯ cũ cawoquetibɯjucĩrĩcãrõrẽ

bairo bai etawu yua. Mai, profeta Isaías ānacū p̄ame Dios ya tutip̄u atore bairo ī woatujūgoyeticūñupī:

“Dios, jāā Quetiupau, jāā caquetibujurijere, noa ūna tiere tūgousaetiama.

Bairi tunu m̄u yaye caroa átī īñorīqūērē īñamajūcōāmirācūā, cariape jāā tūgousaetiama,” ī woatuyupi.

³⁹ Bairi camasā profeta Isaías ānacū cū caīwoaquetibujuricarore bairo Jesús cū caquetibujurijere cū tūgousagaema. Tunu profeta Isaías ānacū apearup̄u cūārē atore bairo ī woatu quetibujucūñañupī:

⁴⁰ “Cacaapee cūgorā nimirācūā, di rūm̄u ūno caroa Dios cū caāti īñorījērē na īñamasīētītō joroque na átiḡami.

Ati poa macāna na yerip̄u catūgoñamasīgaetoi, cacaapee cūgorā nimirācūā, cū caátiere na īñamasīētītō joroque na átiḡami.

Tunu bairoa caāmoo cūgorā nimirācūā, cū yaye quetire na tūgomasiētītō joroque na átiḡami.

Na yerip̄ure tūgoñamasīētīñama na cū caquetibujugamirījērē.

Bairi, ‘Jāā m̄u netōwā,’ īētīnucūñama Diore,” ī quetibujuyupi Isaías ānacū.

⁴¹ Mai, Isaías ānacū p̄ame tore bairo cū caīwoaturijere merē īñañupī Dios cū catutuarije mena ati yeparup̄u Jesús cū cabaipeere. Bairo Jesús cū cabaipeere caīñarīcū ānirī tore bairo quetibujuyupi.

⁴² Bairo Jesure cū na catūgousaetimiatacūārē, capāār̄p̄ua judío majā mena macāna cū caquetibujurijere tūgousawā. Bairi tunu jīcāārā judío majā quetiuparā caānimajūrā cūā Jesús cū caquetibujurijere cū tūgousawā. Bairo Jesure cū tūgousamirācūā, fariseo majārē uwiri, baujaro, “Jesure catūgousarā jāā āniña,” iēma. “Bairo marī caīata, sinagoga ñubuerica wiirip̄u marī caāno fariseo majā marī acuwiyorema,” irā, baujaro Jesure cū na catūgousarijere bai īñogaema. ⁴³ Mai, na p̄ame Dios b̄utioro na cū caīñajesopee ūnorēā, b̄utioro camasā p̄ame narē na caīroaro bowā. Bairi Jesús p̄amerē baujaro tūgousagaema.

Las palabras de Jesús juzgarán a la gente

⁴⁴ Bairo jāā ī quetibujū yaparo, Jesús p̄ame busurique tutuaro mena atore bairo īwī: “Ni jīcāū ūcū yu caquetibujurijere catūgousau p̄ame, yu jeto merē tūgousau átiyami. Yure cajoricu yu Pacu Dios cūārē cū tūgousau átiyami. ⁴⁵ Bairi tunu ni jīcāū ūcū yure caīñan̄cūb̄ugou yu jeto meerē īñan̄cūb̄ugou átiyami. Bairi yure cajoricu yu Pacu Dios cūārē caīñan̄cūb̄ugoure bairo ácu baiyami. ⁴⁶ Yna, yu āniña camasārē canaitīārōp̄u caānarē cajīñawōre bairo caátiatác̄u ati yeparup̄ure. Bairi yu caquetibujurijere catūgousarā p̄ame canaitīārōp̄u caānarē bairo roro átiāmerīgarāma. ⁴⁷ Bairi yu caquetibujurijere tūgocōāmirācūā, yu caquetibujurore bairo caáperārē popiye na baio joroque na átiacú mee yu ap̄ú. Bairi tunu ati yepa macāna camasārē yu majūā na átirei acú mee yu baiwu. Na carorije wapa roquere ati yepa macāna camasārē na netōū ácu yu baiwu. ⁴⁸ Bairo yure boetiri, yu caquetibujurijere catūgousagaenarē carepau merē nicōāñami. Bairi atie m̄ujāā yu caquetibujurijere na catūgousagaetie wapa jūgori popiye na baio joroque na átiḡami camasārē Dios, cū caīñabeseri rūm̄u catusari rūm̄u caāno yua. ⁴⁹ Yn p̄ame yu majūā yu catūgoñarījē mena mee busuri m̄ujāā yu quetibujunucūña. Yn Pacu Dios yure ati yeparup̄u cajoricu p̄ame roque yu caīpeere, yu caátipee cūārē yu átiroticūwī. ⁵⁰ Bairi yu masīña bairp̄ua yu Pacu Dios yu cū caátiroticūrīqūērē: Camasā yeri capetietiere na cacūgomasīparore bairo ī, tore bairo yu quetibujū rotijowī. Bairi yu caīrījē p̄ame yu majūā yu caīrījē mee niña. Yn Pacu cū caīquetibujurotījoricarore bairo jeto roque cariape ñi quetibujunucūña,” jāā ī quetibujūwī Jesús.

Jesús lava los pies de sus discípulos

¹ Judío majā bose rūm̄u Pascua caetaparo, jīcā rūm̄ua r̄usawu merē. Cū pacu cū cacūrīcā rūm̄u caetaro, jāārē pitiri cū pacu Dios t̄up̄u átī cū caīniáp̄ere masīcōāwī merē

Jesús. Bairi ati yepa macããna marĩ cũ yarãrẽ marĩ maimajũcõãwĩ Jesús. Bairo jeto marĩ maicõã ninucũgũmi tocãnacã rũmna.

²⁻⁴ Bairi merẽ Judas, Simón Iscariote macũrẽ cũ yeripũ wãtĩ cũ jãcõã bauwĩ, Jesure cũ cabũsũjãbuitirocamasĩparore bairo ĩ. Bairi Jesús pũame masĩcõãwĩ, Dios cũ carotijoricũ ãnirĩ. Tunu bairoa Dios tũpũa cũ catunuápée cũãrẽ masĩcõãwĩ Jesús. Bairi cũ pacũ Dios pũame nipetirije rotimasĩrĩqũerẽ cũ joyupi Jesure. Bairi jãã jĩcãrõ mesapũ caũgaruimiatacũ, Jesús pũame wãmũnũcãwĩ. Bairo wãmũnũcãrĩ, cũ jutiro cabui macããtõrẽ tuwe cũcõãwĩ. Bairo áti yaparo, jutĩ aserore neátiri, tore cũ isitawẽpũ nejiyatuwĩ Jesús. ⁵ Bairo áti yaparo, ocore jotũ bapapũ waapiojãwĩ. Bairo átiri, jãã, cũ cabuerã rũporire cosejũgowĩ Jesús. Bairo cose yaparori bero, jutii asero cũ isitawẽpũ cũ capajũãtuatato mena jãã rũporire parebopowĩ Jesús.

⁶ Simón Pedro pũame cũ rũporire Jesús cũ, cũ cacosegaro, bairo qũĩwĩ:

—Yũ Quetiurapũ, ¿yũ cũãrẽ yũ rũporire mũ coseiáti?

⁷ Bairo Simón Pedro cũ caĩrõ tũgo, Jesús pũame bairo qũĩwĩ:

—Ãmeacã bairo mũ yũ caátigarijere mũ tũgoña masĩẽtĩña mai. Caberopũ tiere mũ tũgoña masĩgũ yua —qũĩwĩ.

⁸ Pedro pũame bairo Jesús cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩwĩ:

—¡Yũa, yũ rũporire mũ yũ cose rotietimajũcõãgũ!

Bairo cũ caĩrõ, Jesús pũame bairo qũĩwĩ Pedrorẽ:

—Bairo mũ yũ cacoseeticõãta, mũa, yũ yarã mena macããcũrẽ bairo mũ ãmerĩgũ.

⁹ Jesús bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩwĩ Simón Pedro pũame:

—Yũ Quetiurapũ, toroque yũ rũpori jetore coseeticõãña. ¡Bairi yũ wãmorĩ, yũ rũpõa cũãrẽ yũ cosepeyocõãña yua! —qũĩwĩ Pedro Jesure.

¹⁰ Bairo cũ caĩmiatacũãrẽ, Jesús pũame bairo qũĩnemowĩ tunu:

—Ãmeacã merẽ caroaro caũgueri usacosere yaparoatana marĩ caãmata, nairõãcã usanemoa maninucũña, merẽ caroaro nipetiro rupapũ caũgueri mána ãnirĩ. Bairi marĩ rũpori jetore marĩ cacosenemopee niña. Bairãpũa, carorije cawapa mána, caũgueri mánarẽ bairo caãna mũjãã ãniña. Bairo cabairã nimirãcũã, bairãpũa nipetiro tocãnacãũpũa bairo mũjãã ãmerĩña —qũĩwĩ.

¹¹ Mai, “Bairãpũa, nipetiro tocãnacãũpũa caũgueri mánarẽ bairo mee mũjãã ãniña,” jãã cũ caĩata, cũrẽ cabũsũjãbuitirocapaure cũ masĩrĩ, bairo jãã ĩwĩ Jesús.

¹² Bairo jãã, cũ cabuerã rũporire cose yaparo, cabuimacããtõ jutiro cũ cawecũatatore nejãñawĩ tunu Jesús. Bairo áti yaparo, mesapũ ruiwĩ jãã mena. Bairo etanumurĩ bero, atore bairo jãã ĩ jẽniñawĩ Jesús:

—¿Mũjãã masĩñati dope ĩgũ mũjãã rũporire yũ coseupari? ¹³ Mũjãã pũame yũre, jããrẽ Cabuei, jãã Quetiurapũ, yũ mũjãã ĩ piinucũña. Bairo yũre ĩ piirã, cariapea ĩrã yũ mũjãã ĩnucũña. Cũã yũ ãniña bairũa. ¹⁴ Bairi yũ pũame jããrẽ Cabuei, jãã Quetiurapũ, mũjãã caĩpiinucũĩ pũame, mũjãã rũporire yũ cose yaparoya merẽ. Bairi mũjãã cũã torea bairo mũjãã majũ mũjãã rũporire caãmeo coseparã mũjãã ãniña tocãnacãũpũrea.

¹⁵ Bairi mũjããrẽ ati wãmerẽ mũjãã yũ áti ĩñoña, mũjãã cũã tore bairo mũjãã caãmeo átinucũparore bairo ĩ yua. ¹⁶ Cariape mũjãã ñi quetibũjũya: Ni jĩcãũ ũcũ cũ quetiurapũre capaabojarĩ majõcũ cũ quetiurapũ netõrõ ãmerĩñami. Bairoa tunu ni jĩcãũ ũcũ cajoocõcõ pũame cũrẽ cajoricũ netõrõ ãmerĩñami. ¹⁷ Bairo yũ caĩquetibũjũrijere tũgousari caroaro mũjãã caátĩ ãmata, caroaro ỹseanirĩqũẽ mena mũjãã ãnimasĩgarã.

¹⁸ “Bairũa, mũjãã nipetirãrẽ, ‘Bairo mũjãã baigarã,’ ĩ bũsũ mee mũjãã ñiña. Yũ pũame roque merẽ yũ masĩña yũ cabesericarã mũjãã caãnierẽ. Bairi Dios ya tutipũ na caĩwoatuquetibũjũ jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo baigarõ. Atore bairo ĩ woatu quetibũjũyura: ‘Yũ mena caũgarui nimicũã, yũre cateei yũ wapacũ majũ tuagũmi,’ ĩ woatuyura.

¹⁹ Bairi merẽ mũjããrẽ cariape mũjãã quetibũjũ weyojũgoyeticũĩ ñiña. Bairi mũjãã yũ caquetibũjũrore bairo cabairo ĩnarã yua, ‘Dios cũ cajoricũ majũ niñami,’ yũ mũjãã ĩgarã yua. ²⁰ Cariape mũjããrẽ ñi quetibũjũya: Ni jĩcãũ ũcũ yũ caquetibũjũrotijõure catũgõusaũ ũcũ pũame yũre catũgõusaũre bairo niñami. Bairi tunu ni jĩcãũ ũcũ yũ caquetibũjũrijere

catãgousau puame yure cajoricu cũãrẽ catãgousaure bairo niñami,” jãã ĩ quetibũjuwĩ Jesús, jãã, cũ cabuerãrẽ yua.

Jesús anuncia que Judas lo traicionará

(Mt 26.20-25; Mr 14.17-21; Lc 22.21-23)

²¹ Bairo jãã ĩ quetibũju yaparo, Jesús puame butioro tũgoñarĩqũẽ pairi cariapea jãã quetibũjucõãwĩ cũ cabaipeere. Atore bairo jãã ĩwĩ:

—Cariape majũ mũjããrẽ ñi quetibũjuya: Mũjãã mena macããcũ jĩcãũ roro yure ĩ bũsujãbuitirocagũmi.

²² Bairo Jesús jãã cũ caĩrõ tũgori, jãã cũ cabuerã puame jãã majũ tocãnacãũpuã, jãã ãmeo ĩña maniapũ. “Cũrẽ ĩ ĩmi Jesús,” jãã ĩ masĩẽpũ. ²³ Mai, yu puame Jesús butioro cũ caĩnamai majũ yu ãmũ. Bairi yu mena Jesús puame cũ cabũsunemopee ãmũ, jãã caũgaruiãnitoye mai, cũ cabaipeere. ²⁴ Bairi Pedro puame yure ĩñarĩqũẽ mena yasioroa yu quetibũju jowĩ: “Noa na caátipeere tore bairo qũĩñati,” qũĩ jẽniñáto ĩ, tore bairo ámi Pedro. ²⁵ Bairo cũ caátimasĩõrĩjẽrẽ ĩñarĩ, yu puame cũtu jãñurĩ etanũcãrĩ atore bairo cũ ñi jẽniñawũ Jesure:

—Yu Quetiupau, ĩni majũ cũ ãniñati?

²⁶ Jesús puame bairo cũ yu caĩjẽniñarõ, atore bairo ñiwĩ:

—Pan yosenerĩ yu canuni puame cũ majũ nigũmi.

Bairo jãã ĩ quetibũju yaparo, Jesús tocãrõã yua cũ pããrẽ yosenunijowĩ Judas Simón Iscariote macũrẽ. ²⁷ Bairo pããrẽ cũ cañerõ bero, Judas yeripu wãtĩ merẽ nicõãñupĩ. Bairo cũ cabairo ĩña, tocãrõã Jesús puame bairo qũĩwĩ yua:

—Bairo mũ caátigarijere tãmurĩã átĩcõãña.

²⁸ Bairo Jesús cũ caĩrõ, jãã cũ cabuerã mesapu caũgaruiatana, jĩcãũ ũcũ puamena, “Bairo Jesús ĩgu ĩñami,” jãã ĩ tũgoña masĩẽpũ, tiere tũgorã. ²⁹ Mai, Judas puame jãã yaye dinero cajãñarĩ poare caĩñarĩcãnuõbojari majõcu ãmi. Bairi atore bairo jĩcããrã jãã mena macããna ĩ tũgoñacõãwã: “ ‘Bose rũmu macããjẽ rotie mũ wapatĩ ápa,’ qũĩgu ĩatacũmi, o ‘Apeye ũnie wapatĩri cabopacarãrẽ na nunijã,’ ĩgu ĩatacũmi,” jãã ĩ tũgoñacõãwũ jãã puame.

³⁰ Mai, Judas puame Jesús pããrẽ cũ, cũ cayosenunirõ beroaca, jicoquei witicoámĩ merẽ yua. Bairo cũ cawitiátĩpu merẽ ñamĩpu ãmũ.

El nuevo mandamiento

³¹ Judas cũ cawitiatato bero, Jesús puame bairo jãã ĩwĩ yua:

—Ãmea Dios macũ yu cañierẽ, yu, Camasã Jũgocu, yu áti ĩnogu. Bairi Dios puame yu jũgori nocãrõ cũ catutuarije caroare áti ĩnogũmi camasãrẽ. ³² Yu, Camasã Jũgocu nocãrõ yu catutuarije yu caátĩ ĩñoata, yu Pacu Dios cũã jãã catuãnierẽ ĩnogũmi. Tãmurĩã tore bairo áti ĩnogũmi Dios cũ camasĩrĩjẽrẽ. ³³ Yu yarã, yu pũnaarẽ bairo caãna yoaro mũjãã mena yu tuaetigu ati yeparure. Bairo mũjãã yu caaweyoro bero, mũjãã puame butioro yu mũjãã macãmigarã. Bairi mũjãã ñinemoña tunu, judío majãrẽ na yu caĩquetibũjuatatorea bairo ñi quetibũjugu: Yure mũjãã macãmigarã. Bairo yu macãmĩrãcũã, yu caátĩpaurure caetamasĩẽna ãnĩrĩ, yu mũjãã bócaetigarã. ³⁴ Bairi atie cawãma wãmerẽ mũjãã yu átĩrotĩ cũña: Mũjãã majũ tocãnacãũpuã mũjãã ãmeo maicõã ninucũwã. Bairi yu, mũjããrẽ yu camairõrẽã bairo mũjãã cũã tocãnacãũpũrea ãmeo maicõãña. ³⁵ Bairi tocãnacãũpũrea mũjãã caãmeomairõ ĩñarã, nipetiro camasã mũjããrẽ, “Na roque Jesús cũ cabuerã majũ niñama,” mũjãã ĩ ĩñagarãma —jãã ĩwĩ Jesús, jãã, cũ cabuerãrẽ.

Jesús anuncia que Pedro lo negará

(Mt 26.31-35; Mr 14.27-31; Lc 22.31-34)

³⁶ Bairo Jesús cũ caĩquetibũjuero bero, Simón Pedro atore bairo qũĩ jẽniñawĩ:

—Yu Quetiupau, ĩnooru águ, tore bairo mi quetibũjuyati jããrẽ?

Jesús puame atore bairo qũĩ yuwĩ:

—Mña, noo yu caátópure yu m̄ usamasīētīgu mai. Caberopu roque yu t̄pu m̄ amasīgu.

³⁷ Bairo cū caīrō t̄go, Pedro p̄ame atore bairo q̄iwī:

—Yu Quetiur̄a, ¿dopēī āmerē mai m̄ yu usamasīētībujioc̄ti? ¿Cotericaro mano m̄ cariaro ūnorēā, yu p̄ame roque yu riamasīña! —q̄iwī Pedro Jesure.

³⁸ Bairo Pedro cū caīrō, Jesús p̄ame bairo q̄iwī:

—¿Cariapea cotericaro mano yu j̄gori m̄ riagayati? Bairi m̄rē cariapea ñiña: Ābocu cū capiiparo j̄goye, itiani majū, “Cū yu masīētīña Jesure,” yu mitogu.

14

Jesús, el camino al Padre

¹ “Yu yarā, t̄goñarīq̄ū paeticōāña. Dios mena t̄goñatutuari yu mena cūārē t̄goñatutuacōāña. ² Yu Pacu cū caño m̄m̄recóopure ānapauri capee majū ñiña. Yu Pacu t̄pu ānimasīrīq̄ū caāmerīcōāta, ‘M̄jāā caāniparaure m̄jāā yu q̄ūenoj̄goyeti-bojan āya,’ m̄jāā ñietibujioricu. ³ Bairi mai, yu p̄ame m̄jāā caāniparauro roto m̄jāā q̄ūēnobojan āc̄y yu baiya. Bairo q̄ūeno yaparori bero roque, m̄jāārē yu nei atīgu, yu mena m̄jāā caānimasīparore bairo ī. Bairo yu caató, m̄jāā cūā yu caānipara m̄jāā ānigarā. ⁴ Merē m̄jāā etamasīña yu j̄gori yu caátīp̄ap̄ure.”

⁵ Bairo jāā cū caīrō t̄go, Tomás p̄ame Jesure bairo q̄iwī:

—Jāā Quetiur̄a, jāā masīētīña. ¿Noopure āgu bairo miñati? ¿Dope bairo jāā masīrāati m̄ caárāw̄ap̄ure?

⁶ Jesús p̄ame bairo cū caīrō, atore bairo q̄iwī:

—Yu, yu āniña, maa átāwārē bairo caācū. Yu, yu āniña cariape caāc̄. Caticōānio joroque caāc̄ yu āniña camasārē. Yu j̄gori mena jeto m̄jāā etamasīgarā yu Pacu cū caānopure. ⁷ Yure m̄jāā camasīata, yu Pacu cūārē cū m̄jāā masīcōāgarā. Merē āmea yu m̄jāā masīña. Bairo yure camasīrā ānirī, yu Pacu cū caātīānie cūārē cañnacōānarē bairo m̄jāā āniña.

⁸ Bairo Jesús jāā cū caīrō t̄go, Felipe p̄ame Jesure bairo q̄iwī:

—Yu Quetiur̄a, m̄ Pacure jāā iñoña. Bairo jāā m̄ cañnoata, jāārē tocārōā ñucōāña yua.

⁹ Bairo cū caīrō, Jesús p̄ame atore bairo q̄iwī:

—¿Ago tame Felipe! Nocārō yoaro m̄jāā mena yu caānimitacūārē mai, ¿yu m̄ masīētīrecoayati? Yure cañnancū, yu Pacu cūārē cañnacōānincūārē bairo āc̄y baiyami merē. ¿Dopēī, ‘M̄ Pacure jāā iñoña,’ yu miñati? ¹⁰ ¿Cariape yu Pacu mena yu caānierē, bairi yu Pacu cūā yu mena cū caānierē m̄jāā masīētīñati? Bairi atore bairo m̄jāā yu cañnetibuj̄rije yu majūā yu cat̄goñarō mee bairo ñiña. Yu Pacu, yu mena caāc̄ mena roque cū carotiro mena bairo caroaro cū paariquere yu átīānincūña. ¹¹ M̄jāā cūā cariape masīña yu Pacu mena yu caānierē. Bairi yu Pacu cūā yu mena cū caānierē masīña. Bairo baiena cūā, j̄rīār̄pa m̄jāā yu caāti iñonuc̄r̄j̄rē iñarī, m̄jāā cūā cariapea masīña. ¹² Bairi m̄na mee m̄jāārē ñiña: Yu cañnetibuj̄rijere cariape cat̄gous̄a ānirī yu caātie ūnierē cū cūā átīmasīgumi. Yu roque yu Pacu t̄pu yu caācoato j̄gori, cū p̄ame j̄rīā netōjāñurō caroaro majū átīmasīgumi. ¹³ Bairi yu wāme mena īrī nipetirije m̄jāā cajēnirō, m̄jāā caīrōrēā bairo m̄jāā yu átībojagu. “Yu Pacu Dios yu j̄gori yu Pacu cū catuturijere na iñáto na cūā,” ī bairo m̄jāārē yu átī iñogu. ¹⁴ Bairi yu wāme mena īrī tocānacā wāme m̄jāā cajēnirō cārō m̄jāā cajēnirōrēā bairo m̄jāā yu átībojanuc̄gu yua —jāā ī quetibuj̄wī Jesús, jāā, cū cabuerārē.

Jesús promete enviar el Espíritu Santo

¹⁵ Bairo jāā ī quetibuj̄ yaparori bero, bairo jāā ī quetibuj̄wī tunu Jesús: “Yure m̄jāā camaiata, yu carotīc̄r̄j̄ cūārē torea bairo caroaro m̄jāā átīcōā nincūgarā yua. ¹⁶⁻¹⁷ Yu p̄ame yu Pacupure m̄jāā yu jēnibojagu, apeī m̄jāārē caj̄goānitutur̄a, Espiritu Santo cariape majū caāc̄rē, tocānacāni m̄jāā mena cū caānincūparore bairo ī. Ati yepa macāna roque, cū, Espiritu Santore na yerip̄ cū cūgoetincūñama. Bairo cū

cūgoetiri, cū caátie, cū catutuarije cūārē ññajesoetinucūñama. Bairi mujāā pñame roque cū mujāā masijāñuña, cū pñame mujāā mena tocānacāni mujāāpñure cū caāno jūgori. Bairi tocānacānia mujāā mena, mujāāpñure ānicōā ninucūgami yua.

¹⁸ “Bairua, mujāā yu aweyocoápérigu. Yu atígu tunu, mujāā mena tocānacā rñmua ānicōā ninucūgu. ¹⁹ Merē petoaca rusaya ati yepa macāāna camasā yñre na caññajānaparo yua. Mujāā pñame roque tocānacā rñmua yu mujāā masīcōā ninucūgarā mujāā mena yu cañnicōāninucūrījērē. Yu pñame cañnicōāninucūñ yu āniña. Bairi torea bairo mujāā cūā mujāā ānicōā ninucūgarā. ²⁰ Mujāārē Espíritu Santo cū caetari rñmua caāno yua, mujāā masīgarā yu Pacu mena yu cañnierē. Bairi mujāā cūā yu mena āna, yu cūā bairi mujāā mena yu cañnie cūārē mujāā masīgarā yua. ²¹ Yu caroticūrījērē tūgousari, yu caroticūrījērē bairo caáticōāninucūñ pñame cariapea yu maicōāninucūñ átigumi yua. Bairi yñre camaicōācūrē yu Pacu cūā cū maicōā ninucūgami. Yu cūā cū yu maicōā ninucūgu. Bairi cū ñiñogu yu camasīrījērē yua,” jāā ī quetibujñwī Jesús cū cabuerārē yua.

²² Apei Judas cawāmecucu, Judas Iscariote mee caācū pñame atore bairo Jesure qūñ jēñiñawī:

—Yu Quetiupau, ¿dopēī jāā jetore mu camasīrījērē jāā miñocati? ¿Dopēī ati yepa macāāna camasā cūārē na miñocati? —qūñ jēñiñawī.

²³ Jesús pñame bairo Judas cū caññiñarō, atore bairo qūñ yñwī:

—Yñre camai, yu busñrique cūārē catūgousau ññami. Bairi yu Pacu cūā cū maijāñugumi. Bairi yua yu Pacu mena pñugarāpñua cū mena jāā ānicōā ninucūgarā tocānacā rñmua yua. ²⁴ Yñre camaiecū pñame roque yu busñrique cūārē catūgousaecu ññami. Tunu bairoa yu cañquetibujñrije yu majūā yu catūgoñarōā, yu cañbusñrije mee ññi. Yu Pacu Dios yñre cajoricu cū cañbusñ quetibujñrotirije majū roque ññi.

²⁵ “Bairi mujāā mena ācū mai, nipetirije atiere mujāā ñi quetibujñya. ²⁶ Bairi Espíritu Santo mujāārē cajūgoānitutuapau, yu Pacu yu jūgori mujāārē cū cajopau pñame nipetirije mujāā masīogumi. Bairi tunu atie mujāā yu caquetibujñrije nipetirijere tūgoña masīpetio joroque mujāā átigumi yua.

²⁷ “Bairi yu pñame yu ácoagu. Bairo ácu, mujāārē yu joya jīcārō tūni tūgoña yeri jāñā āñajērē. Tie jīcārō tūni tūgoña yeri jāñarīqūē cañnicōānie yu yaye majūrē mujāā yu joya yua. Ati ñmñrecóo macāāna camasā na cajonucūrōrē bairo mee mujāā yu joya. Torena, tūgoña yapapuaeticōāña. Uwitūgoñaeticōāña. ²⁸ Merē yu mujāā tūgoaru, ‘Yu áya,’ mujāā yu cañrījērē. Bairi tunu, ‘Mujāā mena yu āni atígu,’ yu cañrījē cūārē mujāā tūgoaru. Yñre camaitūgoñamajūcōārā mujāā caāmata, ‘Yu Pacu tñru yu áya,’ yu cañrījērē tūgori bñtioro mujāā ñseañibujñioatana. Yu Pacu Dios pñame yu netōrō caññimajūñ ññami. ²⁹ Torecu, cariape majū mujāārē ñi quetibujñ jūgoyetiweyocōāña merē. Bairo yu cañrījērē bairo cabairopu, ‘Cariape majū jāā ī quetibujñyupi,’ mujāā ī masīgarā yua.

³⁰ “Tocārōā yua, mujāā mena capee yu busñetigu. Merē atígu baiyami ati yepa macāānarē carotimasīrī majōcu. Cū pñame bairo rotimasīmicūā, yñre nopē caátijñātimasīēcū ññami. ³¹ Bairoa cabaipee ññi bairopua, ati yepa macāāna nipetiro camasā yu Pacu Diore cū yu camairījērē na camasīparore bairo yua. Tunu bairoa masīgarāma yu Pacu Dios yñre carotijoricu yu cū carotirorea bairo yu caátie cūārē,” jāā īwī Jesús.

Bairo ī yaparori bero: “Wāñmñncāña. Jito, tāmurī marī átóca merē,” jāā īwī Jesús, jāā, cū cabuerārē yua.

15

La vid verdadera

¹ Bairo jāā ī yaparori bero, Jesús bairo jāā ññemowī tunu: “Yu pñame ñsewñ caññimajūrī wñre bairo caācū yu āniña. Bairi yu Pacu Dios pñame cause otericu majūrē bairo caācū ññami. ² Bairi ñsewñ jīcā rñru carīca manicōāta, ti rñpñre pajure recōāmasīñami yu Pacu. Caroaro ti rñru carīca cñpata, carorije ññierē jee reri, caroaro ññañññje masīñami, capee to carīca cññññmoparore bairo yua. ³ Bairi mujāā pñame torea bairo yu caátiroticūrīqūērē tūgousari caroarā majū catuarā mujāā āniña. ⁴ Bairi

yure tũgousa jãnaeticõãña. Yũ cũã, mũjããrẽ mairĩ, mũjãã yũ capitietorea bairo mũjãã cũã yure yũ tũgousajãnaeticõãña. Bairi merẽ mũjãã masĩña: Jĩcã rũpũ ɯsewũ rũpũ carupawũ majũpũ to caãmerĩcõãta, rĩca jomasĩetĩña. Carupawũ majũpũ caãni rũpũ ãnirĩ rĩca cãtĩmasĩnucũña. Torea bairo mũjãã cũã caroa wãmerẽ mũjãã átiãnimasĩẽna, yure tũgousari jĩcãrõrẽ bairo yũ mena mũjãã caãmerĩcõãta.

⁵ “Bairi yũ pũame ɯsewũ carupawũ majũrẽ bairo caãcũ yũ ãniña. Mũjãã pũame tiwũ ɯsewũ rũpũre bairo caãna mũjãã ãniña. Bairi ni jĩcãũ ũcũ yure catũgousacõãcũ, yũ cũã cũ mena cũ yeri yũ caãmata, jĩcãrõ tũni caroa macããjẽrẽ átiãnimasĩñami nocãrõ paio majũ yua. Yũ, yũ camanicõãta, nopẽ bairo caroa macããjẽrẽ mũjãã átimasĩẽna. ⁶ Yure tũgousari yũ carotirore bairo caátĩamerã na caãmata, rocaecocõãgarãma. Bairo rocaecori yua, peeropũ joe ecogarãma, carorije cajĩnirĩjẽ ɯsewũ rũpũre jeri peeropũ na cajoererore bairo yua.

⁷ “Bairo yure tũgousari yũ carotirore bairo jeto botioricarõ mano caátĩana mũjãã caãmata, noo mũjãã caborijere yũ jẽniña. Bairo mũjãã cajẽnirõ, noo mũjãã caborijere mũjãã yũ jomasĩña. ⁸ Cariapea yũ cabuerã majũ caãna nocãrõ paio caroa macããjẽrẽ átiãnimasĩñama. Bairo na caátĩanimasĩrĩjẽ jũgori yũ Pacũ pũame netõjãñurõ camasãrẽ caĩroaecoũ cañũũ majũ tuagũmi. ⁹ Torecũ, bũtioro mũjããrẽ ñiñamaiña, yũ Pacũ yure cũ camairõrẽã bairo. Bairo yũ camairã ãnirĩ jĩcãrõrẽ bairo yũ mena ãnicõã ninucũña tocãnacã rũmũna. ¹⁰ Yũ caroticũrĩjẽrẽ caroaro tũgousari, yũ carotirore bairo jeto mũjãã caátĩ ãmata, yũ camairã, yũ yarã majũ mũjãã tuagarã. Yũ cũã yũ Pacũ yũ cũ carotirore bairo ácũ, cũ camai majũ yũ caãnorẽã bairo mũjãã cũã yũ camairã majũ mũjãã tuagarã.

¹¹ “Atore bairo mũjãã ñi quetibũjũya, caroaro yũ mena mũjãã causeanimasĩparore bairo ĩ. Tunu bairoa mũjãã causeani coterije caroaro jĩcãrõ tũni to caãnijĩãtiparore bairo ĩ, tore bairo ñi quetibũjũya. ¹² Bairi atore bairo mũjãã yũ átiroticũña: Mũjããrẽ yũ camainucũrõrẽã bairo mũjãã cũã tocãnacãũpũna ãmeo maiña. ¹³ Nocãrõ cũ yarãrẽ camaimajũũ cũ caãmata, cũ majũ rupawũ mena cũãrẽ popiye tãmũorĩ cũ jũgori riamasĩñami. ¹⁴ Bairi mũjãã yũ caroticũrĩjẽrẽ jĩcãrõ tũni mũjãã caátĩmasĩata, yũ yarã, yũ baparã majũ mũjãã ãniña. ¹⁵ Bairi ãmerẽ yua yũ paabojari majãrẽ bairo mũjãã ñiñaetĩña. Mai, caraabojari majõcũ pũame cũ quetiupawũ nipetirije cũ caátĩninucũrĩjẽrẽ masĩetĩñami. Bairi ãmerẽ ‘yũ baparã’ mũjãã ñiña, nipetirije yũ Pacũ yũ cũ caquetibũjũrotiriquere mũjãã yũ camasĩõrõ jũgori yua. ¹⁶ Mũjãã, yure bori yũ mũjãã beserũ. Yũ pũame roque mũjããrẽ mairĩ mũjãã yũ besewũ. Bairo mũjããrẽ beseri caroa quetire mũjãã yũ quetibũjũ rotijoyã capããrã camasãrẽ, yũ yarã na ãnicõã ninucũõ joroque mũjãã caátĩparore bairo ĩ. Tore bairo mũjãã caátĩanimasĩata, yũ wãme mena ĩrĩ nipetirije mũjãã cajẽnirĩjẽrẽ mũjãã jogũmi yũ Pacũ. ¹⁷ Bairi atiere mũjãã yũ átiroticũña: Nipetiro tocãnacãũpũna ãmeo maiña,” ĩ quetibũjũwĩ Jesús, jãã, cũ cabuerãrẽ yua.

El mundo odia a Jesús y a los suyos

¹⁸ ĩ quetibũjũ yaparo, atore bairo jãã ĩnemowĩ tunu: “Ati ɯmũrecóo macããna, mũjãã, yũ yarãrẽ na caĩñateata, merẽ yure caĩñateajũgoricarã ñiñama. Tiere mũjãã camasĩrõ yũ boya. ¹⁹ Mũjãã cũã ati yepã macããna cariapea mũjãã caãmata, na, camasã cũã mũjãã maibujiorãma, na yarãrẽ na camairõrẽã bairo. Yũ pũame roque mũjããrẽ ati yepã macããna mena macããnarẽ mũjãã yũ besewũ. Bairi mũjããrẽ ati yepã macããna pũame bũtioro mũjãã teyama, merẽ ati yepã macããna mee mũjãã caãno jũgori yua. ²⁰ Cajũgoye atore bairo mũjãã yũ caquetibũjũatajere tũgoãnanemoñijate: Ni jĩcãũ ũcũ paabojari majõcũ cũ quetiupawũ netõjãñurõ ãmerĩñami. Yure roro yũ áti ɯsanucũwã, yũ pajĩãgarã. Bairi mũjãã cũãrẽ torea bairo roro mũjãã átiagarãma. Tunu bairoa yũ yaye quetire na catũgousaata, mũjãã cũãrẽ mũjãã tũgousagarãma mũjãã caquetibũjũrijere. ²¹ Bairãpũna, aperã camasã mũjããrẽ roro jeto átinucũgarãma, yũ caquetibũjũrijere tũgousari camasãrẽ na mũjãã caquetibũjũnetõrĩjẽ jũgori. Bairo mũjããrẽ caátĩnucũrã pũame yũ Pacũ Dios yure ati yepãwũ cajoricũre camasĩẽna ãnirĩ bairo mũjãã átinucũgarãma.

²² “Ati yepã macããna nipetiro camasã na carorije wapare na yũ caquetibũjũmasĩõũ ápericõãta, yure na catũgousaetie wapa, wapa cũgoetibujiorãma. ãmerẽ yua narẽ yũ

caquetibujuro bero, ‘Carorije cawapa mána jáã ãniña,’ ĩ netōmasiētĩñama. ²³ Bairi tunu jĩcãũ ũcũ yure caĩñatei puame yu Pacu Dios cũãrẽ caĩñateire bairo ãcũ baiyami. ²⁴ Ati yepa macããna camasãrẽ caroa wãme áti ĩñorĩqũẽrẽ na yu caátĩ ĩñou ápericõãta, yu caátiere na caĩroaetie wapa, wapa cãgoetibujiorãma. Bairo na yu caátĩ ĩñorĩjẽrẽ ĩñamirãcũã, ñiñagaetiyama. Bairo bairã, yu Pacu Dios cũãrẽ caĩñaterãrẽ bairo ãna baiyama. ²⁵ Atore bairo cabaipeere Dios ya tutipũ ĩ woatujũgoyeticũñañupã: ‘Ñe apeye ũnie jũgori cabuicupeire qũĩña tejãñugarãma,’ ĩ woatu quetibujuyura.

²⁶ “Bairi mujããrẽ cajũgoãnitutuapau Espiritu Santo cariape caãcũ majũrẽ yu Pacu jũgori mujãã yu cajopau puame, yu, cariape yu caãnierẽ mujãã masĩõgũmi. ²⁷ Mujãã puame merẽ yu mena cajũgoripaupu yu mujãã masĩcõã ninucũwũ. Bairo mujãã cãũ yure camasĩrã ãnirĩ cariapea na masĩõ joroque na mujãã átigarã camasãrẽ yu caátĩãnierẽ.

16

¹ “Atore bairo mujãã ñi quetibujuya, yu mena mujãã catũgoãnatutuacõãniparore bairo ĩ. ² Mujããrẽ roro ñubuerica wiiripũ caãnarẽ mujãã acuwiyoregarãma ati yepa macããna camasã. Tunu bairo átiri, mujãã pajĩãrecõãgarãma. Bairo noa ũna mujããrẽ capajĩãregarã puame, ‘Dios cũ carotiro mena ãna marĩ átiya,’ ĩ tũgoãnamigarãma. ³ Tore bairo átigarãma, yure bairi yu Pacu cũãrẽ camasĩena majũ ãnirĩ. ⁴ Atore bairo mujããrẽ ñi quetibujucũña, camasã roro mujããrẽ na caáto ĩñarĩ, yu caĩquetibujuriquere cabero mujãã catũgoãmasiparore bairo ĩ,” tore bairo ĩ quetibujuwĩ Jesús, jáã, cũ cabuerãrẽ.

Lo que hace el Espíritu Santo

ĩ quetibujuyaparo, atore bairo jáã ĩ nemowĩ tunu: “Atie mujããrẽ yu caquetibujurijere caãñijũgoripaupu mujãã yu quetibujuerũ, mujãã mena caãcũ ãnirĩ mai. ⁵ Bairi ãme roquere yu Pacu yure cajoricũ tũpũ águ majũ yu baiya. Bairo yu caágamiatacũãrẽ, ni ũcũ mujãã mena macããcũ, ‘¿Noopũ mũ ácúati?’ yure caĩjẽniñagau manimajũcõãñami. ⁶ Bairo ĩrĩcãrõ ũnorẽã, mujãã puame yu cabaipeere mujããrẽ yu caquetibujurije jũgori butiuro mujãã tũgoãnarĩqũẽ paicõãña yua. ⁷ Bairi mujããrẽ atore bairo cariape majũ mujãã ñiña: Mujããrẽ yu caaweyocoato ñiña. Mujããrẽ yu caaweyoeticõãta, mujããrẽ cajũgoãnitutuapau cũ yu joetibujion. Mujããrẽ yu caaweyocoápãta roque, yu majũã cũ yu jogũ Espiritu Santore. ⁸ Cũ, Espiritu Santo acũpũ, ati yepa macããna nipetiro camasãrẽ, caroaro majũ na masĩõgũmi carorije macããjẽ na caátinucũrĩjẽrẽ. Cariape macããjẽ cũãrẽ na masĩõgũmi. Bairi Dios cũ caĩñabesemasĩrĩjẽ cũãrẽ na masĩõgũmi yua. ⁹ Bairi Espiritu Santo puame camasãrẽ na masĩõgũmi yure na catũgousaetie wapa jũgori na cayasipeere. ¹⁰ Bairi tunu cariape yu Pacutu yu ácoagu. Yu mujãã ĩñaetigarã yua. Bairo yu Pacu tũpũ yu caátie mena jũgori mujãã masĩõgũmi Espiritu Santo puame caroaro cariape caãcũ yu caãnierẽ yua. ¹¹ Tunu bairoa ati yepa macããnarẽ carotimasĩ wãtĩ popiye cũ baio joroque Dios cũ caátipee cũãrẽ mujãã masĩõgũmi.

¹² “Bairũ, capee majũ mujããrẽ yu quetibujugamicũpũ. Mai, ãmerẽ mujãã puame jicoquei caroaro yu mujãã tũgojĩãti masĩẽtibujiorã. ¹³ Bairi Espiritu Santo mujããtu acũpũ, mujãã masĩpeyo joroque mujãã átigũmi cariape macããjẽ majũ masĩrĩqũẽrẽ yua. Cũ puame cariape macããjẽ majũrẽ mujãã quetibujugũmi. Bairũ, cũ majũ cũ caborore bairo mujãã quetibujuetigũmi. Dios yaye macããjẽ cũ catũgorijere mujãã quetibujugũmi. Bairi tunu nipetirije caberopũ cabaipee cũãrẽ mujãã quetibujũ masĩõgũmi yua Dios Yeri Espiritu Santo puame. ¹⁴ Cũ puame caroaro majũ yu nucũbugori ñiroagũmi. Cũ, Espiritu Santo puame yu yaye yu camasĩrĩjẽ macããjẽrẽ camasĩ ãnirĩ, tiere mujãã quetibujũ masĩõgũmi. Bairo yu yayere camasĩ ãnirĩ, yu cũãrẽ butiuro ñiroagũmi. ¹⁵ Bairi nipetirije yu Pacu caroa cũ caátĩãnie yu yaye jeto ãno baiya. Bairi, ‘Espiritu Santo puame tie yu yaye yu camasĩrĩjẽ macããjẽrẽ mujããrẽ masĩõ joroque mujãã átigũmi,’ ñiapũ.

¹⁶ “Bairi ãme bero cayoápẽroa yu mujãã ĩñaetigarã. Bairo ñiñaetimirãcũã, cabero jãñurĩpũ roque yu mujãã ĩñanemogarã tunu,” ĩ quetibujuwĩ Jesús, jáã, cũ cabuerãrẽ.

La tristeza se cambiará en alegría

¹⁷ Bairije Jesús jáã cū caīquetibujurijere tūgori, jáã p̄ame jáã majū atore bairije jáã āmeo ī jēniñawū:

—¿Dope bairo īgu, tore bairije marī qūī quetibujuyati? ¿Dopēī, “Cabero jāñurī yu m̄jāā īñetigarā yua,” marī īmicūā, “Tunu cabero jāñurīp̄u yu m̄jāā īñanemogarā,” marī qūīñati? ¿Nopē īgu, “Ȳu Pacu t̄p̄u yu águ,” marī qūī quetibujuyati? ¹⁸ ¿Dope bairo ī quetibujugu, “Āme bero cayoápeora,” qūīñati? Bairi, “Tie ī quetibujugu īñami,” marī ī tūgomasiētīmajūcōāña —jáã āmeo īwū.

¹⁹ Jesús p̄ame bairo jáã caāmeo īrō, cūrē jáã caījēniñagarijere masīcōāñupī. Bairi atore bairo jáã īwī:

—M̄jāārē bairo ñiap̄ū: “Āme bero cayoápeora yu m̄jāā īñetigarā yua. Bairi tunu cabero jāñurīp̄u roque yu m̄jāā īñanemogarā tunu.” ¿Atie m̄jāā yu caīatajerea m̄jāā āmeo jēniñacōā niñati? ²⁰ Cariape majū atore bairo m̄jāā ñi quetibujuya: M̄jāā otigarā. Bairo bairā, butiuro m̄jāā tūgoña yapapuagarā. Bairo m̄jāā cabaimiatacūārē, ati yepa macāāna p̄ame useanigarāma. Bairo m̄jāā catūgoñayapapuaatato bero, useani tūgoñarīqūē p̄ame m̄jāā āniwasoa etagarō yua. ²¹ Jīcāō carōmio bairirup̄u caācō cō macū cū cabuiagarō, butiuro wisio tūgoñāñamo. Tunu bairoa cō macū cū cabuiaro bero roque, wisio tūgoñāētiñamo yua. Bairo cō macū jīcāū ati yepap̄u cū cabuiaro jūgori, cawisiomiataco yua cō macūrē īñarī butiuro tūgoña useanicōāñamo. ²² Jīcāō carōmio cō cabaiore bairo m̄jāā cūā āmeacārē butiuro roro popiye majū tām̄orī m̄jāā yapapuaya. Cabero tunu m̄jāā ture etaup̄u, m̄jāā ñiñagu tunu. Bairo yu cabairop̄u ñiñarā, butiuro m̄jāā yerip̄u m̄jāā tūgoña useanigarā. Bairo m̄jāā causeanirījērē ni jīcāū ūcū m̄jāā useani jānao joroque m̄jāā átimasīētīgumi.

²³ Cariapea m̄jāārē ñiña: “M̄jāā mena yu caāmerī r̄m̄p̄ caānorē yua, m̄jāā caborijere ȳre m̄jāā jēnietigarā. Ȳu Pacup̄u roquere cū m̄jāā jēnimasīgarā. Bairo cū jēnirā, m̄jāā caborijere yu wāme mena īrī cū m̄jāā cajēnirō, nipetirijere m̄jāā jomajūcōāgumi yua. ²⁴ Mai, m̄jāā mena yu caāno, jīcāni ūno yu wāme mena īrī, m̄jāā jēnietinucūña. Bairi āmea m̄jāā jēnigarā. Bairo m̄jāā cajēniata, Dios p̄ame m̄jāā jogumi m̄jāā caborijere, jīcārō tūni m̄jāā causeanirījē to caānijātīparore īrā,” ī quetibujuwī Jesús, jáã, cū cabuerārē.

Jesucristo, vencedor del mundo

²⁵ Ī quetibujū yaparo, atore bairo jáã ī nemowī tunu. “Bairi atore bairo m̄jāā yu caīquetibujūnucūrījērē īcōñarī mena jeto m̄jāā yu quetibujūnucūña: Bairi āme ato jūgoyere tocārōā īcōñarī, m̄jāā yu quetibujūnetigu. Cariapea yua caroaro majū yu Pacu yaye caroare m̄jāā yu quetibujū masīōpeyocōāgu, ī cōñarīcārō mano yua. ²⁶⁻²⁷ M̄jāā mena yu caāmerī r̄m̄p̄rē yua m̄jāā p̄ame yu wāme mena īrī, yu Pacure cū m̄jāā jēninucūgarā. Ȳu p̄ame yu Pacure m̄jāā yu cajēnibojacōāninucūpee jeto nigaro ī mee, bairo m̄jāā ñiña. Ȳu Pacu p̄ame m̄jāā maiñami, yu cūrē m̄jāā camairō jūgori. Tunu bairoa cariape Dios cū cajoricu yu caānierē masīrī caroaro yu m̄jāā catūgousarije jūgori m̄jāā maiñami. Torena, m̄jāā p̄ame roque m̄jāā majūā cū m̄jāā jēninucūgarā yua. ²⁸ Ȳu p̄ame yu Pacu cū carotimasīrīp̄u caānacū yu arú ati yepap̄re, m̄jāā camasā mena āni acú. Bairo caatácū ānirī, tunu m̄jāā ati yepa macāāna camasārē aweyo águ yu baiya yu caatátōp̄na tunu. Bairi yu caatáto, yu Pacu t̄p̄na yu tunuágu tunu,” jáã īwī Jesús, jáã, cū cabuerārē.

²⁹ Bairo cū caīrō tūgorā, atore bairo cū jáã īwū:

—Āme roque caroaro cariape majū jáã m̄ quetibujuya yua. Apeye ūnie cūrē ī cōñanucūrī mee, caroaro majū jáã m̄ quetibujuya. ³⁰ Āmerē yua caroaro majū jáã m̄ caquetibujūmasīōrō tūgorā, ni jīcāū ūcū m̄ jēniñanemo nucūrīcārō mano jīcārō tūni majū m̄rē jáã tūgousa masīña. Bairi tiere jáã m̄ caquetibujuro tūgorā, cariape majū m̄rē jáã masīña Dios cū carotimasīrīp̄u caānacū m̄ caatáje cūrē —cū jáã īwū Jesure.

³¹ Bairo jáã, cū cabuerā, cū jáã caīrō tūgori, atore bairo jáã īwī Jesús:

—¿Āmerē yua caroaro majū ñe ūnie r̄saricarō mano cariape yu m̄jāā tūgousacōāñati? ³² M̄jāā p̄ame yu m̄jāā caaweyoparo merē etaro baiya. Bairo ȳre

aweyorã, tocãnacãũꝑꝛua noo mũjãã caboropũ mũjãã ábatacoagarã. Bairo mũjãã cabairo, yũ ꝑꝛuame roque jĩcãũã yũ tuagu. Jĩcãũã yũ ãmerĩña bairũa. Yũ Pacũ Dios ꝑꝛuame yũ mena ãniñami. ³³ Bairi atore bairo nipetirije mũjãã ñi quetibũjũya, yũ mena cũãrẽ jĩcãrõ tũni caroaro mũjãã catũgoña yerijãñacõãninucũparore bairo ĩ yua. Mũjããrẽ ati yepa macããna ropiye mũjãã baio joroque mũjãã átiepenucũgarãma. Mũjãã ꝑꝛuame bairo mũjãã na caátimiatacũãrẽ, tũgoñatutuacõãña. Merẽ yũ roque ati ãmũrecóo macããjẽ carorijere yũ botionetõnũcãcõãwũ —jãã ĩ quetibũjũwĩ Jesús.

17

Jesús ora por sus discípulos

¹ Bairo jãã ĩ quetibũjũ yaparori bero, ãmũrecóopũ ĩñamũgõjori, atore bairo cũ pacũ Diore qũĩ jẽniwĩ: “Caacũ, merẽ tocãrõã yũ mũ cacõrĩcã yũtea etaro baiya. Bairi yũ, mũ macũrẽ nocãrõ mũ caátitutuãnierẽ yũ ãꝑocũña. Bairo mũ caáto, yũ, mũ macũ cũã nocãrõ mũ caátitutuãnierẽ nipetiro camasãrẽ na yũ áti ĩñogu. ² Bairi mũ macũrẽ nipetirã ati yepa macããna camasã netõrõ rotimasĩrĩqũẽ cũãrẽ yũ mũ jowũ. Bairo mũ caáto yua, caticõãninucũrĩqũẽrẽ nipetiro yũ mũ cajoricarãrẽ na yũ cajomasĩparore bairo ĩ, tiere yũ mũ jowũ. ³ Caticõãnajẽrẽ masĩrĩqũẽ ꝑꝛuame mũ, jĩcãũã Dios cariape majũ mũ caãnierẽ, yũ, Jesucristo mũ cajoricũ cũãrẽ camasã na camasĩpee ñiña.

⁴ “Ati yeparũre ãcũ merẽ mũ catutuarije mena mũ carotirore bairo yũ áti yaparobojaya. Ati yepa macããna camasãrẽ na yũ masĩõꝑeyocõãña mũ caátitutuãnierẽ merẽ yua. ⁵ Bairi Caacũ, mũrẽ ñiña tunu: Mũ caĩñajoropũ nocãrõ mũ caátitutuarije mena yũ átimasĩõ joroque yũ ása tunu, mũ mena jĩcãrõ yũ cacũgoriquere bairo ati ãmũrecóo caãniparo jũgoyeꝑũa.

⁶ “Camasã ati yepa macããnarẽ na beseri, yũ mũ cacũrĩcãrãrẽ merẽ na yũ masĩõ ꝑeyocõãña mũ, yũ Pacũ Dios, mũ caãnajẽ cãtiere. Na ꝑꝛuame mũ cabesericarã mũ yarã caãna ñiñama. Bairo caãna ãnirĩ, mũ carotiro mena mũ yaye quetire mũ yũ caquetibũjũbojaro, caroaro majũ yũ tũgõũsayama. ⁷ Bairi ãmerẽ nipetirije yũ mũ cajonucũrĩjẽrẽ, ‘Dios cũ cajorije majũ ñiña,’ ĩ masĩꝑeyocõãñama merẽ yua. ⁸ Cariape majũ yũ mũ caquetibũjũrotirijere na yũ quetibũjũnucũña. Na ꝑꝛuame caroaro majũ yũ tũgõũsayama. Bairi masĩñama mũtũ mũ carotimasĩrĩꝑũ caãnacũ ati yeparũ yũ mũ cajorique cũãrẽ.

⁹ “Caroaro na ãnio joroque na mũ caátiparore bairo ĩ, mũrẽ na yũ jẽnipeobojaya, mũ yarã yũ mũ cacũrĩcãrã na caãnoi. Ati yepa macããna camasãrẽ mũ yaye quetire catũgõũsagaenarẽ na yũ jẽnibojaetinucũña. ¹⁰ Nipetirã yũ yarã yũre catũgõũsarã ꝑꝛuame mũ yarã ñiñama. Bairi nipetirã mũ yarã caãna cũã yũ yarã ñiñama. Bairi na cũã yũ caátitutuãnierẽ camasãrẽ na áti ĩñogarãma.

¹¹ “Yũ ꝑꝛuame tocãrõã mũ tũꝑũ yũ ãniágũ. Tocãrõã ati yepare yũ ãmerĩgu yua. Yũ cabuerã roque ati yepa tuagarãma, bairo mũtũ yũ caãnitoye. Caacũ, nocãrõ caũũ ãnirĩ, mũ catutuarije mena na coteya, mũ catutuarije mena na yũ cacote nucũrĩcãrõrẽã bairo. Na cũã jĩcãrõ tũni marĩ caãnorẽã bairo na caãnimasĩparore bairo ĩ, caroaro na ĩñacoteya. ¹² Ati yepa ãcũ, yũ mũ cacũrĩcãrãrẽ caroaro majũ na yũ qũẽno ãninucũwũ, mũ catutuarije mena mũ carotijoricarorea bairo yua. Bairo na qũẽno ãcũ, ni ãcũrẽ cũ yasio joroque yũ áꝑewũ. Bairũa, mũ ya tutipũ ꝑꝛofeta majã ãnana na cawoatujũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo cabaĩꝑũ jeto yasigũmi.

¹³ “Bairi mũ tũꝑũ ágũ yũ baiya. Mai, bairo na mena ati yeparũ ãcũna, atore bairo na ñiña, na cũã bũtioro ñe ãnie rusaeto na ãseaniáto, na mena ãcũ bũtioro yũ causeanirõrẽã bairo. ¹⁴ Yũ, mũ caquetibũjũrotiriquere na yũ quetibũjũnucũña. Tunu aꝑeyera ati yepa macããcũ mee yũ caãnoi, na ꝑꝛuame cũã ati yepa macããna meerẽ bairo caãna ñiñama. Bairi ati yepa macããna camasã ꝑꝛuame na jũnuoñe ĩñajãñunucũñama. ¹⁵ ‘Mũ tũꝑũ tãmurĩ na jejoya,’ ĩ mee ñiña. ‘Caroaro majũ na qũẽnoña,’ ĩ ꝑꝛuame roque bairo ñiña. ‘Carorije wãtĩ na átirotiremi, na ĩñaricanũgõña ĩ,’ bairo mũ ñiña. ¹⁶ Na cũã ati yepa macããcũ mee yũ caãnorẽã bairo ati yepa macããna mee ñiñama. ¹⁷ Bairo mũ caquetibũjũrijere mũ majũã na ãꝑoya, mũ yaye cariape majũ caãnorẽã bairo na caátĩãnimasĩparore bairo

ĩ. M̄u yaye cariape macããjẽ majũ niña. ¹⁸ Ati yepar̄u ȳre m̄u caquetib̄ujurotjoricarorea bairo ȳu c̄ũã ãnoa ȳu yarãrẽ na ȳu bueroti joya camasãrẽ. ¹⁹ M̄u caborore bairo t̄ũgousari caroú ãniḡu, na carorije wapa na ȳu riabojaḡu. Bairo na ȳu cariabojaro, na p̄uame c̄ũã caroarã majũ tuagarãma cariapea yua.

²⁰ “Ãnoa j̄ũgori jeto mee m̄urẽ na ȳu j̄enibojaya. Nipetiro camasã cabero na caquetib̄ujuro cat̄ũgousaparã c̄ũãrẽ na ȳu j̄enibojaya. ²¹ Caroaro na ãnio joroque ĩ, m̄urẽ na ȳu j̄enibojaya. Marĩ mena j̄icãrõrẽã bairo caroaro na ãnicõãto na c̄ũã. Caacu, m̄u, ȳu mena m̄u caãnorẽã bairo, bairi tunu ȳu c̄ũã m̄u mena ȳu caãnorẽã bairo na c̄ũã j̄icãrõrẽã bairo na ãmarõ. Bairo na caãno ĩñarã, ati yepa macããna camasã p̄uame, ‘Cariape majũã Jesús, Dios c̄ũ cajoric̄u niñami,’ ĩ masĩgarãma. ²² Bairi m̄u carotimasĩr̄j̄erẽ ȳu m̄u cajoricarorea bairo ȳu c̄ũã rotimasĩr̄iq̄erẽ na ȳu joya, j̄icãrõrẽã bairo na t̄ũgoña yeri jãña ãmarõ ĩ. Bairo bairã, j̄icãrõ marĩ caãnorẽã bairo na c̄ũã na ãmarõ. ²³ Ȳu, na mena ȳu ãniña. M̄u p̄uamea ȳu mena m̄u ãniña. Bairo caãna marĩ caãnoi, j̄icãrõ t̄ũni caãna majũ na tuao joroque na marĩ átigarã. Bairo na marĩ caãto, ati yepa macããna camasã p̄uame na ĩñarã, ‘Cariape majũã Jesús, Dios c̄ũ cajoric̄u niñami,’ ĩ masĩgarãma. ‘C̄ũ caquetib̄ujurijere cat̄ũgousarãrẽ na maiñami Dios, c̄ũ mac̄urẽ c̄ũ camairõrẽã bairo,’ ĩ masĩgarãma.

²⁴ “Caacu, ati ɯm̄urecõo caãniparo j̄ũgoyep̄u m̄u camair̄ic̄u ȳu ãniña. Bairi m̄u p̄uame ȳu yarã caãniparãrẽ ȳu m̄u besebojayupa. Bairi na c̄ũã ȳu caãniátó m̄u t̄ur̄u na caãnorẽ ȳu boya. Ȳu caátitutuãnie ȳu m̄u cajorijere na caãñaparore bairo ĩ, top̄u na caãnorẽ ȳu boya. ²⁵ Caacu, caroú cariape caác̄u majũ m̄u ãniña. Ati yepa macããna camasã p̄uame m̄u masĩt̄inucũñama. Ȳu p̄uame roque bairo m̄u na camasĩt̄imiatac̄ũãrẽ, m̄u ȳu masĩjãñunucũña. Bairi ãnoa ȳu mena caãna c̄ũã, ‘Cariape majũã Jesús, Dios c̄ũ cajoric̄u niñami,’ ĩ masĩñama. ²⁶ Ȳu p̄uame m̄u caátianierẽ caroaro na masĩõ joroque na ȳu átinucũña. Bair̄u, bairo jeto m̄urẽ na masĩcõã ninucũõ joroque na ȳu áticõã ninucũḡu, ȳre m̄u camai ãninucĩr̄j̄erẽ bairo na c̄ũãrẽ to baiáto ĩ. Ȳu majũ c̄ũã na mena ȳu caãniparore bairo ĩ, m̄urẽ na masĩcõã ninucũõ joroque na ȳu áticõã ninucũḡu,” q̄ũĩ j̄eniwĩ Jesús c̄ũ pac̄u Diore.

18

Arrestan a Jesús

(Mt 26.47-56; Mr 14.43-50; Lc 22.47-53)

¹ Atore bairo c̄ũ pac̄u Diore q̄ũĩ j̄eniyaparo, Jesús j̄ũgoacoámí riama Cedrón cawãmecutiya ape n̄ugõãp̄u. Mai, top̄u Olivo wese ãm̄u. Ti wesep̄u, jãã, c̄ũ cabuerãrẽ jãã j̄ũgoetacoámí Jesús. ² Mai, Judas, Jesure cab̄usuj̄abuitirocau c̄ũã ti wesere camasĩ ãmi. Jesús p̄uame jãã mena top̄u capee majũ jãã j̄ũgoneñanucũwĩ. ³ Bairo merẽ ti wesere camasĩ ãnirĩ top̄u soldaua mena na j̄ũgoetawĩ. Soldaua bairi j̄icããrã templo wii coteri majã mena etawĩ. Mai, na p̄uame sacerdote majã quetiuparã bairi fariseo majã c̄ũã na cajoatana ãma. Na p̄uame cabesu c̄ũgocõãtana etawã. Bairo bairã, na cajĩñaworije mena etawã. ⁴ Mai, Jesús p̄uame nipetirije masĩpeyocõãwĩ c̄urẽ na caátipeere. Bairo atore bairo na ĩ j̄eniñawĩ c̄urẽ cañerĩ majãrẽ:

—¿Noarẽ macãrã m̄ujãã átiyati?

⁵ Bairo c̄ũ caĩj̄eniñarõ, na p̄uame bairo q̄ũĩ ȳu wã:

—Jesús, Nazaret macã macããc̄urẽ jãã macãña.

Tiere t̄ũgori, bairo na ĩwĩ Jesús:

—Ȳu, ȳu ãniña Jesús, Nazaret macã macããc̄u —na ĩwĩ.

Mai, Judas, Jesure cab̄usuj̄abuitirocau c̄ũã toa na mena ãmi. ⁶ Bairi Jesús, “Ȳu, c̄ũã ȳu ãniña,” na c̄ũ caĩr̄ip̄u, dutunu peewẽcoámá yepar̄u. ⁷ Bairo na cabairo, Jesús p̄uame atore bairo na ĩ j̄eniñanemowĩ tunu:

—¿Noarẽ macãrã m̄ujãã átiyati?

Bairo c̄ũ caĩj̄eniñarõ, atore bairo q̄ũĩ ȳu nemowã tunu:

—Jesús, Nazaret macã macããc̄urẽ jãã macãña.

⁸ Jesús p̄uame bairo na caĩrõ, bairo na ĩnemowĩ tunu:

—Merē, “Cũã yu añiña,” mujãã ñimiña. Bairi yure mujãã camacãata, ãnoa yu baparãrē na árotiya.

⁹ Mai, atie atore bairo cũ caĩrĩjē p̄ame Jesús atore bairo cũ caĩjũgoyetirique etaro baiw̄: “Саасу, уу му cajoricarãrē ni ũcũ cũ yasio joroque уу ápew̄.” ¹⁰ Bairo cabairi nimarõã yua, Simón Pedro p̄ame jarericapãĩ nerocajori, Malco cawãmec̄s̄c̄re cariape n̄gõã cũ ãmorõrē patañocõã jowĩ. Cũ, Malco p̄ame sacerdote majã quetiup̄aũ sumo sacerdote paabojari majõcũ ãmi. ¹¹ Bairo cũ caáto ñnarĩ, bairo qũĩwĩ Jesús Pedrorē:

—Tipãĩ jarericapãĩrē tãmurĩ qũẽno cũcõãña. Уу Расу p̄ame yure popiye уу catãm̄orepere уу cũwĩ. Bairi popiye netõrõ уу tãm̄omasĩḡu, уу Расу cũ caboro jũgori yua.

Jesús ante Anás

(Mt 26.57-58; Mr 14.53-54; Lc 22.54)

¹² Soldaua quetiup̄aũ comandante mena bairi jĩcããrã judío majã templo wii cacotebojari majã mena Jesure cũ ñe, cũ jiyari cũ neámá. ¹³ Bairo átiri, Anás ya wii p̄ame Jesure cũ neájũgowã. Anás p̄ame Caifás mañicũ ãmi. Caifás p̄ame ti cũmarē sacerdote majã quetiup̄aũ ãmi sumo sacerdote majũ. ¹⁴ Mai, ãni, Caifás p̄ame Junta Suprema na canebabus̄or̄u, “Nipetiro marĩ camasãrē aperã na capajĩãrepeyoparo ũnorẽã, jĩcããã caĩm̄u jeto cũ cariaro roque ñubujoro,” narē caĩbus̄uricu ãmi.

Pedro niega conocer a Jesús

(Mt 26.69-70; Mr 14.66-68; Lc 22.55-57)

¹⁵ Bairo cũ na cañeátó, Simón Pedro mena Jesure cũ jãã usaw̄. Mai, уу p̄ame sumo sacerdotere camasĩ уу ãm̄u. Bairi Jesús mena ti wii macã yepar̄u уу jããcoápu. ¹⁶ Simón Pedro p̄ame jopet̄u macãp̄ua tuacõãwĩ. Bairi уу p̄ame sumo sacerdote cũ camasĩ ãnirĩ jopet̄u cacoteri majõcore átí, cõ уу bus̄w̄u. Bairo уу caĩrõ, Pedro cũãrē cũ jããrotiwõ. ¹⁷ Bairi jopet̄u cacoteri majõco p̄ame atore bairo Pedrorē qũĩ jēniñawõ:

—¿M̄u, Jesús cũ cabuerã mena macããcũ mee му ãnicõãētĩmiñati?

Bairo cõ caĩrõ, Pedro p̄ame atore bairo cõ ĩ yuwĩ:

—Cũ mee уу ãniña.

¹⁸ Mai, ti ñamirē b̄utioro yus̄aw̄. Bairo cabairo, sacerdote majã quetiup̄aũ paabojari majã, bairi templo wiire cacoteri majã mena peero riowã. Bairo átiri, ti peero t̄ur̄u jũmawã. Bairi Pedro cũã na menap̄u peero jũm̄u ãmi.

El sumo sacerdote interroga a Jesús

(Mt 26.59-66; Mr 14.55-64; Lc 22.66-71)

¹⁹ Sacerdote majã quetiup̄aũ sumo sacerdote majũ Jesure cũ jēniña jũgoyur̄u cũ cabuerãrē dope cũ caátiere, bairi dope bairo cũ cabuerije cũãrē. ²⁰ Bairo cũ caĩjēniñarõ, Jesús p̄ame bairo qũĩñur̄u:

—Уу quetib̄uj̄u ãninucũña nipetiro ati yepa macããna camasã na caãnotur̄ip̄u. Bairi tocãnacãni camasãrē na уу jũgobuenucũña ñubuerica wiip̄u, bairi Dios ya wii templo wiip̄u judío majã na canebãrõr̄u cũãrē. Bairi yasior̄u caĩrē bairo ñietinucũña. ²¹ ¿Dopēĩ уure му jēniñañati? Уу cajũgobuero уure catũgonucũrã p̄ame roquere na jēniñaña. Na p̄ame dise ũnie na уу caquetib̄uj̄unucũr̄ij̄erē му quetib̄uj̄ugarãma, merē уу cabuerijere camasĩrã ãnirĩ.

²² Bairo Jesús cũ caĩrõ tũgori, templo wii coteri majõcũ p̄ame Jesure jĩcãni majũ cũ wasopana pari, atore bairo qũĩñur̄u:

—¿Atore bairije dopēĩ sacerdote majã quetiup̄aũre cũ mi ууyati?

²³ Bairo cũrē cũ caáto, Jesús p̄ame bairo qũĩñur̄u:

—Bairo cũ уу caĩrĩjē mena cũrē rorije majũ cũ уу caĩata, cariapea roro уу caĩgarijere уу quetib̄uj̄u masĩõña. Bairo cũ уу caĩrĩjē mena cariapea cũ уу caĩmiatacũãrē, ¿dopēĩ уу му wasopana payati? —ñur̄u Jesús soldaure.

²⁴ Anás p̄ame yua Jesure cũ jiyari, cũ neárotiyur̄u Caifás sacerdote majã quetiup̄aũ t̄ur̄u.

*Pedro niega otra vez a Jesús**(Mt 26.71-75; Mr 14.69-72; Lc 22.58-62)*

²⁵ Bairo Jesure cū na caáto, Pedro p̄ame peero t̄p̄ua j̄umacōāmi mai. Bairi atore bairo q̄ĩ j̄ēniñawā:

—¿M̄ cūā, āni Jesús cū cabuerā mena macāācū mee m̄ ānicōāēt̄imiñati?

Pedro p̄ame Jesure q̄ĩtō, atore bairo ĩwī:

—Cū mee ȳ āniña.

²⁶ Tunu Pedro, cū caāmorō pataatac̄u ȳu sacerdote majā quetiup̄a paabojari majā mena macāācū p̄ame Pedrore atore bairo q̄ĩ j̄ēniñawī:

—¿Olivo wesep̄a Jesús mena m̄ caāno ȳ caññaatac̄na m̄ ānicōāēt̄imiñati?

²⁷ Pedro p̄ame bairo cū caĩrō, tunu ĩtocōāwī. Bairo Pedro cū caĩtori nimarōā, āboc̄u piiwī merē yua.

*Jesús ante Pilato**(Mt 27.1-2, 11-14; Mr 15.1-5; Lc 23.1-5)*

²⁸ Caifás ya wii Jesure cū cane etamiatana quetiup̄a Roma macāāc̄t̄u p̄ame cū neámá. Bairo Jesure cū neáná, romano majā majū quetiup̄a cū carotiboj̄a gobernador majū ya wiip̄a cū ne etowā. Bairo Jesure cū na caáto, merē busuñum̄gōcoap̄ú. Bairi judío majā Jesure cañeatana p̄ame romano majōc̄u ya wiire jāāgaema. Aperā romano majā ũna mena cañnigaena ānirī bairo baiwā. Bairo na cabaieticōāta, “Dios cū caññajorop̄u, jāā, carorije wapac̄na jāā tuabujiorā,” ĩrā, bairo baiwā. Bairi tunu ti wiire na cajáapata, na Pascua bose r̄m̄ na cauganuc̄r̄j̄erē ūgamas̄ēt̄ibujioricarāma.

²⁹ Bairo judío majā na cabairo ĩñarī, Pilato p̄ame na j̄ēniñau witiámí. Atope bairo na ĩwī:

—¿M̄jāā, ānirē ñe ũnie j̄ḡori ȳre cū busuj̄araná m̄jāā baiyati?

³⁰ Bairo cū caĩrō, atore bairo q̄ĩwā judío majā quetiup̄arā:

—Āni, cañu cū caāmata, m̄t̄ ānirē cū jāā neáp̄er̄ibujioatana —q̄ĩ ȳwā.

³¹ Bairo cū na caĩyuro, Pilato p̄ame na ĩwī tunu:

—Ānirē cū neánája. M̄jāā majū m̄jāā caátirotinuc̄r̄r̄ē bairo cū ása.

Bairo na cū caĩrō, na p̄ame bairo q̄ĩwā:

—Jāā, judío majā camasārē j̄icā ūcū cūārē jāā carotiro mena cū riao joroque jāā átimas̄ēt̄iña.

³² Bairi Jesús cū majūā, “Roro ȳ átiri ȳ paj̄ārocagarāma,” cū caij̄goyetic̄r̄cārōrē bairo baiw̄. ³³ Pilato p̄ame cū ya wiip̄a jāācoámí tunu. Bairo cū ya wiip̄a jāāetari, Jesure cū piijōjori, atore bairo q̄ĩ j̄ēniñañup̄:

—¿M̄a, judío majā Quetiup̄a Rey majū m̄ āniñati?

³⁴ Bairo cū caĩrō, Jesús p̄ame bairo q̄ĩñup̄ Pilatore:

—¿Bairo ȳ m̄ caij̄ēniñar̄j̄erē m̄ majūā ȳ mas̄irī, bairo miñati, o aperā p̄ame ȳre m̄ na caquetibujuro j̄ḡori bairije ȳ mi j̄ēniñañati?

³⁵ Bairo Jesús cū caĩrō, Pilato atore bairo q̄ĩñup̄:

—¿Toroque ȳ cūā judío majōc̄u ȳ āniñati? Cū mee ȳ āniña. M̄ ya yepa macāāna, sacerdote majā quetiup̄arā p̄ame ȳt̄ m̄ neat̄iri ȳ nuniama m̄rē. ¿Bairi ñerē na m̄ átibuic̄tiati?

³⁶ Jesús p̄ame Pilato bairo cū caij̄ēniñarō, atore bairo q̄ĩñup̄:

—Ati yepa macāāna quetiup̄arā na carotimas̄inuc̄r̄r̄ē bairo mee carotimas̄i ȳ āniña. Ati yepa macāāna quetiup̄arārē bairo ȳ caroti āninuc̄ata, ȳre caāmeoq̄ē ĩnotabojarā ȳ cūgobujioatac̄u, judío majā ȳ na cañemas̄ēt̄iparore bairo ĩ. Ȳ carotimas̄irō ati yepa mee niña.

³⁷ Bairo Jesús cū caĩrō, Pilato atore bairo q̄ĩ j̄ēniñañup̄:

—¿Bairi toroque Quetiup̄a Rey majū m̄ āniñati?

Bairo cū caĩrō, Jesús p̄ame atore bairo q̄ĩ ȳyup̄:

—Merē m̄ caĩrōrēā bairo cūā Quetiup̄a Rey majū ȳ āniña. Bairi caroa cariape macāājē majūrē ati yepa macāāna camasārē na quetibuj̄u acú, ati yepap̄u ȳ buiā ap̄ú.

Bairi nipetiro camasã caroa cariape macããjêrê catũgogarã pũame yũ caquetibũjuriere caroaro tũgousanucũñama.

³⁸ Pilato qũĩñupũ Jesure:

—¿Ñe ũnie to ãniñati caroa cariape macããjê mũ caĩrjê? —qũĩñupũ.

Jesús es sentenciado a muerte

(Mt 27.15-31; Mr 15.6-20; Lc 23.13-25)

Pilato Jesure bairo qũĩ jẽniñapeyo yaparori bero, witiásupi tunu. Bairo witiitari atore bairo judío majãrê na ĩwĩ tunu:

—Ñire di wãme ũno rorije cũ caátibuicutajere yũ bócaetimajũcõãña. ³⁹ Mũjãã pũame presopũ caãcũrê Pascua bose rũmũ caãno jĩcãũ cũ yũ cawiyoro mũjãã bonucũña. ¿Bairi judío majã Quetiupau Rey majũrê cũ yũ cawiyaro mũjãã boyati?

⁴⁰ Bairo Pilato na cũ caĩjẽniñarõ, na pũame nipetirã bairo ĩ awajawã:

—¿Cũrã cũ wiyocõãña! ¡Barrabás pũame roquere cũ wiyoya!

Mai, Barrabás pũame preso jorica wiipũ caãcũ ãmi, camasãrê na cũ capajĩãrĩqũẽ wapa jũgori.

19

¹ Camasã bairo na caĩawajaro tũgo, Pilato pũame Jesure na baperotiwĩ cũ ũmũ soldauare. ² Bairo soldaua pũame Jesure cũ baperi bero, pota juarica beto mena cũ rũpoare peowã. Tunu bairo cũ átiri, apero cũ jutiro jããwã cajũãrõ quetiupau rey cũ cajãñanucũrõ ũno majũrê. ³ Bairo Jesure cũ átiri, cũtuaca etanucãrĩ, atore bairije qũĩ boyetiepewã:

—¿Cũ ãnicõã ninucũáto ãni judío majã Quetiupau Rey tocãnacã rũmũ!

Bairo Jesure qũĩrĩ, cũ panucũwã cũ riapére.

⁴ Pilato pũame bairo na caáto, witiatĩri, atore bairo na ĩnemowĩ tunu:

—Caroaro tũgoñapeoñijate. Yũ pũamerã ãni di wãme ũno rorije cũ caátibuicutaje manimajũcõãña. Bairi cũ yũ piiwiyojopa mũjãã caĩñarõ.

⁵ Bairo Pilato cũ caĩrõ, Jesús pũame witiámĩ, pota juarica beto mena cũ rũpoare na capeoatacũ. Bairi apero jutiro cajũãrõ na cajãátacũ witietauwĩ. Bairo cũ cawitietaro, atore bairo na ĩwĩ Pilato:

—¿Roro mũjãã caátigau majũ, ãnia niñami!

⁶ Bairo Jesús cũ cawitietaro ĩñarã, sacerdote majã quetiuparã, bairi templo ñubuerica wii cacotebojari majã mena atore bairo ĩ awajajũgowã:

—¿Yucupãĩrũ cũ papuaturotiya! ¿Yucupãĩrũ cũ papuaturotiya!

Bairo na caĩawajaro, Pilato pũame atore bairo na ĩwĩ:

—Mũjãã majũ cũ neátĩ, yucupãĩrũ cũ papuaturocarájá. Yũ pũame di wãme ũno rorije cũ caátibuicutaje cũ yũ bócaetimajũcõãña —na ĩwĩ.

⁷ Bairo Pilato na cũ caĩrõ, judío majã atore bairo qũĩ yuwã:

—Jãã pũame jĩcã wãme bairo caátitotiri wãme jãã cũgoya. Bairo tiere tũgoñarĩ cũ cayasiro jãã boya, cũ majũã, “Dios macũ yũ ãniña,” cũ caĩtorije wapa jũgori.

⁸ Atore bairo na caĩrõ tũgori, Pilato pũame tunu butioro jãñurĩ uwitũgoñañupũ. ⁹ Bairo bairi Pilato Jesure cũ piijãátĩ, atore bairo qũĩ jẽniña bapoyupũ tunu:

—¿Mũna, noo macããcũ majũ mũ ãniñati?

Bairo Pilato cũ caĩ jẽniñamiatacũãrê, Jesús pũame cũ yueticõãñupũ.

¹⁰ Bairo Jesús cũ cayũeto ĩña, atore bairo qũĩñupũ:

—¿Norẽĩ yũ mũ yuetyati? ¿Mũ yũ capuaturocarotimasĩrjêrê, bairi tunu mũ yũ cawiyorotimasĩrjê cũãrê mũ masiẽtĩñati?

¹¹ Bairo Pilato cũ caĩrõ tũgo, Jesús pũame atore bairo qũĩñupũ:

—Dios, rotimasĩrĩqũẽrê mũ cũ cajoeticõãta, mũ rotimasĩẽtĩbujioũ. Bairi yũre cabũsjãbuitirocaatacũ pũame mũ carorije wapa netõjãñurõ buicutiyami.

¹² Bairo cabairi nimarõã, Pilato p̄ame Jesure cū wiyogu t̄goña mac̄apeyomiñup̄. Bairo baimic̄ã, nop̄e bairo majũ átimasĩesup̄. Bairo Pilato cū cabairo ñnarã, judío majã p̄ame atore bairo q̄iãwã:

—¡Ni ùc̄ã cū caboroa cū majũã rey quetiup̄a majũ cañigat̄goña p̄ame emperador wapac̄a majũ ãc̄ã baiyami! ¡Bairi cū ùc̄ã caãc̄ã Jesure cū m̄a cawiyoroticõãta, m̄a cūã emperador quetiupaure cateeire bairo m̄a tuabujio!

¹³ Atoze bairo cū na caĩrj̄er̄e t̄go, Pilato p̄ame Jesure cū p̄iwiya árotiwĩ ùtã mena na cawerica yepar̄a. Ti yepa ȳa yaye hebreo mena Gabata wãmec̄tiya. Bairo cū atírotiri, Pilato p̄ame camasãr̄e na cū caj̄eniñabesenuc̄r̄op̄a ruiwĩ. ¹⁴ Mer̄e ti r̄um̄er̄e pasaribota nicoap̄a. Mer̄e ti r̄um̄a bose r̄um̄a Pascua j̄ugoye macãã r̄um̄a ãno baiw̄a yua. Pilato judío majãr̄e bairo na ñwĩ tunu:

—¡Ñia niñami m̄ajãã Quetiup̄a Rey majũ!

¹⁵ Bairo Pilato na cū caĩr̄o, judío majã p̄ame atore bairo ñ awajawã:

—¡C̄ã riaáto! ¡C̄ã riaáto! ¡Yuc̄p̄ãĩr̄a cū papuaturotiya!

Bairo cū na caĩr̄o t̄go, Pilato p̄ame bairo na ñwĩ:

—¡Dop̄ẽ m̄ajãã Quetiup̄a Reyre yuc̄p̄ãĩr̄a cū ȳa papuatu rotibujiocti?

Bairo Pilato na cū caĩr̄o, sacerdote majã quetiup̄arã p̄ame atore bairo q̄iãwã:

—¡Jãã quetiup̄a majũ, emperador j̄icããã jãã c̄ugoya! ¡Bairi cū netõr̄o quetiup̄a caãc̄ã apeĩ maniñami!

¹⁶ Bairi yua, tocãrõã Pilato p̄ame Jesure na nunirocacõãwĩ, yuc̄p̄ãĩr̄a cū na capapu- aturocamasĩparore bairo ñ. Na p̄ame Jesure cū necoámã yua.

Jesús es crucificado

(Mt 27.32-44; Mr 15.21-32; Lc 23.26-43)

¹⁷ Bairo cū neánã yua, Jesure yuc̄p̄ãĩr̄e cū p̄sarotiri, cū neámã Calavera cawãmec̄- top̄a. (Calavera ñr̄o, Gólgota, o “r̄upoa coro” ñgaro ñna ȳa yaye hebreo mena.) ¹⁸ Top̄a cū ne etari yua, yuc̄p̄ãĩr̄a cū papuatuwã. Cū mena j̄icãr̄o aperã cūãr̄e yuc̄p̄ãĩr̄a na papuatuwã. J̄icãã caãc̄o n̄gõã p̄amer̄e, apeĩ cariape n̄gõã p̄amer̄e na papuatuwã yuc̄p̄ãĩr̄a jeto yua. ¹⁹ Bairo cū na capapuaturu bero, Pilato p̄ame yuc̄p̄ãĩr̄a atore bairo ñ woaturiquere Jesús r̄upoa buip̄a papuatu rotijoyupi: ÑNI, JESÚS NAZARET MACÃÃC̄J̄ JUDÍO MAJÃ QUETIUP̄A REY MAJũ NIÑAMI. ²⁰ Bairo na cawoatuatajere capããr̄p̄a judío majã ñnarã yuc̄p̄ãĩr̄a woaturique caĩbus̄usarijere. Mai, Jesure yuc̄p̄ãĩr̄a na capapuaturicap̄a p̄ame macãtuaca jãñurĩ ãm̄a. Bairi capããrã camasã ñnarã etawã. Tunu bairo Jesús r̄upoa bui na caĩwoatuataje cūã ato cãnacã bus̄urica risero mena na cawoaturique ãm̄a: Hebreo yaye bus̄urique mena, latín yaye bus̄urique mena, griego yaye bus̄urique mena cūãr̄e woaturique ãm̄a. ²¹ Tore bairo woaturique caãno j̄ugori, sacerdote majã quetiup̄arã judío majã p̄ame atore bairo q̄iñup̄arã Pilatore:

—“Ñni, judío majã Quetiup̄a Rey majũ niñami,” ñ woateticõãña. Atoze bairo p̄ame ñ woatuya cū r̄upoa buire: “Ñni niñami, ‘Ȳna, judío majã Quetiup̄a Rey majũ ȳa ãniña,’ cū majũã caĩbus̄u niñami,” ñ woatuya —q̄iñup̄arã Pilatore.

²² Bairo na caĩrj̄er̄e t̄gori, Pilato p̄ame atore na ñ ȳuyup̄a:

—Ȳna cawoaturotiataje mer̄e woaturiquea tuacõãr̄o baiya. Dop̄ẽ ȳa wasoa masĩẽt̄iña tunu.

²³ Cabero yua, soldaua Jesure yuc̄p̄ãĩr̄a cū papuaturi bero, Jesús jutiro bui macããtõ ãnatõr̄e ãmeo wobatowã. Bapariãnacã seero majũ wobatori ãmeo nuniwã j̄icãr̄o jeto yua. Cū jutiw̄a cūãr̄e newã soldaua majã. Mai, ti jutiw̄a p̄ame j̄icãp̄ãĩ jutipãĩr̄eã na caeruiátaw̄a ãm̄a. ²⁴ Bairi soldaua p̄ame atore bairo ãmeo ñwã tocãnacãũr̄a:

—Ati jutirora marĩ wobatoeticõãto. Bairo p̄ame marĩ átiroa: Número mena cõñarĩ marĩ ãmeo w̄enunito. Bairo átiri, marĩ masĩgarã Jesús jutirore canepaure yua —ãmeo ñwã soldaua.

Mai, atore bairo Dios ya tutip̄a Jesús jutirore na caátipeere na caĩwoaturiquere bai etaro baiw̄a. Atoze bairo ñna: “Ȳna jutirore ãmeo wobatogarãma. Bairi tunu ȳa jutiw̄a

cũārē número mena cõñarĩ ãmeo wẽnunirĩ masĩgarãma yũ jutiware canepaure,” ĩ woatuyupa Dios ya tutipũ soldaua majã bairo Jesús jutirore na caãmeo átipeere yua.

²⁵ Bairo Jesure yucũpãĩrũ cũ na capapuatunũcõátatotũ ĩñarã etawã María Jesús paco, apeo cũ mũgõ María Cleofas nũmo, bairi María Magdalena yua. ²⁶ Bairi Jesús pũame cũ pacore ĩñarĩ, bairi yũ, Jesús cũ cabuei, cũ camai majũ cũārē ĩñarĩ, atore bairo cõ ĩwĩ:

—Caaco, cũã, mũ macũ majũrē bairo caãcũ mũ mena tuayami.

²⁷ Bairi yũ cũārē atore bairo ĩiwĩ tunu:

—Cõã, mũ paco majũrē bairo caãcõ mũ mena tuayamo.

Atore bairo Jesús yũre cũ caĩrõ tũgo, yũ pũame yũ ya wiipũ cõ yũ jũgo ãniacoárpũ yua.

Muerte de Jesús

(Mt 27.45-56; Mr 15.33-41; Lc 23.44-49)

²⁸ Bairi atore bairo ĩ yaparo, merē Jesús masĩrĩ cũ pacũ Dios cũ caátiroticũrĩqũērē áti yaparopeyori, bairi Dios ya tutipũ na caĩwoatujũgoyeticũrĩcãrõrē bairo to baiáto ĩ, atore bairo ĩwĩ Jesús:

—¡Yũ ñeme jipijãñucũrũ!

²⁹ Mai, na pũame jĩcãrũaca use ocorũ carorije capiyarijere cũgoyupa. Bairi Jesús, “Yũ ñeme jipijãñucũrũ,” cũ caĩrõ tũgo, tie use oco carorije capiyarijere mena carupajitia mena hisopo na caĩrĩcũ rũrũ mena jiyaturi use ocorũ carorije capiyarijere mena yose nerĩ, Jesús riserorũ ñumũgõ etowã tie carorijere, “Cũ etiáto,” ĩrã yua. ³⁰ Bairo cũrē na caáto, Jesús pũame tie use oco carorije capiyarijere etiwĩ. Bairo tie use oco carorijere eti yaparori, atore bairo ĩwĩ Jesús:

—Caacũ, yũ mũ caátiroticũrĩqũērē merē nipetiro jĩcãrõ tũni yũ átiyaparopeticõãña.

Bairo ĩ yaparo, cũ rũpoare rocayo riacoámĩ Jesús yua.

Un soldado abre con su lanza el costado de Jesús

³¹ Ti rũmũ pũame bairo Jesure cũ na capajĩarĩ rũmũ Pascua bose rũmũ jũgoye macãã rũmũ ãmũ. Bairi judío majã na rupauri ãnajē yucũpãĩrĩrũa ape rũmũ na cayerijãrĩ rũmũrē catusaro boema. Mai, ti rũmũ pũame judío majã na cayerijãrĩ rũmũ caãnimajũrĩ rũmũrē bairo caãni rũmũ ãmũ. Bairi ti rũmũ jũgoyepũa Pilato na capapuatatanarē, tãmurĩ na riaáto ĩrã, na ñicããrĩrē cũ capapererotiro boyuparã. Bairo átiri na rupauri ãnajē cũārē na cũ cajereruio rotiro boyuparã. ³² Bairo na caĩrõ jũgori yua, Pilato pũame cũ yarã soldauare na joyupi, na capapuatatanarē na ñicããrĩrē na capapereparore bairo ĩ. Na pũame yua caãnijũgou apei Jesutu ape nũgõã na capapuatatacũ cũārē na ñicããrĩrē paperecõãwã. ³³ Bairo átiãna, Jesús cũārē cũ ñicããrĩrē papegarã na caĩñarõ, merē cariaacoatacũrũ ãmi. Bairi cũ ñicããrĩrē papereema.

³⁴ Bairo na caáperimiatacũārē, jĩcãũ na mena macããcũ soldau pũame cũ ãpõã besuro mena cũ waru majũ cũ jareõhawĩ. Bairo cũ caáto, rií, oco cũã witiwũ cũ cajareori opere yua. ³⁵ Mai, atie yũ caquetibũjuriyere yũ majũpũa ñiñawũ. Bairi yũ caĩñarĩqũērē cariapea mũjãã quetibũjũ yũ átiya, mũjãã tiere tũgori Jesucristore caroaro mũjãã catũgõũsaparore bairo ĩ yua. ³⁶ Dios ya tutipũ bairo na caátipeere na caĩwoatujũgoyeticũrĩcãrõrēã bairo baietawũ. Bairo ĩ woatuyupa ti tutipũre mai: “Cũ õwãrõ jĩcã õwãrõ ũno papebojaecoetigarõ,” ĩ woatuyupa. ³⁷ Apero cũārē atore bairo ĩ woatujũgoyeticũñupã: “Jĩcãũ na cajareoricũre camasã qũĩñagarãma,” ĩñupã tie cũārē.

Jesús es sepultado

(Mt 27.57-61; Mr 15.42-47; Lc 23.50-56)

³⁸ Tie bero José cawãmecũcũ Arimatea macããcũ pũame cũ jẽniñupĩ Jesús rupauri ãnajērē. Mai, José pũame Jesure catũgõũsau ãmi. Baipũa, baujaro mee catũgõũsanucũũ ãmi, judío majã quetiuparãrē cauwi ãnirĩ. Bairo cũ cajẽnirõ, Pilato pũame cũ yũri, cũ rupauri ãnajērē cũ neárotiyupũ Josere yua. Bairo cũ caátirotiro yua, José pũame Jesús rupauri ãnajērē necoásupi. ³⁹ Apei jo caãnacũ, jĩcãni ñamipũ Jesure cabũsupẽnietaricũ Nicodemo cũã cũ ĩñau ásupi. Bairo ĩñau ácũ, treinta kilos cãrõ majũ caroa cajutiñurĩjē mirra, áloe mena asuriquere jeasupi, Jesús rupauri ãnajērē cũ waregũ. ⁴⁰ Bairi José

Nicodemo mena Jesús rupauri ānajērē nerī, jutii wēērī mena cū duruayuparā. Bairo cū duruagarā jūgoye, cajutiñurījē Nicodemo cū cajeatíataje mena wareyuparā cū rupauri ānajērē. Mai, judío majā, na ñicūjāā ānanarē bairo cariarārē na caátinucūrī wāme ām̄. Bairi tore bairo cū ásuparā. ⁴¹ Mai, Jesure yucupāīr̄m̄ na capapuaturocaricaro p̄ame jīcā wese t̄p̄m̄ ām̄. Ti wesep̄re ām̄ jīcā ope ūtā ope mai jīcāū camasoc̄m̄ rupauri ānajērē na cacūñaeti ope. ⁴² Ti opep̄m̄ Jesús rupauri ānajērē cūñupā. Catuacā ām̄ ti ūtā ope p̄ame mai. Bairi toa cū cūcōāñupā Joséjāā yua. Tunu bairoa ti ñamicā caāno merē judío majā na cayerijāpa r̄m̄m̄ nijūgoro baiw̄m̄ yua. Bairi tām̄rīā ti ūtā opep̄m̄ cūñupā Jesús rupauri ānajērē.

20

La resurrección de Jesús

(Mt 28.1-10; Mr 16.1-8; Lc 24.1-12)

¹ Cabero ape semana cañijūgori r̄m̄m̄ cabusato ñña, canaitīā jāñurōp̄ma María Magdalena p̄ame Jesús masā opep̄m̄ ññaó ásupo. Bairo top̄m̄ etao, ūtā tii masā ope biarica tii aperop̄m̄ caāno ññañupō. ² Bairo cabairo ñña, jāāt̄m̄ p̄ame at̄m̄ tunuasúpo. Jāā p̄ame ato cānacāñ jāā ām̄: ȳm̄, Jesús cū cabuei, cū camai majū, Simón Pedro mena jāā ām̄. Jāāt̄m̄ etao, atore bairo jāā ī quetib̄j̄m̄wō:

—¡Marī Quetiup̄m̄ rupauri ānajērē aperop̄m̄ necoaura! ¡Noop̄m̄ cū cūatanama ī masīā maniña! —jāā ī quetib̄j̄m̄wō.

³ Bairo jāā cō caīquetib̄j̄m̄uro tūgo, p̄ugarāp̄ma Simón Pedro mena Jesús masā opep̄m̄ jāā ññaráp̄. ⁴ Bairo ññaráná, p̄ugarāp̄ma at̄m̄ri jāā áp̄. Bairo at̄m̄ri áná, ȳm̄ p̄ame Simón Pedro netōjāñurō ȳm̄ at̄m̄w̄. Bairi Simón Pedro jūgoye Jesús masā ope ānatōp̄m̄ ȳm̄ etacoáp̄. ⁵ Bairo etau, ti masā opere murī jāñurī ññañō jow̄. Juti wēērī jeto baucūñaw̄. Ȳm̄ jāáp̄ew̄m̄ ti masā opere bair̄ma. ⁶ Ȳm̄ berore ti masā opep̄m̄ ȳm̄ caāno, ȳm̄ ēm̄uetawī Simón Pedro. Cū p̄ame ti masā opep̄m̄ ññacōā jāámí. Bairi cū cūā ññawī juti wēērīrē. ⁷ Ape juti asero Jesús r̄p̄oare na caūmamiatato, apeye juti wēērī mena jīcārōā āmew̄. Ricaatip̄m̄ tupetutia cūrīcārō cūñaw̄. ⁸ Ȳm̄, Simón Pedro jūgoye caetaatac̄m̄ cūā ti masā ope p̄upeap̄m̄ ȳm̄ jāācoáp̄ yua. Bairo nipetirije cabaiatajere ññarī, cariape majū “Caticoap̄i Jesús,” ñi tūgoñamasīw̄ yua. ⁹ Mai, jāā p̄ame jāā masīētīcōā recōāw̄ Dios ya tutip̄m̄, “Mesīare cū na capajīārocaro bero catiḡm̄i tunu,” na caīwoatujūgoyeticūrīqūērē. ¹⁰ Bairo Jesús masā opep̄m̄ caññaratíatana jāā tunucoáp̄ jāā ya wiip̄m̄ yua.

Jesús se aparece a María Magdalena

(Mr 16.9-11)

¹¹ María Magdalena p̄ame Jesús masā ope t̄p̄ma oticōā tuaámo. Bairo otiona, Jesús masā ope ānatōp̄m̄ murī ññañō joyupo. ¹² Bairo áco, ññañupō p̄ugarā ángelea majārē caroa juti botirije cajāñaatana Jesús rupauri ānajērē na cacūata opep̄m̄ na caruiro. Na, ángelea majā p̄ame Jesús rupauri ānajērē na cacūatap̄m̄re ruiyuparā. Jīcāñ Jesús r̄p̄oa caāniatap̄m̄re, apei cū r̄p̄ori caāniatap̄m̄re ruiyuparā. ¹³ Na, ángelea majā p̄ame top̄m̄ ruirā, María Magdalenarē atore bairo cō ī jēññañuparā:

—M̄ma, ¿nop̄ēīō m̄ otiyati?

Bairo cō na cañjēññarō tūgo, María Magdalena p̄ame atore bairo na ññupō:

—Ȳm̄ Quetiup̄m̄ rupauri ānajērē aperop̄m̄ cū necuupa. “Noop̄m̄ cū neatanama rita,” ñi masīētīña. Bairi ȳm̄ yap̄ap̄ujāñña —na ññupō ángelea majārē.

¹⁴ Bairo ángelea majārē na ī yap̄aro, āmejoren̄cā ññagona, Jesure qūññañupō yua. Bairo qūññamīocūā, María Magdalena p̄ame, “Jesua ññami,” ī masīēsupo. ¹⁵ Bairo cō cabairo ñña, atore bairo cō ññup̄ Jesús p̄ame:

—M̄ma, ¿nop̄ēīō m̄ otiyati? ¿Ñam̄rē macāō m̄ baiyati?

Mai, cō p̄ame, “Oterica wesere cacotei ācūmi,” ī tūgoñarī atore bairo qūññupō:

—M̄m̄, Jesús rupauri ānajērē aperop̄m̄ m̄ cacūata, ȳm̄ quetib̄j̄m̄yua. Bairo m̄ caque-tib̄j̄m̄uro, ȳm̄ p̄ame cū rupauri ānajērē macāō ágo ñña —qūññupō.

¹⁶ Bairo cūrē cō caĩrō tũgo, Jesús p̄ame atore bairo cō ĩñup̄:

—¡María!

Bairo Jesús cō cū caĩrō tũgo, María Magdalena p̄ame ãmejoren̄cārī, bairo qũĩñup̄o Jesure hebreo majã b̄s̄urique mena:

—¡Rabuni! (Mai, ati wãme, “Yure cabuei,” ĩgaro ĩña yu yaye hebreo majã mena.)

¹⁷ Jesús p̄ame María Magdalenarē bairo cō ĩñup̄:

—Yu p̄ñaeticōãña. Yu Pacu t̄p̄u yu wãmuár̄ep̄u mai. Bairi yu yarã yu bairãrē bairo cañarē atore bairo ñi quetib̄uj̄bojaoja: “Yu Pacu Dios t̄p̄u wãmucoáḡu yu baiya mai. Cū, yu Pacu Dios p̄ame m̄jãã Pacu majũ niñami. Cũã niñami yu Pacu Dios majũ. M̄jãã cũãrē, m̄jãã Pacu Dios majũ niñami,” cō ĩ quetib̄uj̄u rotijoyuru Jesús María Magdalenarē.

¹⁸ María p̄ame bairo Jesús cō cū caĩquetib̄uj̄u rotijoro tũgo, jicoquei jãã cū cabuerã cañinuc̄atana t̄p̄u quetib̄uj̄u aticoasupo. Bairo jãã t̄p̄u etao, María Magdalena Jesure cō caĩñaatajere, bairi cū caquetib̄uj̄u rotiataje cũãrē jãã quetib̄uj̄u w̄o yua.

Jesús se aparece a los discípulos

(Mt 28.16-20; Mr 16.14-18; Lc 24.36-49)

¹⁹ Ti semana cañijũgori r̄m̄u María Magdalena Jesure cō caĩñaata r̄m̄u merē naiocoato baiwu. Bairi jãã, Jesús cū cabuerã cañimiatana p̄ame caroaro jãã cañi wii joperire biari jãã neñawũ. Jãã, Jesús cū cabuerã cañimiatana p̄ame judío majã quetiuparãrē uwirã, bairo jãã cañi wii joperire biari jãã neñawũ. Bairo jãã caneñarō, Jesús p̄ame jãã recomacã majũ buia n̄cãetawĩ. Bairo jãã t̄p̄u buianucã etau, atore bairo jãã ĩ j̄eniwĩ:

—¡Caroa yeri c̄utaje m̄jããrē cū joáto Dios! —jãã ĩ j̄eniwĩ Jesús.

²⁰ Bairo jããrē ĩ j̄eni yaparori, cū wãmorirē na capapua cãm̄itiátajere jãã ĩñowĩ. Tunu bairoa cū warure na cajareo cãm̄itiáta ope cũãrē jãã ĩñowĩ. Bairo cacatiatacu cū cañnorē ĩñarĩ yua, jãã p̄ame butioro jãã tũgoña ̄seaniwũ. ²¹ Bairo jããrē ĩñorĩ bero, tunu bairo jãã ĩ j̄eninemowĩ Jesús:

—¡Caroa yeri c̄utaje m̄jããrē cū joáto Dios! Yu Pacu p̄ame m̄jããtu ati yeparu yu jowĩ. Bairi yu cūã m̄jããrē ati yepa macããna camasã watoaru m̄jãã yu joya, caroa quetire camasãrē na m̄jãã caquetib̄uj̄umasiparore bairo ĩ.

²² Bairo jãã ĩrĩ bero, jãã buire putibatori, atore bairo jãã ĩwĩ:

—Esp̄ritu Santore m̄jãã yu joya ãmerē. Cūrē cū bocãñeña yua m̄jãã mena cañnipaure. ²³ Tunu bairoa ni j̄icãũ ũcūrē roro cū caátiere cū m̄jãã camasiriyobojata, carorije cawapa cũgoecure bairo tuagumi. Bairi tunu ni ũcūrē cū carorije wapare cū m̄jãã camasiriyobojaticōãta, carorije cawapa cũgona tuacōãgumi —jãã ĩwĩ Jesús.

Tomás ve al Señor resucitado

²⁴ Mai, jãã, p̄ga wãmo peti r̄pore p̄ga p̄enirō cañnacãũ Jesús cū cabuerã mena macããcũ j̄icãũ, Tomás cawãmecucu apeyera “Gemelo” na caĩpiinuc̄ũ p̄ame jãã mena ãmewĩ Jesús cū cabuiaeta jũgoripaure. ²⁵ Bairi cabero, jãã, Jesús cū cabuerã p̄ame jãã mena merē cū caño yua, atore bairo cū jãã ĩ quetib̄uj̄umiwũ Tomárē:

—Marĩ Quetiupau Jesure cū jãã ĩñaap̄.

Bairo cū jãã caĩquetib̄uj̄umiatacũãrē, atore bairo jãã ĩ yucōãwĩ:

—Jesús wãmorirē na capapua cãm̄itiátajere ĩñarĩ, yu wãmojũã mena ti opere yu capãñaeticōãta, cariape m̄jãã yu tũgoetiḡu. Tunu bairoa cū waru na cajareoáta opere yu wãmo mena yu capãñaeticōãta, cariape m̄jãã yu tũgoetimajũcōãḡu —jãã ĩ yucōãwĩ Tomás.

²⁶ Cabero, j̄icã wãmo peti itia p̄enirō cãnacã r̄m̄u canetōrō bero, tunu jãã, Jesús cū cabuericarã jãã neñawũ tunu jãã ya wii pupearu. Bairo ti watoa jãã caneñaripaure Tomás cũã ãmi yua jãã menarē. Caroaro ti wii jopeerire jãã biatupeyocōãwũ. Bairo jãã caátimiatacũãrē, Jesús p̄ame jãã t̄p̄u jãã buiaetawĩ. Bairo jãã watoaru etari, atore bairo jãã j̄eniwĩ:

—¡Caroa yeri c̄utaje m̄jããrē cū joáto Dios! —jãã ĩ j̄eniwĩ Jesús.

²⁷ Bairo jáã í jēnirí bero, Jesús Tomárē atore bairo qũiwĩ:

—Íñaña yu wāmorĩrē na capapua cāmitiátaje cāmiirē. Bairo ñnarĩ, mu wāmojũã mena ñujoñaña ti cāmiirē. Tunu bairoa mu wāmo mena yu waru na jareoáta cāmirōrē pãñau asá. Cariape catũgoecu majũ āmerícōña. ¡Cariapea tũgoya mu cũã!

²⁸ Bairo Jesús cũ cã caĩrō, atore bairo Tomás puame qũĩ nũcũbũgocōãwĩ yua:

—¡Yu Quetiupau, yu netōrō caãcũ Dios majũ mu ãniña! —qũiwĩ.

²⁹ Bairo cũ caĩrō tũgo, atore bairo qũiwĩ Jesús Tomárē:

—¿Amerē yure ñnarĩpu cariapea yu mu tũgousayati? ¡Useanirĩ na ãmarō noa ñna ñnaetimirãcũã cariape catũgousanucũrã!

El porqué de este libro

³⁰ Baipea, Jesús capee majũ caroa Dios yaye mena cũ caáti ñnomasĩrĩjērē jáã áti ñnonucũwĩ. Tie nipetirijere ati tutipure yu woatu quetibũjupeyoetiya. ³¹ Bairo woatu peyoetimicũã, atie mujããrē yu caquetibũjuwoaturijere mujãã yu quetibũjucũña, tiere ñnarĩ cariapea Jesús Dios macũ, Dios cũ cajou Mesías cũ cañierē mujãã camasĩparore bairo í. Bairo cũrē cariape tũgousari, mujãã puame yeri capetietie cũ cajorije majũrē mujãã cũgogarã yua.

21

Jesús se aparece a siete de sus discípulos

¹ Cabero Jesús, jáã, cũ cabuerãrē jáã baujaetawĩ tunu Tiberias utabucura cawāmecutira tũnipu. Ato bairo baiwu: ² Topure caãna ato cānacãũ jáã amu: Simón Pedro, Tomás cawāmecucu apeyera Gemelo na caĩpiinucũũ, Natanael, Galilea yepa Caná cawāmecuti macã macããcũ cũã ãmi. Jáã, Zebedeo pũnaa cũã puagarãpu jáã amu. Bairi tunu jáã mena macããna puagarã aperã cũã ãma.

³ Bairo topu jáã caãno, Simón Pedro puame atore bairo jáã iwĩ:

—Wai wei ácu yu baiya —jáã iwĩ.

Bairo jáã cũ caĩrō, jáã cũã bairo cũ jáã iwũ:

—Jãã cũã mu mena jáã wai werágãrã —cũ jáã iwũ.

Bairo qũirĩ yua, cũmuarpu ájããrĩ jáã acoápu, wai weránã. Bairo wai werámirãcũã, ti ñnamirē jáã wai pajĩãẽpũ.

⁴ Bairo jáã cabaiãno, cabusuñumũgōatĩpu, Jesús puame ti utabucura tũnipu bauetawĩ. Bairo cũ cabuetao, jáã cũ cabuerã puame, “Cũã, Jesús niñami,” jáã í masĩẽpũ, qũĩñnamirãcũã yua. ⁵ Bairi Jesús puame atore bairo jáã í jēniñawĩ:

—Yu yarã, ¿mujãã wai pajĩãẽtiñati? —jáã í jēniñawĩ.

Bairo cũ caĩjēniñarō, bairo cũ jáã iwũ:

—Jãã pajĩãetiapũ.

⁶ Jesús puame tiere tũgori, bairo jáã iwĩ:

—Bapire cariape nũgōã puame wēroca ñuajoya. Bairo ána, capããrã mujãã wai pajĩãgarã —jáã iwĩ.

Bairo cũ caĩrō, cũ carotirore bairo jáã apu. Bairi yua, bairo jáã caáto, dope bairo bapire jáã áti tũgãmũgōpãmno jomasĩẽpũ, capããrã majũ bapire wai na cajããrō jũgori yua.

⁷ Mai, yu, bũtioro Jesús cũ camainucũũ puame wai capããrã na cajããrō ñnarĩ, Pedroro atore bairo cũ ñiwũ:

—¡Marĩ Quetiupaua niñamima! —cũ ñiwũ.

Bairo yu caĩrō tũgo, Pedro puame jicoquei jáã Quetiupau Jesure qũĩñamasĩrĩ, uwaro cũ jutirore jãña, riapũ rocañuarĩ baacoámĩ, Jesús tũpu ácu. ⁸ Jáã, cũ cabuerã puame bapire wai jiraricu majũ jáã tũgã pããpu cũmua capairica mena paputiro tũnipu. Mai, jáã puame jõpu mee, paputiro wijaro cien metros cãrō jãñurĩã caãnoi bapire jáã tũgãpããpu, wai capããrã majũ na cajããrō ñnarĩ. ⁹ Bairi yua, jáã puame paputiorpu maa etanũcãrã, peero riorica peerore jáã ñhawũ. Bairi ti peeropũ wai jĩcãũ pũõnũcõrĩcũ cũãrē jáã ñhawũ. Pan cũã amu ti peero ture. ¹⁰ Paputiro tũnipu jáã camaa nũcãrō ñna, Jesús puame atore bairo jáã iwĩ:

—Jícäärã ùna ãmeacã mujãã cawai pajjãetarãrẽ na jeasá ato pũame —jãã ïwĩ.

¹¹ Bairo Jesús jãã cũ caĩrõ tũgo, Simón Pedro pũame cũmuapũ etajãã, bapire tũgãatĩ, raputiropũ wai capããrã na cajããrĩcũrẽ tũgãmojowĩ. Mai, capacarã jeto ciento cincuenta y tres majũ wai capããrã ti bapire jãñupã. Bairo ti bapire capããrã majũ wai na cajããmiatacũãrẽ, tii bapĩ pũame woepũ. ¹² Jesús pũame bairo Pedro waire, bapĩ mena raputiropũ na cũ caweemocũ yaparoro ñña, atore bairo jãã ïwĩ:

—Tiaya. Uga wãcãrasá mai mujãã cũã —jãã ïwĩ Jesús.

Jãã pũame merẽ, “Marĩ Quetiupũ Jesua niñami,” jãã ï masĩcõãwũ. Bairi bairo jãã cũ caĩrõ, jãã pũame jícãũ ùcũ pũamena, “¿Ñamũ majũ mũ ãniñati?” cũ jãã ï jëniñapũ Jesure. ¹³ Bairi yua, Jesús pũame pããrẽ nerĩ, jãã batojowĩ. Wai cũãrẽ torea bairo jãã batojowĩ.

¹⁴ ãme mena merẽ itiani majũ Jesús, jãã, cũ cabuerã caãnimiatanarẽ, cũrẽ na capajjãrocaro bero cacatitunuatapũ jãã tũpũre buiaeta ññoũ baiwĩ Jesús.

Jesús habla con Simón Pedro

¹⁵ Bairo jãã caugawãcã yaparoro bero, Jesús pũame Simón Pedre atore bairo qũĩ jëniñawĩ:

—Simón, Juan macũ, mũrẽ ñiña: ¿ãnoa mũ baparã netõjãñurõ yũ mũ maiñati?

Bairo Jesús cũ caĩrõ tũgo, Simón Pedro pũame atore bairo qũĩ yãwĩ:

—Yũ Quetiupũ, mũ yũ maimajũcõãña. Merẽ mũ masĩña mũ yũ camairĩjẽrẽ.

Bairo Pedro cũ caĩrõ, Jesús pũame bairo qũĩwĩ:

—Baiupa, toroque yũ caquetibũjũcũrĩjẽrẽ cariape catũgoũsarãrẽ caroaro na coteri na jũgoãña.

¹⁶ Bairo Jesús Pedre qũĩ quetibũjũ yaparo, bairo qũĩ jëniñanemowĩ tunu:

—Simón, Juan macũ, mũrẽ ñiña: ¿Mũa, cariapea yũ mũ maiñati?

Bairo Jesús cũ caĩjëniñarõ, atore bairo qũĩwĩ Pedro:

—Yũ Quetiupũ, mũ yũ maimajũcõãña. Merẽ mũ masĩña mũ yũ camairĩjẽrẽ.

Bairo Pedro cũ caĩrõ, Jesús pũame bairo qũĩwĩ:

—Baiupa, toroque yũ caquetibũjũcũrĩjẽrẽ cariape catũgoũsarãrẽ caroaro na coteri na jũgoãña.

¹⁷ Bairi yua ãme mena merẽ itiani majũ atore bairo qũĩ jëniñanemowĩ Pedre:

—Simón, Juan macũ, mũrẽ ñiña: ¿Mũa, yũ mũ maiñati?

Bairo Jesús itiani majũ cũ cũ caĩjëniñarõ jũgori, tũgoñarĩqũẽ pairique mena atore bairo qũĩ yãwĩ Pedro Jesure:

—Yũ Quetiupũ, nipetirije yũ mũ masĩña. Mũ masĩña merẽ mũ yũ camairĩjẽ cũãrẽ.

Bairo Pedro cũ caĩrõ, Jesús pũame bairo qũĩwĩ:

—Baiupa, toroque yũ caquetibũjũcũrĩjẽrẽ cariape catũgoũsarãrẽ caroaro na coteri na jũgoãña. ¹⁸ Cariape mũ ñiña: Cawãmaũ ãcũ, mũ caborore jutiro jãñarĩ, noo mũ caboropũ mũ ãñesãñucũñupã. Mũ cabũcũaro yua, aperã camasã pũame mũ wãmorĩrẽ ñumũgõrĩ, mũ juti jããrĩ, mũ caãgaetopũ mũ neãrocagarãma yua —qũĩwĩ Jesús Pedre.

¹⁹ Mai, bairije Pedre Jesús cũ caĩquetibũjũata, Pedro cũ cariape wãmerẽ ï quetibũjũ masĩõgũ ïwĩ Jesús. Bairo Pedro cũ cabairiapee jũgori camasã Dios cũ catutuarijere na cũ caĩñopeere ï quetibũjũ ïwĩ Jesús. Bairo ï quetibũjũ yaparo, bairo qũĩwĩ Jesús tunu Pedre:

—¿Nipetirije yũ caãtiãninucũrõrẽ bairo caroaro áticõã ninucũña! —qũĩ cũwĩ Jesús Pedre yua.

El discípulo a quien Jesús quería mucho

²⁰ Cabero Jesús cũ caĩquetibũjũro bero, Pedro pũame ãmejore ññaũ yua, yũ majũrẽ ñiñacõãwĩ, yũ, butioro Jesús cũ camairẽ. Mai, yũ pũame Jesús mena jĩcãrõ jãã caũgarui tũsari watoa Jesús cũtuaca ruiri, atore bairo cũ caĩjëniñarĩcũã yũ ãniña: “Yũ Quetiupũ, ¿ni majũ mũrẽ, bairo qũĩ bũsũjã buitirocaũati?” cũ caĩjëniñarĩcũã yũ ãniña. ²¹ Bairo yũ ãmejore ññarĩ, atore bairo Jesure qũĩ jëniñawĩ Pedro:

—Yũ Quetiupũ, ãnira, ¿dope bairo cũ to bairoati? —qũĩ jëniñawĩ Jesús.

²² Bairo Pedro cū caĩjēniñarō, bairo qũĩwĩ Jesús:

—Cũ cabaiyasicoapata cũãrē, o ati yeparu tunu yu caetaro cū cacaticōãmata cũãrē, m̄ camasĩpee mee niña. M̄a, tiere tãgoñarĩ mee, nipetirije yu caátianinucũrōrē bairo caroaro áticōã ninucũña —qũĩwĩ Jesús Pedrorē.

²³ Atore bairo Pedro Jesure cū caĩjēniñarō, Jesús cū caĩquetibũjũataje queti etacoasupa Jesús yarã ñubueri majãpũre: “Juan riaetigũmi. Caticōã nigũmi,” ĩrĩqũē queti. Bairũa, Jesús pũame yũre, “Riaetigũmi,” ĩ mee bairo qũĩ quetibũjũwĩ Pedrorē. Atore bairo jeto ĩwĩ: “Cũ cabaiyasicoapata cũãrē, o ati yeparu tunu yu caetaro cū cacaticōãmata cũãrē, m̄ camasĩpee mee niña.” Tie jetore ĩwĩ.

²⁴ Yũa, Jesús cū cabuei, cū cabuerique yu caĩñarĩqũērē caquetibũjũ, ati tutire cawoũa yu ãniña. Bairi atie yu caquetibũjũwoaturije caroa cariape macããjē queti niña.

²⁵ Apeye capee majũ Jesús cū caátaje nimiña. Bairi nipetirije Jesús cū caátianajērē marĩ cawoatupeyocōãta, ti tutiri pũame ati mũrecóore bijapetiro cãrō nicoabujoro.

Tocãrōã ñiña.

LOS HECHOS de los Apóstoles

La promesa del Espíritu Santo

¹⁻² Мн, Теófilо, nocārō caānimajūūrē merē мн ун quetibұу woajojūgowн. Jesucristo ati yeparн ācū, cū caátijūgoriquere, bairi cū cabuerique nipetirije cūārē умүrecóо cū cawāтнáтi rūтнрн cū cabaijānarīqūērē мн ун quetibұу woajowн. Āmerē мн ун quetibұунemoña tunu ati carta mena: Умүrecóорн cū cawāтнáпáро jūgoye, cū yarā apóstolea majā cū cabesericarā na caátipeere na quetibұуcūñupī, Espiritu Santo cū camasīrījē jūgori. ³ Mai, riari bero Jesús рнame cū yarā apóstolea majā watoарн ati rupан mena na buia etayupi. Yoaro narē na buia āñupī cuarenta rūтнrī majū, “Cacatii niñami,” na caīmasīparore bairo ī. Bairo buia ācū, Dios cū carotimasīrīpан macāājērē na quetibұу āñupī.

⁴ Mai, cajūgoyepн cū cabuerā mena ācū, “Jerusalén macārē мнjāā witiweyoepа mai,” na ī cūñupī. Atore bairo na īñupī:

—Ун Расн мнjāārē cū caijūgoyeticūrīcārōrēā bairo átigұmi. Merē tiere мнjāārē ун quetibұуwн. Torena, мнjāā cotegarā mai. ⁵ Juan ānacū рнame мнjāārē oco mena bautizawī. Āme berore ун Расн рнame roque Espiritu Santo mena мнjāā bautizagұmi. Cū Yeri majūrē мнjāārē jogұmi —na īcūñupī Jesús.

Jesús asciende al cielo

⁶ Ape rūтнн Jesús mena āna, cū jēniñañuparā:

—Jāā Quetiуpан, ¿nocārōрн Israel yepа marī ya yepare marī ñicūjāā na carotijūgori-carore bairo мн rotimasījūgoати? ¿Nocārōрн Roma macāāna, ati yepare caēmarīcārārē na мн acureiati? ¿Āmeа мн ácнати? —qūī jēniñañuparā.

⁷ Bairo na caīrō tūgo, atore bairo na īñupī:

—Tiere ун Расн jeto átimasīñami. Bairi cū jeto ti rūтнн cūārē masīñami. Мнjāā tiere мнjāā camasīpee mee niña. ⁸ Bairi Dios рнame ti rūтнrē мнjāārē masīōētīmicūā, quetibұу masīrīqūērē мнjāārē jogұmi. Espiritu Santo мнjāā yeripн cū caetaro jūgori, ун yaye бсүриquere мнjāā quetibұу masīgarā. Bairi Jerusalén macā macāānarē na мнjāā quetibұу jūgogarā. Cabero Judea yepа macāāna nipetiro caānarē, cabero Samaria yepа macāānarē, cabero ati умүrecóо nocārō cayoарорн macāāna cūārē na мнjāā quetibұугарā ун yaye бсүриque quetire —na ī quetibұууурн Jesús cū cabuerārē.

⁹ Bairo narē quetibұу yaparori bero, cū cabuerā na caīñatoyea, Dios рнame умүrecóорн Jesure cū newāтнo jocōāñupū. Bairo cū caáto, buseriwo рнame cū tocoásuparo. Bairi yua, tocārōā qūīña jānacōāñuparā Jesure. Tunu qūīñanemoesuparā. ¹⁰ Bairo cūrē na caīñamūgōnucūrō, саўтннa ругарā jutii cabotirijere cajāñaatana natu buiaetanнcāñuparā. ¹¹ Na рнame atore bairo na īñuparā:

—Мнjāā, Galilea yepа macāāna, ¿nopērīrā jōbui умүrecóо рнamerē мнjāā īñamūgōcōāñucūñати? Cū, Jesús, мнjāā watoа саāñiatасн умүrecóорн саáсú ati yeparн atigұmi tunu. Āmerē cū caátó мнjāā caīñajororea bairo atigұmi tunu —na ī quetibұуууparā.

Se escoge a Matías para reemplazar a Judas

¹² Bairi apóstolea majā Olivo cawāmecuti buropн caānimiatana tunucoásúparā Jerusalēрн. Olivo buropнi átáto, yoaesuparo Jerusalén macā. Judío majā na cayerijārī rūтнн ūno cūārē na cañesēamasīrō āñuparō. ¹³ Bairo ti macārē etarā yua, na cacāñirī wiipн cabui macā арнa рнamerē wāтнáтjāāñuparā. Na рнame ato cānacū āñuparā: Pedro, Juan, Santiago, Andrés, Felipe, Tomás, Bartolomé, Mateo, Santiago Alfeo macū, bairi Simón, Celotea mena macāācū, bairi Judas, Santiago macū āñuparā. ¹⁴ Na рнame

nipetiro tocānacānia neñanucūñuparā Jesús yarā mena. Cū bairā, cū paco María, bairi aperā carōmia mena neñanucūñuparā, ñubuenēñarā.

¹⁵ Bairi jīcā rēm̄ na cañubueāno, Pedro p̄ame na watoap̄ wāt̄m̄ncāñup̄. Cañubuenēñarā p̄ame ciento veinte majū añuparā. Narē yua, atore bairo na iñup̄ Pedro: ¹⁶ “Ȳ yarā tūgopeoya ȳ cair̄j̄ērē: David ānacū Esp̄ritu Santo jūgori Judas cū cabaipeere cū caquetib̄j̄woatuyaricarorea bairo baigaro. Judas ānacū p̄ame Jesure cañeparārē cajūgoricū āmi. ¹⁷ Marī mena macācū ānimiwī. Marī mena capaap̄ ānimiwī cū cū. ¹⁸ Bairo marī mena macācū cañibujiorap̄ nimicū, Jesure cū caibuitirocarique wapa mena, jīcā yepa wapatiyup̄. Cabero ti yepa ācū, Judas p̄ame cū majū p̄aj̄āyasisoasupi. Bairo cū cabaiyasiro, cū paaro p̄ame wooyasisoasuparo. Cū utamijī wēērī ānajē witiyuparo. ¹⁹ Bairo roro cū cabairijere tūgori, Jerusalén macāna ti yepare Acéldama wāmetiyuparā. ‘Acéldama’ īgaro, ‘Ríi Yepa’ īgaro iña na yaye b̄s̄rique mena. ²⁰ David ānacū Salmos tutip̄ cū caquetib̄j̄cūrīqūē atore bairo iña Judas cū cabaipeere:

‘Cū ya wii macāna na ábatacoápáro.

Ni jīcā ūcū cū tuaeticōāto ti wiire.’

Tunu bairoa apewēp̄ atore bairo ī cūnemoñup̄:

‘Apei cū jāwasoáto cū capaa ānimitajere,’ ī cūñup̄ David ānacū.

²¹ “Ato marī mena caāna marī Quetiup̄ Jesús ati yepap̄ cū caāno cabapac̄tana niñama. ²² Juan ānacū Jesure cū cabautizaro berop̄i bapac̄ti ána, m̄m̄recóop̄ Jesús cū cawām̄átī rēm̄ cabapac̄ti jānarīcārā nicōāñama. Bairi na mena macācū jīcā ūcū jāārē bairo caquetib̄j̄p̄ cū cajāārō ñuña. Judas wasoaye cañipap̄ majūrē marī boya. Cū cū quetib̄j̄ḡmi marī Quetiup̄ cariacoat̄cū nimicū tunu cū cacatirijere,” na iñup̄ Pedro to macānarē.

²³ Bairo cū cairō tūgo, p̄garā na mena macānarē na bootūgoñañuparā. José Justo, ape wāme Barsabás cawām̄ec̄c̄re boyuparā. Apei Matías cawām̄ec̄c̄ cūārē boyuparā.

²⁴ Bairo na p̄garārē na beseri yua, atore bairo Diore qūi jēniñuparā: “Jā Quetiup̄, m̄ roque nipetiro camasārē na yerip̄ na catūgoñarj̄ērē camasī m̄ āniña. Bairo caācū ānirī jāārē m̄ masīōwā. Ni m̄ caboure cū m̄ besewa. ²⁵ Judas ānacū p̄ame roro cū caátie jūgori roro popiye bairicarop̄ ásúpi. Bairi cū paarique cū capitimitajere apei cū paawasoáto,” qūi jēniñuparā Diore.

²⁶ Bairo qūi jēniyaparori bero, ūtā rupaacarē āmeo wēē nuniñuparā. Bairo átiri masīñuparā Judare cawasoap̄re. Matíare cū beseyupi Dios. Bairi yua, Matías p̄ame p̄ga wāmo peti r̄pore jīcā pēnirō cānacū catuarīcarā apóstolea majā mena macācū jīcā cañinemojūgon añup̄.

2

La venida del Espíritu Santo

¹ Cabero Pentecostés bose rēm̄ caetaro, nipetiro Jesucristore catūgousarā jīcāp̄na ñubuerā neñarā baiyuparā. ² Bairo na cañubueāno, caāno tusaroa paio b̄s̄ocajoyuparo m̄m̄recóop̄ caátie. Wīno paio cab̄s̄ricarore bairo b̄s̄ocajoyuparo. Ti wii, na caāni wii nipetirop̄ b̄s̄etayuparo. ³ Bairo cabairo yua, peero cañwām̄rīcā wēērīrē bairo cabaurije tocānacāñ r̄p̄oa buip̄rea bauetayuparo. ⁴ Bairi to macāna nipetirore na yerip̄ na jāñup̄ Esp̄ritu Santo p̄ame. Bairi ñe ūnie r̄saesuparo na camasīētīē. Bairo caāna ānirī, aperā yaye b̄s̄riquerē b̄s̄j̄goyuparā. Esp̄ritu Santo narē cū camasīōrījē jūgori bairo b̄s̄yuparā.

⁵ Mai, ti rēm̄rīrē añuparā Jerusalēp̄re judío majā ati m̄m̄recóo nipetirop̄ macāna caátiatana. Jerusalēp̄ ñubuerā baiyuparā. ⁶ Bairo cab̄s̄ocajore tūgori yua, neñae-tayuparā apóstolea majā na caāni wiip̄. Neñae tarā yua, tocānacāñp̄na na yaye na cab̄s̄rijere tūgoyuparā. Bairi, dope bairo ī tūgoña masīēsuparā. ⁷ Bairo tūgoña macāñi yua, atore bairo āmeo iñuparā:

—¿Ānoa nipetiro cabusurā, Galilea yepa macāāna mee na āniñati? ⁸ Bairo cabairā nimirācūā, ¿ne jūgori marī yaye busuriquere caroaro na busumasīñati? ⁹ Marī mena caāna jīcāārā, Partia macāāna niñama. Aperā Media yepa macāāna, aperā Elam macāāna, aperā Mesopotamia macāāna, aperā Judea yepa macāāna, aperā Capadocia yepa macāāna, aperā Ponto yepa macāāna, aperā Asia yepa macāāna niñama. ¹⁰ Aperā Egipto, Frigia, bairi Panfilia na caīrī yepaapū macāāna niñama. Aperā Africa yepa macāāna, Cirene macā jūgoye macāāna niñama. Tunu bairoa Roma cawāmecuti macāi caatīatana niñama. ¹¹ Jīcāārā na mena macāāna judío majā pūnaa na caānoi, judío majārē bairo na marī iñaña. Aperā na mena macāāna judío majā pūnaa āmerīmirācūā, marīrē bairo Diore na caīroarije jūgori judío majārē bairo na marī iñaña na cūārē. Tunu bairoa marī mena macāāna jīcāārā, Creta yucpōa macāāna niñama. Aperā Arabia yepa macāāna niñama. ¡Bairo ati yepa nipetiropū caatīatana nimirācūā, tocānacāpūa marī tūgoya marī yaye busurique mena Dios cū catutuarije mena cū caátiere! —āmeo ī busuyuparā na majū camasā pūame.

¹² Bairo tūgoña macāārī yua, nopē bairo ī tūgoñamasīēsuparā. Bairi atore bairo āmeo ī jēniñañuparā na majū:

—¿Nopē bairo marīrē īgū qūīcuti Dios? —īñuparā.

¹³ Bairo na caīmiatacūārē, aperā jīcāārā, “¡Cūmurā baiyama!” na ī boyetiyuparā apóstolea majārē.

Discurso de Pedro

¹⁴ Bairo na caīrō tūgo, Pedro, aperā cū mena macāāna pūga wāmo peti rūpore jīcā pēnirō cānacāñ apóstolea majā mena wāmūncāñupū. Pedro pūame busurique tutuaro mena atore bairo na iñupū camasā caīñarā etaatānarē: “Mujāā, Judea yepa macāāna, mujāā ati macā Jerusalén macāāna cūā tūgopeoya mujāārē yū caīpeere. ¹⁵ Ānoa yū mena macāāna cūmuētīñama. Mujāā narē mujāā caītūgoñarōrē bairo mee niñama. Ni ūcū ñamirōcācā muipū cū caasitutuatīpau caānorē cūmuecūmi. ¹⁶ Bairo mee baiya. Profeta Joel ānacū jāā cabaipere quetibūjū jūgoyeticūñupī cū ya tutipū. Atores bairo ī woatuyayupi:

¹⁷ ‘Atore bairo yū quetibūjūwī Dios: Ati ūmurecōo caānitusari rūmūrī caāno nipetiro camasārē na yū jogū Espīritu Santo, yū Yeri majūrē.

Bairo yū caāto, mujāā pūnaa caūmua, mujāā pūnaa rōmirī cūā, yū yaye busuriquere quetibūjū netōōgarāma aperā camasārē.

Tunu bairoa cawāmarā yū yaye macāājē cabau iñorījērē iñagarāma.

Tunu cabūtoa cūārē na yū quetibūjūgū na caqūēgueropū.

¹⁸ Bairi ti rūmū caānorē yū carotirā caūmua, carōmia cūārē na yū jogū Espīritu Santo, yū Yeri majūrē.

Bairo yū caāto, yū yaye busuriquere quetibūjūnetōōgarāma aperā camasārē.

¹⁹ Jō ūmurecōopū ricaati cabairije baugaro.

Ati yepapū cūā ricaati cabairije baugaro.

Riīre bairije, peerore bairije, peero buserire bairije cabaurije cūā bau iñogaro.

²⁰ Bairo cabairo, muipū ūmureco macāācū naitiācoagūmi.

Ñami macāācū pūame riī cuire bairo jūāñ baigūmi.

Bairo baigaro ati yepapū yū caetaparo jūgoye.

Ti rūmū pūame caānimajūrī rūmū nigaro.

²¹ Bairi nipetiro camasā, “Yū Quetiupau yū netōōña,” caījēnirā pūame netōcōāgarāma, ñiwi Dios,

ī quetibūjūyupi Joel ānacū cū ya tutipū,” na iñupū Pedro, to caneñarā etaatānarē.

²² Ī quetibūjū yaparo, na ī quetibūjūnemoñupū tunu: “Yū yarā, Israel yepa macāāna tūgopeoya yū caīrījērē: Jesús, Nazaret macā macāācū Dios cū cabesericū majū āmi. Merē mujāā caroaro mujāā masīña cū caātajere. Capee átijēño iñowī. Caroaro, camasā manierē átijēño iñowī. Dios cū camasīrījē jūgori cū catutuarijere marī átī iñowī.

²³ Bairo caroaro cū caātimiatacūārē, mujāā pūame cū mujāā boerpū. Tirūmūpū ati

umurecóore Dios cū caqũēnoparo jũgoyeru, merē cū macūrē roro mujāā caátipeere masĩyerijāñupĩ. Bairi mujāā ruame cū mujāā ñerotiwu. Cū cariarore borā, roro caánarē yucupāĩru cū mujāā papuaturotiwu. ²⁴ Bairo cūrē mujāā caátimiatacũārē, Dios ruame cū catiopyu. Cariaricarā ānana na caānopu caānimiatacure cū witio joroque cū ásupi Dios. ²⁵ Quetiupau rey David ānacũ, Jesús cū cabaipere quetibũju woatucũñupĩ atore bairo:

‘Dios, yu Quetiupau, yu mena ānicōā ninucũñami.

Yũtũre cariape nũgōārē āninucũñami, ñe ũnierē yu cauwietiparore bairo ĩ.

²⁶ Bairi bũtioro yu useaniña. Ñe ũnie ruſaetiya yu yeripũre.

Tunu bairoa Diore yu basapeoya. Bairi yu tũgoñariqũē paietiya.

²⁷ Yu yeri pũnarē cariaricarā ānana na caānopu mu joroacetigu.

Mu carotire camai ānirĩ yu ruau ānatōrē to boao joroque mu áperigu.

²⁸ Cariacoatacu yu caānimiatacũārē, yu mu catiogũ tunu.

Bairi mu tũru yu caāno, useanio joroque yu mu átigu,’

ĩ quetibũjuyupi David ānacũ Jesús cū caĩpere,” na ĩñupũ Pedro, to caneñarā etaatánarē.

²⁹ ĩ quetibũju yaparo, na ĩnemoñupũ tunu: “Yu yarā, marĩ ñicũ David ānacũ riacoásupĩ. Bairo cū cariaro ĩña, cū yaarocacōāñupā. Nipetiro tiere marĩ masĩña. Marĩ nipetiro marĩ ĩñanucũña cū ānacūrē na cayaayarica ope ũtā opere. ³⁰ David ānacũ ruame profeta majōcu āniñañupĩ. Bairi cū ruame masicōāñupĩ: ‘Dios caānorē bairo yũre cū caĩrcārōrēā bairo yu pāramerā mena macāācũ ĩcāñ nigũmi Cristo. Yũre bairo Israel macāānarē na rotimasĩgũmi,’ ĩ masicōāñupĩ David. ³¹ Bairi David ānacũ ruame ape rũmũru cabaipere camasĩrē bairo majũ Jesucristo cariacoatacu nimicũā tunu cū cacatipeere quetibũju jũgoyetiayupi. Bairo ĩñupĩ: ‘Yu yeri pũnarē cariaricarā ānana na caānopu mu joroacetigu. Tunu yu ruau ānatōrē to boao joroque mu áperigu,’ ĩ quetibũjuyupi David, Jesucristo cū cabaipere. ³² Bairi cūrēā catiopyu Dios. Jāā nipetirā Jesure caĩñaricārā jāā āniña cū cacatiriquere. ³³ Bairi āmerē yua, Diotu cariape nũgōāru carui ācũmi, cūrē rotibojagu. Tunu bairoa Dios cūrē cū caĩrcārōrēā bairo Espĩritu Santo cū caátipeere rotimasĩñami. Mujāā nipetirije mujāā catũgoataje, mujāā caĩñaataje cūā Jesucristo cū caáto jũgori baiaru. ³⁴ Marĩ ñicũ ānacũ David ruau ĩñajērē neáreyupi Dios umurecóopũre. Tunu bairoa David ānacũna atore bairo ĩ woatuyupi:

‘Dios ruame yu Quetiupau atore bairo qũĩñupũ: “Ato ruiya cariape nũgōā ruame mai.

³⁵ Mu pesua caānanarē na yu canetōñucārō beropu, mu ruame na mu rotimasĩgu,” qũĩñupũ,’

ĩ quetibũju woatuyupi David ānacũ.

³⁶ “Bairi ati yepa, Israel yepa macāāna nipetiro cariape atiere na masĩáto: Cũ, Jesús yucupāĩru mujāā capuatu rocarotiricure Dios ruame nipetiro Quetiupau bairo cū cũñupĩ. Tunu bairoa nipetiro camasārē netōōgu, marĩtu cū cajoricure bairo cū cũñupĩ,” na ĩ quetibũjuyupu Pedro to caneñarā etaatánarē.

³⁷ Bairo cū caĩrō tũgori, bũtioro tũgoña macāñuparā. Bairo tũgoña macāārā yua, atore bairo na ĩ jēniñañuparā Pedrojāārē:

—Jāā yarā, ĩñerē jāā caáto to boyati āmerē?

³⁸ Pedro ruame na ĩñupũ:

—Jesucristo yarā ānigarā, mujāā caāno cārō Dios mena bũsqũēnoña roro mujāā caátiere. Roro mujāā catũgoñarijērē jānarĩ, caroa ruamerē tũgoñajũgoya. Bairi tunu mujāā nipetiro mujāā cabautiza rotiro ñuña. Roro mujāā caátiere Dios ruame cū camasiriyomasĩparore bairo ĩrā, bairo mujāā caáto ñuña. Bairo mujāā caáto, Espĩritu Santore mujāā jogũmi Dios. ³⁹ Toreo bairo marĩ ĩ quetibũju cũñupĩ: “Yu yeri pũnarē na yu jogu nipetiro yũre catũgousarārē,” marĩ ĩ quetibũju cũñupĩ. Bairi mujāā, mujāā pũnaa cũārē, noo aperopu macāāna cũārē na jogũmi Dios, Espĩritu Santore, cūrē mujāā nipetiro mujāā catũgousaata —na ĩñupũ Pedro.

⁴⁰ Tore bairo jeto na quetibũjunemoñupũ Pedro:

—Bairo mɔjãã caáto ñuña: Ati yepa macããna jĩcããrã cayasiparã niñama na carorije wapa. ¡Narẽ bairo mɔjãã cãã baieticõãña! Dios mena busuqũẽnoña —na ññupũ Pedro camasãrẽ.

⁴¹ Bairi yua, nipetiro tie quetire catũgousajũgorã pũame bautiza rotiyuparã. Ti rũmurẽ catũgousari majã mena macããna, itia mil majũ ãninemoñuparã tunu. ⁴² Cabero na, catũgousajũgori majã pũame caroaro tũgousayuparã apóstolea majã na caquetibujurijere. Tunu bairoa caroaro nipetiro jĩcã majãrẽ bairo ãnimasĩjũgoyuparã. Bairo ãna, nipetiro neñarĩ, Diore cũ jẽninucũñuparã. Tunu bairoa Jesús cũ caugatusarica rũmurẽ tũgoñarĩ, pããrẽ uganucũñuparã nipetiro.

La vida de los primeros cristianos

⁴³ Nipetiro to caãna camasã pũame apóstolea majã na caátiere ññarĩ, tũgocõã maniásuparã. Capee na caátijẽnomasĩrĩjẽrẽ na caáti ññorĩjẽrẽ ññarĩ, tũgocõã maniásuparã. ⁴⁴ Tunu bairoa nipetiro catũgousajũgori majã caroaro jĩcãrõrẽ bairo ãñuparã. Bairi na mena macããna cabopacarã na caãmata, na cabopacarijere na nuniñuparã. ⁴⁵ Bairi na yaye majũ na cacũgorije caãno cãrõrẽ nuniñuparã, wapa jegarã. Bairo áti yaparori, tie dinerore ãmeo ricawoyuparã, narẽ carusari wãmerẽ na cawapatiparo ñurõ. ⁴⁶ Tunu bairoa tocãnacã rũmua templo wiipũ neñanucũñuparã. Na ya wiiripũ cũãrẽ Jesús cũ caugatusarica rũmurẽ tũgoñarĩ pããrẽ uganucũñuparã. Useanirĩqũẽ mena jĩcã majãrẽ bairo jĩcãrõ mena ugariquere uganucũñuparã. ⁴⁷ Tunu bairoa Diore basapeonucũñuparã. Bairo na caátĩãno ññarĩ, to macããna camasã nipetiro na ñroayuparã. Bairi tocãnacã rũmua, catũgousari majã menarẽ capããrã ãninemo nucũñuparã. Marĩ Quetiupau pũame cũ canetõõrãrẽ cũ yarã majũ na ãnio joroque na átinemo nutuásúpũ.

3

Un cojo es sanado

¹ Jĩcã rũmũ Pedro, Juan mena templo wiipũ ásúparã. Tres de la tarde caãno camasã na cañubueri hora majũ ãñuparõ. ² Mai, to templo wii jope tũpũ ãninucũñupũ jĩcãũ cawĩmũ ãcũpũna caámasĩẽtacũ. Cũ yarã pũame Caroa Jope cawãmecuti jope tũpũ cũ cũnucũñuparã, camasã caetari majãrẽ dinero limosnarẽ na cũ cajẽnimasĩparore bairo ñrã. ³ Bairi yua, caámasĩẽcũ, Pedro, Juajãã na cajããetaro ññarĩ, dinerore na jẽnimiñupũ. ⁴ Bairo cũ cajẽnirõ, Pedrojãã qũĩñañuparã. Qũĩña yua, atore bairo qũĩñupũ Pedro pũame: —Yũ yau, tũgopeoya —qũĩñupũ.

⁵ Bairo cũ caĩrõ tũgo, Pedrore qũĩñañupũ, “Dinero yũ nunigũ ácũmi,” ñ tũgoñarĩ.

⁶ Bairo cũ caĩtũgoñamiatacũãrẽ, atore bairo qũĩñemoñupũ Pedro pũame:

—Yũna, plata, oro moneda tiirire yũ cũgoetiya. Bairo cũgoetimicũã, Jesucristo yũre cũ camasĩõrĩjẽ jũgori murẽ yũ juátigũ. Jesucristo, Nazaret macããcũ cũ catutuarije mena murẽ ñiña: Wãmũnucãrĩ ájũgoya —qũĩñupũ Pedro caámasĩẽcũrẽ.

⁷ Bairo ñ yaparori, cũ wãmo cariape nũgõã mena cũ tũgãwãmũoñupũ. Bairo cũ caáto, caámasĩẽcũ rũpori pũame, cũ ãñadobea cũã tutuacoásúparo. ⁸ Bairo cabairo yua, caámasĩẽtĩmiatacũ pũame patiwãmũnucãcoásúpũ. Bairo patiwãmũnucãrĩ, ámasĩjũgoyupũ yua. Bairi Pedrojãã mena useanirĩ templo wiire jããñupũ. Diore basapeori paticõã ñesẽãñupũ. ⁹ To macããna pũame nipetirã cũ caámasĩrĩjẽrẽ, cũ cabasapeorije cũãrẽ ññañuparã. ¹⁰ Bairo qũĩñarĩ yua, bũtioro tũgocõã maniásuparã. Mai, cũ masĩcõãñuparã. “Cũã niñami Caroa Jope cawãmecuti jope tũpũ cadinero jẽniruĩnucũmiatacũ,” ñ masĩcõãñuparã.

Discurso de Pedro en el Pórtico de Salomón

¹¹ Cacatiatacũ pũame Juan, Pedrore pitigaetiri, na mena nicõã ñesẽãñupũ. Bairi ti wii macããna cũ cabairijere tũgori na tũpũ atuásúparã Portal de Salomón na caĩrõpũ, qũĩñagarã. Topũ ãñuparã mai Pedrojãã. ¹² Pedro pũame bairo na caetaro ñña, atore bairo na ññupũ: “Yũ yarã, Israel yepa macããna, ¿nopẽĩrã, ‘Pedrojãã na camasĩrĩjẽ jũgori, o Diore na caĩroamasĩrĩjẽ jũgori caámasĩẽcũrẽ cũ catiupa,’ caĩrãrẽ bairo mɔjãã tũgoñañati? ¹³ Jãã majũ, jãã camasĩrĩjẽ jũgori mee jãã átiapũ. Marĩ ñicũjãã, Abraham,

Isaac, Jacojãã añana na caïroajũgoricu Dios pũame cũ macũ Jesure caãnimajũũrẽ bairo caãcũ cũ cũũupĩ. Bairo cũ caátimiatacũãrẽ, mũjãã pũame cũ ñerĩ, ati yepa macããna carotimasĩrĩ majã tupũ cũ mũjãã neápu. Bairo mũjãã caáto, Pilato pũame cũ wiyogamiwĩ. Mũjãã pũame cũ cawiyogarijere mũjãã boerũ. ¹⁴ Jesús, ñe ùnie carorije caápei cũ caãnimiatacũãrẽ, cũrẽ cũ cawiyoro mũjãã boerũ. Roro caácsũ pũamerẽ cũ cawiyorore mũjãã bowũ. ¹⁵ Bairo átiri, yeri capetietiere cajomasĩrẽ cũ mũjãã pajĩãrocacõã rotiwũ. Bairo roro cũrẽ mũjãã caátirocamiatãcũãrẽ, Dios pũame cũ cariacoamiatacũre cũ catiopyupi. Jãã, cũ jãã ñãawũ tunu cũ cacatiriquere. ¹⁶ Cũ camasĩõrĩjẽ mena cũ wãmeina jãã caĩrĩjẽ jũgori, ãni caãmasĩõtĩmiatacũre cũ catio joroque cũ jãã átiapũ. Jesús mena jãã tũgoñatutuaya. Bairo cũ mena tũgoñatutuari, ãni mũjãã camasĩrẽ cũ catipeticoao joroque cũ jãã átiapũ. Mũjãã ñããña merẽ tiere,” na ĩ quetibũjũyupũ Pedro to caneñarã etarãrẽ.

¹⁷ ĩ quetibũjũ yaparo, na ĩ nemoñupũ tunu: “Yũ yarã, merẽ yũ masĩña mũjãã catũgoñamawijariquere. ‘Dios macũrẽ cũ pajĩãrã marĩ átiya,’ mũjãã, mũjãã quetiuparã cũã, mũjãã ĩ tũgoñamasĩẽsupa. Bairo ĩ tũgoñamasĩõtĩrĩ, cũ mũjãã pajĩãrocacõã rotiwũ. ¹⁸ Tirũmũpũre profeta majã Dios cũ caquetibũjũnetõõrotiricarã jũgori quetibũjũ jũgoyeticũũupĩ, cũ macũ, cũ cajou ati yeparũ popiye cũ cabaipeere. Mũjãã pũame popiye cũ bairo joroque mũjãã caátaje jũgori, Dios cũ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo baietawũ. ¹⁹ Bairi Dios mena busũqũẽnoña roro mũjãã caátiere. Roro mũjãã catũgoñarĩjẽrẽ jãnarĩ caroa pũamerẽ tũgoñajũgoya. Dios mena tũgoñatutuajũgoya, roro mũjãã caátiere cũ camasiriyoparore bairo ñrã. Bairo mũjãã caápata, marĩ Quetiupũ pũame caroa yericutajere mũjãã jogũmi. ²⁰ Tunu caãnijũgoripũpũina mũjããrẽ cũ cajogaricũre cũ jogũmi Dios, Jesús Mesías majũrẽ. ²¹ Bairũa, ati yeparũre apérigũmi mai. Æmũrecõopũ nicõã ãnigũmi cũ pacũ Dios, tirũmũpũ profeta majã cañurãrẽ cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo cabaipeetiparo jũgoye. ²² Atore bairo na ĩ quetibũjũ cũũupĩ Moisés ãnacũ marĩ ñicũjãã ãnanarẽ: ‘Marĩ Quetiupũ Dios pũame mũjãã tũre yũ jowĩ. Toreã bairo apeire mũjãã jogũmi profeta majõcũre. Mũjãã mena macããcũ jĩcãũ caãnipũ nigũmi cũ cũã. Cũ, mũjããrẽ cũ caquetibũjũpeere caroaro tũgopeoya. ²³ Torecũ, ni jĩcãũ ùcũ cũ, profeta majõcũre catũgõũsagaecũ pũame yasicoagũmi. Dios yarã, Israel ya poa macããna cawãmecũna mena ãmerĩgũmi,’ ĩ quetibũjũ cũũupĩ Moisés ãnacũ.

²⁴ “Nipetiro profeta majã cũã ãme rũmũ cabaipeere quetibũjũ jũgoyetiyayupa. Samuel cawãmecũcũpũ quetibũjũ jũgoaná, ãme macããnapũ quetibũjũ tũetayupa. ²⁵ Nipetiro Dios camasãrẽ caroaro cũ caátigarije, profeta majã jũgori cũ caĩcũrĩqũẽ marĩ yaye caãnipee ãũupã. Tunu bairoa marĩrẽ caroaro átigũ, Dios pũame marĩ ñicũjãã ãnana mena cawãma wãme camasãrẽ cũ caátipeere quetibũjũ cũũupĩ. Atore bairo ĩcũũupĩ Dios Abraham ãnacũrẽ: ‘Mũ pãrãmerã jũgori ati yepa macããna nipetiro caroaro ãnigarãma,’ qũĩũupĩ Abraham ãnacũrẽ. ²⁶ Bairi cũ macũrẽ cũ catiori bero, marĩ judío majã marĩ tũre cũ jojũgoyupi. Caroaro marĩ caãnorẽ bori, marĩ nipetiro roro marĩ caátiere marĩ cajãnaparore bairo ĩ, marĩ judío majãtũre cũ jojũgoyupi Jesure,” na ĩ quetibũjũyupũ Pedro to caneñarã etarãrẽ.

4

Pedro y Juan ante las autoridades

¹ Bairo Pedro, Juajãã camasãrẽ na caĩãnitoyea, sacerdote majã, bairi Dios ya wiire coteri majã quetiupũ, bairi saduceo majã cũã etayuparã. ² Na pũame Pedro, Juajãã mena asijããũũuparã. Camasãrẽ na caquetibũjũro boesuparã. Tunu bairoa, “Camasã cariacoatana nimirãcũã tunu catiyama Jesure bairo,” na caĩquetibũjũro boesuparã. ³ Bairi yua, Pedro, Juajããrẽ ñerĩ, preso jorica wiipũ na cũcõãũũuparã, merẽ ñamicã caãnoi. ⁴ Bairo narẽ na cacũmiatacũãrẽ, na caquetibũjũrijere catũgoatana to macããna pũame na caĩatajere cariape tũgoyuparã. Bairi Jesure catũgõũsari majã caũmũa jetoa merẽ jĩcã wãmo cãnacã mil majũ ãũũuparã.

⁵ Ti rũmũ, busuri rũmũ Jerusalén macãpũre quetiuparã judío majã, bairi cabũtoa camasĩrĩ majã, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã cũã neñãũuparã. ⁶ Na

mena sacerdote majã quetiuparã, Anás cãã ãñupũ. Bairi Caifás, Juan, Alejandro, nipetiro sacerdote majã quetiuparã yarã cãã na mena ãñuparã. ⁷ Bairo na caneñapetiro bero, Pedro, Juajããrẽ na neatí rotiyuparã. Bairo narẽ na cane etaro yua, na recomacã na nucõrĩ atore bairo na ï jẽniñañuparã:

—¿Noa na carotiro mena, o noa na camasĩrĩjẽ jũgori caámasiẽtĩmiatacure cũ mujãã catioáti?

⁸ Bairo na caĩrõ tũgo, Pedro pũame ñe ùnie rusaricaro mano Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ jũgori atore bairo na ññupũ:

—Mujãã, ato macããna quetiuparã, mujãã cabũtoa camasĩrĩ majã cãã, tũgopeoya mujããrẽ yũ caĩpeere: ⁹ “¿Noa na carotiro mena cariyecũcure cũ ñuo joroque cũ mujãã átiati?” jãã mujãã ï jẽniñaña. ¹⁰ Bairi cariape mujããrẽ jãã ñña, ati yepa, Israel yepa macããna nipetiro na camasĩparore bairo ïrã: Jesucristo, Nazaret macããcũ cũ camasĩrĩjẽ jũgori, ãni mujãã watoa caãcũrẽ cũ catio joroque cũ jãã átiarũ. Cũrẽã yucupãĩrũ cũ mujãã papuaturoca rotiwũ. Bairo cũrẽ roro mujãã caátimiatacũãrẽ, Dios pũame cariaocamirĩcũrẽ cũ catioyupi. ¹¹ Mujãã, ùtã mena cawii qũẽnorĩ majãrẽ bairo mujãã ãniña. Jesús pũame mujãã caĩnarõ mujãã caátimasĩtĩã ùtãrẽ bairo niñami. Bairo mujãã, cũrẽ mujãã caboetimiatacũãrẽ, ti wii mujãã caqũẽnorĩ wii macããcã ùtãã caãnimajũrĩcãrẽ bairo cũ cũñupĩ Dios. ¹² Bairi ni ùcũ apei ati ùmũrecóo macããcũ camasãrẽ na netõõmasiẽcũmi. Apei roro marĩ cabairijere canetõõpũre cũ cũẽsupĩ Dios —na ï quetibũjũyupũ Pedro quetiuparãrẽ.

¹³ Bairo to macããna quetiuparã Pedro, Juajãã camasĩrãrẽ bairo tũgoñatutuari na caquetibũjũrijere tũgorã, tũgocõã maniãsuparã. Merẽ, “Cabũgoro macããna, cabueetana niñama Pedro, apei Juan,” ï tũgoña masiñuparã. Tocãrõã yua, “Jesús mena caãnana niñama,” na ï tũgoña bócaiyuparã. ¹⁴ Apeyera tunu caámasiẽtĩmiatacure na cacatioatacũ cũã na watoarũ nucũñupũ. Bairi dope bairo narẽ cabuicũtiere ï masiẽsuparã. ¹⁵ Bairi Pedro, Juarẽ macãpũ na witiárotiyuparã mai, narẽ na cabũsurotipeere ãmeo busugarã na majũ. ¹⁶ Ato bairo ññuparã:

—Pedro, Juajããrẽ ¿nopẽ marĩ ánaati? Ati macã macããna nipetiro masiñama na caáti ññoatajere. Bairi marĩ pũame, “Caámasiẽcũrẽ cũ catioetiupa,” marĩ ï masiẽtĩña. ¹⁷ Bairo tiere ï masiẽtĩmirãcũã, tutuaro mena, “Tocãrõã jãnaña mujãã cabuerijere,” na marĩ ïgarã. Bairo marĩ caĩrõ bero yua, Jesús ãnacũ cũ caĩquetibũjũcũrĩqũẽrẽ quetibũju jãnagarãma —ãmeo ññuparã na majũ.

¹⁸ Bairo ïrĩ bero, na piijoyuparã tunu Pedrojããrẽ. Na piijori yua, atore bairo na ññuparã:

—Jĩcã wãmeacã ùno Jesús ãnacũ cũ caquetibũjũcũrĩqũẽrẽ pũgani quetibũjũeticõãña. Camasãrẽ tiere na bueeticõãña —na ññuparã Pedrojããrẽ quetiuparã.

¹⁹ Bairo na caĩmiatacũãrẽ, atore bairo na ññupũ Pedro:

—Mujãã caĩrĩjẽrẽ jãã cayuata, Dios cũ carotirijere canetõõrãrẽ bairo jãã baibujiorã, Dios cũ caĩñajoro. Bairi, ¿Dios yaye netõjãñurõ, mujãã yayere jãã catũgousaro mujãã boyati? ²⁰ Jãã pũame jãã caĩnarĩqũẽ, jãã catũgorique cũãrẽ camasãrẽ jãã quetibũju jãnamasiẽtĩña —na ññuparã Pedrojãã.

²¹ Bairo na caĩrõ tũgo, quetiuparã pũame tutuaro mena na quetibũjũnemoñuparã tunu. Nemo dope bairo na ï masiẽtĩrĩ yua, na wiyocõãñuparã. Mai, ti macã macããna nipetiro camasã pũame Diore basapeorã baiyuparã, caámasiẽtĩmiatacure cũ cacatioataje jũgori. Bairi quetiuparã pũame Pedrojããrẽ popiye na baio joroque na átimasiẽsuparã.

²² Mai, to macããcũ caroa wãme jũgori na cacatioricũ pũame cuarenta cũmarĩ netõõ cũgoyupũ.

Los creyentes piden confianza y valor

²³ Bairi Pedro, Juan na cawiyootana ãnirĩ na yarã na caãnopũ ásúparã. Topũ etarã yua, nipetirije sacerdote majã, bairi cabũtoa camasĩrĩ majã narẽ na caĩatajere na quetibũjũyuparã. ²⁴ Bairo na caĩquetibũjũro tũgo, nipetiro jĩcãrõ Diore atore bairo ï jẽniñuparã: “Jãã Quetiuparã, mña ati ùmũrecóo, ati yepa, ria capairiya cũãrẽ, nipetirije

cañierē caqũēnorĩcũ m̄ ãniña. ²⁵ M̄ua, tirũm̄up̄ure Espĩritu Santo jũgori David, m̄u caroti ãnacũrē atore bairo cũ m̄u quetibũju jũgoyeticũrotiyayupa m̄urē na caátipeere: ‘¿Nopẽirã camasã na asiajãñuñati Dios cũ cajou mena? ¿Nopẽirã, “¿Cũ marĩ netõn̄acãcõãgarã!” na í tũgoñañati?’

²⁶ ‘Ati yepa macããna quetiuparã ãmeo qũẽgarã, na ãm̄uarē, “¿Qũẽnojũgoyetiya!” na írã baiyama.

Bairi quetiuparã ati yepa macããna neñapori, Dios mena ãmeo qũẽgarã coterã baiyama. Tunu bairoa cũ macũ Cristo, ati yepa cũ cajop̄au cũãrē ãmeo qũẽgarã coterã baiyama,’ mi quetibũju jũgoyeticũrotiyayupa Davire.

²⁷ “Bairi m̄u caĩricãrõrẽã bairo Poncio Pilato, bairi Herodes mena, Jerusalén macããna israelita, bairi ape yepa macããna mena neñarĩ, Jesús, m̄u cajoricũ, Mesías majũrē roro cũ áma. Cũrẽã m̄u p̄uame cañimajũũ cũ ãnio joroque cũ m̄u ápu. ²⁸ Bairo cũ na caáto, m̄u macũ cũ cabaipee nipetirijere m̄u caquetibũju jũgoyeticũñarĩcãrõrẽã bairo baipecticoap̄u. ²⁹ Bairo jãã Quetiup̄au ãmerē tutuaro mena, ‘Jãnaña,’ jããrē na caĩatajere tũgoya. Bairo tũgori yua, jãã, m̄u carotirã p̄uamerē, jãã m̄u jogu tũgoñatutuariquere. Bairo m̄u caáto, m̄u yaye bus̄uriquere uwiricaró mano caroaro jãã quetibũju masĩgarã. ³⁰ Tunu bairoa m̄u camasõjorije mena cariyec̄narē jãã catio masĩgarã. Apeye áti ñnorĩqũē cũãrē jãã áti ñnomasĩgarã, m̄u macũ caroú majũ cũ camasĩrĩjē jũgori,” qũĩ jēniñuparã Pedrojãã Diore.

³¹ Bairo na cajēniyaparoro yua, na caneñarĩ ar̄ua p̄uame butioro yuguiyuparo. Bairo cayugui ãno, Espĩritu Santo p̄uame na yeri pũnap̄u ñajããetayup̄u. Torena, ñe ãnie rusaricaró mano cũgoyuparã Espĩritu Santo cũ camasĩrĩjērē. Tũgoñatutuari, Dios yaye quetibũjuriquere quetibũju masĩcõãñuparã yua.

Todas las cosas eran de todos

³² Tunu apeyera, to macããna catũgousari majã jĩcã majãrē bairo tũgoñañuparã. Bairi ni jĩcãũ ãcũ na mena macããcũ cũ yaye cũ cacũgorijere maiesup̄u. Caroaro ãmeo jãátinemoñuparã na majũ. ³³ Apóstolea majã p̄uame tũgoñatutuari, marĩ Quetiup̄au Jesús cariacóatacu nimicũã nemo cũ cacatiriquere camasãrē na quetibũjuyuparã. Bairo na caquetibũjuaro, Dios p̄uame caroare na jonucũñupũ. ³⁴ Tunu ni jĩcãũ ãcũ Jesús yarã mena macããcũ cabopac̄au mañupũ. Nipetiro catũgousarã caweseeri, o wiiri cacũgorã tiere nunirĩ dinerore jeyuparã. ³⁵ Bairo tiere jeri apóstolea majãrē na nuniñuparã. Na p̄uame tie dinerore camasã nipetirore na ricawoyuparã, narē car̄usari wãmerē na cawapatiparo ñurõ.

³⁶ Torea bairo ásup̄u levita mena macããcũ jĩcãũ José cawãmec̄uc̄u cũã. Cũ p̄uame Chipre yuc̄u poap̄u cabuiaric̄u ãñupũ. Cũrẽã apóstolea majã p̄uame Bernabé qũĩ wãmetiyuparã. Bernabé ñgaro ñña, “Tũgoña yeri ñuo joroque caác̄u”. ³⁷ Bairi Bernabé p̄uame cũ wesere nunirĩ dinerore jeyup̄u. Bairo tiere jeri, apóstolea majãrē tiere na nuniñupũ, camasã cabopacarãrē na na ricawoáto ñ.

5

El pecado de Ananías y Safira

¹ Apei na mena macããcũ p̄uame ñuesupũ. Bairo ásup̄u: Ananías, bairi cũ n̄umo Safira mena na wesere nunirĩ dinerore jeyuparã. ² Tere jeyaparo yua, Ananías p̄uame cũ n̄umo mena jĩcãrõrē bairo tũgoñarĩ dinero carecomacã mena tuayuparã. Apeye catuarijere na nuniñuparã apóstolea majãrē, “Nipetiroa m̄ujããrē tie dinerore jãã nuniña,” írã. ³ Pedro p̄uame na caĩtorijere masĩcõãrĩ atore bairo qũĩñupũ Ananĩarē:

—Ananías, ¿dopẽĩ Satanás m̄u cũ carotirore bairo m̄u átiati? Espĩritu Santore qũĩtoure bairo m̄u átiupa, bairo carecomacã m̄u wese wapare m̄u cajoata. ⁴ ¿M̄u ya wese mee to ãniati, m̄u canuniata wese? Tunu bairoa ti wesere m̄u canunirõ bero, ¿ti wese wapa m̄u yaye dinero mee to ãniati? Bairi carecomacã jããrē m̄u cajoata, ñubujioatato. Cariapea quetibũjupere m̄u p̄uame, “Nipetiro m̄ujããrē jãã joya,” mitoap̄u. Jãã meerē, Dios p̄uame roquere mitoap̄u —qũĩñupũ Pedro Ananĩarē.

⁵ Bairo cū caĩrĩjērē tũgo, jicoquei riañacoasupũ Ananías ānacũ yua. Bairi nipetiro Ananías cū cabairijere tũgorā, bũtioro uwiyuparā. ⁶ Bairo Ananías cū cariaro bero, cawāmarā atĩri, cū rupau ānatōrē ũmarĩ cū yara acoásúparā.

⁷ Itia horas bero cū ānacũ nũmo pũame ti wiire jāāetayupo. Masĩesupo cō manapũ ānacũ cū cabaiatajere. ⁸ Bairo cō caetaro ĩña, atore bairo cō ĩ jēniñañupũ Pedro:

—¿Jāārē mũjāā caĩrĩcārō cārōā ti wesere mũjāā nuniati?

Bairo cū caĩjēniñarō tũgo, atore bairo qũĩñupō Ananías ānacũ nũmo Pedroro:

—Tocārōā jāā wapa jeapũ —quĩtoyupo cō cūā.

⁹ Bairo cō caĩrō tũgo, atore bairo cō ĩñupũ Pedro:

—¿Nopēĩō mũ manapũ mena jĩcārōrē bairo tũgoñarĩ Dios Yeri majūrē mũjāā ĩtoati, bairo āna? ĩñajoñijate. Jōā atiyama mũ manapũ ānacūrē cayarátána. Āmea mũ cūārē mũ yara ágarāma.

¹⁰ Bairo cū caĩrō tũgo, Safira cūā riañacoasupo Pedrotua yua. Bairo cawāmarā pũame ti aruapũ jāāetarā, merē cariaatacopure cō ĩñañuparā. Bairo cō ĩña yua, cō ānacō cūārē yara acoásúparā cō manapũ ānacũ tũpũ. ¹¹ Bairi camasā nipetiro Ananías bairi Safira na cabairijere tũgorā, bũtioro uwiyuparā Dios yarā, bairi aperā cūā.

Muchos milagros y señales

¹² Ti rũmũrĩ caāno, apóstolea majā pũame camasā watoare capee Dios cū camasĩrĩjē mena caroare átĩ ĩñoñuparā. Nipetiro camasā neñanucũñuparā Pórtico de Salomón cawāmecũtopũ. ¹³ Aperā ricaati catũgoñarā na mena neñagaesuparā. Bairo baimirācūā, cariape catũgousari majārē na ĩroyuparā. ¹⁴ Bairo bairā, Jesucristo yaye quetire catũgousari majā menarē capāārā āninemo nucũñuparā caũmũa, carōmia cūā. ¹⁵ Bairi cariyecũnarē na cacũñarō mena Pedro cū caátĩwāpũ na cũñuparā. Pedro narē cū capāñaeticōāta, “Cū canetōátĩe wātĩcā ũno na etagaro,” ĩrā, na cũñuparā. ¹⁶ Tunu Jerusalén macā tũni macāāna na yarā cariyecũnarē, bairi aperā wātĩ yeri pũna mena capajũgorā cūārē na jeasúparā. Nipetiro na ũna caticoasuparā yua.

Los apóstoles son perseguidos

¹⁷ Bairi sumo sacerdote, saduceo majā jĩcāārā cū mena, Pedrojāā na caátĩere tũgorā, na ĩñatutijāñuñuparā. ¹⁸ Bairo na ĩñatutiri yua, na ñerotiri, preso jorica wiipũ na cũrerotiyuparā apóstolea majā pũamerē. ¹⁹ Bairo narē topũ na cacũmiatacūārē, marĩ Quetiupau cū cajou ángel pũame ñamipũ etari, preso jorica wii jopere pāācōāñupũ. Pāārĩ, atore bairo na ĩñupũ Pedrojāārē: ²⁰ “Tunu ánāja templo wiipũ. Topũ ānirĩ, ati yepa macāāna nipetiro ti wiire cañubuerā etarārē na quetibũjũya cawāma yeri na cacũgopeere,” na ĩñupũ ángel. ²¹ Bairi cabusuri rũmũ caāno, na cū caĩtatorea bairo ñamirōcācā templo wiire jāāetayuparā. Bairi to macāānarē na quetibũjũ jũgoyuparā yua.

Bairo na caquetibũjũāno, sumo sacerdote bairi cū mena macāāna mena neñarotiyuparā, nipetiro israelita majā cabũtoa camasĩrĩ majārē, Junta Suprema macāājērē āmeo bũsũgarā. Bairo neñarĩ bero yua, apóstolea majārē preso jorica wiipũ caānarē na neatĩrotiyuparā. ²² Bairo na caneatĩrotijoatána pũame preso jorica wiipũ etarā, Pedrojāārē na bócaesuparā. Na bócaetiri yua, tunucoásúparā Junta Suprema macāāna tũpũa tunu. ²³ Alore bairo na ĩeta ásúparā:

—Preso jorica wiire caroaro biaricaro caānimitacūārē, tunu bairoa ti wii coteri majā caroaro na caĩñacotemiatacūārē, ti wiire jāāetarā, jāā bócaetiapũ Pedrojāārē. Ni jĩcāũ ũcũ maniami ti wiipũre —na ĩ quetibũjũyuparā.

²⁴ Bairo na caĩrō tũgo, sumo sacerdote, bairi templo wii policia majā quetiupau, bairi sacerdote majā caānimajūrā cūā tũgoñacōā maníasuparā. “¿Ago tame! Bairo na caátĩe, ¿nocārōpũ na jānarāati?” ĩ tũgoñañuparā. ²⁵ Bairo na caĩtũgoña āno, jĩcāũ natũ etari atore bairo na ĩñupũ:

—Preso jorica wiipũ mũjāā cacũmiatana pũame templo wiipũ camasārē na quetibũjũrā átĩama tunu —na ĩ quetibũjũyupũ.

²⁶ Bairo cū caĩrõ tũgo, ti wii coteri majã quetiupau cū ùmua mena Pedrojããrẽ macãrã áná acoásúparã. Bairo na bócamirãcũã, roro na átimasĩesuparã. Camasã Pedrojãã na caĩrĩjẽrẽ catũgorã etaatãnarẽ uwijãñuñuparã, “Marĩrẽ ùtã rupaa mena wẽrẽẽma,” ìrã. ²⁷ Bairãpua, Pedrojããrẽ na neásúparã Junta Suprema macããna tũpũ. Bairo na caetaro ìña, sumo sacerdote pũame atore bairo na ìñupũ:

²⁸ —Tutuario mena, “Cũ ãnacũ cũ cabairiquere camasãrẽ na quetibũjũnemo eticõãña,” mũjããrẽ jãã ìwũ. Bairo jãã caĩmiatacũãrẽ, tiere mũjãã tũgoetimajũcõãña. Jerusalén macã macããna nipetirore na quetibũjurã mũjãã átiya. Tunu bairoa nemojãñurõ roro, cũ ãnacũ cũ cariarique jũgori jããrẽ cabuicũnarẽ bairo jãã busũjãrã mũjãã átiya —na ìñupũ sumo sacerdote Pedrojããrẽ.

²⁹ Bairo cū caĩrõ tũgo, Pedro aperã cū baparã apóstolea majã atore bairo qũñũparã:

—Dios jããrẽ cũ caátirotirije pũame, camasã jããrẽ na caátirotirije netõjãñurõ caãnimajũrĩjẽ niña. ³⁰ Dios, marĩ ñicũjãã na caĩroaricũ pũame Jesús yucũpãĩpũ mũjãã capapuaturocarotiricũre tunu cũ catiopyĩ. ³¹ Bairo cũ catiori bero, ùmũrecóopũ cũ neámí. Cũ neátí yua, cariape nũgõãpũ cũ ruirotiyupi. Bairo cũ átiri, marĩ, Israel yepa macããnarẽ, Marĩ Jũgocũre bairo cũ cũñupĩ. Tunu bairoa cũã, Marĩ Carorije Wapare Canetõũ cũ cũñupĩ, marĩ nipetiro roro marĩ caátiere jãnacõãrĩ, tunu Dios cũ carotirore bairo marĩ caátiparore bairo ì. Bairo marĩ caápata, marĩ carorije wapare masiriyogũmi. ³² Jãã tiere catũgocarã ãnirĩna jãã quetibũjũya. Espiritu Santo cũã bairoa tiere masĩõñami. Cũã niñami Dios cũ carotirijere catũgõũsarãrẽ cũ cajoricũ —na ìñuparã Pedrojãã.

³³ Bairo na caĩrõ tũgo, tutuario majũ asiayuparã. Pedrojããrẽ na pajĩã recõãgamiñuparã. ³⁴ Mai, Junta Suprema mena macããcũ ãñupũ jĩcãũ Gamaliel cawãmecũcũ. Cũ pũame fariseo majã yaũ, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobuei ãñupũ. Tunu bairoa nipe-tiro camasã qũĩroanucũñuparã Gamaliere. Bairo cũ yarã Pedrojããrẽ na capajĩãregarijere ìñarĩ wãmũnũcãñupũ, na ì quetibũjũgũ. Mai, na quetibũjũgũ jũgoye, macãpũ apóstolea majãrẽ na witi árotiyupũ. ³⁵ Bairo na cawitiatato bero, atore bairo na ìñupũ cũ ùna aperã caãnimajũrãrẽ:

—Yũ yarã Israel yepa macããna, caroaro tũgoñaña ãnoarẽ mũjãã caátipeere. Roro na mũjãã átire. ³⁶ Mũjãã masĩña: Tirũmũpũre ãñupũ Teudas cawãmecũcũ ãnacũ. Cũ pũame, “Yua, caãnimajũũ yũ ãniña,” ì tũgoñañupũ. Bairo cũ caĩtũgoñarõ jũgori cuatro cientos majũ camasã cũ caĩrĩjẽrẽ cũ tũgõũsayuparã. Bairo cũ cabaimiatacũãrẽ, cũ pajĩãrocacõãñuparã. Cũrẽ catũgõũsamirĩcãrã pũame cũ cayasiro bero yua, ábatapeticoasuparã. ³⁷ Cabero tunu camasãrẽ cõñarĩ na wãmerĩrẽ na cawoaturi rũmũrĩ caãno ãñupĩ tunu apei Judas, Galilea yepa macããcũ. Cũ cũã cũgoyupũ cũrẽ catũgõũsari majãrẽ. Bairo cũ cabaimiatacũãrẽ, cũ cũãrẽ cũ pajĩãrocacõãñuparã. Cũrẽ catũgõũsamirĩcãrã cũã cũ cayasiro bero ábatapeticoasuparã. ³⁸ Bairi mũjããrẽ atore bairo niña: Ánoa Pedrojããrẽ roro na ápericõãña. Na pitiya. Atie camasãrẽ na caquetibũjũnetõrĩjẽ na majũã na catũgoñarĩjẽ caãmata, camasã pũame yoaro mee jãnacõãgarãma tiere. ³⁹ Bairõpua, na caquetibũjurije cariapea Dios cũ camasĩõrĩjẽ majũ caãmata, tiere mũjãã ãñotamasĩõtĩgarã. Bairi tũgoñaña ãnoarẽ mũjãã caátipeere. Dios pesuare bairo mũjãã tuare —na ìñupũ Gamaliel.

Bairo cū caĩrĩjẽrẽ tũgo, cū caĩrõrẽ bairo boyuparã. ⁴⁰ Bairi apóstolea majãrẽ na pijorotiyuparã tunu. Na caetaro ìña yua, na baperotiri bero, “Pũgani Jesús cũ cabairiquere camasãrẽ quetibũjũeticõãña,” na ì yaparori bero yua, na piticõãñuparã. ⁴¹ Bairo na caĩrõ bero yua, apóstolea majã pũame caãnimajũrã watoa caãnimiatana useanirĩqũẽ mena witicoásúparã. “Jesucristo yarã marĩ caãno jũgori popiye marĩ cũã marĩ cabaipere cũñupĩ Dios,” ì tũgoñarĩ useanirĩqũẽ mena witicoásúparã. ⁴² Bairi tocãnacã rũmua apóstolea majã caroa queti Jesús Mesías cũ caãnierẽ camasãrẽ na quetibũjũnucũñuparã. Templo wiipũ, bairi camasã ya wiiripũ cũãrẽ quetibũjũnesãnucũñuparã.

6

Se nombra a siete ayudantes

¹ Ti yutea cañorē Jesucristo yaye quetire catūgousarā p̄ame capāārā āninemonucūñuparā. Na mena macāāna griego yayere cabusurā useanirō ānimasīesuparā hebreo yaye cabusurā mena. Atore bairo na ī busupaiyuparā: “Marī yarā griego cawapearā rōmirirē tocānacā rūmua jīcārō tūni na batoetiyama narē carusarijere. Na yarā hebreo cawapearā rōmirī jetore netōjāñurō na maiñama,” ī busupaiyuparā. ² Bairo na caibusupairo tūgo yua, p̄ga wāmo peti rūpore p̄ga pēnirō caānacāū apóstolea majā p̄ame Jesucristo yarā nipetirārē na neñorī atore bairo na iñuparā:

—Jāā, camasārē carusarijere cabatorā jāā caāmata, Dios yaye quetire jāā quetibujū masiētībujiorā. Tore bairo jāā caápata, ñuetibujioro. ³ Bairi jāā yarā, m̄jāā majūā m̄jāā watoa caānarē jīcā wāmo peti p̄ga pēnirō cānacāū majū caūmuarē na beseya. Marī nipetiro marī caīroarārē, bairi camasīrā, ñe ūnie Espiritu Santo cū camasīōrījē carusaena ūnarē na beseya. Bairo m̄jāā cabesero bero, na marī cūgarā tie paariquere. ⁴ Jāā p̄ame Diore jāā jēnicōā ninucūgarā. Tunu bairoa cū yaye quetire jāā quetibujucōā ninucūgarā —na iñuparā apóstolea majā.

⁵ Bairo na caīrō tūgo, nipetiro jīcārōrē bairo tūgoñarī, Esteban cawāmecucure beseyuparā. Esteban p̄ame Jesucristo mena butiōro tūgoñatutuayup̄a. Tunu bairoa Espiritu Santo cū camasīōrījē carusaecu majū āñup̄ū. Cū berore beseyuparā Felipe, Prócoro, Nicanor, Timón, Parmenas, Nicolás. Nicolás p̄ame Antioquía yepa macāācū āñup̄ū. Jesucristo yaye quetire cū catūgousaparo jūgoye, ricaati cañubuemiricū tunu judío majārē bairo Diore caīroajūgoricu āñup̄ū. ⁶ Bairo na bese yaparori bero, apóstolea t̄p̄u na jeásuparā. Na caetaro iña yua, apóstolea majā p̄ame na wāmorī mena na rūpoari buire ñigāpeori, Diop̄ure na jēnibojayuparā na capaapeere.

⁷ Bairi yua, nipetiro p̄a Dios yaye quetire tūgopeticoasuparā. Jerusalén cūārē Jesús yarā capāārā majū āninemoñuparā. Na mena macāāna sacerdote majā cūā capāārā Jesucristo mena tūgoñatutua jūgoyparā.

Arrestan a Esteban

⁸ Mai, āñup̄ū Esteban cawāmecucu jīcāū Jesucristo yarā mena macāācū. Cū p̄ame Dios cū camasīōrījē mena tutuajāñuñup̄ū. Bairi camasā watoa capee caroare átī iñoñup̄ū. ⁹ Bairo cū caātiāno, judío majā jīcāārā cū boesuparā. Jīcāārā Esclavos Libertados cawāmecuti wii, ñubuerica wii macāāna, bairi jīcāārā Cirene macā macāāna, Alejandría macā macāāna, Cilicia yepa macāāna, bairi Asia yepa macāāna cūā cū boesuparā. Bairo cū boetiri yua, cūtu etari, cū mena busuyuparā, cū busunetōgarā. ¹⁰ Bairo cū busunetōgamirācūā, cū busunetōmasiēsuparā, Esteban p̄ame Espiritu Santo cū camasīōrījē mena na cū caquetibujuro jūgori. ¹¹ Nopē bairo cū busunetōmasiētīrī yua, aperārē yasioro dinerore na joyuparā, Estebārē atore bairo cabugoroa na ī busujāato quetiuparāp̄ure īrā: “Āni Esteban, ‘Marī ñicū Moisés ānacū cū carotiriquere ñuētīña,’ iñami. Dios cūārē roro qūibusuyami.” ¹² Bairo na caījocarije jūgori, Esteban mena na asiao joroque ásuparā. Bairi ti yepa macāāna, cabutoa camasīrā, bairi Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobuerā cūā Esteban mena asijāñuñuparā. Asiarā yua, Estebātu atuátī, cū ñee, cū neásuparā Junta Suprema macāāna t̄p̄u. ¹³ Bairo top̄u etarā, aperā cajocarā cabusupairārē na macāñuparā. Atore bairo ī jocayuparā Esteban cū cabairijere:

—Āni, Dios ya wii caānimajūrī wiire roro majū ī busunucūñami. Moisés ānacū cū caroticūrīqūē cūārē bairoa roro majū ī busunucūñami. ¹⁴ Atore bairo cū caīrījērē jāā tūgoap̄u: “Jesús Nazaret macā macāācū ānacū templo wiire rocacōāgumi. Tunu bairoa marī caātiānipeere Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē wasoacoagumi,” iñami Estaban —jocaraana iñuparā.

¹⁵ Bairo caānimajūrā quetiuparā, to macāāna nipetirā caruirā Estebārē na cañajoata, cū riapé p̄ame ángel riapére bairo bauyuparo.

7

Defensa de Esteban

¹ Bairo sumo sacerdote p̄ame atore bairo q̄i j̄eniñanemoñup̄ Estebārē: “¿Mūrē na caĩb̄suj̄ārījē cariape to āniñati?” ² Bairo cū caĩrō t̄ūgo, Esteban p̄ame atore bairo iñup̄: “Ȳu yarā, ȳu j̄ūgoc̄j̄āārē bairo caāna, bairo ȳu pacuare bairo caāna cū t̄ūgopeoya mai ȳu caĩpeere: Marī Pacu Dios catutuau majū, marī ñicū ānacū Abrahārē cū buiyup̄ Mesopotamia cū cañop̄, Harán yepar̄ cū cañiáparo j̄ūgoye. ³ Atope bairo q̄iñañup̄ Dios Abrahārē: ‘M̄u cañi yepa, bairo m̄u yarā cūārē na aweyocoácúja mūrē ȳu cayepa iñoparop̄.’ ⁴ Bairo Dios cū cū caĩrō bero, Abraham Caldeap̄ cañiatacu Harāp̄ āniásup̄. Cabero cū pacu ānacū riacoásup̄. Bairo cū cariaro bero, Dios p̄ame cū j̄ūgoásup̄ āme marī cañi yepar̄ Abrahārē tunu. ⁵ Mai, ti yepare cū nuniesup̄ Dios Abrahārē. Petoaca ūno cūārē cū joetimajūcōāñup̄ cū cañiparore. Bairo cū joeticicūā, Abraham ānacū cū cayasiro berop̄ cū p̄rāmerāp̄re na joyup̄. Abraham ti ȳteap̄re capūnaa mácū cū cañimiatacūārē, nap̄re jogayup̄ na cañiparore. ⁶ Bairo tunu Dios q̄iñup̄ Abrahārē: ‘M̄u p̄rāmerā cañiparā aperop̄ macāñarē bairo ānigarāma ti yepar̄re. Ti yepa ape yepar̄ na caño j̄ūgori, roro ti yepa macāna ūmuarē bairo ānigarāma. Roro majū na paarotiri na q̄i epegarāma cuatro cientos cūmarī majū,’ q̄iñup̄ Dios. ⁷ Tunu q̄iñup̄ Dios: ‘Ȳu, ti yepa macāñarē, m̄u p̄rāmerārē roro carotiri majārē popiye na baio joroque na ȳu átigu. Bairo ȳu caáto bero, roro na caátana p̄ame tore witiri yua, ati yepar̄ ānigarāma. Ȳure iroagarāma tunu,’ q̄iñup̄ Dios. ⁸ Bairo tunu cawāma wāme Abrahārē cū caátipeere cū caĩj̄ūgoyeticūricārō bero, caūmūrē na rup̄ macāj̄ērē yisetariquere cū átiroticūñup̄ Dios Abrahārē. Bairo cū caĩricū ānirī cū macū j̄icā wāmo peti itia p̄nirō cānacā r̄m̄urī cū cacūgoro, cū rup̄ macāātōrē yisetayup̄ Abraham. Torea bairo ásup̄ Isaac cū cū macū Jacob cawāmec̄ure. Cabero Jacob cūā torea bairo ásup̄ cū pūnaa caūmuarē. Na āñuparā p̄ga wāmo peti rap̄re p̄ga p̄nirō cānacā poari Israel yepa macāna cañij̄ūgoricarā.

⁹ “Marī ñicū Jacob ānacū pūnaa p̄ame, na bai Josere q̄iñatutiyuparā. Bairo q̄iñatutiri yua, Egipto yepar̄ cañesēārā ánárē cū nunirocacōāñuparā, top̄ cū yasiáto, irā. Bairo cū átiri, dinero jeyuparā cū wapa. Baip̄na, ti yepar̄ cū caño, José mena ānicōāñup̄ Dios. ¹⁰ Top̄ popiye cū cabaimiatacūārē, cū j̄uáticōā ninucūñup̄ Dios Josere. Masirīq̄iērē cū joyup̄. Tunu bairoa ti yepa Egipto quetiup̄ faraón na caĩ Josere q̄iñajeso joroque ásup̄. Bairo cū caátoi, quetiup̄ rey p̄ame cū roca macācū gobernador majū cū cūñup̄ Josere. Bairo cū caáto, Egipto yepa, bairo quetiup̄ rey ya wii cūārē carotimasī majū āñup̄ José.

¹¹ “Cabero Egipto yepare bairo Canaán yepa cūārē aua riarique āñuparō. Tie caño nipetiro camasā popiye baiyuparā. Marī ñicūj̄āā ānana cūārē na caugapee peticoasuparo. ¹² Bairo Jacob ānacū, ‘Egipto yepare trigo pan q̄iñorīq̄iē cūgoyp̄ mai,’ na caĩquetib̄juro t̄ūgo, cū pūnaa, marī ñicūj̄āā ānana majūrē na árotiyayup̄, tie ūgariquere na wapatirápáro ĩ. Tiwatoai Egiptore áj̄ūgoyayuparā marī ñicūj̄āā ānana. ¹³ Cabero tunu Egiptore na caátí watoai, José p̄ame cū j̄ūgoc̄j̄āārē cū cabairijere na quetib̄juyup̄. Bairo cū caĩquetib̄juroi, faraón p̄ame masīñup̄ José ya poa macāñarē yua. ¹⁴ Cabero José p̄ame cū pacu Jacob, bairo cū yarā nipetiro setenta y cinco majū cañarē na piiatírotiyup̄. ¹⁵ Bairo yua, Egipto yepar̄ āniacoásup̄ Jacob. Top̄ riacoásup̄. Marī ñicūj̄āā ānana cūā top̄ riacoásuparā. ¹⁶ Bairo Jacob cū cariaro bero, cū rup̄ri ānajērē neásuparā Siquem cawāmec̄uti macāp̄. Top̄ etari, cū yayuparā masa ope ūtā oper̄. Mai, Abraham ānacū p̄ame Siquem macāp̄ ācū, nocānacā dinero tiiri ūno majū mena Hamor pūnaarē ti masa opere wapatiyayup̄.

¹⁷ “Abraham p̄rāmerārē Dios cū caátigaj̄ūgoricarorea bairo caetarip̄, marī ñicūj̄āā Israel yepa cañiparā p̄ame capāārā masab̄yuparā, Egipto yepar̄ āna. ¹⁸ Bairo ti ȳtea caño, Egipto yepare ape quetiup̄ rey j̄āñup̄ Josere camasīc̄cū. ¹⁹ Cū, rey ānacū p̄ame marī ñicūj̄āā ānana roro na iroeperotiyayup̄. Tunu bairoa roro majū

na paarotiri na qũẽ eperotiyayurũ. Bairo átiri tutuaro mena na pũnaa cawãmabuiarãrẽ rerotiyayurũ, na masabueticõãto ï.

²⁰ “Ti yũteai buiyayurũ Moisés ãnacũ ruame. Dios ruame cũ cawĩmanacarẽ butiuro qũĩñajesoyurũ. Bairo cũ cabuiaro bero, cũ pacua caũpũãcãrẽ cũ cũgoyuparã na ya wiipure itiarã muirua cãrõ mai. ²¹ Itiarã muirua bero yua, ‘Cũ pajĩãrema Egipto macããna,’ ïrã, riaru cũ pojoyuparã capasua Moisés ãnacũ rocure. Faraón macõ ruame na carocaatacure riaru capasaure neñañurõ. Bairo cũ nerĩ bero, cũ butiuyuro cõ macũ majũrẽ bairo yua. ²² Bairo na caátibutioricu ãnirĩ Moisés ãnacũ ruame egipcio majã na cabuerije caãno cãrõrẽ masĩ butiyurũ. Cũã yua, butiácũru, caũmũ caĩtutuaũ majũ ãñurũ. Tunu bairoa dise caãno cãrõ átimasĩ peyocõãñurũ.

²³ “Bairi yua, cabero cuarenta cũmarĩ majũ cũgon, israelita majã cũ ya poa macããna majũrẽ na ïñau ajũgoyurũ. ²⁴ Topũ cũ caetaro yua, jĩcãũ Egipto macããcũ cũ yau israelitare cũ caãmeoqũẽrõ ïñarĩ, Moisés ãnacũ ruame cũ ãmebojayurũ. Bairo cũ ãmebojau yua, Egipto macããcũrẽ cũ pajĩãrocacõãñañurũ, ñe wapa manoa cũ yau israelitare cũ caqũẽrõ jũgori. ²⁵ Mai, Moisés ãnacũ ruame atore bairo ï tũgoñañurũ: ‘“Marĩ israelita majãrẽ Moisés jũgori marĩ netõõgũmi Dios,” ï masĩcõãrãma yũ yarã,’ ï tũgoñañañurũ Moisés ãnacũ. Bairo cũ catũgoñañamiatããrẽ, na ruame bairo mee cũ tũgoñañañurũ. ²⁶ Cabusuri rũmũ caãno tunu na etayurũ Moisés ruarã israelita majã caãmeoqũẽrãrẽ. ‘Ãmeo qũẽẽna, caroaro na ãmarõ,’ ï, atore bairo na ïñurũ: ‘Mujãã jĩcã majã mujãã ãniña. ¿Nopẽĩrã jĩcã majããna ruãga ruãgõã mujãã ãmeo qũẽñati?’

²⁷ “Bairo cũ caĩrõ tũgori, cũ bapare caqũẽĩ ruame atuatĩri Moiserẽ cũ tunerocajoyurũ. Bairo cũ tunerocajori atore bairo qũĩñurũ Moiserẽ: ‘¿Noa mũrẽ jããrẽ caroti, caĩñabeseire bairo jãã watoare mũ cũ cũati? ²⁸ ¿Yũre pajĩãrocaguãto miñati, ñamicã egipcio yũre mũ capajĩãrocaatatore bairo átigu?’ ²⁹ Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ tũgo, Madián yeparũ ruticoásũru Moisés ruame. Topũ ãnicoteyurũ ape majõcure bairo. Bairi tunu nũmo bõcari ruarã pũnaa cũsurũ Moisés.

³⁰ “Cuarenta cũmarĩ bero, camasã mano desiertoũ ãtãũ Sinaĩ cawãmecũtiitũ cũ caãno, jĩcãũ ángel cũ buiaetayurũ yucũ caũrĩcũ watoaru. ³¹ Moisés ruame tiere ïñarĩ ïña acũacoasurũ. Bairo ïña acũamicũã, caroaro ïñanemogu tii caũrõtuaca ásurũ. Bairo catuacã ácũna yua, tũgoyurũ marĩ Quetiurũ cũ cabũsurijere. Atore bairo ï ocajoyurũ: ³² ‘Yua, yũ ãniña mũ ñicũjãã ãnana Dios caãnacũ majũ. Yua, Abraham, Isaac bairi Jacob Dios caãnacũ yũ ãniña,’ ï ocajoyurũ Dios. Tiere tũgori, Moisés ruame butiuro nanañurũ. Uwiri ïñacãnamuesurũ yua ti peerore.

³³ “Bairi tunu qũĩñurũ marĩ Quetiurũ: ‘Mũ canucũrĩruã yũ caãniparũ niña. Bairi nũcũbũgorique mena mũ ruo jutiire weya. ³⁴ Tunu, caroaro majũ ñiñajonucũña yũ yarã Israel macããna bopacooro na cabairijere. “Butiuro majũ popiye marĩ netõña, atore ãna,” na caĩrĩjẽrẽ yũ tũgonucũña. Tiere tũgori ãmerẽ narẽ netõõgũ yũ ruiatĩaru. Bairi tiaya. Mũrẽ árotigu yũ átiya Egipturũ, yũ yarã israelita majãrẽ na mũ canetõõbojaparore bairo ï,’ qũĩñurũ Dios Moisés ãnacũrẽ.

³⁵ “Israelita majã ruame cũrẽ na caboetato bero caãnimitãcũãrẽ, Dios ruame cũ boyurũ. ‘¿Noa mũrẽ jããrẽ caroti, caĩñabeseire bairo jãã watoare mũ cũ cũati?’ na caĩrĩcãrõ bero caãnimitãcũãrẽ, Dios ruame Moiserẽ narẽ canetõõruã, tunu bairoa na cajũgorãre bairo cũ cũñurũ, ángel jũgori yucũ caũrĩruã cũ caãno. ³⁶ Cũ, Moisenã na witio joroque na ásurũ marĩ ñicũjãã ãnana Egipturũ popiye cabaimirĩcããrẽ. Cũã, tunu capee caroare áti ïñoñurũ cuarenta cũmarĩ majũ ria capairiya Mar Rojo, bairi tunu desierto cayucũmanorũ ãcũ.

³⁷ “Cũã, atore bairo na ïñurũ israelita majãrẽ: ‘Dios ruame mujãã mena macããcũrẽ, jĩcãũ yũre bairo caãcũ ãcũ profeta cũ ãnio joroque átiguĩ,’ na ïñurũ. ³⁸ Tunu Moisenã Israel poa macããna mena ãñurũ desierto cayucũmanorũre. Tunu bairoa ángel mena bũsuyayurũ ãtãũ Sinaĩ cawãmecũtiirũ. Tunu bairoa marĩ ñicũjãã ãnanarẽ na quetibũjũ netõõñañurũ tie ángel cũrẽ cũ caĩrĩqũẽ caroa quetire. Marĩ cũã tie cũ caquetibũjũnetõõrĩqũẽrẽã marĩ cũgoya ãme cũãrẽ.

³⁹ “Bairo marí ñicũjãã ãnana pũame tiere cacũgorã nimirãcũã, yũgaetiyayuparã. Bairo tiere boetiri tunucoagayuparã tunu Egipto yeparũ. ⁴⁰ Bairo Moisés ùtãũpũ cũ caãnitoye yua, atore bairo qũĩũuparã Moisés bai Aarón cawãmecũcũre: ‘Moisés jããrẽ Egipto yepare cajũgowitiricũ dope bairo cũ cabairijere jãã masĩetĩña. Bairo wericarã jãã caĩroaparãrẽ na qũẽnobojoya. Na nigarãma marí jũgũẽã, marĩrẽ cajũgoãnarẽ bairo caãniparã,’ qũĩũuparã. ⁴¹ Bairo yua na caĩroapau wecũre bairo cabauũre cũ weqũẽnoũuparã. Bairo cũ qũẽnorĩ bero yua, waibũtoare na pajĩãũuparã, cũ wericũre basapeogarã. Tunu bairoa bose rũmũ qũẽnoũuparã, cũ, wecũre bairo cabauũ na majũã na caátiatacũre qũĩroagarã.

⁴² Bairo Dios pũame na aweyocoátĩ yua, ùmũrecóo macããna ñocõãrẽ na cabasapeorore ãñotaesupũ. Bairoa quetibũjũya profeta majã na caĩwoatuyarique cũã:

‘Israelita majã, ¿mũjãã cuarenta cũmarĩrẽ desierto cayucũmanopũre ãna, waibũtoare pajĩãrĩ, caroaro cariape yũ mũjãã ñroari?’

⁴³ Bairo mee mũjãã ápũ. Wericũ Molóc ya wii ñubuerica wiiaca mena mũjãã ãñesãñucũwũ.

Bairo tunu ñocõ ùmũrecóo macããcũ Refán cawãmecũcũre mũjãã ñroawũ.

Mũjãã majũã mũjãã caqũẽnorĩcãrãrẽ na mũjãã ñroawũ.

Bairo mũjããrẽ yũ wẽjoguũ ape yeparũ, Babilonia jũgoye jãñũrĩpũ,’

ĩ quetibũjũ woatuyayupa profeta majã marí ñicũjãã ãnana na cabairiquere.

⁴⁴ “Na, desierto cayucũmanopũ ãna, cũgoyuparã Dios ya wii, waibũtoa aseri mena qũẽnorĩcã wiire. Dios pũame Moiserẽ, ‘Mũ caĩñaata wiire bairo mũ ápa,’ cũ caĩrĩcãrõ bero cũ caáta wiire cũgoyayuparã. ⁴⁵ Marí ñicũjãã ãnana cũã ti wiire cũgousayuparã, na pacua na cariaro bero. Bairo Josué ãnacũ mena macããna cũã ti wiire neãñaũuparã ati yepa macããna caãnijũgoricarãrẽ Dios cũ camasĩrĩjẽ mena narẽ na careri watoare. Bairo ape tuti, ape tuti macããna beropũ David ãnacũ cũ caãni watoa majũ ti wiire cũgojãnañaũuparã. ⁴⁶ Rey David pũame Dios cũ caĩñajoro caroú caũũ ãñũpũ. Jacob ãnacũ pãrãmerã Diore na caĩroapa wii, wii majũrẽ qũẽnogamiñũpũ. ⁴⁷ Bairo cũ caqũẽnogamiatacũãrẽ, cũ macũ Salomón roque qũẽnoñañũpĩ ñubuerica wii templo Dios ya wii majũrẽ.

⁴⁸ “Dios nocãrõ catutuaũ majũ camasã, ‘Dios ya wii nigaro,’ ñrĩ na caqũẽnorĩcã wiire cũ caãmerĩmiatacũãrẽ, ti wiire qũẽnoñañũpũ Salomón. Profeta majõcũ cũ cawoatuyarique cũã bairo ñña:

⁴⁹ “Ati ùmũrecóopũ ãnirĩ yũ rotijonucũña nipetiropũre.

Mũjãã ya yepa roque yũ caĩñajoata, õcãrõãcã bauya.

Bairi, ¿di wii ùno yũ mũjãã qũẽnobojarãati?” ññami marí Quetiupau.

“¿Dipau to ãnoati toroque yũ cayerijãrapau?”

⁵⁰ Yũ jetoa ritaa yũ qũẽnowũ atie nipetirijere,” ññami Dios,’

ĩ woatuyayupi profeta majõcũ,” na ññũpũ Esteban.

⁵¹ Ñ yaparo, atore bairo na ñnemoñũpũ tunu: “Mũjãã Dios cũ caĩrĩjẽrẽ mũjãã botioma-jũcõãña. Mũjãã yeripũ Diore camasĩgaenarẽ bairo majũ mũjãã ãniña. Mũjãã ãmo ope cũã tũgomasiẽtĩña Dios yaye quetire. Tunu bairoa Espiritu Santo cũ camasĩõgarijere mũjãã átigaetiya. Mũjãã ñicũjãã ãnanarẽã bairo mũjãã ãnicõãña mai mũjãã cũã.

⁵² ¿Ni majũ profeta majõcũre mũjãã ñicũjãã ãnana roro átiri na na pajĩãreesupari? Tocãnacãũrẽã popiye na baio joroque ásupa. Mũjãã ñicũjããna Caũũ majũ cũ caatĩpeere caquetibũjũrãrẽ na pajĩãreyupa. Caũũ caroú majũ merẽ etamiwĩ. Cũrẽ tunu mũjããna cũ busũjãbuitiri, cũ mũjãã pajĩãrocarotiwũ. ⁵³ Marí ñicũjãã roque ángelea majã jũgori na caátĩãnipeere Dios cũ roticũrĩqũẽrẽ tũgoyupa. Bairo mũjãã pũame marí ñicũjãã na caĩrĩjẽrẽ catũgojũgoatana nimirãcũã, tiere caroaro mũjãã tũgousaetiya,” na ññũpũ Esteban cabũtoa camasĩrĩ majãrẽ.

Muerte de Esteban

⁵⁴ Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ tũgori yua, netõjãñũrõ cũ asiayuparã. Opi bacarũpoturica tãnipũ asiayuparã Esteban mena. ⁵⁵ Bairo cũrẽ na caasiamiatacũãrẽ, Esteban pũame ñe ùnie rũsarĩcaro mano Espiritu Santo mena tũgoñatutuari ùmũrecóopũ ññamũgõjoyupũ. Bairo

ĩnamũgõjou yua, ññabocáyurũ Dios catutuaũ majũ cũ caasiyabaurore. Tunu bairoa Jesũs cũãrẽ qũĩñabócaurũ Dios yaraũ cariape nũgõã rũame caĩñanucũãrẽ. ⁵⁶ Bairo ññarĩ yua, atore bairo na ññurũ:

—ĩĩnamũgõjoñijate! Ɖmũrecóo pããnucãrĩcãrõrẽ bairo ññaña. Camasã Jũgocũ Dios yaraũ cariape nũgõã rũame canucũũ cũãrẽ ññaña —na ññurũ.

⁵⁷ Bairo cũ caĩmiatacũãrẽ, na rũame na ãmoo operire bocabiacõãñuparã, cũ caĩrĩjẽrẽ tũgogaena. Bairo tũgogaetiri yua, tutuaro awajari, cũ jetore nipetiro Junta Suprema macããna cũrẽ cateerã atuãti, cũ ññuparã. ⁵⁸ Bairo cũ ññerĩ yua, ti macã ãñotaricarõ jũgoyerũ cũ neásuparã. Topũ ãtã rupaa mena cũ wẽẽ, cũ wẽẽ cũ átípajĩã rocacõãñuparã yua Esteban ãnacũrẽ. Mai, Estebãrẽ capajĩãrã rũame na jutii cabui macããjẽrẽ Saulo cawãmecũcũre cũ coterotiyuparã.

⁵⁹ Esteban rũame cũrẽ ãtã rupaa mena na cawẽẽtoye, atore bairo ĩ jẽniñurũ Diore: “Yũ Quetiurũ Jesũs yũ yerire bocãñeña,” ññurũ. ⁶⁰ Bairo ĩrĩ bero, rũropaturi mena etanumurĩ busũrique tutuaro mena atore bairo ññurũ: “Yũ Quetiurũ, roro na caãtiere na mũ wapa boepa. Na mũ masiriyobojawa,” qũĩñurũ Diore.

Bairo ĩ yaparo, riacoásurũ Esteban ãnacũ yua.

8

¹ Saulo cũã toa ññañurũ Estebãrẽ na capajĩãrõ. “Ññjãñuña bairo na caãto Estebãrẽ,” ĩ tũgoñañurũ.

Saulo persigue a la iglesia

Ti rũmũina Jesũs yaye quetire catũgõsari majã Jerusalén macããna nipetirãrẽ roro popiye na baio joroque ásuparã narẽ cateeri majã. Bairi nipetiro ábatapeticoasuparã Judea yepa, bairi Samaria yepa tũnirĩrũ. Apóstolea majã jeto Jerusalẽrũ tuayuparã. ² Aperã cañurã caũmũa jĩcããrã Esteban rupauri ãñajẽrẽ yayuparã. Bũtioro cũ ãnacũrẽ otiyuparã. ³ Mai, Saulo cũã roro popiye Jesucristore catũgõsari majãrẽ na baio joroque ácũ ásupũ. Wiiri caãno cãrõrẽ jããrĩ, tutuaro mena carõmia, caũmũa cũãrẽ ññerĩ na jeãrotiyurũ preso jorica wiirũ.

Anuncio del evangelio en Samaria

⁴ Bairãrũa, aperã Jerusalẽrẽ cawitiweyoatana rũame caroa queti Jesucristo camasãrẽ cũ canetõõrĩqũẽ quetire quetibũjũñesẽãñuparã noo na caátõ cãnacãrapũa. ⁵ Na mena macããcũ jĩcãũ Felipe cawãmecũcũ rũame Samaria yepa macãã macã, caãnimajũrĩ macãrẽ ásupũ. Topũ etari yua, Jesucristo cũ cabairique caroa quetire quetibũjũñesẽãñurũ. ⁶ Nipetiro camasã to macããna Felipetũ neñarĩ cũ caĩrĩjẽrẽ caroaro tũgopeoyuparã, caroa wãmerẽ Felipe na cũ caãti ññorõ caĩñarã ãnirĩ. ⁷ Capããrã wãtĩ yeri pũna cacũgorãrẽ catioyurũ Felipe. Bairo cũ caãto, wãtĩ yeri pũna rũame camasãrẽ witiããã, awajari witiãnucũñuparã. Capããrã carupauri bũũrã, aperã caãmasĩẽna cũãrẽ catioyurũ Felipe, topũ ácũ. ⁸ Tie cũ caãti ññorĩjẽrẽ ññarĩ, bũtioro ũseaniñuparã ti macã macããna yua.

⁹ Ti macãrẽ ãñurũ jĩcãũ Simón cawãmecũcũ cajũgoyerũre cũmurẽ bairo caãti ññorĩcũ. Cũ, Simón rũame Samaria yepa macããna camasãrẽ, “Yũa, caãnimajũũ yũ ãñiña,” na ĩtoepeyurũ. ¹⁰ Tie cũ caquetibũjũrijere cawãmarã, cabũtoarũ cũã nipetiro caroaro majũ cũ tũgõsayuparã. Bairo cũ tũgõsari, atore bairo ĩnucũñuparã camasã: “ãña, Dios cũ camasĩrĩjẽrẽ cacũgõũ majũã ácũmi,” ĩ tũgoñañuparã.

¹¹ Cũ caĩrĩjẽrẽ cariape tũgoyuparã ape wãme mena yoaro cũ caãtito ññorĩjẽ jũgori. ¹² Bairo cũrẽ catũgomirĩcãrã yua, Felipe caroa quetire cũ caquetibũjũro tũgori, cũ rũamerẽ caroaro tũgõsayuparã. Dios cũ carotimasĩrĩrũ, bairi tunu Jesucristo cũ cabairiquere cũ caquetibũjũro jũgori carõmia, caũmũa cũã bautiza rotiyuparã. ¹³ Simón cajũgoyerũ camasãrẽ caĩtomirĩcũ cũã Felipe caroa queti, cũ caquetibũjũrijere tũgõsayurũ. Cũ cũã bautiza rotiyurũ. Bairo bautiza rotiri bero, Felipe mena ãñesẽãñurũ. Felipe caroa wãmerẽ cũ caãti ññorĩjẽrẽ ññarĩ, tũgoñacõã maniásurũ Simón cũã.

¹⁴ Bairi yua, Felipe mena macããna apóstolea majã Jerusalēpɯ caãna, “Samaría yepa macããna Dios yaye quetire boyama,” na caĩrĩjērē tũgori, Pedro, apei Juan mena na joyuparã Samaria yepa macããna tɯpɯ. ¹⁵ Topɯ etarã, ñubueri majã catũgousarãrē Diopɯre na jēnibojayuparã, Espiritu Santo, Dios, cũ Yeri majūrē na cũ joáto, írã. ¹⁶ Mai, narē Espiritu Santo na jããesupɯ. Marĩ Quetiupau Jesús wãme mena bautizarique jetore ásuparã mai to Samaria yepa macããna catũgousari majãrē. ¹⁷ Bairi Pedro, apei Juan mena rɯpoa buire na wãmo mena ñigãpeoyuparã. Bairo na caátopɯ, Espiritu Santo, Dios Yeri majũ na jããñupũ yua.

¹⁸ Simón pɯame apóstolea majã camasã rɯpoa bui na cañigãpeoroa, Espiritu Santo cũ caatóre ñnarĩ, apóstolea majãrē dinero nunigayupɯ. ¹⁹ Bairo nunigari, atore bairo na ññupũ:

—Yɯ cããrē yɯ joya tie masĩrĩqũērē. Yɯ cãã ni jĩcãũ ùcũrē yɯ wãmo mena yɯ cañigãpeoroa, Espiritu Santo cũ jãáto mujãã caátorea bairo ĩ, yɯ boya —na ññupũ Simón apóstolea majãrē.

²⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Pedro pɯame:

—Mɯa, dinero mena mɯ wapatiga tũgoñaña Dios cũ catutuarijere. Roro mɯ tũgoñaña. Bairi, ¡mɯ dinero mɯ mena to yasiáto! ²¹ Dios cũ caĩñajoro mɯ catũgoñarĩjē cariape mee niña. Bairi jĩcã wãmeacã ũno Dios yerire mɯ ñemasĩtĩña mɯa. ²² Roro mɯ catũgoñarĩjērē jãnaña. Tunu bairoa Diore butiuro cũ jēniña, carorije mɯ catũgoñarĩjērē cũ camasiriyobojaparore bairo ĩ. ²³ Mɯ yeri ñuētĩña. Caroaro cariape mɯ tũgoñaētĩña mɯa —qũĩñupũ Pedro Simorē.

²⁴ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo na ññupũ Simón Pedrojããrē:

—Diopɯre yɯ mujãã jēnibojawa, yɯre mujãã caĩrõrē bairo to baieticõato, írã —na ññupũ yua.

²⁵ Cabero to macããnarē marĩ Quetiupau Jesús cũ caátaje na caĩñarĩqũērē, bairi tunu Dios yaye quetire na quetibujuri bero, tunucoásuparã apóstolea majã Jerusalēpɯ. Topɯ ána, capee macããrĩrē Samaria yepapɯ quetibujɯyuparã caroa quetire.

Felipe y el funcionario etiope

²⁶ Cabero ángel marĩ Quetiupau cũ cajou pɯame atore bairo qũĩñupũ Felipere: “Ácúja ape nũgõã warua jope macãã wãã Jerusaleĩ caátĩ wãã, Gaza macã caetari wããpɯ.” Ti wãã pɯame desierto cayucumanopɯ ãñuparõ. ²⁷ Bairo ángel cũ caĩrĩjērē tũgo, ti wããpɯ acoásupɯ Felipe. Bairo ti wããpɯ eta yua, jĩcãũ Etiopía yepa macããcũrē bocáyupɯ. Cũ pɯame ti yepa macããcũ cañimajũũ ãñupũ. Bairo caãcũ ãnirĩ, ti yepa macããna quetiupao yaye dinerore cañnausau ãñupũ. Ti rũmũrĩrē Jerusalēpɯ Diore cañubueoreon átaacu ãñupũ. ²⁸ Bairi Jerusalēpɯ cañniatacu cũ ya yepapɯ tunuácú baiyupɯ. Bairo ácú yua, cũ ya caaturicacapɯ ruiiri, profeta Isaías ánacũ cũ cawoatucũrĩqũērē bueásupɯ.

²⁹ Bairo cũ buenutuátó, atore bairo qũĩñupũ Espiritu Santo pɯame Felipere: “Tia caaturicaacatu pɯame ácúja.” ³⁰ Bairo Felipe pɯame caaturicaacatu ácú, tũgoyupɯ Etiopía macããcũ Isaías tutire cũ cabuero. Bairo tũgori, atore bairo qũĩ jēniñañupũ:

—¿Mɯ cabuerijere mɯ tũgomasĩñati?

³¹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Etiopía macããcũ pɯame:

—Yɯ tũgomasĩtĩña yɯre caquetibujɯ cũ camano jũgori —qũĩñupũ.

Ĩ yaparo yua, Felipere cũ caaturicacapɯ wãmũ ájããrotiri bero, cũtu cũ ruirotiyupɯ.

³² Etiopía macããcũ cũ cabueataje pɯame atore bairo ññuparõ, Jesucristo cũ cabaipeere profeta Isaías ánacũ cũ caquetibujɯwoaturique:

“Oveja nurĩcũ camasã cũ pajĩãgarã, cũ na caneátátore bairo caũmũ cũãrē cũ pajĩãgarã cũ neágarãma.

Tunu bairoa cordero poa mena jutii qũēnogarã, cũ poare na cajuaro, bũsuetiyami.

Torea bairo caũmũ cũã bũsuetigumi, roro cũ na caátimiatacũãrē.

³³ Cũ, caũmũ carou cũ caãnorē bairo cũ rori, cũ boyeti epegarãma.

Ñe wapa mee roro cũ átigarãma.

Ati yerarɸ, cɸ camasãcuti añie to manio joroque cɸ átigarãma cɸ caãni yɸtea macããna pɸame.

Bairi ni jĩcãũ ùcũ, roro cɸrẽ na caátaje wapare cõñapeyomasĩęcũmi,”
ĩ quetibɸjɸya Dios ya tuti, Etiopía macããcũ cɸ cabueataje.

³⁴ Etiopía macããcũ pɸame atore bairo qũĩ jẽniñañurɸ Felipere:

—Noarẽ ĩ quetibɸjɸgu bairo qũĩ quetibɸjɸ woatuyupari profeta majõcɸ: ¿Cũ majũã cɸ cabaipeere qũĩñati? ¿O apei ùcũ pɸame cɸ cabaipeereata qũĩñati? Yɸ quetibɸjɸya tiere. Yɸ masĩgaya yɸ cãã —qũĩñurɸ.

³⁵ Bairo cɸ caĩjẽniñarõ, Felipe pɸame cɸ quetibɸjɸyurɸ nipetiro. Etiopía macããcũ cɸ cabuejũgoatarawĩ quetibɸjɸ ácũ, caroa queti Jesús yaye cããrẽ nipetirijere cɸ quetibɸjɸyurɸ Felipe. ³⁶ Cabero jãñurĩ ria caãnipaure na caetaro, atore bairo qũĩñurɸ Etiopía macããcũ Felipere:

—Ato niña oco. Bairi, ¿yɸre mɸ bautizagaetiyati? ³⁷ Bairo cɸ caĩrõ, Felipe pɸame atore bairo qũĩñurɸ:

—Cariape mɸ catũgoñatutuarije nipetirije mena mɸ catũgousaata, murẽ yɸ cabautizaro ñuña.

Bairo cɸ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñurɸ:

—“Cariape Jesucristo, Dios macũ majũ niñami,” ñi tũgoñaña —qũĩñurɸ Etiopía macããcũ Felipere.

³⁸ Bairi yua, caaturicare tuarotiyurɸ. Bairo tuarotiri yua, pɸgarãpɸa ruinɸcãrĩ riapɸ ásúparã. Topɸ Felipe pɸame oco mena cɸ bautizayurɸ Etiopía macããcũrẽ yua. ³⁹ Bairi yua, riapɸ caãniatana na camaátó bero, marĩ Quetiuraw yeri, Espiritu Santo pɸame Felipere cɸ necoásúrɸ aperopɸ. Etiopía macããcũ pɸame qũĩñanemoesurɸ Felipere yua. Bairo qũĩñanemoetimicũã, ɸseanirĩqũẽ mena ájũgo ásupɸ tunu, cɸ ya yerarɸ ácũ. ⁴⁰ Cabero Felipe pɸame Azoto cawãmecuti macãpɸ ãñurɸ. Topɸ ácũ, tocãnacã macããrẽ quetibɸjɸ netõñurɸ. Cesarearɸ caroa quetire quetibɸjɸ etayurɸ.

9

Conversión de Saulo (Hch 22.6-16; 26.12-18)

¹ Mai, Saulo pɸame Jesucristo yarã catũgousari majãrẽ na asiajãnaesurɸ. Nipetiro na ùnarẽ pajĩãregayurɸ. Bairi Saulo pɸame sumo sacerdote tɸpɸ ásúrɸ. ² Damasco macããjẽ “Narẽ ñeña,” ĩrĩqũẽ paperare qũenorotíasurɸ sumo sacerdotere. Ñubuerica wiiri macããna caroa quetire catũgousarã, carõmia, caũmɸa caãnarẽ Jerusalẽpɸ na preso jogɸ topɸ cɸ caápáro jũgoye, bairo cɸ átirotiyurɸ Saulo sacerdote majã quetiurawre. Tiere bóca yua, acoásúrɸ ti macãpɸ. ³ Bairo cɸ caátó, Damasco macãrẽ cɸ caetagaro majũ caãnoa, caasiyarije majũ cɸ asiyaetayuparo. ⁴ Bairo cabairo, Saulo pɸame ñacoasurɸ yerarɸ. Yerarɸ ácũ, atore bairo caĩcajorijere tũgoyurɸ: “Saulo, Saulo, ¿nopẽĩ yɸre mɸ pesucutiyati?” ĩ ocajoyuparo.

⁵ Saulo pɸame, “Quetiuraw, ¿ñamɸ ùcũ mɸ ãniñati?” ĩ jẽniñañurɸ. Bairo cɸ caĩrõ, cabusurije pɸame atore bairo qũĩnemoñurõ: “Yɸa, Jesús Nazaret macããcũ yɸ ãniña. Roro yɸ átigɸ, mɸ causana yɸ ãniña. ⁶ Wãmɸnɸcãrĩ mɸ caátĩ macãpɸ ácũja. Topɸ mɸ caátipeere mɸ quetibɸjɸgarãma.”

⁷ Cũ baparã cɸ mena caánã pɸame masamanimirõcũã, cabusurijere catũgoatana ãnirĩ acɸanetõcoasuparã. ⁸ Cabero Saulo pɸame yua, yepa caãniatascɸ wãmɸnɸcãñurɸ. Bairo wãmɸcãrĩ cɸ caĩñagamiatacũãrẽ, cɸ caapee pɸame ĩñapãẽsuparõ. Bairo cɸ caĩñamasĩęcũĩ yua, cɸ baparã pɸame Damasco macãpɸ cɸ necoásúparã. ⁹ Ti macãpɸ etari bero, itia rãmɸ majũ ĩñamasĩęcũã, tunu bairoa ɸgaescɸ, etiescɸ, ãnicõãñurɸ.

¹⁰ Mai, ti macãpɸ ãñurɸ catũgousari majõcɸ Ananías cawãmecscɸ. Cɸrẽ marĩ Quetiuraw pɸame qũẽguericarore bairopɸ buiaetari, atore bairo qũĩñurɸ: “¡Ananías!” qũĩ jẽniñañurɸ. Bairo cɸ caĩjẽniñarõ, Ananías pɸame, “Atoa yɸ ãniña yɸ Quetiuraw,” qũĩñurɸ.

¹¹ Atore bairo qũĩnemoñupũ marĩ Quetiupau pũame tunu: “Wãmũncãrĩ áćúja átáwã Cariape cawãmecũtiwã pũame. To áćú, Judas ya wii macããnarẽ, ‘¿Noorũ cũ ãniñati Saulo cawãmecũ Tarso macããcũ jĩcãũ?’ na mi jẽniñagu. Cũ, Saulo pũame yũ jẽni baiyami mai. ¹² Merẽ qũĩguericarore bairopũ cũ tũpũ mũ caápere cũ ñiñoapũ Saulore. Mũ, Ananías cawãmecũ jãatĩ, cũ rũpoa bui ñigãpeo mũ caátipeere ññaami, Saulo tunu cũ caĩñamasĩparore bairo ĩ. Bairo cũ mũ caátipeere merẽ ññaami.”

¹³ Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ tũgori, Ananías pũame atore bairo qũĩñupũ Jesure: “Capee majũ Saulo roro cũ caátie quetire yũ tũgonucũña. Roro majũ carori wãmerẽ átiocajonucũñami mũrẽ catũgousari majã Jerusalén macããnarẽ. ¹⁴ ãmerẽ atũpi tunu atore. Sacerdote majã quetiuparãrẽ ñerotirica papera pũrõrẽ qũĩnorotiri atũpi, ato macããna nipetiro mũrẽ catũgousarãrẽ preso jorica wiipũ na jeágũ,” qũĩñupũ marĩ Quetiupau Ananías.

¹⁵ Bairo cũ caĩrõ, marĩ Quetiupau pũame atore bairo qũĩnemoñupũ Ananiarẽ: “Áćúja cũ tũpũ. Cũ, Saulo yũ cabeseatacũ niñami. Cũã, yũ yaye quetire quetibũjũgũmi nipe-tiropũ macããnarẽ. Na quetiuparã reyes majã, aperã israelita majã cũãrẽ caquetibũjũpau niñami cũ, Saulo. ¹⁶ Yũ yaye quetire cũ caquetibũjũro jũgori popiye baigũmi. Yũ majũ tie cũ cabaipeere cũ yũ quetibũjũgũ Saulore,” qũĩñupũ Jesús Ananiarẽ.

¹⁷ Bairo cũ caĩrõ bero, Ananías pũame ásũpũ Judas ya wii, Saulo cũ caãni wiipũ. Ti wii cũ caãni wiipũ jããetari bero yua, Saulo rũpoa bui cũ wãmorĩ mena ñigãpeori atore bairo qũĩñupũ:

—Saulo, yũ yaũre bairo caãcũ, marĩ Quetiupau Jesús maapũ mũ caátó mũrẽ cabuiatacũ pũame mũ tũpũ yũ joami, tunu caĩñamasĩẽtĩmiatacũ miñamasĩõ joroque ĩ. Tunu bairoa ñe ũnie Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ carũsaecũ cũ ãnio joroque ĩ, mũ tũpũ yũ joami —qũĩñupũ Ananías Saulore.

¹⁸ Bairo cũ caĩrõ, jicoquei ññamasĩcoasupũ tunu. Wai nutũrẽ bairije cũ caapeepũ caãni-ataje cañaweyorore bairo caroaro jicoquei ññamasĩcoasupũ tunu. Bairo cũ caĩñamasĩrõ bero yua, cũ bautizayupũ Ananías. ¹⁹ Cabero ugayupũ yua ugariquere. Bairo ugari beropũ tutuayupũ tunu itia rũmũ caũgaetiatacũ ãnirĩ. Bairi yua, Damasco macããna Jesucristo yaye quetire catũgousari majã mena nocãnacã rũmũ ũno ãninemoñupũ.

Saulo predica en Damasco

²⁰ Cabero Jesús Dios macũ cũ caãnierẽ quetibũjũ jũgoyupũ Saulo ñubuerica wiiri macããnarẽ. ²¹ Bairi nipetiro cũ caĩrĩjẽrẽ catũgorã pũame tũgocõã maniãti, atore bairo ãmeo ññuparã na majũ:

—Ñni, Jerusalẽpũ ãcũ, Jesure catũgousarãrẽ roro caátacũa niñamijã. Ati macã macããna Jesure catũgousarã cũãrẽ ñei acũ baiupũ, Jerusalẽpũ sacerdote majã quetiuparãrẽ popiye narẽ na áparo ĩ —ãmeo ññuparã na majũ Saulore.

²² Bairo na caĩmiatacũãrẽ, Saulo pũame netõjãñurõ tũgoñatutuari camasãrẽ na quetibũjũyupũ Jesucristo Mesías cũ caãnierẽ. Bairo cũ caĩquetibũjũroi, judío majã Damasco macããna pũame dope bairo qũĩnetõmasĩẽsuparã.

Saulo escapa de los judíos

²³ Capee rũmũrĩ canetõrõ bero, judío majã pũame jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩ, Saulore cũ pajĩãgamiñuparã. ²⁴ Bairo cũ pajĩãgamirĩ yua, mũmureco, ñami cũãrẽ ti macã ãñotaricarõ macããjẽ jopeeripũ cũ cotenucũñuparã. Saulo pũame bairo na caátigarijere masĩcõãñupũ. ²⁵ Tiere tũgori yua, Jesucristore catũgousarã pũame pii capairiwupũ cũ ájããrotiri, ti macã ãñotaricarõ jũgoyepũ cũ ruio joyuparã ñamipũ caãno. Bairo na caátõ, rutiupũ Saulo ti macã macããna judío majã cũrẽ capajĩãgarãrẽ.

Saulo en Jerusalén

²⁶ Cabero Jerusalẽpũ etaũ, ti macã macããna Jesucristore catũgousarã mena ãnigamiñupũ. Ti macã macããna pũame roque cũ uwijãñũñuparã mai. “Jesucristo yaũ yũ ãniña,” cũ caĩrĩjẽrẽ cariape tũgoesuparã. ²⁷ Bairo na cabaimiatacũãrẽ, Bernabé pũame apóstolea majã tũpũ cũ jũgoásũpũ Saulore. Bairo natũ cũ jũgoetari, Saulo cũ cabairiquere na quetibũjũyupũ. Atore bairo na ññupũ: “Ñni, Saulo, marĩ Quetiupau qũĩñũñupĩ,

maapu ácu. Tunu bairoa cū mena busuyupi. Bairi tunu Damascopu ácu, Jesús cū cabairijere tūgoñatutuarique mena quetibujuyupi,” na ññupū Bernabé apóstolea majārē. ²⁸ Bairo cū caīquetibujuro jūgori na mena ānimasīñupū Saulo yua. Bairi Jerusalén macā macāñarē marī Quetiupañ cū caānierē tūgoñatutuarique mena na quetibujunucūñupū. ²⁹ Judío majā griego yayere cabusurā cabusurique netōrā mena cūārē busupēñiñupū. Bairo cū cabusupēñimiatacūārē, na pñame cū caīrījērē tūgogaesuparā. Bairi cū pajīāga tūgoñañuparā. ³⁰ Bairo na caátigarijere tūgori, Dios yarā Saulo mena macāñana pñame cū jūgoásuparā Cesarea macāpu. Topu etarā, cū árotiyuparā cū ya macā Tarsopu.

³¹ Cabero Jesure caīroarā Judea yepa caāna, bairi Galilea yepa caāna, bairi Samaria yepa macāñana cūa caroaro jīcārō tūni ānimasīñuparā. Dios cū carotirore bairo jeto caroaro áticōā ninucūñuparā. Tunu bairoa, pñcūbūgorique mena Diore ĩroayuparā. Bairo qūñroari, Espíritu Santo cū camasīrījē jūgori capāārā Jesucristore catūgousarā āninemonucūñuparā.

Curación de Eneas

³² Pedro pñame catūgousari majārē caīñañesēāññ ānirī, Lida macā macāñana cūārē ĩñau ácu baiyupu. ³³ Topu etañ, Eneas cawāmecucu jīcā wāmo peti itia pēñirō cānacā cūmarī majū cūgoupuña caāmasīēcū, camapu cacūñaurē qūññañupū. ³⁴ Bairo qūññarī, atore bairo qūññupū:

—Eneas, Jesucristo mñ cariyecuti ānierē mñ netōōgumi. Bairi, wāmñncārī mñ cacūñarōrē qūēñoña.

Bairo cū caīrō tūgo, Eneas pñame jicoquei wāmñncācoásupu. ³⁵ Nipetiro Lida macā macāñana, aperā Sarón macā macāñana cūa ĩñañuparā catiri cū cawāmñncārījērē. Bairo cū cabairo, caīñaatana pñame marī Quetiupañre cū tūgousajūgoyparā.

Resurrección de Dorcas

³⁶ Ti yñtea caāno añupō jīcāō carōmio Jesucristore catūgousari majōco, Tabita cawāmecuco, Jope cawāmecuti macāpu. Griego yaye menarē Dorcas wāmecusupo. Cō, Dorcas pñame caroaro áticōā ninucūñupō. Cabopacarārē na jūátinucūñupō. ³⁷ Ti yñtea macāā rñmñrī caānoa riaye bocayupo cō pñame. Bairo riaye bocari yua, riacoásupo. Bairo cō cariaro bero yua, cō rupaurī āñajērē cose yaparori, ti wii bui macā aruapu cō cūñuparā. ³⁸ Jope na caīrī macā pñame Lida na caīrī macā tpu añuparō. Pedro pñame mai Lida macāpu añupū. Bairi Jesucristore catūgousari majā topu Pedro cū caānierē tūgori yua, na mena macāñana pñgarā ñmñarē na joyuparā Pedro tpu. “ ‘Ato Jopepu tāmurī cū ápáro, miama’ cū mñjāā ĩgarā,” na ĩ joyuparā.

³⁹ Bairo na caījoatana na caīrījērē tūgo, Pedro pñame na mena acoásupu Jopepu. Cabero yua, topu cū caetaro, cō ānacō rupaurire na cacūata aruapu cū jūgoásuparā Pedrore. To na caetaro, cawapearā rōmirī pñame cō ānacōrē ĩñarī, bñtioro cō otiāmejoreyparā. Tunu bairoa jutiirori, apeye jutiipāñrī catiorpu mai Dorcas cō caqūēñoñarīqūērē Pedrore qūññorī otiyuparā.

⁴⁰ Bairo na caátimiatacūārē, Pedro pñame nipetirore na witi árotiyupu macāpu. Bairo átiri bero, cū rñropaturi mena etanumurī jēñiñupū Diopñre. Jēñi yaparori bero yua, Dorcas ānacō pñamerē ĩñarī, atore bairo cō ĩñupū Pedro:

—¡Tabita, wācāña!

Bairo cū caīrōā, cō ānacō pñame ĩñapāñupō. ĩñapāñrī yua, Pedrore qūññabocārī wāmñnumiñupō cama buipu. ⁴¹ Bairo cō cabairo, Pedro pñame cō wāmopu ñerī cō tūgāwāmñupū. Cabero yua, catūgousari majā, aperā cawapearā rōmirī cūārē na piijōjoyupu Pedro tunu. Pedro pñame cati caācōpñrē na ĩñoñupū Dorcare yua. ⁴² Tie Pedro Jesucristo cū camasīrījē jūgori cū cacatiatajere nipetiro Jope macā macāñana tūgoyparā. Tiere tūgori, capāārā tūgousayuparā marī Quetiupañre to macāñana. ⁴³ Pedro pñame yua, capee rñmñrī añupū ti macāpuñre. Waibñtoa aserire cabopori majōcu Simón cawāmecucu ya wiipu tuayupu Pedro.

10

Pedro y Cornelio

¹ Cesarea macãp̄re añupũ jĩcãĩ Cornelio cawãmec̄sc̄. Romano yau, pajĩãrĩ majã poa Italiano cawãmec̄sc̄ti poa quetiupau capitán añupũ. ² Cũ p̄ame caĩm̄ caĩuũ añupũ. Cũ p̄naa, bairi cũ n̄mo mena jĩcãrõ Diore qũĩroarã cũ basapeonucũñuparã. Tunu bairoa paio dinerore na jõnucũñupũ judío majãrẽ, na j̄ac̄sc̄. Bairi tocãnacãnia Diore cũ jẽninucũñupũ. ³ Bairi yua, jĩcã r̄m̄ tres de la tarde caãno ñubueãcũ cũ caáto, qũĩguericarore bairo apeire qũĩñañupũ:

Caroaro majũ qũĩñañupũ ángel, Dios cũ cajou cũ t̄p̄ cũ caetarore. Cũt̄ etari yua, ángel p̄ame atore bairo qũĩñupũ: “¡Cornelio!” ⁴ Bairo cũ caĩjẽniñarõ, Cornelio p̄ame qũĩñacõã maniásup̄. Bairo qũĩñarĩ yua, uwimicũã, atore bairo qũĩ jẽniñañupũ Cornelio: “Yũ Quetiupau, ¿ñerẽ yũ caátore m̄ boyati?” Atores bairo qũĩñupũ ángel p̄ame tunu: “Dios cũrẽ m̄ cajẽnirĩjẽrẽ t̄goyami. Tunu bairoa cabopacarãrẽ m̄ cajũatiere ññajesoyami. ⁵ Bairi m̄ mena macããna jĩcããrã ñnarẽ na árotiya. Na p̄ame Simón, cũã, tunu Pedro cawãmec̄sc̄, Jope macãp̄ caãcũrẽ na piirápáro. ⁶ Cũ, Pedro p̄ame, apeĩ Simón cawãmec̄sc̄ waibũtoa aserire cabopori majõc̄ ria capairiya t̄ni caãcũ ya wiip̄ niñami,” qũĩñupũ ángel Corneliore.

⁷ Cũrẽ cabũsc̄ añiátacũ ángel cũ caátó bero, cũ ñm̄ p̄garã, apeĩ jĩcãĩ soldau caĩuũ canucũb̄gõũ, petiro cũ caĩroau mena, na piijoyup̄ Cornelio. ⁸ Bairo na piijori, nipetirije cũ caĩñaatajere na quetib̄j̄a yaparori bero, na joyup̄ yua Jope macãp̄.

⁹ Cabusuri r̄m̄ pasaribota majũ caãno ti macã t̄ni maap̄ na caánutuátó, Pedro p̄ame wii buip̄ wãm̄ ásúp̄, Diore jẽniácũ. ¹⁰ Bairo jẽniácũ, Pedro p̄ame queyari ñgagamiñupũ. Bairi cũ caũgapeere na caqũẽnotoye, qũĩguericarore bairo apeye ñnierẽ ññañupũ: ¹¹ Cũ caĩñaajoata, ñm̄recóo p̄ãñucãcoasuparo. Bairo capããrõ yua, jutii asero capairi aserore bairo cabauri asero ruiasúparo. Ti asero p̄ame baparcãnacãp̄au jiyarica asero rocayoa ruiasúparo Pedro t̄p̄. ¹² Ti aserop̄ yosayuparã nipetiro waibũtoa caãna cãrõ yepa macããna. Bairi nipetiro ãña ñna, aperã cawãrã cũã nipetiro añuparã ti asero buip̄re. ¹³ Pedro p̄ame yua, atore bairo t̄goyup̄: “Pedro, wãm̄ñucãña. Waibũtoare pajĩãrĩ ñgaya,” caĩb̄sc̄ocajorijere.

¹⁴ Bairo caĩrõ t̄go, Pedro p̄ame atore bairo ññupũ: “Yũ Quetiupau, yũ ñgaetiḡ. Ñnoa moena jãã, judío majã, jãã caũgaena niñama.” ¹⁵ Bairo cũ caĩrõ bero, atore bairo b̄s̄rique qũĩnemoñuparõ tunu: “Caroarã Dios cũ caaticũrĩcãrãrẽ, ‘Moena niñama,’ ñtĩcõãña.”

¹⁶ Itiani majũ ti aserore cũ átĩ ññoñupũ. Bairo cũ caĩñorõ bero yua, wãm̄coásúparo ti asero tunu ñm̄recóop̄. ¹⁷ Pedro p̄ame ti asero cawãm̄átó bero, b̄t̄ioro t̄goñañupũ. “¿Dope bairo ígaro to baiupari yũ caĩñaataje?” ñ t̄goñañupũ. Bairo cũ caĩt̄goñaãno, Cornelio cũ cajoatana p̄ame Simón waibũtoa aserire caqũẽnorĩ majõc̄ ya wiire jẽniña macãñuparã. Bairo bairi cũ ya wii jope t̄p̄ etayuparã. ¹⁸ Bairo etarã yua, b̄s̄rique tutuaro mena, “¿Ati wii Simón Pedro cũ caãni wii to ãniñati?” ñ jẽniñañuparã.

¹⁹ Pedro mai, cũ caĩñaatajere cũ cat̄goña ãninucũrõ, Espiritu Santo p̄ame atore bairo qũĩñupũ: “Caĩm̄ itiarã m̄rẽ macãrã átiyama. ²⁰ Wãm̄ñucãrĩ ruiácũja na t̄p̄. Yũ, na yũ joap̄. Bairi caroaro mena na m̄ bocãḡ,” qũĩñupũ Espiritu Santo Pedore.

²¹ Bairo cũ caĩrõ t̄go, Pedro p̄ame ruiátĩ, na eta, atore bairo na ññupũ caĩm̄arẽ:

—Yũ, yũ ãniña m̄jãã camacãũ. ¿Dope bairo átiraná m̄jãã baiati?

²² Bairo cũ caĩrõ t̄go, atore bairo qũĩñuparã:

—Cornelio cawãmec̄sc̄ soldaua quetiupau capitán jãã joami. Cornelio p̄ame cariape caãc̄ niñami. Diore caĩroanucũũ niñami. M̄ yarã judío majã cũã Corneliore qũĩroari cũ bonucũñama. Bairi ángel p̄ame atore bairo qũĩñupũ Corneliore: “Pedrore cũ piijorotiya. M̄ ya wiip̄ cũ apáro. Bairo cũ caetaro, cũ caquetib̄j̄peere t̄gopeoya,” qũĩñupũ ángel Corneliore —qũĩñuparã cũ cajoricarã Pedore.

²³ Bairo na caĩrõ tũgo, Pedro pũame cũ caãni wiire na jããrotiyupũ. Ti ñamirẽ cũ mena tuayuparã. Cabusuri rũmũ caãno acoásúpũ Pedro na mena yua. Cũ mena bapacuti ásúparã jĩcããrã Jope macã macããna Jesucristore catũgouasarã cũã.

²⁴ Ti rũmũ busuri rũmũ etayuparã Cesarea macãpũ. Cornelio pũame jĩcããrã cũ yarã mena, bairi aperã cũ baparã majũ, cũ capiijoatana mena na coteyuparã Pedrojããrẽ. ²⁵ Pedro ti wii cũ caetaro tũgo, Cornelio pũame cũ bocãu witiásúpũ jopepũ. Bairo qũĩñarĩ yua, rũpopaturi mena etanumuri qũĩroyupũ Cornelio Pedrorẽ. ²⁶ Bairo cũ caáto ñña, cũ tũgãwãmũorĩ, atore bairo qũĩñupũ Pedro:

—Yũ cũã, mũrẽã bairo caãcũ yũ ãniña. Bairi wãmũnũcãña.

²⁷ Bairo qũĩrĩ, jããsupũ Pedro Cornelio mena. Ti wii pũeapũ etaũ, na etayupũ Pedro aperã capããrã camasã caetayuatanarẽ. ²⁸ Topũ na etari, atore bairo na ññupũ Pedro:

—Jãã, judío majãrẽ, “Aperã mena bapacũpericõãña. Na wiiripũ ãñesããtĩcõãña,” jãã ñnucũñnama jããrẽ cajũgoñubueri majã. Merẽ mũjãã masĩrã tiere. Bairo jãã, judío majã, jãã cabaimiatacũãrẽ, Dios pũame atore bairo ñi quetibũjũami: “Caroarã Dios cũ caátĩcũrĩcããrẽ, ‘Moena niñama,’ ñtĩcõãña nipetirore,” ñiami. ²⁹ Bairi judío majõcũ nimicũã, jicoquei yũre mũjãã capiijoatajere tũgori yũ atĩapũ. Bairi, ¿dope caátĩpau ñrã, yũre mũjãã piijoati? Yũ masĩgaya tiere —na ññupũ Pedro.

³⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Cornelio pũame Pedrorẽ:

—Baparcãnacã rũmũ netõña ato yũ wii ãcũ, ati hora ñnoa ugarique betiri Diore yũ cañubueãniatato bero. Bairo yũ cajẽniãno yua, caãno tusaroa jĩcãũ caũmũ asiyarije cajutii jããaátacũ yũ tũpũ buiaetaamĩ. ³¹ Bairo buiaetari yua, atore bairo yũ quetibũjũami: “Cornelio, Dios, cũrẽ mũ cajẽnirĩjẽrẽ tũgoyami. Tunu bairoa cabopacarãrẽ mũ cajuãtiere ññajesoyami. ³² Bairi mũ mena macããna jĩcããrãrẽ na pirotijoya Simón Pedro Jope cawãmecuti macãpũ caãcũrẽ. Cũ, Simón Pedro pũame, apei Simón waibũtoa aserire caqũẽnorĩ majõcũ capairiya ria tũnipũ caãcũ ya wiipũ niñami,” ñi quetibũjũami cũ pũame. ³³ Bairo yũre caũmũ cũ caĩrĩjẽrẽ tũgo, jicoquei mũrẽ yũ macãrotijopũ. Bairi mũ pũame caroaro mena jãã tũpũre mũ atĩupa. ãmerã yua, nipetiro Dios cũ caĩñajorore marĩ ãniña. Bairi atopũ nipetiro neñarĩ mũrẽ jãã coteapũ, marĩ Quetiupau mũrẽ cũ caĩrotirijere tũgogarã —qũĩñupũ Cornelio Pedrorẽ.

Discurso de Pedro en casa de Cornelio

³⁴ Bairo Cornelio cũ caĩrĩjẽrẽ tũgo, atore bairo na ñ jũgoyupũ Pedro:

—ãmerẽ yũ tũgoña masĩña yua. Marĩ tocãnacãũpũrea judío majã, bairi judío majã caãmerã cũãrẽ marĩ mai ññañami Dios. ³⁵ Dios uẽanirĩqũẽ mena ññañami tocãnacã poa macããna camasã cũrẽ caroaro caĩroarãrẽ, caroa macããjẽrẽ caátĩãnarẽ. ³⁶ Mai, Dios pũame Israel poa macããnarẽ na quetibũjũyupi, Jesucristo jũgori caroa macããjẽ quetire tũgori caroaro na ãnimasĩõ joroque ñ. “Cũ, Jesucristo camasã nipetiro Quetiupau nigũmi,” ñcũñupĩ Dios. ³⁷ Mũjãã, merẽ mũjãã masĩrã judío majã jãã caãni yepapũ cabairiquere. Juan camasãrẽ quetibũjũri cũ cabautizaro beropũ Jesús pũame caroa quetire quetibũjũ jũgowĩ Galilea yepapũ. ³⁸ Dios pũame cũ, Jesús Nazaret macããcũrẽ catutuaũ, ñe ñnie Espĩritu Santo cũ masĩõrĩjẽ carũsaecũ majũ cũ ásupi. Merẽ mũjãã masĩrã tiere. Bairi Jesús pũame caroa wãmerẽ átĩñesããwĩ. Tunu bairoa wãtĩ cũ camasĩrĩjẽ jũgori camasã roro cabairãrẽ na catiowĩ Jesús. Dios cũ camasĩrĩjẽ jũgori tore bairo átĩmasĩwĩ Jesús.

³⁹ “Bairi jãã nipetirije Jesús Jerusalén, bairi Judea yepapũ cũ caátajere caĩñarĩcããrã jãã ãniña. Bairo cũ cabueñesããrõ bero yua, cũ pajĩãrocawã. Yũcũpãĩpũ cũ papuaturocawã, cũ, Jesure yua. ⁴⁰ Bairo cũ na caátĩrocamiatacũãrẽ, Dios pũame itia rũmũ bero tunu cũ catiopyupi. Bairo cũ cacatioro bero, Jesús pũame jãã tũpũ buiaetawĩ tunu. ⁴¹ Baipũ, nipetiro camasãrẽ na buia ññoemi. Jãã jetore buiaetawĩ, Dios, ‘Yũ macũ cũ caquetibũjũrijere caquetibũjũnetõparã,’ cũ caĩweyoricarã jetore. Bairo Jesús tunu cũ cacatiro bero, cũ mena uga, eti, jãã ápũ. Cũrẽ caĩñarĩcããrã jãã ãniña. ⁴² Cũ, Jesua, jãã quetibũjũ rotijowĩ camasãrẽ, cũ pacũ Dios pũame ãme cacatirã, aperã cariaricarã cũãrẽ caĩñabesei majũ cũ cũ cacũrĩjẽrẽ na masĩãto ñ. ⁴³ Merẽ nipetiro profeta majã

ānana Jesús cū cabaipeere quetibujū cūñañupā. Bairi Jesure noa ūna cariape catūgousari majā pūame Jesús jūgori ñe ūnie carorije cacūgoenarē bairo na catuapeere quetibujū cūñañupā profeta majā ānana,” na ĩñupū Pedro Corneliojāārē.

Los no judíos reciben el Espíritu Santo

⁴⁴ Mai, Pedro narē cū cabusurecomacācutoa, Espiritu Santo pūame, Pedro cū caĩrījērē catūgorā nipetirore na etayupū. ⁴⁵ Bairi yua, judío majārē bairo caāna catūgousari majā Pedro mena caatíatana pūame tūgocōā maníasuparā, Espiritu Santo aperā judío majā caāmerā cūārē cū cajāāmasĩrījērē ĩñarĩ yua. ⁴⁶ Bairo Espiritu Santo na cū cajāārō yua, na pūame apeye busuriquere na cabusuro tūgoyuparā. Tunu bairoa Diore qūĩroari, cū na cabasapeorije cūārē tūgoyuparā. ⁴⁷ Bairi yua, Pedro pūame atore bairo cū mena macāānarē na ĩñupū:

—Dios, Espiritu Santo, cū Yeri majūrē na joyami ānoa cūārē, marĩ judío majārē cū cajoricarorea bairo. Bairi, “Na bautizaeticōā rotiya ānoarē,” marĩ ĩ masĩētĩña Espiritu Santore na cacūgoro jūgori —na ĩñupū cū baparārē Pedro.

⁴⁸ Bairi yua, na bautiza rotiyupū Jesucristo wāme mena. Bairo na caāto bero yua, Pedrore cū tuarotiyuparā Corneliojāā pūame nocānacā rūmū ūno na ture.

11

Informe de Pedro a la iglesia de Jerusalén

¹ Cabero apóstolea majā, aperā catūgousari majā Judea yepa macāāna queti tūgoyuparā judío majā caāmerā cūā Dios yaye quetire na catūgousarijere. ² Tiere caqueti tūgoatana ānirĩ yua, Pedro Jerusalēpū cū caetaro, jĩcāārā judío majā catūgousari majā pūame cū busupaicoteyuparā. ³ Bairi atore bairo qūĩñuparā Pedrore:

—¿Dopēĩ judío majā mee na caānimitacūārē, na bapacuti, na mena ūga, mū áti ñesēāati? —qūĩñuparā.

⁴ Bairo na caĩrō tūgo, Pedro pūame nipetirije cajūgoyepū cū cabaiñesēārĩqūērē na quetibujuyupū. Atores bairo na ĩñupū:

⁵ —Yū pūame Jope cawāmecuti macāpū yū āmū. Bairo topū ācū, yū cañubuetoye, qūĩēguericarore bairo apeye ūnierē ñiñawū. Bairo yū caĩñarō, capairi asero jutii aserore bairo cabauri asero ruiarú. Ti asero pūame baparicānacāpau jiyarica asero ūmurecórpu rocayoaruiarú yū tūpū. ⁶ Yū pūame ti aserore, “¿Ñe ūnie to āniñati?” ĩrĩ, ti aserore caroaro ñiñabesewū. Bairo yū caĩñarō, ti aseropū yosawā waibutoa ati yepa macāāna. Bairi waibutoa cauwarā, bairi āña ūna, bairi aperā cawūrā cūā āma ti asero buipure. ⁷ Bairo yū caĩñaāno, busurique atore bairo caĩrījērē yū tūgowū: “Pedro, wāmunucāña. Waibutoare pajĩārĩ ūgaya,” caĩbusuocajorijere yū tūgowū. ⁸ Bairo caĩrō tūgori, atore bairo ñiwū: “Yū Quetiupau, yū ūgaetigū. Di rūmū ūno ānoa, moena jāā judío majā jāā caugaenarē yū ūgañaētĩña.” ⁹ Bairo yū caĩrō bero, busurique ūmurecórpu cabusucocajorije atore bairo ñinemowū tunu: “Caroarā Dios cū caáticūrĩcārārē, ‘Moena niñama,’ ĩētĩcōāña.” ¹⁰ Itiani majū ti aserore yū áti ĩñowĩ. Bairo yū cū caĩñorō bero yua, wāmucoárú ti asero tunu ūmurecórpu. ¹¹ Bairi ti asero cawāmuátó beroa, Cesarea macāpūĩ yure na camacārotijoatana itiarā caĩmua jāā caāni wiipure etayupa. ¹² Bairi Espiritu Santo pūame, “Na, judío majā mee na caānoi na mena bapacutigaeticūā, ácúja na mena,” ñiwĩ. Bairo cū caĩrōĩ na mena yū árú. Yū mena áma ānoa marĩ yarā jĩcā wāmo peti jĩcā pēnirō cānacāũ topure. Jāā nipetiro capijioatayū ya wiire jāā jāāwū. ¹³ Topū jāā caetaro, cū wii ācū, cū caĩñaatajere jāā quetibujūwĩ. Atores bairo jāā ĩ quetibujūwĩ cū pūame: “Jĩcāũ ángel yutu buiaetanucārĩ, atore bairo ñiwĩ: ‘Mū mena macāāna jĩcāārārē na pirotijoya Simón Pedro Jope cawāmecuti macāpū caācūrē. ¹⁴ Cū, Pedro pūame, mū, mū ya wii macāāna mena mū canetōpeere mū quetibujugumi,’ ñiwĩ caĩmū,” ñi quetibujūwĩ to Cesarea macāācū pūame. ¹⁵ Bairo cū caĩquetibujuro bero, yū pūame to caneñarārē na yū quetibujū jūgowū caroa quetire. Bairo narē yū caquetibujutoyeya, Espiritu Santo pūame na etawĩ marĩ judío majārē cū caetajūgoricarorea bairo. ¹⁶ Bairo

Espíritu Santo cū cabairijere ñnarĩ yua, marĩ Quetiupaꝝ atore bairo cū caĩrĩqũērē yu tũgoñabocáwꝝ: “Juan ãnacũ ꝑꝝame mũjãārē oco mena bautizawĩ. Bairo oco mena cū cabautizarique cañimiatacũārē, yu ꝑꝝacũ ꝑꝝame ãme berore mũjãārē Espiritu Santo mena bautizagũmi. Cũ Yeri majũrē mũjãã jogũmi,” cū caĩrĩqũērē yu tũgoñabocáwꝝ. ¹⁷ Torecũ, judío majã na caãmerĩmiatacũārē, na jowĩ Dios Espiritu Santo, cū Yeri majũrē. Marĩ judío majã Jesucristo marĩ Quetiupaꝝre catũgousarãrē cū cajoricarorea bairo na jowĩ na cũārē. Bairo na cū caátibojarore ñnarĩ, “Dope bairo na mena yu baracũperigũ,” ñimasĩēꝑũ. Dios yu cū carotirore yu baibotomasĩēꝑũ —na ĩ quetibũjũyupũ Pedro to Jerusalén macããna catũgousari majãrē.

¹⁸ Bairo cū caĩrĩjērē tũgori, Jerusalén macããna catũgousari majã ꝑꝝame Pedrose nemojãñurõ cū bũsupaimasĩēsuparã. Bairo bũsupaimasĩētĩrĩ yua, atore bairo Diore qũĩ basapeoyuparã:

—¡Na, judío majã na caãmerĩmiatacũārē, roro na caátajere jãnarĩ, tunu cū yaye quetire na catũgousaparo ũnoa ãno baiya, na cũã yeri capetietopũ na ãnio joroque ĩrã! —qũĩ basapeoyuparã Diore.

La iglesia de Antioquía

¹⁹ Esteban ãnacũrē na capajãrocaro bero, Jesús bũsũriquere catũgousari majãrē roro ropiye na baio joroque na ásuparã. Bairo na caáto jũgori, jĩcãārã Fenicia yepapũ rutiásuparã. Aperã Chipre yucũ poapũ rutiásuparã. Aperã Atioquía macãꝑũ ásuparã. Bairo caábatariarã topũ ãna, judío majã jetore caroa quetire na quetibũjũyuparã. Aperã judío majã caãmerã ꝑꝝamerē na quetibũjũesuparã. ²⁰ Bairo judío majã caãmerãrē na caquetibũjũetimiatacũārē, jĩcãārã catũgousari majã, Chipre, bairi Cirene macããrĩꝑũ caatátana ꝑꝝame Antioquía macãrē etarã, caroa quetire na quetibũjũyuparã judío majã caãmerã cũārē, Jesús, marĩ Quetiupaꝝ cū cabairiquere. ²¹ Na, caquetibũjũri majã ꝑꝝame marĩ Quetiupaꝝ cū catutuarije mena quetibũjũyuparã. Bairi capããrã camasã tirũmũꝑũ macããjē na caĩroariquere jãnarĩ, marĩ Quetiupaꝝ ꝑꝝamerē qũĩroajũgoyuparã.

²² Jerusalén macã macããna ñubueri majã ꝑꝝame tie quetire tũgori, Bernabé cawãmecũcũre qũĩñarotijoyuparã Antioquía macãꝑũ. ²³ Bairo na cajoatacũ ti macãꝑũ etaũ, Bernabé ꝑꝝame Dios narē caroaro cū caátiere ñnarĩ bũtioro useaniñũꝑũ. Bairi atore bairo na ĩ quetibũjũnemoñũꝑũ Bernabé: “Nipetiro caroa yericũtaje mena marĩ Quetiupaꝝ cū caborore bairo ása,” na ĩñũꝑũ Bernabé, Antioquía macããna catũgousari majãrē. ²⁴ Bernabé ꝑꝝame mai, caũmũ caũũũ ãñũꝑũ, ñe ũnie Espiritu Santo cū camasĩrĩjērē carũsaecũ. Tunu bairoa caroaro Dios mena catũgoñatutuuaũ majũ ãñũꝑũ. Bairi cū caĩrĩjērē tũgori, capããrã camasã marĩ Quetiupaꝝre tũgousayuparã.

²⁵ Cabero yua, Bernabé ꝑꝝame Tarso macãꝑũ acoásũꝑũ, Saulore cū macãũ áscũ. ²⁶ Bairo topũ cū etari bero, Saulore cū jũgoasũꝑũ tunu Antioquía macãꝑũ. Bairo Antioquíapũ etari, to macããna catũgousari majã mena jĩcã cũma majũ caroaro ãñũparã. To ãna, Bernabéjãã capããrã majũ camasãrē na bueãñũparã caroa quetire. Antioquía macãĩ Jesucristore catũgousari majãrē cristianos na ĩ wãmetijũgoyuparã.

²⁷ Ti yũteapũre profeta majã jĩcãārã Jerusalén macãĩ ásuparã Atioquía macãꝑũ. ²⁸ Bairi, etari bero, na mena macããcũ jĩcãũ, Agabo cawãmecũcũ wãmũnũcãrĩ Espiritu Santo cū camasĩõrĩjē jũgori atore bairo na ĩñũꝑũ Atioquía macããnarē: “Ati yepa nipetiroꝑũre aũariarique etagarõ,” na ĩ quetibũjũyupũ Agabo. Tie cū caĩquetibũjũrique baiyuparo yua, emperador romano Claudio cawãmecũcũ quetiupaꝝ cū caãni yũtea majũ. ²⁹ Bairo Agabo cū caĩrĩjērē tũgori Antioquía macããna catũgousari majã ꝑꝝame na cacũgorije mena Judea yepa macããna catũgousari majãrē na caborore bairo na juátigayuparã. Na cajuátimasĩrõ cãrõ, na cacũgorijere na jogayuparã Judea yepa macããna catũgousari majãrē. ³⁰ Bairi na caĩrõrē bairo ásuparã yua. Bernabé, apei Saulojãã mena joyuparã dinero na caneñoatajere. “Judea yepa ñubueri majãrē cajũgobuerã cabũtoa ꝑꝝame, cabopacarãrē na batoáto tie dinerore,” ĩrã, na joyuparã.

12

Muerte de Santiago y encarcelamiento de Pedro

¹ Ti yuteare quetiupau Herodes pame jicããrã catũgousari majãrẽ roro popiye na baio joroque na átijũgoyupũ. ² Bairi Santiago cawãmecũcũ, Juan jũgocũre jarericapãĩ mena cũ pajure rocarotiyupũ Herodes. ³ Bairo cũ caátirotirijere iñarĩ, judío majã Jesure catũgousaena pame useaniũparã. Bairo na causeanirõĩ, Pedro cũãrẽ ñerotiyupũ Herodes, judío majã nemojãñurõ useanigarãma, ĩ. Cũ, Herodes pame pããrẽ cawuarije asuena na caũgari bose rũmu Pascua caãno bairo na átirotiyupũ Pedrojããrẽ. ⁴ Bairo Pedrorẽ cũ ñerĩ bero, preso jorica wiipũ cũ jorotiyupũ yua Herodes. Bairo topũ cũ jori yua, soldaua baparcãnacã poa majũ, jicã poare baparcãnacãũ jeto caãna soldauare na iñacote rotiyupũ Herodes. Mai, Herodes pame atore bairo ĩ tũgoñañupũ: “Pascua bose rũmu canetõrõ beropũ camasã na caĩñarõ Pedro cũ caátiere yũ besegũ,” ĩ tũgoñañupũ. ⁵ Bairi Pedro preso jorica wiipũ caroaro iñacotericũ ãñupũ. Topũ Pedro cũ caãnitoye, ñubueri majã pame tũgoñatutuarique mena cũ jẽniboja ãñuparã Diopũre.

Dios libra de la cárcel a Pedro

⁶ Camasã nipetiro na caĩñarõ, Pedro cũ caátiere Herodes cũ caĩñabesepa rũmu caetapa ñamirẽ Pedro pame pũgarã soldaua watoapũ cãnicũñañupũ. Cũ wãmorĩ pũga pũgõãpũna soldaua wãmorĩpũ cadena mena jiyaturicũ cũñañupũ. Tunu bairoa ti wii jope cũãrẽ aperã soldaua iñacoteri majã ãñuparã. ⁷ Bairi yua, caãno tusaroa marĩ Quetiupautũ macããcũ ángel pame buiaetayupũ. Bairo cũ cabuiaetaro, ti arũa preso jorica arũa pame busujiracoasuparo. Ángel yua, Pedro cũ cacãnicũñarõpũ cũ pãñawãcõñupũ. Bairo cũ átiwacõõrĩ, atore bairo qũĩñupũ: “¡Wãmunũcãña merẽ!” Bairo ángel cũ caĩrjẽ mena cadena Pedro wãmorĩpũ jiyaturique caãnimiataje pame wetiñacoasuparo. ⁸ Tunu qũĩnemoñupũ ángel Pedrorẽ: “Mũ jutirore jãñaña, mũ rupo jutii cũãrẽ pea ása,” qũĩñupũ. Bairo cũ caĩrõ, Pedro cũã cũ caĩrõrẽ bairo ásupũ. Qũĩnemoñupũ tunu ángel: “Mũ jutiro cabui macããtõrẽ jãña átiri yũ bero usaya,” qũĩñupũ.

⁹ Bairo ángel cũ caĩrõ tũgo, cũ bero usawitiásúpũ Pedro. “¿Cariape to baimicũti? o ¿ángel mee cũ caátie to ãnicũti, qũẽguericarore bairo iñau yũ baicũti?” ĩ tũgoñañupũ Pedro. ¹⁰ Bairo cũ caĩtũgoñamiatacũãrẽ, cacoteri majã soldaua caãnijũgorãrẽ na netõñuparã. Narẽ netõá, aperã soldaua cacoterã cũãrẽ na netõñuparã tunu. Bairi yua witieta, jope, ãpõã mena na caqũẽnoricã jope na caetaro, ti jope pame to majũã pããcoasuparo. Bairo capãrõ, witicoásuparã preso jorica wiire yua. Bairo witiátĩ bero, yojãñurõ cũ jũgoa yasiweyocoásúpũ ángel pame yua.

¹¹ Tocãrõpũ Pedro tũgoñamasĩñupũ ángel cũrẽ cũ caátiere. Bairo tũgoñamasĩrĩ yua, atore bairo iñupũ: “Ãmerẽ yũ masĩña yua, cariape yũ Quetiupau cũtu macããcũ ángel majũrẽ cũ netõõrotijoupi, yũre Herodes roro cũ caátibujiopeere. Tunu bairoa judío majã yũre roro na caátigarijere na áperio joroque ĩ, cũ joupi cũtu macããcũ ángel majũrẽ,” ĩ tũgoñamasĩñupũ Pedro.

¹² Bairo ĩ tũgoñamasĩrĩ bero, acoásúpũ Pedro, Juan apeyera Marcos cawãmecũcũ paco María ya wiipũ. Ti wiipũ capããrã camasã neñarĩ Diopũre cũ jẽnibojarã ásuparã Pedrorẽ. ¹³ Ti wii etajũgorica joperũ etari piiyupũ Pedro. Bairo cũ capiirijere tũgori, Rode cawãmecũco pame, “¿Noa ũna na ãnicũti?” ĩõ iñao ásupo. ¹⁴ Baiopũa, jõpũã Pedro busuriquere tũgomasĩrĩ, butioro majũ useaniũpõ. Bairo causeanio ãnirĩ yua, Pedrorẽ cũ pããjõrĩ mee, Diore cajẽniãnatũ pũamerẽ atũcõãjãásúpo, na quetibũjũo ácó. Topũ na etari, “¡Pedro joperũ niñami!” na iñupõ. ¹⁵ Bairo cõ caĩrõ, cañubuerã pame bairo cõ boca iñuparã:

—¡Bairi ĩcõ miña! ĩmecũõ miña —cõ iñuparã.

Bairo na caĩmiatacũãrẽ, cõ pame, “¡Bairicõõ mee mũjããrẽ ñiña! ¡Cũã niroyaami!” na ĩmiñupõ.

Bairo cõ caĩmiatacũãrẽ, atore bairo ĩnemoñuparã na pame tunu:

—Pedro mee ãcũmi. ¡Cũ wãtĩ pame ãcũmi! —iñuparã.

¹⁶ Bairo na cañanitoye, joperu piinemocõañupũ Pedro ruame mai. Bairo cũ capiiãnoi yua, cũ pããjõñuparã Pedrore. Cũ pããjõrĩ, qũĩña acuacoasuparã Pedrore, María ya wii cañiatana ruame yua. ¹⁷ Pedro ruame cũ wãmorĩrẽ ñumugõrĩ na busujãnarotiyupu. Bairo na ĩ jãnaorĩ, ángel preso jorica wiipu caacũrẽ cũ cũ cawiyootaje nipetirijere na quetibũyupu. Tiere na quetibũyũ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ Pedro tunu:

—Atie yũ cabaiataje nipetirijere cũ mujãã quetibũyũwa Santiagore. Tunu bairoa na mujãã ĩwã marĩ yarã catũgousarã cũãrẽ —na ĩñupũ Pedro yua, ti ñamirẽ María wiipu caneñaátanarẽ.

Bairo na ĩ yaparori bero, witi acoásupu apearupu Pedro.

¹⁸ Ti ñami cabusuri rũmurẽ mawijioroa na baicõañuparõ yua ĩñacoteri majã soldauare. Bairo, “¡Dope cũ baiupari Pedro!” ãmeo ĩñuparã soldaua ruame na majũ. Bairo ĩrĩ, butiuro tũgoñarĩqũẽ paiyuparã. ¹⁹ Pedro cũ camanierẽ queti tũgo, Herodes ruame Pedrore na macãarotimiñupũ tunu. Na, soldaua ruame cũ bócaesuparã. Torecu, Herodes ruame cañnacotemasĩena na caãnoi, Pedrore cacotemiatarẽ na pajãre rotiyupu yua. Bairo átirotiri bero, Judea yepare witiri, Cesarea macãpu ãniásupu.

La muerte de Herodes

²⁰ Mai, Herodes ruame Tiro, bairi Sidón macãã macããna mena asiajãñuñupũ. Bairo asiari, cũ ya yepa macããjẽ ugariquere na jorotiesupu. Bairo na ruame cũ mena ãmeo busuqũẽnogarã, jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩ, “Cũtu marĩ busurãroa,” ĩ tũgoñañuparã. Bairo Blasto cawãmecũcu, Herodes roca carotimasĩ cañnimajũũrẽ, “Jããrẽ mũ jubusũbojagũ,” qũĩñuparã. ²¹ Bairo na caĩatacu cũ cabusuroi, Herodes ruame, “Jau, ti rũmu majũ na mena yũ busugũ,” qũĩ cũñupũ. Bairo ti rũmu caetaro ĩña, jutii caññabeseri majã na cajãñarĩjẽ ñnierẽ jãñarĩ, quetiuparã na caruiropu ruiyupu. Bairo rui yaparo yua, Tiro, Sidón macããna caetaátanarẽ na busujũgoyupu. ²² Bairo cũ cabusurijere tũgori, camasã ruame awajari atore bairo ĩñuparã: “¡Áni, marĩrẽ cariape caquetibũyũ, marĩ ũcũ camasocu mee, jũgũẽ ũcũ ãcũmi!” qũĩñuparã Herodere. ²³ Bairo na cũ caĩano, tocãrõã yua, ángel marĩ Quetiupautu macããcũ ruame Herodere cũ riañao joroque ásupu, “Dios jĩcãũã niñami marĩ caĩroapu,” cũ caĩẽtĩẽ wapa. Cabero yua, cũrẽ becoa ugarcacõañuparã.

²⁴ Bairo cabaimiatacũãrẽ, nipetiropu Dios yaye quetire tũgopeticoasuparã Jesucristore catũgousari majã na caquetibũjũnetõrõ jũgori.

²⁵ Bernabé, bairi Saulo narẽ na caátirotijootajere áti yaparori bero, Jerusalén cañiatana tunucoásuparã Antioquiapu tunu. Na mena Juan, apeyera Marcos cawãmecũcũre cũ piiásuparã.

13

Bernabé y Saulo comienzan su trabajo misionero

¹ Antioquía macããna ñubueri majã menarẽ añuparã profeta majã, aperã cajũgobueri majã cũã. Ato cãnacãũ añuparã na ruame: Bernabé, bairi Simón, ape wãmerã Cañii, bairi Lucio Cirene macããcũ, bairi Manaén, Herodes Galilea yepa quetiupau mena cabutiricu, bairi ape Saulo añuparã topure. ² Bairo yua, to macããna ruame jĩcã rũmu ugarique betiri marĩ Quetiupare na cajẽnirõ, Espiritu Santo ruame atore bairo na ĩñupũ: “Bernabé, bairi Saulo mena aperãrẽ caquetibũjũparã na yũ boya. Bairo na árotiya narẽ, na yũ caátirotirijere na átio joroque ĩrã,” na ĩñupũ Espiritu Santo caneñarãrẽ.

³ Bairo cũ caĩrõ, ugarique betiri Diore jẽni yaparori bero, na wãmorĩrẽ Bernabé ape Saulo ruãroa bui ñigãpeori, “Caroare cũ joáto mujããrẽ Dios,” na ĩ joyuparã yua.

Los apóstoles en Chipre

⁴ Bairo Espiritu Santo cũ caĩjoatana Bernabé, ape Saulojãã ruame Seleucia cawãmecũti macã ruamerẽ ásuparã. Ti macã etari bero, cũmua mena ásuparã Chipre yucu poapu. ⁵ Topu Salamina cawãmecũti macãrẽ etarã, judío majã na cañubueri wiiripu Dios yaye caroa quetire quetibũyũ jũgoyuparã Saulojãã camasãrẽ. Mai, Juan cũã na mena ásupu, narẽ cajũátiri majõcũre bairo.

⁶ Ti yucu poa macãānarē quetibujū ãmejore peyocõãñuparã. Bairo quetibujū ãmejore peyori bero, Pafos cawãmecuti macãrē etayuparã. Ti macãpũ judío majõcũ cĩmu carorijere camasĩ “Barjesús” griego yaye mena Elimas cawãmecũcũre cũ etayuparã. Mai, cũ pũame caĩtopai ãñupũ. “Yua, Dios cũ caquetibujurotiro jũgori mujãã yũ quetibujũya,” na ĩtoyupũ cũ pũame camasãrē. ⁷ Barjesús pũame to macããcũ quetiupau Sergio Paulo cawãmecũcũ mena ãñupũ. Cũ, quetiupau pũame caĩmũ caroaro catũgoñamasĩ ãñupũ. Bairi Bernabé apei Saulo menarē cũtũ na piijorotiyupũ, na caquetibujuriye Dios yaye caroa quetire tũgogu. ⁸ Bairo cũ catũgogaro, Elimas, carorijere camasĩ pũame, Quetiupau Sergio tie quetire tũgousaremi ĩ, busũ ãñotagamiñupũ. ⁹ Bairo cũ catũgoñarĩjē masĩrĩ, Saulo apei wãmerã Pablo cawãmecũcũ pũame Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjē carusaecu ãnirĩ Elimarē caroaro qũĩnacõãñupũ. ¹⁰ Bairo qũĩnarĩ yua, atore bairo qũĩñupũ Pablo:

—Mũ, caĩtopai, caĩuecũ, wãtĩ macũrē bairo caãcũ, caroa macããjē nipetirijere cape-sucũcũ majũ mũ ãniña! ¿Dopẽĩ Dios cariape cũ caquetibujurijere ricaati mũ átigayati? ¹¹ Bairi ãmerē popiye mũ baio joroque mũ átigumi jãã Quetiupau Dios. Mũ caapee ĩñaecũ, jĩcã yũtea mai, muipũ cũ cabusurijere to ĩñactĩõ joroque mũ átigumi —qũĩñupũ Pablo Elimarē.

Bairo Pablo cũ caĩrĩjē mena jicoquei Elimas pũame canaitĩãrõpũ nucũũrē bairo baicoasupũ. Bairi yua, jĩcãũ ĩcũ cũrē wãmo mena catũgãápũre macãñupũ, caapee caĩñaecũ ãnirĩ. ¹² Bairo Elimas cũ cabairijere ĩñarĩ quetiupau Sergio Paulo pũame tũgousajũgoypũ. Marĩ Quetiupau cũ cabairique quetire Pablojãã na caquetibujuro pũgani cãrõ tũgocõã maniásupũ Sergio Paulo.

Pablo y Bernabé en Antioquía de Pisidia

¹³ Cabero Pablo, cũ bapa mena Pafos macãĩ ásúparã cũmua mena Perge cawãmecuti macãpũ. Ti macã Perge pũame Panfilia yeparũ ãñuparõ. Topũ na caátó, Juan pũame na tunuweyocoásupũ Jerusalén macãpũ tunu. ¹⁴ Topũ etari bero, Pisidia yepa macãã macã Antioquiapũ etayuparã. Ti macã ãna, yerijãrĩcã rũmũ caãno to macã wii ñubuerica wiipũ jãátiruiyuparã. ¹⁵ Nubuerica wii quetiuparã pũame Moisés ãnacũ camasã na caátipeere cũ caquetibujũwoacũrĩqũẽrē, bairi profeta majã ãnana na caquetibujũwoatucũñarĩcã tutirire bue yaparori bero, atore bairo na ĩñuparã Pablojããrē:

—Jãã yarãrē bairo caãna, tũgoña yeri ñurĩcã wãme ũnierē marĩ mena canearãrē na mujãã cabusũgaata, ĩña ãmea —na ĩñuparã.

¹⁶ Bairo na caĩrĩjẽrē tũgo, Pablo pũame wãmũncã, cũ wãmorĩrē ñumũgõrĩ camasãrē na busũjãnaroti yaparori, atore bairo na ĩ jũgoypũ:

—Mujãã israelita majã, bairi mujãã apei yepaa macããna Diore caĩroari majã cũã tũgopeoya mujããrē yũ caĩpeere. ¹⁷ Marĩ Israel poa macããna Quetiupau Dios pũame marĩ ñicũjãã ãnanarē cũ yarã caãniparãrē na ĩñabeseyayupi. Bairo na ĩñabeseri, capããrã na masabũo joroque na ásúpi, apei majã na caãni yepa Egiptopũ na caãno mai. Cabero Dios pũame cũ camasĩrĩjē mena ti yepare na witio joroque ásupi tunu. ¹⁸ Bairo na átiri bero, cuarenta cũmarĩ majũ desierto cayucũmanopũ na caãno, dope bairo na cabairijere nũcãcõãñañupũ Dios. ¹⁹ Cabero Canaán yepare na caetaro, ti yepa macãã poari jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã poa majũrē na pajãre rotiyupũ, ti yepare marĩ ñicũjãã ãnanarē na jogũ. ²⁰ Atope bairo na caátĩãnie cuatrocientos cincuenta cũmarĩ majũ yoaro ãñuparã.

“Cabero narē carotirã cajũgoãniparã caudillos majũrē na cũñupĩ Dios. Na, narē carotirã pũame profeta ãnacũ Samuel cũ caãni rũmũpũ na jũgoãni jãnañañupã marĩ ñicũjãã ãnanarē. ²¹ To bero yua, marĩ ñicũjãã ãnana pũame na quetiupau caãnipau rey ĩcũrē boyayupa. Bairo na caboroi, Dios pũame Cis macũ, Saúl cawãmecũcũre cuarenta cũmarĩ majũ na quetiupau reyre bairo cũ cũñañupĩ. Cũ, Saúl pũame Benjamín ya poa macããcũ majũ ãñupũ. ²² Cabero tunu Dios quetiupau caãnimirĩcũ, Saulore cũ wiyoyupi. Bairo cũ wiyori bero, David cawãmecũcũ pũamerē quetiupau reyre bairo cũ cũñupĩ tunu. Mai, atore bairo David cũ cabairijere ĩñupĩ Dios: ‘Ñni David, Isaĩ macũ jĩcãũ caĩmũ caĩuu niñami. Cũ mena yũ ñseanio joroque baiyami. Tunu bairoa yũ caátirotirije nipetirijere yũ caĩrõrē bairo caátigau niñami,’ ĩñupĩ Dios Davire.

²³ “Cũ, David ānacũ majũ pãrãmerã mena macããcũ jĩcãũ āmi Jesús. Cũ, Jesurea Dios cũ joyupi, Israel poa macããnarẽ na netõõgũ. Tirũmurũ cũ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo átigũ cũrẽ joyupi. ²⁴ Bairo Dios cũ cajogaricũ Jesús cũ caatĩparo jũgoye, Juan Bautista pũame nipetiro Israel poa macããnarẽ quetibũjũyupi caroa quetire. Bairo na ĩ quetibũjũyupi: ‘Dios mena tũgoña qũenoña roro mũjãã caatĩanajerẽ. Tiere tũgoña qũenorĩ, Dios cũ carotirore bairo pũame ása. Tunu bairoa bautiza rotiya,’ na ĩ quetibũjũyupi Israel macããnarẽ. ²⁵ Cabero Juan pũame, cũrẽ na capajĩãparo cacõñarõ, atore bairo ĩñupĩ: ‘Yũre mũjãã caĩtũgoñarõrẽ bairo yũ baietiya. Yũa, Mesías mũjãã cacotei mee yũ āniña. Cabero caetapau nigũmi Mesías. Yũ netõrõ caānimajũũ nigũmi.’

²⁶ “Yũ yararẽ bairo caāna Abraham ānacũ pãrãmerã, bairi mũjãã ape yepaa macããna Diore caĩroari majã cũã atore bairo mũjããrẽ ñiña: Atie caroa queti Dios camasãrẽ na carorije wapare cũ canetõõrĩqũẽ mũjãã yaye rotie ñiña mũjãã cũãrẽ. ²⁷ Bairo cabaimi-atacũãrẽ, Jerusalén macããna, bairi na quetiuparã cũã Jesús, Dios macũ, cũ caānierẽ masĩesupa. Tunu bairoa yerijãrĩcã rũmũ caāno ñubuerica wiipũ neñarĩ, profeta majã ānana na caquetibũjũ woatucũñarĩqũẽrẽ buemirãcũã, tũgomasiẽsupa na cabuerijere. Bairi na majũã Jesure na capajĩãrĩ rũmũ, tirũmurũ profeta na caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo to baio joroque ásupa. ²⁸ Dise ũnie Jesús roro cũ caátie camanimiatacũãrẽ, Pilato cũ capajĩãrocarotirore boyupa. ²⁹ Bairi yua, nipetirije Jesús cũ cabaipeere na caquetibũjũ woatucũrĩqũẽ cabaipeero bero, yucupãĩpũ na capapuaturocaatacũre cũ ruĩori, ũtã operũ cũ jõcũñupã. ³⁰ Bairo na caátacũ cũ caānimiatãcũãrẽ, Dios pũame tunu cũ catioyupi. ³¹ Bairo cũ cacatiro bero, Galileapũ Jerusalén macãpũ Jesure cabapacũtiñesãrĩcãrãrẽ capee rũmurĩ na buia ĩñoãñupĩ. Na, cũ cabuia ĩñoricãrã pũame āmerẽ cũ, Jesús, cũ cabairique quetire quetibũjũ ñesẽãñama camasãrẽ.

³²⁻³³ “Bairi jãã cũã mũjããrẽ atie caroa quetire quetibũjũrã jãã átiya. Tirũmurũ marĩ ñicũjãã ānanarẽ, ‘Bairo yũ átigũ,’ cũ caĩjũgoyeticũñarĩqũẽrẽ cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo marĩ, na pãrãmerãrẽ, átibojayaparowĩ Dios. Cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo Dios cũ macũrẽ cũ catioyupi tunu. Salmo pũrõ caānijũgori pũrõ bero macã pũrõ caĩquetibũjũrorea bairo ásupi. Atope bairo ĩñupĩ Dios ti pũrõpũre: ‘Mũa, yũ macũ majũ mũ āniña. Ati rũmũ carotimasĩ mũ yũ cũña,’ qũĩñupũ Dios cũ macũrẽ. ³⁴ Bairi merẽ Dios cajũgoye majũpũa Jesús rupãrĩ ānajẽ caboatipeere quetibũjũ jũgoyeticũñupĩ. Atope bairo ĩnemoñupĩ tunu cũ ya tutipũ: ‘Davire caroaro cariape cũ yũ caĩquetibũjũricarorea bairo yũ átigũ,’ qũĩñupũ Dios. ³⁵ Bairi tunu aperopũ atore bairo ĩ quetibũjũ cũñupĩ: ‘Mũ, Dios, mũ carotĩ nocãrõ cañũ rupãrĩ ānatõrẽ to boatĩo joroque mũ átigũ.’

³⁶ “Mai, David catiipũ Dios cũ cabori wãme cãrõ ásupi cũ caāni yũtea macããna mena. Dios cũrẽ cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo ásupi David. Cabero David ānacũ pũame riacoásupĩ. Bairo cũ cariaro bero, cũ ñicũjãã ānana rupãrĩ tũpũ cũ yaayayuparã. Bairo na caáto bero, cũ rupãrĩ ānajẽ boacoayayuparo. ³⁷ Dios cũ cacatioricũ Jesús rupãrĩ ānajẽ pũame roque boaesupa.

³⁸⁻³⁹ “Bairi yũ yarãrẽ bairo caāna, atore bairo masĩña mũjãã cũã: Jesucristo jũgori carorije marĩ caátiere camasiriyobojaecoricãrã marĩ āniña, cũ yaye quetire marĩ catũgõusaata. Cũ, Jesús jũgori nipetiro catũgõusari majã carorije camãnarẽ bairo tuayama. Nipetirã Moisés ānacũ cũ caroticũrĩqũẽ jũgori canetõmasĩẽna cũã carorije camãnarẽ bairo tuayama, cũ yaye na catũgõusaata. ⁴⁰ Bairi maijũgoya profeta majã ānana atore bairo, na caĩrĩqũẽrẽ bairo mũjãã tãmũore:

⁴¹ ‘Mũjãã, yũ yaye quetire caboena tũgopeoya mai mũjããrẽ yũ caĩquetibũjũrijere:

Mũjãã cacatiri rũmurẽ caroa wãmerẽ yũ átigũ.

Bairi tie yũ caátiere apeĩ mũjããrẽ caroaro cũ caquetibũjũmiatacũãrẽ, cariape cũ mũjãã tũgoetigarã.

Bairo mũjãã catũgõogaetaje wapa mũjãã yasicoagarã,’

ĩ quetibũjũ cũñupĩ Dios profeta majã ānanarẽ mũjãã cabaipeere,” na ĩ quetibũjũyupi Pablo to macããnarẽ.

⁴² Bairo ĩ quetibujuri bero, Pablo cū baparā mena ñubuerica wiipũ cañiatana na cawitiátó, atore bairo na ĩñupará judío majā caāmerā p̄ame: “Ape rūmũ yerijāricā rūmũ caāno cūārē atie mujāā caquetibujataje ũnierē jāā mujāā quetibujuwā tunu,” na ĩñupará. ⁴³ Ñubuerica wiipũ neñarĩ bero yua, capāārā judío majā, aperā judío majā mee caāna catūgousarā p̄ame Bernabé, Pablojāā mena usayupará. Bairo na causaro, Pablojāā p̄ame atore bairo na ĩ quetibujunemoñupará: “Mujāārē Dios camai ānirĩ cū yaye quetire mujāā tūgousao joroque átiyami. Bairi caroaro āña, Dios cū caborore bairo,” na ĩñupará.

⁴⁴ Ape semana yapa macāā rūmũ yerijāricā rūmũ caetaro, capāārā ti macā macāāna neñañupará, marĩ Quetiupau yaye quetire Pablojāā na caquetibujurijere tūgogarā. ⁴⁵ Bairo capāārā majũ na caneñarō ĩñarĩ, judío majā p̄ame na pesu cūsupará Pablojāārē. Bairo na pesu cutiri, atore bairo ĩñupará: “Cariape mee niña atie na caquetibujurije. Ricaati quetibujuyama ānoa Pablojāā,” roro na ĩñupará judío majā p̄ame. ⁴⁶ Bairo na caĩrĩjē tūgo, Pablo Bernabéjāā p̄ame tūgoñatutuarique mena atore bairo na ĩñupará:

—Jāā p̄ame mujāā judío majārē atie Dios yaye quetire jāā quetibujũ jūgogamiarũ. Bairo jāā caquetibujũ jūgogamiatacūārē, tiere mujāā boetiya. Yeri capetietorũ caāgaenarē bairo mujāā baiya. Torena, apero macāāna judío majā caāmerā p̄amerē jāā quetibujurágarā. ⁴⁷ Bairi atore bairo marĩ Quetiupau jāā ĩ jowĩ:

‘Ati yeparũre cabusurijere bairo mujāā yũ cūña camasā na caĩñajoro.

Bairo yũ caátoi, camasārē yũ canetōōrĩqũērē na mujāā quetibujugarā nocārō cayoarorũ macāāna cūārē tie quetire,’

jāā ĩ jowĩ marĩ Quetiupau —na ĩñupará Pablojāā judío majārē.

⁴⁸ Bairo Pablojāā na caĩrĩjērē tūgori, judío majā caāmerā p̄ame useaniñupará. Bairo useanirĩ atore bairo āmeo ĩñupará na majũ: “Marĩ Quetiupau yaye queti Pablojāā na caquetibujurije ñujāñuña,” āmeo ĩñupará. Bairi Dios cū caĩñajoro, nipetiro yeri capetietiere cacūgopará p̄ame cariape tūgousayupará.

⁴⁹ Bairi Pisidia yepa nipetiorũ quetibujuyupará Pablojāā marĩ Quetiupau yaye quetire. ⁵⁰ Bairo na caátoi, judío majā Pablojāārē cateerā p̄ame carōmia, cañurā, cadineropairā rōmirirē na busujāñupará. Tunu torea bairo na ĩñupará ti macā macāāna caānimajūrā ũna cūārē. Bairo na ĩ busujārĩ bero, Pablo, Bernabéjāārē roro popiye na baio joroque na ásupará, ti yepare na wiyogarā. ⁵¹ Bairo na caátoi, Pablojāā p̄ame ti macā Antioquíare witigarā jūgoye, na rupo jutii macāājē ñerirē paareyupará. “Mujāā, Jesús yaye quetire cateeri majā p̄ame mujāā buicutiya,” caĩrārē bairo ásupará Pablojāā. Bairo átiri bero, Iconio cawāmecuti macāpũ acoásupará yua. ⁵² Bairo na caaweyomiatacūārē, ti macā macāāna catūgousajūgoatana p̄ame caroaro useanirō āñupará. Tunu bairoa ñe ũnie rūsaricarō mano Espiritu Santo cū camasĩōrĩjē mena ānimasĩñupará.

14

Pablo y Bernabé en Iconio

¹ Cabero Pablo, Bernabéjāā Iconio macāpũ āna, jĩcārō jāāñupará judío majā na cañubueri wiipũ. Bairo ti wiipũ jāārĩ camasārē na quetibujuyupará Pablojāā. Bairo caroaro na caquetibujuroi, judío majā, bairi aperā judío majā caāmerā cūā capāārā cariape tūgojūgoyupará. ² Bairo na catūgoñamiatacūārē, aperā judío majā catūgousaena p̄ame judío majā caāmerārē na busujāñupará. Bairo na na caĩbusujārō jūgori roro marĩ yarā Pablojāārē na tūgoñao joroque na ásupará. ³ Bairi apóstolea majā to macāānarē quetibujũ nemogarā Iconiorũ yoaro āñupará. Ti macāpũ āna, marĩ Quetiupau mena tūgoñatutuari, caroaro cariape na quetibujuyupará. Marĩ Quetiupau p̄ame, “Cariapea yũ yaye queti camasārē yũ camairĩjērē quetibujuyama,” ĩ, cū catutuarije mena Pablojāā caroa wāmerē camasārē na áti ĩño joroque ásupũ. ⁴ Bairo cū caátimiatacūārē, ti macā macāāna p̄ame jĩcārō āmeñupará. Jĩcāārā judío majā, Jesucristore catūgousaenarē bairo tūgoñañupará. Aperā apóstolea majārē bairo tūgoñañupará. ⁵ Bairi yua, catūgogaena judío majā, aperā judío majā caāmerā cūā ti macā macāāna carotimasĩrĩ majā mena jĩcārōrē bairo tūgoñarĩ, apóstolea majārē popiye na baio joroque na átigayupará.

“Ûtã rupaa mena na marĩ wëgarã,” ãmeo ï tũgoñañuparã na majũ. ⁶⁻⁷ Bairo na caátigamiatacũãrë, Pablo, bairi Bernabéjãã tiere queti tũgori, Listra, bairi Derbe macããrë Licaonia yeparu ruticoásúparã. Bairo rutiátĩ bero, ti yepa tũni quetibũju ñesëañuparã caroa quetire.

Apedrean a Pablo en Listra

⁸ Listra macãru añupũ mai jĩcãũ caũmu caámasĩęcũ. Bai jicoquei cabuiaricu añupũ. Cũ ruame Pablo cũ caquetibũju ãno, cũtu ruiyuru. ⁹⁻¹⁰ Cũ cũã Pablo cũ caĩrĩjërë caroaro tũgousayuru. Bairi Pablo ruame qũĩñarĩ, “Yũ cũãrë yũ netõõmasĩñami Jesús,” cũ caĩtũgoñarĩjërë masĩrĩ, atore bairo qũĩñupũ busurique tutuaro mena:

—¡Wãmũncãña!

Bairo cũ caĩrõ, caámasĩëtĩmiatacu ruame patiwãmũncãrĩ ámasĩjũgoyuru. ¹¹ Bairo Pablo cũ caátimasĩrĩjërë ññarĩ, ti macã macããna ruame Licaonia yepa macããna yayeĩ busurique tutuaro mena atore bairo ññuparã:

—¡Ánoa, jũgũẽã mũmrecóoru ati yeparu caruiatátana niñama! —ññuparã.

¹² Bairo na ñrĩ, Bernabé na jũgũẽ Zeus cawãmecũcu ya wãmeĩ cũ wãmetiyuparã. Tunu bairo Pablo caquetibũjũgou cũ caãnoi, na jũgũẽ Hermes cawãmecũcu ya wãmeĩ cũ wãmetiyuparã. ¹³ Mai, ti macã etajũgoricaroru añuparõ na jũgũẽ Zeure na cañubueri wii. Ti wii macããcũ sacerdote ruame bairo Pablo Bernabéjãã na caátiere tũgori, wecuare, bairi oó mena na jeásúparã. Bairo cũ, ti macã macããna mena apóstolea majãrë na ñroagarã, wecuare pajĩãrĩ, na riire joemũgõjogayuparã. ¹⁴ Bairo Bernabé, Pablojããrë na caátigarijere tũgori, na jutiire tũgowooyuparã, “Bairo mũjãã caátigarijere ñuëtĩña,” ñrã. Áti yaparo yua, camasã watoaru atuátĩ, atore bairo qũĩ awajayuparã:

¹⁵ —¿Dopëĩrã bairo mũjãã átiyati? Jãã, mũjããrëã bairo cabairã jãã ãniña. Jũgũẽã mee jãã ãniña. Torena, jãã atíaru, tie mũjãã ya wãme mũjãã caĩroarije cawapa manierë mũjãã cajãnaparore bairo ñrã. Tiere jãnarĩ yua, Dios cacatimajũũrë mũjãã caĩroarore jãã boya. Dios ruame ásupi ati mũmrecóo, ati yepa, ria capairiya. Bairi nipetiro tiepu macããna cũãrë na ásupi. ¹⁶ Tirũmũpũre camasã na ya wãme ricaati na caĩroarijere ëñotaesupi Dios. Noo na cabori wãmerë ñroayupa. ¹⁷ Bairo na caátiere ëñotaeticũã, cũ caãnajë cũtiere nipetiro camasãrë na ññoñupĩ. Cũ, nipetirore caroaro na ácu, caocarije joyupi. Tunu bairoa oterique cũã to rícacutio joroque ásupi. Bairo cũ caátie jũgori, camasã cũã na riaetio joroque ásupi. Tunu bairoa useanirõ na ãnio joroque na ásupi Dios —na ï quetibũjũyuru Pablo.

¹⁸ Bairo atie nipetirije narë Pablo cũ caĩquetibũjumiatacũãrë, butiuro majũ wecuare pajĩãrĩ na riire joemũgõjogayuparã, Pablojããrë ñroagarã. Dope bairo na caátigarijere jicoquei, “Tiere ápericõãña,” na ï jãnaocõañuparã. Masĩã mano átigamiñuparã.

¹⁹ Cabero judío majã Antioquía macããna, aperã Iconio macããna mena Listrapu etayuparã. Bairo na ruame etarã yua, Listra macããna Pablojãã mena ricaati na tũgoñao joroque ásuparã. Bairo na caátõ, Pablõre ãtã rupaa mena wëjĩãñuparã. Bairo cũ áti yaparori, “Merë riacoayami,” ï tũgoñarĩ ti macã tũnipũ cũ rupaũrere rocacõãñuparã. ²⁰ Bairo na caátimiatacũãrë, cabero Jesucristore catũgousari majã Pablotu na caneñaetaro, Pablo ruame catitunurĩ wãmũncãcoásúpu. Bairo wãmũncãrĩ yua, ti macãruã ásupũ tunu. Ti rũmu busuri rũmu caãno Bernabé mena Derbe cawãmecuti macãruã ásuparã.

²¹ Topu etarã, caroa quetire na quetibũjũyuparã. Bairo na caquetibũjũroi, capããrã camasã tũgousayuparã ti macã macããna. Cabero tunucoásúparã Listra, Iconio, bairi Antioquía na caatĩjũgoatatorũna tunu. ²² Ti macãã macããna Jesure catũgousari majãrë yeri ñajããõ joroque na ásuparã. Tunu bairoa, “Jesucristo mena tũgoñatutuacõãña,” na ññuparã Pablojãã. Tunu bairoa, “Dios cũ carotimasĩrĩpau caágarã marĩ caãnoi, popiye marĩ baio joroque marĩ átigarãma camasã,” na ññuparã. ²³ Bairo ï yaparori bero yua, ñubueri majã tocãnacã poapũrea jĩcããrã na mena macããna cabũtoa camasĩrĩ majãrë na besecũñuparã Pablojãã. Besecũ yaparori bero, ugarique betiri Diore jëni yaparori, “Marĩ

Quetiupau, mujãã caïroatacu p̄ame mujããrẽ qũĩñausaáto,” na ï tusayuparã ti yepa macããna ñubueri majãrẽ.

Pablo y Bernabé vuelven a Antioquía de Siria

²⁴ Bairi Pisidia yepare netōátí bero, Panfilia cawãmecuti yepap̄u etayuparã. ²⁵ Ti yepap̄u ãna, Perge cawãmecuti macã macããnarẽ Jesús yaye quetire na quetibuj̄u jũgoyuparã. Cabero Atalia macã macããna cũãrẽ na quetibuj̄uyuparã. ²⁶ Bairo to macããnarẽ na quetibuj̄u yaparori bero, cũmua mena acoásúparã Siria yepa macãã macã Atioquíap̄u. Ti macãpũĩ Jesure catũgousari majã p̄ame, “Mujããrẽ mairĩ, Dios caroaro cũ coteáto,” na caïpaarotijoricarã mena torea bairo átipeyoetayuparã yua. ²⁷ Bairo Antioquíap̄u etari bero, ñubueri majã p̄ame neñañuparã. Bairo na caneñarõ yua, nipetirije Dios cũ camasĩõrĩjẽ jũgori na caátiatajere na quetibuj̄u peyocõãñuparã. Tunu bairoa marĩ Quetiupau judío majã caãmerã cũãrẽ cũ yaye quetire na tũgousao joroque cũ caátiataje cũãrẽ na quetibuj̄uyuparã. ²⁸ Bairo na quetibuj̄u yaparori bero, Pablo, Bernabé mena Jesure catũgousari majã mena yoaro ãñuparã ti macãrẽ.

15

La reunión en Jerusalén

¹ Ti yutea macããna jĩcããrã Judea yepai Antioquíap̄u caatána p̄ame atore bairo na ï quetibuj̄uyuparã ti macã macããna judío majã caãmerã catũgousari majãrẽ: “Mujãã, Moisés ãnacũ cũ caátijũgocũrĩqũẽ caũmuarẽ na rupau macããjẽ yisetarique mujãã caápericõãta, mujãã netõõmasĩẽna,” na ññuparã. ² Bairo na caĩrõĩ, na mena Pablo, Bernabéjãã p̄ame tutuaro mena yoaro ãmeobusũ ãñuparã tiere. Bairo ãmeo ïbusũ ãnijãñurĩ bero, to macããna p̄ame Pablo Bernabé, bairi aperã jĩcããrãrẽ na beseyuparã, “Jerusalén macãp̄ua apóstolea majã, bairi aperã ñubueri majã mena macããna cabutoa mena na busuqũẽnorã ápáro tie marĩ caĩrĩjẽrẽ ti macãp̄u,” ïrã.

³ Bairo Pablojãã, Antioquía macã macããna ñubueri majã na caĩjoatana p̄ame Fenicia, bairi Samaria yepaare netõáná, ti yepaa macããnarẽ ape yepa macããna judío majã caãmerã tirũm̄p̄u na caĩroariquere jãnarĩ, Dios p̄amerẽ na catũgousa jũgoatajere na quetibuj̄u ásuparã. Bairo na caĩquetibuj̄urijere tũgori nipetiro catũgousari majã tũgoña useaniñuparã.

⁴ Bairo Pablo, Bernabéjãã Jerusalẽp̄u na caetaro, ñubueri majã to macããna, aperã apóstolea majã, aperã cabutoa camasĩrã cũã caroaro mena na bocáyuparã Pablojããrẽ. Bairo top̄u etari narẽ nipetirije na quetibuj̄uyuparã Dios cũ camasĩõrĩjẽ jũgori na caátiatajere. ⁵ Bairo na caquetibuj̄uro, jĩcããrã fariseo majã catũgousaricarã p̄ame wãm̄ncãrĩ atore bairo na ññuparã:

—Judío majã caãmerã cũã Jesucristore catũgousari majã cũã na rupau macããjẽrẽ na cayisetarotiro boya. Tunu bairoa Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ cũãrẽ na caáto ñña ññuparã.

⁶ Bairo na caĩrõ tũgo, apóstolea majã, cabutoa camasĩrĩ majã mena neñapori busuyuparã, judío majã caãmerã na caátimasĩpeere busuqũẽnogarã. ⁷ Bairi tutuaro mena yoaro ãmeo busũ ãnijãñurĩ bero, Pedro p̄ame wãm̄ncãrĩ, atore bairo na ññup̄u:

—Yũ yarã, mujãã masĩrã tirũm̄p̄ure mujãã watoa macããcũrẽ Dios yure cũ cabeseriquere. Judío majã caãmerãrẽ caroa queti, narẽ yũ canetõõrĩqũẽrẽ na cũ quetibuj̄uáto ï, yũ beseyupi Dios. Cũ yaye quetire na cũã na catũgousaparore boyupi. ⁸ Cũ p̄ame nipetiro camasã na yerip̄u na catũgoñarĩjẽrẽ masĩpeyocõãñami. Bairo camasĩpeyõ ãnirĩ, judío majã caãmerã na yerire na cawasoaro jũgori cũ yarã majũ na ãnio joroque ásupi na cũãrẽ. Cũ Yeri, Espiritu Santo narẽ cũ cajoro ññarĩ tore bairo marĩ masĩña cũ yarã na caãnierẽ. ⁹ Dios marĩrẽ cũ camairõrẽã bairo na cũãrẽ jĩcãrõ tũni na maiñami. Jesucristo mena na catũgoñatutuaro jũgori na yeri na catũgoñarĩjẽ carorijere coseyupi. ¹⁰ Bairi, ¿dopẽrã Dios na cũ caátibojapeere caẽnotarãrẽ bairo mujãã ññati? Marĩ ñicũjãã ãnana Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ átipeyo masĩẽsupa. Marĩ cũã torea bairo marĩ átipeyo masĩẽtĩña. Bairi, ¿dopẽrã tiere na caátigarore mujãã boyati? ¹¹ Atore

bairo roque cariape marĩ catũgoñarĩjẽ niña: Caroa wãme marĩ caátie jũgori mee, marĩ Quetiupau Jesucristo marĩ mairĩ jĩcã nũgõã cũ caátigarije jũgori puame marĩ netõõwĩ. Tunu bairoa marĩrẽ cũ canetõõricãrõrẽã bairo judío majã caãmerã cũãrẽ na netõõñupĩ –na ññupũ Pedro.

¹² Bairo cũ caĩquetibũju yaparoro, to macããna nipetiro busuesuparã. Na puame caroaro tũgoyuparã Pablo, Bernabéjãã judío majã caãmerã watoapu ãna, Dios cũ camasĩõrĩjẽ jũgori caroare na caátĩ ññoatajere. ¹³ Tiere na caquetibũjuro bero, Santiago puame atore bairo na ññupũ:

–Yu yarã, tũgopeoya mai mũjããrẽ yu caquetibũjupere: ¹⁴ ãmeacã Simón marĩ quetibũju yaparoyami Dios judío majã caãmerãrẽ caroaro cũ caátijũgoriquere. Bairo átiri yua, na mena macããna jĩcããrãrẽ na beseyupi cũ ya poa macããna caãniparãrẽ. ¹⁵ Tiere profeta majã ãnana na caĩquetibũju woatucũjũgoyaricarorea bairo baiya ãmerẽ. Ato bairo ñcũñupã mai tiere:

¹⁶ ‘Caberopũ yu tunugũ, David ya wii caboãñarĩcã wiire qũẽnonemogu tunu.

Bairo yu caátiyaparoro bero, caroa wii nigaro tunu.

¹⁷⁻¹⁸ Bairo yu átigu, aperã judío majã caãmerã cũã tocãnacã poa macããna, yu cabesejũgoyeticũricãrã, yu yarã na caãnipeere na caboparore bairo ñ, ñ quetibũjuyupi marĩ Quetiupau ti rũmũpũina.

¹⁹ “Bairo bairi atore bairo ñi tũgoñaña: Judío majã caãmerã tirũmũpu na caĩroariquere jãnarĩ Dios puamerẽ na catũgousaata, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ na marĩ tũgousaroti masĩetĩña. ²⁰ Bairo puame na marĩ caĩquetibũjuwoatujoro ñña: ‘Camasã na caweericarãrẽ ñroari waibũtoa riire na cajoemũgõjorije carusarije ñnierẽ ugaeticõãña mũjãã. Tunu bairoa carõmia, o caũmũa mena roro átiepeeticõãña. Tunu bairoa waibũtoa wãmũa wãã pajĩãrĩcãrã ñna riire ugaeticõãña. Na riĩ cũãrẽ etieticõãña.’ Ato cãnacã wãme na marĩ átirotiroa narẽ. ²¹ Tirũmũpu tocãnacã macããrẽ judío majã marĩ caneñarĩ rũmũ caãno jĩcãũ marĩ mena macããcũ Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ caquetibũjuri majõcũ ãninucũñami. Bairi judío majã caãmerã cũã masĩrãma ati wãmerẽ,” na ññupũ Santiago.

La carta a los no judíos

²² Bairo cũ caĩrõ tũgo, apóstolea majã, cabũtoa camasĩrã, bairi nipetiro to macããna Jesure caĩroari poa macããna puame cũ caĩrõrẽ bairo átigayuparã. Bairi na mena macããna jĩcããrãrẽ na beseyuparã Pablo, Bernabéjãã mena cabapacutiápãrãrẽ. Bairi Judas, ape wãmerã Barsabás cawãmecũcũre cũ beseyuparã. Silas cũãrẽ cũ boyuparã. Na puãgarãpuã catũgousari majã watoare caãnimajũrã ãñuparã. ²³ Na mena atore bairo na caĩwoatuata pũrõrẽ joyuparã:

“Jãã apóstolea majã, bairi cabũtoa camasĩrĩ majã Jesucristo jũgori mũjãã yarãrẽ bairo caãna, mũjããrẽ jãã ññurotijoya. Mũjãã, judío majã caãmerã Atioquía macã macããna, bairi Siria yepa macããna, bairi Cilicia yepa macããna cũãrẽ mũjããrẽ jãã ññurotijoya. ²⁴ Jãã tũgowũ jĩcããrã áto macããna mũjãã tũpu na caquetibũjũmawijioñesẽãrĩqũerẽ. Jãã puame na jãã joepũ mũjãã tũpũre. Na majũ na catũgoñarõ mũjãã rupau macããjẽ yisetariquere mũjãã átirotiga ñsesẽãñupã.

²⁵ “Bairi ãmerẽ jĩcãrõrẽ bairo tũgoñapetiri bero, jããrẽ bairo jãã caáto cañurõ tũgoñarĩ, jãã watoa macããna jĩcããrãrẽ na jãã besearũ Bernabé, Pablojãã, jãã camairĩ majã majũ mena mũjãã tũpu caĩñarãpãrãrẽ. ²⁶ Na, Bernabé, Pablojãã puame Jesucristo yayere na caquetibũjuñesẽãrõ jũgori aperã tiere catũgogaena puame na pajĩãbujioyupa. ²⁷ Bairi jãã cabeseatana Judas, Silas na majũpuã mũjããrẽ quetibũjũgarãma nipetirije mũjããrẽ jãã caĩquetibũjũgarijere.

²⁸ “Jããrẽ Espiritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ jũgori capee majũ mũjããrẽ jãã átirotigaetiya. Ato cãnacã wãmea mũjããrẽ jãã átirotigarã: ²⁹ Camasã na caweericarãrẽ ñroari waibũtoa riire na cajoemũgõjorije carusarije ñnierẽ ugaeticõãña. Tunu bairoa waibũtoa wãmũa wãã pajĩãrĩcãrã riire ugaeticõãña. Na riĩ cũãrẽ etieticõãña. Tunu bairoa

carōmia, o caūmua mena roro átiepeeticōaña. Atie mujāārē jāā caījorijere bairo mujāā caápata, caroaro cariape mujāā átiānigarā. Na űuáto nipetiro,” ĩ woatuyuparā.

³⁰ Bairo ĩ woa yaparori bero, na tunuo joyuparā Pablojāārē Antioquíap̄ tunu. Top̄ Pablojāā etarā yua, ti macā macāāna Jesure caīroari poa macāānarē neñorī bero, ti cartare na nuniñuparā. ³¹ Bairi Jesure catūgousarā p̄ame ti carta mena caīñaquetibuj̄m cū caīrījērē tūgori butiuro useaniñuparā. Tūgoña yeri űuo joroque na ásuparā marī yarā ti carta jūgori yua. ³² Tunu bairoa Judas, Silajāā cūā Dios cū yaye cū caquetibuj̄garijere camasārē caquetibuj̄netōomasīrā ānirī to macāāna Jesure catūgousarārē capee na quetibuj̄nemoñuparā. Bairo na quetibuj̄nemoñorī yua, tūgoña yeri űunemo joroque na ásuparā. Caroa yericūna na tutuao joroque na ásuparā. ³³ Na mena yoajāñurō añuparā top̄re. Cabero to macāāna Jesucristore catūgousari majā p̄ame, “Caroa yericutajere mujāā cū joáto marī pac̄ Dios,” narē na caīrō bero, tunucoásúparā cartare na caneárotijoricarā t̄p̄. ³⁴ Silas p̄ame Antioquíap̄ tuagayup̄. ³⁵ Pablo bairi Bernabé cūā top̄ tuayuparā. Bairi aperā Jesure catūgousarā capāārā mena to macāānarē marī Quetiup̄ yaye quetire na quetibuj̄yuparā.

Pablo comienza su segundo viaje misionero

³⁶ Cayoato bero, Pablo p̄ame atore bairo qūñup̄ cū bapa Bernabé:

—Tocānacā macāārē marī Quetiup̄ yaye quetire marī caquetibuj̄ricarop̄ marī ĩñañesēārā ároa tunu, “¿dope bairo marī yarā Jesucristore catūgousari majā na baiyati?” ĩrā.

³⁷ Bairo cū caīrō tūgo, Bernabé p̄ame, “Jaū,” ĩrī bero, Juan ape wāmerā Marcos cawāmec̄cure cū neágayup̄ na mena. ³⁸ Pablo p̄ame bairo boesup̄. Mai, cajūgoye Panfiliap̄ na caño, Marcos p̄ame na tunu weyocoásup̄, Pablo, Bernabéjāā mena j̄paanemogaetiri. Bairi na mena ti r̄m̄rē cū caátó boesup̄ Pablo. ³⁹ Bairo butiuro cū caboetoi yua, p̄garāp̄a jīcā yerire bairo catūgoñaetimajūcōārā ānirī āmeo ricawaticoa-suparā yua. Bernabé p̄ame Marcos mena cūmuai acoásup̄ Chipre yuc̄p̄oap̄. ⁴⁰ Pablo p̄ame Silare cū beseyup̄. Bairi, “Marī Quetiup̄ mujāārē mairī qūñaricanugōáto,” Jesucristore catūgousari majā cū na caīrō bero, Silas mena acoásup̄. ⁴¹ Bairo áná, Siria, bairi Cilicia yepaare netōáná, to macāāna Jesucristore catūgousari majārē useanirō na tuao joroque na átiásúparā.

16

Timoteo acompaña a Pablo y a Silas

¹ Bairi Derbe, Listra cawāmec̄uti macāāp̄re etayup̄ Pablo. Top̄ etari bero, jīcā to macāācū Jesucristore catūgousau Timoteo cawāmec̄cure cū bocáyup̄. Timoteo paco p̄ame judío majā yao, Jesucristore catūgousao añupō. Cū pac̄ p̄ame griego majā yau añup̄. ² To Listra, bairi Iconio macāā macāāna Jesucristore catūgousari majā, “Cañu, caroú niñami,” na caī āninucūñup̄ Timoteo. ³ Bairi Pablo p̄ame cū, Timoteore cū bapaboyup̄. Mai, Timoteore cū neáḡ jūgoye, cū rup̄a macāātōrē cū yisetarotiyup̄, ti yepa macāāna judío majā, “Jāā ya wāmerē n̄cūbūgoetiyama,” na caītūgoñaetiparore bairo ĩ. Mai, nipetiro ti yepa macāāna, Timoteo griego majā yau mac̄ cū cañierē masījāñuñuparā. ⁴ Tocānacā macāā na caquetibuj̄ñesēārōp̄ marī yarā Jesucristore catūgousari majārē quetibuj̄netōñuparā apóstolea majā, bairi cabutoa camasīrī majā Jerusalēp̄ Jesucristore caīroari poa macāāna na caīrotijoriquere. ⁵ Bairo na caquetibuj̄roi, ti yepaa macāāna Jesucristore caīroari poa macāāna cū mena tocānacā r̄m̄a tūgoñanemoñuparā. Torena, Jesucristore catūgousarā mena capāārā āninemonucūñuparā.

La visión que Pablo tuvo de un hombre de Macedonia

⁶ Cabero Pablojāā Asia yepap̄ Jesús yaye quetire na caquetibuj̄ñesēārā ápáro jūgoye, Espíritu Santo p̄ame na ĩñotayup̄. Bairo cū cañotaroi, Frigia, bairi Galacia yepaare tēñotásúparā. ⁷ Bairo tēñotanetōátí bero yua, Misia yepa jūgoyep̄ etayuparā. T̄pañi

áná, Bitinia yepare na cajããgamiatacũãrẽ, Espíritu Santo, Jesucristo cũ cajou pũame na ãñotayupu tunu. ⁸ Bairo cũ caẽñotaroi, Misia yepare cariapea netóátí, Troas cawãmecuti macãpu etayuparã. Troas pũame ria capairiya tũnipu añuparõ. ⁹ Bairi Pablo ti macãpu ãcũ, jĩcã ñami qũẽguericare bairo jĩcãũ Macedonia macããcũ atore bairo caĩnucũũrẽ qũĩñañupũ: “Tiaya ato Macedoniapũ. Jããrẽ juátinemoũ asá,” cabopacaure bairo qũĩñupũ. ¹⁰ Cabero cũ caĩñaatajere jãã cũ caquetibũjuro yua, topu ágarã, jãã yayere jãã qũẽñowũ. (Mai, yu, ati tutire cawoatuũ cũã na mena yu ápu.) “Macedonia macããnarẽ caroa quetire jãã caquetibũjuñesẽãrõ cariapea bou baiimi Dios,” jãã ï tũgoñawũ.

Pablo y Silas en Filipos

¹¹ Bairo ï tũgoñarĩ yua, Troas macãĩ cũmua mena cariapea jãã acoápu Samotracia yucũroapũ. Cabusuri rũmu Neápolis macãpu jãã etawũ. ¹² Ti macãĩ jãã acoápu Filipos cawãmecuti macãpu. Ti macã pũame romanoa majã na caãni macã ãmu. Macedonia yera macãã, caãnimajũrĩ macã ãmu ti macã. Topu yoajãñurõ jãã ãmu.

¹³ Jĩcã rũmu marĩ cayerijãrĩ rũmu caãno, ti macã jũgoye ria tũnipu jãã ápu. “Topu Judío majã na cañubueripau ãno,” ï tũgoñarĩ, topu jãã ápu. To etari bero, jãã ruiwũ. Ruiru yua, carõmia topu caneñaetaátanarẽ Jesús yaye caroa quetire na jãã quetibũjuwũ.

¹⁴ Mai, na mena macããcõ jĩcãõ Lidia cawãmecuco, Tiatira macã macããcõ ãmo. Caroa jutii cajũmerijẽrẽ nunirĩ cawapatari majõco ãmo. Diore caĩroao ãmo. Bairi Pablo narẽ cũ caquetibũjuro, marĩ Quetiupau pũame Pablo cũ caquetibũjurijere dope bairo cõ catũgopeorije to rusaetio joroque ásupi. ¹⁵ Bairi cõ, cõ yarã nipetiro cũãrẽ na jãã bautizawũ. Bairo jãã cabautizaátaco yua, atore bairo jãã ïwõ Lidia:

—Yure, “Cariapea Jesucristore catũgousao niñamo,” mũjãã caĩata, yu ya wiipu ãnirasã ati macã mũjãã caãno ãno.

Bairo cõ caĩrõ tũgori, “Aperopu jãã ágarã,” cõ jãã ï masĩepũ.

¹⁶ Jĩcã rũmu jãã cañubuenucũrõpũ áná, jãã bocáetawũ jĩcãõ cawãmao wãtĩ yeri pũna cacũgo majũrẽ. Cõ pũame wãtĩ jũgori ape rũmu cabaipeere caquetibũjumasĩõ ãmo. Bairo cõ camasĩrõĩ, cõ quetiuparã pũame paio wapatanucũñupã. ¹⁷ Bairo cawãmao, wãtĩ yeri pũna cacũgo yua, Pablo, bairi jãã cũãrẽ jãã bero usajũgowõ. Bairo jããrẽ usari yua, atore bairo ï awajawõ:

—Ñãno, Dios, jõbui macããcũ cũ carotirore bairo caãna niñama. Bairi mũjããrẽ Dios camasãrẽ cũ canetõõgarijere quetibũjurãna baiyama! —ï awajawõ.

¹⁸ Bairo jeto ï awaja ãninucũñupõ capee rũmurĩ. Bairi Pablo pũame tiere jutiri ãmejorenucã yua, cõ pũamerẽ ñnarĩ atore bairo qũĩwĩ cõpũre caãcũ wãtĩrẽ:

—Jesucristo cũ camasĩrjẽ mena mũrẽ ñiña: Cõrẽ tocãrõã witiácũja.

Bairo cũ caĩrõ, jicoquei cõ witicoásupi wãtĩ.

¹⁹ Bairo cũ caáto ñnarĩ, cõ quetiuparã pũame asijãñuwã Pablo mena, “Tocãrõã nemo marĩ yao jũgori marĩ wapatamasĩëtigarã,” ïrã. Bairo asiari yua, Pablo, Silas mena na ñerĩ quetiuparã ti macãrẽ carotirã tũpu na neámã ti macã na caneñanucũrõ plaza, caãnimajũrĩpaupũ. ²⁰ Bairo na tũpu na neátĩ yua, ti macã macããna quetiuparã jueces caĩñabeserãrẽ atore bairo na ïwã:

—Ñãno judío majã ato macããnarẽ roro patowãcõñesẽãrã baiyama. ²¹ Marĩ romanoa majãrẽ na caquetibũjugarije pũamerẽ marĩrẽ carotieticõãpãrõ niña. Bairi na cabuerijere marĩ quetibũju rotimasĩëtĩña —ïwã.

²² Bairo na caĩrõ tũgo, camasã catũgorã etaátana cũã Pablojãã mena asiacoama. Bairo na cũã na caasiaroi, quetiuparã jueces pũame Pablo Silas yaye jutii tuwee rotiri bero, na bape rotiwã yucu mena. ²³ Butioro na bape yaparori bero, preso jorica wiipu na jowã. Topu na jori yua, ti wiire caĩñacotei pũamerẽ, “Dope bairo narẽ rutimasĩã mano caroaro majũ na ññacoterotiya ãnoarẽ,” qũĩrĩ cũ coterotiwã. ²⁴ Bairo na caátitirijere tũgori bero, caĩñacotei pũame preso jorica wii capupea catusari aruapũ na cũñupũ. Topu pũga yucu watoapũ na rũporire ñujorotiri, na jiyarũpo cũñupũ.

²⁵ Ti ñami recomacã caetaro, Pablo, Silas, Diore cũ ñubue basapeoyuparã. Bairo na cañubue basapeoãno, aperã, narẽ bairo preso joricarã cũã na caĩrjẽrẽ tũgoyuparã.

²⁶ Tipaɲa yua caãno tusaroa tutuaro yepa pɲame yuguipuparo. Tutuaro majũ cayuguiroi, ti wii macããjẽ na cacũjũgorica ɲtãpãĩrĩ cũã yuguiri nɲcũpũ ásúparo. Bairo cayuguiripaa ti wii jopeeri pɲame pããnɲcãpeticoasuparo. Tunu bairoa ti wii macããna preso joricarãrẽ na cajiyamiataje cadena ãpõã wẽẽrĩ cũã piti wẽcoasuparo. ²⁷ Bairi yua, ti wiire caĩñacotei pɲame wãcãrĩ bero, ti wii jopeeri pããrĩcãrõpɲ caãno ññañupũ. Bairo ñña acɲari, “Ti wii macããna preso joricarã rutipeticoatanama,” ñ tũgoñañupũ. Bairo ñ tũgoñarĩ yua, cũ jarericapãĩrẽ neñupũ, cũ majũã pajĩãyasigũ. ²⁸ Bairo cũ caátigarõ ññarĩ yua, atore bairo qũĩ awajajoyupɲ Pablo pɲame:

—Mũ majũ roro ápericõãña. Jãã ãnipeticõãña atopɲ. Jãã rutietiya —qũĩñupũ.

²⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, “Jĩñaworiquere neasã,” cũtɲ macããcũrẽ ñrĩ, Pabljãã na caãni arɲarɲ atũjãásúpɲ. Atɲ jãáti yua, uwirique mena nanarĩ Pablo, Silatɲ rɲropaturi mena etanumɲ etayupɲ. ³⁰ Cabero narẽ na wiyojori bero, atore bairo na ñ jẽniñañupũ:

—¿Dope bairo yɲ ácuati, Dios yɲre cũ netõáto, ñ?

³¹ Pabljãã pɲame atore bairo qũĩñuparã:

—Jesucristo mena cariape mɲ catũgoñatutuata, mɲ, mɲ yarã cũã mɲjãã netõmasĩgarã.

³² Bairo qũĩ yaparori bero, marĩ Quetiupau yaye quetire na quetibũjɲ nemoñuparã Pabljãã preso jorica wiire caĩñacoteatacɲ cũ ya wii macããna cũãrẽ. ³³ Ti ñami ti hora majũã caãno preso jorica wiire caĩñacoteatacɲ yua, Pablo, Silajãã cãmiirẽ na coseyupɲ. Cabero cũ, cũ yarã cũãrẽ nipetiro na bautizayuparã. ³⁴ Bairo narẽ na cabautizaro bero, preso jorica wiire caĩñacoteatacɲ pɲame cũ ya wiipɲ na jũgoásúpɲ. Topɲ ɲgariquere na nuñupũ Pabljããrẽ. Bairi yua cũ, cũ yarã cũã bũtioro ɲseaniñuparã, Dios yaye quetire na catũgousaatato bero jũgori.

³⁵ Cabusuri rũmɲ caãno, quetiuparã jueces na ɲmɲa jĩcããrãrẽ preso jorica wiire caĩñacoteatacɲ tɲpɲ na joyuparã, “Pablo, Silare na wiyoyo rotiáto,” ñrã. ³⁶ Bairo na caĩjoatana na caĩrĩjẽrẽ tũgo, ti wiire caĩñacoteatacɲ pɲame atore bairo qũĩñupũ Pablõre:

—Quetiuparã caĩñabeserã mɲjããrẽ yɲ wiyorotijoupa. Bairi caroaro mena mɲjãã ámasiña merẽ.

³⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgomicũã, atore bairo na ññupũ Pablo quetiuparã caĩñabeserã na cajoatanarẽ:

—Ati macã macããna caĩñabeserã roro jãã caátiere bócañaẽtĩñama. Roro jãã ápewɲ. Bairo bócaetimirãcũã, camasã nipetiro na caĩñajoro jããrẽ baperotiana. Tunu bairoa preso jorica wiipɲ jãã cũrotiana. Jãã cũã romanoa majã jãã caãnimiatãcũãrẽ, roro majũ jãã átiama. Bairo jããrẽ caátiatana nimirãcũã, ãmerẽ yasioro jããrẽ wiyogayama. Yasioro jãã ápérã. Na majũpɲa atĩri jããrẽ na wiyora apáro —na ññupũ Pablo.

³⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, na quetiuparã juecere na quetibũjɲrãásúparã soldaua pɲame. Bairo Pabljãã romanoa majã na cañnierẽ na caquetibũjɲro tũgori bero, quetiuparã caĩñabeserã pɲame roro narẽ na caátiatajere tũgoñarĩqũẽ pajãñuñuparã. ³⁹ Bairo tũgoñarĩqũẽ pairi yua, acoásúparã Pablo Silas tɲpɲ, “Roro mɲjããrẽ jãã caátiatajere mɲjãã masiriyowa,” na ñránã. Bairo na tɲpɲ eta, ti wiire na wiyocõãñuparã. Bairo na wiyori bero yua, aperopɲ na caátó boyuparã. ⁴⁰ Bairo na cawiyoro bero, acoásúparã Lidia ya wiipɲ. Topɲ marĩ yarã Jesure catũgousarãrẽ ɲseanirõ na tuo joroque na ásúparã. Bairo na áti yaparoro bero, ti macã caãniatana aperopɲ acoásúparã.

17

El alboroto en Tesalónica

¹ Bairo ánã yua, Pablo, Silajãã Anfípõlis bairi Apõlonia cawãmecũti macããrẽ netõánã, Tesalónica macãpɲ etayuparã. Ti macãpɲ judío majã ñubuerica wii cũgoyuparã. ² Bairi Pablo judío majã na cayerijãrĩ rũmɲ caetaro ññarĩ, ti rũmɲ ɲnorẽ cũ caátinucũrõrẽ bairo átigɲ, ti macã ñubuerica wii sinagogare ásúpɲ. Topɲ etari yua, to macããnarẽ Dios ya tuti mena na ñña quetibũjɲyupɲ, na busunetõgu. Bairo jeto áti ãñupũ Pablo itia semana majũ yerijãrĩcã rũmũrĩ caãno. ³ Ti rũmũrẽ atore bairo na ñ quetibũjɲyupɲ Pablo:

—Dios yaye cũ caquetibũjɲrica tuti atore bairo ñña: ‘Mesías, Dios cũ cajopau pɲame ati yeparɲ ácũ, riacoagũmi. Bairo cũ cariacoamiatacũãrẽ, cũ catiocõãgũmi Dios tunu,’ ñ

quetibujuya Dios ya tuti. Cũã, Jesús niñami Dios yaye quetibujurica tutipũ profeta majã na cawoatujũgoyecutacu, mujããrẽ yu caquetibujũ —na iñupũ Pablo.

⁴ Bairo cũ caĩrõ tũgo, judío majã jĩcããrã cariape tũgoyuparã. Na pũame Pablo, Silas mena bapacuti jũgoyuparã. Griego majã Diore caĩroarã cũã capããrã na yaye quetire cariape tũgoyuparã. Tunu bairoa carõmia caanimajũrã cũã capããrã cariape tũgoyuparã. ⁵ Bairo na cabairijere iñarĩ judío majã, Pablojãã na caquetibujurijere cariape catũgoena pũame na iñatutiyuparã. Bairo na iñatutiri yua, ñe ùnie caáperã maarĩpũ caãnarẽ na neñoñuparã, nipetiropũ roro na caawajabato ñesẽãparore bairo ãrã. Bairo ána, Jasón ya wiipũre roro átirã etayuparã, Pablo Silajããrẽ macããrã. Na ñerĩ camasãrẽ roro na átirotigayuparã. ⁶ Bairo na bócaetiri, Jasón bairi aperã marĩ yarã Jesucristore catũgousari majã pũamerẽ ñe, na weeri na neásúparã ti macã macããna quetiuparã tũpũ. Topũ etari, atore bairo na i awajayuparã:

—¡Aperopũ macããna caatíatana pũame noo nipetiro na cañesẽãrõpũre royetuñesẽãrã átiyama! Bairi ati macãpũ cũãrẽ merẽ etayama. ⁷ Jasón pũame cũ ya wiipũ na etarotiupũ. Na nipetiro, “Apei quetiupau rey niñami Jesús,” na caĩata, ¡marĩ quetiupau emperador romano cũ caroticũrĩqũerẽ baibotiorã baiyama! —na iñuparã ti macã caãna na quetiuparãrẽ.

⁸ Bairo na caĩrĩjẽrẽ tũgori, aperã camasã, bairi ti macã macããna quetiuparã cũã jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩqũecuti masĩesuparã. ⁹ Bairo baimirãcũã, Jasõjãã ya dinerore na mena na wapa cũrotiyuparã. Bairo áti yaparori bero, na piticõãñuparã, ti macã macããna quetiuparã Jasõjããrẽ.

Pablo y Silas en Berea

¹⁰ Ti ñamicã canaiorĩpau ti macã macããna marĩ yarã Jesucristore catũgousari majã pũame Pablo, Silajããrẽ ti macãrẽ na witirotiyuparã. “Tãmurĩ Berea macãpũ ánãja,” na iñuparã. Cabero ti macãpũ eta yua, judío majã na cañubueri wiipũ ásúparã. ¹¹ Na roque Tesalónica macããna judío majã netõjãñurõ Jesús yaye queti Pablo cũ caquetibujurije catũgogari majã ãñuparã. Bairo caãna ãnirĩ, Pablo cũ caĩquetibujurijere caroaro tũgousayuparã. Bairo tũgousari yua, tocãnacã rũmua Dios ya tutire iñabuenucũñuparã, “¿Cariapea marĩrẽ cũ quetibujumiñati?” ãrã. ¹² Bairo iñabueri yua, na mena macããna capããrã cariape tũgoyuparã. Griego majã cũã capããrã cariape tũgoyuparã carõmia caanimajũrã, aperã caũmua cũã.

¹³ Bairo Pablojãã Berea cũãrẽ Dios yaye quetire na caquetibujuro tũgori, judío majã Tesalónica macããna pũame Bereapũ acoásúparã. Topũ etari, to macããnarẽ Pablojãã na cabairijere busujãñuparã, roro na caĩawajabatoñesẽãparore bairo ãrã. ¹⁴ Bairo na caátigaro iñarĩ, marĩ yarã Jesucristore catũgousari majã pũame ti macãrẽ Pablore cũ witirotiyuparã. “Tãmurĩ ria capairiya tũnipũ ácũja. Timoteo, Silajãã pũame jãã mena tuagarãma,” qũĩñuparã. ¹⁵ Bairo na caĩjoatacu mena cabapacutiátána pũame cũ cũñuparã Atenas cawãmecuti macãpũ. Topũ cũ cũyaparori bero, tunucoásúparã na ya macã Bereapũ tunu. Na mena atore bairo i quetijoyupũ Pablo: “Silas, Timoteo mena tãmurĩ atopũ na apáro,” na i joyupũ.

Pablo en Atenas

¹⁶ Mai, Pablo Atenas macãpũ Timoteo, bairi Silajããrẽ na cote ãcũ, ti macã macããna wericarã jeto na cajũgũẽã cũgoro iñarĩ, tũgoñarĩqũẽ pajãñuñupũ. ¹⁷ Bairi ñubuerica wii sinagogapũ judío majã aperã judío majã caãmerã Diore caĩroarã mena busunucũñupũ, na busunetõgũ. Tunu bairoa camasã na caneñaporipau plazapũ caneñarã cũãrẽ tocãnacã rũmua busunucũñupũ Pablo. ¹⁸ Bairo cũ cabusũãnitoye, epicúreos yaye bueri majã, aperã estoicos yaye bueri majã cũã cũ mena busujũgoyuparã, cũ busunetõgarã. Atore bairo qũĩñuparã Pablore jĩcããrã:

—Ñni, cabusuriquepai, ¿ñee ùnierẽ ãgũ qũĩñati?

Aperã atore bairo qũĩñuparã:

—Ape yepaa macããna jũgũẽãrẽ marĩ catũgousarore boũ baiimi.

Pablo p̄ame Jesús yaye caroa quetire, tunu cū cacatirique cūārē na quetibuj̄u baiyup̄u. ¹⁹ Bairo cū caĩrō tūgo, neñarī na cabus̄nucūrō, Areópago na caĩrōp̄u cū neásúparā. Bairo top̄u cū na cane etaro, atore bairo q̄i jēniñañuparā:

—¿Atie cawāma wāme m̄u caquetibuj̄urijere, jāā m̄u quetibuj̄ugaetiyati? ²⁰ M̄u caquetibuj̄urije ūnierē jāā tūgoñaētīña. Bairi tiere jāā masīgaya m̄u caquetibuj̄urijere —q̄iñuparā.

²¹ Mai, Atenas macā macāāna nipetiro, bairi to macāāna ape yepar̄u caatāna cūā butiuro tūgogayuparā apeye cawāma quetire. Tiere tūgori bero, tie jetore āmeo b̄us̄p̄ēninucūñuparā na majū.

²² Bairi Pablo p̄ame Areópagop̄u ācū, na watoap̄u wām̄nucārī atore bairo na iñup̄u: “M̄ujāā, Atenas macāāna, capāārā m̄ujāā jūgūēā m̄ujāā cawericarārē iñarī, ‘Na jūgūēārē butiuro catūgoñarī majā ñiñama,’ ñi tūgoñaña. ²³ M̄ujāā cañubueripaurip̄u ñiñañesēāp̄u. Jīcā altar mesa rocap̄u atore bairo ī woaturiquere ñiñaar̄u: ‘Dios, marī camasīēcūrē marī caĩroarip̄u ñiña.’ Bairo cū masīētīmirācūā, m̄ujāā caĩroaure m̄ujāā quetibuj̄u acū yu átīap̄u.

²⁴ “Cūā, Dios ati ūm̄recóo macāājē nipetirijere caq̄ūñorīcū, ati ūm̄recóore, ati yepa cūārē Quetiup̄u ñiñami. Templos, ‘Dios ya wii nigaro,’ camasā īrī na caq̄ūñorīcā wiirire āmerīnucūñami. ²⁵ Ñe ūnie cū cañipeere cūrē marī caátibojapee cū r̄usaetiya Diore. Cū p̄ame roque ñiñami marī camasārē marī cacatiānierē cajou. Tunu bairoa marī cayerijoānie, wīno cūārē, apeye nipetirije cū jetoa marīrē cajou ñiñami.

²⁶ “Bairi jīcāñ cañm̄u jūgori nipetiro camasā poari ati yepa nipetirop̄u na masābatanucāo joroque ásupi. Tunu bairoa tocānacā poare na cañipa ȳtearire cūñupī. ²⁷ Bairo ásupi Dios, tocānacāp̄u camasā cū na camasīparore bairo ī. Bairi cūrē cabocōāninucūrā p̄ame cū masīgarāma. Dope bairo mee ñiña Diore masīrīq̄ūē. ²⁸ Cū, Dios cū cajuátoi jūgori marī catiya. Marī paamasīña. Marī ānajē cutiya. M̄ujāā ya poa macāāna poesiare cawoaturi majā cūā torea bairo iñupā: ‘Marīā, Dios p̄ārāmerārē bairo caāna marī āniña,’ iñupā.

²⁹ “Bairi Dios p̄ārāmerārē bairo caāna ānirī camasā na catūgoñarījē jūgori, oro, plata, o ūtā mena camasārē bairo cabaurārē na caq̄ūñorīcārārē marī caĩroaro ñuētīña. ³⁰ Tirūm̄p̄are camasā roro na caátiere boeticūā, popiye na baio joroque ápeyupi, cū yaye queti nipetirijere na camasīētoi. Āme p̄ame roque na camasīrōī, tocānacāñ camasā nipetiro na cañop̄u roro na caátiere na jānarotiyupi. ³¹ Tunu bairoa jīcā r̄m̄u ati yepa macāāna nipetirore cū caññabesepa r̄m̄urē cūñupī Dios. Bairi cañm̄u caroaro cariape caññabesep̄u cūārē cū cūñupī. Cū, cañm̄u cariacoatacu cū cañnimitacūārē, tunu cū catioyupi Dios. Bairo cū cū cacatiro jūgori nipetiro camasā p̄ame cū, caññabesep̄u cū cañnierē masīcōāñama,” na ī quetibuj̄uyup̄u Pablo to macāānarē.

³² Bairo to macāāna, “Cariacoatana nimirācūā, tunu catiyama camasā,” Pablo cū caĩrō tūgori, jīcāārā na mena macāāna cū boyetiuparā. Aperā p̄ame atore bairo q̄iñuparā: —Cabero ūno cū yaye quetire marī tūgonemorōā tunu —q̄iñuparā.

³³ Bairo na caĩrō bero, Pablo p̄ame na aweyocoásup̄u. ³⁴ Bairo na cū caaweyocoamiat-acūārē, jīcāārā na mena macāāna cū bero usari, cū yaye quetire cariape tūgousayuparā. Jīcāñ na mena macāācū Dionisio wāmec̄sup̄u. Cū p̄ame Areópagop̄u caneñaporā mena macāācū āñup̄u. Apeo Dámaris cawāmec̄uco cūā cariape tūgoyupo Pablo cū caĩrjērē. Aperā cūā cariape cū caĩrjērē tūgousajūgoyuparā.

18

Pablo en Corinto

¹ Cabero Pablo Atenap̄u quetibuj̄u ānirī bero, ti macā cañniatacu acoásup̄u Corinto cawāmec̄uti macāp̄u. ² Top̄u etari yua, jīcāñ, Ponto yepa macāācū cañnimirīcū judío majōcu Aquila cawāmec̄uc̄re cū bocāetayup̄u. Mai, cajūgoyep̄u Aquila, cū n̄mo Priscila mena Italiap̄u cañnimitatana Corintop̄u etayuparā. Quetiup̄u emperador Claudio, “Nipetiro judío majā ati macā Romarē caāna na witiápáro,” na cū caĩrjērē tūgori,

Corintopu etayuparã. Tere tũgori Pablo puame na ññañesẽãũ ásupu. ³ Aquilajãã cũã Pablo cũ caátore bairo paarique cũgoyuparã. Caesebutirije jutii paca aseri wii mena aperã ñesẽãránã na caneátie ocojurique aseri ñnierẽ qũenorĩqũẽ paarique cũgoyuparã. Tere capaarã na caãnoi, na mena paagu na mena tuayupu Pablo. ⁴ Bairo tuari yua, tocãnacã rũmu judío majã na cayerijãrĩ rũmu caãno, ñubuerica wii sinagogapu ánućũñupũ. Topu na quetibũñucũñupũ Jesús, Mesías cũ caãnierẽ judío majã, judío majã caãmerã cũã na camasĩparore bairo ĩ.

⁵ Bairi Macedoniaru caãniatana, Timoteo Silas mena Corintopu na caetaro bero, Pablo puame judío majãrẽ caroa quetire na quetibũñu ñesẽãrĩqũẽ jeto átĩãñupũ, Jesús Mesías cũ caãnierẽ. ⁶ Bairo judío majãrẽ cũ caquetibũñumiatacũãrẽ, na puame cũ busucãnamuñuparã. Roro qũĩñuparã. Bairo roro cũ na caĩrõĩ, Pablo puame cũ jutii macããjẽ ñerĩrẽ pabatoreyupu na caĩñajoro, “Roro yu mũjãã átíya,” ĩ. Bairo átí yaparo yua, atore bairo na ĩñupũ:

—Mũjãã catũgogaetie bui popiye mũjãã baigarã. Yu yaye wapa mee, mũjãã yaye wapa puame roque nigaro. Torecu, ati rũmũ judío majã caãmerã puamerẽ yu quetibũñu jũgou águ yua —na ĩñupũ Pablo judío majãrẽ.

⁷ Bairo na ĩrĩ bero, ñubuerica wiire witi acoásupu Pablo. Jĩcãũ caũmu Ticio Justo cawãmecucu, Diore caĩroau ya wiipu ásupu. Cũ ya wii puame ñubuerica wii sinagogatũaca ãñuparõ. ⁸ Topu cũ caãno, Crispo ñubuerica wii sinagoga quetiupau jĩcãũ cũ yarã nipetiro mena marĩ Quetiupau yaye quetire tũgousajũgoyuparã. Aperã Corinto macããna cũã capããrã Jesús yaye quetire tũgori, cariape tũgojũgoyuparã. Bairo cariape na catũgoro jũgori, na bautiza rotiyuparã.

⁹⁻¹⁰ Jĩcã ñami qũẽguericarore bairo Pablo cũ caãno, marĩ Quetiupau yaye quetire atore bairo tũgoyupu: “Yu, mu mena yu ãnicõãña. Bairi ni jĩcãũ ũcũ murẽ ricaati caátimasĩ manĩgumi. Tunu bairoa ati macãpũre capããrã yũre caĩroarã niñama. Bairi tũgoña uwieticõãña. Yu yaye quetire quetibũñucõã ãninucũña. Murẽ yu caátitiriquere jãnaeticõãña,” qũĩñupũ marĩ Quetiupau Pablõ. ¹¹ Bairo marĩ Quetiupau cũ caĩrõĩ, Pablo puame jĩcã cũma ape cũma recomacã majũ ãñupũ ti macã Corintopũre. Topu ãcũ yua, to macããnarẽ na quetibũñu ãñupũ Dios yaye quetire.

¹² Tiwatoare Galiõn ti yepa Acaya quetiupau gobernador cũ caãno, judío majã puame jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩqũẽ cutiri Pablõ boesuparã. Bairo cũ boetiri yua, cũ ñee, cũ neásuparã quetiupau gobernador tũpu. ¹³ Cũ tũpu Pablõ cũ ne etari yua, atore bairo qũĩñuparã:

—Ãnia, Pablo ricaati camasãrẽ na quetibũñu ñesẽãũ baiyami ati macãpũre. Jãã ñicũ Moisés ãnacũ Diore jãã caĩroapeere cũ caroticũrĩcãrõrẽ bairo mee quetibũñuyami — qũĩñuparã judío majã Galiõrẽ.

¹⁴ Pablo puame bairo na caĩrõ na yũgu cũ caátipaua, Galiõn puame atore bairo na ĩ jũgoyupu:

—Roro cũ caátato bero caãmata roquere, mũjãã judío majã ãnirẽ mũjãã cabusũpairijere yu tũgoña besebujioũ. ¹⁵ Bairãpũa, mũjãã cabusũpairije, mũjãã judío majãrẽ rotirique ũnie caãnoi, mũjãã majũã tere busũqũẽnoña ãni mena. Bairi yu puame tie ũnierẽ yu tũgoña besegaetiya —na ĩñupũ Galiõn judío majãrẽ.

¹⁶ Bairo ĩ yaparori bero, cũ ãmũa soldauare judío majãrẽ na wiyojorotiyupu. ¹⁷ Bairi to caãna nipetirã puame Sóstenes cawãmecucu, ñubuerica wii sinagoga quetiupau jĩcãũrẽ ñerĩ, tĩpaua cũ bapeyuparã, Galiõn cũ caĩñajoro. Galiõn puamerẽ dope bairo cũ baiẽsuparo bairo na caátie.

Pablo vuelve a Antioquía y comienza su tercer viaje misionero

¹⁸ Pablo puame mai capee rũmũrĩ tuayupu Corintopũre. Cabero marĩ yarã Jesure catũgousarãrẽ na átãje uwiri bero, cũmuai Siria yepapu acoásupu tunu, cũ bapa Aquila, Priscila mena. Mai, Cencrea macãpu ãcũ, cũ poare juarerotiyupu. “Diore cũ yu caĩjũgoyetiricarore bairo yu átí yaparoya,” ĩgu, bairo ásupu. ¹⁹ Efeso macãpu etari bero, cũ bapa Aquila, Priscilajããrẽ topu na cũñupũ. Bairo na cũrĩ bero, ñubuerica wii sinagoga,

ti macã macãana judío majã na caneñanucũri wiipũ ásúpu, na quetibũju ácu. ²⁰ Ti wii macãana puame cũ caĩrĩjẽrẽ tũgori yua, butiuro yoajãñurõ tore cũ catuarore boyuparã. Bairo cũ catuarore cũ na cabomiatacũãrẽ, Pablo puame na mena yoaro tuagaesupũ. ²¹ Bairo tuagaetiri, atore bairo na ĩ átãje uwiypũ Pablo: “Dios cũ cabooata, ape rũmũ mujããrẽ ñiñañesẽãũ atĩgu tunu. Jerusalẽpu yu netõgu bose rũmũ cañipa rũmurẽ mai,” na ĩñupũ.

Bairo na ĩri bero, cũmua mena Efeso macã cañniatacũ acoásúpu Pablo. ²² Cabero Cesareapũ maa etari bero, Jerusalẽpu acoásúpu, Jesure caĩroari poa macããnarẽ na jẽniácú. Na jẽni yaparori bero, Antioquía macãpu tunucoásúpu yua. ²³ Topũre jĩcã yũtea ãnirĩ bero, tunu ánemoñupũ Galacia, bairi Frigia yepaare tocãnacã macãã cũ cañesẽãricãrõpu. To macããna Jesure catũgõusari majã nipetirore na tũgoña yeri ñuo joroque na átiasúpu Pablo.

Apolos predica en Efeso

²⁴ Ti yũtea caãno jĩcãũ judío majõcũ Apolos cawãmecũcũ Efeso macãrẽ etayupũ. Apolos puame Alejandría macã macããcũ ãñupũ. Caroaro cariape caquetibũjumasĩ majũ ãñupũ. Tunu bairoa Dios ya tuti macããjẽ cũãrẽ caroaro masĩñupũ. ²⁵ Mai, cajũgoyepũ aperã marĩ Quetiupau yaye quetire cũ quetibũjuyuparã. Bairo tiere tũgõusari bero, Apolos puame aperãrẽ cũ camasĩrõ cãrõ na quetibũjuyupũ. Juan camasãrẽ bautiza ãcũ, cũ cabuerique jetore catũgoricũ nimicũã, Jesús cũ cañnierẽ caroaro quetibũjuyupũ. ²⁶ Bairi uwiricarõ mano ñubuerica wiipũ na cũ caquetibũjuãno, Aquila bairi Priscilajãã puame cũ tũgoyuparã. Cũ caĩrĩjẽrẽ tũgori bero, cũ neásuparã na cañi wiipũ. Topũ Dios yaye cũ camasĩpee carũsarijere cũ quetibũjũnemoñuparã.

²⁷ Cabero Acaya yepapũ Apolos quetibũju ñesẽãũ águ cũ cabairo ĩñarĩ, marĩ yarã Jesucristore catũgõusari majã puame cũ juásuparã. Cũrẽ to macããna catũgõusari majã caroaro mena cũ na bocaãto ĩrã, papera pũrõ cartare cũ woobojajoyuparã. Bairi Acaya yepapũ etari bero, Apolos butiuro na juátinemoñupũ to macããna, Dios cũ caĩnamairĩjẽ jũgori cũ canetõõricãrãrẽ. ²⁸ Tunu bairoa nipetiro na caĩñojorõpu, judío majãrẽ na quetibũju netõnucãñupũ. Dios ya tutire buejũgori bero, Jesús Mesías cũ cañnierẽ na quetibũjuyupũ. Bairo na cũ caĩquetibũjuroi, “Cũã, Mesías mee ãcũmi,” qũĩ netõmasĩẽsuparã.

19

Pablo en Efeso

¹ Apolos, Corintõpu cũ cañnitoye, Pablo puame ãtã yucũ capairi yepare netõátĩ, Efesõpu etayupũ. Topũ etari, capããrã Jesure catũgõusari majãrẽ na bocáyupũ. ² Narẽ, atore bairo na ĩ jẽniñañupũ:

—¿Dios yaye quetire mujãã catũgõusajũgori rũmurẽ Espiritu Santore mujãã cũgojũgori?

Bairo cũ caĩjẽniñarõ, atore bairo qũĩñuparã:

—Jãã cũgojũgoepũ. Espiritu Santo cũ cañnierẽ di rũmũ ñno jãã tũgoñaẽpũ.

³ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ĩ jẽniñanemoñupũ tunu Pablo:

—Toroque, ¿noa yaye bueriquere tũgõusari bero mujãã bautiza rotiri?

Na puame atore bairo qũĩñuparã:

—Juan cũ cabuerijere jãã catũgõusaro bero, jãã bautizawĩ —qũĩñuparã.

⁴ Pablo puame na ĩñupũ tunu:

—Bairoa ásupi Juan ãnacũ baipũ. Camasã roro na caátiere tũgoña yapapuari na catũgoñawasoaro bero, na bautizayupi. Tunu bairoa, “Yu bero macããcũ yaye queti cũãrẽ tũgõusaya,” na ĩñupĩ. Jesure ĩgu bairo ĩñupĩ Juan ãnacũ —na ĩ quetibũjuyupũ Pablo Efeso macããnarẽ.

⁵ Bairo cũ caĩrõ tũgo, marĩ Quetiupau ya wãme mena bautiza rotiyuparã. ⁶ Cabero Pablo na rũroari buipũ cũ wãmo mena cũ cañigãpeoro yua, Espiritu Santo napũre ruietayupũ. Bairo cũ caetaro, apeye busũrique busũjũgoyuparã. Bairo busũri, Dios narẽ

cũ camasĩorĩjērē quetibujunetõñuparã. ⁷ Na, caquetibujurã caũmua puga wãmo peti rupore puga pēnirõ cānacãũ majũ añuparã.

⁸ Bairo Pablo pũame ti macãpũ ãcũ, itiarã muipua majũ ñubuerica wii sinagogapũre ánuccũñupũ. Topũre uwiricarõ mano, carõa quetire na quetibujunucũñupũ: Dios cũ carotimasĩrĩpau macããjē quetire na catũgousaparore bairo ĩ, na busunucũñupũ. ⁹ Bairo cũ cabũsumiatacũãrē, jĩcããrã na mena macããna cũ caĩrĩjērē cariape tũgoesuparã. Cayũgaena majũ añuparã. Bairo caãna añirĩ, camasã na catũgoro, Dios yaye cawãma quetire roro ĩ busũpaiyuparã. Bairo roro na cabũsupairo ĩñarĩ, Pablo pũame na piticõañupũ. Na pitiri yua, Jesucristore catũgousari majã mena Tirano cawãmecũcu buerica wiipũ na jũgoásũpũ. Topũ na quetibujunucũñupũ tocãnacã rũmua. ¹⁰ Bairo jeto átiãninucũñupũ Pablo pũga cũma majũ. Bairo nipetiro Asia yepa macããna judío majã, judío majã caãmerã cũã tũgoteticoasuparã marĩ Quetiupau yaye quetire.

¹¹ Tiwatoare Dios pũame camasãrē Pablo jũgori capee carõa wãmerē na áti ĩñoñupũ. ¹² Bairo Pablo cũ majũ cũ caápérimiatacũãrē, aperã camasã na jutii cabuimacããtõ ũno, o jutii asero ũno mena Pablõre na capãñarotirijere jecoanucũñuparã cariayecũna tũpũ. Bairo na caáto, cariayecũna pũame tiere pãñarĩ caticoanucũñuparã. Wãtĩã yeri pũna cacũgori majã cũãrē na witicoanucũñuparã wãtĩã, bairo na caáto.

¹³ Tiwatoare aperã judío majã wãtĩã yeri pũna cacũgori majãrē wãtĩãrē cawiyõnesẽãrĩ majã añuparã. Na pũame Jesús cũ camasĩrĩjē mena tore bairo átigarã, atore bairo ĩñuparã wãtĩã yeri pũnarē: “¡Pablo cũ caquetibujũ, Jesús wãme mena mũjããrē, ‘Witi ánãja,’ jãã ĩña!”

¹⁴ Tore bairo átiãninucũñuparã Esceva cawãmecũcu judío majõcu pũnaa jĩcã wãmo peti puga pēnirõ cānacãũ majũ caãna. Na pacũ, Esceva pũame, sacerdote majã quetiupau jĩcãũ añupũ. ¹⁵ Bairo na caátĩãno, jĩcã rũmũ jĩcãũ wãtĩã yeri pũna pũame atore bairo na ĩñupũ: “Yua, Jesure yũ masĩña. Pablo cũãrē yũ masĩña. Mũjãã roquere yũ masĩtĩña. ¿Ñamarã ũna mũjãã ãniñati?” na ĩñupũ wãtĩã.

¹⁶ Bairo na cũ caĩãnipaua, caũmũ wãtĩã yeri pũna cacũgõu pũame napũre patirocapeayupũ. Bairo patirocapeari yua, tutuaro mena jĩcã nũgõã na qũēnetõncãcõãñupũ. Bairo roro majũ narē cũ caátie jũgori, ti wiire rutiwiticoasuparã caũmua, jutii mána, cãmii cũgori yua. ¹⁷ Bairo nipetiro Efeso macã macããna, judío majã, judío majã caãmerã cũã tiere tũgoyuparã. Bairo tũgori yua, butioro tũgoña uwiyuparã. Torena, marĩ Quetiupau ya wãmerē netõjãñurõ nũcũbugorique mena tũgoñarĩqũē cũsuparã.

¹⁸ Tunu bairoa Jesucristo yayere cariape catũgoricarã capããrã roro na caátaje nipetirijere yapapuari capããrã camasã na caĩñajoro quetibujurã etanucũñuparã. ¹⁹ Tunu bairoa cũmua na camasĩrĩjē ũnierē caátana cũã capããrã ricaati na bueri catutirire nipetiro camasã na caĩñajoro joerrecõãñuparã. Ti tutiri wapa, paio cincuenta mil plata tiiri majũ wapacũsuparo. ²⁰ Bairo marĩ Quetiupau yaye queti pũame nipetiropũ etapeticoasuparo. Bairo caetapetiro yua, tiere catũgousari majãrē cũ camasĩrĩjērē na ĩñoñupũ Dios.

²¹ Cabero Pablo pũame cũ yeripũ atore bairo ĩ tũgoñañupũ: “Macedonia yepa bairo Acaya yepa cũãrē áñesẽã yaparori bero, Jerusalén macãpũ yũ ácoagu. Topũ añirĩ bero, Roma macãpũ cũãrē ñĩñañesẽãũ águ,” ĩ tũgoñañupũ. ²² Bairo ĩ tũgoñarĩ, cũ mena cajũpaarã, Timoteo bairo Erasto cawãmecũnarē cũ jũgoye na árotiyupũ Macedonia yeparũ. Mai, cũ pũame yoajãñurõ tuaũsayupũ Asia yeparũre.

El alboroto en Efeso

²³ Ti yũteapũ caãno Efeso macãpũre butioro risetiña añuparõ Jesús yaye cawãma quetire capããrã na catũgousaro jũgori. ²⁴ Demetrio cawãmecũcu pũame ti macã macããna nipetiropũ roro na awaja ñesẽãõ joroque na ásupũ. Mai, Demetrio pũame caasiyarije plata mena capaari majõcu añupũ. Tie plata mena na jũgũẽõ Artemisa cawãmecũcore na cañubueri wii templo macããjē ũnierē caqũēnou añupũ. Bairo caqũēnou añirĩ, cũ, cũ paabojari majã cũã tiere camasãrē nunirĩ, paio majũ wapatanucũñuparã. ²⁵ Bairo Demetrio pũame cũ ñmũarē na neño, aperã cũ paariquere bairo capaari majã cũãrē neño, atore bairo na ĩñupũ: “Mũjãã, yũ paariquere bairo capaariquesũna, mũjãã masĩña: Marĩ

paarique jūgori caroaro wapatari marī ānicōāña. Tie camanicōāta, marī ānimasīētībujorā. ²⁶ Bairo cabaimiatacūārē, āmerē cū, Pablo, cū caīrījērē mujāā tūgonucūña. Cū pñame, ‘Jūgūēārē bairo cabaurā camasā na caweericarā, jūgūēā mee niñama,’ ī quetibujū ñesēānucūñami. Bairo īrī, capāārā camasārē cariape na tūgoñao joroque átiyami. Ati macā Efeso macā jeto meerē bairo átiyami. Asia yepa nipetiro jāñurīpñ etaro baiya cū caīrījē. ²⁷ Bairo cū caáto, ñuētīña marīrē. Bairo cū caquetibujūñemoata, marī paarique yasicoabujioro. Tunu bairoa, marī jūgūēō caānimajūō Artemisa ya wii templo pñame cabūgoro macā wiire bairo tuabujioro. Artemisa cūārē īroa manibujioro, ati yepa Asia, bairi ati umñecóo nipetiropñ marī caīroao pñamerē,” na īñupñ Demetrio cū paariquere bairo capaari majārē.

²⁸ Bairo cū caīrō tūgo, bñtioro asiari, atore bairo ī awaja jūgoyuparā: “¡Artemisare marī, Efeso macāña, cō marī caīroarije to petieticōāto!”

²⁹ Aperā cūā tiere tūgori, Efeso macā nipetiropñ mawijioro awajacōā ñesēāñuparā. Bairo na cabaiāno, na mena macāña jīcāārā pñame Gayo bairi Aristarco menarē na patirocapeayuparā. Mai, Gayo, Aristarcojāā Macedoniapñ macāña, Pablo baparā majū āñuparā. Bairo narē patirocapeari bero, wēpñrō mena na tūgā ásúparā ti macā macāña na caneñanucūrō, teatropñ. ³⁰ Bairo na caáto tūgori, na caneñarōpñ ágamiñupñ Pablo cūā, na mena busūgn. Bairo cū caágamiatacūārē, ti macā macāña Jesure catūgousari majā pñame cū joesuparā, cūrē pajīārema, īrā. ³¹ Aperā Asia yepa macāña quetiuparā, Pablō caīroarā cūā, “Topñ, camasā watoapñ cū ápéricōāto,” ī quetijoyuparā.

³² Bairo cū cabaiāno, to macāña na caneñarōpñ āna, jīcāārā na mena macāña jīcā wāmerē ī awajanucūñuparā. Aperā cūā ape wāmerē ī awajanucūñuparā. Camecūrārē bairo baiyuparā. Bairi caneñarā nipetiro jāñurīpñ, “¿Dopēirā marīrē atopñ na neñoupari?” ī tūgoña masīēsuparā. ³³ Bairo na cabaiāno, jīcāārā na mena macāña na cabairijere cū quetibujuyuparā Alejandro cawāmecucñre. Bairo cū quetibujuri bero, cū tuneroca nñcōñuparā camasā na cañajoro, camasā to caānarē na cū quetibujū masīōāto cabairijere, īrā. Bairi Alejandro pñame cū wāmorīrē ñumūgōrī na busujāna rotiyupñ. “Judío majā mee buicūtiyama tie ati macā macāña na cabaimecūrījērē,” na īgn īmiñupñ. ³⁴ Bairo cū caīgarije watoa, to macāña neñarī majā pñame, “Cū cūā judío majōcua niñami,” na caīrījērē tūgoyuparā. Bairo tūgori yua, pñga hora majū, “¡Artemisare marī, Efeso macāña, cō marī caīroarije to petieticōāto!” ī awaja āñuparā.

³⁵ Cabero jīcāñ ti macā macāñcū quetiupañ pñame caawajari majārē na jānarotiri bero, atore bairo na īñupñ: “Yñ yarā, ati macā Efeso macāña tūgopeoya yñ caīrījērē: Ati umñecóo macāña nipetiro masīñama marī jūgūēō Artemisa caānimajūō ya wii templore marī cacotenucūrījērē. Cōrē bairo cabauo werico umñecóopñ cañaatáco cūārē marī cacotenucūrījērē masīñama. ³⁶⁻³⁷ Ni jīcāñ ūcū, ‘Tore bairo mee niña,’ caī mácūmi. Bairi tocārōā tie mujāā cañmecūrījērē jānaña. Ānoa mujāā cañeatátana pñame marī cañubueri wii templo macāñjē jīcā wāme ūnorē jerutiesupa. Tunu marī jūgūēō cūārē roro cō ī busūpaiesupa. Bairi caroaro tūgoñajūgoyetiya mujāā caáparo jūgoye, roro mujāā caáperiparore bairo. ³⁸ Bairi Demetrio, aperā cūrē bairo capaariquesñna cūā, noa ūnarē, ‘Roro caána niñama,’ na caī asiaata, marī quetiuparā jueces tñpñ tiere na quetibujurā ápáro. Topñ na caápata, juez pñame na caīrījērē na busūqñēnobojagūmi. ³⁹ Tunu bairoa, ape wāme mujāā caīgarije caāmata, ati macā macāña quetiuparā na caneñaporipañ ūnopñ tiere na mujāā caquetibujūro ñuña. ⁴⁰ Ati rñmñ marī caátiere jicoquei marī cajānaeticōāta, tiere īñarī, ‘Efeso macāña nipetiropñ mawijioro caawajacōā ñesēāpairā niñama,’ marī ī busujābujiorāma aperā. Bairi, ‘¿dope bairo bairi, bairo mujāā baijūgori?’ marīrē na caījēniñata, marī pñame dope bairo na marī yñmasīētībujorā. Ñe jūgori marī cabairique caāno cārōrē marī ī masīēna,” na īñupñ ti macā macāñcū quetiupañ jīcāñ topñre caneñarīcārārē. ⁴¹ Bairo ī yaparori bero yua, na ábatacarotiyupñ.

20

Viaje de Pablo a Macedonia y Grecia

¹ Bairo risetiña capetiatato bero, ti macã macãana Jesure catũgousari majãrẽ na piijoyupũ Pablo jĩcã wãme ãnorẽ na quetibũju tusagũ. Na quetibũju yaparo yua, na átãje uwiri bero, Macedonia yeparũ acoásupũ. ² To Macedonia netõácú, tocãnacãpaũ macãana marĩ yarã Jesure catũgousari majãrẽ na cũ caĩrijẽ jũgori na tũgoña yeri ñuo joroque na ásupũ. Bairo na átinetoáti bero, Grecia yeparũ etayupũ. ³ Topũre itiarã muirũa ãñupũ to macãana mena. Siriapũ cũmua mena tunuágu cabaimiatacũ queti tũgoyupũ judío majã cũrẽ na capajĩãga tũgoñarĩjẽrẽ. Bairo na caátigaroi, cũ caátijũgoricarõ Macedonia yepa, maapũa ágatũgoñañupũ tunu Pablo. ⁴ Bairi yua, cabero cũ caítũgoñaatatorea bairo topũ ásupũ. Cũ mena bapacuti ásuparã Sópater, Berea macã macããcũ, Pirro macũ. Tunu aperã Aristarco, Segundojãã Tesalónica macã macãana, bairi apeĩ Gayo, Derbe macããcũ, bairi Timoteo, bairi aperã Tíquico, Trófimojãã Asia yepa macãana cũã Pablo mena bapacuti ásuparã. ⁵ Na, marĩ yarã pũame jãã jũgoye áma. Bairi yua, Troas macãpũ jãã coteyupa. ⁶ Jãã pũame, Pascua, pããrẽ cawuarije asuena na caũgari bose rũmũ bero, Filipos macãpũ caãnimiatana cũmua mena jãã acoápũ. Bairo ánã, jĩcã wãmo cãnacã rũmũ bero, Troas macãpũ jãã etawũ. Topũre jãã ãmũ jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã rũmũrĩ majũ.

Visita de Pablo a Troas

⁷ Ape semana cajããjũgori rũmũ caãno, marĩ Quetiupũ cũ cariariquere tũgoñanemorĩ pããrẽ pebatogarã jãã neñawũ. Bairo jãã cabairo, Pablo pũame marĩ yarã, Jesure catũgousari majãrẽ quetibũjuami. Cabusuri rũmũ caãnoa águ baiwĩ Pablo. Bairi ti ñamirẽ yoaro, ñami recomacãpũ quetibũju ãnicõã recoawĩ mai. ⁸ Mai, jãã caneñarĩ arũa pũame jõbui pũga arũa buirũ ãmũ. Tunu bairoa ti arũapũre capee jĩñaworiquere, na cajĩñawoataje ãmũ. ⁹ Bairo Pablo jããrẽ cũ caquetibũjuãno, jĩcãũ cawãmaũ Eutico cawãmecũcũ ventana joperũ tũgo ruiwĩ. Nocãrõ yoaro majũ Pablo cũ caquetibũjuoi, cawãmaũ pũame wũgoa tãmũocoabauwĩ. Bairo wũgoa tãmũorĩ yua, toa cãninumuátĩ, pũga arũa buirũ ñacoa ruiámĩ yeparũ. Bairo cũ cañaátó, ti arũapũ caãniatana cũ tũpũ ruiátĩ yua, cariaatacũpũre cũ tũgã wãmũo ropowã. ¹⁰ Pablo cũã ruiátĩ, cũ buirũ etanũcãrĩ, cũ rupã ãnatõrẽ newãmũowĩ. Bairo cũ átiri, atore bairo na ãwĩ cũ yarãrẽ:

—Tũgoñarĩqũẽ paieticõãña; caticõãñami.

¹¹ Pablo cũrẽ cũ cacatioro bero, jãã wãmũcoápũ tunu ti arũapũ. Topũ jãã caetaro, Pablo pũame pããrẽ carecomacã pebatori, jãã jũgouãgawĩ. Bairo átiri bero, jãã quetibũjunemowĩ tunu. Cabusuripũpũ quetibũjujãñawĩ. Bairo quetibũju yaparo, acoámĩ yua Pablo. ¹² Caũmũ cawãmaũ cañapajĩãtacũ pũamerẽ cacatipũre cũ neásupã cũ ya wiirũ. Bairo cũ cacatiro ññarĩ, to macãana pũame caroa yericũti nemomajũcõãñupã.

Viaje desde Troas a Mileto

¹³ Jãã pũame jãã caãmeoãtatore bairo Pablo jũgoye jãã ápũ cũmua mena Aso macãpũ, topũ Pablore cũ cotegarã. Pablo pũame cũ caãgatatore bairo maapũ ásupĩ. ¹⁴ Bairi Asopũ jãã caãmeo bocáro bero, cũmua mena jãã, nipetirã jãã ápũ Mitilene macãpũ. ¹⁵ Mitilene caãniatana cabusuri rũmũ caãno Quío cawãmecũti macã tũpũ jãã netõárpũ. Bairo Quío macãrẽ netõánã, ape rũmũ cabusuri rũmũ jãã etawũ Samos cawãmecũti petapũ. Bairi tunu jĩcã rũmũ bero majũ jãã etawũ Mileto cawãmecũti macãpũ. ¹⁶ Pablo pũame Jerusalén macãpũ Pentecostés bose rũmũrẽ netõgu patowãcãjãñuwĩ. Torecũ, Asia yeparũre yoaro tuagaemi. Tunu ti yepa macãã macã Efeso cũãrẽ maagaemi.

Discurso de Pablo a los ancianos de Efeso

¹⁷ Bairi Mileto macãpũ jãã caãno, na piijorotiwĩ Jesure catũgousari poa mena macãana cabũtoare. ¹⁸ Bairo cũ caĩjoatana na caetaro, atore bairo na ãwĩ: “Mũjãã caroaro majũ mũjãã masĩña mũjãã mena yũ caátĩãnajẽrẽ. Asia yeparũ yũ caetajũgorica rũmũpũ caroaro mũjãã mena cabaiãnacũ, ãmerũ cũãrẽ bairoa yũ baicõã ãniña mai mũjãã menarẽ. ¹⁹ Yũa, mũjãã watoare marĩ Quetiupũ cũ carotirore bairo caátimajõcũ ãnirĩ di rũmũ ãno, ‘Caãnimajũũrẽ bairo ñiñaña,’ caĩ ãcũrẽ bairo yũ baiñesããẽpũ. Tunu camasã Dios

yaye caroa quetire na catūgousaetoi, tūgoña yapapuari yu otinucūwū. Tunu bairoa judío majā roro yure na caátigarije jūgori popiye yu bai āninucūña. ²⁰ Bairo popiye baimicūā, caroaro mujāā canetōparore bairo ī, mujāārē yu quetibujucōā āninucūwū tiere. Bairi noo mujāā canēñarō ūnopu, o mujāā ya wiiripu cūārē tiere yu quetibujūñesēājānaepū. ²¹ Bairi yua, judío majā, judío majā caāmerā cūārē, ‘Tūgoña qūēnorī, caroaro āña Dios mena,’ na űi quetibujūnucūmiwū. Marī Quetiupau Jesús mena na catūgoñatutuarore yu bonucūmiwū.

²² “Bairi āmerē yua, Espiritu Santo yure cū carotirije jūgori Jerusalēpu āgu yu baiya. Topu etau dope bairo yu cabaipeere masīētīmicūā, topu yu āgaya. ²³ Ati wāme jetore yu masīña Espiritu Santo yu cū camasīōrījē jūgori: Noo yu caquetibujūñesēārōpu cārō preso jorica wiipū yu cūgarāma. Capee wāme popiye bairiquere yu átigarāma. ²⁴ Bairo roro yure na caátigamiatacūārē, yu tūgoñarīqūē paetiya bairna. Eperā caatari majā atū netōgarā na cawēpūrījē mena butiōro āyama. Tore bairo yu cūā yu cawēpūrījē mena caroaro yu átigu yu caāni rūmu cārō. Camasārē Dios cū camairījē caroa quetire marī Quetiupau Jesús yu cū caquetibujūroticūrīqūērē yu átipeyogaya.

²⁵ “Apeyera tunu caānorē bairo mujāārē űiña: Mujāātu ācūpū, Dios cū carotimasīrīpaū macāājērē yu quetibujūwū. Mujāā tiere yu caquetibujūricarā pūgani yu mujāā űīnemoetigarā tunu. ²⁶ Bairi atore bairo mujāārē īgu űiña: Yu buicūperigu Dios cū carotimasīrīpaū ni jīcāū ūcū mujāā mena macāācū topu cū caāpericōāta. ²⁷ Nipetirije mujāā caāteepe Dios cū caborijere jīcā wāme ūno rusaeto mujāā yu quetibujūwū. ²⁸ Bairo yu caīrīcārā ānirī Efeso macāāna Jesure caīroari poa macāānarē caroaro na jūgoātiāña. Jesucristo cū cariī rericaro jūgori peeropu roro cabaibujūparārē cū canetōōrīcārārē caroaro na jūgoātiāña. Espiritu Santo pūame mujāārē ti poa macāāna Dios yarārē carūpoare bairo caāna, pastorea mujāā cūñupī. Bairi caroaro na coteya. ²⁹ Yu caátó bero, aperā caītori majā, macānucū yaia cauwarārē bairo caāna mujāātu etari roro mujāā átigarāma, Jesucristore caīroari poa macāāna cū yayere na cajānaparore bairo īrā. ³⁰ Jīcāārā mujāā mena macāāna cūā ricaati quetibujūgarāma na cabuerije pūamerē Jesucristo yarā na catūgousaparore bairo īrā. ³¹ Bairi nipetirije mujāā catūgoñarījē mena tūgoñamasīcōā āña. Itia cūma majū űami, ūmureco cūārē mujāā nipetiro tocānacāūrē mujāā yu quetibujūwū. Mujāā cabaipeere butiōro tūgoña yapapuari, yu otinucūwū. Tiere masiritieticōāña.

³² “Bairi yu bairārē bairo caāna, āmerē mujāārē űiña: Marī pacu Dios caroaro mujāārē qūīñacoteáto. Tunu bairoa cū yaye marīrē cū camairījē queti cūārē mujāā īroa āninucūgarā tocānacā rūmna. Dios pūame caátimasī ānirī marī yeripu cū mena marī tūgoñatutuanemo joroque átimasīñami. Tunu bairoa cū yarā caroarārē na cū caījūgoyeticūrīcārōrēā bairo nipetirijere átimasīñami. ³³ Di rūmu ūno aperārē jutii, dinero ūnie cūārē yu majū yaye caānipeere na yu jēni patowācōēpū. ³⁴ Caroaro majū merē mujāā masīña mujāā mena ācū, yu caātiānajērē. Yu majū yu capaarije wapa mena nipetirije yu, yu mena macāāna cūā jāā caborije ūnierē jāā bócawū. ³⁵ Bairo yu caātiānajērē űnacōrī, caroaro paarique cutajere, bairi cabopacarārē caroaro marī cajuāti-masīpee cūārē mujāā masīwū. Atore bairo marī Quetiupau cū caīrīqūērē tūgoñarī bairo yu āpu: ‘Aperā mū cabopacarijere na cajoata, ūseanirī mū āñiña.’ Yu pūame aperārē, na cabopacarijere mū cajoata roque, Dios pūame netōjāñurō ūseani tūgoñarīqūērē mū jogūmi,” na ī quetibujūwū Pablo cabutoa camasīrā Efeso macāānarē.

³⁶ Bairo na ī yaparo yua, rūropaturi mena etanumurī na, nipetirā mena Diore na jūgojēniwī Pablo. ³⁷ Bairo cū cajūgojēni yaparoro bero, nipetiro to macāāna tūgoña yapapuarique mena cū ūpū, cū pabario átiri otiwā. ³⁸ “Ati yepare marī cacatiri yuteare mujāā pūgani yu mujāā űīnemoetigarā,” Pablo na cū caīatajere tūgoñarī, butiōro yapapuawā. Cabero cū caátó, peta cūmuapu cū bapacūtītusarámá yua.

¹ Marī yarā Jesure catūgousari majārē na átáje uwiri bero, cūmua mena jāā acoárpú Cos yucuroapɯ. Cabusuri rūmɯ caāno Rodas yucuroapɯ jāā árpú. Ti yucuroai áná, Pátara macāpɯ jāā etawɯ. ² Baire Pátara macāpɯ āna, cūmua capáirica Fenicia yepapɯ caátíare jāā etawɯ. Tiare etari yua, tia mena jāā árpú tunu. ³ Bairo áná, Chipre yucuroare jāā ĩñajowɯ. Caācō nūgōā macāā nūgōā pɯame ti yucuroare jāā netōárpú, Siria yepapɯ áná. Ti cūmua macāāna apeye ũnierē Tiro macāpɯ na cacūgaro jūgori ti macā petapɯ jāā rocatuetaɯ. ⁴ Bairo ti macāā petapɯ rocatuetari yua, to macāāna Jesure catūgousari majārē jāā bocáwɯ. Narē bocári bero, na mena jāā tuawɯ jīcā wāmo peti puga pēnirō cānacā rūmūrī majū. Na pɯame, Espiritu Santo cū camasīōrījē jūgori, “Mua, ápéricōāna Jerusalēpɯre. Roro mɯ átirema,” qūīwā Pablore. ⁵ Bairo na caīmiatacūārē, jīcā wāmo peti puga pēnirō cānacā rūmūrī canetōrō jāā árpú tunu. Bairo jāā caátó, na nipetiro na nūmoa, na pūnaa mena ti macā tēnipɯ jāā bapacūti tɯsarámá. Bairo topɯ jāā na cabapacūti átó, peta paputiropɯ rɯpopaturi mena etanumūrī Diore jāā jēniwū. ⁶ Jēni yaparori bero, na átáje uwiri, cūmua caparicaapɯ jāā ájāācoapɯ. Jāārē caīña ɯsaratíatana pɯame tunucoámá na wiiripɯ.

⁷ Ria capairiyare jāā caāñesēājānaparo jūgoye, ti macā Tiroi áná, Tolemaida cawāmecūti macāpɯ jāā etawɯ. Ti macāpɯ aperā marī yarā Jesure catūgousari majārē na jāā bocáwɯ. Na mena topɯ jīcā rūmɯ jāā tuawɯ. ⁸ Ape rūmɯ cabusuri rūmɯ caāno, ti macāi áná, Cesarea macāpɯ jāā etawɯ yua. Ti macāpɯ etari bero, Felipe Dios yaye quetire caquetibujñesēārī majōcɯ ya wiiripɯ jāā tuawɯ cū mena. Felipe pɯame apóstolea majārē cajmāti majā jīcā wāmo peti puga pēnirō cānacāū majū caāna mena macāācū jīcāū āmi. ⁹ Cū pūnaa bapāricānacārā rōmirī cawāmojiyaena cawāmarā āma. Na, rōmirī pɯame Espiritu Santo cū camasīōrījē jūgori Dios yaye quetire caquetibujmasīrā āma.

¹⁰ Capee rūmūrī Felipe ya wiire jāā caāno, jīcāū Judea yepapɯ caāniatacɯ, Agabo cawāmecɯcɯ etawī jāā ture. Agabo cūā Espiritu Santo cū camasīōrījē jūgori Dios yaye quetire caquetibujmasī āmi. ¹¹ Bairo jāātu etari bero, Pablo yawē cinturon wērē nerī, cū majūā cū wāmorī, cū rɯpori cūārē jiyatucōñawī. Bairo átiri bero, atore bairo jāā ĩwī:

—Espiritu Santo pɯame atore bairo marī camasīrō boyami: Judío majā Jerusalén macāāna atiwe upaure cū jiyari, cū jogarāma aperopɯ macāānarē, roro cū na caátiparore bairo ĩrā —jāā ĩ quetibujwū Agabo.

¹² Bairo cū caīrō tūgo, jāā, Cesarea macāāna cūā, “Baire Jerusalēpɯ mɯ áperigɯ,” bɯtioro cū jāā ĩmiwū Pablore. ¹³ Bairo jāā caīmiatacūārē, atore bairo jāā ĩwī Pablo:

—¿Dopēirā tūgoña yapapuari yure mūjāā otiyati? Bairo tūgoñarā, yɯ cūā yɯ yapupanemo joroque mūjāā átiya. Yɯna, Jerusalēpɯ Jesucristo yayere yɯ caquetibujurije jūgori yure na cajiyapeere yɯ uwietiya. Tunu bairoa yure na capajīapeere yɯ uwietiya —jāā ĩwī Pablo.

¹⁴ Baire jāā pɯame dope bairo qūīnetōmasīētīrī, atore bairo jāā ĩwū:

—Toroque, Dios cū caborore bairo cū baiáto.

¹⁵ Bairo ĩ yaparori bero yua, jāā yaye apeye ũnierē jāā qūēnowū. Tere qūēno yaparo, jāā acoárpú Jerusalén macāpɯ yua. ¹⁶ Bairo jāā caátó, jīcāārā Cesarea macā macāāna marī yarā Jesucristore catūgousari majā jāārē bapacūti áamá. Na pɯame jāā jūgoámá jīcāū Chipre yucuroapɯ caānimirīcū, Mnasón cawāmecɯcɯ ya wiiripɯ. Mnasón pɯame tirūmupɯ Diore catūgousajūgoricɯ āmi. Cūā, Jerusalēpɯ jāā caāno, “Yɯ ya wii mūjāā tuagarā,” jāārē caīpau āmi.

Pablo visita a Santiago

¹⁷ Jerusalēpɯ jāā caetaro, marī yarā Jesucristo catūgousari majā ɯseanirīqūē mena jāā bocáwā. ¹⁸ Ti rūmɯ cabusuri rūmɯ caāno, jāā mena ámí Pablo cūā Santiago ya wiiripɯ. Topɯ nipetiro, cabutoa camasīrī majā cūā āñupā. ¹⁹ Pablo pɯame na jēni yaparori bero, judío majā caāmerā watoa cū caāno Dios cū camasīrījē jūgori Pablo cū caátaje caāno cārōrē na quetibujwū.

²⁰ Bairo cū caīrō tūgori bero, Diore cū basapeowā. Basapeo yaparori, atore bairo qūīwā Pablore:

—Jãa yaꝝ, tũgopeoya mai jãa caĩrĩjẽrẽ: Jãa mena macãana capããrã miles majũ Jesure catũgousarã niñama. Na nipetiro Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ butiuro marĩ caaticõã ninucũrõrẽ boyama. ²¹ Atore bairo mũ caátaje quetire tũgoyupa: “Marĩ yarã judío majã ape yeparũ caãnarẽ Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ na ñroarotietiyami Pablo. Na pũnaa cũãrẽ na rupau macããjẽrẽ yisetarotietiyami. Marĩ judío majã marĩ caátinucũrõrẽ bairo átirotietiyami,” na mũ caĩrĩqũẽ quetire tũgoyupa. ²² Bairo mũrẽ na cabusũpairoi, ¿dope bairo pũame marĩ caáto to ñuñati? Yoaro mee tũgogarãma ati macãpũ mũ caãnierẽ. ²³ Bairo pũame mũ caáto ñubujioro: Jãa watoare niñama baparcãnacãũ caũmua Diore na caĩrĩcãrõrẽ bairo caátiyaparoparã. ²⁴ Torecũ, na mena ácuja templo, Dios ya wiipũ. Topũ judío majã caroarã ãnigarã Dios cũ caĩñajoro na caátinucũrõrẽ bairo mũ, mũ mena caánã cũã, mũjãã átigarã. Tunu sacerdote majã mũjããrẽ na caátibojarijere mũ majũ na mũ wapatibojagũ. Bairo mũ caáto jũgori na poare juarerotiri bero, “Merẽ Diore marĩ caĩrĩcãrõrẽ bairo marĩ áti yaparoya,” ñ masĩgarãma yua. Bairo narẽ mũ caátibojarore ñnarĩ, camasã pũame, “Pablo cũ caátajere na cabusũpairije cariape mee niña. Cũ cũã rita, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ ñroayami,” ñ masĩgarãma. ²⁵ Apeyera tunu judío majã caãmerã Jesure caĩroarã na caátipeere, merẽ atore bairo na jãã quetibũjowũ: “Camasã na caweericarãrẽ ñroari, waibũtoa riire na cajoemũgõjorije carusarije ñnierẽ ẽgaeticõãña. Tunu bairoa waibũtoa wãmua wãĩã pajĩãrĩcãrã riire ẽgaeticõãña. Na riĩ cũãrẽ etieticõãña. Tunu bairoa carõmia, o caũmua mena roro átiepeeticõãña,” na jãã ñ quetibũjowũ —qũĩwã Santiagojãã Pablöre.

Arrestan a Pablo en el templo

²⁶ Bairo cũ na caátato bero, cabusuri rũmũ caãno, Pablo pũame na caátatore bairo caũmua baparcãnacãũrẽ na jũgoámĩ templo wiipũ. Topũ eta, judío majã caroarã ãnigarã Dios cũ caĩñajoro na caátinucũrõrẽ bairo áma. Bairo áti yaparori bero, ti wii macãana sacerdote majãrẽ na quetibũjũwĩ Pablo Diore na caĩrĩcãrõrẽ bairo na caátiyaparopa rũmũ caetaparore. Tunu na caãno cãrõpua ovejare Diopũre cũ na capajĩãjorotipa rũmũrẽ na quetibũjũwĩ Pablo sacerdote majãrẽ.

²⁷ Bairi ti rũmũrĩ jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã rũmũ caetaparo jũgoye, aperã judío majã Asia yeparũ caatátana pũame Pablo templo wiipũ cũ caãno qũĩñãñupã. Bairo qũĩñarĩ yua, na mena macããnarẽ roro na awaja mecũõ joroque na áma. Bairo átiri yua, nipetiro cũ patirocapeawã. ²⁸ Bairo cũ patirocapeari, atore bairo ñ awajawã: “¿Jãã yarã israelita majã, ãnirẽ jãã jũñeña! Cũã niñami nipetiropũ macãana camasãrẽ ricaati jeto caquetibũjũñesẽãnucũũ. Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ roro majũ ñbusũnucũñami. Ati wii Dios ya wii cũãrẽ bairo roro majũ ñ busũpainucũñami. Bairi ãmerẽ tunu nemojãñurõ roro átigũ, griego majãrẽ na jũgoatĩupi ati wiipũre. Bairo cũ caátoi, ati yepa caãnimajũrĩ yepare royetuyami,” qũĩtuti awajawã.

²⁹ Mai, cajũgoyepũ Efeso macããcũ judío majã yaũ caãmei Trófimo cawãmecũcũ Pablo mena cũ caãno qũĩñãñupã ti macãpũ. Bairo caĩnarĩcãrã ãnirĩ, “Griego majã mena atĩupi templo wiipũre Pablo,” qũĩ tũgoñawã, mũnana.

³⁰ Bairi ti macã macãana nipetirã roro awaja mecũcõã ãma. Bairo awaja mecũrĩ, cũtũ atuetari, cũ ñewã. Cũ ñee yua, templo wii macãpũ cũ weámã. Bairo cũ átiri, ti wii jopeerire jicoquei biarotiwã. ³¹ Pablöre cũ na capajĩãgaripua, “Jerusalén macã macãana nipetiro roro awaja mecũcõãma,” ñrĩqũẽ quetire tũgoyupi romano yaũ pajĩãrĩ majã poa quetiupau pũame. ³² Bairo tiere tũgori, cũ ñmua soldaua, aperã quetiuparãrẽ na neñorĩ, na mena atũa asũpi caawajari majã tũpũ. Bairo romano yaũ pajĩãrĩ majã poa quetiupau cũ soldaua mena cũ caetaro ñnarĩ, Pablöre cañerĩ majã pũame cũ pajãñawã.

³³ Soldaua quetiupau pũame Pablo tũpũ eta, cũ ñmua soldauare na ñerotiri, cũ jiya rotiwĩ Pablöre pũgawẽ ãpõã wẽerĩ mena. Bairo cũ na caáto bero, atore bairo camasãrẽ na ñjẽniñawĩ: “¿Ñia, ñamũ majõcũ cũ ãniñati? ¿Ñe ñnie carorijere cũ átiati?” na ñjẽniñawĩ.

³⁴ Bairo cũ caĩjẽniñarõ tũgo, jĩcããrã na mena macãana jĩcã wãmerẽ ñ awajawã. Aperã cũã ape wãmerẽ ñ awajawã. Bairi quetiupau pũame dope bairo na cabajũgoatajere tũgobõca masĩemi. Bairo tũgobõca masĩetĩrĩ yua, cũ ñmũarẽ na neárotiwĩ Pablöre cuartel na caãni

wiipɸ. ³⁵ Bairo Pablöre caneáná soldaua na ya wii jopere wãmuatatore etari yua, Pablöre cū pɸsawã, camasã butiuro cūrē roro na caátigarije jūgori. ³⁶ Nipetiro Pablöre na caneáto caiñausarã pɸame, “¡Cū riácuáto!” butiuro ĩ awajawã.

Pablo se defiende delante de la gente

³⁷ Bairi na ya wiipɸ Pablöre na cacūgaripɸa, atore bairo qūĩwĩ Pablo romano yau pajĩarĩ majã poa quetiupɸre griego yaye mena:

—¿Mɸ mena petoaca yɸ cabɸsuro mɸ boetiyati?

Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo qūĩwĩ quetiupɸ pɸame:

—¿Griego yayere mɸ busumasĩnati? ³⁸ Toroquere, ¿egipcio majōcu tirūmɸpɸre camasãrē neñorĩ gobiernorē rocagɸ, cū ñmɸa soldaure cajūgorajĩarĩcū mee mɸ ãniñati? ¿Mɸ mee bapariçanacã mil majū pajĩarĩ majã mena desierto cayucɸmanopɸ na mɸ jūgoñesēarĩ? —qūĩ jēniñañupɸ quetiupɸ Pablöre.

³⁹ Bairo cū caijēniñarō, atore bairo qūĩñupɸ Pablo:

—Cū mee yɸ ãniña. Yɸa, judío majã yau, Cilicia yepa caānimajūrĩ macã Tarsopɸ macããcū yɸ ãniña. Bairi mai yure ãnoa camasã mena yɸ busurotiya —qūĩñupɸ Pablo.

⁴⁰ Bairo cū caĩrō tūgo, soldaua quetiupɸ pɸame cū busurotiyupɸ. Torecu, Pablo pɸame ti jopere wãmuatatore etanucārĩ, cū wãmorĩrē ñumugōrĩ na busujānarotiyupɸ. Bairo cū caáto na cabɸsujānarō ĩña, atore bairo na ĩñupɸ hebreo yaye mena Pablo:

22

¹ “Yɸ yarã, yɸ jūgocɸare bairo caāna, yɸ pacɸare bairo caāna cūã tūgopeoya yɸ cabairijere mɸjããrē yɸ caĩpeere.”

² Bairo narē hebreo yaye mena cū cabɸsuro jūgori, netōjãñurō jĩrĩã busujānañuparã. Bairi Pablo pɸame atore bairo na ĩ quetibɸjɸnemoñupɸ tunu:

³ “Yɸ cūã judío majã yau yɸ ãniña. Cilicia yepa macãã macã Tarsopɸ cabuiaricu yɸ ãniña. Topɸ cabuiaricu nimicūã, ato Jerusalén macãpɸ na cabɸtoricu yɸ ãniña. Yure cabuericu Gamaliel ãmi camasĩ majū. Marĩ ñicūjãã ãnanarē Moisés cū caátiroticūrĩcã wãme cãrō jĩcãrō tãnia yɸ buewɸ. Yɸ catūgoñarĩjē nipetirije mena Dios marĩrē cū caroticūrĩqūērē yɸ catūgoñamasĩrō cãrō yɸ átinucūwɸ, mɸjãã nipetirã ãme ati rūmɸrĩrē mɸjãã caátĩãnorē bairo. ⁴ Mai, cajūgoyerɸre cawãma quetire catūgousari majãrē popiye na baio joroque na yɸ ápɸ. Narē yɸ átipajĩãregawɸ. Bairi narē ñee, preso jorica wiipɸ na yɸ jorewɸ noo cañmɸa, o carōmia caānarē. ⁵ Sacerdote majã quetiupɸ, bairi nipetirã cabutoa camasĩrĩ majã cūã torea bairo masĩñama yɸ caátajere. Nana, ‘Narē ñeña,’ ĩrĩcã cartare qūēnorĩ, Damasco macãpɸ yɸ jowã, marĩ yarã judío majã tɸpɸ. Bairo yure na cajoro, topɸ yɸ ápú Jesucristore catūgousari majãrē macãũ ácu. Narē ñee atĩri, ato Jerusalén macãpɸ roro na átigɸ, bairo yɸ bomiwɸ.

Pablo cuenta su conversión
(Hch 9.1-19; 26.12-18)

⁶ “Bairo yɸ caborije caānimiatacūãrē, Damasco caátíwãpɸ yɸ caátó caānoa, ti macãrē yɸ caetagarō majū, pasaribota caāno, caasiyarije majū ñmɸrecóopɸ caatie yɸtɸ asiya etawɸ. ⁷ Bairo yɸtɸ caasiyaetaro yua, yepapɸ yɸ ñacūmucopɸ. Bairo yepapɸ ãcū, atore bairo yure jĩcãũ cū caĩbusuocajorore yɸ tūgowɸ: ‘Saulo, Saulo, ¿dopēĩ yure mɸ pesucūtiyati?’ ⁸ Yɸ pɸame, ‘Quetiupɸ, ¿ñamɸ ũcū mɸ ãnicūti?’ cū ñi jēniñawɸ. Bairo yɸ caĩrō, atore bairo ñinemowĩ tunu: ‘Yɸa, Jesús Nazaret macããcū yɸ ãniña. Roro yɸ átigɸ, mɸ causaɸa yɸ ãniña,’ ñiwĩ. ⁹ Yɸ mena caáná pɸame tie caasiyarije ĩñarĩ, acuanetōcoama. Bairo caasiyarije ĩnamirãcūã, yure caĩ cū cabɸsuoçajorijere tūgoesupa. ¹⁰ Tunu atore bairo cū ñi jēniñanemowɸ: ‘Yɸ Quetiupɸ, ¿ñerē yɸ caátiere mɸ boyati?’ Bairo yɸ caĩrō, atore bairo ñiwĩ: ‘Wãmɸnucārĩ, mɸ caátĩ macã Damascopɸ ácuja. Topɸ mɸ quetibɸjɸgarãma mɸ caátipee nipetirijere,’ ñiroyawĩ Jesús. ¹¹ Caasiyabatorijere yɸ caĩñacãnamuátato jūgori, yɸ pɸame ñiñamasĩēpɸ. Torena, yɸ mena macããna Damascopɸ áná, wãmo mena yɸ tūgã ámá.

¹² “Ti macãpũ añupĩ jĩcãũ caĩmũ Ananías cawãmecũ. Cũ pũame bũtioro Diore caĩroaũ ãmi. Tunu bairoa Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ cũãrẽ catũgousau ãmi. Bairi, Damasco macããna judío majã tocãnacãũã, ‘Caroá niñami Ananías,’ na caĩnucũũ ãmi. ¹³ Bairi Ananías pũame ti macãpũ yũ caetaatato bero, ñiñã etawĩ. Bairo etari, atore bairo ñiwĩ: ‘Saulo, yũ yaũre bairo caãcũ, caĩñamasĩetĩmiatacũ, iñamasĩña tunu.’ Bairo cũ caĩrõ, jicoquei ñiñamasĩcoapũ tunu. ¹⁴ Cabero atore bairo ñinemowĩ: ‘Dios, marĩ ñicũjãã ãnana na caĩroaricũ pũame mũ beseyupi, Dios cũ caátipeere mũ camasĩparore bairo ĩ. Tunu bairoa cariape caãcũre iñarĩ, tunu cũ caĩrĩjẽ cũãrẽ mũ catũgousaparore bairo ĩ, mũ beseyupi Dios. ¹⁵ Bairi mũ pũame cũ cabesei ãnirĩ, tocãnacãũ camasã noo na caãnopũ, mũ caĩñarĩqũẽ, mũ catũgorique cũãrẽ caquetibũjũñesẽãpaũa mũ ãnignũ. ¹⁶ Bairi ãmerẽ jicoquei bautiza rotiya marĩ Quetiupaũ ya wãmerẽ ĩrĩ, roro mũ caátajere Dios cũ camasĩrĩparore bairo ĩ,’ ñi quetibũjũwĩ Ananías.

Pablo cuenta cómo fue enviado a los no judíos

¹⁷ “Tie cabaiátato bero, yũ, Damascopũ caĩnimiatacũ, yũ tunuapũ ati macã Jerusalẽpũ. Atopũ etari bero, ati wii templo wiipũ ñubueãcũ, qũẽguericarore bairo Jesure cũ ñiñawũ. ¹⁸ Alore bairo ñiwĩ Jesús: ‘Ati macã macããna yũ caatĩãnierẽ na mũ caquetibũjũgarijere tũgousagaetigarãma. Bairi jicoquei ati macã Jerusalẽrẽ witiweyo ácũja.’ ¹⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo cũ ñiwũ: ‘Yũ Quetiupaũ, aperopũ macããnarẽ yũ quetibũjũ uwijãñuã. Na pũame, natũ ãcũ yũ caátajere masĩrãma. Nipetiropũ na caĩnubueri wiiri sinagogare etari, mũrẽ catũgousarãrẽ preso jorica wiipũ na yũ cũrerotiwũ. Tunu na yũ baperotiwũ. ²⁰ Tunu bairoa mũ yaye quetire caquetibũjũ Estebãrẽ na capajĩãrocaripaũre yũ cũã yũ ãmũ. “Ñujãñuã bairo na caáto,” ñi tũgoñawũ yũ cũã. Yũã, cũrẽ capajĩãrã jutii cabui macããjẽrẽ yũ coteãmũ,’ cũ ñiwũ Jesure. ²¹ Bairo yũ caĩrõ tũgomicũã, atore bairo ñinemowĩ tunu: ‘Ácũja. Apero cayoaropũ macããnarẽ caquetibũjuápãũ mũrẽ jogũ yũ átiya,’ ñinemowĩ Jesús.”

Pablo en manos del comandante

²² Tipãũ narẽ cũ caquetibũjũro bero, tocãrõã Pablo cũ caĩrĩjẽrẽ tũgojãnañuparã judío majã. Bairo tũgojãnarĩ, atore bairo ĩ awajajũgoyuparã tunu: “¡Ñni, cũ cacatinemorõrẽ jãã boetiya! ¡Cũ pajĩãyasio rocarotiya!” ĩ awajayuparã. ²³ Bairo awajacõãnirĩ, na jutii cabui macããjẽrẽ tuweri jeeyaye iñoñuparã. Tunu bairoa ñerĩ mena jõbuiũ wẽẽmũgõ joyuparã. Bũtioro asiarã bairo ásuparã. ²⁴ Bairo na cabairo iñarĩ, quetiupaũ comandante pũame soldaua ya wiipũ Pablora na cũrotiyupũ. Topũ cũ ñmũarẽ na baperotigayupũ Pablora. Pablo pũame dope bairo roro cũrẽ na caĩjũgoatajere, “Yũre cariape tiere cũ quetibũjuáto,” ĩ, cũ baperotigayupũ soldaua quetiupaũ. ²⁵ Bairo Pablora cũ jiyari bero, cũ na cabareparo jũgoye Pablo pũame comandante rocajãñurĩ caroti capitán, topũ caãcũrẽ atore bairo qũĩ jeniñañupũ:

—Yũã, romano majõcũ yũ ãniña. Bairi, roro yũ caátajere bocãñaẽtĩmirãcũã, ¿yũre mũ baperoti masĩñati?

²⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgo, capitán pũame ásupũ cũ quetiupaũ comandante tũpũ. Cũ tũpũ etari, atore bairo qũĩñupũ:

—Jãã mũ cabaperotiatacũ, romano majõcũ niñami. Bairi caroaro tũgoñajũgoyetiya cũrẽ mũ caátipeere.

²⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, quetiupaũ comandante pũame Pablo tũpũ ásupũ. Cũ tũpũ etari yua, atore bairo qũĩ jeniñañupũ:

—¿Cariape, romano majõcũ mũ ãniñati?

Bairo cũ caĩrõ, Pablo pũame qũĩñupũ:

—Cũ majũã yũ ãniña.

²⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩñupũ comandante tunu:

—Yũã, romano majõcũ ãnignũ, paio majũ dinero mena na yũ wapatirewũ.

Pablo pũame atore bairo qũĩñupũ:

—Yũ roque romano majõcũre bairo cabuiaricũ yũ ãniña.

²⁹ Bairo Pablo na cū caĩrōĩ, uwiri cūrē cabapegamiatana p̄ame witicoásúparā. Quetiupau comandante cūā, “Romano majōc̄u yu āniña,” Pablo cū caĩrō tūgori, Pablōre roro cadena mena cū cajiyarotiatajere tūgoña uwijāñuñup̄.

Pablo ante la Junta Suprema de los judíos

³⁰ Ti r̄m̄u busuri r̄m̄u caño, quetiupau comandante p̄ame, dope bairo judío majā cūrē na caĩbusupai jūgoatajere cariape masīgu, Pablōre na cajiyaataje āpōā cadena wēērīrē na ōwārotiyup̄u cū ūm̄uarē. Cū ōwāroti yaparori bero, sacerdote majā quetiuparā, bairi nipetiro Junta Suprema macāānarē na neñarotiyup̄u. Na caneñapetiro yua, Pablo preso jorica wiip̄u cañiatac̄ure wiyori bero, nat̄u cū neásúp̄u, nipetiro cūrē na cañajorop̄u.

23

¹ Bairi Pablo p̄ame Junta Suprema macāānarē na ññapeori, atore bairo na ññup̄:

—Yu jūgoc̄ure bairo caña, yu cacatiri r̄m̄u cārō Dios cū cañajorop̄u nipetirije cū cabori wāmerē yu átincūñā. Bairo yu caátianierē tūgoñarī, tūgoñarīq̄uē pairi mee yu ānicōāña —na ññup̄.

² Bairo cū caĩrō tūgo, Ananías, sacerdote majā quetiupau p̄ame Pablōt̄u cañnarē Pablō riserore na parotiyup̄u. ³ Pablo p̄ame atore bairo q̄ññup̄:

—¡Caĩtopai m̄u āniña! M̄u roquere popiye m̄u baiō joroque m̄u átiḡumi Dios. Yu caátajere tūgori, “¿Moisés ānac̄u cū caroticūrīq̄uērē bairo cū átianimiñati?” ñi besegamicūā, m̄u p̄ame roque cū caroticūrīq̄uērē catūgousaec̄ure bairo m̄u átiya, bairo yu riserore m̄u caparotiata.

⁴ Bairo cū caĩrō tūgori, to caña p̄ame q̄ññuparā Pablōre:

—Roro cū mitutiya sumo sacerdote, Dios cū caquetibuj̄netōrotic̄ure.

⁵ Bairo na caĩrō tūgo, atore bairo na ññup̄:

—Yu yarā, yu masīētīāp̄u āni sumo sacerdote cū cañnierē. Masīp̄ua, bairo cū ñietibujioatac̄u. Dios yaye bus̄rica tutip̄u cūārē atore bairo ñña: “M̄ujāā ya macā macāāc̄u quetiup̄ure roro q̄ññētīcōāña,” ñña —na ññup̄.

⁶ Mai, to macāāna Junta Suprema macāāna jīcāārā fariseo majā āñuparā. Aperā saduceo majā āñuparā. Bairo p̄uga poa macāāna na cañnierē ññamasīrī, bus̄rique tutuaro mena atore bairo na ññup̄ Pablo:

—Yu yarā, yu cūā fariseo poa macāāc̄u yu āniña. Yu rac̄ujāā cūā ti poa macāāna niñama. Camasā cariaccoatana tunu na cacatirijere cariape yu tūgoya yu cūā. Bairo tiere cariape yu catūgoro jūgori, ññabeserā átiyama ati r̄m̄urē —na ññup̄ Pablo.

⁷ Bairo Pablo cū caĩrō, jicoquei fariseo majā, aperā saduceo majā mena āmeo bus̄rique netōgayuparā na majū. Bairo na caāmeo ĩrōĩ yua, jīcārōrē bairo tūgoñamasīēsuparā caneñamiatana p̄ame. ⁸ Mai, saduceo poa macāāna p̄ame, “Cariacoatana tunu catimasīētīñama camasā,” caĩrī majā āñuparā. Tunu bairoa, “Ángelea majā, bairi wātī yeri p̄ña cūā mánama,” caĩtūgoñarī majā āñuparā. Bairo na caĩtūgoñamiatac̄ūrē, fariseo poa macāāna p̄ame, tie nipetiri wāmerē cariape catūgori majā āñuparā.

⁹ Torena, nipetiro to macāāna ĩ awaja mec̄cōāñuparā, āmeo bus̄netōgarā. Bairo na caawajamec̄rōĩ yua, jīcāārā Moisés ānac̄u cū caroticūrīq̄uērē cajūgobueri majā, fariseo poa macāāna wām̄nc̄arī, atore bairo q̄ññuparā:

—Ānia, ñe ūnie buic̄periyami, jāā catūgoñata. Ángel, o apei Diot̄u macāāc̄u ūc̄u cū caĩrījērē tūgoric̄umi —q̄ññuparā.

¹⁰ Bairo b̄tioro na caāmeoawajānoi, quetiupau comandante p̄ame, “Pablōre cū pajīārema,” ĩ tūgoña uwiyp̄u. Bairi c̄tu na joyup̄u cū ūm̄uarē, camasā watoap̄u Pablo caāc̄ūrē cū wiyori, cuartel, soldaua ya wiip̄u na neápáro tunu ĩ.

¹¹ Ape r̄m̄u ñami caño, marī Quetiupau p̄ame Pablōre buiaetari, atore bairo q̄ññup̄: “Pablo, ato Jerusalén mac̄p̄u yu yaye quetire m̄u caquetibuj̄nuc̄ūatatorea bairo Roma mac̄p̄u cūārē m̄u caquetibuj̄ro yu boya. Torec̄u, yu mena tūgoñatutuaya,” q̄ññup̄ marī Quetiupau Pablōre.

Planes para matar a Pablo

¹² Cabusuri r̄m̄ caño j̄cããrã judío majã, “Pablöre cū marī pajĩãrocacõãgarã,” j̄cãrõrẽ bairo tũgoñarī ãmeo ī b̄s̄yuparã. Tunu bairoa, “Pablöre marī capajĩãparo jũgoye ugaeti, etieti marī átigarã. Cũrẽ marī capajĩãt̄icõãta, marī p̄amerẽ cū pajĩãreãto Dios,” ĩñuparã. ¹³ Bairo caãmeo ĩrã, caũm̄a cuarenta netõrõ ãñuparã. ¹⁴ Bairi na p̄ame ásúparã sacerdote majã quetiuparã, bairi judío majã cabũtoa camasĩrī majã t̄p̄. Na t̄p̄ etari, bairo na ĩñuparã:

—Atore bairo jãã ãmeo ĩãp̄ũ: “Pablöre cū marī capajĩãparo jũgoye marī ugaetigarã. Marī caĩrõrẽ bairo marī caápericõãta, marī p̄amerẽ cū pajĩãreãto Dios,” jãã ĩãp̄ũ. ¹⁵ Bairi ãmerẽ m̄jãã, aperã m̄jããrẽ bairo caãna Junta Suprema macããna mena atore bairo m̄jãã ára: Quetiup̄ comandantere cū quetijoya, ñamirõcã Pablo mena cū apáro ĩrã. “¿Dope bairo Pablöre camasã na caĩb̄s̄p̄ajĩãgoriquere cariape caroaro mena jãã camasĩparore bairo ĩrã, jããt̄u cū m̄ neapá tunu?” cū m̄jãã ĩtojowa —na ĩrotiyuparã caũm̄a.

¹⁶ Bairo na caátigamiatacũãrẽ, Pablo pãmocũ p̄ame tũgoyup̄ roro cũrẽ na caátigar-ijere. Tiere tũgori yua, soldaua ya wii cuarterp̄ acoásúp̄, cū mecãp̄rẽ tiere quetibũju ácu. ¹⁷ Top̄ etari, cū mecãp̄ Pablöre cū quetibũjuyup̄ tiere. Bairo tiere tũgo, Pablo p̄ame j̄cãũ capitájãã mena macããcũrẽ cū piijori, atore bairo qũĩñup̄:

—Ñni, caũm̄ quetiup̄ comandante mena j̄cã wãme b̄s̄yup̄. Bairi cũt̄u cū neácũja.

¹⁸ Bairo cū caĩrõĩ, capitán p̄ame caũm̄rẽ cū neásúp̄ quetiup̄ comandante t̄p̄. Bairo qũĩñup̄:

—Pablo marī preso jorica wiip̄ caãcũ ȳ piijori, ãnirẽ m̄ t̄p̄ ȳ neatí rotiyami. Cũ p̄ame m̄ mena j̄cã wãme b̄s̄yup̄.

¹⁹ Bairo cū caĩrõ tũgo, quetiup̄ comandante p̄ame caũm̄rẽ wãmo mena cū tũgãátĩ, camasã na catũgoetop̄ atore bairo qũĩ j̄niñañup̄:

—¿Ñe ũnie quetire ȳ quetibũjuȳ m̄ baiati? —qũĩ j̄niñañup̄.

²⁰ Caũm̄ p̄ame bairo qũĩñup̄:

—Judío majã j̄cãrõrẽ bairo tũgoñarī, bairo m̄ caáto boyama: Ñamirõcã Junta Suprema t̄p̄ Pablöre m̄ cajũgoátó boyama. Bairo bori, “Dope bairo Pablöre camasã na caĩb̄s̄p̄ajĩãgoriquere cariape caroaro mena jãã camasĩparore bairo ĩrã, jããt̄u cū m̄ neapá,” mitojogarãma. ²¹ Na p̄ame caũm̄a cuarenta netõrõ majũ yasioro Junta Suprema macããna t̄p̄ Pablo cū caetaparore cotegarãma. “Pablöre cū marī capajĩãparo jũgoye, etieti, ugaeti, marī baigarã. Marī caĩrõrẽ bairo marī caápericõãta, marī p̄amerẽ cū pajĩãreãto Dios,” na caãmeoĩr̄j̄rẽ ȳ tũgoápu. Bairi ãmerẽ Pablöre cū yucõã ãna baiyama, cū pajĩãgarã. M̄ p̄ame narẽ, “Jaũ, cū ȳ neáḡu Pablöre m̄jãã t̄p̄,” na m̄ caĩpee jetore coterã baiyama. Bairi m̄ p̄ame cariape na tũgoeticõãña —qũĩñup̄ Pablo pãmocũ quetiup̄ comandante.

²² Bairo cū caĩquetibũjuriere tũgo, comandante p̄ame, “Aperãrẽ na m̄ quetibũjuepa ȳ m̄ caĩr̄j̄rẽ,” qũĩñup̄. Bairo qũĩr̄i bero, cū tunuárrotiyup̄ cū, caũm̄rẽ.

Envían a Pablo ante Félix el gobernador

²³ Cabero quetiup̄ comandante p̄ame cū rocajãñurī carotimasĩrã capitájãã p̄garãrẽ na piijori atore bairo na ĩñup̄: “Marī ũm̄a soldauare na qũẽnoyurotiya. ãme ñami nueve de la noche caño Cesarea macãp̄ Pablöre na caneátó ȳ boya. Bairi cū mena caápárãrẽ doscientos majũ r̄po mena caápárã, bairi setenta majũ caballoa bui capesarã, bairi doscientos majũ ãpõã besuro cacũgorã, na m̄jãã qũẽnoyuwã ãme ñami Pablo mena caápárãrẽ,” na ĩñup̄ comandante cū ũm̄a capitájããrẽ. ²⁴ Bairo na ĩr̄i bero, caballoa, Pablo cū capesaápárã cũãrẽ na qũẽnoyurotiyup̄. Tunu bairoa, “Aperã dope bairo Pablöre cū átĩ pajĩãmasĩã mano caroaro mena Félix quetiup̄ gobernador t̄p̄ cū m̄jãã neapá,” na ĩ quetibũjuyup̄ capitájããrẽ comandante. ²⁵ Na ĩ quetibũju yaparori, atore bairo ĩ woarica p̄rõrẽ na mena joyup̄:

²⁶ “Ум, Claudio Lisias, мм, Félix nocārō carotimasīrē ati carta mena мурē уу quetibujjopa mai. Мм уу ñurotiya. ²⁷ Judío majā рuame āni Pablоре ñerī, cū pajīāgamiñupā. Bairo na caátigamiatacūārē, aperā, ‘Romano majōcū niñami,’ na caīrījērē tūgori, уу рuame уу ūmua mena cū уу wiyou etawu. ²⁸ Cabero dope bairo cūrē na caībusupaijūgoatajere masīgu, judío majā Junta Suprema macāāna tūpu cū уу neápú. ²⁹ Topu cū уу cane etaro, judío majā рuame na majū na carotirique jetore cū busuwā. Bairi cūrē pajīārīqūē ūnierua mamu. Tunu bairo preso jorica wiipū cūrē jāā cacūpee ūnie cūā mamu. Ñe jūgori bairo jāā átimasīēpū cūrē. ³⁰ Bairi āmerē уу queti tūgoapū judío majā Pablоре tunu na capajīāga ānierē. Bairo tūgori, cū уу joya му tūpu. Tunu bairoa cū caátiere cabusupairārē, ‘Mujāā majūā Félix tūpu átí, mujāā caīgarijere cū catūgoro, busuqūēnorájá,’ na ñiña. Tocārōā ñiña.”

³¹ Bairi cū ūmua soldaua рuame comandante cū caītatorea bairo ti ñami caāno, cū neásuparā Pablоре Antípatris macāpu. ³² Bairo caátána yua, ti ñami cabusuetaro iña, soldaua rūpori mena caáná рuame tunucoásuparā na ya wii cuartel wiipū. Caballoa bui pesari caáná jeto netōásuparā, Pablo mena Cesarea macā áná. ³³ Cesarea macāpu etari bero, ti cartare quetiupū gobernadorē cū nuniñuparā. Pablo cūārē cūtu cū cūñuparā. ³⁴ Ti cartare quetiupū gobernador рuame iña yaparori bero, “¿Noo macāācū му āniñati?” qūī jēniñañupū Pablоре. Pablo рuame, “Cilicia yepa macāācū уу āniña,” qūīñupū. ³⁵ Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūīnemoñupū tunu Pablоре:

—Murē cabusujārī majā na caetaropū, му cabairijere уу tūgogu mai —qūīñupū.

Bairo ī yaparori bero yua, caroaro cū ūmurē na iñaricanugōrotiyupū Pablоре, quetiupū Herodes ya wiipū cū caānorē.

24

Defensa de Pablo ante Félix

¹ Jicā wāmo cānacā rūmurī canetōrō bero, Ananías, sacerdote majā quetiupū etayupū Cesareapūre. Jicāārā judío majā cabūtoa camasīrā, bairi Tértulo cawāmecucu cajūbusujāpū cūā na mena etayupū. Etari bero yua, quetiupū gobernadorē qūīñarā ásuparā, Pablo cū caátajere busujāgarā. ² Bairo na caetaro, quetiupū Félix рuame pijoyupū Pablоре. Pablo cū caetaro iña, Tértulo рuame atore bairo ī busujā jūgoyupū Félipūre Pablоре:

—Му, jāā quetiupū gobernador му carotimasīrījē jūgori caroaro jāā ānimasīña. Tunu bairoa ati yepa macāānarē camasī ānirī, caroa wāmerē na му jūgo átiāniña. ³ Bairo му caátoi, jāā, nipetiropu macāāna cūā, “Ñujāñuñami marī quetiupū marī mena,” jāā iña, му nocārō carotimasī majūrē. ⁴ Yoaro murē уу patawācō ānigaetiya. Bairi murē jāā caīgarijere caroaro mena jāā му catūgopeorore jāā boya bairāpu yoaro meeaca ūno. ⁵ Āni, Pablo cawāmecucu jāā judío majā nipetirore butioro quetibuju patowācōmawijio ñesēānucūñami. Bairo cū caáto jūgori, jicārōrē bairo tūgoñarī jāā ānimasīētīña. Tunu bairoa ‘nazarenos’ na caīrī poa ricaati catūgoñarārē cajūgoátiācū niñami. ⁶ Tunu bairoa templo wiire roro majū iroaemi, ape majārē ti wiipū cū caneágarije jūgori. Bairo cū caátigarijere iñarī, cū jāā ñewū Pablоре. Bairo cū ñerī bero, jāā judío majā jāā caátinucūrōrē bairo cūrē jāā iña besegamiwū. ⁷ Bairo jāā caátigamiatacūārē, quetiupū comandante Lisias рuame jāā tūpu etari, tutuaro mena Pablоре jāā ēmawī. ⁸ Bairo jāārē ēmarī bero, “Mujāā majūpu Félix tūpu átí, mujāā caīgarijere cū catūgoro busuqūēnorájá,” jāā iwī. Му majūpu cū jēniñañijate, atie nipetirije cūrē jāā caībusujārījērē cariape bairo cabairijere masīgu —qūīñupū Tértulo, quetiupū Félix cawāmecucu.

⁹ Tértulo mena macāāna judío majā cūā nipetirā, “Cariape majū iñami Tértulo Pablo roro cū cabairijere,” iñuparā. ¹⁰ Bairo na caīrō, quetiupū gobernador рuame cū wāmo mena ñupuari Pablоре cū busuwiyorotiyupū. Bairo cū caīrotiro, Pablo рuame atore bairo qūīñupū:

—Mɛ, ati macã macãana na caátiere caĩnabesenucũ mɛ añiña capee cũmarĩ majũ. Bairo useanirĩqũe mena yɛ cabairiquere mɛ yɛ quetibũjɛgɛ. ¹¹ Pɛga wãmo peti rɛpore pɛga pɛnirõ cãnacã rũmɛrĩ netõcoaya merẽ Jerusalɛpɛ Diore yɛ cañubuei etaatato bero. Tiera mɛ camasĩgaata, na jeniñañijate aperãrẽ. ¹² Bairo Jerusalɛpɛ ãcũ, ni jĩcãũ ùcũ apei mena yɛ cabɛsɛnetõgaro ñnaecũmi. Tunu ni jĩcãũ ùcũ aperãrẽ na awaja mecũõ joroque na yɛ caátajere ñnaecũmi. Noo ùno templopɛ, o sinagoga ñubuerica wiiripɛ, o ti macãrẽ apearɛripɛ bairo yɛ caátĩnesẽarĩjẽrẽ ni jĩcãũ ùcũ ñnaecũmi. ¹³ Torena, ãnoa Jerusalɛpɛ caatátana, yɛre caĩbɛsɛpairã pɛame, “Cariape ati wãme jũgori buicutiyami,” mi quetibũjɛ masĩtĩñama. ¹⁴ Atie yɛ catũgoñarĩjẽrẽ murẽ yɛ quetibũjɛroa: Yɛ ñicũjãã Diore na catũgoɛsaricarore bairoa yɛ cũã cũ yɛ tũgoɛsaya. Bairo cũ tũgoɛsari yua, Dios ya tutipɛ Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũe nipetirije, bairi profeta majã na caĩquetibũjɛcũrĩqũe cũãrẽ cariape yɛ tũgoya. Bairi Jesús caroa wãme cũ caatĩnirotiricarore bairo yɛ átĩãninucũña. Tiera yɛre caĩbɛsɛpairã pɛame, “Cariape mee niña cũ caĩrĩjẽ,” ñ bɛsɛpɛainucũñama. ¹⁵ Tunu yɛ cũã ãnoarẽã bairo, “Marĩã camasã, caroarã caãna, carorije caãna cũãrẽ marĩ catiogɛmi tunu Dios marĩ cariaro bero, marĩ ñnabesegɛ,” ñi tũgoñaña. ¹⁶ Bairo caĩtũgoñaɛ ãnirĩ, yɛ cayeritutuaro cãrõ caroare yɛ átĩãnimasĩnucũña, Dios cũ caĩñajorore, camasã mena cũãrẽ.

¹⁷ “Bairo cabaiãnirĩ, ape yeparɛ capee cũmarĩ cabaiñesẽatɛɛ, ati macã yɛ ya macãpɛ yɛ tunuetawɛ, cabopacarãrẽ dinero limosnarẽ na nunigɛ. Tunu bairoa Diore ñubueri, waibɛcɛ riire templo wiipɛ joemũgõjogɛ, yɛ ya macãpɛ yɛ etawɛ. ¹⁸ Bairo Jerusalɛpɛ ãcũ, judío majã caroarã ãnigarã Dios cũ caĩñajoro na caátirotinucũrõrẽ bairo yɛ cũã yɛ ápɛ. Bairo átĩ yaparori bero yua, templo wiipɛ yɛ ápɛ, yɛ caátigariquere átĩácú. Bairi templopɛre jĩcãũã, aperã caawajamecũrã na camano yɛ caãno, judío majã Asia yeparɛ caatátana pɛame yɛ bocãetawã. ¹⁹ Topɛ yɛre caetaricarã na majũã yɛre atopɛ na cabɛsɛjãrõ ñuña, ‘Bairo cũ caátaje jũgori buicutiyami Pablo,’ na caĩtũgoñaata mai. ²⁰ Bairo na caapéricõãta, ãnoa caatátana pɛame Junta Supremapɛ yɛ caãno, dise ùnie rorije yɛ caátaje wapare cabócaricarã na caãmata, tiera mɛ na quetibũjɛáto. Tiera masĩtĩrĩ, mɛ quetibũjɛ masĩtĩnama. ²¹ Atie jetore Junta Suprema macããna watoa ãcũ, bɛsɛrique tutuaro mena na ñiwũ: ‘Camasã caricoatana tunu na cacatirijere cariape yɛ tũgoya. Bairo tiera cariape yɛ catũgoro jũgori, ñnabeserã mɛjãã atĩya ati rũmurẽ,’ na ñiwũ,” qũĩñupũ Pablo quetiupɛɛ gobernador Félire.

²² Bairo tiera cũ caĩrõ tũgo, quetiupɛɛ Félix pɛame Jesús caroa wãme cũ caátirotiri-quere caqueti tũgoricɛ ãnirĩ, tiera piticõãñupũ mai. Bairo pitiri, atore bairo na ññupũ:

—Cabero soldaua quetiupɛɛ comandante Lisias cũ caetaropɛ, yɛ masĩnemogɛ tunu tie mɛjãã cabɛsɛpairijere.

²³ Bairo na ñ yaparo yua, cũ ùmɛ capitãrẽ bairo qũĩñupũ: “Pablora cũ marĩ wiyotigarã mai. Preso jorica wiipɛ nimicũã, noo cũ caboro ñesẽãmasĩgɛmi. Tunu bairoa cũ baparã cũ na cajɛátinemogaata, na ãñotaeticõãña,” qũĩñupũ. Cabero ásúpɛ Félix ape macãpɛ.

²⁴ Nocãnacã rũmɛ bero mea etayupɛ Félix tunu cũ nɛmo Drusila cawãmecɛco, judío majã yao mena. Bairo etari bero, cũ ùmurẽ cũ piijorotiyupɛ Pablora. Pablo cũtɛ etari, Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuarijere cũ caquetibũjɛro tũgoyupɛ Félix. ²⁵ Pablo atore bairo qũĩ quetibũjɛyupɛ Félire:

—Dios, marĩrẽ caroa jetore átirotiyami. Marĩ majũ roro marĩ caátigarijere marĩ catũgoñanetõmasĩrõrẽ boyami Dios. Ape rũmɛ camasã nipetiro na caátajere cũ caĩnabeseri rũmɛ etaro baiya —qũĩ quetibũjɛyupɛ.

Bairo cũ caĩrõ tũgoacɛari, atore bairo qũĩñupũ Félix pɛame:

—Tocãrõã yɛ tũgogɛ. Ácúja. Ape rũmɛ ñe ùnie yɛ caátipee camano mɛ yɛ piijogɛ tunu mɛ cabuerijere tũgonemogɛ —qũĩñupũ Pablora.

²⁶ Apeyera tunu gobernador Félix pɛame Pablo cũrẽ dinero cũ cajorore bootũgoñañupũ cũrẽ cũ cawiyopee wapa. Bairo bootũgoñarĩ yua, nairõ cũ piijori cũ mena bɛsɛnucũñupũ. ²⁷ Pablo cũ cũ cawapatieto jeto pɛga cũma majũ netõcoasuparo. Bairo cabero yua, Félix pɛame quetiupɛɛ cũ caãnierẽ witicõãñupũ. Apei Porcio Festo

cawāmecucū p̄ame cū wasoaye quetiupau jāñupū tunu. Mai, Félix cū cawitiparo jūgoye, judío majā cūrē caroaro mena na cañaparore bairo ī, Pablōre cū wiyorotiesupū.

25

Pablo delante de Festo

¹ Itia rūmū quetiupau gobernadore bairo cū cajāātato bero, Festo p̄ame Cesarea macāpū cañniatacū Jerusalēpū acoásúpū. ² Topū cū caetaro, sacerdote majā quetiuparā, aperā judío majā cañnimajūrā cūā rupertutia tunu Pablo cū cabairijere cū busujārā ásúparā Festore. ³ Bairi Pablōre Jerusalēpū cū caneatī rotijobojarore boyuparā. “Ati macāpū Pablo cū cañnorē jāā boyā,” Festore qūimirācūā, “Маарū cū caató cū marī pajīārocacōārōā Pablōre,” ī tūgoñañuparā. ⁴ Bairo na cabomiatacūārē, Festo p̄ame na yuesupū. Bairi Pablo, Cesarea macā preso jorica wiipū cū cañnierē, tunu nocānacā rūmū mea topū cū catunuágarijere na quetibūjū yaparori bero, atore bairo na ĩnemoñupū tunu:

⁵ —Bairi mujāā quetiuparā yū mena na ápáro Cesareapū. Topū yū catūgoro cūrē na busujāáto, Pablo roro cū caátaje caāmata —na ĩñupū Festo judío majārē.

⁶ Bairo ī yaparori bero, nocārō jīcā wāmo peti itia pēnirō, o pūga wāmo cānacā rūmūrī cārō ānirī bero, tunucoásúpū Festo Cesareapū. Cū caetari rūmū busuri rūmū caāno, camasārē ĩñabesei cū caruīnucūrōpū ruirī cū pirotijoyupū Pablōre. ⁷ Bairo Pablo cūtu cū caetaro, judío majā Jerusalēpū caatātana p̄ame Pablōtū etari, capee rorije majūrē cū busujāñuparā. Bairo na cañbusujārījē to cañniatacūārē, nipetirije na cañrījē cariape mee āñuparō.

⁸ Pablo p̄ame atore bairo qūī quetibūjuyupū cū cabairiquere cū cūā:

—Yūa, marī judío majā marī carotirique jīcā wāme ũnorē yū baibotioepū. Dios ya wii templo cūārē roro ñi busupaietinuāwū. Quetiupau emperador romano cū caroticūrīqūē cūārē jīcā wāme ũno yū baibotioepū —qūīñupū Pablo Festore.

⁹ Festo p̄ame judío majā cūrē caroaro mena na cañaparore bairo ī, atore bairo qūī jēñiñupū Pablōre:

—Jerusalén macāpū mū āgaetiyati? Topū mū caāno, mū caátajere ñiñabesegu yū p̄ame yua —qūī jēñiñupū.

¹⁰ Bairo cū cañjēñiñarō, atore bairo qūīñupū Pablo:

—Ato romano majā na caññabesenucūrōpū yū āniña. Atopūa ñiñabesegarā, ñiñabese rotiya. Merē mū masīña caroaro yū yarā judío majā na carotiriquere yū cabaibotioetiere.

¹¹ Bairūa, roro majū yū caátaje caāmata, tie jūgori yūre na capajīārocagaata, na yū ēñotaetigū. Tunu bairoa yūre na cabusujārījē cariape caāmerīcōāta, ni jīcāū ũcū judío majā tūpū yū preso cūrotimasīcūmi. Torecū, quetiupau emperador yū caátajere cū caññabesero roquere yū boyā —qūīñupū Pablo Festore.

¹² Bairo cū cañrō tūgo, Festo p̄ame cū rocaññurī carotimasīrārē na jēñiñiñupū Pablōre cū cañpeere. Na jēñiñiña yaparori bero, atore bairo na ĩñupū canēñaanarē:

—“Emperador romano yū cabairijere cū caññabesero roquere yū boyā,” cū cañrō jūgori emperador tūpū āgūmi Pablo —na ĩñupū.

Pablo ante el rey Agripa

¹³ Nocānacā rūmū bero mee caāno quetiupau rey Agripa, cū nūmo Berenice mena etayuparā Cesareapū Festore cū jēñirā etarā. ¹⁴ Topū capee rūmūrī na caānoi, Festo p̄ame cū quetibūjuyupū Agripare, Pablo cū cabairijere. Ato bairo qūīñupū:

—Ato preso jorica wiipū niñami jīcāū Félix cū capreso jocūrīcū. ¹⁵ Bairi Jerusalēpū yū caāno, sacerdote majā quetiuparā, judío majā cabūtoa camasīrī majā mena yutū etari, preso joricūre yū capajīārotibojarore bowā. ¹⁶ Bairo na cabomiatacūārē, atore bairo na ñiwū: “Jāā romano majā bairo jāā átaje cutiya: Jīcāū ũcūrē cū jāā pajīāmasīētīña, cūrē cabusujārā p̄ame cū catūgoro cū cabairijere na cabusujāētīcōāta. Bairo na caāpericōāta, dope bairo cū caátajere quetibūjū masīētīñami,” na ñiwū. ¹⁷ Bairi ato Cesareapū na caetaro ĩña, jicoquei yowori mee cabusuri rūmū caāno, camasārē ĩñabesei

yɛ caruinuɔɔrɔpɛ ruiɔi bero, cɔ̃ yɛ piijorotiɔɔ cɔ̃, Pablore. ¹⁸ Bairo cɔ̃ caetaro, cɔ̃rɛ cabusɔ̃jãrã atiatana pɛame, “ ‘Capee atore bairi wãme majũ roro caácu niñami Pablo,’ ñigarãma,” yɛ caĩtũgoñaatatore bairo qũĩ busɔ̃jãẽma. ¹⁹ Na ya wãme, na caĩroarije ùnie macããjẽ jetore busɔ̃wã. Na pɛame, jĩcãũ Jesús cawãmecɔ̃cɔ̃re, “Riacoami,” na caĩmiatacũãrẽ, Pablo pɛame, “Tunu cũã, catiri ãnicõãñami,” na iwĩ. ²⁰ Yɛ pɛame, atie ùnierẽ, “¿Dope bairo yɛ ácuati?” ĩ tũgoñarĩ, atore bairo cɔ̃ ñiwũ Pablore: “Mɛa, ¿Jerusalɛpɛ mɛ ágaetiyati? ¿Topɛ mɛ ya wãme mɛ caĩroarije ùnierẽ na ññabeserotigu?” cɔ̃ ñiwũ. ²¹ Bairo cɔ̃ yɛ caĩmiatacũãrẽ, bairo boemi. Cɔ̃ caátajere nocãrõ carotimasĩ marĩ quetiupɛ emperador pɛame cɔ̃ caĩñabesero roquere bowĩ. Bairo cɔ̃ caboroi, ato preso jorica wiipɛ cɔ̃ yɛ tuarotiɔɔ mai, cɔ̃rɛ yɛ cajomasĩpa rũmɛ caetaparo jũgoye —qũĩñupũ Festo Agripare.

²² Bairo cɔ̃ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Agripa:

—Yɛ cũã, cɔ̃, Pablo cɔ̃ caĩrĩjẽrẽ yɛ tũgogamicɔ̃pɛ.

Bairo cɔ̃ caĩrõ, Festo pɛame qũĩñupũ:

—Ñamirõcãã cɔ̃ mɛ tũgogɛ.

²³ Torena, cabusuri rũmɛ caãno, Agripa, cɔ̃ nɔmo Berenice mena nocãrõ caroaro nɛcũbũgo masĩrĩqũẽ mena, “Quetiuparã jãã ãniña,” ĩrã, jããñuparã na caneñanucũrĩ arɛpɛ. Na bero jããñuparã soldaua quetiuparã, bairi ti macã macããna caãnimajũrã cũã. Bairo na caetaro ñña, Festo pɛame cɔ̃ ùmɛarẽ na piiatĩ rotijoyupɛ Pablore. ²⁴ Bairo Pablo cɔ̃ caetaro, atore bairo na ññupũ Festo caneñarãrẽ:

—Mɛ, Quetiupɛ Rey Agripa, mɛjãã ato jãã mena caneñarĩ majã cũãrẽ, ãni Pablo cɔ̃ cabairiquere mɛjãã yɛ quetibɔ̃jɔpa mai: Judío majã nipetiro, Jerusalén macããna Cesarea macããna cũã yɛtu etari, ãni cɔ̃ caátajere busɔ̃pɛainucũñama. Bairo cɔ̃ busɔ̃pɛainucũrĩ yua, awajarique mena “¿Cɔ̃ pãjĩãrotiyal!” nairõ ñinucũñama. ²⁵ Bairo na caĩmiatacũãrẽ, yɛ pɛame roro cɔ̃ caátiere yɛ bócañaẽtĩña. Bairi cɔ̃ cayasimasĩrõ maniña. Bairɛa, cɔ̃ caátajere nocãrõ carotimasĩ marĩ quetiupɛ emperador cɔ̃ caĩñabeserore cɔ̃ caboroi: “Toroque cɔ̃ emperador tɔpɛ cɔ̃ yɛ jogɛ,” ñi tũgoñaapũ. ²⁶ Bairo cɔ̃ jogatũgoñamicũã, cariape ãni dope bairo cɔ̃ cabaijũgoriquere masĩẽtĩrĩ, marĩ quetiupɛ emperadore yɛ quetibɔ̃jɔ woajomasĩẽtĩña mai. Bairi cɔ̃ yɛ piiatĩrotijoapɛ, mɛ, Quetiupɛ Rey Agripa, mɛjãã aperã cũã, cɔ̃ cabairijere mɛjãã cajẽniñaparore bairo ĩ. Bairo cɔ̃ mɛjãã cajẽniñarĩjẽrẽ tũgo yaparori bero, jĩcã wãme ùno yɛ pɛame emperadore yɛ quetibɔ̃jɔ woajomasĩgɛ yua. ²⁷ Bairɛa, caĩpeire bairo yɛ baibujioɛ tie ùnie quetire woajoesɛa, marĩ quetiupɛ emperador tɔpɛ preso joricɔ̃re yɛ cajoata —na ññupũ Festo to macããna caneñaatãnarẽ.

26

Pablo presenta su caso ante el rey Agripa

¹ Bairo cɔ̃ caĩrõ bero, atore bairo qũĩñupũ Agripa Pablore:

—Mɛ majũ quetibɔ̃jɔyɛ mɛ cabairijere.

Bairo cɔ̃ caĩrõ, Pablo pɛame cɔ̃ wãmorẽ ñumɔgõrĩ atore bairo qũĩñupũ Agripare: ² “Yɛ ɛseanijãñuña ãmerẽ yɛ cabairijere mɛ nocãrõ carotimasĩ, mɛ cabusɔ̃rotiro jũgori. Bairo mɛ cabusɔ̃rotiroi, yɛ pɛame judío majã yɛre na cabusɔ̃jãrĩjẽ nipetirijere mɛ yɛ quetibɔ̃jɔ masĩgɛ. ³ Mɛ, nocãrõ carotimasĩ, judío majã marĩ caatĩãnierẽ mɛ masĩjãñuña. Tunu bairoa marĩ ya wãme marĩ caãmeo busɔ̃rique netõnucũrĩjẽ cũãrẽ mɛ masĩjãñuña. Bairo cabai mɛ caãnoi, caroaro mena yɛ caquetibɔ̃jɔrĩjere mɛ catũgoro yɛ boya.

La vida de Pablo antes de su conversión

⁴ “Judío majã nipetiro masĩrãma cawãmɛ ãcũpũã na watoare ãcũ yɛ caatĩãnijũgoatajere. Yɛ ya yepapɛ ãcũ, bairi Jerusalén macãpɛ cũãrẽ ãcũ, yɛ caatĩãnajẽrẽ masĩrãma.

⁵ Tunu bairoa fariseo ya poa macããcũ yɛ caãnie cũãrẽ masĩrãma. ‘Torea bairo niñami,’ mɛrẽ ĩ quetibɔ̃jɔ masĩrãma, na mɛ cajẽniñaata. Fariseo poa macããna pɛame judío majã tocãnacã poa macããna netõjãñurõ Dios yaye quetire jãã tũgõsanucũña. ⁶ Marĩ ñicũjãã ãnanarẽ Dios cɔ̃ caĩjũgoyeticũrĩqũẽrẽ cariape yɛ catũgorije wapa ãmerẽ ñiña beserotirã

átiyama yu pesua. ⁷ Marí yarã Israel yepa macãana puga wãmo peti rupore puga pênirõ cãnacã poari majũ caãna pũame Dios cũ caĩjũgoyeticũricãrõrẽ bairo cũ caátipeere coterã átiyama. Bairo coteri yua, ʘmũrecóo, ñamii cũãrẽ, cũrẽ caĩroarã pũame cũ ñubuecõã ãnincũñama. Tiera yu cũã yu cacoterije wapa yu pesua pũame ãmerẽ yu bũsjãrã átiyama. ⁸ Mũjãã, yu caĩrĩjẽrẽ catũgorã, ¿dopẽirã camasã cariacoatanarẽ tunu Dios cũ cacatiorijere cariape mũjãã tũgoetiyati?

Pablo cuenta cómo perseguía a los cristianos

⁹ “Yu cũã cajũgoyepũre, ‘Jesús Nazaret macããcũ yaye quetire catũgõsarãrẽ capee roro majũ na yu átigu,’ ñi tũgoñawũ. ¹⁰ Bairo ï tũgoñarĩ, tore bairo yu ápu Jerusalén macãpu. ‘Narẽ ñeña,’ sacerdote majã quetiuparã na caĩwoarica pũrõ, papera pũrõrẽ cũgori, preso jorica wiipu na yu jowũ Jesucristore catũgõsarãrẽ. Tunu na ùnarẽ aperã, na capajãrero ñnarĩ, ‘Ñujãñuña bairo na caáto,’ ñi tũgoñanucũwũ. ¹¹ Nairõ popiye na baio joroque na yu ápu, Jesús mena na catũgoñatutuajãnaparore bairo ï. Ñubuerica wiiri caãno cãrõ caãnarẽ, bairo na yu ápu. Bũtioro majũ na ùnarẽ yu pesucũpu. Bairo narẽ bũtioro capesucũpu ãnirĩ, ape macããrĩpu cũãrẽ yu ápu, to macããnarẽ popiye na átiácũ.

*Pablo cuenta otra vez su conversión
(Hch 9.1-19; 22.6-16)*

¹² “Torecũ, popiye na baio joroque átigu, jĩcã rũmũ Damasco macãpu yu ápu. Bairo sacerdote majã quetiuparã, ‘Narẽ ñeña,’ na caĩwoarica pũrõ mena na cañerotijoricũ yu ãmũ. ¹³ Bairo na cañerotijoricũ ãnirĩ Damasco caátiwã yu caátó caãnoa, pasaribota caãno jõbui macããjẽ caasiyarije ùnierẽ ñiñawũ. Bairo tiere yu caĩnarõ, muipu netõrõ caasiyarije pũame yu, yu mena caánã tũpu asiya etawũ. ¹⁴ Bairo caasiyaetaro, jãã nipetiro yeparũ jãã ñacoarũ. Bairo yeparũ jãã caãno, atore bairo jĩcãũ yũre cũ caĩbũsũocajorore yu tũgowũ hebreo yaye mena: ‘Saulo, Saulo, ¿dopẽi yũre mũ pesucũtiyati? Wecũ cũ caágaetie jũgori cũ upaũ pũame ãpõã yucũ mena cũrẽ cũ catuapuaatato bero cũ majũã royetunemoñami. Torea bairo mũ cũã mũ majũã mũ royetuya mũ caátipeere yu caborore bairo mũ caáperie jũgori.’

¹⁵ “Yu pũame, ‘Quetiupaũ, ¿ñamũ ùcũ mũ ãniñati?’ cũ ñi jẽniñawũ. Bairo yu caĩrõ, atore bairo ñinemowĩ tunu: ‘Yua, Jesús Nazaret macããcũ yu ãniña. Roro yu átigu, mũ caũsaũa yu ãniña. ¹⁶ Wãmũpũcãrĩ mũ caátí macãpu ácũja. Yũre cajuácũ mũ ãnigu. Tunu bairoa ãme yu mũ caĩnarĩjẽ, tunu yu mũ caĩñanemoree cũãrẽ caquetibũjũpaũ mũ ãnigu. Bairi ãmerẽ mũrẽ yu buiaeta ññoña. ¹⁷ Judío majã, judío majã caãmerã cũãrẽ na yu netõõgũ. Bairi mũrẽ natu jou yu átiya ãmerẽ. ¹⁸ Camasã pũame cacaapee biarãrẽ bairo caãna niñama. Bũtioro canaitĩãrõpu caãñesããrãrẽ bairo caãna niñama. Bairo caãna nimirãcũã, cacaapee pããrãrẽ bairo, tunu cabusuropũ caãñesããrãrẽ bairo caãna nigarãma mũ caquetibũjũrijere na catũgõsarõ jũgori. Wãtĩ, na quetiupaũre bairo cũ cañinemorõ yu boetiya. Dios yaye queti pũame roquere na catũgõsarore yu boya. Tunu bairoa yu mena na catũgoñatutuarore yu boya. Bairo na catũgoñatutuario, roro na caátajere na yu masiriyobojagũ. Dios yarã caroarã mena na cũã na ãnio joroque yu átigu. Bairi mũrẽ natu yu quetibũjũ rotijoya,’ ñi quetibũjũwĩ Jesús.

Pablo obedece a la visión

¹⁹ “Bairi quetiupaũ rey Agripa mũrẽ ñinemoña: ʘmũrecóorpũ caãcũ yũre cabuiaetaricũ yũre cũ caátirotiore bairo yu ápu. Cũrẽ yu botioerpũ. ²⁰ Bairi atie, cũ yaye quetire Damasco macããnarẽ yu quetibũjũ jũgowũ. Cabero Jerusalén macããna, bairi nipetiro Judea yepa macããna, judío majã, judío majã caãmerã cũãrẽ atore bairo na ñi quetibũjũwũ: ‘Dios mena tũgoña qũẽnoña roro mũjãã caátĩãnjẽrẽ. Tiera tũgoña qũẽnorĩ, Dios cũ carotirore bairo pũame ása. Bairo caroaro ãnajẽ pũamerẽ mũjãã caáto ñnarã, camasã pũame, ‘Bairi na yerire merẽ wasoa yaparoupa,’ ï masĩgarãma,’ na ñi quetibũjũwũ. ²¹ Atiere yu caquetibũjũrije wapa, judío majã pũame templo wiipu yu caãno, ñerĩ yu pajĩãgamiwã. ²² Bairo yu na caátigamiatacũãrẽ, Dios pũame yu juáticõã ninucũñami. Bairo yu cũ caátoi, nipetiro camasã quetiuparã, cabũgoro macããna cũãrẽ

yꝝ quetibꝝjꝝcõã âninucũña ati rãmũrĩ cũãrẽ mai. Profeta majã, bairi Moisés ãnacũ cũã, cabaipeere na caquetibꝝjꝝcũrĩqũẽrẽ bairo jeto na yꝝ quetibꝝjꝝnucũña camasãrẽ. Di rãmũ ùno ricaati wãmerẽ na yꝝ quetibꝝjꝝetiya. ²³ Atore bairo marĩrẽ ĩ quetibꝝjꝝ jũgoyeticũñañupã Moisejãã: ‘Popiye bairi bero, riacoagũmi Mesías, Dios cũ cajom. Cũã nigũmi cariacoatacu nimicũã tunu cacatijũgoraũ. Tunu bairoa marĩ Israel poa macããna, ape poari caãna cũãrẽ caroa queti, na canetõpeere na quetibꝝjꝝgũmi Mesías,’ ĩ quetibꝝjꝝ jũgoyeticũñañupã Moisejãã,” ĩ quetibꝝjꝝyurũ Pablo Agripare.

Pablo trata de convencer a Agripa de que se haga cristiano

²⁴ Bairo Agripare cũ cabairiquere cũ caĩquetibꝝjꝝriparaũ, Festo pũame atore bairo qũĩñupũ Pablore bũsũrique tutuaro mena:

—¡Pablo mi mecũcõãña! Bũtioro tiere mũ cabuerije jũgori camecũrẽ bairo ácu mũ baiya.

²⁵ Bairo cũ caĩmiatacũãrẽ, atore bairo qũĩñupũ Pablo:

—Nocãrõ caãnimajũũ Festo, cariape mũrẽ ñiña: Mecũ mee yꝝ baiya. Yꝝ cabuerije cariape niña. Bairi tiere cariape catũgoñaũ pũame cabero, “Cariapea caquetibꝝjꝝrije niña,” ĩ masĩbujioũmi. ²⁶ ãnia niñami quetiupau rey Agripa tie yꝝ caĩquetibꝝjꝝrije caroarõ camasĩ cũã. Bairo caãcũ cũ caãnoi, uwiricarõ mano tiere cũ yꝝ quetibꝝjꝝyua. Yꝝ caquetibꝝjꝝrije pũame cayasioro ùnopũ cabairique mee niña. Nipetiro camasã judío majã na caĩñarõ baiyura. Bairi quetiupau rey Agripa cũã tiere masĩjãñuñami —qũĩñupũ Pablo Festore.

²⁷ Qũĩ yaparo yua, atore bairo qũĩñupũ Pablo quetiupau rey Agripare:

—Nocãrõ caãnimajũũ Rey Agripa, ¿profeta majã marĩrẽ na caĩjũgoyeticũrĩqũẽrẽ cariape mũ tũgoyati? “Cariape tiere tũgoyami,” ñi tũgoñaña.

²⁸ Bairo cũ caĩrõ, bairo qũĩñupũ Agripa Pablore:

—Ato cãrõã mũ caquetibꝝjꝝrijeaca mena Jesure caĩroaũ, ¿cristiano yꝝ ãnio joroque yꝝ mũ átigayati?

²⁹ Pablo pũame atore bairo qũĩñupũ tunu:

—Capee bũsũrique mena, o petoaca yꝝ cabũsũrije to ãnimitacũãrẽ, mũ, nocãrõ caãnimajũũ, bairi ato macããna nipetiro ãme yꝝ caĩrĩjẽrẽ catũgorã cũã yũre bairo Cristore catũgousarã mũjãã caãnierẽ yꝝ boya. ãpõãwẽ cadena mena popiye yũre bairo jiyaricarã mũjãã caãno roquere yꝝ boetiya —qũĩñupũ Pablo Agripare.

³⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, quetiupau rey Agripa wãmũnũcãñupũ. Tunu bairoa quetiupau gobernador Festo, bairi Berenice mena, nipetiro to caruirã cũã wãmũnũcãñuparã.

³¹ Bairo wãmũnũcãrĩ bero yua, ape arũaru acoásúparã, Pablo cũ cabairijere ãmeo bũsũránã. Topũ atore bairo ãmeo ññuparã na majũ:

—Cũ, Pablo, ñee ùnie buicũperiyami. Bairi cũ cayasimasĩrõ maniña. Tunu bairoa preso jorica wiirũ cũ caãnipere cũã maniña —ãmeo ññuparã.

³² Bairo ãmeo ĩ yaparori bero, bairo qũĩñupũ Agripa Festore:

—“Emperador romano yꝝ cabairijere cũ caĩñabesero roquere yꝝ boya,” cũ caĩẽtĩcõãta, mũ majũã cũ mũ wiyomasĩbujioũ —qũĩñupũ.

27

Pablo enviado a Roma

¹ Pablore Italia yeparũ na cajogatũgoñarĩcãrõrẽã bairo caetaro, Pablo, aperã preso jorica wii caãna cũãrẽ na nuniwã jĩcãũ quetiupau capitán, Julio sawãmecũsũre, “Topũ narẽ cũ neápáro,” ĩrã. Julio pũame soldaua quetiupau emperador ùmũa mena macããcũ jĩcãũ ãmi. ² Torena, Adramitio macãrẽ etari, cũmua capairica, Asia yepa macããrĩpũ caágarica mena ájããrĩ, jãã acoápu. Jãã mena ámi Aristarco cũã. Cũ pũame Macedonia yeparũ Tesalónica macã macããcũ ãmi. ³ Bairo ánã, cabusuri rãmũ caãno Sidón macã petaru jãã etawũ. Topũ jãã caetaro, Julio pũame caroarõ nũcũbũgorique mena cũ ámi Pablore. Cũ bapa to macããnarẽ na ññañesẽã rotiwĩ Pablore, cũ na cajũátinemporare bairo ĩ. ⁴ Cabero ti macãpũ caãniatana cũmua mena jãã ápu tunu. Chipre yucũpoa

etarã, caãcõ nũgõã pũame jãã netõmasiẽpũ, wĩno jãã riape capapuro jũgori. Torena, cariape nũgõã pũame jãã netõápũ. ⁵ Bairo ti yucũpoare netõáná, Cilicia, bairi Panfilia cawãmecũti yepaa tũpũ, ria capairiyare jãã pẽnãnetõápũ. Bairo pẽnãnetõ áná yua, Mira cawãmecũti macã Licia yepa macãã macãpũre jãã etawũ.

⁶ Bairo topũ jãã caetaro bero, soldaua quetiupau capitán pũame cũmua caparica Alejandría macã caatiataca, Italia yepau caatiare bócaetawĩ. Tiare bócaetari yua, tia mena jãã árotiwĩ. ⁷ Bairo cũ cajoatana áná yua, wĩno jãã riape capapuro jũgori, capee rũmũrĩ majũ jãã yowowũ. Bairo yowomirãcũã, bũtioro popiye petiri beropũ jãã etawũ Gnido cawãmecũti macã riapepũ. Bairo wĩno jãã riape mai capapucõã ãnirecoaro jũgori, Creta yucũpoapũ Salmón cawãmecũti petatu caãcõ nũgõã pũame jãã netõápũ. ⁸ Ti yucũpoa tũnipũ netõáná yua, dopẽĩ iẽna majũ popiye bero, Caroa Petaari cawãmecũti petare jãã etawũ. Ti peta pũame Lasea macã tũpũ ãmũ.

⁹ Yoaro jãã cabaitutuátói, merẽ puebũcũ cõñarõ majũ baiwũ. Wĩno bũtioro capapuro jũgoye ãmũ. Bairi yua, uwiomajũcõãwũ, jãã canetõápata. Bairo cabairo iñarĩ, atore bairo na iimiwĩ Pablo:

¹⁰ —Mũjãã, ati cũmuarẽ cajũgori majã, marĩ canetõápata, uwiojãñũña. Bairo carorore marĩ caápata, atia cũmua, bairi marĩ cajeátie cũã yasicoagaro. Marĩ cũã marĩ yasicoabujorã —na iimiwĩ Pablo.

¹¹ Bairo cũ caĩmiatacũãrẽ, soldaua quetiupau capitán pũame Pablo cũ caĩrĩjẽrẽ cariape tũgoemi. Ti cũmua upau, bairi cũtu macããcũ capitãjãã na caĩrĩjẽ pũamerẽ cariape tũgowĩ. ¹² Apeyera tunu ti peta, Caroa Petaari pũame, puebũcũre to netõápata, ñũẽpũ. Bairi tia caáná nipetiro jãñurĩpua ti petare tuagaema. “Fenice macãã petapũ roque puebũcũre marĩ canetõata, ñubujoro. Topũ marĩ ároa,” iwã. Mai, Fenice peta cũã Creta yucũpoapũ caãnimiatãcũãrẽ, wĩno, muipũ cũ cawãmuatĩ nũgõã cawarua jope caatie, tunu ape nũgõã cawarua jope caatie cũã tutuaro mena ti petare papuetoesuparo.

La tempestad en el mar

¹³ Bairo jĩrĩãcã wĩno ape nũgõã warua jopei caatiere iñarã, “Marĩ ánemogarã tunu,” jãã i tũgoñawũ. Bairo i tũgoñarĩ yua, ti petapũ caãnimiatana jãã acoápũ catũni Creta yucũpoatuaca. ¹⁴ Bairo cabero yua, caãno tusaroa ape wãme wĩno catutuarije majũ muipũ cũ cawãmũ ató cawarua jope caatie pũame jãã papuetajũgowũ. ¹⁵ Bairo tutuaro capapuroi, jãã cũmuarẽ papu ãmejoreo jojũgowũ. Bairi cũmua pũame wĩno caató riapere caãmasiẽtõĩ, “Toroque wĩno caátó pũame to ácõãto,” jãã iwũ. ¹⁶ Tore bairo áná yua, jĩcã yucũpoa Cauda cawãmecũti poaacapũre jãã netõápũ, bũtioro wĩno capapuroaeti nũgõã pũame. Bairo ti poare netõátĩ yua, popiye mena cũmua õcããcã, jãã berore jãã catũgãrĩcãrẽ jãã nejããwũ capairica cũmuapũ. ¹⁷ Bairo tiare nejããrĩ bero, yũtawẽẽrĩ capaca mena ti cũmua capairicare tũgã ãmejoreori jiyatuwã usũro, “Wĩno papupeere,” iřã. Cabero, “Sirte cawãmecũti paputiropũ marĩ rocaware,” i uwiri yua, jutii aseri wĩno cañerĩjẽ tia buipũ na cayoriquere õwãruiwã. Bairo na caátó, wĩno pũame noo caboropũ cũmuarẽ papujowũ. ¹⁸ Cabusuri rũmũ caãno mai netõjãñurõ tutuaro wĩno capapurecoaro iñarĩ, ti cũmua na cajeátie apeyere riapũ reñuarũgowã, “Ti cũmua to wãmũ paátó,” iřã. ¹⁹ Itia rũmũ caátó, wĩno cajãnaetore iñamirĩ yua, na majũã ti cũmua macããjẽ majũ cũãrẽ riapũ reñuawã. ²⁰ Capee rũmũrĩ majũ muipũ ãmũreco macããcũ, ñocõã cũãrẽ jãã iñãepũ. Tunu bairoa wĩno bũtioro papunucũwũ. Bairo cabairoi, “Dope bairo marĩ bai netõmasiẽna. Atoa marĩ yasicoagarã,” jãã i tũgoñawũ.

²¹ Capee rũmũrĩ ugarĩ mee jãã ápũ. Bairo cabairo iña, Pablo pũame jãã nipetiro watoapũ wãmũncãrĩ atore bairo jãã iwĩ:

—Yũ yarã, “Creta yucũpoapũ marĩ tuaroa,” mũjããrẽ yũ caĩquetibũjũyátajere cariape mũjãã catũgoata, atore bairo roro majũ marĩ tãmũoetibujioatana. ²² Bairo cariape yũre catũgoetiatana nimirãcũã, yapapuaeticõãña. Marĩ mena macããcũ jĩcãũ ãcũ yasietigũmi. Ati cũmua jeto yasigarõ. ²³ ãme ñamirẽ yũ buiaetaami ángel, Dios cũ cajõũ, cũ yau cũ carotiricũ yũ caãnoi. ²⁴ Cũ, ángel pũame atore bairo ñiami: “Mũ, Pablo, quetiupau emperador romano yaũre mũ cabairiquere caquetibũjũpau mũ ãniña. Bairi

uwieticōãña. Mu jūgori, mu, nipetiro ati cūmua macãaña cūārē mujãã cayasibujiopeere ěnotabojagumi Dios,” ñi quetibujiami ángel. ²⁵ Torena, yu yarã tūgoña yapapuaeticōãña. Yu pñame, Dios mena yu tūgoñatutuaya. Bairi, “Yure ángel cū caíquetibujuatatore bairo cariape baigaro,” ñi tūgoña. ²⁶ Bairi marí cayasietimiatacūārē, wīno pñame marí papurocapeogaro jīcā yucuroaru —jãã ĩ quetibujuwī Pablo.

²⁷ Creta yucuroaru cañiatana áná, pñaga semana bero ria capariya Adriático cawāmecutiya jãã etawu. Wīno pñame noo caboro jīcā nūgōã pñame, ape nūgōã pñame caatíe jãã papujonucūwū. Bairo jãārē wīno caatiano, ti cūmua macãaña marineros pñame ñami recomacã caño, “Marĩa yepa tũru etarã marí baibauya,” ĩ tūgoña masicōãwã. ²⁸ Bairo tūgoñamasicōãrĩ yua, jīcãwē, yutawē mena riaru ruiojo cōñawã, “¿Nocārō to ĩcūãñati?” ĩrã. Bairo na caaticōñarō, treinta y seis metros majū ĩcūārō ãmu. Cabero cajūgoye jãñurĩ tore bairo áma tunu. To pñame veintisiete metros majū ĩcūārō ãmu. ²⁹ Bairi, “Ūtã rupaaru marí rocaware,” ĩrã, ãpōãpãĩrĩ anclas canucũrĩjē baparcānacãpãĩrĩ majūrē ti cūmua waturicaro causaro pñame reñuajori jiyatuwã. Bairo tie canucũrō jūgori jīcãpaua capasaro ũno, Diore, “Tãmurĩ to busuáto,” qũĩ jēniwã. ³⁰ Ti cūmua macãaña paabojari majã marineros pñame, “Cūmua ōcããcã mena marí ruticoároa,” ãmeo ĩñupã. Bairo caãmeo ĩatana ãnirĩ yua, “Ãpōãpãĩrĩ anclas canucũrĩjēre cajūgoro pñame reñuajori jiyatunemogarã jãã átiya,” ĩtori, cūmua ōcããcãre ruiojogamiwã. ³¹ Bairo na caátigarijere ĩñarĩ, Pablo pñame quetiupau capitán, cū ĩmuã soldaua cūārē atore bairo na ĩwĩ:

—Ánoa ati cūmuaru na catuaeticōãta, dope bairo mujãã bai netōmasiētigarã.

³² Bairo Pablo cū caĩrō tūgo, soldaua pñame ti cūmuacãre jiyari cawēĩrĩre pajureri weneroca ñuajowã riaru.

³³ Cabusuripau yua, Pablo pñame jīcã wãme ũgarique ũnierē nipetiro jãã caũgaro bori, atore bairo jãã ĩwĩ:

—Merē pñaga semana etaya mujãã caũganucũrōrē bairo mujãã caũgaeto jeto. “¿Dope bairo marí bairãati?” ĩrĩquē jetore tūgoñarĩ, yoaro mujãã ũgaetiya. ³⁴ Bairi jīcã wãme ũgarique ũnierē mujããre tutuaro mena yu ũgarotiya. Mujãã caũgaro boya, mujãã cacatigaata. Cariape mujããre ñiña: Ni jīcãũ ĩcũ marí mena macããcũ yasietigumi. Mujãã poawē jīcãwēãcã ũno yasietigaro —jãã ĩwĩ Pablo.

³⁵ Bairo ĩ yaparo yua, pan rupaare nerĩ, nipetiro na cañajoro Diore, “Mu ñujãñuã jãã mena,” ĩ jēniwĩ. Jēni yaparori, pãārē carecomacã tiare peenerĩ ũgawĩ. ³⁶ Bairo cū caũgaro ĩñarĩ, nipetiro tūgoña tutuanemorĩ na cūã ũgawã. ³⁷ Jãã, ti cūmuaru caña doscientos setenta y seis majū jãã ãmu nipetiro. ³⁸ Noo na caboro cãrō ũgari bero yua, ti cūmua macããjē trigo poarire riaru reñuajo peyocōãwã ti cūmua butioro canucũrō jūgori, ati cūmua to wãmu paáto, ĩrã.

Se hunde el barco

³⁹ Cabusuripau caño yua, ti cūmuarē paari majã marineros pñame yucuroare ĩñarĩ, “Tame, ¿noo ũnoru marí etayati?” ĩwã. Bairo ti yucuroare masiētĩmirãcũã, carupa aruaru paputiro yepare ĩñajowã. Ti paputirore ĩñarĩ yua, “Toru ati cūmuarē marí cawatupããmasiata, ti paputiropu marí maamasigarã,” ãmeo ĩwã. ⁴⁰ Bairo ĩrĩ yua, canucũrĩpãĩrĩ, ãpōãpãĩrĩ anclare na cajiyata wēĩrĩre toa pajure rucōãwã. Bairo áti yaparori bero, capaca tia cūmuarē waatujoricapãĩrĩre na cajiyarupomiatajere ōwãwã tunu. Tere ōwã yaparo, ti cūmua ĩquēã pñame macãã asero, jutii aserore tũgãmũgōyowã. Bairo na caáto, cūmua pñame paputiro riaperu pãájũgowu. ⁴¹ Bairo áto yua, ti cūmua pñame caĩcũãēto, paputiro buĩru rocapeacoaru. Toru rocapeari, cajūgoro pñame dope bairo átitũgãwũjo masiã mano, ũsũro majū ãmu. Bairo cabairoi, ti cūmuarē waturicatu pñamerē ocoturi jabe peerecōãjũgowu yua.

⁴² Bairo cabairo ĩñarĩ, soldaua pñame preso cañanarē na pajĩãgamiwã, jīcãũ roca ñuaáti cū barutieticōãto, ĩrã. ⁴³ Bairo na caátigamiatacũārē, na quetiupau capitán pñame, Pablora canetōõgau ãnirĩ, bairo na átirotiemi. Atore bairo pñame bai rotiwĩ: “Nipetiro cajūgoye cabaamasĩrã rocañua áti, baa ánãja catũniru,” jãã ĩwĩ. ⁴⁴ Aperã cabaamasĩena

puamerē yucupāirī, o apeye ti cūmua cawatiatapāirī mena na pasa pāárotiwī. Tore bairo átiri nipetiro catūnipu jāā netō etapeticōāwū, jīcāñ ūcū yasiricarō mano.

28

Pablo en la isla de Malta

¹ Jāā nipetiro catūnipu jāā capāáetapetiro, ti yucupoa macāāna puame, “Ati yucupoa Malta cawāmecuti poa niña,” jāā ī quetibujawā. ² To macāāna camasā ñujāñuwā jāā mena. Oco caocarō bwtiōro cayusuarō jūgori peero, pairi peero jāā riobojawā. Riori bero, jāā piijowā, jāā jūmarotirā. ³ Mai, Pablo puame pee caboporijere cajeatacū ānirī, ti peeropu wetīāwī. Bairo cū cawetīā ānipaūa, āña peerpu caāniatacū caasirijere uwiri cawiti ácú, Pablo wāmorpu cū bacarocayoā etawī. Topua tusacōāwī. ⁴ Ti yucupoa macāāna puame, āña Pablo wāmorpu cū tusarore īñarī, atore bairo āmeo īwā na majū: “Āni camasā pajīāreri majōcū ācūmi. Bairi ria capairiyare canetōatacū nimicūā, roro cū caátaje wapa riacoagūmi. Marī jūgūēō cariape caācō cū cacatiro boecomo,” āmeo īwā.

⁵ Bairo na caīmiatacūārē, Pablo puame āñarē wēēroca tīāwī peeropu. Bairo átiri bero, dope bairo baiemi Pablo. ⁶ Nipetiro to macāāna puame, “Jicoquei cū bipicoagaro,” īmiwā. “Cabipieticōāta, masīā mano caāno tūsarōa ñarocacūmu riacoagūmi,” ī tūgoñamiwā. Yoaro bairo cū cabaipeere īñacoteñamirī yua, ricaati tūgoñawā tunu: “Āni, caīmū mee, jūgūē ūcū nibauyami,” īwā.

⁷ To jāā caānotuaca āmū Públío cawāmecūcū, ti yucupoa macāācū caānimajūū ya yepa. Cū, Públío puame caroaro mena jāā bocáwī. Bairi itia rūmū majū jāā juátinewowī, cū ya wiipū jāā caāno. ⁸ Tiwatoare Públío pacū būgoye, rīí yopotaje mena riaū yosawī. Bairo cū cabairo, Pablo puame qūññau ámí. Cū tūpu eta, Diore jēnirī bero, cariaure cū rūporpu cū wāmorīrē ñigāpeowī. Bairo cū caátoa, caticoami cariyecūtimiatācū puame yua. ⁹ Bairo Pablo cū caátiere tūgorā, ti yucupoa macāāna aperā cariyecūna cūā cū tūpu etawā, na riayere cū netōōrotirā etarā. Bairo na caetaro, Díos cū camasīōrījē mena na, nipetirore na catiowī Pablo. ¹⁰ Bairo Pablo na cū caátoi, capee wāmerī jāā átiroawā. Cabero ti yucupoa caāniatana cūmua capairicapū tunu jāā caájāārī rūmū caetaro áná, jāā cacūgopee caāno cārōrē jāā nuniwā.

Pablo llega a Roma

¹¹ Bairi itiarā muirpu majū ti yucupoare ānirī bero, cūmua ōcāācā jāñurīrē jāā ájāāwū. Ti cūmua puame Alejandría macāī caatīatāca, ti yucuporpu puebcūre canetōátāca āmū. Tia puame, caīqūēārpu aperā camasā jūgūēā Cástor, bairi Polux cawāmecūna na cabaurijei wāmecuti tusawū. ¹² Tia mena áná yua, Siracusa petapu jāā etawū. Topu etari, itia rūmū majū jāā tuawū. ¹³ Siracupū caānimiatana catūniaca jāñurī jāā ápú tunu. Bairo áná yua, Regio macāpu jāā etawū. Cabusuri rūmū caāno, wīno ape nūgōā warua jopei caatīe jāā etawū. Tie watoa áná, cabusuri rūmū caetaro, jāā etawū Puteoli cawāmecuti macārē. ¹⁴ Ti macāpu etarā, jāā bocāetawū jīcāārā marī yarā Jesure catūgoūsari majārē. Na puame, “Jīcā semana jāā mena mūjāā tuagarā,” jāā īwā. Bairo bairi beropu jāā etawū Roma macāpūre yua. ¹⁵ Mai, marī yarā Roma macāāna puame merē tūgoypu jāā cabairijere. Bairo tie quetire catūgoatana jīcāārā maapu, Foro de Apio cawāmecūtopu jāā bocáwū. Aperā Tres Tabernas cawāmecūtopu jāā bocáwū. Bairo jāārē na cabocáro īñarī, Pablo puame, “Jāā mena mū ñujāñuña,” qūī jēniwī Diore. Tūgoña yeri tutuanemo joroque cū áma. ¹⁶ Bairi Roma macāpu jāā caetaro bero yua, to macāāna quetiuparā puame Pablore noo cū caboripaupu cū ānirotiwā. Bairāpu, jīcāñ soldaure qūññaricanūgō rotiwā.

Pablo en Roma

¹⁷ Itia rūmū Roma macāpu jāā caetaatato bero, Pablo puame ti macā macāāna caānimajūrārē na piijowī. Cabero cū tūpu na caneñapetietaro bero īña, atore bairo na īwī:

—Yū yarā tūgoya: Marī yarā judío majārē jīcā wāmeacā ūno roro na yū ápewū. Tunu bairoa marī ñicūjāā ānana na caatīānajērē bairo marī caátinucūrījē cūārē jīcā wāmeacā

ũno yu busupaieru. Bairo yu caáperimiatacũārē, judío majā Jerusalén macãāna yure ñerī, yu jowā romano majārē. ¹⁸ Romano majā puame yu cabairijere jēniña yaparori bero, “Pablo ñe ũnie buicaperiyami. Bairi cū cayasimasīrō maniña,” ĩrī, yu wiyogamiwā. ¹⁹ Bairo yure na cawiyogamiatacũārē, Jerusalén macãāna judío majā puame bairo na caáto boema. Bairo na caboeto ĩñarī yua, “Emperador romano yu cabairijere cū caĩñabesero roquere yu boya,” na ĩiwũ. Yu ya poa macãāna na caátiere yu cabusujāgarije camanimiatacũārē, bairo na ĩiwũ. ²⁰ Bairi yua, āmerē mujāārē yu piijoáru, mujāārē ĩña, mujāā mena busugu. Marī israelita majārē Dios cū caĩjūgoyeticũrīqũērē cariape yu catūgousarije wapa ati wēērī cōmee wēērī cadena mena jiyaricu yu āniña —na ĩwī Pablo Roma macãāna judío majā caānimajūrārē.

²¹ Bairo cū caĩrō tūgo, bairo qũiwā:

—Jĩcā carta papera ũnorē judea yepa macãāna judío majā mū cabairijere jāā quetibujū joñaētĩñama. Tunu bairoa marī yarā judío majā ti yeparu caatíatana cūā mū cabairijere jĩcā wāme ũno busupaietinu cũñama. ²² Bairāru, atore bairo jāā tūgonucũña: “Camasā nipetiropu macãāna busupairā átiyama cawāma poare, ricaati catūgoñarī majārē,” ĩrīqũē jetore jāā tūgonucũña. Bairi dope bairo mū caĩtūgoñarījērē jāā mū caquetibujūro jāā tūgogaya —qũiwā Pablore.

²³ Bairo qũī yaparo yua, jĩcā rūmū Pablo na cū cabusupa rūmurē besewā. Cabero ti rūmū caetaro, capāārā camasā Pablo cū caāni wii tūpu neñaetawā. Bairo na caneñaetaro bero, Pablo puame Dios cū carotimasīrīpaure, cabusuripau caāno narē cabuejūgoatacu ñamicā caānopu na buejānawī. Moisés ānacū cū caroticũrīqũērē bairi tunu profeta majā ānana na cawoatucũrīqũē cũārē na ĩña quetibujūwī, Jesucristo, Mesías cū caānierē cariape na catūgousaparore bairo ĩ. ²⁴ Bairo cū caquetibujūro, jĩcāārā tiere cariape tūgowā. Aperā cariape tūgoema. ²⁵ Bairo jĩcārōrē bairo cariape catūgoena ānirī Pablo tūpu caneñamiatana ti wiiri witi jūgoámá. Pablo puame atore bairo na ĩnemowī:

—Espíritu Santo mujāā ñicũjāā ānanarē cū caĩrīqũē cariapea āñupā. Atoe bairo na ĩñupī profeta Isaías jūgori:

²⁶ ‘Ati yepa macãānarē atore bairo na ĩ quetibujū ñesēũjā:

Ati yepa macãāna yu yaye quetire tūgomirācũā, di rūmū ũno tiere tūgomasīētĩñama. Tunu bairoa cacaapee cūgorā nimirācũā, di rūmū ũno yu caátiere ĩnamasiētĩñama.

²⁷ Ati macā macãāna na yeripu catūgoñamasīgaetoi, cacaapee cūgorā nimirācũā, yu caátiere ĩnamasiētĩñama.

Tunu bairoa caāmoo cūgorā nimirācũā, yu yaye quetire tūgomasīētĩñama.

Na yeripure tūgoñamasīētĩñama na yu caquetibujūgamirījērē.

Bairi, “Jāā mū netōdōwā,” ñietinu cũñama, qũī rotiyupi Espiritu Santo mujāā ñicũjāā ānanarē Isaías ānacūrē.

²⁸ Bairi mujāā judío majā, mujāā catūgogaetie bui, ati rūmū judío majā caāmerā puamerē yu quetibujūjūgoágu camasārē Jesucristo jūgori Dios cū canetōdōgarijere. Na puame roque tūgousagarāma —na ĩwī Pablo.

²⁹ Bairo cū caĩrījērē tūgo, Roma macãāna judío majā na majū jĩcārōrē bairo tūgoetiri, āmeo busurique netōrī ti wiire witiámá.

³⁰ Pablo puame puaga cūma majū āmi, aperā dinero bori cū na cawasocũrĩcā wiire. Ti wiipū ācū, nipetiro cūrē caĩñarā etanucũrārē useanirīqũē mena na bocānucũwī.

³¹ Ti macāpu ācū, uwiricarō mano cū catūgoñatutuarije mena camasārē na quetibujū āninucũwī Dios cū carotimasīrīpaure. Tunu bairoa aperā eñotaricarō mano marī Quetiupau Jesucristo cū caānierē na bueāninucũwī Pablo.

Tocārōā niña atie queti yu cawoaturije.

Carta de San Pablo a los ROMANOS

Saludo

¹ Yñ, Pablo cawāmecucu Jesucristore capaobojari majōcu yñ añiña ati cartare cawoa-
jōu. Yñ beseri, yñ piijowī Dios, cū yañ apóstol yñ cañipeere boñ. Cū yaye queti camasārē
cū canetōōrīquē quetire yñ quetibujū rotijowī Dios.

² Merē bairña, cū caquetibujurotijorā cū yarā profeta majā ānana mena jūgori
quetibujucūñañupī camasārē cū ya tutipñ atie caroa quetire. ³ Atie yñ caquetibujūpee
pñame marī Pacñ Dios macñ Jesucristo marī Quetiupañ yaye queti, caroa queti niña. Mai,
cū pñame ati yeparñre buiañ, ati rupañ cūtiri buiayupi rey David ānacñ pñāmirē bairo.
⁴ Cabero cū cariacomiatacūārē, Dios pñame cū camasīrījē jūgori cū catiopyupi Jesure.
Bairi marī camasā pñame tiere iñarī, “Jesús, Dios macñ catutuau majū ñe ūnie carusaecu
niñami,” marī caīmasīparore bairo ī, cū catiopyupi. Tunu bairoa, “Cū cūā Dios cū cañajē
cūtie nipetirijere cacūgon majū niñami,” marī caīmasīparore bairo ī, cū catiopyupi Dios
Jesure.

⁵ Dios pñame Jesucristo jūgori yñ besewī. Cū yañ apóstol paarique, caroa macāājē
paarique majūrē yñ cūwī. Bairo yñ quetibujū rotijowī ati ūmurecōo macāāna nipetiropu
cū yaye nocārō caroa quetire tūgousari, cū carotirore bairo na caátiparore bairo ī.
⁶⁻⁷ Bairi mājāā, Roma macā macāāna cūārē Jesucristo yarā mājāā ānio joroque mājāā
ásupi Dios, tie caroa quetire mājāā catūgousaro jūgori. Būtioro mājāā maiñami. Cū ya
poa cū cabeserica poa macāāna mājāā ānio joroque mājāā ásupi. Bairi mājāārē ñiña:
Marī Pacñ Dios, bairi marī Quetiupañ Jesucristo mena caroare mājāārē na jonemoáto.
Tunu bairoa caroa yericutaje cūārē na jonemoáto, ñiña.

Pablo quiere visitar Roma

⁸ Cañijūgoro atiere mājāārē yñ quetibujūjūgoya mai: Nipetiropu macāāna
ñseanirīquē mena tūgonucūñama Jesucristo mena caroaro mājāā catūgoñatutuñierē.
Bairo tocānacāñpñ mājāā cabaiñnierē tūgori, yñ pñame, “Jāā Pacñ, mñ ñujāñuña
jāā mena,” ñinucūña Diopñre. Jesucristo jūgori bairo ñi jēninucūña. ⁹ Nipetirije yñ
catutuarije mena Dios cū carotirore bairo yñ átinucūña, cū macñ yaye caroa quetire
quetibujū. Bairi Dios pñame masīñami tocānacānia cūrē mājāā yñ cajēnibojanucūrījērē.
¹⁰ Apeye cūārē atore bairo cū ñi jēninucūña: “Mñ caborije caāmata, yñre Roma
macāpu yñ mñ árotigu. Murē catūgousarārē na ñiñagaya,” cū ñi jēninucūña
tocānacānia. ¹¹ Yoaro mājāā tñpu yñ ágatūgoña āninucūmiña. Mājāā, to macāānarē
nemojāñurō Jesucristo mena catūgoñatutuarā mājāā cañipeere boñ, mājāārē yñ
quetibujūnemogaya. Bairi mājāā tñpu yñ ágatūgoñanucūmiña bütioro. ¹² Bairo mājāārē
īgn ñiña: Yñ, mājāā cūā, pñga pñgōāpñna Jesucristo mena marī tūgoñatutuaya. Bairo
marī catūgoñatutuarijere caroaro yerijōrō marī caāmeoquetibujūparore bairo ī, mājāā
tñpu yñ áganucūmiña bütioro.

¹³ Yñ bairārē bairo caāna, atiere mājāā camasīrō yñ boya: Ape yepaa macāāna
judío majā caāmerārē na yñ caquetibujuro tūgori bero, jīcāārā cū tūgousanucūñama
Jesure. Toreā bairo mājāātñ macāāna cūā na catūgousaparore bairo ī, mājāā tñpu yñ
áganucūmiña. Bairo áganucūmicūā, mājāā tñpu yñ ámasīētīña mai. ¹⁴ Tocānacāñpñrea
camasārē beserico mano caroaro mena yñ quetibujū rotiwī Dios: Marī yaye cabusñrā,
aperā marī yayere cabusñena, bueri majā camasīrā, aperā camasiēna cūārē nipetirore yñ
quetibujū rotijowī. ¹⁵ Bairi mājāā ya macā macāāna Jesucristore catūgousaenarē cū yaye
quetire bütioro na yñ quetibujūganucūña.

El poder del evangelio

¹⁶ Noa ūna camasā tie caroa quetire na catūgousaata, na netōōgumi Dios peeropñ na
caábujiopeere. Bairi tie caroa quetire di rñmñ ūno yñ quetibujūboetiya. Cañijūgoro

tie caroa quetire nipetiro judío majārē na quetibujūgoyupa Jesujāã. Bairi āmerē yua judío majā caāmerā cūārē quetibujūrā jāã átiya. ¹⁷ Atie queti bairo marī masīōña: “Jesucristo mena na catūgoñatutuari wāme mena jeto jūgori carorije cawapa cūgoenarē bairo na ññañami Dios,” marī ī masīña. Torea bairo na ññañami cū mena catūgousajūgorārē. Atiere torea bairo ī quetibujū woatuyayupa tirūmupure: “Cañuārē, cū mena catūgoñatutuua cū caānie jūgori, ‘Ñe ūnie carorije cawapa cūgoecū ññañami,’ qūī ññañami Dios,” ī woatuyupa Dios ya tutipū.

La culpa de la humanidad

¹⁸ Bairi bairo baiya: Marī Pacū Dios ūmurecōopū caācū ati yepa macāāna cañuena, cariape caātiāmerārē roro popiye na tāmno joroque na átimasīñami. Na pūame roro na caátie mena aperārē caroa cariape quetire na tūgousaetio joroque na átiyama aperā camasārē. ¹⁹ Bairo na caátimiatacūārē, Dios pūame nipetiro camasārē cū caātiānierē na camasīrō boyami. Merē cū camasīrījērē na ññoñupī. Na, cañuena cūārē tiere na ññoñupī. ²⁰ Cañijūgoripaurua nipetiro camasā ññañūgoasúpa ati yepa, ati ūmurecōo, caāno cārō Dios cū caqūēnorīqūērē. Tiere cañnarā majū ānirī Diore ññaetimirācūā, “Ati ūmurecōore caqūēnorīcū Dios ññañami. Cū catutuarije petietiya,” na caīpea ñña. Bairi, “¿Dios, cū ānicuti? Yura mácūmi,’ ī tūgoñarī mūrē jāã ĩroepū,” Diore na caīpee mee ñña.

²¹ Bairo ĩrīcārō mano merē caroaro majū cū caānierē masīñama. Bairo cū masīmirācūā, “Āññañami Dios ati ūmurecōore caqūēnorīcū,” qūī nūcūbūgoetinucūñama. Diore qūīroagaetiyama. Tunu bairoa tocānacā rūmū camasārē na cū cañnaricanūgōmiatacūārē, “Jāã mena mū ñujāñuña,” qūī basapeogaetinucūñama Diore. Nemojāñurō cañuena ānirī ricaati majū tūgoñarīqūē jetore tūgoñanucūñama. Torena, caroa macāājē cariape quetire tūgomasīētīñama. ²² “Jāã, camasīrā majū jāã āñña,” caīrā nimirācūā, catūgomasīēna majū ññañama. ²³ Bairo caāna ānirī Dios tocānacā rūmū caānicōānīnucūārē qūīroaetiyama. Bairo qūīroaetiri yua, yucū, ūtā ūnie mena camasā bauriquere bairo cabaurārē na qūēnonucūñama. Camasā cayasiparā na caānīmiatacūārē, na bauriquere bairo cabaurārē na ĩroanucūñama. Tunu macānūcū macāāna minia, āña, aperā waibūtoa bauriquere bairo cabaurā cūārē na qūēnorī na ĩroanucūñama.

²⁴ Bairo cūrē na caīroaetie wapa Dios cūā na piticōāñami. Na caboro carorije nipetirije na caátigarijere na áparo ĩ, na piticōāñami. Bairo na cū capitiro yua, na pūame netōjāñurō roro caboborije ūnierē āmeo átinucūñama. ²⁵ Cariape macāājē quetibujūriquere tūgousaricaro ūnorēā, ricaati roro ĩtorique majūrē tūgousanucūñama. Tunu Diore qūīroaricaro ūnorēā, ati ūmurecōo macāāna cū caqūēnorīcārā bauriquere bairo cabaurārē na ĩroanucūñama. Bairo na caīroamiatacūārē, Dios roque nipetirijere caátacū cū caānoi tocānacā rūmū cū marī cabasapeocōā ninucūrō ñña. Bairoa to baiáto.

²⁶ Bairo cūrē na caīroatie wapa Dios cūā na piticōāñami, na rupau caborore bairo carorije nipetirije na caátigarije caboborijere na áparo ĩ. Bairo na pitiri yua, carōmia, cañmū mena na caāmeo átiparo ūnorēā, ricaati na majū carōmia pūgarāpua roro āmeo átiepenucūñama. ²⁷ Cañmū cūā na majū roro āmeo átinucūñama. Roro átaje caboborije ūnie majūrē átinucūñama. Carōmia mena na caāmeo átiparo ūnorēā, na majū cañmū pūgarāpua roro āmeo átiepenucūñama. Bairo roro ána yua, na majū na rupaure rorije riaye to baio joroque átinucūñama.

²⁸ Nipetirije cū caátajere ññamirācūā, Diore qūīroagaetiyama. Bairo cū na caīroaetie wapa, Dios cūā na piticōāñami. “Na caboro roro ricaati na catūgoñarījē mena na tūgoña āmarō,” ĩ, na piticōāñami. Bairo cū caáto, na pūame nemojāñurō roro átinucūñama. ²⁹ Nipetiri wāme carorijere caátinetōmajūcōārā ññañama. Bairo caāna ānirī bopaca ññarīcārō mano roro átiganucūñama camasārē. Tunu carōmia mena roro átiepēpainucūñama. Tunu bairoa apeye ūnierē cacūgorā nimirācūā, netōjāñurō cūgonemoganucūñama. Nipetirije carori wāmerē átinucūñama. Aperā yayere ññañagaripeanucūñama. Āmeo pajjāganucūñama. Roro āmeo tutinucūñama. Camasārē na ĩtoepēnucūñama. Aperā cūā roro būsūpānucūñama. ³⁰ Aperā cūārē roro na

átigarã, na caáperimiatacũãrẽ, roro na busujãnucũñama. Diore cateerã majũ niñama. Aperãrẽ na tũgoña yapapua joroque na átinucũñama. “Jãã roque caãnimajũrã jãã ãniña aperã netõrõ,” ñnucũñama. Na majũ na catũgoñarĩjẽ mena roro na caátipeere tũgoñabócari roro átinucũñama. Na pacua cũãrẽ na baibotionucũñama. ³¹ Cariape tũgogaetimajũcõãñama. “Bairo jãã átigarã,” na caĩrĩjẽ cũãrẽ na caĩrõrẽ bairo áperinucũñama. Ni jĩcãũ ùcũrẽ cũ maiẽtĩñama. Tunu apeyera roro aperã na na caĩrĩjẽrẽ tũgori, na masiriyobojaetinucũñama. Aperã cũãrẽ na bopaca ññagaetinucũñama. ³² Bairo cabaiãnarẽ cabero na recõãgumi Dios peeropũ. Tiera ati yepapũ Dios cũ caĩcũrĩqũẽrẽ masĩmirãcũã, na pũame carorijere áticõã ninucũñama. Bairo caãna ãnirĩ aperã narẽ ññacõrĩ roro na caátiere ññarã, “Marĩ caátorea bairo na cũã roro átiyama,” ñ hseaninucũñama.

2

Dios juzga conforme a la verdad

¹ Bairi noo caãna mujãã mena macããna pũame, “Ãnoa carorã cañuena niñama,” na caĩata, camasã na caátiere caĩñabeserãrẽ bairo bainucũñama. Mujãã cũã narẽã bairo roro caátipairã mujãã ãniña. Bairi mujãã pũame aperãrẽ, “Mujãã yaye wapa mujãã buicũtiya,” na mujãã caĩata, mujãã cũã narẽã bairo cabuicũna mujãã tuacõãña. ² Atore bairo marĩ ñ masĩña: “Dios pũame roro caãnarẽ, ‘Na yaye wapa popiye na baio joroque na yũ átigu,’ cariapea cũ caĩcũrĩcãrõrẽã bairo átimajũcõãgumi,” marĩ ñ masĩña. ³ Mujãã, “Ãnoa roro caãna niñama,” camasãrẽ caĩbeserã nimirãcũã, mujãã cũã narẽã bairo roro mujãã átinucũña. Bairi, “Jãã caátiere ññabeseecumi Dios,” mujãã ñ masĩẽtĩña. Mujãã cũãrẽ mujãã caátiere ññabesemajũcõãgumi Dios. ⁴ Bai pũã mai, mujããrẽ caĩñamai ãnirĩ jicoquei mujããrẽ ññabeseetigumi. Roro mujãã caátianierẽ tũgoña yapapuari mujãã catũgoñawasoarore bori caroaro yerijõrõ cotei átiyami Dios. Mujãã pũame roque ricaati tũgoñarĩ, “Marĩ caátianie, ñurõ Dios cũ caĩñajoro. Bairi ñe ùnie cawapa cũgoena marĩ ãna,” mujãã ñ tũgoñanucũña.

⁵ Catũgomasiẽna mujãã ãniña. Dios pũame caroaro yerijõrõ roro mujãã caátiere mujãã catũgoñawasoapeere cũ cacotemiatacũãrẽ, mujãã pũame yapapuarĩ roro mujãã caátiere mujãã tũgoña wasoagaetiya. Bairo caãna mujãã caãnoi, mujãã yaye wapa paio ãninemorõ baiya. Bairi cabero Dios cũ caĩñabeseri rũmũ caetaro, cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo cariapea netõjãñurõ popiye mujãã baio joroque mujãã átigumi. ⁶ Ti rũmũ caãno Dios pũame camasã tocãnacãũpũrea na caátawãmerĩ caãno cãrõrẽ ññacõñarĩ na ññabeseegumi. ⁷ Camasã jĩcããrã caroaro áticõã ninucũñama. Caroaro caroa macããjẽrẽ átiãniganucũñama. Dios cũ caĩñajesorije ùnierẽ átiãninucũñama. Tocãnacã rũmũã Dios mena ãnijãnagaetinucũñama. Na ùna roquere yeri capetietie majũrẽ na jogumi Dios. ⁸ Aperã roque na caátore bairo áperinucũñama. Na ùna Diore baibotiori cũ yaye cariape macããjẽ quetire catũgousagaena roquere tutuaro mena popiye na baio joroque na átigumi. Carorije macããjẽrẽ na caborije jũgori tutuaro mena popiye na baio joroque na átigumi. ⁹ Nipetiro roro caátipairã roro popiye tãmũogarãma. Caãnijũgoro judío majã cañuena tore bairo tãmũojũgogarãma. Na bero judío majã caãmerã cũã cañuena popiye tãmũogarãma. ¹⁰ Aperã caroa macããjẽrẽ caátianinucũrã roquere caroaro na átigumi Dios. Nipetiro camasã na catũgoro, “Caroaro majũ mujãã árpũ,” na ñgumi. Tunu caroa yericutajere na jogumi. Caãnijũgoro tore bairo na átigumi judío majã cañurãrẽ. Na bero judío majã caãmerã cañurã cũãrẽ bairoa na átigumi.

¹¹ Bairi judío majã, aperã judío majã caãmerã cũãrẽ na ññaricawoetiyami Dios. Jĩcãrõ tũni caroaro cariape na ññañami nipetiro camasãrẽ. ¹² Judío majã caãmerã, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ masĩẽtĩñama. Bairo tiere masĩẽtĩmirãcũã, tocãnacãũpũã yasicoagarãma, roro na caátie jũgori. Judío majã roque cũ caroticũrĩqũẽrẽ masĩñama. Bairo masĩmirãcũã, tiere na cabaibotiorije wapa yasicoagarãma na cũã. ¹³ “Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ na catũgorije jũgori, ñe ùnie carorije wapa cacũgoena niñama,” na ñ, ññãẽtĩñami Dios camasãrẽ. Cũ caroticũrĩqũẽrẽ tũgori bero caroaro caãna roquere, “Ñe ùnie carorije wapa cacũgoena niñama,” na ñ, ññañami. ¹⁴ Judío majã caãmerã Moisés

ānacū cū caroticūrīqūērē masīētīmirācūā, na majū caroa macāājērē na caápata, Dios cū carotirore bairo ána átiyama. Bairo na caápata, na yeripū tie carotirore bairo caátimasīrā tuayama. ¹⁵ Bairi caroaro na caátīānie mena cariape na caānierē marī masīō joroque átiyama. Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē camasīrārē bairo niñama. Bairi cariape na caāpericōāta, na majū na yeripū, “Marī buicutiya,” ī masīñama. Tunu bairoa caroa macāājērē na caátiatato bero caāmata roque, “Cabuímana marī āniña,” ī masīnucūñama. ¹⁶ Atie Dios yaye queti yū caquetibūjurore bairo baicoagaro: Dios cū macū Jesure cū cañabeserotiri rūmū caetaro nipetiro roro na catūgoñarījērē, yasioropū na caátaje cūārē iñabesegūmi Dios.

Los judíos y la ley de Moisés

¹⁷ Mūjāā, judío majā atore bairo mūjāā īrīqūē cūtinucūña: “Jāā judío majā jāā āniña. Bairi Dios pūame caroaro jāā átigūmi, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē camasīrā jāā caānoi,” mūjāā ī tūgoña wēpūnucūña. Tunu bairoa aperārē na mūjāā īnucūña: “Jāā, jāā āniña Dios yarā cū cabesericarā majū,” mūjāā ī wēpūnucūña. ¹⁸ Bairo caīwēpūrā ānirī atore bairo mūjāā īnemonucūña: “Jāā, Dios cū caborije ūnie jāā caátipeere jāā masījāñuña. Tunu bairoa Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē jāā camasīrō jūgori caroa macāājē jetore jāā iñabesemasīña,” mūjāā īnucūña. ¹⁹ Tunu cacaapee iñāenarē bairo caānarē cajūgomasīrārē bairo, Dios yaye quetire camasīēnarē, “Jāā quetibūjū masīña,” mūjāā īnucūña. Tunu bairoa canaitīārōpū caānarē cajīñaworārē bairo, roro caānarē, “Caroaro na jāā átirotimasīña,” mūjāā īnucūña. ²⁰ Tunu, “Jāā pūame Dios yaye quetire camasīēnarē tie quetire jāā quetibūjū masīña. Tunu bairoa catūgoñatutuawēpūēna cūārē caroaro na átiānio joroque jāā átimasīña,” mūjāā īnucūña. “Jāā, merē jāā cūgoya Moisés ānacū cū caroticūrīqūē cariape quetibūjūrique majūrē. Tie jūgori tore bairo jāā átimasīña,” mūjāā ī tūgoñanucūmiña. ²¹ Bairo, “Aperārē caquetibūjūmasīrī majā jāā āniña,” caīrā nimirācūā, ζnopēīrā mūjāā majū yeri roro mūjāā caátie pūamerē mūjāā quetibūjugaetiyati? “Yajaeticōāña,” caīquetibūjūrā nimirācūā, ζnopēīrā mūjāā cūā mūjāā yajapainucūñati? ²² Tunu aperārē, “Apei nūmo mena roro átiepeeticōāña,” caīquetibūjūrā nimirācūā, ζnopēīrā tore bairo mūjāā cūā apei nūmo mena mūjāā átiepenucūñati? Tunu camasā na cawericarārē, “Na īroaeticōāña,” caīquetibūjūrā nimirācūā, ζnopēīrā na caīroari wii macāājērē mūjāā yajanucūñati? ²³ Tunu, “Jāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē camasīrā majū jāā āniña aperā netōrō,” caīrā nimirācūā, tiere cabaibotiorārē bairo mūjāā tuaya, tie quetire tūgousaena. Tie jūgori aperā pūame Diore cū na boyetiepeo joroque ána mūjāā átiya. ²⁴ Toreā bairo cariape ī quetibūjūyupa Dios ya tutipū cūārē: “Mūjāā, judío majā Dios cū caroticūrīqūērē mūjāā cabaibotioñorījē jūgori, aperā judío majā caāmerā pūame Diore roro cū na busūpaio joroque mūjāā átiya,” ī quetibūjūyupa.

²⁵ Bairopūa, judío majā na caānierē áti iñorā rupāu macāājērē yisetarique űujāñuña, ni ūcū Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē catūgousaū cū caāmata. Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē catūgousaecu cū caāmata roque, cū rupāu macāātōrē cayisetarotiricū nimicūā, cayisetaa mácūrēā bairo tuacōāñami cū catūgousaetie jūgori. ²⁶ Bairopūa, apei cū rupāu macāātōrē cayisetaa mácū nimicūā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē bairo caroaro cū caátie jūgori, cū rupāu macāātōrē cayisetarotiricūre bairo tuayami Dios cū cañajoro. ²⁷ Bairo judío yaū caāmei cū rupāupū cayisetarotiecū nimicūā, Dios cū carotirore bairo caácū pūame qūñabesegūmi apei cū rupāupūre cayisetarotiricū nimicūā, tunu bairoa Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cūgomicūā, tiere catūgousaecu pūamerē.

²⁸ Judío majārē bairo ānajē cūtajē pūame bui macāājē átiānajē mee niña. Marī rupāu macāājē yisetarotirique cūā bui marī rupāu macāājē átaje jeto mee niña. ²⁹ Cariape judío majārē bairo majū ānajē cūtajē pūame marī yeri marī pupeapū ānajē cūtajē niña. Tunu bairoa marī rupāu yisetarotirique mena átiānajē cūtajē cūā rotirique woaturique mee niña. Marī yeripū macāājē Espírītu Santo jūgori marī catūgoñawasoarique niña cariape judío majā majū ānajē cūtajē. Tore bairo cū yeripū catūgoñawasoaricū roquere, “Ñe ūnie

carorije wapa cacũgoecu niñami,” qũĩ ññañami Dios, aperã camasã tore bairo cũ na caĩ ññaetimiatacũãrẽ.

3

¹ Mũjãã pũame bairo yũ caĩquetibũjuriere tũgorã, “¿Toroque judío majãrẽ bairo marĩ caãnajẽ cutie to wapa manicũti?” mũjãã ñrã. “¿Marĩ rupau macããjẽ yisetarotirique cũã to wapa manicũti?” mũjãã ñrã. ² Yũ pũame, “Judío majã marĩ caãnajẽ cutie wapacũtimajũcõãña,” ñña capee marĩ cabairique jũgori. Bairi caãnijũgoro marĩ judío majãrẽ cũ yaye quetire marĩ cũjũgoyupi Dios.

³ Aperã jĩcããrã judío majã Diore na catũgõusætimiatacũãrẽ, cũ caĩjũgoyeticũrĩqũẽ cariape nicõãña. Bairi cũ caĩquetibũjũcũrĩcãrõrẽã bairo áticõãmasĩñami Dios. ⁴ Nipetirije cũ caátigariquere cariapea áticõãgũmi cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo. Nipetiro camasã caĩtopairã na caãnimiatacũãrẽ, cũ pũame cariapea cũ caĩrĩcãrõrẽ bairo átimasĩñami. Dios ya tutipũ cũã atore bairo quetibũjũya:

“Mũa, Dios, tocãnacã rũmũ caroaro cariape caquetibũjũ mũ ãniña.

Bairi ni jĩcãũ ùcũ camasocũ caãnorẽ bairo mũrẽ cabũsjãũ mácũmi,” ñ quetibũjũya.

⁵ Mai, ¿dope bairo ñicũti? ¿Aperã camasã na caĩtũgoñarõrẽ bairo ñicũti? Atope bairo ñbujiorãma: “Rorije marĩ caátĩ ññoata, Dios caroaro cariape cũ caãnajẽ cutiere nipetiro camasã na masĩõ joroque ána marĩ átiya. Bairi carorije marĩ caátie ñujãñuña. Tore bairo, ‘Caroa macããjẽ niña,’ marĩ caĩmiatacũãrẽ, ¿nopẽĩ roro marĩ caátie wapa marĩ qũĩñabesecũti Dios?” ñ tũgoñabujiorãma jĩcããrã camasã. ⁶ ¿Bairo mee niña! Bairo na caĩtũgoñarĩjẽ caãnorẽ bairo caãmata, ni ùcũ jĩcãũrẽ qũĩñabese masĩtĩbujioũmi Dios.

⁷ Apeyera, aperã atore bairo ñnemorãma: “Marĩ caĩtorije mena Dios cariape cũ caĩrĩjẽrẽ marĩ áti ñnogarã. Bairi camasã cũrẽ, ‘Cañũũ majũ cariape cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo caácũ niñami,’ ñbujiorãma. Bairo na caĩmiatacũãrẽ, ¿dopẽĩ Dios pũame marĩrẽ, ‘Mũjãã caĩjũgoricarore bairo mũjãã átiyaparoetiya,’ marĩ qũĩcũti? Bairo cũ caĩata, cariape ñtĩñami Dios,” ñbujiorãma camasã. Tame, bairopũa bairo na caĩrĩjẽ wapa maniña. ⁸ Bairo ñrã yua, atore bairo ñmecũnucũrãma: “¿Nopẽĩrã carorije macããjẽrẽ marĩ ápericũti? Caroa macããjẽ pũame to átio joroque ñrã, carorije macããjẽ marĩ caáto ñuña,” ñmecũnucũrãma. Na pũame, “Pablo cũã torea bairo buenucũñami,” ñi bũsũpaiyama. Camasã yũre na catũgõusaro boetiri, tore bairo ñi bũsũpainucũñama. Bairo na caĩbũsũpairije wapa Dios pũame roro popiye na bairo joroque na átiũmi.

Todos somos culpables

⁹ ¿Tame, dope to baimiñati? Marĩ, judío majã, ¿aperã netõjãñurõ caroarã cañurã majũ marĩ ãniñati? ¿Marĩ baietiya tame yũra! Bairi marĩ, judío majã, aperã judío majã caãmerã nipetiro camasã rorije caãna jeto marĩ ãniña. Torea bairo yũ cũã yũ quetibũjũnucũña.

¹⁰ Tirũmũpũ cũãrẽ atore bairo ñ woatuyupa Dios ya tutipũ:

“¿Ni jĩcãũ ùcũ camasocũ cañũũ caroaro cariape caácũ mácũmi!

¹¹ Ni jĩcãũ ùcũ caroaro catũgõmasĩ mácũmi.

Ni jĩcãũ ùcũ Diore bori cũrẽ camacãũ mácũmi.

¹² Nipetiro camasã Dios yaye caroa quetire jãnarĩ ricaati quetibũjũrique pũamerẽ tũgõusarã átiyama.

Caroa wãme ùnierẽ besemasĩtĩrĩ tũgoñamawijiacoayama.

Bairi, ¿ni jĩcãũ ùcũ camasocũ cañũũ cariape caácũ mácũmi!

¹³ Na bũsũrica, masa ope cayaamani opere bairo niña.

Ti ope cañirĩjẽ cañniwitirorea bairo roro na cabũsũrije witinucũña. Ñtopaijãñuñama.

Tunu bairoa ãña nima capũnirõrẽ bairo, pũnirõ na risero mena bũsũnucũñama.

¹⁴ Roro na caĩrĩjẽ jũgori aperãrẽ na tũgoña yapapua joroque átinucũñama.

¹⁵ Yoaro mee asiari noa ùna na caboñarẽ jicoquei na pajĩãrenucũñama.

¹⁶ Noo na caátõpũ aperãrẽ roro na tũgoña royetuao joroque na átinucũñama.

Tũgoñarĩqũẽ paio joroque na átinucũñama.

¹⁷ Jĩcã majãrẽ bairo yerijõrõ ãnimasĩtĩñama.

¹⁸ Petoaca ũno Diore cū masīgaetimajūcōāñama.
Na cū cañbesepee cūārē di rñmũ ũno tũgoñagaetiyama,”
ĩ quetibũjũyupa Dios ya tutipũ.

¹⁹⁻²⁰ Atore bairo marĩ masīña: Dios pũame Moisés ānacũ jũgori cū caroticũrĩqũērē marĩ judío majārē marĩ cũñupĩ. Tere cū cacũmiatacũārē, tere marĩ caátipeyomasīētīē jũgori marĩ buicũtiya. Bairi nipetiro judío majā, judío majā caāmerā cūā, “Cabucũna marĩ āniña. Dios popiye cū caátiparā marĩ āniña,” marĩ caĩmasĩparore bairo ĩ, marĩ cũñupĩ Dios Moisés ānacũ cū caroticũrĩqũērē. Bairi ni jĩcāũ ũcũrē Moisés ānacũ cū caroticũrĩqũērē caátipeyogamirĩcũrē, “Tie mũ catũgousarije jũgori mũ yũ netōōgmũ,” di rñmũ ũno ĩētĩgmĩ Dios.

La salvación es por medio de la fe

²¹⁻²² Āmerē yua, Dios pũame ñe ũnie cawapa mánarē bairo marĩ ānio joroque cū caátaje quetire marĩ ĩñoñami. Mai, tie queti pũame cawāma queti mee niña. Tirũmũpũ Moisés ānacũrē, bairi profeta majā cūārē na quetibũjũ jũgoyeticũñupĩ. Bairo na cawoatucũrĩcā tutiripũre cabuerā ānirĩ atore bairo marĩ masīña: Moisés ānacũ cū caroticũrĩqũērē marĩ catũgousaro jũgori mee, Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuarije jũgori roque ñe ũnie cawapa mánarē bairo marĩ tuao joroque marĩ átiyami Dios. Nipetiro camasārē jĩcārō tũni torea bairo na netōōgmũ cū mena na catũgoñatutuarije jũgori. ²³ Bairi marĩā camasā nipetiro roro caána jeto marĩ āniña. Ni jĩcāũ ũcũ Dios cū caborore bairo caátiemũetapeti mácũmi. ²⁴ Bairo caána marĩ caānimiatacũārē, Dios pũame camasārē camai ānirĩ cū macũ Jesucristo cū cariarique jũgori, ñe ũnie cawapa mánarē bairo marĩ tuao joroque marĩ ásupi. Ni jĩcāũrē wapa jēnirĩcārō mano torea bairo marĩ átibojayupi. ²⁵ “Yũ macũ yucũpĩpũ cū cariarije jũgori camasā na carorije wapare na yũ masiriyobojagũ,” ĩ tũgoñañupĩ Dios. Bairi marĩ pũame tere masĩrĩ, Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuata, caroaro marĩ ĩmũetamasĩgarā yua marĩ cū canetōōrĩqũērē. Bairo átiri marĩ masĩōñami, Dios cañuũ cariape caácũ cū caānajē cũtiere. Bairi tunu tirũmũpũ macāāna roro na caátiere ĩñamicũā, cariapea yerijōrō catũgoñau ānirĩ, roro popiye na baio joroque na ápeyupi. ²⁶ Torea bairo āme cūārē cañuũ cariape cū caānajē cũtiere marĩ masĩōcōā niñami. Tore bairo cū caānajē cũtiere marĩ ĩñonemocōā ninucũñami, Jesucristore catũgousarārē ñe ũnie cawapa mánarē bairo na ānio joroque cū caáticōāninucũrĩjē jũgori.

²⁷ Bairi marĩ pũame marĩ majũ caroaro marĩ caátĩānie jũgori, “Dios cū cañajoro cañurā marĩ āniña,” marĩ caĩbotiomasĩpee maniña. Moisés ānacũ cū caátiroticũrĩqũē marĩ caátie jũgori mee caroarā marĩ āniña. Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuarije jũgori roque Dios pũame, “Cañurā mũjāā āniña,” marĩ ĩ masĩñami. ²⁸ Bairi yua, atore bairo marĩ ĩ yaparoetaya: “Ni jĩcāũ ũcũ Moisés ānacũ cū caroticũrĩqũērē cū caátipeyogamirĩjē jũgori mee, Jesucristo mena cū catũgoñatutuarije jũgori mena roque, ñe ũnie cawapa mácũrē bairo qũĩñagũmi Dios,” marĩ ĩ masīña.

²⁹ Bairi Dios pũame, ¿judío majā quetiupau jeto cū āniñati? ¿Aperā judío majā caāmerā nipetiro ati mũmũrecóo macāāna quetiupau mee mũjāārā cū ānicũti? ¿Yũra, ati mũmũrecóo macāāna cūārē nipetiro quetiupau majũ niñami! ³⁰ Jĩcāũā niñami camasā quetiupau. Apei maniñami. Cū, jĩcāũā niñami, ñe ũnie carorije wapa mánarē bairo marĩ ānio joroque caátimasĩ, Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuario jũgori. Tore bairo átinucũñami Dios na rupaure cayisetarotiricarā judío majā, o cayisetarotiena judío majā caāmerā cūā na caānierē ĩñapeoricaro mano jĩcārō tũnia. ³¹ Bairi yua, ¿Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuarije jũgori, Moisés ānacũ cū caroticũrĩqũē, wapa manorē bairo to tuao joroque marĩ áticũti? ¿Baietiya baiorpũ! Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuario jũgori tie Moisés ānacũ cū caroticũrĩqũē caroaro cariape tere marĩ átinemomasĩō joroque marĩ átiya.

¹ Āmerē mujāārē yu quetibujupa Abraham ānacū cū cabairiquere: Mujāā camasīrōrēā bairo cū puame marī judío majā yau caānijūgoricu āñupī. ² Cariapea Abraham ānacū caroaro cū caātiānie jūgori Dios puame, “Ñe ūnie cawapa mácūrē bairo mūrē ñiñaña,” cū caīrīqūē caāmata, Abraham ānacū puame, “Yu majū caroaro yu caātiānie jūgori yu netōwū,” ī botiomasībujioricūmi. Baiɾua, Dios cū caīñajoro tore bairo ī botiomasīētīmicūā, tore bairo ī botiobujioricūmi aperā camasārē. ³ Atore bairo puame ī quetibujuyupa Dios ya tutipɾ Abraham cū cabairiquere: “Abraham ānacū puame Dios cū caīrījērē caānorē bairo cariape tūgoyupi. Bairo cū cabairijere īñarī bero, Dios puame, ‘Ñe ūnie cawapa mácūrē bairo cū ñiñaña,’ īñupī,” ī quetibujuyupa.

⁴ Īcōñarī mujāārē yu quetibujupa mai: Jīcāū ūcū apeye ūnierē cū capaáta, bairoa wapa mano apeye ūnierē cū jorā mee átinucūñama. Cū capaarije wapa majū cū wapatirā átiyama. ⁵ Baiɾua, Dios puame paari majārē na cawapatirore bairo mee átinucūñami camasārē. Caroaro na caátie jūgori mee, cū mena na catūgoñatutuarije jūgori, ñe ūnie cawapa cūgoenarē bairo na īñanucūñami. Tore bairo na netōdnucūñami Dios, camasā na majū na caátie mena na canetōmasīētīmiatacūārē. ⁶ Tirūmɾɾu macācū David cūā yu caīrōrēā bairo īñupī: “Dios camasā na caátie īñarī mee, cū mena na catūgoñatutuarijere īñarī, ‘Cañurā ñe ūnie carorije cawapa cūgoena niñama,’ na īnucūñami Dios. Tore bairo cū caīrā puame butioro ɾseaninucūñama,” īñupī David ānacū cūā. ⁷ Atore bairo ī woatuyupi Dios ya tutipɾ:

“Noa ūna roro na caátie Dios cū camasiriyobojaricā ɾseanirī ñiñama.

⁸ Tunu bairo, ɾni ūcūrē, ‘Mɾ carorije wapa yu jēnietigɾ,’ cū caī puame cūā ɾseanirī niñami!” ī woatuyupi.

⁹ David ānacū cū cawoatucūrīqūē puame, ¿marī judío majā jetore marī cū caīquetibujū jūgoyeticūrīqūē to āniñati? ¿Aperā judío majā caāmerā cūārē na cū caīquetibujū jūgoyeticūrīqūē mee mujāārē to āniñati? Yɾa, nipetiroɾua catūgoñatutuarā, David cū caīquetibujūcūrīqūērēā bairo ɾseanigarāma. Merē torea bairo mujāārē jāā quetibujuaru. Dios puame Abraham, cū mena cū catūgoñatutuario īñarī, “Cañuɾ, ñe ūnie cawapa cūgoecure bairo mūrē ñiñaña,” qūīñupī. ¹⁰ ¿Diwatoaru Dios, “Cañuɾ niñami,” cū qūīñuparī Abrahārē? ¿Cū rupaɾ macāātōrē cayisetaricu cū caāno, o cayisetamácū cū caānoɾua, tore bairo cū qūīñuparī? Bairo cū caátirotiparo jūgoyeɾua tore bairo qūīñupī Dios. ¹¹ Bairi Abraham, Dios cū cū caīrījērē caānorē bairo cariape cū catūgoro beropu, cū rupaure cū yiseyupa. Tore bairo átirotiyupi Abraham, Dios mena cū catūgoñatutuarije jūgori cūrē ñe ūnie cawapa cūgoecure bairo cū cū cacūrījērē cū camasīparore bairo ī. Tore bairo cabairicu ānirī Abraham ānacū puame nipetiro na rupaɾ cayiserotiena nimirācūā, Dios mena catūgoñatutuarā cūārē na ñicū caānijūgoricu āñupī. Bairi Dios cūā torea bairo cariape cañurā ñe ūnie cawapa mánarē bairo na īñañami na rupaɾ cayiserotiena cūārē. ¹² Tunu bairoa marī judío majā marī rupaure cayisetarotiricā, Abraham ānacū cū rupaure cayisetamácɾɾua Dios mena cū catūgoñatutuaajūgoricarore bairo Dios mena catūgoñatutuarā majū ñicū cūā ācū baiyami.

La promesa se cumple por medio de la fe

¹³ Mai, Dios puame atore bairo qūīñupī Abrahārē: “Mɾ, bairi mɾ pāramērā cūārē ati yepare mujāā yu jogu mujāā caānipa yepa,” qūī jūgoyupi, Abraham puame caānorē bairo cariape Dios mena cū catūgoñatutuario jūgori. Cū caroticūrīqūērē caroaro cū caátie jūgori mee, cū mena cū catūgoñatutuarije jūgori roque tore bairo qūīñupī Dios. Bairi, “Ñe ūnie cawapa cūgoecure bairo caācū mɾ āniña,” qūīñupī Dios yua. ¹⁴ Dios puame, “Mujāārē yu juátinemogu,” cū caīcūrīqūērē, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē caāna jetore cū cacūrīqūē caāmata, Dios mena marī catūgoñatutuarije puame wapa manibujoro. Tunu bairoa Abrahārē, “Caroare mɾ yu jogu,” cū caīrīqūē cūā wapa mani yaparo etabujioricaro. ¹⁵ Bairi nipetiro camasā Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē caátipeyogamirā puame popiye na baio joroque Dios cū caátiparā niñama. Bairopua, tie roticūrīqūē camanicōāta, tiere cabaibotiorā cūā manibujorāma.

¹⁶ Bairo Abraham jūgori nipetiro cū pārāmerā caāniparārē Dios cū caīcūrīqūē caroaro caānicōānipeere ĩrā, Dios mena camasā na catūgoñatutuacōāno boya. Bairo ĩgu ñiña: Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē caātipeyogamirā jeto meerē, nipetiro Abrahārē bairo Dios mena catūgoñatutuarārē caroare na jogūmi Dios, na cū caīcūrīcārōrēā bairo. Bairo bairo Abraham ānacū p̄ame yua, marī nipetiro Dios mena catūgoñatutuarā ñicū caānacū majū nijūgoyupi. ¹⁷ Dios ya tutip̄ cūārē atore bairo ĩ quetibuj̄u woatuyupa: “Āmerē, mūrē nipetiro camasā poari ñicūrē bairo caācū majū m̄ ānio joroque m̄ yu ātiya,” ĩ quetibuj̄uyupa. Tere caī p̄ame ñiñami marī Quetiup̄u Dios, Abraham ānacū caroaro cariape cū catūgousaric̄u. Cūā ñiñami Dios cariacoatana na caānimitacūārē na yeri catio joroque caāc̄u. Tunu bairo apeye camānajē to caānimitacūārē, nipetirije caānierē caātijēñoric̄u ñiñami.

¹⁸ Mai, Abraham p̄ame cab̄c̄u ānirī cū capūnaacuti yutea to capeticōāmiatacūārē, Dios cūrē cū caīrīqūērē tūgoñatutua jānaesupi. Dios Abrahārē, “M̄ pārāmerā caāniparā, capāārā nigarāma,” cū cū caīrīqūērē caānorē bairo cariape tere cū catūgoñatutuarique jūgori nipetiro camasā poari ñicūrē bairo caācū majū ānijūgoyupi. ¹⁹ Cab̄c̄u cien cūmarī majū merē cacūgoū nimicūā, Abraham p̄ame dī r̄m̄u ūno Dios mena tūgoñatutua jānaesupi. P̄garār̄na cū n̄mo mena cab̄toa ānirī na cayasipee cūārē masīñupī Abraham. Bairo p̄garār̄na cab̄toa ānirī na capūnaa cutipee cūā mañupā. ²⁰ Dios cūrē cū caīcūrīqūērē p̄gani cārō, “Tore bairo āpeimi Dios,” ĩ tūgoñaesupi. Bairo ĩ tūgoñāētīrī yua, nemojāñurō roque Dios cūrē cū caīcūrīqūē mena tūgoñatutuanemoñupī. Diore cū basapeoyupi Abraham. ²¹ “Dios ȳre cū caīrīcārōrēā bairo ātimasīpeyocōāñami,” caroaro ñe ūnie r̄saeto ĩ tūgoñatutuacōāñupī. ²² Tore bairo cū catūgoñatutuario ĩñarī, Dios p̄ame Abrahārē, “Cañū ñe ūnie cawapa cūgoec̄ure bairo cū ñiñaña,” ĩñupī.

²³ Atie Dios, “Cañū, ñe ūnie cawapa cūgoec̄ure bairo m̄ ñiñaña,” cū mena cū catūgoñatutuario jūgori cū caīcūrīqūērē Abraham ānacū jetore ĩ quetibuj̄u cūesupa Dios ya tutip̄ure. ²⁴ Marī cūārē cū caīpeere tore bairo ĩ quetibuj̄u woatucūñupā. Bairo marī cūārē, “Cañurā, ñe ūnie cawapa cūgoenarē bairo m̄jāārē ñiñaña,” marī ĩ masīñami Dios, cū macū marī Quetiup̄u Jesucristo cariacoatac̄u cū caānimitacūārē cū cacatoric̄u mena marī catūgoñatutuario jūgori. ²⁵ Cūā, marī carorije wapa jūgori yuc̄p̄āip̄u riayupi. Bairo cariacoatac̄u nimicūā, tunu catiyupi, marī carorije wapa jūgori roro popiye marī cabaibujiopeere netōōḡu.

5

Libres de culpa

¹ Bairo marī p̄ame marī carorije wapare cū canetōōbojaricarā ānirī yua, jīcārōrē bairo Dios mena yerijōrō marī āniña. Tore bairo marī tuaya yua, marī Quetiup̄u Jesucristo yuc̄p̄āip̄u cū cariarique jūgori. ² Jesucristo mena marī catūgoñatutuario jūgori Dios p̄ame cū mena nocārō caroaro majū marī caānajē cutiānipeere marī cūñupī. Bairo tore bairo caroaro cariape marī ānicōā ninucūgarā. Bairo Dios cū caānajē cutie macāājērē marī cūā jīcā wāme ūno cacūgoparā ānirī marī ūseanicōā ñiña. ³ Apeyera tunu popiye baimirācūā, marī ūseaniña. Bairo popiye marī cabairo jūgori nemojāñurō Dios mena marī tūgoñatutuagarā. ⁴ Bairo marī catūgoñatutuario, Dios p̄ame, “M̄jāā, caroaro m̄jāā āp̄u,” marī ĩgūmi. Tere masīrī yua, marīrē caroaro cū caātipeere tūgoñarī, pairo marī ūseanicōā nigarā. ⁵ Bairo caroaro marīrē cū caātipeere marī catūgoña ūseaninucūrījē p̄ame marī ūsearitia joroque marī āperiya. Bairo merē Dios p̄ame marī yerip̄u marīrē cū camaicōāninucūrījērē ñe ūnie r̄saeto marī masīō joroque ātiyami, cū yeri Espiritu Santo marī cū cajoric̄u jūgori.

⁶ Mai, marī p̄ame roro marī caātie jūgori marī majūā tie wapare marī netōmasīēp̄u. Bairo marī canetōmasīēto ĩñarī, Dios cū cañabesejūgoyeticūrīcā r̄m̄u caetaro, Jesucristo p̄ame roque marī carorije wapare netōōḡu riayupi. ⁷ Ni jīcāū ūcū marī mena macāācū, apeī cū ȳre q̄iñamairī, “Mūrē na capajīaparo ūnorēā, ȳre na pajīāto,” caīmasī m̄cūmi. Bair̄na, cū yau cañū majū cū caāmata, tore bairo ĩ masībujioñmi. ⁸ Dios p̄ame roque nocārō majū marī cū cañamairījērē marī masīōñupī, Jesucristo marī cū

canetōōrīqūē jūgori. Marĩã, roro caátipairã marĩ caānimitacũārē, cū p̄ame yuc̄p̄ãr̄p̄a riacōásup̄i, marĩ carorije wapare netōōḡu.

⁹ Bairi marĩ p̄ame marĩ carorije wapare cū canetōōbojaricarã ānirĩ āme roquere yua atore bairo nemojãñurō marĩ ĩ masĩña: “Dios camasãrē cū cañabeseri r̄m̄u caño popiye cū caátiparã mee marĩ āniña,” marĩ ĩ masĩña, Jesucristo marĩ netōōḡu yuc̄p̄ãr̄p̄a cū cariarique jūgori. ¹⁰ Cajūgoyep̄ure mai, Diore caboena ānirĩ cū wapanarē bairo marĩ ām̄u. Bairo caña marĩ caānimitacũārē, marĩ mairĩ cū mena jīcārōrē bairo marĩ ānio joroque marĩ ásupi, cū macũ cū cariarique jūgori. Bairo cū caátana ānirĩ āme roquere nemojãñurō atore bairo marĩ ĩ masĩnemoña: “Jesucristo cariacōatac̄u nimicũã tunu cū cacatirique jūgori, cū canetōōparã majũ marĩ āniña,” marĩ ĩ masĩña yua. ¹¹ Atie cũārē marĩ ĩ masĩña: Dios mena marĩ ũseaniña, marĩ Quetiup̄a Jesucristo jūgori. Dios p̄ame cū macũrē yuc̄p̄ãr̄p̄a cū cariarotirique jūgori jīcārōrē bairo cū mena yeri jōrō marĩ ānio joroque ásupi.

Adán y Cristo

¹² Jīcãũ caũm̄u ati yepa caānijūgoric̄u Adán cawāmec̄u jūgori carorije átaje nijūgoyupa ati yepap̄ure. Bairo carorije átaje caānijūgoro bero yua camasã yasiyūgoyupa. Bairi nipetiro camasã carorije caána ānirĩ cayasiparã marĩ āniña. ¹³ Mai, camasã Moisés ānacũ cū caroticũrīqūērē na cacūgoparo jūgoyep̄ua merē carorije macãājērē átīcōājūgoyupa ati yepap̄ure. Bairo camasã roro na caátīānimitacũārē, Moisés ānacũ cū caroticũrīqūērē na cacūgoeto jūgori, cū cacũrīqūērē cabaibotiorārē bairo na ĩñaesup̄i Dios. ¹⁴ Bairo cabaimiatacũārē, Adán ānacũ cū caānijūgori r̄m̄up̄i nijūgoató Moisés ānacũ cū caāni yūteap̄u nituetayupa roro caána na cayasirije. Bairãp̄ua, Dios Adárē, “Ti yuc̄u rīcare ũgaeticōãña,” cū caĩcũrīqūērē bairo caānierē na cabaibotiorije jūgori mee yasiyupa camasã. Adán ānacũ carorijere caátijūgoric̄u majũ ãñup̄i. Jesús p̄ame roque caroa macãājērē ati yepap̄u cajeatījūgoric̄u majũ ãñup̄i.

¹⁵ Bairop̄ua, Adán roro cū caátaje mena quetibũj̄u cōñamasĩã mano caroa Dios camasãrē cū caátibojarique menarē. Bairo cabaimiatacũārē, jīcãũ caũm̄u roro cū caátijūgorique jūgori camasã capãārã yasiyupa. Apei jīcãũ caũm̄u Jesucristo jūgori wapa jēnirīcārō mano Dios camasãrē cū caátibojarique paio netōrō cañurījē nijūgoyupa. Nocārō camasã capãārārē caroaro cū caátipee nijūgoyupa. ¹⁶ Bairo cabaimiatacũārē, jīcãũ caũm̄u roro cū caátaje mena quetibũj̄u cōñamasĩã mano caroa Dios camasãrē cū caátibojarique menarē. Bairo cabaimiatacũārē, Adán jīcãũ caũm̄u caānijūgoric̄u jīcã wāmea Diore roro cū cabaibotiorique jūgori nipetiro camasã carorije cawapa cūgorã jeto tuayama. Bairo na catuamiatacũārē, camasãrē na ĩñamairĩ ñe ũnie cawapa cūgoenarē bairo na ĩñañami Dios nipetiro cū mena catūgoñatutuarĩ majārē, capee wāme majũ cūrē cabaibotioricarã na caānimitacũārē. ¹⁷ Mai, jīcãũ caũm̄u roro cū caáticũjūgorique jūgori nipetiro camasã mena ānicōãñupã baiyasirique. Bairo caña ānirĩ nemojãñurō atore bairo marĩ ĩ masĩña: “Dios nipetiro camasãrē nocārō paio na ĩñamairĩ wapa jēnirīcārō mano, ‘Caroarã ñe ũnie cabuic̄up̄erārē bairo m̄jãã ñiñaña,’ cū caĩrīcārã p̄ame ũm̄recóop̄u caroaro majũ ānicōã ninucũgarãma Jesucristo jīcãũ jūgori,” marĩ ĩ masĩña.

¹⁸ Bairi Adán roro cū caátaje jūgori nipetiro camasã cabuic̄unarē bairo na tuo joroque ásupi. Jesucristo p̄ame roque caroaro cariape ác̄u, cū cariarique mena nipetiro cabuimánarē bairo tuamasicōã ninucũñama. ¹⁹ Bairo ĩḡu ñiña: Jīcãũ caũm̄u Diore cū cabaibotiorique jūgori capãārã camasãrē rorije caánarē bairo na ĩñañami Dios. Apei p̄ame roque Diore cū catūgousarique jūgori capãārã camasãrē caroarã ñe ũnie cawapa mánarē bairo na ĩñañami Dios.

²⁰ Apeyera tunu Moisés ānacũ mena cũñup̄i Dios cū caroticũrīqūērē, nipetiro camasã tocānacã wāme roro na caátiere na camasĩparore bairo ĩ. Bairo tie cū cacũrīqūērē masĩmirãcũã, nemojãñurō carorije macãājērē átinemoñupã. Bairo camasã na cabaimiatacũārē, Dios p̄ame nemojãñurō na ĩñamainemocōã jūgoyec̄usup̄i. ²¹ Roro marĩ caátie wapa jūgori marĩã nipetiro camasã cabaiyasiparã jeto marĩ āniña. Bairo cabaiyasiparã

marĩ caānimitacũārē, Dios p̄ame caroaro marĩ cũ caátie jũgori caroarã ñe ũnie cawapa cũgoenarē bairo marĩ ãnio joroque ásupi. Bairo átiri yua, yeri p̄una capetietie cũārē marĩ joyupi marĩ Quetiupau Jesucristo jũgori.

6

Muertos respecto al pecado pero vivos en Cristo

¹ Bairi yua, yu cañatajere tũgori bero, ¿dope marĩ caáto to ñucuti? “Dios p̄ame nemojãñurõ marĩ qũñamaiáto,” ñrã, ¿nemojãñurõ carorije macãājērē marĩ átinemocõácuti? ² Tore bairo marĩ áperigarã. Merē marĩã, roro átiānajērē cajānamajũcõārĩcārã marĩ ãniña. Bairo caāna ãnirĩ, ¿dope bairo tunu carorije macãājērē marĩ átiāninemobujiocuti? ³ ¿Atore bairo mujãã masĩētĩñati? Mujãã masĩrã. Mujãã p̄ame Jesucristo yarã ãnigarã na mujãã cabautiza rotirica rũmu caāno atore bairo mujãã tuayupa: Jesucristo yucupãĩpu cariaricure bairo caāna mujãã tuayupa, Dios cũ caññajoro. ⁴ Bairi mujããrē na cabautizari rũmu Jesucristo mena cayaecoricarãrē bairo baimirãcũã, tunu cũ mena Dios cũ cacatioricarãrē bairo mujãã baiyupa. Bairo cũ mena cacatiricarãrē bairo caāna ãnirĩ caroarã cawãma yericuna mujãã tuayupa yua. Tore bairo marĩ ásupi cũ macũrē Dios nocãrõ caroaro cũ caátimasĩrĩjē jũgori.

⁵ Jesucristo mena marĩ caānicõãmata, cariapea cariaricupu nimicũã, tunu cũ cacatiricarorea bairo marĩ cũã cacatinemoparã marĩ ãnigarã. ⁶ Bairi, bairo marĩ masĩña: Marĩã, cajũgoyepure roro marĩ caátĩānimirĩqũērē Jesucristo cũ cariarique jũgori yucupãĩpu papaturericarore bairo baiyupa Dios cũ caññajoro. Dios p̄ame ati rupau mena roro camasã na caátĩānigarije to yasio joroque ñ, bairo ásupi Jesús. Bairi ãmerē roro átiānajērē cañnotamasĩēnarē bairo marĩ baietiya. ⁷ Ni jĩcãũ ũcũ baiyasiri bero, cũ rupau roro caátigamirĩqũērē átinemoētĩñami.

⁸ Bairi, bairo marĩ ñ tũgoñacõã niña: Jesucristo mena cariaricarãrē bairo caāna ãnirĩ, cũ caátore bairo marĩ átigarã. Cariaricu nimicũã catitunurĩ ãmurecõopu cũ caátátore bairo marĩ cũã riamirãcũã tunu catitunurĩ ãmurecõopu marĩ ágarã. ⁹ Tunu atore bairo marĩ masĩnemoña: Jesucristo riari bero catitunurĩ ãmurecõopu ãcũ pũgani cãrõ tunu rianemoetigumi. Di rũmu ũno riarique cũ ãmuetæto. ¹⁰ Jĩcãnia riajãnañupĩ, marĩ carorije wapare netõõgu. ãmerē yua, catiri bero Dios mena caroaro ãnicõã ninucũñami. ¹¹ Bairi ãmerē yua, mujãã p̄ame tirũmũpu roro mujãã caátĩānajērē cacũmajũcõārĩcārãrē bairo tũgoñaña. Cariacoatana ãnana carorijere na caátimasĩētõrēã bairo mujãã cũã tiere tũgoñsanemoeticõãña. Jesucristo mena caāna ãnirĩ, mujãã caátĩānipeere Dios cũ caborore bairo jeto átiānicõãña.

¹² Bairo bairi yua, mujãã p̄ame ati rupau butioro roro mujãã caátiganucũrĩjērē mujãã majũrē átiñĩtirotieticõãña. Roro marĩ rupau caátiganucũrĩjērē tũgoñaenarē bairo tiere tũgoñanetõcõãña. ¹³ Marĩ caññarĩjē, marĩ cabũsrĩje nipetirije marĩ rupau macãājē mena roro marĩ áperigarã. Bairo roro átajere átato ũnorēã, Dios cũ caborore bairo caroa macãājē p̄amerē marĩ átiānigarã. Riacoati tunu cacatiricarãrē bairo caroa macãājērē marĩ áticõã ninucũgarã. ¹⁴ Bairi yua, ãmerē roro átiānajē mujãã catũgoñarĩjē mujãã netõñucãētĩgaro. ãmerē yua, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũērē carotiecocõãna mee mujãã ãniña. Dios p̄ame roque mujããrē mairĩ, caroaro mujãã rotiyami mujãã yerĩpu. Bairo cũ mena mujãã cañnoi, carorije átaje mujããrē ãmuetæetiya.

Un ejemplo tomado de la esclavitud

¹⁵ Bairi yua, yu cañatajere tũgori bero, ¿dope marĩ caáto to ñucuti? ¿Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũērē carotiecocõãna mee, Dios yayere cañroarã ãnirĩ carorije macãājērē marĩ átinemocõãnicuti? Tore bairo marĩ áperigarã. ¹⁶ Caroaro mujãã masĩña merē atiere: Mujãã p̄ame apei cũ carotirore bairo mujãã caáticõãmata, cũrē capaabojacoteri majã majũ jããrã mujãã baiya. Cũã, mujãã quetiupare bairo tuau baiyami. Torea bairo carori wãmerē mujãã caáticõãmata, tie carorijere caátirotiēcocotenucũrã majũ mujãã tuaya. Dios cũ carotirore bairo marĩ caáticõãmata roque, cũrē capaacoterãrē bairo marĩ ãnigarã. Bairo cũ carotirore bairo ána carorijere átato mano marĩ ãnigarã. ¹⁷⁻¹⁸ Mai,

mujãã p̄ame cajũgoyep̄re carorijere áticõã ninucũrã tiere caẽnotamasĩena majũrẽ bairo mujãã baiyupa. Cabaimirĩcãrã ãmerẽ yua aperã Jesucristo yaye quetire mujãã na caquetibujuro tũgori, mujãã yerip̄u tiere mujãã tũgousajũgoyupa. Bairi Jesucristo jũgori roro átajere caẽnotamasĩrã ãnirĩ caroa macããjẽ majũrẽ mujãã átiãnicõã jũgoyupa. Bairo mujãã caãnajẽ cõtiere tũgoñarĩ, yu p̄ame Diore, “Mu ñujãñuã,” cũ ñinucũña. ¹⁹ (Bairãp̄ua mai, catũgoñatutuawẽp̄uẽna mujãã caãnoi, camasã na cabairijere icõñarĩ mujãã yu quetibujuya.) Mujãã p̄ame cajũgoyep̄re mujãã caĩñarĩjẽ, mujãã cabusurije nipetirije mujãã rupau macããjẽ mena roro átiãnajẽrẽ mujãã átiãñupã. Bairo roro átajere átato ùnorẽã, ãme roque Dios cũ caborore bairo caroa macããjẽ p̄amerẽ átiãña. “Cũ mena caãnimajũcõãrã ãnirĩ nemojãñurõ cũ caborore bairo marĩ átigarã,” ĩ tũgoñarĩ caroaro áticõã ninucũña.

²⁰ Mai mujãã, cajũgoyep̄re roro caáticõãna ãnirĩ tie carorijere caáticotenucũrã majũ mujãã ãñupã. Bairo caãna ãnirĩ ñe ùnie caroa macããjẽrẽ mujãã átiga tũgoñamasĩẽsupa. ²¹ ¿Cajũgoyep̄re roro mujãã caátĩãnajẽ mena ñe ùnie caroare mujãã bócarĩ? Mujãã bócaesupa. Tiere tũgoñamasĩrĩ yua, ãmerẽ mujãã bobotũgoñaña. Roro mujãã caátaje wapa peero yasiricarop̄u roro mujãã baibujioyupa. ²² Bairo baibujiomirãcũã, ãmerẽ yua roro mujãã caátiganucũrĩjẽrẽ eñotamasĩrĩ, Dios cũ caátirotirore bairo caroa macããjẽ p̄amerẽ mujãã átijũgoyupa. Tie roque wapacutiya mujããrẽ. Bairi nemojãñurõ cũ caborore bairo mujãã caápata, cũ caátĩãnirotirijere caãna majũ mujãã tuaya. Bairo mujãã caáticõãninucũata yua, yeri capetieti p̄unarẽ mujãã joḡmi Dios. ²³ Bairi roro camasã caátipairã na yaye wapa peerop̄u caápárã ñiñama. Dios marĩrẽ cũ cajorije p̄ame roque yeri capetietie ñiña. Jesucristo marĩ quetiupau jũgori wapa jẽnirĩcãrõ mano tiere marĩ joyami.

7

Un ejemplo tomado del matrimonio

¹ Yu yarã, yu bairãrẽ bairo caãna, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ mujãã masĩña. Tie p̄ame ati yepap̄u mai marĩ cacatiãno, marĩrẽ tutuaro rotirore bairo marĩ átiya. Marĩ cariaro bero roque, tiere carotiecoena marĩ tuacõãña yua. ² Mai, icõñarĩ mujãã yu quetibujura: Jĩcãõ ùcõ camanap̄uc̄uco, cawãmojiyarico cõ caãmata, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ caĩquetibujuro jũgori cõ manap̄re cõ capitiro maniña. Cõ manap̄u cũ cariaro bero roquere yua, na cawãmojiyamirĩqũẽ peticoaya. Bairi yua, Moisés ãnacũ, “Mu manap̄re cũ pitieticõãña,” cũ caĩroticũrĩqũẽrẽ carotiecocõãcõ mee tuayamo. ³ Bairi tunu cõ manap̄u cũ cacatimiatacũãrẽ, apeĩ caĩm̄u mena cõ caãmata, roro áco átiyamo. Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cabaibotiore bairo baiyamo. Bairo caãcõ nimiocũã, cõ manap̄u cũ cariacoopata roque, Moisés ãnacũ, “Mu manap̄re cũ pitieticõãña,” cũ caĩroticũrĩqũẽrẽ carotiecocõãcõ mee tuayamo. Bairi apeĩ caĩm̄u mena wãmojiyari cõ caãmata, carorije áco mee átiyamo.

⁴ Yu yarã, yu bairãrẽ bairo caãna torea bairo mujãã cũã Jesucristo cũ cariarique jũgori ãmerẽ yua Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ carotiecocõãna mee mujãã ãniña. Bairi jĩcãõ cõ manap̄u cũ cariaro bero apeire camanap̄uc̄ucore bairo catuarã ãnirĩ, apeĩ yarã majũ mujãã tuaya yua. Bairi mujãã ãmerẽ Jesucristo cariacoopamirĩcũ tunu cacatiricũ yarã majũ roque mujãã ãniña. Bairo caãna ãnirĩ caroa átaje tocãnacã wãmerẽ mujãã átiãnigarã. ⁵ Cajũgoyep̄re mai marĩ cajesorije ùnie carorijere marĩ ññaugaripeanucũwũ. Bairo caĩñaugaripearã ãnirĩ Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ tũgori bero tie roticũrĩqũẽrẽ marĩ baibotiojũgowũ. Bairo tiere cabaibotiorã ãnirĩ nemojãñurõ tutuaro carorijere marĩ áp̄u. Bairo carorijere ána yua, peerop̄u cayasiránã majũrẽ bairo marĩ baimiwũ. ⁶ Cajũgoyep̄re Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ carotiecorã majũ marĩ ãnimiwũ. ãme roquere yua, Jesucristo mena ãnirĩ tie rotiriquere carotiecorã mee marĩ ãniña. Bairo caãna ãnirĩ Dios cũ caborore bairo caroa macããjẽ p̄amerẽ marĩ átiãnijũgomasĩña, Dios, Espiritu Santore marĩ yerip̄u cũ cajoro jũgori. Bairo Moisés ãnacũ cũ cawoaturiquere marĩ catũgousaro jũgori mee, cawãma yeri marĩ cacũgoro jũgori roque Dios cũ caborore bairo marĩ átiãnimasĩña.

El pecado que está en mí.

⁷ Bairi Moisés ānacū cū caátiroticūrīqūē, “Carorije niña,” ¿marī ĩrāati? Bairo marī ĩētīgarā. Tie rotirique camanicōāta, “Үна, carorije caácsu yu āniña,” marī tocānacāp̄p̄na marī ĩ tūgoña masīētībujioricarā. Mai, jīcā wāme roticūrīqūē macāājērē yu quetibuj̄p̄ra: “Aperā yayere ĩñaugaripeaeticōāña,” ĩ quetibuj̄p̄ya. Tie roticūrīqūē camanicōāta, “ĩñaugaripearique, carorije niña,” marī ĩ masīētībujioricarā. ⁸ Bairi Moisés ānacū cū caroticūrīqūē caāno jūgori yua, marī rupaup̄p̄ rorije marī caátigarije caānie p̄ame tocānacā wāme roro átajere nemojāñurō marī átinemo joroque baiyupa. Tie roticūrīqūē camanicōāta roque, carorije p̄ame camanierē bairo tuabujioro. ⁹ Mai, roticūrīqūērē masīēcūp̄ū yu caāna yuteare cacatimajūūrē bairo yu ānimiwū. Cabero tie roticūrīqūērē yu camasīrō bero yu rupaup̄p̄ rorije yu caátigarije caānie p̄ame āninemoñupā. ¹⁰ Bairo caátiecou ānirī peerop̄p̄ yu cayasipeere merē yu masīwū. Bairi tie rotirique jūgori camasārē Dios mena caroaro na catuabujioraro ũnorēā, yu p̄amerē carorije wapa cacūgoure bairo yu tuao joroque yu áp̄u. ¹¹ Үн majū yu tūgoña mawijiyupa. “Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē yu átipeyocōāgn,” ĩ tūgoñamicūā, yu rupaup̄ rorije yu caátigarije caānie jūgori tiere yu átipeyomasīēp̄ū. Bairo átipeyomasīētīrī, carorije cawapac̄p̄ peerop̄p̄ cayasipaure bairo yu tuamiñupā.

¹² Bairi atore bairo marī ĩ yaparoya Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē: Tie cañurījē majū niña bairop̄na. Tocānacā wāme roticūrīqūē caroaro cariape quetibuj̄arique cañurījē niña. ¹³ Toroquere Moisés ānacū cū caroticūrīqūē cañurījē nimirōcūā, ¿nopēirō tie jūgori marīrē carorije cabuicunarē bairo marī tuao joroque to ásupari? Tie jūgori mee tore bairo marī baiwū. Marī carorije jūgori carorije wapacunarē bairo marī tuao joroque marī áp̄u. Bairo bairo tie rotirique caroa macāājērē masīrī bero yua, roro marī rupaure caátiganucūrījē p̄amerē, “Tie carorije átaje majū niña,” marī ĩ tūgoñamasījūgowū. Bairo ĩ tūgoñamasīrī, peerop̄p̄ cayasicoabujiorārē bairo marī caānajē cūtie cūārē marī masīwū.

¹⁴ Bairi atore bairo marī masīña: Moisés ānacū cū caroticūrīqūē p̄ame Dios cūrē cū caquetibuj̄cūrīqūē majū niña. Bairi cañurījē majū niña. Үн rupaup̄p̄ rorije yu caátigarije cacūgon ānirī yu p̄ame roque carorije macāājērē caáticōāninucūū yu āniña. ¹⁵ Үна, yu caátigarije caroa ũnierē yu áperinucūña. Apeye carorije caátiamanipee ũnie p̄ame roquere yu átinucūña. Bairo yu caátinucūrījērē dope bairo ñi masīētīña. ¿Dopēī tore bairo yu átibauc̄ti? ¹⁶ Үн caátigaetie p̄amerē ácu, atore bairo yu masīña: “Moisés ānacū cū caroticūrīqūē cañurījē niña,” ñi masīña. ¹⁷ Bairi āmerē yu majū tie carorijere yu áperiya. Үн yeri yu catūgoñarījēp̄u carorije macāājē átaje nicōāña. Tie p̄ame roro yu átīāninucūō joroque yu átiya. ¹⁸ Bairi caroa macāājērē átigamicūā, yu átijātietiya. Bairo átijātietiri atore bairo ñi masīña: Үн rupaup̄ mena roro yu caátigarijere yu caápata, petoaca ũno caroa macāājē manimajūcōāña. ¹⁹ Үна, yu caátigarije caroa ũnierē yu áperiya. Apeye yu caátigaetie p̄ame roquere yu átinucūña. ²⁰ Үн caátigaetie p̄amerē ácu, atore bairo yu masīña: Үн majū tie carorijere yu áperiya. Үн yeri yu catūgoñarījēp̄u carorije macāājē átaje nicōāña. Tie p̄ame roro yu átīāninucūō joroque átiya.

²¹ Atore bairo jeto yu baicōā ninucūña: Caroa macāājērē átiganucūmicūā, rorije átaje p̄ame jetore yu áticōā ninucūña. Carorije p̄ame yu ānijūgoyec̄tinucūña. ²² Үн majūp̄na, Dios cū caroticūrīqūērē yu bomajūcōāmiña. ²³ Bairi atiere yu masīña: Үн catūgoñarījē mena caroa macāājērē yu átigamiña. Bairo yu caátigamiatacūārē, yur̄p̄re niña caroaro yu caátigatūgoñarījērē ēñotarore bairo yure caátinucūrījē. Bairi yu majū rupaup̄ mena carorijere tutuaro yu átiganucūña. Bairo yur̄p̄re caāno jūgori carorijere yu átijānamasīētīña.

²⁴ Bairo carorije macāājērē caáticōāninucūū ānirī, ¡b̄utioro roro yu tūgoñarīqūē paiya! Peero caūpetietop̄p̄ caápáu yu āniña. ¡Tame, roro majū yu tām̄uoc̄p̄u! Bairi, ¿ni ũcū majū carorije yu rupaup̄p̄ cacūgon yu caānie wapare yu cū netōōbujioc̄ti? ²⁵ Dios p̄ame Jesucristo mena yu catūgoñatutuario jūgori, yu carorije wapare yu netōōḡm̄i. Bairo cū caátipeere tūgoñarī, “Мн ñujāñuña,” cū ñinucūña. Bairi atore bairo ñi yaparoya yu

cabairijere: Dios cū caroticūrīqūērē, cū cabororea bairo yu caátiyea niña. Baimicūā, yua, ati rupau caācū ānirī roro átaje yurpue caāno jūgori carorije yu caátiyea cūā āno bairopua.

8

La vida conforme al Espíritu de Dios

¹ Bairi Dios pūame noa ūna Jesucristo mena caānarē, “Mujāā buicutiya,” di rūmū ūno na īreetigūmi. ² Jesucristo jūgori Espiritu Santo cawāma yeri catiriquere cajou pūame roro marī caátaje wapare cabuicuperārē bairo marī ānio joroque marī ásupi. Tunu bairoa peeropu marī cayasirábujiopue cūārē marī netōōñupī. ³ Marīā, rorije caátianinucūrā marī caāno jūgori, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē marī caátiyomasīpee mañupā. Tie roticūrīqūē jūgori marī carorije wapare marī canetōmasīētīmiatacūārē, Dios pūame roque marī carorije wapare netōōgu, cū macūrē ati yeparu cū joyupi. Cū macū pūame marī roro caátipairā marī carupaucutorea bairo ati rupau cacūgoū āñupī. Ti rupau mena riari marī carorije wapa caānierē merē reepeyocōāñupī. ⁴ Tore bairo marī ásupi Dios, cū camasīōrījē jūgori marī pūame cū carotirore bairo marī caátiyomasīparore bairo ī. Bairi marīā, āmerē yua ati rupau mena roro marī caátiganucūrōrē bairo marī átiāmerigarā. Espiritu Santo cū caátirotirore bairo jeto roque caátianiparā majū marī āniña.

⁵ Tocānacāñpua camasā ati rupau mena roro caátinucūrā pūame, ti rupau roro na caátie jetore átiāniganucūñama. Aperā, Espiritu Santo cū carotirore bairo caátinucūrā roque, cū caborije cañurījē pūamerē átiāniganucūñama. ⁶ Noa ūna ati rupau mena roro caátianinucūrā pūame tore bairo na caáticōānincūata, peero yasiricaropu ágarāma. Aperā, Espiritu Santo cū caborije cañurījē ūnie pūamerē caátianinucūrā roque tocānacā rūmua Dios mena yerijōrō ānicōā ninucūgarāma. ⁷ Noa ūna ati rupau mena roro caátianiganucūrā pūame Dios cū carotirore bairo átiānimasīgaetiyama. Bairi Dios pesuare bairo caāna majū tuayama. ⁸ Bairi tore bairo ati rupau mena roro caátianinucūrā pūame di rūmū ūno Dios cū cañajesorije ūnierē áperimajūcōāñama cū cañajoro.

⁹ Mujāā roque āmerē, na rupau caborore bairo caátianinucūrā na caátianinucūrōrē bairo mujāā átiāmeriña. Espiritu Santo cū camasīōrījē jūgori roque cū caátirotirore bairo jeto mujāā átiānincūñama. Tore bairo mujāā átiānincūgarā, caānorē bairo Espiritu Santo Dios Yeri majū mujāā yeripū cū caāmata. Tunu bairoa Jesucristo cū cajou Espiritu Santo majūrē ni ūcū cū yeripū cacūgoecu pūame Jesucristo yau mee niñami. ¹⁰ Ati rupau, roro marī caátinucūrī rupau pūame caboapa rupau niña. Bairo caboapa rupau caānimiatacūārē, Jesucristo marīpūre cū caāmata, Dios pūame cañurā ñe ūnie cawapa mánarē bairo marī ānio joroque átiyami. Bairi marī rupau caboamiatacūārē, marī yeri pūame mūrecóropu caticōā ninucūgaro. ¹¹ Dios Yeri Espiritu Santo, Jesucristo cariaricpūre tunu cū catio joroque caátacu pūame marīpūre cū caāmata, marī rupau cayasiro bero tunu ti rupaure catio joroque átigūmi. Espiritu Santo marīpūre cū caānoi, cū camasīrījē mena tore bairo marī átigūmi.

¹² Bairi yu yarā, yu bairārē bairo caāna, marī yeripū Espiritu Santo cū caāno jūgori ati rupau mena roro marī caátiganucūrījērē áperirotiya. Espiritu Santo cū carotirore bairo pūame roque átirotiya. ¹³ Ati rupau mena roro mujāā caátiganucūata, peeropu mujāā yasigarā. Baimirācūā, tie carorijere Espiritu Santo cū camasīōrījē jūgori mujāā caátijānaata roque, mujāā caticōā ninucūgarā.

¹⁴ Nipetiro Espiritu Santo cū camasīōrījē jūgori cū carotirore bairo caátiusarā pūame Dios pūnaa majū niñama. ¹⁵ Dios, Espiritu Santore marī cū cajoroī, paacoteri majā na quetiupaure cauwirā na cabairore bairo marī baietiya. Dios pūame marīrē cū pūnaa marī ānio joroque átigayami. Cū, Espiritu Santo marī cū cajūgomasīōrījē jūgori marī Pacu Diore, “Caacu,” cariape cū marī ī masīña. ¹⁶ Espiritu Santo pūame marī yeri marī catūgoñarījēpu, “Dios pūnaa majū marī āniña,” marī ī tūgoñao joroque átiyami. ¹⁷ Bairo cū pūnaa caāna ānirī Dios, cū pūnaarē, “Caroare mujāā yu jogu,” nipetiro cū cañrīcārōrē bairo marī cūgopeyogarā. Jesucristo jūgori tiere marī cūgogarā. Jesucristo cū carotirore

bairo marí caátie jūgori marĩrē roro na caápara, cū mena ʘmurecórʘ caroaro caānorʘ caroaro marí ānicōā ninucūgarā.

La gloria que ha de venir

¹⁸ Ati yeparʘ āna, roro popiye marí cabainucūrjē mena quetibʘjʘ cōñamasĩa mano ʘmurecōo caroaro caānorʘ caroare Dios marí cū cajopee menarē. Bairo ati yeparʘ roro popiye baimirācūā, cabero caroaro majū marí ānicōā ninucūgarā Jesucristo mena yua.

¹⁹ Nipetirije ati ʘmurecōo macāājē Dios cū caqūēnorīqūē pʘame camasā pajutiricaro mano apeye ũnierē na cacoterore bairo coterō baiya. “Ānoa yʘ pūnaa niñama,” Dios cū caĩpa rūmʘ caetaparore coterō baiya. ²⁰⁻²¹ Caānijūgorʘ Dios cū caqūēnorīqūē nipetirije caroa cañurjē ānijūgoyupa. Cabero ati yepa macāājē roye tuapeticoasupa. Ati yepa to majūā roye tuaesupa. Adán cū cabaibotiorijere iñarí, Dios pʘame roque nipetirije to roye tuo joroque ásupi. Bairi nipetirije ati yepa macāājē cayasipee majū tuayupa. Bairo cayasipee caāniamiatacūārē, caberʘ Dios pʘame tiere caroaro wasoagʘmi tunu. Bairo ti rūmʘ caetaro cū pūnaarē cawāma rupau cū cawasoaparorea bairo ati ʘmurecōo macāājē cū caqūēnorīqūē cūārē cawāma jeto wasoacōāgʘmi. Bairo cū caáto, tirūmʘ cū caátijūgoricarore bairo caroaro nigarō tunu. Pʘgani roye tuaetigarō yua.

²² Bairi atore bairo marí masĩña: Ati ʘmurecōo macāājē nipetirije Dios cū caqūēnorīqūē pʘame, jĩcāō carōmio pūnaa cʘtigo popiye cō canetōrōrē bairo tie cūā roro popiye netōrō baiya. ²³ Tie ati ʘmurecōo macāājē jeto mee roro popiye netōrō baiya. Marí cūā torea bairo popiye marí bainucūña. Bairo caāna nimirācūā, merē caānijūgoro Espíritu Santore Dios cū cajoricarā majū marí āniña. Popiye netōrō marí ānicoteya mai ape rupau, rorije cacūgoeti rupaure, marí, cū pūnaarē cū caĩrĩcārōrēā bairo Dios cū cawasoaparo jūgoye. ²⁴ Jesucristo mena marí catūgoñatutuario jūgori marí netōñupĩ Dios. Bairi caberʘ marí rupaure cū cawasoapeere caānorē bairo cariape marí tūgoñatutuacoteya. Ni jĩcāñ ũcū dise ũnie cū cacoteriquere merē cū caĩñaata, tiere cotenemoetiyami. Marí caĩñarĩqūēpʘ caāmata, dope bairo merē iñarĩqūēpʘ cotemasĩa mano. ²⁵ Bairi marí caĩñaetiere mai cacoterā ānirĩ tiere pajutiricaro mano marí cacotetūgoñarō ñuña.

²⁶ Marí pʘame Diore caroaro cariape caānorē bairo cū marí jēnimasĩ peyoetinucūña. Bairo cajēnipeyomasĩēna marí caānoi, Espíritu Santo pʘame marí juátinemonucūñami. Bairi marí caátianipeere marí jēnibojayami cū yaye busurique mena. Tie busurique pʘame camasā busurique mena cabusujēñomasĩa manie niña. ²⁷ Dios pʘame roque marí yeri marí catūgoñarĩjērē caĩñabesemasĩ ānirĩ Espíritu Santo marí cū cajēnibojarijere cariape tūgomasĩñami. Dios cū caborore bairo Espíritu Santo pʘame, marí, cū yarārē marí jēnibojanucūñami.

Más que victoriosos

²⁸ Atore bairo marí masĩña: Nipetiri wāme caroa, o popiye marí cabainucūpeere marí cūñupĩ Dios, marí, cūrē camairā cū caborore bairo caroaro marí caátianimasĩparore bairo ĩ. Tore bairo marí cūñupĩ Dios marí, cū cabesericarā, cū cabojūgoricarorea bairo catūgousarārē. ²⁹ Dios merē caānijūgoripaurʘa marĩrē iñabeseri, “Ānoa caāniparā yʘ pūnaa majū nigarāma,” ĩcūcōāñupĩ. Cū macū cū caānierē bairo marí caānierē boʘ, bairo ĩcōā jūgoyupi. Bairi tunu cū macūrē, nipetiro cū mena catūgoñatutuarā jūgocʘre bairo cū caānierē boʘ, bairo ĩ jūgoyeticūcōāñupĩ Dios. ³⁰ Caānijūgoripaurʘa merē cū yarā cū caānirotiricarā marí caānoi, cū pūnaa caāniparārē marí beseyupi. Bairo cū cabesericarā marí caānoi, “Ñe ũnie cabuimána, cañurā niñama,” marí ĩ iñañami. Bairo cū caĩ iñarā marí caānoi, caroaro majū cū caānajē cʘtie macāājērē marí cūā jĩcā wāme ũnorē marí cūgoo joroque ásupi.

³¹ Bairo tie caroa queti majūrē tūgoñarĩ, atore bairo marí tūgoña masĩnemoña: Dios cū caĩñamaicoterā marí caānoi, noa ũna aperā marĩrē caĩñaterā nimirācūā, roro marí átiyaparoetiyama. ³² Dios cū macū caānimajūūrē cū riaroti joyupi ati yeparʘre, marí nipetiro marí carorije wapare netōgʘ. Marí mairĩ, “Cū yʘ joetigʘ yʘ macūrē,” ĩēsupĩ. Bairo caátacʘ majū ānirĩ nipetirije caroaro marí caānajē cʘtipee cūārē marí

jomajũcõãgũmi. ³³ Dios roque, “Ãnoa ñe ùnie cawapa cũgoena niñama,” marĩ, cũ cabesericarãrẽ marĩ ĩ masĩñami. Bairi ni jĩcãũ ùcũ, “Ãnoa, cañuena niñama,” marĩ ĩ bũsujãmasĩcũmi. ³⁴ Mai, atore bairo niña: Jesucristo pũame yucũpãĩpũ marĩ carorije wapare netõõbojagũ riayupi. Bairo riacoamicũã, tunu nemo catiyupi Dios cũ camasĩrĩjẽ jũgori. Bairo catiri bero ãmerẽ yua, cũ pacũ cũ carotimasĩrĩpau cariape nũgõãpũ ruiiri, marĩ yaye cañipeere jẽnibojau átiyami cũ pacũ Diore. Bairi ni jĩcãũ ùcũ, “Ãnoarẽ na yaye wapa popiye na baio joroque na átirotiya,” marĩ, Dios cũ cabesericarãrẽ marĩ ĩ bũsujãmasĩcũmi. ³⁵ Jesucristo marĩrẽ cũ camairĩjẽrẽ ni jĩcãũ ùcũ ãnotamasĩcũmi. Tunu bairoa popiye marĩ cabairije, o marĩ causeariti tũgoñarĩjẽ, o aperã Jesucristo yarã marĩ cañnie jũgori roro marĩrẽ na caátie to cañniamiatacũãrẽ, Jesucristo pũame marĩrẽ maicõã ninucũñami. Tunu bairi marĩ caũariarije, marĩ cajutii bopacarije, o cauwiorije watoa marĩ cañnie, o aperã marĩrẽ na capajĩãgarije cañniamiatacũãrẽ, Jesucristo pũame marĩ maicõã ninucũñami. ³⁶ Dios yaye quetire woarica tutipũ cũã atore bairo ñña cũ yarãrẽ: “Dios, mũ yarã jãã caãno jũgori tocãnacã rũmũa jããrẽ pajĩãrĩcãrõ uwioro jãã átinucũñama.

Ovejare pajĩãgarã, narẽ pajĩãrĩcãrõpũ na cajeánarẽ bairo jãã cũãrẽ roro jãã átinucũñama,”

ĩ quetibũju woatuyupa Dios ya tutipũ.

³⁷ Bairo roro netõõ marĩ cabairije cañniamiatacũãrẽ, marĩ pũame Jesucristo marĩrẽ camai cũ cajũátie jũgori roro marĩ cabainucũrĩjẽrẽ netõnucãrĩ jõpũame tiere tũgoñaenarẽ bairo marĩ tũgoñanetõcõãgarã. ³⁸ Bairi ñe ùnie rusaeto atore bairo ñi tũgoñatutuacõãña: Dise apeye ùnie Dios marĩrẽ cũ camairĩjẽrẽ marĩ ãnotamasĩtĩña. Marĩ cabaiyasiata, o marĩ cacaticõãmata cũãrẽ, dise ùnie marĩ ãnotamasĩtĩña. Bairi tunu ángelea majã, wãtĩ yeri pũna quetiuparã cũã marĩrẽ Dios cũ camairĩjẽrẽ marĩ ãnotamasĩtĩña. Tunu apeye ãme cañnie, caberopũ cañnipee cũã marĩ ãnotamasĩtĩña. ³⁹ Bairi tunu jõbui mũmũrecõopũ macããjẽ, caũcũãrõpũ macããjẽ, nipetirije Dios cũ caqũenorĩqũẽ, marĩrẽ Dios cũ camairĩjẽrẽ marĩ ãnotamasĩtĩña. Marĩ Quetiupau Jesucristo yarã marĩ caãnoi, jdi rũmũ ùno marĩ majãnaetinucũgũmi Dios!

9

Dios ha escogido a Israel

¹ Yũ, Jesucristore catũgõusau ãnirĩ mũjããrẽ cariape yũ quetibũjuya. Mũjãã ñitoetiya. Tunu bairoa Espĩritu Santo yũre cariape cũ caquetibũjuro jũgori cariape mũjããrẽ ñiña. ²⁻³ Yũ yarã, yũ ya poa macããna judío majã Jesucristore na catũgõusaetiere ñnarĩ roro yũ tũgoñarĩqũẽ paicõã ninucũcũpũ. Yũ yeri yũ catũgoñarĩjẽpũ roro capũnirõrẽ bairo yũ tũgoñanucũcũpũ. Bairo tũgoñarĩ yua, yũ yarã Jesucristore na catũgõusapeere boũ, Jesucristo cũ camano, peero caũpetietopũ yũ ágatũgoñaña, bairo na yũ cabaibojaro ñnarĩ roro na caátie wapare netõbujiorãma ĩ. ⁴ Na, yũ yarã judío majã pũame Jesucristore tũgõusaetimĩrãcũã, Israel ãnacũ pãrãmerã, Israel ya poa macããna majũ niñama. Bairi narẽ Dios pũame cũ pũnaarẽ bairo cañniparã majũ na beseyupi. Bairo na beseri bero yua, nocãrõ cũ catutuarije cũ caasiyarije mena natũ ãñupĩ. Bairo na mena ãcũ, caroa wãme cũ na caátipeere na átirotiyupi. Tunu bairoa Moissẽs ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ cawãmecũtie cũãrẽ na cũñupĩ. Tunu bairoa cũrẽ na cañubuepee, caroaro na cũ caátipee cũãrẽ na joyupi. ⁵ Na cũã judío majã jãã ñicũjãã ãnana pãrãmerã, jãã ya poa macããna majũ niñama. Tunu apeyera camasã ya wãme marĩ catũgoñarõ pũamata, Jesucristo cũã judío majã yaũre bairo buiyupi ati yepapũre. Cũã, niñami ati yepa macããjẽ cañnie nipetirije Quetiupau. Bairi cũrẽ marĩ cabasapeopee niña. Bairoa to baiáto.

⁶ Dios, Israel ya poa macããnarẽ caroaro na cũ caátigariquere na átipeyoecu mee baiyami. Bairo pũame roque niña: Diore na catũgõusaetie jũgori nipetiro judío majã Israel pãrãmerã nimirãcũã, na mena macããna aperã apeĩ pãrãmerãrẽ bairo caãna tuayama Dios cũ caññajoro. ⁷ Bairi judío majã nipetiro Abraham ãnacũ pãrãmerã caãna nimirãcũã, cariape cũ pãrãmerã majũ nipetietiyama Dios cũ caññajoro. Bairi bairo qũĩñupĩ Abrahãrẽ Dios: “Pũgarã mũ capũnaa cõtiamiatacũãrẽ, mũ macũ Isaac

jūgori capāārā nigarāma m̄ p̄rāmerā caāniparā,” q̄ññupī. ⁸ Bairo īgaro īña: Nipetiro Abraham ya poa macāāna cabuianucūrā Dios pūnaa majū mee niñama. Dios Abrahārē, “Caroaro m̄ yu átigu,” cū caīrīq̄ērē catūgousarā roque Dios pūnaa niñama. Na ūna roque, Abraham ānacū p̄rāmerā majū tuayama Dios cū cañajoro. ⁹ Mai, atore bairo āñupā Dios caroaro cū cū caátipee Abrahārē: “Ati yutea ūno caāno ape cūmarē yu caetaro, merē Sara m̄ n̄mo jīcāū macū cutigomo,” q̄ññ quetibujū jūgoyeticūñupī Dios Abrahārē, cū macū cū cabuiapee macāājērē.

¹⁰ Atie yu caīquetibujūrije jeto mee niña. Apeye atore bairo īcōñanemorīq̄ē roque cariape majū niña: Abraham macū Isaac, b̄tiri bero, n̄mo c̄supi Rebecare. Bairi cō pūnaa jīcānia p̄garā cabuiaricarā Isaac jīcāū pūnaa āñupā. ¹¹⁻¹³ Mai, na cabuiaparo jūgoye, caroa, o carorije macāājērē na caátiparo jūgoyep̄na merē Dios jīcāūrē cū besecūcōāñupī. Atope bairo cō īñupī Rebecare: “Cajūgocū caānipau p̄ame cū baire capaacoteire bairo nigūmi,” cō īñupī. Tie cō cū caījūgoyetirique p̄ame cū ya tutip̄u caīrōrēā bairo cariape īña: “Jacore mairī cū yu besewu. Apei Esau p̄amerē cū ñiñatew̄,” ī quetibujūya. Tore bairo cū caátajere masīrī, atore bairo cariape marī ī masīña: “Dios, cū caboro, cū caátigajūgoyetiricarore bairo camasārē na besemasīñami cū caborārē. Dope bairo caroaro na caátiere īñajesori mee na beseyami,” marī ī masīña.

¹⁴ Tere masīrī yua, “Toroquere, cariape caácū mee niñami Dios bairo cū caápata,” ¿marī īrāati? ¿Tore bairo marī ī masīēna bair̄p̄ua! ¹⁵ Atope bairo p̄ame q̄ññupī Dios Moiserē: “Yu camai jetore cū ñiñamaigu,” q̄ññupī. ¹⁶ Bairi atore bairo marī masīña: Dios, cū majū cū caboro marī camasārē marī bopaca īñamasīñami. Cū marī camairotiro jūgori mee marī mainucūñami. Tunu bairoa caroaro marī caátie jūgori mee marī maiñami. ¹⁷ Tore bairo cū majū cū caborore bairo átiri, atore bairo q̄ññupī Dios quetiup̄u rey Egipto macāācūrē Moisés ānacū cū caāna yuteap̄ure: “Yu catutuarijere m̄ mena īñogu, m̄rē quetiup̄ure bairo m̄ yu jōw̄. Nipetiro camasā, catutuau yu caānierē na camasīparore bairo ī, tore bairo m̄ yu ápu,” q̄ññupī Dios. ¹⁸ Bairi Dios camasā noo cū caborārē na īñamaiñami. Tunu aperā na yerip̄u catūgousagaena p̄amerē nemojāñurō catūgousagaena majū na ānio joroque na átimasīñami.

¹⁹ Bairo yu caīrījērē tūgorā, atore bairo m̄jāā ībujiorā: “Dios, cū majū cū caboro caāno jūgori marī camasā marī caātiānipee caēnotamasīā manie cū caáticūjūgoyetiata, ¿dope bairo Dios cū majūā tunu, ‘Cabuicūna m̄jāā āniña,’ cariape marī q̄ññ masībujiocūti? Ī masīētībujioūmi Dios,” m̄jāā ī tūgoñabujiorā. ²⁰ Atope bairo ñi quetibujūya m̄jāārē: M̄jāā camasā cabūgoro macāāna nimirācūā, ¿netōōrō caānimajūū Diore cū m̄jāā tutiyati? Rīi jot̄u caq̄ēnorīcūrē, “¿Dopēī tore bairir̄u yu m̄ weeri?” tir̄u caīmasīparorea bairo m̄jāā cūā īrā m̄jāā īña Diore, tore bairo m̄jāā caīata. ²¹ Rīi jot̄u caq̄ēnorī majōcū p̄ame rīi mena noo cū cabori jot̄u ūnierē q̄ññomasīñami. Tie rīi mena jīcār̄u jot̄u caroar̄u majū q̄ññomasīñami. Tie menaina tunu aper̄u cabūgoro caānir̄u majū q̄ññomasīñami.

²² Toreā bairo marī camasā cū caq̄ēnorīcārārē cū caboro marī átimasīñami Dios. Baip̄ua, cū p̄ame roro caānarē cū caīñabeseri r̄m̄u caetaparo jūgoye roro na caātiānierē caroaro yerijōrō mena n̄cācōā coteāninucūñami. Ti r̄m̄u caetaro roque popiye na baio joroque cañuenarē cū caátipee mena cū catutuarije, nocārō cū caátimasīrījērē marī nipetiro camasārē marī átī īñocōñagūmi. ²³ Tunu bairoa marī cū cañamairā p̄amerē nocārō caroaro majū cū caānierē marī camasīrō boyupi. Bairi cajūgoyep̄na, ȳre bairo caroarā cañurā na āmarō ī, marī besecūjūgoyupi. ²⁴ Bairo marī besei yua, judío majā jīcāārārē, aperā judío majā caāmerā cūārē marī beseyupi. ²⁵ Dios yaye quetire woarica tutip̄u cūārē tir̄um̄p̄u macāācū Oseas cawāmec̄cū p̄ame atore bairo ī woatujūgoyeticūñāñupī judío majā caāmerārē na cū caátipeere:

“Yu yarā na caāmerīmiatacūārē, yu yarārē bairo na ñiñagu.

Tunu yu camaietimirīcārārē, yu camairārē bairo na ñiñagu,” ī woatuyupi Oseas Dios cū caīrīq̄ērē.

²⁶ Tunu apewēp̄u bairo īnemoña:

“ ‘Mujãã yu yarã mee mujãã ãniña,’ Dios na cã caĩrĩcã yeparua tunu, ‘Dios cacaticõãninucũũ pũnaa niñama,’ ïecogarãma,” ï woatuyupi Oseas, Dios judío majã caãmerãrẽ cã caátipeere.

²⁷⁻²⁸ Jãã yarã judío majã Israel ya poa macããna na cabaipee pũamerã atore bairo ï quetibujũ woatujũgoyeticũñañupĩ Isaías: “Dios pũame yoaro mee na ïñabeseğumi ati yepa macããna nipetirore. Cũ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo cariape átigumi. Bairi Israel pãrãmerã, ria capairiya paputiro macããjẽ paare bairo capããrã nimirãcũã, capããrã mee netõjĩãtigarãma roro na caátaje wapare,” na ï woatujũgoyetiyupi Isaías ãnacũ. ²⁹ Cũ, Isaiana tunu apewẽpũ atore bairo ïnemoñupĩ mai cajũgoyepũre:

“Dios ñe ùnie carũsaecũ catutuamajũũ pũame marĩ mairĩ jĩcããrã ùnarẽ cũ carũgaeticõãta, marĩ judío majã marĩ manibujiorã.

Sodoma, bairi Gomorra macãã macããnarẽ cã caátatore bairo marĩ judío majã cũãrẽ marĩ repeyocõãbujioricumi merẽ,” ï woatuyupi Isaías ãnacũ.

Los judíos y el evangelio

³⁰ Toroquere, ¿dope bairo marĩ ïcuti? Bairo pũame niña: Judío majã caãmerã Dios mena caroaro na caãnipeere macãẽsupa. Tere macãẽtĩmirãcũã, Jesucristo mena na catũgoñatutuarije jũgori tere masĩjũgoyupa. Jesucristore na catũgousaroi, Dios pũame, “Caroarã, ñe ùnie rorije cawapa cũgoena niñama,” ïrĩ na ïñanucũñami. ³¹ Marĩ yarã israelita majã pũame roque Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ na catũgousaro jũgori Dios mena caroaro ãnigamiñupã. Bairo ãnigamirãcũã, tie rotiriquere caroaro átipeyoesupa. Bairi Dios mena caroaro ãnimasĩẽsupa. ³² ¿Dopẽĩrã Dios mena caroaro na ãnimasĩẽsupari? Bairo pũame niña: Jesucristo mena na catũgoñatutuarije mena mee, Dios mena caroaro ãnigamiñupã. Na majũ na catũgoñatutuarije mena pũame roque tore bairo ãnigamiñupã. Bairo Dios cã cajoricũ Jesucristo mena catũgoñatutugaena ãnirĩ Dios tũpũ áperigarãma. Bairi ùtããpũre carocawanucũrãrẽ bairo tuayama yua. ³³ Tore bairo cariape ï woatuyupa Dios ya tutipũ:

“Yu pũame Sión cawãmecuti buropũ jĩcã ùtããrẽ cũãrẽ bairo jĩcãũ cũ yu cũña.

Bairi ni ùcũ cũrẽ cã caboeticõãta, tiare carocawaure bairo popiye cũ baio joroque cũ yu átigu.

Tunu ni ùcũ cũrẽ cariape catũgousaũ pũame roque di rũmũ ùno,

‘Cabũgoro majũ cũ yu boyupa,’ ï tũgoña yapapuaetigumi,” ï quetibujũya Dios ya tutipũ cũãrẽ.

10

¹ Bairi yu bairãrẽ bairo caãna, yu pũame, yu yarã Israel ya poa macããna na canetõjĩãtipeere butioro yu boya. Bairo bori yua, butioro Diorũre na yu jẽnibojanucũña. ² Na pũame Dios cã caborore bairo caroaro átiganucũmiñama. Bairo átiga ãninucũmirãcũã, na majũ na ya wãme ùnierẽ átiri, cã caborore bairo átijĩãtietinucũñama. ³ Bairi, “Dios pũame Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuario jũgori, ‘Ñe ùnie carorije cawapa cũgoena niñama,’ marĩ ï masĩñami,” ï tũgoñamasĩẽtĩnucũñama. Bairo tũgoñamasĩẽtĩrĩ yua, na majũ na caátitutuarije mena ñe ùnie cawapa mánarẽ bairo ãniganucũmiñama. ⁴ Jesucristo ati yeparũ etari, marĩ nipetiro camasã cã mena catũgoñatutuarãrẽ, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ carotiecocõãna meerẽ bairo caãna marĩ ãnio joroque ásupi, ñe ùnie carorije cawapa cũgoenarẽ bairo marĩ caãnimasĩparore bairo ï, Dios cã caĩñajoro.

⁵ Atore bairo ï woatuyupi Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩjẽrẽ na catũgousarije jũgori canetõparãrẽ: “Ni jĩcãũ ùcũ roticũrĩqũẽ nipetirijere caátipeyomasĩ pũame Dios mena ãnicõã ninucũğumi,” ï woatuyupi. ⁶ Baipũa, apeyera Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuarije jũgori marĩ canetõpee pũamerẽ tũgoñarĩ, apewẽpũ Moisés ãnacũ cũ cawoatucũrĩqũẽrẽ marĩ tũgoroa mai. Atore bairo ï woatuyupi: “¿Ni ùcũ ùmũrecóopũ cũ wãmũácúati?” ï woatuyupi. Bairo ïğũ ïñupĩ: “Jesucristo marĩ cã netõparóo ïrã, ¿ni ùcũrẽ ùmũrecóopũ cũ wãmũárotiri, cũ marĩ piiruioroticuti?” ïğũ ïñupĩ Moisés. ⁷ Apewẽpũ tunu ï woatunemoñupĩ: “¿Ni ùcũ caĩcũãrĩ ope cariaricarã na caãnopũ cũ ruiácúati?”

Bairo ĩḡu ĩñupĩ: “Jesucristo marĩ cū netōapáro ĩrã, ħni ũcūrē ti operu cū ruiárotiri cū marĩ piwãmwojoroticuti?” ĩḡu ĩñupĩ Moisés. ⁸ Bairopua, marĩ cajopee mee niña. Merē Moisés ānacū cū cawoaturicarore bairo niña: “Merē mujãã masĩña Dios yaye quetire. Bairo mujãã yeripu tie queti caño jūgorina, tiere mujãã bũsnucũña,” ĩ woatuyupi. Bairo ni ũcūrē marĩ cajopee mee niña. Tie quetibujarique Jesucristo mena tūgoñatutuarique macããjē quetirea camasārē jāã quetibujunucũña. ⁹ Tie quetibujarique atore bairo ĩ quetibujuya cariape marĩ cabusurije mena: “Jesús marĩ Quetiupau niñami,” ĩrĩ bero tunu, “Jesús cū cariacoamiatacũārē tunu cū catiopyupi Dios,” marĩ yeripu marĩ caĩtūgoñaata, Dios pũame roro marĩ caátaje wapare marĩ netōōḡumi. ¹⁰ Bairo marĩ yeripu Jesucristo mena tūgoñatutuari, tunu cū yarã marĩ cañierē aperārē na marĩ caquetibujuaata, Dios pũame, “Caroarã, ñe ũnie carorije cawapa cūgoena niñama,” marĩ ĩ ñagumi. Bairo marĩ caárpata, marĩ netōjĩatigarã roro marĩ caátaje wapare.

¹¹ Torea bairo ĩ quetibujuya Dios ya tutipu cũārē: “Ni ũcū cū mena cariape catūgoñatutuaũ pũame di rũmũ ũno, ‘Cabugoro majũ cū yu boyupa,’ ĩ tūgoña yapapuaetigumi,” ĩ quetibujuya. ¹² Bairo Dios pũame judío majã, judío majã caāmerã cũārē na ĩñaricawoetiyami. Jĩcārō tũni caroaro cariape na ĩñañami Dios camasārē. Cū, marĩ Quetiupau, nipetiro Quetiupau jĩcãũã niñami. Bairo cūrē cajēnirārē tocānacã wãme caroare netōjãñurō na jomajũcōāḡumi. ¹³ Dios ya tutipu atore bairo ĩ woatuyupa: “Tocānacãũpua camasã roro na caátaje wapare Dios cū canetōōrō borã, marĩ Quetiupau wãmerē ĩrĩ cū na cajēniata, na netōōḡumi,” ĩ woatuyupa. ¹⁴ Dios yaye quetire cañorē bairo cariape camasã na catūḡousaeticōãta, marĩ Quetiupaũre cū jēnimasĩēnama. Bairo Jesucristo yaye quetire na catūgoeticōãta, cū yaye queti cũārē cañorē bairo cariape tūḡousamasĩēnama. Tunu bairoa narē caquetibujurã na camanicōãta, tie Jesucristo yaye quetire dope bairo tūḡomasĩēnama. ¹⁵ Tunu bairoa Dios tocānacãũpua caquetibujurã cū cajoeticōãta, cū yaye quetire camasārē caquetibujuparã manibujiorãma. Baihua na joyupi. Dios yaye woarica tutipu cũārē na caetarijere atore bairo ĩña: “Aperã marĩrē, yeri ñajãã joroque caátie caroa quetire na caquetibujurãetarō ĩñarĩ bũtioro marĩ ũseaniña,” ĩ woatuyupa.

¹⁶ Atie caroa quetire capãārã tūgomirãcũã, tocānacãũpua Israel ya poa macããna tūḡousapetietiyama. Isaías ānacū cū caĩwoaturicarore bairo niñama: “Dios, jāã Quetiupau, jāã caquetibujurijere ħnoa ũna tiere na tūḡousayati? Jĩcãārã ũnaacã jeto tūḡousanucũñama,” ĩ woatuyupi. ¹⁷ Bairo camasã caroa quetire na catūḡousaro jūgori Jesucristo mena catūgoñatutuarã tuanucũñama. Tie caroa queti, Jesucristo yaye majũ niña.

¹⁸ Yu pũame atiere mujãã yu jēniñapã mai: ħIsrael ya poa macããna tie quetire na tūḡoesupari? Tūgoricarãma. Dios ya tutipu cũārē atore bairo ĩ woatuyupa: “Dios yaye quetire caquetibujuri majã nipetiropu quetibujubatoyupa.

Bairo atĩ yepa nocārō cayoaropu macããna cũã tie quetire nipetiropu tūḡoyupa,” ĩ woatuyupa Dios ya tutipu.

¹⁹ Tunu mujãã yu jēniñanemopa: ħIsrael ya poa macããna caroa quetire tūgomirãcũã, tiere na tūḡomasĩēsupari? Tūḡomasĩrĩcãrãma. Tiere quetibujunemogu, Moisés ānacū cū caĩrĩqũērē mujãã yu quetibujugu. Atore bairo ĩ woatuyupi Moisés, Dios cū yarārē cū caĩrĩqũērē:

“Yu yarã jeto meerē na yu maigu.

Tore bairo aperārē na yu camairō ĩnarĩ, mujãã, yu yarã pũame na mujãã pesucutigarã. Na mena mujãã asijãñugarã,” ĩñupĩ.

²⁰ Caberopu tunu Isaías ānacū israelita majã caāmerārē ĩḡu, atore bairo ĩnemoñupĩ: “Noa ũna yũre camacãētĩmirĩcãrã pũame merē āmerē yu masĩjãñuñama. Bairo yũre camacãētãna pũamerē yu camasĩrĩjērē na yu átĩ ĩnowũ.”

²¹ Tunu apewēpu Isaías pũame israelita majãrē ĩḡu, atore bairo ĩ woatuyupi: “Tocānacã rũmũ yu wãmorĩrē jewãmũorĩ na yu cotemiwũ, yu yarã yũtu na apáro ĩ. Na pũame catūḡousagaena, cabaibotorã ānirĩ yũtu atĩgaema,” ĩ woatuyupi Isaías ānacū israelita majãrē Dios cū caĩrĩqũērē.

11

El Israel escogido

¹ Bairo āmerē atore bairo mujāā yu jēniñaña: Bairo israelita majā cūrē cabaibotiorā na caāno jūgori, “Yu ya poa macāāna mee mujāā āniña āmerē yua,” ¿na qūiati? Bairo na ī iñaecūmi. Yu cūā, israelita majā yau judío majōcu yu āniña. Abraham ānacū pārāmi, bairo Benjamín ya poa macāācū pārāmi majū yu āniña. ² Caānijūgoripaṁpua merē Dios israelita majārē cū ya poa caāniparārē bairo na iñajūgoyupi. Bairo narē, “Yu yarā mee niñama yua,” na ī iñāētīñami āme cūārē. Mujāā masīrā profeta Elías ānacū yaye quetire. Cū pūame Diore, “Israelita na carorije wapa buicutiyama,” na ī busujāñupī, Diore jēniācū. Tere mujāā masīrā. Atoe bairo ī quetibujuyupa Dios ya tutipū Elías cū caīrīqūē quetire: ³ “Yu Quetiupaṁ, mū yarā profeta majā mū caquetibujujoricarārē na pajīreama israelita majā pūame. Na pajīreri, waibutoare peori joemugōjorica mesaari cūārē yasiorepeyocōāāma. Yu jetore yu pajīāētīñama. Bairo yu cūārē yu pajīāgarā yu macāārā átiyama,” qūiñupī Elías Diore. ⁴ Bairo cū caīrō tūgomicūā, Dios pūame atore bairo qūiñupī: “Jīcāārā israelita majā yu boyama bairāpua. Baal cawāmecucu aperā jūgūērē rūpopatuuri mena cū riape etanumurī caīroaetanarē merē jīcā wāmo peti pūga pēnirō cānacā mil cārō majū, yu yarā caāniparārē na yu beseyaparoya,” qūiñupī Dios Elīare, ī woatuyupa Dios ya tutipū. ⁵ Bairo āme cūārē torea bairo judío majā jīcāārā ūna tuacōāñama Diore catūgousari majā. Narē Dios pūame na iñamairī na beseyupi. ⁶ Bairo Dios marīrē cū caīñamairījē jūgori marī cū canetōōata, dope bairo marī netōmasīēna caroaro marī caātiānie jūgori yua. Caroaro marī caātiānie jūgori marī canetōmasīata, Dios marīrē cū camairīqūē pūame cawapa manierē bairo tuabujioro.

⁷ Bairo, ¿dope bairo pūame marī īrāati? Atoe bairo pūame marī ī masīgarā: Israelita majā pūame caroaro Dios mena nigamirācūā, na majū na caborore bairo caátigarā ānirī nipetiro cū mena ānipetiesupa. Jīcāārā cū cabesericarā roque cū caborore bairo caroaro ānimasīñupā. Aperā cūrē caboena roquere netōjāñurō caāmoope mána, cū yaye quetire catūgoena majū na tuo joroque ásupi. ⁸ Torea bairo iñā Dios ya tutipū cūārē: “Dios, cūrē catūgousagaenarē na yeripū nemojāñurō cū yaye quetire catūgomasīēna majū na ānio joroque na ásupi. Bairo ati rūmūrī cūārē catūgousaena majū nicōāñama israelita majā mai. Cacaapee cūgorā nimirācūā, caīñaenarē bairo na tuo joroque ásupi. Tunu bairoa cū yaye quetire catūgorā nimirācūā, tere catūgoena majūrē bairo na ásupi,” ī quetibujuyupa Dios ya tutipū cūā. ⁹ David ānacū cūā atore bairo qūiñupī Diore:

“Na, israelita majā na cabose rūmū qūēnorī rūmū caāno roro majū átinucūñama.

Bairo roro na caātiere iñarī popiye na baio joroque na mū caāto ñuña.

¹⁰ Cacaapee cūgorā nimirācūā, caīñaenarē bairo na tuo joroque na ása.

Tunu bairoa popiye na rupaṁ mena na tāmno joroque na ása,” iñupī David cū ya tutipū Diore.

La salvación de los no judíos

¹¹ Bairo āmerē mujāā yu jēniñaña: Bairo judío majā Jesucristore na catūgousaeto jūgori, ¿nipetiro judío majā na yasipeticoásupari? ¡Yasipetiesupa, bairāpua! Bairo pūame baiyupa: Judío majā Diore baibotiori na catūgousagaetimiatacūārē, aperā judío majā caāmerā pūame Diore tūgousari roro na cabairijere netōjīātiyupa. Dios pūame na netōñupī. Bairo na cū canetōōrō iñarā judío majā pūame, “Narē bairo jāā cūārē Dios cū canetōōrō jāā boya,” na ī tūgoñao joroque ásupi Dios. ¹² Bairo judío majā pūame Diore na catūgousaetie jūgori aperā ati umūrecóo macāāna judío majā caāmerā pūamerē caroaro majū na baiyupa. Cabero judío majā tunu Jesucristore na catūgousaro bero caāmata roque, ¿netōjāñurō caroaro majū na bainemogaro ati umūrecóo macāāna nipetirore!

¹³ Bairo mai, mujāā judío majā caāmerārē jīcā wāme ūno mujāā yu quetibujuyaya: Mujāā, judío majā caāmerārē Dios yu cū caquetibujurotjoriquere masīrī, yu paariquere caroaro cariape majū yu átipeyogaya. ¹⁴ Bairo mujāārē caroaro yu caquetibujuro, yu yarā yu ya poa macāāna majū pūame caroaro mujāā caātiānierē na caīñacōrō yu boya. Bairo mujāā iñacōrī yua, na cūā tūgomasībujiorāma Dios na cū canetōōgarijere.

Bairo tūgomasīrī yua, jīcāārā netōjīātibujiorāma na carorije wapare. ¹⁵ Judío majā Dios macūrē na catūgousaetoi, aperā ati ɯmurecōo macāāna judío majā caāmerā p̄amerē cū mena jīcā yericunarē bairo caāniparā majū na ásupi. Cabero judío majā p̄ame tunu Jesucristore na catūgousaro bero caāmata roque, netōjāñurō caroaro na bainemogaro. ¡Camasā cariaricarāpūrē catoricarārē bairo caroaro majū na bainemogaro yua! ¹⁶ Ī cōñarī quetibujuricarō p̄amata, atore bairo niña: Jīcā pāārē, jīcā cuiaca peenerī, “Dios yaye nigaro,” marī caītatato bero caāmata, carūsari cui cūā caroa cui Dios ya cui tuaya, cū cañajoro. Bairi tunu yucu n̄cōōrē, “Dios yaye n̄cōō nigaro,” marī caītatato bero caāmata, tii r̄p̄ɯ cūā caroa Dios ya r̄p̄ɯ majū tuacōāña. Atoze bairo marī caīcōñabueata, Abraham, jāā ñicū ānacū cūā cañuɯ cū caāmata, cū pāāmerā cūrē bairo Diore catūgousaparā cūā caroarā cañurā nigarāma, Dios cū cañajoro.

¹⁷ Apeyera tunu judío majā p̄ame yucu, olivo cawāmecutii r̄p̄ɯ majūrē bairo niñama. Bairo na cabaimiatacūārē, tie r̄p̄ɯ jīcā r̄p̄ɯre pajure rericarore bairo jīcāārārē na reyupi Dios cūrē na catūgousaetie wapa. M̄jāā, judío majā caāmerā p̄ame macān̄cū macāācū olivo r̄p̄ɯre bairo m̄jāā āniña. Bairo caāna m̄jāā caānimiatacūārē, Jesucristo mena m̄jāā catūgousarije jūgori, pataaneatīri tunu olivou majūr̄p̄ tii r̄p̄ɯre na capataaworicarop̄ m̄jāā p̄amerē wasoaoteire bairo ásupi Dios. Bairi m̄jāā cūā āmerē olivou majū r̄p̄ɯre bairo m̄jāā āniña. Bairo caāna ānirī m̄jāā cūā Dios yarā jīcā p̄naa majū m̄jāā āniña āmerē. ¹⁸ Bairo caāna ānirī m̄jāā p̄ame, “Judío majā olivou majū r̄p̄ɯre bairo caāna netōjāñurō caānimajūrā jāā āniña,” ĩ tūgoñaeticōāña. Bairi atie p̄amerē tūgoña masiritieticōāña: Tii olivou r̄p̄ɯ mee tii n̄cōōrē jūgocatiāniña. Tii n̄cōō jūgori roque nipetirije tii r̄p̄ɯ cūārē jūgocatiāniña. Bairi, “Judío majā netōjāñurō Dios cū camairā jāā āniña,” ĩ tūgoñaeticōāña.

¹⁹ Bairo yu caīquetibujumiatacūārē, m̄jāā jīcāārā atore bairo m̄jāā ĩ tūgoñabujiorā: “Olivo r̄p̄ɯ cañueti r̄p̄ɯre pajure reyupa, apei r̄p̄ɯ p̄amerē tunu wasoapugarā. Toreā bairo jāā judío majā caāmerā p̄amerē Dios cū yarā jāā caāniparore bairo ĩ, judío majārē na reyupi,” ĩ tūgoñarāma. ²⁰ Bairo m̄jāā caītūgoñarijē cariape caānimiatacūārē, atiere tūgoñamasiritieticōāña: Dios mena na catūgoñatutuaetie jūgori israelita majārē na reyupi Dios. Bairo na átimicūā, m̄jāā p̄amerē cū yarārē bairo m̄jāā ĩñañami, cū mena m̄jāā catūgoñatutuarije mena jeto jūgori. Cū mena m̄jāā catūgoñatutuaeticōāta, m̄jāā cūā m̄jāā netōētībujoricarā. Bairi, “Caānimajūrā jāā āniña judío majā netōōrō,” ĩ tūgoñaeticōāña. Dios p̄ame roquere cū tūgoña uwiya, “Jāā cūārē jāā reremi,” ĩrā. ²¹ Judío majā cūrē na catūgousaetie jūgori roro na caátaje wapare na masiriyobojaesupi Dios. Olivou majū r̄p̄ɯ caānijūgorica r̄p̄ɯre pajure rericarore bairo na reyupi. Bairi m̄jāā judío majā caāmerā cūā m̄jāā catūgousaeticōāta, torea bairo m̄jāā átigumi.

²² Bairi caroaro m̄jāā catūgoñamasīrō ñuña: Dios camasārē cañnamaimasī cañuɯ majū niñami. Baimicūā, tunu cū yaye quetire na cabaibotioata, tutuaro mena roro popiye na baio joroque caácu niñami. Judío majā cabaibotiorārē tutuaro mena na ĩñabeseyupi. Bairo caátimasī nimicūā, m̄jāā judío majā caāmerā p̄amerē caroaro m̄jāā ásupi, m̄jāā catūgousaro jūgori. Bairi m̄jāā p̄ame m̄jāā cū cañnamairō jūgori caroaro cū caborore bairo caátīāniparā m̄jāā āniña. Tore bairo m̄jāā caátijānacōāta, m̄jāā cūārē tutuaro mena popiye m̄jāā baio joroque m̄jāā átigumi. Olivou r̄p̄ɯre pajure reire bairo m̄jāā regumi m̄jāā carorije wapa yua. ²³ Bairo cabairije caānimiatacūārē, judío majā cariape na catūgousagaetiēre jānarī cū mena na catūgoñatutujūgoata, cū yarārē bairo na ānio joroque na átigumi tunu. Olivou r̄p̄ɯ na capaatarica r̄p̄ɯre jeeri tunu na capuaotenemorōrē bairo na átigumi tunu. Dise ũnie Dios cū caátimasīētīē maniña. Bairi toze bairo na átimasīñami tunu cū p̄naa majū roquere. ²⁴ Olivou macān̄cū macāācū r̄p̄ɯre pataaneatīri apei olivou majūr̄p̄ na capuaotenemomasīata, nemojāñurō na capuaotemasīpee niña, tii macāā r̄p̄ɯ majū p̄ame roquere. Tore bairo m̄jāā, judío majā caāmerārē m̄jāā cū caátimasīata, ¡judío majā cū yarā caānijūgomirīcārā p̄ame roquere nemojāñurō cū yarā na ānio joroque na átinemomasīñami Dios tunu!

La salvación final de los de Israel

²⁵ Үм ҫарă, ҫм байрăрĕ байро ҫаăна, Диос ҫм ҫаатигарике ҫамасă май на ҫамасĕтăјĕрĕ мұјăă ҫм ҫветибұјұпа, “Јăă јето Диос ҫаҫерĕ ҫамасĕрă јăă аниăна,” мұјăă ҫаитұгоăаети-пароре байро ĩ: ҫапăăрă иשראלита мѧјă Диоре ҫатұғоусағенарĕ байро туауама, аперă јудіо мѧјă ҫаăмерă нипетиро ати ҫмұрĕҫоо маҫăăна Диос ҫм ҫабесерикарă ҫурĕ на ҫатұғоусапетиро ўно май. ²⁶ То беро ҫаăно иשראלита мѧјă ҫатұғоусаенарĕ байро Диос ҫм ҫаатĕҫирĕҫарă ҫăă ҫм тұғоуса југогарăма туну. Байро тұғоуса југори уаа, нипетиро иשראלита мѧјă ҫурĕ ҫабора нетѧјăтипетикоагарăма на ҫарорие ҫапаре. Диос ҫа тутипұ ҫăăрĕ аторе байро ĩ ҫоатуууа иשראלита мѧјă на ҫанетѧеере:

“ҫамасăрĕ ҫанетѧѧуа јудіо мѧјѧу Сиѧн ҫауăмĕҫти маҫăрăи ҫааҫу етағуми.

Байро етари, Јаҫоб пăрăмерă роро на ҫаатаје ҫапаре нетѧѧуаи.

²⁷ Байро на ҫарорие ҫапаре ҫм ҫанетѧѧѧо беро ҫаăно, ҫариае ҫајугоуерұ на ҫм ҫаит-ҫветибұјұ југоуеҫирĕҫарѧрĕ байро байғаро,”

Диос ҫм ҫаирĕҫурĕрĕ ĩ ҫветибұјұ ҫоатуууа ҫм ҫа тутипұ.

²⁸ Јесуҫристо ҫае ҫароа ҫветире ҫатұғоусаetimajucăăрă анирĕ јудіо мѧјă Диос пĕсуаре байро туауама. Мұјăă, јудіо мѧјă ҫаăмерă рұаме Јесуҫристо ҫае ҫароа ҫветире мұјăă ҫатұғоусапароре байро ĩ, тоге байро на туао јороуе атиуаи Диос. Байро атиҫиҫăă, ае ҫатоара јудіо мѧјăрĕ на маиҫăăнаи май. ҫаăнијугорорұа на нĕҫăјăăрĕ ҫабесејугорикұ анирĕ на ҫăăрĕ на маиҫăăнаи. ²⁹ Байро Диос ҫм ҫаитұғоуеҫирĕҫарѧрĕ байро ҫариае атиҫаиăнаи. ҫамасăрĕ ҫароаре на јори беро, ди рұмұ ўно тире на ѧмаѧтиăнаи туну.

³⁰ Мұјăă, јудіо мѧјă ҫаăмерă ҫăă тирұмұрұре Диоре ҫм мұјăă байботио аниҫуҫнұрұпă. Ати уăтеа ҫаăно рұамерĕ туну јудіо мѧјă ҫурĕ на ҫабайботиоро ĩнарĕ, мұјăă јудіо мѧјă ҫаăмерă рұамерĕ мұјăă ĩнамаиăнаи Диос. ³¹ Тоге байро мұјăă, јудіо мѧјă ҫаăмерă мұјăă ҫабайриҫароара байро амерĕ јудіо мѧјă ҫăă Диоре ҫм байботионуҫнұнама. Тоге байро туаҫоа ниҫуҫнұнама май ати рұмұрĕрĕ. Диос рұаме мұјăă ĩнамаиғұ, тоге байро на туао јороуе атиуаи јудіо мѧјăрĕ. Байро амерĕ на атиҫиҫăă, мұјăăрĕ ҫм ҫаитнамаирѧрĕ байро ҫаберорұ на ҫăăрĕ на ĩнамаиғұми туну Диос. ³² Байро ĩғұ нĕна: Нипетиро ҫамасă на ҫабайботиоро ĩнарĕ јĕҫарѧ тўни ҫабуйҫнарĕ байро на ҫнұрұ Диос. ҫамасăрĕ тоҫанаҫăурұре јĕҫарѧ тўни на ĩнамаиғұ, тоге байро на ҫнұрұ.

³³ Байро Диос, јноҫарѧ мѧјұ марĕ ҫамасă ҫарорă ҫаăнарĕ марĕ қўĕнамаиăнати! Бұтиоро марĕ ĩнамаимѧјѧѧѧаи. Нипетирѧере маиҫеуоҫѧаи. Байро ни јĕҫăă ўҫұ, Диос ҫм ҫатұгоăарĕрĕ, ҫм ҫаати ҫăăрĕ маиҫеуоетийаи. ³⁴ Диос ҫа тутипұ ҫăăрĕ аторе байро ĩ ҫветибұјұууа: “Диос ҫм ҫатұгоăарĕрĕҫуе ҫатире ни јĕҫăă ўҫұ маиҫĕҫми. Ни јĕҫăă ўҫұ ҫурĕ, ‘Аторе байро рұаме мұ ҫаато нұна,’ қўĕ ҫветибұјұро маиҫĕҫми. ³⁵ Ни јĕҫăă ўҫұ Диоре нетѧнұҫарѧрұ ареуе ўнирĕ ҫајорикұ анирĕ, ‘Үм ҫапамоăнаи Диос,’ ҫаиҫаи мăҫми,” ĩ ҫветибұјұ ҫоатуууа Диос ҫа тутипұ. ³⁶ Ати ҫмұрĕҫоо маҫăăјĕ нипетирѧе ҫм ҫақўĕнорĕрĕҫуе јето нĕна. ҫм ҫатутуарѧе мена југори нипетирѧе аниҫăă ниҫуҫмаиăна. ҫм ҫаборо југори ҫм ҫае ниҫăă ниҫуҫнұна. јБайро ҫм јетореа баҫапеорике ҫароа мѧјұ то аниҫăă ниҫуҫаато! Байроа то байато.

12

La vida consagrada a Dios

¹ Үм ҫарă, ҫм байрăрĕ байро ҫаăна, Диос марĕрĕ ҫароаро ĩнамаи аниҫуҫнұнаи. Байро мұјăăрĕ тутуаро мена аторе байро мұјăă ҫм атиротѧа: Диоре қўĕроарă ҫамасă ҫаибұҫу риере алтар месарұ ҫурĕ на ҫајоемұғѧјорикароре байро мұјăă ҫăă Диоре қўĕроарă мұјăă рұарұ мена роро мұјăă ҫаатигануҫирĕрĕ ҫуҫăрĕ ҫм ҫаротироре байро јето атиҫăă ниҫуҫнұна. “Мұ ҫарă мѧјұ јăă аниăна,” ҫариае қўĕрĕ, ҫароа маҫăăјĕрĕ атиҫăă ниҫуҫнұна. Диос мұјăă мена ҫм ҫауеанипароре байро ĩрă, тоге байро мұјăă ҫаато нұна. Тоге байро атири, Диос мена мұјăă ҫатұгоăатутуарѧере ҫариае ҫм маиѧѧо јороуе мұјăă атигарă. ² Ати ҫмұрĕҫоо маҫăăна ҫауена на ҫаатианиҫуҫрѧрĕ байро атиамерĕҫăăна. Аторе байро рұаме мұјăă ҫаатиҫе нұна: Мұјăă ҫаҫатѧи рұмұ ҫарѧ немојăăнурѧ мұјăă ҫатұгоăарĕрĕ тұгоăауаоаҫăă ниҫуҫнұна, ҫароаро ҫариае мұјăă ҫаатианиҫаиҫароре байро ĩрă. Байро мұјăă ҫаатиамата, ҫароаро Диос ҫм ҫаборо байро мұјăă ҫаатианиҫеере

mujãã masĩgarã. Caroaro átajere, bairi Dios cū caĩñajesorije ũnierẽ, bairi ñe ũnie carusaetie cariape macããjẽ átaje cũãrẽ mujãã átimasĩgarã.

³ Dios, yure mairĩ mujãã quetibujurotjogũ yu besewĩ. Bairi mujãã nipetirore ñiña: Ni ũcũ mujãã mena macããcũ cū caátianinucúmasĩrĩjẽ mena netõjãñurõ caãnimajũũrẽ bairo cū majũã cū tũgoñaeticõãto. Atore bairo pũame cū catũgoñarõ boya: “Jesucristo mena yu catũgoñatutuario jũgori cū caátianimasĩpeere yu cū cajorica wãme cãrõ yu caátimasĩrõ jeto ñuña,” qũĩ tũgoñaãto. ⁴ Īcõñarĩ mujãã yu quetibujupa mai: Marĩ rupau jĩcã rupaũa nimirõcũã, capee wãmecũti ricawatiya. Tie nipetirije jĩcãrõrẽ bairo ãmerĩña. Ricaati jeto ñiña. Marĩ caapee mena marĩ ñiña. Marĩ ãmoõ operi mena marĩ tũgoya. Marĩ rũpori mena marĩ áya. ⁵ Marĩ, Jesucristo mena catũgoñatutuarã cũã torea bairo marĩ ãniña. Capããrã nimirãcũã, cū mena macããna jĩcã rupaũre bairo caãna marĩ ãniña. Marĩ nipetiro jĩcã rupaũ ãniturecarore bairo marĩ ãniña.

⁶ Marĩ tocãnacũpũrea ricaati wãme jeto cariape marĩ caátimasĩpee ũnierẽ marĩ joyupi Dios. Noo cū cajogarijere marĩ joyupi. Bairi tiere caroaro marĩ átigarã. Dios yaye quetire marĩ caquetibujumasĩpeere cū cajoricarã marĩ caãmata, marĩ catũgoñatutuario cãrõ tiere camasãrẽ na marĩ quetibujugarã. ⁷ Camasãrẽ juátinemomasĩrĩqũẽrẽ cū cajoricarã marĩ caãmata, caroaro mena na marĩ juátinemogarã. Tunu bairo jũgobuemasĩrĩqũẽrẽ cū cajoricarã marĩ caãmata, camasãrẽ caroaro na marĩ buegarã. ⁸ Camasãrẽ yeri ñajããõ joroque átimasĩrĩqũẽrẽ cū cajoricarã marĩ caãmata, caroaro mena na tũgoñao joroque na marĩ áticõã ninucũgarã. Tunu bairo camasãrẽ dinero, o apeye ũnierẽ jomasĩrĩqũẽrẽ cū cajoricarã marĩ caãmata, useanirĩqũẽ mena na marĩ cajoro ñuña. Camasãrẽ átijũgoãnimasĩrĩqũẽrẽ cū cajoricarã marĩ caãmata cũãrẽ, caroaro tũgoñamasĩrĩ, nucũbugorique mena na marĩ caátianijũgoãnimasĩrõ ñuña. Tunu bairoa camasãrẽ ñnamaimasĩrĩqũẽrẽ cū cajoricarã marĩ caãmata cũãrẽ, useanirĩqũẽ mena na marĩ juátinemogarã.

Deberes de la vida cristiana

⁹ Cariape ãmeo maiña. Di rũmu ũno carorije macããjẽrẽ ñnaboeticõãña. Caroa macããjẽ pũamerẽ átiãnicõã ninucũña. ¹⁰ Jesucristore catũgousarã ãnirĩ jĩcãũ pũnaarẽ bairo ãmeo maiña. Mujãã caborore bairo mujãã caátigaparo ũnorẽã, aperã na caborore bairo pũame ása. Nucũbugorique mena ãmeo ñiña.

¹¹ Yeri tũgoñatutuarique mena Dios cū caborore bairo átijĩãticõã ninucũña. Cateeyepairãrẽ bairo tũgoñaeticõãña.

¹² “Caroaro majũ marĩ átigũmi Dios,” ĩ tũgoña useanicõã ninucũña. Popiye tãmũomirãcũã, tũgoñaenarẽ bairo tiere tũgoñanetõõcõãña. Di rũmu ũno Diore cū jẽnijãnaeticõãña.

¹³ Jesucristore catũgousarã na cabopacarijere mujãã cacũgorije mena na ricawoya. Tunu mujãã tũpũ caetarãrẽ caroaro mena na qũẽnoña.

¹⁴ Mujããrẽ roro caãnarẽ, “Caroare mujãã cū joáto Dios,” na ñiña. Caroaro na cabaipee pũamerẽ Diore na jẽnibojaya. “Roro cū áparo mujããrẽ Dios,” na ĩtĩcõãña.

¹⁵ Noa ũna causeanirã na caãmata, na jũũ useaninemoña. Tunu noa ũna cayapapuarã na caãmata, na mena otiri na yeri tutuao joroque na átinemoña.

¹⁶ Jĩcã majãrẽ bairo useanirõ jĩcãrõ mena caroaro ãnajẽcusa. “Jãã, aperã netõrõ caãnimajũrã jãã ãniña,” ĩ tũgoñaeticõãña. Tore bairo caĩena ãnirĩ, cabũgoro macããna na caãnajẽ cũtiere bairo ãnajẽcusa. “Aperã netõrõ camasĩrã majũ jãã ãniña,” ĩ tũgoñaeticõãña.

¹⁷ Noa ũna mujããrẽ roro na caáto, mujãã cũã roro na átiãmeeticõãña. Caroaro átiãnajẽcusa, noa ũna mujããrẽ na bũspaietio joroque ĩrã. ¹⁸ Noo mujãã caátijĩãtiro cãrõ nipetiro camasã mena jĩcã majãrẽ bairo useanirõ jĩcãrõ mena caroaro ãnajẽcusa. ¹⁹ Yu yarã, yu bairãrẽ bairo caãna, yu camairã, mujããrẽ ñiña: Noa ũna mujããrẽ roro na caáto, mujãã majũ roro na áticãnamueticõãña. Dios pũame roque mujããrẽ roro caãnarẽ na ñnabesegũmi. Cũ yaye woaturica tutipũ cũãrẽ atore bairo ĩ woatuyupa: “Yu roque camasãrẽ caĩnabesepũ yu ãniña. Roro na caátajere cariape na ñnabesegu,’ ĩñupĩ marĩ Quetiupaũ,” ĩ woatuyupa cū ya tutipũ cũãrẽ. ²⁰ Aperopũ cũãrẽ atore bairo

ĩ woatunemoñupã: “Mũ pesu, mūrē catutii, cū caaariata, cū ugarique nuña. Cū cañemejipiata, cū etirique joya. Bairo cūrē caroaro mũ caápata, roro mũ cū caátajere bobotũgoñagumi,” ĩ woatuyupa. ²¹ Bairo aperã mujããrē roro na caátimiatacũãrē, roro na átiãmeeticõãña. Caroa pñamerē na átiãmeña. Bairo mujãã caápata, roro mujãã caãmeo átibujoataje buipearo añinemoetigaro yua.

13

¹ Dios jeto rotimasĩrĩqũerē jomasĩñami camasãrē. Torena, ati yepa quetiuparã cũã Dios cū carotimasĩrĩjē jũgori ati yepa macããna camasãrē na rotimasĩnucũñama. Cū cacũrĩcãrã majũ niñama. Bairo nipetiro na quetiuparã na caátirotiore bairo jĩcãrõ tũni tũgoũsaya.

² Bairo ni jĩcãũ ũcũ ati yepa quetiuparãrē cabaibotioũ, Dios cū caátiroticũrĩqũerē cabaibotioũre bairo tuayami. Bairo roro cabaibotiorãrē popiye na bairo joroque na átiqũmi Dios. ³ Ati yepa macããna quetiuparã, caroaro caátĩãna camasãrē roro caátiparã mee niñama. Camasã roro caátiparã roquere, uwitũgoñao joroque roro na átinucũñama na yaye wapa. Bairo quetiuparã mena tũgoña uwiricaró mano mujãã caãnigaata, caroaro átiãnajē cutimasĩña. Bairo caroaro mujãã caátĩãnimasĩata, quetiuparã pñame, “Caroaro mujãã átiãnimasĩña mujãã roque,” mujãã ĩgarãma. ⁴ Añoa quetiuparã Dios cū cacũrĩcãrã cū caborore bairo mujããrē cajuátiparã majũrē na cũñupĩ. Tore bairo cū cacũrĩcãrã na caãnimiatãcũãrē, roro caãna mujãã caãmata, na mujãã uwigarã mujãã quetiuparãrē. Na pñame cabũgoro majũã carotimasĩparã, Dios cū cacũrĩcãrã mee niñama. Dios roro caãnarē na caññabeseparore bairo ĩ, quetiuparãrē bairo cū cacũrĩcãrã niñama. ⁵ Bairo mujãã quetiuparã na caĩrĩjērē caroaro tũgopeorotiya, mujããrē popiye na áperio joroque ĩrã. Tunu bairo, “Dios, marĩ quetiuparã marĩ na carotiro boyami,” mujãã yeripũ ĩ tũgoñarĩ, mujãã quetiuparãrē caroaro tũgopeorotiya. ⁶ Dios cū caborore bairo capaacoteparã majũrē bairo cū cacũrĩcãrã na caãno jũgori, impuestos gobierno yaye na cawapajẽnirĩjē ũnie cũãrē na wapa joya.

⁷ Tocãnacãũpũã ati yepa macããna quetiuparãrē caroaro mujãã caátipeere na caátirotiore bairo na átibojaya. Ni ũcũrē apeye ũnierē cū mujãã cawapamoata, tie wapare cū wapa joya. Tunu bairo impuestos na cawapajẽnirĩjē ũnie cũãrē na wapa joya. Nipetiro na ũnarē nũcũbũgorique mena ĩñarĩ, caroaro na ĩroaya.

⁸ Aperãrē na wapamoeticõãña. Jicoquei na mujãã cawapamorĩjērē na wapatipeyocõãña. ãmeo mairĩqũē pñame capetietie niña. Bairo ãmeo maicõãninucũña. Ni ũcũ aperãrē camaicõãninucũũ pñame Dios cū caátiroticũrĩqũē nipetirijere caroaro cariape ácu átiyami. ⁹ Dios atore bairo átiroticũñupĩ: “Mujãã nũmoa caãmerã mena, o mujãã manapũã caãmerã mena roro átiepeeticõãña. Tunu camasãrē na pajĩãtĩcõãña. Tunu yajaeticõãña. Tunu aperã yaye cũãrē ĩñũgoeticõãña,” ĩ cũñupĩ Dios. Atie, bairo apeye roticũrĩqũē mena neñorĩ jĩcã risero mena atore bairo marĩ ĩ quetibũju masĩña: “Mujãã majũ rupãũre mujãã camairõrēã bairo aperã camasã cũãrē na maiña,” marĩ ĩ masĩña. ¹⁰ Camaimasĩrã pñame aperãrē roro áperinucũñama. Bairo tore bairo narē na camaimasĩcõãmata, Dios cū carotĩcũrĩqũerē caátipeyocõãrãrē bairo tuayama.

¹¹ Atie nipetirije ãme marĩ caãnierē catũgoñamasĩnemocõãnipee niña. Merē Dios marĩrē cū canetõõpa rũmũ cõñarõ majũ baiya. Cajũgoyepũ Dios yaye quetire cariape marĩ catũgoũsajũgorica rũmũ netõjãñurõ cõñarõ majũ baiya. Bairo ãmea masacatiri caãnijũgoyecũtiparã marĩ añiña. Cacãnirãrē bairo baietirotiya. ¹² Jesucristo cū caetapa rũmũ cõñarõ majũ baiya. Ape rũmũ cabusuatõre bairo merē ti rũmũ etaro baiya. Bairo ati ãmũrecõo macããna cañuena canaitĩãrõpũ caãnarē bairo caãna roro na caátiere bairo áperirotiya. Jĩcãũ soldau cū wapana mena ãmeo qũẽgũ, ãpõã jutirore jãñarĩ, cū besu mena cū caãnorēã bairo marĩ cũã wãtĩ marĩ wapacu roro marĩ cū caátigarijere netõnũcãcõãgarã, Jesucristo mena tũgoñatutua nemorotiya. ¹³ Bairo ãmũreco cabau-petiro majũ caãnarē bairo caãna añirĩ caroa macããjē jeto caátiparã marĩ añiña. Ati ãmũrecõo macããna bõse rũmũ caãno eticũmurĩ na caawajañesẽãrõrē bairo cabaietiparã marĩ añiña. Tunu carõmia mena roro caáperiparã marĩ añiña. Carõmia cũã caũmũã mena roro caáperiparã niñama. ãmeo qũẽrĩqũē cũãrē caáperiparã marĩ añiña. Tunu

aperã yayere caĩñaugaripeaetiparã marĩ ãniña. ¹⁴ Bairo pũame marĩ átigarã: Soldau cũ rupauere cũ caqũenorõrẽ bairo marĩ cũã marĩ Quetiupau Jesucristo cũ catutuarije mena tutuaro marĩ yeri tũgoñatutuagarã. Ati rupau mena roro marĩ caátiganucũrõrẽ bairo marĩ átiãmerigarã yua.

14

No critiques a tu hermano

¹ Ni ũcũ Jesucristo mena catũgoñatutua wẽpũecũ cũ caãmata, caroaro cũ bocári cũ qũienoña ñubueri majã mena. Cũ ũcũ mena busuri, tutuaro mena ãmeo busurique netõeticõãña. ² Mai, ĩcõnarĩ mujãã yũ quetibujupa na ũna na cabairijere: Jĩcããrã, “Nipetiri wãme ugariquere jãã caũgaro ñurõ,” ĩ tũgoñanucũñama. Bairo na caĩtũgoñamiatacũãrẽ, aperã Jesucristo mena caroaro catũgoñatutua wẽpũena pũame oté jeto ugarĩ ãninucũñama. Waibutoa rii ũnierẽ ugaetinuucũñama. ³ Bairi ni jĩcãũ ũcũ nipetiri wãme ugariquere caũgau cũ caãmata, apei jĩcã wãme ũnie caũgaetinuucũ pũamerẽ cũ qũĩñateeticõãto. Tunu bairo jĩcã wãme ũno ugariquere caũgaecu pũame cũã, apei nipetiro ugariquere caũganucũũrẽ roro cũ cũ busupaicoteeticõãto. Merẽ cũ cũã Dios cũ cabesericũ niñami. ⁴ Bairo Diore capaacoteri majõcu cũ caãnoi roro cũ busupaicoteeticõãña. Caroaro cabaimasiata, o roro cabaiata cũãrẽ, jĩcãũ cũ quetiupau jeto tie cabairijere qũenomasiñami. Bairi marĩ Quetiupau Jesucristo roque caroaro cũ cabaipeere caátimasĩ majũ niñami. Bairi nipetirije caũgamasĩ cũãrẽ caroaro cũ tuao joroque cũ átigumi cũ caátimasĩrĩjẽ jũgori.

⁵ Apeyere mujãã ñi cõñanemogu tunu: Jĩcããrã, ape rũmu netõjãñurõ caãnimajũrĩ rũmu cũgonucũñama Diore na cañubuepa rũmurẽ. Aperã pũame, “Tocãnacã rũmua jĩcãrõ tũni Diore cañubuepee niña,” ĩ tũgoñanucũñama. “Tore bairo marĩ caáto boyami Dios,” ĩ tũgoñarĩ, tore bairo cariape caátiparã mujãã ãniña, mujãã caĩtũgoñarõrẽã bairo yua. ⁶ Jĩcãũ ũcũ jĩcã rũmurẽ, “Dios ya rũmu niña,” ĩrĩ Diore cũ caĩroacõãmata, caroaro ácu átiyami. Apei, “Tocãnacã rũmua jĩcãrõ tũni Diore cañubuepee niña,” ĩ tũgoñarĩ Diore cũ caĩroacõãmata, caroaro ácu átiyami cũ cũã. Torea bairo apei cũã, “Nipetiri wãme ugariquere ugarotiya,” ĩrĩ Diore cũ caĩroacõãmata, caroaro ácu átiyami. Bairo ugarĩ, Diore, “Yũ mena mũ ñujãñuña,” qũĩnucũñami. Apei, “Waibucu riire ugaetirotiya,” ĩ tũgoñarĩ Diore cũ caĩroacõãmata, cũ cũã caroaro ácu átiyami. Cũ caũgarije otére ugarĩ, Diore, “Yũ mena mũ ñujãñuña,” cũ yeripũ qũĩ jẽnimasĩcõãñami cũ cũã.

⁷⁻⁸ Jesucristo niñami marĩ Quetiupau. Bairi marĩ caborore bairo jeto caátianimasĩparã mee marĩ ãniña. Marĩ cacatiri rũmu caãno, o marĩ cariaro bero cũãrẽ marĩ Quetiupau cũ carotirore bairo caátiparã marĩ ãniña. ⁹ Jesucristo pũame riacoamicũã tunu catiyupi, nipetiro camasã cacatirã, cariaricarã cũãrẽ quetiupau majũ cũ caãnimasĩparore bairo ĩ.

¹⁰ Bairi, ¿dopẽĩrã mujãã pũame aperã Jesucristore catũgousarãrẽ na mujãã busupaicotenucũñati? ¿Dopẽĩrã narẽ cabũgoro macããnarẽ bairo na mujãã ññanucũñati? Marĩ nipetiro Dios cũ caĩñabeseri rũmu caãno, marĩ caátaje caãno cãrõrẽ marĩ ññabese ecogarã. Bairi marĩ yarã Jesucristore catũgousarãrẽ na ññabeserãrẽ bairo caĩetiparã marĩ ãniña. ¹¹ Dios yaye woaturica tutipũ cũãrẽ Dios cũ caĩrĩqũẽrẽ atore bairo woatuyupa:

“Yũ, caãnicõãninucũũ ãnirĩ mujããrẽ cariape quetibujũ ñiña cabaipeere:

Nipetiro camasã ñiroagarãma.

Rũpopatuuri mena etanumurĩ nipetiro, ‘Mũ, Dios, cañuũ catutuaũ majũ mũ ãniña,’ ñi basapeogarãma,” ĩ woatuyupa.

¹² Tie na cawoaturiquere tũgori bero, atore bairo marĩ masiña: Marĩ, tocãnacãũpũrea ati yeparũ ãna, nipetirije marĩ caátajere marĩ jẽniñagumi Dios. “¿Dopẽĩrã tore bairo mujãã áti?” marĩ ĩ jẽniñagumi. Bairo cũ caĩjẽniñarõ, cũ marĩ caquetibujupea niña.

No hagas tropezar a tu hermano

¹³ Bairo tiere tũgoñarĩ marĩ caãmeobusupainucũrĩjẽrẽ marĩ jãnarõã. Bairo pũame átirotiya: Mujãã yarã Jesucristore catũgousari majãrẽ, mujãã caátianie mena roro na tũgoña yapapua joroque na ápericõãña. Jesucristo mena na catũgoñatutuarije

royetueticōãña. ¹⁴ Yũ, marĩ Quetiupau Jesucristore catũgousau ãnirĩ, ñe ùnie rusaeto atore bairo ñi tũgoñatutuacōãña: Nipetirije yũ caugarije cañurijẽ jeto niña. Apei puamerã apeye ùnie ugariquere, “Tie ugarique carorije niña,” cũ caĩtũgoñaata, tie cũrẽ carorije niña. ¹⁵ Bairi aperã na caugaetinuçũrĩjẽrẽ na caĩñajoro mujãã caugaata, na puame roro tũgoñabujiorãma. Bairo mujãã caápata, narẽ mairã mee mujãã átiya. Jesucristo yucupãipũ riarĩ na cũãrẽ na netõõbojayupi. ¡Bairi ugarique mujãã caugaãninuçũrĩjẽ jũgori Jesucristore na catũgoñatutuarije to yasio joroque na ápericōãña! ¹⁶ Mujãã caatiãnimasĩrĩjẽ jũgori aperãrẽ tũgoña yapapua joroque na mujãã caápata, na caĩñajoro tore bairo átinemoeticōãña, mujãã caátiere busupairema írã. ¹⁷ Marĩ, Dios cũ carotimasĩrĩpau macããna marĩ caãnoi, jĩcã wãme ùnie ugariquere uga, eti, marĩ caátinuçũrĩjẽ wapa maniña Dios cũ caĩñajoro. Atope bairo marĩ caátie puame caãnimajũrĩjẽ niña: Caroaro cariape átiãnajẽ, tunu bairo aperã mena caroaro yerijõrõ mena ãnajẽ, tunu useanio joroque ãmeo átaje puame roque caãnimajũrĩjẽ niña. Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ jũgori tiere caátiparã marĩ ãniña. ¹⁸ Ni ùcũ tore bairo átiãnajẽ çutiri Jesucristo cũ caborore bairo caácũ caroaro ácũ átiyami Dios cũ caĩñajoro. Bairo caroaro cũ caáto ñnarĩ camasã cũã, “Caroaro átiyami,” qũĩgarãma.

¹⁹ Bairi marĩ puame nipetiri wãme yerijõrõ ãnajẽ çutaje macããjẽrẽ caatiãninuçũparã marĩ ãniña. Tiere caãna ãnirĩ yua, Jesucristo mena tũgoñatutuanemo joroque marĩ ãmeo átigarã. ²⁰ Bairi ugarique mujãã caugaãninuçũrĩjẽ jũgori Dios cũ caborore bairo na caátiere na átijãnao joroque ápericōãña. Bairopua, nipetirije ugarique cañurijẽ jeto niña. Aperã na caugaetinuçũrĩjẽrẽ na caĩñajoro marĩ caugarije jũgori Jesucristo mena na catũgoñatutuarijere na jãnao joroque átaje puame roque cañuetie niña. ²¹ Aperã catũgoñatutuawẽpũẽnarẽ, “Marĩ caatiãnie mena jũgori Jesucristore na tũgousajãnao joroque na marĩ átiere,” írã, atore bairo marĩ caáto ñuña: Marĩ yau cariare caugaecũ cũ caãmata, marĩ cũã ugaetirotiya. Use ocore caetieçũ cũ caãmata, marĩ cũã etietirotiya.

²² “Nipetiri wãme ugariquere caugamasĩrã jãã ãniña,” caĩtũgoñatutuarã na caãmata, na caatiãnimasĩrĩjẽrẽ Dios jetore cũ na caquetibujuro ñuña. ¡Ni jĩcãũ ùcũ cũ caátie mena, “Dios cũ caĩñajoro caroaro yũ átiya,” caĩtũgoñamasĩ puame useanirĩ niñami! ²³ Ni ùcũ cũ caugapeere, “Atiere yũ caugaro ñuetõ,” ĩ tũgoñamicũã, tiere cũ caugaata, tie wapa buicũtiyami, cariape cũ catũgoñatutuaetie jũgori. Nipetirije marĩ caátipeere, “Atie marĩ caátipee cañurijẽ niña Dios cũ caĩñajoro,” caĩtũgoñatutuarã nimirãcũã, ricaati marĩ caápata, carorije macããjẽrẽ ána marĩ átiya.

15

Agrada a tu prójimo, no a ti mismo

¹ Marĩ, Jesucristo mena tutuaro catũgoñatutuawẽpũrã marĩ caãmata, aperã catũgoñatutuawẽpũẽnarẽ na juána, marĩ majũã catũgoñatutuawẽpũẽnarẽ bairo tũgoñarĩqũẽ çutirotiya. Marĩ majũã marĩ caátijesoriye ùnie jetore áperirotiya. ² Marĩ nipetiro aperã caroaro na caãnipee, na caĩñajesoriye ùnie puamerẽ caátiparã marĩ ãniña, Jesucristo mena nemojãñurõ na catũgoñatutuanemoparore bairo írã. ³ Jesucristo cũã cũ yaye caãnipee jetore ápeyupi, ati yepapũ ãcũ. Dios yaye woaturica tutipũ cũãrẽ cũ cabairiquere atore bairo ĩ woatuyupa: “Mũrẽ roro caĩbujioatana yũ puamerẽ roro ñnucũñama,” ĩ woatuyupa Cristo cũ pacure cũ caĩrĩqũẽrẽ. ⁴ Nipetirije tirũmũpũ Dios yaye queti na ca-woaturiquere marĩ masĩrotirã woatuyupa. Bairi popiye baimirãcũã, tie caquetibujurore bairo caátimasĩrã ãnirĩ Jesucristo mena marĩ tũgoñatutuacõã ninuçũgarã. Tunu bairoa tiere bueri bero caroaro yerijõrõ marĩ ãnimasĩgarã. Tore bairo caãna ãnirĩ Dios mena marĩ caãnipeere useanirĩqũẽ mena marĩ cotegarã.

⁵ Bairo roro popiye marĩ cabaiata, Dios puame roque Jesucristo mena marĩ tũgoñatutuacõãnio joroque marĩ átinuçũñami. Tunu yerijõrõ marĩ ãnio joroque caácũ niñami. Bairi mujããrẽ Jesucristo cũ caatiãnatõrẽ bairo, jĩcãrõrẽ bairo caãnajẽcũna mujãã ãnio joroque átigũmi. ⁶ Bairo cũ caáto jũgori, tocãnacãũpua jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩ useanirõ atore bairo mujãã átigarã: Dios, marĩ Quetiupau Jesucristo pacure jĩcãrõ mena, “Mũ, cañuũ mũ ãniña,” cũ mujãã ĩ basapeogarã.

El evangelio es anunciado a los no judíos

⁷ Jesucristo mujããrẽ cũ caátatorea bairo mujãã cãã mujãã mena macããnarẽ na ñnamairĩ caroaro nũcũbũgorique mena na ññaña. Bairo mujãã caáto ññarã, “Caroá cañuu niñami Dios,” ñ ññagarãma camasã cãã. ⁸ Tunu atore bairo mujãã ñi quetibũjunemoña: Jesucristo pũame jãã, judío majãrẽ jãã juátigu asúpi ati yeparũre. Tie Dios cũ caátipeere jãã ñicũjãã ãnanarẽ cũ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo cañuu ãnirĩ cũ caátipeyorijere marĩ masĩõ joroque ñ, asúpi Jesús ati yeparũre. ⁹ Tunu bairoa mujãã, judío majã caãmerã cãã nocãrõ mujãã cũ caĩñamairõ jũgori Diore mujãã cabasapeoparore bairo ñ, asúpi Jesús ati yeparũ. Dios ya tutipũ cãã Jesucristo cũ pacũre cũ caĩbũsũriquere atore bairo ñ woatuyupa:

“Bairi judío majã caãmerã watoaru ãcũ, jnocãrõ cañuu majũrẽ mũ yũ basapeogu! ‘jNocãrõ Dios catutuaũ majũ niñami!’ ñrĩ mũ yaye basarique mena mũ yũ basapeogu,” ñ woatuyupa Cristo cũ caĩrĩqũẽrẽ.

¹⁰ Tunu apearũru Dios ya tutire na cawoaturique atore bairo ñnemoña:

“jDios ya poa macããna cũ cabesericarã mena mujãã ape yepaa macããna judío majã caãmerã cãã useanirĩ ãña!”

¹¹ Tunu aperopũ ñ woatunemoñupã ti tutipũre:

“Ape yepaa macããna judío majã caãmerã nipetiro tocãnacã poa masapoari macããna cãã, jmarĩ Quetiupaũre cũ basapeoya!” ñ woatuyupa.

¹² Isaías cãã atore bairo ñ woatuyupi:

“Isaí pãrãmi ape tuti bero macããcũ buiagũmi. Cãrẽ Dios pũame judío majã caãmerã quetiupaũre bairo caãcũ cũ cũgũmi.

Bairi na pũame, ‘Jããrẽ canetõõpau niñami,’ cũ mena ñ tũgoñatutuagarãma,” ñ woatuyupi Isaías ãnacũ.

¹³ Bairi camasãrẽ Jesucristo mena tũgoñatutua masĩrĩqũẽrẽ cajonucũũ Dios pũame useanirĩqũẽ, yerijõrõ ãnajẽ cutaje cããrẽ ñe ñnie rũsaricarõ mano mujããrẽ cũ jonemoáto. Tunu bairoa Espiritu Santo cũ camasĩrĩjẽ jũgori nemojãñurõ cũ mena mujãã catũgoñatutuamasĩpeere cũ jonemoáto.

¹⁴ Yũ yarã, yũ bairãrẽ bairo caãna, ñe ñnie rũsaricarõ mano mujããrẽ atore bairo ñi tũgoñatutuacõãña: Caroaro ñe ñnie rũsaeto caátĩãna mujãã ãniña. Tunu Jesucristo yayere caroaro majũ camasĩrã mujãã ãniña. Bairo caãna ãnirĩ mujãã majũ mujãã ãmeo quetibũju masĩña caroaro mujãã caãnajẽ cutipeere. ¹⁵ Mujãã, bairo caátĩãnimasĩrã mujãã caãnimitacũãrẽ, ati tutipũre tutuaro mena yũ quetibũju woajoya, mujãã catũgojũgorique jĩcã wãmerĩ mujãã caãnipee carusarijere mujãã camasiritietiparore bairo ñ. Dios yũre caroaro ácu, Jesucristo yaye quetire mujããrẽ quetibũju rotijou yũ cũwĩ. ¹⁶ Bairi Jesucristore capaacoteire bairo yũ cũwĩ, judío majã caãmerã caroaro na caãniparore bairo ñ. Bairo Jesucristore capaacoteire bairo yũ caãnie pũame atore bairo niña: Dios, judío majã caãmerã cããrẽ na cũ canetõõgarije macããjẽ quetibũjuri que quetire na yũ quetibũjunucũña. Bairo na quetibũjuri yua, sacerdote majã Diore cũ useanio joroque ána waibũcu riire na cajoemũgõrĩcãrõrẽ bairo yũ cãã Diore, “Ãnoa, mũ yarã niñama,” cũ yũ caĩquetibũjuri je jũgori Dios pũame cũ useanio joroque átigũ, na quetibũju yũ átiya judío majã caãmerãrẽ. Bairo yũ caáto, Espiritu Santo pũame narẽ Dios yarã na ãnio joroque na átinucũñami.

¹⁷ Torecũ, yũ pũame Jesucristo mena catũgoñatutuaũ ãnirĩ Dios yũre cũ caquetibũjurotĩjocũrĩqũẽrẽ tũgoñarĩ butiõro tie paarique mena yũ useaniña. ¹⁸ Judío majã caãmerã Jesucristo yaye quetire na tũgousao joroque ñ, Jesucristo yũ cũ camasĩõjorije mena yũ caátimasĩrĩ wãme jetore na yũ quetibũjunucũña. Ape wãme ñno na yũ quetibũjuetinucũña. Bairi yũ caquetibũjuri je jũgori, tunu yũ caátĩãni ññomasĩrĩjẽ jũgori jĩcããrã na tũgousao joroque na yũ átinucũña. ¹⁹ Tunu Espiritu Santo yũ cũ camasĩõjorije mena yũ caátijẽño ññomasĩrĩjẽ jũgori na tũgousao joroque na yũ átinucũña. Tore bairo ácu, Jerusalén macãĩ quetibũju jũgoacũ, Iliria cawãmecũtopũ Jesucristo camasãrẽ cũ canetõõrĩqũẽ quetire caroaro jĩcãrõ tãni cariape na yũ quetibũjuetawũ. ²⁰ Aperã na

caquetibujm ñesēātīnucūrōp macāānarē Jesucristo yaye quetire yu quetibujm ñesēāganucūña. Aperā na caquetibujm ricaropu yu quetibujmbuipēo ñesēāgaetīnucūña. ²¹ Tore bairo yu caátie pñame Dios yaye quetire woarica tutipm na cawoatujm goyeticūrīcārōrēā bairo baiya. Mai, atore bairo ī quetibujm woatuyupa:

“Aperā camasā cū yaye quetire camasīētāna nimirācūā, tiere quetibujm ecogarāma. Cū yaye queti na catūgoetajere tūgomasiñjūgarāma,” ī woatuyupa Dios ya tutipm.

Pablo piensa ir a Roma

²² Yu caīrōrē bairo ape macāārīp macāānarē quetibujm ñesēānucūrī, mājāā tūp yu ámasīētīña mai. “Roma macāp yu águ,” nairō ī tūgoñamicūā, yu ámasīētīña. ²³ Bairpna, merē yu paariquere yu átiyaparoya ati yepaa macāāna mena. Nocārō yoaro capee cūmarī majū mājāārē ñiñañesēāñ áganucūmiña. ²⁴ Bairi España pñ acú roque mājāārē ñiñanetōágñ. Bairo nocārō caroaro ñseanirō mājāārē yu caīñarō bero, mājāā pñame roque yure mājāā cajuáto yu bootūgoñaña, España pñ yu caátī rūm caāno. ²⁵ Baimicūā mai, Jerusalén macāp yu águ, to marī yarā Jesucristore catūgousari majārē na juáti acú. ²⁶ Jesucristore catūgousari majā Macedonia macāāna, bairi Acaya yepa macāāna cūā na majūā na caboro dinerore neñoñupā. Jerusalén macāāna Jesucristore catūgousarā cabopacarārē na jogarā, tiere neñoñupā. Torecñ, tie dinerore Jerusalēpñ na jeábojagu yu átiya mai. ²⁷ Na majūā na caboro tie dinerore neñoñupā. Bairo na caátaje ñujāñuña. Mai, cajūgoyepure judío majā Jesucristore catūgousajūgoricarā cū yaye macāājē caroa quetire na quetibujm batojūgoyupa. Bairo caroaro na na caátaje āmeoñe, na cūā na cacūgorije ũnie mena na cajuátinemopea niña. ²⁸ Bairo tie dinerore Jerusalén macāānarē na nuni yaparori bero, España pñ acú mājāārē ñiñanetōágñ. ²⁹ Bairi ñe ũnie rñsaricarō mano atore bairo ñi tūgoñatutuacōāña: Mājāā tūp yu caetaro marī nipetiro pñrea caroa majūrē marī jomajūcōāgñmi Jesucristo.

³⁰ Yu yarā, yu bairārē bairo caāna, mājāā Jesucristore catūgousarā mājāā āniña. Tunu Espírītu Santo cū camasīōjorije jūgori caāmeomaimasīrā mājāā āniña. Bairo caāna mājāā caānoi, yure juátinemorā, atore bairo mājāā caáto yu boya: Popiye baimicūā caroaro yu caátīānipeere Diopñre yu jēnibojaya. ³¹ Dios, Judea yepa macāāna Jesucristore catūgousaena cañuena, roro yure na caátipeere cū caēñotaparore bairo īrā, Diopñre bñtioro yu mājāā jēnibojawa. Tunu bairo Jesucristore catūgousarā Jerusalén macā macāānarē na cajuátijorije na yu cajeátiere ññarī bero na ñseanio joroque īrā, Diopñre yu jēnibojaya. ³² Bairo Diore yu mājāā cajēnibojaro jūgori ñseanirīqūē mena mājāā ñiñan etagñ, Dios cū cabooata. Bairo topñ mājāārē ñiñañesēāñpñ roque yua, mājāā tūp yu tūgoña yerijāmasīgñ. ³³ Bairi marī Pacñ Dios caroaro yerijōrō ānimasīrīqūērē cajom mājāā nipetiro mena cū ānicōā ninucūáto. Bairoa to baiáto.

16

Saludos personales

¹ Bairi āmerē mājāā ñiña: Marī yao Febe cawāmecñcore mājāā tūp cō caetaro, caroaro mena cō mājāā bocáwa. Caroaro cō mājāā cajuáto yu boya. Cō cūā Cencrea macā macāāna ñubueri majārē bñtioro cajuátinucūō ñiñamo. ² Jesucristo mena cō cūā cō catūgoñatutuario jūgori, mājāā cūā jīcārōrēā bairo Jesucristore catūgousarā ānirī jīcā majā āmeo qñēnorīcārōrē bairo cō qñēnoña. Bairi nipetirije cō cabopacarijere cō joya. Cō pñame capāārā ñubueri majārē caroaro mena na juátīāninucūñupō. Yu majū cūārē caroaro yu juátinemonucūwō.

³ Apeyera, Prisca bairi Aquila cawāmecñna na ñuáto. Na, pñgarāpñna yñrea bairo Jesucristo yaye macāājērē capaabojarā, cū carotirā, yu baparā ñiñama. ⁴ Na pñame roro tāmñobujiowā, yure roro aperā yu na caátibujiopeere ēñotamirā. Bairo caroaro yu na caátajere tūgoñarī bñtioro, “Yu mena ñumajūcōāwā,” na ñijoya. Yu jeto mee tore bairo ñiña. Nipetiro ñubueri majā poari judío majā caāmerā cūā ñnucūñama. ⁵ Toreba bairo tunu na ñuáto nipetiro marī yarā ñubueri majā Prisca, bairi Aquila ya wiipñ caneñanucūrā cūā. Bairi apeī, yu baire bairo caācñ, yu camai Epeneto cawāmecññ cū ñuáto. Cū

puame Asia yepa macããcũ, aperã ti yepa macããna jũgoye Jesucristore catũgousajũgoricu majũ ãmi. ⁶ María cawãmecũco cãã cõ ñuáto. Cõ puame mujããrẽ butioro caroaro mujãã caãnorẽ bori, mujãã juátinucũñamo. ⁷ Aperã yu ya macã macããna Andrónico, apeí Junias cawãmecũna yu mena preso jorica wiipũ caãnana cãã na ñuáto. Mai, na puame apóstolea majã mena macããna na camairã majũ niñama. Bairi tunu yu jũgoye Jesucristore tũgousajũgoyupa.

⁸ Ampliato cawãmecũcu cãã cũ ñuáto. Marí Quetiupaure catũgousau cũ caãnoi, yu bapa, yu camai majũ niñami cũ cãã. ⁹ Apei Urbano cãã cũ ñuáto. Cũ cãã jããrẽã bairo Jesucristo yaye macããjẽrẽ capaanucũñ majũ niñami. Apei yu camai Estaquis cãã cũ ñuáto. ¹⁰ Cũ ñuáto Apeles cawãmecũcu cãã. Cũ puame Jesucristo mena cũ catũgoñatutuarijere marí masiõ joroque caroaro átiãninucũñami. Bairi aperã Aristóbulo ya wii macããna cãã na ñuáto. ¹¹ Apei yu ya macã macããcũ Herodiõn cãã cũ ñuáto. Bairi Narciso ya wii macããna Jesucristore cariape catũgousarã cãã na ñuáto. ¹² Marí Quetiupau yaye macããjẽrẽ capaabojanucũrã rõmirí Trifena, apeo Trifosa cãã na ñuáto. Bairi apeo jãã baiore bairo caãcõ Pérsida cõ ñuáto. Cõ puame tutuaro mena marí Quetiupau yaye paarique macããjẽrẽ paanucũñamo. ¹³ Rufo cãã cũ paco mena cũ ñuáto. Cũ puame Jesucristo mena catũgoñatutuaũ nipetiro to macããna na camasí majũ niñami. Cũ paco cãã caũuo, yu paco majũrẽ bairo caroaro yu cañao ninucũñamo. ¹⁴ Ñnoa cãã na ñuáto: Asíncrito, apeí Flegonte, apeí Hermes, apeí Patrobas, apeí Hermes, bairi aperã marí yarã na mena macããna ñubueri majã cãã na ñuáto. ¹⁵ Na ñuáto ñnoa cãã: Filólogo, apeo Julia, apeí Nereo, apeo cũ baio cãã, apeo Olimpas cawãmecũco cãã cõ ñuáto. Bairi nipetiro Jesucristo mena catũgoñatutuarã marí yarãrẽ bairo caãna na mena caãna cãã na ñuáto.

¹⁶ Bairi mujããrẽ ñiña: Mujãã to macããna tocãnacãũpuã nucũbugorique mena ãmeo bocári caroaro ãmeo jëninucũña. Nipetiro ato macããna ñubueri majã Jesucristore catũgousari poari macããna mujããrẽ ñurotijoyama.

¹⁷ Yu yarã, yu bairãrẽ bairo caãna, tutuaro mena atore bairo mujããrẽ ñiña: Masacatiri ñña. Jesucristo mena jicãrõrẽ bairo mujãã tũgoñatutuamasietiõ joroque caãna mena ãmericõãña. Tunu roro mujããrẽ yapapuaõ joroque caãna mena ãmericõãña. Na yaye queti puame mujããrẽ jãã caquetibũjurique macããjẽ ñnie mee, ricaati quetibũjurique ñiña. Torena, na mena ãmericõãña. ¹⁸ Na puame marí Quetiupau Jesucristo cũ caãtirotirijere caquetibũjunucũrã mee niñama. Na majũã roro na rupau caborore bairo na caãtie macããjẽrẽ quetibũjurã átinucũñama. Tunu bairoa caroaro itori, tũgoricarõ ñuro carorije macããjẽrẽ quetibũjuri, camasã cayeri tũgoñatutuaenarẽ roro na í quetibũjũ mawijionucũñama. ¹⁹ Mujãã puame roque caroaro Jesucristo yaye quetire mujãã tũgousaya. Camasã nipetiro cãã cũrẽ mujãã catũgousanucũrjẽrẽ caroaro masiñama. Bairi yu cãã mujãã mena yu useaniña. Tunu bairo caroa Espiritu Santo mujããrẽ cũ camasíõjorije jũgori caroa macããjẽ jetore mujãã caãtiãno yu boya. Carorije macããjẽ roquere mujãã caãtiãno yu boetiya. ²⁰ Tore bairo mujãã caãtimasirõ jũgori marí Pacu Dios yerijõrõ ñanjẽrẽ cajomasí puame, wãtí mujããrẽ caãtonucũũrẽ yoaro mee cũ mujãã netõnucãõ joroque átigumi. Mujãã rupori mena apeye ñnierẽ pea aborericarore bairo cũ mujãã átio joroque átigumi Dios. Marí Quetiupau Jesucristo caroare mujãã cũ jonemoáto.

²¹ Mujããrẽ ñurotijoyami yu bapa yure cajũpaanucũñ Timoteo cawãmecũcu cãã. Aperã yu ya macã macããna, yu mena caãna Lucio, Jasón, Sosípater cãã ñurotijoyama mujããrẽ.

²² Yu, Tercio cãã, ati cartare Pablõre cawoabojau, marí Quetiupaure catũgousau ñnirí mujãã yu ñurotijoya.

²³ Gayo cãã mujãã ñurotijoyami. Yu, Pablo puame, cũ ya wiipũ yu ñninucũña. Atopu nipetiro ñubueri majã puame ñubuerã etanucũñama. Apei Erasto cawãmecũcu, ati macã macããna yaye dinerore cañnacotebojari majõcu cãã mujããrẽ ñurotijoyami. Torena bairo mujãã ñurotijoyami cũ bai Cuarto cawãmecũcu cãã. ²⁴ Marí Quetiupau Jesucristo nipetiro mujããrẽ caroare cũ jonemoáto. Bairoa to baiáto.

Alabanza final

²⁵ Marĩ Pacu Diore cũ marĩ cabasapeoro ñuña. Cũ pũame mũjããrẽ cũ mena nemo-jãñurõ mũjãã tũgoñatutuo joroque caácũ majũ niñami. Tore bairo mũjããrẽ átimasĩñami Dios, cũ yaye caroa queti camasãrẽ cũ canetõrĩqũẽ quetire mũjãã yũ caquetibũjũnucũrĩjẽ jũgori yua. Tunu bairoa Jesucristo yaye quetire mũjãã yũ caquetibũjũnucũrĩjẽ jũgori tore bairo mũjããrẽ yeri tutuarã mũjãã átimasĩñami. Atie yũ caquetibũjũnucũrĩjẽ pũame camasãrẽ cũ camasĩõetaje, ati yepa caãniparo jũgoyepũ caãnajẽ niña. ²⁶ Cabaimiatacũãrẽ, ãme roque profeta majã na cawoatucũrĩqũẽ jũgori marĩ masĩõ joroque marĩ átiyami Dios. Cũ, caãnicõãninucũũ, cũ caátirotirore bairo marĩ átiãnio joroque ĩ, ãmerẽ tiere marĩ masĩõñami. Atie cũ caquetibũjũgarique mai camasãrẽ cũ camasĩõetajere ãme roque nipetiro camasã poari ati mũrecóo macããnarẽ na masĩõ joroque átiyami Dios. Bairo tiere na cũ camasĩõrõ jũgori yua, cariape tiere tũgori bero na catũgõũsaparore bairo ĩ, na masĩõñami Dios.

²⁷ ¡Marĩ Pacu Dios, jĩcãũã caãcũ, ñe ũnie rũsaeto camasĩ majũrẽ cũ marĩ basapeoto! “Cũ, Dios jetorea cũ caátimasĩrĩjẽ cũ catutuarije, tocãnacã rũmũa to ãnicõã ãmarõ,” marĩ ĩ tũgoñatutuacõã ninucũgarã, marĩ Quetiupau Jesucristo jũgori. Bairoa to baiáto.

Tocãrõã niña atie queti yũ cawoaturije.

Primera Carta de San Pablo a los CORINTIOS

Saludo

¹⁻² Yч, Pablo cawāmecсu, Dios cū cabesericu yч cañnoi, yч piijowĩ, Jesucristo yau apóstol cū caquetibұrotijou yч cañnipeere боу. Marĩ yau Sóstenes mena ati cartare мұjāārē woajou yч átiya. Мұjāā, jāā yarā Corinto macā macāāna Diore catūgousari majā, Jesucristo jūgori Dios yarā caroarā cañnarē мұjāā yч woajoya ati cartare. Bairi tunu tocānacāpaу macāāna Jesucristore cañroari poari mena macāāna мұjāā cañnipeere боу, мұjāā cūārē мұjāā beseyupi. Bairi marĩ cūārē marĩ Quetiupaу, na cūārē na Quetiupaу majū niñami, marĩ Quetiupaу Jesucristo pұame yua. ³ Bairi cañnijūgoro atore bairo мұjāārē ñiña: Marĩ Pacу Dios, bairi marĩ Quetiupaу Jesucristo mena caroare мұjāā na jonemoáto. Tunu bairoa caroa yericutaje cūārē na jonemoáto, ñiña.

Bendiciones por medio de Cristo

⁴ Bairi tocānacānia, “Dios, jāā mena мұ ñujāñuña,” ñi jēninucūña, Jesucristo jūgori Dios мұjāārē caroaro majū cū caátiere ñnarĩ. ⁵ Baiрua Dios, Jesucristo mena jūgori nocārō majū paio netōrō cū caátibojarique cañurĩjērē мұjāā joyupi. Bairo cū caáto jūgori cū yaye busurique cūārē nemojāñurō мұjāā quetibұу masĩō joroque ásupi Dios. Tunu bairoa cū yaye caroa quetire cariape masĩrĩqūē cūārē мұjāā joyupi. ⁶ Bairi cañnorē bairo cariape, “Ape yeri majūrē мұjāā jogumi Dios,” мұjāā yч caĩquetibұјricarorea bairo baimajūcōāña merē yua. ⁷ Tore bairo мұjāā caāno jūgori yua, ñe ũnie rusaeto tocānacā wāme caroa macāājē átiāni masĩrĩqūērē мұjāā cūgocōāña Jesucristo marĩ Quetiupaу nemo ati yepapу cū cabauetaparo jūgoye. ⁸ Bairi Dios pұame tūgoñatutuariquere мұjāā jocōā nigumi ti rұmu catusari rұmu caānopу. Bairo áticoa ninucūgumi Dios, marĩ Quetiupaу Jesucristo ati yepapу cū catunuetari rұmūrē, ni jĩcāñ ũcū мұjāārē, “Mұjāā buicutiya,” qūĩtĩcōāto ĩ. ⁹ Bairi Dios pұame roque cañnorē bairo cariape cū caĩjūgoyetiricarorea bairo caácу niñami. Cū, Dios pұame roque мұjāā piijowĩ, cū macū marĩ Quetiupaу Jesucristo mena jĩcārōrē bairo мұjāā cañiparore bairo ĩ.

Divisiones en la iglesia

¹⁰ Yч yarā, yч bairārē bairo caāna, marĩ Quetiupaу Jesucristo cū catutuarije mena мұjāārē ñiña: Jĩcārōrē bairo tūgoñanemorĩ masaricawoena, caroaro ānicōāña. Useanirō āña. Jĩcārōrē bairo tūgoñarĩ, jĩcārō tūni āmeo tūgoñaña мұjāā yeripу. ¹¹ Atiere мұjāā ñiña, yч yarā yч bairārē bairo caāna, capee wāme мұjāā cabaiotionucūrĩjērē Cloé ya poa macāāna jūgori caqueti tūgonucūñ ānirĩ. ¹² Atore bairo jĩcāārā мұjāā mena macāāna na cañnucūrĩjērē ĩgu ñiña: “Jāā, Pablоре catūgousarā jāā āniña,” tunu aperā cūā: “Jāā, Apolos yarā jāā āniña,” aperā cūā: “Jāā, Pedro yarā jāā āniña,” aperā cūā: “Jāā roque Cristo yarā pұame majū jāā āniña,” ĩ busubotionucūñama. Jĩcā majārē bairo мұjāā busuetiya.

¹³ ¿Dopēĩrā tore bairo мұjāā ĩ busupainucūñati? Jĩcāñā niñami Cristo. Ricawatiri caācū mee niñami. ¿Yч, Pablo ato yucpāĩрu мұjāā yaye wapare netōgu yч riayupari? ¿O, yч wāme mena ĩrĩ мұjāā na bautizayupari? Bairo ápeyupa, tame. ¹⁴ Yч roque ni jĩcāñ ũcūrē мұjāā yч bautizaepу baiрua. Bairi Diopure, “Yч mena мұ ñujāñuña,” ñi jēninucūña. Baiрua, Crispo, apei, Gayo cawāmecсna roquere yua na yч bautizawу. ¹⁵ Torecу, ni jĩcāñ ũcū мұjāā mena macāācū, “Pablo wāme mena ĩrĩ, cabautizaecoricу yч āniña,” ĩ masĩētĩñami. ¹⁶ Estéfnas ya poa macāāna cūārē na yч bautiza royawу. Aperā noa ũnarē yч bautizaetiroyawу. ¹⁷ Baiрua, Jesucristo yure bautiza rotijoemi. Cū yaye queti, camasārē cū canetōrĩqūē queti roquere yч quetibұу rotijowĩ. Ati umurecōo macāājē tūgoñarĩqūē jūgori tutuaro camasĩnetōmajūcōāñrē bairo yч cūēmi baiрua. Jesucristo yucpāĩрu cū cariarique, wapa manorē bairo to tuaeticōāto ĩ, tore bairo yч cūwĩ Jesús.

Cristo, poder y sabiduría de Dios

¹⁸ Cristo yucupāirp̄ cū cariarique caroa quetire cariape mee cañierē bairo tūgoñanucūñama yasiricarop̄ caápārā p̄ame. Bairo cabaimiatacūārē, atie caroa queti Dios catutuaŋ yaye queti p̄ame marī cū yarārē cū canetōpee majū niña yua. ¹⁹ Torea bairo ī quetibujaya tirūmup̄ Dios yaye bus̄rica tutip̄ na cawoatucūrīqūē cūā:

“Masīrī majārē camasīēnarē bairo na ānio joroque na yū átigu.

Tunu bairoa caroaro catūgomasiṛārē catūgomasiēnarē bairo na ānio joroque na yū átigu,” ī woatuyupa.

²⁰ Bairi ati ūm̄recóo macāājērē camasīrī majā cañimirīcārā p̄ame camasīēna cabugoro macāānarē bairo tuagarāma. Apei, “Cajūgobuei yū āniña,” caī cūā torea bairo tuagumi. Torea bairo bus̄netōmasīētīgumi ati ūm̄recóop̄ macāājērē masīrī butiuro cabus̄botionucū cūā yua. ¡Dios p̄ame ati ūm̄recóo macāājē na camasīrījērē nemojāñurō na masīētio joroque na átiyami! ²¹ Nipetirijere caátimasī niñami Dios. Bairi mai ati ūm̄recóo macāāna camasā na majūā na camasīrījē mena cūrē na camasīrō boesupi Dios. Bairo p̄ame boyupi: “Yū yaye quetire na catūgousaro jūgori na yū netōdōgū,” ī cūjūgoyupi. Bairo Dios cū caīmiatacūārē, “Cabugoro macāājē niña,” ī tūgoñanucūñama aperā Diore camasīēna p̄ame tie quetire.

²² Bairi judío majā cūā Dios yaye quetire cariape tūgogarā jūgoye, cū yaye macāājē átijēño iñorīqūērē butiuro bonucūñama. Bairi aperā griego majā p̄ame cūā ati yepa macāājē masīrīqūē jetore butiuro tūgousaganucūñama. ²³ Jāā p̄ame roque yucupāirp̄ na capapaturicū Mesías yaye queti majūrē jāā quetibujunucūñā camasārē. Bairi ānoa judío majā p̄ame tiere tūgoteejāñuñama. Aperā judío majā caāmerā p̄amerā cabugoro macāājērē bairo tuanucūña tie queti. ²⁴ Bairo na cabaimiatacūārē, aperā Dios cū capiiricarā, cū cabesericarā judío majā, aperā judío majā caāmerā p̄amerē Mesías, Dios macū catutuaŋ majū niñami. Tunu bairoa, “Dios yayere camasī majū niñami,” ī tūgoñamasīcōāñama. ²⁵ Ati ūm̄recóo macāāna, Dios tore bairi wāme átimasīrī marī cū canetōrīqūērē cabugoro macāājērē bairo tūgoñanucūñama. Bairo na caītūgoñarījē cariape mee niña. Ati ūm̄recóo macāāna na camasīrījē nipetiro netōjāñurō caānimajūrījē niña tie Dios cū caátimasīrījē p̄ame roque. Tunu bairoa Dios cū catutuarijere caānimajūrījē meerē bairo ati ūm̄recóo macāāna na caīñamiatacūārē, camasā na caátimasīrījē netōjāñurō catutuarije niña.

²⁶ Yū yarā, merē mujāā tūgoñamasīrā. Ati ūm̄recóo macāāna na caīñajoro, camasīēna mujāā caānimiatacūārē, mujāā beseyupi Dios cū yarārē bairo yua. Bairi jīcāārācā jeto ninucūñama mujāā mena macāāna carotimasīrā. Tunu bairoa jīcāārācā jeto quetiuparā caānipoa macāānarē bairo caāna cūā ninucūñama mujāā watoare. Bairo caāna mujāā caānimiatacūārē, mujāā beseyupi Dios cū yarārē bairo yua. ²⁷ Bairi, “Camasīēna niñama,” camasā na caīrārē na cūñupī Dios cū yarā caāniparārē. Ati yepap̄ macāājērē camasīrā p̄ame na camasīmirījērē, “Wapa maa,” na ī tūgoñaboboáto ī, tore bairo ásupi Dios. Tunu bairoa tutuaro cabaibotiorā, “Jāā catutuarije wapa maa,” na ī tūgoñaboboáto ī, ati ūm̄recóo macāāna catūgoñatutuaenarē na beseyupi Dios cū yarā ronarē. ²⁸ Dios p̄ame na beseyupi camasā aperā na caīñaterārē. Tunu bairoa ati ūm̄recóo macāājērē caboēnarē na beseyupi. Bairo p̄ame īgū niña: Dios na beseyupi ati yepap̄re ñe ūnie cawapa mánarē bairo camasā na caīñarārē. “Caānimajūrā jāā āniña,” ati yepap̄re caīrārē cabugoro macāānarē bairo na ānio joroque átigu, tore bairo ásupi Dios. ²⁹ Tore bairo Dios cū caáto yua, ni jīcāū ūcū, “Yua, yū majūā caānimajūrē bairo caátijīātimasī yū āniña,” ī tūgoña botiomasīētīñami Dios cū caīñajoro. ³⁰ Dios p̄ame roque cū macū Jesucristo jūgori cū mena macāāna majū mujāā ásupi. Tunu bairoa Jesucristo jūgori caroa wāme marī camasīpee cūārē marī joyupi. Cū, Cristo jūgori marī carorije wapare marī canetōpee cūārē cūñupī Dios. Cū yarā caroarā, cū canetōdōrīcārā majū marī cūñupī Dios. ³¹ Bairi Dios ya tutip̄ cūārē atore bairo ī woatuyupa: “Ni jīcāū ūcū caānimajūrē bairo catūgoñau p̄ame, ‘Dios roque marī netōdōrō caānimajūrē niñami,’ qūī tūgoñamasīcōáto Dios cūārē,” ī quetibujū woatuyupa.

2

El mensaje de Cristo crucificado

¹ Torecũ yũ yarã, Dios camasãrẽ cũ camasĩõetaje ãme roquere cũ camasĩõrĩjẽ queti cariape macããjẽrẽ mujãã quetibũju etau, camasĩnetõũrẽ bairo botioro mujããrẽ yũ quetibũju ñesẽãẽpũ. ² Yũ roque mujãã tũpũre ãcũ, Jesucristo yucũpãĩpũ cariaricũ yaye queti jetore mujãã yũ quetibũjuwũ. Ape wãme ricaati mujããrẽ yũ quetibũjuerũ, “Jesús yucũpãĩpũ na capapuatũricũre na masĩãto,” ĩ. ³ Mujãã tũpũre etau, caquetibũju-masĩẽcũrẽ bairo yũ tũgoñawũ. Bairo catũgoñau ãnirĩ tũgoña uwiri yũ nananucũwũ, mujããrẽ quetibũjugũ yua. ⁴ Bairi topũre mujããrẽ caroa quetire quetibũju ãcũ, caroaro masiriyoeto jeto mujãã yũ quetibũjuwũ. Nocãrõ ati yepa macããna na camasĩbotiorije ũnie mena masĩrĩ, mujããrẽ yũ quetibũjuerũ, “Camasĩ majũ niñami Pablo,” yũ mujãã caĩetiparore bairo ĩ. Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ jũgori roque, “Pablo cariape quetibũjuyami,” mujãã ĩ tũgoñao joroque yũ ápũ. Tunu bairoa Dios cũ catutuarijere áti ĩnorĩ, tore bairo mujãã ĩõ joroque yũ ápũ. ⁵ Tore bairo yũ ápũ, Dios cũ caátimasĩrĩjẽ, cũ catutuarijere ĩñarĩ bero, cũ mena mujãã catũgoñatutuaparore bairo ĩ. Camasã ati yepa macããna na camasĩrĩjẽ macããjẽrẽ tũgori bero, Dios mena mujãã catũgoñatutuario roquere yũ boerpũ.

Dios se da a conocer por medio de su Espĩritu

⁶ Tore bairo quetibũjumĩracũã, aperã merẽ Diore caroaro cariape catũgõũsaricarã na caãmata, paio Dios cũ camasĩõrĩjẽ mena jãã quetibũjunucũña. Bairãpũã, ati ãmũrecõo macããna camasĩrĩ majã, o quetiuparã camasĩrã cayasĩparã na camasĩrĩ wãme ũnie mena mee jãã quetibũjunucũña. ⁷ Dios yaye queti, camasãrẽ cũ camasĩõetaje masĩrĩqũẽrẽ mujããrẽ jãã quetibũjuya. Marĩ camasĩõtãjẽ, ati yepa caãniparo jũgoyerpũã marĩrẽ caroaro majũ cũ canetõga jũgoyetirique macããjẽ queti roquere jãã quetibũjunucũña. ⁸ Atie wãme quetibũjuriquere ati ãmũrecõo macããna quetiuparã cariape tũgoboca masĩẽsupa. Tore bairo tiere cariape catũgomasĩrã na caãmata, nocãrõ caroũ caãcũ Jesucristore yucũpãĩpũ cũ papuatuetibũjioricarãma. ⁹ Torea bairo ĩ quetibũju woatuyupa Dios ya tutipũ cũãrẽ: “Dios pũame cũrẽ camairãrẽ caroa majũrẽ na cũgoyuyami. Camasã na caĩñaetaje, na catũgoetaje, na catũgoñacoteetaje majũrẽ na qũẽnoyuyami,” ĩ quetibũju woatuyupa ti tutipũre.

¹⁰ Tiera Dios ãmerẽ yua marĩ masĩõ joroque átiyami cũ Yeri Espĩritu Santo jũgori. Espĩritu Santo pũame nipetiro wãme caĩñamasĩpeyoyũ majũ niñami. Nocãrõ Dios cũ camasĩnetõnũcãcõãrĩjẽrẽ, camasã na camasĩõtĩẽ cũãrẽ camasĩ majũ niñami Espĩritu Santo pũame.

¹¹ Nĩ jĩcãũ ũcũ, jĩcãũ camasocũ cũ yeripũ cũ catũgoñarĩjẽrẽ marĩ masĩõtĩña. Cũ, caãcũ jeto cũ yeri cũ catũgoñarĩjẽrẽ masĩ masĩñami. Torea bairo Dios yeri pũna Espĩritu Santo jeto masĩñami cũ yeripũ cũ caátĩãnimasĩnucũrĩjẽ pũamerẽ. ¹² Bairi marĩ pũame roquere ati ãmũrecõo macããna yeri pũna ũnie meerẽ marĩ jowĩ Dios. Cũ Yeri Espĩritu Santo majũrẽ marĩ jowĩ. Cũ pũame nocãrõ caĩũũ ãnirĩ tore bairo cũ Yeri majũrẽ marĩ jowĩ, cũ yaye macããjẽrẽ marĩ camasĩparore bairo ĩ. ¹³ Bairi jãã pũame Espĩritu Santo Dios Yeri majũ cũ camasĩõrĩjẽ jũgori jãã quetibũjunucũña. Jãã majũã jãã catũgoñarĩjẽ mena jãã camasĩjũgoatãjẽ meerẽ jãã quetibũjunucũña. Bairi Espĩritu Santo yaye masĩrĩqũẽ macããjẽ mena camasã aperã Espĩritu Santorea cayericũnarẽ na jãã quetibũju netõnucũña.

¹⁴ Nĩ jĩcãũ ũcũ ati yepa macããcũ Espĩritu Santo cacũgoecũ pũame cũ camasĩõgarijere boetinucũñami. Cabũgoro macããjẽrẽ bairo tũgocõãnucũñami Espĩritu Santo cũ caquetibũjugarijere. Tunu bairoa tie quetire tũgomicũã, tiere tũgomasĩ jĩãtietinucũñami. Espĩritu Santo jũgori Dios yaye macããjẽrẽ marĩ masĩña. Bairo Espĩritu Santore cacũgoena pũame roque cũ yayere tũgomasĩ jĩãtietinucũñama. ¹⁵ Bairi apeĩ camasocũ, Espĩritu Santo Dios Yeri majũrẽ cacũgoũ tocãnacã wãme ati ãmũrecõo macããjẽ caroa wãmerẽ besemasĩñami. Bairi tunu noa ũna camasã Dios Yeri cacũgoena pũame qũĩñabese masĩẽnama cũ caátĩãnierẽ. ¹⁶ Bairi torea bairo ĩ quetibũjuya Dios ya tutipũ cũãrẽ:

“Ni jĩcãũ ùcũ marĩ Quetiupau cũ yeripu cũ catũgoñarĩjẽrẽ masĩcũmi. Tunu bairo ni ùcũ, Dios cũ caátipeere cũ quetibũjupomasĩcũmi,” ĩ quetibũju woatuyupa Dios ya tutipu. Tore bairo cabaimajũcõamiatacũãrẽ, marĩ ruame Espĩritu Santo jũgori Cristo cũ catũgoñarõrẽã bairo catũgoñarã ãnirĩ Dios yaye macããjẽrẽ marĩ masĩcõãña.

3

Compañeros de trabajo al servicio de Dios

¹ Toroque yu yarã, Espĩritu Santo cũ caãnijũgorãrẽ bairo caãnarẽ mujãã yu quetibũju masĩẽrũ. Bairua, ati umurecõo macããna na catũgoñarĩjẽrẽ bairo catũgoñarĩqũẽcũna ya wãmei caãnarẽ mujãã yu quetibũjuwũ. Bairi cawĩmarãcãrẽ quetibũjũre bairo masiriyoe-toaca yu quetibũjuwũ mujããrẽ Cristo yaye queti ruamerẽ yua. ² Bairua, camasiriyoeie wãme jetore mujãã yu quetibũjuwũ. Cawĩmau caũpũũrẽ ùpẽcõãrẽ joure bairo yu áru, mujããrẽ ugarique majũrẽ joricaro ùnorẽã yua. Bairi mujãã ruame Jesucristo yaye queti camasiriyorijere mujãã tũgopeyo masĩetĩña mai. ¡Mujããrẽ rusamajũcõãña mujãã catũgomasĩpeyopee! ³ Bairi mai Dios yaye quetire mujãã tũgomasĩ peyoetiya, ati umurecõo macããna na catũgoñanucũrõrẽ bairo jeto mujãã catũgoñarĩjẽ jũgori. Bairi ati umurecõorũre mai ãna, roro ãmeo ññatee, ãmeo ññaugo apeye ùnierẽ mujãã átiya. Ati umurecõo macããna na catũgoñarĩjẽ mena tũgoñarĩ na caátinucũrõrẽ bairo jeto caátitũgoñarã mujãã ãniña mai. ⁴ Bairi aperã jĩcããrã mujãã mena macããna atore bairo ĩnucũñama: “Yua, Pablore catũgousau yu ãniña,” tunu apeĩ ruame: “Yua, Apolore catũgousau yu ãniña,” ãmeo ĩ busũrique netõnucũñama. Tore bairo mujãã caĩata, ati umurecõo macããna ya wãme catũgoñarĩqũẽcũna majũ mujãã ãniña mai.

⁵ Bairi yu, Apolos mena noa ùna mee jãã ãniña. Dios yaye quetire caquetibũjurã, cũrẽ cajuatĩ majãrẽ bairo caãna jãã ãniña. Jãã, mujããrẽ jãã quetibũjuwũ marĩ Quetiupaure cariapea mujãã catũgousapeere yua. Bairi jãã ruarãrũna marĩ Quetiupau cũ caátiroti-joricarore bairo jeto jãã átinucũña. ⁶ Yua, Jesucristo yaye quetire mujãã yu quetibũju jũgowũ, otere otejũgoure bairo. To bero Apolos ruame mujãã quetibũjunemoñurĩ, mujãã camasiritietiparore bairo ĩ, yu bero otere oco pioure bairo. Bairo cũ caato, Dios ruame roque nemojãñurõ cũ mena mujãã tũgoñatutuaio joroque ásupi, tii otei cabutiwãmuátõre bairo yua. ⁷ Bairi yu ote jũgoure bairo caquetibũjũjũgoricu, tunu apeĩ yu bero, tii otei caputiricu to butiatõ ĩ, caoco pioricure bairo caquetibũjunemorĩcũ mena cabũgoro macããnarẽ bairo jãã ãniña. Dios ruame roque caãnimajũũ niñami. Cũ roque otei caputiwãmuátõre bairo nemojãñurõ cũ mena mujãã tũgoñatutuaio joroque caácu majũ niñami. ⁸ Bairi caquetibũjũjũgoricu, apeĩ cũ bero quetibũjunemorĩcũ mena jĩcãrõ tũña nicõãñama. Bairo na caãnimiatacũãrẽ, Dios ruame narẽ, caroare na jogũmi na paariquere ññarĩ cũ cajogaro jĩcãrõ tũña. ⁹ Dios yaye quetire, yu, Apolos ruarãrũna Diore caquetibũjũbojarã jãã ãniña. Bairi Apolos ruame yu paarique bapa majũ niñami. Mujãã ruame yua, Dios yarã cũ wese, cũ caoteri wesere bairo caãna mujãã ãniña. Tunu bairoa cũ wii roto cũ cawii qũẽnorõrẽ bairo mujãã ãniña.

¹⁰ Yu ruame, “Yu yaye quetire caquetibũju jũgoyecũtipau nigũmi,” Dios cũ caĩrcũ majũ yu ãniña. Bairo caãcũ ãnirĩ wiire paariquere capaajũgomasĩrẽ bairo caãcũ caãnijũgorije ùtã rupaare capeojũgoyecũcũre bairo yu ãniña. To beropũre apeĩ ruame apeyere capeonemousaure bairo niñami. Cũ ruame yu berore quetibũjunemoñami Dios yaye quetire. Bairãrua, tocãnacãũrua camasãrẽ quetibũjũri majã caroaro cariape jeto na caquetibũjũro ñũña. ¹¹ Bairi Jesucristo ùtãã na cacũjũgoricare bairo caãcũ yaye queti jeto yu quetibũjunucũña. Bairi apeĩ ricaati quetibũju buipeomasĩetĩñami. Jĩcãũã niñami Jesucristo ùtãã caãnimajũrĩcãrẽ bairo caãcũ. ¹² Bairi camasã ùtãã caãnimajũrĩcãrẽ wii qũẽnorã, na cacũjũgorica buire tunu ape wãme ùtã oro, o ùtã plata, o ùtã nocãrõ caroa mena qũẽnomasĩñama. O tunu bairoa yucũpãĩrĩ, apeye taa, o carupañorĩ ùnie mena ti wiire qũẽnobujiorãma. Toreã bairo yua, ni jĩcãũ ùcũ caroa wãme oro ùtãrẽ bairo cabairije quetibũjũriquere quetibũjũyami. Apeĩ ruame ricaati wãme, taa ùnierẽ bairo cabairijere quetibũjũbujioũmi camasãrẽ. ¹³ Bairi Dios ruame catusari rũmũ caãno tocãnacãũrũrea

na paariquere ñabesegumi yua. Ti rŭmŭ caño Dios pŭame peero mena átigumi. Bairo etari yua, tocānacā wāme camasā na paariquere peero mena joecōña beseire bairo átigumi. ¹⁴ Torea bairo ni ũcŭ cŭ caquetibujuriye Dios yaye caāmata, caroa majūrē cŭ jogumi tie wapa yua. ¹⁵ Bairi tunu ricaati cŭ paarique Dios yaye mee cañie caāmata, cŭ paarique pŭame taa wiire peero cañrerore bairo yasicoagaro. Bairŭa, caquetibujumiricŭ pŭame caticōāgumi, apei cŭ ya wii cañrō, caaturutimasiricūrē bairo yua.

¹⁶ Mŭjāā, templo Dios ya wiire bairo caña mŭjāā ñaña, Dios Yeri Espiritu Santo mŭjāā yeripŭ cŭ caño jŭgori. ¿Tiere mŭjāā tŭgoña masiētīñati? ¹⁷ Ti wii, Dios ya wii pŭame caroa wii majŭ ñaña. Ti wiire bairo caña cŭ yarā majŭā mŭjāā ñaña mŭjāā cŭā. Bairi ni jīcāŭ ũcŭ mŭjāā Dios ya wiire bairo cañarē ricaati cŭ caquetibujuroyetuata, Dios pŭame popiye cŭ baio joroque cŭ átigumi.

¹⁸ Torecŭ, ni jīcāŭ ũcŭ mŭjāā mena macāācŭ cŭ majŭā qŭito āmericōāto. Ni jīcāŭ ũcŭ ati ũmŭrecóo macāāna na camasirjē ũnie jŭgori aperā netōrō camasimajŭūrē bairo cŭ catŭgoñabotioata, tie cŭ camasirjērē cŭ jānacōāto. Tiere camasīcŭ majūrē bairo cŭ áparo tunu. Tore bairo cŭ caápata, cariapea masirjŭē majūrē cŭ jogumi Dios. ¹⁹ Dios pŭame roquere ati ũmŭrecóo macāājē na camasirjē cabŭgoro macāājē, cawapa manie majŭ ñaña. Torea bairo majŭ ī quetibujŭya Dios ya tutipŭ na cawoatucŭrŭqŭē cŭā: “Dios, ati ũmŭrecóo macāājērē camasirī majārē, tie na camasirjē menaina na átimawijioregumi,” ī woatu cŭñupā. ²⁰ Tunu ape wēēpŭ ī woatunemoñupā: “Ati ũmŭrecóo macāāna masirī majā na catŭgoñarjē mena na camasīānie, cabŭgoro macāājē, cawapa manie ñaña, ññami marī Quetiupŭ Dios,” ī woatuyupa Dios ya tutipŭ. ²¹ Bairi ni jīcāŭ ũcŭ, “Ati ũmŭrecóo macāājērē camasirē, catŭgousau majŭ yŭ ñaña,” qŭī botioeticōāto. Bairopŭa, jāā nipetiro jāā caquetibujuriye mŭjāā yaye rotie jetoa ñaña. ²² Bairi yŭ, Pablo, apei Apolos, apei Pedro, bairo ati ũmŭrecóo macāājē, marī cacatiānie cŭā nipetiro mŭjāā yaye jeto ñaña. Tunu bairoa riarique, ati rŭmŭ cañie, ape rŭmŭ caatŭpee nipetirijere cŭñupī Dios. Tie nipetirijere mŭjāā yaye jeto ñaña. ²³ Bairi mŭjāā pŭame Cristo, jīcāŭ yarā mŭjāā ñaña. Cristo pŭame cŭā Dios yau jetoa caācŭ ññami. Bairi, “Cŭ yau pŭame yŭ ñaña,” camasā ũnarē caīētīparā mŭjāā ñaña.

4

El trabajo de los apóstoles

¹ Bairi jāārē, “Jesucristo cŭ caátirotirijere caána, cŭrē cajŭāti majā ññama,” caīparā mŭjāā ñaña. Dios yaye queti camasārē cŭ camasiōetaje āme roquere cŭ camasiō-gariquere Diore caquetibujubojarā jāā ñaña. ² Tore bairo jīcāŭ paabojari majōcŭ cŭ quetiupŭ cŭ caátirotirorea bairo caroaro jīcārō tŭni caátipŭ ññami. Tore bairo cŭ caáto, cŭ quetiupŭ pŭame caroaro ññaseanigumi cŭ paariquere yua. ³ Bairi yŭre, “Pablo caroaro quetibujuyami,” o “Roro quetibujuyami,” yŭ mŭjāā caītŭgoñarjērē bŭtioro majŭ yŭ tŭgoñamacāētīña. Bairi noa ũna jīcāārā ati yepa macāāna quetiuparā cŭā ññabesemasīētīñama. Yŭ majŭ cŭā tore bairo yŭ paariquere ñi besemasīētīña. ⁴ Bairŭa, yŭ paariquere roro yŭ tŭgoñaētīña. Tore bairo catŭgoñaecŭ nimicŭā, “Dios cŭ caññajoro ñie ũnie cabui macŭrē bairo yŭ ñaña,” ñi masīētīña. Marī Quetiupŭ pŭame roque ññacōñarī ññabesegumi cŭ caborore bairo yua. ⁵ Bairi mŭjāā pŭame roque ti yŭtea caetaeto cajŭgoyea ññabeseeticōāña. Marī Quetiupŭ pŭamerē cŭ coteya. Cŭ pŭame roque ati yeparŭre etari canaitīārōpŭ cañarē bairo baujaeto na caátaje nipetirijere caroaro cabusurōpŭ na ññapetio joroque átigumi. Tocānacāŭpŭrea camasā na yeri na catŭgoñarjērē marī ññopeyocōāgumi. Bairo átiri bero yua, tocānacāŭpŭrea, “Caroaro mŭjāā ápŭ,” na īgumi Dios cŭ caīparā cajesorārē yua.

⁶ Yŭ yarā, mŭjāā yaye cañiŭpee caroaro mŭjāā canetōpeere ī, ati wāmerē mŭjāā yŭ quetibujuyŭa. Bairi yŭ, Apolos mena jāā cabairijere īcōñarī, mŭjāārē yŭ quetibujuyŭa. Tie jāā cabairijere mŭjāā pŭame ññacōñarī, Dios yaye woaturique caīquetibujuro netōjāñurō ape wāme átbuiŭpeo āmericōāña. Ricaati wāme mŭjāā átiāmerīgarā. Bairi mŭjāā pŭame, “Jāārē caquetibujŭgōŭ pŭame mŭjāārē caquetibujŭgōŭ netōōrō camasīnetōŭ

niñami,” mujãã ï tũgoña botioetinucũgarã. ⁷ Mujãã, aperã netõõrõ caanimajũrã cañurã mee mujãã ãniña. Camasinetõõrã mee mujãã ãniña. Nipetirije mujãã cacũgorije mujãã camasĩrĩjẽ Dios mujããrẽ cũ cajorique jeto niña. Bairo Dios mujããrẽ cũ cajorique caanimiatacũãrẽ, ¿nopẽĩrã mujãã majũ camasĩjũgoriquere bairo mujãã tũgoñañati? Bairo mujãã catũgoñarĩjẽ ñuẽtĩña.

⁸ Bairo caãna ãnirĩ atore bairo mujãã tũgoñanucũña: “Dios yaye nipetirijere jãã masĩña. Ñe ùnie jãã rusaetiya. Nipetirije jãã cabotũgoñarĩjẽrẽ jãã cũgopeyocõãña. Pablojããrẽ na marĩ macãẽtĩña,” mujãã ñnucũña topũ jãã caãmerõ. Quetiuparã reyre bairo mujãã tũgoñanucũña merẽ. ¿Bairãpũa, cariapea rey masĩrĩqũẽrẽ bairo ñe ùnie rusaeto mujãã camasĩata, ñubujioro! ¿Jãã cũã mujãã camasĩrĩjẽrẽ jãã tũgonemobujiorã, tame! ⁹ Bairo yũ caĩrĩjẽ caanimiatacũãrẽ, atore bairo ñi tũgoñaña: “Jãã, Jesús yaye quetire Dios cũ caquetibũjurotĩjoricarã pũamerẽ cabũgoro macããna, catusaari majãrẽ bairo jãã cũñupĩ. ¿Dopẽĩ bairo roro cũ cayasioreparãrẽ bairo jãã cũ cũñuparĩ?” ñi tũgoñaña. Bairi nipetiro ati yepa macããna, ãmurecõo macããna ángelea majã cũã popiye roro jãã cabairijere ññanucũrãma. ¹⁰ Jãã pũame Cristo yaye quetire jãã caquetibũjuriye jũgori cabũgoro macããna camasĩẽnarẽ bairo jãã tuaya camasã na caĩñajoro. Mujãã roque Cristo nocãrõ cañuũ jũgori catũgoñamasĩrã majũrẽ bairo mujãã tuaya na caĩñajoro. Tunu bairoa jãã pũame catũgoñatutuawẽpũẽna jãã caanimiatacũãrẽ, mujãã pũame catũgoñatutuarã majũ mujãã ãniña. Jããrẽ camasã jãã ññatejãñũñama. Mujãã pũame roquere caroaro ñcũbũgoro mena mujãã ññanucũñama. ¹¹ Bairi ãmerũ cũãrẽ roro popiye jãã baiya. Roro jãã ããã tãmũocõã niña. Tunu bairoa oco etigarã, o juti cũgoena roro popiye jãã tãmũonucũña. Camasã cũã roro popiye jãã baio joroque jãã átiepenucũñama. Jãã caãni wii majũ cũãrẽ cacũgoena jãã ãniña. ¹² Bairi jãã juticoanucũña, popiye paamirã. Tunu apeyera camasã roro jãã na caĩtutiata, “Caroare cũ joáto Dios,” jãã ï yũcoanucũña. Dios yarã jãã caãnoi, roro popiye jãã átiepenucũñama. Tunu bairoa tiere nocãrõ mena jãã ñcãcõãnucũña. ¹³ Roro majũ camasã jãã busũpainucũñama. Bairo roro jãã na caĩmiatacũãrẽ, caroa wãme mena na jãã yũnucũña. Ati ãmurecõo macããjẽ camasã na caboetiere na carerijere bairo jãã ññanucũñama aperã camasã ati ãmurecõo macããna pũame. Tore bairo cajũgoyepũa jããrẽ caĩpericarã ãmerũ cũãrẽ torea bairo jãã ïcõã ninucũñama mai.

¹⁴ Atie yũ caquetibũjũwoatujorijere ññarĩ, “Na bobotũgoñato,” ï mee yũ woajoya. Yũ pũnaarẽ bairo caãna, yũ camairã mujãã caãno jũgori beyoũre bairo mujãã ñi quetibũjũ woajoya. ¹⁵ Bairi nocãrõ capããrã pũga wãmo petiro cãnacã mil cãrõ majũ Cristo yaye quetire cajũgobuerã na caãmata cũãrẽ, yũ pũame roque mujãã pacũre bairo yũ tuaya. Yũã, Cristo yaye quetire mujãã yũ quetibũjũjũgowũ. Yũ jũgori Jesucristo mena mujãã tũgoñatutuajũgowũ, caroa queti camasãrẽ Dios cũ canetõõrĩqũẽ quetire yũ caquetibũjũro bero yua. ¹⁶ Bairo yũ pũnaarẽ bairo mujãã caãno jũgori yua, yũ caátĩãnorẽ bairo mujãã cũã yũre ññacõrĩ caroaro mujãã caátĩãno yũ boya.

¹⁷ Tore bairo bori, mujãã tũpũ cũ yũ joya Timoteore. Yũ camai, Jesucristore caroaro cũ catũgousaro jũgori yũ macũrẽ bairo caãcũrẽ cũ yũ joya. Cũ pũame Jesucristore cariape catũgousau ãnirĩ nipetirije yũ caquetibũjũricarorea bairo mujãã quetibũjũnemogũmi. Noo yũ caátópũ ñubueri majãrẽ yũ caquetibũjũnucũrõrẽã bairo Timoteo cũã mujãã quetibũjũnemogũmi. ¹⁸ Mai, aperã jĩcããrã mujãã mena macããna, “Merẽ caanimajũrã marĩ ãniña. Pablo nemo marĩ quetibũjũ apéimi,” ï tũgoñanucũñama. ¹⁹ Bairi marĩ Quetiupau cũ cabooata, tãmurĩã mujãã tũpũ ñiñañesẽãũ atĩgũ tunu. Tore bairo mujããrẽ ññau etaũpũ roque, cariapea Dios cũ camasĩõrĩjẽ jũgori caátimasĩrãrẽ, o ricaati caĩbusũpainucũrã cũãrẽ na ñiñabesegu. ²⁰ Dios cũ carotimasĩrĩpau macããjẽ ati risero mena ãmeo busũnetõõrĩqũẽ jeto mee niña. Dios cũ catutuariye jũgori jĩcãrõ tũni marĩ caátĩãnimasĩrĩjẽ majũ niña. ²¹ Bairi mujãã tũpũ etaũ, ¿dope bairo yũ caatóre mujãã boyati? ¿Roro popiye mujãã yũ caatóre mujãã boyati? ¿O caroaro ññamairĩqũẽ mena mujãã yũ cabocãrore mujãã boyati? Caroaro mena mujãã yũ cabocãro ñũña, yũra.

5

Juicio sobre un caso de inmoralidad

¹ Jicāũ mʉjāā mena macāācũ carori wāme majūrē cũ caátiere jāā queti tũgonucũña. “Cũ pacu nũmo, cũ mũñorē roro átiepenucũñami,” jāā ĩ quetibũjũnucũñama. Ti wāme ñuetimajũcōāña. Aperā Diore camasĩēna cũā ti wāme ũnopurā áperimajũcōā nucũñama. ² ĩTore bairo mʉjāā mena macāācũ roro caācũ mena nimirācũā, “Ñe ũnie carorije caáperā majũ jāā āniña,” mʉjāā ĩ tũgoña botionucũña! ĩBoori puari cayapapuaepeere tore bairo mʉjāā ĩ tũgoñanucũña! Bairi mʉjāā mena macāācũ rorije caátĩācũrē cũ wiyocōāña. Mʉjāā caneñarōpu cũ cũā cũ āmerĩcōāto yua. ³ Mai, yu puame mʉjāā tũpu āmerĩmicũā, yu catũgoñarĩjēpu mʉjāā mena ācũrē bairo yu ānicōāña. Bairo mʉjāā tũpu yu yeri mena caācũ ānirĩ carorijere caátĩānipaire Jesucristo cũ camasĩrĩjē mena cũ ñĩñabesecōāña merē. ⁴ Diore ñubuerā mʉjāā caneñarōpu cũārē mʉjāā tũpu yu ānicōānucũgũ. Tunu bairoa Jesucristo cũā cũ catutuarije mena mʉjāā tũpu nicōāgũmi. ⁵ Bairo topu neñarā yua, carorije caátipaire cũ wiyorocacōāña, wātĩ ati rupau cũ cacũgori rupaure cũ cayasiorocaparore bairo ĩrā. Baipua, cũ yeri puamerē netōōgũmi Dios, marĩ Quetiupau Jesús nemo cũ catunuetari rũmu caāno yua.

⁶ Bairo roro caátipairā mena nimirācũā, “Cañurā, carorije caáperā jāā āniña,” mʉjāā caĩtũgoñabotiorije ñuētĩña. Bairi merē, jicā wāme ĩrĩqũērē ĩrĩcārō puamata, mʉjāā masĩña: “Petoaca levadurare marĩ cajāāmiatacũārē, pan qũēnorĩcā buruare petiropu jesapeticoaya.” Torea bairo paio bũtinucũña roro mʉjāā caátipairije cũā. ⁷ Bairi tie roro mʉjāā caátipairije mʉjāārē caroyeturijere tocārōā jānacōāña. Pascua bose rũmu caāno judío majā levadurare asuena pan cawāma trigo weta buruā mena na caqũēnorōrēā bairo mʉjāā cũā caroa wāmerē átiāñajē puamerē átiāni wasoajũgoya. Merē Jesucristo puame marĩ carorije wapare netōōgũ, pajĩāecori riayupi. Cũrēā, Pascua bose rũmu macāācũ oveja macũrē bairo Dios cũ cũñupĩ. Bairi āmerē yua mʉjāā puame pan levadura caasua manierē bairo caāna mʉjāā āniña, carorije cawapa mána ānirĩ. ⁸ Bairi Pascua macāājē pan levadura caasua manie caugarārē bairo carorije áperā ānirotiya. Cariapea caroaro jeto átiānirotiya ati yepa marĩ caāno ũno mai. Ricaati marĩ āmerĩgarā.

⁹ Ape carta yu cawoarica cartapũre mʉjāārē atore bairo ñi quetibũju woajowũ: “Na rupau mena roro caátiepepairā mena bapa cũpericōāña,” ñi quetibũju woajomiwũ. ¹⁰ Baipua, ati mũrecóo macāāna carorije caátipairā, apeye ũnierē cũgomirācũā pajĩñurō cabonemonucũrā, cayajapairā, aperā na cawerĩcarārē caĩroapairā ũnarē na ricawati weyonetōmajũcōāña ĩ mee, tore mʉjāā yu quetibũju woatujowũ. Tore bairo nipetiro roro caátipairārē mʉjāā cawiti weyomajũcoagata, ati mũrecóore mʉjāā aweyocoabujiorā. ¹¹ Bairo puame mʉjāārē ĩgu ñiwũ: Caĩtopairā mena bapa cũpericōāña. Na puame, “Jesucristore catũgoũsarā jāā āniña,” ĩmirācũā, carōmia mena roro átiepepainucũñama. Tunu bairoa capee apeye ũnie cũgomirācũā, nemojāñurō bonemonucũñama. Bairi tunu camasā na werĩcarā ũnarē ĩroayama. Na ũna roro yajapai, roro bũsupai, cũmupai bainucũñama. “Na ũna mena baracũtĩri ĩgarĩque ũnie cũārē ĩgaeticōāña,” ĩ quetibũjugũ ñiwũ. ¹²⁻¹³ Bairi yu puame Diore caĩroaenarē na ñĩñabesemasĩētĩña. Cũ majũ Dios puame na ĩñabesegũmi, cũrē caĩroaena roro caátipairārē. Mʉjāā roque mʉjāā mena macāāna roro caānarē mʉjāā majũā na mʉjāā caĩñabesero ñiña. Bairi cũ pacu nũmo, cũ mũgōrē caátiepeaire mʉjāā watoare cũ wiyorocacōāña yua.

6

Pleitos ante jueces no creyentes

¹ Jicāārā mʉjāā mena macāāna cañuetiere āmeo átĩri bero, ĩdopēĩrā tiere bũsu qũēnogarā aperā Diore camasĩēna quetiuparā jueces tũpu átĩ, mʉjāā bũsu qũēnogayati? ĩDopēĩrā Dios ya poa macāāna ñubueri majā mena neñarĩ tiere mʉjāā bũsu qũēnoetiyati? Tore bairo roque boya. ² Dios ya poa macāāna roque Jesucristo mena ati mũrecóo macāāna roro na caátajere ĩñabesegarāma. ĩTiere mʉjāā masĩētĩñati? Bairo ati

umurecáo macãanarẽ caĩnabesemasĩparã nimirãcũã, ¿dopẽirã ãmerẽ cabaimajũetĩẽãcã pũamerẽ mũjãã ãnabesemasĩetĩbujocuti? ³ Merẽ mũjãã masĩrã: Ángelea majã cũãrẽ catusari rũmũ caetaro na marĩ ãnabesegarã. ¡Bairo caátiparã majũ ãnirĩ ati yepa marĩ caátĩãnie roquere nemojãñurõ marĩ ãnabesemasĩña! ⁴ Bairi ati umurecáo macããjẽ roro ãmeo átajere mũjãã caãmeoápata, ñubueri majã marĩ caátĩãnierẽ camasĩenapũrẽ quetiuparã jueces roro mũjãã caátiere na qũenorotieticõãña. Narẽ na ãnabese rotieticõãña. ⁵ Atore bairo mũjãã ñi quetibũjũya, yũ caĩrĩjẽrẽ tũgori mũjãã catũgoñaboboparore bairo ĩ. Bairi mũjãã menarẽ ñubueri majã jĩcããrã, roro mũjãã caãmeoĩrĩjẽrẽ cabũsũqũenobojamasĩrã ãnama. ¡Tame, jĩcãũ ùcũ ãcũmi tie ùnie cabaimajũetĩẽãcãpũrã cabũsũqũenomasi mũjãã menarẽ! ⁶ Bairi ãmerẽ yua, jĩcã majã nimirãcũã, mũjãã majũ roro mũjãã ãmeo átinucũña. Bairo átaje ñuetĩña. ¡Bairo mũjãã caátie netõjãñurõ ñuetimajũcõãña quetiuparã jueces Diore camasĩena tũpũ mũjãã cabũsũjãrenucũrĩjẽ roque!

⁷ Tore bairo roro mũjãã majũ ãmeo ána, netõjãñurõ mũjãã majũ royeturã mũjãã átiya, tie wãmerẽ bairo mũjãã caápata. ¿Dopẽirã roro ãmeo busũjãrĩcãrõ ùnorẽã, tie roro mũjãã caátiere mũjãã nũcãcõã ãmerĩñati? “Ñugaro, cayajapairã marĩ yayere na yajacoáto,” mũjãã caĩata, ¿to ñueticuti? ⁸ Bairo ĩrĩcãrõ ùnorẽã, mũjãã pũame roro mũjãã átĩpainucũña. Bairo caána ãnirĩ yua, mũjãã mena macããna ñubueri majã yayerea mũjãã ãmeo yajanucũña. ⁹⁻¹⁰ Tore bairo roro caátipairã petoaca ùno cũãrẽ Dios cũ carotimasĩrĩpũre etaetigarãma. ¿Tiere mũjãã masĩetĩñati? Bairi mũjãã majũ roro ãmeo ĩtoepeeticõãña. Atore bairo carorijere caátipairã Dios cũ carotimasĩrĩpũre etaetigarãma: Roro carõmia mena caátiepepairã, aperã wericarãrẽ caĩroapairã, aperã na nũmoa caãmerãrẽ caátiepepairã, aperã caũmũa carõmio mena átato ùnorẽã na majũ roro caátiepepairã, o carõmia cũã torea bairo caátiepepairã, aperã cayajapairã, aperã cũgomirãcũã apeye ùnierẽ pajĩñurõ cabonemopairã, aperã etiri cacũmupairã, aperã roro caĩbusũpairã, aperã ĩtori caẽmapairã cũã Dios cũ carotimasĩrĩpũrũ áperĩgarãma. ¹¹ Torea bairo jĩcããrã mũjãã mena macããna roro caátipairã ninucũwã. Cabaimirĩcãrã ãmerẽ yua carorijere caáperã Dios yarã cañurãrẽ bairo caána mũjãã ãniña. Marĩ Quetiupãũ Jesucristo cũ camasĩrĩjẽ jũgori ñe ùnie cawapa cũgoenarẽ bairo mũjãã tuaya. Tunu bairoa Espĩritu Santo Dios Yeri jũgori tore bairo mũjãã tuaya.

La santidad del cuerpo

¹² Aperã jĩcããrã camasã atore bairo ĩ tũgoñarãma: “Ñe ùnie yũ eñnotaetiya. Bairi noo yũ caborije yũ átimasĩña,” ĩ tũgoñarãma. Bairopũa, cariape tore bairo baimiña. Bairo cabaimiatacũãrẽ, nipetiro marĩ caátijesorije jeto ãmerĩña. Bairo nipetiro yũ caátigarije noo caborijere átimasĩmicũã, yũ caátie pũame yũre rotirore bairo caẽmũnetõnũcãata roque, ñuetĩña. ¹³ Tunu aperã jĩcããrã na rupãũ caborore bairo caátiganucũã ãnirĩ atore bairo ĩnucũñama: “Ugajãrĩcã poa macããjẽ niña ugarique. Tunu bairoa ugajãrĩcã poa cũã, ugarique cajãñarĩ poa niña,” ĩ busũnucũñama camasã. Bairo na caĩrĩjẽ cariape niña bairopũa. Bairo cabaimiatacũãrẽ, Dios pũame tie pũga wãmerũrea to yasio joroque átigũmi, marĩ paaro, ugarique cũãrẽ. Bairi marĩ rupãũ cũã carõmia mena roro marĩ caátiepepa rupãũ mee niña. Marĩ rupãũ pũame marĩ Quetiupãũ ya rupãũ caãnipa rupãũ majũ niña. Bairi tunu marĩ Quetiupãũ pũame marĩ rupãũre caroaro caátipãũ majũ niñami. ¹⁴ Marĩ Quetiupãũ Jesucristore cariacõatãcũ cũ caãnimiatãcũãrẽ, cũ catitunuo joroque ásupi Dios. Torea bairo marĩ cũã cariacõatana nimirãcũã, marĩ catitunuo joroque marĩ átigũmi Dios nocãrõ cũ camasĩrĩjẽ jũgori.

¹⁵ Bairi marĩ rupãũ pũame Jesucristo mena macãã rupãũ majũ niña. ¿Tiere mũjãã masĩetĩñati? Tore bairo marĩ rupãũ caãnimiatãcũãrẽ, ¿dopẽirã mũjãã pũame carõmio caũmũa mena roro caepewapatao mena mũjãã rupãũre mũjãã átiepenucũñati? ¡Di rũmũ ùno tore bairo roro áperĩrotiya, tame! ¹⁶ Merẽ atiere mũjãã masĩrã: Ni jĩcãũ ùcũ caũmũ, carõmio caepewapatao mena roro cũ caápata, na pũgarãpũa jĩcã rupãũre bairo roro caána tuayama. Bairi torea bairo ĩ quetibũjũya Dios ya tutipũ cũãrẽ: “Na pũgarãpũa jĩcã rupãũre bairo tuagarãma,” ĩ quetibũjũ woatuyupa. ¹⁷ Torea bairo ni jĩcãũ ùcũ marĩ

Quetiupau Jesucristore catūgousau p̄ame, cū mena macācū jīcā rupaure bairo caācū, cū yerire cacūgoū majū tuayami.

¹⁸ Bairi tocārōā jānacōāña roro carōmio mena m̄jāā caátiepepainucūrjērē. Bair̄na, ape wāme jāñurīā jīcāū saīm̄ roro cū caápata, cū rupaure royetumajūcōāñ̄ mee átiyami. Apei carōmia mena roro caátiepepai roque cū rupaure royetuū majū átiyami. ¹⁹ Atore bairo m̄jāā masīrā: Dios, Espiritu Santore m̄jāā joyupi. Bairi m̄jāā rupaū p̄ame Dios ya wii templo wiire bairo caāni rupaū niña. Tie wiip̄ure caācūrē bairo Espiritu Santo p̄ame m̄jāāp̄ure ninucūñami. Bairi m̄jāā majūā m̄jāā caboro carotiparā mee m̄jāā āniña. ²⁰ Dios yarā, cū macū yucupāīp̄ pajīāecori cū cariarique wapa jūgori cū cabesericarā majū m̄jāā āniña. Bairo cū yarā caāna ānirī, m̄jāā rupaū mena caroaro cariape átiri, Diore caīroaparā roque m̄jāā āniña.

7

Consejos sobre el matrimonio

¹ Āmerē m̄jāā ya carta mena ȳre m̄jāā cajēniñawoatujoriquere m̄jāā ȳ quetibūjū. Bair̄na, saīm̄ ati um̄recóo macācū n̄mo mácūā cū caānicōāta, ñumajūcōābujoro. ² Cabaimiatacūārē, camasā na majū rupaū mena roro na caátiepepairije jūgori tocānacāp̄na na n̄mo majū, o carōmio cūā cō manap̄ū majū cacūgoparā niñama. ³ Bairi na p̄garāp̄na, camanap̄ū, can̄mo cūā jīcārō t̄ni na ānimasīāto. Camanap̄ūc̄na, bairi can̄moc̄na ūna na caāmeoátianinucūrjērē na átiāmarō. ⁴ Carōmio camanap̄ūc̄co cō manap̄ū, cō mena cū caānigarō, “M̄ mena ȳ átigaetiya. Ȳ majū ȳ rupaure ȳ rotimasīña,” cūrē cō ī netōētīcōāto. Tunu bairoa saīm̄ can̄moc̄c̄, cū n̄mo, cū mena cō caānigarō, “M̄ mena ȳ átigaetiya. Ȳ majū ȳ rupaure ȳ rotimasīña,” cō q̄ī netōētīcōāto. ⁵ Bairi na p̄garāp̄na na caāmeo átinucūrjērē cō manap̄ū cū caátigarō boeticōā, o cū cūā boeticōā na āmeo baieticōāto. Jīcārō t̄ni na āmeo boāto. Bair̄na, Diore jēnigarā, “Tocārō yoari ȳtea marī āmeo áperigarā,” na caītatato bero caāmata roque, tore bairo na ápericōāto. Na cacōrīcā ȳtea caetarop̄ū tunu āmeo cūgogarāma. Tore bairo na caāto ñugaro. Na majū na caātinucūrjērē tunu na caātinemoeticōāta, wātī p̄ame roro na átio joroque átiremi īrā, tore bairo átiagarāma.

⁶ Atie nipetirije ȳ caīrjērē m̄jāā átirotimajūū mee ñiña. “Tore bairo m̄jāā caápata roque, ñumajūcōābujoro,” ī, tore bairo ȳ quetibūjūya. ⁷ Ȳ majūp̄na, nipetiro ȳre bairo can̄mo mána jeto m̄jāā caāno ȳ bomiña. Bair̄na, Dios tocānacāp̄urea ricaati wāme, o ape wāme baiānimasīrīq̄ūē cūārē marī joyupi, cū caborore bairo marī caátimasīparore bairo ī.

⁸ Bairi cawāmarā, o cawapearā rōmirī cūārē atore bairo ñiña: Ȳrea bairo m̄jāā cūā n̄mo c̄peri, o manap̄ū c̄peri m̄jāā cabaiata, ñujāñuña, ñiña. ⁹ Bair̄na, tore bairo m̄jāā rupaure, n̄mo borā m̄jāā can̄cājīātieticōāta, n̄moc̄ti rotiya. O carōmia cūā camanap̄ū borā, manap̄ūc̄ti rotiya. N̄moc̄ti, o carōmia cūā manap̄ūc̄tiri āmata, ñujāñuña. Carōmiorē bomīcūā, n̄mo mácū, o carōmio cūā manap̄ū mácōā cō caāmata roque, ñuētīña.

¹⁰ Carōmia, o saīm̄na cūā merē cawāmo jiyaricarā roquere atore bairo ȳ átirotiya. Mai, ȳ majū mee tore bairo ȳ átirotiya. Marī Quetiupau roque tore bairo ȳ quetibūjū rotiyami: Carōmio, m̄ manap̄ūre cū pitiri cū aweyoeticōāña. ¹¹ Mai, dico ūcō ape watoara cō manap̄ūre capitirico cō caāmata, nemo cō manap̄ū c̄pericōāto. Cabero cō camanap̄ū booata tunu, cō manap̄ū caānijūgomirīcū mena b̄s̄q̄ūēnorī, cū mena cō tuacōāto tunu. Torea bairo saīm̄ cūā cū n̄morē cū rocaeticōāto.

¹² Ape wāmerā m̄jāārē ñinemoña ȳ majū ȳ catūgoñarjē mena. Marī Quetiupau ȳ cū caīquetibūjū cūrotijorique macāājē mee niña bairop̄na: Ni jīcāū ūcū Diore catūgousau n̄mo, cō p̄ame Diore catūgousaeco nimīocūā, “Cū mena caroaro ȳ ānimasīgo,” cō caīata, cōrē cū pitieticōāto. ¹³ Tunu bairoa dico ūcō carōmio Diore catūgousao manap̄ū, cū p̄ame Diore catūgousaecu nimīcūā, “Cō mena caroaro ȳ āniḡ,” cū caīmasīata, cūrē cō pitieticōāto. ¹⁴ Bairo carōmio Diore catūgousao mena jīcāū saīm̄ cū can̄mo c̄pata, Diore camasīēcū cū caānimiatacūārē, cū n̄mo jūgori cañuērē bairo q̄īñapeoḡmi Dios

bairna. Tunu bairoa caĩmũ Diore catũgousaũ mena jĩcãõ carõmio cõ camanaru cupata, Diore camasiẽcõ cõ caãnimiatacũãrẽ, cõ manaru jũgori caũuorẽ bairo cõ ãĩnapeogũmi cõ cũãrẽ Dios bairna. Tore bairo Dios cũ caĩnapeoeticõãta, na pũnaa ruame Diore camasiẽna pũnaarẽ bairo buiajũgoyecũticõãbujiorãma. Bairo cabaípee caãnimiatacũãrẽ, camanaru, o canũmo Diore na camasiõ jũgori, ñe ãnie cawapa cũgoena pũnaa na caãniparore bairo jãñuri na ãĩnapeogũmi Dios bairna.

¹⁵ Bairo cabaimiatacũãrẽ, Diore catũgousaecu camanaru, o catũgousaeco canũmo cũã bũtioro ãmeo pitiriquere na cabooata, na ãmeo piticõãto. Ati wãme ãnierẽ tore bairo na caãpata, camanaru Diore catũgousari majõcu, o canũmo Diore catũgousari majõco ñe ãnie wapa cũgoena tuacõãñama. Dios ruame roque caroaro yeri jõrõ mujãã caãnipeere bojũgoyeticũñupĩ. ¹⁶ Bairi, ¿dope bairo mujãã tũgoñañati? Mũ, canũmo, mũ manaru Diore catũgousaecure cũ mũ carocaata, ¿dope bairo bairi Dios tũru cũ etao joroque mũ átimasĩõati? Tunu bairoa, mũ camanaru, mũ nũmo Diore catũgousaecure cõ mũ carocaata, ¿dope bairo bairi Dios tũru cõ etao joroque mũ átimasĩati? Bairo mujãã ãmeo átimasĩena.

¹⁷ Tocãnacãũpũrea ricaati wãme jeto marĩ cabaiãnimasĩpee ãnierẽ Dios cũ cajoricaro jĩcãrõ tũnia átiãnimasĩña. Dios mujããrẽ cũ cabeseri rũmũ mujãã caãnatõrẽã bairo ãnicõãña, mujãã carõmia manaruãcũna, o caĩmũna canũmoacũna cũã. Dope bairo cabairije watoa caãnimiatacũãrẽ, caroaro ãnimasĩcõãña. Atie yũ caĩrĩjẽ nipetirijere yũ átirotinucũña tocãnacãpau macããna ñubueri majãrẽ. ¹⁸ Bairi ni jĩcãũ ãcũ cũ rupau macããtõrẽ cayisetarotiricu cũ caãno Diore cũ cabese ecoata, tiere cũ bobotũgoñaeticõãto. Tunu bairoa cũ rupau macããtõrẽ cayisetarotiecu Diore cũ cabesericu cũ caãmata, cabero cũ yiseta rotieticõãto. ¹⁹ Yisetarotirique ãnie, o yisetarotietaje cũã caãnimajũrĩjẽ mee niña. Dios cũ caãtirotirijere tũgopeori marĩ caãtiãninucũrĩjẽ roque caãnimajũrĩjẽ niña. ²⁰ Caãnijũgoro Dios mujããrẽ cũ cabesejũgoripau dope bairo caãna mujãã caãnatõrẽã bairo tocãnacãũpũna átiãnicõãña. ²¹ Bairi mũrẽ Dios, ãmũ paabojari majõcu bairo mũ caãno, cũ cabesericu mũ caãmata, tũgoñarĩquẽ paieticõãña. Bairna, jĩcã rũmũ caãno mũ quetiupau ãmũ mũ caãnorẽ mũ wiyobujioũmi. Bairo mũ quetiupau cũ caãpata, tãmurĩã mũ witicogũ cũtũre yua. ²² Marĩ Quetiupaure cũ catũgousajũgori rũmũ caãno paabojari majõcu ãmũrẽ bairo caãnacũ nimicũã, ãmerẽ ãmũrẽ bairo mee tuayami. Camasocu caroaro caãcũ Dios yaye macããjẽrẽ capaabojau majũrẽ bairo niñami. Toreã bairo apeĩ caĩmũ cũã Dios cũrẽ cũ cabeseri rũmũ caãno paabojari majõcu mee caãnacũ nimicũã, ãmerẽ Dios yayere paabojari majõcu bairo niñami. Dios ãmũrẽ bairo tuayami yua. ²³ Bairi mujãã, Dios yarã, cũ macũ yucũpãĩru pajĩãecori cũ cariarique nocãrõ paio wapa jũgori cũ cabesericarã majũ mujãã ãniña. Bairi noa ãna atĩ mũmrecõo macããna camasãrẽ carotiepe ecorãrẽ bairo baieticõãña. ²⁴ Tore bairo cabairoi, yũ yarã, tocãnacãũpũna Dios mujããrẽ cũ cabeseri rũmũ caãno, mujãã caãna wãmerẽã bairo nicõãña ãme cũãrẽ Dios cũ caĩñajoro.

²⁵ Apeyera, cawãmarã carõmia, o caĩmũna cũã, manaru mãna na caãnipeere jĩcã wãme ãno marĩ Quetiupau mujãã cũ caãtirotirijere mujãã yũ caquetibũjnetõpee maniña. Bairi, “Tĩ wãmerẽ mujãã átigarã,” ñi masĩẽtĩña. Bairo ã masĩẽtĩmicũã, yũ majũ yũ catũgoñarõ mujãã yũ quetibũjũgũ bairna. Marĩ Quetiupau ñiñamairĩ, camasãrẽ canũcũbũgoecopau bairo cũ cacũrĩcũ yũ caãno jũgori, yũ caĩquetibũjũrijere nũcũbũgorique mena mujãã tũgousagarã. ²⁶ Yũ catũgoñaata atĩ yũtea capee wãme caũuetie caãni yũtea jũgori atore bairo boya: Caĩmũ cawãmaũ nũmo mãcũã cũ caãno ñũña. ²⁷ O cũ canũmo cupata, cũ nũmorẽ cũ pitieticõãto. O nũmo mãcũ cũ caãmata cũãrẽ, carõmiorẽ cũ macãẽtĩcõãto. ²⁸ Tunu bairoa carõmiorẽ bócarĩ cũ canũmo cupata, roro ána mee átiyami. Tunu bairoa jĩcãõ cawãmaõ carõmio cũã cõ camanaru cupata, roro áco mee átiyamo. Bairo na cabaimiatacũãrẽ, atĩ yeraru na caãno capee wãme na caãnierẽ tũgoñarĩquẽ pairique nigaro. Tiere ã, yũ ruame aperã na canũmo cũtiere yũ boojãẽtĩnucũña.

²⁹ Yũ yarã, atore bairo mujããrẽ ãgũ ñiña: Atĩ yũtea merẽ catũsari yũtea niña.

Yoaro mee peticoagaro ati ɯmɯrecóo. Bairo capetiparo jũgoye caãnoi, caũmɯ canɯmoacɯna, o carõmia camanapũãcɯna ãmeo cũgoenarẽã bairo ãnicõãrĩ Diore cũ tũgouɯsaya. ³⁰ Tunu bairoa ãmerẽ booripuari caãna ɯseanirĩqũẽ mena na ãmarõ. Tie booripuarique capetipee niña. Aperã ɯseanirĩqũẽ mena caboserũmɯ qũẽnoãninucũrã cũã cayapapuarãrẽ bairo na ãmarõ. Tie ɯseanirĩ na caãnie capetipee niña. Aperã pairo wapatiri cacũgorã cũã tiere cacũgoenarẽ bairo na ãmarõ. Tie na cawapaticũgorije cũã capetipee majũ niña. ³¹ Aperã ati ɯmɯrecóo macããjẽrẽ ɯgaripeari tiere butiuro cabonucũrã cũã tiere na jãnacõãto. Merẽ ati ɯmɯrecóo petigaro baiya. Nipetiro ati ɯmɯrecóo macããjẽ marĩ caĩnarĩjẽ cũã manigaro yua. Bairi Dios ɯame rẽ na tũgouɯsaãto.

³² Bairi ɯɯ roque nipetirije ati ɯmɯrecóo macããjẽrẽ bori mɯjãã catũgoñarĩqũẽ pairijere ɯɯ netõõgamiña. Caũmɯ nɯmo mácũ caãcũ roque marĩ Quetiupɯɯ yaye macããjẽ jetore tũgoñanucũñami. Dios cũ caborije cũ caĩñajesorije ùnie nemojãñurõ átiãnimasĩnucũñami. ³³ Apei canɯmocɯcɯ cũ nɯmo mena caãcũ ɯame roque ati ɯmɯrecóo macããjẽ jetore butiuro tũgoñanucũñami. Bairo caãcũ ãnirĩ cũ nɯmo cõ caĩñajesorije jetore átinucũñami. ³⁴ Capee wãme cũ catũgoñamacããrĩjẽ ninucũña. Torea bairo carõmio camanapɯ mácõ, apeo di rũmɯ ùno camanapɯ mánaco cũã marĩ Quetiupɯɯ yaye macããjẽ jetore tũgoñanucũñama. Dios cũ caborije cũ caĩñajesorije ùnie nemojãñurõ átiãnimasĩnucũñama na ùna rõmirĩ ɯame. “Dios yarã rõmirĩ marĩ ãnigarã,” ïrĩ bero, na yeri mena, na rupɯɯ mena cũã jĩcãrõ tũni Diore qũĩroanucũñama. Apeo carõmio camanapɯcɯcõ ɯame ati ɯmɯrecóo macããjẽ jetore butiuro tũgoñanucũñamo. Tunu bairoa cõ manapɯ cũ caĩñajeso rẽ ùnie jetore átinucũñamo.

³⁵ Atore bairo mɯjãã ɯɯ quetibũjɯjɯya, ɯɯ caĩrĩjẽrẽ tũgori bero caroaro mɯjãã caãnimasĩpeere ï. Tutuaro mena mɯjãã caborije mɯjãã caátigarijere ï ãnotau mee, tore bairo ñi quetibũjɯya. Dios mɯjãã caátianierẽ ïñarĩ, qũĩñajeso joroque caroaro átiãña. Diore capaabojarãrẽ bairo nipetiro caroaro jĩcãrõ tũni átiãnimasĩña.

³⁶ Bairi ni jĩcãũ ùcũ caũmɯ merẽ cabuticoácú ãnirĩ cũ nɯmo roco caãnipao mena cawãmo jiyagaricɯ cũ caãmata, cõ mena cũ wãmojijaáto. Tunu bairoa, “Yɯ canɯmocuto ñugaro,” cũ caĩtũgoñamasĩata, cũ nɯmo cɯparo. Tie nɯmo cɯtaje roro átaje mee niña. ³⁷ Jĩcãũ apei caũmɯ nɯmo cɯtajere tũgoñaecũ nipetirije cũ caboro cũ caátigarijere tũgoñamasĩrĩ, “Yɯ nɯmo boetigu,” cũ yeri mena cũ caĩtũgoñatutuatato bero caãmata, caroaro átiyami cũ cũã bairɯa. ³⁸ Bairi ni jĩcãũ ùcũ cũ nɯmo roco caãnipao mena cũ cawãmo jijaata, ñuña. Bairorɯa, cũ cawãmo jijaeticõãta ɯame roque, ñunetõma-jũcõãña.

³⁹ Jĩcãõ carõmio cawãmo jiyarico, mai cõ manapɯ cũ cacatiro, cõ manapɯ mena macããcõ majũ niñamo. Cõ manapɯ cũ cariacopata roque, nemo apei caũmɯ noo cõ cabou rẽ manapɯcũti masĩñamo tunu. Bairɯa, cõ manapɯ caãnipɯɯ ɯame Diore catũgouɯsɯ cũ caãno ñuña. ⁴⁰ Bairo cõ cabaimiatacũãrẽ, “Netõjãñurõ caroaro nimasĩbujio, nemo cõ camanapɯ cɯpericoata roque,” ñi tũgoñaña. Atie niña ɯɯ majũ ɯɯ catũgoñarĩjẽ mena mɯjããrẽ ɯɯ caquetibũjɯrije yua. Bairɯa, ɯɯ masĩña ɯɯ cũã Dios Yeri Espiritu Santo majũrẽ ɯɯ cacũgorijere. Bairi tore bairo ɯɯ quetibũjɯya.

8

Los alimentos consagrados a los ídolos

¹ ãmerẽ tunu ape wãme camasã na cawericarãrẽ ñubuepeogarã, ɯgariquere na cajoemũgõjorije macããjẽrẽ mɯjãã ɯɯ quetibũjɯɯ. Bairãpɯa, nipetiro tie macããjẽrẽ peeto mɯjãã masĩña. Tiere peeto masĩmirãcũã, netõjãñurõ camasĩbotiorãrẽ bairo mɯjãã tũgoñanucũña. Marĩ caãmeomairĩjẽ roque marĩ yeripɯ marĩ ãmeo mainemo joroque marĩ átiya, aperã marĩ yarãrẽ nemojãñurõ marĩ cajuátimasĩparore bairo. ² Bairi ni jĩcãũ ùcũ jĩcã wãmerẽ masĩtĩmicũã, “Tiere camasĩ ɯɯ ãniña,” cũ caĩata, netõõrõ masĩcũ majũrẽ bairo caãcũ tuayami. ³ Torea bairo ni jĩcãũ ùcũ Diore masĩrĩ cũrẽ cũ camaiata, Dios ɯame cũ ɯare bairo qũĩñanucũñami.

⁴ Bairi merē marī masīña: Camasã ĩroagarã, na cawericu ũcũ ati yepapure ñe ũnie wapa maami. Jĩcãũã niñami Dios marī caĩroapau. Bairi, na cawericarãrē ĩroarã, waibutoa rii na cajoemũgõjorije rusarijere marī caũgaro dope bairo marī ápero. ⁵ Bairãpua, ati yepare, o mũrecóo cũãrē capããrã, jũgũẽã na caĩrã ãnama. Na ũna jũgũẽã, quetiuparã mũrecóo majãrē bairo caãna capããrã niñama. ⁶ Bairo jũgũẽã capããrã na caãnimiatacũãrē, marī pũamerē, jĩcãũã niñami Dios marī Pacu majũ. Cũ, marī Pacu Dios, nipetirije ati mũrecóo macããjērē qũenoũpĩ. Marī cũãrē, cũã, marī qũenoũpĩ, cũ yarã marī caãniparore bairo ĩ. Tunu bairoa jĩcãũã niñami Jesucristo marī Quetiupau. Cũ jũgori nipetiro ati mũrecóo macããjē baiãnimasiña. Cũ jũgori marī cũã marī masacuti ãniña.

⁷ Bairãpua, nipetiro atiere masĩtĩñama. Jĩcããrã camasã, aperã na cawericarã ũnarē caĩroajeyanucũmirĩcãrã ãnirĩ, na jũgũẽãrē ĩroarã na cajoemũgõjorije ũnie waibutoa riire ugarĩ bero yua, “Roro majũ marī átiya,” ĩ tũgoñarĩqũẽ painucũñama cayeri tũgoñatutuawẽpũẽna pũame. ⁸ “Tie rii macããjērē ugarĩ caroarã majũ marī ãnigarã, o tie rii macããjērē marī caũgaepata, netõõrõ carorã majũ marī ãnigarã,” ĩ tũgoña masĩã mano. Mai, Dios pũame waibutoa riire aperã na jũgũẽãrē ĩroarã na cajoemũgõjorije macããjērē marī caũgaro, o marī caũgaeto jũgori mee marī besenucũñami.

⁹ Bairi mũjãã pũame maijũgoya tore bairo mũjãã caátimasĩrĩjērē. Aperã Dios mena catũgoñatutuawẽpũẽnarē roro átajere na átio joroque ápericõãña. ¹⁰ Mũjãã merē cayeritutarã ãnirĩ mũjãã pũame aperã na jũgũẽãrē ĩroarã na cajoerugarije macããjērē na caroanurĩ wiipũ mũjãã caũgaro, apeĩ Diore caĩroau cayeritutaescu cũã mũjããrē ĩnacõrĩ ugabujioũmi. Cũ yeripũra, “Tie ũnierē caũgaetipee niña,” ĩ tũgoñamicũã, ugabujioũmi. ¹¹ Bairo mũjãã pũame caátimasĩrã, cayeritutarã nimirãcũã, roro apeĩ mũjãã yau cayeritutaescu cũ yasio joroque mũjãã átiya. Jesucristo cũã cũrē netõõgũ cũ riabojayupĩ. ¹² Mũjãã pũame waibutoa riire caũgamasĩrã, roro aperã mũjãã yarã cayeritutaena na tũgoña yrapuao joroque mũjãã átiya. Roro átajere Cristo cũ caĩñajoro mũjãã átĩãninucũña. ¹³ Tore bairo na jũgũẽã yaye macããjērē waibutoa riire yu caũgarije jũgori roro yu yaure cũ baio joroque yu caápata, cariapea tie waibucu riire jĩcãni cũã yu caũgaĩñoeto, ñuña. Bairo yu caũgaĩñoepata, roro cũ baio joroque cũ yu áperibujioũ ĩ, tore bairo boya.

9

Los derechos de un apóstol

¹ Jesús, cũ yaye quetire yu quetibũju rotijowĩ camasãrē. Bairi yu cũã aperã apóstolea majã Jesús cũ caquetibũjurotjoricarãrēã bairo yu quetibũju masĩña Jesucristo yaye quetire. Mai, yu cũã ñiñawũ marī Quetiupau Jesucristore. Bairo caĩñarĩcũ ãnirĩ cũ yaye macããjērē capaaure bairo mũjãã yu quetibũjũgowa marī Quetiupau yaye quetire. Tie yu caátajere tũgoñarĩ bero, apóstol yu caãnierē mũjãã masĩrã. ² Bairo yu cabairijere masĩmirãcũã, mũjãã mena macããna jĩcããrã Jesucristo cũ caquetibũjurotjoricu apóstol meerē bairo ñiñanucũrãma. Mũjãã roque Dios cũ caquetibũjurotjoricu apóstol majũrē bairo yure caĩñaparã mũjãã ãniña. Merē yu caquetibũjuriquere tũgori bero, cariape marī Quetiupaure mũjãã catũgousarique jũgori, “Pablo apóstol niñami,” cariape mũjãã ĩ masĩrã.

³ Bairi yu, apóstol yu caãnierē cabũsupainucũrãrē atore bairo na ñi quetibũjũya: ⁴ Yu cũã apóstol ãnirĩ, yure ugarique mũjãã cajorijere uga, o eti, nipetiro yu átimasĩña. Yu cũã aperã apóstolea majã na cawapatanucũrõrē bairo yu wapatamasĩña. ⁵ Tunu bairoa yu cũã jĩcãõ Diore catũgousaore nũmo cutiri yu mena cõ yu neãmasĩña, bairo yu cabooata. Tore bairo átinucũñama aperã Jesucristo cũ caquetibũjurotjoricarã apóstolea majã cũã. O aperã, marī Quetiupau bairã cũã tore bairo átinucũñama. Torea bairo Pedro cũã átinucũñami. ⁶ Yu, Bernabé mena, ¿jãã jetore ñubueri majã na juátinemomasĩtĩñati? ¿Jãã jeto, jãã majũ paari jãã caũgapeere jãã wapatamasĩñati? Tore bairo jãã cũãrē na cajuátimasĩpee ãno.

⁷ Bairi ni ũcũ majũ soldaure bairo ãcũ, cũ majũ paa wapatari quetiupau gobiernorē paabojaesũmi. Tiera mũjãã masĩrã. Tunu bairoa ni ũcũ majũ usere oterimajõscũ cũ

caãmata, cū caoterique cabutiro ñnarĩ tiere caugaecu majũ ãmeimi. Cabutiro, tie usere ugamasĩñami. Tunu bairoa ni ũcũ majũ ovejare cacoteri majõcu na ũpẽcõãrẽ riperi bero, ¿tie cū cajerijere cū etieticũti? Cū cūã tiere etimasĩñami. Bairi yu cūã apóstol ãnirĩ nipetirije aperã apóstolea majã na caátore bairo yu átimasĩña. ⁸ Atie yu caquetibujurijere, “Camasã na camasĩrĩjẽ jũgori bairo ññami Pablo,” ñi tũgoñaeticõãña. Atie yu caquetibujurorea bairo ĩ quetibujuya Dios, Moisés ãnacũrẽ cū caátiroticũrĩqũẽ cūã. ⁹ Atore bairo ĩ quetibujũ woatuyupa Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũẽrẽ na cawoaturica tutipure: “Wecu trigo rupaare cawãĩã ãmejoreire cū risero jiya biaeticõãña. Cū caãti wẽrĩjẽrẽ cū cūã cū ugaãto,” ĩ woatuyupa ti tutipũ. Mai, Dios puame wẽcũare na ññamairĩ, tore bairo ĩ quetibujũ woaturotiesupi. ¹⁰ Marĩ camasã roquere marĩ ññamairĩ tore bairo ĩ quetibujuyupi. Marĩ, cū yarã, caroaro marĩ caãtiãnimasĩpeere ĩ jũgori, roticũrĩqũẽrẽ marĩ woaturoticũñupĩ Dios. Bairi atore bairo marĩ masĩña: Ni ũcũ catrigo jeetuũ, o apeĩ catrigo wãĩũũ cūã cabero tie cū paarique caãno, peeto cū cacũgopeere tũgoñarĩ tore bairo paanucũñami. ¹¹ Bairi jãã, mujããrẽ Jesucristo yaye quetire mujãã yeripũ oterãrẽ bairo tiere jãã quetibujujũgowũ. Bairo jãã caquetibujurique jũgori, ¿tie wapa jããrẽ ugarique ũnie mena jãã mujãã cajũátinemorõ to ñueticũti? Ñurõ. ¹² Aperã apóstolea majãrẽ mujãã cajũátinucũrõ ñujãñuña. Cabaimiatacũãrẽ, nemojãñurõ jãã roquere mujãã juátimasĩña, mujããrẽ jãã caquetibujujũgorique jũgori yua.

Tore bairo caátimasĩparã nimirãcũã, mujããrẽ jãã pajũgoetinucũña. Jãã majũ popiye petiri bero, jãã caugapee, o jãã cacũgopee ũnierẽ jãã bõcanucũña. Jesucristo yaye caroa quetire caroaro mena jãã caquetibujurijere caroaro jĩcãrõ tũni mujãã catũgõũsaparore bairo ĩrã, roro mujããrẽ jãã patowãcõẽtinucũña. ¹³ Merẽ atie cũãrẽ mujãã masĩrã: Noa ũna sacerdote majã templo wii macããjẽrẽ capaanucũrã na caãmata, ti wii macããjẽ na cajorijere ugari paanucũñama. Bairo ĩgu ñiña: Noa ũna sacerdote majã altar mesapũ waibũtoa rii camasã Diore na cajorijere cajoemũgõjobjoanucũrã, to waibũtoa na capajĩãtãna rii carũsarijere ugamasĩnucũñama. Tiere mujãã masĩrã. ¹⁴ Toreã bairo átirotiyupi marĩ Quetiupau Jesucristo cūã: “Noa ũna caroa quetire caquetibujuri majã na caãmata, ñubueri majã na cacũgorijere ugari quetibujugarãma camasãrẽ,” ĩcũñupĩ Jesús. ¹⁵ Tore bairo mujããrẽ ugariquere cajẽnimasĩbujioapũ nimicũã, mujãã ñubueri majãrẽ tiere yu jẽnietinucũña. Tunu bairoa dise ũnie yu cabopacarije, o dinerore yu mujãã cajoparore bairo ĩ mee, atore bairo mujããrẽ ñi quetibujũ woatujoya. ¡Yu roque yu caboro yu aua riamasĩña, Dios yaye macããjẽrẽ yu caquetibujũ ãno ũno mai, aperã roro yure na cabũũpaetiparore bairo ĩ, yua!

¹⁶ Mai, yu puame Dios yaye camasãrẽ cū canetõõrĩqũẽ quetire yu caquetibujurije jũgori, caãnimajũũrẽ bairo yu ãnitũgoñaetinucũña. Yu paarique tie ñiña. Jesucristo yu cū caquetibujurotirique majũ ñiña. ¡Bairo tiere yu caquetibujueticõãta, bopacooro yu tãmũobujioũ! ¹⁷ Bairi yu caborore bairo caroaro jĩcãrõ tũni camasãrẽ yu caquetibujũata, merẽ marĩ Quetiupau tie wapa yu cū cajopee nicõãña. O yu caborore bairo mee caãmat-acũãrẽ, Dios puame roque tie paariquere yu cũñupĩ. Bairi yu quetibujũ jãnamasĩẽtĩña Dios yaye quetire. ¹⁸ ¿Bairi ñerẽ yu wapatanucũñati? Yu puame Dios yayere quetibujũ, caroaro yu tũgoña useaninucũña. Tiere cawapataũre bairo caroaro, mujããrẽ wapa jẽnirĩcãrõ mano yu quetibujũnucũña Dios camasãrẽ cū netõõrĩqũẽ quetire. Bairo ĩgu ñiña: Yu, Dios yayere caquetibujũ yu caãnie jũgori, yu caquetibujurije wapare mujãã yu jẽnietinucũña. “Yu paarique cawapa manie ñiña,” caĩrẽ bairo mujããrẽ apeye ũnierẽ jẽnimasĩmicũã, mujãã yu jẽni pajũgoetinucũña.

¹⁹ Tunu bairoa noa ũna na carotiepei mee yu ãniña. Bairo caãcũ nimicũã, nipetiro ũmũrẽ bairo yu tuaya, Jesucristore capããrã ũnarũna na catũgõũsaparore bairo ĩ. ²⁰ Bairi, yu yarã judío majã watoapũ ãcũ, yu cūã na judío majã na caãnajẽ cutiere bairo yu ãninucũña. Na caãnajẽ cutore bairo ãnirĩ Cristo yaye quetire yu caquetibujuro na tũgõũsao joroque ĩ, tore bairo yu bainucũña. Bairo puame ĩgu ñiña: Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũẽrẽ carotiecorã majũ na caãnierẽ, carotiecorã majũ na ãmerĩcõãto ĩ, yu cūã tiere carotiecoũre bairo ãnirĩ na yu quetibujũnucũña. Bairũna, cariapera Moisés ãnacũ cū

caroticūrīqūērē carotiecōre bairo majū mee yu āniña. ²¹ Tunu apeyera, aperā Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē carotiecōenarē na quetibūjugu, na caānajē cūtiere bairo ānirī na yu quetibūjūnucūña. Baiṛua cariapera, yu ṛuame Dios cū caroticūrīqūērē caācu majū yu āninucūña. Bairo caācū ānirī Cristo cū caroticūrīqūērē carotiecōre bairo majū caācū yu āninucūña. ²² Tunu bairoa aperā Dios mena mai caroaro catūgoñatutuawēpūēna watoaru ācū, yu cūā narē bairo tūgoñarīqūē cūtiri na yu quetibūjūnucūña. Narē bairo yu cūā ānajē cūtiri na yu caquetibūjuro caroaro na tūgousao joroque ī, tore bairo yu bainucūña. Ape wāme īrīcārō ṛuamata, atore bairo īgu űiña: Noo camasā na caāni wāme cārō nipetiro yu cūā caroaro mena ānajē cūti cōñamasīrī na yu quetibūjūnucūña camasārē Dios yaye quetire. Bairo ānajē cūtiri camasārē yu caquetibūjuro bero, noa űna jīcāārā Diore tūgousari na canetōmasīrō yu bonucūña. ²³ Tore bairo yu átinucūña, Dios yaye caroa quetire űe űnie mano caroaro mena na yu caquetibūjūmasīparore bairo ī. Yu cūā tore bairo quetibūjuri jīcā wāme űno Dios caroa cū cajorijere cūgogu, jīcārō tūni caroaro mena yu átiāninucūña.

²⁴ Īcōñarī mūjāā yu quetibūjura mai. Mūjāā masīrā: Eperā atūri majā atū ēmuetagarā, nipetiro caeperā jīcārō atūnucūñama. Bairo nipetiro na caatūmiatacūārē, cayaparu jīcāñā atū ēmuetanucūñami. Cū jeto cū caatu ēmuetarije wapa űemasīnucūñami. Bairi mūjāā cūā caaturārēā bairo caroaro jīcārō tūni tūgousaya, Dios yayere caroa cū jopeere mūjāā caēmuetamasīparore bairo īrā. ²⁵ Tunu bairoa eperiquere caátimajā caānigarā caroaro na rupare maijūgonucūñama, na rupau to roye tuaeticōāto, īrā. Tore bairo caroaro átimasīnucūñama eperi majā, na caatuēmuetajūgorije wapa pesarica beto laurel na caīrīcu pūū mena qūēnorīcā beto űnorē na cajopee caānimiatacūārē yua. Ti beto ṛuame yoaro mee jīnicoamasīña. Marī roque ti beto űno meerē marī macāñā. Bairi di rūmū űno capetieti yerire marī Pacu Dios cū cajopeere borā, tutuaro mena jīcārō tūni caroaro marī átiāninucūña. ²⁶ Torecu, yu cūā caroaro jīcārō tūni Dios yu caátirotire bairo caroaro yu átiānimasīnucūña. Yu caboroa, eperi majā mena caature bairo nimicūā, caatu cacapee īñaecūrē bairo yu baietiya. Tunu bairoa caqūēbueire bairo nimicūā, cabugoroa caāmeo qūēmacāūrē bairo yu āmerīnucūña. Torea bairo jīcārō tūni Dios yaye macāñjērē ēmuetagu, caroaro yu átiāninucūña. ²⁷ Torecu, bairo ṛuame roque yu átinucūña: Yu rupau mena bütioro yu caátiganucūrījērē ēñotari, Dios yaye macāñjē jetore caroaro tutuaro mena yu átinucūña. Bairo yu caátīanicōāmata, aperārē yu caquetibūjuyaparoro bero, Dios caroare yu cū cajopee ṛuame yasietigaro.

10

Consejos contra la idolatría

¹ Bairi yu yarā, atiere masiritieticōāña: Jāā űicūjāā ānana ṛuame desierto cayucu-manopu na caátō, Dios ṛuame oco buseri poa mena na maajūgoyupi. Tunu bairoa tore bairo Dios cū cajūgoátō, nipetiro jāā űicūjāā ānana ṛuame ria capairiya Caocojūārīya cawāmecūtiyare Dios cū catutuarije jūgori pēña ásúpa Moisés ānacū mena. ² Bairo oco poare űsaáná ria capairiya cūārē pēñarī bero yua, Moiserē catūgousarārē bairo cawāmetuecoricarārē bairo caāna tuayupa. ³ Tunu bairoa na nipetiro Dios cū cajorije manā űmurecōo macāñjē űgarique cañurījērē űgayupa. ⁴ Tunu etirique cūārē Dios cū cajorije macāñjērē etiyupa caroa macāñjērē. Tie na caetirije oco ṛuame caroa cañurījē āñupā. Jesucristo ṛuame űtārē bairo caācū caroare caocojou ānicōāñupī na mena desierto cayucumanopure. Bairi cū cajorije macāñjē oco caroare etiyupa jāā űicūjāā ānana ṛuame, Moisés ānacū jūgori yua. ⁵ Bairo cabaimiatacūārē, na nipetiro jāñurīṛua Dios na mena qūīñajeso joroque áperimajūcōāñupā. Bairi cayucumano desiertopu na nipetiro ti tuti macāñjē riayasiyupa. Tie nipetirijere merē mūjāā masīrā.

⁶ Tore bairo jāā űicūjāā ānana marī bai īñojūgoyupa, marī cūā narē bairo āmerē carorije macāñjērē marī cañūgaripeaetiparore bairo īrā. Bairi narē bairo carorije macāñjērē caboetiparā marī āniña. ⁷ Torena, mūjāā cūā jāā űicūjāā ānana jīcāārā, ati yepa macāñjē na caīroaricarore bairo, na űnarē na īroaeticōāña. Torea bairo

ĩ quetibũjũya Dios yaye woaturique cũã: “Na, camasã pũame uga, eti, áti yaparori bero neñarĩ, na jũgũẽrẽ cũ basapeo useaniñupã noo na caboro yua,” ĩ quetibũjũ woatuyupa. ⁸ Bairi mũjãã cũã jãã ñicũjãã ãnana jĩcããrã carõmio mena roro na caátiepericarore bairo átiepeeticõãña. Bairo roro na caátie wapa jĩcã rũmũa veintitrés mil cãrõ majũ na yasio joroque ásupi Dios. ⁹ Bairi marĩ cũã, “Roro marĩ caátie wapare marĩ ñĩabeseecumi Cristo,” caĩbusuetiparã marĩ ãniña. Tore bairo jãã ñicũjãã jĩcããrã Diore na caĩbusuriye jũgori, ãña na na bacajĩãreo joroque ásupi Dios. ¹⁰ Tunu bairoa yasioropũ Diore roro ĩ busueticõãña. Jãã ñicũjãã ãnana pũame jĩcããrã yasioropũ roro ĩ busunucũñupã Diore. Tore bairo roro na caĩbusuriye jũgori na riao joroque caácũ ángel pũame na pajĩãreyupi.

¹¹ Atie yũ caquetibũjũriye nipetirije baiyupa jãã ñicũjãã ãnanarẽ. Tie roro na cabairiquere ñĩacõrĩ, roro marĩ cũã marĩ caátinemoetiparore bairo ĩrã, tore bairo baiyupa. Bairi marĩ ati yũtea catusari yũtea macããna marĩ catũgoñamasĩparore bairo ĩrã, tore bairo ĩ quetibũjũ woatucũñupã Dios ya tutipũre. ¹² Bairi ni jĩcãũ ũcũ Dios cũ carotirore bairo jĩcãrõ tũni cũ caátĩãnimasiãta, caroaro tũgoñamasĩrĩ cũ ãmarõ, wãtĩrẽ cũ caĩtoecoetiparore bairo ĩ. ¹³ Mai, mũjãã pũame wãtĩ roro mũjãã átio joroque cũ caátinucũrĩjẽrẽ mũjãã átieconucũña. Tie pũame ati mũmũrecóo caãna camasã Dios ya poa macããna na canũcãmasĩjĩãtietie majũ mee niña. Bairi mũjãã pũame, “Dios roque, roro wãtĩ marĩ cũ caátiganucũrĩjẽrẽ marĩ ãnotabojagũmi,” Dios mena ĩ tũgoñatutuacõãña. Cũ pũame, nocãrõ roro popiye mũjãã baio joroque caátie caãnimiatacũãrẽ, tore bairo mũjãã tãmũo rotietigũmi, cũ yarã mũjãã caãnoi. Dios pũame roque roro mũjãã catãmũobujiopeere ãnotabojagũmi. Bairo cũ caáto, roro caátiecoenarẽ bairo caroaro mũjãã netõcoagarã yua.

¹⁴ Bairi yũ yarã, yũ camairã, ati yepa macããna jũgũẽãrẽ ñubuerique ũnie macããjẽrẽ tocãrõã jãnacõãña. ¹⁵ Mũjãã, yũ yarã, catũgoñamasĩãrẽ bairo atiere atore bairo mũjãã yũ quetibũjũya. Bairi mũjãã majũã yũ caĩquetibũjũrijere caroaro catũgobeseparã mũjãã ãniña, roro átajere mũjãã caátiecoetiparore bairo ĩrã. ¹⁶ Di rũmũ ũno ñubuerã Jesucristo cũ caátajere tũgoñarĩ use ocore etigarã jũgoye Diore cũ jẽnirĩ bero yua, “Jesucristo yucũpãĩpũ cũ carĩreriye jũgori cũ canetõrĩcãrã marĩ ãniña,” ĩ tũgoñarã marĩ átinucũña. Tunu bairoa pããrẽ batoori ugarã, “Capããrã nimirãcũã, jĩcã rupaũre bairo Jesucristo cũ caĩroari poa macããna majũ marĩ ãniña,” ĩ tũgoñarã marĩ átinucũña. ¹⁷ Bairãpũa, capããrã marĩ ãniña Jesucristo mena macããna. Bairo capããrã nimirãcũã, nipetiro pan jĩcãrẽã marĩ Quetiupau rupaũre bairo caãnierẽ marĩ uganucũña. Bairo cũ rupaũre bairo caãnie pããrẽ caũgarã ãnirĩ marĩ Quetiupau Jesucristo mena jĩcã rupaũre bairo caãna marĩ tuaya yua.

¹⁸ Tũgoñãñijate Israel ya poa macããna na cabairiquere: Noa ũna sacerdote majã waibũtoa Diore na cajorãrẽ cajoemũgõ jobojanucũrã pũame, tie macããjẽ waibũtoa riire uganucũñama. ¹⁹ Mai, atie yũ caĩrĩjẽ mena, “Aperã jũgũẽ ũcũ peeto ũno wapacũcumi,” ĩ mee tore bairo yũ quetibũjũya. Tunu bairoa, “Waibũcu rii cabũgoro caãnie, netõjãñũrõ na jũgũẽãrẽ na cajoriye pũame caroa majũ niña,” ĩ mee tore bairo mũjãã yũ quetibũjũya. ²⁰ Bairo pũame ĩgũ ñiña: Aperã, Diore camasiẽna, na jũgũẽãrẽ ĩroarã waibũtoa riire na cajoemũgõjonucũata, wãtĩãrẽ na ĩroarã átinucũñama. Diore ĩroarã mee tore bairo átinucũñama. Bairi yũ pũame wãtĩã yarã caãnarẽ bairo caãna mena mũjãã cabapacũtinemonucũrõ yũ boetiya. ²¹ Tunu bairoa Jesucristo yucũpãĩpũ cũ cariaparo jũgoye cũ cabuerã mena use ocore cũ caetiriquere tũgoñarĩ marĩ cũã use ocore etiri bero, wãtĩãrẽ ĩroarã na caetirije macããjẽrẽ marĩ caetiata, ñuẽtĩña. Tunu bairoa marĩ Quetiupau pããrẽ, cũ cabuerã mena cũ caũgariquere tũgoñarĩ, marĩ cũã Cristo ya mesapũ ugarĩ bero, tunu wãtĩãrẽ ĩroarã na caũgariye macããjẽrẽ marĩ caũgaata, ñuẽtĩña.

²² ¿Bairi mũjãã pũame marĩ Quetiupau mũjããrẽ qũĩñateo joroque roro cũ mũjãã baibotiogayati? ¿Cũ netõrõ catutuarã majũ áto mũjãã ãniñati? Mũjãã baietiya. Bairi marĩ Quetiupau jetore cũ marĩ caĩroaro ñũña.

La libertad y el amor cristiano

²³ Aperã jĩcããrã camasã atore bairo ĩ tũgoñarãma: “Ñe ũnie, yũ caátipeere ãnotãetiya. Bairi noo yũ caboro yũ átimasĩña,” ĩ tũgoñarãma. Cariapea tore bairo baiya. Bairopũa,

nipetiro tore bairo marí caátijesorije jeto mee añiña. Bairpua, nipetiro yu caátigarije noo caborijere yu caátimasipeyocōāta, ñujãñuña. Cabaimiatacũārē, tie nipetirijerpu yu caátinucũrĩjē nemojãñurō Dios mena yu tũgoñatutuanemo joroque átimasĩētĩña. ²⁴ Bairi marí majũ rupau mena caroaro marí cañipeere macãētĩrotiya. Aperã marí yarã caroaro na cañipee ũnie puame roquere caátiparã marí añiña.

²⁵ Bairi tunu nipetiro waibũtoa rii na cawapatiri arua macãājē waibũtoa riire wapatiri mujãã caugaata, ñujãñuña. Bairãpua, tie riire na jũgũēārē ĩroarã na cajoerugaátaje cañie macãājērē masĩgatũgoñaeticōãña, mujãã catũgoñarĩjērpu mujãã catũgoñayapapuaetiparore bairo ĩrã. ²⁶ Mai, ati umurecōo, bairi nipetiro ati yepa cañie cũã Dios cũ caqũēnorĩqũē, cũ yaye jeto niña.

²⁷ Bairi ni ũcũ Diore catũgousaescu mujãārē cũ ya wiipũ piijori cũ cajũgoũgaro, mujãã cabooata, nipetiro waibũcu rii mujãã cũ canurĩjērē ugcōãña. Bairãpua, tie riire na jũgũēārē ĩroarã na cajoerugaátaje cañie macãājērē masĩgatũgoñaeticōãña, mujãã catũgoñarĩjērpu mujãã catũgoñayapapuaetiparore bairo ĩrã. ²⁸ Meerē tiere mujãã masĩña. Bairi jĩcãũ ũcũ mujãārē, “Atie waibũcu rii na cajoemũgōjorije macãājē carusarije niña,” cũ caĩata, toroque tie riire ugaeticōãña. Mujãārē tiere caquetibũjuatacu cũ catũgoñarĩjērpu roro cũ tũgoña yapapuaetio roque ĩrã, tiere ugaeticōãña. ²⁹ “Mujãã puame tũgoña yapapuari tiere ugaeticōãña,” ĩ mee ñiña. Aperã tie waibũcu rii joemũgōjorique macãājērē caugaetinucũrã puame bairo mujãã caátiere ĩñarĩ na catũgoñayapapuaetiparore bairo ĩ, tore bairo yu quetibũjuya.

Bairo yu caĩmiatacũārē, jĩcãũ ũcũ atore bairo ñi jēniñabujioũmi: “¿Dopēĩ apei cũ yeri cũ catũgoñarĩjērpu cũ caátimasĩētĩē bui yu puame yu majũ yu caátimasĩrĩjērē yu átijãnabujiocti?” ³⁰ Tunu bairoa, “ ‘Dios, yu mena mu ñujãñuña,’ Diore qũĩ jēnirĩ bero, tie ugariquere yu caugamiatacũārē, ¿dopēĩrã tie waibũcu riire yu caugaro ĩñarĩ, roro na busupainucũñati?” ĩ jēniñabujioũmi. ³¹ Bairo cabaimiatacũārē, mujãārē atore bairo ĩgu ñiña: Waibũtoa riire uga, etiriquere eti, o apeye ũnie mujãã caátinucũrĩjē cũārē ása, tore bairo mujãã caátie jũgori aperã cũã Diore cũ na basapeo joroque mujãã caáto to cañuata. ³² Caroaro átĩãnajęcusa. Noa ũna camasã aperã roro na átio joroque átijũgoeticōãña. Judío majã, aperã judío majã caãmerã ũna cũārē tore bairo áti ĩñoeticōãña. Aperã, marí yarã, Dios ya poa macããna cañubueri majã cũārē tore bairo roro na átio joroque ápericōãña. ³³ Bairi yu cũã tocãnacãni jãñurĩpua Dios cũ caññajesopee ũnie tocãnacã wãmerē yu átijũgonucũña. Yu majũ caroaro yu cañipeere yu áperinucũña. Aperã roque caroaro na cañimasĩpee ũnie puamerē jĩcãrō tũni na yu áti ĩñonucũña. Bairo yu caáto, na cũã roro na caátaje wapare netōrĩ, Dios tũpu na caetajĩãtiparore bairo ĩ, tore bairo yu cũã yu átinucũña.

11

¹ Bairi, yu, Cristo cũ caátiere ĩñacōrĩ caroaro yu caátorea bairo mujãã cũã caroaro yu caátiere ĩñacōrĩ átĩãnajērē átĩãnimasĩña.

Las mujeres en el culto

² Mujãã puame yure tũgoñarĩ, mujãã yu caquetibũjuricarore bairo caroaro jĩcãrō tũni caroa wãmerē mujãã áticōã ninucũña. Tiere queti tũgori mujãã mena yu useaniña. ³ Mai, atie cũārē mujãã camasĩrō yu boya: Cristo puame marí caũmuarē cañnijũgoũ, carũpoare bairo caãcũ niñami. Bairi tunu caũmũ canũmoscũ puame carōmio, cũ nũmorē cañnijũgoũ, cō rũpoare bairo caãcũ niñami. Dios, Cristore cañnijũgoũ, cũ rũpoare bairo caãcũ cũ cañnorēã bairo caũmũ cũã cũ nũmorē cañnijũgoũ niñami. ⁴ Bairi ni jĩcãũ ũcũ caũmũ Diore cũ jēnigũ, o Dios yaye macãājērē cũ caquetibũjũparo jũgoye, jutii asero, o apeye ũnie mena cũ rũpoare peotori cũ cajēniata, Cristo cũrē cañnijũgoũ, cũ rũpoare bairo caãcũrē cũ nũcũbũgoescu átiyami. ⁵ Tunu bairo jĩcãō ũcō carōmio cũã Diore cũ jēnigo, o Dios yaye macãājērē cō caquetibũjũparo jũgoye cō rũpoare jutii, o apeye ũnie mena cō capeotoeticōãta, cōrē cañnijũgoũ, cō manapũre cũ nũcũbũgoeco átiyamo. Cō manapũre cabotio añirĩ cō poare cajuapere reecōãrĩcōrēã bairo baiyamo yua. ⁶ Bairi jĩcãō ũcō carōmio cō rũpoare cō capeotogaeticōãta, jicoquei cō poare cō cajuare peyocōãrotiro

ñuña. Bairo átirotimioçã, cõ capoa tarotiataje, o cõ capoa juarepeyorotiatajere cõ cabobotũgoñaata, toroque cõ ruõpore cõ buõgatoáto apeye ùnie mena yua. ⁷ Caũmu roque cũ ruõpore cũ buõgatoeticõáto. Mai, caũmu ruame, Dios bauriquere bairo cabauu, Dios cũ caqũẽnojũgoricu majũ niñami. Tunu bairoa Dios nocãrõ caroaro cũ caãnajẽ cutiere bairo cabauu majũ niñami, caũmu ruame. Carõmio ruame roque caũmu cũ caãnajẽ cutiere bairo cabauo majũ niñamo. ⁸ Bairi merẽ atore bairo marĩ masĩña: Mai, carõmio rupau mena nerĩ cũ qũẽnoesupi Dios caũmurẽ. Caãnijũgoricu caũmu waru õwãrõ macããtõ mena nerĩ roque carõmiorẽ cõ qũẽñoõupĩ Dios carõmio caãnijũgoricore. ⁹ Carõmio jũgori mee caũmurẽ cũ qũẽñoõupĩ Dios. Caũmu jũgori roque carõmio caũmu mena caãnipaore cõ qũẽñoõupĩ Dios. ¹⁰ Bairo caũmu roca cõ carotimasĩrjẽ jũgori carõmio ruame jutii asero ùno mena cõ ruõpore buõgatori caquetibũjupao niñamo. Tunu bairoa ángelea majã cõ ruõpore buõgatori cõ caãno na caññajesoparore bairo iõ, tore bairo cõ caáto ñuña.

¹¹ Tore bairo caroca carotimasĩõ carõmio cõ caãnimiatacũãrẽ, ni jĩcãũ ùcũ Cristo yau carõmio jũgori mee caroaro caátĩanimasĩnucũũ mácũmi. Tunu bairo dico jĩcãũ ùcõ Cristo yao caũmu jũgori mee caroaro caátĩanimasĩnucũõ mácõmo. Na ruõgarãrua yeri ñajããõ joroque na caãmeo átipeere bojũgoyupi Dios. ¹² Merẽ cariape marĩ masĩña: Carõmio caãnijũgoricore caũmu rupau mena jũgori cõ qũẽñoõupĩ Dios. Bairo cabaimiatacũãrẽ, cabero caũmu ruame tunu carõmio mena jũgori buiamasĩñami. Na ruõgarãrua Dios cũ caqũẽnorĩcãã majũ niñama.

¹³ Bairi mũjãã majũã tũgoña beseya mũjãã caátipee cañurĩjẽrẽ. Bairi, “Carõmio cõ ruõpore apeye ùnie mena peotoeco Diore cõ cajẽnirõ ñurõ,” mũjãã cañata, ñuẽtĩña. ¹⁴ Merẽ, caũmu marĩ caãnajẽ cutiere camasĩã marĩ ñniña. Bairi caũmu cũ poare juareecu, paio butiori cũ caãmata, boboojãñuña cãrẽ, poa yowerije cũ cacũgoro jũgori yua. ¹⁵ Bairo marĩ caũmu ruame marĩ cabaimiatacũãrẽ, carõmio roque cõ poare butiori cõ caãno ñuña. Poa yowerije cũgori cõ caãnie cõ jesoye majũ ãno baiya. Cõ poa cayowerije ruame cõ ruõpore catorije cõ jesoye majũ Dios cũ cacũriqũẽ niña. ¹⁶ Bairo yu caĩquetibũjurijere tũgomicũã, ni jĩcãũ ùcũ, “Bairo mee niña,” caĩbusubotiogaure atore bairo cũ camasĩrõ yu boya: Jãã, caquetibũjuri majã, bairi aperã, Dios ya poa macããna ñubueri majã cãã ape wãme marĩ caátĩanjũgoatajere marĩ masĩẽtĩña. Tie yu caquetibũjuri je tore marĩ masĩña.

Abusos en la Cena del Señor

¹⁷ Mai, ato jũgoye mũjããrẽ yu cawoatujopeere tũgoñarĩ mũjãã mena yu useanimasĩẽtĩña. Mũjãã ruame neñarĩ ñubuerã, Dios mena nemojãñurõ tũgoñatutuaõ joroque mũjãã caátiparo ùnorẽã, cũ mena mũjãã caãnie to royetuaõ joroque roro mũjãã átinucũña. ¹⁸ Caãnijũgoro atore bairo ñi quetibũjnucũñama jĩcããrã mũjãã mena macããna: “Ñubuerã neñarã na majũ jĩcãrõ tũni tũgoñarĩ neñaetinucũñama. Na majũ ãmeo ricawatiri jĩcãrõ ñubuemasiẽtĩnucũñama,” mũjãã ñnucũñama. Bairo yu na caĩquetibũjnucũrĩjẽrẽ baĩrua cariapea yu tũgoya. ¹⁹ Torea bairo mũjãã baicõã ninucũgarã. Tore bairo mũjãã cabairije cañuetie caãnimiatacũãrẽ, mũjãã catũgoñaricawatirije jũgori yua, “¿Noa ruame Jesucristore catũgousarã majũ na ñniñati?” marĩ i masĩgarã. ²⁰ Bairo ricawatiri, caroaro caãmerã ñnirĩ Jesucristo riagu jũgoye cũ caugatusariquere tũgoñarĩ ugarã, roro majũ átigarã, mũjãã neñanucũña. Marĩ Quetiupau riagu jũgoye cũ cabuerã mena cũ caugatusaricarore bairo mee majũ mũjãã átinucũña. ²¹ Mũjãã ruame ugaricapau caetaro, tocãnacãũrua cajũgoyea ugariquere jeeri paio mũjãã ugaũgoye cutinucũña. Bairo cajũgoyea mũjãã caugaweyoroi, aperã ruame bocáqueya cotenucũñama. Tunu bairoa cũmurĩ tũniru aperã mũjãã mena macããna cãã use ocore etinucũñama. ²² Bairi mũjããrẽ ñniña: ¿Dopẽĩrã mũjãã ya wiĩrua ugariquere uga, o use ocore eti, mũjãã áperiyati, tore bairo átigamirãcũã? Tunu bairoa, ¿dopẽĩrã Dios ya poa macããna ñubueri majãrẽ na mũjãã nũcũbuõgoetinucũñati? Tunu bairoa aperã, apeye ùnie cacũgoena cãã roro bobooro na majũ na tũgoñaõ joroque mũjãã átiya. Bairi, ¿ne

ũnie p̄amerẽ m̄jãã ñic̄uti? “¡Ñujãñuña! Caroaro majũ m̄jãã átiya,” ¿ñic̄uti? Tore bairo roro m̄jãã caátiere ñnarĩ, ¿dopẽi, “Ñujãñuña,” ñibujoc̄uti? ¿Tore bairo ñiecũ, tame!

La Cena del Señor

(Mt 26.26-29; Mr 14.22-25; Lc 22.14-20)

²³ Mai, yu p̄ame marĩ Quetiupau yure cũ caquetibujuricarorea bairo m̄jããrẽ atore bairo yu quetibujuwu: Marĩ Quetiupau Jesure cũ cabusujãbuitiri ñamia caãno, cũ p̄ame cũ cabuerã mena neñarĩ cũ wãmoru pããrẽ neñupũ. ²⁴ Bairo ne yaparo Diore cũ jëniĩ bero carecomacã pebatori cũ cabuerãrẽ na nuniriĩ, atore bairo na ññupũ: “Atie pan yu rupau niña. M̄jããrẽ yu caribojarije macããjẽ niña. Bairi m̄jãã cũã cabero atore bairo yu caátajere tũgoñarĩ pããrẽ m̄jãã bato uganucũgarã.” ²⁵ Tunu bairoa ásupu Jesús: Pããrẽ uga yaparori bero, cũ wãmoru copa etirica bapare nerĩ atore bairo na ññupũ cũ cabuerãrẽ, “Atiru macããjẽ use oco p̄ame yu rii niña. Camasãrẽ netõõgu yu riacoagu. Bairo yu caríapee jũgori cawãma wãme camasãrẽ Dios cũ caátibojacũrĩjẽ niña. Bairi di rũmu ñno m̄jãã caetiri rũmu cãrõ use ocore etirã, yu caátajere tũgoñarĩ m̄jãã átinucũgarã,” ññupũ Jesús. ²⁶ Bairi m̄jãã p̄ame Jesucristo cũ caátajere tũgoñarĩ pããrẽ uga, bairi use oco cũãrẽ m̄jãã caetinuũrõ cãnacãnia Jesucristo marĩ cũ caribojariquere masĩrĩ áti ññorã m̄jãã átinucũña. Tore bairo áticõã ninucũña mai marĩ Quetiupau ati yaparu cũ caatĩparo jũgoye.

Cómo se debe tomar la Cena del Señor

²⁷ Bairi caroaro ása. Ni jĩcãũ ucũ marĩ Quetiupau cũ caátatore bairo pããrẽ uga, o use oco cũãrẽ eti, átimicũã, nucũbugorique mano cũ caápata, roro ácu átiyami. Marĩ Quetiupau cũ rupau mena roro popiye bairi yucpãĩpũ cũ cariariquere nucũbugocure bairo ácu átiyami. Bairi tore bairo cũ caápata, roro cũ caátie wapa paio nigaro. ²⁸ Bairo cabairo jũgori tocãnacãp̄na na yeripũ catũgoñabeseparã niñama, marĩ Quetiupau yaye macããjẽ pan, bairi use oco cũãrẽ na caetiparo jũgoye mai. ²⁹ Bairi m̄jãã yeripũ caroaro tũgoñajũgoyetiena, Jesucristo yaye macããjẽrẽ uga, o eti, m̄jãã caápata, roro popiye m̄jãã cabaipee wapare macããrã nucũbugoricaro mano eti, uga m̄jãã átinucũgarã. ³⁰ Tie jũgori m̄jãã mena macããna capããrã riaye painucũñama. Tunu aperã catutuaena cũã ninucũñama. Tunu bairo tie jũgori aperã jĩcããrã m̄jãã mena macããna baireyupa. ¿Tiere m̄jãã masĩẽtĩñati? ³¹ Bairi marĩ majũã marĩ yeripũ marĩ catũgoñarĩjẽ mena roro marĩ caátinuũrĩjẽrẽ caroaro marĩ rupaure marĩ catũgoñabesepeyocõãta roque, marĩ Quetiupau p̄ame marĩ yaye wapa, roro popiye marĩ baio joroque áperibujioũmi. ³² Bairna, marĩ Quetiupau p̄ame roro popiye marĩ tãmuo joroque cũ caápata, caroaro marĩ caãnipeere marĩ beyou, tore bairo marĩ átinucũñami. Bairo marĩ cũ caáto jũgori marĩ p̄ame ati umurecõo macããna roro popiye cayasiparã mena roro marĩ catãmuoetiparore bairo ñ, tore bairo marĩ átinucũñami.

³³ Bairo cabairoi, yu yarã yu camairã, di rũmu ñno neñapori Jesucristo riagu jũgoye cũ caugariquere tũgoñarĩ m̄jãã caugari rũmu caãno tocãnacãp̄nrea ãmeo yuri, jĩcãrõ uganucũña. ³⁴ Bairi ni jĩcãũ ucũ m̄jãã mena macããcũ butioro majũ queyari m̄jãã caĩrõrẽ bairo cũ caboeticõãta, cũ ya wiipna cũ ugacõãto ugariquere. Mai, Dios p̄ame neñapori m̄jãã cauganucũrĩjẽrẽ cũ canucũbugoetie jũgori roro popiye cũ baio joroque cũ caáperiparore bairo ñ, cũ ya wiipna cũ ugacõãto. Bairna, apeye yu caĩquetibujugarijere m̄jããrẽ ññau ácãpũ, caroaro m̄jãã yu quetibujũ qũẽnonemogu.

12

Los dones espirituales

¹ Yu yarã, Espĩritu Santo jũgori marĩ joyupi Dios tocãnacã wãme, caroa wãme marĩ caátĩãnimasĩpeere. Tie macããjẽrẽ m̄jãã camasĩrõ yu boya.

² Merẽ atiere m̄jãã masĩrã: Mai, Jesucristo yaye quetire catũgousarã m̄jãã caãniparo jũgoye roro wericarã jũgũẽãrẽ caĩtoecorã majũ m̄jãã ãnimiwũ. Cacaapee ññaena wericarã ñna cabusuenarẽ na m̄jãã ñroanucũwũ. ³ Bairi atiere m̄jãã camasĩrõ yu boya: Ni jĩcãũ ucũ, “¡Jesure roro cũ baiãto!” caĩbusuetipau niñami, Dios Yeri Espĩritu Santo

jūgori cabusunucūũ cū caāmata. Tunu bairo ni jīcāũ ūcū, “Jesús yu Quetiupau jīcāũ niñami!” ĩ masīētīñami Espírítu Santo cū catutuarije jūgori cū yeripũ cū cabusueticōāta.

⁴ Bairo Dios yarā capāārā na caānimiatacūārē, tocānacāũpũrea ricaati jeto masīrīqũe caroa wāme na caátipeere jonucūñami Espírítu Santo. Bairo capāārārē ricaati jeto caroa wāme na caátipeere cajonucūũ pũame jīcāũ niñami Espírítu Santo. ⁵ Tunu bairoa capee wāmerī camasārē na marī caátiroamasīrījē ninucūña. Tie bairo marī caátimasīnucūrījē pũame jīcāũ marī Quetiupau cū caátiroticūrīqũe niña. ⁶ Tunu bairoa capee wāmerī cū catutuarijere marī caāti ĩnopeere marī jonucūñami Dios. Bairo tocānacāũpũrea ricaati marī jomicūā, Dios jīcāũ marī caátipee tocānacā wāmerē marī quetibũjunucūñami.

⁷ Dios pũame cū yarā caāna tocānacāũpũrea cū Yeri Espírítu Santore jonucūñami, cū jūgori nipetiro aperārē caroaro marī caátīanimasīparore bairo ĩ. ⁸ Marī jīcāārārē cū, Espírítu Santo jūgori Dios pũame masīrīqũe mena cū yaye quetire marī quetibũjuo joroque átinucūñami. Tunu bairoa aperārē Espírítu Santo jūgori nocārō camasīpetirārē bairo majū na quetibũjuo joroque átinucūñami. ⁹ Jīcāārā Espírítu Santo jīcāũ jūgori catũgoñatutuarā ninucūñama. Tunu bairoa aperā Espírítu Santo jūgori caroa wāme na caátipee Dios cū cajorijere upari camasā cariarārē na catiomasīnucūñama. ¹⁰ Aperā jīcāārā Dios yaye macāājē átiñeño ĩñomasīrīqũerē upanucūñama. Aperā Dios na cū caquetibũjurotirijere tūgori bero, caroa quetire quetibũjurnetōnucūñama camasārē. Aperārē Dios pũame wātī yaye macāājērē, o Espírítu Santo yaye macāājē quetibũjuri-quere caroaro na catũgobesecōñamasīpeere na jonucūñami. Aperārē, apeye busurique catũgomasīā manierē na busumasīō joroque átinucūñami Dios. Tunu bairoa aperārē tie apeye busurique caīrījē catũgoa manierē na quetibũju āmewiyo joroque átinucūñami Dios. ¹¹ Tie nipetiri wāme caroa marī caátipeere Espírítu Santo jīcāũ jūgori tore bairo capee wāme marī átimasīña. Cū, Espírítu Santo pũame caroa wāme camasārē na caátipeere cū cajogari majā tocānacāũpũrea na jonucūñami.

Todos pertenecemos a un solo cuerpo

¹² Merē mājā masīña marī rupau pũame jīcā rupau nimirōcūā, capee wāme cūtiricawatiya. Tore bairo Jesucristo ya poa macāāna cūā jīcā rupau bairo caāna marī āniña. ¹³ Tore bairo noo caāna cārō judío majā, judío majā caāmerā, aperā ũmua rotiepericarā, o caroaro caānicōārā cūā jīcāũ rupau caāniparārē bairo Espírítu Santo jūgori cabautiza ecoricarā majū marī āniña. Tunu bairoa cū ya Espírítu Santo jīcāũrēā nipetiro cacūgorā marī āniña.

¹⁴ Mai, marī rupau pũame jīcā rupau nimirōcūā, capee wāme cūtiricawatiya. ¹⁵ Bairo ĩcōñarī mājā yu quetibũjupa: Marī rupo, cabusumasīrī rupo caāmata, atore bairo ĩbujoro: “Yu, wāmo mee ānirī, rupau macāā rupo mee yu āniña,” ĩ busubujoro. Bairo caīrī rupo ānirī rupau macāā rupo ānijānacoa baietibujoro. ¹⁶ Tunu bairoa marī āmorō cabusumasīrī āmorō caāmata, atore bairo ĩbujoro: “Yu, caapee mee ānirī rupau macā āmorē mee yu āniña,” ĩ busubujoro. Bairo caīrī āmorō ānirī rupau macāā āmorō ānijānacoa baietibujoro. ¹⁷ Bairo tunu marī rupau petiro caapea jeto caāmata, ¿dope bairo marī tūgomasībujocūti? Tunu bairoa marī rupau petiro, āmoo ope jeto caāmata, ¿dope bairo apeye ũnie cajusurijere marī wīnimasībujocūti? ¹⁸ Bairo cabairoi, Dios pũame marī rupau qũēnojũgon, ti rupau macāājē nipetirije mena marī caátimasīpee, cū cabororea bairo jīcārō tūni marī qũēnoñupī. ¹⁹ Bairo marī rupau macāātō jīcārō ũno jetore bairo marī rupau caāmata, rupau ānijāti petietibujoro. ²⁰ Bairo marī rupau macāājē caátimasīrījē capee cawāme cūtiricawatimiatacūārē, cariapera marī rupau pũame jīcā rupau āno baiya.

²¹ Bairo jīcā rupau caāno jūgori caapea pũame cabusurica caāmata, wāmorē atore bairo ĩ masīētibujoro: “Mũ yu boetiya,” ĩ masīētō. Tunu bairoa marī rupo pũame ruporire: “Mājā yu boetiya,” ĩ masīētō. ²² Bairo pũame marī bainucūña: Marī rupau macāājē caátitutuaetiēre bairo marī caīñanucūrījē pũamerē netōjāñurō marī bomasīnucūña. ²³ Bairo tunu marī rupau macāājē cabũgoro macāājērē bairo marī caīñanucūrījē pũamerē netōjāñurō caroaro maijūgori marī cūgonucūña. Tunu bairo

marĩ rupau macããjẽ bauro caãmerĩẽ p̃amerẽ caroaro marĩ jutii jãñatonucũña. ²⁴ Tore bairo átimirãcũã, bauro caãnie marĩ rupau macããjẽ p̃amerẽ marĩ jutii jãñatoetinucũña. Dios p̃ame jĩcãrõ tũni caroaro áticũñupĩ marĩ rupau macããjẽrẽ. Bairi marĩ rupau macããjẽ, cabũgoro macããjẽ marĩ camaijũgoetie p̃ame caroaro to caãnimasĩpeere boyupi Dios. ²⁵ Marĩ rupau jĩcã rupau caãno jũgori nipetiro marĩ rupau macããjẽ mena jĩcãrõ tũni marĩ capaamasĩparore bairo ĩ, ricaati wãmerĩ jeto marĩ rupau macããjẽrẽ cũñupĩ Dios. ²⁶ Bairi jĩcãrõ ũno marĩ rupau macããtõ cariyaye tuata, caroaro jĩcãrõ tũni marĩ ãnimasĩtĩña, apeye marĩ rupau macããjẽ carũsarije menarẽ. O tunu bairoa jĩcãrõ ũno marĩ rupau macããtõ cariyaye tuatatore marĩ caucoti catioata, caroaro jĩcãrõ tũni ãseanirĩ marĩ rupau macããjẽ mena marĩ ãnimasĩña.

²⁷ Bair̃ua, atore bairo m̃jããrẽ ĩ quetibũjũ masĩõgũ ñiña: M̃jãã nipetiro Jesucristo yarã, cũ rupauẽ bairo caãna majũ m̃jãã ãniña. Bairo cũ rupauẽ bairo caãna ãnirĩ m̃jãã tocãnacãũp̃ua cũ rupau macããjẽ tocãnacã wãme caãniricawatirorea bairo caãna majũ m̃jãã ãniña. ²⁸ Bairi Dios p̃ame atore bairo cũ ya poa macããna ñubueri majã menarẽ na cũñupĩ: Caãnijũgoro, cũ caquetibũjurotjorã apóstolea majãrẽ na cũñupĩ. Na berore profeta majãrẽ na cũñupĩ. Na, profeta majã berore jũgoñubueri majãrẽ na cũñupĩ Dios. Na berore aperã cũ yaye macããjẽ caroare caátijẽño ĩñoparãrẽ na cũñupĩ. O aperã cariarãrẽ cacatiori majã cũãrẽ na cũñupĩ. Aperã camasãrẽ caroaro cajuatĩ majã cũãrẽ na cũñupĩ. O aperã ñubueri majã quetiuparã caãniparã, o aperã apeye bũsũrique catũgomasiã manierẽ cabũsumasĩparã cũãrẽ na cũñupĩ Dios. ²⁹ Bair̃ua, tocãnacãũp̃ua apóstolea majã ãnimasĩtĩñama. Tunu tocãnacãũp̃ua profeta majã ãmerĩnucũñama. Tunu bairoa tocãnacãũp̃ua cajũgoñubueri majã ãnimasĩtĩñama. Tunu tocãnacãũp̃ua Dios yaye macããjẽ caroare caátijẽño ĩñomasĩrã ãmerĩnucũña. ³⁰ Tunu bairoa tocãnacãũp̃ua Dios cũ catutuarijere upari, cariarãrẽ na catiomasĩtĩnucũñama. Tunu bairoa apeyera nipetiro camasã apeye bũsũriquerẽ bũsũetinucũñama. Tunu apeyera jĩcããrã jeto apeye bũsũrique macããjẽrẽ tũgomasiĩ bero caĩrĩjẽrẽ camasãrẽ na quetibũjũ ãmewiyomasĩõnucũñama. ³¹ Bairi m̃jãã p̃ame caroa wãme m̃jãã caátipeere Espĩritu Santo cũ cajogarije macããjẽ netõjãñurõ caroaro juátimasĩrĩqũẽrẽ bootũgoñarĩ caroaro átiãña.

El amor

Mai, yũ p̃ame m̃jããrẽ netõjãñurõ caroaro m̃jãã caátimasĩpeere m̃jãã yũ quetibũjũnemogũ:

13

¹ Yũ p̃ame aperã camasã bũsũriquerẽ, o ángelea majã bũsũrique cũãrẽ Dios yũ cũ cajorije jũgori cabũsumasĩ majũ nimicũã, camasãrẽ camaiecũ yũ caãmata, dope bairo caápei majũ yũ ãniña. Æpõã tii ũnorẽ roro capaapatowãcõũrẽ bairo caátĩácũ yũ ãnibujioũ. ² Tunu bairoa Dios yũ cũ caquetibũjuriere camasãrẽ caquetibũjũnetõmasĩ yũ ãnibujioũ. O tunu bairoa nipetiro Dios cũ caátipee camasã na camasĩtĩtĩ cũãrẽ camasĩpeyõũ yũ ãnibujioũ. O apeyera tunu tocãnacã wãme ñe rũsaricarõ mano caroaro camasĩpeti majũ yũ ãnibujioũ. Bairo caãcũ nimicũã, camasãrẽ camaiecũ yũ caãmata, dope bairo caápei majũ yũ ãniña. Tunu bairoa nocãrõ netõõrõ tũgoñatutuariquerẽ cacũgõũ ãnirĩ ãtãũ ũnorẽ aperõpũ caárotimasĩ majũ nimicũã, peeto ũno camasãrẽ yũ camaieticõãta, cabũgoro macããcũrẽ bairo majũ yũ ãniña. ³ Tunu bairoa nipetiro yũ cacũgorijere cabopacarãrẽ na yũ batõpeyocõãbujioũ. Bairo na batõmicũã, narẽ caĩñamaiecũrẽ bairo yũ catũgoñaata, bairo áticũũ yũ átibujioũ. O aperãrẽ maietimicũã, narẽ yũ cariabojaata, wapa mano cabũgoroa riaũ yũ baibujioũ.

⁴ Mai, bairi ãmeo mairĩqũẽ p̃ame atore bairo ãnajẽ cutaje niña: Roro aperã marĩ na caátimiatacũãrẽ, na caĩrĩjẽrẽ, o na caátiere marĩ nũcãcõãmasĩña. Tunu bairoa camasã mena caroaro átiãnajẽ niña. Tunu aperã na cacũgorije cũãrẽ narẽ marĩ camaiata, marĩ ĩñaũgomasiĩtĩña. Tunu aperã netõjãñurõ, marĩ majũã tũgoñarĩ aperãrẽ baibotiori marĩ caãmata, camasãrẽ camaiena marĩ ãniña. ⁵ Camasãrẽ caĩñamai p̃ame camasãrẽ

roro boborije ĩ busuetinucũñami. Tunu bairoa jĩcãũã apeye ũnierẽ cabotũgoñaurẽ bairo baietinucũñami. ãmeo mairĩqũẽ ruame ãmeo asiarique mee niña. Tunu bairoa ãmeo mairĩqũẽ ruame yoaro marĩrẽ roro caátacũ mena asiãanjẽ mee niña. ⁶ Bairi aperã camasã carorije macããjẽrẽ na caáto ĩñarĩ useani tũgoñaetinucũñama camasã caãmeomaimasĩrã ruame. Caroaro cariape na caátĩãnie ruamerẽ ĩñajesori tũgoña useaninucũñama. ⁷ Bairi ni jĩcãũ ũcũ camasãrẽ camaimasĩ cũ caãmata, nipetiro popiye baimicũã, caroaro tũgoñanetõrĩ, caroaro maimasĩcõã ninucũñami. Tunu bairoa aperã roro na caátimiatacũãrẽ, narẽ ĩñamairĩ na cũã caroaro na caãnipeere masĩrĩ na mena cariape tũgoñatutuacõãñami. “Caberopũ caroaro átigarãma,” na ĩ tũgoñarĩ na maicõã ninucũñami. Bairo caroaro na caãnipeere bori, cũ cũã caroaro jĩcãrõ tũni tie nipetiri wãme Dios cũ cajorijere átĩãninucũñami.

⁸ Bairi ãmeo mairĩqũẽ di rũmũ ũno capetietipee majũ niña. Jĩcã rũmũ caãno camasã ape rũmũ cabaipeere caquetibũjũmirĩcãrã quetibũjũ jãnacogarãma. Tunu bairoa apeye busurique cũãrẽ busujãnacogarãma. Dios yaye quetire camasã na cabuenucũrĩjẽ cũã cabero manigaro, merẽ jĩcãrõ tũni nipetiro marĩ camasĩpetiro jũgori yua. ⁹ ãme ati yũteare Dios yaye macããjẽrẽ marĩ masĩpeyoetiya. Torena, cũ yaye queti cũãrẽ jĩcãrõ tũni marĩ quetibũjũ peyomasĩtĩña. Marĩ camasĩpeyojĩãtipee marĩ rusamajũcõãña mai. ¹⁰ Bairi ãme ati yũtea caãno peeto masĩrĩ marĩ caquetibũjũãninucũmirĩjẽ peticoagaro, Jesucristo tunu etari nipetiro jĩcãrõ tũni caãnierẽ marĩ cũ camasĩõrĩ rũmũ caãno yua.

¹¹ ĩcõñarĩ mũjãã yũ quetibũjũpa: Mai, yũ ruame cawĩmaũaca ãcũpũ, cawĩmaũ ya wãme busũ, tũgoña, o tũgoña besemasĩ yũ baiãninucũwũ. Bairo cabairicũ nimicũã, ãmerẽ cabucũ niãcũ, nipetiro cawĩmaũ yũ caãanjẽ cutajere yũ cũpeyocõãwũ. ¹² Torena bairo ãmerẽ mai Dios yaye macããjẽ nipetirijere marĩ masĩpeyoetiya. Eñoorõ caroaro cabauetopũ ĩñarãrẽ bairo caroaro marĩ masĩpeyoetiya mai. Bairo ãmerẽ baimirãcũã, jĩcã rũmũ caãno nipetiro, caãnorẽ bairo jĩcãrõ tũni cariape marĩ ĩñamasĩpeyocõãgarã. Mai, ati rũmũ caãno nipetirore marĩ masĩpeyoetiya. Ape rũmũ caãno roque Dios marĩ yerire jĩcãrõ tũni cũ camasĩpeyororea bairo marĩ cũã tocãnacã wãme Dios yaye macããjẽrẽ marĩ masĩpeyocõãgarã jĩcãrõ tũni yua.

¹³ Bairopũã, itia wãme niña tocãnacã rũmũã caãnicõãninucũpee: Jesucristo mena tũgoñatutuarique, bairi Dios marĩ cũ cajopeere marĩ cacoteãninucũrĩjẽ, bairi marĩ caãmeomairĩjẽ cũã yua. Bairo itia wãme caãnimajũrĩjẽ caãnimiatacũãrẽ, jĩcã wãmea niña netõjãñurõ caãnimajũrĩjẽ: ãmeo mairĩqũẽ jeto.

14

El hablar en lenguas

¹ Bairi mũjãã ruame tocãnacã rũmũã ãmeo maicõã ninucũña. Bairo caroaro caãmeomaimasĩrã ãnirĩ yua, caroa wãme mũjãã caátipee Espĩritu Santo jũgori Dios cũ cajorijere caroa wãmerẽ bootũgoñarĩ butioro Diore cũ jeniña. Ati wãmerẽ Diore mũjãã cajeniata roque, ñumajũcõãña: Dios mũjãã cũ caquetibũjũrijere tũgori bero, Dios yaye quetire camasãrẽ mũjãã caquetibũjũnetõpeere mũjãã cajeniata roque, ñuña. ² Mai, ni jĩcãũ ũcũ apeye busuriquere cabusũmasĩnucũũ ruame, camasã mena busũ mee, Dios mena jeto busũ átinucũñami. Bairi ni jĩcãũ ũcũ camasocũ apeye busurique mena cũ cabusũrijere tũgomasiẽtĩnucũñami. Espĩritu Santo cũ camasĩõrõ jũgori tore bairo busũnucũñami. Bairi ni ũcũ tie busurique mena cũ caĩgarijere tũgomasiẽtĩñami. ³ Apei Dios yaye macããjẽrẽ tũgori bero, camasã ñubueri majãrẽ caquetibũjũnetõnucũũ roque, na yeripũ cariape na tũgoũsao joroque átimasĩnucũñami. Tunu bairo caroaro na tũgoũsanemo joroque jĩcãrõ tũni na juátinemomasĩnucũñami. ⁴ Apeye busuriquere cabusũmasĩnucũũ ruame cũ majũ yeri mena Diore nemojãñurõ cũ masĩõ joroque ácũ átiyami. Apei, Dios yaye macããjẽrẽ tũgori bero, camasãrẽ caquetibũjũnetõnucũũ ruame roque nemojãñurõ Diore na masĩõ na átimasĩnucũñami Dios yarã ñubueri majãrẽ.

⁵ Vairpũã, yũ ruame mũjãã nipetiro apeye busuriquere mũjãã cabusũro bomicũã, netõjãñurõ Dios yaye macããjẽrẽ tũgori bero, camasãrẽ caquetibũjũnetõrã ũna mũjãã

cañie roquere yu bojããña. Apeye busuriquere busumasirĩqũe netõjãñurõ ñuña Dios yaye quetire caquetibujunetõũ añajẽ pũame roque. Bairopũa, ñunetõbujioro, apeye busurique caĩquetibujurijere tũgoãmewiyori bero, ñubueri majãrẽ na yeripu caroaro na tũgousanemo joroque marĩ caátimasĩata. ⁶ Bairi yu yarã, apeye busurique mujãã catũgoetie mena busumasirĩ mujãã tũpu yu caquetibujunẽsẽata, dope bairo mujããrẽ yu áperibujioro. Dios jããrẽ cũ caquetibujurotirijere mujãã catũgorije mena busuri mujããrẽ yu caquetibujuaata roque, ñujãñuña. Tunu bairo cariape macããjẽ jãã camasirĩjẽrẽ yu caquetibujuaata, ñujãñuña. Tunu bairoa Dios yaye macããjẽ quetire tũgori bero mujããrẽ yu caquetibujunetõrĩjẽ, o caroaro mujãã caátianipeere yu caquetibujunucũrĩjẽ roque, ñumajũcõãña.

⁷ Tunu apeyera merẽ mujãã masĩña basarique macããjẽ cabairijere: Tõrõã, o paricararo arpa ñno ricaati wãme jeto cabusurique cũgoeticõãta, tie wãmerẽ marĩ wãmeti masĩtĩbujiorã. ⁸ Tunu bairoa camasã na wapanarẽ na capajĩarátipũre, putiricaro trompetare cũ caputimiatacũãrẽ, baujaro wãmecuto cabusueticõãta, ni jĩcãũ ñcũ cũ wapanarẽ pajĩãũ ámasĩcũmi. ⁹ Toreã bairo baiya, mujããrẽ apeye busurique mena mujãã caãmeoquetibujuaata. Mujãã cabusurije mujãã catũgomasirĩjẽ mena mujãã caãmeoquetibujuaata roque, nipetirije mujãã caĩrĩjẽrẽ caroaro mujãã tũgopeyo masĩcõãña. ¡Tore bairo mujãã catũgorije busurique mena mujããrẽ na caquetibujueticõãta, cabugoro busurecõãrã átibujiorãma! ¹⁰ Merẽ marĩ masĩña. Ati ñmurecõore capããrã ñiñama masapoari ricaati wãme jeto cabusunucũrã. Bairo capee busurique caãnimiatacũãrẽ, tocãnacã wãme busurique tiere cabusurã tũgomasirĩqũe ñiña. ¹¹ Bairo jĩcãũ cũ ya poa macããjẽ busurique mena yũre cũ cabusuro, yu catũgomasĩtĩcõãta, yu pũamerẽ apeye busuri majã ya poa macããcũrẽ bairo ñiñamũmi. Tunu bairoa yũre cabusu ñcũ pũame, yu cabusurijere cũ catũgomasĩtĩcõãta, cũ cũãrẽ apeye busuri majã ya poa macããcũrẽ bairo cũ ñiñabujioro. ¹² Mujãã pũame roque caroa wãme mujãã caátipee Espĩritu Santo cũ cajogarije macããjẽrẽ butioro cajenĩnucũrã mujãã ñiñña. Bairo caãna ñnirĩ marĩ yarã Diore caĩroari poa macããnarẽ cajuátinemopee ñnie pũame roquere netõõrõ bootũgoñanucũña, marĩ Quetiupũa mena na catũgoñatutuanemoparore bairo ñrã.

¹³ Yu caĩquetibujurore bairo cabairo jũgori ni jĩcãũ apeye busuriquere cabusumasĩnucũũ cũ caãmata, tie cũ cabusurijere cũ catũgoãmewiyomasĩpee cũãrẽ cũ jẽniãto Diore. ¹⁴ Ni ñcũ Diore jẽni, apeye busurique mena cũ cajeniata, cũ yeripu Espĩritu Santo cũ caãno jũgori jẽni átiyami. Bairo cũ, Espĩritu Santo mena jẽnimicũã, cũ cajenirĩjẽ caĩrĩjẽrẽ tũgomasĩtĩñami cũ majũ rupau pũame. ¹⁵ Bairi, ¿dope bairo cũ átijẽnibujocũti? Bairo pũame cũ áparo: Espĩritu Santo cũ catutuarije mena apeye busuriquei jẽnimicũã, cũ cajenirĩjẽ cũãrẽ tũgoãmewiyomasirĩ cũ jẽniãto. Tunu Espĩritu Santo cũ catutuarije mena apeye busuriquei basamicũã, cũ cabasarije cũãrẽ tũgoãmewiyomasirĩ Diore cũ basapeoãto. ¹⁶ Bairo Espĩritu Santo mena jeto Diore cũ cajenibasapeoata, ni ñcũ apeĩ tũgomasĩcũmi, tiere catũgojeyaetĩnucũũ ñnirĩ. Bairo catũgoecu ñnirĩ cũ cũã Diore mujãã cabasapeoro, mujãã jubasapeo nemomasĩcũmi. Tunu bairoa, “Dios, jãã mena mu ñujãñuña,” ñ jẽnimasĩcũmi, mujãã cajenirĩjẽrẽ cũ catũgoeticõãta. ¹⁷ Diore mujãã cabasapeorije cañumajũcõãmiatacũãrẽ, aperã catũgorã pũamerẽ nemojãñurõ na yeripu Diore na tũgousao joroque mujãã átimasĩtĩña, tore bairo apeye busurique mena jeto Diore mujãã cabasapeoata yua.

¹⁸ Yu pũame apeye busuriquere mujãã netõjãñurõ yu busumasĩña. Bairo cabusumasĩ ñnirĩ butioro Diore, “Yu mena mu ñujãñuña,” cũ ñi basapeonucũña. ¹⁹ Bairo busumasĩmicũã, ñubueri majãrẽ quetibuju ñcũ pũame, jĩcã wãmo cãnacã risero ñnoa yu quetibujuganucũña, caroaro na catũgomasĩparore bairo ñ. Capee risero pũga wãmo petiro cãnacã mil cãrõ majũ apeye busuriquere yu cabusuata, yu caĩrĩjẽrẽ tũgopeyomasĩtĩbujiorãma.

²⁰ Torena, yu yarã, cawĩmarã na catũgomasĩjĩãtietore bairo baieticõãña. Cabutoa tũgoñarĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩqũe cãtiri caroaro tũgomasĩpeyocõãña yu caquetibujuri-

jere. Carorijere cawīmarā na catūgousamasīētōrēā bairo mājāā cūā carorije macāājē pñame roquere ápericōāña. ²¹ Mai, Dios cū caroticūrīqūērē na cawoaturica tutipñ cūārē atore bairo ī, quetibujñ woatuyupa: “Ape yepaa macāānarē yñ pñame na yñ quetibujñ rotijogñ apeye busurique mena yñ ya poa macāāna camasārē. Bairo aperā jūgori yñ caquetibujñmiatacūārē, tie apeye busuriquere catūgoena ānirī nemojāñurō yñ yaye quetire tūgousaetigarāma, ĩñupī marī Quetiupañ,” ĩ woatuyupa.

²² Bairi apeye busurique pñame, aperā Diore camasiēnarē na yeripñ cū na tūgoñamasacatio joroque átajere bairo āno baiya. Merē Diore camasīrīcārārē nemojāñurō Dios mena na tūgoñanemo joroque átajere bairo mee niña. Bairo cabaimiatacūārē, Dios yaye macāājērē tūgori bero camasārē quetibujñ netōrīqūē pñame roque, ñubueri majārē nemojāñurō Diore na masīnemo joroque átajere bairo āno baiya. Diore camasīgaena pñamerē tore bairo átimasīā maa marī caquetibujñrije ũnie mena. ²³ Bairi ni ũcū Diore camasīēcū ñubueri majā ñubuerica wiipñ neñapori nipetiro apeye busurique jeto na cabusnata, na caīrījērē tūgomasiēcūmi. O bairo catūgoetañ ũcū cūā cū caāmata, tiere tūgori, “Camecūrārē bairo busuyama,” ĩ tūgoñabujñomi. ²⁴ Nipetiro mājāā Dios cū caquetibujñrotirijere cū yaye quetire camasārē na mājāā caquetibujñnetōata roque, ni ũcū Diore camasīēcū, o bairo catūgoetañ ũcū cūā, mājāā caīrījērē caroaro tūgopeobujñomi. Bairo mājāā caquetibujñrijere tūgori yua, roro cū caátinucūrījērē tūgoñarī, cū majū yeripñ caroa wāme átajere tūgoña besejūgogñmi, Diore camasīēcū pñame yua. ²⁵ Bairo mājāā caquetibujñrijere tūgori bero yua, nocārō roro majū cū caátinucūrījērē jānarī caroa pñamerē átijūgogñmi. Bairo átiri yua, cū rñpopatuuri mena etanumurī Diore cū basapeogñmi. Mājāā cūārē, “Dios yarā niñama. Bairi cū yaye macāājērē cariape quetibujñrā átiyama,” ĩ tūgoñamasīgñmi cū yeripñ yua.

Háganlo todo decentemente y con orden

²⁶ Yñ yarā, atore bairo mājāārē ĩgñ niña: Mājāā cañubuenenancūrīpñre, jīcāārā salmos basarique mena Diore na basapeoáto. Aperā Dios yaye quetire na quetibujñuáto camasārē. O aperā Dios cū camasīōrō jūgori na camasīrījē cūārē na quetibujñnetōáto cañubueri majārē. Tunu bairoa aperā cūā apeye busuriquere na busuáto. O aperārē tie apeye busuriquere tūgoāmewiyori, tie caīgarijere na quetibujñuáto Espírītu Santo jūgori. Bairo tie nipetirije tocānacāñpñ mājāā caátīānincūrījē pñame mājāā yeripñ Dios yaye quetire nemojāñurō tocānacā rñmñ mājāā masīnemo joroque to caáto ñuña. ²⁷ Bairi apeye busuriquere cabusmasīrā na caāmata, pñgarā, o itiarā cārōā na busnucūáto mājāā caneñarōpñre. Tunu bairoa jīcāñ bero jeto āmeo wasoari na busuáto tie apeye busuriquere. Bairo apeye busurique mena na cabusuro bero, jīcāñ ũcū tie caīgarijere cū quetibujñ masīōáto to caāna ñubueri majārē. ²⁸ Bairo jīcāārā apeye busuriquere na cabusmasīmiatacūārē, jīcāñ ũcū tie caīgarijere caquetibujñmewiyomasī cū camanicōāta, apeye busuriquere cabusurā nipetiro na caneñarōpñ na busneticōáto. Na majū riape, na yeri mena tūgoñarī Dios cū caññajoropñ na busuáto tie apeye busuriquere.

²⁹ Tunu tore bairo aperā Dios na cū caquetibujñrotirijere camasārē caquetibujñnetōnucūrā cūā pñgarā, o itiarā cārōā na quetibujñuáto. Aperā na mena macāāna narē bairo caquetibujñmasīrā na caāmata, caroaro pñcūbujñgorique mena na tūgobeseáto na caquetibujñrijere, “¿Cariape na ĩñati?” ĩrā. ³⁰ Bairo cabaimiatacūārē, tipañ caāno Dios pñame apeī cū bapa catūgoruire Espírītu Santo jūgori cū cū caquetibujñrotiata, caquetibujñ jūgomiatacñ pñame cū quetibujñ jānacōáto. Bairo cū cajānarō, cū pñame Dios cū cū caquetibujñrotiatajere quetibujñ masīgñmi to catūgori majārē yua. ³¹ Tore bairo na caátimasīata, tocānacāñpñ jīcāñ bero āmeo wasoari jeto Dios na cū caquetibujñrotirijere na quetibujñgarāma camasā cañubueri majārē. Bairo na caátimasīrō yua, na, catūgori majā pñame nemojāñurō Dios yayere masījūgogarāma. Tunu bairoa yeri ñajārīqūē mena tūgousagarāma na caquetibujñrijere. ³² Bairi ni ũcū Dios yaye macāājērē camasārē caquetibujñnetōnucūñ apeī pñame, aperā cū baparā na caquetibujñuro ũno, caroaro tūgoñatutuarique mena caññacotepañ niñami. Bairo cū caápata, caroaro cū cūā quetibujñ masīgñmi, cūrē quetibujñricaro caetaro ĩnarī yua. ³³ Mai, Dios pñame

roro mawijioro, o n̄cūbūgorique mano marī caátie ūnierē ĩñajesoetinucūñami. Caroaro yerijōrō jīcārō tūni átīānajē p̄amerē ĩñajesonucūñami.

Dios ya poa macāāna na caátīāninucūrōrē bairo āna, atore bairo m̄jāā caáto ñuña: ³⁴ Carōmia m̄jāā cañubuenēñarīp̄aure neñarā busuena na tūgoáto m̄jāā caquetibūjūri-jere. Na busurotieticōāña m̄jāā caneñarōp̄ure nipetiro na catūgorore. Na manapūā na cabairotirore bairo jīcārō tūni na mena na tūgocōāmarō. Tore bairo carōmia na cabaiānipeere roticūñupī Dios cū ya tutip̄u cūārē. ³⁵ Bairi carōmia p̄ame jīcā wāme ūno na camasīnemogaata, na manapūārē na na jēñiñaáto na wiip̄u etarā na cajēñiñagarijere. Carōmio ūcō neñarī ñubuericarop̄u petiro na catūgoro cō cajēñiñaata, jesoetiya.

³⁶ Bairi merē atiere camasīparā m̄jāā āniña: M̄jāā mee Dios yaye quetire m̄jāā masījūgoyupa. Tunu bairoa m̄jāā jeto mee tie Dios yaye quetire m̄jāā tūgousajūgoyupa. ³⁷ Bairo cabairo jūgori ni jīcāū ūcū, “Dios cū caquetibūjūrotijon̄ yu āniña,” caī, o “Espíritu Santo cū camasīōrījē jūgori cariape cañnabesemasī yu āniña,” caī cūā cū caā-mata, “Marī Quetiup̄au cū carotirijere quetibūjū átiyami Pablo,” ĩ tūgoñamasīcōāñami. ³⁸ Bairo yu caquetibūjūrijere cū catūgogaeticōāta, ñubueri majā p̄ame cū cūārē nemojāñurō cū na ĩroaeticōāto.

³⁹ Bairo cabairo jūgori yu yarā, yu camairā, m̄jāā p̄ame Dios yaye quetire quetibūjū-masīrīqūērē netōjāñurō Diore cū jēñiña. Tunu bairoa apeye busuriquere cabusurā cūārē na busūjana rotieticōāña. ⁴⁰ Bair̄p̄ua, tocānacā wāmerē ána, caroaro n̄cūbūgorique mena jīcārō tūni qūēñorīcārōrē bairo átinutu ánāja.

15

La resurrección de Cristo

¹ Bairi āmerē yu yarā, Dios yaye queti camasārē cū canetōōrīqūē, m̄jāārē yu caquetibūjūriquere m̄jāā yu quetibūjūnemopa mai. Tie m̄jāārē yu caquetibūjūriquere tūgori bero, tie quetire m̄jāā tūgousajūgowu. Tie quetire āmerē caroaro m̄jāā tūgousacōā ninucūña. ² Tunu bairoa tie Dios yaye quetire tūgousari bero, m̄jāā cūā Dios cū canetōrīcārā majū m̄jāā āniña, tie caīrōrē bairo jīcārō tūni m̄jāā caáticōāmata yua. Tore bairo jīcārō tūni tie queti caīrōrē bairo m̄jāā caátīāmerīcōāta, cabūgoro caāñijūgorip̄aure tie quetire m̄jāā tūgousabujioricarā.

³ Caāñijūgoro mai, yu p̄ame Jesucristo yu cū caquetibūjūriquere m̄jāā yu quetibūjū masīō jūgowu. “Jesucristo p̄ame marī carorije wapare netōōgu, marī riabojayupī,” m̄jāā ñi quetibūjūwu. Atore bairo ĩña profeta majā na cawoatujūgoyeticūrīqūē cūā Dios ya tutip̄ure: ⁴ Cū rupaūri ānajērē yaroca na caáto, itia rūmu bero cariacoatacū nimicūā, caticoasupī. Torea bairo ĩña Dios ya tutip̄u cūārē. ⁵ Bairo catiri bero, Pedrore cū buiaeta jūgoyupī Jesús. Cabero cū cabuerā p̄uga wāmo peti r̄pore p̄uga pēñirō cānacāū caānarē na buiaetayupī. ⁶ Cabero aperā capāārā marī yarā quinientos netōōrō majūrē na buia ĩñoñupī Jesús. Na, Jesús cū cabuia ĩñorīcārā nipetiro jāñurīp̄ua caticōāñama mai. Bair̄p̄ua, na mena macāāna jīcāārā bairecoásupa. ⁷ To bero Santiagore cū buiaeta ĩñoñupī Jesús. Cabero nipetiro cū caquetibūjūrotijoricarā apóstolea majārē na buia ĩñoñupī Jesús.

⁸ To bero caāñitusaro majū yu cūārē yu buiaeta ĩñowī Jesús. Bairo cat̄sarop̄u cū cabuia ĩñorīcū āñirī jīcāū cawīmau cū cabuiapa rūmu canetōrō berop̄u cabuiaricure bairo caberop̄u Jesure catūgousaricū yu āniña. ⁹ Bairi yu p̄ame aperā apóstolea majā roca macāācū majūrē bairo yu tuaya. Tunu bairoa apóstol nimicūā, apóstol mee, cabūgoro macāācūrē bairo yu tuaya, roro popiye na baio joroque Dios ya poa macāānarē yu caátaje jūgori. ¹⁰ Bairo roro caátacu yu caāñimiatacūārē, Dios p̄ame ñiñamairī, Jesús cū carotire bairo majū yu cūwī. Bairo yu cū cañnamairīqūē p̄ame cabūgoro mee āñupā. Bairi, bairo p̄ame yu átinucūña: Aperā apóstolea majā netōjāñurō Dios yaye yu cū carotiriquere yu paanucūña. Bair̄p̄ua, yu majū mee tore bairo yu átinucūña. Dios p̄ame roque nocārō yure cañnamai āñirī b̄tioro yu juátinucūñami. ¹¹ Bair̄p̄ua, “Yu p̄ame na netōrō yu quetibūjūya, o na p̄ame yu netōrō b̄tioro quetibūjūrāma,” ñi masīētīña.

Tie caanimajūrījē mee niña. “Jāā caquetibūjurije, Dios yaye queti jīcā wāmerēā mūjāā tūgousajūgoyupa,” mūjāā ni masīcōāña. Tie roque caanimajūrījē niña.

La resurrección de los muertos

¹² Mai, jāā p̄ame, “Jesucristo cariacoatacū nimicūā, catitunucoasupi,” mūjāārē jāā ī quetibūjūw̄w̄. Bairo jāā caīquetibūjuriyere cariape mūjāā tūgousajūgow̄w̄. Bairo jāā caīquetibūjuriyere cariape tūgomirācūā, ¿dopēirā jīcāārā mūjāā mena macāāna p̄ame, “Cariaricā nemo catitunu masīētīñama,” na ī b̄s̄nucūñati? ¹³ Bairo cariaricā na cacatitunumasīētīcōāta, toroque Jesucristo cūā na capajīārocaricaro bero catitunuetacūmi. ¹⁴ Bairo Jesucristo cū cacatitunuetimiatacūārē, tie quetire jāā caquetibūjūnucūrījē cūā wapa mano. Tunu bairo jāā caquetibūjūro bero, cū mena mūjāā catūgoñatutuarije cūā cawapa manierē bairo tuabujioro. ¹⁵ Tore bairo cabaiata, jāā tie quetire caquetibūjuri majā p̄ame cabūgoro macāājērē Dios cū caquetibūjurotījorārē bairo jāā tuabujiorā. Caītorārē bairo, “Dios p̄ame Cristore cū catioyupi,” jāā ī quetibūjūbujiorā. Cariapea cariaricā na cacatitununemoeticōāta, Dios cū catioetibujioricūmi Jesucristo cūārē. ¹⁶ Bairo cariaricā na cacatitunumasīētīcōāta, toroque Jesucristo cūā na capajīārocaricaro bero catitunuetacūmi. ¹⁷ Bairo Cristo cū cacatitunueticōāta, cū mena mūjāā catūgoñatutuarije wapa manimajūcōāña. Mai, rorije caātipairā, carorije cawapacūnarē bairo mūjāā tuacōāña. ¹⁸ Tore bairo mūjāā cūā mūjāā cabaiata, aperā Cristore tūgousari cariaricā cūā canetōecoena, cayasirā majūrē bairo tuayama. ¹⁹ Jesucristo mena marī caānajē cutie ati yepap̄u marī caāno ūno jeto to cañuata, aperā netōōrō cabopacarā majū marī tuabujiorā.

²⁰ Cariape majū niña: Cristo cariacoatacū cū caānimitacūārē, tunu cū catitununemo joroque ásupi Dios. Cū, Cristo p̄ame caānijūgoūw̄, Dios macū cariacoamirīcū nimicūā, cacaticōājūgoricū majū niñami. ²¹ Mai, jīcāū caūm̄ū jūgori ati yepap̄ure marī cariyasipee etajūgoyupa. Torea bairo jīcāū caūm̄ū jūgori cariacoatana nimirācūā, tunu marī cacatipee cūā ānijūgoyupa ati yepap̄ure. ²² Bairo Adán rorije cū caātaje jūgori nipetiro cariaparā jeto marī āniña. Torea bairo tunu Cristo jūgori nipetiro cūrē catūgousarā yeri capetietiere cacūgoparā majū marī āniña. ²³ Bairāp̄ua, cōñarīcārōrē bairo tocānacāp̄ua marī catinemogarā tunu. Bairi Jesucristo merē cariacoatacū nimicūā, catijūgoyupi. Cabero Cristo yarā cūā ati yepap̄u nemo cū catunuetari rūm̄ū caāno nipetiro marī catipeticoagarā. ²⁴ Bairo marī cabairo bero yua, ati yepa capetipa rūm̄ū etagarō. Ti rūm̄ū caāno Cristo p̄ame quetiuparā ati yepa macāāna carotimasīrā, aperā cabauena catutuarā cū wapana cūārē na netōñcāpeticōāgūmi. Bairo na netōñcāpetiri bero, cū carotimasīrīp̄aure cū pacū Diore cū jogūmi yua. ²⁵ Mai, Cristo p̄ame cū pacūre cū cajoparo jūgoye cū carotiri yūtea caāno cū wapanarē bairo caāna cū pesua nipetirore na netōñcāpeticōāgūmi. ²⁶ Catūsarip̄au majū marī pesuure bairo caānie riarique cūārē netōñcācōāgūmi Cristo. Bairi baiyasirique manigarō yua. ²⁷ Dios p̄ame cū macū Cristo nipetiro caānierē cū rotimasīō joroque cū ásupi. Bair̄ua, cū pacū Diore cū rotimasīētīñami Cristo. Cū pacū p̄ame roque cū macū Cristo nipetirore cū rotimasīō joroque cū caāto jūgori, cū rotimasīētīñami cū pacūre. ²⁸ Cristo nipetiro cū wapana cū pesuare cū canetōñcārō bero majū, cū pacū Dios mena, Dios cū carotimasīrōrē bairo p̄ugarāp̄ua átijūgogarāma. Bairo cū pacū Dios cū caāto, cū macū Cristo cūā cū carotirore bairo átijūgogūmi yua. Cū, Dios p̄ame roque nipetirore carotimasījūgoricū ānirī nipetiro majūrē rotimasīgūmi.

²⁹ Apeyera tunu, “Cariaricā tunu catienama,” ī tūgoñamirācūā, ¿dopēirā aperā p̄ame cariaricā ānana yaye rotie caānipeere na bautiza rotibojanucūñati? Cariaricā na cacatinemoeticōāta, dopēirā cabūgoro na jūgori bautiza rotimasīā mano. ³⁰ Toroque, ¿dopēirā jāā p̄ame tocānacā rūm̄ua cauwiore watoap̄u ānarē bairo jāā uwi tūgoña ānīnucūñati? ³¹ Bairi yū yarā, yū p̄ame tocānacā rūm̄ua riariquere yū uwitūgoña ānīnucūña, yūre aperā na caīñatero jūgori. Marī Quetiup̄au Jesucristore mūjāā cūā mūjāā catūgousarijere iñarī caroaro cariape nocārō yū catūgoñauseanirōrēā bairo cariape niña yū capopiye petirije cūā yua. ³² Būtioro popiye yū tām̄onucūña Efeso

macããna, macãñcũ yaia cauwiõrãrẽ bairo caãnarẽ na quetibũyũ ãcũ. Bairo popiye tãtũomicũã, ñe ùnierẽ caãpeire bairo yũ tuacõãbujioyũ, yũ yaye queti cabũgoro macããjẽ to caãmata. Cariapea cariaricarã tunu na cacatinemoeticõãta, toroque jĩcããrã ãĩrĩquẽrẽ na caĩnucũrõrẽ bairo marĩ baibujiorã: “¡Yoaro mee, ñamirõcã ùnoa cariaçoaparã ãnirĩ, marĩ caboro uga, eti, marĩ áticõãnirõã mail!”

³³ Bairi mũjãã pũame aperãrẽ ãtoecoeticõãña. Jĩcãũ cũ caĩrĩcãrõ pũamata: “Carorã camasã mena marĩ cabaracũpata, caroaro marĩ caãtiãninucũmirĩquẽrẽ marĩ masiriticoaya.” ³⁴ Bairi mũjãã pũame caroaro átiãña. Carorije macããjẽrẽ átiãmerĩcõãña. Jĩcããrã mũjãã mena macããna Diore camasĩena majũ niñama. Atore bairo mũjããrẽ yũ quetibũyũya, yũ caĩrĩjẽrẽ tũgori mũjãã catũgoñabobõparore bairo ã.

Cómo resucitarán los muertos

³⁵ Bairo yũ caĩquetibũjũrijere tũgori, jĩcãũ ùcũ atore bairo ã tũgoñabujioyũmi: ¿Dope bairo camasã riacoamirãcũã, tunu na caticũti? ¿Dope bairi rupãũ pũame na rupãũ cũticũti? ã tũgoñabujioyũmi. ³⁶ ¡Tore bairo caĩjẽniñãũ, catũgoñamasĩẽcũ majũ niñami! Merẽ mũjãã masĩña oterique cabairijere: Mũjãã wesepũ ote apeacã ùnorẽ mũjãã caoteata, putigaro jũgoye boa wecoaya. Tia caboawero beropũ carupãũ otei pũame puti wãũãya yua. ³⁷ Mai, carupãũ caãnipãũ meerẽ marĩ otenucũña. Ote apea, trigo apea ùno, o apeye caãnie ote ape rupãũ carupãrupãũ pũame roquere marĩ otenucũña. ³⁸ Bairo marĩ caotero bero, Dios pũame roque cũ caborore bairo to puti wãũão joroque átimasĩñami. Bairi yua, Dios pũame tocãnacã wãme ote apea caãni wãmerẽã bairo, ti wãme jeto to puti wãũão joroque átimasĩñami. ³⁹ Nipetiro oterique, o apeye ùnie caãnie jĩcãrõrẽ bairo cabaurique cũtie maniña. Jĩcããrã, marĩã camasã marĩ ãniña. Aperã waibũtoa niñama. Aperã cawũrã niñama na cũã. Aperã wai cũã ape rupãũ cũgoyama. ⁴⁰ Torea bairo ati yepãpũre ape rupãũ marĩ cũgoya. Ape rupãũ cũgoyama ùmũrecõopũ macããna cũã. Caroa rupãũ majũ cũgoyama. Ati yepãpũ caãna cũã caroa rupãũ marĩ cũgoya. Bairo caroa rupãũ cũgomirãcũã, ape wãme, ape wãme marĩ ãnimasĩña pũgatua macããnarũ. ⁴¹ Muipũ ùmũreco macããcũ, apei muipũ ñami macããcũ cũã ricaati jeto asiyarique cũtinucũñama. Tunu bairoa ricaati asiyãnucũñama ñocõã cũã. Na cũã jĩcã majãrẽ bairo nimirãcũã, jĩcããrã ricaati wãme jeto asiyãjonucũñama.

⁴² Torea bairo baiya cariaricarã tunu nemo na cacatirije cũã. Marĩ cariaro bero, na cayari rupãũ pũame caboari rupãũ majũ niña. Nemo cacatitunurĩ rupãũ pũame roque caboetipa rupãũ majũ niña. ⁴³ ãme mai marĩ cacũgori rupãũ yoaro mee cayasipa rupãũ niña. Nemo cacatitunupa rupãũ roque netõõrõ caroa rupãũ majũ nigaro. Marĩ cariaro bero, na cayari rupãũ pũame catutuaeti rupãũre bairo niña. Nemo cacatipa rupãũ roque catutuari rupãũre bairo nigaro. ⁴⁴ Marĩ cariaro bero na cayari rupãũ pũame ati yepã macããjẽrẽ bairo caãni rupãũ niña. Nemo cacatipa rupãũ pũame caroa rupãũ cariaetipa rupãũ majũ niña. Ati yepãpũre caãni rupãũ caãnorẽã bairo cariaetipa rupãũ cũã niña ùmũrecõopũre.

⁴⁵ Atore bairo ã quetibũyũya Dios ya tutipũ cũãrẽ: “Caũmũ caãnijũgoricũ, Adãrẽ ati ùmũrecõo macããjẽrẽ bairo yeri cũtajere cajoecoricũ majũ cũ cũñupĩ Dios.” Bairo cũ cabaimiatãcũãrẽ, apei catusãũ Adãrẽ bairo caãcũ, Cristo pũame, ùmũrecõo macããjẽ yeri, yeri catiriquere cajõũ majũ niñami. ⁴⁶ Tore bairo cabaimiatãcũãrẽ, ùmũrecõo macãã rupãũ pũamerẽ marĩ cũgojũgoetiya. Ati yepã macãã rupãũ roquere marĩ cũgojũgoya mai. Caberopũ ùmũrecõo macãã rupãũre marĩ cũgojũgogarã yua. ⁴⁷ Caũmũ caãnijũgoricũ ati yepã macããjẽ ñerĩ mena cũ caquẽñojũgoricũ ati yepã macããcũ ãñupĩ. Cabero caũmũ caetaricũ Cristo pũame roque jõbui ùmũrecõo macããcũ niñami. ⁴⁸ Bairi ati yepãpũ mai ãna, marĩ cacũgori rupãũ pũame caãnijũgoricũ, caũmũ, ñerĩ mena caquẽñoecoricũre bairo carupãũcũna niñama camasã. Aperã ùmũrecõopũ caãniparã pũame Cristo ùmũrecõopũ caatãcũ cũ cacũgori rupãũre bairo, ùmũrecõo macãã rupãũ majũ cacũgoparã nigarãna.

⁴⁹ Jícãũ caĩmũ, ñerĩ mena caqũẽnoecoricũre bairo ãmerẽ marĩ cabaurique cõtorea bairo cabero Jesucristo Ʃmũrecóo macããcũ cũ cabaurique cõtiere bairo marĩ baurique cõtigarã yua.

⁵⁰ Yũ yarã, atore bairo mũjããrẽ ĩ quetibũjugũ ñiña: Camasã ati yepa macããna rii cõtĩ, õwãã cõtĩ na cabairi rupau mena Dios cũ carotimasĩrĩpaũpũre etamasĩẽtĩñama. Tunu bairoa caboarije ũnie, Ʃmũrecóo macããjẽ caboetie mena ãnimasĩẽtĩñama. ⁵¹ Mai, cajũ-goyepũre camasã na camasĩẽtãjẽrẽ mũjãã yũ quetibũju masĩõpa: Bairãpũa, nipetiro marĩ riapeticoáperigarã. Tocãnacãũpũa ape rupau roquere marĩ wasoapeticoagarã. ⁵² Bibi ñña pããrĩcãrõrẽ bairo jicoquei yua marĩ rupau wasoapeticoagarã. Putiricaro trompeta catũsarore putirique caocajoro majũ tore bairo marĩ baipeticoagarã. Bairo putiricaro trompeta caocajoro yua, nipetiro Dios yarã cariamirĩcãrã catibuiapeticoagarãma. Bairo catitunurĩ bero, pũgani rianemoetigarãma yua. Bairo na cabairo, marĩ ti watoare caátĩãna cũã ape rupau marĩ wasoacoagarã. ⁵³ Ati rupau marĩ cañajẽ cõtĩe caboari rupau rocarĩ yua, sawãma rupau pũamerẽ marĩ cũgojũgogarã. Marĩ rupau ati yepapũre cariamasĩrĩ rupau nimirõcũã, sawãma rupau cariaeti rupau majũ wasoacoagarã. ⁵⁴ Bairo ati rupau marĩ cañajẽ cõtĩe, marĩ rupau ati yepapũre cariarĩ rupau pũame, caboeti rupau, o cariaeti rupau cawasoaro bero yua, Dios ya tutipũ na cawoaturicarore bairo baipeti etaro majũ baigaro. Mai, atore bairo ñña ti tutipũre: “Baiyasiriquere Dios netõnũcã peyocõãgũmi. Marĩ carianucũrĩjẽ ãninemoetigaro yua. ⁵⁵ ¿Dope to baiyupari yua baiyasirique catutuarijere bairo cañimirĩqũẽ? ¿Noopũ catoaũre bairo capũnirĩjẽ cañimirĩqũẽ to ãniñati?” ĩ woatuyupa Dios ya tutipũre. ⁵⁶ Carorije ati yepa macããjẽ pũame marĩ riayasio joroque caátie majũ ñiña. Tie pũame manigaro. Tunu bairoa tirũmũpũ macããjẽ roticũrĩqũẽ carorijere marĩ masĩõ joroque caátie, marĩrẽ ññabeserore bairo caátie cũã manigaro yua. ⁵⁷ Dios pũame roque riariquere marĩ netõnũcãõ joroque marĩ átigũmi marĩ Quetiupau Jesucristo jũgorĩ. ¡Bairĩ nocãrõ majũ Diore cũ marĩ cabasapeoro ñnnetõmajũcõãña!

⁵⁸ Bairo cabairo jũgorĩ yũ yarã, caroaro jĩcãrõ tũni tocãnacã rũmũa átĩcõã ninucũña. Marĩ Quetiupau yaye macããjẽ paariquere nemojãñurõ jõpũame átijũgonutu ánãja. Merẽ mũjãã masĩña marĩ Quetiupau cũ cañajoro cũ yaye macããjẽrẽ marĩ caápata, cabũgoroa ãna mee marĩ átiya.

16

La colecta para los hermanos

¹ Apeyera, marĩ yarã, marĩrẽ bairo Jesucristo mena catũgoñatutuari majãrẽ mũjãã cadinero neñobojapeere mũjãã yũ quetibũjupa: Bairĩ Galacia yepa macããna ñubueri majã poari dinero neñorã na caátipeere yũ caátitoticũrĩcãrõrẽ bairo mũjãã cũã mũjãã ápa. ² Yerĩãrĩcã rũmũ caño mũjãã mena macããna jícãũ jeto cũ jericawoáto, cũ cawapataátajere ññacõñarĩ yua. Bairo cũ dinerore jericawori bero, cũ qũẽnocũ yucoteáto. Bairo mũjãã caátimasĩata, yũ pũame etarĩ, dinerore mũjãã neñorotiricaro mano caroaro yũ jemasĩbujioũ. ³ Bairo yũ pũame mũjãã tũpũ etaũ, Jerusalẽpũ tie mũjãã caneñoataje dinerore na yũ jeárotigũ mũjãã cabeseatana, mũjãã cajogarãrẽ yua. Na pũame marĩ yarã catũgõsari majãrẽ tie dinerore na jeábojagarãma. Bairĩ cartaari cũãrẽ na mena yũ woajogũ marĩ yarãrẽ. ⁴ Yũ cũã Jerusalẽpũ yũ caápée cañuata, na mena jĩcãrõ jãã ágarã.

Planes de viaje de Pablo

⁵ Yũ caátĩ yũtea caño Macedonia yepa macããnarẽ na ñiña netõájũgogũ. Bairo topũ etarĩ bero netõácũpũ roque, mũjãã Corinto macããnarẽ ñiñau etagũ. ⁶ Bairo mũjãã tũre etarĩ yoaro jĩcã yũtea ũno yũ ãnibujioũ. O ape watoa yũ cabaiata, mũjãã tũpũa puere yũ netõõbujioũ. Bairo yũ cabaiata, mũjãã pũame noo mũjãã cajuátie mena yũre mũjãã juátijogarã, cabero noo yũ caátópũ tunu yũ caátó yua. ⁷ Bairũa, yoaro mee mũjããrẽ ññanetõrĩqũẽ jeto yũ átigaetiya. Yoaro jĩcã yũtea cãrõ mũjãã mena yũ tuagatũgoñaña, marĩ Quetiupau cũ caboata. ⁸ Mai, Efeso macãpũa yũ tuacõãgũ Pentecostés bose rũmũ caetaparo jũgoye. ⁹ Bairo ti rũmũ caetaparo jũgoye marĩ Quetiupau yaye quetire caroaro

majũ camasãrẽ yũ caquetibujumasĩpee nigaro ti yũteare. Yũ paarique yasietigaro. Capããrã niñama atopũre marĩ Quetiupau yayere butiuro catũgousagarã. Bairo na cabaimiatacũãrẽ, capããrã niñama aperã, yũ pesuare bairo caãna, yũ caquetibujurijere caboena cũã.

¹⁰ Apeyera, mujãã tũpũ Timoteo cũ caetaata, caroaro mujãã mena cũ tũgoña useanio joroque ãrã, caroaro jãñurĩpũ cũ mujãã bocãwa. Cũ cũã yũrea bairo marĩ Quetiupau yaye macããjẽrẽ paanucũñami. ¹¹ Bairi ni jĩcãũ ùcũ mujãã mena macããcũ cũ boeticõã cũ baieticõãto. Atore bairo pũame cũ mujãã ára: Caroaro useanirĩqũẽ mena yerijõrõã cũ juátinemo joya, noo cũ caátõpũ cũ caátõre. Bairo mujãã caáto, yũre ññau atĩgũmi atopũre yua. Yũ pũame cũrẽ cũ coteãcũ yũ átiya aperã marĩ yarã catũgousari majã mena.

¹² Apei, marĩ yau Apolos pũamerã butiuro marĩ yarã mena mujããrẽ cũ ñiñañesẽã rotijomiwũ. Bairo yũ caárotimiatacũãrẽ, ãmeacã majũrã mujãã tũre ágaetiyami. Bairũna, ape watoa cũ caágari rũmũ yoaro meea mujãã tũpũ atĩgũmi.

Saludos finales

¹³ Bairi yũ yarã, caroaro tũgoña masacatiri ãña. Caroaro jĩcãrõ tũni tocãnacã rũmũna Jesucristo mena tũgoñatutuacõã ninucũña. Yeri tutuarique mena tocãnacã rũmũna caroa wãme jeto áticoã ninucũña. ¹⁴ Bairo nipetirije mujãã caátinucũrĩjẽrẽ mujãã caápata, caroaro ãmeo mairĩqũẽ mena átiãninucũña.

¹⁵ Yũ yarã, merẽ mujãã masĩña Estéfanos ya poa, Acaya yepa macããna cajũgoye tũgousajũgowã Jesucristo yaye quetire. Na pũame ãmerẽ marĩrẽ bairo catũgousarã marĩ yarãrẽ na juátinemo ãninucũñama. ¹⁶ Bairi mujãã cũã na ùna na carotirore bairo caroaro átiãña. O aperã to caãna, jãã capaarore bairo caãna, cajũátinucũrã na caĩrõrẽ bairo jĩcãrõ tũni mujãã caáto yũ boya.

¹⁷ Marĩ yarã Estéfanos, Fortunato, apei Acaico yũ tũpũ na caetaro ññarĩ na mena yũ useaniña, mujãã pũame yũ mena mujãã caãmerĩmiatacũãrẽ. ¹⁸ Na pũame mujãã yũre yeri ñuo joroque mujãã caátinucũrõrẽã bairo na cũã yũ tũgoña useanio joroque yũ átiyama, yũ tũpũ etari yua. Na ùna camasã tore bairo caátinucũrãrẽ caroaro na caĩroanucũparã mujãã ãniña.

¹⁹ Ñubueri majã poari Asia yepa macããna mujããrẽ ñurotijoyama. Aquila, cũ numo Prisca bairo aperã cũ ya wiipũ cañubuenenãnucũrã cũã marĩ Quetiupau mena butiuro mujãã ñurotijoyama. ²⁰ Ato macããna marĩ yarã ñubueri majã cũã nipetiro mujãã ñurotijoyama. Bairi mujãã cũã mujãã mena macããnarẽ caroaro nũcũbugorique mena ãmeo bocãri tocãnacãũpũna ãmeo jẽninucũña.

²¹ Yũ, Pablo, yũ majũpũna atie catusarijere mujãã yũ ñuroti woatujoya.

²² Bairi ni ùcũ Jesucristore camaiecũ cũ caãmata, roro popiye Dios cũ caátipau cũ tuacõãto. ¡Marĩ Quetiupau, tãmurĩ cũ apáro!

²³ Marĩ Quetiupau Jesucristo nipetiro mujããrẽ caroare cũ jonemoáto. ²⁴ Nipetiro mujãã Jesucristo yarã mujãã cũã mujãã caãno jũgori butiuro mujãã yũ maiña.

Tocãrõã niña atie queti yũ cawoaturije.

Segunda Carta de San Pablo a los CORINTIOS

Saludo

¹ Ум, Pablo cawāmecսս, Dios үре сū caboro жүгори Jesucristo уау апóстол сū caquetibүжүrotijоу majү уә āniña. Bairi marī уау, Timoteo mena мұжāā нубуери majā Dios ya poa macāāna Corinto macā macāānarē мұжāā woajоу уә átiya. Tunu bairoa aperā Dios ya poa macāāna Acaya yepa nipetiroпұ macāāna сūārē woajоу уә átiya. ² Bairi tunu marī Pacս Dios, marī Quetiupау Jesucristo mena caroare мұжāā na jonemoáto. Caroaro yerijörō ānimasirīqūē сūārē мұжāā na jonemoáto.

Sufrimientos de Pablo

³ Diore сū marī basapeoto, marī Quetiupау Jesucristo Pacս majүрē. Сūā, marī Pacս marirē caññamai majү niñami. Сū, Dios рұame tocānacānia roro popiye marī catүgoñayapapуaro, marī yeri нuo joroque caátinucүñ niñami. ⁴ Сū рұame nipetiro roro popiye marī catāmнonucүрō, marī жуátinemonucүñami. Bairo marī сū caátiere masirī, marī сūā roro popiye cabairārē na marī жуátinemomasigarā. Marirē сū caжуátinemomasirō jicārō tñnia marī сūā aperārē na marī жуátinemogarā. ⁵ Jesucristo yarā ānirī popiye сū cabairicarorea bairo popiye marī bainucүña. Bairo nocārō popiye marī catāmнorō cārōā marī catүgoñatutuapee сūārē marī jonucүñami. ⁶ Bairi jāā сūā popiye jāā tāmнonucүña. Caroaro netōmasirī Jesucristo mena мұжāā catүgoñatutuapeere borā, jāā рұame roro popiye jāā tāmнonucүña. Bairo popiye jāā cabaimiatacүārē, jāā жуátinemonucүñami Dios, jāā сūā мұжāārē jāā cajуátinemomasiparore bairo ī. Bairo jāārē ñnacōrī yua, мұжāā рұame түgoñaenarē bairo tutуaro mena мұжāā нүcānetō-masicōāgarā popiye jāārēā bairo мұжāā catāmнonucүrījērē yua. ⁷ Bairi мұжāā mena caroaro cariape jāā түgoñatutuacōāña. Cariape merē jāā түgoñamasīña: Мұжāā сūā jāārēā bairo popiye peeto ūno cabairā ānirī, jāārēā bairo caroaro түgoñatutuarique сūārē cacүgoparā majү мұжāā āniña Dios сū cajorije majүрē yua.

⁸ Ум yarā, nocārō popiye Asia yepау āna, jāā catāmнorīqūērē мұжāārē jāā quetibүжүнemoña tunu. Nocārō popiye netōrō majү catāmнorā ānirī, merē jāā нүcājīātieticoabujioуу. Cayasicoaparārē bairo jāā түgoñawү, ti yepау āna. ⁹ Capajīāecoyasirārē bairo majү jāā түgoñawү. Bairi, “Marī majү rupау mena marī catүgoñarō жүгори marī netōmasīēna,” ī түgoñamasirī yua, Dios mena jeto jāā түgoñatutuajүgowу. Сū roque camasā cariacoana na caānimiatacүārē, tunu na catinemo joroque caácս сū caānoi, сū mena jeto cariape jāā түgoñatutuajүgowу. ¹⁰ Dios рұame roque roro jāā catāmнorījērē jāā netōōwī. Bairi сū рұame nocārō roro jāā cayasibujiopeere jāā netōōgumi. Caroaro cariape jāā түgoñatutuacōāña jāārē Dios сū canetōōcōānipeere. ¹¹ Tore bairo roro jāā catāmнorījērē jāā netōōcōā nigumi, Diopүre jāā мұжāā cajēnibojаata. Bairi marī nipetiroпұа jicārō Diore сū marī basapeogarā, nocārō caroaro jāā сū caátibojarijere ñnarī. Capāārā aperā сūā tore bairo сū basapeogarāma.

Por qué no fue Pablo a Corinto

¹² Bairārпұа, jicā wāme жүгори jāā useaniña: Jāā catүgoñaata, caroaro jicārō tñni ati нмүrecóopүre jāā átiāniña. Мұжāā watoapүre āna, tore bairo majү jāā átiāninucүwү. Tere түgoñarī jāā useaninucүña. Tore bairo jāā caátianie рұame jāā majү jāā camasirījē жүгори mee, Dios cañуу ānirī tore bairo jāā átiānimasīō joroque átiyami. ¹³ Jāā cartaaripүre ricaati wāme bueri мұжāā түgomawijiao joroque jāā woajoetinucүña. Bairi cariape jicārō tñni мұжāā catүgomasirō yu boya jāā caátianinucүrījērē. ¹⁴ Merē bairārпұа peeto мұжāā түgomasīña jāā caátianinucүrījērē. Nemojāñurō мұжāā camasīnemorō boya. Bairi marī Quetiupау Jesús ati yepау сū catunuatī rүмү caāno, caroaro jicārō tñni jāārē masipetiri bero jāā mena мұжāā useanigarā. Jāā сūā мұжāā mena caroaro jicārō tñni jāā useanigarā, мұжāā caátianajē сūārē ñnarī yua.

¹⁵ Tore bairo mai tiere masītūgoñarī, cañijūgoro mujāārē ñiñau ágatūgoñamiwū. Tore bairo mujāārē yu cañiñauápáta, pūgani cārō mujāārē ñiñañesēānemobujioñ. ¹⁶ Mai, cañijūgoro, Macedonia yeparu ácu, mujāā ñiñanetōájūgoga tūgoñamiwū. Tore bero, toru caatácu tunuácu mujāā ñiñanetō ánemogamiwū tunu. Bairo yu cabaiata, mujāā pūame Judea yeparu yu caátó, yu mujāā juátinemo jobujioricarā. Tore bairo yu catūgoñamiatacūārē, cariape yu baimasiēpū. ¹⁷ Bairi mujāārē, ¿yu caátipeere caroaro cariape tūgoñaecūā, tore bairo ñiñuparī? ¿Mujāārē itoñ, “Yu águ,” o “Yu áperigu,” pūgani cārō ñinemopecuti? Tore bairoa jīcā riseroa írāana, jāā ñinemopecutinucūña.

¹⁸ Dios cūā caroaro cariape masīñami tiere. “Mujāārē jāā ññarágarā,” o “Jāā áperigarā,” jīcā riseroa írāana, jāā ñinemoetinucūña. Tiere Dios cūā masīñami. ¹⁹ Yu, Timoteo, bairi Silvano mena, Jesucristo Dios macū yaye quetire jāā quetibujunucūña. Cū yaye queti pūame cariape niña. Jīcā risero ímicūā, ricaati írīqūē mee niña. Torea bairo jāā cūā jīcā riseroa jāā busunucūña. ²⁰ Jesucristo pūame Dios cū caīquetibujūgoyeticūrīqūē nipetirijere caátipeyoyu majū ñiñami. Bairo caācū cū caānoi, Diore cū marī cabasape-oripau caāno, “Bairo to baiáto,” marī ñinucūña. ²¹ Cūā ñiñami Dios mujāārē, bairi jāā cūārē cabesericu, Jesucristo yarā marī caānimasiñarore bairo í. Tunu bairoa jāārē cū yaye quetire cajūgoquetibujuparā majū jāā cūwī. ²² Bairi cū yarā cawāmecuna marī ānio joroque marī ásupi. Espíritu Santore marī yeripu cū joyupi Dios, “Nipetirije cū caījūgoyeticūrīcārōrēā bairo átipecocōāgumi,” marī caīmasiñarore bairo í.

²³ Baipua, yu caágatūgoñarīcārōrē bairo Corinto macāpu áperiri, jīcā riseroa ímicūā, ricaati í mee yu baiya. Mujāā, caroaro mujāā caānipeere borí mujāā tūpūre yu ápéwū. Tiere Dios cūā cariape masīñami. ²⁴ Bairi tutuaro mena mujāā caátipeere mujāā átirotigarā mee, tore bairo jāā quetibujunucūña. Merē bairāpua Dios mena caroaro catūgoñatutuarā mujāā āniña. Caroaro marī nipetiro useanirīqūē mena nemojāñurō Diore marī camasiñarore bairo, mujāārē juátinemorā bairo jāā quetibujuya.

2

¹ Bairi yu pūame tunu, “Roro na yapapua joroque na yu átibujioñ,” í, mujāārē ñiñañesēānemoyu ápéwū. “Atopua yu tuacōāgu mai,” ñi tūgoñawū. ² Bairi mujāā yapapua joroque mujāā yu cañiñarījē jūgori yu caápara, ¿noa mena yu tūgoña useanibujiocti? Mujāā roque yu tūgoña useanio joroque caāna majū mujāā āniña. Bairi roro mujāā yapapua joroque yu átinemogaerū. ³ Bairi merē mujāārē cajūgoye jīcā carta mujāā yu woquetibujū jūgoyetijowū. Mujāā tūpū yu caāno, yu yapapua joroque mujāā caáperiparore bairo í, yu woquetibujū jūgoyetijowū. Yu useanio joroque mujāā caáto bootūgoñarī tore bairo yu ápu. Bairi cariapea yu masīña mujāā mena yu causeaninucūrījērē. Jīcārōrēā bairo nicōāña. ⁴ Baipua mujāārē yu sawoajori rūmū caāno yu caīwoajopeere tūgoñarī roro majū yapapuari yu otinucūwū. Bairo cabaimiatacūārē, mujāā tūgoña yapapua joroque í mee, mujāārē yu woquetibujūjowū. Mujāārē nocārō yu cañiñamairījērē na masíáto í roque, tore bairo mujāā yu quetibujū woajowū.

Perdón para el que había ofendido a Pablo

⁵ Bairi ni ūcū yure yu yapapua joroque caācu pūame, yu jeto meerē tore bairo ácumí. Baipua mujāā cūārē peeto ūno mujāā yapapua joroque ásupi. Netōnucārō majū ígaecu “peeto ūno” mujāārē ñi quetibujuya. ⁶ Tore bairo roro marī baio joroque caācure tutuaro merē capāārāpua mujāā mena macāna mena cūrē mujāā cabeyorique merē ñujāñuña. Tunu mujāā caátinemopee maniña. ⁷ Bairi yua, āmerē cūrē roro cū mujāā caátajere masiritiri cū mujāā cajuáto ñuña. Roro netōrō yapapuari cū ānimasīētīō joroque ápericōāña. ⁸ Bairi tunu mujāārē ñinemoña: Cañijūgoro cūrē mujāā camairīcārōrē bairoa āme cūārē cū mainemoña. ⁹ Bairi cajūgoyepu ati wāme yu caquetibujurijere mujāā yu quetibujū woajojūgowū. Cariapea, “Yu caátitirijere na átimasīgamiñati,” í masīgu, tiere mujāā yu woatujowū. ¹⁰ Ni ūcūrē roro mujāā caátajere mujāā camasiritibojaata, yu cūā tiere cū yu masiritibojagu. Bairi roro cū caátaje caāmata, cū yu masiriyobojagu, nocārō mujāārē camai ānirī Cristo cū cañiñajoro yua. ¹¹ Bairo marī

caãmeo átimasĩata, wātĩ pũame marĩ rocatu masĩētĩgumi. Bairãpũa roro camasãrẽ cũ caátitomasĩnucũrĩjẽrẽ caroaro majũ merẽ marĩ masĩjãñũña.

Intranquilidad de Pablo en Troas

¹² Troas macãpũ Cristo yaye quetire yũ caquetibũjũetaro, to macããna capããrã marĩ Quetiupãu yaye quetire tũgogamiwã. ¹³ Bairo na catũgogamiatacũãrẽ, yũ pũame caroaro yerijõrõ yũ ãnimasĩẽpũ marĩ yãu Titore yũ cabocãetaeto jũgori yua. Bairi to macããnarẽ átãje uwiri bero, ato Macedoniarũ yũ atĩcoarũ yua.

Victoriosos en Cristo

¹⁴ Jĩcãũ pajĩarĩ majã quetiupãu cũ capajĩãtunuetari bose rũmũ caetaro, cũ ãmũarẽ cũ capũnaa nũcãrotirore bairo marĩ cũ canetõrĩcãrã cũãrẽ Jesucristo mena marĩ neñarotiyami Dios. Tunu bairoa cajũtiñurĩjẽ werea ãnie na cabusemũgõjoro nipetiropũ cabusejesapeticoatore bairo nipetiropũre cũ yaye quetire quetibũjũbatou átiyami Dios marĩ caquetibũjũnetõrĩjẽ jũgori. Tere tũgoñarĩ, “Dios, jãã mena mũ ñujãñũña,” jãã ñnucũña. ¹⁵ Bairi marĩ Jesucristo yarã ãna, Dios pũame cũ useanio joroque ãna, marĩ átiya. Werea incienso cajũtiñurĩjẽrẽ Jesucristo cũ pacũre cũ cabusemũgõ jorijere bairo caãna marĩ ãniña. Bairo caroaro cariape marĩ yeri marĩ caãninucũrĩjẽrẽ nipetiro camasã ññajesa peticoanucũñama. Bairi canetõparã, cayasiparã cũã nipetiro jĩcãrõã ññajesa peticoanucũñama caroaro marĩ yeri mena marĩ caátĩãnierẽ. ¹⁶ Cayasiparã pũamerã, marĩ pũame carorije capũnirĩjẽ cabusejorore bairo na marĩ ãniña. Marĩ ãna cũ yaye quetire catũgousarã cũ canetõparã pũamerã, marĩ pũame caroa cajũtiñurĩjẽ cabusejorore bairo na marĩ ãniña. Bairi ni jĩcãũ ãcũ cũ majũã cũ camasĩrĩjẽ mena Dios yayere quetibũjũ masĩẽcũmi. Dios cũ camasĩõrĩjẽ jũgori roque quetibũjũ masĩñami. ¹⁷ Bairãpũa capããrã aperã Dios yaye quetire quetibũjũganucũñama, tie mena paio wapatarã. Jãã pũamea narẽ bairo jãã áperinucũña. Jesucristo yarã, Dios cũ cajoricarã ãnirĩ, cũ caĩñajoro caroaro cariape nũcũbũgorique mena jãã quetibũjũnucũña.

3

El mensaje del nuevo pacto

¹ Mũjããrẽ tunu atore bairo jãã caquetibũjũata, “Jãã majũã jãã caátiere ññarĩ, jãã mũjãã cabasapeopee boya,” ñrã mee jãã ñña. Tunu bairoa mũjãã pũame jããrẽ masĩmirãcũã, “¿Tie na cabuerije ñujãñũña,” aperã mũjãã na caĩwoabojajũgoyetirica pũrõrẽ mũjãã bootũgoñañati? ¿O ti pũrõ ãnorẽ mũjããrẽ jãã cajẽninucũrõrẽ mũjãã boyati? Tore bairo jẽninucũñama aperã mũjããtu caquetibũjũñesãrĩ majã. ² Mũjãã pũame roque ti pũrõ ãnorẽ bairo caãna majũ mũjãã ãniña. Bairi noa ãna camasã, mũjããrẽ jãã caquetibũjũrije jũgori mũjãã yeripũ tũgoñawasoari caroaro cariape mũjãã caátĩãnierẽ ññarĩ, “Pablojãã na cabuerije ñujãñũña,” na caĩpee niña. ³ Bairo jãã caquetibũjũro jũgori Jesucristo pũame mũjãã yeri wasoao joroque mũjãã ásupi. Camasã apeye ãnie buipũ na cawoaturo ãnorẽ bairo jũgori mee, Espĩritu Santo cacati majũ cũ camasĩrĩjẽ jũgori mũjãã yeri wasoao joroque mũjãã ásupi. Apeye ãtã ãnie bui mee, camasã cũ yarã yeripũre woatũre bairo mũjãã wasoayupi.

⁴ Bairi Dios mena jãã catũgoñatutuarije jũgori tore bairo cariape mũjããrẽ jãã ñmasĩña, Jesucristo yarã ãnirĩ. ⁵ Jãã majũ jãã camasĩrĩjẽ jũgori mee, Dios jããrẽ cũ camasĩõjorije jũgori roque tore bairo caroaro jãã átĩãnajẽ cutimasĩña. ⁶ Dios pũame roque masĩrĩqũẽrẽ jowĩ, camasãrẽ cawãma wãme cũ caátibojacũrĩqũẽrẽ jãã caquetibũjũmasĩparore bairo ñ. Cũ caátibojacũrĩqũẽ pũame bui macããjẽ paperapũ woaturiquere bairo mee niña. Espĩritu Santo jũgori marĩ pupearũ yeri tũgoñawasoarique majũ niña. Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ na cawoatucũrĩqũẽ ãnie marĩ yasio joroque caátipee majũ niña. Espĩritu Santo, Dios Yeri pũame roque marĩ caáticõã ninucũõ joroque caácũ majũ niñami.

⁷⁻⁸ Tie roticũrĩqũẽ ãtããpũ Dios cũ cawoaturique pũame nocãrõ tutuaro caasiyabatorije mena etajũgoyupa. Bairi israelita majã pũame tere Moisés ãnacũ cũ caneatõ, cũ riapere peeto ãno cũãrẽ ññacãnamu masĩẽsupa. Bairo tutuaro mena caasiyabatomiatãcũãrẽ, jĩcã rũmũ caãno, caasiyabatorije capetipee ãñupã. Bairo tie Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ

camasã na yasio joroque caátipee p̄ame caasiyarije mena caetarique caãmata, ꞑnocãrõ tutuaro netõrõ to etaetibujiocuti camasãrẽ cawãma wãme Dios cũ caátibojacũrĩqũẽ! Espíritu Santo marĩ yerip̄ cũ caãnie p̄ame roque netõjãñurõ caroa niña. ⁹ Bairo ïgũ ñiña: Jĩcã wãme roticũrĩqũẽ caasiyarije mena caetarique caãmata, ꞑnocãrõ tutuaro netõrõ to etaetibujiocuti Dios yaye queti, camasãrẽ, “Carorije wapa mánarẽ bairo m̄jãã ñiñaña,” cũ caĩrĩqũẽ queti p̄ame! ¹⁰ Bairi Jesucristo yaye cawãma queti mena cajũgoyep̄ Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ marĩ caĩñacõñaata, caãnimajũrĩjẽrẽ bairo mee tuacõña yua. Bairi Jesucristo yaye queti p̄ame ñunetõmajũcõña. ¹¹ Tore bairo caasiyaboriye capetipee yoaro jãñurõ caãnajẽ caãmata, nemojãñurõ caroa majũ niña capetietie Jesucristo yaye queti p̄ame roque.

¹² “Di r̄m̄m̄ ñno Jesucristo yaye queti capetietie niña,” ï tũgoñarĩ, uwiricarõ mano camasãrẽ tiere na jãã quetibũj̄nucũña. ¹³ Moisés ãnacũ cũ caátatore bairo jãã, jãã áperinucũña. Cũ ãnacũ p̄ame, “Israelita majã yũ riapẽ caasiyariye capetiro ññarema,” ï, cũ riapẽrẽ juti asero mena bũgatonucũñañup̄. Cũ ãnacũrẽ bairo yasiori jãã quetibũj̄uetinucũña camasãrẽ. ¹⁴ Bairãp̄ma, ti yũtea macããna israelita majã tiere tũgopuoësupa. Æme cũãrẽ torea bairo na pãrãmerã cũã tũgopuoetinucũñama Dios na cũ caquetibũjugamirĩjẽrẽ. Na camasĩpeere juti asero caẽñotarore bairo na eñotatonucũña. Bairo ãnimirãcũã, Jesucristo mena na catũgoñatutuata roque, tie Dios yaye caroa quetire tũgomasĩjãtigarãma. ¹⁵ Æmerũ cũãrẽ Moisés ãnacũ cũ cawoaturica tutirire buerã, tũgopuojãtietinucũñama. Caroaro na catũgomasĩbujiopeere mai, juti aserore bairo na eñotacõã ninucũña na catũgoñarĩjẽp̄ure. ¹⁶ Bairo cabaimiatacũãrẽ, ni jĩcãũ ùcũ roro cũ caátinucũrĩjẽrẽ pitiri Dios p̄amerẽ cũ catũgousajũgoata, jutirore bairo caẽñotarije peticoagaro yua. Bairo cabairo, caroaro tũgomasĩ jũgogũmi yua Dios yaye quetire. ¹⁷ Marĩ Quetiup̄m̄ cũ caátie, bairi Espíritu Santo cũ caátie cũã jĩcãrõrẽã bairo niña. Bairi noo ñno Espíritu Santo cũ caãmata, ñe ñnie mano caroaro cariape átiãnimasĩñama camasã. ¹⁸ Bairo cabairo jũgori yua marĩ nipetiro Jesucristo yarã caãna p̄ame juti asero ñno mena cabũgatoecorãrẽ bairo mee marĩ ãniña. Dios yaye quetire caroaro cariape merẽ marĩ masĩña. Tunu bairoa eñoorõrẽ muip̄ cũ caasirocaturõre bairo marĩ cũã caroaro marĩ caátĩãnie, marĩ Quetiup̄m̄ yaye nocãrõ caroa macããjẽrẽ marĩ áti ññonucũña camasãrẽ. Marĩ Quetiup̄m̄, cũ Yeri Espíritu Santo jũgori marĩ wasoanutuao joroque marĩ átinucũñami marĩ yeri marĩ catũgoñarĩjẽrẽ. Bairo cũ caáto jũgori yua, tocãnacã r̄m̄m̄na nemojãñurõ cãrẽ bairo caãnajẽcũna marĩ ãninemonutuanucũña.

4

¹ Dios p̄ame jããrẽ caĩñamai ãnirĩ cũ yaye caroa quetire jãã quetibũj̄netõrotijowĩ camasãrẽ. Bairo cũ caátirotiricarã ãnirĩ jãã p̄ame tiere paajũtiricarõ mano caroaro jãã quetibũj̄nucũña. ² Bairi tunu cañuena yasiorop̄ rorije na caátie ñnie caboborijere jãã boetinucũña. Ìtorique mena Dios yaye quetire jãã quetibũj̄uetinucũña. Diore caĩñapeocorã ãnirĩ tie queti cũãrẽ wasoaricarõ mano caroaro cariape jãã quetibũj̄nucũña. Tore bairo cariape macããjẽrẽ jãã caquetibũj̄urijere jããrẽ camasĩrã tiere caroaro masĩcõãñama. ³ ¿Bairi jãã caquetibũj̄urijere noa na tũgopuoetinucũñati? Cayasiparã jeto tiere tũgopuoetinucũñama Jesucristo camasãrẽ cũ canetõrĩjẽ quetire. ⁴ Cariape na catũgogaetie bui, ati yepa macããcũ quetiup̄m̄ wãtĩ p̄ame caroaro na catũgomasĩbujiopeere catũgomasĩẽnarẽ bairo na átiẽñotayami. Bairi caĩñapãmasĩẽna muip̄ cũ caasibatorijere na caĩñacãnamumasĩẽtĩnucũrõrẽã bairo na cũã Jesucristo yaye nocãrõ caroa quetire di r̄m̄m̄ ñno tũgomasĩẽtĩnucũñama. Nocãrõ caroú, Dios catutuam̄ cũ caãnajẽ cutiere bairo caãnajẽcũcũ yaye quetire na tũgomasĩẽtĩõ joroque átinucũñami wãtĩ. ⁵ Jãã p̄ame, jãã majũã jãã caátiere na ïroáto ïrã mee, m̄jããrẽ jãã quetibũj̄netõnucũña. Jesucristo marĩ Quetiup̄m̄ jĩcãũã cũ caãnierẽ quetibũj̄urã jãã átinucũña. Bairi jãã p̄ame m̄jããrẽ capaabojarã, cajuãti majãrẽ bairo jãã ãninucũña, Jesucristore jãã caĩñamairĩjẽ jũgori yua. ⁶ Dios p̄ame cawãmap̄urẽp̄ure ati yepa naitĩãrõ caãnimirĩcãrõrẽ to busuo joroque ásupi. Cũã niñami ãme cũãrẽ marĩ yeri canaitĩãrõp̄u caãnierẽ bairo marĩ caãnajẽ cutiere cabusurõp̄ to ãnio joroque caácũ majũ. Tore bairo

átinucũñami Dios, cũ macũ Jesucristo nocãrõ cañuũ caroaro cũ caátiere ñnarĩ bero, Dios cũ caãnajẽ cutiere marĩ camasĩparore bairo ï Jesucristo jũgori.

El vivir por la fe

⁷ Bairi atie Dios nocãrõ cũ catutuarijere jãã camasĩnucũrĩjẽ pũame, cawapacutie netõjãñurõ jããrẽ cañurĩjẽ niña. Bairo tiere masĩrĩ aperã camasãrẽ na jãã quetibũjnetõnucũña. Bairo caquetibũjũrã nimirãcũã, ati rupau pũamerã catutuaenarẽ bairo caãna jãã ãniña, rĩru cawatiasiparure bairo yua. Bairo jãã cabaiãnierẽ ñnarĩ nipetiro camasã, “Na catutuarije jũgori mee, Dios cũ catutuarije jũgori roque tore bairo quetibũjũ masĩñama,” jãã ï masĩnucũñama. ⁸ Ati yepapure ãna, roro popiye jãã bainucũña. Bairo cabairã nimirãcũã, “¿dope bairo marĩ bairãti?” di rũmu ñno jãã ï tũgoñaetinucũña. Tunu bairoa roro popiye jãã cabairije mena tũgoña yapapuamirãcũã, di rũmu jãã quetibũjũ jããnetinucũña. ⁹ Roro popiye jãã tãmno joroque jãã átiepenucũñama. Bairo roro na caãna jãã caãniamiatacũãrẽ, Dios pũame di rũmu ñno jãã aweyoetinucũñami. Jããrẽ capajĩãmasĩrã nimirãcũã, jãã yeri pũamerẽ dope átiyasomasĩẽtĩñama. ¹⁰ Bairi noo jãã caãnucũrĩpau cãrõ jãã cũã Jesucristo roro na cũ caátiecogaricarorea bairo roro cayasicoaparãrẽ jãã ãnicotenucũña jãã wapana jũgori. Bairo Jesucristo cũ cabairiquere bairo jãã cũã roro popiye tãmnomirãcũã, caroaro cũ caãnajẽ cutie macããjẽ cũãrẽ jãã áti ñnomasĩnucũña camasãrẽ. ¹¹ Tunu bairoa jãã nipetiro, tocãnacã rũmua capajĩãecoparãrẽ bairo jeto jãã ãninucũña, Jesucristo yarã ãnirĩ. Bairo cabairã nimirãcũã, caroaro Jesucristo cũ catutuarijere camasãrẽ caátĩ ñnoparã jãã ãniña ati rupau cayasipa rupau mena. ¹² Tore bairo jãã pũame Jesucristo yaye quetire quetibũjũrã, roro jãã tãmnonucũña. Bairo jãã cabaimiatacũãrẽ, jãã caquetibũjũrije jũgori mujãã pũame yeri capetietiere cacũgoparã majũ mujãã ãniña.

¹³ Bairi Dios jããrẽ cũ cacotemasĩnucũrĩjẽrẽ tũgoñatutuari uwiricarõ mano jãã quetibũjũnucũña cũ yaye quetire. Torea bairo ï woatuyupa Dios ya tutipũ cũãrẽ: “Dios mena tũgoñatutuari cũ yaye quetire uwiricarõ mano camasãrẽ na yũ quetibũjũnucũña,” ï woatuyupi. ¹⁴ Bairi cariape merẽ marĩ masĩña: Dios pũame, Jesucristo cũ cariaacoamiatacũãrẽ cũ catitunuo joroque cũ caátatorea bairo jãã cũãrẽ jãã catiogũmi. Bairo jãã catori bero mujãã jĩcãrõã marĩ neãgũmi cũ caãno ãmũrecóopũ yua. ¹⁵ Nipetiro popiye jãã catãmnorĩjẽ bainucũña, caroaro mujãã canetõmasĩpeere ïrõ. Bairo mujãã mena macããna aperã nemojãñurõ Cristore catũgõsarã na caãninemoata, nemojãñurõ Dios cũãrẽ cũ na cabasapeopee cũã nigaro, nocãrõ marĩ mena cañuũ cũ caãno jũgori.

¹⁶ Bairi popiye baimirãcũã, jãã pũame cayerituaenarẽ bairo jãã tũgoña yapapuaetinucũña. Ati rupau mena tocãnacã rũmua cabucua jũgoyecũna nimirãcũã, jãã yeri jãã catũgoñarĩjẽ pũame nemojãñurõ jõpũame cawãma yeri majũ cacũgorã jãã ãnijũgoyecutinucũña. ¹⁷ Bairopua atie, ati yepapũ ãna roro popiye jãã catãmnonucũrĩjẽ capetipee niña. Bairi ñe mee niña jããrẽ. Bairo popiye baimirãcũã, cabero netõjãñurõ caroa capetietipeere cacũgoparã majũ jãã ãniña. ¹⁸ Bairo cabairo jũgori butioro majũ ati yepa macããjẽ caãnierẽ jãã ïroaetinucũña. Bairi ãme marĩ caĩñaetinucũrĩjẽ ãmũrecóo macããjẽ Dios marĩ cũ cajopee pũamerẽ jãã ïroanucũña. Ati yepa macããjẽ capetipee majũ niña. ãmũrecóopũ macããjẽ roque tocãnacã rũmua caãnicõãninucũpee majũ niña.

5

¹ Bairi marĩ rupau pũame ati yepa macãã wiire bairo niña. Ti wii caboarorea bairo caboapa rupau majũ niña. Bairo marĩ rupau caboamiatacũãrẽ, Dios pũame roque caroa rupau majũ marĩ quĩenogũmi ãmũrecóopũ. Ti rupau pũame di rũmu ñno caboieti rupau, capetieti rupau majũ nigaro. Camasã na caáta rupau mee nigaro. Tiere merẽ caroaro marĩ masĩcõãña. ² Bairi marĩ pũame ati rupau mena ãna, marĩ jutinucũña. ¡Tame! Merẽ ãmea ãmũrecóo macãã rupau marĩ ya rupau caãnipa rupapũ roquere marĩ ãnicõãgamiña. ³ Ti rupau cawãma rupau cũgo wasoari cawãma jutii cajãñawasoarãrẽ bairo marĩ ãnigarã. Bairi carupau mánarẽ bairo marĩ ãmerĩgarã yua ãmũrecóopũre. ⁴ Bairi ati yepapũ ãna mai, marĩ yeri jĩnijãnucũña, roro cayapapuanucũrã ãnirĩ. Marĩ pũame marĩ rupapũre cajutiwe ecorãrẽ bairo marĩ ãnigaetiya. Torea bairo Dios marĩrẽ

cawāma rupau cū cajāawasoaro roquere marī boya. Bairo Dios marī cū caáto ati rupau cayasimiatacūārē, cawāma rupau pūame ānijūgogaro yua. ⁵ Dios pūame roque tore bairo marī cabaimasīpeere marī qūēnoyubojau átiyami ɯmɯrecóopɯre. Cūā, marī jowī cū Yeri Espiritu Santo cūārē, cawāma rupau mena marī cacaticōānipeere marī cacūgomasīparore bairo ī yua.

⁶ Bairi marī pūame Dios mena marī tūgoñatutuacōāniña. Ati rupau marī caānijūgori rupau mena āna, marī Quetiupau tɯpɯ caāmerārē bairo caāna marī āniña. ⁷ Āmerē mai, cū marī iñāetinucūña. Bairo cūrē cañnaena nimirācūā, cū mena marī tūgoñatutuacōāña. ⁸ Ati rupau marī pitigacɯpɯ, jicoquei marī Quetiupau tɯpɯ marī caānīparore bairo īrā. ⁹ Bairi tocānacāni jāñurīpna marī Quetiupau marīrē cū cañnauseanipeere marī bonucūña. Tore bairo marī boya, ati rupau marī cacūgori rūmɯ caāno, o cūtu ɯmɯrecóopɯ marī caāmatacūārē yua. ¹⁰ Marī nipetiro Jesucristo cū cañnabeseri rūmɯ caāno, ati yepapɯ āna tocānacā wāme marī caátajere, cūrē cañnabese ecomparā majū marī āniña. Ti rūmɯ caāno ati rupau mena āna, caroa wāme, o rori wāme marī caáta wāme cārō iñacōñarī, tie wapa marī wapa jogumi.

El mensaje de la paz

¹¹ Bairi, “Marī Quetiupau nipetiro camasā cū na canɯcūbɯgoro boya,” ī tūgoñarī, camasārē Cristo yaye quetire na masīō joroque jāā átijātiganucūña. Tore bairo caroaro cariape jāā catūgoñanucūrījērē Dios cūā masīcōāñami. Bairi mɯjāā cūā tiere mɯjāā camasīrō ñuña. ¹² Mɯjāārē tunu atore bairo jāā caquetibɯjuata, “Jāā majūā jāā caátiere iñarī mɯjāā cabasapeopee boya,” īrārē bairo mee jāā iña. Bairo pūame mɯjāā caátore borā jāā iña: Jāā caátianierē caroaro masīcōñarī, “Cariape quetibɯjuyama Pabljāā,” aperā ricaati caquetibɯjurārē na mɯjāā caquetibɯjumasīpee ũnierē borā jāā iña. Tore bairo átimasīētīmīrā, ricaati caquetibɯjurā pūame, “Cañurā niñama,” ĩnucūñama, camasārē na rupau bui macāājē jettore cañnarā nimirācūā. Camasā na yeri na catūgoñarījēpɯre masīētīmīrācūā, tore bairo ī bɯsɯnucūñama. ¹³ Na ũna jāārē, “Mecūrā baiyama,” jāā na caīmiatacūārē, jāā pūame Dios yaye macāājērē āna jāā átiya. Ape watoara caroaro cariape jāā caátiere mɯjāā cañnaata, caroaro mɯjāā caátianimasīpeere āna jāā átinucūña. ¹⁴ Jesucristo bɯtioro marīrē cū camairījērē tūgoñarī popiye baimirācūā, cū caborore bairo jāā átianajē cɯtinucūña. Jesucristo jīcāñā marī nipetiro popiye marī cabaibujoriquere marī riabojayupi. Bairi cū mena cariaricarārē bairo marī tuaya. Bairo cū cariabojariquere cariape jāā camasījūgoricapapɯina yua, tocānacā rūmɯ cū carotirore bairo jeto jāā átinucūña. ¹⁵ Marī carorije wapare netōgɯ, marī riabojayupi Jesús. Bairo tiere tūgoñarī marī majūā marī cabooro caáperiparā marī āniña. Marī Quetiupau marī carorije wapare riabojari bero cacatitunurīcū cū carotirore bairo jeto caátiparā marī āniña.

¹⁶ Bairi jāā pūame ati ɯmɯrecóo macāāna, aperā camasārē bui macāājē na rupaure na cañnabeserore bairo jāā áperinucūña. Mai, cajūgoyepɯre torea bairo yu tūgoñarīqūē cɯtimiwū. “Jesucristo, cabɯgoro macāācū ācūmi,” ñi tūgoñanucūmiwū yɯ cūā. Āmerē yua, bairo mee yu tūgoñaña. ¹⁷ Bairi ni jīcāñā ũcū Jesucristore catūgousajūgou ape yeri cacūgopɯ niñami. Roro cū caátinucūrīqūērē caátijānarīcɯpɯ niñami. Bairo roro cajūgoyepɯ cū caátianajērē pitiri bero, caroa macāājē jeto caátianinucūñā majū tuayami yua.

¹⁸ Atie nipetirije Dios marī cū cajuátie, marī cū caátibojarije niña. Cū pūame jīcā yeri pūnarē bairo cū mena marī ānio joroque marī ásupi Jesucristo marī Quetiupau jūgori. Tunu bairo nipetiro camasā cū mena jīcā yeri pūnaacɯnarē bairo na ānio joroque ī, cū yaye quetire jāā quetibɯjūnetōrotiwī. ¹⁹ Bairo pūame ĩgɯ ñiña: Dios pūame ati ɯmɯrecóo macāāna nipetirore Jesucristo mena na catūgoñatutuario jūgori cū mena jīcā yeri pūnaacɯnarē bairo na ānio joroque ácɯ baiyami. Camasā roro na caátinucūrījērē na netōbojagumi Dios, Jesús mena na catūgoñatutuata. Tie caroa quetire camasā na camasīparore bairo ī, jāā quetibɯjūnetōrotiwī. ²⁰ Bairi Jesucristo yaye quetire cabuerā, cū cacūrīcārā majū jāā āniña. Mɯjāārē Dios cū majūā cū caátitirijere, jāā jūgori

mujããrẽ tore bairo átirotiyami: Dios mena busuqũẽnoña. Cũ mena jĩcã yericunarẽ bairo ãnajẽcusa. ²¹ Cristo carorije caápei cũ caãnimiatacũãrẽ, marĩ carorije wapa cũ riao joroque ásupi Dios. Bairo cũ ásupi cũ macũrẽ, carorije wapa mánarẽ bairo marĩ cũ caĩñaparore bairo ĩ.

6

¹ Bairi yua, jãã pũame Dios yaye paariquere cajuátinemorãrẽ bairo caãna ãnirĩ mujããrẽ jãã ĩña: Dios nocãrõ caũũ ãnirĩ mujãã cũ cajuátianierẽ ĩñateeticõãña. ² Torea bairo ĩcũñupĩ Dios cũ ya tutipũ cũãrẽ:

“Yoaro mee yũre mũ cajẽnirĩjẽrẽ mũ yũ tũgobojaũũ.

Bairo mũ tũgobojari yua, camasãrẽ yũ canetõrĩ rũmũrẽ mũ yũ juátinemogu,” ĩ quetibũjũyupi cũ ya tutipũre.

Bairi ãmea ãno baiya Diore marĩ catũgõusamasĩpa rũmũ majũ. ¡Ãmea Dios marĩ carorije wapare cũ canetõrĩ rũmũ majũ ãno baiya!

³ Bairi jãã pũame noa ũnarẽ jĩcãni ũno roro jãã áti ĩñoetinucũña. Jãã paarique cawapa manie, cabũgoro macããjẽrẽ bairo to tuaeticõãto ĩrã, roro aperãrẽ jãã áti ĩñoetinucũña.

⁴ Bairo pũame roque jãã átinucũña: Nipetiro dise ũnie jãã caáti wãme cãrõ Dios paabojari majã jãã caãnierẽ jãã áti ĩñoãninucũña. Popiye tãmũomirãcũã, tũgoñaenarẽ bairo tiere caroaro mena jãã nũcãcõãnucũña. Tunu bairoa jããrẽ carũsarijere, jããrẽ roro na caátigarije cũãrẽ caroaro mena jãã tũgoñanetõcõãnucũña. ⁵ Tunu apeyera roro jãã na cabape eperije, roro preso jorica wiiripũ jãã na cacũeperije cũãrẽ jãã nũcãnetõcõãnucũña. Jããrẽ roro átigarã, aperã neñarĩ na caawajatuti epenucũrĩjẽ, apeye tutuaro jãã capaanucũrĩjẽ, popiye ñamii cũãrẽ jãã cawũgoa tãmũonucũrĩjẽ, jãã caaũatãmũonucũrĩjẽ, tie nipetirijere jãã nũcãnetõcõãnucũña. Tore bairo caroaro jãã canũcãmasĩrĩjẽ jũgori Diore paabojari majã jãã caãnierẽ jãã ĩñonucũña. ⁶ Torea bairo caroarã jãã yeri jãã caãnajẽ cutie, cariape macããjẽ queti caroaro jãã catũgomasĩrĩjẽ cũãrẽ camasãrẽ jãã áti ĩñoãninucũña. Tunu bairoa patowãcãrĩcãrõ mano caroaro yeri jõrõ caãna ãnirĩ camasãrẽ caroaro na jãã juátinemonucũña. Tunu bairo Espiritu Santo jãã mena cũ caãno jũgori caroaro cariape ĩtoricarõ mano camasãrẽ jãã camairĩjẽ jũgori nipetiro camasã masĩñama Dios yarã paabojari majã jãã caãnierẽ. ⁷ Tunu bairoa jãã caquetibũjũrije cariape macããjẽ quetire, Dios cũ catutuarije jãã mena caãno jũgori nipetiro camasã masĩñama Dios yarã paabojari majã jãã caãnierẽ. Bairi jãã pũame cariape ãnimasĩrĩ yua, wãtĩrẽ jãã canetõnucãpeere, o jãã camasatoye cutĩpee cũãrẽ jãã cũgonucũña. Tie, cariape ãnimasĩrĩqũẽ pũame jãã besure bairo caãnie majũ niña. Tie jũgori di rũmũ ũno jãã wapana roro jããrẽ na caátigaro jãã eñotamasĩnucũña. ⁸ Bairi camasã pũame ape rũmũrẽ jãã ĩroanucũñama. Ape rũmũ caãnorẽ butiro jãã ĩñatenucũñama. Ape rũmũ caãno caroaro busũnucũñama jãã caátianierẽ. Ape watoare roro busũpainucũñama jãã caátianierẽ. Ape rũmũrẽ caĩtopairãrẽ bairo jãã ĩñanucũñama, caroaro cariape jãã caquetibũjũmiatacũãrẽ. ⁹ Tunu bairoa caroaro jããrẽ camasĩrã nimirãcũã, ape majã na camasĩena ũnarẽ bairo jãã ĩñanucũñama. Cariacoanarẽ bairo tũgoñamirãcũã, jãã masacuti ãnijũgonucũña. Apeyera popiye jãã baio joroque átimirãcũã, jãã pajĩareetinucũñama bairãpũa. ¹⁰ Tunu bairoa yapapuarãrẽ bairo baumirãcũã, tocãnacã rũmũa jãã ũseanicõã ninucũña. Tunu apeyera cabopacarãrẽ bairo nimirãcũã, jãã caquetibũjũrije jũgori capããrã camasãrẽ cabopacaenarẽ bairo na ãnio joroque na jãã átinucũña. Tunu ñe ũnie cacũgoenarẽ bairo baumirãcũã, nipetiro jãã cũgocõãña jããrẽ carũsarijere.

¹¹ Yũ yarã Corinto macããna, cariape ĩtoricarõ mano jĩcãrõ tũni jãã cabairijere mujããrẽ jãã quetibũjũya. Jãã camasã cutiãnie nipetirijere mujãã masĩõ joroque jãã quetibũjũya.

¹² Jãã pũame mujãã mena ricaati wãme jãã tũgoñarĩqũẽ cũperinucũña. Mujãã pũame roque jããrẽ roro ricaati tũgoñarĩqũẽ ũnie mena jãã mujãã ĩña ãninucũña mujãã yeripũ mena. ¹³ Bairi mujããrẽ atore bairo yũ átirotiya, jĩcãũ capacũ cũ pũnaarẽ beyõũ, cũ caátirotirore bairo yua: Yũ mena caroaro tũgoñarĩqũẽcusa. Ricaati wãme yũre tũgoña

macãētĩcõãña. Yũ, mũjãã mena caroaro yũ catũgoñaũseanirõrẽ bairo mũjãã cũã caroaro tũgoñarĩqũẽcusa yũ menarẽ.

Somos templo del Dios viviente

¹⁴ Jesucristo yaye quetire catũgousaena mena añijesoeticõãña. Dope bairo caroa, carorije mena jĩcãrõ ãnimasĩetĩña. Tunu bairo cabusurije cũã busumirõcũã, canaitĩarĩjẽ mena jĩcãrõ ãmerĩnucũña. ¹⁵ Torea bairo Jesucristo wãtĩ mena jĩcãrõ tũnia na caãmeo ỹseanipee maniña. Bairi apei Jesucristore catũgousau cũã apei catũgousaecũ mena caroaro jĩcãrõ ãnimasĩetĩña. ¹⁶ Tunu bairoa apeyera ñe ùnie jũgori Dios ya wii ñubuerica wii pũame aperã na jũgũẽãrẽ na cañubuerije macããjẽ mena jĩcãrõ ãnijosomasĩetĩña. Marĩã, Dios, cacati majũ ya wiire bairo caãna majũ marĩ ãniña. Cũ majũ cũã atore bairo ñũpĩ marĩ mena cũ caãnipeere:

“ ‘Na mena ãcũ, na watoapũ yũ ãniñesẽãgũ ti yeparũre.

Yũa, na pacũ Dios majũ yũ ãnigũ.

Bairi na pũame yũ ya poa macããna majũ nigarãma jĩcã macãrẽ bairo yua,’ ñũpĩ Dios.

¹⁷ Tunu apeyera bairi atore bairo ñnemoñami marĩ Quetiupã: ‘Carorã watoare ãmerĩcõãña.

Na watoare tocãrõã witiweyocõãña.

Tunu bairoa carorije ùnie cañuetie cũãrẽ peeto ùno ápericõãña.

Bairo mũjãã caáto roque yua, yũ yarã majũ mũjãã yũ átigũ.

¹⁸ Bairo mũjãã átiri, yũ pũame mũjãã pacũ majũ yũ ãnigũ.

Mũjãã pũame yũ pũnaa caũmũa, carõmia cũã, yũ pũnaa majũ mũjãã ãnigarã yua,’

ĩ quetibũjũyami marĩ Quetiupã nocãrõ catutuaũ majũ yua,” ï woatuyupa Dios cũ caĩrĩqũẽrẽ cũ ya tutipũ.

7

¹ Bairi yũ yarã, yũ camairã, atie mũjããrẽ yũ caquetibũjũrije pũame tirũmũpũa Dios caroaro marĩ cũ caátiga jũgoyeticũrĩqũẽ majũ niña. Tore bairo cabairo jũgori marĩ pũame, roro marĩ baio joroque caátiere caátiecoeticõã ninucũparã marĩ ãniña. Marĩ yerire caroaro ỹguerĩ manorẽ bairo cacũgoparã marĩ ãniña. Marĩ rupã cũãrẽ torea bairo cacũgoparã marĩ ãniña. Diore cũ tũgousari, ñe ùnie wapa mãna caroarã majũ cũ caĩñajoro caãniparã marĩ ãniña.

La conversión de los corintios

² Jãã mena asiaeticõãña. ¡Mũjãã yeripũ jããrẽ bootũgoñaña! Jãã pũame noa ùna mena roro na jãã ãmerĩnucũwũ. Tunu bairoa noa ùnarẽ roro jãã áperinucũwũ. Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ mũjãã mena macããcũrẽ jãã ãtoñesẽãẽpũ. ³ Atiere yũ caĩbusuata, mũjããrẽ roro busũpaicoteĩ mee ñiña. Merẽ bairina mũjããrẽ cajũgoyepũ ñi quetibũjũwũ: Mũjãã, yũ mena jĩcã yericũnarẽ bairo caãna mũjãã ãniña. Catĩãna, jĩcã poa marĩ ãniña. Marĩ cariaro beropũ cũãrẽ, jĩcã poa marĩ ãnigarã. ⁴ Bairi caroaro cariape mena mũjãã yũ quetibũjũya, mũjããrẽ caroaro camasĩ ãnirĩ. Tunu bairoa caroaro mũjãã caátĩãnierẽ masĩrĩ butioro majũ yũ tũgoña ỹseaniña mũjãã mena yua. Popiye yũ cabairije watoa to ãniamiatacũãrẽ, yũ yeri ñũña. Bairo caroaro yeri ñũrĩ yua, mũjãã mena paio yũ tũgoña ỹseaniña.

⁵ Ato Macedonia yeparũ jãã caetaricarõ beropũina mai, di rũmũ jãã yeri jãẽtĩma-jũcõãña. Popiye jãã cabainucũrĩjẽ tocãnacãũpũa nicõã cotenucũña jããrẽ. Tie jũgori roro tãmũonucũrĩ yua, butioro jãã yeri uwitũgoñarĩqũẽ mena jãã ãninucũwũ. ⁶ Tore bairo jãã cabaimiatacũãrẽ, aperã cayapapuarãrẽ na tũgoñatutuawẽpũõ joroque caãcũ, Dios pũame jãã tũgoñawẽpũõ joroque jãã ámi marĩ yũ Tito cũ caetarije jũgori yua. ⁷ Bairãpũa cũ caetarije jũgori jeto meerẽ ñnarĩ, jãã yeri tũgoñawẽpũwũ. Cũ cũã caroaro mũjãã caátĩãnierẽ ñnarĩ, nocãrõ mũjãã mena cũ catũgoñaũseanirĩjẽrẽ ñnarĩ, jãã cũã jãã yeri tũgoña ỹseaniwũ. Bairi cũ pũame jããrẽ butioro mũjãã caĩñagarije queti cũãrẽ jãã quetibũjũwĩ Tito. Tunu bairoa roro popiye mũjãã jũgori yũ cabairijere tũgori, butioro mũjãã catũgoña yapapuarije cũãrẽ jãã quetibũjũwĩ. Tie nipetirije quetire tũgori roque yua, nemojãñurõ yũ tũgoña ỹseaninucũña.

⁸ Cajūgoyeru mujāā yu cawoajorica carta jūgori mujāā yapapuaio joroque mujāā yu ápu mai. Bairo mujāā baio joroque átomicūā, yu pñame āmerē yu yapapuaetinućūña. Bairua, cajūgoyeru ti cartare yu cawoaturi rūmūrē butiuro yu tūgoña yapapuawu. Bairopua, yoaroaca mee mujāā yapapuaio joroque ásupa yu carta pñame yua. ⁹ Bairi āmerē yu tūgoña useanijāñuña. Ti carta mujāārē yapapuaio joroque caátaje meerē yu useaniña bairopua. Yu cawoajoriquere tūgori yua, mujāā carorijere yapapua tūgoñarī, Dios pñamerē cū mujāā catūgousariquere masīrī, butiuro yu useaniña. Bairo cūrē cū tūgousari yua, popiye bai yapapuamirācūā, cū caborore bairo jeto mujāā átianinucūña. Bairo mujāā caátianierē iñarī, “Narē roro marī ápeyupa,” jāā ī tūgoña useaninucūña yua. ¹⁰ Jīcāū caūmūrē roro popiye cū tāmno joroque átimasīñami Dios, roro cū caátinucūrījērē cū capitimasīparore bairo ī. Bairo cū cayeri wasoata, qūñña jesoyami Dios. Bairo roro cū caátiere cū capitiro iñarī yua, Dios cū netōgūmi roro cū cabaibujiopeere. Yasiricaropu áperīgami. Bairi dope bairo pñame ī yapapua masīā mano yua. Cabaimiatacūārē, ni ūcū roro popiye cū yaye wapa baiyapapuamicūā, Dios mena cū cabusquēnoeticōāta, yasicoagūmi. ¹¹ Roro popiye mujāā tāmno joroque mujāā cū caátinucūrījērē mujāā canucānetōcōā nucūrījērē iñarī useaninucūñami mujāā mena Dios. ¡Popiye mujāā catūgoñayapuaru bero ape yeri mujāā tūgoñao joroque caátajere tūgoñañijate! Bairi mujāā yu caquetibujwajoriquere bueri bero, tie caīrōrē bairo nucūbugorique mena mujāā tūgoyupa. Tunu bairoa yu cūārē nucūbugorique mena caroaro yu mujāā tūgoēñotayupa aperā yure roro na caībujiopeere yua. Bairi yua roro mujāā caátinucūrījē mena tūgoña yapapuari yoaro mee tiere mujāā cūñupā carorijere. Bairo roro mujāā caátinucūrījē mena tūgoña uwiri, yu pñame mujāā mena yu caāno mujāā bootūgoñañupā. Bairo tūgoña uwiri, roro caācu mujāā mena macāacū cūārē mujāā cabeyogaetimirīcūrē yua tutuaro mena cū mujāā beyoyupa. Tore bairo mujāā caátipetimasīrījē jūgori yua, “Carorijere caboena niñama,” mujāā ī iñagarāma aperā camasā. ¹² Bairo mujāārē woajou, roro caátacure, bairi cū pacu roro caátiecoricu jeto meerē tūgoñarī yu woajowu. Mujāā cūārē tūgoñarī tore bairo yu quetibujwajoriquere. Dios cū caīñajoropu jāārē caroaro mujāā catūgousarijere mujāā masīō joroque ī, ti cartare mujāā yu woajowu. ¹³ Atie jāārē mujāā camaitūgoñarījērē queti tūgori bero, jāā yeri tūgoñatutuacōāña.

Bairāpua tie jūgori jeto meerē tūgori jāā yeri tūgoñatutuaya. Tito cūā, caroaro mena cū mujāā cabocáriquere cū causeanirījērē iñarī, jāā cūā butiuro jāā yeri tūgoña useaniña. Bairi mujāā pñame Titore cū yeri űuo joroque cū mujāā ásupa tunu. ¹⁴ Merē Tito mujāā tūpu cū caápáro jūgoyerua, “Caroaro mu bocágarāma Corinto macāāna,” cū űi quetibujwajoriquere. Bairi cū yu caīrīcārōrēā bairo caroaro mena cū mujāā bocáyupa Titore. Yu pñame cariape jeto tocānacānia űi busunucūña. Di rūmu űno mujāārē caītoure bairo űietinucūña. Bairi mujāā cabairijere Titore yu caīquetibujwajoriquere bairo cariape baiyupa. ¹⁵ Tunu bairoa cū pñame, cū mujāā caátajere tūgoñarī, mujāārē tūgoñamaijāñunucūñami, nocārō nucūbugorique mena cū bocári, cū caīrījērē mujāā catūgousariquere jūgori. ¹⁶ ¡Bairi caroaro mujāā caátijūgocōānipeere tūgoñarī, butiuro majū yu useaniña!

8

Generosidad en las ofrendas

¹ Bairi āmerē apeyera, yu yarā mujāārē jāā quetibujwajoriquere nocārō Dios cū camairījē jūgori űubueri majā Macedonia macāāna caroaro na caátianierē. ² Na pñame roro popiye majū wātī na cū caátieco rotimiatacūārē, caroaro useanirīquē mena tūgousacōā ninucūñama. Tunu bairoa cabopacarā majūrē bairo nimirācūā, cabopacaenarē bairo paio jīcārō tūni Diore na cajorijere jonucūñama. Aperārē na cacūgorije mena na juátinemonucūñama. ³ Yu cūā tore bairo na caátiere űiñanucūwū. Na cacūgoro cārō na cacūgorijere na jomasīnucūñama aperā cabopacarārē. Ape watoara na cacūgoro netōjāñurō na jonucūñama cabopacarārē. Na caboro, na caátimasīrō tore bairo átinucūñama aperārē. Bairi tiere yu masījāñuña. ⁴ Bairo caátimasīrā ānirī jāā cūārē

butiuro tie dinerore na cajuátie macããjêrê jáã cañebojaro bomiwã. Dios ya poa macããna Jerusalén macããnarê juátigarã, butiuro tiere jáã cañebojarore bomiwã. ⁵ Na puame jáã catũgoñarõ netõjãñurõ caroaro juátinemomasiwã. Cañijũgoro na majũ yerire cũ jorãrê bairo caroaro marĩ Quetiupaure cũ tũgoũsa añupã. To bero jáã cũãrê na cacũgorije mena jáã juátinemowã Dios cũ caátirotiore bairo caroaro jĩcãrõ tũni yua. ⁶ Bairi mujããtu cũãrê tie mujãã caroaro mena mujãã caneñorĩjê macããjêrê butiuro cũ jáã jerotijoya tunu Titore. Merê cajũgoyepũ mujãã watoare tie ùnie mujãã caneñorĩjêrê jejũgoyupi. ⁷ Mujãã roque nipetirijere netõjãñurõ aperã netõrõ caátimasĩrã mujãã añiña. Bairo caãna añirĩ aperã netõjãñurõ Jesucristo mena mujãã tũgoñatutuaya. Tunu aperã netõrõ camasĩrã añirĩ, aperã netõjãñurõ Dios yaye quetire mujãã quetibũjũnucũña. Tunu bairoa cotericarõ mano jĩcãrõ tũni carõa wãmerê mujãã átinucũña. Jáã cũãrê aperã netõjãñurõ jáã mujãã mainucũña. Bairo nipetirije caátĩãnimasĩrã añirĩ, netõjãñurõ Jerusalén macããna cabopacarãrê cajuátinemoparã majũ mujãã añiña.

⁸ Bairũa mujããrê rotiricarore bairo majũ, ĩ mee ñiña. Aperã, cabopacarãrê na cajuátimasĩrõ cãrõ, na cajuátĩ ñnonucũrĩjêrê mujãã quetibũjũgũ ñiña. Tiere masĩrĩ, mujãã cũã cariapea aperãrê mujãã camairĩjêrê mujãã áti ñnomasĩgarã aperã camasãrê. ⁹ Marĩ Quetiupaũ Jesucristo nocãrõ cañũũ añirĩ marĩ camasãrê cũ cabopaca ññarĩjêrê mujãã masĩña. Cũ puame nipetiro upaũ nimicũã, ati yeparũre ãcũ, cabopacaure bairo añinucũñupĩ, mujããrê netõgũ. Nipetirije marĩ cacũgoparore bairo ĩ, bairo baiyupi.

¹⁰ Yũ puame caroaro mujãã caátĩãnipeere boũ, atore bairo mujããrê yũ quetibũjũya. Ji cũmarũrê, “Cabopacarãrê na marĩ juátiroa,” ĩrĩqũẽ jeto meerê mujãã ápu. Yoaro cotericarõ mano caroaro jĩcãrõrê bairo tie dinerore mujãã jeneñoñupã. ¹¹ Bairo mujãã caátimasĩrõ cãrõ caãna añirĩ mujãã caátigajũgoricarorea bairo caroaro jĩcãrõ tũni átiyaparocõãña. Cañijũgoripaure caroaro useanĩrĩqũẽ mena mujãã caátijũgomasĩrĩcãrõrêã bairo átiyaparõya. ¹² Bairi ni jĩcãũ ùcũ cariapea cajogãũ cũ caãmata, cũ cajomasĩrõ cãrõ cũ joáto. Tore bairo cũ caátimasĩrĩjêrê Dios cariapea ññajesoyami. Bairi Dios puame cacũgoenarê ññamicũã, netõjãñurõ jẽnietinucũñami camasãrê. Na cajomasĩrõ cãrõ jeto jẽninucũñami apeye ùnie na cajopeere.

¹³ Mujãã puame cabopacarã Jerusalén macããnarê netõjãñurõ juátimirã, cabopacanetõrãrê bairo mujãã tuao joroque, ĩ mee ñiña. ¹⁴ Jĩcãrõrê bairo añajẽcusa ĩ, tore bairo ñi quetibũjũya. ãmerê mujãã cacũgorije ùnie mena na mujãã juátimasĩña. Cabero na cũã na cacũgorije ùnie mena mujããrê juátibujiorãma. Tore bairo mujãã caãmeo ápata, ñe ùnie rusaeto jĩcãrõ tũni mujãã cũgogarã mujããrê carusarijere. ¹⁵ Torea bairo ĩ quetibũjũya Dios yaye na cawoaturica tutipũ cũãrê: “Jĩcãũ capee cacũgoũ nimicũã, netõjãñurõ cũgoetigumi. Apei petoaca cacũgoũ cũãrê ñe cũ rusaetigarõ, petoaca cũ cacũgomiatãcũãrê,” ĩ woatuyupa.

Tito y sus compañeros

¹⁶ Caroaro mujãã cañnipeere boũ, butiuro yũ catũgoñanucũrõrêã bairo Tito cũã cũ tũgoñao joroque cũ ásupi Dios. Bairo tiere tũgoñarĩ, yũ puame, “Yũ mena mũ ñujãñuña,” cũ ñinucũña Diopũre. ¹⁷ Bairi cañnijũgoro Titore mujãã tũpũ yũ caárotiro, caroaro mena yũwĩ. Caroaro mujãã cañnipeere butiuro cabotũgoñãũ añirĩ ãmerê yua cũ majũã cũ caboro mujãã ññãũ áyami.

¹⁸ Tito mena apeire mujãã tũpũ cũ yũ joya. Cũ puame marĩ yaure bairo caãcũ, marĩrêã bairo catũgoũsaũ ñiñami. Cũrê nipetiro ñubueri majã caroaro cũ busũnucũñama, Jesucristo camasãrê cũ canetõrĩqũẽ quetire cũ cũã cũ caquetibũjũnetõnucũrĩjê jũgori. ¹⁹ Apeyera cũrê, ñubueri majã cũ besewã jããrê cabapacutiñesẽãpaure. Bairo dinero mujãã caneñorĩqũẽrê jáã cajeátó, cũ cũã jáã mena bapacutiãgumi. Bairo tie dinero neñorĩqũẽrê jeátĩ, marĩ yarã Jerusalén macããnarê jáã cabatorije jũgori marĩ Quetiupaure camasã cũ na basapeo joroque ána jáã átigarã. Tunu bairoa jáã bairo dinerore jorã, camasãrê tutuaro marĩ caãmeo juátigarijere na masĩõ joroque ána jáã átigarã. ²⁰ Jáã puame paio dinerore neñorĩ, jáã cajeátiere ññarĩ, butiuro mujãã cabũsupairo jáã boetiya. Bairi capããrã mena tie neñorĩqũẽrê jáã jeágaya. ²¹ Bairi tunu caroaro jĩcãrõ tũni jeto

jãá átimasĩnucũña. Bairãpũa marĩ Quetiupau cũ caĩñajoro jeto meerẽ tore bairo jãá átinucũña. Camasã cũã caroaro na caĩñaparore bairo írã, tore bairo jĩcãrõ tũni jãá átinucũña.

²² Na, yũ cajorã menarẽ apei cũãrẽ cũ yũ jonemoña marĩ yaure bairo caãcũrẽ. Cũ pũame cañũũ majũ niñami. Nipetiri wãme camasãrẽ cotericarõ mano cũ cajuátigarijere jãá áti ñnonucũñami. Æme roquere yua, caroaro mũjãã caátĩanie mena tũgoñatutuari netõjãñurõ mũjãã juátinmogayami. ²³ Bairi aperã ùna mũjããrẽ, “¿Noa cũ ãniñati Tito?” na caĩjẽniñaata, atore bairo na mũjãã ïwã: “Tito, Pablo bapa, cũ mena capaari majõcũ ñiñami. Jããrẽ cajuátinemoũ majũ niñami,” na mũjãã ï quetibũjũwa. Tunu bairoa marĩ yarã Tito mena cañnarẽ na cajẽniñatacũãrẽ, atore bairo na mũjãã ïwã: “Ænoa aperã pũamea, ñubueri majã na cajoricarã niñama. Na cũã marĩrẽã bairo Cristore caĩroari majã niñama,” na mũjãã ï quetibũjũwa. ²⁴ Bairi mũjãã pũame narẽ caroaro nũcũbũgorique mena na bocáya. Na ñroaya. Bairo na mũjãã caĩroarije quetire tũgorã, nipetiro ñubueri majã puari macããna pũame cariapea masĩgarãma mũjãã, Corinto macããna, caroaro mũjãã caátĩanierẽ jãá caquetibũjũgoriguere.

9

La colecta para los hermanos

¹ Marĩ yarã, marĩrẽ bairo Dios mena catũgoñatutuarãrẽ juátaje macããjẽ pũamerã, capee mũjãã yũ caquetibũjũwoatujopee mee niña bairopũa. ² Merẽ caroaro mũjãã, Acaya yepa macããna, mũjãã majũã aperãrẽ jĩcãrõ tũni mũjãã cajuátimasĩrĩjẽrẽ yũ masĩjãñũña. Bairi torea bairo cariape caroaro mũjãã cajuátiere na yũ quetibũjũnucũña ato Macedonia yepa macããna cũãrẽ. Ji cũmarũa mũjãã pũame cotericarõ mano aperãrẽ mũjãã juátigawũ. Bairo mũjãã caátimasĩrĩjẽrẽ tũgori, nipetiro jãñurĩpũa ato Macedonia yepa macããna cũã mũjãã caátorea bairo aperãrẽ juátinmogayama. ³ Tore bairo mũjããrẽ ï quetibũjũmicũã, marĩ yarãrẽ mũjãã tũpũ yũ joya, mũjãã cabairijere cariape yũ caĩmiatacũãrẽ ricaati to cabaietiparore bairo ï yua. Yũ caĩrõrẽã bairo cariape aperãrẽ na mũjãã juátiganucũña mũjãã caátimasĩrõ cãrõ. Tiere ato macããna na masĩáto ï, na yũ joya marĩ yarãrẽ. Bairo ïgũ ñiña: Caroaro jicoquei mũjãã cajopeere mũjãã qũẽnoyuwa, ïgũ ñiña. ⁴ Ape watoara ato Macedonia yepa macããna mena ácũ, mũjãã cajopeere qũẽnoyuena mũjãã cacotero mũjãã yũ eta tãmũogaetiya. Tore bairo mũjãã cabaieticõãta, bobooro jãã pũame jãã tãmũobujiorã, “Caroaro juátimasĩñama Corinto macããna,” mũjãã mena jãã caĩtũgoñatutuamiatacũãrẽ, tore bairo jĩcãrõ tũni mũjãã caápericõãta yua. Tunu bairoa mũjãã cũã bobooro mũjãã netõbujiorã, tore jĩcãrõ tũni mũjãã cajopeere neñorĩ mũjãã cacoteeticõãta, ato Macedonia yepa macããna na caĩñarõ yua. ⁵ Tore bairo cabaipeere tũgoñamasĩrĩ, “Marĩ yarã aperãrẽ na tũpũ cajopee ãno,” ïrĩ cañnijũgoro mũjãã tũpũ caĩñañesẽaparãrẽ na yũ jojũgoyetiya. Tunu bairoa na pũame topũ etarã, mũjãã canẽñopee carũsaata, mũjãã juneñorotibojagarãma, mũjãã caátigajũgoricarorea bairo yua. Tore bairo mũjãã majũã mũjãã canẽnomasĩrĩjẽ jũgori yua, caroaro cabopacarãrẽ na mũjãã cajuátimasĩrĩjẽrẽ mũjãã áti ñnogarã. Tore bairo mũjãã majũã mũjãã cajogarijere mũjãã cajogaeticõãta, aperã butioro na caĩrajũgoro jũgoripũ cajori majãrẽ bairo mũjãã tuabujiorã.

⁶ Cariape tũgoñañijate atie ïrĩqũẽrẽ: “Petoaca otere caotei petoaca rĩca jeyami; apei paio otere caotei paio rĩca jeyami.” ⁷ Bairi mũjãã yeripũ mũjãã cajopeere tũgoñapetiri bero, mũjãã cajomasĩrõ cãrõ jĩcãrõ tũni joya. Jogaetimirãcũã, mũjãã yeripũ roro tũgoñarĩ mũjãã cajoata, ñuẽtĩña. Dios pũame caroaro yeri ñurĩqũẽ mena marĩ cajogarijere marĩ cajoro caroaro ññaũseaninucũñami. ⁸ Cũ pũame tocãnacã wãmerũa caroare paio majũ mũjãã jomasĩñami. Bairo cũ cajoata, mũjãã pũame ñe ùnie rũsaricarõ mano caroaro mũjãã ãnimasĩgarã. Tunu bairoa tie mũjããrẽ cũ cajorije carũsarije ùnie mena tocãnacã wãme caroaro átajere mũjãã átimasĩgarã camasã cabopacarã mena. ⁹ Atore bairo Dios ya tutipũ cũãrẽ ï woatuyupa:

“Ni ùcũ, cañũũ ãnirĩ cabopacarãrẽ caroaro mena na joyami narẽ carũsarijere.

Bairo caroaro na cū caátianie di rūmū ūno petietigaro.

Tocānacā rūmua nicōā ninucūgaro,” ĩ quetibujuya Dios ya tutipure.

¹⁰ Dios pūame, ote, marī caote ugapeere cūñupī. Tunu bairoa ugarique cūārē nipetirijere marī jonucūñami. Cū pūame roque mujāā jogūmi nipetirije mujāā caotepeere. Tunu bairoa cūā, tie mujāā caoterije to putio joroque átigūmi. Bairo Dios cū caáto yua, mujāā pūame paio mujāā cūgogarā. Tie mena caroaro jīcārō tūni cabopacarārē na mujāā juátinemo masīgarā. ¹¹ Bairo Dios mujāā cū caáto jūgori, tocānacā wāme ñe ūnie rūsaricaro mano mujāā cūgogarā Dios cū cajorijere. Tie mena aperā cabopacarārē caroaro jīcārō tūni na mujāā juátimasīgarā yua. Tunu bairoa mujāā majū neñorī cabopacarārē mujāā cajorijere jāā cajeáto ĩñarā, na, marī yarā pūame Diore butioro cū basapeogarāma. “Jāā mena mū ñumajūcōāña,” qūīgarāma Diore. ¹² Mai, tie marī yarārē mujāā caneñojorije jāā cajeátie pūame, narē carūsarijere jāā cajeátie jeto mee niña. Caroaro na mujāā caátie jūgori Dios cūārē, “Jāā mena mū ñumajūcōāña,” na ĩbasapeo joroque ána mujāā átiya. ¹³ Bairo mujāā caáto, na pūame butioro cū basapeogarāma. Tore bairo na, cabopacarārē na mujāā cajuátie ĩñarī, masīgarāma caria caroa queti Cristo yayere mujāā catūgousarijere yua. Bairi na cūā Diore qūīroagarāma, nocārō caroaro narē na mujāā cajuátie jūgori. Tunu bairoa nipetiro aperā cabopacarā cūārē na mujāā cajuátie ĩnarī, butioro Diore qūīroagarāma. ¹⁴ Tunu apeyera na pūame caroaro tūgoñamairīquē mena butioro Diore mujāā jēniboja nucūgarāma. Dios nocārō cañuñ ānirī narē mujāā jūgori caroaro na cū caátie ĩñarī, na pūame butioro Diore cū basapeo nucūgarāma. ¹⁵ Dios marī mena ñumajūcōāñami. Nocārō cañuñ ānirī cū macūrē marī joyupī. ¡Tiere tūgoñarī ati risero mena dope bairo pūame paio netōjāñurō ĩ basapeo masīā maa!

10

La autoridad de Pablo como apóstol

¹ Yū, Pablo, Cristo caroaro mena cū cabeyorije, caroaro cū cañnamairījē mena mujāārē yū quetibujuya. Bairāpua, jīcārā yūre ĩnucūñama: “Ato marī watoarū ānesēā, marī uwire bairo tutuaro mena mee marī quetibujunucūñami. Bairo tutuaro mena mee quetibujumicūā, yoarorū ācū pūame, tutuaro netōrō marī quetibujū woajonucūñami,” ñi būsūnucūñama. ² Bairi mujāārē ñiña: To mujāā turū yū cañnañ etari rūmū caāno, yūre tore bairo roro cañbūjārārē tutuaro mena na yū quetibujū joroque yū na ápericōāto. ¡Yū tutimasīña, tame! Na pūame jāā būsūpairā, “Na majū na catūgoñarījē mena jūgori na caátianierē quetibujunucūñama,” jāā ĩ būsūjānucūñama. Jāārē na cabūsūpai jānaeticōāta, cotericarō mano tutuaro mena na yū tutigū. ³ Bairāpua, camasā ati rupau cacūgorā marī cañnierē marī masīña. Bairo marī cabaimiatacūārē, jāā pūame ati umūrecóo macāāna camasārē bairo jāā átianajē cūperiya. ⁴ Jāā catutuānie ati umūrecóo macāājē ūnie mee niña. Dios cū catutuarije mena jūgori roque carorije quetibujūriquere quetibujūnetōnucāo joroque jāā átimasīnucūña. Torea bairo roro na cabūsūpānucūrījē cūārē jāā quetibujūpomasīña. ⁵ Bairi jāā pūame Dios cū catutuarije jūgori tocānacā wāme ricaati aperā na cabue ēñotarije, Jesucristore na boetio joroque caátie jāā, cariape jāā quetibujūpomasīña camasārē. Bairo jāā caátimasīrījē mena camasā na majū na catūgoñarījē caroa wāme pūame tūgoñawasoari, Cristo cū caborore bairo na átianio joroque na jāā átimasīña. Bairo jāā caátimasīrō yua, na pūame cū, Cristore cū tūgoñsagarāma. ⁶ Bairi jāā pūame cotericarō mano nipetiro Cristore cabaibotiorārē popiye na baio joroque na jāā átimasīgarā. Mujāā pūame Jesucristore caroaro mujāā catūgousapetiro beropū, tore bairo na jāā popiye peyojānagarā.

⁷ Mujāā pūame yū cabaurije bui macāājē jetore mujāā ĩñapeonucūña. Yū yeri yū catūgoñatutuarije pūame roquere mujāā masīētīnucūña. Bairi ni jīcāñ ūcū cariapea, “Jesucristo yau yū āniña,” cañnucūñ cū caāmata, jāā, Jesucristo yarā jāā cañnie cūārē cū camasīpee niña. ⁸ Yū pūame jāā carotimasīrījē buipeororū jāārē mujāā cañroapeere quetibujumicūā, tie mena yū tūgoñaboboetiya. Marī Quetiurū pūame roque tore bairo

jãã carotimasĩpeere jãã jowĩ. Jesucristo mena mujãã yeripũ nemojãñurõ cũ mujãã catũgoñatutua nutuaparore bairo ĩ, tore bairo jãã roticũwĩ. Mujããrẽ jãã yapapuo reo joroque ĩ mee, tore jãã quetibũju roticũwĩ marĩ Quetiupau. ⁹ Bairi yũ pũame yũ cawoaquetibũjũjorije mena, “Corinto macã macããna na tũgoña uwiãto,” ĩ mee, tore bairo ñi quetibũju woajoya. ¹⁰ Aperã jĩcããrã yũ cawoajorijere ĩñarĩ, bairo ĩnucũñama: “Tutuario mena marĩrẽ quetibũju woatujomicũã, cũ majũ etau pũame, tutuario mena ni ũcũrẽ quetibũju masĩẽtĩñami. Tunu bairoa caroaro cariape caquetibũjuẽcũ niñami,” ñi busũpainucũñama. ¹¹ Tore bairo jããrẽ roro caĩbusũpairã atore bairo na camasĩrõ yũ boya: Yoaropũ añirĩ tutuario yũ caĩquetibũjũrorea bairo mujãã watoa ãcũ cũã, yũ caãtie mena tutuario mujãã yũ quetibũju masĩña. Tere na camasĩrõ yũ boya.

¹² Bairi jãã pũame jãã majũã jãã cabairijere ĩñacõñarĩ, o aperã na majũã na caãnierẽ caroaro na cabũsubotiorije mena na caĩrõrẽ bairo caĩbusũetiparã jãã ãniña. Na, aperã pũame catũgoñamasĩẽna niñama, tore bairo cabũsurã. Na pũame na majũã na caãtie mena busũrã, o aperã na caãtie mena ĩcõñarã, roro catũgoñamasĩẽna majũ ãna ĩñama. ¹³ Bairi jãã pũame roque tie ũnierẽ caãperiparã jãã ãniña. Tere jãã átirotietyami Dios. Cũ pũame jĩcãrõ tũni jãã caãtimasĩpeere cõñarĩcãrõrẽ bairo jãã átibojacũnucũñami. Bairi Dios pũame roque mujãã Corinto macããna tũpũ jãã quetibũjuñesẽã joroque jãã ámi. ¹⁴ Bairi jãã pũame mujããrẽ Cristo yaye caroa quetire caquetibũjujũgoricarã majũ jãã ãniña. Bairi mujããrẽ quetibũju ãna, jããrẽ Dios cũ caquetibũjũroticũrĩcãrõ netõjãñurõ ána mee jãã átiya. ¹⁵ Bairi jãã pũame aperã mujãã watoapũ na caquetibũjuriquere ĩñarĩ, “Jãã roque tere jãã quetibũjuwũ,” jãã ĩẽtĩnucũña. Jesucristo mena nemojãñurõ mujãã catũgoñatutuapeere borã, nemojãñurõ mujããrẽ jãã quetibũjugaya. Bairo bori, Dios jããrẽ cũ caquetibũjũroticũrĩcãrõrẽ bairo jĩcãrõ tũnia quetibũjurã jãã átiya. ¹⁶ Bairo mujããrẽ quetibũjũyaparori bero, mujãã jũgoye nocãrõ cayoaropũ macããna cũãrẽ caroa quetire quetibũjuñesẽãgarã jãã átiya. Bairãpũã aperã caquetibũjũri majã na caquetibũjuñesẽãrĩcã macãrĩpũ jãã quetibũjurápérigarã. “‘Aperã na capaariquere êmarã mujãã átiya,’ jããrẽ ĩ busũpairema,” ĩrã, to ũnopũ jãã ánucũgaya.

¹⁷ Tore bairo Dios yaye cũã ĩ quetibũjũya: “Ni jĩcãũ ũcũ, ‘Caroaro majũ yũ paamasĩña,’ cũ majũã cũ caãtimasĩrĩjẽ mena caĩnucũũ cũ caãmata, ‘Dios nocãrõ caroaro cũ camasĩrĩjẽ jũgori roque, caroaro yũ paamasĩña,’ cũ caĩpee pũame roque ñiña,” ĩ quetibũjũya Dios yaye busũrique. ¹⁸ Bairi ni jĩcãũ ũcũ cũ majũã cũ paariquere cũ caĩñajesoro netõjãñurõ wapacũtiya cũ paariquere Dios cũ caĩñajesorije pũame roque.

11

Pablo y los falsos apóstoles

¹ Bairi roro masacatiecũre bairo yũ caĩbusũnucũrĩjẽrẽ mujãã canũcãcõãmasĩrõ yũ boya! Dise wãme ũnie yũ caquetibũjũrije caãmata cũãrẽ, tere nũcãnetõcõãña. ² Mujããrẽ roro tũgoñau mee yũ baiya. Dios mujããrẽ ĩñamairĩ yũ cũ caquetibũjũrotirique jũgori mujããrẽ quetibũju yũ átiya. Dios mujããrẽ cũ caĩñamairõrẽã bairo yũ cũã butioro mujããrẽ yũ maiña. Bairo mujããrẽ mairĩ yũ pũame jĩcãũã, Jesucristo jetore cũ mujãã catũgousaro yũ boya. Bairo bori, mujããrẽ ñe ũnie cawapa cũgoena cañurã majũ cũ caĩñajoro mujãã baio joroque yũ átigaya, caroarã ñe ũnie cawapa cũgoena majũ Jesucristo tũpũre mujãã caetamasĩparore bairo ĩ. ³ Bairũã, aperã mujããrẽ na caĩtopee ũnierẽ yũ tũgoña uwijãñuña. Wãtĩ, cũ caĩtopairije mena Evare cũ caĩtoricarorea bairo mujãã cũã aperãrẽ mujãã caĩtoecopee ũnierẽ yũ tũgoña uwijãñuña. Bairo mujããrẽ na caĩtoata yua, mujãã pũame Jesucristore caboñarẽ bairo caroaro nũcũbũgorique mena jĩcãrõ tũni cũ mujãã ĩroaetibũjorã. ⁴ Bairi noa ũna mujããrẽ jãã caquetibũjujũgoricũ Jesucristo yaye queti meerẽ caquetibũjurã cũãrẽ caroaro mena na mujãã tũgousaganucũña. Tunu bairoa jãã caquetibũjuricarõ bero, Espĩritu Santo majũrẽ mujãã yeripũ cabocãnerĩcãrã nimirãcũã, apeĩ espĩritu ũcũ cũãrẽ caroaro cũ mujãã ñeganucũña. Apeyera Dios yaye queti camasãrẽ cũ canetõrĩqũẽ quetire catũgousajũgoricarã nimirãcũã, ricaati quetibũjuriquere caquetibũjurã cũãrẽ na mujãã tũgousaganucũña. ⁵ Bairũã, mujãã

catūgousanucūrā ūna caītopairā, jāā, apóstolea majā netōrō caānitūgoñarā roca majū macāācūrē bairo yu tūgoñaētīña. ⁶ Yu pūame yu cabusurije mena caroaro caquetibujjā āmeomasīēcū yu ācū. Bairo caācū nimicūā, Dios yaye macāājērē masīrīqūē pūamerā yu masīnetōmajūcōāña. Tie yu camasīrījērē mujāā yu áti īñoāninucūña tocānacānia mujāā tūpūre. Noo jāā caátie wāme cārō mujāārē tiere jāā caāti īñorō mujāā īñanucūña.

⁷ Yu pūame mujāārē caroa queti Dios camasārē cū canetōrīqūē queti majūrē mujāā yu quetibujjūgown. Bairo tiere quetibujū ācū, mujāārē yu wapa jēnierū. ¿Ricaati wāme mujāārē roro ácuato, tore bairo wapa jēniecū mujāā yu quetibujjuyupari? Yu pūame bopacooro yu baiwū, mujāā pūame caroaro majū mujāā caānimasīpeere bou. ⁸ Ape poari caāna űubueri majā yūre dinero jowā, mujāārē yu cajuátimasīparore bairo īrā. Bairūa bairo yūre na cadīnero jorique jūgori narē dinero ēmaurē bairo yu árū. ⁹ Mujāā watoarū yu caquetibujjūñesēārī watoare, yūre carūsarije caānimitacūārē, di rūmū ūno jīcāū ūcūrē jūnurō yu jēni patowācōēpū. Marī yarā Macedonia yepa macāāna pūame roque yūre carūsarijere yu jowā. Bairi mujāārē jūnuū yu cajēni patowācōpeere yu nūcācōāwū. Bairūa bairo jeto yu nūcāmasīcōā ninucūgū. ¹⁰ Cristo nocārō caroaro carīape caquetibujū cū caānierē camasī ānirī cūrēā bairo yu cūā carīape mujāārē űiña: Di rūmū ūno mujāā Acaya yepa macāānarē yu dinero jēnipatowācōēcū. Tere tūgoñarī bwtioro yu yeri űiña. ¹¹ ¿Dopēī bairo mujāārē űi busucūti? ¿Mujāārē caīñamaiecū ānirī tore bairo űi busucūti? Bairo mee űiña. ¡Dios cūā caroaro masīñami nocārō mujāārē yu caīñamainucūrījērē!

¹² Mujāārē yu cabuerije wapare jēniecū, yu caquetibujjūgoricarorea bairo wapa jēniecū yu quetibujjūcōā ninucūgū. Aperā mujāārē na caquetibujjūrije wapa, wapa jēnirī caquetibujjūñesēānucūrā, “Pablōre bairo jāā cūā jāā paanucūña,” na caīmasīētīparore bairo ī, di rūmū ūno mujāā yu wapa jēnietigū. ¹³ Na pūame roque caītopairā, apóstolea majā mee űiñama, “Apóstolea majā majū jāā āniña,” caīrā nimirācūā. Bairo caīrā nimirācūā, na rupū bui jeto Jesucristo yarā apóstolea majārē bairo bautonucūñama. ¹⁴ Bairo na caátimasīnucūrījērē īñarī, baiūa yu tūgoña acuetiya. Ape watoara wātī cūā ūmūrecóo macāācū āngel bauriquere bairo bauriquecūti tomasīnucūñami. ¹⁵ Tore bairo wātī cūā cū cabaimasīrō jūgori, cū yarā caītopairā cūrē catūgousari majā pūame cūā caroare caāti majārē bairo baurique cūti tomasīnucūñama. ¡Bairārūa, na ūna jīcā rūmū caāno yasi acūagarāma, roro na caátiparije wapa jūgori yua!

Sufrimientos de Pablo como apóstol

¹⁶ Mujāārē yu caquetibujjūgoricarore bairo mujāārē űinemoña tunu: Ni jīcāū ūcū yūre, “Camecūrē bairo quetibujjūyami Pablo,” yu qūī tūgoñaeticōāto. Bairo camecūrē bairo yūre mujāā caītūgoñata, camecūrēā bairo yu caquetibujjūrijere yu tūgopeocōāña mai. Mujāā tūpū caāna quetibujjūri majā, na majūā na caátie mena netōnūcāgarā, netōjāñurō na caquetibujjūnucūrōrēā bairo peeto ūno yu cūārē yu quetibujjū roticōāña. ¹⁷ Bairopūa marī majū marī caátie mena marī caāmeo netōnūcāgarīje cañuetie űiña. Camecūrārē bairo quetibujjūrique űiña. Marī Quetiupū cū caīñajesoriye ūnie mee űiña. ¹⁸ Bairo cabaimiatacūārē, bairārūa capāārā ninucūñama na majūā na caátie mena netōnūcāgarā caquetibujjūpānucūrā. Bairi, jū cūā tore bairo yu quetibujjūgaya! ¹⁹ Mujāā pūame catūgoñamasīrārē bairo tūgoñamirācūā, jnopēīrā catūgoñamasīēna yaye queti pūamerē caroaro mena mujāā tūgousanucūñati, tame! ²⁰ Tunu bairoa roro rotirique mena narē caroaro na mujāā cajuátinemopeere na cabomiatacūārē, caroaro mena na mujāā tūgopeonucūña. Tunu bairoa mujāārē carotieperā, mujāārē caītori majā ūna cūārē na mujāā ēñotaetinucūña. Tunu aperā mujāārē cabūgoro macāānarē bairo caīñarerā, aperā mujāārē roro na cawasopana paepemiatacūārē, caroaro mena na mujāā tūgopeonucūña. ²¹ Mujāārē yu caīpeere bobotūgoñamicūā, atore bairo mujāā űiña: ¡Jāā pūame cayeritutuaena majūrē bairo tie ūnierē na caátore bairo jāā átiānājē cūperinucūñal!

Bairi aperā na majūā na caátie mena caquetibujjūnucūrā netōrō na caquetibujjūata, yu cūā netōjāñurō mujāā yu quetibujjū masīña. Bairūa camecūrē bairo yu caquetibujjūrije

cabaimiatacũārē, atore bairo mujãārē yu quetibujuyā: ²² Mujãā tũpũ caãna quetibujuri majã, “Jãã roque hebreo majã majũ jãã ãniãna,” ĩ botionucũñama na majũã na caquetibujuriye mena. Bairo na caĩata, yu cũã hebreo majã yaua yu ãniãna. Tunu bairoa, “Israelita majã Dios cũ cabesericarã jãã ãniãna,” na caĩata, yu cũã israelita majã yu majũã yu ãniãna. Tunu, “Abraham ãnacũ pãrãmerã majũ jãã ãniãna,” na caĩata, yu cũã cũ pãrãmi majũã yu ãniãna. ²³ Tunu bairoa, “Cristore paabojari majã jãã ãniãna,” na caĩatacũārē, yu roque na netõjãñurõ cũrē capaabojari majõcũ majũ yu ãniãna. Bairũa, atiere bairo yu caĩbũsuata, camecũrē bairo ñiãna. Yu pũame roque na netõjãñurõ Dios yayere yu paanucũñã. Na netõjãñurõ capee majũ popiye preso jorica wiipũ yu jo epenucũñama. Tunu bairo na netõjãñurõ capee majũ yu bape econucũwũ. Dios yaye macããjẽrē yu caquetibujuriye jũgori capee majũ yu pajĩã ecobujionucũwũ. ²⁴ Jĩcã wãmo cãnacãni majũ judío majã quetiuparã yu ñewã. Bairo yu ñerĩ yua, treinta y nueve cãnacãni majũ yu bape epenucũwã, yũre na cañenucũrõ cãnacãnia. ²⁵ Itiani cãnacãni majũ yucũ mena yu paepewã. Jĩcãni ãtã rupaa mena yu wẽjĩã rocabujiowã. Tunu bairoa itiani cãnacãni majũ cũmua capairicaru ãñesẽãũ, yu ruawũ. Bairo jĩcãni yu caruari rũmũ caãno yoaro, ãmũreco, ñami cũãrē yu baa pasawũ ria capairiya recomacã majũpũre. Yu riacoabujiwũ. ²⁶ Bairo aperoripũ caãnarē quetibujũ ñesẽãgũ, roro majũ yu tãmũonucũñã. Bairo ãñesẽãnucũũ, riyaa cauwioporũ cũãrē yu ãnucũwũ. Tunu bairo uwioro cajerutiri majã na capairorũ yu netõ ãnucũwũ. Yu yarã jĩcã yepa macããna judío majã nimirãcũã, yu wapanarē bairo caãna watoaru yu ãñesẽãnucũwũ. Tunu bairo aperã ape yepa macããna tũripũ cũãrē uwioro yu ãñesẽãnucũwũ. Tunu bairoa capaca macããpũ, camasã na camanorĩpũ cũãrē uwioro yu baiñesẽãwũ. Ria capairiya cũãrē uwioro yu baiñesẽãwũ. Tunu apeyera, “Jesucristore catũgousarã jãã ãniãna,” cabũgoroa caĩtopairã watoa cũãrē uwioro yu baiñesẽãnucũwũ, aperoripũ caãnarē quetibujũñesẽãgũ. ²⁷ Capee majũ popiye yu paanucũwũ. Apeyera roro popiye yu tãmũonucũwũ. Tunu capee majũ yu wũgoa tãmũonucũwũ yu paarique jũgori. Tunu bairoa capee majũ etigũ, o ugarique uagũ, popiye yu aua ñcãnucũwũ. Ape watoara capee jutii cacũgoecũ ãnirĩ roro boracooro yu yũsuaye tãmũonucũwũ.

²⁸ Atie mujãārē yu caquetibujuriye, apeye mujãārē yu caquetibujuetiataje mena popiye majũ tãmũonucũmicũã, tocãnacã rũmũa mujãã, o aperã Dios ya poari macããna cũãrē caroaro na caãnipeere boũ, bũtioro yu tũgoña patawacãnucũñã. ²⁹ Bairi ni jĩcãũ ãcũ mujãã mena macããcũ Jesucristo yaure cũ yaparua joroque aperã cũ na caápata, yu cũã cũ mena yu yaparua tũgoñanucũñã. Tunu bairo ni ãcũrē roro cũ átio joroque aperã cũ na caápata, yu cũã bũtioro majũ yu tũgoña asianucũñã. ³⁰ Yu pũame, “Aperã netõrõ caquetibujumasĩ yu ãniãna,” ĩrĩcãrõ ãnorẽã, catutuaecũ yu caãnierē bairo mujãã yu quetibujũ ĩnogũ. Botiorique mena tutuaro yu quetibujugaetiya mujãārē. ³¹ Dios, marĩ Quetiupau Jesucristo pacũ cũã masĩmajũcõãñami caroaro cariape yu caquetibujũnucũrĩjẽrē. Cũrẽã tocãnacã rũmũa cũ marĩ cabasapeoro ñũña. ³² Apeyera Damasco macãpũ yu caãno quetiupau rey Aretare cajuroti gobernador pũame yu ñerotimiñupĩ. Bairo yũre cañegau ãnirĩ, cũ ãmũa soldauare ti macã wĩtirica joperũ na coterotiyupi, yũre na ñeo joroque ĩ. ³³ Bairo yũre cũ cañerotirijere tũgori yua, aperã marĩ yarã pũame yu juãma. Ti macã ãñotaricarõ jũgoyepũ pii capairi pii mena yu jããrĩ, wii waru joperũ yu pitiyo ruiojowã. Tore bairo yu na caáto, yu rutimasĩwũ quetiupau gobernador yũre cañegaũre.

12

Visiones y revelaciones

¹ Ñe ãnie majũ marĩ átimasĩetĩña, marĩ majũã marĩ caãtiere marĩ caĩbũsuata. Bairo cabaimiatacũārē, yu pũame marĩ Quetiupau qũẽguerocarore bairo yu cũ caĩñorĩqũẽ, cũ yaye macããjẽrē yu cũ caãtibuo ĩñorĩqũẽ macããjẽ cũãrē mujãã yu quetibujugaya. ² Jĩcãũ caũmũrē ñiãwũ caroaro majũ Cristore jĩcãrõ tũni catũgousacõãninucũũrē. Cũ pũamerē itia ãmũrecóo tuti buipũ cũ neámĩ Cristo. Merē pũga wãmo peti rũpore baparcãnacã pẽnirõ cãnacã cũma majũ netõña cũrē cũ caneátato bero. Bairũa caroaro majũ yu

masiētīña: Ati rupau menaa, o cū yeri jetore rita neácú baibauwī. Dios roque cariape cū caátajere masīñami. ³⁻⁴ Baiṛua caroaro majū yu masīña: Cūrē Dios nocārō caroaro caāno cū tṛpu cū neámí. (Ati rupau menaa o cū yeri jetore rita neácú baibauwī.) Topu etaácu, cū pṛame bṛsuri cayasiorije, ni ūcūrē Dios cū bṛsurotietie ūnie bṛsuri que majūrē tūgoroyawī.

(Mai, Pablo pṛame versículos 2-4 apei cū cabairiquere ī quetibujumicūā, cabotiogaecu ānirī cū majūā cū cabairiquere quetibujugu ĩcūmi.)

⁵ Bairo yu roque tore bairo camasī ānirī caroaro netōrō tie mena jūgori yu baibotio ĩnobujioya ni ūcū camasocure. Bairo masīmicūā, baiṛua yu majūā yu camasīrjē mena tore bairo yu átibotiogetiya. Tie ūnie meerē, yu majūā yu cayeri tūgoñatutuaetie roquere torea bairo mujāā yu caátí ĩñoata, ĩucōābujioro. ⁶ Bairo netōjāñurō yu majūā yu caátiere, o yu caīrjērē quetibujumicūā, camecūrē bairo quetibuju mee yu baiya baiṛua. Cariapea quetibuju roque tore bairo ĩnucūmiña. Bairo caī nimicūā, baiṛua buipearo ni jīcā ūcū tie yu caáperie, o yu caīētīē jūgori yu cū caīroacotero yu boetiya. Caroaro yu caátíānucūrjērē ĩñabeseri roque yu cū caīroaro ĩñña.

⁷ Bairo marī Quetiupau yaye macāājē nocārō caroare yu cū caátibuio ĩñorīqūē mena jūgori yu cabaibotioetiparore bairo ī, wātī roro yu cū caátiere ēñotaemi Dios. Tie jūgori popiye pota marī rupaure caānorē bairo wātī roro yure cū caátiere ēñotaemi Dios. Tie jūgori popiye pota marī rupaure caānorē bairo wātī roro yure cū caátie ĩnucūña. ⁸ Bairo roro popiye yu cabaiānierē yu cū netōáto ī, itiani cānacāni majū Diore cū yu jēnimiwū. ⁹ Bairo itiani yu cajēnimiatacūārē, itianipua atore bairo ĩi quetibujuwī: “Mṛ caīrōrē bairo yu áperigu. Yu yarā popiye baimirācūā, narē yu mena na tūgoñatutuaao joroque na yu caátie jūgori, ĩpetiro camasārē yu catutuarijere nemojāñurō na ĩñomasīña,” ĩi quetibujuwī. Baiṛi popiye yu catāmṛorjērē tūgoñarī, tie mena yu tūgoña useanicōāña. Tie jūgori ĩpetiro camasārē Cristo yu cū catutuarije jorijere na yu áti ĩñomasīña. ¹⁰ Tunu bairoa atiere tūgoñarī yu useaniña: Catutuaecure bairo roro popiye yu cabairije, roro yure na caīawajatutinucūrjē, yure carṛsarije cūārē tūgoñarī yu useaniña. Apeyera Jesucristore yu catūgousarije jūgori yure na capajīāga ĩsesānucūrjē, tunu Jesucristo jūgori popiye capee wāme yu cabainucūrjērē tūgoñarī yu useaniña. Bairo roro popiye catutuaecure bairo majū tāmṛonucūā pṛame roque nemojāñurō Cristo jūgori catutuaure bairo majū yu tūgoñanucūña.

Preocupación de Pablo por la iglesia de Corinto

¹¹ Yu majūā camecūrē bairo ĩiētīña. Mujāā roque camecūrē bairo ĩio joroque yu mujāā ápu. Mujāā pṛame roque yu caátíānierē caroaro yure cabṛsuparā mujāā ānimiña. Bairo yure caroaro cabṛsuparā ĩmirācūā, bairo mujāā áperinucūña. Cabugoro macāācūrē bairo caācū nimicūā, baiṛua na, mujāā catūgousanucūrā, jāā apóstolea majā netōrō caānitūgoñarā roca macāācūrē bairo yu ānitūgoñaētīña. ¹² Bairo popiye tāmṛomicūā, mujāā tṛpu ācū, ĩpetiri wāme nocārō Dios cū catutuarije mena áti ĩñorīqūērē mujāā yu áti ĩñoānucūwū. Tore bairo caroaro yu caátimasīrjē jūgori cariapea Jesucristo yu apóstol majū yu caānierē mujāā masīō joroque yu áti ĩñomiwū. ¹³ Baiṛua jīcā wāme jeto aperā Jesucristore catūgousari majā poarire yu caátinucūrōrē bairo mujāā yu ápewu. Yure carṛsarije caānimitatacūārē, dī rṛmu ūno patowācōrō mujāārē yu jēnipatowācōērū. Tore bairo mujāārē yu cajēnietīē to cañueticōāta, jiere yu mujāā masiriyobojawa!

¹⁴ Mujāā tṛpu águ, merē qūēnojūgoyeti ācū yu átiya. Atie yu caápée mena itiani majū merē mujāā tṛpūre ĩññañesēāgu. Bairo ati watoare ácu cūā, mujāā apeye ūnierē cajēnipatowācōūrē bairo yu baietigu. Capacua pṛame na pūnaarē carṛsarijere na jomasīnucūñama. Na pūnaa pṛame mee na pacuare carṛsarijere na jonucūñama. Baiṛi yu pṛame mujāā yu pūnaarē bairo mujāā caānoi, dise ūnie mujāā cacūgorijere mujāā yu jēnipatowācōētīgu. Yure mujāā caīroapee pṛame jetore yu boya. ¹⁵ Baiṛua, dise yu cacūgorije caetatuaro cārō mujāārē yu juátinemoṛu. Yu majū rupau mena cūārē popiye yu tāmṛomasīña, mujāā pṛame caroaro mujāā caānimasīpeere bori. Bairo mujāārē

netōjāñurō yu camaimiatacūārē, mujāā p̄ame nemojāñurō yure camaiena majū mujāā tuanucūña.

¹⁶ Bairo mujāārē di rūmu ūno apeye ūnierē yu cajēnipato wācōetimiatacūārē, jīcāārā atore bairo ĩnucūñama: “Pablo masīrī, marīrē ĩtou átiyami. Di rūmu ūno caāno marī camasīēto yua, apeye ūnie marī cacūgorijere jemasīgumi,” ĩnucūñama. ¹⁷ Bairi, ¿mujāā t̄pu yu cajoricarā mujāārē ĩtori apeye ūnie mujāā cacūgorijere mujāā na ēmarī? Ni jīcāū ūcū mujāārē ĩtori mujāā yayerē ēmaesupi. ¹⁸ Yu p̄ame Titore mujāā t̄pu cū yu jowu. Cū mena apeī marī yau Jesucristore catūgousau cūārē cū yu jowu. Bairo mujāāt̄u yu cajoricu Tito topu ācū, ¿mujāārē qūitori? Mujāārē jīcāni ūno ĩtoetacumi. Jāā, cū mena p̄ugarāp̄ua jīcārō t̄ni jāā ānaje cūtiya. Jāā, p̄ugarāp̄ua jīcā yerire bairo jāā yeri cūtinucūña.

¹⁹ Ape watoara atore bairo p̄ame mujāā tūgoñabujiorā: “Caroaro jāārē na n̄cūbu-goáto ĩrā, tore bairo ĩrāma,” jāārē mujāā ĩ tūgoñarā. Bairo mee jāā baiya. Yu yarā, yu camairā, Dios cūā tore bairo bori, jāā caátigatūgoñarījērē masīcōāñami. Dios mena nemojāñurō mujāā catūgoñatutuapee p̄ame roquere bori, tore bairo mujāārē jāā quetib̄ju āninucūña. ²⁰ Mujāārē yu caññāñesēāñáti rūmu caāno, caroaro yu mujāā caāniyuro yu boya. “Ape watoara ricaati niyubujiorāma,” ĩ tūgoñarī, yu tūgoña uwiya. Carorije macāājē mena mujāā caāno mujāā yu eta tām̄ogaetiya. Atie ūnie carorije nibujioro mujāā watoare bairop̄ua: Āmeo tutirique, āmeo ĩña ūgorique, āmeo asiarique, aperā netōrō baitūgoñarīqūē, roro āmeo bus̄pairique, causaropu bus̄pairique, āmeo botiorique, caroaro jīcā yericūtiri ānimasīētājē cūā nibujioro. Tere tūgoñarī yu p̄ame yu tūgoña yapapuajāñuñā. Bairo mujāā caāmata, mujāā cūā butioro mujāā yapapuabujiorā, mujāārē yu catutipeere tūgoñarī yua. ²¹ Tunu bairoa ati watoa mujāārē yu caññāñesēāñáti rūmu caāno, roro mujāā caānie jūgori yu Quetiupau Dios p̄ame mujāā mena yu tūgoñaboboo joroque yu átibujioumi. Nocārō yoaro carorije macāājērē mujāā caátīāninucūrījērē tūgoñarī, butioro yapapuari yu otio joroque yu átibujioumi. Capāārā mujāā mena macāāna tocānacā wāme roro ati rupau mena átieperique ūnierē áti jānaet-ĩnucūñama. Tie nipetirijere tūgoñarī yu majūp̄ua butioro yu tūgoña yapapuajāñuñā.

13

Advertencias y saludos finales

¹ Atie mujāā yu caññāñesēāñápee mena merē itiani majū mujāā t̄p̄ure ñiña ñesēāágú. Dios ya tutip̄u bairo ĩ quetib̄ju woatuyupa: “P̄ugarā, o ĩtiarā ūna, apeī roro caátacure na cabus̄jārō ñuñā. Bairo na, ĩtiarā ūnap̄ua jīcārōrē bairo na cabus̄jāata, nipetiro catūgorā cūā na caīrōrē bairo átimasīñama,” ĩ quetib̄juyua Dios ya tutip̄u. ² Bairi mujāā t̄pu caāna carorijere caátanarē, o nipetiro to caāna cūārē āme ato mai cayoarop̄ua ācū, jīcāni bero tunu mujāārē ĩñau etanemou yu caquetib̄juricarorea bairo ñinemoña tunu: Ati watoa mujāārē tunu yu caññā ñesēānemou ápata, roro caátipairārē yu bopaca ĩnaecū yua. Roro popiye na baio joroque na yu átigu. ³ Mujāā p̄ame mai yure caria Jesucristo yu cū cajñátiere masīgarā, jīcā wāme áticōña macāārā mujāā átiya. Jan, toroque mujāāt̄u ācū, mujāārē yu áti ĩnogu cū catutuarijere. Cristo p̄ame catutuaecure bairo mujāā watoare ācūrē bairo bainucūñami. Bairo cabai nimicūā, nocārō cū catutuarijere mujāā áti ĩnomajūcōānucūñami yu jūgori mujāā t̄rip̄ure. ⁴ Bairāp̄ua, cariapea marī masīña catutuaecurea bairo yuc̄p̄āip̄u papuatuecori riariquere. Bairo papuatuecori cariaricu nimicūā, Dios cū camasīrījē jūgori cacatiricu majū ñiñami. Jāā cūā bairāp̄ua Jesucristorea bairo roro popiye jāā tām̄onucūña. Bairo popiye baimirācūā, Jesucristore capitiena ānirī jāā cūā cūrēā bairo jāā ānigarā Dios cū catutuarije jūgori, mujāārē juátinemogarā yua.

⁵ Bairi mujāā majūā caroaro mujāā caátīānierē tūgoña besemasīña. ¿Cariapea Jesucristo mena marī tūgoñatutuamiñati? mujāā caññāñesēāñamasīparore bairo ĩrā, caroaro tūgoña beseya mujāā caátiere. ¿Mujāā yerip̄u Jesucristo cū caānierē mujāā tūgoñamasīētīñati? Caññāñesēāñarē bairo cabugoroa, “Jesucristo yarā jāā āniña,” mujāā caññā roque, Jesucristo mujāā yerip̄u mácūmi. ⁶ Bairo ĩmicūā, bair̄ua yu p̄ame mujāā

mena yu tũgoñatutuacõãña. Bairi jããrẽ bairãpua cariapea Cristo yarã jãã cañnierẽ mujãã masĩcõãrã. ⁷ Bairi jãã puame mujããrẽ Diopure jãã jẽnibojanucũña, dise ùnie carorije macããjẽrẽ mujãã caáperiparore bairo írã. “Na netõrõ caroarã majũ jãã ãniña,” ïgarã mee, mujããrẽ tore bairo jãã átibojagarã. Caroa macããjẽ puame roque mujãã caátianiparore bairo írã, tore bairo jãã átigarã. “Cabugoroa quetibujurã átiyama,” camasã jãã na caĩmiatacũãrẽ, bairãpua tore bairo jãã átigarã. ⁸ Jãã puame dopẽĩrã cariape macããjẽrẽ ricaati puame jãã baibotomasĩẽtĩña. Cariape macããjẽ quetibujurique caĩrõrẽ bairo puame jeto roque jãã caátimasĩnucũpee niña. ⁹ Bairi jãã puame jããrẽ caĩñaterã cayeritutuaenarẽ bairo jãã na caĩmiatacũãrẽ, tũgoña useanirĩquẽ mena jãã ãnicõãnucũña. Mujããrẽ juátigarã, tie mena jãã puame popiye jãã catãmnonucũrĩjẽ jũgori nemojãñurõ Dios mena mujãã catũgoñatutuapeere tũgoñarĩ jãã useaninucũña. Bairi tocãnacã rũmua mujããrẽ Diopure jãã jẽnibojanucũgarã, caroaro mujãã caátianie ñe ùnie to carusaetiparore bairo írã. ¹⁰ Bairi ati carta mena mujãã yu quetibujũ woajoya, mujãã tũpu yu caĩñañesẽãũ áparõ jũgoye. Topu yu caetaparo jũgoye roro mujãã caátianierẽ mujãã majũã quẽnocõãña. Bairo mujãã caápata, yu puame topu etaũ, tutuaro mena mujãã yu quetibujuetigu. Marĩ Quetiupau puame roque tore bairo yu carotimasĩpeere yu jowĩ. Jesucristo mena mujãã yeripu nemojãñurõ cũ mujãã catũgoñatutuanutuaparore bairo ï, tore bairo yu roticũwĩ. Mujããrẽ yu yapapuo reo joroque ï mee, tore yu quetibujũ roticũwĩ marĩ Quetiupau.

¹¹ Yu yarã, mujããrẽ yu cawoajo yaparoparo jũgoye atore bairo mujãã ñiña: Caroaro useanirĩquẽ mena ãnajẽcusa. Caroaro átianajẽ puamerẽ átianimasĩña. Tocãnacãpua caroaro yeri ñurõ ãmeo átianajẽcusa. Tunu bairoa jĩcã yericunare bairo ãnajẽcusa. Marĩ Pacu Dios ãmeo mairĩquẽrẽ, bairi jĩcã yericutaje cũãrẽ cajõn mujãã mena cũ ãmarõ.

¹² Tunu bairoa caroaro nucũbugorique mena ãmeo bocári ãmeo jẽniña. ¹³ Marĩ yarã ato macããna Jesucristore catũgousarã nipetiro mujããrẽ ñuroti joyama.

¹⁴ Jesucristo marĩ Quetiupau caroare cũ jonemoáto mujãã nipetirore. Tunu bairo marĩ Pacu Dios nocãrõ marĩrẽ camai, bairi cũ Yeri Espiritu Santo cũã mujãã mena cũ ãnicõã ninucũáto.

Tocãrõã niña atie queti yu cawoaturije.

Carta de San Pablo a los GÁLATAS

Saludo

¹ Yũ, Pablo cawãmecũcũ, Jesucristo cũ caquetibũjũrotijõũ apóstol majũ yũ añiña. Camasã aperã ùna beseri na caquetibũjũrotijoricũ mee yũ añiña. Jesucristo, cũ pacũ Dios mena roque na caquetibũjũrotijoricũ majũ yũ añiña. Mai, Dios pũame cũ macũ Jesucristore cũ catioyupi, cariacoatacũ cũ cañimiatacũãrẽ. ² Bairi marĩ yarã Jesucristore catũgõũsarã yũ mena caña mena, mũjãã yũ woajoya, mũjãã Galacia yepa macããna ñubueri majãrẽ. ³ Bairi mai, marĩ Pacũ Dios, marĩ Quetiupau Jesucristo mena caroa yeri cõtajere mũjãã na jonemoáto. Caroaro yeri jõrõ añajẽ cõtaje cũãrẽ mũjãã na jonemoáto. ⁴ Mai, Jesucristo pũame yucũpãĩpũ uwiricaro mano riayupi marĩ carorije wapa. Tunu bairoa roro atĩ ãmũrecõo macããna marĩ caátĩãnie wapare netõõgũ riayupi. Tore bairo baiyupi, marĩ Pacũ Dios, Jesucristo pacũ cũ caboro jũgori yua. ⁵ Bairi yũ pũame tiere masĩrĩ, atore bairo ñi basapeoya: “¡Nocãrõ cañũ cũ añiñati marĩ Pacũ Dios! Tocãnacã rũmũ cañũ nicõã ninucũgũmi. Bairoa to baiáto,” ñiña yua.

No hay otro mensaje de salvación

⁶ ãmerẽ butiõro yũ tũgoña yapapuaya, Diore catũgõũsaricarã nimirãcũã, cũrẽ yoaro mee mũjãã cajãnarĩjẽ jũgori yua. Dios pũame Jesucristo jũgori mũjããrẽ maiwĩ. Bairo mũjããrẽ cũ camaimiatacũãrẽ, cũ yaye caroa queti camasãrẽ cũ canetõõrĩjẽ quetire jãnarĩ, apeye queti pũamerẽ mũjãã tũgõũsaya. Tiere masĩrĩ, butiõro yũ tũgoña yapapuaya. ⁷ Cariape majũrã, apeye quetibũjũrique camasã na canetõõpee ùnie maniña. Bairo cabaimiatacũãrẽ, aperã jĩcããrã mũjããrẽ quetibũjũ mawijiorã átiyama. Jesucristo yaye caroa quetire quetibũjũ mawijioyũpeogarã átinucũñama mũjããrẽ. ⁸ Bairi ni jĩcãũ ùcũ Dios camasãrẽ cũ canetõõrĩqũẽ caroa queti ùnie meerẽ cũ caquetibũjũata, peero caũpetietõpũ cũ ápáro. Yũ ùcũ, o ãmũrecõo macããcũ ángel ùcũ cũ caãmata cũãrẽ, popiye cũ baiáto, roro ricaati cũ caquetibũjũrije jũgori yua. ⁹ Merẽ cajũgoyepũ cũãrẽ tore bairo mũjããrẽ ñi quetibũjũwũ. Bairi ãmerẽ tunu mũjããrẽ yũ quetibũjũnemoña: Ni jĩcãũ ùcũ Dios camasãrẽ cũ canetõõrĩqũẽ caroa queti mũjãã catũgojũgorique ùnie meerẽ mũjãã cũ caquetibũjũata, peero caũpetietõpũ cũ ápáro.

¹⁰ Camasã, yũ caquetibũjũrijere na ññajesoáto ï mee, tiere yũ quetibũjũnucũña. Dios pũame roque yũ caátiere qũññajesoáto ï, mũjããrẽ yũ quetibũjũnucũña atie cũ yaye quetire. Camasã ricaati caquetibũjũrã mena caroaro tuagũ mee yũ átiãniña. ¡Narẽ tutuaro mena yũ caquetibũjũeticõãta, Jesucristo cũ caquetibũjũrotijoricũ mee yũ añibujioũ!

Cómo llegó Pablo a ser apóstol

¹¹ Yũ yarã, atiere masĩña mũjãã cũã: Caroa queti camasãrẽ Dios cũ canetõõrĩqũẽ quetire mũjãã yũ quetibũjũnucũña. Ati ãmũrecõo macããna camasã na catũgoñarĩjẽ mena na caĩquetibũjũrije ùnie meerẽ yũ quetibũjũnucũña. ¹² Ni jĩcãũ ùcũ camasõcũ yũ quetibũjũ rotijoemi. Tunu bairoa ni ùcũ camasõcũ yũ bueemi atie mũjãã yũ caquetibũjũrijere. Jesucristo pũame roque cũ majũpũa yũ masĩõwĩ nipetirije mũjãã yũ caquetibũjũrijere.

¹³ Bairãpũa, mũjãã tũgoricarã mai cajũgoyepũ judío majã na carotirore bairo ãcũ yũ caátajere. Tutuaro mena Dios ya poa macããnarẽ popiye na baio joroque na yũ átiũsanucũwũ. Bairo ácũ, Dios ya poa macããna na petio joroque yũ átigamiwũ. ¹⁴ Bairũa judío majã yayere yũ capaa añiwatoare merẽ aperã yũ yarã, yũ tũnii cabũtoa caña netõjãñũrõ camasĩ majũ yũ ãmũ. Mai, judío majã na carotirije pũame netõjãñũrõ yũ ñicũjãã ãnana na caátĩãnajẽrẽ yũ áticõã niganucũwũ. Tie quetibũjũrique jeto cañnicõãninucũrõ yũ bootũgoñanucũwũ. ¹⁵ Bairo cabai yũ cañimiatacũãrẽ, merẽ Dios

puame yu cabuiaparo jūgoyperna yu besecōāñupī. Bairo yu beseri yua, nocārō yure camai ānirī, cū yau yu ānio joroque yu āmi. Cū majū cū caborore bairo yu beseyupi. ¹⁶ Bairo yure camai ānirī yua, cū caborore bairo ácu, cū macū Jesucristore yu masiō joroque yu āmi. Bairo cū macūrē yu masiōrī yua, cū yaye caroa queti camasārē cū canetōrīqūē quetire yu quetibūju rotijowī judío majā caāmerārē. Bairo cabairipaure ni jīcāū ūcū camasocu mena jēniñarī yu masijūgoeru. ¹⁷ Tunu bairoa Jerusalēpu átí, yu jūgoye apóstolea majā caānijūgoricarā cūārē na yu jēniñaeru yu cabairijere. Bairo átiri mee, jicoquei yoworicaro mano Arabia yerapu yu acoáru. Cabero Damasco macāpu yu tunuetawu tunu.

¹⁸ Yoaro itia cūma beropu roque yua, Jerusalén macāpu yu áru. Bairo ti macā etañ, Pedrore cū yu masijūgowu. Cū mena yua puğa wāmo peti jīcā ruo petiro cānacā rūmu majū yu tuawu. ¹⁹ Bairo topu ācū, noa ūna aperā apóstolea majārē na yu bocáeru. Santiago, marī Quetiupau bai jetore cū yu bocáwu. ²⁰ Bairi cariape Dios cū cañajoro mājāārē ñiña: Atie mājā yu cawoajorije cabugoro macāājē mee ñiña. Cariape macāājē majū ñiña.

²¹ Tie bero yua, yu puame Siria, bairi Cilicia yepapu yu acoáru. ²² Mai, bairāpu marī yarā Cristore catūgousari poari, Judea yepa macāāna yu majūpūrā yu bocáema. ²³ Atore bairo na caīquetibūjuri je tore tūgonucūñupā: “Marīrē roro capajīāga usamirīcū āmerē yua tūgoñatutuarique caroa quetire camasārē na quetibūju átiupu. Ji yu teapure mai marīrē cayasioregamirīcū camasārē caroa quetire na quetibūju átiupu,” na caīquetibūjunucūrījē je tore tūgonucūñupā. ²⁴ Bairo yu cabairijere tūgori, bütioro Diopure cū basapeonucūñupā.

2

Los otros apóstoles aceptan a Pablo

¹ Cabero puğa wāmo peti ruore baparcānacā pēnirō cānacā cūma bero majūpu yu áru tunu Bernabé mena Jerusalén macāpu. Bairo ácu, yu mena cū yu pii áru marī yau Tito cūārē. ² Cabugoro mee yu áru ti macāpu. Dios puame roque topu yu árotiwī. Bairo to Jerusalēpu ācū yua, cabutoa camasīrā na caīroarā mena Jesucristo yarā jesaye jāā neñawū. Bairo na mena neñarī, na jāā quetibūjuwū nipetirije judío majā caāmerārē jāā caquetibūju ñesēānucūrījērē. Yu puame yu paarique yu caátaje, yu caátīānie cūā to yasieticōāto í, tore bairo nipetirije na yu quetibūjuwū. “Mu paarique ñumajūcōāña,” na caīparore bairo í, tore bairo na yu quetibūjuwū. ³ Mai, Tito yu mena caátācu puame griego majā yau āmi. Bairo griego majā yau cū caānimiatacūārē, judío majā caūmāārē na caātinucūrōrē bairo cū ápewā. Dios yau nigu, cū rupu macāātō ūnorē yisetaecoemi cabutoa camasīrārē. ⁴ Jīcāārā jāā yarā judío majā caītopairā puame yasioro átiri jāā caneñarōpu jāā mena neñañupā na cūā. Na puame to jāā cabusurijere catūgorutiri majārē bairo aná baiyupa. “Roro majū Jesucristo puame je tore cū tūgousarā átiyama Pabljāā,” í busujāmasīgarā, jāā caīrījērē tūgorutiraná baiyupa. Bairo jāā í busujārī yua, Moisés ānacū cū caātiroticūrīqūērē caátiecorā majū tunu jāā tuao joroque átigarā baimiñupā. ⁵ Bairo jāārē na caátigamiatacūārē, jāā puame peeto ūno na caīrījērē jāā tūgousaeru. Caroa queti Dios camasārē cū canetōrīqūē quetire caroaro mājāā catūgousacōāno bootūgoñarī, narē jāā rotiecoeru.

⁶ Bairāpu, cabutoa camasīrārē bairo caāna ape wāme yu caātinemopeere yu quetibūju masiōēma. Bairpu yu puame camasīrārē bairo na caānajē cutiere bütioro majū yu tūgoñāētiña. Dios puame bui macāājē marī caátīānierē cañabesei mee ñiñami. ⁷ Bairo ape wāme yu caātinemopeere yu quetibūju masiētīrī yua, cariapea Dios yu cū cabeseriquere tūgoñamasīwā. “Cariapea Dios, caroa queti camasārē cū canetōrīqūē quetire cū quetibūju rotijoyupi judío majā caāmerārē,” í tūgoñacōāwā. “Judío majārē Dios, Pedrore cū caquetibūju roticūrīcārōrēā bairo Pablo cūārē judío majā caāmerārē cū quetibūju roticūñupī Dios,” cariapea ñi tūgoñacōāwā yua. ⁸ Bairi cū, Dios, Pedrore judío

majārē caquetibujupau apóstol majū cacūrīcūna yu, Pablo cūārē judío majā caāmerārē caquetibujupau apóstol majū yu cūwī.

⁹ Bairo yu cabairo jūgori Santiago, Pedro, bairi Juan ñubueri majā quetiuparārē bairo caāna pñame yu paariquere merē masīwā. Bairo masīrī yua, “Dios pñame caroaro cū quetibujū masīō joroque cū ásupi Pablōre,” ī tūgoñawā. “Mu paarique ñumajūcōāña,” ñiwā yua. Bairo caīrā ānirī, “Jīcārōrēā bairo jāā paarique bapa mu āniña,” ñigarā yua, yu wāmo ñewā. Yu bapa Bernabé cūārē cū wāmo ñewā. Bairi yua jīcā yericūna, atore bairo jāā āmeo ī tuawu: “Mujāā pñame judío majā caāmerārē na mujāā quetibujugarā Dios yaye quetire. Jāā pñamea judío majārē caquetibujuparā jāā ānigarā,” jāā āmeo ī tuawu yua. ¹⁰ Bairāpñua, Pedrojāā atie jeto jāā caátipeere bowā: “Cabopacarārē caroaro majū na mujāā jñára,” jāā īcūwā. Merē yu pñamea na, cabopacarārē caroaro mena na cajātínemo āninucū yu āmu bairua.

Pablo reprende a Pedro en Antioquía

¹¹ Pedro Antioquíaru cū caátá watoare cū majūpñrea tutuaro cū yu tutirocajowu. Mai, cū pñame carorije marī yasio joroque caátie majūrē ácu baiwī. Bairi tutuaro cū majūpñrea cū yu quetibujūwu. ¹² Mai, atore bairo baiwī cūrē tore bairo cū ñio joroque: Pedro pñame caānijūgoro judío majā caāmerā mena ũga ruiwī. Bairo cū caugaāno yua, judío majā aperā, Santiago cū cajoátana etawā. Bairo na caetaro ñnarī yua, Pedro pñame na wāmu weyocoámí judío majā caāmerārē. Na mena ũga ruinemoemi yua. Cū pñame, “Marī rupau macāātōrē marī cayiseeticōāta, marī netōmasīēna,” caīquetibujūri majā na caetaro uwiri yua, na mena ũganemoemi. ¹³ Aperā judío majā catūgousari majā cūā roro cū caátie cūrēā bairo átigawā. “Na rupaure cayiseena mena marī caugaata, ñuña,” caīrā nimirācūā, na caīrōrē bairo ápewā. Na teejāñuwā. Roro majū Pedro cū caátijūgorije jūgori yua, tame, Bernabépu cūā na caátorea bairo na átiusawī.

¹⁴ Bairo roro majū, caroa queti Dios camasārē cū canetōrīqūē queti caquetibujūrore bairo na caátijātietore ñnarī yua, yu pñame atore bairo cū ñiwū, nipetiro caneñarā na catūgoro Pedrore: “Mu, judío majā yau nimicūā, judío majā yau meerē bairo judío majā caāmerā watoaru mu āniaru. Mu pñame bairo cabai nimicūā, ¿Dopēī judío majā caāmerārē, judío majārē bairo na ānio joroque bātioro na mu átirotigayati?” cū ñi tutiwu.

Los judíos y los no judíos alcanzan la salvación por fe

¹⁵ Mai, jāā pñame jicoqueipñua judío majārē bairo camasāwācārīcārā jāā āniña. Carorije caátīānipairā Diore camasiēna ũna caāna mee jāā āniña. ¹⁶ Bairo jāā cabaimiatacūārē, ni jīcāū ũcū Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cū caátie mena jūgori carorije cacūgoecure bairo tuamasīētīñami. Jesucristo jetore marī catūgousarije jūgori roque, tore bairo marī tuamasīña. Merē tiere marī masīcōāña. Bairi marī, Jesucristore catūgousajūgoricarā majū marī āniña, cū mena marī catūgoñatutuarije jūgori marī carorije wapare marī cū canetōbojaparore bairo īrā yua. Moisés ānacū cū caroticūrīqūē carotirore bairo marī caátie jūgori mee marī netōmasīña. Merē atiere marī masīña: Ni jīcāū ũcū Moisés ānacū cū caroticūrīqūē carotirore bairo cū caátie jūgori ñe ũnie cawapa cūgoecure bairo Dios cū caññajoro tuamasīētīñami.

¹⁷ Marī pñame, “Jesucristo mena marī catūgoñatutuarije mena jeto marī netōgarā,” marī ī tūgoñaña. Bairo ī tūgoñamirācūā, cabero yua, “Marī ñicūjāā na caroticūrīqūē marī caáticōānie jūgori roque marī netōgarā,” marī caītūgoñabócaata, “Jesucristo pñame carorije marī átijūgou átiyami, ígarā ato,” ¿marī ībujiocuti? ¡Baietiya! Jesucristo carorije marīrē caátijūgou mee niñami. ¹⁸ Torecu, yu pñame jīcā wāme dope caáperiere cūcōārī, apeye caroa macāājē pñamerē caáticōājūgoricu nimicūā, tunu tie yu caátijūgorique macāājē pñamerē yu caátinemoata, ñuētīña. Tore bairo yu caápata, yu yaye wapa pairo cabuicucu majū yu tuabujou. ¹⁹ Mai, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē yu caátijātīmasīētīē jūgori cayasicoatacure bairo caācū yu ānīmiwū. Amerē yua, tiere catūgousajānarīcū majū yu āniña. Bairo tūgousajānarī yua, Dios cū canetōpau, cū mena cacaticōāninucūpau yu tuaya. Jesucristo pñame roque merē yu carorijere netōgū,

yucupãĩpũ yũ riabojayupi. Bairi cũ mena yucupãĩpũ cariaricũre bairo yũ tuaya. ²⁰ Torecũ, yũ pũame yũ majũ rupau mena yũ átiãmerĩña ãmerẽ yua. Jesucristo yũpũre cũ caãno jũgori, cũ caborore bairo jeto caátĩninucũũ majũ yũ tuaya yua. Bairo caãcũ ãnirĩ ãme ati rupau mena ati yepapũre yũ caãno ũno mai, cũ, Dios macũ mena yũ catũgoñatutuarije mena jeto yũ ãnicõãña. Cũ pũame nocãrõ yũre camai ãnirĩ, cũ majũã yũ carorije wapare netõgũ, yucupãĩpũ pajĩãecori yũ riabojayupi. ²¹ Bairi nocãrõ Dios caũũ, yũ mena caroaro cũ caátiere boeticõã yũ baigaetiya. Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ tũgõũsari, tie carotirore bairo marĩ caátie jũgori marĩ carorije wapare canetõecoricarã marĩ caãmata, Jesucristo pũame cabũgoroa wapa mano yucupãĩpũ riabujoricũmi.

3

La ley o la fe

¹ ¡Gálata yepa macããna, mũjãã, catũgomasiẽna majũ mũjãã ãniña! ¿Noa mũjããrẽ tore bairo roro majũ mũjãã tũgoñamawijiao joroque mũjãã na áti? Mũjããrẽ quetibũju ñesẽãrã, caroaro jĩcãrõ tũni majũ mũjãã caĩñarõpũa Jesucristo yucupãĩpũ cũ cariariquere mũjããrẽ jãã quetibũjuwũjã ritaã. ² Bairi atie yũ cajẽniñarĩjẽ jetore cariapea yũ mũjãã caquetibũjuro yũ boya: ¿Mũjãã pũame Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ mũjãã catũgõũsarije jũgori Espĩritu Santo Dios Yeri majũrẽ mũjãã ñerĩ? Mũjãã baierpũ. Jesucristo yaye queti caroa queti jãã caquetibũjuriquere tũgõũsari bero roque, Espĩritu Santo Dios Yeri majũrẽ mũjãã cũgojũgowũ. ³ Yũ yarã, ¿nocãrõ catũgomasiẽna majũ mũjãã ãniñati? Dios Yeri Espĩritu Santore catũgõũsajũgoricarã majũ nimirãcũã, ¿dopẽĩrã ãmerẽ mũjãã majũã ati rupau mena mũjãã caátitutuarije mena Dios yaye macããjẽrẽ mũjãã átiãni jũgogayati? ⁴ Nocãrõ capee caroa mũjãã caátimasĩjũgomirĩqũẽ yua cabũgoro macããjẽ majũ ãñupã mũjããrẽ. Yũ pũamerã, tocãrõ majũ cabũgoro macããjẽ caãnipee mee ãñupã mũjããrẽ, ¡tame! ⁵ Dios roque cũ Yeri Espĩritu Santo majũrẽ mũjãã joyupi. Bairo mũjããrẽ jori, caroa cũ caátie ñnomasĩrĩjẽrẽ mũjãã watoapũre áti ññoñupĩ. Tore bairo cũ caápata, ¿dopẽĩ tore bairo cũ ásupari? “Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ caĩrõrẽ bairo nipetirije na átipeyocõãto,” ĩ mee, tore bairo ásupi. Caroa queti jãã caquetibũjuriquere caroaro mũjãã catũgõũsaparore bairo ĩ, tore bairo átinucũñami Dios.

⁶ Abraham ãnacũ pũame caroaro Dios mena cũ catũgoñatutuarije jũgori, ñe ũnie cawapa cũgoecũre bairo qũĩñañupĩ. ⁷ Bairo cabairo jũgori atiere mũjããrẽ masĩrotiya: Cariapea Abraham ãnacũrẽ bairo Diore catũgõũsarã, cũ pãrãmerãrẽ bairo caãna Dios mena jeto catũgoñatutuarã ninucũñama. ⁸ Merẽ bairopũa Dios cajũgoyepũa judĩo majã caãmerã cũãrẽ, cũ mena na catũgoñatutuarije jũgori ñe ũnie cawapa cũgoenarẽ bairo cũ caĩñapeere cũ ya tutipũ quetibũju cũweyocõãñupĩ. Atore bairo caroa quetire qũĩ quetibũju jũgoyeticũñañupĩ Dios marĩ ñicũ Abraham ãnacũrẽ: “Tocãnacãũpũa masapoari macããnarẽ mũrẽ bairo yũ mena na catũgoñatutuarije jũgori caroarã ñe ũnie cawapa cũgoena na ãnio joroque na yũ átiũ,” qũĩ quetibũju jũgoyetiyupi Dios Abrahãrẽ. ⁹ Bairi Jesucristo mena catũgoñatutuarã pũame Abraham ãnacũrẽ Dios caroare cũ cũ cajoricarorea bairo na cũã caroare cũ cajorã majũ niñama, Abraham ãnacũ Dios mena catũgoñatutuaricũrea bairo yua.

¹⁰ Bairi noa ũna Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ jetore tũgõũsari na carorije wapare na canetõgaata, cañuena carorije cawapa cũgorã majũ tuagarãma. Merẽ torea bairo ĩ quetibũjyua Dios ya tutipũ na cawoatucũrĩqũẽ cũã: “Ni ũcũ caroaro mena Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ caĩrõrẽ bairo jĩcã wãme rũsaricarõ mano cũ catũgõũsapetieticõãta, cañuecũ, carorije cawapa cũgõũ majũ tuagũmi,” ĩ quetibũjyupa.

¹¹ Bairo cabairoi, merẽ caroaro majũ mũjãã masĩrã: Ni jĩcãũ ũcũ roticũrĩqũẽ caĩrõrẽ bairo cũ caátie jũgori ñe ũnie carorije wapa cũgoecu tuamasĩẽtĩñami. Atorea bairo ĩ quetibũjyua Dios ya tutipũ cũãrẽ: “Carorije cawapa cũgoecũre bairo yũ caĩñau pũame yũ mena cũ catũgoñatutuarije jũgori nicõã ninucũgũmi,” ĩ woatuyupa Dios ya tutipũre.

¹² Moisés ãnacũ cũ caátiroticũrĩqũẽ pũame tore mee quetibũjyua. Atore bairo

puame roque i quetibujuya tie, Dios ya tutipɛ cūārē: “Ni jīcāũ ūcū roticūrīqūē carotirore bairo ñe ūnie rɛsaricarɛ mano caátipeyɛ netōmasīgumi. Dios tɛpɛ ānicōā ninucīgumi tocānacā rūmɛ. Tore bairo jīcārō tūni cū caátipeyɛoticōāta, carorije wapa cacūgɛɔɛ majū tuagumi Dios cū cañajoro.”

¹³ Cristo puame roque Moisés ānacū cū caroticūrīqūē jūgori nocārō paio marī carorije wapa marī cacūgomirīqūērē marī netōbojayupi. Cū puame carorije caāpei nimicūā, carorije caācure bairo yua roro majū marī yaye wapa jūgori marī riabojayupi. Atore bairo ñña Dios ya tutipɛ na cawoatucūrīqūē cūā: “Ni jīcāũ ūcū cañuecū majū caācū yucɛpāipɛ papuatuecori cū riaāto,” i quetibujuya ti tutipɛ.

¹⁴ Atore bairo baietayupa Dios, “Caroaro majū mɛ yɛ átigu,” Abrahārē cū cū caicūrīqūērē judío majā caāmerā cūā Cristo jūgori jīcārō na cacūgopetiparore bairo i yua. Tunu bairoa cū mena marī catūgoñatutuarije jūgori Espiritu Santo Dios marīrē cū cajogaricure nipetiro cū marī cūgomasiña marī yeripɛ yua.

La ley y la promesa

¹⁵ Yɛ yarā, āmerē camasā ati ɛmɛrecó macāāna na caāmeoátie ūnie mena ĩcōñarī, mājāā yɛ quetibujupa: Jīcāũ caūmɛ, “Atore bairo marī āmeo átiroa,” i, cū wāmerē jīcā pūrō ūnopɛ woatucōña peyocōāñami, aperā, “Tore bairo mee ñña,” na caīmasīētīparore bairo i yua. Tore bairo cū majūā cū caicūata, ni jīcāũ cū caátigarijere cū ěñotamasīētīñami. O tunu bairoa cū caātiataje carɛsaata, “Atore bairo puame boya,” ĩrī ape wāme ti pūrōpɛre woabuiepo masīētīñama. ¹⁶ Bairi āmerē yua marī masīña: Dios puame Abraham ānacūrē, “Caroaro majū mɛ yɛ átigu. Cabero torea bairo yɛ átigu mɛ pārāmi caānipɛ cūārē,” qūī cūñupī Dios. Mai, Dios ya tuti na cawoaturique puame, “capāārā mɛ pārāmerā,” i quetibujuetiya. Atore bairo puame jeto ñña: “Jīcāũ mɛ pārāmi cūārē caroaro yɛ átigu,” i quetibujuya. Bairo “mɛ pārāmi” cū caīrīcū puame Jesucristo ññami. Cūrēā ĩgu tore bairo ĩñupī Dios cū ya tutipɛre. ¹⁷ Atore bairo puame mājāā ĩgu ñña: Dios puame Abrahārē, “Cawāma wāme mɛ yɛ átigu,” qūī cūjūgoyupi. Bairo qūīáca, cū catutuarijere cū áti ĩñoñupī, “Yɛ caīrījērē yɛ wasoacɛ,” ĩgu yua. Bairo cū caátaje jūgori, Moisés ānacū cū caáticūrīqūē cuatro cientos treinta cūmarī beropɛ caānijūgorique nimirōcūā, Dios, “Caroaro mɛ yɛ átigu,” cū cū caicūrīqūērē yasiomasīētīña. Tunu bairoa Dios cū caījūgoyetiriquere cawapa manierē bairo to tuao joroque átimasīētīña. ¹⁸ Moisés ānacū cū caroticūrīqūē jūgori Dios caroaro marī cū caátipeere, cū caátigarique to caāmata, cabugoroa, “Caroaro mɛ yɛ átigu,” qūī cūbujoricumi Dios Abraham ānacūrē. Cariape majūrā Dios, “Mɛ yɛ jomajūcōāgɛ,” cū cū caīrīqūērē ñe ūnie wapa jēnirīcārō mano cū cajopeere i, bairo ĩñupī.

¹⁹ “Toroque, ¿dopēī cū cūñuparī Dios cū carotiriquere Moisés ānacū mena?” mājāā ĩ tūgoñabujiorā. Yɛra, caberopɛ tie rotiriquere cūñupī Dios, roro camasā na caátipainucūrījērē na catūgoñabóca masacatiparore bairo i. Tie roticūrīqūē puame Jesucristo Abraham ānacū pārāmi ati yepa cū caetari watoapɛ roti ānimasījānañupā. Apeyera Dios puame cū majū mee, cūtu macāāna ángelea majā jūgori roque roticūrīqūērē cū joyupi Moisés ānacūrē. Bairi Moisés ānacū puame camasārē na quetibujɛ netōñupī yua tie roticūrīqūērē. ²⁰ Jīcāũ cū caátipeere cū caicūrīqūē caāmata, apeiɛ cū cabɛsunemobojaro boetiya. Torea bairo Dios cū majūrɛa cū caátipeere quetibujuyupi Abrahārē. Aperāpūrē quetibujɛ netōrotijoesupi.

El propósito de la ley

²¹ Bairo bairi, ¿Moisés ānacū cū caroticūrīqūē puame Dios cū caátipeere ricaati to ānio joroque to átoati? ¿Bairo átimasīeto! Moisés ānacū cū caroticūrīqūē marī caticōā nio joroque to caátimasīata, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē bairo jeto átiri carorije wapa cacūgoena marī tuabujoricarā. ²² Bairāpɛa, Dios ya tutipɛ caīrō puamata, nipetiro carorije macāājērē caátieconucūrā jeto marī āniña. Bairo caāna nimirācūā, Jesucristore noa ūna na catūgɛɔsaata, Dios caroaro cū caátigariquere cacūgoparā majū ññama.

²³ Mai, Jesucristo, marí catũgoñatutuapau ati yeparu cũ caetaparo jũgoyere Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ jũgori roro majũ carorije macããjẽrẽ caátiecorã majũ marí tuamiwũ. Tore bairo roro marí átiãninucũwũ, Jesucristo cũ majũpua marĩrẽ cũ caãnajẽ cutiere marí cũ camasĩõparõ jũgoye mai. ²⁴ Ape wãme ĩcõñarĩ ĩricãrõ puamata, Moisés cũ caroticũrĩqũẽ puame marĩrẽ cabuejũgoũ cũ caquetibũjũjũgororea bairo marí carorije wapare marí masĩõ joroque marí ápu. Tore bairo marí baicõã ãmu, Jesucristo ati yeparu cũ caetaparo jũgoye mai. Bairo caãna marí caãnimiatacũãrẽ yua, ãmerẽ cũ mena marí catũgoñatutuarije jũgori ñe ũnie carorije cawapa mánarẽ bairo marí tuao joroque marí ámi.

²⁵ Bairo ãmerẽ yua, Jesucristo ati yeparu caatãcure cũ tũgousari, cũ mena catũgoñatutuarã majũ marí ãniña. Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ carotiecorã mee marí ãniña. Tie, marĩrẽ cabueire bairo carotijũgoro marí boetiya yua.

²⁶ Bairo ãmerẽ Jesucristo mena mujãã catũgoñatutuarije jũgori nipetiro Dios pũnaarẽ bairo caãna majũ mujãã ãniña. ²⁷ Tunu bairo Jesucristo wãme mena ĩrĩ, mujãã cabautiza rotirique jũgori cũ yarã cũ mena jĩcãrõrẽ bairo caãna majũ mujãã tuaya. Cũrẽã bairo jĩcã rupau caãna majũ mujãã tuaya yua. ²⁸ Bairo ñe ũnie majũ mee niña judío majã yau marí caãnie, o griego yau marí caãnie cũã. Paabojari majõcu, o caroaro caãnicõãũ marí caãnie cũã, ñe mee niña. Caũmu, carõmio cũã jĩcãrõ tũnia cũ mena marí tũgoñatutuamasĩña. Bairo yua Jesucristo mena jĩcãrõrẽ bairo tũgoñatutuari nipetiro cũ yarã, cũ mena jĩcãrõ caãna majũ mujãã tuacõãña, mujãã cũã yua. ²⁹ Bairo Jesucristo yarã majũ mujãã caãmata, Abraham ãnacũ pãrãmerã caãna majũ mujãã tuaya. Bairo cũ pãrãmerãrẽ bairo caãna ãnirĩ Dios caroaro cũrẽ cũ caátipeere cũ caĩcũjũgoyetiriquere mujãã cũã cacũgorã majũ mujãã tuaya yua.

4

¹ Atore bairo puame mujããrẽ ĩ quetibũjũgu ñiña: Jĩcãũ cawĩmau cũ pacu cũ cacũgomirĩqũẽrẽ cacũgousapau, mai cawĩmau ãcũ, dope bairo átimasĩẽtĩñami. Cũ pacu paabojari majõcu cũãrẽ dope bairo cũ botiomasiẽtĩñami. Cũ pacu paabojari majõcu caãcũ puame mai nipetirije cũ cacũgopeere caroaro ĩñaricanũgõcote masĩcõãñami. Bairo cũ paabojari majõcu cũ caĩñaricanũgõcotebojamiatacũãrẽ, cabũcu niácũpu roque yua, cariape majũrã nipetiro cũ pacu yaye caãnajẽ upau majũ catuapau niñami. ² Mai, cawĩmau cũ caãno, cũ paabojari majã puame caroaro cũ qũẽñonucũñama. Tunu bairoa dope bairo cũ caátigarije cũãrẽ na puame jeto cũ juátinemonucũñama. Tore bairo jeto cũ juátianinucũñama cũ pacu cũ cacũgoriquere cũ cacũgomasiãpa yũtea, cũ pacu cũ caĩcũrĩcã yũtea caetaparo jũgoye mai. ³ Bairo torea bairo baiwu marí cũãrẽ. Mai, marí puame cawĩmarãrẽ bairo ãna, ati mũmrecóo macããna na carotitutuarijere carotiecorã majũ marí ãmu. Bairoa niña, tore bairo ĩcõña quetibũjũgaata. ⁴ Bairo caãna marí caãnimiatacũãrẽ, Dios puame cũ cacõrĩcã yũtea caetaro, cũ macũ marĩrẽ canetõpaure ati yeparu cũ joyupi. Cũ puame jĩcãõ carõmio jũgori buiyupi ati yeparure. Bairo buiarĩ cũ cũã Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ caátiecorã majũrẽã bairo caãcũ buiyupi. ⁵ Marí, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ carotiecorãrẽ marí netõõgu, cũ cũã tiere carotiecorẽ bairo ati yeparure etayupi. Bairo cũ macũ marí cũ caátibojaro yua, cũ pacu Dios puame cũ pũnaarẽ bairo marí qũĩñao joroque ásupi Jesús. ⁶ Tunu bairoa Dios pũnaa majũ, merẽ marí caãnierẽ marí masĩõ joroque ĩ, cũ macũ yau Espiritu Santore marí yeripu marí jowĩ. Bairo cũ, Espiritu Santo marĩpũre cũ caãno jũgori, “jãã Pacu!” cũ marí ĩnucũña Diore. ⁷ Bairo cabairo jũgori, ãmerẽ yua marí puame Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ carotiecorã mee marí ãniña. Dios pũnaa majũ caãna roque marí ãniña. Bairo cũ pũnaa majũ marí caãnoi, Jesucristo jũgori nipetirije marí cũ cajogarije cũãrẽ cũ caborore bairo marí jogumi.

Pablo se preocupa por los creyentes

⁸ Mai, mujãã puame cajũgoyepũre Diore camasiẽna majũ mujãã ãñupã. Bairo Diore camasiẽna ãnirĩ, Dios mee caãna, jũgũẽãrẽ caĩroarã majũ mujãã ãñupã. Na, jũgũẽã puame cariape majũrã Dios ũna mee niñama. ⁹ Bairo cabairicarã nimirãcũã, ãme roquere

yua Dios majūrē camasīrā mujāā āniña. O, “Dios p̄ame jīcā n̄gōā mujāārē ĩñamajjūgori mujāā beseyupi,” ĩgu ñiña ape watoara. Bairo Diore camasīrā nimirācūā, ¿dopēirā roticūrīqūērē caátirotecorā majū mujāā tuagayati tunu? Tie roticūrīqūē p̄ame dope caáperie catutuaetiere bairo caānie niña. Bairi, ¿dopēirā tiere mujāā tūgousagayati tunu? ¹⁰ Mai, mujāā p̄ame atore bairo mujāā átinucūña: Di r̄m̄, o di muip̄ ūno, o ti yutea, ti cūmarē caetaro ĩñarā, judío majārē bairo mujāā bose r̄m̄ átipeonucūña. ¿Dopēirā tore bairo mujāā átinucūñati? ¹¹ ¡Bairo tiere tūgoñarī, yu p̄ame mujāā cabairijere yu tūgoña uwijāñuña! “Narē yu caquetibujurique cabūgoro majū āñupā. Yu paarique yasicoáto,” ñi tūgoña uwiya.

¹² Yu yarā, bairi atore bairo mujāā yu átirotiya: Caroaro tūgomasīña mujāā yu cabairijere. Yu p̄ame roticūrīqūērē carotiecoricu nimirācūā, āmerē tiere caátirotecor̄ mee yu āniña. Torea bairo mujāā cūā caátirotecoena majū mujāā ām̄ cajūgoyer̄. Bairi yurea bairo caátirotecoena āninemoña tunu. Bair̄p̄, cajūgoyer̄ mujāā mena yu caāno, caroaro yu mujāā qūēnowā. ¹³ Roro majū yu riaw̄, mujāā t̄p̄re ācū. Bairo riamicūā, tie yu riaye jūgori tuari, caānijūgoro mujāārē caroa queti Dios camasārē cū canetōōrīqūē queti majūrē mujāā yu quetibujūgowu. Tiera merē mujāā masīña. ¹⁴ Bairo yoaro mujāā t̄re yu caria ānimaatācūārē, yure mujāā ĩñateer̄. Tunu bairo yure cateena ānirī, caroaro jīcārō t̄ni yu caquetibujurijere yu mujāā tūgousaw̄. Ūm̄recóo macāācū āngel majūrē catūgousarārē bairo caroaro majū yu cañr̄jērē mujāā tūgousaw̄. Jesucristo cū majūr̄ mujāārē cū caquetibujurore bairo caroaro majū yu mujāā tūgousaw̄ Jesucristo yaye quetire mujāā yu caquetibujurijere yua! ¹⁵ Bairo caroaro useanirīqūē mena mujāā catūgousamirīqūē mena, ¿dope āmerē mujāā baiyati yua? Apeyera, caroaro mujāā caátajere mujāā ñib̄s̄p̄: Marī caapeare nerī apeire marī cajomasīrijē to caāmata, mujāā p̄ame cotericar̄o mano mujāā caapeere nerī, yure cajoparārē bairo majū mujāā baimiw̄. ¹⁶ Bairo majū cabairicarā nimirācūā, āmerē, ¿dope mujāā baiyati? Yu p̄ame cariape macāājērē mujāā yu caquetibujurije jūgori yua, mujāārā, ¿mujāā pesuure bairo yu tuayati?

¹⁷ Apeyera mujāāt̄ caquetibujūñesēānucūrā caroa quetire quetibujurā mee átinucūñama. Roro mujāārē na caītogarijere bootūgoñarī, quetibujurā átinucūñama. Tunu bairoa jāā caquetibujurijere cūcōārī, na caquetibujurije carorije macāājē p̄amerē mujāā catūgousaro borā, tore bairo ĩ quetibujūnucūñama. ¹⁸ Bairop̄, camasā aperārē caroaro marī cajuátinemogarije caroa cañur̄jē āno baiya. Roro camasārē na átigarique mena tūgoñarī na marī cañroarije roque cañuetie niña. Bairi mujāāt̄ caāna mujāārē mairī, caroaro mujāā na cañroagaata, tocānacā r̄m̄ tore bairo jeto mujāā na áparo. To mujāāt̄ yu caāno jeto meerē tore bairo mujāā na ĩroa āmarō. Na p̄ame yure boena, tore bairo bainucūñama. ¹⁹ Yu pūnaarē bairo caāna, yu camairā āmerā tunu ricaati roro mujāā catūgousaro jūgori butioro yu tūgoña yapapuajāñuña mujāā mena. Jīcāo carōmio pūnaa c̄tigo, butioro cō cawisorore bairo roro majū yu cūā mujāā mena yu tūgoña yapapuajāñuña. Bair̄p̄ tore bairo jeto yu yapapuacōā ninucūgn̄ Jesucristore caroaro jīcārō t̄ni cū mujāā catūgousapetiro berop̄. Tocārōp̄ roquere yua yu yerijāgn̄ mujāā mena. ²⁰ Bair̄p̄, āmea mujāā t̄p̄ yu ānicōāgamiña, apeye mujāārē yu caīquetibujurijere mujāā quetibujūgn̄. Tame, mujāā mena capee majū yu tūgoñacōāmiña bair̄p̄. Cayoarop̄ marī caānie jūgori dope ñinemomasīētīña.

El ejemplo de Agar y Sara

²¹ Mujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cabonetōrā, “Tie mena jūgori marī netōmasīña,” cañrā cariape yure jīcā wāme yu quetibujūya: ¿Moisés ānacū cū caátiroticūrīqūē caīquetibujurijere mujāā tūgoetinucūñati? Mujāā tūgonucūrā tiere. ²² Mai, atore bairo quetibujūya: Abraham ānacū p̄garā cañm̄uarē pūnaa c̄supi. Jīcā cū paacoteri majōco Agar cawāmec̄co mena mac̄ c̄supi. Apei p̄amerā cū n̄mo Sara cawāmec̄co, cū paacoteri majōco mee caācō mena mac̄ c̄supi. ²³ Mai, Agar mena jūgori cū camac̄c̄c̄ p̄ame nipetiro ati yepa macāāna camasā na cabuianucūrōrēā bairo buiayupi. Bairo cū cabuiamiatācūārē, apei, cū n̄mo majū mena cū camac̄c̄c̄ p̄amea Dios Abrahārē,

“Cabucuru nimicũã, mu macũ cutigu Sara mena,” cũ cũ caijũgoyeticũricãrõrẽ bairo to baietao joroque ĩ buiayupi.

²⁴ Tie queti bui macããjẽrẽ bairo ĩ quetibũjuro mee ñña. Atore bairo niña: Na, pũgarã rõmia pũame pũga poa macããna camasãrẽ, “Tore bairo mũjãã yũ átigu,” Dios cũ caijũgoyeticũricãrõrẽ bairo caãna niñama. Agar pũame Moisés ãnacũrẽ Sinaí cawãmecuti ùtãũru cũ caãno, Dios cũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cũ cajoricarore bairo caãcõ niñamo. Bairi tie roticũrĩqũẽrẽ caĩroarã pũame tiere carotiecoparã majũ tuacõãnama.

²⁵ Ape wãme ĩricãrõ pũamata, Agar pũame Arabia yepa caãni ùtãũ Sinaíre bairo caãcõ niñamo. Bairi Sinaí pũame ãme caãni macã Jerusalén macãrẽ bairo niña yua. Bairi ti macã caãna cũã Moisés ãnacũ cũ caátiroticũrĩqũẽrẽ carotiecoparã majũ tuacõãnama, paabojarico Agar cõ catuaricarorea bairo yua. ²⁶ Marĩ pũame roque jõbui mũmrecõõru caãni macã cawãma Jerusalén macã macããna caãniparã majũ marĩ ãniña. Bairo caãna ãnirĩ Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ carotiecorã mee marĩ ãniña. ²⁷ Atiere bairo ĩ quetibũjuru, Isaías ãnacũ cũã atore bairo ĩ quetibũju jũgoyeticũñaũpĩ Dios ya tutipũ: “Ùseanirĩ ãña mũ, carõmio capũnaa cutimasĩcõ.

Di rũmu ùno pũnaacũtajere cawisioñaecõ ùseanirĩ ãña.

Bairo mũ caãnimiatacũãrẽ yua, ãme roquere paabojari majõco cõ capũnaacutato netõjãñurõ,

Dios cũ camasĩrĩjẽ jũgori, capũnaacũco mũ ãnicoago yua,”

ĩ quetibũjucũũpĩ Isaías ãnacũ.

²⁸ Yũ yarã, yũ bairãrẽ bairo caãna, mũjãã pũame Isaac ãnacũrẽ bairo caãna mũjãã ãniña. Bairi mũjãã cũã Dios cũ caĩcũjũgoyeticũricãrã Abraham, bairi Sara pũnaarẽ bairo caãna mũjãã ãniña. ²⁹ Mai, ti yũteapũre ati yepa macããna camasã na cabuianicũrĩ wãmerẽ bairo cabuiaricu pũame butioro qũĩñateyupi, Espĩritu Santo jũgori cabuiaricu Isaac pũamerẽ. Bairi ãme ati yũtea caãno cũãrẽ butioro ĩñatejãñuñama judío majã Jerusalén macããna, Espĩritu Santo jũgori Dios cũ pũnaa na ãnio joroque cũ caátanarẽ. ³⁰ Bairi atore bairo pũame ĩ quetibũju woatuyupa Dios ya tutipũ cũãrẽ: “Paabojari majõco cõ macũ mena aperõru cõ acoápãro. Cũ, cõ macũ pũame apeo macũ mena cũ pacũ yaye caãnajẽrẽ peeto ùno cacũgõusapũ mee niñami,” ĩ quetibũju woatuyupa. ³¹ Bairo cabairo jũgori, yũ yarã, paabojari majõco pũnaarẽ bairo caãna mee marĩ ãniña. Sara, caroaro caãnacõ pũnaarẽ bairo roque caãna majũ marĩ ãniña.

5

Firmes en la libertad

¹ Mai, Jesucristo pũame Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ carotiecorã majũ marĩ caãnimirĩqũẽrẽ marĩ netõõ joroque marĩ ámi. Bairo marĩ cũ caátaje jũgori mũjãã pũame caroaro jeto ãnajẽ cuticõã ninucũña tocãnacã rũmua. Roro majũ tunu caátirotiecorãrẽ bairo tuanemoeticõãña.

² Yũ Pablo, mũjãã yũ caĩquetibũjurijere caroaro jĩcãrõ tũni majũ tũgopeoya: Judío majã na caátinucũrĩ wãme, na rupau macããjẽ yisetarique ùnierẽ mũjãã cũã mũjãã caátĩãniganucũata, dope bairo Jesucristo mũjããrẽ cũ canetõõrĩqũẽ wapa maniña. ³ Mũjããrẽ ñinemopã tunu: Ni jĩcãũ ùcũ mũjãã mena macããcũ cũ rupau macããjẽ yisetarique ùnierẽ cũ caátĩãniganucũata, nipetirije Moisés ãnacũ cũ caátiroticũrĩqũẽrẽ carotiecorã majũ tuacõãgũmi. ⁴ Mũjãã, roticũrĩqũẽrẽ mũjãã caátie jũgori canetõgatũgoñanucũrã, Jesucristo pũamerẽ cũ tũgõusajãnarã mũjãã átiya. Bairo caãna ãnirĩ, Dios mũjããrẽ cũ camairĩjẽrẽ, mũjããrẽ cũ canetõõrĩqũẽ cũãrẽ caboena majũ tuarã mũjãã baiya.

⁵ Jãã, tiere caĩroaena pũamea Espĩritu Santo jũgori, bairi tunu Jesucristo mena jãã catũgoñatutuacõãnie jũgori jãã carorije wapare canetõdecoparã majũ jãã tuacõãña. ⁶ Bairi Jesucristo mena marĩ caãmata, yisetarotirique ùnie, o yisetarotietaje cũã caãnimajũrĩjẽ mee niña. Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuarije roque caãnimajũrĩjẽ niña. Bairo cũ mena marĩ catũgoñatutuarije mena caroaro camasãrẽ na marĩ maimasĩgarã.

⁷ Mũjãã, Galicia yepa macããna, caroaro majũ Jesucristore cũ mũjãã tũgõusa jũgomiwũ. ¿Noa mũjããrẽ cariape quetire mũjãã tũgõusa jãnao joroque na áti? ⁸ Dios mee tore

bairo mǎjǎã jãnao joroque ásupi. Cũ pũame mǎjǎãrẽ cabesericũ majũ roque niñami. ⁹ Bairi merẽ jĩcã wãme írĩqũerẽ írĩcãrõ pũamata, mǎjǎã masĩña: “Petoaca levadurare marĩ cajããmiatacũãrẽ, pan qũẽnorĩcã burũare petiropũ jesapeticoaya.” Toreã bairo roro ricaati quetibũjuriqũe jĩcã wãmeacãrẽ mǎjǎã catũgousaata, cabero capee majũ mǎjǎã tũgousagarã carorije macããjẽrẽ. ¹⁰ Marĩ Quetiupau pũame ricaati wãme, roro mǎjǎã catũgoña ãniamiatacũãrẽ, caroa wãmerẽ mǎjǎã átiãnio joroque mǎjǎã átigũmi tunu. Bairo mǎjǎã cũ caátipeere tũgoñarĩ, yũ pũame cariapea marĩ Quetiupau mena yũ tũgoña tutuacõãña. Bairũã, Dios, roro mǎjǎã átiãnio joroque caátiecorotĩnucũrãrẽ popiye na baio joroque na átigũmi. Ni ũcũ cũ caãmata cũãrẽ, jĩcãrõ tũnia popiye na baio joroque na átigũmi.

¹¹ Mai, apeyera tunu yũ yarã, jĩcããrã ricaati caquetibũjũnesẽãnucũrã atore bairo ñi bũsũnucũñama: “Pablo cũã camasã judío majã caãmerãrẽ, ‘Mǎjǎã cũã judío majã na caátĩnucũrõrẽ bairo mǎjǎã rupau macããjẽrẽ yisetarotiya,’ na ĩ quetibũjũ átiyami,” ñi bũsũnucũñama. Bairo yũ cũã narẽ bairo yũ caátĩrotirije caãmata, roro majũ yũre teeri, popiye yũ baio joroque yũ áperibujiorãma. Bairãpũã, popiye yũ baio joroque yũ átinucũñama, “Jesucristo yucũpãĩpũ cũ cariarique jũgori mena jeto marĩ netõmasĩña,” yũ caĩquetibũjuriqũe jũgori. ¹² Bairo mǎjǎãrẽ roro pajũgoro mǎjǎã rupau macããjẽrẽ bũtioro cayisetarotiganucũrĩ majã, na pũame roque na majũã na rupau macããjẽrẽ na yisejure recõãto, ¡tame!

¹³ Mǎjǎã, yũ yarã, yũ bairãrẽ bairo caãna, caroaro caãniparã, roticũrĩqũerẽ carotiecoetiparã, cũ cabesericãrã majũ mǎjǎã ãniña. Bairi caroa macããjẽ jetore caátĩãniparã mǎjǎã ãniña. Bairo roticũrĩqũerẽ carotiecoena cũ cacũrĩcãrã nimirãcũã, “Marĩ caboro marĩ rupau mena carorijere marĩ átimasĩña,” di rũmũ ũno ĩ tũgoñaeticõãña. “Tie carorije macããjẽrẽ na átiãmarõ,” ĩ mee, tore bairo mǎjǎã cũñupĩ Dios. Caroa pũame roquere átiri, jĩcãrõ tũni mǎjǎã caãmeomai ãnierẽ boũ, tore bairo mǎjǎã cũñupĩ. ¹⁴ Bairi roticũrĩqũẽ pũame atore bairo caĩrĩjẽ mena neñojori jĩcã riseroa yua quetibũjũya: “Mǎjǎã majũ rupaũre mǎjǎã camairõrẽã bairo aperã camasã cũãrẽ na maiña.” ¹⁵ Bairo cũ cacũrĩqũẽ caãno jũgori, roro ãmeo ĩñateeticõãña. ãmeo asiari ãmeo tutiepeeticõãña. Masacatiya. Jĩcã majãrẽ bairo mǎjǎã caãnajẽ cutie to petio joroque mǎjǎã átire.

Los deseos humanos y la vida por el Espíritu

¹⁶ Bairi mǎjǎãrẽ ñiña: Espĩritu Santo mǎjǎãrẽ cũ cajũgoãnorẽ bairo jĩcãrõ tũni caroaro átiãnicõãnucũña. Carorije mǎjǎã rupau caborore bairo mǎjǎã caátĩãniga nucũrĩjẽrẽ átiãmerĩcõãña. ¹⁷ Mai, carorije marĩ rupau caborore bairo marĩ caátĩgatũgoãnucũrĩjẽ pũame Espĩritu Santore cateerãrẽ bairo átaje niña. Torecũ, Espĩritu Santo cũã, carorije macããjẽrẽ marĩ rupau caborore bairo marĩ caápata, ĩñajesoetiyami. Tere caboecu niñami. Bairi ati rupaũpũ carorije tũgoñarĩqũẽ caãno jũgori pũgatuapũã caãmeoterãrẽ bairo marĩ ãnajẽ cuticõãña. Bairi mǎjǎã pũame carorijere mǎjǎã átiãnijãnamasĩtĩña. ¹⁸ Bairãpũã Espĩritu Santo mǎjǎãrẽ cũ cajũgoãnigarijere mǎjǎã caẽñotaeticõãta, caroaro mǎjǎã átiãnimasĩgarã. Roticũrĩqũerẽ carotiecorãrẽ bairo mǎjǎã baietigarã yua.

¹⁹ Carorijere na rupau mena na caátĩgatũgoãnucũrĩjẽrẽ bairo roro caátĩnucũrã na caátie nipetirore caroaro marĩ masĩpeticõãña. Na pũame atie ũnie carorijere átinucũñama: Roro carõmio mena átiepauriquere, carorije macããjẽrẽ átipairique, cawãmarã jeto ãna roro ãmeo átiãnajẽ cutaje cũãrẽ átiãnucũñama. ²⁰ Tunu bairoa camasã na caweericãrãrẽ ĩroarique, wãtĩ yeri pũna jũgori rori wãme átimasĩrĩqũẽ cũãrẽ átiãnucũñama. Tunu bairoa ãmeo teerique, ãmeo ĩñapesucutaje cũãrẽ di rũmũ ũno jãnagaetinucũñama. Caroaro jĩcãrõ tũni ãnimasĩgaetinucũñama. Tunu bairoa roro majũ caasiañurã ninucũñama. Jĩcã poa, ape poa macããna mena ãmeo asiari roro majũ ãmeo tutĩnucũñama. Bairo ána, ãmeo ricawatiri ricaati jeto ãnajẽrẽ átigãnucũñama. ²¹ Tunu bairoa aperã na cacũgorijere bũtioro ĩñãũgaripeanucũñama. Tunu bairoa eti cũmupainucũñama. Tunu bõse rũmũ qũẽnorãcũã, nũcũbũgorique mano ũgapacari roro majũ baimecũnucũñama. Tore bairo átaje capee wãme majũ átiãnucũñama. Bairi

cajũgoyepu mujããrẽ yu caĩquetibũjuricarorea bairo ãme cũãrẽ mujãã ñinemoña tunu: Tore bairo roro caátipairã petoaca ũno cũãrẽ Dios cũ carotimasĩrĩpaure etaetigarãma.

²² Mai, Espĩritu Santo pũame roque marĩ caãmeomairĩjẽrẽ, useanirĩqũẽ mena yerijõrõ ãnajẽ cutaje cũãrẽ cajou majũ niñami. Tunu bairoa popiye baimirãcũã, caroaro yerijõrõ ãnajẽ cutajere, camasãrẽ caroaro juátinemorĩqũẽrẽ, caroaro cariape camasã mena átiãnajẽ cũãrẽ cajou niñami. ²³ Tunu bairoa aperã camasãrẽ baibotioena caroaro jĩcãrõ tũni ãnajẽrẽ, marĩ rupaũ roro marĩ caátiga tũgoñanucũrĩjẽrẽ eñotajĩãtimsĩrĩqũẽ cũãrẽ marĩ jomasĩñami Espĩritu Santo. Bairo Espĩritu Santo marĩ cũ cajoriye mena jĩcãrõ tũni marĩ caátĩãmata, ni ũcũ, “Moisẽs ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ áperiyama,” marĩ ĩ masĩẽtĩñami. ²⁴ Bairi merẽ Jesucristo yarã caãna pũame Jesucristo yucupãĩpu cũ cariarique jũgori roro ati rupaũ mena tocãnacã wãme roro na caátiga tũgoñanucũrĩjẽrẽ canetõecoricarã majũ niñama. ²⁵ Bairi Espĩritu Santo marĩ mena cũ caãmata, marĩ cũ cajũgoñanigarijere bairo jĩcãrõ tũni caáticõã ninucũparã marĩ ãniña.

²⁶ Bairo caãna ãnirĩ, cabaibotiorãrẽ bairo marĩ ãmerĩgarã. Tunu bairoa ãmeo ricawatiri ricaati jeto ãnajẽ cutajere marĩ átiãmerĩgarã. Tunu bairo aperã yayere ĩñaugaripeari na marĩ ĩñateetigarã.

6

Ayúdense unos a otros

¹ Yu yarã, yu bairãrẽ bairo caãna, mujããrẽ ñiña: Ni jĩcãũ ũcũ mujãã mena macããcũ carorije macããjẽrẽ cũ caátinucũata, tutuaro mena cariape cũ quetibũjũya. Mujãã pũame Jesucristo mena catũgoñatutuarã majũ ãnirĩ caroaro cũ juátinemoña, roro cũ catãmũonemoetiparore bairo ĩrã. Bairãpũa, caroaro cũ tũgoñamairĩ, nucũbũgorique mena cũ mujãã beyogarã. Bairo cũ ũnarẽ na beyorã, tocãnacãũpũa caroaro mujãã tũgoñamasacatiwa, roro wãtĩrẽ marĩ ĩtoecore, ĩrã. ² Bairi mujãã pũame tocãnacãũpũa ãmeo juátinemorĩ, roro mujãã caátĩãninucũrĩjẽrẽ netõnucãcõãnucũña. Tore bairo ána, Cristo cũ caátiroticũrĩcãrõrẽ bairo átipeyorã mujãã átigarã yua. ³ Tunu apeyera, ni jĩcãũ ũcũ cabũgoro macããcũ nimicũã, “Yua, caãnimajũũ yu ãniña. Na caquetibũjurijere yu boetiya,” caĩbotiopai cũ yaye wapa caãnipeere cũ majũã ĩtou átiyami. ⁴ Bairi mujãã pũame roque tocãnacãũpũa caroaro ĩñabesecõñaña mujãã majũã nipetiri wãme mujãã caátĩãninucũrĩjẽrẽ. Tore bairo caroaro mujãã majũã mujãã caátiere mujãã caĩñabesemasĩata, caroaro mujãã tũgoña useanigarã. Bairopũa, tore bairo mujãã catũgoñauseanirĩjẽ pũame Dios mena caroaro mujãã caátĩãnie to ãmarõ. Aperã na cabairijere ĩñacõñarĩ mujãã pũame, “Aperã netõrõ caroaro caátĩãna jãã ãniña,” ĩrĩ, mujãã causeanirĩjẽ roque cañuetie niña. ⁵ Ni jĩcãũ ũcũ Dios caroa cũ caroticũrĩqũẽrẽ caátipeyocõãninucũũ maami. Bairi tocãnacãũpũa marĩ majũã roro marĩ caátĩãninucũrĩjẽrẽ canetõnucãcõãparã marĩ ãniña.

⁶ Torecu, ni jĩcãũ ũcũ Dios yaye caroa queti aperã na caquetibũjurijere catũgonucũũ cũ caãmata, cũrẽ cabuerã cũãrẽ nipetiri wãme cũ cacũgorije mena cũ juátinemoáto. Ñubueri majã nipetiro na juátinemoáto caquetibũjuri majãrẽ na yaye na cacũgorije mena.

⁷ Bairi apeyera, ni jĩcãũ ũcũ Diore roro cũ caĩboyeti epepee maniña. Bairi mujãã cũã mujãã majũ rupaure ĩtoepeeticõñaña. Atiere tũgoñañijate: Camasã jĩcã wãme otere na caoteata, cabero cabutiro carĩcare jegarã otenucũñama. ⁸ Torea bairo ni jĩcãũ ũcũ cũ rupaũ caborore bairo rorije caátijũgoricu, carori wãme cũ caáticõãmata, caberopũ cũãrẽ carorije jũgori cayasipau majũ tuacõãgũmi. Bairũa, apei pũame roque Espĩritu Santo cũ caborore bairo caroa wãme caáticõãjũgoricu, cũ caborore bairo jeto cũ caáticõãninucũata, cabero yeri capetietie majũrẽ cacũgopau tuacõãgũmi yua. ⁹ Tore bairo cabairo jũgori, marĩ pũame caroa macããjẽrẽ átiãnajẽrẽ caátĩãnijutietiparã marĩ ãniña. Tore bairo jeto caroa macããjẽrẽ marĩ caáticõãninucũata, ti yũtea caetaro caroare marĩ cũgogarã. ¹⁰ Bairi marĩ caátimasĩrõ cãrõ nipetiro camasãrẽ caroaro na marĩ juátigarã. Tore bairo netõjãñurõ marĩ caátimasĩpee niña marĩ yarã Dios mena catũgoñatutuanucũrã roquere.

Advertencias y saludos finales

¹¹ ¡Íñañijate mǎjǎǎ cǎǎ! Atie catǎsarijere capaca woarique mena yǎ majǎrǎ mǎjǎǎ woatujou yǎ átiya, caroaro mǎjǎǎ catǎgousaparore bairo ĩ.

¹² To caǎna, caĩtopairǎ, mǎjǎǎrē butiuro mǎjǎǎ rupǎ macǎǎjēřē cayiserotiganucǎrǎ pǎame na majǎǎ caroaro tuagarǎ, tore bairo átirotiga nucǎñama. Na yarǎ, na quetiuparǎ, Jesucristo yucǎpǎĩrǎ cǎ cariarique quetire na caquetibǎjuata, “Roro popiye marĩ átirema,” ĩrǎ jeto, tore bairo mǎjǎǎrē átirotiganucǎñama. Na quetiuparǎ narē na caĩroapeere borǎ, tore bairo jeto átirotiganucǎñama. ¹³ Tore bairo caĩquetibǎjǎrǎ, na rupǎ macǎǎjēřē cayisetarotiricarǎ caǎna nimirǎcǎǎ, nipetirije Moisés ānacǎ cǎ caroticǎrĩqǎrē átipeyoetinucǎñama. Bairo caáperǎ nimirǎcǎǎ, mǎjǎǎ pǎamerē butiuro mǎjǎǎ rupǎ macǎǎjēřē mǎjǎǎ yisetarotiganucǎñama. Bairo mǎjǎǎrē tutuaro mena mǎjǎǎ rupǎre na caátirotirique mena jǎgori canetǎnucǎmasĩrĩ majǎrē bairo tǎgoñanucǎñama. Bairo rupǎrǎ cǎmicutaje na caátirotirije cawapa manierē bairo caānimiatacǎrē, tore bairo tǎgoñanucǎñama. ¹⁴ Bairo na cabaimiatacǎrē, yǎ pǎame yǎ caátie mena canetǎnucǎmasĩ majǎrē bairo yǎ ānitǎgoñaētiña. “Jesucristo yucǎpǎĩrǎ cǎ cariarique queti roque caroa caānimajǎrĩjē niña,” ĩrĩ butiuro yǎ quetibǎjunucǎñá. Yǎ pǎame Jesucristo yucǎpǎĩrǎ cǎ cariarique jǎgori atĩ ĩmǎrecóorǎre roro yǎ caátie canetǎrĩcǎ yǎ āniña. Bairĩ atĩ ĩmǎrecóo macǎǎna na cabonetǎnucǎrĩjē cǎrē yǎ átinemoētiña yua. Tere merē yǎ jǎnacǎwǎ. ¹⁵ Bairĩ marĩ rupǎ macǎǎtǎrē cayisericǎ, o cayise ecoetacǎ marĩ caāmata cǎrē, ñe ũnie wapa maniña. Dios cǎ caborore bairo cawǎma yeri tǎgoñarĩqǎrē mena marĩ cabuianemorĩqǎrē roque cariapea caānimajǎrĩjē niña. ¹⁶ Bairĩ mǎjǎǎ nipetiro yǎ caátirotirijere catǎgousarǎ caroaro yeri jǎrǎ ānajēcǎsa. Marĩ Pacǎ Dios caroaro cǎ caĩñamaimasĩrĩjē mena ānajēcǎsa. Tore bairo jeto ānajēcǎsa mǎjǎǎ nipetiro cariapea Dios ya poa macǎǎna caǎna, cǎ caborore bairo yua.

¹⁷ Bairo atiere yǎ caquetibǎjǎro bero, ato jǎgoyere ni jĩcǎ ĩcǎ roro popiye yǎ cǎ bairique yeoticǎto. Bairĩ merē yǎ cabairijere masĩñama camasǎ. Roro popiye yǎ baio joroque yǎ na caátaje jǎgori capee majǎ yǎ rupǎre yǎ cǎmii cutiya. Tere ĩñarĩ, camasǎ cariapea Jesucristo ya, cǎ paabojari majǎcǎ yǎ caānierē masĩñama.

¹⁸ Yǎ yarǎ, yǎ bairǎrē bairo caǎna, Jesucristo marĩ Quetiupǎ caroa yeri cutajere mǎjǎǎ cǎ jonemoáto, mǎjǎǎ to Galacia yepa macǎǎna nipetirore. Bairoa to baiáto.

Tocǎrǎo niña atie queti yǎ cawoaturije.

Carta de San Pablo a los EFESIOS

Saludo

¹ Ун, Pablo cawāmecуcу, Dios унre cū cabeserique jūgori Jesucristo yaye quetire cū caquetibūjurotjoricу, apóstol ун āniña ati cartare caquetibūjurowoajou. Mųjāā, Efeso macā macāāna Dios yarā, bairi tunu Jesucristo mena catūgoñatutuarārē mųjāā ун quetibūjuro woajoya ati carta mena. ² Bairi caānijūgoro atore bairo mųjāārē niña: Marī Pacу Dios, bairi marī Quetiupaу Jesucristo mena caroare mųjāā na jonemoáto. Tunu bairoa caroa yericutaje cūārē na jonemoáto, niña.

Bendiciones espirituales en Cristo

³ Dios рuame cañуу caroú majū niñami. Marī Quetiupaу Jesús pacу ñumajūcōāñami. Caroare marī jowī. Jesucristo yarā marī caānoi, умurecóo macāājē tocānacā wāmerē marī jowī caroare. ⁴ Tirūmұрu, ati умurecóore cū caátiparo jūgoyerуа, merē marīrē masī yerijāñupī Dios. Marī caānipeere merē masī yerijāñupī. Bairo masīrī yua, marī beseyupi. “Ун yarā majū na ānio joroque na ун átigu,” ī tūgoñañupī Dios marī cabaipeere. Carorije cawapa cūgoenarē bairo na āmarō ī, marī cūjūgoyupi. ⁵ Bairo marīrē mairī, caroaro marī caānipeere cūjūgoyupi. “Ун pūnaarē bairo na ānio joroque na ун átigu,” ī tūgoñajūgoyupi. “Ун macū popiye cū cabaipee jūgori bairo na ун átigu, ун cabojūgoricarore bairo yua,” ī tūgoña jūgoyeticūjūgoyupi. ⁶ Bairo bairi marī рuame nocārō majū caroaro marīrē cū caátiere tūgoñarī yua, cū marī basapeoya. Cū macū mena macāāna marī ānio joroque marī ásupi. Bairi cū marī basapeonucūña. ⁷ Bairo marīrē butioro mairī, cū macū cū cariarique jūgori marī netōōñupī. Tie jūgori roro marī caátie wapare marī masiriyobojayupi. ⁸ Caroaro majū marī iñoñupī Dios marīrē cū camairījērē. Marī catūgoñarījē, bairi marī camasīpee cūārē nipetirijere marī joyupi. ⁹⁻¹⁰ Mai, atie tirūmұрu macāāna camasā na camasīētājērē āme roquere marī masīō joroque átiyami. Caroaro cariape cū caátipeere marī masīōñami. Atie niña cū caátipee: Jīcā rūmу Dios cū cabeserica rūmу caetaro cū macū Jesucristore carotimasīpeticōāñrē bairo cū jogumi. Jesús рuame nipetiro ati yepa macāāna cūārē, jōbui умurecóo macāāna cūārē, cacatirā nipetirore na rotimasīpeti peyocōāgumi yua, Dios cū cabeserica rūmу caetaro. Bairoa niña cariape cū caátipee yua.

¹¹ Jāā, judío majā, Jesucristore cariape jāā catūgousaro jūgori caroare jāā jojūgoyupi Dios. Cajūgoyerуа bairo cū cacūgoparārē bairo jāā cūjūgoyupi, cū yeripу cū catūgoñajūgoyetiricarorea bairo. ¹² Bairi Dios рuame cūrē jāā cabasapeorore boyupi. Jāā, Jesucristo mena catūgoñatutuaajūgoricarārē nocārō caroaro majū jāārē cū caátie jūgori cūrē jāā cabasapeorore boyupi Dios. ¹³ Jāā bero mųjāā cūā mųjāā tūgowу roro mųjāā cabairijere cū canetōōrīqūē quetire. Bairo tiere tūgori yua, Jesucristo mena mųjāā tūgoña tutuaajūgowу mųjāā cūā. Bairo mųjāā cabairoi, Dios рuame cū yarā majū mųjāā ānio joroque ásupi. Bairi, Espíritu Santo, cū Yeri majūrē joyupi mųjāā yeripure, “¡Cū yarā marī āniña!” mųjāā caīmasīparore bairo ī. Cū caījūgoyeticūrīcārōrēā bairo mųjāā cūārē ásupi. ¹⁴ Cū Yeri, Espíritu Santore marī yeripу ñajāāō joroque ásupi Dios, atore bairo marī caīmasīparore bairo ī: “Caroaro marī qūēnogumi Dios. Marī, cū yarārē, marī netōōpeyocōāgumi cū caīrīcārōrēā bairo.” Tie nocārō caroaro majū marīrē cū canetōōpeere tūgoñarī yua, cū marī cabasapeoro boya.

Pablo pide a Dios que dé sabiduría a los creyentes

¹⁵⁻¹⁶ Bairo mųjāā cabairijere ун tūgoya: “Efeso macāāna рuame Jesucristo mena tūgoñatutuanemoñama. Tunu bairi, marī yarā nipetirore na juátinemoñama,” īrīqūērē ун tūgoya. Bairi Diopure, “Jāā mena mу ñujāñuña,” cū ñinucūña, caroaro mųjāā caátīānierē tūgori. ¹⁷ Ape wāmerā marī Quetiupaу Jesucristo Pacу, nocārō caroú majūrē atore bairo mųjāā ñi jēnibojaya: “Masīrīqūē caroa majūrē Efeso macāānarē na jonemoña

narē m̄ camasĩōgarijere. Bairi tunu m̄ caátĩānierē nemojãñurō na camasĩrō ñuña,” ñi jēnibojaya m̄jããrē. ¹⁸ Tunu bairoa m̄jãã yerip̄ tũgoñamasĩrĩqũē Dios c̄ cajoro bō, m̄jããrē ȳ jēnibojanucũña Diop̄re, “Cũ cabesericarã ānirĩ nocãrō majũ caroaro ñe ũnie r̄saeto Jesucristo c̄ caānorē bairo marĩ ānimasĩña,” m̄jãã caĩtũgoñamasĩparore bairo ĩ. Tunu bairoa nocãrō caroa majũ to āniñati Dios c̄ yarārē caroaro c̄ caátipee c̄ārē m̄jãã camasĩparore bairo ĩ, m̄jããrē ȳ jēnibojanucũña Diop̄re. ¹⁹ Tunu bairoa nocãrō majũ paio ñe ũnie r̄saeto Dios c̄ caátimasĩrĩjērē m̄jãã catũgoñamasĩparore bairo ĩ, m̄jããrē ȳ jēnibojanucũña Diop̄re. Marĩ, Jesucristo yaye quetire catũgousari majã ānirĩ, catũgoñatutuarã marĩ āniña tie marĩp̄re c̄ caátimasĩōjorije jũgori. Merē marĩ ĩñoñupĩ Dios nocãrō paio c̄ caátimasĩrĩjērē. ²⁰ Tie menaina jũgori c̄ mac̄rē c̄ catioyupi. Bairo Jesucristore c̄ catio yaparori bero, ̄m̄recóop̄ c̄ ruirotiyupi. C̄t̄ cariape ñũgõã carotimasĩruiricarop̄ c̄ ruirotiyupi Dios nocãrō paio c̄ caátimasĩrĩjē jũgori. ²¹ Bairi carotimasĩmajũrē bairo c̄ c̄ñupĩ Dios c̄ mac̄ Jesucristore. Ati ̄m̄recóo quetiuparã tocānacãũ netōrō carotimasĩrē bairo c̄ c̄ñupĩ Dios. Ati ȳtea macããna, ape ȳtea macããna c̄ārē nipetiro quetiuparã marĩ cawãmetirã netōrō carotimasĩrē bairo c̄ c̄ñupĩ Dios c̄ mac̄rē. ²² Bairi yua, nipetirije ati ̄m̄recóo caānie caño cãrō carotimasĩ quetiupau majũrē bairo c̄ c̄ñupĩ Dios Jesure. Tunu marĩ, Dios yarã, c̄ caĩroari poa macããnarē cajũgoãc̄rē bairo c̄ c̄ñupĩ. ²³ Marĩ nipetiro Jesucristore caĩroarã, jĩcã poa macããna, jĩcã rup̄re bairo caãna marĩ āniña. Bairo marĩ cañoi, Jesucristo p̄ame marĩ r̄poare bairo caãcũ niñami, caroaro cariape tũgoñarĩqũērē cajon ānirĩ. Marĩ mena c̄ caānie jũgori marĩ ānimasĩcõãña. Tunu bairoa c̄ p̄ame nipetirijep̄na nijesapeticoayami.

2

Salvos por el amor de Dios

¹ M̄jãã, Efeso macããna, m̄jãã canetōparo jũgoye carorije jetore m̄jãã átiān-inucũñupã. Bairi rorije m̄jãã caátaje jũgori yerĩ capetietiere m̄jãã c̄goesupa. Cabaiyasiricarã ānanarē bairo caãna m̄jãã añupã mai. ² Aperã ati yepa macããna Diore catũgousaenarē bairo m̄jãã átiāninucũñupã. Tunu bairoa ati ̄m̄recóo macããcũ wãtĩ carotimasĩ c̄ carotirore bairo jeto m̄jãã átiāninucũñupã. Wãtĩ p̄ame, Dios yaye c̄ carotirijere catũgogaenarē rorije na cajũgoátirotiãcũ niñami. ³ Tirũm̄p̄re marĩã nipetiro bairo jeto marĩ átiāninucũwũ. Marĩ caborore bairo jeto marĩ áp̄. Tunu bairoa roro marĩ rup̄au nipetiro wãme carorijere caborore bairo jeto marĩ áp̄. Roro marĩ catũgoñarĩjē mena bairo marĩ átinucũwũ. Bairo caátĩana ānirĩ, aperã roro caānarē Dios c̄ caátatore bairo marĩ c̄ã roro majũ marĩ átiacobujioyupa. ⁴⁻⁵ Marĩ carorije wapa jũgori yerĩ capetietiere marĩ c̄goep̄. Cabaiyasiricarã ānanarē bairo marĩ am̄ mai. Bairo marĩ cabairipau Dios p̄ame, nocãrō paio camaimasĩ ānirĩ marĩ ĩñamãiwĩ. Bairo ĩñamãirĩ yua, marĩ netōwĩ. Jesucristo yarã marĩ cañoi, cawãma yerĩ p̄na capetietie majũrē marĩ jowĩ. ⁶ Tunu bairoa Dios p̄ame Jesucristo yarã marĩ cañoi, c̄ cacatioricarãrē bairo caãna marĩ ānio joroque ásupi. ̄m̄recóop̄ Jesús mena caruirãrē bairo marĩ ānio joroque marĩ ásupi Dios. ⁷ Bairi ape tuti macããna, ape tuti macããna nipetirop̄na, Jesucristo mena marĩ caānie jũgori butiro marĩrē c̄ camairĩjērē, bairi tunu nocãrō caroaro marĩrē c̄ caátie c̄ārē na camasĩparore bairo ĩ, bairo marĩ ásupi Dios. ⁸⁻⁹ Bairo marĩrē c̄ camairĩjē jũgori marĩ netōñupĩ, c̄ mena catũgoñatutuarã marĩ cañoi. Marĩ majũã caroa wãmerē marĩ caátie jũgori mee, Dios marĩrē mairĩ jĩcã ñũgõã c̄ caátigarije jũgori roque marĩ netōñupĩ. Bairi ni jĩcãũ ũcũ, “Ȳ majũã caroare átiri ȳ netōwũ,” caĩmasĩ maami. ¹⁰ Dios c̄ caqũēnorĩcãrã marĩ āniña. Bairi Jesucristo yarã marĩ ānio joroque marĩ ásupi, caroa wãmerē marĩ caátimasĩparore bairo ĩ. Tirũm̄p̄na bairo marĩ caátĩānipeere bojũgoyupi.

La paz que tenemos por medio de Cristo

¹¹ Bairo bairi, Efeso macãana, mujãã caãtiãanjêrê masiritieticõãña. Judío majã caãmerã mujãã caãnoi, judío majã pũame mujããrê ïroaema. Caũmuarê na rupau macããjêrê cayisetarotiricarã pũame mujããrê, “Dios yarã mee moena, na rupau macããjêrê cayisetarotiena,” mujããrê ïepewã. ¹² Tiwatoare Jesucristore cũ mujãã masiẽpũ. Israel yepa macããna, Diore caïroarã jicããrã ùna mena macããna mujãã amewũ. Dios yaye quetire mujãã tũgoepũ. Tunu bairoa, “Camasãrê na yũ netõõgm,” cũ caïquetibũjũgoyeticũrĩqũẽ cũãrê mujãã masiẽpũ. Bairo ati yeparũ Diore masiẽna caãna ãnirĩ, marĩrê canetõõpau cũ caetapeere mujãã masiẽpũ. ¹³ Bairo tirũmũpũre nocãrõ majũ Diore camasiẽtãna nimirãcũã, ãmerê yua, Jesucristo yarã ãnirĩ cũ mujãã masijãñuã. Jesucristo yucũpãĩrũ cũ cariarique jũgori, cũtũ caãniparã mujãã ãnio joroque ásupi.

¹⁴ Apeyera tunu Jesús pũame marĩ caãmeoterijere cajãnaou niñami. Bairo caãcũ ãnirĩ, jãã judío majã, mujãã judío majã caãmerã cũã jicã majãrê bairo marĩ ãnio joroque marĩ ásupi. Marĩ caãmeoterijere marĩ jãnao joroque ásupi. ¹⁵ Tunu bairoa yucũpãĩrũ cũ cariarique jũgori, jãã, judío majã ñicũjãã ãnana, jããrê na caroticũrĩqũẽ jããrê dope bairo caãtimasiẽtiẽrê bairo to ãnio joroque ásupi. Bairo áti yaparori bero, judío majã, bairi judío majã caãmerã cũã jicã majãrê bairo marĩ ãnio joroque marĩ ásupi cawãma poa majũ, cũ ya poa macããna yua. Bairo ácũ, jicã yericũnarê bairo marĩ ásupi. ¹⁶ Jesús pũame yucũpãĩrũ cũ cariarique jũgori judío majã, judío majã caãmerã cũã, roro marĩ caãmeoterijere marĩ jãnao joroque marĩ ásupi. Tunu bairoa Dios mena caroaro marĩ ãnio joroque ásupi. Bairo ácũ, judío majã, judío majã caãmerã cũã jicãũ pũnaarê bairo caãna, marĩ ãnio joroque ásupi.

¹⁷ Jesucristo pũame Dios mena jicã yericũnarê bairo marĩ caãnimasĩpeere quetibũjũ acú ásupi ati yeparũre. Mujãã, judío majã caãmerã, nocãrõ Diore camasiẽnarê, bairi jãã, judío majã Diore camasiẽjũgoricarã cũãrê Dios mena jicã yericũnarê bairo marĩ caãnimasĩpeere quetibũjũ acú ásupi. ¹⁸ Bairi Jesucristo marĩrê cũ cajũátinemorĩqũẽ jũgori, pũga poarũa marĩ Pacũ Diore jicãrõ cũ mena marĩ busũmasiãna. Espĩritu Santore marĩrê Jesús cũ cajoricũ jicãũ jũgori Dios mena marĩ busũmasiãna.

¹⁹ Bairo bairi yua, mujãã, judío majã caãmerã, ape yepa macããna nimirãcũã, Dios ya yepa macããnarê bairo mujãã tuaya Dios cũ caãñajoro. Bairi judío majãrê Dios caroaro cũ caãtoarea bairo mujãã cũã caroaro cũ caãtiparã majũ mujãã ãniãna. Cũ yarã, cũ caïroari poa mena macããna mujãã ãniãna ãme roquere yua. ²⁰ Wii qũẽnogarã, caãnijũgoro yeparũ cũnucũñama camasã ùtã rupaa capaca rupaare. Mai, ti wii caãnituparũ caroã majũrê cũjũgonucũñama. Tia pũame cõñajũgorica niãna, ti wii caroaro cariape qũẽnogarã. Cabero ape rupaa, ape rupaa peowãmuãnucũñama, ti wiire qũẽno yaparogarã yua. Jãã, apóstolea majã, bairi profeta majã cũã mujããrê caroã quetire caquetibũjũrã ãnirĩ, ti wiipũre na cacũjũgoriquere bairo caãna jãã ãniãna. Jesucristo pũame, marĩrê caroaro cariape caquetibũjũ ãnirĩ, ti wiire na cacõñajũgorica majũrê bairo caãcũ niñami. Mujãã pũame, cũrê catũgousarã menarê caãninemonucũrã ãnirĩ yua, ti wii na capeowãmuãtajere bairo caãna mujãã ãniãna. ²¹⁻²² Tunu bairoa wii qũẽnorĩ majõcũ pũame ti wii ùtã rupaare caroaro mena peowãmuãti, caroã wii templo wiire bairo qũẽnoñami. Tore bairo Jesucristo pũame cũã ape poa, ape poa, tocãnacã poa macããnarê jicã poa macããnarê bairo na ãnio joroque átiyami, cũrê catũgousari majã, cũ ya poa macããnarê. Bairi mujãã cũã Jesucristo yarã mujãã caãnie jũgori templo wiire ùtã rupaare jicãrõ tũni na capeowãmuãtore bairo caãna mujãã ãniãna. Tunu bairoa Dios, templo wiipũ cũ caãnorẽã bairo Espĩritu Santo cũã marĩ watoarũ nicõãñami.

3

Pablo encargado de llevar el evangelio a los no judíos

¹ Bairo bairi yũ, Pablo, mujãã, judío majã caãmerãrê Jesucristo yũ cũ cajũátinemorotiro jũgori, preso jorica wiipũ yũ ãniãna ãmerê. ² Tunu bairoa merê atore bairo mujãã camasiẽrõ ñuãna: Mujããrê camai ãnirĩ, Dios pũame mujããrê yũ juãtinemo roticũwĩ. ³ Cũ pũame tirũmũpũre camasãrê cũ caãtipee nipetirijere na masiõẽsupi. Ati rũmũrĩ roquere tiere

yɛ masĩo joroque ámi, judío majã caãmerã cũãrẽ cũ canetõõpeere. Tiere merẽ petoaca mujãã yɛ quetibujɛ woajowɛ. ⁴ Atiere yɛ caquetijori pũrõrẽ bueri, mujãã masĩgarã atie, Dios yɛre cũ camasĩõrĩqũerẽ. ⁵ Tirũmɛpɛre ni jĩcãũ ùcũrẽ atie cũ caátipeere na masĩõõsupi Dios ape tuti caãnanarẽ. Ati rũmũrĩ roquere, jãã, cũ cabesericarã apóstolea majãrẽ, bairi profeta majã cũãrẽ jãã masĩõñupĩ Dios atiere cũ Yeri, Espĩritu Santo jũgori. ⁶ Atie niña camasã na camasĩõtãjẽ ãme roque Dios cũ camasĩõgarije: ãmerẽ judío majã jeto mee cũgogarãma Dios cũ pũnaarẽ caroare cũ cajopeere. Judío majã caãmerã cũã bairo jĩcãrõ tũnia cũgogarãma, caroa queti Jesucristo na cũ canetõõbojariquere na catũgõusaro jũgori. Na cũã cũ ya poa macããna niñama. Bairi, “Caroaro na yɛ átigu Jesucristore catũgõusarãrẽ,” Dios cũ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo jĩcãrõ tũnia na cũãrẽ caroaro na átiguami.

⁷ Yɛ, carõu cañuescũ caãnacũ yɛ caãnimiatacũãrẽ, yɛre mairĩ, cũ yaye quetire yɛ masĩõwĩ Dios. Masĩõ yua, tie caroa quetire cũ caquetibujũbojapɛre bairo yɛ cũwĩ. Nocãrõ majũ paio cũ caátimasĩrĩjẽ jũgori bairo yɛ ámi. ⁸ Yɛa, nipetiro Dios ya poa macããna netõjãñurõ cabũgoro macããcũ yɛ ãniña. Bairo yɛ caãnimiatacũãrẽ, caroaro yɛ ámi Dios. Caroa queti, nocãrõ cacõñapetimasĩã manie cũ yarãrẽ cũ cajuátinemorĩjẽrẽ mujãã ùna judío majã caãmerãrẽ yɛ quetibujũrotijowĩ. ⁹ Tunu bairoa tie camasãrẽ cũ caátipeere tirũmɛpɛre na masĩõõsupi Dios. ãme roquere cũ, nipetirije caqũẽnõrĩcũ ãnirĩ, cũ caátipeere nipetiro camasãrẽ yɛ quetibujũrotijowĩ. ¹⁰ Bairo Dios cũ catũgoña jũgoyetiricarorea bairo baietacoaya yua, nipetiro ati ɛmũrecõõpɛre carotimasĩã bũtioro majũ marĩ ùnarẽ cũ camairĩjẽrẽ na masĩãto ĩ. Bairo ati rũmũrĩrẽ na pũame, marĩ, Jesucristore caĩroari poa macããna jĩcã yericũnarẽ bairo marĩ caãnierẽ ñnarĩ, “Dise ùnie cũ caátimasĩõtĩ cũ rusaetiya,” ĩmasĩcõãrãma ɛmũrecõõ macããna. ¹¹ Caãnijũgoripɛpɛrɛ capetietipee cũ caátipeere cũ caátiga jũgoricarore bairo átiyaparoypupi merẽ ati rũmũrĩrẽ marĩ Quetiupɛu Jesucristo cũ caátaje jũgori. ¹² Bairo Jesucristo yarã ãnirĩ, cũ mena tũgoña tutuari, uwiricarõ mano Diore cũ marĩ jẽnimasĩña. ¹³ Torecũ, nũcũbũgorique mena mujããrẽ ñiña: Mujãã, judío majã caãmerã, caroaro mujãã canetõõpeere mujãã yɛ caquetibujũrije jũgori roro popiye yɛ baiya. Bairo yɛ cabaimiatacũãrẽ, mujããrẽ yɛ caquetibujũrije jũgori caroa macããjẽ mujããrẽ to etao roque yɛ átiya. Bairo tũgoña yapapuaeticõãña.

El amor de Cristo

¹⁴ Bairo marĩrẽ caroaro Dios cũ caátajere tũgoñarĩ, rũpopatuuri mena etanumurĩ cũ ñiroaya marĩ Pacũ majũrẽ. ¹⁵ Dios yarã nipetiro ati yepa macããna, ɛmũrecõõ macããna cũã cũ yarã majũ marĩ caãnoi, “yɛ pũnaa” marĩ ĩ wãmetiyami Dios. ¹⁶ Dise ùnie cũ caátimasĩõtĩ cũ rusaetiya. Bairo cũ cabairoi, atore bairo mujãã ñi jẽnibojanucũña marĩ Pacũpɛre: “Efeso macããnarẽ ñe ùnie rusaeto tũgoñatutuamasĩrĩqũerẽ Espĩritu Santo jũgori na joya. ¹⁷ Tunu bairoa Jesucristo mena na catũgoñatutuarije jũgori na yeripɛ cũ ãnicõã ãninucũãto Jesús,” mujãã ñi jẽnibojanucũña Diopɛre. Bairo cũ caãto, mujãã pũame di rũmũ ùno ricaati wãmerẽ mujãã tũgoñaetigarã. Bairo camasãrẽ nocãrõ majũ paio na mujãã maimasĩgarã. ¹⁸ Tunu bairoa mujãã, bairi nipetiro Jesucristore catũgõusari majã cũã, mujãã masĩgarã nocãrõ ñe ùnie rusaeto Jesucristo cũ camairĩjẽrẽ. ¹⁹ Tie camasãrẽ cũ camairĩjẽrẽ nipetiro masĩpeyoetimirãcũã, tiere mujãã camasĩnemonucũrõrẽ yɛ boya. Bairo mujãã cabaiata, Dios marĩrẽ cũ carotirore bairo nemojãñurõ ñe ùnie rusaeto mujãã átianinucũgarã.

²⁰ Dios nocãrõ majũ caátimasĩ pũame cũrẽ marĩ cajẽnirĩ wãme, o marĩrẽ cũ caátipeere marĩ catũgoñarõ netõjãñurõ cũ pũame roque caátimasĩ niñami. Tie cũ caátimasĩrĩjẽ marĩpɛre caãno jũgori ãmerẽ marĩ tutuao joroque átiyami. Bairo cũ marĩ cabasapeoro ñuña. ²¹ ĩAti rũmũ macããna, bairi ape tuti macããna, bairi tocãnacã tuti bero caãniparã nipetiro Jesure caĩroari poa macããna Diore cũ na cabasapeoro ñuña! Bairoa to baiãto.

¹ Bairi, yu, marí Quetiupau yaye quetire yu caquetibujuriye jūgori presopu caācū ānirī nūcūbugorique mena atore bairo mujāārē ñiña: Mujāā cūā Dios cū cabesericarā mujāā āniña. Bairi nipetiro cū cabesericarārē na cū cañirotiricarore bairo mujāā cūā ānajēcusa. ² “Aperā netōrō caānimajūrā jāā āniña,” ĩ tūgoñaticōāña. Nūcūbugorique mena āmeo ñiña. Aperā mujāārē roro na caátimiatacūārē, na āmeeticōāña. Narē mujāā camairījē jūgori tūgoenarē bairo roro na caátiere tūgoña netōcōāña. ³ Espiritu Santo cū camasīrījē jūgori jīcārōrē bairo yericutiri, jīcā majārē bairo átiāña. ⁴ Dios cū cañajorore marīā cū pūnaa jīcā majārē bairo marí āniña. Tunu jīcāñā niñami Espiritu Santo Dios yeri pūna marí mena caācū. Tunu bairoa marīrē Dios cū caátipee jīcā wāmerēā marí coteya. ⁵ Tunu marí Quetiupau jīcāñā niñami. Tunu jīcārō tūnia Jesús mena marí tūgoñatutuaya. Tunu jīcā wāmea marí cabautizarotiri wāme cūā niña. ⁶ Tunu marí nipetiro Pacu jīcāñā niñami. Cūā, nipetiro netōrō rotimasīñami. Marí nipetiro mena caācū niñami. Tunu bairoa nipetiropu caācū niñami.

⁷ Jīcā majā marí caānimitacūārē, marí, tocānacāpūrea ape wāmerē, ape wāmerē marí caátimasīpeere marí joyupi Jesucristo cū cajogari wāme ũnierē. ⁸ Tore bairo quetibujuya Dios ya tuti cūā:

“Cū wapanarē na netō yaparori bero, umūrecóopu wāmuásúpi.

Bairo wāmuáetari yua, ati yepa macāāna caroa wāme na caátimasīpeere na joyupi,” ĩ quetibujuya Dios ya tutipū.

⁹ ¿Dope bairo ĩgaro, “Umūrecóopu wāmuásúpi,” to ññati? “Mai, ati yepapu ruiatījū-goyupi, cū cawāmuápáro jūgoye,” ĩgaro ñña. ¹⁰ Bairo ati yepa caruietaricu pūame umūrecóo buijāñurīpu caetaricu majū niñami. Bairo caācū ānirī nipetiropu carotimasī niñami. ¹¹ Cūā niñami marí caátimasīpeere cajou. Bairo caācū ānirī jīcāārā marí mena macāānarē apóstolea majā marí ānio joroque ámi. Aperā marí mena macāāna profeta majā, aperā Jesús jūgori camasārē Dios cū canetōrīqūērē caquetibujuri majā, aperā pastores, aperā bueri majā marí ānio joroque ámi. ¹² Tore bairo marí ámi, cū yarārē, marí mena macāānarē marí cajuátinemosāparore bairo ĩ. Bairo marí caáto jūgori, Jesucristore cañroari poa macāāna pūame nipetiro nemojāñurō átitutua ānimasīgarāma. ¹³ Bairo caátitutuanimasīrā yua, marí nipetiro jīcārōrē bairo Dios mena marí tūgoñatutuagarā. Tunu cū macū Jesucristo cūārē jīcārōrē bairo cū marí masīgarā. Bairo marí cabaiāno bero, ñe ũnie marīrē rusaetigarō caroaro marí caátīānipee. Jesucristo caroaro cū caátīānierē bairo marí cūā caroaro marí átiānigarā.

¹⁴ Bairi marí pūame yua, cawīmarā jicoquei jīcā wāmerē na catūgomawijiarore bairo marí baietigarā. Bairo cabaiena ānirī, aperā cañtori majā di wāme ũno cawāma wāme bueriquere caroaro mena na caquetibujumiatacūārē, na cañrījērē cariape marí tūgoetigarā. ¹⁵ Bairo pūame marí caátīānipee boya: Cariape macāājē quetire caroaro mena marí caāmeo quetibujuro boya. Bairo āmeo quetibujurā, Jesucristo, marí Jūgocu caroú cū caānorē bairo marí cūā marí bainutuágarā. ¹⁶ Jesucristo marí Jūgocu cū caānoi, jīcāñ rupañre bairo caāna marí āniña. Cū, cañmū rupañ macāājē cū caapee, cū āmo, cū wāmoorī, cū rūpori, cū cacatīānie nipetirije jīcārō tūni to capaapeticōāta, cañmū pūame caroaro átiānimasīñami. Tore bairo marīā Jesucristore cañroari poa macāāna cūā tocānacāñā marí caátimasīpeere Jesucristo marīrē cū cajoriquere jīcārō tūni marí caápata, marí nipetiro caroaro marí átiānimasīgarā. Nemojāñurō marí āmeo juátinemoagarā.

La nueva vida en Cristo

¹⁷ Bairi Jesús mujāārē yu cū cañrotiro jūgori, atore bairo mujāā caátīānipeere mujāārē yu átirotiya: Ati umūrecóo macāāna Diore camasīēna na caátīāninucūrōrē bairo mujāā cūā mujāā caátinucūrījērē jānacōāña. Diore camasīēna pūame, na majūā na catūgoñarī wāme mena caátimasīā manie ũnierē átiāninucūñama. ¹⁸ Tunu bairoa cayeri mána, cariape catūgoñamasīēnarē bairo niñama. Bairo caāna ānirī, cawāma yericutaje Dios

cū cajogamirijērē boetiyama. ¹⁹ Bairo carorije jetore caáticōāninucūrā ānirī, tiere áti-jeyamajūcōāñama. Bairo caátijeyamajūcōāna ānirī, tocānacā wāme carorije átieperique ūnierē, tūgoñamasīrī mee tiere átinucūñama.

²⁰ Mųjāā pųame roque narē bairo átiānigarā mee, Jesucristo yaye quetire mųjāā tųgousajųgoyupa. ²¹⁻²² Caānorē bairo cū caátianierē mųjāā catųgoata, tunu bairoa cariape quetire mųjāārē cū camasīōata, tirųmųpų mųjāā rupau mena roro mųjāā caátianinucūrīqūērē bairo átiāninemoeticōāña. Roro mųjāā caátianinucūrīqūē jųgori mųjāā majūā mųjāā roye tuamiņupā. ²³ Bairo roro mųjāā caátianinucūrīqūērē jānarī yua, cawāma wāme caroaro átiānajē pųamerē mųjāā yeripų tųgoñajųgoya. ²⁴ Jīcāū cawāmau cabucu jutiire cūrī, cawāmarō pųame cū cajāñawasoarore bairo mųjāā cūā roro mųjāā caátianigarijere jānirī, cawāma wāme caroaro átiānajē pųamerē tųgoñajųgoya. Tiere mųjāā tųgoñamasīō joroque ásupi Dios. Ni jīcāū ūcū Dios cū cayeri wasoaricaro jųgori caroaro átiānajē pųamerē catųgoñamasī caroaro cariape ānigųmi. Roro átiepeetigųmi.

²⁵ Apeyera tunu tocārōā itojānacōāña. Marī nipetiro jīcā poa macāānarē bairo marī āniña. Bairi caroaro cariape jeto marī caāmeobųsuro boya.

²⁶ Tunu bairoa di rųmų ūno caāno jīcā wāme jųgori roro mųjāā caasiata, tunu roro buipearo asianemoeticōāña. Jicoquei tiere tųgoñaquēnoña. Rupa rųmų asia āmerīcōāña tie mena. ²⁷ Wātī pųame cū cabųsųjārījērē mųjāā tųgousare.

²⁸ Tunu apeyera űiña: Cajerutiri majōcu tocārōā, cū jerutijānacōāto. Cū ūna tiere jānarī, caroa wāme paariquere na paáto, aperā cabopacarārē jīcā wāme ūno na cajuátinemosasīparore bairo ĩrā.

²⁹ Tunu bairoa carorijere bųsueticōāña. Caroa jetore bųsunucūña. Mųjāā caīrījērē catųgorā pųame na catųgoñatutuanemopee ūnie jetore bųsųya. Na cayeri jāñanemopee ūnie jetore bųsųya. ³⁰ Dios Yeri Espírītu Santore cū yapapua joroque ápericōāña. Marī yeripų cū caānie jųgori “Dios yarā marī āniña,” marī ĩmasīña. Tunu bairoa marī yeripų cū caānie jųgori, “Dios yarārē cū canetōpeyori rųmų caetaro, marī cūā marī netōgarā,” marī ĩmasīña.

³¹ Tunu tocānacā wāme carorije mųjāā catųgoñarījērē jānacōāña: Roro asiarique, asianetōcoátaje, pesucųtaje, awaja tutirique, roro ĩbųsųpairique, tie ūnie nipetirije carorije mųjāā catųgoñarījērē jānacōāña. ³² Caroaro ānajēcųsa. Tunu bairoa āmeo ĩñamaiña. Jesucristo yarā mųjāā caāno jųgori, Dios pųame roro mųjāā caátajere masiriy-objayupi. Bairi tore bairo mųjāā cūā āmeo masiriyobjaya roro mųjāā caāmeoátiere.

5

Cómo deben vivir los hijos de Dios

¹ Mųjāā, Dios pųnaa, cū camairā ānirī caroaro cū caátianierē ĩnacōrī caroaro ānajēcųsa. ² Jesucristo marīrē cū camairōrē bairo āmeo mairī caroaro átiānajēcųsa. Cū pųame marīrē mairī, pajīāecoyupi. Bairo pajīāecori yua, Dios cū cañajoro camasā altar buipų werea cajutiņurījē mena Diore na cajoemųgōjutiņuojorijere bairo baiyupa marīrē netōōgų cū caátaje pųame.

³ Mųjāā, Dios cū caīroari poa macāāna majū ānirī camasā roro na rupa mena na caāmeoátieperije ūnierē jīcā wāmeacā ūno ápericōāña. Tunu apeye carorije ĩñaugaripearique ūnie cūārē mųjāā caápata, űuētīña. ⁴ Tunu roro marī cabųsuata, űuētīña. Bairi dise ūnie roro ati rupau caborore bairo átaje ūnierē bųsųpēni epeeticōāña. Catųgoñarīqūē mánarē bairo carorije cabųgoro macāājē cūārē bųsųpēni epeeticōāña. Diore basapeorique ūnie pųame roquere átiāninucūña. ⁵ Merē mųjāā masīrā roro caátipairā na cabaipeere: Noa ūna roro caāmeo átieperiquepairā, o caáperipee ūnierē caátipairā, o apeye ūnierē cañaugaripeapairā, Jesucristo, Dios mena cū carotimasīrīpaure etamasīētīgarāma. Apeye ūnierē ĩñaugaripearique pųame camasā na caweericarārē ĩroarique mena macāājē jīcā wāme niña. ⁶ Aperā na majū na catųgoñamasīrījē mena carori wāmerē na caquetibųjuata, tiere tųgopeoeticōāña. Na ĩtoecoeticōāña. Tie ūnie carorijere na caáto jųgori, nocārō paio popiye netōrō na baio joroque Dios cū caátipee atīya. Diore

cabaibotiorã nipetiro na ũna popiye netõrõ baigarãma. ⁷ Tunu tore bairo caátianarẽ na bapacupericõãña.

⁸ Mũjããrẽ Dios cũ canetõõparo jũgoye, caroaro mũjãã átiãnimasiẽsupa. Canaitiãrõpũ caãnarẽ bairo mũjãã añupã. Bairo caãnana mũjãã caãnimiatacũãrẽ, ãmerẽ yua marĩ Quetiupau yaye caroa quetire catũgousarã añirĩ caroaro cabusurõpũ caãnarẽ bairo caãna mũjãã añiña. Bairo caãna añirĩ, cũ yaye caroa queti pũamerẽ mũjãã catũgousacõã-inucũrõ boya. ⁹ Cũ yaye caroa quetire catũgousarã pũame tocãnacã wãme caroare átiyama. Aperãrẽ caroaro nũcũbugomasĩnama. Cariape átajere átiyama. Di rũmũ ũno ãtoetiyama. ¹⁰ Torecũ, marĩ Quetiupau cũ caĩñajesorije ũnierẽ marĩ caátianimasĩrõ ñuña. ¹¹ Tunu aperã canaitiãrõpũ caãnarẽ bairo caãna dope bairo caátimasĩã manierẽ na caátie ũnie macããjẽrẽ marĩ caãpero boya. Ricaati catũgoñarãrẽ na marĩ cabeyoro boya, caroa quetire na tũgoñamasijũgoáto ãrã. ¹² Canaitiãrõpũ caãnarẽ bairo caãna cayasiorõpũ roro na caátie marĩ caquetibũjucõñaata, caboborije majũrẽ marĩ ãbujiorã. ¹³ Bairãpũa, bairo na caátie ãñabeseri yua, “Dios cũ carotirije mee niña bairo na caátie,” marĩ ãmasiña, Dios yaye caroa quetire marĩ cabuerije jũgori. ¹⁴ Cabusurije pũame nipetirije marĩ ãñamasĩõ joroque átiya. Torea bairo Dios yaye caroa quetire marĩ cabuerije jũgori nipetiro camasã na caátianierẽ marĩ ãñabesemasĩña. Bairi atore bairo ãña Dios ya tutipũ cũãrẽ:

“Mũjãã, cacãñirãrẽ bairo caãna, wãcãña.

Mũjãã, cariacõatanarẽ bairo caãna nimirãcũã, tunu cacatirãrẽ bairo tũgoya.

Bairo mũjãã catũgoro, Cristo pũame cũ yaye caroa quetire mũjãã masĩõ joroque átigũmi,”
ĩ quetibũjũya Dios ya tutipũ.

¹⁵ Bairi caroaro tũgoñaña mũjãã caátianipeere. Catũgomasĩẽnarẽ bairo ãmericõãña. Catũgomasĩrã na caãnorẽ bairo pũame roque átiãña. ¹⁶ Ati rũmũrĩrẽ camasã roro átinucũñama. Bairi mũjãã pũame tocãnacãnia caroare áticõã ninucũña. Caroare átiãnaeticõãña. ¹⁷ Catũgomasĩẽnarẽ bairo ãmericõãña. Marĩ Quetiupau, marĩ caátiepe cũ caborijere masiña. Tiere masĩrã yua, bairo jeto ása. ¹⁸ Tunu bairoa eticũmueticõãña. Caeticũmupai pũame cũ majũã royetuanemõu baiyami. Mũjããrẽ ñe ũnie rusaeto Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ pũame roquere boya. ¹⁹ Tunu bairoa Dios caroaro cũ caátie mũjãã majũ ãmeo quetibũjũya. Salmos, himnos cawãmecuti tuti macããjẽ, bairi tunu Espĩritu Santo jũgori basarique cũãrẽ useanirĩqũẽ mena basapeoya. Mũjãã camasĩõ cãrõ marĩ Quetiupau cũ basapeoya. ²⁰ Tocãnacãnia marĩ Pacũ Diore, “ĩMũ ñujãñuña jãã mena!” qũĩña, nipetiri wãme mũjããrẽ cũ caátie tũgoñarĩ. Marĩ Quetiupau Jesucristo wãme mena, cũ camasĩrĩjẽ mena bairo qũicõã ninucũña.

La vida familiar del cristiano

²¹ Mũjãã nipetiro Jesucristore caĩroarã mũjãã añiña. Bairi nũcũbugorique mena ãmeo ãñaña mũjãã majũ. ãmeo baiotioeticõãña.

²² Mũjãã, carõmia, camanapũãcũna cũã, marĩ Quetiupau yaye quetire marĩ catũgousarore bairo mũjãã manapũã na caĩrĩjẽ cũãrẽ tũgousaya. ²³ Jesucristo pũame cũrẽ caĩroari poa macããna Jũgocũ majũ niñami. Torea bairo mũjãã tocãnacãũã canũmoacũna, mũjãã nũmoarẽ cajũgocũare bairo cajũgoãna mũjãã añiña. Apeyera tunu Jesucristo pũame marĩ, cũrẽ caĩroari poa macããna, cũ rupaũre bairo caãnarẽ Canetõõpau niñami. ²⁴ Marĩ, Jesucristore caĩroari poa macããna añirĩ cũ yaye quetire marĩ cabaiotioata, ñuẽtĩña. Torea bairo marĩ mena macããna rõmirĩ na manapũãrẽ jĩcã wãmeacã ũno na cabaiotioata, ñuẽtĩña.

²⁵ Jesucristo pũame marĩ, cũrẽ caĩroari poa macããnarẽ marĩ mairĩ, marĩ netõõgũ riayupi. Torea bairo mũjãã cũã canũmoacũna butiõro na maiña mũjãã nũmoarẽ. ²⁶ Dios cũ caĩñajoro carorije cacũgoenarẽ bairo marĩ caãniparore bairo ã, riayupi Jesús. Oco mena ãguerĩ coserericarore bairo roro marĩ caátie marĩ coserebojayupi, cũ yaye quetire marĩ catũgousaro jũgori. ²⁷ Bairi caroaro jutiro caũguerĩ manorẽ bairo marĩ yeri cũãrẽ carorije manorẽ bairo cosecõãñupĩ. Marĩ, cũrẽ caĩroari poa macããna tunu cũ caetanemõpa rũmũ caetaro ñe ũnie caroa macããjẽ rusaeto marĩ caãniparore bairo ã,

bairo marí ásupi. ²⁸ Bairi mujãã canũmoacũna mujãã nũmoarẽ na maiña. Mujãã rupaure mujãã camairõrẽã bairo mujãã nũmoa cũãrẽ na maiña. Caroaro na juátinemoña. Ni jĩcãũ ũcũ cũ nũmorẽ cajũátinemoũ pũame, cũ rupaure caroaro camaijũgoure bairo niñami. ²⁹⁻³⁰ Noa ũna na rupaure cateerã maniñama. Na rupaure camaijũgorã jeto niñama. Jesucristo cũã marĩrẽ, cũ rupaure bairo caãnarẽ marí maiñami, cũ yarã marí caãno jũgori. ³¹ Atore bairo marí ĩ cũñupĩ Dios: “Jĩcãũ caũmũ carõmio mena cũ cawãmojiyaata, cũ pacua tũre witigũmi. Ape wiipũ añigũmi cũ nũmo mena. Bairo na caãno, jĩcãũrẽ bairo na ñiñagũ. Jĩcã rupaure bairo nigarãma,” marí ĩ cũñupĩ Dios. ³² Atie queti cañimajũrĩjẽ, tirũmũpũre na camasĩtãjẽ ãme rũmũrĩ roquere marí camasĩrĩjẽ niña. Jesucristo, bairi marí, cũrẽ caĩroari poa macããna jĩcã rupaure bairo marí cañierẽ ĩgũ ñiña, bairo yũ caĩata. ³³ Torecũ, atore bairo mujãã caátipeere yũ boya: Mujãã, canũmoacũna tocãnacãũã, mujãã rupaure mujãã camairõrẽã bairo mujãã nũmoa cũãrẽ na maiña. Tunu bairoa mujãã, carõmia, camanarũãcũna cũã tocãnacãõã mujãã manarũãrẽ na nũcũbũgoya.

6

¹ Mujãã, na pũnaa cũã, marí Quetiupau yaye quetire catũgousarã añirĩ, mujãã pacua na caĩrĩjẽrẽ tũgousaya. Bairo átaje caroa cariape macããjẽ niña. ²⁻³ Dios, “Caroa wãme mũ yũ átigu,” cũ caĩjũgoyeticũrĩqũẽ mena macããjẽ Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ jĩcã wãme atore bairo ĩña: “Mujãã pacuare na nũcũbũgoya. Bairo mujãã caápata, mujãã ỹseanigarã. Bairo caána añirĩ, atĩ yeparũre yoaro mujãã ãnigarã,” ĩña.

⁴ Tunu mujãã, caracua, mujãã pũnaarẽ caasiapairã na ãnio joroque na ápericõãña. Caroaro mena roque na beyoya. Marí Quetiupau ĩroarique cũãrẽ na quetibũjũya caroaro mena.

⁵ Mujãã, paabojari majã cũã, mujãã quetiuparã ati yepa macããna na caĩrĩjẽrẽ tũgousaya. Nũcũbũgorique mena na carotirijere ása. Jesucristo yaye quetire mujãã catũgousarore bairo na cũãrẽ jĩcãrõ tũnia, ape wãme tũgoñarĩcãrõ mano na tũgousaya.

⁶ Paabojari majã jĩcããrã caroaro paayama, na quetiuparã na caĩñajoro, jãã mena na ỹseaniãto, ĩrã. Bairo caroaro paamirãcũã, cabero na caĩñaeto pũamerẽ paetiyama. Na ũnarẽ bairo baieticõãña. Mujãã pũame roque Jesucristore capaabojari majã añirĩ, Dios mujãã caátipeere cũ caborore bairo ĩtorique mano ása. ⁷ “Camasã ỹmũna marí caãno jũgori mee, Jesucristo ỹmũna marí caãno jũgori pũame roque, caroaro marí paagarã,” ĩ tũgoñarĩ, paaya caroa paarique ũnierẽ. ⁸ Merẽ mujãã masĩña atiere: Marí tocãnacãũpũna paabojari majã, o paabojari majã caãmerã cũã caroaro marí caátaje cãrõ jũgori caroare marí jogũmi marí Quetiupau pũame.

⁹ Mujãã, paabojari majã quetiuparã cũã, mujãã ỹmũarẽ caroaro na nũcũbũgoya. Narẽ roro na tuti epeeticõãña mujãã ỹmũarẽ. Mujãã cañierẽ mujãã masiritiepa. Mujãã cũã narẽ bairo ỹmũrecóoru mujãã Quetiupau cũgoya. Cũ roque nipetiro camasãrẽ jĩcãrõ tũnia marí ĩñapeoyami.

Las armas espirituales del cristiano

¹⁰ Bairi yũ yarã, yũ bairãrẽ bairo caãna, cañitũsari wãme atiere mujããrẽ yũ quetibũjũ woajoya: Marí Quetiupau cũ camasĩõrĩjẽ mena yeri pũna tutuarã ãña. ¹¹ Dios cũ camasĩõrĩjẽ nipetirije mujããrẽ cũ cajorije mena wãtĩ mujããrẽ cũ caĩtorijere ãñotaya. Jĩcãũ soldau pajĩãrĩcãrõpũ ácũ, cũ rupaure maijũgon, rũpoa peorica coro, bairi ãpõã jutiro cũãrẽ jãñañami. Torea bairo Dios cũ camasĩõrĩqũẽ jũgori wãtĩ roro cũ caĩrĩjẽ, roro cũ caátigarije cũãrẽ mujãã ãñotamasĩgarã. ¹² Marĩã, caroaro ãnigarã, ãmeo qũẽrãrẽ bairo marí átiya. Bairãpũna, camasã mena mee ãmeo qũẽrã marí baiya. Wãtĩ yeri pũna quetiuparã mena ãmeo qũẽrãrẽ bairo ána marí baiya. Wãtĩ yeri pũna pũame cabauena nimirãcũã, ati ỹmũrecóoru nicõãñama, catutuarã. Na camasĩrĩjẽ mena camasã carorãrẽ roro majũ na caátipeere rotinucũñama. ¹³ Bairi mujãã pũame Dios cũ camasĩõrĩjẽ nipetirije mujããrẽ cũ cajorije mena tũgoñatutuaya. Bairo tũgoñatutuari, wãtĩ mujããrẽ cũ caĩbũsũjãrĩ rũmũ ũnorẽ cũ caĩrĩjẽrẽ tũgoenarẽ bairo mujãã tũgoñanetõcõãgarã. Bairo tũgoñanetõcõãrĩ yua, Jesucristo yaye quetire cajãnaenarẽ bairo mujãã ãnicõã nigarã.

¹⁴ Jĩcãũ soldau cũ wapana mena cũ caãmeoqũẽparõ jũgoye ãpõã asero mena jãñañami. Caãnijũgoro ti asero mena carupawẽrẽ jiyayami. Bairo jiya yaparori bero, cũ yerire ãñotagũ, ape jutiro ãpõã jutirore cũ cotiapũ jãñaẽñotayami. Mũjãã, cũrẽ bairo caroaro netõgarã, Dios yaye caroa quetire mũjãã yeripũ mũjãã catũgoñacõãno boya. Tunu bairoa caroaro netõgarã, carorije cawapamoenarẽ bairo mũjãã ãnicõã ninucũgarã Dios cũ caĩñajoro. ¹⁵ Tunu soldau cũ caãmeoqũẽĩápáro jũgoye rupo juti peayami. Torea bairo mũjãã cũã Dios yaye quetire mũjãã caquetibũjuñesẽãparõ jũgoye tiere caroaro masĩjũgoyecusa, caroa yericutajecuna na ãnio joroque na mũjãã caátiparore bairo ãrã. ¹⁶ Tunu soldau cũ wãmoa tiere cũgoyami. Cũ wapana, “Yerupũ mena na cawẽrĩjẽ caũrĩjẽ yũpũre caetaro yũ ãrẽ,” ã, bairo átiyami. Torea bairo mũjãã cũã Jesucristo mena mũjãã catũgoñatutuario boya, wãtĩ mũjããrẽ roro cũ caátigamirĩjẽrẽ mũjãã caẽñotamasĩparore bairo ãrã. Atie caãnimajũrĩjẽ niña. ¹⁷ Tunu soldau cũ rupo buire pesayami ãpõã coro. Tunu bairoa ñosẽrĩcãpãĩrẽ cũgoyami, cũ wapandarẽ na netõncãcõãgũ. Torea bairo mũjãã cũã Dios mũjããrẽ cũ canetõõrĩjẽrẽ tũgoñacõã ninucũña, wãtĩ marĩ wapacũ roro cũ caátirotigamirĩjẽrẽ netõncãcõãgarã. Tunu bairoa Dios yaye quetire Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ mena uwiricarõ mano camasãrẽ na quetibũjũya, wãtĩ roro cũ caátigarijere netõncãcõãgarã. ¹⁸ Apeyera tunu Diore cũ jẽnijãnaeticõãña. Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ jũgori Diore cũ jẽnicõã ninucũña tocãnacã rũmũ. Cawũgoapairãrẽ bairo baieticõãña. Espĩritu Santo marĩ yeripũ cũ caĩrĩjẽrẽ caroaro tũgoya. Tunu bairoa, “Marĩrẽ yũecũmi,” ãena, Dios yarã nipetirore na jẽnibojaya Diopũre.

¹⁹ Tunu yũ cũãrẽ Diopũre yũ mũjãã jẽnibojawa camasãrẽ yũ caquetibũju masĩpeere. Tunu uwiricarõ mano Dios yaye queti tirũmũpũre na camasĩpeyoetaje nipetiro camasãrẽ cũ canetõõgarijere caroaro yũ caquetibũjũparore bairo ãrã, yũ mũjãã jẽnibojawa. ²⁰ Atie quetire yũ quetibũju rotijowĩ Dios. Bairo Dios yũ cũ caquetibũjũrotijomiatacũãrẽ, tie queti wapa ato preso jorica wiipũ yũ cũrocacõãwã. Bairo atopũ nimicũã, uwiricarõ mano ato macããnarẽ Dios yaye quetire na yũ caquetibũjũparore bairo ãrã, yũ mũjãã jẽnibojawa.

Saludos finales

²¹ Apeyera, marĩ yũ, Tĩquico, marĩ camairẽ mũjãã tũpũ cũ yũ joya. Cũ pũame marĩ Quetiupũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ yũre cajũpããninucũũ niñami. Mũjãã tũpũ etaũ, mũjããrẽ quetibũjũgũmi yũ cabairije nipetirijere. ãme ati rũmũrĩ yũ caátie cũãrẽ quetibũjũgũmi.

²² Torecũ, mũjãã tũpũ cũ yũ joya, jãã cabairijere mũjããrẽ cũ caquetibũjũparore bairo ã. Bairo cũ caquetibũjũro, mũjãã pũame mũjãã tũgoña yerijãñagarã tunu.

²³ Yũ yarã, marĩ pacũ Dios, marĩ Quetiupũ Jesucristo mena caroa yeri pũnacũtajere cũ jonemoáto mũjããrẽ. ãmeo mairĩqũẽrẽ, bairi tũgoñatutuarique cũãrẽ cũ jonemoáto.

²⁴ Noa ãna marĩ Quetiupũ Jesucristore cũ na camajũgoricarore bairo camaitũgoñacõãninucũrãrẽ caroare na cũ jonemoáto.

Tocãrõã niña atie queti yũ cawoaturije.

Carta de San Pablo a los FILIPENSES

Saludo

¹ Ун, Pablo cawāmecսս, bairi Timoteo menarē, Jesucristore capaabojari majā ānirī mųjāā Filipo cawāmecստի macā macāānarē ati carta mena mųjāārē quetibųյա woajorā jāā átiya. Mųjāā nipetiro, Dios yarā, Jesucristo yaye quetire catųgousarā, mųjāārē cajųgoñubueri majā obispoa, bairi mųjāā diáconoa cųārē quetibųյա woajorā jāā átiya ati carta mena. ² Bairi mųjāārē jāā ĩña: Marĩ Pacս Dios, bairi marĩ Quetiupս Jesucristo mena mųjāārē caroare na jonemoáto. Tunu bairoa caroa yericսtaje cųārē na jonemoáto.

Oración de Pablo por los creyentes

³ Mųjāā, Filipo macāāna, mųjāārē yս catųgoñarō cānacānia, “Dios, yս mena mս ĩս-
jāñuña,” ĩnucսñա. ⁴ Bairo mųjāā caānierē Diore cų jēninucսñա, tocānacānia սeanirիկս
mena jeto cų yս jēninucսñա. ⁵ Mųjāā սame Jesucristo mena mųjāā catųgousajųgori-
սսսս cų yaye caroa quetire yս caquetibųյո yս mųjāā јuátinemoւ. Bairi āme
cųārē bairoa mųjāā јuáticōā ninucսñա yս caparijere. ⁶ Bairi atore bairo mųjāārē ĩi
tųgoñaña: Dios սame mųjāā yeri tųgoñawasoariquere mųjāā joyupi, carorije mųjāā
caátaje jānarĩ, caroa cų cacսրիկս սamerē mųjāā caátimasարore bairo ĩ. Tore bairo
jeto caroa wāmerē mųjāā átiāninemonutuo joroque mųjāā átigսmi, Jesucristo nemo cų
catunuetari rսսս.

⁷ Mųjāārē yս mainucսñա. Tunu bairo caroaro mena yս mųjāā јuátinucսñա. Bairo yս
mųjāā cajųátinemorիյē јųgori yս սame, noo, ato preso jorica wiipս ācս, o quetiuparā
watoսս ācս, “Atie Jesucristo camasārē cų canetōđirիկս queti caտorique mee niña,”
na ĩi quetibųյա masiōnucսñա nipetiro camasārē. Bairi mųjāā nipetiro mena caroaro
yս catųgoñarիյē ĩuña. ⁸ Jesucristo mųjāārē cų camairōrē bairoa yս cųā mųjāārē yս
majāñuña. Bստioro mųjāārē yս cañagarijere masiñami Dios cųā.

⁹⁻¹⁰ Bairi tunu atore bairo Diore cų ĩi jēninucսñա mųjāā caānierē: “Filipo macāā-
narē nemojāñurō na caāmeomaitųgoñapeere na joya. Tunu bairoa caroa wāme na
caátipee majųrē na cabeemasարore bairo ĩ, capee caroaro cariape tųgoñarիկսērē,
bairi tunu caroaro ānimasirիկս cųārē na joya,” ĩi jēninucսñա Diopսre. Bairo baiāna,
carorije áperā, caroaro majų mųjāā ānimasigarā. Bairi ni јicսս ũcս Jesucristo nemo
cų catunuetari rսսս caāno mųjāā caátajere busսpaietigսmi yua. ¹¹ Mųjāā, Jesucristo
cų camasiōjorije јųgori, tocānacā wāme caroa cų caátirotirijere caānarē bairo mųjāā
nigarā. Bairo caroaro mųjāā caátajere tųgoñarĩ, nipetiro camasā սame Diore cų
basapeogarāma.

Para mí la vida es Cristo

¹² Apeyera tunu, yս yarā, yս bairārē bairo caāna, atiere mųjāā camasirō yս boya: Ato
preso jorica wiipս roro yս cabaimiatacսārē, Jesucristo camasārē cų canetōđirիկս caroa
quetire caroaro tųgorā átiyama. ¹³ Bairi ato nipetiro quetiupս yա wii macāāna, bairi
aperā cųā yս cabairijere masiñama. Bairo masirĩ, “Jesús yaye quetire cų catųgousarije
јųgori ato preso jorica wiipս na cacսrocaricս niñami Pablo,” ĩnucսñama. ¹⁴ Tunu
bairoa marĩ yarā nipetiro jāñurիսս preso jorica wiipս yս caānierē tųgorā, netōjāñurō
Jesucristo mena tųgoñatutuayama. Bairi uwiricaró mano quetibųյա átiyama Dios yaye
quetire.

¹⁵ Bairo quetibųյաmirácսā, јicսārā na mena macāāna yս meerē, na սame roquere
camasā na catųgousaro borā, Jesucristo yaye quetire quetibųյաnucսñama. Aперā yսre
na canetōga tųgoñarիյē majų јųgori, Jesucristo yaye quetire quetibųյաnucսñama. Aперā
roque caroa սamerē tųgoñarĩ quetibųյաnucսñama camasārē. ¹⁶ Naa, yսre na camairիյē
јųgori Jesucristo yaye quetire quetibųյաnucսñama. Ato bairo ĩ masiñama: “Caroa
queti Jesucristo camasārē cų canetōđopere Pablo na cų caquetibųյասiōparore bairo

ĩ, to preso jorica wiipũ cũ caãnie boumi Dios,” ĩnucũñama caroa pũamerẽ catũgoñarĩ majã. ¹⁷ Yũre canetõgatũgoñarĩ majã roque na majũ na caátipee jetore borã, caroaro cariape quetibũjuetiyama. Bairo cabairã añirĩ, “Netõjãñurõ popiye cũ tãmuãto,” ĩrãrẽ bairo yũ átiyama ato preso jorica wiipũ yũ caãno. ¹⁸ Bairopũa, yũre ñe wapa maa yũre na caĩtũgoñarĩjẽ. Yũre borã, o yũre boena, Jesucristo yaye quetire quetibũjũnetõrã átiyama bairãpũa. Bairo na caãto, yũ tũgoña useanijãñuña.

Tunu bairoa bũtioro jãñurĩ yũ useaninemogu. ¹⁹ Mũjãã pũame yũre Diopũre mũjãã cajẽnibojarijere yũ masĩña. Tunu bairoa Jesucristo Yeri pũame yũ juátiyami. “Bairi atie nipetirije roro yũ cabairijere yũ netõcõãgũ,” ñi tũgoñamasĩña. ²⁰ Dios yũre cũ cajuátinemopeere bũtioro yũ boya, di rũmũ ũno yũ capaarije mena yũ cayaparuaetiparore bairo ĩ. Nipetiro camasãrẽ tũgoñatutuarique mena na yũ caquetibũjuãnipee roque boya. Bairi yũre na cawiyorotiata, o yũre na capajĩãrocarotiata cũãrẽ, ñe wapa maa. Jesucristo mena yũ catũgoñatutuacõãninucũrĩjẽrẽ camasã nemojãñurõ na caĩñacõrĩjẽ roque bũtioro wapacũtiya. ²¹ Atoore bairo ñi tũgoñaña: Yũ cacatiri rũmũ cãrõ Jesucristo cũ carotirore bairo yũ áticõã ninucũgũ. Bairopũa, yũre na capajĩãrocarotiata roque, netõjãñurõ ñubujioro. Tocãrõã yua, Jesucristo mena yũ añicõãni águ. ²² Bairũa, mai ati yeparũre yũ caãnicõã ãmata, yũ capaarije Jesucristo yũre cũ caroticũrĩqũẽrẽ netõjãñurõ yũ átimasĩbujioũ. Bairi, “¿Dope bairo rita yũ caátianipee to ñunetõrõati?” ñi masĩẽtĩña. ²³ Pũga wãme tũgoñarĩ ñi masĩẽtĩña, “¿Dise ũnie yũ cabaípee to ñunetõrõati?” Ape wãmerã yũ riacoagacũpũ, jicoquei Jesucristo mena yũ caãniparore bairo ĩ. Bairo yũ cabairo roque ñunetõbujioro. ²⁴ Bairũa, ape wãmerã yũ caticõãnigacũpũ, mũjããrẽ yũ cajuátinemoparore bairo ĩ. ²⁵ Tore bairo yũ cabairijere boyami Dios. Bairi atore bairo cariape ñi tũgoñaña: Mũjããrẽ yũ cajuáticõãnipee niña mai. Bairo mũjãã mena yũ caãnoi yua, mũjãã pũame netõjãñurõ Jesucristo cũ carotirijere mũjãã áticõã ninucũgarã. Tunu bairoa cũ mena tũgoñatutuari netõjãñurõ mũjãã useanigarã. ²⁶ Bairi cabero yũre na cawiyoro, mũjãã watoa yũ caãno, Jesucristo caroaro yũre cũ canetõrĩjẽrẽ ĩñarã, mũjãã useanigarã.

²⁷ Atoore bairo mũjããrẽ yũ caĩrĩjẽ caãnimajũrĩjẽ niña: Caroaro añajẽcusa, Jesucristo yaye caroaro cũ caquetibũjucũrĩcã wãmerẽ bairoa. Bairi mũjãã tũpũ yũ caetaata, o yũ caápéricõãta cũãrẽ, atore bairi wãme mũjãã caãnierẽ yũ queti tũgogaya: “Filipo macããna pũame Jesucristo yaye queti camasãrẽ cũ canetõrĩjẽrẽ jãnaena, jĩcã yericũnarẽ bairo caroaro cariape cũ carotirore bairo áticõã ninucũũparã tocãnacã rũmũa. ²⁸ Tunu bairoa na pesua narẽ roro na caátigamirĩjẽrẽ uwietiuparã,” tore bairo mũjãã na caĩrĩjẽrẽ yũ queti tũgogaya. Mũjãã pesua pũame bairo mũjãã cauwietiere ĩñarĩ, “Marĩ yasicoagarã,” ĩ tũgoñagarãma. Bairo na caĩtũgoñamiatacũãrẽ, mũjãã pũame, “Dios marĩ netõõgũmi,” mũjãã ĩ tũgoñamasĩgarã, mũjãã cauwietitũgoñarĩjẽ jũgori. ²⁹ Mũjãã caãnajẽ cũtipeeere cũñũpĩ Dios, cũ macũ mena mũjãã catũgoñatutuaparore bairo ĩ. Bairũa, tie jeto mee mũjãã cũñũpĩ. Cũ yarã mũjãã caãnoi, Jesucristore bairo popiye mũjãã cabaípee cũãrẽ cũñũpĩ. Tie roque caãnimajũrĩjẽ niña. ³⁰ Yũ, bairi mũjãã cũã, popiye baimirãcũã, camasãrẽ marĩ caquetibũjũnetõrĩjẽrẽ marĩ jãnaẽtĩña. Tirũmũpũre tutuaro mena yũ caátore mũjãã ĩñawũ. ãme cũãrẽ torea bairo yũ caáticõãninucũrĩjẽrẽ mũjãã queti tũgorã.

2

La humillación y la grandeza de Cristo

¹ Jesucristo pũame caroaro mũjãã juátinemoñami, mũjãã yeri caroaro to cañajããparore bairo ĩ. Tunu mũjããrẽ tũgoñamaiñami, caroa yericũtajere mũjãã cacũgoparore bairo ĩ. Tunu Espĩritu Santo mũjãã mena nicõãñami. Bairi mũjãã majũ mũjãã ãmeo maimasĩña. Cabopacarã cũãrẽ mũjãã ĩñamaimasĩña. ² Bairo mũjãã cabairoi, atore bairo mũjãã caãnierẽ yũ boya: Caroaro ãmeo maicõãninucũña. Tunu jĩcã yericũnarẽ bairo jĩcãrõrẽ bairo mairĩ, bairi jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩ, jĩcãrõrẽ bairo añajẽcusa. ³ Tunu bairoa aperã na caátiere na netõga tũgoñaeticõãña. Tunu na ĩñatuti tũgoñaeticõãña. “Marĩ jeto marĩ masĩbotioya,” ĩẽna, paaya Jesucristo mũjããrẽ cũ caroticũrĩqũẽrẽ. Mũjãã

tocānacāŕpua, nipetiro camasārē na ĩroaya. Bairo na ĩroari, di r̄m̄ũ ũno, “Marĩ majũ aperã netōrō caānimajūrã marĩ āniña,” ĩ tũgoñaeticōãña. ⁴ Ni jĩcãũ ũcũ mujãã mena macããcũ cũ yaye caroaro cũ caānipee jetore cũ bootũgoñaeticōãto. Aperã yaye caānipee ũnie cũārē cũ tũgoñato.

⁵ Jesucristo caroaro cũ catũgoñarĩcārōrēã bairo mujãã cũã tũgoñaña. ⁶ Bairo p̄ame tũgoñañupĩ Jesús:

Dios macũ majũ nimicũã, ũm̄urecōop̄ũ cũ carotimasĩrĩjērē bairo ápeyupi.

⁷ Bairo Dios cũ caānierē jānacōãrĩ yua, ati yepar̄ure marĩrē bairo rupauc̄tiri buiaetayupi. Cabero b̄tiácũ, paabojari majōc̄ure bairo átiāninucũñupĩ.

⁸ Marĩrē bairo rupauc̄tiri, cũ majũã cabugoro macããc̄rē bairo baiyupi.

Bairo cũ pac̄ũ Dios cũ carotirore bairo cabai ānirĩ pajĩãecori riayupi.

Camasã na cañajoro boboro roro majũ yuc̄p̄ãĩr̄ũ papuatuecori riayupi.

⁹ Bairo cũ cabairique jũgori tocānacãũ buip̄ũ netōrō caānimajũũ cũ cũñupĩ Dios.

Camasã tocānacã wãme na caãmeoĩroarique netōjãñurō caroa cũ wãmetiyupi Dios.

¹⁰ Bairi cũ wãmerē tũgorã, nipetiro caãna, Diot̄ũ macããna, bairi ati tuti macããna cũã, bairi ati yepa roca macããna cũã nipetiro r̄popatuuri mena etanumurĩ Jesure qũĩroagarãma.

¹¹ Bairi tunu ati ũm̄urecōo nipetiro caãna, “Jesucristo, Quetiup̄ũ, caānimajũũ niñami!” ĩrĩ qũĩroagarãma.

Bairo qũĩroari, cũ pac̄ũ Dios cũārē qũĩroagarãma.

Los cristianos son como luces en el mundo

¹² Apeyera tunu yũ bairārē bairo caãna, yũ camairã mujããrē ñiña: Mujãã t̄p̄ũ yũ caãno, yũ yaye quetibuj̄riquere caroaro mujãã tũgousaw̄ũ. Bairi āmerē cayoarop̄ũ mujããrē yũ caāniweyomiatacũãrē, yũ caĩjorijere mujãã tũgousagarã. Netōjãñurō mujãã catũgousaro yũ boya. Mujãã, Dios cũ canetōōrĩcārã ānirĩ, mujããrē cũ caroticũrĩqũērē n̄cũb̄ugorique mena tũgoña jānaeticōãña. ¹³ Dios p̄ame mujãã yerip̄ũ caroaro mujãã catũgoñaapeere mujãã joyami. Bairo jori yua, mujãã juátinemoḡumi, nipetiro caroaro mujãã caátipeere mujãã caátipeyoparore bairo ĩ.

¹⁴ Bairi nipetirije mujãã capaarique c̄tiere ũseanirĩqũē mena ása. Āmeo bus̄upairi-caro mano, jĩcãũ yericunārē bairo paaya. ¹⁵ Tore bairo mujãã capaarique c̄tiere yũ boya, noa ũna aperã jĩcã wãme ũno mujãã capaarijere na cabus̄upaietiparore bairo ĩrã. Dios p̄naa carorije caáperārē bairo ānajęc̄usa. Bairi ati yepa macããna carorã watoap̄ũ nimirãcũã, mujãã roque caroaro ānajęc̄usa. Torec̄ũ, ati yepa macããna canaitĩārōp̄ũ caānarē bairo caãna watoa nimirãcũã, mujãã p̄ame ñocōã na cabusuworore bairo mujãã caãno ñuñã. ¹⁶ Bairo āna, Dios yaye quetire mujãã caáticōānajērē na quetibuj̄ũ masĩōña camasĩēnarē. Bairo mujãã caquetibuj̄ũmasĩōata, Jesucristo ati yepar̄ũ nemo cũ catunuetari r̄m̄ũ caetaro, caroaro yũ tũgoña yerijãñagũ, “Muna mee Filipino macããnarē na yũ quetibuj̄ũñesẽãñupã,” ñi tũgoñagũ. ¹⁷ Tunu Jesucristo yaye yũ caquetibuj̄urije jũgori yũre na capajĩãpa r̄m̄ũ etaro baiya. Bairo cabaimiatacũãrē, Dios yaye queti mujããrē yũ caquetibuj̄uriquere tũgoñarĩ, yũ ũseaniña. Mujãã p̄ame tiere tũgousari, Jesucristo mena mujãã tũgoñatutuaya. Bairo mujãã cabairijere ĩñarĩ, Dios p̄ame mujããrē ĩñajesoyami. Bairi marĩ nipetiro marĩ ũseaniña, tiere tũgoñarĩ. ¹⁸ Bairi yũre bairo mujãã cũã ũseanicōãña.

Timoteo y Epafrodito

¹⁹ Apeyera tunu marĩ Quetiup̄ũ Jesucristo cũ caborore bairo yoaro mee mujãã t̄p̄ũ cũ yũ joḡũ Timoteore, mujãã caátianie quetire tũgouseanigu. ²⁰ Timoteo p̄ame yũre bairo tũgoñanucũñami. Ni jĩcãũ ũcũ c̄rē bairo caãcũ mujããrē camaitũgoñanucũũ maami.

²¹ Aperã nipetiro na yaye caānipee jetore bonucũñama. Marĩ caátiere Jesucristo cũ carotirijere borã mee baiyama. ²² Merē Timoteore cũ mujãã masĩjãñuñã caroaro cũ caátianierē. Dios yaye quetire caroaro yũre cũ caj̄ũquetibuj̄ũnemorĩjē cũārē mujãã masĩjãñuñã. Yũ mac̄rē bairo caãcũ ānirĩ yũ juátinemoñami Timoteo. ²³ Bairi ato

presopu caãcũ yũre na caátipeere masĩpu, mujããtu cũ yu jogu. ²⁴ Bairo ãmeacã cũ jogamicũã, Dios cũ caborore bairo yu cũã jicoquei mujãã tupu yu atĩga ñitũgoñaña.

²⁵ Torea bairo marĩ yau Epafrodito cũãrẽ mujãã tupu cũ yu catunuojoro ñuña. Cũ pũame camasãrẽ yu juquetibujunemonucũñami. Tunu yũre bairo popiye baiyami. Baiiri yu mujãã cabapacutirotijoricure ãmerẽ mujãã tupu cũ tunuojogu yu átiya. ²⁶ Epafrodito pũame butiuro mujãã nipetirore ñagayami. Tũgoñarĩquẽ paijãñuñami, cũ cariariquere mujãã caqueti tũgoroi. ²⁷ Cariapea mujãã tũgoricarã. Riajãñuwĩ Epafrodito. Bairo riari, riayasioabujowĩ. Bairo cũ cabaimiatacũãrẽ, marĩ Pacu Dios pũame qũĩñamairĩ cũ catiowĩ. Yu cũãrẽ ñiñamairĩ, roro cũ cabairijere ñnarĩ nemojãñurõ cũ tũgoña yapapuaeticõãto ĩ, cũ catiowĩ Dios Epafroditore. ²⁸ Baiiri yoaro mee patowãcãrõ mena cũ yu tunuojogu, cũ mujãã caĩñauseani tũgoñatutuaparore bairo ĩ. Bairo yu caápata, yu cũã yu tũgoñarĩquẽ paietigu. ²⁹⁻³⁰ Yu mujãã juquetibujumasĩetĩña, cayoaropu caãna ãnirĩ. Baiirua, yũre mujãã cajuáatinemorotijoricu pũame caroaro yu juáatinemoñami. Cũ cũã Jesucristo yaye quetire camasãrẽ yu juquetibujunucũñami. Bairo yu juquetibujuri yua, cauwiirije watoa ãnirĩ riacoabujowĩ. Torena, mujãã tupu cũ caetaro, useanirĩquẽ mena cũ mujãã jënibocágarã, marĩrẽ bairo marĩ Quetiupau yu cũ caãnoi. Tunu bairoa nipetiro cũ, Epafroditore bairo caãnarẽ na ĩroaya.

3

Lo verdaderamente valioso

¹ Yu yarã, yu bairãrẽ bairo caãna, ãmerẽ mujããrẽ yu quetibujutusagu: ¡Jesucristo mena useanirĩ ãnicõãña! Bairo mujããrẽ yu caĩwoaátajere tunu ãmerẽ yu caĩwoatunemorõ yũre ricaati baipatowãcõetĩña. Tunu tore bairo yu caáto mujããrẽ ñumajũcõãña. ² Baiiri ricaati caquetibujurãrẽ na tũgoñamasĩrĩ ãña. Na ñna, roro caãna ãnirĩ, camasã na rupau macããjẽrẽ na yisetarotinuucũñama, “Dios yarã marĩ ãnirõã,” ĩ tũgoñamirã. ³ Na pũame na rupau macããjẽrẽ cayisetaricarã na caãnimiatacũãrẽ, cũ yarãrẽ bairo na ñnaetĩñami Dios. Marĩ pũame roquere cũ yarãrẽ bairo marĩ ñnañami, cũ mena marĩ catũgoñatutuarije jũgori. Bairo ãna, Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ jũgori Diore cũ marĩ ĩroaya. Tunu, “Jesucristo yarã marĩ ãniña,” useanirĩquẽ mena marĩ ĩ tũgoñaña. Ape wãme, bui marĩ rupau macããjẽ jũgori marĩrẽ dope bairo átimasã maa.

⁴ Baiirua, ni jĩcãũ ũcũ, “¡Baietiya! ¡Átimasĩjãñuña marĩ rupau macããjẽrẽ yisetarique!” cũ caĩata, yu pũame, “Tocãnacãũ netõrõ Dios yau yu ãniña,” ñi masĩbujioũ, nipetiro netõrõ tie ũnierẽ caátacu ãnirĩ. Tocãnacã wãme jãã ñicũjãã na caroticũrĩquẽrẽ yu átipecocõãwũ. ¡Tũgoñijate! ⁵ Jĩcã wãmo peti itia pẽnirõ cãnacã rũmurĩ yu cabuiaricaro bero, yu rupau macããtõrẽ yisetayupa, jãã, judío majã, jãã caátinuucũrĩ wãmerẽ bairo. Baiiri Israel majã yau ãnirĩ, Benjamín ãnacũ ya poa pãramipũ yu buiayupa. Baiiri hebreo yaye busũ, judío majã yau majũ yu ãniña. Yu pacu yarã, judío majã jeto ãma. Bairo tunu butiácũrũ, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩquẽrẽ caĩroari majõcu ãnirĩ, fariseo majã mena macããcũ yu ãmũ. ⁶ Bairo caãcũ majũ ãnirĩ, Jesucristo yaye cũ caquetibujucũrĩquẽrẽ catũgousari majã pũamerẽ popiye na baio joroque na yu ápu. Tunu bairoa ni jĩcãũ ũcũ, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩquẽrẽ di wãme ũnorẽ, “Jĩcãrõ tũni áperiyami,” ñi masĩemi.

⁷ Bairo tirũmũpũre yu caãnajẽ cutajere, “Caãnimajũrĩjẽ niña,” caĩtũgoñañarĩcũ nimicũã, ãmerẽ yua, “Tie ñe wapa maa,” ñi tũgoñaña. Jesucristo yau pũame ãnigu, tore bairo yu caãnajẽ cutajere yu jãnacõãwũ. ⁸ Baiiri yu Quetiupau Jesucristore yu camasĩrĩjẽ tocãnacã wãme netõrõ caãnimajũrĩjẽ niña. Jesucristo yau pũame ãnigu, yu caãnajẽ cutijũgorique nipetirijere yu jãnapeticõãwũ. “Tie ñe wapa maa,” ñi tũgoñaña yu caãnajẽ cutijũgoriquere. ⁹ Nipetirijere yu jãnapeticõãwũ, cũ yau majũ ãnimasĩgu. Bairo Jesucristo mena yu catũgoñatutuarije jũgori, carorije wapa cacũgoecure bairo ñiñnañami Dios, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩquẽrẽ caroaro yu caátie jũgori mee. Baiiri ape wãme camasã netõgarã na caátigamirĩquẽrẽ pũame yũre wapa maa. ¹⁰ Atie pũame niña caãnimajũrĩjẽ: Jesucristore cũ yu masĩgamajũcõãña butiuro. Jesucristo cariacõatacu cũ caãnimiatacũãrẽ, Dios cũ catiotutua masĩñupĩ. Tie tutuarique majũrẽã yu cũã yu

yeripɯ yɯ bomajũcõãña. Tunu yɯ cãã ñi tũgoñamasĩgaya: “Jesucristo mena popiye marĩ baigarã. Cũ mena marĩ baiyasigarã, ĩ quetibũjuri que dope bairo ĩgaro to ĩñati,” netõjãñurõ ñi tũgoñamasĩgaya. ¹¹ Bairo bairi yua, Dios cũ yarã cariacoatanarẽ tunu na cũ cacatiopa rũmũ caetarore tũgoñarĩ, yɯ cũãrẽ cũ cacatioparore yɯ coteya.

La lucha por llegar a la meta

¹² Bairo cotemicũã, “Ãmerẽ yɯ caátie Dios cũ caborijere ñe ũnie rusaeto yɯ áti pey-ocõãwũ,” mũjããrẽ ñiẽtĩña. Baipɯa, tiere jĩcãrõ tũni áti peyogɯ yɯ baiya. Mai, caãnijũgoripauɯ Jesús pɯame yɯ netõõwĩ, yure cũ caátiroticũrĩqũẽrẽ bairo yɯ caátipeyoparore bairo ĩ. ¹³ Yɯ yarã, “Yɯ majũã ñe ũnie caroaro yɯ caátie rusaeto,” ñiẽtĩña. Bairo pɯame ñi tũgoñaña: Tirũmɯpɯre yɯ caãnajẽ cutajere yɯ majũã yɯ masiritiya. Pɯgani cãrõ tiere yɯ tũgoñanemoetigɯ yua. Caroaro yɯ caátipee pɯame roquere yɯ tũgoñajũgoyeticõã ninucũña. ¹⁴ Bairi caatɯeperi majõcɯ premiorẽ ñegɯ, bũtioro wẽpũrõ mena cũ caátore bairo yɯ cũã bũtioro yɯ átiya Dios yaye yure cũ caátiroticũrĩqũẽrẽ. Bairo yɯ caáto yua, Jesucristo jũgori yɯ cawapatapee Dios yure cũ cajogarijere yɯ jogɯmi.

¹⁵ Marĩ nipetiro Jesucristo yaye quetire caroaro catũgoñsarã yɯ caĩrõrẽ bairo marĩ catũgoñarõ boya. Ni jĩcãũ ũcũ mũjãã mena macããcũ ricaati cũ catũgoñaata, Dios pɯame caroare cũ masĩõgɯmi. ¹⁶ Bairo pɯame ñuña marĩrẽ: Jesucristo yaye cũ caquetibũjucũrĩqũẽ marĩ catũgoñsajũgoricarore bairo marĩ caáticõãno boya.

¹⁷ Yɯ yarã, yɯ bairãrẽ bairo caãna, yɯ caátianierẽ bairo ãnajẽcɯsa mũjãã cũã. Tunu noa ũna mũjããrẽ jãã caátiroticũrĩqũẽrẽ bairo caãna cũãrẽ na ĩñacõrĩ caroaro ãnajẽcɯsa. ¹⁸ Aperã pɯame roque caroaro ãmerĩñama. Na cabairijere jĩcãni mee, capee majũ mũjãã yɯ quetibũjumiwũ. Ãmerẽ tunu tie na caátianierẽ tũgoña yapapuari, caapee oco umayurique mena mũjããrẽ ñinemoña tunu: Naa, bairo baiãna, “Jesucristo yucɯpãĩpɯ cũ cariarique dope bairo átimasã maa,” caĩrãrẽ bairo baicõã niñama. ¹⁹ Na pɯame na caátianijesorije jetore bũtioro tũgoñañama. Tunu bairoa roro na caátie bobotũgoñaapeerea, tiere átibotioãniñama. Ati yepa macããjẽ jetore bũtioro tũgoñañama. Bairo caáticõãna ãnirĩ yua, cabero yasiricaropɯ ágarãma. ²⁰ Marĩ pɯame roque ɯmũrecõopɯ caãniparã marĩ ãniña. Tunu bairoa marĩrẽ canetõũ, Jesucristo, ɯmũrecõopɯ caãniatacɯ nemo cũ catunuetarore caroaro cũ marĩ ãnicotegarã. ²¹ Bairo etaɯ yua, marĩ rupaɯ, cañueti rupaɯre wasoagɯmi, cũ rupaɯ caroa rupaɯre bairo marĩ cacũgoparore bairo ĩ. Ati ɯmũrecõo macããjẽ nipetirijere carotimasĩ ãnirĩ bairo marĩ átigɯmi.

4

Alégrense siempre en el Señor

¹ Tore bairo cabaiãnio, yɯ bairãrẽ bairo caãna, yɯ camairã, bũtioro majũ yɯ caĩñagarã, atore bairo mũjããrẽ ñiña: Useanio joroque yɯ mũjãã átiya. Jesucristo mena mũjãã caãnicõãnierẽ tũgoñarĩ, “Yɯ paarique yasietigarõ,” ñi tũgoñatutuajãñuña. Bairi, bairo jeto áticõãnajẽcɯsa: “Jesucristore cũ tũgoñsajãnaeticõãña,” ñiña.

² Apeyera tunu mũjãã mena macããna rõmirĩ Evodia, bairi Síntique cũãrẽ ñiña: Mũjãã, pũgarãpɯa marĩ Quetiupau yarã rõmirĩ ãnirĩ jĩcã yeri pũnacɯnarẽ bairo tũgoñarĩqũẽcɯsa. ³ Mɯ cũã, yɯ bapa, yɯ mena caroaro caquetibũjuricɯ, bairo mɯ caátipee yɯ boya: Evodia, bairi Síntique cũãrẽ na juása. Caroa ãnajẽ pɯamerẽ na quetibũjuya. Na pɯame popiye baimirãcũã, camasãrẽ yɯ jũquetibũjũnemonucũwã Dios na cũ canetõõrĩjẽ quetire. Clemente mena, bairi aperã yure cajuátinemorã mena cũã camasãrẽ yɯ jũquetibũjũnemonucũwã. Na cũã Dios mena cacatiãniparãrẽ woaturica tutipɯ merẽ cawoatuecoricarã niñama.

⁴ Bairi tocãnacã rũmɯa, “Marĩ Quetiupau yau yɯ ãniña,” ĩ tũgoña ɯseanicõãña. Mũjããrẽ ñinemoña: ¡Useanicõãña! ⁵ Tunu bairoa caroaro nũcũbũgorique mena ãnajẽcɯsa, “Cañurã niñama,” aperãrẽ na mũjãã caĩeconucũparore bairo, ĩrã. Marĩ Quetiupau pɯame yoaro mee atígɯmi ati yepapɯre.

⁶ Bairi ati ɯmũrecõo cabaipee jĩcã wãme ũnoacãrẽ tũgoñarĩqũẽ paipatowãcãëtĩcõãña. Dios pɯamerẽ cũ jẽniña nipetirije ati ɯmũrecõo cabaipeere. Tunu jẽni yaparorã, “Dios,

jãã mena m̄ ñujãñuña,” qũĩña. ⁷ Bairo m̄jãã caátiamata, Dios p̄ame caroa yeri p̄na c̄tajere m̄jãã joḡumi. Tie c̄ cajorije p̄amerẽ ni j̄icãũ ùc̄ t̄gomasĩ peyoetiḡumi, netõjãñurõ caroa majũ caãnoi. Bairi m̄jãã, caroa yeri p̄na cac̄gorã ãnirĩ m̄jãã t̄goñatutuacõã ninuc̄garã. Jesucristo yarã ãnirĩ bairoa m̄jãã baicõã ninuc̄garã.

Piensen en todo lo que es bueno

⁸ Bairi ȳ bairãrẽ bairo caãna atore bairo m̄jããrẽ ñitusagu: Nipetirije cariape caãnierẽ, bairi tunu nipetirije marĩ canuc̄b̄gorije ùnie c̄ãrẽ cariape t̄goñaña. Nipetirije cariape marĩ caátie c̄ãrẽ t̄goñaña. Tunu j̄icã wãmeacã ùno roro t̄goña asueticõãña. Tunu nipetirije ãmeo mait̄goñarĩq̄ũ, bairi tunu, “Cañurĩjẽ niña,” nipe- tirije camasã na caĩt̄goñarĩjẽ c̄ãrẽ t̄goñaña. Tunu nipetirije nocãrõ caroa ùnie, bairi tunu caroa m̄jããrẽ Dios c̄ caátie c̄ m̄jãã cat̄goñabasapeopee c̄ãrẽ t̄goñaña.

⁹ Bairi m̄jããrẽ ȳ caquetib̄j̄c̄rĩq̄ũerẽ bairo áticõãña. M̄jãã, ȳ caĩrĩq̄ũerẽ cat̄goricarã ãnirĩ, bairi ȳ caátajere caĩñarĩcãrã ãnirĩ bairo ása. Bairo m̄jãã caátiano, Dios, caroa yeri p̄na c̄tajere cajon p̄ame m̄jãã mena ãnicõã niḡumi.

Ofrendas de los filipenses para Pablo

¹⁰ Apeyera tunu nemorõ ȳre m̄jãã cat̄goñarõĩ ȳ useanijãñuña. Ȳ cabopacarijere masĩrĩ ȳ m̄jãã juátigayupa. Bair̄na, “Ȳ m̄jãã masiriticoasupa,” ĩ mee ñiña. “Ȳ m̄jãã cajuátibujiopee p̄ame manató,” ĩ p̄ame roque ñiña. ¹¹ Tunu bopacari m̄jããrẽ j̄enirẽ bairo ĩ mee ñiña. Noo ȳ cac̄gorijeaca mena tocãrõã ȳ useanimasĩña. ¹² J̄icã r̄m̄ bopacau majũ ȳ ãm̄. Ape r̄m̄ paio netõrõ ȳ c̄gow̄. Bairi noo cabairije watoa ȳ ãnicõã masĩña. Queyari ãgarique c̄goec̄ c̄ã, o paio ãgarique c̄gon c̄ã ȳ ãnicõã masĩña. ¹³ Noo tocãnacã wãme cabairo ȳ n̄cãcõã nimasĩña, Jesucristo ȳre t̄goñatutuarique c̄ cajoroi. ¹⁴ Bairo ȳ cabaiãnimasĩmiatac̄ãrẽ, m̄jãã p̄ame ȳ cac̄goetipaure ȳ m̄jãã juár̄. Bairo m̄jãã caáto ñujãñuña.

¹⁵ M̄jãã ya yepa Macedoniar̄ caãniatac̄ ȳ cawitiro bero, Dios camasãrẽ c̄ canetõõrĩjẽ quetire ȳ caquetib̄juñesãj̄goripaure, m̄jãã, Filipino macãana jeto ȳ m̄jãã juár̄. M̄jãã, Jesucristo yaye quetire ȳ caquetib̄j̄riquere t̄gouseanirã, ȳ m̄jãã joyupa ȳre car̄sarijere. ¹⁶ Tunu bairoa Tesalónica macãp̄ ȳ caãno, j̄icãni mee ȳ m̄jãã jonemoñupã tunu ȳre car̄sarijere. ¹⁷ “Ȳre m̄jãã cajorijere caĩñajoure bairo ȳ ãniña,” ĩ mee ñiña. “Dios marĩrẽ c̄ caĩñabeseri r̄m̄ caetaro m̄jããrẽ caroare c̄ cajoree netõjãñurõ to ãmarõ, ȳre m̄jãã cajorije j̄ḡori,” ĩḡ ñiña. ¹⁸ Merẽ ȳ m̄jãã cajoriquere ȳ c̄gopeyocõãña. Bairi ȳ caborije netõrõ ȳ c̄goya. Epafródito mena ȳre m̄jãã cajorique mena ȳ caborije netõrõ ȳ c̄goya ãmerẽ yua. Ȳre m̄jãã cajorique p̄ame werea ùnie caroa caj̄tiñurĩjẽ mena Diore altar mesap̄ na cajoem̄ḡõjorijere bairo baiya. ¹⁹ Bairi Jesucristo yarã m̄jãã caãnoi, marĩ pac̄ Dios p̄ame nipetirije m̄jããrẽ car̄sarijere joḡumi paio majũ, paio cac̄gon ãnirĩ.

²⁰ Bairi atore bairo ñiña: ¡To petieticõãto marĩ Pac̄ Diore c̄ marĩ cabasapeorije! Bairoa to baiáto.

Saludos finales

²¹ Bairi ȳ ñurotijoya m̄jãã nipetiro Dios yarã, Jesucristo yaye quetire cat̄gousarãrẽ. Tunu bairoa marĩ yarã ȳ mena caãna c̄ã m̄jãã ñurotijoyama. ²² Torea bairo nipetiro ato macãana Dios yarã, bairi quetiupā emperador romano paabojari majã c̄ã m̄jãã ñurotijoyama.

²³ Marĩ Quetiupā Jesucristo m̄jãã nipetirore caroare c̄ jonemoáto. Tocãrõã niña atie queti ȳ cawoaturije.

Carta de San Pablo a los COLOSENSES

Saludo

¹⁻² Ум, Pablo cawāmecսս, Dios уւրе сū cabeserique жүгори сū caquetibүжүrotijoricս, apóstol ум āniña ati cartare caquetibүжүwoajоm. Marí уам, Timoteo mena мұжāā, Colosas macā macāāna Jesucristo yaye quetire catүgousacōāninucūrā, Dios сū caīroari poa mena macāānarē мұжāā ум quetibүжү woajoya ati carta mena. Bairi caānijүгoro atore bairo мұжāārē ñiña: Marí Pacս Dios мұжāārē caroare сū jonemoáto. Tunu bairoa caroa yericutaje сūārē сū jonemoáto, ñiña.

La oración de Pablo por los creyentes

³ Tocānacā рүмү Dios, marí Quetiupaм Jesucristo Pacսре jēnirā, мұжāā caātiānierē түгоñarī, “Jāā mena мұ ñujāñuña,” jāā ī jēninucūña. ⁴ Mai, jāā түгоарм caroaro мұжāā caātiānierē. Jesucristo mena мұжāā catүгоñatutuarijere, bairi nipetiro Dios сū caīroari poa macāānarē na мұжāā camairjē сūārē jāā түгоарм. ⁵ Мұжāā рұame caroa cariape queti, Dios camasārē сū canetōōgarijere cariape түгорā, Dios сū caīrīcārōrēā bairo мұжāārē умүrecóopм caroaro сū caátipeere мұжāā cotejүгoyupa. Bairo coteāna, Dios сū caīroari poa macāānarē na мұжāā жуátinemoñupā. ⁶ Atie caroa queti мұжāā catүgorique рұamerē nipetiroрүre түгорā átiyama camasā aperā сūā. Bairo түгорā yua, jīcāārā түgousarā átiyama. Na, catүgousari majā рұame caroaro ānimasīrā baiyama tie queti жүгори. Dios camasārē сū camairjērē түгори, “Cariape queti ñiña,” мұжāā caītүгоñarī рүмү bero, caroaro мұжāā caānimasīrōrē bairo na сūā caroaro ānimasīrā baiyama. ⁷ Marí уам, marí camai, Epaфра cawāmecսս рұame tie quetire мұжāārē quetibүжү жүгoyupi. Сū роque caroú jāā mena capaanucūñ ānirī Jesucristo сū caroticūrīqūērē bairo átinucūñami. Мұжāā сūārē cajүátinemonucūñ ñiñami. ⁸ Bairo caācū ānirī yua, сū рұame jāātм etari bero, jāā quetibүжүwī мұжāā cabairijere. Espíritu Santo сū camasīōrjē жүгори мұжāā caāmeomairjērē jāā quetibүжүwī.

⁹ Bairi caroaro мұжāā caātiānierē jāā catүgojүgorica рүмү bero Diopүre jāā jēniboja-jānaētīña, мұжāā caátipee Dios сū caborijere мұжāārē caroaro сū camasīōparore bairo írā. Tunu bairoa Espíritu Santo сū camasīōrjē tocānacā wāme мұжāārē сū cajoparore bairo írā, jāā jēnibojanucūña Diopүre. ¹⁰ Bairo мұжāā рұame сū camasīōrjē сүгори yua, marí Quetiupaм yarārē bairo caroaro мұжāā átimasīānigarā. Bairo āna, мұжāā caátie сū caññajesorije ũnie jetore мұжāā áticōā ninucүgarā. Caroa átaje tocānacā wāmerē мұжāā átigarā. Tunu bairoa Diore сū мұжāā masīnemogarā. ¹¹ Apeyera tunu мұжāārē jāā jēnibojaya Diopүre, сū camasīrjē ñe ũnie carүsaetie mena мұжāārē cayeritutuarārē bairo сū áparo írā. Bairo мұжāā рұame түгоñatutuari yua, dope bairo ricaati мұжāārē cabaibүjiopeere caroaro mena мұжāā нүcācōāgarā. ¹² Tunu bairi marí Pacսре, “Мұ ñujāñuña jāā mena,” үseanirīqūē mena сū мұжāā ígarā. Сū рұame мұжāā yerire wasoari bero сū carotimasīrīpaм caroaro cabusuroпм cajāāmasīparā majū мұжāā ānio joroque мұжāā átiyami. Bairo jeto nipetiro marí, сū ya poa macāānarē marí átinucūñami. ¹³ Wātī сū carotirore bairo caána сū mena canaitārōпм caānarē bairo marí caānimiatacūārē, сū cawiyoricarārē bairo marí ānio joroque marí ásupi Dios. Bairo marīrē netōōrī yua, сū macū сū camai, сū carotimasīrīpaм macāānarē bairo marí ānio joroque marí ásupi. ¹⁴ Сū macū сū cariarique жүгори marí netōōñupī. Roro marí caátajere marí masiriyobojayupi.

La paz con Dios por medio de la muerte de Cristo

¹⁵ Dios marí caññaecū сū caānimiatacūārē, сū macū Jesucristo сū caátajere түгоñarī, сū marí masīmasīña Dios сū caānajē cütiere. Na, рұгарāрұа jīcārō tñi ñiñama. Jesús рұame nipetirije Dios сū caqūēñorīqūē upaм ñiñami. ¹⁶ Jesús жүгори қүēñoñupī Dios ati умүrecóo macāājē nipetirijere. Ati yepa macāāna, jōbui macāāna сūā, cabauena, cabaurā сūā nipetirore na қүēñoñupī. Bairi jōbui macāāna carotimasīrā сūārē na

qũenoñupĩ. Jesucristo jũgori nipetiro cañarẽ na qũenoñupĩ Dios, cũrẽ na caĩroaparore bairo ĩ. ¹⁷ Nipetirije ati yepa macããjẽrẽ cũ caqũenoparo jũgoyepũa Jesucristo merẽ añupĩ. Tunu bairoa cũ camasĩrĩjẽ jũgori ati ɯmũrecóo macããjẽ ricaati baietiya. Jĩcãrõ tũni añijũgoyecutiya cũ caátimasĩrĩjẽ jũgori. ¹⁸ Marĩ nipetiro Jesucristore caĩroarã, jĩcã rupaũre bairo, jĩcã poa macããna marĩ añiña. Jesucristo pũame marĩ rupoare bairo niñami, marĩ Quetiupau majũ. Cũ, nipetiro netõrõ caanimajũũ cũ caãnoi, marĩ, cũ caĩroari poa macããnarẽ cũ camasĩrĩjẽ jũgori caroa tũgoñarĩqũerẽ marĩ jomasĩñami. Cariacoatacũ nimicũã cacatijũgoricũ majũrẽ cũ cũñupĩ Dios, nipetiro Jũgocũ cũ caãniparore bairo ĩ. ¹⁹ Dios, bairo tũgoñañupĩ: “Yũ macũ cũã yũrea bairo cũ añajẽ cũparo. Nipetirije cũ cũã yũ caãnierẽ bairo cũ ãmarõ,” ĩ tũgoñañupĩ. ²⁰ Jesús jũgori ati ɯmũrecóo macããna nipetiro, jõbui macããna, ati yepa macããna cũã cũrẽ roro na caĩñaterijere na jãnao joroque átigayupi. Jĩcãũ yeri pũnarẽ bairo cũ mena na ãnio joroque na átigayupi, Jesús yucũpãĩpũ cũ cariarique jũgori.

²¹ Mũjãã, cajũgoyepũre Dios yarã mee, cũ pesuare bairo caãna mũjãã añupã. Roro mũjãã caátaje jũgori, tunu mũjãã yeripũ roro mũjãã catũgoñarĩjẽ jũgori cũrẽ cateerãrẽ bairo mũjãã añupã Dios cũ caĩñajoro. ²² Bairo mũjãã cabaimiatacũãrẽ, Dios pũame cũ macũ popiye cũ cabairiarique jũgori mũjãã qũenoñupĩ. Bairi ãmerẽ caroaro cũ mena mũjãã añiña. Cũ yarã majũ, cũtu caápãrã carorije cawapamoenarẽ bairo mũjãã tuao joroque mũjãã ásupi. ²³ Carorije cawapamoenarẽ bairo mũjãã tuagarã, Jesucristo mena caroaro mũjãã catũgoñatutuacõãmata. Tunu bairoa caroa quetire mũjãã catũgoriquere mũjãã cajãnaeticõãta, torea bairo mũjãã tuagarã. Atie quetire nipetiropũre tũgorã átiyama camasã aperã cũã. Yũ, Pablo cawãmecũcũ cũã atie quetirea caquetibũjũri majõcũ yũ añiña.

Pablo encargado de servir a la iglesia

²⁴ Bairo mũjããrẽ caquetibũjuãninucũũ ãnirĩ popiye yũ baiya. Yũ ɯseaniña bairũa. Jesucristo yarã cũ rupaũre bairo cañarẽ popiye cũ cabaibojaricarorea bairo yũ cũã popiye mũjããrẽ yũ baibojaya, nemojãñurõ cũ yaye quetire mũjãã camasĩparore bairo ĩ. ²⁵ Dios pũame mũjãã cũ caĩroari poa macããnarẽ cajũpauũ majũ yũ cũwĩ. Bairo yũ cũrĩ yua, cũ yaye quetire caroaro cariape mũjããrẽ yũ quetibũjũ peyorotiwi. ²⁶ Caãnijũgoripapũre mai, capee tutiri bero macããna camasãrẽ na masĩõesupi Dios, cũ caátipeere. Tiere ati rũmũrĩ roquere marĩ, cũ yarãrẽ marĩ masĩõwĩ. ²⁷ Atore bairo niña Dios cũ catũgoñajũgoyetirique: Tirũmũpũre camasã na camasĩõtãjẽrẽ cũ yarã ati yũtea macããna roquere na masĩõgayami. Atie niña caroaro cariape ãme cũ camasĩõgarije: Jesucristo pũame judío majã jeto mee, judío majã caãmerã mena cũãrẽ ãnicõã nigũmi. Bairo cũ yarã ãnirĩ Dios caroaro majũ cũ caãnierẽ bairo caãna na ãnio joroque na átigũmi judío majã caãmerã cũãrẽ.

²⁸ Bairi jãã quetibũjũnucũña Jesucristo yaye quetire nipetiro camasãrẽ. Na jãã beyoya. Na jãã quetibũjũya nipetirijere jãã camasĩrõ cãrõ, Jesucristo yarã pũame carorije wapa mánarẽ bairo cũtu na caetaparore bairo ĩrã. ²⁹ Bairo carorije wapa mána cũtu na caetapeere boũ, nipetirije yũ catutuarije, Jesucristo yũre cũ cajorije mena yũ paãninucũña.

2

¹ Torecũ, atore bairo mũjãã camasĩrõ yũ boya: Yũa, mũjãã caátianipeere bũtioro yũ tũgoñaña. Bairo tũgoñarĩ yua, caroaro mũjãã caátianipeere yũ juátinemoña. Laodicea macã macããna, bairi nipetiro yũre caĩñaetana cũãrẽ caroaro na caátianipeere yũ juátinemoña. ² Na yeripũ tũgoñatutuariquere Dios cũ cajoparore bairo ĩ, na yũ juátinemoña. Jĩcã poa, jĩcã yericũnarẽ bairo na ãmeo maiáto ĩ, na yũ juátinemoña. Tunu bairoa Dios yaye quetire ñe ãnie rusaeto na tũgomasĩáto ĩ, na yũ juátinemoña. Bairo masĩrã yua, tirũmũpũre camasã na camasĩõtãjẽ ati yũtea roque Dios cũ camasĩõgarijere masĩpeyocõãgarãma, Jesucristo na mena cũ caãnicõãnierẽ. ³ Nipetirije Dios yaye macããjẽ masĩrĩqũẽ caroa majũrẽ marĩ masĩmasĩña Jesucristo jũgori. ⁴ Tiere mũjãã yũ quetibũjũya, apeĩ, ni jĩcãũ ãcũ cũ caĩtorijere mũjãã tũgore ĩ. Cũ yaye queti pũame jĩcãrõ

tūnia baumirōcūā, ītorique macāājē niña. ⁵ Bairo yu p̄ame m̄jāā mena āmerīmicūā, m̄jāā watoa ācārē bairo m̄jāārē butiōro yu tūgoñanucūña. Tunu bairoa jīcārō tūni m̄jāā caātiānierē, bairi Jesucristo yaye quetire m̄jāā cajānaetiere tūgori yu useaniña.

La nueva vida en Cristo

⁶ Bairi marī Quetiupau Jesucristore cū m̄jāā caīroajūgoricarorea bairo āme cūārē cū m̄jāā caīroacōāno űuña. Bairo āna, Jesucristo mena jīcārō ānicōā ninucūña. ⁷ Di rūm̄ űno cū aweyoeticōāña. Jesucristo yaye quetire tūgoñarī cū mena tūgoñatutuanemocōā ninucūña tocānacā rūm̄na. Tunu bairoa, “M̄ űujāñuña jāā mena,” Diore m̄jāā caīrō űuña.

⁸ Caroaro tūgoña masacatiya aperā m̄jāārē caquetibujūrārē, carorije jāā tūgousare, īrā. Na p̄ame, “Jāā yaye queti cariape niña,” caīrā nimirācūā, camasārē īmawijiorā átiyama. Na yaye queti Jesucristo buerique mee niña. Na majū na catūgoñarījē tirūm̄p̄ macāāna ya wāme átajere quetibujūrā átiyama camasārē. Tunu bairoa ati űm̄recóo macāāna cabauena na carotimasīrījē quetibujūrā átiyama. Bairi na tūgousaeticōāña.

⁹ Nipetirije Dios cū caātiānie Jesucristo menap̄ āniña. Bairi apeye quetibujūrique wapa maa. ¹⁰ M̄jāā cūā Jesup̄rea m̄jāā āniña. Bairo cū mena m̄jāā caānoi, Dios p̄ame caroaro majū cū caānierē bairo caroarā űe űnie carusaena m̄jāā ānio joroque m̄jāā ásupi. Jesucristo p̄ame ati űm̄recóo cabauena nipetirore na rotimasīñami. ¹¹ Tunu bairoa Jesucristo mena m̄jāā caānoi, m̄jāā rupaure cayiserotiena nimirācūā, cayiserotiricarārē bairo m̄jāā āniña. Bair̄p̄na, judío majā na caātirotirijere bairo m̄jāā baietiya. Dios p̄ame Jesucristo mena m̄jāā caānie jūgori, m̄jāā yeri tūgoñarīqūērē wasoayupi, roro átajere m̄jāā cabojānaparore bairo ī. Torena, Dios yarārē bairo m̄jāā tuaya cū caīñajoro yua. ¹² Dios cū camasīrījē jūgori, Jesucristo cariacoatacu nimirācūā, cūrē cū cacatioriquere cariape m̄jāā tūgoyupa. Bairo catūgorā ānirī m̄jāārē na cabautizari rūm̄ atore bairo m̄jāā baiyupa: Jesucristo, yepap̄ cayaecoricu mena cayaecoricarārē bairo baimirācūā, tunu cū mena Dios cū cacatioricarārē bairo m̄jāā baiyupa. ¹³ M̄jāā, cajūgoyep̄re roro m̄jāā caátaje jūgori, bairi tunu Diore camasīēnarē bairo m̄jāā caānoi, jīcā űm̄ cabaiyasiricu ānacū cañurījērē cū caátimasīētatorea bairo m̄jāā cūā caroare m̄jāā átimasīēsupa. Bairo m̄jāā cabaimiatacūārē, Dios Jesucristore cū cacatioricarorea bairo m̄jāā cūārē cawāma yeri cūtajere m̄jāā joyupi. Jesucristo yarā ānirī roro m̄jāā caátaje nipetirijere masiriyoboyupi. ¹⁴ Dios cū caroticūrīqūē marī caáperie wapa popiye marī catām̄opee paio ānimiñupā. Bairo marīā, carorije wapa pairā marī caānimiatacūārē, Dios roro marīrē cū caátibujioatajere ápeyupi. Jesucristo yucp̄āip̄ cū cariarique jūgori marī netōōwī. ¹⁵ Bairo tunu cū cariarique jūgori űm̄recóo macāāna, wātīā catutuamirīcārārē na netōnucācōāñupī. Jīcā űajīārī majā quetiupau cū wapanarē cū capajīātunuetari bose rūm̄ cū wapanarē cū bero boboo űsaricarore bairo na átirotiyupi. Torena bairo na ásupi Dios wātīārē. Na boboo joroque ásupi. Nipetiro na caīñajoro rotimasīrīqūērē cacūgoenarē bairo na ānio joroque na ásupi.

Busquen las cosas del cielo

¹⁶ Aperā atore bairo m̄jāārē īrāma: “Jāā, judío majā, eti, űga, jāā caātirotinucūrījērē m̄jāā tūgonucūbūgoetiya. Tunu bairoa jāā bose rūm̄rī macāājē, muip̄ apei cū cabuiari rūm̄ macāājē, bairi jāā cayerijārī rūm̄ macāājē cūārē m̄jāā tūgonucūbūgoetiya. Bairo n̄cūbūgoetiri, roro m̄jāā átiya,” m̄jāārē īrāma. Bairo na caīmiatacūārē, na tūgousaeticōāña. ¹⁷ Tie űnie nipetiro m̄jāārē na carotigamirījē p̄ame Jesucristo ati yepap̄ cū caetaparo jūgoye macāājē judío majārē Dios cū caīroticūrīqūē niña. Bairop̄na, merē Jesús cū caetaro bero, tie dope átimasīā maa marīrē yua. ¹⁸ Aperā atore bairo m̄jāārē īnemorāma: “Jāā, cānietimirācūā, qūēguericarore bairo jāā īñanucūña Dios cū caīnorījērē. Bairo tiere caīnarā ānirī caroaro jāā masīña, aperā netōrō. Bairi jāārē bairo ása m̄jāā cūā. Dios t̄p̄ ágarā, ángelea majārē m̄jāā cajēninucūbūgoro űuña,” m̄jāārē īrāma. Bairo caīrā nimirācūā, bairo īcōārā īñama. Dios mee, camasā na catūgoñarījērē bairo tūgoñanucūñama. Bairo tūgoñarī, “Caānimajūrārē bairo jāārē

ĩñaña,” caĩtũgoñarãrẽ bairo bainucũñama. ¹⁹ Na pũame marĩ Jũgocu, Jesucristo yarã mee niñama. Marĩ pũame roque cũ ya poa macããna marĩ ãniña. Cũã niñami marĩ rũpoare bairo caãcũ, marĩrẽ nipetirijere camasiõũ, catutuarijere cajou. Tie jũgori Dios cũ caborore bairo jõpũame caroaro marĩ ãnajẽ cutinemogarã.

²⁰ Jesucristo yucũpãĩpu cũ cariaro, mũjãã cũã, cariaricarã ãnanarẽ bairo mũjãã baiyupa Dios cũ caĩñajoro. Bairo cabairã ãnirĩ, ãmerẽ ati mũmũrecóo macããna cabauenarẽ carotiecocõãna mee mũjãã ãniña. Bairo caãna nimirãcũã, ¿dopẽĩrã ati yepa macããna cacatirãrẽ bairo na mũjãã tũgousayati mai, mũjããrẽ na carotigarijere? ²¹ Atore bairo rotiriquere mũjãã tũgousaya: “Atie ùnierẽ pãñaeticõãña. Atie ùnierẽ ugaeticõãña. Atie ùnie cũãrẽ ñeeticõãña,” na caĩrotirije ùnierẽ mũjãã tũgousaya. ²² Bairo mũjãã catũgousamiatacũãrẽ, tie ùnie nipetirije mũjããrẽ na carotigamirijẽ mũjããrẽ átimasĩã maa. Dios mee, camasã na catũgoñarijẽ mena na carotirije niña. ²³ Mũjããrẽ na carotigamirijẽ pũame camasiriyorije niña. Tere catũgousarã pũame, “Aperã netõrõ caãnimajũrã jãã ãniña,” ĩ tũgoñañama. Tunu tore bairo ána, na rupaurire popiye baio joroque átiyama. Bairi tie ùnie rotirique cariape quetire bairo baibauya marĩrẽ. Bairo baimirõcũã, marĩ rupaurũ rorije marĩ caátigarije caãnierẽ ãnotamasĩtĩña tie ùnie mũjããrẽ na carotigamirijẽ pũame.

3

¹ Jesucristo cariacoatacũ nimicũã Dios cũrẽ cũ cacatioro jũgori mũjãã cũã cariacoatana nimirãcũã tunu cacatirãrẽ bairo mũjãã baiyupa Dios cũ caĩñajoro. Bairo cabairã ãnirĩ, ati mũmũrecóo macããjẽ rotirique mee, Jesucristo jõbui Diotu cariape nũgõã carui yaye queti pũame roquere tũgousaya. ² Jõbui mũmũrecóo macããjẽ caroa jetore tũgoñaña, ati yepa macããjẽ carorijere tũgoñaena. ³ ãmerẽ mũjãã Jesucristo, Dios mena macããcũ mena mũjãã ãnajẽ cutiya. Bairi jĩcãũ cawãmaũ cabaiyasiricu ãnacũ ati yepa macããjẽ rotirique cũ catũgousaetorea bairo mũjãã cũã tere tũgousaeticõãña. ⁴ Bairi mũjãã cacatiri rũmũrĩ cãrõ Jesucristo cũ carotirore bairo mũjãã áticõã ninucũgarã. Bairo áticõã ninucũrã yua, ati yepapũ nemo cũ cabaujaetari rũmũ caetaro mũjãã cũã cũrẽ bairo cũ mena cũ caasiyaborije mena mũjãã ãnicõãgarã.

La vida antigua y la vida nueva

⁵ Bairi jãnacõãña ati yepa macããjẽ roro mũjãã caátigarijere. Aperã rõmirĩrẽ na ñee epeeticõãña mũjãã nũmoa caãmerãrẽ. Mũjãã, carõmia cũã, mũjãã manapũã caãmerãrẽ na ñee epeeticõãña. Mũjãã nipetiro, dise ùnie carorijere ãmeo átiepeeticõãña. Aperãrẽ, mũjãã catũgoñarijẽpũ narẽ roro rupau mena átieperiquere átiga tũgoñaeticõãña. Tunu bairoa aperã na cacũgorijere ugoeticõãña. Apeye ùnierẽ ugorã, Dios meerẽ ĩroarã mũjãã baigarã. ⁶ Tie ùnierẽ caátinucũrãrẽ bũtioro popiye na baio joroque na átigumi Dios. ⁷ Cajũgoyepũre mũjãã cũã tie ùnie carorijere mũjãã ásupa. ⁸ ãmerẽ yua, Jesucristo yarã ãnirĩ nipetirije roro mũjãã caátiere jãnacõãña: ãmeo asiarique, bairi roro ãmeo awajatutirique, bairi roro ãmeo ĩñatutirique, bairi roro ãmeo busũpairique, bairi roro ãmeo ĩrĩqũẽ cũãrẽ jãnacõãña. ⁹ Cajũgoyepũ roro mũjãã caátiga nucũñamirĩqũẽrẽ cajãnacõãrĩcãrã ãnirĩ ãmerẽ yua ãmeo ĩtoepeeticõãña. ¹⁰ Jĩcãũ cawãmaũ cabũcũ jutirore cũrĩ, cawãmarõ pũame cũ cajãñawasoarore bairo mũjãã cũã roro mũjãã caátĩãnigarijere jãnarĩ, cawãma wãme caroaro átiãnajẽ pũamerẽ mũjãã tũgoñajũgoyupa. Dios mũjããrẽ caqũẽnorĩcũ pũame tunu mũjããrẽ qũẽnonemoñami, cũrẽ bairo ãnajẽ cutajere mũjãã cacũgoparore bairo ĩ. Bairo nemojãñurõ cũrẽ bairo ãnajẽ cutiri yua, ñe ùnie rusaeto cũ mũjãã masĩgarã. ¹¹ Bairi ãmerẽ yua, nipetirore Jesucristo cũ caĩñajoro ĩñaricaworique maniña. Noa ũna judío majã, judío majã caãmerã cũã, na rupau macããjẽrẽ cayisetarotiricarã, cayiserotiena cũã, aperopũ macããna cũã, posa ũna cũã, paacoteri majã cũã, na majũã capaarique cũgorã cũã jĩcãrõrẽã bairo niñama. Jesucristo cũ caĩñajoro ĩñaricaworique maniña. Tie nipetiro marĩ caãnajẽ cutie ñe wapa maa. Jesucristo cũ caãnajẽ cutie roque caãnimajũrjẽ niña. Tunu bairoa cũã, marĩ nipetiro mena nicõãñami.

¹² Dios p̄ame m̄jããrẽ maiñami. M̄jãã beseyupi, c̄u yarã m̄jãã cañiparore bairo ï. Jĩcãũ cawãmaũ cabũcu jutirore c̄urĩ, cawãmarõ p̄ame c̄u cajãñawasoarore bairo m̄jãã c̄ũã roro m̄jãã caátĩanigarijere jãnarĩ, cawãma wãme caroaro átĩanajẽ cutaje p̄amerẽ átĩanajẽcũsa. Cabopacarãrẽ caroaro cariape na ïñamaiña. Na juátinemoña. Tunu bairoa, “Aperã netõrõ caanimajũrã jãã ãniña,” ï tũgoñaeticõãña. Tunu bairoa aperãrẽ caroaro nũcũbũgorique mena na ïñaña. Tunu aperã m̄jããrẽ roro na caátimiatacũãrẽ, tũgoenarẽ bairo roro na caátiere tũgoña netõcõãña. ¹³ Jicoquei ãmeo asiaeticõãña. Aperã na caátie m̄jãã cajesoetiere na masiriyoya. Jesucristo merẽ m̄jãã yaye wapare masiriyoyupi. Bairi m̄jãã c̄ũã aperãrẽ c̄u caátatorea bairo na masiriyobojaya. ¹⁴ Tunu bairoa m̄jãã caãmeomairõ ñuña. Tie p̄ame roque nipetirije caroaro m̄jãã caátie caanimajũrĩjẽ ñiña. Tore bairo ãmeo mairã, tocãnacã wãme caroa cañierẽ m̄jãã átimasĩgarã. ¹⁵ Jĩcã poa macããna, jĩcã rupaure bairo caãna m̄jãã c̄ũñupĩ Dios. Bairi caroa yericutaje Jesucristo m̄jããrẽ c̄u cajorique jũgori, tũgoña beseya jĩcã majãrẽ bairo m̄jãã caátipeere. Diore, “Jãã mena m̄ ñujãñuña,” qũñucũña.

¹⁶ Tunu apeyera Jesucristo yaye quetire m̄jãã yeri pũnapu tũgoñanucũña. Jesucristo c̄u camasĩõrĩjẽ nipetirije mena ãmeo quetibũjũya. Bairi tunu yerijõrõ mena ãmeo bũsũya. Tunu bairoa Dios caroaro m̄jããrẽ c̄u caátiere useanirĩqũẽ mena tũgoñarĩ, bũtioro c̄u basapeoya c̄u yaye basarique mena. ¹⁷ Bairi m̄jãã, Jesucristo yarã ãnirĩ nipetirije m̄jãã caátie, bairi m̄jãã caĩrĩjẽ c̄ũãrẽ caroaro átĩanajecũsa. Tunu bairoa Jesucristo marĩrẽ caroaro c̄u caátiere tũgoñarĩ, marĩ Pacu Diore c̄u basapeoya.

Deberes sociales del cristiano

¹⁸ M̄jãã, carõmia, m̄jãã manapũã na caĩrĩjẽrẽ nũcũbũgorique mena na tũgousaya. Marĩ Quetiupare caĩroarã ãnirĩ bairo m̄jãã caãto ñuña.

¹⁹ M̄jãã, caũmua c̄ũã, m̄jãã nũmoarẽ na maiña. Caroaro mena na quetibũjũya. Tutuaro mena m̄jãã caĩrĩjẽ ñuẽtĩña.

²⁰ M̄jãã, na pũnaa c̄ũã, caroaro m̄jãã caátipee c̄ũãrẽ ïñauseanigumi Dios. Bairi m̄jãã pacua na caĩrĩjẽ nipetirijere tũgousaya.

²¹ Tunu m̄jãã, capacua, m̄jãã pũnaarẽ caasiapairã na baio joroque na ápericõãña. Caroaro mena roque na quetibũjũya. Roro majũ na m̄jãã caĩata, na p̄ame na usearitio joroque na m̄jãã átibujiorã.

²² M̄jãã, paabojari majã c̄ũã, m̄jãã quetiuparã ati yepa macããna na caĩrĩjẽ nipetirijere tũgousaya. Paabojari majã jĩcããrã caroaro paayama na quetiuparã na caĩñajoro, jãã mena na useaniãto, ïrã. Bairo caroaro paamirãcũã, cabero na caĩñaeto p̄amerẽ paaetiayama. Narẽ bairo baieticõãña. M̄jãã p̄ame roque marĩ Quetiupau yaye quetire ïroari tocãnacã rũmu jĩcãrõ tũnia ape wãme tũgoñarĩcãrõ mano na tũgousaya. ²³ “Camasã ãmua jãã caãno jũgori mee, Jesucristo ãmua jãã caãno jũgori p̄ame caroaro jãã paagarã,” ï tũgoñarĩ paaya m̄jãã cawapatarije ãnierẽ. ²⁴ Merẽ m̄jãã masĩña atiere: Caroaro m̄jãã caátaje jũgori caroare m̄jãã jogumi Dios. M̄jãã p̄ame Jesucristo, m̄jãã Quetiupau majũ, c̄u caroticũrĩqũẽrẽ m̄jãã átinucũña. Bairi caroare m̄jãã jogumi m̄jãã yaye caãnipee c̄u caqũẽnocũrĩjẽrẽ. ²⁵ Rorije caãna roquere roro na caátaje jũgori popiye na baio joroque na átigumi Dios. C̄u p̄ame nipetiro camasã, paabojari majã, o na majũ caraariquecũna c̄ũãrẽ jĩcãrõ tũnia ïñapeoyami.

4

¹ M̄jãã, paabojari majã quetiuparã c̄ũã, m̄jããrẽ capaacoterãrẽ caroaro na nũcũbũgoya. Na capaawapatarijere jĩcãrõ tũni na wapatiya. M̄jãã cabaipeere m̄jãã masiritiera. M̄jãã c̄ũã, narẽã bairo ãmurecõõpu m̄jãã Quetiupau cũgoya. C̄u p̄ame m̄jããrẽ jẽniñabesegumi ati yeparu ãna, dope bairo na m̄jãã caátĩanierẽ.

² Apeyera tunu Diore c̄u jẽnijãnaeticõãña. Tocãnacã rũmua jĩcãrõ tũni ape wãme tũgoñarĩcãrõ mano c̄u jẽniña. Diore, “M̄ ñujãñuña jãã mena,” qũĩ jẽniña. ³ Tunu bairoa jãã c̄ũãrẽ jãã m̄jãã jẽnibojawa Diõp̄ure, ãnotaricarõ mano caroaro c̄u yaye quetire camasãrẽ jãã caquetibũjũñesãmasĩparore bairo ïrã. Tirũmũp̄ure na camasĩpeyoetaje nipetiro camasãrẽ Jesucristo c̄u canetõõgarijere jãã caquetibũjũmasĩparore bairo ïrã, jãã

mujãã jënibojawa. Tiere yu caquetibujũñesẽãrĩqũẽ jũgori, ato preso jorica wiipũ yu cĩrocacõãwã. ⁴ Bairi caroaro cariape mawijiaricaró mano camasãrẽ na yu caquetibujũparore bairo ãrã, Diopũre yu mujãã jënibojawa.

⁵ Tunu apeyera, aperã Jesucristore caĩroaena mena cũãrẽ caroaro ãnajẽcusa. Ati rũmũrĩrẽ na quetibujũya Dios yaye quetire. Na quetibujũ jãnaeticõãña, yasirema, ãrã.

⁶ Na mena busũrã, caroaro tũgoroaricaró ñurõ na busũya. Æseanirĩqũẽ mena busũya. Bairi ni jĩcãũ ùcũ mujããrẽ cũ cajëniñarõ, caroaro cũ mujãã yumasigarã.

Saludos finales

⁷ Marĩ yu, Tĩquico, marĩ camairẽ, mujãã tũpũ cũ yu joya. Cũ pũame marĩ Quetiupũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũpaãninucũũ niñami. Mujãã tũpũ etaũ, mujããrẽ quetibujũgũmi yu cabairije nipetirijere. ⁸ Bairi mujãã tũpũ cũ yu joya, jãã cabairijere mujããrẽ cũ caquetibujũparore bairo ã. Bairo cũ caquetibujũro, mujãã pũame mujãã tũgoũseani yerijãgarã tunu. ⁹ Cũ mena Onésimo cawãmecũcũ mujãã ya macã macããcũ cũã ágũmi. Onésimo pũame jãã baire bairo caãcũ, jãã camai, Jesucristo yaye quetire tũgoũsacõã ninucũñami. Na, pũgarãpũa mujããrẽ quetibujũgarãma ato queti cabairije nipetirijere.

¹⁰ Apei, Aristarco cũã mujããrẽ ñurotijoyami. Cũ cũã yu mena preso jorica wiipũ ruiyami. Marco, Bernabé tẽñũ cũã, mujããrẽ ñurotijoyami. Merẽ mujãã tũgoũyũpa cũrẽ mujãã caãteepe yu caborijere. Bairi mujãã tũpũ cũ caetaro, caroaro cũ mujãã bocãwa.

¹¹ Apei tunu, Jesús Justo pũga wãme cawãmecũcũ cũã mujãã ñurotijoyami. Jesucristore caĩroari majã, judío majã mena macããna, na jeto yu jũquetibujũnucũñama Dios cũ carotimasĩrĩpũ macããjẽrẽ. Na cajũáto jũgori, yu yeripũ bũtioro yu tũgoñatutuaya. ¹² Apei

Epafras cawãmecũcũ cũã Jesucristo yaye cũ cacũrĩqũẽrẽ capaacotei, mujãã ya macã macããcũ ñurotijoyami. Cũ pũame Diore jãã cajëniñõ, cũ cũã mujãã cabairijere mujãã jënibojanucũñami, “Jesucristo yaye quetire jãnaetiri, Dios cũ caborore bairo na áticõã ãmarõ,” ã. ¹³ Cariapea yu quetibujũya. Bũtioro mujããrẽ cũ cajëniñojaro ñiñanucũña. Aperã Laodicea macããna, bairi Hierápolis macããna cũãrẽ na jënibojanucũñami. ¹⁴ Apei Lucas, marĩ camai, ùcotiri majõcũ, mujããrẽ ñurotijoyami. Demas cũã ñurotijoyami.

¹⁵ Na ñuáto marĩ yarã Jesucristore caĩroarã Laodicea macã macããna. Ninfa cawãmecũcũ cũã cõ ñuáto. Bairi tunu nipetiro Diore caĩroarã, cõ ya wiipũ caneñanucũrã cũã na ñuáto.

¹⁶ Ati cartare bue yaparori bero, Laodicea macã macããna Jesucristore caĩroari poa macããna cũãrẽ na mujãã jowa, “Ati cartare to macããna cũã ti cartare na bueáto,” ãrã. Mujãã cũã, Laodicea macã macããnarẽ yu cajorica cartare bueya, mujããrẽ na cajoro.

¹⁷ Arquipo cawãmecũcũre atore bairo cũ mujãã ãwã: “Marĩ Quetiupũ mũrẽ cũ caroticũrĩqũẽrẽ caroaro mena paayaparoya,” cũ mujãã ãwã.

¹⁸ Mujããrẽ ñuroti tusaũ, yu, Pablo, atie caãnitusari wẽrĩrẽ yu majũpũa yu woatujoya. Tũgoñãña tunu preso jorica wiipũ yu caãnierẽ. Ñe ùnie rusaeto caroare cũ joáto mujããrẽ marĩ Pacũ Dios.

Tocãrõã niña atie queti yu cawoaturije.

Primera Carta de San Pablo a los TESALONICENSES

Saludo

¹ Yч, Pablo cawāmecucu, Silvano, bairi Timoteo menarē mujāā yч woajoya ati cartare mujāā ñubueri majā, jāā bairārē bairo caāna Tesalónica macā macāānarē. Tunu bairoa mujāā, marī Pacu Dios, bairi marī Quetiupau Jesucristo mena jīcārōrē bairo caātiānarē mujāā woajou yч átiya. Bairi marī Pacu Dios nipetiro mujāārē caroare cū jonemoáto. Tunu bairoa yerijōrō ānajē cūārē mujāā cū jonemoáto.

El ejemplo de fe que daban los de Tesalónica

² Bairi tunu tocānacānia, “Dios, jāā mena mu ñujāñuña,” jāā ñnucūña, caroaro mujāā caātiānie quetire tūgori. Bairo tūgori, butiuro Diopure mujāārē jāā jēnibojanucūña. ³ Jīcā rūmч rucaricaro mano tocānacānia marī Pacu Dios cū cañajoropu mujāārē jāā tūgoñanucūña, cū mena caroaro tūgoñatutuari jīcārō tūni mujāā caātiānie jūgori. Tunu bairoa caroaro āmeo mairīqūē mena camasārē na mujāā juātiāninucūña. Tunu marī Quetiupau Jesucristo marī cū canetōpeere tūgoñarī roro popiye tāmчonucūmirācūā, caroaro jīcārō tūni cū yaye quetire mujāā tūgousacōā ninucūña.

⁴ Yч yarā, Dios mujāārē ñnamaiñami. Bairo mujāārē ñnamairī, mujāā cūārē mujāā beseyupi, cū yarā mujāā cañiparore bairo ī. Tere jāā cūā merē caroaro jāā masīña. ⁵ Mai, jāā pчame mujāārē Dios yaye caroa queti camasārē cū canetōrīqūē quetire jāā quetibujwч. Bairo mujāārē tie quetire quetibujrā, jāā risero mena jeto mee jāā quetibujwч. Espiritu Santo cū catutuarije mena cūārē áti ñnorī mujāārē jāā quetibujwч. Tunu bairoa jāā caquetibujrije macāājē queti, “Caroa queti cariape macāājē niña,” mujāā caiparore bairo írā, caroaro cariape jīcārō tūni mujāārē jāā quetibujwч masīōwч. Bairo mujāā tчpч quetibujwч āna, caroaro nчcūbчgorique mena jāā átiāmч, caroaro mujāā caātiānipeere bori. Tere merē caroaro mujāā masīrā.

⁶ Bairi mujāā pчame cūā jāā caātiānajērē ñnacōrī caroaro mujāā átiāninucūña. Tunu torea bairo marī Quetiupau cūārē ñnacōrī caroaro jīcārō tūni mujāā átiāninucūña. Bairi tunu Espiritu Santo mujāā yeripч чseanirīqūē mena mujāā tūgousao joroque cū caáto jūgori popiye tāmчomirācūā, caroaro mujāā tūgousawч Dios yaye caroa quetire. ⁷ Tore bairo mujāā caātiānierē nipetiro Macedonia, bairi Acaya yepaa macāāna catūgousari majā cūā mujāārē na ñnacōō joroque caroaro mujāā átiāmч. ⁸ Mujāā caquetibujro jūgori marī Quetiupau yaye queti nipetiropч jesapetiro baiya. Macedonia, bairi Acaya yepaa jeto meerē etaro baiya. Tocānacāpчpчa etajesapetiro baiya Dios yaye queti yua. Tunu bairoa nipetiropч macāāna camasā Dios mena mujāā catūgoñatutuānie cūārē masīñama. Bairi jāā pчame dise űnie caroaro mujāā caātiānierē aperā camasārē jāā quetibujnemoetinucūña, nipetiro mujāā caātiānierē na camasīrō jūgori yua. ⁹ Na pчame roque jāārē quetibujnucūñama mujāārē jāā cañnarāetaro caroaro jāārē mujāā caátajere. Tunu bairoa wericarā mujāā caīroanucūrārē jānarī, cacati cariape caācū Dios pчamerē mujāā catūgousajūgoriquere jāā quetibujnucūñama. Bairo cūrē tūgousari bero yua, cū caborore bairo jeto átiri cū jetore cū mujāā caātiānijūgorotinuāñē cūārē jāā quetibujnucūñama. ¹⁰ Tunu bairoa Dios macч Jesús чmчrecóopч caátacч tunu ati yepapч cū catunuatipeere nocārō caroaro mena mujāā cacoterije cūārē jāā quetibujnucūñama. Cū, Jesucristorea cariacoatacч cū caānimiatacūārē, cū catioyupi Dios tunu. Bairi Jesús pчame roque roro popiye netōrō marī catāmчobujiopeere marī netōmasīō joroque ásupi.

¹ Үм җарă, мҗяă маҗӯрпа мерӗ мҗяă масӑна атире: Мҗяăрӗ җă җайнаһесӗарӑқӗ кабҗоро маҗӯă амевӑ. ² Байро кабайматацӑрӗ, Филипо мацӑна җă йроетире тутуаро мена роро җă аҗтепewӑ. Тие мерӗ мҗяă масӑна. Байро җӑрӗ роро на җаӗтепемиацӑрӗ, Диос рҗаме җӑрӗ җӑ җажато җҗгори җӑ җае җети җамасӑрӗ җӑ җанетӑрӑқӗрӗ мҗяӑрӗ җă җетибҗмҗм. Туну байроа попиye тӑмҗомирӑҗӑ, Диос җӑ җажато җҗгори тҗгоһатутуарике мена мҗяӑрӗ җă җетибҗмҗм Диос җае җетире. ³ Май, җă рҗаме Диос җае җетире кабҗоро җетибҗмҗм җӑрӗ мее җă арҗ. Туну байроа роро җă җаӗтигаре җҗгори ноа ӯна җамасӑрӗ йторӑ мее тоге байро җă җетибҗмҗм. ⁴ Байро рҗаме роке аҗи Диос: җӑрӗ йһамарӑ җă бese җапарори бero, җӑ җае җети җамасӑрӗ җӑ җанетӑрӑқӗ җетире җă җетибҗмҗм рorитҗowӑ җамасӑрӗ. Байри җă рҗаме тие җетире мҗяӑрӗ җă җетибҗмҗм җӑрӗ. Байро җă җаҗетибҗмҗм җамасӑ на йһажesoӑто йрӑ мее, тоге байро җă җетибҗмҗм җӑрӗ. Диос, җă җери нипетире җайнаһesemasӑ рҗаме роке җӑ йһажeso җороке йрӑ, тоге байро җă җетибҗмҗм җӑрӗ. ⁵ Мерӗ мҗяă масӑрӑ: Ди рҗмҗ ӯно даҗеориаца мҗяӑрӗ җă бсҗерҗ. Туну байроа җă җадинеро җапарapeere тҗгоһарӑ мҗяӑрӗ җă җетибҗмҗм. Диос җӑ тоге байро җариape масӑнами. ⁶ Туну байроа ди рҗмҗ ӯно аперӑ җамасӑ җӑрӗ җароаро нетӑрӑ җă на җаӗтироapee ӯниерӗ җă мацӑерҗ. Мҗяă җӑрӗ тоге байро җă мҗяă җаӗтиpeere җă мацӑерҗ.

⁷ җă рҗаме җесуҗристо җӑ җажорикарӑ аҗстolea маҗӑ аһирӑ, тоге байро мҗяӑрӗ тутуаро мена җаӗтиротимасӑрӑ маҗӯ нимирӑҗӑ, тоге байро җă аҗтиротерҗ. җаҗмарӑ на җабайроге байро рҗаме роке мҗяă җатоаре җă байһesӗӑҗӑ. җӑҗӑ җарӑmio җӑ рҗнаарӗ җабутито җароаро җӑ рҗнаарӗ на йһанҗмҗери на җӑйһонуҗӑнамо. ⁸ Тореа байро җă җӑ мҗяӑрӗ бутиро җайһамарӑ аһирӑ Диос җае җетире җароаро мҗяӑрӗ җă җетибҗмҗм. җО аге җатоара нoҗӑрӑ маҗӯ мҗяӑрӗ маирӑ, мҗяӑрӗ җариaboҗагарӑрӗ байро маҗӯ җă аһи тҗгоһануҗӑҗӑ! ⁹ Үм җарă, мҗяă масӑрӑ: Попиye тӑмҗомирӑҗӑ, җӑрӗ җарҗсарийере бӑҗагарӑ, тутуаро мена җă паануҗӑҗӑ. Тoҗӑнаҗӑ рҗмҗ, йһами, җмҗрeҗoо җă паануҗӑҗӑ. Тoрҗ Диос җае җароа җетире җетибҗмҗм аһа, ни җӑҗӑ ӯҗӑ мҗяă мена мацӑӑҗӑрӗ аҗеҗе ӯниерӗ җӑ йһени патowӑҗoҗаena, тоге байро бутиро җă раһнинуҗӑҗӑ.

¹⁰ Мерӗ тие мҗяă җӑ мҗяă йһаҗӑ. Тореа байро Диос җӑ й масӑнами җароаро җӑҗӑрӑ тҗни җă җаӗтиӑнаҗӑрӗ җамасӑ аһирӑ. Туну байроа мҗяă йһбуери маҗӑ мена йһатутирикаро маҗӑ җароаро җариape җă аҗиӑнинуҗӑҗӑ. ¹¹⁻¹² Туну байроа мҗяă масӑна: Мҗяă җерирҗ Диос мена мҗяă тҗгоһанемомасӑрӑ җороке йрӑ, җароаро тоҗӑнаҗӑрҗӑ мҗяӑрӗ җă җаӗтинемонуҗӑҗӑ. җарасҗ җӑ рҗнаарӗ җароаро на даҗеори җӑ җабeyomasӑрӑрӗӑ байро җароаро җариape мҗяӑрӗ җă җаӗтинемонуҗӑҗӑ. Туну байроа Диос җарӑ җароаро җӑҗӑрӑ тҗни на җаӗтиӑнинуҗӑрӑрӗ байро җароаро мҗяӑрӗ җă аҗиӑниротичуҗӑ. Тoге байро мҗяӑрӗ җă аҗтиротичуҗӑ мҗяă, Диос җӑ җабesерикарӑ, җӑ җаротимасӑрӑрҗӑрҗӑ нoҗӑрӑ җӑ җатутуарийере җайһапарӑ маҗӯ мҗяă җаһнои.

¹³ Байри бутиро Диорҗе мҗяӑрӗ җă йһениboҗануҗӑҗӑ. “Мҗ йһаһиҗӑна җă мена,” җӑ җă й йһениуҗӑҗӑ тоҗӑнаҗӑ рҗмҗма. Мҗяă рҗаме май Диос җае җароа җетире җă җаҗетибҗмҗм тҗгори, җароаро җӑҗӑрӑ тҗни мҗяă тҗгоҗсawҗ. “җамасӑ җае җети мее, Диос җае җети маҗӯ роке нӑна,” йрӑ җариape мҗяă тҗгоҗсajҗгоҗм. Байри җариapea Диос җае җети маҗӯӑ нӑна тие мҗяӑрӗ җă җаҗетибҗмҗм җӑрӗ. Байро мҗяă тие җатҗгоҗсарикарӑ рҗамерӗ тие җароа җети җҗгори җароаро аһажӑҗӑна маҗӯ мҗяă тuao җороке мҗяă аҗиya. ¹⁴ Үм җарă, тие мҗяă җайроаро җҗгори мҗяă җӑ роро попиye мҗяă тӑмҗо җороке мҗяă аҗма мҗяă җа җепа мацӑна. Мҗяă җабайриҗарогеа байро роро попиye тӑмҗowӑ Диос җа роа мацӑна җесӑс җарӑ җудеа җепаpҗ җаһна җӑ. На җӑрӗ на җа җепа мацӑна җудӑо маҗӑ роро на аҗтепewӑ. ¹⁵ На, җудӑо маҗӑна нӑнама марӑ җетийуарҗ җесуре җапарӑйрӑҗӑрӑ. Тореа байро на парӑренуҗӑҗӑрӑ профета маҗӑ аһана җӑрӗ. Байро җаӗтана аһирӑ җă җӑрӗ җă аҗурewiyowӑ. Байро җаһна аһирӑ нипетиро җамасӑ марӑ ӯнарӗ боетинуҗӑҗӑна. ¹⁶ җă рҗаме, җудӑо маҗӑ җаһмерӑ җӑ на җанетӑмасӑpeere борӑ, Диос җае җетире җă җаҗетибҗмҗм аҗиатацӑрӗ, җă җетибҗмҗм рorитетинуҗӑҗӑна. Тoге байро на җаӗтиротетие җҗгори нoҗӑрӑ парӑо нӑна на җае җапа рҗаме. Байри аһе маҗӯ тие җапа роро попиye на тӑмҗо җороке җӑ җаӗтиpa рҗмҗ җӑнарӑ маҗӯ байya җа.

Pablo desea visitar otra vez a los de Tesalónica

¹⁷ Y ɥ yarã, mɥjããrẽ jĩcã yutea cãrõ jãã caáweyoricarõ bero, mɥjããrẽ ññaetimirãcũã, tocãnacãnia jãã yeripɥ jãã tũgoña ãninucũña. Bairo mɥjããrẽ tũgoñarĩ butioro jãã ññarãganucũña tunu. ¹⁸ Bairi mɥjãã ture jãã ágatũgoñaña bairãpɥa. Bairɥa, yɥ, Pablo pɥame, “Capee majũ mɥjããrẽ ñña ñesẽãnucũɥ,” mɥjãã ñimiwũ. Bairo yɥ caátigamiatacũãrẽ, wãtĩ pɥame tore bairo yɥ átimasĩetĩõ joroque yɥ átinucũñami. ¹⁹ Bairi, ¿noa pɥame mena tũgoña useanirĩ cariape jãã tũgoñatutuabujiocuti? ¿Noa mena jũgori jãã yeripɥ jĩcãrõ tũni jãã catũgoña useanirĩjẽ to ãnipetibujiocuti? ¿Mɥjãã mena roque tore bairo jãã baimasĩña, marĩ Quetiupau Jesucristo nemo ati yeparɥ cũ catunuati rũmɥ caãno yua! ²⁰ Mɥjãã, mɥjãã ãniña jĩcãrõ tũni jãã yeripɥ jãã tũgoña useanio joroque caãna majũ.

3

¹ Bairo nɥcã jĩãtietimiácú yua, “Jĩcãũã ato Atenas macãpɥa yɥ tuacõãɥu,” ñiwũ yɥ baparãrẽ. ² Bairo ñrĩ yua, marĩ yau Timoteore mɥjãã tɥpɥ cũ yɥ jowɥ. Cũ pɥame Jesucristo yaye caroa queti macããjẽrẽ Dios cũ caquetibɥjurotirore bairo jãã mena cajɥquetibɥjunemonucũũ majũ niñami. Bairi mɥjããrẽ qũĩñau áparaõ ñ, cũ yɥ jowɥ mɥjãã tɥpɥ. Tunu bairoa mɥjããrẽ nemojãñurõ Dios mena mɥjãã tũgoñatutuanemo joroque cũ áparaõ ñ, cũ yɥ jowɥ. Dios mena mɥjãã catũgoñatutuarije mena nemojãñurõ mɥjãã yeri ñunemo joroque cũ áparaõ ñ, mɥjããtu cũ yɥ jowɥ. ³ Bairo mɥjããrẽ juácure bairo cũ caáto yua, ni ñcũ mɥjãã mena macããcũ popiye baimicũã, cũ cayapapuaetiparore bairo ñrã, cũrẽ mɥjããrẽ jãã ñnarotijowɥ. Merẽ mɥjãã masĩña atie popiye marĩ catãmɥonucũrĩjẽrẽ. ⁴ Tunu apeyera, mai mɥjãã mena ãnapɥ roro popiye tãmɥorĩ mɥjãã cayapapuaepeere mɥjããrẽ jãã quetibɥjɥwɥ. Bairo mɥjããrẽ jãã caĩquetibɥjɥricarorea bairo, cabero roro mɥjãã tãmɥoñupã. Merẽ tiere mɥjãã masĩña. ⁵ Bairo cabairijere nɥcãetĩmiácú, dope bairo cariapea Dios mena mɥjãã catũgoñatutuãnierẽ masĩɥu, cũ yɥ jẽniñarotijowɥ Timoteore. Mai, yɥ pɥame, “Wãtĩ narẽ carorije macããjẽ pɥamerẽ na átinemo joroque átibujioũmi,” ñ tũgoña uwiri, cũ yɥ jowɥ. Tunu bairoa jĩcãrõ tũni caroaro mɥjãã caátĩãmerĩcõãta, jãã paarique cabũgoro macããjẽrẽ bairo tuabujioro ñ tũgoñarĩ, cũ yɥ jowɥ mɥjãã tɥpɥre.

⁶ Bairo mɥjããtu Tesalõnicapɥ yɥ cajoricɥ Timoteo ãmerẽ atopɥ tunuetayami tunu. Bairo mɥjãã tɥpɥ caetaatacɥ caroa majũ jãã queti jeatĩupi: Caroaro jĩcãrõ tũni Dios mena tũgoñatutuari, caroaro mɥjãã caãmeomai ãninucũrĩjẽ quetire jãã quetibɥjɥ etaami. Masiritiricarõ mano caroaro mena jãã mɥjãã catũgoñacõãnie cũãrẽ jãã quetibɥjɥetaami. Bairo jããrẽ camasiritiena ãnirĩ nocãrõ butioro, mɥjããrẽ jãã cũã jãã caĩñagarorea bairo mɥjãã cũã butioro jããrẽ mɥjãã caĩñaganucũrĩjẽrẽ jãã quetibɥjɥami Timoteo. ⁷ Bairo cabairo jũgori, yɥ yarã, nocãrõ popiye cabairã ãnirĩ yapapuarique watoa nimirãcũã, caroaro jĩcãrõ tũni mɥjãã caátĩãnierẽ queti tũgori jãã yeri ñutũgoñaña ãmerẽ. ⁸ Bairo marĩ Quetiupau mena tũgoñatutua jãnaetiri caroaro mɥjãã caátie quetire tũgorã, yeri catinemorãrẽ bairo jãã tũgoñaña yua. ⁹ Bairi, ¿dope bairo pɥame, “Jãã mena mɥ ñumajũcõãña,” netõjãñurõ mɥjãã jũgori Diore jãã caĩpee to ãnibujiocuti? Tunu bairoa caroaro mɥjãã caátĩãnierẽ nocãrõ jãã useani tũgoñaõ joroque jãã mɥjãã caátiere ñnarĩ, ¿dope bairo pɥame netõjãñurõ Diore jãã cajẽnipee to ãnibujiocuti? Tore bairo jĩãti masĩã mano. ¹⁰ Bairi jãã pɥame ɥmɥrecóo, ñami Diore patowãcõrãrẽ bairo tocãnacã rũmɥa cũ jãã jẽninucũña, mɥjãã tɥpɥ jãã majũpɥa mɥjããrẽ cũ caĩñarotiparore bairo ñrã. Tunu bairoa jĩcãrõ tũni ñe ñnie rɥsaricarõ mano Dios mena mɥjãã catũgoñatutuapeere quetibɥjɥ masĩõgarã, tore bairo cũ jãã ñ jẽni ãninucũña.

¹¹ Bairi marĩ Pacɥ Dios cũã marĩ Quetiupau Jesucristo mena mɥjããrẽ jãã caĩñarãpãrore bairo ñ, cũ cajũáatinemorõ roque jãã boyã. ¹² Tunu apeyera marĩ Quetiupau pɥame nemojãñurõ mɥjãã yeripɥ cũrẽ masĩnemorĩ tocãnacãpɥa, mɥjãã ãmeo maimasĩõ joroque cũ áparaõ. Mɥjããrẽ jãã camainucũrõrẽã bairo mɥjãã cũã aperã nipetirore na mɥjãã maimasĩõ joroque cũ áparaõ. ¹³ Tunu bairoa caroaro jĩcãrõ tũni mɥjãã yeripɥ mɥjãã tũgoñatutuaõ joroque cũ áparaõ. Caroarã ñe ñnie cawapa cũgoena Dios cũ caĩñajoro

mujãã ãnio joroque cū áparo marí Pacu Dios, marí Quetiupaꝝ Jesucristo nipetiro cū yarã ángelea mena ati yepapꝝ cū tunuatí rûmure yua. Bairoa to baiáto.

4

La vida que agrada a Dios

¹ Yu yarã, apeyera marí Quetiupaꝝ Jesucristo cū carotiro jûgori atore bairo mujããrẽ jãã átirotiya: Marí Pacu Dios cū caññajesorije ùnierẽ mujããrẽ jãã caquetibujuricareora bairo jicãrõ tûni caroaro áticõã ninucûña. Merẽ torea bairo mujãã átiãniña bairãpna.

² Merẽ mujãã masiña marí Quetiupaꝝ Jesucristo cū carotimasirijẽ jûgori mujããrẽ jãã caátiroticûrîqûerẽ. ³ Caroarã, cū cajericaworicarãrẽ bairo caãna, cū yarã ñe ùnie carorije áperã mujãã caãno boyami Dios. Ati rupau mena roro átieperique ùnierẽ áperã, caroaro mujãã caãno boyami. ⁴ Bairi canmocosu, cū nãmo majû mena jeto nãcûbûgorique mena, ñe ùnie wapacutato mano, caroa wãme cū caátianimasirõ ñuña. ⁵ Diore camasiëna na rupau caborore bairo, roro átaje mena na caátinucûrõrẽ bairo ápericõãña. ⁶ Tunu bairoa ni jicãũ ùcũ apei nãmo ùcõrẽ ïtori, roro cū átiepeeticõãto. Tore bairo caátipairãrẽ tutuaro mena roro na bairo joroque átiyami marí Quetiupaꝝ. Tie nipetirijere merẽ mujããrẽ jãã quetibujy yaparowu. ⁷ Mai, Dios pñame, “Roro caátiana majû na ãmarõ,” ï mee, marí beseypu. Cũ yarã, cū caricaworicarã caroarã marí caãno pñamerẽ boũ, marí beseypu. ⁸ Bairi ni ùcũ atie jãã caátirotirijere cū caboeticõãta, camasocu ùcûrẽ cū baibotioũ mee baiyami. Dios, mujããrẽ Espíritu Santore cajoricu majû pñame roquere cū baibotioũ átiyami.

⁹ Apeye, ñubueri majã mena ãmeo mairîqûẽ macããjẽ pñamerã capee mujãã yu caquetibujywoatujopee mee niña. Merẽ Dios pñame tocãnacãûpna mujãã ãmeo maimasîo joroque mujãã ásupi. ¹⁰ Merẽ torea bairo nipetiro marí yarã ñubueri majã Macedonia yepa macããnarẽ caroaro na mujãã mai ãninucûña. Bairi jãã yarã, nemojãñurõ mujãã caãmeomaimasirijẽ to ãninemonutuaõ joroque mujãã caãto roque jãã bomajücõãña.

¹¹ Caroaro yeri jõrõ jãñurîpna ãnicõã ninucûña. Aperã tûripu patowãcõ ñesããëtîcõãña. Mujãã majûã mujãã yaye paarique mujãã cacûgorijere caroaro jicãrõ tûni paacõã ninucûña mujããrẽ jãã caquetibujy cûrîcãrõrẽã bairo yua. ¹² Tore bairo mujãã caátianimasîata, aperã caroaro nãcûbûgorique mena mujãã ññagarãma. Tunu bairoa dise ùnierẽ cabopacaena majû mujãã tuagarã, caroaro jicãrõ tûni mujãã capaa animasîata yua.

El regreso del Señor

¹³ Yu yarã, tûgopeoya: Cariacoatana Jesucristo yarã na cabairije macããjẽ cûãrẽ mujãã camasirõ jãã boya. Tere mujãã camasîepata, aperã Diore catûgousaenarẽ bairo Jesucristo cū catunuatípee mena mujãã tûgoñatutuacoteetibujiorã. Bairi tere mujãã camasirõ jãã boya. ¹⁴ Merẽ cariape Jesús riacoamicûã, tunu cū cacatiriquere marí masiña. Bairo cariape camasirã marí caãmata, “Jesure cū cacatioricareora bairo, cûrẽ tûgousari cariaricarã cûãrẽ na catiogumi Dios,” marí ï masîmajücõãña.

¹⁵ Bairi mujããrẽ atore bairo jãã quetibujy marí Quetiupaꝝ cū caquetibujyrotiro jûgori: Marí Quetiupaꝝ nemo cū catunuatí rûmure mai marí, cacatiocõãna pñame, cariaricarã jûgoye marí jeáecoetigarã. ¹⁶ Mai, cajûgoye jicãũ caroti ya riserore marí tûgogarã. Jicãũ arcángel cū cabusurijere marí tûgogarã. Tunu bairoa Dios yaro putiricarõ trompeta cûãrẽ marí tûgogarã. Bairi marí Quetiupaꝝ cûã cū majûpna umurecõopu ruiatígumi. Bairo cū caruiatõ yua, Jesucristore tûgousari cariaricarã pñame catitunujûgogarãma. ¹⁷ Bairo na cacatinemorõ beropu marí ti yuteare cacatiãna pñame na jicãrõ marí jeáecogarã oco poari watoapu yua. Bairo oco poapu ánã, marí Quetiupaure jõbuipu cū marí bocágarã. Bairo marí Quetiupaure cū bocãetari, cū mena tocãnacã rûmna marí ãnicõã ninucûgarã. ¹⁸ Bairi mujãã pñame atie jãã caquetibujyrijere tûgori tocãnacãûpna ãmeo yeri ñuo joroque ãmeo átinemoña.

5

¹ Yũ yarã, marĩ Quetiupau cũ catunuatĩpee pũamerã, “Ti yũtea, o cũ muipũ majũ atĩgũmi,” mũjãã yũ caĩwoatujopee mee niña. ² Merẽ caroaro majũ mũjãã masĩña: Marĩ Quetiupau pũame, “Ti rũmũ etagũmi,” caĩmasĩã mani rũmũ majũ tunu etagũmi. Jĩcãũ yajari majõcũ ñami camasĩã mano cũ cayajau etarore bairo camasĩã mano etagũmi ati yeparũre. ³ “Caroaro yerijõrõ merẽ marĩ ãnicõãña. Ñe ùnie maniña,” camasã na caĩãno, caãno tusarõa, na cayasipa rũmũ na etagaro. Carõmio bairi rupau caãcõ, pũnaa cõtigo, caãno tusarõa cõ cawisiojũgorore bairo na etagaro. Cõ pũame cõ capũnaa cõtipeere dope bairo rutimasĩetĩñamo. Torea bairo dope bairo rutimasĩetĩgarãma na cayasipee narẽ caetarijere.

⁴ Yũ yarã, mũjãã pũame canaitĩãrõpũ caãnarẽ bairo mũjãã baietiya. Bairi mũjããrẽ, marĩ Quetiupau cũ catunuetari rũmũ pũame yajari majõcũre eta acũoricarore bairo mũjãã camasĩeto mũjãã eta acũoetigarõ. ⁵ Nipetiro mũjãã carõa macããjẽrẽ caãna ãnirĩ cabusuro macããna mũmureco macããnarẽ bairo caãna mũjãã ãniña. Carorije macããjẽrẽ caãtipairã, ñami canaitĩãrõ macããnarẽ bairo caãna mee marĩ ãniña. ⁶ Bairi aperã na cabainucũrõrẽ bairo masacatiẽna cabaicoteetiparã marĩ ãniña. Cacãnirãrẽ bairo baiena, masacatiri caroaro caãtiãnicoteparã marĩ ãniña marĩ Quetiupau. ⁷ Camasã cacãnirã ñamirẽ cãninucũñama. Aperã caeticũmupainucũrã cũã ñamirẽã eticũmunucũñama. ⁸ Marĩ pũame roque cabusuro, mũmureco macããnarẽ bairo caãna ãnirĩ tocãnacãnia carõa macããjẽ jetore caãtiãnicotenucũparã marĩ ãniña ti rũmũ caetaparo jũgoye. Dios mena marĩ catũgoñatutuarije, marĩ caãmeomaimasĩrĩjẽ jũgori wãtirẽ marĩ eñotagarã. Soldau ãpõã jutiro mena cũ rupauẽ jãñatori cũ caãnorẽã bairo marĩ cũã Dios marĩ cũ canetõõpeere caroaro marĩ átiãnicotegarã. ⁹ Mai, marĩ, cũrẽ catũgoũsarã pũame, “Roro popiye cabaiparã nigarãma,” ãrĩ cũ cabesericarã mee marĩ ãniña. Marĩ Quetiupau Jesucristo jũgori cũ canetõjĩãtiparã majũ roque marĩ ãnijũgoyupa. ¹⁰ Bairi Jesucristo pũame marĩ yaye wapa jũgori yucupãipũ riayupi. Cacatirã, o cariacõana nimirãcũã, cũ, Jesucristo cũ cacatinemorĩcãrõrẽã bairo marĩ cũã cũ jĩcãrõ marĩ cacatiãnipeere bou, marĩ riabõjayupi. ¹¹ Bairi mũjãã cũã tocãnacãũpũa ãmeo yeri ñuo joroque, yeri tutuarã ãmeo átinemoña. ãmerẽ tore mũjãã caãmeo átiãninucũrõrẽã bairo ãmeo áticõã ninucũña.

Pablo aconseja a los hermanos

¹² Yũ yarã, apeyera atore bairo mũjããrẽ jãã átirotiya: Mũjãã watoa capaãna, marĩ Quetiupau cũ caborore bairo mũjããrẽ caquetibũju jũgonucũrãrẽ nucũbugorique mena na ñña. ¹³ Bairi mũjããrẽ caroaro na cajuãtinemorõ jũgori, na ãroari butiro na maiña. Tocãnacãũpũa ãmeo asiaricarõ mano caroaro yeri ñurã ãnicõã ninucũña.

¹⁴ Tunu bairoa, yũ yarã, atie cũãrẽ mũjããrẽ jãã átirotiya: Capaagaena, cateeyepairãrẽ tutuaro mena na quetibũjũya. Aperã yapapuarãrẽ bairo caãna cũãrẽ yeri ñuo joroque na ása. Tunu bairoa cayeri tũgoñatutuawẽpũẽna ùna cũãrẽ caroaro na juãtinemoña. Nipetiro camasãrẽ pajutiricarõ mano caroaro jĩcãrõ tũni na quetibũjũya.

¹⁵ Tunu apeyera tũgomasĩña: Ni ùcũ roro mũjããrẽ cũ caãpata, mũjãã pũame cũã roro cũ átiãmeticõãña. Atore bairo pũame ása: Tocãnacãni jãñurĩpũa carõa macããjẽ pũamerẽ na átiãmeña. Mũjãã majũ cũã tore bairo átiri, nipetiro camasã cũãrẽ carõa wãme jetore na átiãninucũña.

¹⁶ Tocãnacã rũmũa mũseanirõ caroaro áticõã ninucũña marĩ Quetiupau cũ caĩñajoro. ¹⁷ Di rũmũ rũsaricarõ mano tocãnacãnia Diore cũ jẽnicõã ninucũña. ¹⁸ “Dios, jãã mena mũ ñujãñũña,” qũĩ jẽninucũña, nipetiro mũjãã caãtiãnierẽ ññarĩ yua. Jesucristore catũgoũsarã ãnirĩ tore bairo mũjãã caãtiãnipeere boyami Dios.

¹⁹ Mũjãã yeripũ Espĩritu Santo jũgori carõa wãme mũjãã caãtinucũrĩjẽrẽ to yasio joroque ãmeo ápericõãña. ²⁰ Tunu bairoa Dios na cũ camasĩõrõ jũgori caquetibũjunucũrã yaye quetire tũgoteeticõãña. ²¹ Bairãpũa, tũgoñamasĩrĩ caroaro tũgoña beseya na caquetibũjurijere. Carõa wãme na caquetibũjurije pũamerẽ átiãña. ²² Tocãnacã wãme carorije macããjẽrẽ jãnarĩ tunu átinemoeticõãña.

²³ Torecũ, marĩ Pacũ Dios marĩ yeri ñuo joroque caãcũ pũame carõarã ñe ùnie wapa cũgoena mũjãã ãnio joroque cũ áparo. Mũjãã rupau, mũjãã yeri, mũjãã camasacũtiãnie

nipetirore caroarã ugueri mánarẽ bairo mujãã cã áparo Dios, marĩ Quetiupau Jesucristo cã tunuatíparo jũgoye. ²⁴ Mujããrẽ cabesericu cañuu majũ niñami. Bairi nipetiro atiere cã caĩrĩcãrõrẽã bairo átimajũcõãgumi.

Saludos y bendición final

²⁵ Yũ yarã, jãã cããrẽ Diopure jãã mujãã jẽnibojanucũwã.

²⁶ Marĩ yarã nipetiro catũgousari majãrẽ caroaro nucũbugorique mena na bocári tocãnacãũpua ãmeo jẽninucũña.

²⁷ Bairi marĩ Quetiupau cã carotiro mena nipetiro marĩ yarã ñubueri majãrẽ mujãã yũ jũgobue rotijoya ati carta mena yũ caquetibũjũwoatujorijere.

²⁸ Marĩ Quetiupau Jesucristo caroare mujãã cã jonemoáto mujãã nipetirore. Tocãrõã niña atie queti yũ cawoaturije.

Segunda Carta de San Pablo a los TESALONICENSES

Saludo

¹ Ум, Pablo cawāmecуm, Silvano, bairi Timoteo menarē mujāā уm woajoya tunu ati cartare mujāā ñubueri majā, jāā bairārē bairo caāna Tesalónica macā macāānarē. Tunu bairoa mujāā, marī Pacу Dios, bairi marī Quetiupau Jesucristo mena jīcārōrē bairo caānarē mujāā quetibujу woajou уm átiya. ² Cañijūgoro atore bairo mujāārē ñiña: Marī Pacу Dios, bairi marī Quetiupau Jesucristo mena mujāārē caroare na jonemoáto. Tunu bairoa caroa yericutaje cūārē na jonemoáto.

Dios juzgará a los pecadores cuando Cristo vuelva

³ Ум yarā, уm bairārē bairo caāna, jīrājāñurō Dios mena mujāā tūgoña tutu-anemonucūña. Tunu bairoa tocānacūpua mujāā caāmeomairījē cūā jīrājāñurī to āninemo joroque mujāā átiya. Bairi jāā pūame tiere tūgoñarī, “Mу ñujāñuña jāā mena,” Diore jāā ĩnucūña, tore bairo cajēnincúpee jāārē cañurō caāno jūgori. ⁴ Bairi tocānacūpau macāāna ñubueri majā tare etarā, caroaro mujāā caátianierē jāā quetibujunucūña. Atore bairo jāā ĩnucūña nipetirore: “Marī yarā Tesalónica macā macāāna bütioro popiye baimirācūā, ‘Ñugaro. Tūgoñaenarē bairo marī tūgoñanetōōcōāgarā,’ ĩnucūñama. Bairo ĩrī, Jesucristo yaye quetire jānaena cū mena tūgoñatutuacōā ninucūñama,” jāā ĩ quetibujunucūña nipetirore.

⁵⁻⁶ Bairo roro popiye baimirācūā, canucārā ānirī Dios cū carotimasīrīpau caápārā majū mujāā āniña. Dios pūame, “Утм na caató ñuña,” ĩñami. Mujāārē roro caāna roquere popiye na baio joroque na átigūmi Dios. Bairi noa ũna tiere catūgoñarā, “Cariape átiyami Dios,” ĩ masīñama. ⁷ Dios pūame popiye mujāā cabairijere mujāā yerijāāō joroque mujāā átigūmi. Jāā cūārē bairoa jāā átigūmi, marī Quetiupau ati yepapу nemo cū catunuetari rūmу caāno. Cū yarā ángelea catutuarā mena умrecóopui peero caūwāmūrījē ũnie watoapу cū caatī rūmurē tore bairo marī átigūmi. ⁸ Ti rūmurē Diore camasīēnarē popiye na baio joroque na átigū atígūmi marī Quetiupau Jesucristo. Camasā na carorije wapare cū canetōōrīqūē macāājē caroa quetire caboēnarē popiye na baio joroque na átigū atígūmi. ⁹ Na pūame marī Quetiupau mena manigarāma. Bairi cū catutuarijere, cū caasiyabatorije cūārē di rūmу ũno ĩñaetigarāma. Apero nocārō cayoaropу cū carerā ānirī popiye baigarāma tocānacā rūmua. ¹⁰ Jesús nemo cū catunuetari rūmу cū yarā qūiroagarāma. Nipetiro cū yaye quetire catūgousarā cū basapeogarāma. Mujāā, Tesalónica macāāna, merē mujāā cūā cū yaye quetire mujāārē jāā caquetibujuro bero, tiere mujāā tūgousawу. Bairi mujāā cūā cū mujāā basapeogarā ti rūmу caāno.

¹¹ Bairo mujāā caátiparore bairo ĩrā, tocānacānia mujāārē Diopure jāā jēnibojanucūña. Atore bairo jāā ĩnucūña: “Tesalónica macā macāāna, mу cabesericarā majū na caānoi, caroaro átianajērē na joya. Tunu mу cajūátimasīrījē jūgori nipetiro caroaro na caátigarijere na átimasī āmarō. Jesucristo mena catūgoñatutuarā ānirī cū carotirore bairo na átimasīpeyocōā āmarō,” jāā ĩ jēnibojanucūña marī Pacу Diore. ¹² Tore bairo mujāā, Tesalónica macā macāāna, caroaro mujāā caátore ĩñarā, camasā nipetiro marī Quetiupau Jesucristore qūiroagarāma. Jesucristo pūame cū pacу, Dios mena mujāārē ĩñamaiñami. Bairi cū pacу cū caijūgoyeticūrīcārōrēā bairo mujāā cūārē mujāā ĩroagūmi Jesús.

2

Aclaraciones sobre el regreso del Señor

¹ Apeyera tunu уm yarā, уm bairārē bairo caāna, mujāārē уm quetibujunemoña. Marī Quetiupau Jesucristo nemo cū catunuetapa rūmу, marīrē nei acú cū cabaipeere, cū mena marī canēñapa rūmurē mujāā уm quetibujunemoña. ² Mujāā catūgoña āninucūrōrēā bairo tūgoñacōā ninucūña. Ape wāmerē tūgoñamawijaeticōāña. “Merē etaya Jesús

cũ catunuetari rũmu,” aperã ricaati na caĩquetibũjuriere caãnorẽ bairo tũgoeticõãña. Bairi aperã, “Espíritu Santo cũ camasiõrĩjẽ jũgori jãã ãña,” o “Aperã camasiã na caquetibũjuriere jũgori jãã ãña,” o “Carta mena na caquetibũjuro jũgori jãã ãña,” na caĩata, caãnorẽ bairo na tũgoeticõãña. Jĩcããrã, “Pablojãã bairo woatu quetibũjũjupa,” caĩrã nimirãcũã, caĩtopairã niñama. ³ Petoaca queti mena tũgomawijiaeticõãña. Bairo pũame baigaro: Marĩ Quetiupau nemo cũ caetapa rũmu jũgoye, capããrã majũ Diore cabaibotiori majã nigarãma. Bairo na cabairipau na mena macããcũ jĩcãũ rorije caãtipai cañuecũ majũ buiaetagumi, cabero peero caũpetietopũ caápau pũame. ⁴ Cũ pũame Diore caĩñatei ãnirĩ Dios yaye macããjẽ nipetirije caroa tũgoñarĩqũẽrẽ boetigumi. Diore marĩ caĩroarije ãnie cũãrẽ boetigumi. Templo Dios ya wiipũ cũãrẽ trono quetiupau ruiricaropũ jããnumugumi, “Diore bairo caãcũ yũ ãniña,” caĩ ãnirĩ. Tunu bairoa camasãrẽ, “Dios niñami,” na iõ joroque na baitogumi.

⁵ Merẽ mujãã mena ãcũ, atorea bairo mujããrẽ yũ quetibũjũwu. Tere mujãã masĩrã. ⁶ Mujãã pũame merẽ mujãã masĩña rorije caãtipai tãmurĩ cũ caapãriere. “Dios cũ caĩcũrĩcã rũmu caetaparo jũgoye etabuia masiẽtĩñami,” mujãã ã masĩña. ⁷ Bairo tãmurĩ cũ caapãrimiatãcũãrẽ, merẽ roro camasãrẽ cũ caãtipãe cõñarõ majũ baiya. Bairi cũrẽ caẽñotau cũ capitiwioparo jeto rusaya cũ cabuiaetaparo jũgoye. ⁸ Bairo cũ capitiwiyoro bero buiaetagumi rorije caãtipai pũame. Bairo cũ cabuiaetamiatãcũãrẽ, marĩ Quetiupau Jesús pũame cũ camasiãrĩjẽ jũgori cũ pajĩãrocacõãgumi. Tunu bairoa nemo cũ caetari rũmu caãno cũ caasiyarije jũgori cũ yasio rocacõãgumi. ⁹ Mai, Jesús cũrẽ cũ capajĩãparo jũgoye, capee camasãrẽ ãtori átijẽño ãnogumi rorije caãcu pũame. Wãtĩã quetiupau, Satanás cũ camasiõrĩjẽ jũgori capee átijẽño ãnogumi cariape mee macããjẽrẽ. ¹⁰ Bairi capee wãme na ãtomasĩgumi peeropũ caãpããrẽ. Na pũame cariape quetibũjuriquere caboena ãnirĩ, tunu Jesucristo camasã na carorije wapare cũ canetõõrĩqũẽ cũãrẽ caboena ãnirĩ peeropũ caãpããrã majũ nigarãma. ¹¹ Bairi Dios pũame ricaati na catũgousarije jũgori wãtĩ narẽ cũ caĩtorijere na ãñotabojetigumi. ¹² Bairo na cabairoi, “Peeropũ na yũ jogũ,” na ãgumi Dios, nipetiro cariape quetibũjuriquere catũgogaenarẽ, carorije jetore caãtjessorã na caãno jũgori.

Escogidos para ser salvados

¹³ Cabaimiatãcũãrẽ, jãã pũame tocãnacãnia marĩ Pacu Diore, “Mu ñujãñuña jãã mena,” caĩparã jãã ãniña, jãã yarãrẽ bairo caãna Jesucristo cũ camairã mujãã caãno jũgori. Dios pũame mujããrẽ besejũgoyupi caãnijũgoripãpũã, cũ yarã cũ canetõõparã mujãã caãniparore bairo ã. Tunu bairo cũ yaye queti caãnorẽ bairo cariape quetibũjuriquere mujãã catũgousaro jũgori, cũ Yeri Espiritu Santo pũame cañurã Dios mena jĩcãrõ caãniparã mujãã ãnio joroque mujãã átiyami. ¹⁴ Dios camasã na carorije wapare cũ canetõõrĩqũẽ macããjẽ mujããrẽ jãã caquetibũjuriquere mena jũgori mujããrẽ piire bairo mujãã ásupi, cũ canetõõrĩcãrã mujãã caãnijãtiparore bairo ã. Marĩ Quetiupau Jesucristo mena jĩcãrõrẽ bairo nocãrõ caroaro caãnopũ mujãã caãnimasĩparore bairo ã, tie jũgori piire bairo mujãã ásupi mujãã cũãrẽ.

¹⁵ Bairi yũ yarã, yũ bairãrẽ bairo caãna, Dios yaye quetire tũgoña jãnaeticõãña. Caroaro átiãnajẽ ãnie jetore áticõãña. Mujããtu ãna, mujããrẽ jãã caquetibũjuriquere masiritieticõãña. Tunu bairoa mujããrẽ jãã cawoatuquetibũjuriquere cũãrẽ masiritieticõãña. ¹⁶ Bairi yua, marĩ Quetiupau Jesucristo, marĩ Pacu Dios cũã marĩrẽ ãnamairĩ marĩ beseypu. Bairo marĩ beseri popiye cabairicarã marĩ caãno jũgori caroa yericutaje capetietiere marĩ joyupi. Nipetiri wãme caroaro marĩ cũ caãtigariquere caãnorẽ bairo caroaro marĩ cacotemasĩpee cũãrẽ marĩ joyupi. ¹⁷ Tore bairo mujãã joyupi, yeri tutuaro mena mujãã ãnimasĩõ joroque ã. Tunu bairo caroaro átiãnajẽ jetore mujãã átiãnimasĩõ joroque ã, mujãã joyupi. Bairo caãna ãnirĩ mujãã cabusuriere tocãnacã wãme caroa jetore mujãã ã masĩgarã. Mujãã caãtie cũã caroa jeto nigarõ.

¹ Үм җарă, Үм бairăрĕ байро caăna, catăsarî wăme мѳжăăрĕ њiăna: Jăă căăрĕ Diopăre jăă мѳжăă cajĕnibojaro jăă boya. Tămurĭ marĭ Quetiupău yaye queti nipetiropă cajesanăcăpetiparore байро ĩră, jăăрĕ мѳжăă jĕnibojagară. Tunu байроa nipetiro camasă tiere tăgoră, na caĭroaparore байро ĩră мѳжăă jĕnibojagară. Мѳжăă, Jesucristo yaye quetire мѳжăă caĭroajăgoricarorea байро na căă na caĭroapeere jăă boya. ² Tunu ati yepăpă rorije caăna, байри ricaati catăgoănanucără căă niănama. Na ũna Dios mena tăgoănatutuaetiyama. Байри na ũna jăăрĕ roro na caătigarо, Dios că caănotaparore байро ĩră, jăăрĕ мѳжăă jĕnibojagară Diopăre. ³ Marĭ Quetiupău păame cariape caăcă niănami. Байри мѳжăă jăătigămi că yaye quetire мѳжăă catăgoănjănaetiparore байро ĩ. Roro wătĭ jăgori мѳжăă cabainucărĭjĕ căăрĕ мѳжăă ĕănotabojăgămi. ⁴ Байри мѳжăă, Jesucristore catăgoăsarăă ģnirĭ, “Marĭ caătĭrotĭricarore байро átĭnucăănama. Байро jeto átĭcăă ninucăgarăma tocănacă rămăa,” jăă ĩ tăgoănatutuacăăna мѳжăă caătĭănierĕ. ⁵ Байри marĭ Quetiupău păame, Dios мѳжăăрĕ că camainucărărĕă байро мѳжăă căă мѳжăăă meo maimasĭo joroque căă áparo. Tunu байроa popiye cabairă мѳжăă caănimĭatacăăрĕ, Jesucristo că canăcămasĭrĭcărărĕă байро мѳжăă căă tăgoănaenarĕ байро tiere мѳжăă tăgoănetămasĭo joroque căă áparo.

El deber de trabajar

⁶ Үм җарă, Үм бairăрĕ байро caăna, marĭ Quetiupău Jesucristo că catutuarije mena atore байро jăă átĭrotĭya мѳжăăрĕ: Ni ũcă capaagaecă menarĕ bapăcăperĭcăăna. “Dios Үм Үмăniăna,” caĭ că caănimĭatacăăрĕ, jăă caquetĭbăjăcărĭqărĕ că catăgoăsaeticăăta, că menaămerĭcăăna. ⁷ Мѳжăă menaăna, jăă caătajere caĭănarĭcăărăă ģnirĭ merĕ мѳжăă masĭăna caroaro paari мѳжăă caătĭănipeere. Мѳжăă menaăna, paena jăăămewă. ⁸ Ni jĭcăă ũcărĕăgarĭquere wapatĭena, jăăăgară. Wapatĭri jeto jăăăganucăwă. Ni ũcă мѳжăă mena macăăcărĕ patowăcăgaena,ănami,ămărecăo jăă paawă. ⁹ Jăă cabuerĭje wapa мѳжăă yayeăgarĭquere cajĕnimăsparăănimĭrăcăă, мѳжăăрĕ jăă jĕnipato wăcăăpă. Caroaro jăă paăănowă, jăă caătĭere мѳжăă caĭănacăparore байро ĩră. ¹⁰ Мѳжăă menaăna, atore байро мѳжăăрĕ jăă ĩ quetĭbăjăcăwă: “Ni jĭcăă ũcă capaagaecăăgarĭque căăрĕ căăăgaeticăăto,” jăă ĩ căwă. ¹¹ Байро jăă caĭrĭqăă caănimĭatacăăрĕ, мѳжăătu caătĭatana atore байро jăăănucăănama: “Tesalónica macăăna jĭcăără paenaănĭnucăănama.ăNĕrĕ caăperăănirĭăperăătăripă patowăcăăĕsĕănucăănama,” jăă ĩ quetĭbăjănucăănama. ¹² Байри marĭ Quetiupău Jesucristo că carotĭmasĭrĭjĕ mena atore байро na ũna capaagaenarĕ jăăăna: Caroaro paaya мѳжăă căă, мѳжăă cabopăcarĭjere мѳжăă cawapataănimăsparore байро ĩră.

¹³ Үм җарă, Үм бairăрĕ байро caăna, caroaro мѳжăă caătĭănierĕătĭjătĭriăjănaeticăăna. ¹⁴ Ni jĭcăă ũcă ati carta mena мѳжăăрĕ jăă caquetĭbăjărĭjere că catăgoăsaeticăăta, roro că caătĭereăănaposeroya. Că mena bapăcăperĭcăăna, roro că cabairĭjere tăgoăbabori că yeri că catăgoănasoaparore байро joroque ĩră. ¹⁵ Bairăpăa, мѳжăă pesure байро qăănaeticăăna. Мѳжăă baire байро caăcă că caănoi, caroaro mena căă beyoya.

Bendición final

¹⁶ Marĭ Quetiupău caroa yeri cătajere cajoănĭnucăăăăame tocănacăărămăa noo мѳжăă caănoăărărĕ caroa yericătaje, tocănacăăămerĕ căăjonemoăto. Мѳжăă nipetiro mena căăămară marĭ Quetiupău Jesús.

¹⁷ Үм, Pablo, atie Үм caăurotĭjorĭjere Үм majăpăa woatujou Үмătiya. Atore байро jeto Үмătĭnucăăna nipetĭrije camasărĕ Үм caquetĭbăjăwoajonucăărĭ cartaarire. ¹⁸ Marĭ Quetiupău Jesucristo caroare căăjonemoăto мѳжăă nipetĭrore.

Tocăăăniăna atie queti Үм cawoaturĭje.

Primera Carta de San Pablo a TIMOTEO

Saludo

¹ Yũ, Pablo, Jesucristo yau, apóstol majũ yũ añiña. Dios marĩ carorije wapare canetõricũ ruame marĩ Quetiupau Jesucristo mena cũ yaye quetire cũ caquetibũjuroti-joricũ yũ añiña. Bairi marĩ ruame Jesucristo mena cariapea catũgoñatutuarã marĩ añicõã ninucũña cabero marĩ cũ caátipee jũgori. ² Timoteo, mureĩ ati cartare mũ quetibũju woajou yũ átiya. Mũ ruame yũ macãrẽ bairo caãcũ mũ añiña, yũ caquetibũjuriquere tũgousari bero yũrea bairo Jesucristo mena mũ catũgoñatutuarije jũgori. Bairi marĩ Pacũ Dios, marĩ Quetiupau Jesucristo mena caroare mũ cũ jonemoáto. Caroaro ãmeo maimasĩrĩquẽ cũãrẽ mũ cũ jonemoáto. Tunu bairoa caroaro yerijõrõ añajẽ cutaje cũãrẽ cũ jonemoáto mureĩ.

Advertencia contra enseñanzas falsas

³ Mai, Macedonia yeparũ yũ caápáro jũgoye, Efeso macãru mureĩ yũ tuarotiũ. Bairo mureĩ topũ tuarotiri, atore bairo mũ ñiwũ: “Yũ yau, Timoteo, ato Efesopũ mũ tuawa mai. To Efeso macããna jĩcããrã ricaati caquetibũjunucũrãrẽ caroaro na mũ beyowa,” mũ ñicũwũ. ⁴ “Tunu bairoa apeye quetibũjurique, na ñicũjãã ãnana na caátĩanjẽ na cajãnagaetie cũãrẽ na quetibũjunemoeticõãto tocãrõã,” ñiwũ. “Tiere na catũgousaetiparore bairo ñ, na mũ quetibũjuwa ricaati cabueri majãrẽ,” mũ ñiwũ. Tie quetibũjurique ruame ãmeo busũrique netõrĩcãrõrẽ bairo jeto caátie ninucũña. Tie ñnie buerique cañuetie ñiña. Bairi tie ruame tũgoñatutuarique mena nemojãñurõ Dios marĩ cũ caátigajũgoriquere tũgousa masĩã manio joroque caátie ñiña.

⁵ Mai, yũ ruame atore bairo bori, tore bairo mũ yũ quetibũju roticũwũ to Efeso macããnarẽ: “Ti macã macããna tocãnacãũrua caroaro yeri ñurĩquẽ Dios cũ cajorije mena na ãmeo maiáto. Caroa wãme na tũgoñarĩquẽ cũparo. Tunu bairoa cariapea jĩcãrõ tũni ñtoricarõ mano Dios mena na tũgoñatutuáto,” ñi tũgoñajũgowũ. ⁶ Bairo yũ caĩquetibũjumiatacũãrẽ, jĩcããrã to macããna tũgomawijacoayama. Bairo tũgomawijari yua, ñerẽ átiri mee tie jetore ãmeo busũrique netõcõã ninucũñama. ⁷ Tunu bairoa Dios camasãrẽ cũ caátiroticũrĩquẽrẽ cajũgobueri majã majũ niganucũñama, na majũã na caátirotirijere catũgojĩãtiena nimirãcũã yua. Tunu bairoa, “Jĩcãrõ tũni majũ buerã jãã átiya,” caĩrã nimirãcũã, na cabuerije cũãrẽ tũgomasiẽtinucũñama.

⁸ Bairãrua marĩ masĩña: Moisés ãnacũ cũ caátiroticũrĩquẽ caroa cañurĩjẽ ãno baiya, tie carotigajũgoricarore bairo jĩcãrõ tũni marĩ caápata. ⁹ Bairi tocãnacã wãme roticũrĩquẽ caátĩãnierẽ marĩ tũgoñanemoto. Caroaro camasã caátĩãni majãrẽ popiye na tãmũo joroque na áperiya. Carorã roquere torea bairo átimasĩña. Ati wãme rorije caána roquere popiye na tãmũo joroque na átiya roticũrĩquẽ: Roro caasiapairã, roro cabaihotiopairã, cañuena, carorije macããjẽrẽ caána, Diore boetiri Dios yaye bueriquere canucũbugoena, na pacũ, na paco cũãrẽ capajĩãrepairã, aperã capajĩãrĩ majã ñnarẽ popiye na baio joroque caátie ñiña. ¹⁰ Tunu bairoa roro na rupau macããjẽ mena caũmũa o carõmia cũã caátiepairã, caũmũa carõmio mena átato ñnorẽã, na majũã roro caána, carõmia cũã torea bairo na rupau mena roro caátiepairã, aperã camasãrẽ cajerutinucũrã, caĩtopairã, aperã, “Caãnorẽ bairo Dios mena jãã ñña,” mũnana Dios cũ caĩñajoro caĩrã, na, nipetirore popiye na baio joroque na átimasĩña Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩquẽ ruame. Bairo ruame roque ñũ ñiña: Nipetiro camasã cañurĩjẽ Dios yaye quetibũjurique macããjẽ nipetirijere caboena popiye na baio joroque ñ cũñupĩ Dios tie roticũrĩquẽrẽ marĩ ñicũjãã ãnana mena. Roro na caátĩãnierẽ na masĩáto ñ, tiere cũñupĩ Dios. ¹¹ Yũ yau, atie caroa cañurĩjẽ buerique ruame Dios yaye macããjẽ queti camasãrẽ cũ canetõrĩquẽ queti majũ ñiña. Bairi Dios ruame nocãrõ cañũ majũ ãnirĩ tie cũ yaye quetire yũ quetibũju rotijowĩ nipetiro camasãrẽ.

Gratitud por la misericordia de Dios

¹² Marí Quetiupau, Jesucristo p̄ame nocārō tūgoñatutuariquere yu jowī, cū carotirore bairo yu átio joroque ī. Bairo yu átiri, cū yaye quetire yu quetibuj̄u roticūwī. Bairo tiere tūgoñarī yu p̄ame butiuro, “Yu mena mu ñumajūcōña,” cū ñi basapeonucūña yua. ¹³ Tūgoñijate mai, cajūgoyep̄re Jesucristo yaye macāājērē roro ñi boyetiepenucūwū. Bairo roro ī boyetieperi yua, cū yaye quetire catūgousarā cūārē roro popiye na baio joroque na yu átiepenucūwū. Bairo caácsu yu caānimitacūārē, Dios p̄ame butiuro ñiñamaiñupī. Mai, yu p̄ame Jesucristore camasīēcū majū yu āmu. Torecsu, roro yu caátaje cūārē, “Carorije āno,” ñi masīēp̄u mai. ¹⁴ Bairo nocārō majū yure cañnamai ānirī, nocārō pairo cū yaye macāājē caroare yu jowī. Bairo yu jori, cū mena jīcārō tūni tūgoñatutuamasīrīqūē cūārē yu jowī. Tunu bairoa Jesucristo jūgori Diore nocārō marī camaimasīnucūrījē cūārē yu jowī.

¹⁵ Apeyera atie Jesucristo yaye queti yu caquetibuj̄upee caānorē bairo cariape niña. Tiere nipetiro camasā ati um̄recóo macāāna na camasīpee niña: Jesucristo p̄ame ati um̄recóop̄re asúpi, nipetiro roro na caátie wapa cabuic̄narē na netōū acú. Mai, yu roque roro majū, carorije yu caátaje jūgori cawapacs̄u majū yu ānimiwū aperā netōjāñurō. ¹⁶ Tore bairo roro majū carorije cawapacs̄u yu caāno jūgori, Dios p̄ame butiuro ñiñamaiñupī. Tore bairo ñiñamaiñupī Dios, cū macū Jesucristo p̄ame nipetirije camasā mena cū caátigarijere yu mena jūgori cū caāti ñnomasīparore bairo ī. Torecsu, yu p̄ame yua, aperā carorije caátipairā cūā yu cabairijere masīrī, Jesucristore tūgousari yerī capetietie na cacūgojīātipeere ī, tore bairo yu ámi Dios. ¹⁷ Bairi yu yau Timoteo, qūiroari cū marī basapeoto Diore: ¡Bairi marī Quetiupau Rey majūrē cū catutuarije tocānacā rūm̄na to ānicōā ninucūáto! To petieticōāto marī Quetiupau caānicōāninucūū yaye. ¡Di rūm̄na ūno cariaecs̄u, cañnabócamácū, jīcāñā Dios caácsu tocānacā rūm̄na cū ānicōā ninucūáto! Bairoa to baiáto.

¹⁸⁻¹⁹ Timoteo, yu yau, yu macūrē bairo caácsu, atiere mu yu átiroticūña. Tiere caroaro tūgopeoya: Caroaro tūgoñatutuarique mena camasārē na jūgoátiaña. Caroa macāājērē tūgoñarīqūēcusa. Tirūm̄p̄u macāāna marī yarā Dios cū camasīōrō jūgori, mu, caroaro mu caátipeere na cañjūgoyeticūrīcārōrē bairo caroaro jeto áticōña. Jesucristo mena tocānacā rūm̄na tūgoñatutuacōā ninucūña. Aperā jīcāñā Jesucristo cū carotirore bairo jīcārō tūni átimasīētīrī, cū mena na catūgoñatutuarijere jānacōañupā. ²⁰ Tore bairo tām̄oñupā Himeneo, apeí Alejandro mena. Roro Diore na cabotiorije jūgori tore bairo baiyupa. Bairi narē yu p̄ame na masacatiáto ī, “Mai, wātī narē roro cū caátigaro cārō roro na cū áticōāmarō,” ñi cūwū. Tocārōā yua, Diore roro qūi boyetiepeetigarāma.

2

Instrucciones sobre la oración

¹ Yu yau, apeyera atore bairo mu yu átirotiya ñubueri majā mena: Mujāā p̄ame nipetiro ati um̄recóo macāāna cabopacarārē Diop̄re na jēnibojanucūña. Butiuro Diore cū jēniña, nipetiro ati um̄recóo macāānarē cū cañnamainemoparore bairo irā. Bairo cū mujāā cajēnirījērē caroaro mujāā cū cayubojarije jūgori tocānacā rūm̄na, “Jāā mena mu ñumajūcōña,” qūi basapeonucūña. ² Marí caāni yepa quetiuparā cūārē Diop̄re butiuro na jēnibojarotiya. Tunu bairoa caroaro marí caānipeere carotimasīrā cūārē butiuro Diop̄re na jēnibojaya. Bairo Diop̄re marí cajēnibojata, ñe ūnie mano useanirō yerijōrō marí ānicōāgarā marí Quetiuparā mena yua. Bairo caroaro marí caāmata, Dios cūārē cū n̄cūbugori cū caborore bairo jeto tocānacā wāmerē marí átianimasīgarā. ³ Tore bairo marí caátianie ñujāñuña. Bairo marí caátianierē Dios marírē canetōpau cūā caroaro ññajeso jāñuñami. ⁴ Dios p̄ame nipetiro ati um̄recóo macāāna na carorije wapare na canetōpetiro boyami. Bairo bori, nipetiro cariape macāājē cū yaye quetibuj̄uriquere marí camasīrō boyami. ⁵ Merē marí masīña: Jīcāñā niñami Dios. Tunu bairoa cañmu jīcāñā niñami nipetiro ati um̄recóo macāānarē Dios mena caroaro na ānimasīō joroque caácsu. Cūā, Jesucristo wāmec̄tiyami. ⁶ Mai, Jesucristo p̄ame ēñotaricarō mano cū majūā yuc̄p̄āip̄u papuatuecori riayupi, marí carorije wapare nipetiro marí netōmasīō

joroque ĩ. Bairi tie quetire āmerē yua, cū caquetibujugarica yutea caetaro marĩ masĩõũ átiyami. ⁷ Cū p̄ame yure cū yaye quetire caquetibujubojau, cū yau apóstol majũ yu cūwĩ. Bairo yu cūrĩ yua, cū yaye queti tũgoñatutuarique macããjẽ, cariape quetire yu quetibujũ rotijowĩ nipetiro judío majã caāmerãrẽ. Atie mujãã yu caĩrĩjẽ cariape niña. Dios cū majũp̄ua yu quetibujũ roticūwĩ. Mujããrẽ ñitoetiya tie mena.

⁸ Bairi yu yau, nipetiro caũmua ñubueri majã Diopure na jēniáto noo na cañip̄aũp̄u cārõ. Caroarã na yerip̄u añirĩ Dios cū cañajoro na wāmorĩ mena ñumũgõrĩ cū na basapeoáto. Tunu bairoa na majũ āmeo asiari, roro āmeo bus̄urique netõpairique mano Diore na basapeoáto.

⁹ Tunu apeyera carõmia cūã caroaro n̄cũbugorique mena na jutii jãñaáto. Caroaro n̄cũbugoroa, baibotioricaró mano na añajẽ c̄paro. Carõmia na rupaũre wāmagarã, netõn̄cārõ majũ na wāmagaeticõãto. Na poa cūãrẽ netõn̄cārĩ wāme majũ na wũgapeoeticõãto. Oro, o perla wēerĩ ũnie mena na bus̄a epeeticõãto. Jutii cawapapaca ũnie cūãrẽ netõrõ na jãñagaeticõãto carõmia. ¹⁰ Caroaro carõmia na cajãñarĩqũẽ cutie jũgori nipetiro camasã narẽ na camasĩparo ũnorẽã, caroaro na caátĩãnie jũgori p̄ame roque, “Dios yarã rõmirĩ cañurã niñama,” camasã na na caĩ ññapee p̄ame ñuña.

¹¹ Tunu bairoa carõmia bus̄uricaró mano caroaro n̄cũbugorique mena na tũgoáto ñubueri majã quetiuparã na caquetibujurijere. Na bus̄urotieticõãña mujãã caneñarõp̄ure carõmiarẽ. ¹² Carõmia p̄ame nipetiro camasã na caneñarõp̄u na cūã na caquetibujũjũgoro yu boetiya. Tunu bairoa caũmua netõrõ carõmia na cabairo yu boetiya. Bus̄uecoa, na caquetibujuro carõmio cõ catũgocõãno yu boya mujãã caneñanucũrõp̄ure. ¹³ Merẽ marĩ masĩña cañijũgorop̄u cabairiquere: Dios cañijũgoro caũmurẽ cū qũēnojũgoyupi Adán marĩ ñicũ ānacũrẽ. Carõmio meere qũēnojũgoyupi. Adárẽ qũēnorĩ berop̄u roque, carõmio Evare cõ qũēnoñupĩ Dios. ¹⁴ Tunu bairoa Adán mee roro ñtoecojũgoyupi wātĩrẽ. Carõmio, Eva roque wātĩrẽ roro ñtoecori carorije macããjẽrẽ tãmũojũgoyupo. ¹⁵ Bairo cõ caĩtoecoro bero, roro popiye catãmũopao Dios cū cacũrĩcõ nimiocũã, nipetirije carõmio cõ caátipee Dios cū cacũrĩqũẽrẽ cõ caátipeyoata, roro cõ caátaje wapare netõmasĩgomo. Tunu bairoa caroaro n̄cũbugoro Dios mena tũgoñatutuari, caroaro āmeo mairĩ camasãrẽ cõ cajũátinemoata, cõ netõgũmi Dios. Caroarã, ñe ũnie na rupaũp̄u carorije wapa cũgoena na cañimasĩata, na netõgũmi Dios carõmiarẽ.

3

Cómo deben ser los dirigentes

¹ Timoteo, apeyera ni jĩcãũ ũcũ caũmu, “Ñubueri majãrẽ cajũgobuei majũ yu añigaya,” cariape cū yerip̄u cū caĩtũgoñaata, ñujãñuña. Tie tũgoñarĩqũẽ yu caquetibujurorea bairo cariape niña. Caroa paarique niña. ² Bairãp̄ua, caroarã camasã cañurã jĩcārõ tũni caána jetore, na ũna jũgobueri majãrẽ na marĩ boya. Tocãnacãũp̄ua jĩcãõ jeto canũmocũnarẽ na marĩ boya. Tunu bairoa caroaro añajẽ cutajere masĩrĩ majã, n̄cũbugoricarã ũnarẽ na marĩ boya. Apero macããna etari majã cūãrẽ cotericaró mano caroaro mena na bocári na ya wiip̄u caqũēnomasĩrã ũnarẽ na marĩ boya. Tunu bairoa ñubueri majã cūãrẽ caroaro uwiricaró mano caquetibujũ āmoqũẽ masĩrĩcārãrẽ na marĩ boya. ³ Caeticũmupairã, caãmeoqũẽpairã ũnarẽ na marĩ boetiya. Caroarã cañurã, can̄cũbujarã, dinero cūãrẽ butioro majũ caĩroaena ũnarẽ na marĩ boya. ⁴ Tunu bairoa na n̄mo, na p̄naa jĩcã wii macããnarẽ caroaro cajũgoãni ññanũñje masĩrãrẽ marĩ boya. Bairo cajũgoãnimasĩrã añirĩ na p̄naa cūãrẽ caroaro beyori carorije iēna, n̄cũbugori majã, masiyũjũrã cajũgoãna ũnarẽ na marĩ boya. ⁵ Na n̄mo, na p̄naa jĩcã wii macããnarẽ caroaro na cajũgo ñanimasĩtĩcõãta, ¿dope bairo caroaro jĩcārõ tũni Dios ya poa macããnarẽ na qũēnomasĩbujiocuti? Na ũna caroaro qũēnomasĩēnama. Bairi na ũnarẽ marĩ boetiya. ⁶ Torecu yu yau, Timoteo, ñubueri majã quetiupau cañip̄au ũcũ p̄ame Jesucristore cawãma tũgõsajũgõu ũcũ mee cū āmarõ. Yoaro merẽ Jesucristore camasĩnetõrĩcũ ũcũrẽ beserotiya. Jesucristore cawãma tũgojũgõu cū caãmata, ape watoara roro tũgoñarĩqũẽ wasoari, Diore cabaibotiorẽ bairo tuabujõũmi. Tore bairo

roro tũgoñarĩquẽ wasoari, wãtĩ cũã roro cawapa cũgoure bairo tuajũgoyupi. ⁷ Bairi ñubueri majãrẽ cajũgobuenucũpaũ pũame ñubueri majã, bairi ñubueri majã mee cũã na canucũbugon ùcũrẽ marĩ boya. Bairo ñubueri majã mee cũã na caĩroaena na caãmata, nipetiro camasã na busũpai cotebujiorãma. Bairo na busũpai coteri yua, wãtĩ cũ carotiro jũgori rori wãme na itoepebujiorãma Dios yayere caboena pũame.

Cómo deben ser los diáconos

⁸ Torea bairo caroarãrẽ na marĩ boya ñubueri majãrẽ cajuãtĩ majã díaconoa cũãrẽ. Camasã cañurã, aperã camasã na canucũbugorã, rorije caĩbusuena ùnarẽ marĩ boya. Eticũmu pairique ùnierẽ caboena, roro camasãrẽ átiri cawapata painucũrã ùna cũãrẽ na marĩ boetiya. ⁹ Cariape macããjẽ Dios ãmerẽ marĩ cũ camasĩõrĩjẽrẽ caroaro catũgousarã, ricaati roro catũgoñarĩquẽ cũperãrẽ na marĩ boya. Tie cariape macããjẽ quetirea marĩ cũã marĩ tũgousanucũña. ¹⁰ Bairãpũa, ñubueri majãrẽ cajuãtĩ majãrẽ bairo na cajããparo jũgoye, jĩcã wãmerẽ na áticoñarotiya, na capaamasĩrĩjẽrẽ na ññagarã. Cabero yua, caroaro ñe ùnie rusaeto jĩcãrõ tũni na caátijĩãtĩmasĩata, tocãrõã ñubueri majãrẽ cajuãtĩ majã díaconorẽ bairo na jõña.

¹¹ Torea bairo na nũmoa cũã caroaro na caãnajẽcutõ ñuña. Camasã na canucũbugorã carorije ocayoyaye busũpairique ùnie mána na ãmarõ na nũmoa cũã. Tunu bairoa nũcũbugorã nipetiro na cabusũri wãmerẽã bairo jĩcãrõ tũni caána ùna rõmirĩ na ãmarõ.

¹² Jĩcãũ díacono cañnigau pũame jĩcãõã cũ canũmocuto ñuña. Cũ nũmo, cũ pũnaa jĩcã wii macããna cũãrẽ caroaro cajũgoãni ññanũnũje masĩ ùcũ ñuñami díacono cajããpaũ pũame. ¹³ Bairi noa ùna ñubueri majãrẽ cajuãtĩ majã díaconoa caroaro camasã mena capaamasĩrã pũame nipetiro camasãrẽ na ñroaecomasiñama. Bairo caroaro camasã na na caĩroaro jũgori díaconoa cũã tũgoña uwiricarõ mano nemojãñurõ Jesucristo yaye queti, cũ mena tũgoñatutuariquere na quetibũju masĩgarãma.

La verdad revelada de nuestra religión

¹⁴ Yũ yaũ, Timoteo, bairũa tãmurĩã murẽ ñiñau águ. Bairi atiere cajũgoye mũ quetibũju woajoya. ¹⁵ Ape watoara tãmurĩã mũ tũpũre yũ caetatimaepata, merẽ nipetiro Dios ya poa macããna caroaro na caátĩãnimasipee ùnierẽ mũ camasĩparore bairo ñ, mũ yũ quetibũju woajoya. Bairi mũ pũame merẽ tiere camasĩ ãnirĩ ñubueri majã quetiuparã caãniparãrẽ mũ majũã na mũ besemasĩgu. Merẽ mũ masĩña: Dios caãnicõãninucũũ ya poa macããna cũ yaye cariape macããjẽ quetire ñroari nemojãñurõ camasãrẽ caquetibũjũnetõcõã ninucũrã majũ ñiñama. ¹⁶ Cariape merẽ pũgani cãrõ tũgoñarĩcãrõ mano atore bairo marĩ masĩña. Camasã na camasĩõtãjẽ Dios yaye buerique nocãrõ caãnimajũrĩjẽ niña:

Jesucristo ati yeparũre etaũ, marĩrẽ bairo ati rupau mena ñajãwasoari etayupi.

Bairo ati rupau nimicũã, Espĩritu Santo mena cayericũcu ãnirĩ ñe ùnie cawapa cũgoecu majũ tuayupi Dios cũ cañajoro.

Bairo cũ caãno tunu mũmũrecóo macããna Dios cũ caquẽnorĩcãrã ángelea majãrẽ ca-jũátiecoricũ majũ ãñupĩ.

Bairi tie quetire catũgousaricarã tocãnacã camasã poari na quetibũjuyupa tie quetire.

Tie quetire tũgori nipetiropũ ati mũmũrecóo macããna jĩcããrã cariape tũgousayupa camasã.

Tunu bairoa Jesucristore Dios pũame cũ neásũpi cũ ya paũ nocãrõ caroaro caãnopũ tunu. Merẽ atiere cariape marĩ masĩña. Cabũgoro macããjẽ quetibũjũrique mee niña.

4

Los que se apartarán de la fe

¹ Timoteo, apeyera atore bairo cariapea marĩ masĩõñami Espĩritu Santo. Ati mũmũrecóo caãnitũsari yũtea caãno jĩcããrã camasã tocãrõã Jesucristore cũ tũgousajãnarĩ cũ mena tũgoñatutua jãnagarãma. Caĩtopairã, wãtĩ yeri pũna jũgori ricaati na caquetibũjũrije mena caquetibũjũrã pũamerẽ na tũgousajũgogarãma. ² Camasã pũame na, catũgo-masiñena, caĩtopairãrẽ na tũgousagarãma. Na ùnarẽ na catũgoñarĩjẽpũ nicõãña roro

na caátianigarije. Bairi di rŭmŭ ũno carorijere jutiricaró mano itogarãma camasãrẽ caĩtopairi majã yua. ³ Na, caĩtopairã pŭame wãmo jiyarotietinucũñama camasãrẽ. Tunu bairo ũgarique cŭãrẽ jĩcã wãmerĩ ũgarotietinucũñama. Dios yarã, cariape quetire camasĩrã nipetiri wãme ũgarique na caugapee cŭ cacũrĩqũẽrẽ ũgarã, “Jãã mena mŭ ñujãñuña,” ĩrĩ na caugamasĩrijẽ caãnimiatacũãrẽ, tore bairo ĩ quetibũjũnucũñama caĩtopairã. ⁴ Nipetiri wãme ũgarique Dios cŭ cacũrĩqũẽ caroa jeto niña. Bairi nipetirije ũgariquere teena, “Dios, jãã mena mŭ ñujãñuña,” ĩrĩ marĩ caũgaata, ñujãñuña. ⁵ Dios cŭ caĩquetibũjũcũrĩcãrõrẽã bairo marĩ caugapee ũgariquere marĩ cajẽnipeorie jũgori caroa cañurĩjẽ majũ tuacõãña.

Un buen siervo de Jesucristo

⁶ Atie nipetirije mŭ yŭ caquetibũjũrijere caroaro jĩcãrõ tũni to macããnarẽ na mŭ caquetibũjũata, caroaro cariape Jesucristo cŭ carotirore bairo caácŭ majũ mŭ tuagŭ. Tunu bairoa caroa macããjẽ quetire jãnaecũã, nemojãñurõ Dios mena tũgoñatutu-anemorĩqũẽrẽ mŭ caátianimasĩ jũgoata, caroaro cariape Jesucristo cŭ carotirore caácŭ majũ mŭ tuagŭ.

⁷ Mŭ roque Timoteo quetibũjũrique carorije catũgomasĩã manie macããjẽrẽ tũgopeoeticõãña. Tocãnacã rŭmŭa Dios cŭ caborore bairo mŭ caátianipee caãno cãrõrẽ átinemojũgoyecũti ãnajẽ jetore átianinucũña. ⁸ Marĩ rupaũre qũẽnorã, tocãnacã rŭmŭa majũgorigue mena marĩ caqũẽnoãninucũrijẽ ñujãñuña. Caroarã marĩ rupaũ mena catiñurã nigarã, tocãnacã rŭmŭa ũsawãcãrĩqũẽ cañurĩjẽ niña bairopŭa. Bairo tie cañurĩjẽ caãnimiatacũãrẽ, tie netõjãñurõ cañurĩjẽ niña tocãnacã rŭmŭa Dios cŭ caborore bairo átianajẽ caãno cãrõ átinemo jũgoyecũticõãnajẽ roque. Nipetiro marĩ rupaũre ñujãñuña tore bairo átaje. Ati ũmũrecóore marĩ cacatiãno ũno marĩ jũátore bairo ñujãñuña tore bairo átaje. Tunu bairoa ati rupaũre marĩ cariaro beropŭ cŭãrẽ caroaro Dios cŭ caborore bairo marĩ caátaje jũgori cañurã ñe ũnie cawapa cũgoena marĩ tuao joroque átiya.

⁹ Atie yŭ caquetibũjũrijere caãnorẽ bairo cariape Jesucristo yaye queti majũ niña. Tere nipetiro camasã ati ũmũrecóo macããna caroaro cariape na catũgousapee niña. ¹⁰ Tore bairo cariape nipetiro na catũgousaparore bairo ĩrã, tutuaro paari popiye marĩ tãmũonucũña. Marĩ pŭame tocãnacã rŭmŭa caãnicõã ninucũũ Dios mena marĩ catũgoñatutuacõãnipeere marĩ cũgojũgowŭ. Cũ pŭame nipetiro ati ũmũrecóo macããnarẽ canetõpaũ majũ niñami. Tore bairo netõjãñurõ cŭ canetõmasĩpee niña marĩ cŭ mena catũgoñatutuanucũrã roquere.

¹¹ Atie nipetirijere na átirotiri, caroaro na mŭ quetibũjũwa Timoteo to macããna camasãrẽ. ¹² Yŭ yaũ, cawãmaũ mŭ ãniña mai. Bairo cawãmaũ mŭ caãnie jũgori camasã mũrẽ na ĩñateetio joroque caroaro átianajẽ cusa. Atore bairo pŭame caátianipraũ mŭ ãniña: Caroa wãme mŭ caátiere na caĩñacõmasĩparore bairo caroa wãmea bũsũriquecusa. Caroaro nũcũbũgoroa átianajẽcusa. Caroaro camasãrẽ na mairĩ, na jũátinemoña. Dios mena tũgoñatutuari ñe ũnie wapa cũgoecŭ caroaro camasãrẽ mŭ caquetibũjũrore bairo caroaro mŭ yeri mena átianajẽcusa. Bairo mŭ caátiamata, mũrẽ bũsũpairicaró ũnorẽã, caroaro mŭ caátianierẽ ĩñacõrĩ na cŭã caroaro átianajẽ cũtigarãma mŭ mena yua. ¹³ Bairi yŭ yaũ, Timoteo, to mŭ caãnopŭ yŭ caetaparo jũgoye tocãnacã rŭmŭa neñanucũrĩ Dios yaye woaturique macããjẽrẽ na quetibũjũcõã ninucũña ñubueri majãrẽ. Marĩ yarã to macããna catũgousari majã nemojãñurõ Dios yaye macããjẽrẽ na masĩnemo joroque tocãnacã rŭmŭa cariape na quetibũjũcõã ninucũña. ¹⁴ Caroa wãme mŭ caátimasĩpee Dios mŭ cŭ cajoriguere átiani jãnaeticõãña camasã mena. Mai, ñubueri majã quetiuparã cabũtoa camasĩrĩ majã pŭame Dios cŭ camasĩõrĩjẽ jũgori di wãme caroaro camasã mena mŭ caátianipeere mŭ uparotirã, na wãmorĩ mena mŭ rŭpoa buire ñigãpeowã. Tere mŭ pŭame masiriticũẽtĩcõãña.

¹⁵ Bairi mŭ pŭame atie nipetirije yŭ caquetibũjũrijere caroaro nipetiro mŭ catũgojĩãtiro cãrõ tũgopeoya. Tore bairo caroaro jĩcãrõ tũni mŭ caátianimasĩata, “Timoteo roque caroaro jĩcãrõ tũni Dios yaye macããjẽrẽ nemojãñurõ átianijũgoyami,” ĩrĩ miñagarãma nipetiro camasã. ¹⁶ Caroaro tũgoñamasĩña mŭ caátianierẽ. Aperãrẽ mŭ

caquetibujuriye cūārē caroaro tūgoñamasīrī na quetibujuya. Nipetiro tocānacā wāme m̄ caátianierē jīcārō tūni átīcōā ninucūña. Tore bairo caroaro m̄ caátianimasīata, m̄ majū cūā m̄ carorije wapare m̄ netōmasīcōāgn̄. M̄ cabuerijere catūgousari majā cūā m̄urēā bairo netōmasījīātigarāma.

5

Cómo portarse con los creyentes

¹ Apeyera, Timoteo, cab̄sc̄u camasīrī majōsc̄u cūārē tutuaro mena cū quetibujuet-icōāña. Caroaro n̄cūb̄ugorīque mena p̄ame roque, m̄ pacure bairo cū beyoya. Cawāmarā cūārē m̄ bairārē bairo caroaro na ññaña. ² Cab̄toa rōmirī cūārē m̄ pacore m̄ can̄cūb̄ugoparorea bairo n̄cūb̄ugorīque mena na ññaña. Cawāmarā carōmia cūārē roro tūgoñarīqūē mano m̄ bairārē bairo caroaro n̄cūb̄ugorīque mena na ññaña.

³ Tunu apeyera cawapearā rōmirīrē noa ūna narē cajuána na camanicōāta, m̄ roque na juátinemoña ñubueri majā mena. ⁴ Apeo cawapeao capūnaac̄uco, o capārāmerāc̄uco ninucūñamo. Cō ūcō p̄amerē cō pūnaa, o cō p̄rāmerā roque cañijūgoro cōrē na cajuátimasīpee niña. Na, cawīmarā na caāno, na pac̄ua narē caroaro na cab̄tiorīquere merē masīñama. Torena, na cūā jīcāū pūnaa na pac̄ua mena na caátipeere caátiparā ūna ānirī caroaro na na juátinemoáto na pacoa cawapearā rōmirīrē. Tere bairo na pac̄ua narē mairī, na na cajuátatorea bairo na cūā na na cajuáto ñujāñuña na pacoare. Tere Dios cūā ññajesoññuñami. ⁵ Baiop̄ua jīcāō carīapea camanap̄u mácō cawapeao jīcāō majūā catuao p̄ame Dios mena jeto tūgoñatutuarīquere macānucūñamo. Bairo Dios jetore tūgoñamacārī yua, m̄m̄reco, ñami b̄utioro cū jēni āninucūñamo. ⁶ Aperā cawapearā rōmirī p̄ame caroaro átīāmerīnucūñama. Na rup̄am̄ caborore bairo b̄utioro carorije macāājērē ūgarīpeapai nucūñama. Na ūna cayeri mánarē bairo Diore camasīēna niñama. Na ūna rōmirīrē dopēirā na juátia mano. ⁷ Atie yu caátīrotirije nipetirijere na quetibujuya to macāāna m̄ yarā ñubueri majārē. Tore bairo caroaro na m̄ quetibujūwa to macāāna ñubueri majā caāna na caátimasīpeere na caátianiparore bairo ī, tocānacā rūm̄ua yua. ⁸ Noa ūna na yarārē na cajuátipeere caátigaena cañuena niñama. Bairo caāna ānirī, netōjāñurō na paco, o na ñicō ūcōrē na cajuátigaeticōāta roque, Dios mena tūgoñatutuarīquere caboēnarē bairo majū tuacōāñama. Bairo Diore camasīēna netōjāñurō cañuena majū caāna niñama na ūna.

⁹ Apeyera cawapearā rōmirī wāmerē m̄ cawoaturi pūrōp̄ure cab̄toa rōmirī majū jetore na woatuya. Sesenta cūmarī bui jeto cacūmarī cūgorārē na woatuya. Tunu bairoa jīcāūā camanap̄u cūtimirīcārārē na woatuya ñubueri majārē cajuátinemorparā cawapearā rōmirīrē. ¹⁰ Ati wāme ūnie caroare cō caátie jūgori camasā na camasīō ūcōrē cō woatuya: Caroaro cō pūnaarē cab̄tīomasīrīcō, aperā etari majā cūārē caroaro caīroarico, o tūgousari majārē n̄cūb̄ugori na r̄porire cacoserico, cabopacará cūārē caroaro cajuátinemorico ūcōrē cō borotiya ñubueri majārē cajuátipaore. Tore bairo nipetiri wāme caroa macāājērē caátimasīpetigaricarā ūnarē na m̄ woatuwa ti pūrōp̄ure.

¹¹ Bairo aperā cawapearā rōmirī carocajāñurī cacūma cūgorārē na m̄ woatuepa ti pūrō cawapearā wāme catusari pūrōp̄ure. Na ūna p̄ame na rup̄am̄ caborore bairo átigari, Cristore cū tūgousa jānacōānucūñama. Bairo Jesucristore tūgousajānarī yua, manap̄u bonemonucūñama tunu. ¹² Bairo na camanap̄u borije jūgori, “Jāā cūā, jāā caīrōrē bairo jāā juátigarā ñubueri majārē,” na caīcūrīqūērē bairo na caáperie wapa paio cawapa cūgorā tuabujiorāma. ¹³ Tunu bairoa aperā ya wiirire tocānacā wiip̄ua jāārī, boyetiepe ñesēānucūñama. Bairo wiiri jetore caññañesēārā ānirī yua, cateeyepairā capaagaena rōmirī tuanucūñama. Paaetaje jeto meerē bainucūñama. Ape wiip̄u átī, roro b̄us̄up̄ainucūñama. Bairo b̄us̄up̄airi yua, roro tocānacā wāme b̄us̄urīquere ricaati jeto quetibujūnucūñama. Camasā marī cab̄us̄uetie cab̄ugoro macāājē ūnierē b̄utioro ocayoja ñesēānucūñama carōmia cawapearā cawāmarā rōmirī caāna. Na ūnarē boetirotiya ñubueri majārē cajuátiparārē. ¹⁴ Torena, cawāmarā rōmirī cawapearā caāna yoaro mee na manap̄u c̄parō. Bairo manap̄u c̄tiri yua, na pūnaa c̄parō. Na pūnaa pacoa na

āmarō. Aperā na pesua roro na caátiere ñnarí, roro na na busupaio joroque carorije macāājē jetore na átiāmericōáto. ¹⁵ ¡Tame! Merē jicāārā cawapearā rōmirí Jesucristore cū aweyorārē bairo cū yaye quetire tūgousagaetiyama. Wātí cū caborore bairo jeto átiāninucūñama. Tiere tūgoñarí yu yapapuajāñuña.

¹⁶ Bairi apeyera jicā wii macāacō, Diore catūgousao caācō cō ya wiire cawapearā rōmirí na caāmata, narē cō cajuáatinemopee majū niña. Ñubueri majā pñame popiye na na cajuáperiparore bairo iō, cō majūā cō ya wii caāna cawapearā rōmirírē cō qūēnoáto. Bairo cō caátimasíata yua, ñubueri majā pñame cawapearā rōmirí cariapea noa ūna narē cajuána cacūgoena jetore na juátimasígarāma.

¹⁷ Timoteo, apeyera, to macāāna ñubueri majā na quetiuparā cabutoa caroaro jicārō tūni cajūgoānimasírārē butioro na na iroáto. Tore bairo netōjāñurō na iroáto Dios yaye macāājē jetore quetibujuri cabueāninucūrí majā roquere. Ñubueri majā caroaro jicārō tūni na na wapatiáto na quetiuparā quetibujuri majārē na capaarije wapa. ¹⁸ Torea bairo í quetibujuya Dios ya tutipñ na cawoaturique cūā: “Wecu trigore cawāñamejoreire cū risero jiyabiaeticōāña. Cū caátiwērījērē cū cūā cū ūgaáto,” í woatuyupa ti tutipñ. Tunu bairoa aperopñ atore bairo í woatuyupa: “Ni ūcū paari majōcñ caācū cū capaarije wapa wapatamasíñami,” í quetibujyu woatuyupa. Torena, tore bairo caroaro na wapatiáto na caquetibujurije wapa na quetiuparārē ñubueri majā nipetiro.

¹⁹ Timoteo, apeyera, cabutoa camasírí majārē jicāñ ūcū roro cū cañbusujāata, cañnorē bairo cū tūgoeticōāña. Pugarā, o itiarā ūna roro na caátajere caññarícārā ānirí cañnorē bairo jicārō tūni na cañbusujāata roque, cariape na tūgoya.

²⁰ Aperā ñubueri majā mena macāāna jicāārā carorije macāājērē caátianinucūpairā pñamerā tutuaro mena na mñ quetibujywa nipetiro ñubueri majā na catūgoropñ. Bairo narē mñ caquetibujyu ññorījērē tūgori, na cūā narē ññacōrí roro na caáperiparore bairo í, tore bairo na mñ quetibujywa.

²¹ Yu yau, Timoteo, atiere mñ yu átirotiya, Dios, Jesucristo, bairi ángelea majā cañurā cū cabesericarā cūā na caññajoro: Atie yu caátiroticūrījē nipetirijere na átiroticōā ninucūña, ni ūcūrē ññabesericaro mano. Apei mñ bapa ūcū majū caācū cūārē nipetiro jicārō tūnia na átiroticōā ninucūña.

²² Caroaro camasā na caátianierē mñ camasíēpata, ni jicāñ ūcūrē cū rñpoa ñigāpeoeticōāña Dios cū caññojoro mñ wāmorí mena. Bairo mñ caápata, mñ cūā carorije macāājē na caátianierē bairo caācñ mñ tuabujioñ. Bairi nipetiro carorije macāājē átiānajērē di rñmñ ápeia nicōāña.

²³ Apeyera, Timoteo, mñ pñame paaro pñniríqūē mena mñ rianucūña. Torecñ, baipñ oco jetore mñ etiepa. Ape watoara ñse oco cūārē peeto ūno, jicāñipñ jeto mñ etinucūwā, butioro mñrē capaaro pñnietiparore bairo í.

²⁴ Apeyera tunu camasā jicāārā roro na caátiere nipetiro marí ññanucūña, marí Quetiupañ roro popiye na cū caátiparo jūgoyepñ mai. Aperā pñamerā yasioropñ roro na caátie jūgori marí ññatinucūña. Catusari rñmñpñ roquere nipetiro camasā roro na caátianajērē marí ññapeticōāgarā. ²⁵ Torea bairo camasā caroa macāājē na caátianinucūrījē cūārē nipetiro caroaro marí ññapeticōānucūña. Bairopñ jicā wāme caroaro na caátaje marí caññajetaje caāmata, caberopñ marí ññapeyocōāgarā.

6

¹ Apeyera tunu, noa ūna paacoteri majārē bairo caāna na quetiuparārē caroaro cariape nñcūbūgorique mena na na iroáto. Bairo caroaro átiānajērē na caátiamata, ni jicāñ ūcū marí Quetiupañ Dios ya wāmerē busupaietigūmi. Tunu bairoa marí yaye, marí caquetibujurije cūārē roro í busupaietigūmi. ² Bairi tunu noa ūna paabojari majā Jesucristore catūgousarā ūnarē caquetiuparā cūgorā narē na baibotioeticōáto. Narēā bairo na cūā Jesucristo yarā na caāno jūgori roque netōjāñurō nñcūbūgorique mena na na capaabojapee niña.

La verdadera riqueza

Timoteo, atie yu caquetibujuriye nipetirijere na bueri, na mu quetibujwã: ³ Ni jicãũ ucũ ricaati quetibujuriquere caquetibujunucũũ cũ caãmata, o caroa cañurĩjẽ marĩ Quetiupã Jesucristo yaye quetire caboecu cũ caãmata, cañuecũ niñami. Tunu bairoa Jesucristo yaye macããjẽ caroaro marĩ caátianipee quetibujuriye macããjẽ cũãrẽ caboecu cũ caãmata, cañuecũ niñami. ⁴ Cũ ucũ munana cabaibotioure bairo caãcũ ñe ñnierẽ camasiẽcũ majũ niñami. Cũ ucũ pũame Dios yaye quetire catũgomawijiaũ añirĩ cabũgoro macããjẽ dope caátianie busuriquere quetibujugari ãmeo busurique netõganucũñami. Bairo na caĩrĩjẽ jũgori camasã jicããrã yua ãmeo ññaugorique cutaje, ãmeo ññaterique cutaje, roro ãmeo tutirique cutaje, ãmeo yeri ñuetaje mena tuanucũñama ñubueri majã watoare. ⁵ Catũgoñarĩqũẽ mãna wãtĩ cũ caroyeturicarã turi cũãrẽ torea bairo di rũmu ñno roro ãmeo qũerĩqũẽ petietinucũña. Caroa cariape macããjẽ quetire camasiẽna tore bairo roro átianinucũñama. Dios yaye macããjẽ queti mena wapatarique jetore camasĩrã tore bairo roro átianinucũñama.

⁶ Bairopũa, Dios yaye macããjẽ masĩrĩqũẽ cariapea umurecõopũ marĩ cawapatapee majũ niña. Tore bairo nocãrõ paio cũgõgũmi Dios cũ cajorijere ni ucũ ãme ati yeparũ ãcũ mai cũ cacũgorije ñnie mena cayeriñucõãninucũũ. ⁷ Bairi merẽ marĩ masĩña: Ati yeparũ marĩ cabuiari rũmũrẽ ñe ñnie marĩ jeetaepũ. Bairi tunu ati yeparũre marĩ cariaweyori rũmu caãno cũãrẽ ñe ñnie marĩ jeápérigarã. ⁸ Ati yeparũ ãna marĩ caũgapee, marĩ cajãñapee cũã ãnipeticõã cabaiata, ¿dopẽirã marĩ tũgoñarĩqũẽ paibujiocuti? Tie marĩ cacũgorije mena merẽ causeanicõãniparã marĩ ãniña. ⁹ Aperã pũame narẽ carũsar-ijere cacũgõpetirã nimirãcũã, paio cacũgõgari majã añirĩ petoaca na cacũgorije mena tũgoña yapapujãñunucũñama. Bairo tũgoñamacãrĩ yua, carorije átaje ati umurecõo macããjẽrẽ tãmunucũñama. Camasãrẽ cateerije, na yasio joroque caátie macããjẽrẽ átinucũñama yua. Tie ñnie cañuetie cabuipacurije niña. ¹⁰ Bairi camasã butioro dinerore na caũgaripearije jũgori tocãnacã wãme carorije macããjẽ átianajẽrẽ tãmunucũñama. Jicããrã Diore catũgõsarã cũã dinerore ugaripeamirã yua, Jesucristo mena tũgoñatutua jãnacõãñupã. Bairo jãnarĩ yua, na majũã roro popiye tãmunucũñama.

La buena lucha de la fe

¹¹ Mu roque, Timoteo, Dios yau añirĩ nipetiri wãme cadinero ugaripeanucũrã na cabaiãnajẽ cutiere bairo baieticõãña. Atope bairo pũame ãnajẽcũsa: Cariape átianajẽ jetore átianã. Tunu Dios cũ caborore bairo mu caátipee jetore átianajẽcũsa. Jesucristo mena tũgoñatutuacõãña. Caroaro camasãrẽ na maiña. Roro popiye tãmũomicũã, mu paariquere jãnaeticõãña. Aperã camasã cũãrẽ di rũmu ñno na baibotioeticõãña. ¹² Tutuaro ãmeo qũẽirẽ bairo mu cũã mu catutuarije mena tocãnacã rũmũa Jesucristo mena tũgoñatutuacõã ninucũña. Bairo cũ mena mu catũgoñatutuajãnaeticõãta, cũ tũpũ mu ãnicõã ninucũgũ. Bairi merẽ mũrẽ Dios yau mu ãnio joroque ñ, mu beseypũ. Bairo mu cũ cabesero bero yua, mu pũame capããrã na caĩñajoropũ, “Cariapea Jesucristo mena yu tũgoñatutua ninucũgũ,” mi quetibujwã. ¹³ Marĩ Pacũ Dios nipetiro ati umurecõo macããjẽ cacatiãnajẽ cutiere to catianio joroque caãcũ niñami. Bairi cũ macũ Jesucristo cũã Poncio Pilatore, Dios yaye macããjẽrẽ cariapea cũ caquetibujuricu niñami. Bairi cũ, Dios, Jesucristo mena cũ caĩñajoropũ atiere mu yu átirotiya: ¹⁴ Nipetirije Dios mu cũ caátitotiricarorea bairo wasoaricarõ mano caroaro átianajẽcũsa. Bairo jicãrõ tũni mu caãpata, ñe ñnie jũgori noa ñna mũrẽ busũprietigarãma. Tore bairo caroaro jeto mu áticõã ninucũgũ marĩ Quetiupã Jesucristo nemo cũ catunuetari rũmũpũ yua. ¹⁵ Dios pũame cũ cacõrĩcã yũtea caetaro, cũ macũ Jesucristore cũ jogũmi tunu ati yeparũre. Cũ, jicãũã niñami Dios cañuũ, tore bairo caátimasĩ majũ. Quetiuparã reyes caãna Quetiupã Rey majũ niñami. Ati umurecõo macããna quetiuparã netõrõ Quetiupã cañuũ majũ ñniñami. ¹⁶ Cũ pũame yeri capetietiere cañijũgoropũa cacũgojũgoricu jicãũã caãcũ niñami. Tunu bairoa nocãrõ majũ cũ caasiyabatorije noa ñna camasã na caetaetie mena caãcũ niñami. Ni jicãũ ucũ camasocũ cũrẽ qũĩñañaecũmi. ¿Cũrẽ nipetiro camasã cũ na ñroáto! ¿Cũ catutuãnie cũã to petieticõãto! Bairoa to baiáto.

¹⁷ Timoteo, ati umurecõo macããjẽrẽ paio cacũgorãrẽ atore bairo na mi quetibujwã: “Aperã netõrõ cañimajũrã jãã ãniña,” ñ tũgoña botioeticõãña. Tunu bairoa ati umurecõo

macããjẽ mujãã cacũgorije jetore tũgoñarĩ tũgoña useanieticõãña. Ati umurecõo macããjẽ mujãã cacũgorije mena mujãã netõmasĩtĩgarã. Ati umurecõo macããjẽrẽ tũgoñarĩcãrõ ùnorẽã, Dios pũame roquere cã tũgoñatutuaya mujãã cã canetõparore bairo ïrã yua. Cã roque nocãrõ paio nĩpetiro marĩrẽ carũsarijere marĩ jomasĩñami. Bairo cã cajorije pũame cabũgoroã cã cajorije mee niña. Marĩ yaye caãnipee majũ nigaro. ¹⁸ Nĩpetiro caroa macããjẽ cããrẽ na mũ átirotiwa. Capee apeye ùnierẽ cacũgori majã ãnirĩ capee wãme caroa macããjẽ átiãnajẽrẽ na átiãmarõ. Cotericarõ mano na cacũgorijere maiena, cabopacarãrẽ na batori na juátinemoáto. ¹⁹ Bairo na caápata, umurecõopũ nemojãñurõ caroa macããjẽ majũrẽ cũgogarãma. Tunu bairoã ati yeparũ ãna mai, caroaro cariape átiãnicõã ninucũgarãma.

Encargo final a Timoteo

²⁰ Timoteo, mũ roque caroaro tũgoñatutuarique mena cariape, Dios mũrẽ cã caátiroticũrĩcãrõrẽ bairo áticõã ninucũña. Aperã cabũgoro macããjẽ dope caátiãmanie bũsuriquere quetibũjugari na caãmeo bũsurique netõnucũrĩjẽ ùnierẽ di rũmũ ùno tũgopeoeticõãña. Tie ùnie na cabũsurique netõrĩjẽ pũame, “Cariape marĩ camasĩpee niña,” na caĩbotiomiatãcããrẽ, cabũgoro macããjẽ quetibũjurique niña. ²¹ Jĩcããrã tie ùnie quetibũjuriquere caquetibũjunucũrã pũame tocãrõã tũgomawijiari yua, Jesucristo mena cariape tũgoñatutua jãnacõãñama.

Marĩ Quetiupau caroa macããjẽrẽ mujãã cã jonemoáto mujãã nĩpetirore.

Tocãrõã niña atie queti yũ cawoaturije.

Segunda Carta de San Pablo a TIMOTEO

Saludo

¹ Yñ, Pablo, Dios cū caboro jūgori Jesucristo cū caquetibujurotjoricu cū yau apóstol majū yu añiña. Jesucristo mena caroaro na cañicōāninucūpeere cañijūgoripaupña cū cabojūgoricarorea bairo nipetiro camasā ati um̄recóo macāānarē yu quetibujuo joroque ī, yu jowī. ² Bairi yu yau, Timoteo, yu macūrē bairo caācū m̄ caānoi, m̄ quetibujū woajou yu átiya ati carta mena. Tunu bairoa marī Pacu Dios, marī Quetiupau Jesucristo mena caroare, bairo āmeo ñnamairīqūē, yerijōrō ānajē cutaje cūārē cū jonemoáto mūrē.

Dar testimonio de Cristo

³ Yu p̄ame Diore yu cajēnirō cārō, mūrē yu tūgoñanucūña. Bairo mūrē tūgoñarī yua, tocānacānia Diop̄are jēnibojari, “Yu mena m̄ ñumajūcōāña,” cū ñi jēninucūña. Cū, Diore, yu p̄ame caroaro jīcārō tūni tūgoñarīqūē mena yu ñicūjāā ānanarēā bairo tocānacānia cū yu jēninucūña. ⁴ Tunu bairoa, Timoteo, mūrē yu caāweyoro ñnarī otirique mena butiuro m̄ cayapapuariquere tocānacānia yu tūgoñanucūña. Bairo tiere tūgoñarī yua, tāmuriā mūrē ñiñau āganucūña, m̄ mena caroaro useanirō tunu yu caāniparore bairo ī. ⁵ Merē caroaro ñtoricarō mano cariape Jesucristo mena m̄ catūgoñatutuarijere yu masiña. M̄ jūgoyere mai m̄ ñicō Loida, m̄ paco Eunice cūā Jesucristo mena catūgoñatutuarā majū nijūgoyupa. Bairi yu p̄ame narēā bairo cariapea Jesucristo mena m̄ catūgoñatutuarijere yu masīcōā ninucūña.

⁶ Bairi atore bairo mūrē yu átirotiya: M̄ r̄poa bui yu wāmorīrē m̄ yu cañigāpeorica watoa caroa m̄ caátimasīpeere Dios cū cajoriquere nemojāñurō to butio joroque átiānijūgoyecusa. ⁷ Mai, Dios p̄ame cū Yeri Espíritu Santo marī tūgoña uwio joroque caācu meerē marī jowī. Cū Yeri Espíritu Santo nocārō catutuañ majū roquere marī jowī. Āmeo mairīqūē, caroaro átiānimasīrīqūērē cajou majūrē marī jowī Dios.

⁸ Torecu, Timoteo, marī Quetiupau yaye macāājērē na quetibujuboboeticōāña camasārē. Tunu bairoa cū yaye quetire yu caquetibujubojarije jūgori ato presopu yu caānie cūārē tūgoñaboboeticōāña. Ato bairo p̄ame roque ása: Nocārō tūgoñatutuawēp̄urīqūē Dios m̄ cū cajorije mena tūgoñatutuari, camasārē cū canetōōrīqūē quetire m̄ caquetibujurije jūgori popiye m̄ cabairijere cariapea tūgoñanetōcōāña. ⁹ Dios p̄ame roque merē cū canetōōrīcārā marī añiña. Bairo marī netōrī yua, cū yarā caroarā caāniparā majū marī beseyupi. Marī caroaro marī caátie jūgori mee, cū p̄ame jīcā nūgōā cañijūgoripaupña cū cabojūgoricarō jūgori marī beseyupi. Tunu bairoa Jesucristo jūgori butiuro marī mairī, marī beseyupi. Merē ati um̄recóo caānipro jūgoyep̄na marīrē camajūgoricū ñiñami Dios. ¹⁰ Bairi āmerē marīrē canetōpau Jesucristore marī t̄p̄u cū cajorique jūgori cariapea marī cū camairījērē marī masīō joroque átiyami Dios. Cū, Jesucristo p̄ame marī cū yarā roro peeropu marī cayasibujiopeere marī netōñupī. Bairo átiri yua, “Yu mena catūgoñatutuarā yu Pacu Dios mena nicōā ninucūgarāma tocānacā r̄m̄na,” ī, caroa quetire marī quetibujugū asūpi Jesús ati yepap̄re. Cariaricarārē bairo caāna marī caānimiatacūārē, caroaro cabusurōp̄u caāna majū marī ānio joroque marī asupī.

¹¹ Torecu, Dios p̄ame roque atie nipetirije cū yaye quetire yu quetibujū roticūwī camasārē. Bairo camasārē yu quetibujū rotijori yua, cū yau apóstol majū yu cūwī. ¹² Tore bairo yure Jesucristo cū caquetibujuroticūrīqūē jūgori āmerē roro popiye ato preso jorica wiip̄u yu tāmnoña. Bairo roro popiye tāmnoomicūā, tie mena yu tūgoñaboboetiya. Merē cariapea yu masīcōāña Jesucristo mena yu catūgoñatutua jūgoriquere. Jesucristo cariapea catutuañ majū ñiñami. Bairi cū yaye queti yure cū caquetibujuroticūrīqūē to ānicōā ninucūō joroque átigūmi nemo ati yepap̄u cū catunuetari r̄m̄p̄u. Tere caānorē bairo cariape majūā yu masīcōāña.

¹³ Bairi m̄ p̄ame caroa queti m̄ ȳ caquetib̄juriquere bairo cariape áticõã ninucũña. Jesucristo mena t̄goñatutuaya. Jesucristo mena j̄cãrõ marĩ caãnimasĩrjẽ j̄gõri marĩ caãmeomaiãnie mena camasãrẽ na maiãninucũña. ¹⁴ Tunu bairoa Espĩritu Santo marĩrẽ cajuátipau, c̄ cajoricu c̄ catutuarije mena caroa buerique macããjẽ Dios m̄ c̄ cajoriquere quetib̄ju añijãnaeticõãña. Tie quetire t̄gõusajãnaeticõãña.

¹⁵ Tunu atie apeyera merẽ m̄ masiña: Nipetiro Asia yepa macããna ȳ mena atopu caatãna marĩ yarã ȳ tunuweyo peticoámã. Bairi na mena macããna Figelo, apei Hermógenejããpu c̄ã ȳre tunuweyocoámã.

¹⁶ Apei Onesĩforo roque capee majũ ȳ yeri t̄goña useanio joroque ámi preso jorica wiipu ȳ c̄ caĩnaetanucũrjẽ j̄gõri yua. Tunu bairoa preso jorica wiipu ȳ caãnie c̄ãrẽ t̄goñaboboricaro mano ȳre iñau etanucũwĩ. Ȳ p̄ame tiere t̄goñarĩ, “Marĩ Quetiupau b̄tioro c̄ ya poa macããna c̄ãrẽ qũĩñamaiáto,” ñinucũña. ¹⁷ Tunu bairoa Onesĩforo ȳ cabairijere t̄goñaboboricaro ñnorẽã, Roma c̄ caetari r̄m̄ caãno yoaro coteri mee, yerijãricãrõ mano ȳre macãñesẽãñupĩ Romap̄re. Bairo ȳ macãmajũcõãrĩ yua, ȳ bócaripu ȳ macãjãnawĩ. ¹⁸ Torec̄, Jesucristo nemo ati yepapu c̄ catunuetari r̄m̄ caãno, marĩ Quetiupau c̄rẽ iñamairĩ caroa majũ c̄ yaye macããjẽrẽ c̄ c̄ joáto. Efesopu marĩ caãno, b̄tioro majũ marĩ juátinewowĩ Onesĩforo. Tiere caroaro merẽ m̄ masiña.

2

Un buen soldado de Jesucristo

¹ Bairi, Timoteo, ȳ macũrẽ bairo caãcũ, m̄ p̄ame, m̄ caátianimasĩpee Jesucristo m̄rẽ c̄ cajorique nipetirije mena tutuaro quetib̄ju añinucũña camasãrẽ. ² Torec̄, m̄ p̄ame capããrã na catũgoropu ȳ caquetib̄juriquere m̄ catũgoriquere noa ñna aperã caĩm̄na caroaro caátianarẽ na quetib̄junetõña. Bairo na m̄ caquetib̄junetõrõ, na p̄ame c̄ã aperãrẽ na quetib̄junutuagarãna tie quetire.

³ Jicãũ soldau popiye c̄ wapana j̄gõri tãmuomicũã, c̄ cabairijere nucãnetõcõãñami. Torea bairo m̄ c̄ã Jesucristo yau soldau cañuũ añirĩ c̄ yaye queti j̄gõri popiye m̄ catãmunucũrjẽrẽ nucãnetõcõãña. ⁴ Jicãũ soldau caãcũ c̄ quetiupau c̄ carotirore bairo jeto jicãrõ t̄ni átinucũñami. Bairo caác̄ añirĩ, aperã soldaua caãmerã camasã mena añirĩ narẽ bairo átiãmerĩnucũñami, c̄ quetiupau c̄ caĩñajesoparore bairo ñ. Tore bairo m̄ c̄ã Jesucristo yau soldaure bairo caác̄ añirĩ c̄ carotirore bairo jeto átiãña, m̄rẽ qũĩñajeso joroque ñ. ⁵ Torea bairo eperi majõc̄ c̄ã, caroaro c̄ caeperije wapa c̄ na cajopeere ñemasĩtĩñami, caroaro eperique macããjẽ carotirore bairo jicãrõ t̄ni c̄ caátipeyõjãtieticõãta. ⁶ Tunu bairoa jicãũ c̄ wesere capaanucũũ, c̄ roque caãnij̄gõro c̄ yaye c̄ caoterique cab̄tiro ríca jemasĩñami. ⁷ Timoteo, atie m̄rẽ ñcõñarĩ, m̄ ȳ caquetib̄jurijere caroaro t̄gopeoya. Tie m̄ ȳ caquetib̄jurijere marĩ Quetiupau roque caroaro m̄ t̄goãmewiyo masiõ joroque m̄ átigumi.

⁸ Timoteo, atie Jesucristo c̄ cabairiquere masiritieticõãña: David ñnacũ pãrãmi majũ marĩrẽã bairo caãcũ añupĩ Jesucristo. Bairo caãcũ nimicũã, Diore bairo c̄ caãnierẽ marĩ masiõgu pajãecori bero cati tunucoasupi tunu. Ȳ p̄ame tie camasãrẽ c̄ canetõrĩqũẽ quetire ȳ quetib̄junucũña camasãrẽ. ⁹ Tie quetire camasãrẽ ȳ caquetib̄jurije j̄gõri roro popiye ȳ tãmunucũña. Tunu bairoa roro majũ caátimajũcõãrĩc̄rẽ bairo ato preso jorica wiip̄re ãpõãwẽ mena jiyaric̄ ȳ añiña. Bairo ȳ cabaimiatacũãrẽ, Dios yaye caroa queti p̄amerẽ ñam̄ ucũ yasio masiõcũmi. Nipetiropu jesapeticoagaro. ¹⁰ Bairi ȳ p̄ame, Dios yarã c̄ cabesericarã caroaro na caãnipeere ñ, roro popiye ȳ tãmunucũña. Na c̄ã ȳ caquetib̄jurijere t̄gõri bero yua, nocãrõ caroaropu netõjãtiri, yeri capetietiere Jesucristo j̄gõri na cacũgoparore bairo ñ, b̄tioro ȳ quetib̄junucũña.

¹¹ Atie caãnorẽ bairo cariape niña: Jesucristo mena t̄goñatutuari c̄ yaye quetire marĩ caquetib̄jurije j̄gõri marĩrẽ na capajãrocaata, Jesucristo c̄ cacatitunurĩcãrõrẽã bairo marĩ c̄ã marĩ catitunucoagarã, riamirãcũã yua.

¹² Ati umurecópure popiye marí catãmoatacũãrẽ, Jesucristo cũ carotimasĩrĩpaure caãniparã majũ marĩ ãnigarã.

Apeyera Jesucristore masĩmirãcũã, marĩ caĩtoata, cũ cũã marĩrẽ masĩtĩgũmi.

¹³ Cũrẽ boetiri, cũ caborore bairo marĩ cabaiepatacũãrẽ, cũ roque tocãnacã rĩmũ caĩũũ nicõã ninucũgũmi.

Cũ roque cariape caĩ majũ ãnirĩ cũ majũã ĩtomasiĩtĩñami.

Un trabajador aprobado

¹⁴ Timoteo, atiere na mũ quetibũjũnemowã. Bairo na quetibũjũnemorĩ, atore bairo na mũ átirotiwa Dios cũ caĩñajoro: Cabũgoro macããjẽ busũrica risero macããjẽ ũnie mena tocãrõã na ãmeo busũrique netõjãnacõãto. Tie ũnie ãmeo busũrique netõrĩqũẽ cabũgoro macããjẽ dope caátĩãmanie majũ niña. Tie na cabusũrijere noa ũna catũgori majã pũamerẽ roro na tũgomawijiao joroque caátie ũnie majũ niña. ¹⁵ Jĩcãũ paabojari majõcũ nipetiro átijĩãtipetiri, cũ quetiupaure cũ caetarore bairo mũ cũã nipetiro caroaro átijĩãtipetiya Dios cũ caĩñajoropũ yua. Tore bairo caroaro áticõã ninucũña ñe ũnie jũgori Dios mena mũ catũgoñaboboetiparore bairo. Cũ yaye caroa quetibũjũriquere jĩcãrõ tũni quetibũjũcõãña camasãrẽ. ¹⁶ Timoteo, mũ roque aperã cabũgoro macããjẽ dope caátĩãmanie busũriquere quetibũjũgari na caãmeobusũrique netõnucũrĩjẽ ũnierẽ di rĩmũ ũno tũgopeoeticõãña. Tie ũnierẽ cabusũpainsũcũrã nemojãñurõ Diore cũ tũgousajãnarĩ, carorije macããjẽ pũamerẽ jõpũame átijũgonutuayama. ¹⁷ Tunu bairoa na yaye na cabuenucũrĩjẽ pũame riaye gangrena camasãrẽ carupũũ ũgarijere bairo cañuetie majũ ninucũña. Tore bairo tãmuorã baiyama Himeneo, apei Filetojàã pũame yua. ¹⁸ Bairo na pũame cariape quetire tũgousajãnarĩ, ricaati tũgomawijiarã baiyama. Tore bairo tũgomawijiarĩ yua, “Merẽ Dios camasã cariaricarãrẽ cũ cacatiobujiorica rĩmũ netõcoasupa,” ĩ quetibũjũnucũñama. Bairo na caĩquetibũjũrije mena yua jĩcããrã camasãrẽ Jesucristo mena na catũgoñatutuarijere na átimawijiorã átiyama. ¹⁹ Tore bairo na caátimiatacũãrẽ, Dios pũame roque wii qũẽnorã, ũtãpãĩ na cacũjũgomajũrĩpãĩrẽ bairo capetietipeere marĩ cũñupĩ. Bairi torea bairo cũ ya tutipũ cariapea ĩ woatuyupa: “Marĩ Quetiupũ cũ yarã cariapea caãnarẽ na masĩcõãñami.” Aperopũ cũãrẽ bairo ĩ woatuyupa: “Tocãnacãũpũ, ‘Dios yarã jãã ãniña,’ caĩrã carorije átaje macããjẽrẽ na jãnacõãto,” ĩ woatuyupa ĩ tutipũ.

²⁰ Ape wãme ĩrĩcãrõ pũamata, jĩcã wii capairi wiipũre oro, o plata mena na caqũẽnorĩqũẽ jeto mee, jotũũ niña. Ape wãme, rĩi, bairi yucũ mena na caqũẽnorĩcãrũri cũã ninucũña. Jĩcãrũ jotũ bõse rĩmũ macããrũ majũ niña. Aperũ pũame cabũgoro macããrũ, tocãnacã rĩmũ na cacũgorirũ ninucũña. ²¹ Tore bairo marĩ cũã tocãnacã wãme carorije macããjẽrẽ marĩ caápericõãta, oro, o plata jotũre bairo caãna majũ marĩ tuagarã. Tore bairo marĩ caãmata, marĩ Quetiupũ caãnimajũrĩjẽ cũ caátigarijere caátibojaparã majũ marĩ tuagarã.

²² Torecũ, mũ roque aperã cawãmarã roro na rupũ caborore bairo na caátie ũnierẽ di rĩmũ átiga tũgoñaeticõãña. Atore bairo pũame ása: Caroaro cariape átiãnajẽ cusa. Jesucristo mena tũgoñatutuacõã ninucũña. Diore, bairi aperã camasã cũãrẽ na maicõã ninucũña. Dios yarã caroarã ñe ũnie na yeripũ carorije mána caãna mena caroaro yerijõrõã nicõã ninucũña. ²³ Aperã cabũgoro macããjẽ dope caátĩãmanie busũriquere quetibũjũgari na caãmeobusũrique netõnucũrĩjẽ ũnierẽ di rĩmũ ũno tũgopeoeticõãña. Tie ũnie pũame marĩ ãmeo teo joroque caátie niña. Tierẽ merẽ caroaro mũ masĩña. ²⁴ Bairi marĩ Quetiupũ cũ carotirijere capaabojari majõcũ cũ yũ caãcũ pũame aperã mena roro caãmeo busũrique netõñesẽãpũũ ũcũ mee niñami. Bairo pũame roque cũ caáto ñũña: Nipetiro mena caroaro caátĩãnimasĩ niñami. Tunu bairoa camasãrẽ caroaro caquetibũjũ ãmoqũẽmasĩ niñami. Tunu bairoa camasãrẽ yerijõrõ Dios yaye quetire caquetibũjũmasĩ ñũñami. ²⁵ Tunu bairoa aperã cabotiorã cũãrẽ yeri ñurĩqũẽ mena cabeyomasĩ ũcũ cũ caãno ñũña. Cũ pũame, “Roro na caátiere tũgoñawasoari, cariape quetire tũgori bero Dios pũamerẽ tũgousabujiorãma,” ĩ, tore bairo caroaro mena cũ caquetibũjũro ñũña. ²⁶ Tore bairo cũ caquetibũjũmasĩata yua, wãtĩ roro na

cũ cañtorijere tũgoñamasacatigarāma. Bairo tũgoñamasacatiri yua, roro wātī narē cũ caboro cũ caátianiganucũrĩjērē átiecoetigarāma.

3

Cómo será la gente en los tiempos últimos

¹ Apeyera, Timoteo, ati um̄recóo cañnitusari yutea cañnorē camasā Dios yarā popiye tām̄ogaráma. ² Ti yutea cañnorē camasā cañuena nigarāma. Jĩcāārā na majū na caborore bairo jeto átianiganucũgarāma. Tunu bairoa cadinero ugaripea pairā nigarāma. “Aperā netōrō cañnimajūrā jāā āniña,” cañtũgoñarā nigarāma. “Jāā jeto camasĩmajūrā jāā āniña,” ĩrārē bairo catũgoñarĩqũęcũna nigarāma. Diore cũ baibotiori roro cabusũpairā nigarāma. Aperā na pacua cũārē cayuena, cabaibotiopairā nigarāma. Aperā, “Jāā mena m̄ ñujāñuña,” di r̄m̄m̄ ũno cañena nigarāma. Bairo caña ānirĩ Dios yaye macāājē buerique cũārē di r̄m̄m̄ nucũbugoro ĩñaetigarāma. ³ Tunu bairoa di r̄m̄m̄ ũno bopacooro cabopacarārē catũgoñaena ninucũgarāma. Aperā roro caocayoja pairā nigarāma. Aperā cũā roro na rupau caborore bairo jeto na caátiganucũrĩjērē catũgoña ĩnotamasĩena nigarāma. Tunu bairoa aperā tũgoñamairĩcārō mano tutuaro mena roro átinucũgarāma camasārē. Na puame nipetiro caroa macāājērē caboena majū ninucũgarāma. ⁴ Tunu bairoa jĩcā majā nimirácũā, roro busũjā buitiregarāma aperā na yarā camasārē. Roro majū caasiapairā nigarāma. Nocārō paio roro na caátie mena nimirácũā, “Caroa macāājērē caña majū jāā āniña,” ĩ tũgoña botionucũgarāma. Dios yaye macāājērē tũgousari bero, cũ mena tũgoñatutuaricarō ũnorēā, na majū rupau caborore bairo na caátigarije puame jetore butiuro ugaripeari átianiganucũgarāma. ⁵ Bairi tunu Dios yaye macāājērē cabuerārē bairo majū baitogarāma, m̄nana. Bairo Dios yaye cũ catutuarije macāājērē masĩmirácũā, tiere cañnotarārē bairo jĩcārō t̄ni na yeri mena átianimasĩetĩnucũgarāma.

Na ũnarē, Timoteo, m̄ roque na ĩtoecoeticōāña. ⁶ Na ũna ninucũñama noo na caboro aperā ya wiirip̄ cajāñesēānucũrā. Bairo ape wiirip̄ jāñesēārĩ yua, carōmia cayerĩ tũgoñatutuaena roro caátipairārē na ĩtoepenucũñama. Bairo ĩtori yua, nipetiro carorije macāājērē na mena roro átiepenucũñama, na rupau caborore bairo yua. ⁷ Bairi tunu na ũna di r̄m̄m̄ ũno r̄saeto buenucũñama Dios yaye quetire. Bairo buemirácũā, di r̄m̄m̄ ũno cariape macāājērē tũgojĩati peyoetaetinuñama. ⁸ Camasĩrĩ majā cũmua ũna Janes, apei Jambres cawāmecũna Moisés ānacūrē cũ boena, cũ botiori, na camasĩrĩjērē cũ áti ĩñoñupā. Narēā bairo cañtopairā cũā cariape macāājē Dios yaye quetire caboena niñama. Cañm̄na catũgoñarĩqũē mána catũgoñamasĩēna niñama. Dios mena catũgoñatutuañarĩcārā majū niñama. ⁹ Merē camasā aperā caroaro masĩcōāñama catũgoñamasĩēna majū na cañnierē. Tir̄m̄m̄ cañnana Janes, apei Jambrejāā, Moisés ānacūrē caboetanarēā bairo roro na cabairijere merē masĩcōāñama camasā. Bairi di r̄m̄m̄ ũno nemojāñurō camasārē na ĩtonemonutua áperigarāma yua.

El último encargo de Pablo a Timoteo

¹⁰ Timoteo, m̄ roque caroaro cariape yu caátirotire bairo yu cabuerijere m̄ átianinucũña. Ȳrea bairo ati wāmerĩrē caroaro m̄ átianinucũña: Ȳrea bairo caroaro m̄ átajecũti ānimasĩña. Ȳrea bairo m̄ cũā yu caátianipeere m̄ tũgoñanucũña. M̄ cũā ȳrea bairo Dios mena m̄ tũgoñatutuaya. Camasā roro popiye m̄ tām̄o joroque na caátimiatacũārē, caroaro yerijōrō ȳrea bairo m̄ tũgoñanetōcōā ninucũña. Camasā aperā cũārē caroaro ȳrea bairo na miñamaiña. Tunu bairoa ȳrea bairo popiye tām̄onucũmicũā, m̄ yeri tũgoñatutuañuñuñā. ¹¹ Roro m̄rē pajĩāgarā, o tocānacā wāmerē roro popiye tām̄omicũā, m̄ nucānetōcōānucũña. Yu yau, merē caroaro m̄ masĩña roro majū Antioquía, Iconio, bairi Listra yu catām̄orĩqũērē. Roro majū Jesucristo yaye queti j̄gori yu pajĩāgawā to macāāna. Roro majū popiye yu tām̄owũ. Bairo roro popiye yu catām̄omiatacũārē, marĩ Quetiupau puame tie nipetirijere yu j̄átinewowĩ. ¹² Bair̄p̄na, merē marĩ masĩña: Nipetiro Jesucristo cũ caborore bairo caroaro caátianigarā, tocānacāp̄na roro popiye áti ecogarāma, aperā j̄gori. ¹³ Aperā

carorã cañuena, aperã caĩtopairã roque nemojãñurõ jõpũame carorije macããjẽrẽ átin-
utuagarãma. Aperãrẽ roro na ãtoepemirãcũã, na cũã roro ãtoecogarãma na yaye wapa
yua.

¹⁴ Timoteo, mũ pũame roque tie ãnie ápeia, caroa wãme jetore tocãnacã rũmũa
áticõã ninucũña mũrẽ yũ cabuerique mena. Merẽ tie queti, “Cariape majũã niña tie
quetibũjũrique,” ãrĩ caroaro mũ tũgõsacõã ninucũña. Mũrẽ tie quetire cabuericarã
cũãrẽ cariape mũ masĩña. ¹⁵ Tunu bairoa merẽ caroaro mũ masĩña cawĩmaũacã
ãcũpũna, Dios yaye macããjẽ caroa quetire mũ camasĩjũgorique. Bairi mũ pũame
nemojãñurõ buecõã ninucũña. Bairo tie quetire nemojãñurõ bueri caroaro mũ caátĩã-
mata, Jesucristo mena mũ catũgoñatutuarije jũgori mũ netõmasĩgũ. ¹⁶ Nipetiro Dios
ya tuti macããjẽ woaturique Dios cũ camasĩõrõ jũgori na cawoaturique niña. Bairi
tie buerique marĩrẽ cajũátiere bairo ñujãñuña. Aperãrẽ tiere bueata, ñujãñuña. Tie
mena jũgori aperãrẽ beyogũ, marĩ cabueata cũãrẽ, ñujãñuña. Tie mena jũgori caroaro
cariape na caãnimasĩpeere bori, narẽ marĩ cabueata, tie queti ñumajũcõãña. ¹⁷ Tore
bairo marĩ cabueata yua, Dios yau caãcũ pũame tocãnacã wãme caroa macããjẽrẽ
caátijãtĩmasĩpeyõũ majũ tuagũmi.

4

¹ Jesucristo, catusari yũtea caãno quetiupũũ reyre bairo atĩgũmi tunu, nipetiro ati
yepa macããna camasã cariaricarã, cacatirã cũãrẽ na ãñabesei acũ yua. Bairo caatĩpũũ,
Jesucristo, bairi cũ pacũ Dios mena cũ caĩñajorõpũ atore bairo bũtioro mũrẽ yũ átirotiya.

² Caroa queti Dios yayere bũtioro na quetibũjũyua camasãrẽ. Tunu bairoa noa ãna caroaro
catũgorã, o catũgogaena na caãmata cũãrẽ, tocãnacãnia na mũ quetibũjũnucũwã,
tore bairo mũ caquetibũjũrije to cañuata yua. “Cariape quetibũjũyami Timoteo,” na
ĩ tũgo joroque caroaro na quetibũjũyua camasãrẽ. Tunu bairoa tutuaro mena noa
ãna cabotiorãrẽ na mũ caquetibũjũpee caãmata, tutuaro mena na mũ quetibũjũgũ.
Nemojãñurõ Dios yarã cũ mena na tũgoñatutuaõ joroque na quetibũjũri na juátinemoña.
Caroaro yerijõrõ tũgoñarĩqũẽ mena nũcũbũgorõ na quetibũjũyua camasã to macããnarẽ.

³ Jĩcã yũtea etagaro tocãrõã camasã caroa queti Dios yayere boetiri na catũgogaeti
yũtea. Noa ãna aperã, na rupũũ caborore bairo jeto ricaati cabueri majã, camasã na
catũgojesorije ãnie jetore cabuerã pũamerẽ na macãgarãma. Na rupũũ caborore bairo
na caátigarije macããjẽ, na catũgojesorijere cabuerã pũamerẽ na tũgõsajũgõgarãma.

⁴ Dios yaye macããjẽ pũamerẽ yua boetigarãma. Carorije quetibũjũrique tocãnacã wãme
pũamerẽ tũgopeogarãma. ⁵ Bairo na ãna na cabaimiatacũãrẽ, mũ pũame roque caroaro
majũ caroa wãmerẽ áticõã ninucũña. Roro popiye tãmũomicũã, nũcãnetõcõã ninucũña.
Dios yaye queti camasãrẽ cũ canetõõrĩqũẽ queti pũamerẽ tocãnacã rũmũa quetibũjũcõã
ninucũña. Caroaro jĩcãrõ tũni átiyeyocõã ninucũña mũ paarique macããjẽrẽ.

⁶ Yũ pũame Jesucristo yaye yũ caátĩãnie jũgori yũ cayasĩpa rũmũ merẽ cõñarõ
baiya. Merẽ Dios tũpũũ ãniãgũ, cũ yũ cariabojapee etaro baiya. ⁷ Jesucristo yũ cũ
cabueroticũrĩqũẽrẽ merẽ nipetiro jĩcãrõ tũni yũ átiyaparo peticõãña. ãmeo qũẽrẽ bairo
tutuaro caroaro jĩcãrõ tũni yũ átiyaparõya. Tunu bairoa epei caaturĩ majõcũ jĩcãrõ
tũni átiri, cũ caatũyaparo etarore bairo yũ cũã Jesucristo mena jĩcãrõ tũni yũ átiyaparo
petietaya merẽ. ⁸ Bairi ãmerẽ yua, yũre Dios cũ cajõpee caãnorẽã bairo mũmũrecõõpũre
corona pesarica beto yũ ãnicotero bairo merẽ. Marĩ Quetiupũũ camasãrẽ caĩñabesei
cañuũ majũ ti beto pesarica betore yũ jogũmi cũ cacõrĩcã rũmũ caetaro. Yũ jeto merẽ
jogũmi bairũa. Nipetiro cũrẽ mairĩqũẽ mena ati yepapũ cũ catunuatõre caboocõteãna
cũãrẽ na jomajũcõãgũmi.

Instrucciones personales

⁹ Yũ yau, Timoteo, mũ cabooata, dope bairo mũ caatĩmasĩrõ cãrõ átiri, yũre miñau
atĩmajũcõãwã. ¹⁰ Demas pũame ati mũmũrecõõ macããjẽrẽ bũtioro cabonetõũ ãnirĩ yũ
aweyocõámĩ. Tesalónica macãpũũ acoámĩ. Apei Crescente pũame roquere Galacia yepapũ
cũ yũ jowũ. Apei Tito pũame cũãrẽ Dalmacia yepapũ cũ yũ jowũ. ¹¹ Jĩcãũã, Lucas jeto yũ

mena niñami. Bairi Marcore cū m̄ macāwā. Cū roquere cū m̄ piiapá ato m̄ caatí r̄m̄ caño. Ape watoara cū p̄ame ȳ juátibujiōmi ato ȳ capaño ȳ paariquere. ¹² Apei marí ȳ Tíquico p̄amerā Efeso mac̄p̄ cū ȳ jow̄. Top̄ āc̄mi. ¹³ Apeyera atop̄ acú, ȳ j̄tiro cayoaro, Troas macā ȳ cac̄r̄c̄r̄ōr̄ē ȳ m̄ neatíbojawa. Carpo ya w̄ip̄ ȳ cūw̄ tore. Apeye ȳ papera tutiri cūārē m̄ jeatíbojawa. Papera pergamino p̄ūr̄i roquere m̄ cūēpā. M̄ jeatímajücōāwā.

¹⁴ Apeyera Alejandro āpōārē capaanuc̄ū p̄ame roro majū ȳ átinuc̄ñami. Ȳre caroaro n̄c̄b̄goetiyami. Bairi marí Quetiup̄ p̄ame cū caátaje cārō q̄ñ̄nac̄ōñar̄i q̄ñ̄nabeseḡmi cū yaye wapa. ¹⁵ Bairi m̄ p̄ame cūrē cū uwiya. Roro m̄ t̄m̄o joroque m̄ átiremi. Cū p̄ame yua āmerē camasārē marí caquetib̄j̄nuc̄r̄j̄ē Dios yaye caroa quetire caboes̄ majū catuaric̄ niñami.

¹⁶ Cañabeseri majā carotimas̄r̄ t̄re ȳ cab̄s̄q̄ñ̄en̄ etari watoare j̄c̄ā majūā ȳ ām̄. Noa ūna ȳ j̄b̄s̄nemoema, quetiup̄arā carotimas̄r̄āt̄ ȳ caetaj̄gorore. Nipetiro ȳ mena cañimiatana ȳ awayopeticoámá. Tie na cabairique j̄ḡori marí yarārē Dios p̄ame popiye na baio joroque na cū ápericōāto. ¹⁷ Bairo marí yarā ȳre na caj̄áperimiatac̄āñ̄, marí Quetiup̄ roque ȳ juátímajücōāw̄. Yeri t̄goñatutuarique majūrē ȳ jow̄. Bairo yeri t̄goñatutuarique ȳ cū cajoro j̄ḡori cū yaye queti camasārē cū canetōr̄iq̄ñ̄ quetire caroaro na ȳ quetib̄j̄ mas̄ō joroque ȳ ámi. Na, nipetiro judío majā caāmerā cū yaye quetire na ȳ caquetib̄j̄ro bero, tiere na t̄gopeo joroque ámi Dios. Tore bairo átiri ȳ netōw̄ marí Quetiup̄ p̄ame, mac̄n̄c̄ yaiare bairo cauworā caāna quetiup̄arā roro ȳre na caátibujiopeere yua. ¹⁸ Bairi tunu ato j̄ḡoye cūārē nipetiro roro ȳ cat̄m̄peere ȳ juátinemoc̄ā ninuc̄ḡmi Dios. Bairo ȳ netōr̄i yua, cū carotimas̄r̄ip̄ m̄recóop̄ cañip̄ majū ȳ tuao joroque ȳ átiḡmi. ¡Bairi cū jetorea cū caasiyarije caroa cū catutuānie to ānicōā ninuc̄āto tocānacā r̄m̄ua! Bairoa to baiáto.

Saludos y bendición final

¹⁹ Bairi apeyera marí yarā Prisca, Aquila, bairi Onesíforo ya poa macāna cūārē ȳ ñurotijoya. ²⁰ Apei Erasto cawāmec̄s̄ p̄ame Corinto mac̄p̄ tuaw̄. Trófimo p̄amerā Mileto mac̄p̄ cariāre cū ȳ atíweyow̄. ²¹ Timoteo, t̄mur̄ j̄ñ̄urōā m̄ apá. T̄mur̄ā, pue caetaparo j̄ḡoyea m̄ apá atop̄re. M̄rē ñurotijoyama marí yarā. Eubulo, Pudente, Lino, Claudia, bairi marí yarā nipetiro ñubueri majā cūā m̄ ñurotijoyama.

²² Bairi yua, marí Quetiup̄ Jesucristo m̄rē cū juáticōā ninuc̄āmarō. Bairi Dios cūā nocārō caroa cū yaye macāāj̄r̄ē m̄j̄ā nipetirore cū jonemoáto.

Tocārōā niña atie queti ȳ cawoaturije.

Carta de San Pablo a TITO

Saludo

¹ Yn, Pablo cawāmecucu Diore paabojari majōcu ānirī Jesucristo camasārē cū ca-quetibujurotijou apóstol majū yn āniña. Dios cū cabesericarā cū yarārē na quetibujū yn átiya cū yaye quetire, tie cariape macāājērē tūgori bero yua, cū mena caroaro na catūgoñatutuaparore bairo ĩ. ² Bairo tie mena tūgoñatutuari yua, yeri capetietie na cacūgopee cūārē cariapea tūgoñacotegarāma. Mai, Dios cariape caī pñame ati mñurecōo caānīparo jūgoyerña, “Yn pñnaa caānīparārē yeri capetietiere na yn jogñ,” ĩ jūgoyeticūñañupī. ³ Bairi āmerē yua, cū ya yñtea, cū caīcōñarīcā yñtea caetaro ĩñarī, Dios marīrē canetōōñ majū, cū yaye quetire marī masīōñami. Bairo tie quetire masīōrī, yn quetibujū rotijomajūcōāwī yua. ⁴ Mñ, Tito, yn caquetibujurijere tūgori bero yñrea bairo mñ cūā Dios mena catūgoñatutuauñ, yn baire bairo caācūrē mñ yn woajoya ati cartare. Bairi ñiña: Marī Pacu Dios, cū macū marī Quetiupauñ Jesucristo mena caroa yericutaje, āmeo ĩñamaiñqūē, yerijōrō ānajē cutajere mñ cū jonemoáto, ñiña.

El trabajo de Tito en Creta

⁵ Creta cawāmecuti poa yucuroaruñ mñ yn cūwñ. Bairo mñ cūrī, paarique yn caátipee carusarijere mñ yn átipeyorotiwn. Tunu bairoa, “Ñubueri majā quetiuparā rona cabutoare na mñ besewa tocānacā macāā macāānarē caquetibujuparārē,” mñ ñicūwñ. ⁶ Mai, na, cabutoa camasīrā pñame caroaro ñe ũnie roro na caátie jūgori aperā na cabusupaiena ũnarē na mñ besegu. Tocānacāñpñ jīcāō jeto canñmocñna ũnarē na mñ besegu. Bairi na pñnaa ũna cūā Jesucristore catūgousarā, ñe ũnie roro na caátie, o na caasiapairije jūgori na cabusujārā ũna mee na āmarō. ⁷ Bairi ñubueri majārē cajūgoñubuejūgoñre bairo catuauñ pñame, na ñubueri majārē Dios cū carotirije cū yaye quetire caquetibujū majū niñami. Torecu, cū ũcū pñame caroaro átajere caácñ, rorije caápei ũcū cū caāno ñuñña. Caroarā ũnarē na marī boya. Catūgomasiēna, uwarārē bairo caānarē na marī boetiya. Tunu bairo eticūmurī caāmeo qūēpairā ũna cūārē na marī boetiya. Tunu apeyera roro átiri cawapatarā ũna cūārē na marī boetiya. Bairi na ũnarē na mñ besetigñ. ⁸ Bairo pñame caāna roque ñuñnama: Tocānacāñia aperā caetarārē caroaro mena na bocári na ya wiipñ caqūēñorā ñuñnama. Bairi na ũcū pñame cañmñ caroa macāājērē caácñ, pñcūbūgoro mena caācū cañuñ niñami. Bairi Dios cū caññajoro, cū caborore bairo jeto caácñ ñe ũnie roro caápei nigñmi. ⁹ Bairi tunu cariape macāājē jāā caquetibujuriquere cariape cū catūgousaro ñuñña. Bairo cariape tiere tūgori yua, aperā ñubueri majārē na quetibujū ñseanionemogñmi cariape quetibujurique mena. Tunu bairoa aperā tiere catūgousagaena ricaati caquetibujurā cūā caroaro cariape cū caquetibujuro tūgori, “Caroaro cariape ĩñami. Cū marī tūgoroa,” ĩ tūgoñagarāma na yeripñ. Na ũna roquere mñ cabesero ñuñña.

¹⁰ To mñ caānopñre capāārā niñama cabaibotiopairā. Na ũna pñame na rupauñ macāājē yisetariquere, aperā cayiseta mánarē na cayiserotiro butioro bonucūñnama. Caroaro tūgoñarī mee roro apeye ũnierē busupainucūñnama. Bairo busuri yua, aperā camasārē roro na ĩtoeperā átiyama. ¹¹ Na ũna cañtopairārē na caquetibujurotietipee niña camasārē. Pajūgoro ána átiyama tocānacāñpñna camasā caānarē. Tunu bairoa na, camasārē na ĩtori, roro átiwapatarā átiyama. Na ũna caquetibujurārē boetirotiya.

¹² Mai, Creta yucuroa macāācū profeta majōcu atore bairo ĩ busuyupi, to mñ caāno macāānarē: “Creta yucuroa macāāna cañtopairā niñama. Macāñucū macāānarē bairo caugapacarā, cateeyepairā majū niñama,” cū caīcūrīqūērē yn tūgowñ. ¹³ Cariapea ĩñupī. Na cabainucūrījērē ĩñarīna, tore bairo cariape na ĩ, ĩñupī. Bairi to macāānarē tutuaro mena na quetibujūya. Dios yaye quetire nemojāñurō caroaro jīcārō tñni na catūgoñatutuamasīparore bairo ĩ. ¹⁴ Tunu bairoa, “Judío majā cariape macāājē quetire

caboena na majū na catūgoñarījē mena na caquetibujurijere na caátirotinucūrījē ūnie cūārē camasā tūgousarema,” ĩrā, tutuaro mena na ūnarē na quetibujuya.

¹⁵ Noa ūna caroa macāājē átaje jetore caátitūgoñarā na caāmata, nipetirije na caátie, cañurījē jeto ninucūña. Aperā caroa macāājērē catūgoñaena Diore catūgousagaena pñame roque nipetirije carori wāme jetore átiāninucūñama. Na ūna carorije na yeri na catūgoñarījēpñairo caāno jūgori carorije jetore átinucūñama. ¹⁶ Bairi tunu, “Diore camasīrā majū jāā āniña,” ĩmirācūā, roro na caátie jūgori Diore camasīēnarē bairo tuanucūñama. Cabaibotiopairā, aperā yaye na cacūgorije ūnierē caññagopairā majū niñama. Bairo caāna ānirī dise ūnie caroa macāājē ūnierē petoaca ūno caátijātiena majū ninucūñama.

2

La sana enseñanza

¹ Mñ roque Tito, camasārē caroaro cariape na mñ quetibujugñ caroa macāājē Dios yaye quetire. Dios cñ caborore bairo caroaro na mñ quetibujugñ. ² Bairi cabutoa camasārē cajūgoñubueparā pñame cñā caroaro caāna, marī caññanucūbñgorārē bairo nigarāma. Bairo cariape caāna ānirī caroaro mena quetibujugarāma camasārē. Tunu bairoa caroaro cariape roro átato mano Dios mena tūgoñatutuagarāma. Tunu bairoa Dios narē cñ camairījērē masīrī caroaro tutuaro, popiye baimirācūā, tūgoñaenarē bairo tiere tūgoñanetōcōāgarāma.

³ Torea bairo cabutoa rōmirī cñā nñcūbñgorique mena na caānajēcuto yñ boya. Roro caññsupaicoterā ānirī caeticūmupairārē bairo na caāno yñ boetiya. Aperā camasā na caátie na caññajesopee ūnierē na na caátie ĩñorō ñuña. ⁴ Bairo caroa macāājērē caátie ĩñorā ānirī aperā cawāmarā rōmirī camanapñācñnarē na manapñā, bairi na pñnaa cūārē na camaípee ūnierē na na quetibujúato. ⁵ Tunu caroa macāājērē na caátianimasípeere na na quetibujúato. Bairo na caáto, na pñame ñe ūnie carorijere áperā nigarāma. Na wii macāājē, o na pñnaa cūārē caroaro na cotegarāma ñe ūnie rusaricarō mano. Camasā cañurā rōmirīrē bairo caāna, na manapñā na caññjērē jīcārō tñni caroaro catūgousarā nigarāma.

⁶ Torea bairo cawāmarā canñmoa mána cūārē caroaro nñcūbñgorique mena na ānio joroque na quetibujuya. ⁷ Mñ majū cñā aperā camasā, nipetirije mñ caátie na caññajesopee ūnierē na áti ĩñoña. Tunu bairoa narē mñ caquetibujuri rñmñ caāno, rorije ĩñcārō mano caroaro nñcūbñgorique mena na mñ quetibujywa. ⁸ Caroaro cariape carorije ĩ asuricarō mano na mñ quetibujugñ, aperā cañuena mñrē roro na caáperiparore bairo ĩ. Tunu bairoa caroaro cariape mñ caquetibujurijere tūgoñabobori, ni jīcāñ ūcñ mñrē roro ĩ busugamicūā, carorije mñ caññjērē bocaetiri roro mietigñmi. Bairi roro busupaietigarāma yua marī caquetibujurije Dios yaye quetire.

⁹ Tunu torea bairo caroaro na mñ quetibujywa ĩmñna paacoteri majārē: Na quetiuparā na caññrē bairo caroaro na tūgousaáto. Camasā caroaro ānajē cutajere bairo cañurā na āmarō. Na quetiuparārē tūgousaetiri na caññjērē cabññcānamupairārē bairo na āmerīcōāto. ¹⁰ Tunu bairo aperā, na quetiuparā na cacūgorije ūnierē cayajapairā na āmerīcōāto. Caroaro nñcūbñgorique mena roque na ānimajūcōāto. Bairo na yeripñ na caátianimajūcōāta, nipetiro camasā pñame narē ĩñarī, Dios marīrē canetōōrīcñ yaye quetire, “Caroa majū niña,” ĩ masīgarāma.

¹¹ Dios pñame jīcā nñgōā marīrē camaimasī ānirī marī ĩñamajjūgoyupi. Bairo marī ĩñamairī nipetiro ati mññrecōo macāānarē marī netōōgayupi cñ macñ jūgori. ¹² Tie marīrē Dios cñ caññamajjūgorique pñame roro marī caátianinucūrījērē jānarī caroaro átiānajē cutaje niña. Tunu bairoa marī cabonucūrōrē bairo roro marī caátie jānarī caroaro nñcūbñgorique mena Dios cñ caññajoro marī caāno ñuña. Bairo átiāna yua, Dios cñ caborore bairo cariape marī ānimasīgarā. Diore cariape cñ marī tūgousagarā. ¹³ Dios yaye queti pñame cñ caññjūgoyeticūrīcārōrēā bairo cñ caátie rñmñ caetaro, marīrē canetōōñ Jesucristo nocārō cñ caasiyabatorije mena cñ caatípa rñmñrē caroaro marī cotemasīō joroque marī átiya. ¹⁴ Cñ, Jesucristo pñame marī yaye wapa jūgori yucñpāñpñ

papatuecori riayupi. Nipetirije marí carorije wapa cañnierē marí netōōpeyobojari, cū yarā cañniparā majū marí añio joroque marí ásupi. Caroa macāājērē caátianimasīgarā majū marí tuao joroque marí ásupi.

¹⁵ Atie yu caíquetibujurijere na m̄ quetibujuḡu to macāāna ñubueri majārē. Caroaro rotimasírīq̄uē mena tutuaro na m̄ quetibujunemomasīōḡu to macāānarē, caroaro na camasīparore bairo ī. Ni jīcāū ūcū m̄rē cū baibotioeticōāto m̄ caquetibujurije mena jūgori.

3

Deberes de los creyentes

¹ Tunu atore bairo na mi quetibujū masīōnemowā tūgousari majā ñubueri majārē: “Quetiupau, o quetiuparā carotimasírā m̄jāā ya macā macāāna na caátirotinucūrōrē bairo cariape na tūgousaya. Bairo caroaro cariape tūgousari tocānacā wāme caroa macāājērē caátianiganucūrārē bairo m̄jāā átianimasīwā. ² Bairo caátianimasírā ānirī yua aperā camasārē roro na m̄jāā ī busupaiepa. Carorijere camasārē caátiamepairārē bairo āmerīcōāña. Carorije caīēna camasā cañurārē bairo āña. Aperā camasā nipetirore caroaro yeri ñurīq̄uē mena, yerijōrō āmeo bapacutimasīña,” na mi quetibujūwa ñubueri majārē.

³ Marí cūā, mai, cajūgoyepure catūgomasīēna, Diore cabaibotiopairā majū marí ām̄. Camawijiayasirārē bairo marí baiw̄. Bairo caāna ānirī yua, tocānacā wāme roro marí rupau mena marí caátiganucūrījērē caátiecorotirā, tiere caátijānagaena majū marí ānimiw̄. Carorije macāājē jetore átiri aperā yayere marí īñaugaripeanucūmiw̄. Tunu caasiapairā ānirī aperā tocānacāū mena marí āmeo asiaīña āninucūmiw̄. ⁴ Bairo cabairā marí caānimiatacūārē, Dios marírē canetōōū p̄ame cañuū, caīñamaimasī ānirī ati yepa macāāna camasārē marí īñamaiñupī. ⁵ Bairo īñamairī, marí cūārē marí netōōñupī marí carorije wapa jūgori roro marí cabaibujiopeere. Marí majū caroaro marí caátiere īñajesori mee, Dios p̄ame roque marírē īñamairī marí netōōñupī. Jesucristo yucp̄āip̄u cū carírerique mena, marí carorije wapare coseire bairo cū caāto tunu cabuianemorārē bairo marí cabairoi marí netōōñupī. Bairo marí netōōrī yua, Espiritu Santo cū Yeri jūgori cawāma yeri marí wasoayupi. ⁶ Tunu bairoa Jesucristo marírē canetōōrīcū jūgori, nocārō netōrō cū Yeri Espiritu Santo cū caátimasírījērē marí joyupi. ⁷ Bairo marí átiri, cū yarā carorije cawapa mánarē bairo marí ásupi cañuū majū ānirī. Tore bairo marí ásupi Dios, marí cūā yeri capetietie marí cū cajorique marí cacoteānierē marí cacūgomasīparore bairo ī.

⁸ Atie, yu caquetibujurije cariape niña. Torecū tiere, tocānacānia ñubueri majārē na m̄ caquetibujunucūrō yu boya. Bairo tocānacānia na m̄ caquetibujuro yua, Diore catūgousarā p̄ame caroa macāājē átaje ūnie jetore átianimasīgarāma. Atie m̄rē yu caíquetibujurije cañurījē caroa macāājē quetibujurique, camasā caroaro na caátianipee ūnie majū niña. ⁹ Bairo cabugoro macāājē ūnie jūgori āmeo busurique netōētīcōāña. Na ñicūjāā yaye macāājē na camasírījē ūnie jūgori āmeo busurique netōētīcōāña. Tunu bairoa Moisés ānacū cū caroticūrīq̄uē jūgori roro āmeo tutiri busurique netōētīcōāña. Tie dope bairo camasārē caáperie, dope bairo cariape caátimasīā manie ūnie niña.

¹⁰ Tunu bairi ni jīcāū ūcū Jesucristore catūgousari majārē caroaro na ānimasīētīō joroque caátiricawou cū caāmata, jīcāni, o p̄gani cārō cū beyoya. Bairo m̄ cabe-yomiatacūārē, m̄ caírījērē cū cabotiocōāmata, cū wiyocōāña ñubueri majā menarē.

¹¹ Merē tore bairo cū átiri m̄ masīña roro cū caátigarijere, cū caborore bairo cū caátiganucūrījērē. Bairo cū majūā roro cū caátie jūgori roro popiye cū tām̄o joroque cū átigami Dios.

Instrucciones personales

¹² Tito, yu yau, apeyera atore bairo m̄ niña: Artemas o Tíquicore m̄ t̄p̄u cū yu jogu. Bairi m̄ t̄p̄u cū caetaro bero yua tām̄urīā, dope bairo m̄ caátimasīrō mena Nicópolis macāp̄u yu m̄ bocāu atímajūḡu. Yu p̄ame ti macāp̄u puere yu

netõgu, ñi tũgoña yaparoya. Bairi ti macã Nicópolis yu añigu ti yuteare. ¹³ Bairi apeyera camasãrẽ cajúũ, Zenas, apei Apolos sawãmecunarẽ m̃ cajúátimasĩrõ cãrõ na juátinemoña. Quetibujũnesẽãrã na cacũgopee na cabopacarije cãrõ na juátinemoña, jĩcã wãme ũno na cañesẽãrõru to rusaeticõato ĩ. ¹⁴ Marĩ mena macããna cũãrẽ caroa átaje, caroaro ãmeo juátinemomasĩrĩqũẽrẽ na m̃ quetibujũwa. Bairo m̃ caáto, na cũã aperãrẽ na cajúátiparã ũnarẽ na juátinemomasĩgarãma. Marĩ quetiupau caãnimajũrĩjẽ cũ caátigarijere caátibojaparã majũ tuagarãma. Tore bairo na m̃ caápata.

Saludos y bendición final

¹⁵ Nipetiro yu mena ato caãna m̃rẽ ñurotijoyama. Marĩrẽ bairo Jesucristore catũgousarã añirĩ marĩ yarãrẽ bairo caãna to macããna na ñuáto. Bairi caroare cũ jonemoáto marĩ Pacu Dios m̃jãã nipetirore.

Tocãrõã niña atie queti yu sawoaturije.

Carta de San Pablo a FILEMÓN

Saludo

¹ Yũ, Pablo cawāmescsu Jesucristo yaye quetire yũ caquetibujuriye jũgori preso jorica wiipũ ācũ, mūrē yũ woajoya ati cartare. Marĩ yau Timoteo mena jĩcārō, mũ, Filemón cawāmescsure jãã woajoya. Mũ cũã, jãã camai, jãã bapare bairo caācũ ānirĩ camasārē na mũ quetibujunucũña. Jãã cũārē caroaro jãã mũ juáatinemonucũña. ² Nũbueri majã mũ ya wiipũ caneñanucũrã cũārē jãã woajoya. Torea bairo jãã woajoya marĩ yao Apia cawāmescco cũārē. Marĩ bapa Arquipo popiye baimicũã, camasārē na quetibujunucũñami. Cũ cũārē jãã woajoya. Mũjãã, tocānacãũpũrea jãã woajoya āmerē. ³ Bairi marĩ Pacũ Dios, marĩ Quetiupau Jesucristo mena caroare mũjãã na jonemoáto. Nocārō caroaro mena yerijōrō ānajē cutajere mũjãārē na jonemoáto.

El amor y la fe de Filemón

⁴ Tocānacãnia mūrē tũgoñanucũrĩ yua, marĩ Pacũ Diore, “Jãã mena mũ ñujãñuña jãã Pacũ Dios,” ñi jēninucũña. ⁵ Caroaro Jesucristore mairĩ, cũ mena mũ catũgoñatutuãnie quetire tũgonucũrĩ bero, tore bairo ñi jēninucũña Diorũre. Torea bairo nipetiro Dios ya poa macããna mena macããna cũārē caroaro na miñamainucũña. Tie queti cũārē yũ tũgonucũña. Tere tũgori yũ useaninucũña. ⁶ Bairi tunu Diore mũ yũ jēnibojaya: Jãārēã bairo mũ cũã Dios mena catũgoñatutuau ānirĩ, nipetirije caroa yericutaje Jesucristo marĩrē cũ cajorijere mũ catũgomasiptiparore bairo ĩ, yũ jēnibojanucũña. ⁷ Bairi āmerē tunu, butioro yũ useaniña mũ mena. Nemojãñurō yũ useanio joroque yũ mũ átiya, Diore catũgousari majārē na mũ camairijē jũgori. Yũ baire bairo caācũ, “Mũ ñujãñuña,” mūrē ñiña. Mũ jũgori Diore catũgousari majã na yeripũ caroa yeri pũnacũna na ãnio joroque na mũ ásupa.

Pablo pide un favor para el esclavo Onésimo

⁸ Torecsũ āmerē, Jesucristo yau apóstol caācũ ānirĩ tutuaro mena mũ caátipeere mũ yũ átirotimasĩña. ⁹⁻¹⁰ Bairo átirotimasĩmicũã, caroaro mairĩqũē mena roque mūrē atore bairo yũ átirotiya: Yũ, Pablo, merē cabucũ camasĩ, āmerē Jesucristo yaye queti jũgori preso jorica wiipũ ācũ, mūrē ñi jēniña Onésimorē caroaro cũ mũ caátipeere. Onésimo pũame āmerē caroaro Dios yayere catũgousari majōcsũ, yũ macũrē bairo caācũ niñami. Ato preso jorica wiipũ ācũ, yũ caquetibujurijere tũgori bero, āmerē yua, Dios mena cũ cũã tũgoñatutuayami.

¹¹ Cajũgoyepũre mai Onésimo pũame mũ ũmũ paacoteri majōcsũ, ñe ũnie caápei ānirĩ, caroaro mũ paabojaesupi. Cabairicũ nimicũã, āmerē tore bairo mee niñami yua. Ñujãñuñami marĩ pũgarã menapũrea. ¹² Torecsũ, mũ tũpũã cũ tunuo jogũ yũ átiya tunu. Mũ pũame caroaro mena yũre mũ cabocánucũrōrēã bairo, cũ cũārē caroaro cũ mũ bocáwa. ¹³ Bairũã ato yũ mena cũ catuaro yũ bomiña, yũre cũ juáatinemoáto ĩ. Mũ, yũre mũ cajuáatinemorĩcārōrēã bairo mũ camanoi, ato yũ mena cũ catuaro yũ bomiña. Bairo cũrē yũ bomiña mai, ato preso jorica wiipũ Jesucristo yaye quetire yũ caquetibujuriye jũgori topũ yũ caãno ũno. ¹⁴ Bairũã, bairo bomicũã, cũrē yũ tuarotimasĩtĩña, yũ caĩrōrē bairo mũ caátigarijere camasĩcũ ānirĩ. Bairo ñiña bairũã, mūrē yũ caĩjēnirijē tutuaro mena to āmerĩcōãto ĩ. Mũ majũ, mũ caboro cũrē yũ mũ cajoata roque, ñubujioro bairopũã. ¹⁵ Bairũã, Onésimo jĩcã yũtea mũ witiweyoricũmi. Cabairicũ nimicũã, āmerē tocānacã rũmũã mũ tũpũ ãninucũgũmi yua. ¹⁶ Āmerē mũ carotieperi majōcsure bairo mee cũ mũ cũgogũ. Netōjãñurō cañuũ, mũ camai, mũ baire bairo caācũ nigũmi. Yũ pũame butioro cũ yũ maiña. Bairi mũ pũame roque nemojãñurō yũ netōrō cũ mũ maigũ. Jĩcãũ camasocure mairĩqũē jeto meerē, marĩrēã bairo cũ cũã marĩ Quetiupau yau cũ caãnoi, nemojãñurō cũ mũ maigũ Onésimorē.

¹⁷ Bairo bairi, yu, mu, jicãrõrẽ bairo Jesucristo mena catũgoñatutuarã, jicãũ pũnaarẽ bairo caãna marĩ ãniña. Tore bairo caãna marĩ caãnoi, yu mu cabocãnucũrõrẽã bairo Onésimo cããrẽ caroaro mena cũ mu bocãwa. ¹⁸ Bairi jicãni ũno mure rorije majũ caátacu cũ caãmata, o mure jicã wãme ũno cũ cawapamoata, yure mu wapajëniwã. Yu majũ, yu wapatigu. ¹⁹ Yu, Pablo cawãmecucu yu majũpna yu wãmo mena atie quetire yu woatujoya. Cariape mure ñiña: Yu, yu wapatigu, mure Onésimo cũ cawapamoata. Bairna, yu mu cawapamorijërẽ mu camasirõ yu boya. ¡Jesucristo yaye quetire mu yu caquetibujurique jũgori cũ mena mu caãnie wapare mu yu wapa jëniëtĩña! ²⁰ Bairi Filemón, yu baire bairo caãcũ, tore bairo yu mu átibojawa, mu cãã marĩ Quetiupau Jesucristore catũgoũsau ãnirĩ. Yu yeri ñajãã joroque ása, Jesucristo jũgori jicã majã marĩ caãnoi.

²¹ Bairo mure ñi woajoya, “Yu caĩrjërẽ cariapea yumasĩñami Filemón. Bairi tore bairo átigumi,” cariapea ñiña. Tunu yu masĩña: Mure yu caijëniõ netõjãñurõ mu roque mu átigu. Tere yu masĩña merẽ. ²² Apeyera tunu mu tũpũ ácũ, yu cacãniparore yu mu qũënocũbojacotegu. Bairi tãmurĩã yu witigu. Dios pũame yure mujãã cajënibojarijere catũgoũ ãnirĩ, preso jorica wiipũ caãniatacu yu witio joroque átigumi. Bairo witiri bero, mujãã tũpũ yu atigu tunu. Bairi caroaro yu mujãã yuwa mu wiipũ.

Saludos y bendición final

²³ Na ñuáto nipetiro to macããna. Bairi mujããrẽ ñurotijoyami Epafras. Cũ pũame yu bapa niñami ato preso jorica wiipũ. Cũ cãã Jesucristo yaye quetire cũ caquetibujurije jũgori atopũ niñami. ²⁴ Bairi Marcos, Aristarcojãã ñurotijoyama. Aperã Demas, Lucas, yure cajũpanemonucũrã cãã ñurotijoyama.

²⁵ Marĩ Quetiupau Jesucristo nocãrõ caroare cũ jonemoáto mujãã nipetirore.

Tocãrõã niña atie queti yu cawoaturije.

Carta a los HEBREOS

Dios ha hablado por medio de su Hijo

¹ Tirūmupure marī ñicūjāārē Dios quetibujuyayupi tocānacā nia na cū caīmasīrī wāmerē bairo. Profeta majā jūgori cū yaye quetire na quetibujuyayupi. ² Bairi ati yutea catusari yuteapu cūārē cū macū jūgori marī quetibujuyupi. Cū macū jūgori ati umurecōo nipetirore qūēnoñupī Dios. Bairi nipetiro cū caátajere cacūgoraure bairo cū cūñupī Dios cū macūrē. ³ Dios macū cūā, cū pacu cū caasiyabatorije nipetirijere bairo jīcārō tūnia niñami. Cū pacu Dios cū caānorē bairo jīcārō tūnia niñami cū macū cūā. Bairi nipetirije ati umurecōo macāājē baiānimasīña cū caātirotimasīrījē jūgori. Bairo caācū ānirī, marī carorije wapare cose yaparori bero umurecōoru āsūpi, cū pacu Diotu cariape nūgōā carotimasīruiricaropu ruiácū.

El Hijo de Dios es superior a los ángeles

⁴ Dios pñame cū macūrē ángelea majā netōrō caānimajūū cū cūñupī. Na netōjāñurō caānimajūrī wāmerē cacūgoru cū cūñupī Dios cū macūrē. ⁵ Noa ūna aperārē atore bairo iēsupī Dios cū ya tutipū cūārē:

“Mū, yu macū majū mū āniña.

Ati rūmūi yu macū mū ānijūgogu.”

Ángelea majā ūnarē na iēsupī. Cū macū jetore bairo qūñupī. Bairi tunu noa ūna aperārē atore bairo iēsupī Dios:

“Cū pacu yu āniña yu.

Cūā niñami yu macū majū,” na iēsupī.

Cū macū jetore tore bairo qūñupī. ⁶ Aperō cū caquetibujurōpu cū macū jīcāñ caācū ati yeparu cū caetarore atore bairo na iñupī:

“Yu yarā ángelea majā nipetiro qūñroagarāma yu macūrē.”

⁷ Ángelea majā pñamerē atore bairo caāna na cūñupī:

“Yu yarā ángelea majā wīnorē bairo na ānio joroque na yu ātiya.

Tunu bairoa peero caūrōrē bairo na ānio joroque na yu ātiya, yure cajūána pñamerē,” na iēsupī.

⁸ Cū macū pñame roquere bairo pñame qūñupī:

“Mū, yu macū Dios, tocānacā rūmūa carotimasī mū āninucūgu.

Cariape caroa wāme jeto carotimasī mū ānigu.

⁹ Caroa macāājē ūnie jetore caīroau mū āniña.

Toresu, carorije macāājē pñamerē miroaetiya.

Bairo caācū mū caānoi, yu, mū pacu Dios pñame mū yu besewu.

Tunu bairi aperā netōrō caroa yericutajere mū yu jowu,” qūñupī.

¹⁰ Tunu aperō cū caquetibujurōpu bairo iñupī:

“Mū, ati umurecōo quetiurau, mū camasīrījē mena mū qūēnowū ati yepa caānijūgori-
rañrūina.

Mūna, mū qūēnowū ati umurecōo cūārē.

¹¹ Atie mū caqūēnorīqūē nipetirije peticoagaro.

Ati umurecōo pñame jutii camasā na cajāñarījē caboapetirorea bairo peticoagaro.

Cabaimiatacūārē, mū pñame mū petietigu.

Tocānacā rūmūa mū ānicōā ninucūgu.

¹² Camasā na jutii cabucure cūcōārī apeye sawāmarē wasoaricarore bairoa nipetirije mū
wasoacōāgu ati umurecōo macāājērē!

Mū pñame mū petietigu. Bairoa mū ānicōā ninucūgu” qūñupī Dios cū macūrē.

¹³ Noa ūna ángelea majārē atore bairo na iēsupī Dios:

“Yutu cariape nūgōā pñame ruiya caānimajūrōpu.

Tōpu mū caruīro, yu pñame mū pesuare na yu netōñcācōāgu,”

na ãesupĩ Dios.

Cũ macũ jetore tore bairo qũĩnupĩ. ¹⁴Ángelea majã pũame ati rupau caãna mee niãama. Cabauena niãama. Diore cajũána caãna ãnirĩ cũ carotirijere caáticoteri majã niãama. Bairo Dios yarã cũ canetõparãrẽ cajũátinemonucũrã niãama.

2

No hay que descuidar la salvación

¹Bairo Jesús caãnimajũũ cũ caãnoi, cũ yaye queti marĩ catũgojũgoriquere nemojãñurõ marĩ tũgoũsanemogarã, ape wãme marĩ tãmũore, ãrã. ²Tirũmũpũa Dios ángelea majã jũgori quetibũjũyayupi camasãrẽ cũ yaye quetire. Na caĩrĩqũẽ cariape ãñupã. Bairo cũ yaye quetire caboena, aperã roro caátimajã cũãrẽ cariapea popiye na baio joroque na ásupi Dios. ³Bairi Jesucristo marĩrẽ cũ canetõõrĩqũẽrẽ marĩ caboeticõãta, dope bairo marĩ rutimasĩtĩña. Jesús pũame tie quetire caãnijũgoripau quetibũjũgoyupi. Cabero aperã cũrẽ catũgoricarã pũame marĩ quetibũjũnemoñupã tunu cũ yaye quetire. ⁴Bairi Dios cũã, “Cariapea niãa yũ macũ yaye queti,” ĩ, marĩ áti ãnowĩ capee wãme cũ camasĩrĩjẽrẽ. Tunu bairoa Espĩritu Santo jũgori marĩ joyupi nipetiri wãme marĩ camasĩpeere. Cũ cabori wãme caãnorẽ bairo marĩ joyupi tocãnacãũrẽã.

Jesucristo, hecho como sus hermanos

⁵Mũjããrẽ yũ caquetibũjũatatore bairo ati mũmũrecóo capetiro bero ãnigarõ ape mũmũrecóo tunu. Ángelea majã pũame cũã yua, carotimasĩẽnarẽ bairo na cũgũmi ti mũmũrecóo caãno Dios. ⁶Jĩcãpau Dios ya tutipũ atore bairo ĩ quetibũjũyupi jĩcãũ:

“¿Nopẽĩ Dios jããrẽ tocãrõ majũ miãaposeroyati?

Cabũgoro macããna jãã caãnimiatacũãrẽ, ¿nopẽĩ jããrẽ tocãrõ majũ mũ tũgoũnanucũñati?

⁷Ati yũtea caãno mai ángelea majã roca macããnarẽ bairo jããrẽ mũ cũñupã.

Bairo jããrẽ cũmicũã, ãmerẽ yua, caãnimajũrã jãã ãnio joroque mũ átiya.

⁸Nipetirije uparãrẽ bairo jããrẽ mũ cũñupã,” ĩ quetibũjũyupi jĩcãũ.

Bairo camasãrẽ nipetiro uparãrẽ bairo cũrĩ yua, dise ũnie na netõnũcãẽtĩña. Cabaimiatacũãrẽ, camasã nipetiro rotipeyõjĩãti masĩẽtĩñami mai. ⁹Jesús cũãrẽ peti yũtea cãrõã ángelea majã roca macããcũrẽ bairo cũ cũñupĩ Dios. Cũ pũame camasãrẽ camainetõũ ãnirĩ, Jesucristo cũ riao joroque ásupi. Bũtioro popiye netõñupĩ, Jesús marĩ ãme caãnarẽ netõõgũ. Bairo cũ cabairique jũgori yua, Dios pũame caroa tutuarique majũrẽ cũ joyupi. Quetiupau majũ cũ jããõ joroque cũ ásupi tunu.

¹⁰Nipetiro ati mũmũrecóo macããjẽ, Dios cũ caátaje niãa. Nipetirije ati mũmũrecóo caãnie baiãnimasĩña Dios cũ caátirotimasĩrĩjẽ jũgori. Dios pũame cũ pũna caãna nipetiro cũtũ caroaro caãnorũ na caãnorẽ boyupi. Bairo Jesucristo popiye cũ catãmũorĩqũẽ jũgori ñe ũnie carũsaecũ cariape camasãrẽ canetõõmasĩ majũ cũ ásupi. ¹¹Jesús marĩrẽ canetõõrĩcũ, bairo marĩ cũ canetõõrĩcãrã cũã jĩcãrõ tũnia Dios pũnaa jeto marĩ ãniãa. Bairo Jesús Dios macũ pũame, “Yũ bairãrẽ bairo caãna niãama,” ĩ tũgoũnaboboetiyami.

¹²Bairo ĩ tũgoũnaboboetiri, atore bairo qũĩ quetibũjũyupi Jesús Diore:

“Mũ caátĩãnierẽ na yũ quetibũjũgũ yũ bairãrẽ bairo caãnarẽ.

Na cañubuenẽñarõpũ, ‘Catutuau, cañuũ niãami Dios,’

na ñi quetibũjũgũ.”

¹³Apero cũ caquetibũjũropũ bairo qũĩnupĩ Jesús Diore:

“Yũa, Dios mena yũ tũgoũnatutuaya.”

Tunu aperopũ qũĩnupĩ:

“Atoa yũ ãniãa mũ pũnaa, yũ mũ cajoricarã mena,”

qũĩnupĩ Jesús Diore.

¹⁴Jĩcãũ pũnaa, jĩcãũ rupau na caãnorẽ bairo Jesús cũã ati rupau caãcũ etayupi. Bairo cũ pũame marĩrẽ bairo ati rupau mena cacũgõũ riayupi, marĩrẽ cateeri majõcũ wãtĩ, yasiriquere caátimajõcũre cũ netõgũ. ¹⁵Marĩ camasã marĩ cayasipeere cauwirã marĩ ãniniñupã tocãnacã rũmũa. Bairo marĩ cabaimiatacũãrẽ, Jesús pũame marĩrẽ caroaro cũ caátibõjarique jũgori di rũmũ ũno marĩ uwinemoetigarã. ¹⁶Cariapea, Jesús pũame

ángelea majārē juátigu mee, marí Abraham pārāmerā roquere marí juátigu, ati yepapu buia etayupi. ¹⁷ Jesucristo puame marí cū yarā rupare bairo caācū añupí, marí sumo sacerdote caācūrē bairo tuagu. Dios cū cañajoro yua, Dios yayere caquetibujunetōñ cañuñ, bopacooro camasārē cañau tuayupi, marí rupare bairo caācū añirí. Bairo caācū añirí, cūā, camasā roro na caátie wapare netōñupí, roro popiye cū catāmhoríqūē jūgori. ¹⁸ Bairo Jesús roro átiectori, wātí cūārē roro cū caátirotiriquere yuesupi. Bairo cabairicu añirí āme cūārē Jesús juátimasijñañuñami wātí camasārē roro cū caátigari majārē.

3

Jesús es superior a Moisés

¹ Bairo cabairoi, mujāā yu yarārē bairo caāna, Dios yarā, cū ya poa macāāna mena macāāna, Dios cū cabesericarā cū yarā majū, atore bairo mujāārē ñiña: Jesucristo puame apóstol majū Dios cū caquetibujunrotijoricu ñiñami. Marí sumo sacerdote majū ñiñami. Cū jūgori caroaro cariape Dios mena marí tūgoñatutuamasíña. Bairi cū jetorea cariape tūgoñanucūña. ² Marí ñicū Moisés ānacū caroaro cariape átiyayupi Dios cūrē cū caátiroticūrīqūērē marí ñicūjāā Israel macāānarē. Moisés cū cabairicarorea bairo Jesús cūā caroaro cariape ásupi Dios cūrē cū caátiroticūrīqūērē, Jesús, Dios cū cabesericu majū cūā. ³ Cū puame jīcā wii caqūēnorí majōcure bairo caācū ñiñami. Moisés puame ti wiire bairo caācū ñiñami. Jīcā wii caqūēnorīcū ti wii netōñō caānimajūñ ñiñami. Bairo cabairoi, Jesús, Moisés netōñō caānimajūñ ñiñami. ⁴ Tocānacā wiipua, wiiri jīcāñ jūgori caqūēnoecorica wiiri ñiña. Bairo camasā, jīcā wāme na caqūēnomasímiatacūārē, nipetirije Dios cū caátimasirījē jeto ñiña. ⁵ Moisés puame caroaro cariape átiyayupi Dios cū caátiroticūrīqūērē. Cū puame Israel macāānarē Dios cū caquetibujunarijere na quetibujunetōñupí. Jīcā wiipua capaabojan ūcūrē bairo caācū añupí Moisés ānacū. ⁶ Jesús puame roque Dios macū majū añirí, ti wii upau cariape caācū ūcū ñiñami. Maríā, ti wii macāānarē bairo caāna marí añiña, cū mena useanirí marí catūgoñatutuacōā ninucūata.

Reposo del pueblo de Dios

⁷ Torecu, Espíritu Santo atore bairo ññupí Dios ya tutipare: “Āmerē Dios mujāārē cū caquetibujunarijere tūgorā, tiere cateerārē bairo baieticōāña. ⁸ Mujāā ñicūjāā ānana Diore cū baibotionucūwā. Desierto cayucumanopu āna Diore cū tūgogaetiri, butioro cū asiao joroque baiwā. Bairi mujāā puame narē bairo baieticōāña. Cayugaenarē bairo baieticōāña. ⁹ Topu mujāā ñicūjāā yu yayere tūgogaetiri, yu asiao joroque yu áma. Narē yu camasirījē mena cuarenta cūmarí majū yu caátijēño ññorījērē ññamirācūā, yu baibotiocōā ninucūwā. ¹⁰ Torecu, ti tuti macāānarē na yu asiajāñuwā. Atore bairo na ñiwū: ‘Ricaati tūgoñarīqūē jetore mujāā yeri pūna mena mujāā tūgoñamawijia ñesēānucūña, yu yaye quetire boetiri.’ ¹¹ Bairo asiari yua, atore bairo na ñiwū: ‘Caānorē bairo mujāārē ñiña: Yu mena caroaro cayerijōrōpu di rūmū ūno mujāā etaetigarā topure,’ na ñiwū,” ññupí Dios. ¹² Bairi yu yarā, tocānacāñpua maijūgoya mujāā yeri ape wāme roro mujāā catūgoñarījērē. Roro mujāā yeripua mujāā catūgoñaata, Dios caānicōāninucūñrē cū jānaweyorārē bairo mujāā baigarā. ¹³ Bairo puame roque boya mujāārē: Tocānacā rūmua jīcārō tūgoñatutuo joroque āmeo ása Dios mena. Bairo áticōā ninucūña mai mujāā cacatiri rūmū cārō, ni ūcū mujāā mena macāācū jīcāñ wātīrē busujāecoremi írā. Bairi wātīrē mujāā cabusujāecoata, Diore cayugaenarē bairo mujāā tuagarā tunu. ¹⁴ Jesucristo mena mujāā catūgoñatutua jūgoricapapua tūgoñatutuacōā ninucūña ati unurecōore mujāā caāni rūmū cārō. Bairo mujāā caátīāmata, Jesucristo mena mujāā ānicōā ninucūgarā. ¹⁵ Bairi atore bairo ñña Dios cū caquetibujunricaropu:

“Amerē Dios mujããrē cū caquetibujarijere tūgorã, tiere cateerãrē bairo baieticõãña. Mujãã ñicũjãã Diore cabaibotionucũñarĩcãrã ãnanarē bairo baieticõãña,” ñña ti tutipũ.

¹⁶ ¿Noa ñna na ãñuparĩ Dios busũriquere tūgori bero, tunu tiere catũgogaetana? Naa ãñupã marĩ ñicũ ãnacũ Moisés, Egipto yepapũ caãnarē cū cajewiyoricarã. ¹⁷ ¿Noa menarē Dios cuarenta cūmarĩ majũ cū asia ãñuparĩ? Naa ãñupã na carorije wapa jūgori desierto cayucũmanopũ cayasiricarã. ¹⁸ Tunu, ¿noa ñnarē atore bairo qũĩñuparĩ Dios: “Caãnorē bairo mujããrē ñña: Yũ mena caroaro cayerijõrõpũ di rũmũ ñno mujãã etaetigarã topũre,” na qũĩñuparĩ? Naa ãñupã Diore cabotioricarã. ¹⁹ Merē marĩ masĩña na cabairiquere. Diore na cabaibotiorique jūgori cū mena caroaro caãnopũ etamasĩesupã.

4

¹ Mai, Dios cū yapau yerijõrõ caãnopũre marĩ cajããmasĩpeere cū caĩcũrĩqũē caãno ñnoa maijũgoya mujãã yerĩ ape wãme roro mujãã catũgoñarĩjērē. Bairua, ni jĩcãũ ñcũ mujãã mena macããcũ jããetibujioũmi, tiere cū camaijũgoeticõãta. ² Marĩ ñicũjãã ãnanarē Dios cū caquetibujariquerea bairo marĩ cũã marĩ tūgowũ cū yaye queti marĩrē cū canetõõgariquere. Na pũame tie quetire catũgoricarã na caãnimiatacũãrē, tie narē wapa mañupã, na majũ jĩcãrõ tũni Dios yaye quetire na catũgousaetaje jūgori. Dios mena tũgoñatutuagaesupa. ³ Marĩ pũame roque Dios yaye quetibujariquere cariape catũgoricarã ãnirĩ marĩ jããetagarã Dios yapau cayerijõrĩpaũpũ. Bairua, marĩ ñicũjããrē na asiari, atore bairo na ññupĩ Dios:

“Caãnorē bairo mujããrē ñña: Yũ mena caroaro cayerijõrõpũ di rũmũ ñno mujãã etaetigarã topũre,” na ññupĩ.

Cabaimiatacũãrē, Dios pũame ati mũmrecóore cū caqũẽñoĩcãrõ beropũa merē na cayerijãpapaũre qũẽnoyaparo peticõãmiñupĩ. ⁴ Jĩcãpau Dios ya tutipũ atore bairo ñ quetibujũya ati mũmrecóore cū caátiyaparorica rũmũ bero macãã rũmũrē:

“Dios yerijãñupĩ cū paariquere yaparori bero pũgaa pẽnirõ cãnacã rũmũ caãto majũ.”

⁵ Tunu aperopũ cũãrē marĩ ñicũjããrē na ññupã Dios ya tutipũ:

“Di rũmũ ñno mujãã etaetigarã yũ yapau caroaro yerijõrõ caãnopũre,” na ññupĩ Dios.

⁶ Dios yaye quetire catũgojũgomirĩcãrã Dios yapau caroaro cayerijõrõpũre jããētĩgarãma, Diore na cabaibotiorique jūgori. Na bero Dios yaye quetire catũgoricarã pũame roque jããrã baiyama. ⁷ Bairi Dios pũame ape yũtea cawãma yũtea cũnemoñupĩ tunu camasã na canetõmasĩpa yũtea ñnorē. Marĩ ñicũjãã ãnana Diore cabaibotioyoricarã beropũ David ape tuti bero macããcũpũ tunu atore bairo ñ woaquetibujũyayupi Dios ya tutipũ mujãã yũ caĩquetibujũatajere:

“Amerē Dios mujããrē cū caquetibujarijere tūgorã, tiere cateerãrē bairo baieticõãña,” ññupĩ David.

⁸ Josué, Moisés berore marĩ ñicũjãã israelita majãrē cajũgoricũ pũame jĩcãpaua caroapau cayerijõrõpũ na cajũgoátacũ cū caãmata, ape rũmũ camasã na canetõmasĩpa rũmũ ñnorē quetibujũ cũnemoētĩbujioricũmi Dios. ⁹ Bairi mai, Dios yapau caroaro cayerijõrĩpau cū ya poa macããna na caãniparo nicõãña. ¹⁰ Dios cū paariquere átiyaparori bero, cū cayerijãrĩcãrõrēã bairo ni jĩcãũ ñcũ Dios yapau caroaro cayerijõrĩpau caetaũ pũame cū paariquere jãnarĩ cū cũã yerijãgũmi. ¹¹ Torena, marĩ cũã tutuaro mena marĩ tũgoñatutuanemorotiya, topũre etagarã, “Marĩ ñicũjãã catũgousaetana na cabaiyaricarore bairo marĩ baire,” ñrã.

¹² Dios busũrique pũame marĩrē cacatirã marĩ ãnio joroque marĩ átiya. Ñosēricapãĩ pũga nũgõã caoripãĩ marĩ yeripũ caetarore bairo ñña Dios busũrique. Tipãĩ netõrõ etamasĩña Dios busũrique marĩ yeripũ, marĩ catũgoñarĩjē nipetiro macããjēpũ. Bairi tiere tūgorã yua, marĩ pupeapũ marĩ catũgoñarĩjērē, “Caroa ñña,” o “Carorije ñña tie,” marĩ ñ tũgoña besemasĩña. ¹³ Marĩã, Dios cū caátana marĩ ãniña. Bairi ni jĩcãũ ñcũ marĩ mena macããcũ yasioropũ cū caátiere átimasĩētĩñami Dios cū caĩñajoro. Nipetirije marĩ caátiere masĩpeti majũcõãñami Dios, marĩrē caĩñabesepau ãnirĩ.

Jesús es el gran sumo sacerdote

¹⁴ Jesús, Dios macũ p̄ame marĩ sumo sacerdote majürẽ bairo caãcũ etayupi ̄m̄urecõop̄are. Bairi marĩ p̄ame Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuacõã ninucũrĩjẽrẽ áticõã ninucũrotiya. ¹⁵ Jesús, marĩ sumo sacerdote p̄ame marĩ cayeri wẽpũëtĩerẽ masicõãñami. Bairi marĩrẽ bopacooro majũ marĩ ññanemomasĩñami, merẽ cũ cũã bopacooro bairique ùnierẽ marĩrẽã bairo catãmũoñarĩcũ ãnirĩ. Bairo cabairicũ nimicũã, cũ p̄ame jĩcã ni ùno roro ápeyupi. Jĩcã ni ùno wãtĩ cũ caĩrĩjẽrẽ yuesupi. ¹⁶ Bairi uwiricarõ mano Diore cũ marĩ jẽnigarã nocãrõ marĩrẽ camaimajũũrẽ. Marĩ roro marĩ cabairijere cũ cabopaca ññaparore bairo ñrã, tũgoñatutuarique mena cũ marĩ jẽnigarã. Bairo marĩ caãpata, marĩrẽ juáatinemogũmi popiye marĩ cabairi rũm̄rẽ, nocãrõ cañũmajũ ãnirĩ.

5

¹ Tocãnacãũp̄na sumo sacerdote majã marĩ mena macããna camasã na cabesericarã niñama, marĩrẽ Diop̄are cajẽnibojaparã na ãmarõ ñrã. Bairi na p̄ame waibũtoa riire joemũgõjobjoanucũñama, camasã na carorije wapare Dios cũ netõõáto ñrã. ² Bairi tunu sacerdote majõcũ marĩrẽ bairo camasocũ ãnirĩ Dios cũ carotirije nipetirijere átipeyomasĩtĩñami. Bairo cabai ãnirĩ Dios yayere camasĩpeyoenarẽ, rorije caátimawijiarã cũãrẽ bopacooro majũ na ññamaimasĩñami. ³ Torecũ, cũ cũã rorije cũ caátie cacũgon ãnirĩ cũ yaye wapa, camasã yaye wapa cũãrẽ waibũtoa rii mena joemũgõjo masĩñami Diop̄are.

⁴ Jĩcãã cũ majũ cũ caboro jũgori sacerdote majõcũ jããmasĩtĩñami. Dios, Aarón ãnacũrẽ cũ cabesecũñarĩcãrõrẽã bairo sacerdote majõcũ cũã Dios cũ caĩñabesericũ ùcũ niñami. ⁵ Jesús cũã cũ majũã sumo sacerdote majõcũre bairo jããesupĩ. Dios p̄ame roque cũ jõñupĩ. Atore bairo qũĩñupĩ cũ macũrẽ:

“Mũ, yũ macũ majũ mũ ãniña.

Ati rũm̄i yũ macũ mũ ãnijũgogũ.”

⁶ Dios ya tuti apero cũ caquetibũjũropũ atore bairo qũĩñupĩ cũ macũrẽ:

“Sacerdote majũ, Melquisedec ùcũ mũ yũ cũña.

Mũ p̄ame tocãnacã rũm̄na camasãrẽ cajẽnibojanũ mũ ãnicõã ninucũgũ,” qũĩñupĩ Dios cũ macũrẽ.

⁷ Mai, Jesucristo ati yepapũ ãcũ, popiye baigũ jũgoye otiri, tutuaro mena Diore qũĩ jẽniñupĩ. Dios jeto cũ netõõmasĩñupĩ roro cũ cabaipee ùnierẽ. Cũ p̄ame tũgoyupi Jesús cũrẽ cũ cajẽnirĩjẽrẽ, Jesús caroaro catũgõusau cũ caãno jũgori. Cũ juáatinemoñupĩ. ⁸ Bairi Cristo, Dios macũ nimicũã, roro popiye tãmũoñupĩ. Bairo roro cũ catãmũorĩqũẽ jũgori caroaro tũgonemo masĩñupĩ Jesús, Dios cũ pacũ cũ caátirotirijere. ⁹ Bairo popiye cũ cabairique jũgori caroã majũ ñe ùnie camácũ baietari bero, nipetiro cũrẽ catũgõusari majãrẽ yerijõrõ ãnicõã ninucũrĩcãp̄ap̄ũ caetaparã na ãnio joroque na ásupi Jesús.

¹⁰ Torecũ, Melquisedec sumo sacerdote majõcũ Dios cũ cacũrĩcũ ùcũrẽã bairo cũ cũñupĩ Dios, Jesús cũãrẽ.

Peligro de renunciar a la fe

¹¹ Ati wãme quetibũjũriquere capee wãme mũjãã yũ quetibũjũnemogamiña. Baimicũã, mũjãã p̄ame tãmurĩ mũjãã catũgojẽñomasĩtõ jũgori, tiere yũ quetibũjũnemoẽtĩña. ¹² Tirũm̄p̄ũ merẽ mũjãã tũgojũgowũ Jesucristo yaye quetire. Bairo tirũm̄p̄ũ catũgojũgoricarã ãnirĩ tie quetire cajũgobueri majã mũjãã ãnibujiorã. Bairo caãniparã nimirãcũã, mũjãã p̄ame cariape mũjãã tũgojẽñomasĩtõĩña mai. Dios yaye queti camasiriyoetie ùnieacã cũãrẽ caroaro majũ tunu mũjããrẽ quetibũjũricarore mũjãã bonucũña. Ugarique majürẽ caũgaena cawĩmarã caũpũrããcã ùnarẽ bairo mũjãã ãniña mai. Dios mena mũjãã tũgoñatutua nemomasĩtõĩña. ¹³ Cawĩmarã caũpũrããcã p̄ame, “Atie caroa niña,” o “Atie carorije niña,” na caĩmasĩtõrõã bairo mũjãã cũã caroa macããjẽrẽ mũjãã tũgoña besemasĩtõĩña mai. ¹⁴ Ugariquere caũgarãp̄ũ niñama cabũtoa. Na p̄ame caroaro tũgomasĩjãñũñama caroa wãme ùnierẽ. Bairi, “Atie caroa niña,” o “Atie carorije niña,” ñ tũgoña besemasĩñama.

6

¹ Bairo cabairoi, cabũtoare bairo nemorõ Dios mena tũgoñatutuagarã, Jesucristo yaye queti camasiriyorijere marĩ buenemogarã. Marĩ cabuejũgorique cañurĩjẽ to cañnimitacũãrẽ, nemojãñurõ camasiriyorije to cañnimitacũãrẽ, buenemorotiya. Marĩ cabuejũgorique bairo ãmũ: Roro marĩ caátiere yapapuari marĩ cayeri wasoariquere marĩ buewũ. Roro marĩ caátiere marĩ cacũtĩcõãta, caũpetietopũ cayasiránárẽ bairo marĩ cabaibujioriquere marĩ buewũ. Apeyera Dios mena tũgoñatutuarique cũãrẽ marĩ buejũgowũ. ² Apeyera bautizarique macããjẽ cũãrẽ marĩ buewũ. Tunu Diore catũgousari majãrẽ na rũpoa buire na wãmo mena ñigãpeori Diopũre jẽnibojarique cũãrẽ marĩ buewũ. Cariacoatana nimirãcũã tunu na cacaticoatie cũãrẽ marĩ buewũ. Apeyera tunu Dios camasãrẽ cũ caĩñabeseri rũmũ caetaro narẽ cũ caĩñabesero bero na cabaicõãninucũpee cũãrẽ marĩ buewũ. ³ Tie nipetirije marĩ cabuejũgorique cañnimajũrẽ to cañnimitacũãrẽ, nemojãñurõ camasiriyorije roquere buenemorotiya. Bairoa marĩ átigarã, Dios cũ cabooata.

⁴⁻⁶ Jĩcãũ ùcũ camasocu Dios yaye quetire cariape tũgoyupũ. Dios cũrẽ cũ camairĩjẽrẽ tũgomasĩrĩ ùseanirĩqũẽ mena ãñupũ. Espĩritu Santo cũ camasĩõnemorĩjẽ cũãrẽ masĩñupũ. Bairi Dios yaye caroa queti cũãrẽ ùseanirĩqũẽ mena tũgoyupũ. Dios cũ carotimasĩrĩpau macããjẽ cũ camasĩrĩjẽ mena cũ caátijẽñorĩqũẽ cũãrẽ ññañupũ. Cũ ùcũ cañnacũ pũame tiere catũgoricũ nimicũã, Dios yaye caroa quetire cũ cajãnamajũcõãta, pũgani cãrõ tunu cũ yerire Dios mena tũgoñawasoanemo masĩã maa. Cũ ùna pũame Jesucristo Dios macũrẽ caboena ãnirĩ yucpãĩpũ capapuatricarãrẽ bairo ána átiyama, pũgani cãrõ tunu nipetiro camasã na caĩñajoro. Jesure roro cũ boyetieperãrẽ bairo átiyama.

⁷ Bairo cabairã pũame oco caocarije yepapũ cañarõ ti yepa pũame caũpũjõ yasiorore bairo caãna niñama. Ti yepa uparã ti yepare na caotero bero caroare carĩca joata, “Caroa yepa Dios cũ cũrĩcã yepa niña,” ñ masĩñama ti yepa uparã. ⁸ Carorije pota yucũ ùnie jeto carĩca joata roque, ti yepa dope bairo átimasĩã maa. “Dios cũ carocarica yepare bairo tuagarõ,” ñgarãma yua ti yepa uparã. Bairo ñ yaparori bero, ti yepare joerocacõãgarãma.

La esperanza que nos mantiene firmes

⁹ Bairo tutuaro mena mũjããrẽ quetibũjũmirãcũã, yũ yarã, jãã masĩjãñuã merẽ Dios cũ canetõrĩcãrõpũ caánã mũjãã cañnierẽ. ¹⁰ Bairi Dios cañuũ majũ niñami. Masiritietiyami Dios mũjãã cũrẽ caroaro mũjãã camairĩjẽrẽ. Cũrẽ mũjãã camairĩjẽ jũgori marĩ yarã Dios mena catũgoñatutuarãrẽ na mũjãã juátinewowũ. Mai, bairoa mũjãã átĩcõã ninucũña ãme cũãrẽ. ¹¹ Torena, mũjããrẽ atore bairo jãã ñnemoña: Tocãnacãũpũa mũjãã mena macããnarẽ bairo jeto na juátinemoña ùseanirĩqũẽ mena. Bairo átinucũña, Dios caroaro cũ caátibojapee nipetirijere mũjãã cacũgopetimasĩparore bairo ñrã. ¹² Mũjãã, aperã cateeyepairã na caátĩãnajẽ cutiere bairo mũjãã caátĩãno jãã boetiya. Dios mena na catũgoñatutuarije jũgori popiye baimirãcũã, Dios cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo cũ canetõrĩcãrã na cabairore bairo mũjãã caãno jãã boya.

¹³⁻¹⁴ Dios, marĩ ñicũ Abraham ãnacũrẽ caroaro cũ caátĩ rũmũrẽ cariape cũ majũ ya wãme mena qũĩñupĩ, apei cũ netõrõ caĩñabesei cũ camano jũgori. Bairo qũĩñupĩ: “Caroa majũrẽ mũ yũ jogũ. Mũ pãrãmerã capããrã majũ na buo joroque yũ átigũ.” ¹⁵ Bairo cũ caĩrõ bero, Abraham pũame cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo caetapa rũmũrẽ caroaro mena coteyupi. Cabero Dios cũ caĩcũjũgoyetiricarorea bairo cũ baiyupa.

¹⁶ Camasã pũame, “Cariape majũ jãã ñña,” na caĩata, na bui macããcũ ya wãme mena ñ busũnucũñama. Bairo cũ wãme mena na caĩbusuata, “Marĩ caĩrĩcãrõrẽã bairo marĩ caápericõãta, cũã, marĩrẽ popiye marĩ baio joroque cũ áparo,” caĩrãrẽ bairo ñnucũñama. Bairo na caĩrõ bero caãnoi, dope bairo ape wãme ñ busũnetõ masĩã maa yua. ¹⁷ Torecũ, Dios pũame wasoaricarõ mano cariapea caroaro cũ caátibojapeere cũrẽ catũgousarã na camasĩrõrẽ boyupi. Pũgani cãrõ tũgoñanemorĩcãrõ mano tiere na camasĩrõ boyupi. Bairi cũ caĩcũrĩqũẽrẽ bairo caroaro cũ caátipeere cacũgoparãrẽ cũ ya wãme majũ mena na ñ quetibũjũyupi. ¹⁸ Bairo marĩrẽ, “Caroaro mũjããrẽ yũ

átigu,” bairi tunu cū wāme majū mena ĩrĭ, cū caĭquetibujurique jūgori marĭ p̄ame caānorē bairo cariape marĭ tūgoñatutuagarā. Dios caĭtopai mee niñami. Cū caĭrĭqūē dope bairo wasoamasĭa maniña. Bairi, “Marĭrē netōōgumi Dios cū caĭrĭcārōrē bairo,” marĭ ĩ tūgoñatutuamasĭa. ¹⁹⁻²⁰ “Cūmua capairicare āpōāpāi canucĭrĭpāi mena jūgori, ti cūmua aperop̄a w̄amasĭētĭña,” marĭ ĩ masĭña p̄gani cārō tūgoñarĭcārō mano. Torea bairo Jesús mena marĭ catūgoñatutuarique mena jūgori, “Cū mena useanĭrĭ marĭ ānicōā ninucūgarā tocānacā r̄m̄ua cū caĭrĭcārōrēā bairo,” marĭ ĩ masĭña merē p̄gani cārō tūgoñarĭcārō mano. Apeyera tunu sumo sacerdote majōc̄u templo wiip̄a Dios mena busuácú, jutii asero yoo ěñotarica aserore netōrĭ, Dios cū caānip̄ap̄a etanucūñup̄ū. Torea bairo Jesús marĭ catūgoñatutanemojūgoric̄u cūā cū cariarique jūgori m̄m̄recóo Dios cū caānip̄ap̄a etayupi. Marĭ jūgoye ājūgoyupi m̄m̄recóore, marĭ cū yarā cūā cū t̄p̄a marĭ caāmasĭparore bairo ĩ. Bairo cū caāto jūgori, cū cūñupĭ Dios marĭ sumo sacerdote majōc̄ure bairo caānicōāninucūp̄au majū. Tir̄m̄p̄a macāācū Melquisedec cawāmec̄u ānacūrē bairo cū cūñupĭ.

7

Jesús, sacerdote de la misma clase que Melquisedec

¹ Melquisedec cawāmec̄u p̄ame Salem cawāmec̄uti macā quetiup̄a rey āñup̄ū. Dios, nocārō catutuam̄ jōbui m̄m̄recóo macāācū yañ sacerdote majū āñup̄ū. Bairi marĭ ĩcū Abraham ānacū, reyes quetiup̄arārē cū capajĭānetōñcārō bero, cū ya mac̄p̄a cū catunuátó, Melquisedec p̄ame cū bocāetayup̄a. Bairo cū bocāetari yua, “Caroare cū joáto m̄rē Dios,” qū ĩ jēnibojayup̄a Abrahārē. ² Bairo cū caĭjēniboja yaparoro bero, Abraham p̄ame cū wapana ānana na cacūgomirĭqūērē pajĭārĭ bero cū cajerique p̄ga wāmo petiro cānacā sero caānierē jĭcā sero cārō cū joyup̄a Melquisedere. Mai, Melquisedec wāme p̄ame bairo ĩgaro ĩña: “Quetiup̄a rey cariape caác̄u,” ĩgaro ĩña. Cū ya macā Salem cūā bairo ĩgaro ĩña: “Caroa yeri p̄nac̄taje caāni macā,” ĩgaro ĩña. Bairi ti macā quetiup̄a p̄ame cūā, “Quetiup̄a caroa yeri p̄nac̄taje caác̄u niñami,” ĩgaro ĩña. ³ Masĭa maniña Melquisedec pac̄ua ānana. Cū ĩcūjāā ānana cūārē masĭa maniña. Apeyera cū cabuiarique, bairi cū cabaiyasirique ũnierē na caquetibujuro cūārē tūgoa maniña. Dios macū Jesús cū cabairica wāmerēā bairo Melquisedec cūā sacerdote majōc̄u nicōā ninucūgumi tocānacā r̄m̄ua.

⁴ Bairi āmerē caānimajū Melquisedec cū caānierē tūgoñaña. Marĭ ĩcū caānijūgoric̄u Abraham p̄ame cū wapana. Na pajĭārĭ bero, na cacūgomirĭqūē cū cajerique p̄ga wāmo petiro cānacā sero caānierē jĭcā sero cārō cū joyup̄a Melquisedere. ⁵ Moisés ānacū cū caquetibujuc̄rĭqūē jūgori sacerdote majā Levĭ ya poa macāāna p̄ame p̄ga wāmo petiro cānacā sero caānierē jĭcā sero cārō jemasĭnucūñama camasā na ya macā macāāna na cawapatarijere. Na yarā majū Abraham p̄āmerā jĭcā majā na cūā na caānimiatacūārē, na jemasĭñama na cawapatarije p̄ga wāmo petiro cānacā sero caānierē jĭcā sero cārō majūrē. ⁶ Melquisedec p̄ame Levĭ ya poa macāācū āmerĭmicūā, Abraham cū cacūgorije p̄ga wāmo petiro cānacā sero caānierē jĭcā sero cārō jeyupi. “Caroa wāmerē m̄ ya joḡu,” Dios cū caĭcūrĭcū yaye p̄ga wāmo petiro cānacā sero caānierē jĭcā sero cārōrē jeeri bero, “Caroare m̄ cū joáto Dios,” qū cūñupĭ Melquisedec Abrahārē. ⁷ Nipetiro camasā atore bairo ĩ masĭñama: “‘Caroare cū joáto m̄rē Dios,’ caĭ p̄ame, cū caĭ netōjāñurō caānimajū niñami.” ⁸ Levĭ p̄āmerā āme macāāna sacerdotēa caāna p̄ga wāmo petiro cānacā sero caānierē jĭcā sero cārōrē cajenucūrā p̄ame camasā cayasĭparā majū ninucūñama. “Melquisedec p̄ame roque caānicōāninucūūrē bairo caācū niñami,” ĩ quetibuj̄ya Dios ya tutip̄a. ⁹⁻¹⁰ Ti r̄m̄u Melquisedec Abrahārē cū cabocāetari r̄m̄rē, Abraham p̄ame cū rup̄ap̄a cūgoyupi cū p̄āmerā caānip̄arā nipetirore. Levĭ ya poa macāāna cūārē cūgoyupi, na cabuiaetimiatacūārē mai. Bairi bairo marĭ ĩ masĭña: Abraham cū yaye p̄ga wāmo petiro cānacā sero caānierē jĭcā sero cārō Melquisedere cū cajori r̄m̄u caāno, Levĭ ya poa macāāna cūā cū jorārē bairo ásupa, Abraham cū cajoro jūgori.

¹¹ Sacerdote majã levita ya poa macããna Aarón pãrãmerã caãnana jũgori marĩ ñicũjãã Israel yepa macããna pũame ñejũgoyupa Dios yaye cũ caãtiroticũrĩqũẽrẽ. Bairi sacerdote majã caãnana Dios cũ caroticũrĩqũẽrẽ cabori majãrẽ ñe ùnie caroa carũsaenarẽ bairo caãna na tuao joroque caãna na caãmata, Aarón ùcũ mee, ape majõcũ Melquisedec ùcũ sacerdote cũ cajããrõ bonemoetibujioricarõ. ¹² Apei sacerdote majõcũ cũ cajããwa-soarorea bairo cabũcũ rotirique Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ cũãrẽ cawãma wãme pũame wasoanemorotiya. ¹³⁻¹⁴ Profeta majã na caĩwoatujũgoyetiricũ marĩ Quetiupau Jesús pũame sacerdote majã ya poa macããcũ mee ãñupĩ. Aarón ya poa macããcũ mee, Judã ya poa macããcũ roque ãñupĩ. Tiere nipetiro camasã masĩnama. Ni jĩcãũ ùcũ sacerdote majõcũ Aarõrẽ bairo caãcũ Judã ya poare mañupĩ. Moisés ãnacũ sacerdote majã Aarõrẽ bairo caãna na caãni wãmerẽ quetibũjũ, “Judã ya poa macããna sacerdote majã caãniparã nigarãma,” ï quetibũjuesupi.

¹⁵ Jesús, apei sacerdote Melquisedere bairo caãcũ cũ cajããrĩqũẽ jũgori, “Cabũcũ rotiriquere cawãma wãme mena wasoa yaparoya,” nemojãñurõ caãnorẽ bairo marĩ ï masĩña. ¹⁶ Cabũcũ roticũrĩqũẽ, “Ti poa macããna sacerdote majã jããmasĩnama,” caĩquetibũjũro jũgori mee sacerdote jããñupĩ Jesús. Caãnicõãcũ cũ caãnie jũgori pũame roque jããñupĩ. ¹⁷ Atore bairo qũĩñupĩ Dios cũã Jesús cũ caãnicõãnierẽ:

“Sacerdote majũ Melquisedec ùcũ mũ yũ cũña.

Mũ pũame tocãnacã rũmũa camasãrẽ cajẽnibojau mũ ãnicõã ninucũgũ,” qũĩñupĩ Dios cũ macũrẽ.

¹⁸ Cabũcũ roticũrĩqũẽrẽ camasocũ ni jĩcãũ ùcũ cũ caãtie jũgori netõmasĩtĩñami. Bairi tie cabũcũ roticũrĩqũẽ pũame marĩ jãnaecoia yua. ¹⁹ Tie Moisés cũ caroticũjũgorique pũame dope bairo átimasĩẽsupa camasã Dios tũpũ caágarãrẽ. ãmerẽ yua, tie caãnato ùnorẽã, marĩ bócaya cawãma wãme Dios cũ cacũrĩqũẽrẽ. Jesucristore marĩ catũgoñatu-tuarije jũgori caroaro cariape Diore marĩ bocaetamasĩña marĩ yeripũ yua.

²⁰ Tore bairo marĩ camasĩrõ boyupi Dios. Bairi cũ ya wãme majũ mena ïrĩ, tiere marĩ masĩõñupĩ. Aperã sacerdote majã pũamerẽ ni ùcũ wãme mena ïrĩ na jõẽsupa.

²¹ Cabaimiatacũãrẽ, marĩ Quetiupau pũamerẽ Dios cũ ya wãme mena ïrĩ, sacerdotere bairo cũ jõñupĩ. Dios ya tutipũ cũã atore bairo ï quetibũjũya Jesure:

“Caãnorẽ bairo cariape ññami marĩ Quetiupau Dios cũ macũrẽ, ape wãme tũ-goñanemorícãrõ mano:

‘Sacerdote majũ caãnicõãninucũpau mũ yũ cũña,’ qũĩñami Dios cũ macũrẽ,” ï quetibũjũya Dios ya tutipũ.

²² Bairo Dios cũ caĩrĩcãrõrẽ bairo Jesús pũame sacerdote cũ caãnicõãnipee jũgori cawãma wãme camasãrẽ Dios cũ caãtiroticũrĩjẽ to tuao joroque ásupi Jesús, cabũcũ wãmerẽ jãnarĩ yua. Bairo átiri, cañunetõrĩjẽ pũame cabũcũ wãme Moisés cũ cacũjũgoriquere wasoacũñupĩ.

²³ Aperã sacerdote majã Leví ya poa macããna pũame jĩcãũ na mena macããcũ sacerdote cũ cabaiyasiro bero, apei tunu wasoetanucũñupã. Bairi capããrã ãñuparã sacerdote majã Leví ya poa macããna. ²⁴ Jesús pũame roque tocãnacã rũmũa caãnicõãninucũpau niñami. Bairi ni jĩcãũ ùcũ cũrẽ cawasoapau sacerdote majã ùcũ ãnicoteetiyami. ²⁵ Caroaro cariape Jesús jũgori Diore na yeripũ cabocaetagarãrẽ Jesús pũame na netõõmasĩñami tocãnacã rũmũa. Caãnicõãninucũpau caãcũ ãnirĩ, cũ yarãrẽ Diopũre na jẽnibojamasĩnucũñami.

²⁶ Tore bairo cabairoi yua, Jesús niñami marĩ sacerdote, marĩrẽ cacoteãninucũñ majũ. Cũã, cañuũ ñe ùnie carorije wapa cacũgoecũ niñami. Bairi camasã roro na caãtore bairo caápei niñami. Dios pũame carorije caãna na camanopũ cũ cũñupĩ cũtũ ãmũrecóo bui macã tutipũ. ²⁷ Cũã, aperã sumo sacerdote majãrẽ bairo mee niñami. Na pũame waibũtoare pajãrĩ bero cajũgoye mai, na carorije wapare regarã, waibũtoa rii mena joemũgõjonucũñama Diopũre. Bairo átiri beropũ yua, aperã camasãrẽ tore bairo na átibojanucũñama. Tore bairo átinucũñama tocãnacã rũmũa sumo sacerdote majã. Jesús pũame roque yucũpãĩpũ cũ cariarique jũgori jĩcãnia roro popiye bairi riayupi, marĩ carorije wapare netõpeyo yaparoetagu. Pũgani cãrõ marĩ cũ cariabojapee mañupã.

²⁸ Moisés cū caroticūrīqūē p̄ame sacerdote majā quetiuparā na ānio joroque ásupa, camasā ānirī carorije cawapa cūgorā na caānimiatacūārē. Bairo na cabaimiatacūārē, Dios p̄ame cū wāme majū mena ĩrī, cū macūrē sumo sacerdote majōcure cū cūñupī, Moisés cū caátiroticūrīqūē bero. Cū macūrē Dios p̄ame tocānacā r̄m̄na cañu caānicōānincuṗaure bairo cū cūñupī.

8

Jesús, mediador de un nuevo pacto

¹ Tocānacā wāme m̄jāārē jāā caquetibujuriye caānimajūrījē p̄ame atore bairo niña: Jesús marī sumo sacerdote ̄m̄recóop̄a Dios cū caruiro cariape n̄gōāp̄a ruiyami, carotimasīruiricarop̄a. ² Jesús p̄ame camasā na caqūēnorīcā wii templo wii meerē, sumo sacerdote majōcure bairo átiāniñami ̄m̄recóop̄aure. Dios marī Quetiupau majū cū caqūēnorīcā wii p̄amerē tore bairo Diop̄aure marī jēniboja āniñami.

³ Ati yepar̄a caāna tocānacāp̄a sacerdote majā waibutoa riire camasārē ca-joem̄gōjobojarā na caīcūrīcārā ninucūñama. Bairo Jesús cūā torea bairo caācū ānirī cū majū rupau cū cariarique mena jūgori Diop̄aure camasā yayerē jonetōūrē bairo caātiācū niñami. ⁴ Jesucristo p̄ame ati yepar̄a cū catuaata, jīcāni ūno sacerdotere bairo āmerībujoricūmi. Merē ati yepar̄aure niñama sacerdote majā Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē bairo Diop̄aure camasā na cajorijere cajonetōbojari majā. ⁵ Moisés ānacūrē santuariore cū caqūēnorotiparo jūgoye atore bairo qūñupī Dios: “Tūgoya mai: Ūtāp̄a m̄ caāno m̄ ȳ cañnorīcārōrēā bairo m̄ qūēnoḡa santuariore,” qūñupī Dios Moiserē. Bairo Dios Moiserē cū caīrīqūērē tūgori, atore bairo marī ĩ masīña: “Sacerdote majā na caātiāninucūrījē p̄ame ̄m̄recóop̄a macāājē Dios yayerē na caátiqueyocōñarījērē bairo niña,” marī ĩ masīña. ⁶ Na paarique ñumirōcūā, jōbui marī sumo sacerdote Jesús marīrē cū caátibojariye p̄ame ñunetōña. Cawāma wāme Jesús camasārē cū caīrīcārōrē bairo Dios mena jīcā yeri p̄nacūnarē bairo na ānio joroque ásupi Jesús.

⁷ Moisés cū caroticūrīqūē caroa wāme caānijūgorica wāme caroaro cariape caāmata, apeye cawāma wāmerē marī bonemoetibujiorā tunu. ⁸ Torec̄a, Dios p̄ame ti ȳtea macāāna camasā na caātiānierē ĩnarī, “Caroaro jīcārō tūni átiāmerīñama,” ĩñupī. Atore bairo ĩ quetibuj̄ya cū ya tuti cūā:

“Bairo ĩñami marī Quetiupau: ‘Ape ȳtea caāno etagaro Israel, bairi Judá ya poa macāāna nipetiro judío majārē cawāma wāme na ȳ caátibojapee.

⁹ Atie p̄ame m̄jāā ñicūjāā Egipto yepar̄a caānarē na ȳ cajewiyori r̄m̄na caāno na ȳ caquetibuj̄cūjūgoriquere bairo mee nigaro.

Bairo na ȳ caquetibuj̄cūrīqūērē na cabaiBOTIORIQUE jūgori na ȳ aweyocoár̄p̄,’ ĩñami marī Quetiupau.

¹⁰ ‘Ti ȳtea caāno Israel macāānarē cawāma wāme na ȳ caátibojapee atore bairo nigaro: Na yeri na catūgoñarījēp̄a ȳ caroticūpeere na tūgoñao joroque na ȳ átigu.

Bairo ȳ caāto, ȳ caroticūrījērē borā, tiere caroaro cariape átigarāma. Torec̄a ȳna, na pas̄a ȳ ānigu. Na p̄ame ȳ ya poa macāāna nigarāma.

¹¹ Bairo ȳ caāto jūgori, “Marī Quetiupau yayerē m̄ ȳ quetibuj̄pa,” āmeo ĩētigarāma, merē ȳre camasīrā jeto caāna ānirī.

Cawīmarā, cabutoa nipetiro ȳre camasīrā jeto nigarāma ti ȳtea caānorē.

¹² Na, roro na caátajere ȳ masiriyoḡa.

P̄gani tunu tiere ȳ tūgoñanemoetigu,’ ĩñami marī Quetiupau,” ĩ quetibuj̄ya cū ya tutip̄a.

¹³ Cawāma wāme marīrē cū caátibojapeere cū caāta, tir̄m̄p̄a marī ñicūjāārē cū caquetibuj̄cūjūgoriquere, “Jānarīqūērē bairo nicōāña,” ĩgu ĩcūmi. Bairo dise ūnie marīrē dope bairo caátimasīētīē p̄ame jicoquei petigaro baiya.

9

El santuario terrenal y el santuario celestial

¹ Bairi tunu marí ñicũ ānacũ Moisere Dios cũ caquetibujuroticũrĩqũẽ jũgori masĩñupã camasã pũame ñubuerã na caátinucũbugopeere, ati yepa macããtõ santuario macããjẽrẽ. ² Dios ya wii waibũtoa aseri mena na caqũẽnojũgorica wii pũame atore bairo caāni wii añuparõ: Pũga arua cacũgori wii majũ añuparõ. Etajũgoricapũre, Cañurĩpau cawãmecũtipũre añuparõ candelabro jĩñaworica tutu. Tipũrea añuparõ tunu jĩcã mesa pan caroa Dios yaye majũ na caĩcũrĩqũẽ cũã. ³ Bairi jĩcã jutii eñotarica bero macãã asero jũgoyepũ añuparõ tunu Cañurĩpau Majũ Dios ya arua cawãmecũti arua. ⁴ Topũre añuparõ oro mena na caqũẽnorĩcã altar mesa incienso cajutiñurĩjẽrẽ na cajoemũgõrĩ mesa majũ. Tipũrea añuparõ tunu Dios ya pata rocapata cofre del pacto cawãmecũti pata oro mena nipetiropũ cabuire werica pata majũ. Ti pata pupeapũ añuparõ jĩcã jotu oro mena na caqũẽnorĩcã jotu, ugarique Dios cũ cajorique maná cawãmecũtie mena. Tunu bairoa ti pata pupeapũre añuparõ Aarõn ānacũ tuericũ caãcãjããrĩcũ cũã. Apeyera Dios cũ caroticũrĩqũẽrẽ cũ cawoaturicapãĩrĩ ũtãpãĩrĩ cũã añuparõ ti patarupeapũre. ⁵ Ti pata bui pũamerẽ añuparã ángelea majãrẽ bairo caāna wericarã pũgarã. Na pũame topũ na caānie jũgori, “Dios cũ caāno niña ato,” ĩgarã baiyuparã. Na querũpũrĩ mena āmeo ñucānamurĩ ti pata buire nucũñuparã. Bairo cabaimiatacũãrẽ, capee wãme yũ quetibujunemoẽtĩña ti wãmerẽ.

⁶ Bairo ti wii macããjẽ tore bairo caroaro qũẽnorĩcãrõ caānoi, ti wii caānijũgori arũare jããetanucũñuparã, na cañubuerije macããjẽrẽ átigarã sacerdote majã. ⁷ Ti arua bero macãã arua pũamerẽ sumo sacerdote jeto jããmasĩñupũ. Jĩcãni jeto jããnucũñupũ jĩcã cũmarẽ. Ti arũare cũ cajããrĩ rũmurẽ waibũtoa riĩre jeánucũñupũ. Cũ carorije wapa, bairi cũ ya macã macããna tũgoñaena roro na caátie wapa cũãrẽ Dios na cũ masĩriyobojáto ĩ, tiere jeánucũñupũ. ⁸ Atie nipetirijere tũgoñarĩ, atore bairo marĩ masĩõñami Espĩritu Santo pũame: Mai, caānijũgori arua pũame ñubueriquere áta arũapũ camasã na caānitoye, ape arua, santuario arua pũame mai pããjã masĩã maa. Toreã bairo cabucũ wãme na cañubuerique caānicõãmata mai, cariape Dios cũ caānipũre etamasĩã mano. ⁹ Tie nipetirije marĩ catũgorije ati yepa macããjẽ santuario pũame marĩ ati yũtea macããna ũmũrecõopũ caāno santuario cũãrẽ marĩ camasĩparore bairo ĩ, cũñupĩ Dios. Bairo tie, ati yepa macããjẽ jũgori waibũtoa riire joemũgõrĩ santuariopũ cañubuerã etarã caroaro yericũti petietaetiyama mai. ¹⁰ Tie ati yepa macããjẽ Moisés ānacũ cũ caroticũrĩqũẽ pũame marĩ caũgapee, marĩ caetipee, marĩ wãmorĩ marĩ cacosepee wãme ũnie jetore átirotiyupa. Tie nipetirije caátirotirijere Dios cũ cawasoaparo jũgoye mai marĩ rupũre majũgorique macããjẽ wãme niña. Marĩ yerire dope bairo átimasĩẽtĩña tie jũgori.

¹¹ Merẽ atĩmajũcõãñupĩ Cristo marĩ sumo sacerdote Dios marĩrẽ caroaro cũ caátipeere cajouũ majũ. Marĩ sumo sacerdote cũ capaari wii santuario pũame ati yepa macãã wii santuario netõjãñurõ caroaro caānimajũrĩ wii niña. Ati yepa macããna camasã na caqũẽnorĩcã wii mee niña. Bairi ati yepa macãã wii mee, ũmũrecõo macãã wii majũ niña, ĩgũ ñiña. ¹² Jesucristo merẽ santuariopũ jããñupĩ. Bairo jããrĩ, waibũtoa chivoa, bairi becerroa riĩ mena mee, cũ majũ riĩ mena jũgori marĩ carorije wapare netõõgũ jããñupĩ. Jĩcãnia jããñupĩ, pũgani cãrõ jããnemoesupi. Bairo cũ cabairique jũgori yeri capetietiere cacũgorã marĩ tuao joroque ásupi. ¹³ Nurĩcãrã toroa, bairi chivoa riĩ, tunu bairoa becerrare na cajoerije õwãrẽ oco mena asuri camasã buire sacerdote majõcũ na cũ cayayewẽrõ bero, bui na rupũre caũgueri coserãrẽ bairo jeto tuayama, Dios cũ caĩñajoro. ¹⁴ Bairo atie cabaimiatacũãrẽ, ¡Jesucristo yaye riĩ pũame roque waibũtoa riĩ netõjãñurõ caānimajũrĩjẽ niña! Espĩritu Santo caānicõāninucũũ cũ camasĩrĩjẽ jũgori Jesucristo cũ rupũ majũrẽã Diopũre cũ joure bairo ásupi. Waibũtoa riire na cajoemũgõjonucũrĩjẽ netõjãñurõ cũ caátie pũame ñe ũnie rusaesupa. Cũ cariarique jũgori caũpetietopũ cayasiránãrẽ bairo marĩ cabaibujioriquere netõõñupĩ. Bairo marĩ netõõñupĩ Jesús Dios caānicõāninucũũrẽ caroaro cũ marĩ catũgousamasĩparore bairo ĩ.

¹⁵ Torecũ, Jesucristo pũame yucũpãĩpũ cũ cariarique jũgori Dios cũ pacũ mena, bairi camasã mena cũãrẽ jĩcã yericũnarẽ bairo caroaro Dios mena marĩ ãnio joroque ásupi. Cawãma wãme mena, “Mũjãã yũ netõõbojagũ,” cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo ásupi.

“Bairo yu caáto caānijūgorica wāme roticūrīqūērē na cacūgorica yutea caāno roro na caátaje wapare yu masiriyobojagu. Bairo yu caáto bero, Dios cū cañabesericarā cū yarā caāniparā pñame cū cañjūgoyeticūrīcārōrēā bairo yeri capetietiere cacūgoparā majū nigarāma,” irē bairo marī ásupi.

¹⁶ Bairo, “Jícāū cū cañrīqūē cawāma wāme caroaro tutuaro mena to āmarō,” marī cañata, tie cawāma wāmerē cacūrīcū cū cariarije mena marī masīña. Cū cariaepata roque, tie cū cañcūrīqūērē bairo bai jūgoetibujioro. ¹⁷ Bairo jícāū cū cañcūrīqūē cawāma wāme ūnie wapa maniña, mai tiere cañcūrīcū cū cacaticōāmata. Cū cariaro beropñ roquere wapa cutibujioro. ¹⁸ Torecñ, Dios pñame caānijūgorique Moisés ānacūrē cū caātiroticūrīqūē cūārē waibutoare pajīārīqūē mena cūjūgoyupi. ¹⁹ Mai, nipetiro camasā Israel macāānarē na quetibujuyupi Moisés ānacū Dios narē cū caātiroticūrīqūērē. Bairo na quetibujuri bero, waibutoa chivoa, bairo becerroa na capajīātāna riíre jeeri, tiere oco mena asuyupi. Áti yaparo, yucñ hisopo cawāmecutii rñpñ mena oveja poa jūōrīqūērē ti rñpñpñ jiyaturi, riíre yosene átiri, Dios busurica tutire yayewēñupī. Bairo to macāāna camasā nipetiro cūārē na yayewēñupī Moisés tie rií oco mena asuriquere. ²⁰ Bairo áti yaparo, atore bairo na ññupī: “Cawāma wāme mñjāā camasārē Dios cū caāticūrījē merē āni jūgoya,” na ññupī. ²¹ Apeyera tunu Moisés pñame nipetiro Dios ya wii santuario, bairo ññubuerique macāājē cūārē tie rií mena yayewēñupī tie buire. ²² Moisés ānacū cū caātiroticūrīqūē cañquetibujuro pñamata, rií jūgori mena jeto dise ūnie nipetiro jāñurīpñ caroa wāme ññumasīña Dios cū caññajorore. Waibutoare na capajīāētīcōāta, rorije na caátie wapare Dios cū camasiriyobojapee maniña.

El sacrificio de Cristo quita el pecado

²³ Bairo cabairoi, waibutoa rii joemugōrīqūērē bonucūñupā. Camasā na caqūēnorīqūē ññurecōopñ cañnie macāājērē cañnicōñaqueyorijere, “Caroa wāme nimasīña Dios cū caññajoro,” ĩgarā, bairo ásupñ. Bairo na caātīnucūmiatacūārē, ññurecōo macāājē pñame ati yepapñ camasā na caátie netōjāñurō cañnimajūrījē ūnierē boya. ²⁴ Torecñ, Cristo ati yepa macāā wii santuario wiire jāārīcārō ūnoa, santuario ññurecōo macāā wii pñame roquere jāāñupī. Ati yepa macāā wii camasā na caqūēnorīcā wii ññurecōopñ cañni wii macāājērē bairo cañnicōñaqueyori wiire jāāēsupī. Ti wii ññurecōopñ cañni wiire jāārī yua, Diopñre marī jēñibojagu jāāñupī. ²⁵ Jesucristo jīcāñia jāāñupī ññurecōopñ cañni wiire. Ati yepa macāācñ sumo sacerdote roque tocānacā cūma waibutoa rií mena jejāāñucūñami santuariopñ. Tie rií cū yaye mee, waibutoa rií mena pñame roque jee jāāñucūñami. ²⁶ Tore bairo átaje cañnipee caāmata, Cristo capee tocānacā cūma riācōā ninucūbujioñmi ati yepare Dios cū caqūēnorō beropñina. Bairo pñna, tore bairo átaje cañnipee mee niña. Ati yutea catusari yuteare Cristo pñame cū majū yucñpāñpñ jīcāñia riāñāñupī, cū yarā caāniparā yaye wapare na netōbojagu. Pñgani cārō cū carianemopee mee niña. ²⁷ Bairo marī camasā cūā jīcāñia marī riagarā. Marī cabaiyasiro bero, Dios nipetiro marī caátajere marī ññabesegñmi. ²⁸ Torea bairo Cristo cūā jīcāñia yucñpāñpñ riayupi, capāārā camasārē na carorije wapare regñ. Cabero bauetagñmi tunu. Rianemogñ mee, cū yarā cūrē cacoterārē na jeāgu buiaetagñmi tunu.

10

¹ Moisés ānacū cū caroticūrīqūē pñame Dios camasārē caroare cū cajopee mee, tiere cañnicōñaqueyōjūgorije niña. Bairo cabairoi, ni jīcāū ūcū tocānacā cūma waibutoa rii wāme jetore cū cajoemugōjorotirique jūgori ñe ūnie cawapa cūgoecñre bairo caācñ baimasīētīñami. ² Moisés ānacū cū caroticūrīqūē cañnorē bairo camasā na carorije wapare carepeyomasīata, pñgani cārō roro na caátajere tūgoñanemoetibujioricarāma. Pñgani cārō waibutoa rii cūārē joemugōjo rotietibujioricarāma. ³ Bairo pñna, atie waibutoa rii mena joemugōjorique pñame camasā na carorije wapare tocānacā cūma na catūgoñanemopeere bairo niña. ⁴ Merē marī masīña: Waibutoa toroa, bairo chivoa rií pñame camasā na carorije wapare jīcāñia na cosenetōomasīētīña.

⁵ Torecũ, Jesucristo ati yerapũ cũ cabuiaetaparo jũgoye atore bairo qũĩñupĩ cũ pacũ Diore:

“Mũ pũame waibũtoa riire camasã na cajoemũgõjonucũrĩjẽrẽ miñajesoroaetiya.

Bairi jĩcã rupapũ yũ mũ jowũ, camasã roro na caátie wapare yũ majũ na yũ canetõõbo-japarore bairo ĩ.

⁶ Camasã roro na caátie wapare regarã, waibũtoare pajĩarĩ bero, na riire na cajoemũgõjonucũrĩjẽrẽ miñajesoroaetiya.

⁷ Torecũ mũrẽ ñiña: Atoa yũ ãniña mũ ya tutipũ na caĩwoatujũgoyecũtatorea bairoa, yũre mũ carotiricarore bairo átigu,” qũĩñupĩ Cristo cũ pacũre.

⁸ Moisés ãnacũ tore bairo cũ caátiroticũrĩqũẽ caãnie caãnimiatacũãrẽ, “Dios pũame, camasã roro na caátie regarã, waibũtoare pajĩarĩ bero, na riire na cajoemũgõjonucũrĩjẽrẽ miñajesoroaetiya,” qũĩñupĩ Jesús Diore. ⁹ Cabero qũĩnemoñupĩ Jesús tunu: “Atoa yũ ãniña, yũre mũ carotiricarore bairo átigu.” Atoe bairo qũĩgu ĩñupĩ: “Tĩũmũrũre cabũcũ rotirique waibũtoa riire joemũgõjorique ùnierẽ jãnarĩ bero, cawãma wãme camasãrẽ caroaro mũ caátibojapeere átigu yũ baiya,” qũĩgu ĩñupĩ Jesús. ¹⁰ Jesús pũame cũ pacũ Dios cũ carotirore bairo ásupi. Bairo átiri, cũ majũã jĩcãnia yucũpãĩpũ riayupi. Pũgani cãrõ cũ carianemorõ boesupa camasã na canetõõpeere. Tore bairo Jesús cũ caátie jũgori, cũ yarã caroarã majũ marĩ ãnio joroque ásupi Dios.

¹¹ Nipetiro judío majã yarã sacerdotia tocãnacã rũmũ waibũtoa rii wãme jetore joemũgõjonucũñama. Tie bairo na caátie di rũmũ ùno camasã na carorije wapare jĩcãnia canetõõmasĩetĩmiatãcũãrẽ, tore bairo átinucũñama sacerdote majã. ¹² Jesucristo pũame roque camasã roro na caátie wapare netõõyaparo etagu, cũ majũã jĩcãnia yucũpãĩpũ riayupi. Pũgani cãrõ tunu cũ carianemorõ boesupa camasã na canetõõpeere. Áti yaparori bero, mũmũrecóopũ ásupi, cũ pacũ Diotũ cariape nũgõãpũ ruiácũ. ¹³ Topũ ruicotei átiyami mai, cũ pacũ, Jesús pesuare cũ canetõõncãrõ ùno. ¹⁴ Jesús cũ majũã yucũpãĩpũ cũ cariarique jũgori ñe ùnie cawapa mánarẽ bairo caãna na ãnio joroque na ásupi Jesús Dios yarã caãniparãrẽ. Na pũame tocãnacã rũmũa tore bairo jeto ãnicõã ninucũgarãma.

¹⁵ Tie cariape caãnoina, Espiritu Santo cũã atore bairo marĩ ĩ quetibũjũyami: “Atoe bairo ĩñami Dios:

¹⁶ ‘Tĩ yũtea caãno yũ yarãrẽ cawãma wãme na yũ caátibojapee atore bairo nigaro:

Na yeri na catũgoñarĩjẽpũ yũ carotĩcũpeere na tũgoñao joroque na yũ átigu.

Bairo yũ caáto, yũ carotĩcũrĩjẽrẽ borã, tiere caroaro cariape átigarãma.

¹⁷ Na, roro na caátajere masiriyori bero, pũgani tunu tiere yũ tũgoñanemoetigu,’ ĩñami Dios,” marĩ ĩ quetibũjũyami Espiritu Santo.

¹⁸ Bairi roro marĩ caátajere netõõrĩqũẽ caroaro cariape majũ caãmata, ape wãme waibũtoa rii marĩ cajoemũgõjorotirije ùnierẽ marĩ boetibujiorã.

Debemos acercarnos a Dios

¹⁹ Bairi yũ yarã, Jesucristo yucũpãĩpũ cũ cariarique jũgori ãmerẽ Dios ya wii santuariorie cajããetarãrẽ bairoa cãrẽ uwiricarõ mano cũ mena marĩ busũmasĩña. ²⁰⁻²¹ Dios ya wii templo wiipũ jutii asero ãnotaricarõ jũgoye Dios cũ caãni arũapũ sumo sacerdote cũ cajããetaro bero cajããũsarãrẽ bairo marĩ ãniña. Marĩ sumo sacerdote Jesucristo cũ cariarique jũgori cũ pacũ Dios cũ caãnopũ marĩ ájũgõũ átiyami. Cũ berore marĩ áũsagarã marĩrẽ cacationucũparopũ. Jesús marĩ sacerdote catutuapũ majũ Dios ya wii mũmũrecó macã wii jope tũpũ marĩrẽ cotei átiyami. ²² Bairo marĩrẽ cũ cacoterõi, marĩ yeri marĩ catũgoñarĩjẽ mena cũ pacũ Dios tũpũ marĩ etaroa. Nũcũbũgorique mena ĩtoricarõ mano, bairi tunu tũgoñatutuarique mena uwiricarõ mano Diotũ marĩ etaroa marĩ yeripũ mena. Marĩ rupapũre oco carõ caũguerĩ manie mena cosewericarõrea bairo roro marĩ caátajere care ecoricarã ãnirĩ, Diotũ caetaparã majũ marĩ ãniña marĩ yeripũ mena. ²³ “ ‘Mũjããrẽ yũ netõõgũ,’ cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo marĩ netõõgũmi,” caĩrã ãnirĩ tiere marĩ masiritieticõãrõã pũgani tũgoñarĩcãrõ mano. ²⁴ Bairo pũame marĩ boya: Tocãnacãũpũa marĩ yarã aperãrẽ na marĩ juátinmoto, ãmeo mairĩqũẽ carõa macããjẽrẽ na masĩnemo joroque ĩrã. ²⁵ Marĩ, Diore caĩroarã marĩ cañubue neñanucũrõpũre aperã marĩ menarẽ neñatĩnucũñama.

Narē bairo marī baietiroa. Marī p̄ame roque jīcārō tūgoñatutuaō joroque marī āmeo átiroa. Bairoa nemojāñurō marī āmeo átīcōā ninucūgarā mai, “Marī Quetiupau cū caetapa r̄m̄m̄ cōñarō baiya,” caīrā ānirī.

²⁶ Cajūgoyep̄ marī Quetiupau Jesús quetibuj̄rique caroaro cariape ānajērē masīmirācūā, p̄gani tunu roro marī caátīcōāmata, marī carorije wapa netōōnemo masīa maa. ²⁷ Bairo roro marī caátīcōāmata yua, uwirique mena Dios cū cañabesepa r̄m̄m̄rē cacoterārē bairo marī tuabujiorā. Aperā cū pesua caāna tutuaro caūrō, caūpetietop̄ cayasiparārē bairo marī tuabujiorā. ²⁸ Apeyera tunu, ni jīcāū ūcū Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē caāpeire, p̄ugarā, o itiarā cūrē na cabusujāata, iñamairīcārō mano cū pajīārocamasīñama judío majā. ²⁹ Caroaro tūgoñaña mai: Netōjāñurō popiye na baio joroque na átīḡm̄i Dios cū macū Jesure cañaterā roquere. “Cristo, Dios macū cū cariarique jūgori roro marī caátaje wapare netōōñupī,” marī ī masīña. Bairo noa ūna cū cariarique jūgori na carorije wapare canetōecoparā nimirācūā, cū riīre, “Cabūgoro macāājē niña,” na caīata, na yaye wapa popiye tām̄ogārāma. Tunu bairoa Espiritu Santo camasārē cajuácū cūrē roro na caīrījē jūgori popiye majū tām̄ogārāma. ³⁰ Tunu atore bairo marī masīña marī Quetiupau Dios cū caīrīqūērē: “Ȳ roque cañabesepau ȳ āniña. Ȳna, carorije caānarē popiye na baio joroque ȳ átīḡm̄,” iñupī. Tunu apero Dios cū caquetibuj̄rop̄ atore bairo iñupī: “Marī Quetiupau Dios cū yarā na caátajere iñabeseḡm̄i.” ³¹ ¡Bairi Dios caānicōāninucūū roro caānarē popiye na baio joroque cū caátipee roque cauwiorije majū niña!

³² M̄jāā p̄ame roque m̄jāā caātiāni jūgoriquere tūgoñanemoña tunu. Tere masiriteticōāña. Jesucristo yaye cariape macāājē quetire m̄jāā catūgousaricarō bero, aperā roro majū m̄jāārē na caátaje to ānimitacūārē, tūgoñaenarē bairo tere m̄jāā tūgoñanetōcōāñupā. ³³ Jesucristo yarā m̄jāā caānoi, jīcāārā m̄jāā mena macāānarē nipetiro camasā na cañajoro roro na ī epeyupa aperā camasā. Popiye na baio joroque na ásupa. Aperā m̄jāā mena macāāna popiye cabairārē na iñarī butiōro bopacooro na iñañupā. ³⁴ Preso jorica wii na cacūrerīcarā cūrē na m̄jāā iñamāñupā. Tunu bairoa m̄jāārē, m̄jāā yaye apeye ūnierē roro majū na caēmamiatacūārē, yerijōrō mena m̄jāā ānicōāñupā. Ūm̄recóop̄ caānicōānie m̄jāā cacūgopee nocārō caroa caānimajūrījē p̄amerē tūgoñarī, bairo m̄jāā baiyupa.

³⁵ Torena, Jesucristo mena m̄jāā catūgoñatutuarijere jānaeticōāña. Tie jūgori caroaro majū m̄jāā cabaipee ānigarō. ³⁶ Jesucristo yarā ānirī popiye m̄jāā bainemogārā. Bairo cabairā nimirācūā, roro m̄jāārē na caátiere tūgoñaenarē bairo tūgoñanetōcōāña, Dios cū caborore bairo m̄jāā caátimasīcōāniparore bairo īrā. Bairo āna, cū caījūgoyeticūrīcārōrēā bairo tie caroare m̄jāā bocagarā. ³⁷ Bairo cabairo jūgori atore bairo iña Dios ya tutip̄ cūrē:

“Yoaro mee majū atīḡm̄i caatīpau p̄ame. Yowoetīḡm̄i.

³⁸ Ni jīcāū ūcū ȳ cañajoro carorije cawapa macūrē bairo cū caānigaata, ȳ mena tūgoñatutuacōā ninucūḡm̄i.

Ȳ yayere cajānarīcū p̄amerē cū niñajesoyupa,” ī quetibuj̄yua Dios ya tutip̄.

³⁹ Marī p̄ame roque tere cajānarīcārārē bairo marī baietiya. Bairi caūpetietop̄ caápārārē bairo marī baietiya. Jesucristo mena marī catūgoñatutuarije jūgori, Dios cū canetōōrīcārārē bairo caāna marī āniña.

11

La fe

¹ Dios mena tūgoñatutuarique atore bairo niña: “Marīrē caroaro cū caátipeere marī joḡm̄i cū caīrīcārōrē bairo,” cariape marī caīcotemasīrījē niña. Caroaro marīrē cū caátipeere mai iñatimirācūā, p̄gani tūgoñarīcārō mano cariape cū caīrījērē marī catūgoñarījē niña. ² Tirūm̄p̄ macāāna marī fīcūjāā ānana Dios mena cariape na catūgoñatutuarique jūgori na iñajesoyupi Dios.

³ Marī p̄ame Dios mena tūgoñatutuari, atore bairo marī ī masīña cū caátijēñojūgoriquere: Ati yepa nipetiro macāājērē to baibuaetao joroque ásupi Dios cū cabus̄ri risero

mena. Bairi ati yepa macããjê nipetirije Dios cû caátaje marí caĩñaríjê p̄ame tirũm̄p̄ure caĩnamánajêrê marí ñña.

⁴ Tirũm̄p̄ure macããcũ Abel ãnacũ p̄ame Dios mena tũgoñatutuari, oveja waibucure pajĩarĩ bero, cû riire joemũgõjoyupi, Diore qũiroagu. Cũ jũgocũ Caĩn netõjãñurõ caroa wãmerê joemũgõjoyupi Abel. Bairo Abel cû caátie jũgori Dios p̄ame carorije wapa cacũgoecure bairo qũĩñañupĩ. Cũ cajoemũgõjorijere qũĩñajesobojayupi Dios. ãmerê yua, Abel cû camanimiatacũãrê, Dios mena cû catũgoñatutuarique atore bairo ï quetibũjugaro ñña: Marí cũã cũrê bairo Dios mena marí catũgoñatutuarije boya.

⁵ Apei, Enoc sawãmecũcũ cũã Dios mena cû catũgoñatutuarije jũgori cû neásupĩ Dios cacatirea Ʃm̄recóorp̄, marí camasãrê bairo cû cabaiyasietiparore bairo ï. Ni jĩcãũ ùcũ cũ bocaesup̄, jicoquei Dios cũrê cũ caneátóĩ jũgori. Dios cû cabũsuri tutip̄ atore bairo ï quetibũjũya Enoc cû cabairiquere: Cũ caneáecoparo jũgoye mai, cû mena cû catũgoñatutuarijere ññajesoyupi Dios. ⁶ Ni jĩcãũ ùcũ Dios mena cû catũgoñatutuaeticõãta, Diore qũĩñajeso joroque cû átimasĩtĩñami. Diotu caágarã p̄ame cariapea atore bairo na caĩtũgoñarõ ñña: ãniñami Dios. Tunu atore bairo na caĩtũgoñanemorõ ñña: Caroare na jogumi Dios cũrê caborãrê.

⁷ Apei, Noé ãnacũ cũã Dios mena cû catũgoñatutuarije mena netõñupĩ. Mai, Dios p̄ame cû quetibũjũyupi Noérê caĩñaña manie cabaipeere. Tie cabaipeere ññaeticũã, caãnorê bairo tũgori, cũmua capairicare qũẽnoñupĩ, cũ pũnaa mena cabaipeere netõgũ. Tunu bairoa Dios mena cû catũgoñatutuarije jũgori camasã ati Ʃm̄recóo macããna cû caãni yepa caãna Diore caĩroaenarê, “Mũjãã yasicoagarã,” na ï quetibũjũmiñupĩ Noé. Bairi yua, ati yepa caruaripaure netõõcoasupa Noéjãã Dios mena cû catũgoñatutuarije jũgori.

⁸ Apei, Abraham ãnacũ cũã Dios mena cû catũgoñatutuarije jũgori Dios cũrê, “Ape yeparũ ácũja m̄ yarã mena,” cû caĩrĩjêrê tũgori, caroaro cariape cû tũgoyupi. Tiere tũgori bero, cû caátóre masĩtĩmicũã, Dios cũrê cû cajopa yeparũ ásupĩ Abraham. ⁹ Tunu bairoa etari bero, Dios mena cû catũgoñatutuarije jũgori ape yeparũ macããcũrê bairo átiãñupĩ. Waibutoa aseri mena qũẽnorĩcã wiiri mena ãniñesẽãñupĩ. Cũ macũ Isaac, bairi cû pãrãmi Jacob cũã torea bairo ãniñesẽãñupã cû berore. “Mũjããrê ati yepare yũ jogũ,” na ï bũsũyupi Dios na cũãrê. ¹⁰ Abraham p̄ame Dios ya macã Ʃm̄recóorp̄ caãni macã capetieti macãrê ãnigũ, tore bairo baiñesẽãñupĩ ati yeparũre. Dios majũ cû caqũẽnorĩcã macãrê etagũ, tore bairo baicoteyupi Abraham.

¹¹ Tunu apeyera Abraham, “Yũre cû caĩrĩcãrõrêã bairo jĩcã wãme r̄saricarõ mano yũ átibojagumi Dios,” caãnorê bairo cariapea ï tũgoñañupĩ. Bairo Dios mena cû catũgoñatutuarije jũgori, cû, cû nũmo cũã cabũtoa, capũnaacuti masĩẽnap̄ na caãnimiatãcũãrê, jĩcãũ na macũcutio joroque ásupĩ Dios cû camasĩrĩjê mena. ¹² Bairo bairi Dios cû camasĩrĩjê jũgori Abraham cabucũ majũp̄ nimicũã, macũcũsupĩ. Bairo macũcutiri bero, capããrã pãrãmerã cũsupĩ. Ʃm̄recóo macããna ñocõã, bairi paputiro macããjê paa rupare cõñajĩãtia mano cãrõ majũ pãrãmerã cũsupĩ Abraham.

¹³ Na, yũ caĩquetibũjũrã ãnana Dios narê cû caĩrĩcãrõrêã bairo cabaipeetirore ññaesupa ati yeparũ mai na caãni rũm̄rê. Mai, na cariaparo jũgoye tie cabaipeere masĩjũgoyecũsupa Dios mena catũgoñatutuari majã ãnirĩ. Torena, useanirĩqũẽ mena, “Ati yeparũ caãna mee marí ãniña,” ï tũgoñañupã. ¹⁴ Bairo caĩtũgoñarã ãnirĩ, ape yepa na caãnipa yepa majũrê camacã ñesẽãrãrê bairo ãñupã. Merê tiere caroaro marí masĩña. ¹⁵ Na caãnijũgorica yepare na caĩtũgoñaata, ti yepa na caãnijũgorica yeparũa tunuábujoricarãma. ¹⁶ Tunuápéyupa. Na p̄ame netõjãñurõ caroa yepa majũrê boyupa. “Ʃm̄recóo macãã yepare cacoterãrê bairo ãñupã,” ïgũ ñiña mũjããrê. Bairi Dios, “Yũ, na pasũ Dios yũ ãniña,” na ï tũgoñaboboetiyami. Cũ p̄ame merê na caãnipa macãrê qũẽnorĩcãrõrê bairo átiyucõãñupĩ.

¹⁷⁻¹⁸ Apeyera tunu, Dios p̄ame Abrahãrê, “¿Cariapea yũ mena cû tũgoñatutuayati?” ï, cû macũ Isaare waibucure pajĩarĩ joemũgõjoricarore bairo cû átirotiyupi. Abraham p̄ame Dios mena cû catũgoñatutuarije jũgori, “Mũ caãtirotiore bairo yũ áperigũ,”

qũĩesupi Diore, cũ macũ jĩcãũã cũ cañnimitacũãrẽ. Tunu bairoa, “Mũ macũ Isaac jũgori mũ pãrãmerã cũtigũ,” cũ, cũ caĩrĩqũẽ to ãnimitacũãrẽ, Dios cũ caĩrõrẽ bairo átibujioyupi Abraham. ¹⁹ Abraham Dios mena tũgoñatutuari yua, “Cũ camasĩrĩjẽ mena cabaiyasiricarã cũãrẽ cationamasĩnami Dios,” ĩ tũgoñañupĩ. Abraham cũ macũrẽ cũ capajĩagaripũna Dios qũĩñupĩ: “Cũ pajĩãtĩcõãña mũ macũrẽ.” Bairo cũ caátajere tũgoñarĩ atore bairo marĩ ĩ masĩña: “Abraham cũ macũ cariacõatacu tunu cacatire bairo caãcũrẽ cũ cũgoyupi tunu,” marĩ ĩ masĩña.

²⁰ Apei, Isaac ãnacũ cũã Dios mena cũ catũgoñatutuarije jũgori cũ pũnaa, Jacob cũ jũgocũ Esau cũãrẽ caroaro na cabaipeere Diopũre na jẽnibojajũgoyeticũñupĩ.

²¹ Isaac macũ Jacob cũã Dios mena cũ catũgoñatutuarije jũgori cũ macũ José pũnaa tocãnacũũrẽã caroare na jẽnibojayupi Diopũre. Cabũcu ãnirĩ yua, cũ tuericũ mena tuañerĩ, Diore qũĩroayupi.

²² José cũã Dios mena tũgoñatutuari cũ cabaiyasiparo jũgoye, atore bairo na ĩñupĩ israelita majãrẽ: “Ape rũmũ caãno ati yepa Egipto yepare mũjãã witigarã. Bairo mũjãã cawitiri rũmũ caãno, yũ rupãũri ãnajẽ cũãrẽ mũjãã neágarã mũjãã caátĩ yepãũ,” na ĩ cũñupĩ José.

²³ Aperã Moisés ãnacũ pacũ cũã Dios mena na catũgoñatutuarije jũgori Moisés cũ cabuiaro bero itiarã muipũna majũ yasiori cũ cũgoyupa, cawĩmaũ caroũaca cũ caãnoi. Dios mena catũgoñatutuarã ãnirĩ Egipto macããcũ rey, “Cawĩmarã caũmũarẽ na pajĩãrecõãña,” cũ caĩrĩqũẽ cañnimitacũãrẽ, tiere uwiesupa. Cũ caĩrõrẽ bairo ápeyupa.

²⁴ Moisés cũã cabũcu ãcũpũ, Dios mena cũ catũgoñatutuarije jũgori Egipto macããcũ quetiupãũ faraón macõ macũrẽ bairo cũ cañnierẽ cũrẽ na caĩrõ boesupi. ²⁵ Bairo pũame boyupi: Dios ya poa macããna popiye na cabairorea bairo cũ cũã na mena popiye baigayupi. Jĩcã yũtea cãrõ carorije macããjẽ faraón ya wii useanirĩqũẽ mena na caátĩãnierẽ ĩñamicũã, tiere ĩñajegaesupi. ²⁶ Atope bairo ĩ tũgoñañupĩ Moisés: “Egipto macããna na cacũgorije cawapacutie netõjãñurõ cañnimajũrĩjẽ niña Dios cũ cajopãũ Mesías queti pũame roque,” ĩ tũgoñatutuacõãñupĩ Moisés. Cũ pũame Dios caroaro cũ caátibojapeere masĩrĩ, caroaro mena tũgoñatutuacõãñupĩ.

²⁷ Cabero Moisés Egipto cañniatacu acoásúpi. Ti yepa macããcũ quetiupãũ rey cũ mena cũ caasarijere tũgoecũre bairo tiere tũgoñanetõcõãñupĩ. Dios mena catũgoñatutuaũ ãnirĩ cũ caátipeere cariapea tũgoñajũgoyeticõã ninucũñupĩ. Dios cabauecũre jĩcãũ cũ cũ caĩñamajũcõãrõrẽ bairo tiere tũgoñajãnaesupi. ²⁸ Mai, ti yepare cũ cawitiparo jũgoye Moisés Dios mena catũgoñatutuaũ ãnirĩ bose rũmũ qũẽnoñupĩ jĩcã ñami caãno. Ti ñami caãno, oveja waibũtoare pajĩãrĩ bero na riĩ mena wiiri jope buire na yayewõrotiyupi Moisés israelita majãrẽ. Bairo na átirotiyupi, camasã na camacũcuti jũgorã caũmũarẽ capajĩãũ acũ ángel cũ jããtĩcõãto ĩ.

²⁹ Israelita majã cũã Dios mena tũgoñatutuari, Mar Rojo cawãmecuti riare netõásúpa. Dios cũ camasĩrĩjẽ jũgori riare oco mano maarẽ bairo boporo cũ caátiaata wããpũ netõásúpa tiya ria capairiyare. Na bero caáná, narẽ cañegari majã egipcio majã cũã ti wãã na caátiwãrẽ na cajããpetiro bero nipetiro ruapeticoásúpa.

³⁰ Cabero israelita majã Jericó cawãmecuti macãrẽ emagarã, ti macã eñotaricarõ usaropũ basa ãmejoreyuparã jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã rũmũ majũ. Bairo na caáto, Dios mena na catũgoñatutuarije jũgori, ti macã eñotarique ñaapeticoasuparo.

³¹ Bairi ti macã macããcõ Rahab cawãmecũco caũmũna mena caepewapatamirĩcõ Dios mena tũgoñatutuarique cacũgoo ãñupõ. Cõ pũame Israel ya poa macããna cõ ya macãrẽ caĩñarutiri majãrẽ caroaro cõ ya wiipũ na qũẽnoñupõ, na pajĩãrema, ĩõ. Bairo Dios mena catũgoñatutuaõ ãnirĩ aperã cõ ya macã macããna Diore cabaibotiorã mena yasiesupo.

³² ¿Ñerẽ ñi quetibũjunemocuti mũjããrẽ? Dios mena catũgoñatutuari majã capããrã ãñupã bairãpũna. Bairo capããrã na caãnoi, na nipetirore yũ quetibũjũpeyomasĩtĩña mũjããrẽ. Jĩcããrã na mena macããna ãñupã: Gedeón, Barac, Sansón, Jeffé, David, Samuel bairi aperã profeta majã cũã ãñupã. ³³ Bairo Dios mena tũgoñatutuari ape macã macããna mena caãmeoqũẽrã cũã na ya yepare emamasĩñupã. Aperã cũã caroaro cariape camasãrẽ

na rotimasĩñupã. Aperã Dios narẽ caroaro cũ caátipeere cacotejütiena ãnirĩ tiere cũgomajücõãñupã. Aperã cũãrẽ macãnucũ macããna yaijũãrã na na ugaetio joroque ásupi Dios, cũ mena na catũgoñatutuarije jũgori. ³⁴ Aperã cũã na wapana narẽ peero paio caũrõpũ narẽ na cacũremiatacũãrẽ, ñesupã. Aperã cũã na wapana ñosẽricãpãĩ mena na capajĩãgamiatacũãrẽ, rutimasĩñupã. Aperã cũã catutuaena cañimiriãcãrã, Dios mena na catũgoñatutuarije jũgori na wapana pajĩãrĩ majã poarire na pajĩãnetõmasĩñupã. ³⁵ Aperã carõmia cũã na yarã cariyasicoatana na cañimiatacũãrẽ, Dios cũ camasĩrjẽ jũgori tunu na catio joroque cũ caãnarẽ yarãcusupa.

Aperã cũãrẽ na pesua popiye na baio joroque na átiepeyupa. “Dioe mũjãã catũgõũsarjijere mũjãã cajãnaata, mũjããrẽ jãã pajĩãreetigarã,” na pesua na na caĩmiatacũãrẽ, narẽ na capajĩãgaro ñnotaesupa. Dios mena catũgoñatutuarã ãnirĩ bairo baiyupa. “Marĩ cariaro beropũ tunu catiri roque, caroaro netõjãñurõ marĩ ãnajẽ cõtigarã,” ĩ tũgoñarĩ tore bairo baiyupa. ³⁶ Aperã Dioe caĩroarã cũãrẽ roro na ĩ boyetieperi na bape epenucũñupa. Āpõã wẽrĩ cadenas mena na jiyari, bairi tunu preso jorica wiiripũ na cũreri roro majũ na átiepeyupa. ³⁷ Aperã cũãrẽ ãtã rupaa mena na pajĩãrenucũñupã. Aperã cũãrẽ yisericapãĩ mena na rupaũri recomacããrĩ na pajure batorenucũñupã. Aperã cũãrẽ ñosẽricãpãĩrĩ mena na ñosẽ renucũñupã. Aperã cũã roro majũ bopacooro baiyupa. Ñe ãnie cacũgoenarẽ bairo noo na caboropũ áñesẽãñupã. Waibũtoa oveja, o cabra aseri mena jutii jãñarĩ roro na caátipacõõrã baiñesẽãnucũñupã. ³⁸ Na pũame, desierto cayucũmanopũ, bairi ãtã yucũpũ, bairi ãtã opeepũ ãniñesẽãnucũñupã. Bairo bopacooro baiñesẽãmirãcũã, Dios cũ caĩñajorore caroarã cañurã majũ ãñupã. Bairi ati yepapũ macããna watoare na caãno jesoosupa. Dios tũpũ na caãno roque ñũñupã.

³⁹ Bairo na cabaimiatacũãrẽ, ni jĩcãũ ũcũ na mena macããcũ Dios narẽ caroaro cũ caátigariquere cũgopetiesupi. Dios pũame, “Yũ mena cariapea tũgoñatutuayama,” ĩ masĩmicũã, narẽ cũ caátigaricarore bairo na átiepeyoesupi mai. ⁴⁰ Atoe bairo boyupi Dios: Ti yuteapũ macããna cũ caijũgoyeticũrĩqũẽrẽ caroaro na catũgoñacoterore boyupi. Na pũame, “Marĩ ape tuti macããna cũrẽ caĩroari majã mena jĩcãrõrẽ bairo Dios netõjãñurõ caroare cũ caátipeere na cũgopetimasĩãto,” ĩ, caroaro na catũgoñacoterore boyupi.

12

Fijemos la mirada en Jesús

¹ Bairi marĩ jũgoye caãnana capããrã Dios mena catũgoñatutua ĩñorĩcããrẽ camasĩrã ãnirĩ nipetirije marĩrẽ roro marĩ baio joroque caátiere, bairi roro camasã marĩ caátie macããjẽ, caroaro caãnimasĩrotietie ũnierẽ tocãrõã marĩ jãnacõãgarã. Tiere jãnarĩ, Dios mena tũgoñatutuari, ati yepapũ marĩ caãno ũno mai, cariapea tũgoñaenarẽ bairo tiere marĩ tũgoñanetõcõã ãnigarã, marĩ caátõre marĩ caetaparo jũgoye. Caatũri majõcsũ ñe ãnie cũ wãmorẽ cũgoecũ ãcũ caroaro mena atũmasĩñami, cũ caatuẽmuetaro bero cũ cawapatapeere camasĩ ãnirĩ. Torea bairo marĩ cũãrẽ caroaro boya. ² Jesucristo jĩcãũrẽã cũ marĩ catũgõũsaro ñũña. Cũ, Jesucristo jetoa marĩ catũgoñatutuari wãmerẽ cajõũ majũ niñami. Bairi cũ jũgori nipetiro cũ mena catũgoñatutuarãrẽ ñe ãnie carorije camãna, jĩcãrõ tũni caroarã majũ na ãnio joroque caãcsũ niñami. Jesús pũame bopacooro netõrõ baiyupi yucũpãĩpũ. Tipãĩpũ riau, roro bopacooro cũ cabaipeere tũgoñabobori, tie cũ cariapeere ñnotari, “To baieticõãto,” ĩesupĩ Jesús. Cũ pũame cũrẽ popiye cũ baio joroque na caãto bero, nocãrõ majũ caroaro useanirĩqũẽ mena yerijõrõ cũ caãnipeere masĩrĩ popiye cũ cabairiquere netõmasĩñupĩ. Bairo bairi bero, Dios carotimasĩ cũ caruirotũ cariape nũgõã pũame ruiásupĩ Jesús.

³ Mai, Jesús ati yepapũ cũ caãno, carorã cũrẽ popiye baio joroque caãnarẽ roro na átiãmeesupi. Cariape cũ caátĩãnierẽ caroaro marĩ tũgoñagarã. Bairi mũjãã popiye baimirãcũã, usearitieticõãña. Jũtieticõãña mũjãã caátĩãnie caroa macããjẽrẽ. ⁴ Carorijere caboenarẽ bairo ãna, Jesucristo cũ catãmũorĩcãrõrẽ bairo roro majũpũrã mũjãã tãmũoetimiña mai. Carorã cañuena mũjããrẽ roro mũjãã pajĩãreetiyama mai

bairãpua. ⁵ ¿Dios, mujãã cū pūnaa majūrē bairo caānarē mujãã cū caĩbeyoriquere merē mujãã masiriticoati? Cū ya tutipũ atore bairo ĩ woaturotiyupi Dios:

“Macũ, ĩñateeticõãña mũ yũ cabeyorijere.

Murē yũ catutiri rūmũ caāno tiere tũgori useariteticoãña.

⁶ Yũa, cacapũ añirĩ yũ camai ĩñarã yũ pūnaarē cariape na yũ beyomasĩña.

Bairi tunu yũ macũrē bairo caãcũrē tutuaro mena cū yũ quetibũjũ masĩña, caroaro cū áparo ĩ,”

ĩ quetibũjũyupi.

⁷ Bairi mujãã pũame Dios, mujããrē cū cabeyorijere tũgousaya. Bairo mujãã catũgousaata, cū pūnaa majūrē bairo mujãã átigumi. Ni ũcũ camacũcũcũ camasĩ cū macũrē cū beyoeticoa baiecumi. Torecũ, marĩ Pacũ Dios cūã marĩ beyomasĩñami. ⁸ Bairo mujããrē cū cabeyoeticõãta, cū pūnaa mee mujãã añibujiorã. Cacapũ mánarē bairo caāna mujãã tuabujiorã. ⁹ Apeyera marĩ, cawĩmarã marĩ caāno, marĩ pacũa marĩ beyonucũwã. Tie na caĩbeyorijere nũcũbũgoro marĩ tũgonucũwũ. Bairo cabairicarã caāna nimirãcũã, ¿dopẽĩrã marĩ Pacũ Dios pũamerē cū cabeyorijere marĩ tũgousaetiyati? Cū pũame roquere netõjãñurõ nũcũbũgorique mena cū caĩrĩjẽrē tũgousarotiya, caroa yeri pūna mena añigarã. ¹⁰ Ati yeparũre nocãrõ yoari yũtea mea marĩ caānipeere marĩ pacũa marĩ beyo añinucũñama. Na camasĩrõ cãrõ marĩ beyonucũñama. Bairo na caátimiatacũãrē, netõjãñurõ cariape beyomasĩñami marĩ Pacũ Dios roque, cũrē bairo caroarã marĩ caāniparore bairo ĩ. ¹¹ Dise ũnie marĩrē tutuaro mena na cabeyorije useanirõ marĩ áperiya. Marĩ yapapua joroque marĩ átiya tipaũ jetore bairopua. Cabaimiatacũãrē, caberopũ tie na caĩbeyorijere cariape mena marĩ catũgousaata, caroaro cariape yerijõrõ marĩ añimasĩgarã.

El peligro de rechazar la voz de Dios

¹²⁻¹³ Bairi cū ricaari, cū ñicããrĩ catutuaecũ, Dios cū camasĩrĩjẽ jũgori tunu cū cacatinemorõrẽã bairo mujãã cūã Dios cū camasĩrĩjẽ jũgori cū mena tũgoñatutuanemoña tunu. Caroaro cariape áticõã ninucũña. Ricaati átiãnajẽrē jãnacõãña.

¹⁴ Nipetiro camasã mena caroaro yerijõrõ añajẽcusa. Tunu bairo carorije wapa mánarē bairo añajẽcusa. Carorije wapa cacũgorã pũame marĩ Quetiupaure ĩñamasĩtĩgarãma. Caroa yeri pūna cacũgorã roque qũĩñagarãma. ¹⁵ Mujãã majũ tũgoñatutuaõ joroque ãmeo ása, tocãnacãũpua mujãã mena macããna Dios tũpũ na caẽmuetamasĩparore bairo ĩrã. Bairi ni jĩcãũ ũcũ mujãã mena macããcũ rorije caáticotei cū manicõãto. Rorije caãcũ cū caãmata, rorije na áticotebujioũmi camasãrē. ¹⁶ Ni jĩcãũ ũcũ mujãã mena macããcũ roro cū rupaũ caborore bairo cū átiepeeticõãto. Tunu bairoa Dios yaye caroa wãmerē, “Cabũgoro macããjẽ niña,” caĩrãrē bairo baieticõãña. Esaú ãnacũrē bairo baieticõãña mujãã. Cū pũame cū pacũ cū camacũcutijũgoricũ añirĩ, cajũgocũre bairo cū cabaiãnipeere cũgoyupi. Bairo caãcũ nimicũã, tiere, “Cabũgoro macããjẽ niña,” caĩrē bairo baiyupi. Jĩcã bapa ugarica bapa jũgori cajũgocũre bairo cū caānierē wapatireyupi cū baire. ¹⁷ Merē mujãã masĩña tie bero cū cabairiquere. Dios Esaure caroare cū cajopeere cū pacũ cū caĩquetibũjũro bũtioro tũgogamiñupĩ. Bairo cū cabomiatacũãrē, cajũgocũ cū caānierē cū baire cū cawapatirericaro jũgori cū yũmasĩẽsupi cū pacũ. Tutuaro mena otimicũã, cajũgocũre bairo cū caānimirĩqũẽrē tunu cũgomasiẽsupi Esaú.

¹⁸ Mujãã, marĩ ñicũjãã israelita majã ãnana na caĩñarĩcã wãme ũnierē mujãã ĩñaesupa. Na pũame Moisés ũtãũpũ cū caānitoye, ĩñañupã ũtãũ paio caũrõrē. Tie caũrĩjẽ buseri jũgori canaitĩãrĩjẽrē ĩñañupã. Tunu bairoa wĩno cūã tutuaro capapuriyere ĩñañupã.

¹⁹ Tunu bairoa marĩ ñicũjãã israelita majã ãnana na catũgorica wãme ũnie trompeta tutuaro cabũsuro cãrõ Dios cū cabũsũocajorique cũãrē mujãã tũgoesupa. Bairo mujãã cabaimiatacũãrē, na pũame roque tie bũsũrique paio cauwiorijere tũgoyupa. Bairo uwiri, Dios narē yoaro cū cabũsũãnorē boesupa. Tocãrõã cū jãna rotiyupa Diore. ²⁰ Dios cū caroticũrĩqũẽrē dope átijĩãtietimirã, tore bairo ĩñupã Diore. Mai, atore bairo ĩñuparõ Dios narē cū caãtiroticũrĩqũẽ pũame: “Ni jĩcãũ ũcũ ati ũtãũrē capeañaurē ũtã rupa, o ãpõã besuro mena cū pajĩãrocacõã rotiya. Ni ũcũ waibũcũ ũcũ cũãrē tore bairo átirotiya,”

ĩñuparõ. ²¹ Nocārõ majũ ãña acuarique caãnoi, Moisés cũ majũ cãã atore bairo ĩñupĩ: “Bũtioro uwiri yũ nanacũpũ,” ĩñupĩ.

²² Mũjãã roque narẽ bairo mũjãã baietiya. Ʋmũrecóopũ caãni Ʋtãũ buipũ caãni macã Jerusalén cawãmecuti macã Dios cacaticõãninucũũ ya macãpũ caãniparã majũ mũjãã ãniña. Aperã cãã nocārõ capããrã majũ Diotũ macããna ángelea majã neñapori Diore cabasapeorã na caãnopũ caãniparã mũjãã ãniña. ²³ Tunu bairo Dios pũnaarẽ bairo caãna, caãnijũgorã Ʋmũrecóopũ Dios ya pũrõpũ cũ yarã caãnarẽ cũ cawoaturicarã na caneñarõpũ caãniparã mũjãã ãniña. Dios camasã nipetiropũre caĩñabesei majũ tũpũ mũjãã etagarã. Caroarã na ãnio joroque cũ caátana tũpũ mũjãã etagarã. ²⁴ Tunu bairo Jesutũ mũjãã etagarã, caroa wãme cawãma wãme marĩrẽ caátibojacũrĩcũ tũpũ. Jesús pũame yucãpãĩpũ cũ cariarique jũgori cũ rií mena marĩ carorije wapare cosericarore bairo marĩ tuao joroque marĩ ásupi. Abel cũ carí reriye pũame ãmeoqũẽ ãmerĩqũẽrẽ bairo átaje tuayupa. Bairo Abel ãnacũ cũ carí reriye netõjãñurõ caãnimajũrĩjẽ ãñupã Jesús yaye rií pũame roque.

²⁵ Torecũ, Jesús marĩrẽ caquetibũjũre caroaro cũ marĩ tũgousagarã. Moisés ati yepa macããcũ ãnacũ Dios yayere marĩ ñicũjãã ãnanarẽ cũ caquetibũjũnetõrĩjẽrẽ tũgogaesupa. Bairo dope bairo netõmasĩesupa. Marĩ roque na netõjãñurõ bairã majũ marĩ netõmasĩẽna, Ʋmũrecóopũ macããcũ marĩrẽ cũ caquetibũjũgarijere marĩ catũgogaeticõãta. ²⁶ Tirũmũpũ ji yũteapũre Dios cũ cabũsũro jũgori ati yepa tutuaro to yuguio joroque ásupi Dios, Moisés ãnacũ cũ caãni yũteapũre. Bairo ãmerẽ tunu atore bairo ĩnemoñami Dios: “Pũgani cãrõ tunu yũ cabũsũrije mena ati yepa to yuguio joroque yũ átigu. ãmerẽ ati yepa jeto meerẽ, Ʋmũrecóopũ cãã to yuguio joroque yũ átigu,” ĩñami. ²⁷ Bairo cũ caãta, atore bairo ĩgu ĩcũmi Dios: Ati Ʋmũrecó macããjẽ nipetiro cũ caátaje, yepa cayuguirije ũnie mena yasipeticoagaro. Bairo ati Ʋmũrecó macããjẽ nipetirije cũ caátajere cũ cayasioro bero yua, Dios marĩ Quetiupũ cũ caãno macããjẽ jeto tuagaro.

²⁸ Dios cũ carotimasĩrĩpũ, marĩrẽ cũ cacũbojaripũ jeto tuagaro. Bairo tiere tũgoñarĩ, Diore, “Mũ ñũjãñũña jãã mena,” marĩ caĩbasapeoro ñũña. Torecũ, caroaro cariape átĩãnajẽ, cãrẽ ĩroarique Dios cũ caĩñajesori wãmerĩ majũrẽ marĩ caátĩãno ñũña. ²⁹ Peero tutuaro mena caũrĩ peero apeye ũnierẽ caũrerorea bairo Dios cãã tutuaro mena marĩ carorije wapare caĩñabesemasĩ majũ ñĩami.

13

Cómo agradecer a Dios

¹ Mũjãã pũame jĩcãũ pũnaa na caãmeomairõrẽ bairo mũjãã cãã ãmeo maijãnaeticõãña.

² Tunu bairoa aperã camasã mũjãã ya wii caĩñañesẽãrã cããrẽ caroaro mena na bocári na qũẽnonucũña. ¡Tame, mũjãã mena macããna jĩcããrã, ángelea majãrẽ camasĩẽna nimirãcũã, caroaro na bocári na qũẽnoñupã na wiiripũ!

³ Preso jorica wiipũ caãna cããrẽ na mũjãã masiritiepa. Mũjãã cãã preso jorica wiipũ caãna mena ãnarẽ bairo tũgoñaña. Na juátinemoña. Roro caátiecoricarã cããrẽ na tũgoñaña. Ape rũmũ mũjãã cãã narẽ bairo mũjãã tãmũobujiorã, ati yepapũ mũjãã caãni rũmũ caãno. Bairo na ĩñamairotiya.

⁴ Tunu apeyera cawãmo jiyaricarãrẽ nipetiro na mũjãã caĩñanũcũbũgoro ñũña. Roro ãmeo átiepeeticõãña. Caroa wãme átaje jetore átĩãña. Dios pũame ĩñabesegũmi roro caãmeo átieperi majãrẽ. Canũmocũna, canũmo mána cãã roro na caátie jũgori popiye na baio joroque na átigũmi Dios.

⁵ Dinero pũrõrẽ cabonetõrãrẽ bairo baieticõãña. ãme ati yepapũ ãna, mũjãã cacũgorije mena yerĩ ñucõãña. Atope bairo Dios cũ caĩrĩcã wãmerẽ tũgoñaña: “Mũjãã yũ aweyoetigu. Mũjãã yũ juátinemonucũgu,” ĩñupĩ Dios. ⁶ Bairo yua, pũgani cãrõ tũgoñarĩcãrõ mano atore bairo marĩ ĩ masĩña:

“Marĩ Quetiupũ marĩ juátinemoũmi.

Bairo ni jĩcãũ ũcũ yũre roro caátigaũre yũ uwietiya,” marĩ ĩ masĩña.

⁷ Bairi mǝjǎārē cañubuejǝgori majǎ, aperǎ Dios yaye quetire mǝjǎārē caquetibǝjuri-carǎ na cabairique cǎārē caroaro tǝgoñaña. Na pǝame popiye baimirǎcǎǎ, Jesucristo mena tǝgoñatutuacǎañupǎ na cariarǝ rǝmǝpǝ. Mǝjǎ cǎǎ Jesucristo mena na catǝgoñatutuaricarorea bairo cǝ mena tǝgoñatutuacǎǎ ãninucǎña.

⁸ Jesucristo cañijǝgoripǝpǝ caroaro cariape caǎcǝ añupǝ. ãme cǎārē bairoa nicǎ ninucǎñami. Bairi cǎǎ nicǎ ninucǝgǝmi tocǎnacǎ rǝmǝ. Cǝ yeri cǝ catǝgoñarǝjē wasoetiyami. ⁹ Bairi mǝjǎ nipetiro ape wǎme quetibǝjuri que ùnierē tǝgǝsaeticǎña. Dios cǝ camairǝjē mena yeri tutuarǎ marǝ ãnio joroque caǎto ñuña. ǘgarique wǎmerē besecǎñarǝ na caǝgarotirore bairo marǝ caǎto mee, marǝ yeri tǝgoñatutuo joroque marǝ átiya. Tie caátirotirije dope átimasǎ manǝña, cañumiatacǎārē.

¹⁰ Marǎ, Jesucristo yucǝpǎipǝ cǝ cariarique jǝgori ape wǎme waibǝcǝ joemǝgǝjoriquere cacǝgorǎrē bairo marǝ baiya. Nipetiro sacerdote majǎ tirǝmǝpǝ macǎ santuariore capaacoteri majǎ ùna pǝame roque jǝcǎ wǎme ùno cǝgomasiētǝñama marǝ canetǝrǝcǎ wǎmerē. Moisés ãnacǝ cǝ caátiroticǝrǝqǝrē na cabonetǝrǝ jǝgori, marǝ, Jesucristo ya poa macǎña mena narē ãnimasǎ maa. ¹¹ Bairi sumo sacerdote jeto waibǝtoa riire santuariopǝ jeámasǝñami, roro camasǎ na caátie wapare Dios cǝ camasiriyobojaparore bairo ĩ. Waibǝtoa rupǝri ãnajē pǝamerē ti arǝa santuario camano, ti macǎ jǝgoyepǝ tiere joenucǎñupǎ. ¹² Torecǝ, Jesús cǎǎ roro yucǝpǎipǝ cǝ cariarǝ rǝmǝrē, macǎ camanopǝ riayupi, cǝ ya poa macǎñarē cǝ rií jǝgori carorije wapa mána caroarǎ Dios ya poa macǎña majǝ na ãmarǝ ĩ. ¹³ Bairi cabǝcǝ wǎme átajere jǎnarǝ marǝ cǎǎ Jesús cǝ cabairicarorea bairo popiye baimirǎcǎǎ, tiere tǝgoñaenarē bairo marǝ catǝgoñanetǝrǝ ñuña. Marǝ Quetiupǝ Jesure roro popiye cǝ na caátatorea bairo marǝ cǎārē aperǎ roro marǝ na caátieperijere marǝ ãñotaetigarǎ. ¹⁴ Marǎ, ati yepǝpǝre jǝcǎ macǎ tocǎnacǎ rǝmǝ cañnicǎñinucǝpǎ macǎrē marǝ cǝgoetiya. Bairi ape macǎ Dios ya macǎ tocǎnacǎ rǝmǝ cañnicǎñinucǝpǎ macǎrē camacǎránarē bairo caña marǝ ãniña.

¹⁵ Bairi tocǎnacǎnia marǝ Pacǝ Diore, bairi Jesucristo cǎārē basapeorotiya. Marǝ cabasapeorije waibǝtoa riire marǝ cajoemǝgǝjorije ùnie niña. Bairi marǝ risero mena, “Jǎǎ Pacǝ, mǝ ñumajǝcǎña jǎǎ mena,” cǝ marǝ caǝbasapeope niña. ¹⁶ Caroa wǎme camasǎ mena átiñanjērē masiritieticǎña. Tunu bairoa aperǎ camasǎrē mǝjǎ cacǝgorije mena na cabopacarijere na juátinemonucǎña. Tie waibǝcǝ riire joemǝgǝjorǎrē bairo mǝjǎ caátie niña. Tie ùnie roquere ññajesoyami Dios.

¹⁷ Torena, mǝjǎārē carotiri majǎrē caroaro mena na yǝya. Caroaro mena na carotirijere ása. Na pǝame yerijǎrǝcǎrǝ mano caroaro ññacotenucǎñama mǝjǎārē. “Marǝ paarique cǎārē ññabesegǝmi Dios,” ĩ tǝgoñarǝ, tore bairo átinucǎñama mǝjǎārē carotiri majǎ pǝame. Bairi mǝjǎārē carotiri majǎ na caññajesoparo ñurǝ caroaro mena na paabojanucǎña. Mǝjǎ capaarijere na ññajesotio joroque ápericǎña. Bairo mǝjǎ caápericǎta, ñe ùnierē caáperǎrē bairo mǝjǎ tuabujiorǎ.

¹⁸ Bairi apeyera tunu, jǎārē Diopǝre mǝjǎ jēnibojagarǎ. Pǝgani tǝgoñarǝcǎrǝ mano jǎǎ masǝña merē caroaro yerijǝrǝ jǎǎ catǝgoñarǝqǝ cǝtiere. Nipetiropǝre caroaro cariape jǎǎ caátǝnimasǝpeere jǎǎ boya. ¹⁹ Bairi apeyera Diopǝre yǝ mǝjǎ cajēnibojanucǝrǝ yǝ boya. Bairo yǝ mǝjǎ cajēnibojaro, mǝjǎ tǝpǝ yoaro mea tunu yǝ ãnio joroque Dios cǝ áparo ĩrǎ, yǝ mǝjǎ jēnibojawa.

Bendición y saludos finales

²⁰ Dios pǝame caroaro yerijǝrǝ cañnajǝcǝcǝ niñami. Tunu bairoa marǝ Quetiupǝ Jesucristore cariacoatacǝ cǝ cañnimitacǎārē, tunu cǝ catio joroque caátacǝ niñami. Marǝrē, oveja coteri majǝcǝre bairo caǎcǝ, Jesús cǝ cariarique jǝgori cawǎma wǎme Dios cǝ yarǎrē cǝ caátibojarique cañnicǎñinucǝpeere cañnorē bairo to tuo joroque caátacǝ niñami Dios. ²¹ Bairo caátacǝ pǝame nipetiri wǎme mǝjǎārē jǝcǎrǝ tǝni ñe ùnie wapa cacǝgoenarē bairo caña mǝjǎ cǝ áparo. Bairo cǝ caátto, nipetiro cǝ cabori wǎme ùnie jetore caroaro mǝjǎ átimasǝgarǎ. Bairi marǝrē cǝ caátigari wǎme cǎrǝ marǝ cǝ áparo Jesucristo jǝgori. Bairi atore bairo marǝ ñña: “Jesucristore marǝ cabasapeorije to petieticǎto. Bairoa to baiátto,” marǝ ñña.

²² Yꝯ yarã mꝯjããrẽ ñiña: Atie queti petoaca mꝯjããrẽ yꝯ caquetibꝯjꝯwoatujorijere caroaro yerijõrõ tũgopeoya.

²³ Bairi apeyera, atiere mꝯjãã camasĩrõ yꝯ boya: Marĩ yꝯ Timoteo cũã merẽ preso jorica wiipꝯ caãnimitacu witiyupi. Bairi ato yꝯtꝯ tãmurĩ cũ caetaata, cũ mena yꝯ atĩgu mꝯjããrẽ yꝯ caĩñaaátĩ rãmurẽ yua.

²⁴ Bairi nipetiro mꝯjããrẽ cajũgoñubueri majã, aperã Dios ya poa macããna nipetiro cũã na ñuáto. Ati yepa Italia yepa macããna cũã mꝯjããrẽ bũtioro ñurotijoyama.

²⁵ Mꝯjãã nipetirore caroa macããjẽ, caroare cũ jonemoáto Dios.
Tocãrõã niña atie yꝯ cawoaturije.

Carta de SANTIAGO

Saludo

¹ Үм, Santiago, marĩ Pacu, bairi marĩ Quetiupau Jesucristo mena na paabojari majõcu añirĩ, ati carta mena mujãärê woajou yu átiya. Mujãä, Israel yepa macãäna, puga wãmo peti rupore puga pëñirõ cãnacã poari majũ caãnimirĩcãrã, ämerê nipetiropu caábataticarãrê mujãä woajou yu átiya.

La sabiduría que viene de Dios

² Mujãä, yu bairãrê bairo caãna, yu yaye quetire tũgopeoya mai: Ape rĩmu mujãärê roro tãmuorĩquẽ caetaata, tie mena tũgoña yapapuaeticõãña. Tiere useanirĩquẽ mena mujãä catũgoñarõ ñuña. ³ Noo ricaati mujãärê caetari rĩmu caãno, “¡Ñugaro! ¡Dios mena tũgoñatutuari yua, marĩ nucãcõãgarã!” mujãä caĩata, nemojãñurõ mujãä tũgoñanetõomasĩgarã. Merê mujãä masĩña tiere. ⁴ Bairi tie tũgoñatutuariquere caroaro maijũgoya, mujãärê ñe ùnie to carusaetiparore bairo ïrã. Bairi nocãrõ majũ catũgoñanetõomasĩrã añirĩ, camasã cañurã ñe ùnie animasĩrĩquẽ carusaena majũ mujãä añigarã.

⁵ Bairi ni jĩcãũ ùcũ jĩcã wãmerê camasĩpeyoecu cũ caãmata, Diore cũ jëñimasĩñami. Bairo cũ cajëniata, cũ jogumi Dios cũ cajëñirĩjërê. Camasã nipetiro nocãrõ na caboro cãrõ masĩrĩquẽrê na jogumi, cũ na cajëniata. “¿Nopëĩrã tocãrõ majũ mujãä jëñinãti?” ïëtĩgumi Dios. ⁶ Bairãpna, “¡Jãärê joecumi!” ï tũgoñaena, jëñiña. Dios mena tũgoñatutuari mujãä cajëñirõ boya. Dios mena catũgoñatutuaecu pũame ria capairiya oco turire bairo niñami. Wĩno jũgori tiere aperopu, aperopu capapubatorerore bairo niñami. ⁷⁻⁸ Bairo caãcũ jĩcã rĩmu jĩcã wãmerê boyami cürê Dios cũ caátibojapeere. Ape rĩmurê bairo boetiyami. Bairo jeto tũgoñanucũñami. Bairo catũgoñau pũame, “Yu caborore bairo jeto átigumi Dios,” ï masĩcũmi.

⁹ Tunu apeyera ni ùcũ caboracau nimicãä, Jesure caĩroau pũame cũ useaniãto. Cũ roque Dios cũ caĩñajoro pũamerê cabũgoro macããcũ mee niñami. ¹⁰⁻¹¹ Capee cacũgou pũame oó yoaro caãmerõrê bairo caãcũ niñami. Muipũ butiõro cũ caasiõro jũgori, oó yoaro mee jĩnyasicoaya. Torea bairo baigarãma na capaarije watoa capee apeye ùnierê cacũgorã pũame. Na cũã yasicoagarãma. Bairi ni jĩcãũ ùcũ capee cacũgou Jesure caĩroau cũ caãmata, cũ useani tũgoñaãto. “Capee yu cacũgomiatãcãrê, Dios cũ caĩñajorore yu yaye caãnimajũrĩjê mee niña,” qũĩ useani tũgoñaãto.

Pruebas y tentaciones

¹² Useanirĩ niñami ni jĩcãũ ùcũ wãtĩ cürê cũ caĩbusujãrĩjërê tũgomicãä, catũgoñanetõomasĩ majũ. Bairo caãcũ majũ cũ caãnoi, Dios pũame cũ mena cũ catũgoñatutuarijere masĩmajũcõãñami. Bairo masĩrĩ yeri capetietĩ pũnarê cũ jogumi, cürê camairãrê cũ caĩjũgoyeticürĩcãrõrêã bairo yua. Tie cũ cajorije pũame corona, caatueperi majõcu cũ canetõrĩjê wapa cũ cawapatari beto corona beto netõjãñurõ caroa majũ niña.

¹³ Tunu bairoa Dios pũame carorije caápei niñami. Tunu ni ùcürê carorijere caátiroti mee niñami. Bairi ni ùcũ rorije cũ catãmuorĩ rĩmu caetaro, Diore roro qũĩ tũgoñaeticõãto. “Dios pũame roro yure áti ññau ácumi, ¿dope bairo cũ ácuati ãni? ï,” qũĩ tũgoñaeticõãto. ¹⁴⁻¹⁵ Bairo pũame roque niña, ni jĩcãũ ùcũ roro cũ catãmuõata: Caãnijũgoripaure cũ majũã cũ catũgoñarĩjê mena roro átigayami. Tie cũ catũgoñarĩjê caetapetiro yua, cũ caátigarijere átimasĩcõãñami. Bairo cũ caáticõãmata, Dios tãpu amasiëtĩgumi. Cayasiricure bairo tuagumi yua.

¹⁶ Bairi mujãä, yu bairãrê bairo caãna, yu camairã, cariape tũgoñaña. “Dios pũame roro marĩrê áti ññau ácumi,” caĩtũgoñarãrê bairo baieticõãña. Na majũã ïtorã átiyama, bairo na caĩtũgoñaata. ¹⁷ Ati yepa macããjê cañurĩjê nipetirije caãnie, Dios jõbui caãcũ marĩrê cũ cajorique majũ niña. Muipũre, bairi ñocõã cãrê caquëñorĩcũ cũ cajorique majũ niña. Cũ pũame tiere ape wãme átiwasoetiyami. Cañu majũ nicõã ninucũgumi tocãnacã

rũmua. ¹⁸ Torecũ, cũ pũnaarẽ bairo marĩ añio joroque marĩ ámi, cũ cabojũgoricarorea bairo. Cũ yaye quetire cariape caañierẽ marĩ masĩowĩ, yũ pũnaa caañijũgorã na ãmarõ, ĩ.

La verdadera religión

¹⁹ Bairi mujãã, yũ bairãrẽ bairo caãna, yũ camairã, tũgopeoya yũ caĩrĩjẽrẽ: Mujãã tocãnacãũpua caroaro tũgopeoya caroa queti na caquetibujurijere. Cotericarõ mano tũgousaya. Busũgarã jũgoye pũame mujãã yeripũ tũgoñaña mai. Jicoquei ĩ wiyoticõãña. Tunu bairoa asiarique cũãrẽ jicoquei asiaeticõãña. ²⁰ Dios pũame caasiaũ cũ caátiere ĩñajesoetiyami. Bairi marĩ caasiaro boetiya. ²¹ Bairi nipetirije roro mujãã caátiere jã-nacõãña. Mujãã yeri pũnapũ paio roro mujãã catũgoñarĩjẽ cũãrẽ pũgani tũgoñanemoeticõãña. Caroaro mena tũgousaya Dios yaye queti mujãã catũgousajũgoriquere. Tie quetire tũgousarã yua, roro mujãã cabairijere mujãã netõcõãgarã.

²² Bairi Dios yaye quetire tũgorique jeto boetiya. Tere tũgori bero cũ caátirotirije cũãrẽ marĩ caáto ñuña. Tore bairo mujãã caápericõãta, mujãã majũã caĩtorãrẽ bairo mujãã baibujiorã. ²³⁻²⁴ Dios yaye quetire tũgomicũã, cũ caĩrotirore bairo caápei pũame atore bairo niñami: Jĩcãũ ũcũ caũmũ eñoorõpũ cũ riapere caĩñaurẽ bairo niñami. Bairo ĩñarĩ bero, ãmejorenucã, tocãrõã yoaro mee masiriticoacumi cũ riapé cũ cabauatajere. Cũrẽ bairo niñami Dios yaye quetire tũgomicũã, cũ carotirijere caápei. ²⁵ Apei pũame Dios yaye quetire tũgori bero, tere masiritietiyami. Bairo masiritietiri yua, Dios cariape cũ carotiriquere ñe ũnie rusaetore bairo tũgoñanucũñami. Tie cũ carotirique pũame caroaro marĩ yeri cutio joroque marĩ átiya. Bairi Dios cũ carotiriquere caátĩacũ ãnirĩ, tere jãnaetĩñami. Cũ roque useanirĩqũẽ mena cũ caátiere átimasĩgumi.

²⁶ Tunu bairoa ni ũcũ, “¡Diore camasĩ yũ añiña!” caĩ nimicũã, noo cũ caboro roro cũ caĩrĩjẽrẽ cũ cajãnamasĩetĩcõãta, cũ majũã ĩtoũ átiyami. Bairo cũ majũã caĩtoũre bairo cũ caãno jũgori yua, “¡Diore camasĩ yũ añiña!” cũ caĩrĩjẽ pũame wapa maa. ²⁷ Bairo átaje pũame ñuña: Roro cabairãrẽ, camasã uparã mánarẽ, bairo cawapearã rõmirĩ cũãrẽ caroaro na marĩ cajuátinemorõ ñuña. Tunu bairoa ati yepa macããna roro na caátore bairo marĩ caápero ñuña. Tore bairo marĩ caápata, Diore camasĩrã majũ marĩ ãnigarã, Dios cũ caĩñajoro.

2

Advertencia contra la discriminación

¹ Mujãã, yũ bairãrẽ bairo caãna, yũ camairã atore bairo ñinemoña mujããrẽ tunu: Mujãã, marĩ Quetiupũ nocãrõ caroũre caĩroarã ãnirĩ, nipetiro camasãrẽ jĩcãrõrẽ bairo na ĩñaña. Pairo cadinero cũgori majã, cacũgoena cũãrẽ nucũbugoeticõã na baieticõãña. Jĩcãrõrẽ bairo na ĩñaña. ² ĩ cõñarĩ mujããrẽ yũ quetibujura mai: Jĩcã rũmũ jĩcã poa macããna na cañubuenenarĩ rũmũ caãno jĩcãũ capee cacũgou jããetayurũ. Cũ pũame anillo oro betoori, bairo caroa jutii cũãrẽ cajãñaátacũ ãñurũ. Cũ bero cabopacũ, cabucũ juti cajãñaátacũ cũã jããetayurũ. ³ Bairo na cajããetaro ĩña, atore bairo qũĩñuparã caroa jutii cajãñaũrẽ: “Ato ruiya caroapaurũ,” qũĩñuparã. Apei cabopacũ pũamerẽ: “Mũa noo mũ caboro nucũña,” o “Toa yerapũ ruicõãña,” qũĩñuparã. ⁴ Bairi mujãã cũã tore bairo mujãã caápata, ñuẽtĩña Dios cũ caĩñajoro. Mujãã, “Ñni pũame caãnimajũũ ãcũmi,” ĩrĩ, roro caãmeoĩñabeserãrẽ bairo mujãã baibujiorã, bairo mujãã caápata. Roro catũgoñarĩqũẽ cũnarẽ bairo ána, tore bairo mujãã átibujiorã.

⁵ Mujãã, yũ bairãrẽ bairo caãna, tũgopeoya atiere: Ati yepa macããna cabopacarãrẽ na beseyupi Dios, cũ mena bũtioro na, catũgoñatutuarã majũ na añio joroque ĩ. Tunu bairoa na cũã cũ carotimasĩrĩpũ caãna na caãniparore bairo ĩ, na beseyupi. Cũ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo nipetiro camasã cũ camairã cũ tũpũ na caãno bojũgoyupi. ⁶ Bairo Dios cabopacarãrẽ cũ cabomiatacũãrẽ, mujãã pũame narẽ na tũgoñaboboo joroque na mujãã átinucũña. ¿Cadinero cũna pũame mee mujããrẽ tutuaro na roti epeetinucũñati? ¿Na mee mujããrẽ ñerĩ quetiuparã caĩñabeserã tũpũ na ñeáperĩnucũñati? Na ũna roque bairo mujãã átiepenucũñama. ⁷ Nipetiro camasã, “¡Jesucristo yarã niñama!” mujããrẽ ĩñama.

Bairi mujãã p̄ame cū wãme, caroa wãmerẽ cacũgorã nimirãcũã, ¿nopẽirã Jesucristo wãmerẽ caiboyetiepenucũrã p̄amerẽ na mujãã boyati?

⁸ Marĩ Quetiupau cū caroticũrĩqũẽ caanimajũrĩjẽ atore bairo quetibũjũya cū ya tutip̄u: “Mũ mena macããcũrẽ cū maiña mũ rupaure mũ camairõrẽã bairo,” ĩ quetibũjũya. Bairi mujãã p̄ame tore bairo jeto mujãã caápata, nipetiro camasã cabopacarãrẽ, bairi cadinerocuna cũãrẽ jĩcãrõrẽ bairo mairĩ, cariape caánarẽ bairo mujãã añibujiorã. ⁹ Tore bairo nipetiro camasãrẽ jĩcãrõ tũni na mujãã caĩroaeticõãta, roro caána mujãã añibujiorã. Bairi carorije cawapa cũgorãrẽ bairo mujãã tuabujiorã, Dios yaye cū caroticũrĩcã wãmerẽ caáperã añirĩ yua. ¹⁰ Torecũ, ni jĩcãũ ũcũ Dios cū caroticũrĩqũẽ capee wãmerẽ caroaro átipeyomicũã, bairũa jĩcã wãmerẽ cū caápericõãta, nipetirije Dios cū caroticũrĩqũẽrẽ canetõõnucãũrẽ bairo tuayami. Nipetirije carorije wapa cacũgoure bairo tuayami yua. ¹¹ Dios p̄ame atore bairo ĩcũñupĩ: “Mujãã nũmoa caãmerãrẽ na ñe epeeticõãña.” Tunu bairoa ape wẽẽp̄u atore bairo ĩcũnemoñupĩ: “Camasãrẽ na pajĩareeticõãña,” ĩcũñupĩ. Bairi ni ũcũ aperã nũmoarẽ cañe epeetinuucũũ nimicũã, camasocũre capajĩãrĩ majõcũ cū caãmata, nipetirije Dios cū caroticũrĩqũẽrẽ cabaibotioũre bairo qũĩñagũmi Dios.

¹² Bairi mujãã, Dios cū caquetibũjũcũrĩqũẽ jũgori caĩñabese ecoparã añirĩ, caroaro añajẽcusa. Caroa wãme busũya. Carorije ĩẽtĩcõãña. Cū caroticũrĩqũẽ p̄amerẽ marĩ caápata, caroaro marĩ añimasĩgarã. ¹³ Bairi noa ũna aperãrẽ bopacooro na na caĩñaeticõãta, na cũãrẽ bopacooro na ĩñaetibujioimi Dios, na caátajere ĩñacõñarĩ na cū caĩñabeseri rũmũrẽ. Aperãrẽ bopacooro caĩñarã p̄ame roque caroaro netõgarãma ti rũmũrẽ.

Hechos y no palabras

¹⁴ Mujãã, yũ bairãrẽ bairo caãna, ni jĩcãũ ũcũ, “Dios mena yũ tũgoñatutuaya,” caĩ nimicũã, caroaro átajere cū caápericõãta, cū caĩrĩjẽ wapa maniña. ¿Bairo cū caĩrĩjẽ jũgori caroaro cū netõũãti? Netõẽcũmi. ¹⁵ Atoe bairo mujããrẽ ñi quetibũjũ cõñapã mai: Mujãã yau jĩcãũ, o mujãã yao jĩcãõ jutii mani, ũgarique mani cabairã nibujiorãma. ¹⁶ Bairi ni ũcũ mujãã mena macããcũ narẽ bocãri atore bairo na ĩbujioũmi: “Caroaro ãña. Tũgoñarĩqũẽ paieticõãña. ũgariquere, jutii cũãrẽ tãmurĩ mujãã bõcagarã,” na ĩbujioũmi. Bairo ĩmicũã, na cabopacarijere na joetibujioũmi. Bairo cū caĩrĩjẽ wapa maniña. ¹⁷ Torea bairo ni ũcũ, “Dios mena yũ tũgoñatutuaya,” caĩ nimicũã, aperãrẽ bopacooro ĩñarĩ na cū cajũápericõãta, cū caĩrĩjẽ wapa maniña.

¹⁸ Bairo yũ caĩrõĩ, jĩcãũ mujãã mena macããcũ atore bairo ĩbujioũmi: “Jĩcããrã, ‘Dios mena marĩ catũgoñatutuario jeto ñuña,’ ĩ quetibũjũyama. Aperã ĩñama: ‘Marĩ catũgoñatutuario jũgori mee, caroaro marĩ caáto roque ñuña,’ ĩ quetibũjũyama,” ĩbujioũmi jĩcãũ mujãã mena macããcũ. Bairo cū caĩmiatãcũãrẽ, atore bairo cū ũcũrẽ ñiña: Yũ p̄ame caroaro mũ caátiere ĩñaẽtĩrĩ, “Dios mena catũgoñatutuau ãcũmi,” mũrẽ ñi masĩẽtĩña. Cariapea yũ caátiere mũ caĩñarĩjẽ jũgori roque, “Caãnorẽ bairo Dios mena tũgoñatutuayami,” yũ mi masĩcõãña. ¹⁹ Tunu bairoa, “Dios jĩcãũã niñami marĩ caĩroaũ. Apei maniñami,” mi masĩña. Bairo mũ caĩmasĩrõ ñumirõcũã, caroaro etaetiya. Wãtĩ yeri pũna cũã, “Dios jĩcãũã niñami,” ĩ masĩcõãñama. Bairo ĩrã, nanarĩ uwirãma.

²⁰ Bairi, “Dios mena yũ tũgoñatutuaya,” caĩ nimicũã, caroaro átajere cū caápericõãta, cū caĩrĩjẽ wapa maniña, Dios cū caĩñajoro. ¿Tame! ¿Mũ p̄ame catũgoñamasĩẽcũrẽ bairo mũ tũgoñãña! ¿Marĩ ñicũjãã na cabairiquere mũ masiriticoati? ²¹ Marĩ ñicũ ãnacũ, Abraham p̄ame, cū macũ Isaare cū pajĩãrĩ, cū rupaũri añajẽrẽ joemũgõ jogamiñupũ, Dios cũrẽ cū carotiroi. Bairo cū caátigarijere ĩñarĩ, Dios p̄ame, “¿Bairo ápericõãña!” qũĩrĩ, carorije wapa cacũgoecũre bairo qũĩñañupũ Dios Abrahãrẽ. ²² Torea, Abraham cū caátajere tũgoñarĩ atore bairo mujãã ĩ tũgoñamasĩña Abrahãrẽ: “Caroaro cū catũgousarijere jũgori Dios mena cū catũgoñatutuarijere cū áti ĩñoñupĩ Abraham Diore. Tunu bairoa cū caátaje jũgori Dios mena cū catũgoñatutuarijere p̄ame ñe ũnie rusaeto tuayupa Abrahãrẽ,” mujãã ĩ tũgoñamasĩña. ²³ Torea bairo ĩ quetibũjũyayupa Dios ya tutip̄u na caquetibũjũwoacũrĩqũẽ: “Abraham Diore cū catũgoñatutuarijere jũgori carorije cawapa

cūgoecure bairo qũĩñañupĩ.” Bairi, “Abraham, Dios bapa majũ niñami,” qũĩñuparã nipetiro camasã cũrẽ.

²⁴ Bairo Abraham ãnacũ cũ cabairiquere tũgoñamasĩrĩ, atore bairo mujãã nipetiro mujãã ĩ masĩña: “Ni jĩcãũ ũcũ Dios mena cũ catũgoñatutuarije jeto meerẽ caroaro cũ caátie cũãrẽ átirotiya, carorije wapare cacũgoecure bairo tuagũ, Dios cũ caĩñajoro,” mujãã ĩ masĩña. ²⁵ Tunu Abraham ãnacũrẽ bairo baiyupo apeo Rahab caũmua mena caepewapatamirĩcõ cũã. Cõ pũame cõ ya macãrẽ Josué cũ caĩñarutitotijoricarãrẽ na yasio cũgoyupo cõ ya wiipũ, yũ yarã narẽ na pajĩãrema, ĩõ. Cabero maa cũãrẽ na ĩñoñupõ na carutitunuápawãrẽ. Bairo cõ caátore ĩñarĩ, Dios pũame carorije cawapa cũgoecore bairo cõ ĩñañupĩ. ²⁶ Bairo bai yua, marĩ rupaũpũ marĩ yeri pũna camanicõãta, cariyasicoatanarẽ bairo marĩ ãniña. Torea bairo, “Dios mena marĩ tũgoñatutuaya,” caĩrã nimirãcũã, caroaro átajere marĩ caápericõãta, marĩ caĩrĩjẽ wapa maniña. Cariaya-sicoatanarẽ bairo marĩ ãniña Dios cũ caĩñajoro, caroa ũnierẽ caáperã marĩ caãmata yua.

3

La lengua

¹ Mujãã, yũ bairãrẽ bairo caãna, tũgopeoya mujããrẽ yũ caquetibũjuriere: Capããrã majũ na caãno boetiya mujããrẽ caquetibũjuparãrẽ. Merẽ mujãã masĩña: Jãã ũna quetibũjuri majãrẽ netõjãñurõ jãã caátajere ĩñacõñarĩ jãã ĩñabesegũmi Dios. ² Marĩ nipetiro jĩcã rũmurẽ roro marĩ átinucũña. Bairi ni jĩcãũ ũcũ jĩcã wãme ũno rorije caĩcẽcũ pũame caroú majũ niñami. Bairo caãcũ ãnirĩ, roro cũ catũgoñarĩjẽrẽ eñotamasĩcõãñami.

³ Mujãã yũ quetibũju cõñapã mai: Marĩ caballore cũ riseropũ ãpõã betore tujããrĩ, ti beto mena jũgori cũ marĩ tũgãñe tunuonũcõmasĩña. Caballo pai cũ caãnimitacũãrẽ, ti betoaca mena jũgori cũ marĩ tũgãñe tunuonũcõmasĩña. ⁴ Torea bairo niña cũmua capairiya riare capẽñarĩcã cũã. Ti cũmua pairi cũmua caãnimitacũãrẽ, bairi tunu wĩno tutuaro capapu jogamiatacũãrẽ, ti cũmuarẽ cawatuũ pũame noo cũ caboropũ watujo masĩñami õcãpãĩãcã, tiare watujoricapãĩãcã mena jũgori. ⁵ Torea bairo niña marĩ ñemerõ cũã. Õcãrõãcã nimirõcũã, capee busũmasĩña. Peero cũã õcã peeroaca mena jĩñatuajũgoata, cabero pairi peero ámasĩña. Capee majũ ñũreya. ⁶ Marĩ ñemerõ cũã peeroe bairo niña. Ati ñmũrecóo macããjẽ carorijere ĩmasĩña marĩ rupaũ macããtõ ñemerõ pũame, õcãrõãcã nimirõcũã. Apeye, apeye capee busũya marĩ ñemerõ. Bairi marĩ yeri royetuanucũña, rorije to mena marĩ caĩrõĩ. Wãtĩ tore bairo cũ caĩrotiro jũgori rorije marĩ busũya. Bairi marĩ cabuiaro beropũ marĩ yerire royetujũgoatõ, marĩ cayasiropũ marĩ royetujãnaña marĩ ñemerõ.

⁷ Camasã pũame nipetiro waibũtoare, minia cũãrẽ, pĩnoa cũãrẽ, ria capairiya macããna cũãrẽ na canubũtioticarãrẽ bairo na ãnio joroque átiyama. Bairo átiyaparori yua, na caborore bairo na átirotimasĩñama. ⁸ Bairo narẽ na caátimasĩmĩtiacũãrẽ, ni jĩcãũ ũcũ marĩ ñemerõrẽ rotimasĩcũmi. Marĩ ñemerõ carotimasĩã mano niña. ãña cũ cabacaro, cũ nima cũ cajorore bairo niña marĩ busũrique carorije. Camasãrẽ popiye na baio joroque na marĩ átiya marĩ ñemerõ mena jũgori.

⁹ Marĩ ñemerõ mena Dios, marĩ Pacũ majũrẽ cũ marĩ basapeoya. Ti ñemerõ menaina tunu aperãrẽ roro na marĩ busũpaiya. Dios cũ cabaurijere bairo cabaurã caãna na caãnimitacũãrẽ, roro na marĩ busũpaiya. ¹⁰ Ti ñemerõ menaina Diore cũ marĩ basapeoya. Tunu ti ñemerõ menaina camasãrẽ, “Roro na baiãto,” marĩ ĩ busũnucũña. Yũ yarã, bairo marĩ caĩata, ñuẽtĩña. Bairo boetiya. ¹¹ ¿Oco cawitiri opere, oco caroa, oco carorije cũã jĩcãpũrea to witinucũñati? Bairo witiutinucũña. ¹² Mujãã, yũ bairãrẽ bairo caãna, tunu bairoa higuera yucũ pũame, ¿aceituna rĩcare to rĩca cũtinucũñati? Tie meerẽ rĩca cũtinucũña. Tunu bairoa usewũ pũame, ¿higos wãmerẽ to rĩca cũtinucũñati? Tie meerẽ rĩca cũtinucũña. Jĩcã wãmeena pũga wãme rĩca cũperiya. Jĩcã wãme jeto rĩca cũtinucũña. Torea bairo oco caocarije cawitiri ope oco opereã oco caocãtie cũã jĩcã opereã witiimasĩẽtĩña. Bairi marĩ pũame jĩcã rũmũ caroaro busũ, ape rũmũ roro busũ marĩ caĩata, ñuẽtĩña.

La verdadera sabiduría

¹³ Bairi ni jĩcãũ ùcũ mujãã mena macããcũ catũgoñamasĩ cũ caãmata, caroa ùnierẽ cũ caáto boya. “¡Yũ jeto yũ átinetõcõãgũ!” ĩ tũgoñaecũ caroa ùnierẽ cũ caáto boya. Bairo cũ caápata, nipetiro camasã caroaro cũ caátĩãnimasĩrĩjẽrẽ masĩgarãma. ¹⁴ Apei mujãã mena macããcũ cũ yeri pũnapũ apei cũ caãnierẽ roro cũ caĩñaũgaripeata roque, ñuẽtĩña. Tunu, “¡Yũ jeto yũ masĩña yũ caátipeere!” cũ caĩata, ñuẽtĩña. Cũ pũame, “¡Camasĩ yũ ãniña!” caĩ nimicũã, bairo mee niñami. ¹⁵ Cũ camasĩrĩjẽ pũame ati yepa macããna na catũgoñarĩjẽrẽ bairo niña. Tere joetiyami Dios. Wãtĩ pũame tie ùnie tũgoñarĩqũerẽ na jonucũñami camasãrẽ. ¹⁶ Bairi noo ùno caãna, aperã na caãnierẽ roro caĩñaũgaripeari majã na caãmata, o “¡Jãã jeto jãã masĩña jãã caátipeere!” caĩrĩ majã na caãmata, jĩcãrõrẽ bairo ãnimasĩtĩñama. Carorije tocãnacã wãmerẽ ãmeo átinucũñama na ùna na caãnorẽ.

¹⁷ Dios cũ camasĩõrĩjẽrẽ cacũgorã pũame nipetiro camasã watoare caroaro caãnarẽ bairo átiãniñama. Tunu bairoa roro átajere ãmeo áperinucũñama. Camasãrẽ caroaro na ĩroanucũñama. Aperã roro cabairãrẽ bopacooro na ĩñañama. Bairi nipetiri wãme caroare átinucũñama, caroaro cariape cabũsurã ãnirĩ. ¹⁸ Bairi noa ùna caroaro ãnajẽrẽ cajũgoátĩãnigarã pũame cariape caroa macããjẽrẽ quetibũjũ masĩgarãma. Bairo na caquetibũjurije pũame oterique cabutirore bairo camasã yeripũ butijũgoyecutigarõ caroa macããjẽ. Camasã pũame caroaro ãnimasĩgarãma na caquetibũjurije jũgori yua.

4

La amistad con el mundo

¹ ¿Ñe jũgori roro mujãã ãmeo tutiyati? Mujãã majũ mujãã yeri pũnapũ roro mujãã caátigatũgoñarĩjẽ jũgori roro mujãã ãmeo tutiya. ² Apeye ùnierẽ mujãã bomiña. Bairo bomirã yua, aperã cacũgorãrẽ na mujãã pajĩãganucũña. Tunu bairoa aperã yayere ĩñarĩ mujãã ũgaripeaya. Bairo butiro ĩñaũgaripeari, roro mujãã átiya, tere bomirã. Aperã cacũgorãrẽ roro na mujãã tutinucũña. Tunu bairoa mujãã caborijere mujãã bócaetinuũña, Diore mujãã cajẽnietĩẽ wapa jũgori. ³ Diore mujãã jẽniña bairãpũ. Bairo jẽnimirãcũã, caroaro mujãã jẽnietinuũña. Mujãã rupũ caátigarije jetore tũgoñarĩ, roro cũ mujãã jẽniña. Torecũ, mujãã cajẽnirĩjẽrẽ yuetiyami Dios.

⁴ Mujãã jĩcã rũmũrẽ Diore cũ boo, ape rũmũrẽ cũ boeti, mujãã cabaiata, jĩcãõ cõ manapũ mena caãnimasĩẽcõrẽ bairo mujãã ãniña. “Noa ùna ati yepa macããjẽrẽ roro caũgaripea netõrã pũame Diore caĩñaterãrẽ bairo niñama,” ¿mujãã ĩ tũgoñaẽtĩñati? Ni jĩcãũ ùcũ ati yepa macããjẽrẽ roro cũ caũgaripeanetõata, Diore caĩñateire bairo caãcũ nicõãgũmi. ⁵ Torea bairo quetibũjũya Dios yaye cũ caquetibũjũcũrĩqũẽ cũã: “Marĩ Pacũ pũame Espĩritu Santo marĩ yeripũ cũ cajoricure cũ mainetõmajũcõãñami. Torecũ, apei yeri pũna roquere marĩ yeripũ marĩ cacũgoro boetimajũcõãñami,” ĩ quetibũjũya Dios yaye bũsũrique. ⁶ Bairi marĩrẽ mairĩ juátigũmi. Tunu cũ yaye bũsũrique aperaũpũ, atore bairo ĩ quetibũjũya: “¡Jãã jeto jãã masĩña jãã caátipeere, caĩrãrẽ na caátigarijere na ãñotayami Dios. ‘Dios jeto masĩñami,’ caĩrã roquere caroaro mena na juátinuũñami,” ĩ quetibũjũya Dios bũsũrique.

⁷ Bairi Dios cũ caborore bairo jeto ása. Wãtĩ mujããrẽ cũ cabũsũjãrĩjẽrẽ tũgousaet-icõãña. Bairi wãtirẽ, “Mũ caĩrõrẽ bairo jãã áperigarã,” tutuaro mena cũ mujãã caĩata, tocãrõã yua mujãã patowãcõ jãnacõãgũmi. ⁸ ¡Diore cũ tũgoñaña, tame! Bairo mujãã catũgoñarõ, cũ cũã mujãã tũgoñagũmi. Mujãã, carorije caãna ãnirĩ roro mujãã caátinuũñarĩjẽrẽ jãnacõãña. Caroa jetore ása. Tunu bairoa mujãã, ricaati catũgoñarã roro mujãã catũgoñarĩjẽrẽ jãnacõãña. “Diore camairã nimirãcũã, ati yepa macããjẽrẽ roro marĩ caũgaripearo ñurõ,” mujãã caĩtũgoñarĩjẽrẽ jãnacõãña. ⁹ Roro mujãã caátiere tũgoñarĩ, tũgoña yapapuarotiya. Otiricarõ cãrõ tũgoña yapapuyaya. Boyetiricarõ ùnorẽã, otirotiya. Hseanirĩcãrõ ùnorẽã, yapapuarotiya, roro mujãã caátiere tũgoñarĩ. ¹⁰ Bairo mujãã tocãnacãũpũ marĩ Quetiupãre, “Cañuecũ yũ ãniña. Bairi bopacooro ñiñagũ,” qũĩ bũsũqũẽnoña. Bairo mujãã caĩrõ, marĩ Quetiupã pũame mujãã netõõgũmi. Cũ caĩñajoro caãnimajũrãrẽ bairo mujãã ãnio joroque mujãã átigũmi.

No juzgar al hermano

¹¹ Mújãã, yu bairãrẽ bairo caãna, ãmeo busupaieticõãña. Ni jĩcãũ ùcũ cũ yaure roro cũ cabusupaiata, o cũ caátiere roro cũ caĩñabeseata, Dios, “¡Ãmeo maiña!” cũ caĩroticũrĩqũrẽ cabotioure bairo baiyami. “¡Dios netõrõ yu masĩña!” caĩrẽ bairo niñami. ¹² Jĩcãũã niñami cañurĩjẽ marĩ caátipeere caroticũrĩcũ. Cũã niñami marĩ caátianierẽ caroaro caĩñabesei. Cũ jetoa camasãrẽ na netõomasĩñami. Tunu bairoa cũ jetoa camasãrẽ na yasiomasĩñami. Bairi mujãã ruame, ħnopẽĩrã, “Apei cũ caátiere jãã majũ jãã iñabese masĩña,” mujãã iñati? Bairo mujãã caĩrõ ñuẽtĩña.

Inseguridad del día de mañana

¹³ Apeye mujãã yu caĩrĩjẽrẽ tũgoya tunu: Mujãã jĩcããrã atore bairo mujãã iña: “Ãme, o ñamirõcã ti macãpu marĩ ágarã. Topu etarã, marĩ paawapatagarã jĩcã cũma majũ,” iñrẽ bairo mujãã iñucũña. ¹⁴ Bairo caĩrã nimirãcũã, ni jĩcãũ ùcũ ñamirõcã ùno cabaipeere mujãã masĩtĩña. Marĩ caãnie, “ħdope to baimiñati?” mujãã ĩ tũgoñaẽtĩña. Ñamirõcãcã oco buseri caãnierẽ bairo mujãã ãniña. Tie ruame ñamirõcãcãrẽ baumirõcũã, cabero manicoáyã tunu. Tie cabairore bairo mujãã cũã mujãã baiñinucũña. ¹⁵ Bairi atore bairo ruame roque mujãã caĩtũgoñarõ ñuña: “Dios cũ caboro, topu marĩ ágarã. Tunu bairoa cũ caboro, marĩ caátigarijere marĩ átimasĩgarã,” mujãã caĩtũgoñarõ ñuña. ¹⁶ Bairo cabaimiatacũãrẽ, mujãã ruame: “Jãã majũ jãã masĩña jãã caátipeere,” mujãã caĩnucũrĩjẽrẽ mujãã jãnagaetiya. Tie ùnie ĩ tũgoñarĩqũẽ ñuẽtĩña. ¹⁷ Bairi ni jĩcãũ ùcũ caroa átajere masĩmicũã, tiere cũ caápericõãta, roro ácu átiyami Dios cũ caĩñajoro.

5

Advertencias a los ricos

¹ Mujãã, cadinero cũgonetõrĩ majã, tame, tũgoya yu caĩrĩjẽrẽ: ¡Popiye mujãã cabaipeere tũgoñarĩ yapapuarotiya! ¡Butiuro otiricarõ cãrõ tũgoña yapapuaya! ² Capee ãme mujãã cacũgomirĩjẽ boayasicoagaro. Jutii caroa mujãã cũgomirĩjẽ cũãrẽ moena butua ugarerã átiyama. ³ Mujãã yaye dinero oro, plata ùnie cũã utawitiri boaro baiya. Tiere iñarã, nipetiro camasã, “Dinerore camairã niñama,” mujããrẽ ĩ masĩñama. Bairo camairã mujãã cañoi, jicoquei popiye mujãã baio joroque mujãã átigumi Dios. Mujãã ruame pairo majũ mujãã jeneño netõcõãñupã ati rũmũrĩ, caãnitusari rũmũrĩrẽ. ⁴ Tunu bairoa mujãã paabojari majãrẽ na mujãã wapatiesupa na cawapatamirĩjẽrẽ. Bairi Dios nocãrõ capããrã ángelea majãrẽ carotimasĩ ruame mujããrẽ na cawapajẽnirĩjẽrẽ tũgõumi. “Jããrẽ wapa joetiayama jãã quetiuparã,” paabojari majã cũ na caĩrĩjẽrẽ tũgõumi. ⁵ Mujãã ati yeparu ãna, capee majũ mujãã cũgoya. Bairo cacũgorã ãnirĩ, noo mujãã rupau caborore bairo jeto mujãã cajesorijere mujãã átianinucũña. Mujãã, wecu nurĩcũrẽ na capajĩãparo jũgoye, na canuu ucũorore bairo mujãã ãnajẽ cãtiya. Wecure cũ na capajĩãrĩ rũmu caetarore bairo, mujãã cũãrẽ petoaca rusaya Dios roro mujããrẽ cũ caátipa rũmu. ⁶ Tunu, aperã na cabuicũperimiatacũãrẽ, mujãã ruame, “Mujãã buicãtiya,” na mujãã iña. ĩ yaparori bero, narẽ mujãã pajĩãrerotiya. Bairo mujãã caáto, na ruame ãmemasĩtĩñama.

La paciencia y la oración

⁷ Bairi mujãã ruame roque yu bairãrẽ bairo caãna, popiye baimirãcũã, tũgoñaenarẽ bairo tũgoñanetõcõãña marĩ Quetiupau nemo cũ catunuatĩpa rũmu caetaparo jũgoye. Wese paari majõcu cũ cabairijere tũgoñaña mai: Cũ ruame cũ wesere caocajãjũgopeere patowãcãẽcũ coteyami. Cabero yua, cũ ote, cabutiro iñarĩ, tunu caocomani rũmũrẽ patowãcãẽcũ coteyami, tie caroa rĩca majũrẽ jegũ. ⁸ Torea bairo mujãã cũã Jesús nemo cũ catunuetaparore patowãcãẽna, cũ coteya. Merẽ marĩ Quetiupau nemo cũ caetapa rũmu cõñarõ baiya. Bairi tũgoñatutuacõã ninucũña.

⁹ Mujãã, yu bairãrẽ bairo caãna, ãme popiye mujãã cabairijere ãmeo busupaieticõãña, Dios ruame roro mujãã cabusupairijere iñacõñarĩ mujããrẽ cũ caĩñabeseetiparore bairo iñã. Camasã na caátajere caĩñabesei ati yeparu cũ caetapa rũmu cõñarõ majũ baiya.

¹⁰ Mɔ́jǎǎ, yɔ́ bairǎrê bairo caǎna, yɔ́ camairǎ tǔgoǎñaña mai profeta majǎ ãnana na cabairiquere: Na pɔ́ame Dios bɔ́sɔ́riquere camasǎrê na quetibɔ́jɔ́netôðñesêǎñupǎ. Popiye baimirǎcǔǎ, tǔgoǎnenarê bairo tǔgoǎnetôðcôǎñupǎ. Narê bairo mɔ́jǎǎ cǔǎ popiye baimirǎcǔǎ, tǔgoǎnetôðcôǎña roro mɔ́jǎǎ catǎmɔ́orijêrê. ¹¹ Bairi marí pɔ́ame bairo na cabairiquere tǔgorǎ, “Useanirí ãñupǎ na ùna Dios mena catǔgoǎnetômasírí majǎ,” marí í tǔgoǎña. Merê mɔ́jǎǎ tǔgoyupa Job cawǎmecɔ́cɔ́ ãnacǔ cǔ cabairique cǔǎrê. Cǔ cǔǎ popiye baimicǔǎ, tǔgoǎaecǔrê bairo tǔgoǎnetôðcôǎñupí. Tunu bairoa mɔ́jǎǎ tǔgoyupa Job popiye cǔ cabairicaro bero marí Quetiupau cǔrê cǔ cajuátinemoríqǔêrê. Marí Quetiupau pɔ́ame nipetiro camasǎrê bopacooro caíñau majǔ niñami. Torecɔ́ nipetiro mɔ́jǎǎ cǔǎrê mɔ́jǎǎ juátinemoǔmi.

¹² Apeyera mɔ́jǎǎ, yɔ́ bairǎrê bairo caǎnarê, mɔ́jǎǎ yɔ́ quetibɔ́jɔ́nemoña tunu caǎnimajǔrí wǎmerê: “Dios mena jǎǎ íña,” í bɔ́sɔ́eticôǎña. Tore bairo ape wǎmerí cǔǎrê í bɔ́sɔ́eticôǎña. Bairi, “Cariape jǎǎ íña,” tocǎrôǎ ícôǎjǎna ánaja. “Dios mena jǎǎ íña,” í bɔ́sɔ́nemoêtícôǎña, “Roro mɔ́jǎǎ íña,” mɔ́jǎǎrê Dios cǔ caíêtíparore bairo írǎ.

¹³ Apeyera tunu: Ni jícaǎ ùcǔ mɔ́jǎǎ mena macǎǎcǔ popiye bairi cǔ cayapapua, Diore cǔ jêniáto. Apei caroaro useanirô cǔ caǎmata, Diore basariquere cǔ basapeoáto.

¹⁴ Tunu apei cariaɔ́ cǔ caǎmata, ñubueri majǎrê cajǔgoǎnarê na cǔ piiáto, “Diorɔ́re yɔ́ na jênibojaáto,” í. Bairi na pɔ́ame use aceituna mena cariaɔ́re cǔ tuu yaparori bero, marí Quetiupau wǎme mena írí cǔ na cajênibojaro boya, cǔ camasíríjê mena cariaɔ́re cǔ cacatioparore bairo írǎ. ¹⁵ Bairi Dios mena tǔgoǎnatutuari na cajêniata, netôcoagaro cǔ riaye. Marí Quetiupau cǔ camasíríjê jǔgori cariaɔ́ecɔ́cɔ́ nimicǔǎ, caticoagumi yua. Tunu bairo cǔ pɔ́ame rorije caátacɔ́ cǔ caǎmata cǔǎrê, roro cǔ caátajere cǔ masiriyobojagumi Dios. ¹⁶ Bairi mɔ́jǎǎ cǔǎ roro mɔ́jǎǎ caátajere ãmeo quetibɔ́jɔ́ya mɔ́jǎǎ majǔ. Bairo quetibɔ́jɔ́ri yua, ãmeo jênibojaya Diorɔ́re, mɔ́jǎǎ riayere cǔ canetôðparore bairo írǎ. Bairi caǎmɔ́ ñe ùnie carorije wapa cacǔgoecɔ́ pɔ́ame Diore bɔ́tioro cǔ cajêniata, cǔ cajêniiríjê cǔ yɔ́eticôǎ cǔ baietigumi Dios.

¹⁷ Tǔgoǎñañijate profeta Elías ãnacǔ cǔ caátajere: Marírê bairo caǎcǔ cǔ caǎnimiatacǔǎrê, Dios pɔ́ame caroaro cǔ yɔ́yupɔ́ bɔ́tioro cǔrê cǔ cajêniiríjêrê. “To oco ocaeparo,” Elías cǔrê cǔ caíjêniirô jǔgori, oco joesupi Dios ati yepare itia cǔma ape cǔma recomacǎ cǎrô yoaro majǔ. ¹⁸ Cabero, “To oco ocáto tunu,” cǔ caíjêniirô bero, oco joyupi tunu Dios. Bairi ati yepa tunu oterique putíjǔgoyuparo, Elías Diore cǔ cajêniirô jǔgori.

¹⁹⁻²⁰ Apeyera tunu, mɔ́jǎǎ, yɔ́ bairǎrê bairo caǎna, ni jícaǎ ùcǔ mɔ́jǎǎ mena macǎǎcǔ Jesús bɔ́sɔ́riquere cajǎnamiatacɔ́ pɔ́ame apei cǔ cabeyorije jǔgori Jesure tunu cǔ caíroata, netôgumi. Capee roro cǔ caátiere netôgumi, apei cǔ cabeyorije jǔgori. Bairi cǔ bapa pɔ́ame cǔ yeri pǔna cayasicoabujioatajere cǔ netôð joroque cǔ átibojagumi yua.

Tocǎrôǎ niña atie queti yɔ́ cawoaturije.

Primera Carta de SAN PEDRO

Saludo

¹ Үч, Pedro cawāmecсц Jesucristo cū caquetibүjүrotijoricү apóstol yч āniña мүjāārē cawoajou. Ati carta mena мүjāā yч woajoya мүjāā ya yeparү mai caānimiričārā caābataricarārē. Ato cānacā yepaa macāānarē мүjāā yч woajoya: Ponto, Galacia, Capadocia, Asia, ape yepa Bitinia yepa macāāna cūārē yч woajoya. ² Мүjāā, marī Pacү Dios caānijүgoripaүpүina cū cabesejүgoricarā caāna, cū caátigajүgotiricarorea bairo cū caátiparā majүrē мүjāā woajou yч átiya. Tunu bairoa cū Yeri Espiritu Santo жүgori cañurā caroarā cүrē catүgousari majā мүjāā ānio joroque ásupi. Tunu bairoa Jesucristo yucүpāipү cū cariarique жүgori ñe cawapa cүgoena, caroarā мүjāā ānio joroque ásupi.

Үч yarā, bairi ñiña: Nocārō paio caroare cū joáto мүjāārē. Yerijōrō ānajē cutaje ūnie cūārē мүjāā cū jonemoáto marī Pacү Dios.

Una vida de esperanza

³ Marī Pacү Dios nocārō cañuү, marī Quetiupau Jesucristo pacүre cū marī basapeoto: “Nocārō marīrē cañāmai āniri cū macү Jesucristo cariacoatacүre tunu cū cacatioricarorea bairo marī cūārē cayasirácoabujiorārē marī netōōwī. Yeri cañurijē catiriquere marī jowī,” marī i tүgoñamasī cotecōāña. ⁴ Tirүmүpүa cū caijүgotirique, caroaro cū caátipeere cacүgoparā majү мүjāā āniña. Өмүrecóo cū tүpү caāniparā majү мүjāā ānio joroque átigүmi. Topү caroaro мүjāā cū caátipee pүame nicōāña. Jicā wāmeacā ūno yasietimajүcōāgaro. ⁵ Marī Pacү Dios mena мүjāā catүgoñatutuario жүgori nocārō catutuaү, carotimasī āniri, cūā, мүjāā ñnaricanүgōgүmi, nipetiro мүjāā cū canetōōbojapeere мүjāā caēmuetamasiparore bairo i. Bairi ati үмүrecóo catusari rүmү caāno tiere мүjāā masiōgүmi caroaro мүjāā cū caátipeere. Bairi ati үмүrecóo capetiro bero cū mena caāniparā majү мүjāā āniña.

⁶ Bairo marī Pacү marī cū caátipeere tүgoñari үseaniriqүē mena мүjāā āniña ti rүmү caetaparo жүgoye ati yeparүre. Bairүpүa yoari yүtea mea ati yeparү мүjāā caāno capee wāmeerī majү popiye мүjāā baiānigarā. Bairopүa, popiye мүjāā cabairo ñuña ati yeparүre. ⁷ Dios mena мүjāā catүgoñatutuarije oro ūnierē bairo āno baiya. Peero бүtioro cañrō mena orore joeripү caroa majү orore jenucүñama camasā cawapacүtie majүrē. Torea bairo мүjāā cūā popiye roro tāmүomirācүā, Dios mena мүjāā catүgoñatutuatucōāninucүrjē roque oro netōjāñurō wapacүtiya. Bairi Jesucristo nemo cū catunuatí rүmү caāno, cū mena мүjāā catүgoñatutuatucōāninucүrjē жүgori мүjāā ññajesogүmi Dios. “Ñujāñuña. Caroaro мүjāā árү,” мүjāā igүmi. Bairo i yua, caānimajүrārē bairo caāna мүjāā ānio joroque мүjāā átigүmi.

⁸ Apeyera, мүjāā roque Jesucristore cañāetana nimirācүā, cүrē mairi cū yaye quetire cariapе мүjāā tүgousaya. Cū mena мүjāā tүgoñatutuaya. Bairo cүrē cañāetana nimirācүā, āmerē cүrē tүgousari yua, nocārō netōrō majү үseaniriqүē mena мүjāā āniña. Tie cū mena мүjāā causeanirijē pүame dope bairo i quetibүjү masiā maniña marī cabүsuri risero mena. ⁹ Tocārō netōrō мүjāā үseaniña cayasicoabujioricarārē мүjāā yerire cū canetōōrō жүgori yua. Bairi Dios mena мүjāā catүgoñatutuarije жүgori mena jeto cū tүre мүjāā etamasigarā.

¹⁰ Merē tirүmүpүa masiri majā profeta majārē na quetibүjүyayupi Dios, cañuү āniri caroa wāme camasā cū yarā caāniparārē cū caátipeere. Мүjāā cūārē tiere jou átiyami yua āmerē. Bairo Dios na cū caīquetibүjүmiatacүārē, tirүmүpүre profeta majā caroaro masiүpuesupa mai. Torena, tiere buemasinemoñupā Dios marī cū canetōōpeere.

¹¹ Tunu apeyera Espiritu Santo cū camasiōrjē жүgori caroaro masiñupā profeta majā Jesucristo ati yepa roro popiye cū cabaipeere. Tunu bairoa cū cariaro bero nocārō caroaro camasā na caānipee cūārē na masiōñupī Espiritu Santo. Tie cū camasiōrjē tүgori yua, profeta majā pүame tүgoñacōā maniásupa. Bairi atore bairo āmeo ññupā:

“¿Namu ũcũ cũ añicuti camasãrẽ canetõõpau? ¿Dope bairo átiri na cũ netõũáti camasãrẽ?” Tunu bairi, “¿Di yutea caño marĩ qũĩ quetibũjuyati Espírítu Santo?” ãmeo ĩ jẽniñanucũñañupã profeta majã ãnana pũame, masĩnemogarã. ¹² Bairũa Dios pũame, “Marĩ yaye rotie jeto mee niña atie Espírítu Santo cũ camasĩõrĩjẽ. Ape yutea macããna cũãrẽ cũ caquetibũjuriye niña,” na ĩ tũgoñamasĩõ joroque ĩ ásupi. Bairi ãmerẽ mũjãã cũã tiere mũjãã masĩña Dios cũ canetõõrĩqũẽ quetire. Tie caroa queti pũame Espírítu Santo, Ʃmũrecóõpũ caatácũ, cũ camasĩõrĩjẽ jũgori caquetibũjuri majã mũjããrẽ na caĩquetibũjuriqũea niña. ĩTie queti nocãrõ caroa majũ caño jũgori, Ʃmũrecóõ macããna, ángelea majã majũ cũã tiere masĩnemogamajũcõãnucũñama!

Dios nos llama a una vida santa

¹³ Bairi yũ yarã, caroaro tũgoñamasĩcoteãña. Caroa wãme Jesucristo cũ caborore bairo jeto átiãna. Dios nocãrõ cañũ ãnirĩ Jesucristo nemo cũ cabuiaetari rũmũ caño caroare marĩ cũ cajopee jettore tũgoñanemocõã ninucũña. ¹⁴ Tunu bairoa Dios pũnaarẽ bairo caña ãnirĩ caroaro cũ tũgopeoya. Tirũmũpũ marĩ Pacũ Diore masĩẽna roro mũjãã rupau caborore bairo jeto mũjãã caátatore bairo átiãmerĩcõãña. ¹⁵ Dios mũjããrẽ cabesericũ pũame caró cañũ ñe ũnie carũsaecũ niñami. Bairi mũjãã cũã cũ pũnaa caña ãnirĩ cũrẽ bairo ñe ũnie cawapa mána majũ caroarã ãnajẽcũsa. ¹⁶ Yũ yarã, Dios ya tutipũ cũãrẽ atore bairo ĩña: “Mũjãã cũã caroarã ãña. Yũ, caró cañũ yũ cañimajũcõãrõrẽã bairo mũjãã cũã carorijere ápericõãña,” ĩ quetibũjuyã.

¹⁷ Apeyera tunu Dios caĩñabesemasĩ, camasã roro na caátaje wãme cãrõ ni jĩcãũ ũcũrẽ ĩñaricaworicaro mano caĩñau majũrẽ, “Dios jãã Pacũ majũ mũ ãniña,” mũjãã caĩata, caroaro cariape cũ mũjãã ĩroagarã. Cũrẽ qũĩroacõã ninucũña tocãnacã rũmũa ati yerapũ mũjãã cañni rũmũ cãrõ. ¹⁸ Mũjãã roquere Dios merẽ mũjãã netõmajũcõãñupĩ. Mũjãã ñicũjãã ãnana dope bairo canetõmasĩã manierẽ mũjãã na caátiroticũrĩqũẽrẽ catũgousamirĩcãrãrẽ mũjãã netõmajũcõãñupĩ. Merẽ mũjãã masĩña mũjãã carorije wapare Dios cũ cawapatibojariquere. Apeye ũnie capetirije oro, apeye plata ũnie meeĩ mũjãã canetõpee wapa ãñupã. ¹⁹ Marĩ Quetiupau Jesucristo yucũpãĩpũ cũ rĩĩ cañimajũrĩjẽrẽ cũ carerique jũgori roque mũjãã netõñupã. Jesucristo cũ majũ rupauina, cordero waibũcũ cañũ ñe ũnie camãcũrẽ joemũgõjoricarore bairo tuayupi. Cũ jũgori mũjãã netõñupã. ²⁰ Mai, Jesucristo pũame ati yepa camanopũa, “Camasãrẽ canetõõpau nigũmi yũ macũ,” Dios cũ caĩjũgoyeticũrĩcũ ãñupĩ. Bairi ati yutea catusari yutea caño etari mũjãã cũãrẽ mũjãã netõñupĩ Jesús, cũ yarã mũjãã cañniparore bairo yua. ²¹ Jesucristo jũgori cariape cũ mũjãã tũgousaya Diore. Jesucristo cariacõatãcũ cũ cañnimitãcũãrẽ Dios pũame tunu cũ catiori, cariape nũgõãpũ cũ ruirotiri carõtimasĩ majũ cũ cũñupĩ. Bairi mũjãã roque Dios mena mũjãã tũgoñatutuaya. Cũ, cũ caátipee jettore cariape mũjãã tũgousaya ãmerẽ.

²² Bairi ãmerẽ yũ yarã, cariape macããjẽ quetire catũgousarã ãnirĩ mũjãã yeripũ ñe ũnie carorije camãna majũ mũjãã ãniña. Bairi yua, nũcũbũgorique mena nemojãñurõ mũjãã ãmeo maigarã marĩ yarãrẽ. Tocãnacãũpũrea caroa yericutaje mũjãã catũgoñawẽpũrĩjẽ nipetirije mena mũjãã ãmeo maigarã. ²³ ãmerẽ caroa wãmerẽ catũgoñarĩ majã mũjãã ãniña. Dios mũjããrẽ cawãma wãme yericutajere mũjãã joyupi. Cawãma buiarãrẽ bairo caña mũjãã ãniña. Ati Ʃmũrecóõ macããna camasã cayasiparã na cabuiari wãmerẽ bairo mee mũjãã ãniña. Dios yaye quetibũjuriqũe capetietie tocãnacã rũmũa cañnipeere bairo caña roque mũjãã ãniña. ²⁴ Torea bairo ĩña Dios ya tutipũ cũã:

“Nĩpetiro camasã taare bairo niñama. Na camasã cõtĩãnie, tie taa oóre bairo niña.

Bũtioro caasiro taa jĩniyasicoaya. Torea bairo camasã cũã yasicoayama.

Caó cũã owaa yaparo, caasiro ñãcoaya. Tore bairo niñama camasã.

²⁵ Tore bairo camasã na cabaimiatãcũãrẽ,

Dios yaye bũsũrique roque tocãnacã rũmũa nicõã ninucũgaro,”

ĩ quetibũjuyã Dios ya tutipũ.

Atie yũ caquetibũjuriye niña caroa queti camasã na carorije wapare Dios cũ canetõõrĩqũẽ queti. Tiere merẽ mũjããrẽ yũ quetibũjũwũ.

2

¹ Bairi yu yarã, nipetirije carori wãme mujãã caátianierẽ tocãrõã jãnacõãña. Cañuenarẽ bairo mujãã caãnie, apeye mujãã caítopairije cããrẽ jãnacõãña. Tunu bairoa mujãã roro mujãã caĩbusupaicoterije cããrẽ jãnacõãña. Tunu bairoa roro ãmeo ññaugaripea pairique cããrẽ jãnacõãña. Roro mujãã caãmeobusupaicoterije ñnie cããrẽ tocãrõã jãnacõãña yua. Tie ñnierẽ ñnemoeticõãña. ² Cawĩmarã buiari bero na paco ùpẽcõãrẽ ùpũrĩ tutuarã na caátõrea bairo mujãã cãã Dios yaye quetire tũgousaya mujãã yeripũ. Tie Dios yaye quetire mujãã catũgousaata, nemojãñurõ yeri tutuarã mujãã ãnigarã. Tore bairo cãã mena mujãã catũgoñatutuaroi mujãã netõõgũmi yua marĩ Pacũ Dios. ³ Bairoa mujãã átibojagũmi marĩ Pacũ Dios, Jesús mena caãna ãnirĩ cariapea, “Marĩ Quetiupau nocãrõ cañũũ majũ cãã ãniñati,” mujãã caítũgoñamasãata.

Cristo, la piedra viva

⁴ Bairi marĩ Quetiupau Jesucristore nemojãñurõ cãã tũgousacõã ninucũña. Cãã, Cristo niñami catiriquere cajou majũ, camasã wii qũẽnorã ùtãã na cacũjũgorica caãnimajũricãrẽ bairo caãcũ. Cããrẽ camasã butioro cãã teewã. Bairo cãã na cateemiatacããrẽ, Dios puame cãã beseyupi. Dios cãã macãrẽ mairĩ caãnimajũrẽ bairo caãcũ cãã cũñupĩ. ⁵ Mujãã cãã cacatirã nimirãcũã, ùtãã rupaare bairo mujãã ãniña ãmerẽ. Jesucristore catũgousarã menarẽ caãninemonucũrã ãnirĩ Dios ya wiire ùtãã rupaare na capeowãmuãtiere bairo mujãã ãniña. Tunu bairoa ti wii macããna sacerdotia majã cañurãrẽ bairo caãna mujãã ãniña. Bairo caãna ãnirĩ, Espĩritu Santo jũgori caroa macããjẽ átaje Dios cãã caññajesorijere átiaña. ⁶ Bairi Dios ya tuti cãã atore bairo ñña:

“Tũgoya mai: Siõn cawãmecũti buropũ ùtãã caãnimajũricã cawapacũtia yu cabeserica majũrẽ cãã yu átiya.

Topũ wii qũẽnogũ yu átiya tia ùtãã mena yua. Tia ùtãã ñnumajũcõãña.

Apeye ùtãã rupaa netõrõ caroa cawapacũtia majũ niña.

Cãã niñami Cristo yu cajopau. Bairi ni ùcũ camasocu cããrẽ catũgousau yua, di rũmu ñno, ‘Cabũgoro majũ Cristore cãã yu boyupa,’ ñ tũgoña yapapuaetigũmi,”

ĩ quetibũjũyua ti tutipũ.

⁷ Mujãã roque tia ùtããrẽ bairo caãcũ Jesucristore cãã mujãã maimajũcõãña. Aperã roque Dios mena catũgoñatutuaena ãnirĩ Jesucristore cãã boetinucũñama. Jesucristore na caboetimiatacããrẽ, Jesús caãnimajũũ cãã caãnipeere atore bairo ñ quetibũjũyayupa Dios ya tutipũ:

“Wii qũẽnorĩ majã jĩcã ùtãã na caboetimirĩcã ãmerẽ yua, ti wii macããcã caãnimajũricãrẽ bairo tuaya.”

⁸ Aperopũ ññupã apeye cããrẽ tunu:

“Jĩcã ùtãã caãnimajũricã mena rocawa yasigarãma camasã,”

ĩ quetibũjũyupa Dios ya tutipũ camasã cañuena na cabaipere.

Bairi camasã cãã yaye quetire catũgousaena yasicoagarãma. Dios na ñna cañuenarẽ cãã caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo yasicoagarãma.

⁹ Mujãã roque Dios ya poa macããna, cãã cabesericarã jĩcã poa macããna mujãã ãniña. Marĩ Quetiupau reyre bairo caãcũ yarã paabojari majã sacerdotia majũ mujãã ãniña. Cãã ya yepa macããna cañurã, cãã mena caãniparã majũ mujãã ãniña. Tore bairo mujããrẽ ásupi Dios, nocãrõ caroaro yu caãtiere na quetibũjũnetõãto camasãrẽ ñ. Bairo mujããrẽ beseyupi. Canaitiãrõpũ caãna mujãã caãnimajũrẽ, cãã yaye quetire mujãã catũgousarije jũgori ãmerẽ yua, nocãrõ caroaro cabusuropũ caãnarẽ bairo mujãã ãnio joroque ásupi Dios. ¹⁰ Tunu bairoa tirũmũpũre jĩcã poa macããna mujãã ãmewũ. Diore cãã mujãã masĩẽpũ. Cãã yarã mee mujãã ãmũ. ãme roquere yua, cãã yaye quetire tũgori cãã mena mujãã tũgoñatutuaya. Cãã ya poa macããna majũ mujãã ãniña. Cajũgoyepũre Dios bopacooro camasãrẽ cãã caññamairĩjẽrẽ mujãã masĩẽsupa. ãmerẽ yua, cãã mena mujãã caãnie jũgori tiere mujãã masĩcõãña. Bairi Dios cãã caññamairã majũ mujãã ãniña.

Vivan para servir a Dios

¹¹ Үч бairārē bairo caāna, Үч camairā мҮжāārē ñiña: Ape Үмүrecóopу caāniparā nimirācūā, mai ati yeparу āna, roro мҮжāā rupau carotirore bairo átiāmerīcōāña. Tie cañuetie p̄ame Dios mena marī caānie to yasio joroque caátie ñiña. Torena tiere jānacōāña. ¹² Tunu apeyera Diore camasiēna watoa āna, caroaro átiāña, “Jāārē б̄сҮжārēma,” ĩrā. Bairo caāna мҮжāā caānoi, na p̄ame cabero мҮжāārē roro б̄сҮжāētīgarāma, caroaro мҮжāā caátiere masīrī yua. Bairo tiere masīrā, “Nocārō catutuau cañuñ niñami Dios,” ĩgarāma, Cristo ati yeparу tunuetari, nipetiro camasārē na cū caññabeseri r̄m̄ caāno.

¹³⁻¹⁴ Marī Quetiupau Jesucristo mena caāna ānirī, ati yepa macāāna quetiuparā na carotirore bairo átiāña. Na botioeticōāña. Emperador quetiupau ūcū, bairi cū carotirā cū roca carotirā ūna cūārē na carotirore bairo ása. Cū, quetiupau emperador p̄ame aperā camasā cañuenarē cū ūm̄na cū roca macāānarē roro na átirotijonucūñami. Aperā caroaro átiānajērē caátianimasīrā p̄amerē н̄сҮб̄гorique mena na ĩnarotinuñami. Quetiupau caroti ānirī tore bairo átinucūñami, ati yeparу ācū. ¹⁵ Caroa macāājē roquere мҮжāā caáto boyami marī Pacу Dios. Bairo caroa macāājērē мҮжāā caátianorē ĩnarā yua, Diore camasiēna, aperā catūgomasiēna ūna cūā мҮжāārē roro ĩ б̄сҮp̄aietigarāma.

¹⁶ Dios, мҮжāā Quetiupau, jīcāñā niñami. Apei maniñami. Bairo apei cū caman-imiatacūārē, мҮжāā p̄ame, “Jāārē caroti maniñami. Bairi jāā caboro jāā átimasīña cañuetie cūārē,” ĩ tūgoña mawijiaeticōāña. Dios yarā paacoteri majārē bairo caāna ānirī caroaro átiānimasīña мҮжāā cūā cū carotirore bairo. ¹⁷ Bairi nipetiro camasārē marī canucūб̄гоpee caānorē bairo na н̄сҮб̄гooya. Marī yarā Diore cañroari majā mena āmeo maiña. Marī Pacу Dios cūārē н̄сҮб̄гo qūiroaya. Ati yepa macāācū quetiupau emperador cūārē cū н̄сҮб̄гooya.

El ejemplo del sufrimiento de Cristo

¹⁸ Үч yarā, мҮжāā paacoteri majā cūā, мҮжāā quetiuparā na carotirore bairo н̄сҮб̄гo-rique mena ása. Caroaro na átibojaya paarique мҮжāā na carotirijere. МҮжāā quetiuparā tutuaro mena carotirā cañuena, aperā cañurā мҮжāārē cañroarā na caāmatacūārē, caroaro н̄сҮб̄гo-rique mena na paabojaya. Na н̄сҮб̄гooya. ¹⁹ МҮжāā, roro мҮжāā caáperimiatacūārē, roro мҮжāā na caápata, ñujāñuña bairop̄na. Dios cū carotirore bairo caáticōāna мҮжāā āniña bairāp̄na. Cū roque caroaro мҮжāā caátiere ĩñajesoyami. ²⁰ МҮжāārē, мҮжāā quetiuparā, rorije мҮжāā caátie wapa na catutiata roque, dope bairo мҮжāā ĩ masīētībujiorā. Yerijōrō мҮжāā quetiuparā mena мҮжāā ānimasīētībujiorā. Caroa wāmerē мҮжāā caátiatato bero caānimiatacūārē, roro popiye мҮжāā baio joroque мҮжāā na caápata roque, popiye мҮжāā cabairijere мҮжāā н̄сҮānetōcōāgarā. Tūgoñaenarē bairo tiere tūgoñanetōcōāña. Tie ñujāñuña marī Pacу Dios cū caññajoro.

²¹ Bairo мҮжāā caátiano boyami Dios. МҮжāā yaye wapa jūgorina Jesucristo cañuñ nimicūā, popiye tām̄owī. Bairo popiye tām̄omicūā, cūrē roro caānarē na tuti āmeemi. Cūrē ĩñacōrī мҮжāā cūā cū cabairicarore bairo átiānimasīña. ²² Jesucristo p̄ame jīcā wāme ūno rorije caápei, ñe ūnie wapa cacūgoecу majū āmi. Ni jīcāñā ūcūrē qūitoñaemi. Cariape quetib̄j̄wī. ²³ Tunu roro awajari cū na catutiro cūārē jīcāni ūno roro na ĩ tuti cānamuemi. Roro popiye cū baio joroque na caáto cūārē, roro na átiāmeemi. Atore bairo jeto ĩ tūgoñawī: “Dios jeto roro caānarē cariape na ĩñabesemasīñami na yaye wapa,” ĩ tūgoñawī Dios na cū caátipee jetore. ²⁴ Jesucristo cū majū rupauina yucp̄āip̄na cū cariarique jūgori marī carorije wapare netōwī. Carorije marī caátianierē marī cajānaparore bairo ĩ, riacoámí Jesucristo yucp̄āip̄na. Caroaro cariape caāna marī ānio joroque marī āmi Jesús. МҮжāā p̄ame yeri catirā мҮжāā caānipee jūgori Jesucristo p̄ame cāmicūtiri riawī. ²⁵ Үч yarā, nurīcārā oveja waibutoa na caboropу āñesēārī na camawijiayasirore bairo мҮжāā cūā мҮжāā caboro átiri, cañpetietopу cayasiráná мҮжāā ānimiñupā. Bairo caānana nimirācūā, āmerē yua, carorije мҮжāā caátajere jānarī Jesucristo yaye queti p̄amerē мҮжāā boya. Cū, Jesucristo roque oveja coteri majōcure bairo caācū ānirī caroaro majū мҮжāā ĩñacotemasīñami.

3

Cómo deben vivir los casados

¹⁻² Mújãã, carõmia camanapũãcuna cũã, mujãã manapũã na carotirore bairo caroaro ása. Na íroaya mujãã manapũãrẽ. Caroaro cariape añajẽcusa, jĩcããrã Diore caĩroaena caroaro jĩcãrõ tũni mujãã caátiere ñnarĩ cũ na catũgousaparore bairo írã. Noa ùna na caquetibũjuriye mee, caroaro mujãã caátianierẽ ñnacõrĩ roque na cũã tũgousajũgogarãma Jesucristore. ³⁻⁴ Mújãã, carõmia jĩcããrã netõõ nũcãjãñurõpũ mujãã wãmaganucũña mujãã rupãũ bui macããjẽrẽ. Caroaro netõjãñurõ mujãã wũgapeoganucũña. Tunu bairoa oro ùnie cawapacutie mena mujãã wãmorĩrẽ mujãã jããganucũña. Caroa cawapapacariye ùnie jutii cũãrẽ mujãã jãñaganucũña. Tore bairo mujãã caáto ùnorẽã, mujãã pupea mujãã yeripũre qũẽnoña. Maijũgoya mujãã yeri mujãã catũgoñarĩjẽ pũame roquere. Dios yaye queti roque ati yepa macããjẽ cawapapaca netõjãñurõ caroa capetietie cawapacutie majũ niña. Caroaro yerijõrõ patowãcãrĩcãrõ mano ãnimasĩrĩqũẽ niña. ⁵ Torea bairo tirũmũpũ macããna rõmirĩ ãnana cũã jutii caroa na caboro ùnorẽã, Dios cũ caborore bairo jeto caroaro átianĩñañupã. Na yeripũ caroarã wãmagoricarãrẽ bairo ãniñañupã. Dios mena tũgoñatutuayayupa. Na manapũãrẽ na íroari caroaro na mena ãnimasĩñañupã. ⁶ Tore bairo cabaiãnimasĩrĩcõ ãñupõ Sara cawãmecũco ãnacõ. Cõ manapũ Abraham ãnacũrẽ caroaro qũĩroayayupo. Cũ carotirore bairo caroaro ùseanirĩqũẽ mena cũ yũmasĩñañupõ. Cõ quetiupãre bairo qũĩñañupõ Sara. Mújãã, ãme caãna carõmia cõ ãnacõ pãrãmerãrẽ bairo caãna majũ mujãã ãnigarã cõ ãnacõrẽ bairo mujãã caápata. Bairo mujãã caápata, mujãã manapũãrẽ mujãã tũgoña uwietigarã, na mena caroaro caãnimasĩrã ãnirĩ.

⁷ Mújãã, caũmũa canũmoacũna mujããrẽ ñiña: Mújãã nũmoarẽ na maiña. Na mena jĩcã yericũnarẽ bairo ãnimasĩña. Mújãã nũmoarẽ mujãã cajuãtinemopeere na cabomasĩrõrẽã bairo caroaro na átiroaya. Carõmia ãnirĩ cayeritutuaena na caãno mee, jĩcã yericũna mujãã caãnoi pũgarãpũrea Dios cañũũ ãnirĩ cũ canetõõrĩqũẽ jũgori, tore bairo na juãsa mujãã nũmoarẽ. Tore bairo ãmeo átianimasĩña, ñe ùnie rũsaeto jĩcã yericũnarẽ bairo pũgarãpũna Diore mujãã cajẽnimasĩparore bairo írã.

Los que sufren por hacer el bien

⁸ Bairi nipetiro mujãã tore bairo caroaro ùseanirõ, jĩcã majãrẽ bairo yericũturi átianinucũña. ãmeo mai ãninucũña jĩcãũ pũnaarẽ bairo mujãã majũ. ãmeo juãtinemoña mujãã majũ. Caãnimajũrãrẽ bairo baibotioeticõãña. ⁹ Bairi tunu roro mujããrẽ caãnarẽ roroa mujãã cũã na átianimeeticõãña. Mújããrẽ caawajatutirã ùna cũãrẽ na tuti ãmeeticõãña. Mújããrẽ na caĩtutirorea bairo na ï tuti tunuo peoeticõãña. Bairo pũame ñña: “Caroare cũ joáto mujããrẽ Dios,” na ï jẽnibojaya mujããrẽ cateeri majã cũãrẽ. Bairo mujãã caápata, caroare na jonemogũmi Dios. ¹⁰ Tirũmũpũ cũãrẽ torea bairo ï quetibũjũyayupa profeta majã ãnana:

“Ni jĩcãũ ùcũ camasocũ caroaro ùseanirõ mena cũ caãnigaata, carorije ùnierẽ cũ bũsueticõãto.

‘Carori wãmerẽ yũ bũsuetigũ,’ ï tũgoñaposeromasĩrĩ cũ ãmarõ.

Tunu bairoa cũ risero mena cũ caĩtopairije ùnie cũãrẽ qũĩ bũsueticõãto.

¹¹ Cũ ùcũ carorije macããjẽrẽ cũcõãrĩna, caroa macããjẽ pũamerẽ átianinucũñami.

Caroaro átianijũgoyecuti masĩñami, aperã cũã yeri jõrõ ãnajẽ cõtajere na caátibocãmasĩparore bairo ï.

¹² Torecũna, marĩ Quetiupãũ cañurã caroarã jetore na ññaũsacotegũmi.

Cũrẽ cũ na cajẽnirĩjẽ cũãrẽ caroaro na tũgopeobojagũmi Dios.

Aperã cañũena carorã roquere na asiajãñugũmi.

Na pẽsure bairo caãcũ tuagũmi yua,” ï quetibũjũyayupa profeta majã ãnana Dios ya tutipũ.

¹³ Caroa macããjẽ jetore tocãnacãnia mujãã caátianimasĩata, ¿noa ùna mujããrẽ roro na átibujiocuti? Roro átimasĩẽnama. ¹⁴ Bairãpũna, caroaro cariape mujãã caátianimiatcũãrẽ, jĩcããrã popiye mujãã bairo joroque mujãã na caápata, yapapuaeticõãña. Ùseanirĩ ãña. Noa ùnarẽ na tũgoña uwieticõãña. Ùseanirĩqũẽ mena ãnimasĩña. ¹⁵ Atore bairo jeto

ása: Nɔcũbugorique mena marĩ Quetiupaure bairo caãcũ Jesucristo mena tũgoña tutuaya mɔjãã yeripũ. Tunu apeyera caroaro tũgoña coteya. Mɔjããrẽ aperã Diore catũgousaena, “¿Ñe jũgori Jesucristo mena mɔjãã tũgoñatutuayati?” na caĩjẽniñarõ, caroaro mɔjãã caquetibũjumasĩparore bairo ãrã, caroaro tũgoñamasĩ coteya. ¹⁶ “Caãnimajũrã Dios yarã jãã ãniña,” ãena, nɔcũbugorique mena na quetibũjuya. Caroaro átiãña, mɔjãã catũgoñamasacuti ãnie yerijõrõ to ãnimasĩõ joroque ãrã. Mɔjãã, Jesucristore catũgousari majãrẽ, roro caĩbusũpairã pũame na majũã na caĩrĩjẽrẽ na tũgoñaboo joroque ãrã, caroaro átiãña mɔjãã majũ nipetiro camasã mena.

¹⁷ Carorije mɔjãã caátie jũgori roro mɔjãã catãmũoata, ñuña. Bairopũa, netõjãñurõ ñuña caroa macããjẽrẽ caãna nimirãcũã, roro popiye mɔjãã cabaiata. Popiye mɔjãã baio joroque aperã cañuena mɔjãã na caápata, ñujãñuña Dios pũame bairo cũ cabooata. ¹⁸ Torecũna, Jesucristo cũ majũã jĩcãnia roro popiye bairi riawĩ, marĩ carorije wapare netõõpeyo yaparoetagu. Cũ pũame roque cañuũ carorije caápei nimirãcũã, carorã yaye wapare netõõgu, roro popiye tãmũowĩ. Mɔjãã cũã Dios yarã mɔjãã caãniparore bairo ã, riawĩ. Marĩrẽ bairo caãcũ ati rupau cũgori riawĩ Jesús ati yeparũre. Bairo riamicũã, Espĩritu Santo Dios Yeri cacũgonũ ãnirĩ tunu catiwĩ. ¹⁹ Bairo Jesús, cũ yeri pũna jeto ãcũ, preso joricaropũ caãnarẽ bairo caãna cariaricarã yeri tũpũ ásũpi. Topũ etari na quetibũjuyupi Dios yaye quetire. ²⁰ Mai, na pũame tirũmũ macãã yũtea Noé cũ caãni yũteapũ ãna, Diore cũ tũgopeoetiri cũ baibotioyayuparã. Noé ãnacã pũame Dios cũ caátipeere na quetibũjuyamiñupũ. Na pũame cũ tũgoesuparã. Ti yũteapũre Dios pũame pajutiricaro mano caroaro na cotemiñupũ, cũmua capairicare Noé cũ caqũẽnotoye. Bairo caroaro na cotemicũã, jĩcã wãmo peti itia pẽnirõ cãnacãũ ãnaacã na netõõñañupũ Dios ati yepare cũ caruri rũmũ caãno. ²¹ Mai, ti yũteapũ oco caãnajẽ na caruarique pũame atore bairo marĩ masĩõñupã: “Oco mena marĩ cabautizarotiri rũmũ caãno marĩ netõõwĩ Dios, cayasicoabujioatana marĩ caãnimitacũãrẽ. Torea bairo ãñupã tie oco tirũmũpũ Noé cũ caãni yũteapũre,” marĩ ã masĩña. Marĩ cabautizarotirije pũame marĩ rupũre ɔgueri coserique ãnie mee ñiña. Dios marĩ Pacũ majũrẽ yeri caroa marĩ catũgoñarĩjẽrẽ cũ marĩ cajẽninemorĩjẽ ãnie ñiña. Bairi yua, marĩ netõõñupĩ Dios, Jesucristo cũ macũ cariacoatacũ cũ caãnimitacũãrẽ tunu cũ cacatiorique jũgori. ²² Marĩrẽ canetõõrĩcũ Jesucristo pũame ɔmũrecóo Dios tũpũ ámi. Cũtũ cariape nũgõã, carotimasĩ cũ caruiropũ ñiñami ãmerẽ. Bairi yua, nipetiro ángelea majã, aperã cacatirã seres majã cajũgoyepũre mai carotimasĩmirĩcãrã cũãrẽ carotimasĩ majũ tuayami. Cũ jeto ãmerẽ na rotipeyomasĩñami. Na cũã nipetiro cũ caĩrõrẽ bairo áticõãñama yua.

4

Servir según los dones recibidos de Dios

¹ Bairi mɔjãã cũã Jesucristo cũ majũ rupau mena popiye cũ catãmũorĩqũẽrẽ tũgoñarĩ popiye mɔjãã cabaipeere mɔjãã ãnotaetigarã. “Popiye marĩ cabairo ñugaro,” mɔjãã ã tũgoñagarã. Ni ãcũ caroare átimicũã roro popiye cũ catãmũoata, roro átajere canetõnũcãrĩcũ ãnirĩ carorijere cajãnarĩcũrẽ bairo tuacõãñami. ² Bairo caãcũ ãnirĩ yua, ati yeparũ cũ caãni rũmũrẽ Dios cũ caborore bairo jeto átiãnimasĩñami. Ati yepa macããna na rupau caborore bairo jeto na caátĩãnorẽ bairo átiãmerĩñami yua cũ ãcũ. ³ Nocãrõ yoaro jĩcã yũtea cãrõ Diore camasĩena na caátĩãnorẽ bairo mɔjãã cũã roro mɔjãã átiãmũ. Carorije macããjẽ mɔjãã rupau cabori wãme ãnie jetore mɔjãã átiãninucũwũ. Bose rũmũ caãno nɔcũbugoricaro mano roro majũ mɔjãã awajañesẽãnucũwũ. Ti rũmũ caãno cacũmũorĩjẽrẽ nocãrõ paio etinetõrĩ roro mɔjãã cũmunucũwũ. Tunu bairoa camasã na cawerĩcarã ãna carorãrẽ na mɔjãã ãroanucũwũ. ⁴ Áme roquere tore bairo mɔjãã átiãninemoẽtĩña. Roro netõrõ mɔjãã caátĩãnajẽrẽ mɔjãã áperiya. Bairo roro caátĩãnana nimirãcũã, ãmerẽ caroaro mɔjãã caátĩãnierẽ ãnarĩ, mɔjãã baparã caãnimirĩcãrã pũame roro mɔjããrẽ ã busũnucũñama. Pũgani cãrõ tũgoñanemonucũñama, carorã caãnimirĩcãrã cañurãrẽ bairo mɔjãã cayeri wasoarijere ãnarĩ yua. ⁵ Na, cañuena roquere marĩ Pacũ Dios caĩñabesegajũgoricũ majũ na ãñabesegũmi. Cacatirã, cariaricarã

nipetirore na ññabesegumi na yaye wapare ti rŭmŭ caetaro yua. ⁶ Torecuna, marí ñicŭjãã cariaricarã ãnana cŭãrẽ merẽ caroa queti Dios cŭ canetõõrĩqũẽrẽ na quetibŭjuyupi Jesús, na cŭã Espiritu Santo Dios Yeri mena na ãmarõ, na yerire na yasieticõãto ĩ. Bairãpua, na cŭã nigarãma camasã nipetirore cŭ caññabeseri rŭmŭ caãno cŭãrẽ. Na cŭã jĩcãrõ tŭnia ññabese ecogarãma, camasã marĩrẽ bairo caãnana ãnirĩ.

⁷ Apeyera mŭjãã ñiña: Merẽ ati ũmurecõo capetipa rŭmŭ cõñarõ baiya. Torena, masacatirique mena caroaro ãnajẽcusa. Nucŭbŭgorique mena tocãnacãnia Diore cŭ jẽnicoteãninucũña ti rŭmŭ caetaparo jũgoye. ⁸ Tunu bairoa tocãnacãñpũrea mŭjãã caãmeomaiãnie to ãmarõ. Bairo caroaro mŭjãã caãmeomaiãnimasĩata, aperã yaye wapare na mŭjãã masiriyobojamasĩbujiorã. Cañurijẽ macããjẽ pũamerẽ tũgoñarĩ carorijere mŭjãã átijãnacõãgarã yua. ⁹ Tunu bairoa tocãnacãñpũrea caroaro mena na bocãya caetari majãrẽ. Na qũenoña mŭjãã ya wiiripũ nucŭbŭgorique mena. Yasioroacapũ roro na ĩ bũspuapeticõãña caetari majãrẽ. ¹⁰ Nipetirije caroa wãme cañurijẽ Dios cŭ cajoriquere caroaro cacũgomasĩrã ãnirĩ na juátinemoña aperãrẽ. Marí Pacũ Dios tocãnacãñpũrea cŭ cajogaro cãrõ caroa wãme marí caátĩãnimasĩpeere marí joyupi. Ti wãme Dios cŭ cajorica wãme jĩcãrõ tŭnia aperãrẽ na juátinemoña. Mŭjãã caãmeojuátijĩãtiro cãrõ ãmeo juátinemoña. ¹¹ Bairi ni jĩcãũ ũcũ mŭjãã mena macããcũ Dios yayere quetibŭjuri majõcũ cŭ caãmata, caroaro cariape cŭ quetibŭjuáto Dios yaye quetire. Apei, ãmeo juátinemomasĩrĩqũẽrẽ marí Pacũ Dios cŭ cajoricũ cŭ caãmata, cŭ cŭã Dios cŭ catutuarije cŭ cajorije mena caroaro cŭ juátinemoãto. Tore bairo jeto na átĩãmarõ nipetiro, Dios caroa wãme cŭ cajoricarã cãrõ. Tore bairo na átĩãmarõ nipetiro camasã Jesucristo jũgori Diore na cabasapeoparore bairo. Cũ jĩcãũrẽã basapeorique to ãmarõ. Cũ carotimasĩrjẽ to petieticõãto. ãnicõã ninucũgaro. Bairoa to baiãto.

Sufrir como cristianos

¹² Yũ bairãrẽ bairo caãna, yũ camairã, tũgoña acueticõãña roro popiye mŭjãã cabaipeere. Aperã Diore camasĩẽna roro majũ mŭjããrẽ na caãto ññarã, “¡Agotã! ¿Nopẽirã tocãrõ roro popiye marí baio joroque marí na átiyati?” ĩ tũgoña yapapuaeticõãña. Tie popiye bairiquere mŭjãã camasĩẽtĩẽ ũnie majũrẽ bairo ññaeticõãña. ¹³ Bairo pũame baiya: Jesucristo popiye cŭ catãmũoricãrõrẽã bairo mŭjãã cŭã cŭ yarã ãnirĩ roro popiye mŭjãã baigarã. Cũ, cŭ cabairicarore bairo cabairã ãnirĩ tũgoña ũseaniña. Tore bairo mŭjãã caãmata, netõjãñurõ paio nigarõ ũseanirĩqũẽ tunu nemo cŭ catunuatĩ rŭmŭ caãnorẽ. Cũ mena ũseanirĩ mŭjãã ãnigarã yua ti rŭmŭ caetaro. ¹⁴ Bairi tunu Jesucristo yarã mŭjãã caãno jũgori roro popiye cabairã ũseanirĩ ãña mŭjãã, aperã roro na caĩeperi majã nimirãcũã. ũseanirĩ ãña mŭjãã roro na caĩeperã. Mŭjãã roque Espiritu Santo, Dios nocãrõ catutuaũ Yeri majũrẽ cacũgorã mŭjãã ãniña. Tocãnacãnia mŭjãã mena ãnicõã ninucũñami Espiritu Santo Dios Yeri majũ. ¹⁵ Apeyera tunu jĩcããrã Diore camasĩẽna camasãrẽ na pajĩãñama. Aperã yajanucũñama. Apeye cŭãrẽ roro na caãmeoĩrõ na mena bũsnemonucũñama. Tore bairo na cabairoi, roro popiye na baio joroque na átiyama na quetiuparã. Narẽ bairo ápericõãña mŭjãã roque. ¹⁶ Narẽ bairo caãperã mŭjãã mena macããna jĩcããrã na caãnimiatacũãrẽ, Jesucristo yarã na caãnie jũgori roro popiye na cabaiata, tiere tũgoña boboeticõãña. Marí Pacũ Dios roquere cŭ basapeoya, cŭ yarãrẽ bairo cawãmecũna ãnirĩ.

¹⁷ Merẽ ati rŭmũrĩrẽ etaro baiya marí cŭ yarãrẽ Dios cŭ caññabesejũgopa rŭmŭ. Marí, cŭ ya poa macããna caññabesejũgomajũcõãũ ãnirĩ, ¿marí berore nocãrõ popiye na baio joroque na cŭ ácuati cũrẽ catũgõũsaena roquere yua? Roro popiye na baio joroque na átigũmi Dios cŭ yaye quetire catũgõũsaetana roquere. ¹⁸ Cañũ jĩcãũ Diore catũgõũsaũ ũcũ cŭ caãmata, dope ĩcũ majũ popiyepũña netõjĩãtĩãmasĩñami Dios cŭ caññajoro. Bairi roro caãna Diore cabaiotiorã roque dope átinetõjĩãtĩãcoenama. Netõõrõpũ yasimajũcõãgarãma. ¹⁹ Bairi Dios cŭ caborore bairo, roro popiye cabairi majã nimirãcũã, caroa macããjẽrẽ áticõãña. Tiere jãnaeticõãña. Nipetiro ati ũmurecõo macããjẽrẽ caãtacũ mena jetoa tũgoñatutuacõãña. Cũ, jĩcãũã mŭjãã netõõgũmi mŭjãã yerire. Mŭjããrẽ cŭ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo átimajũcõãgũmi.

5

Consejos para los creyentes

¹ Apeyera tunu yu quetibujunemogaya mujãã, ñubueri majã quetiuparã cabutoa camasĩri majãrẽ. Yu cãã mujããrẽã bairo cabucu camasĩri majõcu ñubueri majã quetiupau yu añiña. Yua, Jesucristo popiye cã cabairiquere ñiñawũ. Torecu, cã yaye quetire yu quetibuju masiña. Yu cãã mujãã, camasĩri majã cabutoarea bairo tunu Jesucristo ati yeparu cã catutuarije mena cã caetaro ñiñagu. Jĩcãrõã nipetiro marĩ iñagarã ti rũmu caetarore. ² Dios yarã ñubueri majãrẽ caroaro na iñacoteya. Caroaro cariape na quetibujuya mujãã, ñubueri majãrẽ. Mujãã narẽ caroaro cariape na mujãã quetibuju masiña. Caroaro átato jesoru Dios cã caborore bairo cariape na quetibujuya. Rotimajũricãrãrẽ bairo ápericõãña. Cabuerã mujãã caãnoi, paio mujãã cawapatapee cããrẽ tũgoñaeticõãña. Caroaro yerijõrõ átiãña mujãã paarique ñubueriquere. ³ Tutuaro mena na mujãã quetibujuepa camasãrẽ. “Jãã roque jãã rotimasĩña ñubueri majãrẽ,” mujãã i tũgoñaepa. “Narẽ mairĩ roque caroaro mena na marĩ quetibujugarã. Caroaro mena na marĩ átirotigarã ñubueriquere,” mujãã i tũgoñagarã. Bairo iĩ caroaro añajẽcusa, bairo mujãã caátianierẽ ñubueri majã cãã iñacõri caroaro na caátianiparore bairo iĩrã. ⁴ Bairo narẽ caroaro mena mujãã cajũgoãnimasĩata, marĩ Quetiupau Jesucristo mujãã mena useanigumi. Tunu ati yeparu cã cabauetari rũmu caãno mujãã jogumi caroa yericutaje capetietie majũrẽ yua. Caroaro mujãã caátianajẽ wapa di rũmu ñno cariaetie majũrẽ mujãã jogumi marĩ Quetiupau.

⁵ Torea bairo átiãña mujãã, cawãmarã cãã. Cabutoa camasĩri majã na caátirotire bairo caroaro átiãña. Nucũbugorique mena na caquetibujurijere caroaro na tũgousaya. Tocãnacãũrua mujãã nipetiro ñubueri majã nucũbugorique mena caroaro ása cabutoa na caquetibujurijere. “Jãã majũ cãã jãã rotimasĩña,” i tũgoñaeticõãña. Torea bairo profeta majã cãã i quetibujuyupa:

“Dios ruame ni ucũ caĩtũgoñabotiori majõcu cã caátigarijere eñotanucũñami.

Apei caĩbotiogaecu, caroaro na caĩrõrẽ bairo caátianimasĩ roquere caroaro cã juátimasĩñami Dios cañu añirĩ,”

i quetibujuyupa profeta majã añana.

⁶ Bairi Diore cabaiotiorãrẽ bairo baieticõãña. “Dios netõrõ jãã masiña,” i tũgoñaeticõãña. “Dios jeto jĩcãã masĩñami,” i tũgoñacõãña cariapea. Bairo i tũgoñarĩ caroaro mujãã caãmata, Dios ruame cã caborica yutea caetaro rotimasĩrĩqũẽ majũrẽ mujãã jogumi. ⁷ Tunu bairoa Dios mujããrẽ maimajũcõãñami. Caroaro mujãã iñapeoyami. Bairi nipetirije dise ñnie mujãã catũgoñamacããrĩjẽrẽ Diorũre cã quetibujunetõõña. Cã mena tũgoñatutuaya.

⁸ Caroaro tũgoñaqũẽnoña. Tũgoñamasĩña. Wãtĩ marĩ pesu merẽ yaijũãũ waibũtoare uagau cã cauwacoterore bairo marĩ yasio joroque átigu cotei baiyami. Bairi masacatiri caroaro añajẽcusa. Mujãã yasioremi wãtĩ. ⁹ Dios mena mujãã catũgoñatutuãnierẽ jãnaeticõãña. Bairoa marĩ Quetiupau Jesucristo mena tũgoñatutuacõãña. Wãtĩ cã cabusujãrĩjẽrẽ jĩcã wãmeacã ñno tũgousaeticõãña. Tore bairo jeto popiye baiyama nipetiro ati umurecõopũre Diore catũgousari majã mujããrẽ bairo cabairã, mujãã yarã cãã. Merẽ tiere mujãã masiña.

¹⁰ Bairãrua, jĩcã yutea cãrõã roro mujãã tãmũogarã. Cabero yua, Dios ruame cañurã, cariape caãna majũ mujãã átigumi. Cariape catũgoñarã, catũgoñatutuarã majũ mujãã átigumi. Cã mena mujãã catũgoñatutuario jũgori, tunu bairoa mujããrẽ camaimajũũ añirĩ cã caboricarorea bairo mujãã jogumi caroare. Jesucristo mena mujãã caãnie jũgori jĩcãrõ tũnia tore bairo mujãã átigumi marĩ Pacu Dios. ¹¹ Cã jetorea cã carotimasĩrĩjẽ to ãmarõ. Tocãnacã rũmu to ãnicõã ãmarõ. Bairoa to baiãto.

Saludos finales

¹² Yu yarã, tocãrõã mujããrẽ ñi quetibuju woajoya. Atie petoaca ati carta mena mujãã yu caquetibujurijere marĩ yau Silvano yu woatubojayami. Cã ruame cañu Dios mena catũgoñatutuau niñami. Torecu, yu baire bairo caãcũ cã ñiñanucũña Silvanorẽ.

Bairi ati carta mena mujãã, yeri tũgoñatutuarã, mujãã ãnio joroque átigu, mujãã yu quetibũju woajoya. Apeye cũãrẽ cariapea caãnorẽ bairo Dios mujããrẽ camai ãnirĩ caroa cũ cajoãnierẽ mujãã camasĩparore bairo ĩ, yu quetibũju woajoya. ¡Mujãã ruame tie queti mena tũgoñatutuacõãña!

¹³ Ati macã Babilonia cawãmecuti macã macããna, mujãã ñurotijoyama. Na cũã mujããrẽã bairo Dios cũ cabeserica poa macããna niñama. Apei Marcos cawãmecũ yu macũrẽ bairo caãcũ cũã mujãã ñurotijoyami. ¹⁴ Tunu mujããrẽ ñinemoña: Caroaro mena ãmeo mairĩ ãmeo bocáya jĩcã majãrẽ bairo.

Nipetiro mujãã Jesucristo yarãrẽ caroa yericutaje mujãã cũ jonemoáto marĩ Pacũ Dios. Bairoa to baiáto.

Tocãrõã niña atie queti yu cawoaturije.

Segunda Carta de SAN PEDRO

Saludo

¹ Ум, Симон Pedro cawāmecucu, Jesucristore paabojari majōcu cū caquetibujuroti-joricu apóstol majū yu āniña ati cartare mujāārē cawoajon. Jesucristo yarā majūrē mujāā yu woajoya. Mujāā cūā jāārēā bairo Jesucristo mena mujāā tūgoñatutuajūgoyupa. Marī Quetiupau Dios, bairi Jesucristo cariape caácu, marīrē canetōrīcū majū cūā, jīcārō tūnia marī joyupi cū mena marī catūgoñatutuapeere. ² Bairi mujāārē ñiña: Dios, marī Quetiupau Jesucristo mena na caquetibujucūrīqūērē mujāā camasīnemorō jūgori nocārō pairo caroare mujāārē na jonemoáto. Caroa yericutaje cūārē mujāā na jonemoáto.

Cualidades del cristiano

³ Dios ñe ũnie carusaecu ānirī cū camasīrījē mena marī jowī nipetirije caroa macāājē marī caátīānipeere. Tunu bairoa cūrē marī camaimasīpee cūārē marī jowī marī Pacu Dios. Tore bairo marī jowī, nocārō pairo cū macū marīrē cabesericu cū caátīāni-masīrījērē, cū carotimasīrījē cūārē marī camasīparore bairo ī. “Умре bairo caroaro na átiānimasíato,” ī caroare marī jowī. ⁴ Caroaro cū camasīrījē jūgori caroa wāme marī cū caátipee cū caijūgoyeticūrīqūērē marī masīōwī. Tie pñame nocārō majū pairo cū caátipee ñiña. Cawapapacarijere bairo caānie ñiña. Tie jūgori marī, ati umrecóo macāāna roro marī rupau caborore bairo caāna, tiere marī majūā caátijānamasīrā marī ānio joroque marī ásupi. Bairo marī caáto, Dios cū caānajē cūtiere bairo marī ānio joroque marī ásupi.

⁵ Bairi caroaro tūgoñatutuanemoña marī Pacu Dios mena. Caroaro átiāña caroa macāājērē. Bairo caroaro átiāna, caroaro mujāā tūgousagarā cū yaye quetire. ⁶ Bairo caroaro tūgousarā yua, mujāā rupau macāājē carorije mujāā caátigarije ũnierē mujāā ēñotamasīgarā. Bairo roro caáperā ānirī, caroaro yerijōrō mujāā ānimasīgarā. Bairo caroaro yerijōrō āna yua, Diore caroaro mujāā maimasīgarā. ⁷ Bairi cū maimasīrī yua, mujāā yarārē na mujāā iñamaigarā. Na mujāā juátinemogarā. Bairo na mairā, nipetiro camasā cūārē na mujāā mainemomajūcōāgarā yua.

⁸ Tie nipetirije caroaro ānajē cūtajere mujāā caátimasīpeyoata, cañurā majū mujāā ānigarā. Camasārē cajuāna majū mujāā ānigarā. Bairi marī Quetiupau Jesucristore cabu-goro mee cū mujāā masīña. Cūrē mujāā camasīrījē wapacutimajūcōāña, nemojāñurō tiere mujāā caátimasīpeyoata. ⁹ Noa ũna aperā camasā tie caroaro ānajē cūtajere na caápericōāta, camasīētīmajūcōārā nibujiorāma. Cacaapee mána cañnamasīēnarē bairo tuabujiorāma. Tunu bairoa na carorije wapa caānimirīqūērē Jesucristo cū canetōōbo-jarique cūārē masiritipeticōābujiorāma.

¹⁰ Bairi yu yarā, yu bairārē bairo caāna, nipetirije atiere caroaro ása. Jānaeticōāña. Jesucristo cū caborore bairo jeto caroaro ása. “Jesucristo yarā caāniparā Dios cū cabesericarā ānirī caroaro marī átiānigarā,” ī tūgoñaña. Tore bairo mujāā caátīāni-masīata, di rñmu ũno mujāā yasietigarā. Wātī cūā mujāā yasio joroque mujāā áperigumi.

¹¹ Bairi tunu caroaro mujāā ānicōā nigarā. Umrecóorpu mujāā caetari rñmu caāno marī Quetiupau Jesucristo marīrē canetōōrīcū cū Pacu mena caroaro mujāā bocágarāma. Topu marī Quetiupau cū carotimasīrīpau capetietopu cū mena mujāā ānicōā ninucūgarā yua.

¹² Bairi mai, atie yu caquetibujurijere mujāā yu quetibujunemocōā ninucūgn, tiere mujāā camasīnemoparore bairo ī. Merē mujāārē, cariape macāājē quetire na caque-tibujuricarō bero caānimiatacūārē, mujāā yu quetibujunemogu tunu. Tunu bairoa Jesucristo mena tūgoñatutuari caroaro cū caborore bairo mujāā caátīānimiatacūārē, yu quetibujunemocōā nigu mai. ¹³ Tore bairo mujāārē yu quetibuju ānigu yu cacatiri rñmu ũno mai. Merē yu masīña bairna. Уна, mujāārē caquetibujunemopau ũcūā ānirī atiere

mujãã yu quetibujuya. ¹⁴⁻¹⁵ Apeyera merẽ marĩ Quetiupau Jesucristo pame “Pedro, nocãrõ mea mu riacoagu,” ñi quetibuju masiõwĩ. Torecu, yu pame yu beri caãnopu cããrẽ atie yu caquetibujurijere mujãã masĩnemocõã ninucũõ joroque yu áticũña. Noo yu camasiõrõ cãrõ tiere yu quetibujucũña ati yeparure.

Los que vieron la grandeza de Cristo

¹⁶ Tunu apeyera, Jesucristo, marĩ Quetiupau, ati yeparu tunu cũ caatĩpee, cũ carotimasĩrĩpau macããjẽ cããrẽ caroa cariape macããjẽrẽ jãã quetibujuwu. Jãã majũã ĩ tũgoñamacãrĩ jãã caĩquetibujurique mee amũ. Jãã majũpua cãrẽ jãã ĩñawũ. Nocãrõ cũ carotimasĩrĩjẽ, cũ catutuarije cããrẽ jãã ĩñamajũcõãwũ. ¹⁷ Jãã ĩñawũ jĩcã rũmu Dios, cũ Pacu cãrẽ nũcũbugorique mena cũ caĩbusurore. Atore bairo ĩ busuocajowu nocãrõ carotimasĩ Dios cũ caĩrĩjẽ busurique: “Ñni yu macũ, yu camai, yu cabesericu majũ ñĩñami. Cũ mena butioro majũ yu useaniña,” ĩ busuocajowĩ Dios. ¹⁸ Jãã majũpua tie busurique umurecõopu caatĩere jãã tũgowu. Jãã pame marĩ Quetiupau Jesucristo mena jãã amũ ti watoare utãũ cañurĩcũpũ.

¹⁹ Masĩrĩ majã profeta majã na caĩquetibuju jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo cariapea baiwĩ Jesucristo. Bairi mujãã roque tiere camasiãmajũcõãrã ãnirĩ tiere caroaro cariape tũgoñanemoña. Tie caroa queti profeta majã na caquetibujucũrĩqũẽ pame canaitĩãrõrẽ jĩñaworiquere bairo niña. Tiere nemojãñurõ mujãã cabuenemoata, mujãã camasipey-oetiere mujãã masĩnemogarã. Bairi Jesucristo, busuri ñocõrẽ bairo caãcũ, cũ catunuetari rũmu caãno tiere mujãã masĩ peticoagarã. ²⁰⁻²¹ Cajũgoye mai atiere caroaro tũgoña masiña: Dios ya tutipũ ape rũmu cabaipere na caquetibujuwuwoatucũrĩqũẽ pame jĩcãũ camasocũ cũ majũã cũ caboro masĩrĩ cũ cawoatu quetibujurique mee niña. Bairi profeta majã cãã na majũ na camasiĩrĩjẽ mena na caborore bairo na caquetibujurique mee niña. Na roque Dios cũ caquetibuju rotijoricãã ãnirĩ, Dios na cũ caĩrĩjẽrẽ Espĩritu Santo cũ camasiõrõ jũgori quetibuju masiñupã Dios ya tutipũ.

2

Los que enseñan mentiras

(Jud 4-13)

¹ Bairo na caĩmiatacããrẽ, ãñupã Israel ya poa macããna menarẽ profeta majã caĩtopairã, profeta majã Dios yarã mee caãna cãã. Na majũã na caborore bairo caĩquetibujuri majã, caĩtopairi majã ãñupã. Bairi ãme cããrẽ ãnigarãma na ãna mujãã watoare quetibujuri majã cariape caquetibujena. Caĩtopairi majã nigarãma. “Caroa macããjẽrẽ jãã quetibujuya mujããrẽ,” ĩ quetibujumirãcũã, na catũgoñarĩjẽ cañuetiere mujãã quetibujugarãma. Bairo quetibujuri yua, marĩ Quetiupau mujããrẽ canetõõrĩcũrẽ cũ boetimajũcõãgarãma. Bairo cañuetiere na caquetibujuro jũgori Dios pame yoaro mee na recõãgumi. Na yasio joroque na átigumi yua na yaye wapa. ² Na cayasiparo jũgoye capããrã majũ mujãã mena macããnarẽ na ĩtoagarãma. Capããrã majũ tũgousagarãma na yaye queti carorije macããjẽrẽ. Na cãã caĩtori majã na caátore bairo roro átigarãma. Bairo na caáto ĩñarã yua, aperã cãã Dios yaye queti cariape macããjẽrẽ roro ĩ busuepegarãma. ³ Tunu apeyera nocãrõ dinerore cabonetõrã ãnirĩ na caquetibujurije mena mujãã quetibujutori, mujãã yajagarãma mujãã cacũgorije ũnierẽ. Na caquetibujurije mena mujããrẽ ĩtopegarãma caĩtopairi majã. Bairo na caĩtoãnie jũgori na cayasipee na cotemajũcõãña. Tirũmũpũina merẽ, “Cañuenarẽ roro popiye na baio joroque na yu átigu,” ĩ jũgoyeticũcõãñupĩ Dios. Na ãna cañuena netõõĩmajũcõãgarãma.

⁴ Tũgopeoya mai: Dios tirũmũpũre ángelea majã cãrẽ cabaibotiorã, cãrẽ catũgousagaenarẽ, “Ñugaro, mujãã yu reetigu,” na ĩesupĩ. Bairo pame na ásupi: Cañuena na caãno canaitĩãrõpũ na recõãñupĩ. Cañcããrĩ ope pũpearũ na jiyari na biajãcũcõãñupĩ mai cũ caĩñabeseri rũmu caetaparo jũgoye. ⁵ Tunu bairoa tirũmũpũ macããna cañuena na caãni yũteapũre, “Mujãã mena yu ñugu,” ĩrĩ mee na rurepeyocõãñupĩ Dios, na cañuetie wapa. Na mena macããcũ Noé cawãmecũcu jetore cũ netõõñupĩ cũ mena macããna jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãũ mena. Mai, Noé pame cañuũ caroa macããjẽrẽ

caquetibujū majū āniñañupī. Bairi cū jetore cū yarā mena cū netōōñañupī Dios. ⁶ Torea bairo cañuenarē na reyupi Dios Sodoma, ape macā Gomorra cawāmecuti macāā macāāna ānana cūārē. Ti macāā cūārē ɯmɯrecóo macāā peero mena joerecōāñupī. Ñe ūnie tuaricarō mano, ōwā jeto to tuo joroque ásupi Dios ti macāā macāānarē cū careri rūmūrē. Cabero tunu caāniparā cañuena na catūgoñamasīparore bairo ī, tore bairo áti īñoñupī merē. Tere tūgoñarī, “Cañuenarē popiye na baio joroque na átigūmi Dios,” na ī tūgoñamasīáto ī, tore bairo ásupi. ⁷ Baipua, ti macāā macāācū Lot cawāmecucu jīcāūrēā cū rocaesupi Dios. Mai, Lot puaame Sodoma, Gomorra macāā macāāna roro na caātiānierē īñarī butiōro tūgoña yapapuanucūñupū.

⁸ Ti macāā macāāna roro ɯmɯrecóo, bairi ñami na caātiānierē roro na cabusupaiānie cūārē tūgojutiri butiōro tūgoñarīqūē painucūñupū. Caɯmɯ cañuɯ ānirī tocānacā rūmua carorije na caātiānierē īñarī cū yeripū tūgoñarīqūē painucūñupū. Vopacooro baiyupū cañuena roro na caātiānierē īñarī. Bairi Dios puaame cū rocaesupū, Lot cawāmecucu carorā mena caānacūrē. ⁹ “Marī Quetiupau masīmajūcōāñami cū caátipeere,” marī ī masīña. “Cū mena marī caānicōāmata, marī Quetiupau puaame wātī roro marīrē cū caátigarijere ēñotamasīñami, roro marī catāmuoetiparore bairo ī. Tunu cañuena roquere preso joricarore bairo na cūrī na cūgomasiñami Dios, na cū careparo jūgoye,” marī ī masīña. ¹⁰ Popiye na baio joroque na átigūmi Dios cañuetie na rupau macāājē ūnie jetore caātiānarē. Marī Quetiupau cū carotimasīrījērē caboena cūārē roro popiye na átigūmi. Na ūna cajeyurā catūgoñamasīēna niñama. Na caboro caátipairā majū niñama. Bairo caāna ānirī uwiricarō mano nocārō catutuarā cabauenarē roro na tutirenucūñama. ¹¹ Ángelea majā roque caītopairā netōjāñurō catutuarā carotimasīrā nimirācūā, narē roro na ī busujāepeetinucūñama Diopure. Di rūmɯ ūno roro na ī epereñaetinucūñama Ángelea majā roque.

¹² Caītopairi majā puaame waibutoare bairo catūgoñarīqūē mána niñama. Catūgoñamasīēna niñama. Waibutoa puaame na catūgoñarījē mena mee tore bairā na caānie jūgori tore bairo bainucūñama. Bairo buianucūñama cabero camasā narē ñerī na capajīāreparore bairo īrā. Torea bairo caītopairā cūārē na regūmi na carorije wapa Dios. ¹³ Popiye tāmugarāma na cūā aperārē roro na caátieperique wapa. Na rupau roro caborore bairo átiāna, “jŭseanirō marī āniña!” ī tūgoñanucūñama, na caátipauaca jetore masīmirācūā. Jesucristo cū cariarica rūmūrē tūgoñarī marī yarā mena mūjāā cabose rūmɯ qūēnorō, na cūā mūjāā mena bobooro, ñuetie majū átajecuna mūjāā caneñarōpū neñanucūñama. Ti rūmɯ caāno yua, roro na caborore bairo áti, nucūbugorique mano ŭseanirō bainucūñama. Caroarā cañurārē bairo na cūā na caītopairije mena caāna nimirācūā, mūjāā mena neñanucūñama.

¹⁴ Tunu bairoa dico ūcō carōmiorē na caīñaata, cō mena roro átaje mena jeto tūgoñanucūñama. Carorije ūnierē caátijutiena, cajānaena majū niñama. Aperā cayeritutuaena caroare caátiwēpūēna ūnarē na busujārī narē roro na átiepenucūñama. Caroaro majū tie ūnierē átipecomasīmajūcōānucūñama. Torena, carorā cañuena, Dios cū careparā majū niñama, tame. ¹⁵ Cayasiricarārē bairo ninucūñama. Jesucristo yaye queti cariape macāājērē tūgousagaetimajūcōāñama. Beor macū Balaam cawāmecucu ānacūrē bairo niñama. Cū ānacū puaame roro átiri wapatarique ūnierē butiōro boyayupū. ¹⁶ Bairo cū cabairo yua, jīcā rūmɯ Dios puaame cū tutiyupū. Balaarē, burro camasocure bairo cū busuo joroque cū ásupū Dios. “Roro mū átigaya. Tere ápericōāña,” qūī tutiyupū burro Balaarē. Bairo qūī ēñotajānañupū roro cū caátigamiatajere. Pūgani ápeyupū yua.

¹⁷ Quetibujuri majā caītopairā oco opee caoco manierē bairo niñama. Oco poarire wīno capapurerore bairo niñama. Dios yaye caroare marī catūgogamiatacūārē, di rūmɯ ūno marī quetibujuetiyama na ūna. Bairi nocārō canaitīārō capetietopū cayasiparā niñama. ¹⁸ Tunu apeyera, caītopairā netōjāñurō botiōro caīā manie ūnierē ī busunucūñama. Bairo caāna ānirī roro na rupau caborore bairo átiāna, na busujānucūñama Jesucristo yaye quetire catūgousajūgorārē. Ati ɯmɯrecóo macāāna roro na caátinucūrījē ūnierē cajānamiatanarē na busujānucūñama. Mai cayeri tūgoñatutuaenarē roro na

átiepenucũñama. ¹⁹ Na pũame, “Mũjããrẽ cariapea jãã ñña: Jããrẽ bairo mũjãã caãmata, useanirõ mũjãã ãnigarã. Mũjãã caborore bairo mũjãã átimasĩgarã,” na ñtonucũñama. Na majũã na yaye wapa cayasiparã nimirãcũã, tore bairo na í busũjãñucũñama. Na roque carorije macããjẽrẽ caátirotiepe ecorã majũ niñama. Bairi ni jĩcãũ ùcũ camasocũ, carorijere caátijãnaecũ tiere carotiepe ecorẽ bairo catuau niñami. ²⁰ Apeyera tunu jĩcããrã mũjãã mena macããna marĩ Pacũ Dios, cũ macũ marĩrẽ canetõõrĩcũ yaye quetire tũgousayupa. Ati umũrecóo macããjẽ carorijere ápeyupa. Bairo catũgousajũgoricarã nimirãcũã, carorije na caátajere tunu átinemoñupã. Bairo na caátaje jũgori, ãme roquere jõpũame roro baiyama. Ati umũrecóo macããjẽ carorije caátijãnaena tiere jõpũame nemorõ carotiepe ecorãrẽ bairo majũ tuayama yua. ²¹ Jicoqueipũa Jesucristo yaye queti caroaro cariape macããjẽrẽ na catũgousaeto, ñumajũcõãbujoyupa. Jesucristo caroaro cũ caroticũrĩqũerẽ tũgousari bero tunu tiere na cajãnaata roque, ñuẽtĩña. ãme roquere netõjãñurõ popiye baigarãma. ²² Na ùna na cabairi wãme majũ atore bairo marĩ ñicũjãã ãnana na caĩrĩcãrõ pũamata, baimajũcõãña: “Nurĩcũ yai mũño cũrĩ bero, tiere ugayami tunu.” Tunu apeyera, “Yese cũã, marĩ cacoseatacũ nimicũã, netõjãñurõ uguerirapũ yuguicũñanemoñami,” tore bairo niñama Dios yayere tũgousari bero tunu carorije macããjẽrẽ caátinemomajũcõãninucũrã.

3

El regreso del Señor

¹ Yũ bairãrẽ bairo caãna, yũ camairã, ati carta niña cabero macãã carta mũjãã yũ cawoajonemorĩ carta majũ. Caãnijũgorica carta, bairi ati carta cũãrẽ cariape mũjããrẽ ñi quetibũjũ woajoya, Dios yaye quetire mũjãã camasiritietiparore bairo í. Pũga cartapũrea yũ quetibũjũ woajoya, tunu bairoa cariape mũjãã catũgoñamasiparore bairo í. ² Tũgoñamasĩña tirũmũpũ macããna cañurã camasĩrã profeta majã na caĩquetibũjũyariquere. Tunu bairoa marĩ Quetiupau, marĩrẽ canetõõrĩcũ cũ caroticũrĩqũerẽ masiritieticõãña. Jãã, Jesucristo cũ cabuericarã, apóstolea majã jãã caquetibũjũnetõõrĩqũẽ cũãrẽ masiritieticõãña. Tiere tũgoñanemocõãña.

³ Bairãpũa, atie cũãrẽ mũjãã tũgoña masĩmajũcõãgarã. Catusari yũtea caãno atĩgarãma camasã caĩtopairi majã majũ. Na rupau caborore bairo carorije jeto caátiani majã ùna nigarãma. Dios yaye quetire roro caĩboyetieperã capããrã nigarãma. ⁴ Bairo caĩeperi majã ãnirĩ atore bairo í jẽniña epegarãma: “¿Dope cũ baiyupari Cristo, ‘Yũ tunuatĩgũ,’ caĩmirĩcũ? Marĩ ñicũjãã na caãni rũmũ, ati umũrecóo caãnijũgoripauũpũ caãnatõrẽã bairo nicõãña mai,” í epegarãma. ⁵ Bairo caĩrã ãnirĩ Dios cũ carotimasĩrĩpau umũrecóo tirũmũpũ caãnicõãjũgoatajere masĩẽtĩñama. Marĩ Pacũ Dios pũame cũ carotimasĩrĩjẽ mena ati umũrecóore jẽñoñupĩ, oco mena jũgori. Tie oco mena jũgori niña ati umũrecóo ãme cũãrẽ. ⁶ Cũ cabairotiricarorea bairo ati umũrecóo cũãrẽ rurocacõãñupĩ Dios. Tie oco jũgorina ati yepare rurocacõãñupĩ. ⁷ ãme caãni umũrecóo, ati yepa cũã Dios cũ carotirore bairo cabaipee cũ cacũrĩqũẽ niña. Ati umũrecóo, ati yepa cũã ñpeticoagaro cũ cabairotirore bairo yua. Peero mena yasigaro ati umũrecóo, ati yepa mena yua. Dios camasãrẽ cũ caĩñabeseri rũmũ caãno majũ ti peero pũame ati yepa nipetiropũre joerepeticoagaro. Ti rũmũ caãno Diore catũgousaetana cũã yasicoagarãma.

⁸ Bairi yũ bairãrẽ bairo caãna, yũ camairã, atiere masiritieticõãña: Marĩ Quetiupau Jesucristo patowãcãẽtĩñami. Cũrã, jĩcã rũmũ pũame mil cũmarĩ netõbauya. Mil cũmarĩ majũ jĩcã rũmũrẽ bairo etabauya. ⁹ Mai, marĩ Quetiupau pũame caroa wãme cũ caátipeere cũ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽ átiwẽpũẽcũ mee baiyami. “¿Dopẽĩ tãmurĩ cũ tunuapériyati Jesús?” í busũnucũñama jĩcããrã camasã. Bairo na caĩbusũnucũmiat-acũãrẽ, bairo pũame roque boyami Dios: Mũjãã nipetiro Jesucristore tũgousari bero cũ yarã mũjãã caãnipere boyami. Bairi patowãcãrĩcãrõ mano caroaro ññajocõãcũ baiyami. Mũjãã cotei átiyami. Dios pũame ni jĩcãũ ùcũ cũ cayasirore boetiyami. Nipetiro camasã na carorije wapare yapapuari cũrẽ na cajẽnirõ boyami. Bairo jẽnirĩ bero yua, cũ yarã majũ na caãnorẽ boocotei baiyami.

¹⁰ Bairi tunu marí Quetiupau cū caatípa rŭmŭrē marí quetibŭjŭetiyami. “Ti rŭmŭ majŭ yŭ etagŭ,” iētīñami. Bairi cayajari majōcŭ cū caetare bairo marí camasīētī rŭmŭ ũno majŭ etagŭmi ati yeparŭre. Ti rŭmŭ cū caetari rŭmŭ pŭame butioro acŭorije busŭgaro. Tocārōã yua ati ũmŭrecóo yasicoagaro. Ati yepa cŭã ũpeticoagaro. Nocārō cañierŭ cārō nipetirije ũpeticoagaro. Manigarō yua ati yepa.

¹¹ Tore bairo Dios ati ũmŭrecóore cū caátiyasiopeere tŭgoñarí mŭjãã pŭame cū caquetibŭjŭcŭrīqŭērē caroaro mŭjãã catŭgousacōã ninucŭrō boya. ¡Caroarã cañurã majŭ mŭjãã cañnicotero boya, Dios cū carotirore bairo! ¹² Dios cū catunuetari rŭmŭ caño caroaro mŭjãã añicoteyugarã. Bairi tunu cū carotirore bairo caroaro ása, tãmurí nemo cū tunuatío joroque írã. Ti rŭmŭ caño ati ũmŭrecóo pŭame ũyasipeticoagaro. Nocārō cañierŭ cārō nipetirije ũrepeticoagaro. ¹³ Torena, marí roque cawãma ũmŭrecóo, cawãma yepare coterã marí baiya. Marí Pacŭ pŭame, “Ti ũmŭrecóore rocari bero, ape ũmŭrecóo yŭ qŭēnogŭ tunu. Topŭ nigarãma yŭ yarã,” cū caijŭgoyeticŭrīcārōrē bairo cū caátipeere cayurã añirí marí uwietigarã ti rŭmŭ caetaro. Cawãma ũmŭrecóo pŭame cañurí ũmŭrecóo caroaro jeto ãna ũmŭrecóo nigaro.

¹⁴ Bairi yŭ yarã, yŭ bairãrē bairo caãna, yŭ camairã, marí Quetiupau cū catunuetaparo jŭgoye caroaro caroa wãmerē marí áticōã ninucŭgarã. Ñe ũnie wapa cacŭgoena, cañurã, caroaro yerijōrō cañnimasírã majŭrē marí etari cū ũseanio joroque caroaro marí átiãnigarã cū jŭgoye mai. ¹⁵ Tŭgopeoya: Marí Quetiupau patowãcãrīcārō mano marí cū cacoteata, marí cū canetōpeerea cotei átiyami. Nipetiro marí canetōpetirore bori cotei átiyami. Ato yŭ caquetibŭjŭrore bairoa mŭjãã quetibŭjŭ woajoyupi marí yau Pablo cawãmecŭcŭ cŭã. Marí Pacŭ Dios, cū camasīōrījē jŭgori tore bairo í quetibŭjŭ woajoyupi marí yau Pablo. ¹⁶ Tocãnacã cartapŭa tore bairo Pablo cŭã mŭjããrē í quetibŭjŭ woajonucŭñami. Bairopŭa, jīcã wãmerí cū caquetibŭjŭrije masiriyo jãñunucŭña, bueata. Bairi aperã camasã catŭgomasiēna, Dios mena catŭgoñatutuajŭgomasiēna pŭame cariape tŭgoetiyama. Bairo tŭgomasiētīrī yua, Pablo yaye quetire quetibŭjŭ maw-ijiocōãnucŭñama. Tore bairo átinucŭñama nipetirije Dios yaye cū caquetibŭjŭcŭrīqŭērē. Tie wapa popiye na baio joroque na átigŭmi marí Pacŭ Dios.

¹⁷ Bairi yŭ bairãrē bairo caãna yŭ camairã, merē atiere caroaro majŭ mŭjãã masīña yŭ caquetibŭjŭrijere. Bairi caroaro tŭgoñamasīña. Maijŭgoya mŭjãã yerire. Mŭjããpŭ caitorã na cañquetibŭjŭrijere mŭjãã tŭgousare. Narē mŭjãã itoecore carorã na caquetibŭjŭrijere. Diore catŭgousarã nimirãcŭã, yasirique macããjērē mŭjãã tŭgousare. ¹⁸ Bairo pŭame roque ása: Marí Quetiupau, marírē canetōōrīcŭ Jesucristore jōjãñurō nemorō cū camasīnemopee niña mŭjããrē nipetiri wãme cū camasã cŭtiãnierē. Tunu bairoa nemojãñurō ãmeo mainemoña. Bairi yua, cŭrē marí cabasapeorije petietigaro. Æme, ape rŭmŭ cŭãrē nicōã ninucŭgaro. Bairoa to baiáto.

Tocārōã niña atie queti yŭ cawoaturije.

Primera Carta de SAN JUAN

La palabra de vida

¹ Atie mujããrẽ jãã caquetibujũwoatujopee marĩ Quetiupau Jesús yaye, caroa queti niña. Cũ puame tirũmũpũa ati yepa caãniparo jũgoyepũa merẽ caãnijũgoatãcũ niñami. Jãã puame Jesucristo ati yeparũ etari, cũ caquetibujũriquere jãã tũgowũ. Bairi tunu jãã majũpũa jãã caapee mena cũ jãã iñawũ. Bairi cũrẽ jãã masĩjãñuña. Bairo cũrẽ camasĩrã ãnirĩ, tie jãã catũgoriquere, bairi tunu jãã caĩnarĩqũẽ cũãrẽ mujãã quetibujũ woatujorã jãã átiya. Tie jãã caquetibujũjorije puame atore bairo niña: Jesucristo, marĩ yeri marĩ cacatiãnipere cajomasĩ majũ niñami. Tiere quetibujũ woatujorã jãã átiya. ² Cũ puame ati yeparũ buiaetayupi. Cũrẽ jãã iñawũ. Cũ yaye caroa queti cũãrẽ jãã tũgowũ. Tie quetire tũgori bero, merẽ aperã camasãrẽ jãã quetibujũnetõõwũ. Bairi mujãã cũãrẽ jãã quetibujũya cũ yaye queti, atie, yeri capetietie macããjẽrẽ. Mai, Jesús puame Dios cũ pacũ tũpũ ãñupĩ. ãmerẽ yua, ati yũtea caãnorẽ ati umũrecõopũ etawĩ. ³ Bairi tie jãã caĩnarĩqũẽ, jãã catũgoriquere mujããrẽ jãã quetibujũjoya, jãã mena jĩcãrõrẽ bairo mujãã cũã mujãã caãnimasĩparore bairo írã. Marĩ Pacũ Dios mena, bairi cũ macũ Jesucristo mena jãã caãnorẽã bairo mujãã cũã na mena mujãã caãnorẽ jãã boya. ⁴ Torena, mujããrẽ jãã i quetibujũ woajoya, Dios mena marĩ causeanirĩjẽ ñe ùnie rusaeto caãnipetiparore bairo írã.

Dios es luz

⁵ Atope bairo niña atie queti Jesucristo jããrẽ cũ caquetibujũcũrĩqũẽ. Tiere mujããrẽ quetibujũgũ yũ átiya ãmerẽ: Cabusurijere bairo caãcũ cañuũ niñami Dios. Bairo Dios canaitĩarõpũ caãmei ãnirĩ carorije ùnie caãpei majũ niñami. ⁶ Tunu apeyera, “Marĩ Pacũ Dios yarã jãã ãniña,” iimirãcũã, canaitĩarõpũ caãna rorije caãnarẽ bairo marĩ caãtiãmata, caĩtopairãrẽ bairo marĩ ãnibujiorã. Marĩ caãtiãnie cũã cawapa manierẽ bairo tuabujioro. ⁷ Bairi marĩ cũã caroaro cabusurore bairo caãcũ Dios cũ caãnorẽã bairo carorijere caãperã marĩ caãmata, Dios yarã jĩcã majãrẽ bairo caãna majũ marĩ ãnigarã. Caroaro marĩ ãmeo átiãnimasĩgarã. Cũ macũ Jesucristo rĩ jũgori nipetiri wãme marĩ carorije wapare cũ canetõõrĩcãrã marĩ ãnigarã.

⁸ Tunu apeyera, “Yũa, carorije wapa cacũgoesũ cañuũ majũ yũ ãniña,” marĩ caĩata, marĩ majũã marĩ yerire marĩ itoaya. Bairo marĩ caĩata, Dios yaye queti cariape macããjẽrẽ marĩ cũgoetiya marĩ yeripũre. ⁹ Bairi roro marĩ caãtajere Dios mena marĩ catũgoñaqũẽnorõ ñuña. Bairo cũ mena tũgoñaqũẽnorĩ bero, cũrẽ marĩ cajẽnirõ pũgani cãrõ tũgoñarĩcãrõ mano atore bairo marĩ i masĩña: “Dios puame caroaro cariape marĩ átigũmi. Marĩ carorije wapare masiriyobojagũmi. Tocãnacã wãme carorije wapa marĩ cacũgorijere marĩ cosebojagũmi Dios marĩ yeripũre,” marĩ i masĩña. ¹⁰ Tunu bairoa, “Carorije wãme caãtiñaena majũ jãã ãniña,” marĩ caĩata cũãrẽ, caĩtopaire bairo caãcũ cũ ãnio joroque marĩ átibujiorã Diore. Bairo caãna ãnirĩ Dios yaye quetire caboetinetõõmajũcõãrãrẽ bairo marĩ tuabujiorã yua.

2

Cristo, nuestro abogado

¹ Yũ yarã, yũ pũnaarẽ bairo caãna atie caroa quetire mujãã yũ quetibujũ woajoya, carorije áperã mujãã caãniparore bairo i. Bairo yũ caquetibujũrijere tũgomirãcũã, jĩcããrã roro na caãpata, Dios macũ Jesús cariape caãcũ cañuũrẽ cũ na jẽniãto. Jesús puame marĩ Quetiupau Diopũre marĩrẽ caquetibujũnetõõbojau, cajũĩ majũ niñami. ² Cũ puame riawĩ yucũpãĩpũ, marĩ carorije wapare netõõbojagũ. Marĩ yaye wapa jeto meerẽ netõõbojamasĩñami. Nipetiro ati yepa macããna cũrẽ catũgõusari majã cũãrẽ na netõõbojamasĩñami Jesús.

³ Dios cū caátiroticūrīqūērē tie caátirotiore bairo marī caápara, pūgani tūgoñanemorīcārō mano merē marī masīgarā cū yarā marī caānierē. ⁴ Aperā jīcāārā, “Dios yarā majū jāā āniña,” ī busumirācāā, Dios cū caátiroticūrīqūērē jīcārō tūni na caápericōāta, caītopairā majū niñama. Na yeripure caroa, cariape macāājē maniña. ⁵ Apei, ni jīcāū ūcū pūame caroaro cariape Dios yaye busuriquere cū catūgousaata, ñe ūnie rusaricarō mano caroaro Diore camaimasī majū tuayami. Bairo marī caápara, Dios mena jīcā majārē bairo marī ānigarā. ⁶ “Yua, Dios yau cū mena jīcā majōcure bairo caācū yu āniña,” caī pūame Dios cū caborore bairo, marī Quetiupau Jesucristo cū caānimasīrīcārōrēā bairo cū caāno ñuña.

El nuevo mandamiento

⁷ Yu yarā, yu bairārē bairo caāna, atie roticūrīqūē yu cawoatujorije ape wāme cawāma wāme mee niña. Caānijūgoripaurua mujāā catūgojūgorique Dios yaye queti niña. Atie roticūrīqūē cabucu macāājē, merē mujāā catūgojūgorique quetia niña. Apeye mee niña. ⁸ Cabaimiatacūārē tunu atie pūame mujāārē yu cawoatujorije roticūrīqūē, cawāma wāmerē bairo niña. Bairo tie roticūrīqūē cariape macāājērē Jesucristorea bairo mujāā cūā tiere mujāā átimasīña, āmeo mairīqūē macāājērē. Bairo marī caāmeomairō, canaitīārōpū caānarē bairo marī caānie manigarō. Dios yaye caroaro cabusumajūrjē caāno, cabusurōpū caānarē bairo caāna majū marī ānigarā yua.

⁹ Bairo ni jīcāū ūcū, “Yua, Dios yau cabusurōpū caācū carorije caāpei yu āniña,” caī nimicūā, cū yauere roro cū caasiañateata, canaitīārōpū mai caācūrē bairo tuacōāñami. ¹⁰ Apei pūame caroaro mairīqūē mena cū yauere caññau roque, cabusurōpū caācū Dios cū caborore bairo caācū niñami. Bairo caācū ānirī pūgani cārō tunu carorije macāājērē átinemogaetiayami. ¹¹ Apei, cū yauere caññateri majōcū roque canaitīārōpū caāna, carorijere caāna na caātiere bairo carorijere caācū ānirī canaitīārōpū caāniñesēāūrē bairo niñami. Bairo caācū ānirī cacaapee ññaecūrē bairo cū caátóre masīcū āñesēānucūñami rorije cū caātie jūgori yua.

¹² Yu pūnaarē bairo caāna, mujāārē yu woajoya atiere: Dios, cū macū Jesús yucupāipū cū cariarique jūgori, mujāā carorije wapare cū camasiriyobojaricārā mujāā cūā mujāā caānoi, atiere mujāā yu woajoya. ¹³ Mujāā, cabutoa capacua, mujāārē yu woajoya atie quetire, tirūmupua ati yepa camanopua merē caānijūgoricure mujāā camasīrīqūē jūgori. Mujāā cawāmarā cūārē mujāā yu woajoya, wātī cañuecū majūrē cū mujāā catūgopeoeto jūgori.

¹⁴ Mujāā, yu pūnaarē bairo caāna cūārē mujāā yu woajoya, Dios marī Pacu yarā, cūrē camasīrā mujāā caānoi. Mujāā, capacua cabutoa cūārē mujāā yu woajoya atie quetire, tirūmupua ati yepa camanopua merē caānijūgoricure mujāā camasīrīqūē jūgori. Mujāā, cawāmarā cūārē mujāā yu woajoya, yeri tutuarā caāna ānirī Dios yaye quetire mujāā yeripū caroaro Dios mena mujāā catūgoñatutuānie jūgori. Tunu bairoa wātī cañuecū majūrē cū mujāā catūgopeoeto jūgori mujāā yu woajoya.

¹⁵ Ati ūmurecōo macāājērē caññamainetōrārē bairo baieticōāña. Ni jīcāū ūcū mujāā mena macāācū ati ūmurecōo macāājērē cū caññamainetōata, Dios marī Pacu majūrē camaiecū niñami. ¹⁶ Nipetiri wāme ati ūmurecōo macāājē camasā na caññaborije pūame Dios cū cajorije mee niña. Ati ūmurecōo macāājē majū roque niña. Ati wāmerē ati ūmurecōo macāāna pūame bonucūñama: Roro camasā na rupau caborore bairo na caātigarijere átinucūñama. Aperā na cacūgorijere butioro bori tiere ññaugonucūñama camasā. Aperā cūā ati ūmurecōo macāājē paio cawapacutiēre bonetōnucūñama. ¹⁷ Bairo ati ūmurecōo macāāna camasā ati ūmurecōo macāājē capetirorea bairo cayasirārē bairo tuayama, roro na caātigarije jūgori. Dios cū caborore bairo jeto caroaro cariape caātiācū pūame roque tocānacā rūmua caānicōānucūpau majū tuayami.

La verdad y la mentira

¹⁸ Yu pūnaarē bairo caāna, ati yutea catusari yutea niña. Ati ūmurecōo petigarō baiya. Bairo capetiparo jūgoye caānoi, jīcāū Jesucristore cateeri majōcū cū caātiere mujāā tūgoypa. Bairo jīcāū cū caātiere mujāā catūgomiatacūārē, āmerē capāārā majū niñama

Jesucristore cateerã. Bairo na cabairoi, “Ati umurecáo petigaro baiya,” marí í masíña ãmerẽ. ¹⁹ Jesucristore cateeri majã puame marí mena macãana jicããrã nimiñupã. Bairo baimirãcũã, cariape majürã marí yarã mee añupã. Marí yarã marĩrẽ bairo Dios mena macãana na caãmata, marí mena añibujiorãma. Bairo na cabairo iñarí, atore bairo na marí í masíña: “Marí mena caãnana nimirãcũã, marí mena macãana jicãũ pũnaarẽ bairo caãna mee añupã,” marí í masíña yua.

²⁰ Marí Quetiupaꝝ Jesucristo, cũ yeri, Espíritu Santo majürẽ mujãã joyupi. Bairi nipetiro mujãã Espíritu Santo cũ camasiõrĩjẽrẽ cacũgorã jeto mujãã añiña. ²¹ Dios yaye cariape macããjẽrẽ mujãã camasiẽto jũgori mee mujããrẽ yu woajoya. Tere mujãã camasiõrõ jũgori roque mujãã yu quetibujũ woajoya. Merẽ atore bairo mujãã í masíña: “Caĩtopairã na caĩrĩjẽ mee niña atie queti. Dios cariape caãcũ yaye queti roque niña,” mujãã í masíña. ²² Caĩtopai puame atore bairo niñami: Jesucristo, Dios macũ, Dios cũ cajoricure, “Jesús, Mesías mee niñami,” í busunucũñami. Bairo caĩbusunucũũ puame Jesucristore cateere bairo caãcũ niñami. Bairo cürẽ cateei añirí, Dios, Jesús pacũ cũãrẽ caboecure bairo tuayami. ²³ Ni jicãũ ùcũ Jesure caĩñatei cũ caãmata, Jesús pacũ Dios cũãrẽ caĩñatei, cũ mena macããcũ mee niñami. Apei, “Cũã niñami Jesús marĩrẽ canetõõrĩcũ,” cariape Jesure caĩbusunucũũ puame roque, cũ pacũ Dios yau, jicãrõrẽ bairo caãcũ niñami.

²⁴ Torena, mujãã puame tirũmupũ caroa queti Dios yaye mujãã catũgojũgoriquere jãnaeticõãña. Mujãã yeripũ tere tũgoñacõã ninucũña. Bairo Dios yaye queti mujãã catũgojũgorique mujãã yeripũ caãnicõãninucũata, Dios, bairi cũ macũ Jesucristo mena jicãrõrẽ bairo caãna mujãã añigarã. ²⁵ Bairi, “Jesucristo, cũ caĩcũrĩcãrõrẽã bairo cariape marí jogũmi yeri capetietie majürẽ,” marí í masíña yua.

²⁶ Aperã roro mujããrẽ caĩtogari majã na caatíparo jũgoye mujãã quetibujũ woajou yu átiya, narẽ mujãã caĩtoecoetiparore bairo í. ²⁷ Bairãpua, mujãã Jesucristo cũ cajoricũ Espíritu Santo Dios Yeri majürẽ mujãã cũgoya mujãã yeripũ. Espíritu Santo puame mujãã cũ camasiõrõ jũgori nipetiro caroa wãme macããjẽ jetore mujãã átianimasinucũña. Espíritu Santo cũ cabuerije cariape macããjẽ niña. Caĩtopairã na caquetibujũnucũrĩjẽrẽ bairo mee niña. Bairi Espíritu Santo mujããrẽ cũ camasiõrõ jũgori aperã mujãã na cabuepeere mujãã macãẽtĩña. Torena, mujãã puame Jesucristo mena macããna añirí Espíritu Santo mujãã cũ caĩquetibujũricarore bairo jeto caroa macããjẽrẽ áticoã ninucũña.

²⁸ Tunu bairoa yu pũnaarẽ bairo caãna, Jesucristo mena jicãũ pũnaarẽ bairo añicõãña. Bairo marí caãmata, Jesucristo ati yepapũ nemo cũ caetarore tũgoñatutuarique mena, tũgoñaboboricaro mano cũ marí cotegarã. ²⁹ Merẽ atore bairo mujãã masíña: “Jesucristo caroaro cariape caãcũ cañuũ majũ niñami. Tunu bairo nipetiro camasã caroa macããjẽ cañurĩjẽrẽ caãna, Dios yarã cũ pũnaarẽ bairo caãna niñama,” mujãã í masíña.

3

Hijos de Dios

¹ Nocãrõ majũ marí cũ maiñati marí Pacũ Dios. Bairo marĩrẽ camai añirí, “Yu pũnaa,” marí ñnucũñami. Bairi cũ pũnaa majũ marí añiña. Aperã ati umurecáo macããna camasã Dios pũnaa marí caãnierẽ masĩẽtĩñama, Dios, marí Pacũ cũãrẽ camasiẽna añirí. ² Yu yarã, yu bairãrẽ bairo caãna yu camairã merẽ Dios yarã cũ pũnaa majũ marí añiña yua. Bairo añimirãcũã, cabero marí cabaipee nipetirijere marí masĩpeyoetiya mai. Bairãpua, atore bairo marí masíña: Jesucristo ati yepapũ nemo cũ cabauetaro caãno, cũ yarã cürẽ bairo caãna majũ marí añigarã. Bairi Jesús ati yepapũ cũ caetaro, cũ marí iñamajũcõãgarã, caãnimajũürẽ bairo cũ caãno yua. ³ Nipetiro atie cabaipee mena catũgoñatutuacotei puame roque cũ majũã cũ carorije wapare coseire bairo átiyami. Jesucristo ñe ùnie camãcũ cañuũ cũ caãnorẽã bairo, cũ cũã ñe ùnie wapa mácũ caroú tuayami yua.

⁴ Nipetiro carori wãmerẽ caãna Dios cũ carotirijere cabaibotiorã niñama. Bairi carori wãme jetore átianinucũñama. ⁵ Merẽ caroaro mujãã masíña atiere: Marí carorije wapare netõõũ acú asúpi Jesucristo ati yepapũre. Jesucristo puame ñe ùnie carorijere caãpei majũ niñami. ⁶ Bairi ni jicãũ ùcũ Jesucristo mena jicãrõrẽ bairo caãcũ cũ

yaye quetire cariape catũgocõãninucũũ pũame carorijere áperiyami. Aperã carorijere caáticõãninucũã pũame roque Jesucristore camasĩena majũ niñama. ⁷ Yũ pũnaarẽ bairo caãna ni jĩcãũ ùcũ mũjããrẽ qũĩtoeticõãto. Ni jĩcãũ ùcũ caroaro cariape macããjẽ jetore caátĩãnimasĩ cũ caãmata, caũũ caroú niñami Dios cũ caĩñajoro. Marĩ Quetiupau Jesús cariape caácsũ caũũ cũ caãnorẽã bairo cũ cãã cariape caácsũ caũũ niñami. ⁸ Carori wãme jetore bairoa caáticõãninucũũ pũame roque wãtĩ yau cũ carotirijere caácsũ majũ niñami. Wãtĩ roque ati mũnrecóo caãnijũgoripaũpũina carorijere caátijũgoricũ majũ niñami. Baiũa, merẽ asúpi Dios macũ Jesucristo ati yeparũre, wãtĩ roro cũ caátiere yasiorei acú.

⁹ Jĩcãũ Dios yaye quetire catũgousau, cũ macũrẽ bairo caácsũ pũame cawãma yeri pũna Dios cũ cajoriquere cũgoyami. Bairo cacũgou ãnirĩ carori wãmerẽ átĩãmerĩnucũñami. Bairo Dios macũ ãnirĩ carorije macããjẽrẽ átigaetiyami. ¹⁰ Bairi yua, atore bairo marĩ ĩ tũgoñamasĩña: “Nipetiro carorije macããjẽrẽ caátĩ majã wãtĩ cũ carotirijere caãna cũ pũnaarẽ bairo caãna niñama. Aperã caroa macããjẽrẽ caãna pũame roque Dios yarã cũ caĩñabesericarã, cũ pũnaa majũ niñama,” marĩ ĩ tũgoñamasĩña. Bairi ni jĩcãũ ùcũ caroa macããjẽrẽ caápei cũ yaure bairo caácsũrẽ camaiecũ Dios yau mee niñami.

Amémos unos a otros

¹¹ Atope bairo Jesús yaye quetire mũjãã tũgojũgoyupa caãni jũgoripaũpũ: “Tocãnacãũpũ ãmeo maiña. ãmeo juátinemoña Dios cũ caborore bairo mũjãã majũ,” mũjããrẽ ĩ quetibũjuyupa. ¹² Apei Caín ãnacũrẽ bairo marĩ baieticõãrõã marĩã. Cũ, Caín ãnacũ pũame caũuecũ wãtĩ yau majũ ãniñaũupĩ. Cũ bai Abel cawãmecũcũre cũ pajĩãrocacõãñaũupĩ. Bairi apei jĩcãũ atore bairo ĩ jẽniñabujiõumi: “¿Dopẽĩ cũ bai Abere cũ pajĩãũuparĩ?” Atope bairo baiyupa: Caín cũ caátaje carorije ãũupã. Cũ bai cũ caátaje pũame caroa macããjẽ ãũupã. Bairi cũ pajĩãrocacõãñaũupĩ Caín Abere.

¹³ Yũ yarã, yũ bairãrẽ bairo caãna, tũgoñamani ápericõãña ati mũnrecóo macããna Diore camasĩena mũjããrẽ na caĩñaterijere. ¹⁴ Marĩ roque yasiricaropũ caãnibujioricarã nimirãcũã, tunu cacatirã majũ caãnarẽ bairo marĩ ãniña. Tore bairo marĩ masĩña tocãnacãũpũrea marĩ yarãrẽ marĩ caãmeomairĩjẽ jũgori. Cũ yarãrẽ camaimasĩẽcũ pũame cayasiricũre bairo caácsũ riaricaropũ caápãure bairo niñami. ¹⁵ Tocãnacãũpũ na yarã camasãrẽ cateeri majã pũame pajĩãrĩ majã wapanarẽ bairo caãna niñama. Na ùna pajĩãrĩ majã yeri capetietiere na majũã cũgomasĩẽtĩñama. Merẽ tiere caroaro mũjãã masĩña. ¹⁶ Jesucristo marĩrẽ camainetõũ ãnirĩ yucũpãĩpũ riayupi. Tie jũgori cariape merẽ marĩ masĩña ãmeo mairĩqũẽ majũ macããjẽrẽ. Bairi Jesucristo marĩrẽ cũ caĩñamairĩcãrõrẽ bairo marĩ cũã marĩ yarã camasãrẽ ãmeo mairõtiya. ¹⁷ Capee cacũgori majõcũ, ñe ùnie carũsaecũ pũame cũ yau cabopacũre ĩñamicũã, cũrẽ cajuátinemoecũ, cũ yaure camaiecũ tuacõãñami. Dios cũ cajorije ãmeo mairĩqũẽrẽ cũgoetiyami cũ yeri cũ catũgoñarĩjẽpũre. ¹⁸ Yũ pũnaarẽ bairo caãna, marĩ caãmeomairĩjẽ marĩ risero marĩ caĩbusũrije jeto mee to ãmarõ. “Mũjããrẽ jãã juátigarã,” marĩ caĩata, marĩ caĩbusũrorea bairo marĩ caátiyaparoro ñuña. Cariapea marĩ caĩbusũrorea bairo marĩ caátie to caãno ñuña.

Confianza delante de Dios

¹⁹ Tore bairo marĩ caátĩãmata, “Dios yarã cariape macããjẽrẽ caãna majũ marĩ ãnigarã,” marĩ ĩ masĩña. Bairi yua, pũgani cãrõ tũgoñarĩcãrõ mano Dios marĩrẽ cũ canetõõpeere marĩ tũgoñaña, Dios cũ caĩñajoro. ²⁰ Tunu apeyera marĩ yeri marĩ catũgoñarĩjẽpũ, “Yua, yũ caboro yũ baiya,” marĩ yeri caĩbusũjãrõ jũgori capee wãme marĩ catũgoñaata, Dios tiere masĩ peyocõãñami. Dios pũame nocãrõ camasĩ ãnirĩ netõjãñurõ masĩñami nipetiri wãme marĩ yeri catũgoñarĩjẽrẽ. ²¹ Yũ yarã, yũ bairãrẽ bairo caãna yũ camairã carorije macããjẽrẽ caáperã marĩ caãno bero caãmata, “Cabui mána marĩ ãniña,” tũgoñatutuarique mena marĩ yeripũ marĩ ĩ masĩña Dios cũ caĩñajoro. ²² Marĩ pũame cũ caroticũrĩqũẽrẽ marĩ tũgousaya. Tunu bairoa caroa macããjẽ Dios cũ caĩñajesorije jetore marĩ átinucũña. Bairi Dios pũame nipetiri wãme cũrẽ marĩ cajẽnirĩ wãmerẽ marĩ jogũmi. ²³ Mai, Dios cũ caroticũrĩqũẽ pũame atore bairo ñña: “Dios macũ Jesucristore cũ

tũgousaya. Tunu Jesucristo mujãârê cũ camairotiricarore bairo mujãã cũã mujãã majũ ãmeo maiña,” ĩ quetibũyaya tie cũ caroticũrĩqũê. ²⁴ Dios tore bairo cũ caãtiroticũrĩqũêrê caána Dios yarã niñama. Dios cũã na mena nicõãñami na yeripũ. Bairo cũ caãnoi, “Dios marĩ yeripũ niñami,” marĩ ĩ masiña, cũ Yeri Espĩritu Santo marĩ cũ cajoricũ marĩ yeripũ cũ caãno jũgori.

4

El Espĩritu de Dios y el espĩritu del enemigo de Cristo

¹ Yũ yarã, yũ bairãrê bairo caána, yũ camairã, cariape tũgoeticõãña aperã, “Dios yarã jãã ãniña,” ĩmirãcũã ricaati na caquetibũyata. Espĩritu Santo na yeripũ na cacũgoeticõãta, na tũgõusaeticõãña. “¿Cariape na quetibũyati?” ĩrã, na caĩrĩjêrê caroaro tũgobeseya. Ati mũrecóore capããrã niñama caĩtopairã. “Dios yaye quetire jãã cũã jãã quetibũyaya,” ĩmirãcũã, wãtĩ yaye macããjê pũamerê quetibũjurã átiyama. ² Bairo na caĩquetibũjurijere caroaro mujãã catũgobesemasĩata, cariapea, “Ãnoa Dios yaye meerê quetibũyayama,” mujãã ĩ masĩgarã. Bairi jĩcãũ ũcũ, “Cariapea Jesucristo marĩrêã bairo ati rupau cacũgõũ ati yeparũ etayupi,” caĩquetibũymasĩ roque Espĩritu Santo Dios Yeri majũrê cacũgõũ niñami. ³ Tore bairo caĩquetibũymasĩêcũ pũame Espĩritu Santo Dios Yeri majũrê cacũgoecũ niñami. Wãtĩ, Jesucristore cateeri majõcũ yeri majũrê cacũgõũ niñami. Merê tirũmũpũ mujãã tũgoyupa Jesucristore cateerã ricaati yeri catũgoñarã na caetapeere. Bairi merê etamajũcõãñama ati yeparũre wãtĩ yarã caĩtopairi majã.

⁴ Yũ pũnaarê bairo caána, mujãã roque Dios yarã mujãã ãniña. Caĩtopairã na caquetibũjurijere mujãã tũgõusaetiya. Na netõrõ cayeritutuarã mujãã ãniña. Mujãã roque, caĩtopairã ati mũrecóo macããna na yeripũ na cacũgõũ netõjãñurõ catutuau Espĩritu Santo majũrê cacũgorã mujãã ãniña. ⁵ Na pũame ati mũrecóo macããna niñama. Bairo caána ãnirĩ ati mũrecóo macããjêrê quetibũjũnucũñama. Na caĩrĩjêrê caroaro tũgõusanucũñama camasã aperã ati mũrecóo macããna ũna, Dios yarã caãmerã ãnirĩ. ⁶ Marĩ roque Dios yarã, cũtu macããna marĩ ãniña. Bairi Diore camasĩ pũame marĩ caquetibũjurijere caroaro tũgõusanucũñami. Apei Diore camasĩêcũ pũame marĩ caquetibũjurijere tũgõusaetiya. Tore bairo na cabairijere ĩñarã, atore bairo marĩ ĩ masiña: “Ãnoa caroa yeri cõtaje Dios cũ cajorije cariape macããjêrê quetibũyayama. Ãnoa aperã pũame, caĩtopairã wãtĩ yeri pũna cacũgorã niñama,” marĩ ĩ tũgoña besemasĩña.

Dios es amor

⁷ Yũ yarã, yũ bairãrê bairo caána yũ camairã ãmeo mairĩqũê cañurĩjê Dios cũ cajorije niña. Bairi tocãnacãũpũa nipetiro caãmeomaiparã marĩ ãniña marĩ yarãrê. Nipetiro caãmeomaimasĩrĩ majã Diore camasĩrã cũ pũnaarê bairo caána niñama. ⁸ Dios, maimasĩrĩqũêrê cajomasĩ cũ caãno jũgori marĩ caãmeomaimasĩrĩjê baimasĩña. Bairi ni ũcũ cũ yaũre camaimasĩêcũ pũame Diore camasĩêcũ niñami. ⁹ Merê marĩ masiña Dios marĩrê cũ camairĩjêrê. Tiera marĩ masiõ joroque ĩ, ati yeparũ cũ joyupi, cũ macũ jĩcãũã caãcũrê. Cũ jũgori marĩ nipetiro Dios yarã yeri capetietiere marĩ cacũgõparore bairo ĩ, ati yeparũ cũ joyupi. ¹⁰ Tũgoya mai. Cariape mairĩqũê cañimajũrĩjê ati wãmerê bairo niña: Marĩ pũame Diore cũ marĩ camaijũgoro mee, cũ pũame jĩcã nũgõã marĩ mairĩ, cũ macũ jĩcãũã caãcũrê cũ joyupi ati yeparũ. Bairo ati yeparũre etari bero yua, roro popiye tãmũorĩ yucũpãĩpũ cũ cariarique jũgori carorije wapa cacũgoenarê bairo marĩ tuao joroque marĩ ásupi.

¹¹ Yũ yarã, yũ bairãrê bairo caána, yũ camairã, tore bairo marĩrê Dios cũ camairĩqũê to caãmata, marĩ cũã marĩ yarãrê caãmeomaiparã marĩ ãniña. Marĩ yarãrê ãmeo juátinemorotiya. ¹² Ni jĩcãũ ũcũ Diore ĩñañaecũmi. Bairo marĩ camasã, Diore caĩñaena nimirãcũã, nipetiro marĩ yarãrê marĩ caãmeomaiaata, Dios marĩ yeripũ nicõãñami. Bairo marĩ mena cũ caãnoi, caroaro netõjãñurõ marĩ ãmeo maimasĩgarã. ¹³ Dios, Espĩritu Santo marĩ cũ cajoricũ marĩ yeripũ cũ caãno jũgori, “Marĩ mena niñami Dios. Marĩã cũ yarã marĩ ãniña,” marĩ ĩ tũgoñamasĩcõãña. ¹⁴ Jãã majũpũa jãã ĩñawũ Jesure ati yeparũ cũ caãno. Bairo jãã pũame cũrê caĩñarĩcãrã ãnirĩ caãnorê bairo cariape majũ atore bairo

jãã ĩ quetibũjũ masĩña: “Cũ macũ Jesure cũ joyupi cũ pacũ Dios, ati yepa macããna na carorije wapare na netõõgũ,” jãã ĩ quetibũjũ masĩña. ¹⁵ Bairi ni ĩcãũ ũcũ Jesús Dios macũ cũ cañnierẽ cañnorẽ bairo cariape cũ catũgoñamasĩcõãta, Dios mena ĩcãrõrẽ bairo caãcũ niñami. Dios pũame cũã cũ mena nicõãñami.

¹⁶ Tore bairo cabaiãno jũgori, merẽ yua, marĩ masĩña cariapea Dios marĩrẽ cũ camaiãninucũrijẽrẽ. Dios pũame ãmeo mairĩqũẽ macããcũ niñami. Bairi ni ũcũ cũ yarãrẽ camaimasĩ, Dios yaũ majũ niñami. Dios cũã cũ mena nicõãñami. ¹⁷ Tore bairo marĩ caãmeoãto jũgori ãmeo mairĩqũẽrẽ nemojãñurõ marĩ masĩõgũmi Dios. Bairo marĩrẽ cũ camasiõrõ yua, marĩ pũame tũgoña uwiricarõ mano, tũgoñatutuarique mena camasãrẽ cũ caññabeseri rũmurẽ marĩ cotegarã. Marĩ pũame ati yepapũre ãna, Jesucristo marĩ Quetiupũ cũ cañatõrẽ bairo majũã marĩ ãniña marĩ cũã. ¹⁸ Ni ĩcãũ ũcũ Jesucristo cũ camairĩcãrõrẽ bairo caroaro cariape ĩcãrõ tũni cũ yarãrẽ cũ camaimasĩata, ñe ũnierẽ uwimasĩẽtĩñami. Bairi marĩ caãmeo maimasĩrĩjẽ Dios cũ cajorije caãnoi, ñe ũnierẽ marĩ uwietiya, Dios cũ caññabesepa rũmũ caetaro cũãrẽ. Ni ĩcãũ ũcũ cũ catũgoña uwiata, ãmeo maimasĩrĩqũẽ nipetirijere ĩcãrõ tũni cũgopetietiyami mai. Bairi uwitũgoñaumi.

¹⁹ Dios pũame merẽ marĩrẽ cajũgoyepũa marĩ majũgoyupi. Bairi marĩ cũã Diore cũ marĩ maiña. ²⁰ Ni ĩcãũ ũcũ, “Yũ roque Diore camai majũ yũ ãniña,” ĩmicũã, cũ yaure cũ caññatecõãmata, caĩtopai majũ niñami. Bairi marĩ yaũ marĩ caññanucũĩrẽ marĩ camaieticõãta, nemojãñurõ marĩ maimasĩẽtĩbujiorã Dios marĩ caññateticũũ roquere. ²¹ Jesucristo atore bairo marĩ átiroticũwĩ: “Ni ĩcãũ ũcũ Diore camai, cũ yaure bairo caãcũ cũãrẽ cũ cũ maiãto,” ĩ cũwĩ.

5

Nuestra victoria sobre el mundo

¹ Bairi nipetiro Jesucristo mena tũgoñatutuari, “Jesucristo Mesías Dios cũ cajõũ majũ niñami,” caĩrã Dios yarã cũ pũnaarẽ bairo caãna majũ niñama. Bairi ni ĩcãũ ũcũ aperã pacure cũ camaiata, cũ pũnaa cũãrẽ na maimasĩñami. Torea bairo marĩ Pacũ Diore marĩ camaiata, cũ yarã cũ pũnaarẽ bairo caãna cũãrẽ na marĩ maimasĩña. ² Diore camairã ãnirĩ marĩrẽ cũ caãtirotiore bairo jeto marĩ caãpata, cũ pũnaa cũãrẽ na marĩ camairĩjẽrẽ marĩ masĩcõãña. ³ Caroaro Diore marĩ camairĩjẽ pũame Dios marĩ cũ caãtiroticũrĩqũẽrẽ marĩ caãtipeyomasĩrĩjẽ niña. Bairopũa Dios cũ caãtiroticũrĩqũẽ popiye netõrõ átaje mee niña. ⁴ Bairi tocãnacãũpũa Dios yarã, cũ pũnaarẽ bairo caãna pũame ati ãmũrecõo macããna roro na caãtiãnierẽ ĩñajeetinetõ nũcãcõãñama. Bairi yua, Dios mena marĩ catũgoñatutuaro jũgori ati ãmũrecõo macããna caĩtopairã, apeye ati ãmũrecõo macããjẽ carorije cũãrẽ, nipetirore marĩ tũgoetinetõnũcãcõãña. ⁵ Bairi apeĩ, “Jesús, Dios macũ majũã niñami,” cañnorẽ bairo cariape caĩtũgõũsaũ pũame ati ãmũrecõo macããna roro na caãtiãnierẽ ĩñajeetinetõ nũcãcõãñami.

El testimonio acerca del hijo de Dios

⁶ Atie jũgori Jesucristo Dios macũrẽ bairo ati yepapũ caatãcũ cũ cañnierẽ marĩ masĩña: Juan oco mena cũrẽ cũ cabautizaro cabairique, bairi yucũpãĩpũ riaũ cũ caĩrĩqũẽ mena jũgori marĩ masĩña Dios macũ cũ cañnierẽ. Bairopũa, oco jeto mee niña. Oco, cũ riĩ mena jũgori marĩ masĩña. Espĩritu Santo cũã torea bairo marĩ masĩõñami. Cũ pũame caĩtoecu cariape majũ caquetibũjũmasĩ niñami. ⁷ Bairi tie itia wãme majũ marĩ masĩõña Jesucristo, Dios macũ cũ cañnierẽ: ⁸ Espĩritu Santo, bairi oco mena cũ cabautizarique, bairi apeye yucũpãĩpũ cũ cariarique mena cũãrẽ torea bairo marĩ masĩña Jesús Dios macũ cũ cañnierẽ. Tie itia wãmerũa cariape ĩcãrõ tũni ĩcãrõrẽã bairo marĩ quetibũjũ masĩõña Jesús, Dios macũ cũ cañnierẽ. ⁹ Bairãpũa, camasã na caĩquetibũjũrijere marĩ catũgõũsaro ñũña. Dios cũ caquetibũjũrijere pũame cũ macũ Jesús yaye quetire quetibũjũrijere niña. Cañũrĩjẽ majũ niña. Bairi tie roquere netõjãñurõ tũgõũsarotiya marĩ Pacũ Dios cũ caquetibũjũrijere caññamajũrĩjẽ caãnoi. ¹⁰ Bairi ni ĩcãũ ũcũ Dios macũ Jesucristore cariape catũgõũsaũ cũ yaye quetire cũ majũã quetibũjũ masĩñami cũ yeripũ. Diore cariape catũgoecu pũame caĩtopairĩ majõcũre bairo tuayami, cũ macũ Jesús yaye quetibũjũrijere quetire cariape cũ catũgõgaeto jũgori. ¹¹ Tunu bairoa, atore bairo marĩ camasiõrẽ

boyami Dios: Yeri capetietie marĩ cacũgopeere marĩ camasĩrõrẽ boyami. Cũ macũ jũgori tie cũ cajopeere marĩ camasĩrõ boyami. ¹² Bairi ni jĩcãũ ùcũ Jesucristo Dios macũ yau majũ cũ caãmata, merẽ yeri capetietiere cacũgou tuayami. Apei, Dios macũ Jesucristo yau mee caãcũ pũame roque, yeri capetietiere cacũgoecũ majũ tuayami.

Conclusión y consejos finales

¹³ Mũjãã, Dios macũ Jesucristore catũgousari majãrẽ yũ quetibũjũ woatujoya, merẽ yeri capetietie mũjãã cacũgorijere mũjãã camasĩparore bairo ĩ. ¹⁴ Dios marĩrẽ cũ caátipeere caroaro cariapea marĩ tũgoña tutuacõãniña. Cũ jetore cariape cũ marĩ tũgomasiña. Bairi, “Dios cañuũ ãnirĩ cũ caborore bairo cũrẽ marĩ cajẽniata, marĩ tũgogũmi,” marĩ ĩ masiña. ¹⁵ Tore bairo Diore marĩ cajẽnirõ cũ catũgorijere camasĩrã ãnirĩ, “Merẽ marĩ cajẽnirĩjẽrẽ jogũmi Dios cũ caborore bairo,” marĩ ĩ tũgoñamasĩcõãña.

¹⁶ Mũjãã yau ùcũ jĩcãũ carori wãme cayasiránã na caáti wãme ùnie meerẽ cũ caápata, Diopũre cũ jẽnibojaya. Bairo Diore mũjãã cajẽnibojaro, Dios pũame mũjãã yaure cũ yeri tũgoñawasoao joroque cũ átigũmi, carori wãme cayasiránã na caáti wãme ùnie meerẽ cũ caápata. Bairopũa, apeye carorije cayasirápãrã majũ marĩ ãnio joroque caátie niña. Tie ùnierẽ caácu cũ caãmata roquere, “Diopũre cũ jẽnibojaya,” mũjããrẽ ñi masiẽtĩña.

¹⁷ Bairopũa, nipetiro carori wãme marĩ caátie, cañuetie niña. Cabaimiatacũãrẽ, marĩ yasio joroque caátimajũcõãrĩjẽ jĩcã wãmea niña.

¹⁸ Merẽ atore bairo marĩ masiña: Dios yau pũame, Diore, cũ pacũre bairo cacũgou ãnirĩ carorijere áperiyami. Cũ macũ Jesucristo pũame cũ juátinemoñami. Bairi wãtĩ cũã jĩcãni ùno roro cũ baio joroque cũ áperiyami Dios yaure. ¹⁹ Bairi tunu merẽ marĩ masiña Dios yarã marĩ caãnierẽ. Tunu bairoa marĩ masiña ati ãmũrecóo macããna nipetiro camasã wãtĩ cũ camasĩrĩjẽ mena cũ carotirã na caãnierẽ. ²⁰ Apeye cũãrẽ atore bairo marĩ masiña: Ati yeparũre asúpi Jesús, Dios macũ majũ. Cũ pacũ Dios cariape caãcũrẽ marĩ camasĩpee tũgoñarĩqũẽ cũãrẽ marĩ joyupi. Bairi Diore cariapea cũ marĩ masiña. Jesucristo cariape caácu mena jĩcãrõrẽ bairo caãna marĩ ãniña. Cũã niñami Dios caãnimajũũ, marĩrẽ yeri capetietiere cajou majũ. ²¹ Bairi yũ yarã, yũ pũnaarẽ bairo caãna, tũgoña masiña. Maijũgoya mũjãã yerire. Aperã camasã na caĩroarã na jũgũẽã ùna yaye ricaati quetibũjuriquere mũjãã tũgousare.

Tocãrõã niña atie queti yũ cawoajorije.

Segunda Carta de SAN JUAN

La verdad y el amor

¹ Үм, сабусу камасі мајӯ, мајәә, Dios ya poa macāāna cū cabesericarārē мајәә ум woajoya ati carta mena. Bairi aperā Dios ya poa macāāna caāniparā cūārē ум woajoya nipetiro, caānorē bairo ум camairā мајӯрē. Үм jeto mee baiрма мајәәрē ум maiña. Nipetiro aperā Dios yaye macāājē cariape quetire catūgori мајә cūā мајәārē maiñama.

² Мајәārē ñiñamaiña Jesucristo yeri pūnarē caānorē bairo marī yeripм jīcārōā marī cacūgoro jūgori. Ti yeri pūna рмаме marī mena nicōā ninucūgaro tocānacā рмама.

³ Dios, marī Pacм мајӯ, bairi Jesucristo cū macū mena caroa macāājē, caroare cū jonemoáto мајәārē. Bairi tunu cariape yerijōrō āmeo ññamairīqūē cūārē мајәә cū jonemoáto.

⁴ Apeyera бутиро ум useaniña aperā jīcārā мајәә mena macāāna caroaro cariape marī Pacм Dios cū caānirotirote bairo na caātiānierē ññarī. ⁵ Bairi āmerē, ум yarā, ум bairārē bairo caāna, ум camairā, marī nipetiro tocānacāурма marī caāmeomairō ум boya. Atie мајәārē ум caquetibұwoatuworije ape wāme, cawāma wāme quetibұrique mee niña. Tīрмурма caānijūgoripaурма marī camasījūgorique niña.

⁶ Āmeo mairīqūē рмаме atore bairo āñajē cutaje niña: Dios marī caātiānipeere cū caroticūrīqūē caīrōrē bairo marī caāno ññña. Tie Dios cū caroticūrīqūērē merē мајәә тұgoypa caānijūgoripaурма. Tie рмаме marī caāmeomaimasīrijē mena marī caānipeere átirotiyupa.

Los engañadores

⁷ Ati умrecóopure capāārā āñiñesēññama camasārē caītoñesēññī мајә. Na рмаме Jesucristo ati yeparм marīrē bairo ati рpам cacūgom мајӯ cū caatājere camasārē na quetibұetincūñama. Bairi ni ūcū tore bairo caīquetibұmесм рмаме caītopai, Jesucristo wapaсм ūcū мајӯ niñami. ⁸ Bairi тұgoña masīña, caroaro мајәә caātiānie wapa caānipee to yaseticōāto ññā. Tie мајәә caātiānie wapa nipetirore jīcārō tūni Dios cū cajopeere мајәә cacūgopetiro roque ññña.

⁹ Bairi ni jīcāñ ūcū, “Jesucristo cū caquetibұrique netōjāñurō caānimajūrījērē ум masīña,” caī рмаме Dios mena jīcārōrē bairo caācū mee ñññami. Apei, Jesucristo cū caquetibұriquerē bairo cariapea caquetibұ рмаме roque Dios mena, bairi cū macū mena cūārē тұgoñatutuari caroaro ānicōā masīñami. ¹⁰ Bairi, “Jesucristo cū caquetibұrique netōjāñurō caānimajūrījērē ум masīña,” caībotioм ūcū мајәārē cū caīññm etaáta, caroaro mena cū bocá, cū jēnirī, мајәә ya wiipм cū qūēnoeticōāña. ¹¹ Cū ūcūrē bocári, cajēni рмаме, cū mena macāācū rorije cū caātiere cūrēā bairo caātiācū tuabujioмi.

Palabras finales

¹² Bairopма, capee мајӯ nimiña мајәārē ум caquetibұgarije. Cabaimiatacūārē, ati carta mena мајәārē ум quetibұwoatujogaetiya. Bairi мајәārē ум мајӯрма ñññm etari, мајәārē ум quetibұgaya Dios yaye quetire. Bairo ум cabaiata, nipetiro caroaro ññ ùnie рмаeto useanirō marī ānibujiorā.

¹³ Ato macāāna Dios ya poa macāāna, мајәārē bairo caāna мајәә yarā, Dios cū cabesericarā мајәә ññrotijoyama.

Tocārōā niña atie queti ум cawoajorije.

Tercera Carta de SAN JUAN

Alabanzas a Gayo

¹ Yꝯ, cabꝯꝯ camasí majũ, ati cartare mꝯ yꝯ woajoya, Gayo yꝯ bapa caãnorẽ bairo yꝯ camai majũũrẽ.

² Yꝯ yꝯ, yꝯ baire bairo caãcũ, yꝯ camai, atore bairo Diopꝯre mꝯ yꝯ jẽnibojaya: Dios cũ cañajoro caroaro mꝯ caãnorẽã bairo nipetiri wãme caroaro mꝯ caátiani wãme jeto to ãmarõ. Bairi tunu riaye mácũ caroaro mꝯ caãno cũãrẽ yꝯ boya. ³ Bꝯtioro yꝯ tũgoña ãseaniarꝯ jicããrã marí yarã atíri, Dios mena caroaro cariape mꝯ catũgoñatutuacõãnierẽ yꝯ na caquetibꝯjuro tũgori. ⁴ Netõjãñurõ ãseanirĩqũẽ niña yꝯra, yꝯ cabuerã yꝯ pũnaarẽ bairo caãna Dios cũ caãnirotirore bairo cariape na caátianie quetire yꝯ catũgoata.

⁵ Yꝯ yꝯ, yꝯ baire bairo caãcũ, yꝯ camai, caroaro nucũbꝯgorique mena marí yarã aperãrẽ na mꝯ qũẽnonucũñupã mꝯ ya wiipꝯre. Bairo jeto mꝯ átiãninucũñupã aperopꝯ macããna mutꝯ caetarã quetibꝯjuri majãrẽ. ⁶ Bairi jãã cañubue neñarõpꝯ ãna, na cũã, “Bꝯtioro jããrẽ camai ãnirí caroaro jãã juátinucũñami Gayo,” í bꝯsnucũñama mꝯrẽ. Bairi mꝯrẽ ñiña: Tunu na caetaro, na juátinemoña. Na cabopacarijere na joya, na caquetibꝯjũ ñesẽãmasĩnucũparore bairo í. Dios cũ caborore bairo na juátinemoña. ⁷ Na pꝯame Jesucristo yarã, cũ carotiricarã ãnirí cũ yaye quetire na bueñesẽãráná bainucũñama aperopꝯ macããnarẽ. Bairo topꝯ Diore camasĩena watoapꝯ ãna, “Jããrẽ juátinemoña,” na í jẽniñesẽãtĩnucũñama. ⁸ Torena, marí pꝯame caroaro mena na marí juátinemogarã, Jesucristo yaye queti cariape macããjẽrẽ na caquetibꝯjũ ñesẽãmasĩnucũparore bairo írã.

La mala conducta de Diótrfes y el buen ejemplo de Demetrio

⁹ Mai, yꝯ pꝯame jicã carta na yꝯ woajomiwũ mutꝯ macããna Dios ya poa macããna ñubueri majãrẽ. Bairo yꝯ caátimiatacũãrẽ, Diótrfes pꝯame camasãrẽ cajũgobueri majã jãã caãnierẽ boetinuñupĩ, camasãrẽ rotirique jetore caátinucũ ãnirí. ¹⁰ Bairi yꝯ pꝯame mꝯjãã tꝯpꝯ yꝯ caetari rũmꝯ caãno cũrẽ tutuaro mena cũ yꝯ quetibꝯjũgũ. Mai, cũ pꝯame cabꝯgoroã jããrẽ bꝯsupai ñesẽãnucũñami. Yꝯ pꝯame tie cũ cañesẽãrĩjẽ mena yꝯ ãseaniẽtĩña. Aperã marí yarã cañubueñesẽãrĩ majãrẽ caroaro na qũẽnoetinuñami. Tunu bairoã marí yarãrẽ, aperã ñubueri majã na ya wiipꝯ na na cacũgaata, narẽ cũroti-etinuñami Diótrfes. Tunu bairoã narẽ caqũẽnogarãrẽ na acurewiyo jocõãnucũñami. “Tore na tuaeticõãto Dios ya poa macããna mena,” í, tore bairo átiãninucũñami.

¹¹ Bairi yꝯ yꝯ, yꝯ baire bairo caãcũ, yꝯ camai, atie carorije macããjẽ na caátie ñãjeeticõãña. Caroa macããjẽ jetore átiãninucũña. Caroa macããjẽrẽ caátianinucũ pꝯame Dios mena jicãrõrẽ bairo caãcũ niñami. Apei, carorije macããjẽ jetore caácu pꝯame Diore camasĩcũrẽ bairo tuayami.

¹² Cabaimiatacũãrẽ, apei Demetrio pꝯame caroaro átiãninucũñami. Nipetiro camasã, “Cañuñ niñami Demetrio,” na cañ ninucũñami. Bairi Dios cariape caãcũ cũã masĩñami caroaro Demetrio cũ caátianierẽ. Bairi jãã cũã cũ cabaiãnierẽ tũgorã, tiere jãã bꝯsnucũña. Merẽ caroaro cariape mꝯ cũã mꝯ masĩña cũrẽ jãã caibꝯsnucũrĩjẽrẽ.

Palabras finales

¹³ Bairpꝯa, capee mꝯ yꝯ quetibꝯjũgamiña. Baimicũã, woatujorique mena mꝯrẽ yꝯ quetibꝯjũjogaetiya. ¹⁴ Tãmurí mꝯrẽ ñiñagaya tunu. Bairo mꝯrẽ ñãapꝯa roque, mꝯ mena yꝯ bꝯsgũ yꝯ majũpꝯa atie queti caroa macããjẽrẽ.

¹⁵ Bairi caroa yericũtaje mꝯ cũ jonemoáto Dios. Yꝯ baparã mꝯ ñurotijoyama. Bairi mꝯrẽ ñiña: Tocãnacũpꝯa na ñuáto marí yarã to macããna.

Tocãrõã niña atie queti yꝯ cawoajorije.

Carta de SAN JUDAS

Saludo

¹ Үм, Judas cawāmecսս Jesucristore paabojari majōս Santiago bai, mұjāārē woajou yu átiya. Mұjāā, nipetiro marī Pacս Dios cū camairā cū cabesericarā Jesucristo jūgori caroaro cū cañnarīcānұgōrā majūrē mұjāā yu woajoya. ² Үм yarā, nemojāñurō mұjāā qūñnamainemoáto marī Pacս Dios. Caroa yericutaje, caroaro ānimasīrīqūērē mұjāā cū jonemoáto. Bwtiuro cū maiáto mұjāārē marī Pacս Dios.

Los que enseñan mentiras

(2 Pe 2.1-7)

³ Үм bairārē bairo caāna, yu camairā bwtiuro mұjāārē yu quetibұju woajoganucūmiña caroa queti Dios marīrē cū canetōrīqūērē. Bairi āmerē, “Tore bairo yure cawoajopee āno,” ĩ tūgoñamicā, mұjāārē ape wāme woajou yu átiya. Bairi tutuaro mena ñiña mұjāārē: Cū yaye quetire jīcānia quetibұjucūcōā jānásúpi Dios cū ya poa macāna mena. Torena, mұjāā cūā cū yarā ānirī tiere jānaeticōāña, popiye baimirācūā. Tie queti pұgani cārō wasoamanigaro. ⁴ Bairi āmerē yua, caītopairā cariape caquetibұjuena na caquetibұjuriye jūgori jīcāārā Dios mena tūgoñawēpūētīñama. Na caboro carori wāmerē átinucūñama. Merē na ũna cañuenarē tirūmұpūina Dios ya tutipure, “Popiye na baio joroque na yu átigū. Na yasio joroque na yu átigū rorije na caátie wapa,” ĩ jūgoyeticūñupī Dios. Na, camasā cañuena caītopairā majū niñama. Torena, na, cañuena pұame Dios cañu yaye quetire masīmirācūā, ricaati átiānajē cutajere quetibұju āninucūñama. Bairo ānajē cutiri marī Quetiupau jīcāñā caācū Jesucristore camasīēnarē bairo majū bainucūñama.

⁵ Mұjāārē ñi quetibұjunemoña tunu atiere merē mұjāā camasīmiatacūārē: Marī Quetiupau pұame israelita majā Egipto yeparu caānarē cū cajewiyoro bero nipetiro cūrē catūgousaenarē na repeyocōāñupī. ⁶ Torea bairo ásupi Dios ángelea majā cūārē cū carotirore bairo caátigaenarē. Bairo cūrē cabotiorā ānirī Dios ture āmeñupā. Dios pұame narē canaitīārōpu na joreyupi. “Topu na pұame tocānacā rūmua nicōā ninucūgarāma caānimajūrī rūmu yu caññabeseri rūmu caetaro cūārē. Popiye baigarāma na yaye wapa,” ĩrī, topu na cūñupī marī Pacս Dios. ⁷ Na, ángelea majā cañuenarēā bairo baiyupa Sodoma, bairi Gomorra, bairi ti macāātu caānimacāā macāāna cūā. Roro átiāñupā. Na majū na rupaу caborore bairo roro majū āmeo átiepeyupa. Carōmia mena átato ũnorēā, na majū cañmua roro āmeo átiepe nucūñañupā. Bairo na caátie jūgori yua, Dios pұame popiye na baio joroque peero caūpetieti peero mena na joereyupi. Tore bairo cañuenarē Dios cū caátajere camasīrā ānirī atore bairo marī ĩ tūgoñamasīña: “Tocānacāpұrea popiye na baio joroque na átigūmi Dios, narē bairo roro na caápata,” marī ĩ masīña.

⁸ Tie quetire masīmirācūā, camasīēna qūēguericaropu caānarē bairo caāna ānirī roro na rupaу caborore bairo átinucūñama. Na majū na yerire royetunucūñama. Bairo caāna ānirī marī Quetiupau cū carotimasīrījērē cabaibotiorārē bairo āninucūñama. Tunu bairo roro na tutirenucūñama nocārō catutuarā cabauena cūārē. ⁹ Ángelea majā quetiupau Miguel cawāmecսս roque caītopairā netōōrō carotimasī nimicūā, narē bairo rorije qūī busnesupi wātīrē. Mai, wātī pұame Moisés ānacū rupaуri ānajērē bori yua, Miguere busnetōgamīñupī. Ti rūmu caāno Miguel pұame roro qūī yuesupi wātīrē. Atore bairo jeto ĩñupī: “¡Үм Quetiupau Dios roque mūrē cū tutiáto!” ¹⁰ Aperā caītopairi majā pұame roque na caññañetīē ũnie, Diotu macāājērē roro ĩbusnepenucūñama. Apeyera masīētīmirācūā, waibutoa catūgoñarīqūē mána na camasīrōrē bairo na camasīrījē ũnie pұamerē na majūā na rupaу macāājē carorijere átinucūñama. Torena, na majūā yua, cayasiparārē bairo tuanucūñama, roro na caátie jūgori.

¹¹ ¡Roro bopacooro baigarāma caĩtopairi majā! Na p̄ame Caín ānacū cū cabaiyarica wāmerē bairo na cūā roro bainucūñama. Tunu apei Balaam ānacūrē bairo dinero jetore cabonetōrā ānirī yua, Dios cū caborore bairo áperinucūñama. Tunu apei Coré ānacūrē bairo na quetiuparārē na baibotionucūñama. Tore bairo na cabairije wapa jūgori roro na baiyasio joroque na átigami Dios.

¹² Apeyera tunu Jesucristo cū cariarica rūmurē tūgoñarī marī yarā mena m̄jāā cabose rūm̄ qūēnorō, caĩtopairā cūā bobooro m̄jāā mena neñanucūñama. M̄jāā cañubuerore na cūā neñanucūñama, cañuena nimirācūā. Ti rūm̄ caño yua, roro na caborore bairo ūga, eti, n̄cūb̄ugoricaro mano ūseanirō bainucūñama. Na rup̄a jetore majjūgonucūñama. Tūgopeoya mai. Atore bairo niñama: Oco poari caocomanierē wīno capapujorore bairo niñama. Otericu, otei, tocānacānia carícajoetiire bairo caña niñama. Tii, carícamano jūgori yua, tiire wāārī rocamasīñama camasā. Torea bairo caĩtopairā cūā niñama. Dios yaye caroare marī catūgogamiatacūārē, di rūm̄ ūno marī quetib̄j̄uetiyama. ¹³ Tunu bairoa, ria capairiya wīno jūgori tutuaro ocoturi caáto, jopo paio cañuetie witinucūña. Caĩtopairā cūā jopo cawitirorea bairo roro bobooro na caĩrījē cañuetie witinucūña na risero na caĩrījē. Tunu bairoa ñocōā na caátíwārē mawijiarī capetieto nocārō canaitīārōp̄u cayasiránárē bairo niñama caĩtopairi majā cūā.

¹⁴ Enoc cawāmec̄sc̄u ānacū, Adán berore jīcā wāmo peti p̄uga p̄enirō cānacāā tuti bero macāācū ānacū cūā atore bairo ī quetib̄j̄uyayupi caĩtopairārē Dios cū caátipeere: “Marī Quetiup̄a capāārā ángelea majā miles netōrō cārō majū mena caacūre cū ñiñajow̄. ¹⁵ Nipetiro atī ūm̄recōo macāānarē na ññabesei acú baiwī. Cañuenarē na rei acú majū baiwī, na carorije wapa. Nipetiri wāme roro na caátie wapa, tunu bairoa roro caāna majū ānirī cūrē roro na caĩb̄s̄ueperique wapa roro popiye na baio joroque na átigu baiwī. Na, cañuenarē na rei acú baiwī,” ī quetib̄j̄uyayupi Enoc ānacū Dios cū camasiōrō jūgori. ¹⁶ Na, cañuena cariape tūgoetinucūñama. Nipetiri wāme marī quetiuparā na caquetib̄j̄urijere boetiri tiere nipetiro b̄s̄up̄ainucūñama. Na rup̄a caborore bairo jeto b̄t̄ioro na caátie ūnierē bonucūñama. Tie ūnie jetore b̄t̄ioro macānucūñama. Bairi yua, botiorique mena tutuaro, “Jāā, cañimajūrā jāā āniña,” ī b̄s̄unetōnucūñama camasārē. Tunu aperā camasārē netōjāñurō na ĩroanucūñama, ĩtori apeye na cacūgorije ūnierē borā.

Amonestaciones a los creyentes

¹⁷ M̄jāā roque ȳ bairārē bairo caāna, ȳ camairā narē bairo baieticōāña. Marī Quetiup̄a Jesucristo yarā apóstolea majā na caĩquetib̄j̄ucūrīqūērē tūgoñāña m̄jāā cūā. ¹⁸ Atore bairo m̄jāā ī quetib̄j̄uyupa mai: “Cat̄sari ȳtea caño ānigarāma camasā caĩtopairi majā majū. Dios yaye quetire roro caĩboyetieperā capāārā nigarāma. Na rup̄a caborore bairo jeto caátī majā ūna nigarāma,” m̄jāā ī quetib̄j̄uyupa. ¹⁹ Na ūna, caĩtopairi majā roque caroaro jīcārō marī ānimasīētīō joroque caāna niñama. Ati ūm̄recōo macāāna roro na caátīānie ūnie jetore átīāninucūñama. Bairo caāna ānirī Espírītu Santo Dios Yeri majūrē cacūgoena majū tuanucūñama.

²⁰ M̄jāā roque, ȳ bairārē bairo caāna ȳ camairā, nocārō cañurījē Dios mena tūgoñatutuariquere jānaeticōāña. Maijūgoya tocānacā rūm̄a Jesucristo mena m̄jāā caānierē. Tunu bairoa Espírītu Santo Dios Yeri majū m̄jāārē cū camasiōrījē jūgori Diore cū j̄eninucūña. ²¹ Caroaro āmeo áticōā ninucūña, marī Pac̄u Dios caroa cū cajorijere marī cū cajocōānīparore bairo ĩrā. Bairo áticotecōā ninucūña marī Quetiup̄a Jesucristo nocārō marīrē camai ānirī yeri capetietiere marī cū cajopa rūm̄ caetaparo jūgoye mai.

²² Bopacooro na ĩñaña aperā p̄ugani cārō tūgoñarī catūgoñaw̄p̄ñēnarē. Cariape na quetib̄j̄uyua na ūnarē, caroaro na tūgoñanemo joroque ĩrā. ²³ Na ūna peerop̄u caāb̄uj̄iorārē na juátinemoña, na yerip̄u Jesucristo mena na tūgoñatutuaō joroque ĩrā. Aperā noa ūna rorije caáticōānigarā cūārē na ĩñamaiña. Bair̄p̄ua, maijūgoya. M̄jāā yerip̄u roro na caátie m̄jāā tūgousare m̄jāā cūā. Roro na caátie ĩñajesoetimajūcōāña.

Alabanza final

²⁴⁻²⁵ Yꝝ yarã, yꝝ bairãrẽ bairo caãna, marĩ Pacꝝ Dios jĩcãũã caãcũ marĩrẽ canetõõrĩcũ jeto wãtĩ roro marĩrẽ cũ caátigarijere ãñotamasĩñami, roro marĩ catãmũoetiparore bairo ĩ. Bairo marĩ cũ caáto, ñe ũnie cawapa mánarẽ bairo cũtu marĩ etagarã. Æseanirĩqũẽ mena cũ caasiyarije cabauro riaperꝝ marĩ etagarã. Bairi cũrẽã to ãmarõ caasiyarije cũ yaye. Nocãrõ cũ carotimasĩrĩjẽ cũã cũ jetorea to ãmarõ. Ati umũrecóo cũã cũ jũgori to baimasĩáto. Tore bairo to bai ãmarõ marĩ Quetiupau Jesucristo jũgori. Cajũgoyepꝝ cũãrẽ, ati yũtea cũãrẽ, bairi tocãnacã rũmũa bairo jeto to baicõãninucũ ãmarõ. Bairoa to baiáto, marĩ ĩ basapeoya yua marĩ Pacꝝ Dios majũrẽ.

Tocãrõã niña atie queti yꝝ cawoajorije.

EL APOCALIPSIS

La revelación de Jesucristo

¹ Yñ yarā, atie yñ cawoatupee, Dios cñ macñ Jesucristore catũsari rñmũ caño cabaipere cñ caátibuio ññojũgoyetirique majũ niña. Cñ, Jesucristo pñame cñ yarā, cñ caquetibũjurotjori majārē tie yoaro mee cabaipere cñ quetibũjũnetõrotio joroque ĩ, tiere cñ átibuio ññojũgoyetiwi. Bairi Jesucristo pñame yñ, Juan cawāmecũcũ, cñ yañ cñ carotimajũñrē tie nipetirije cabaipere yñ quetibũjũ rotijoyupi cñ yañ ángel mena jũgori yua. ² Tie nipetirije yñ cañnarĩqũe cañnorē bairo cariape majũ quetibũjũrique niña. Atie quetibũjũrique Dios yaye caroa queti Jesucristo cñã yñ cñ caquetibũjũmasĩõrĩqũe queti majũ niña.

³ Bairi ñiña yua: ðseanirĩ cñ ãmarõ ni jĩcãũ ñcũ atie cabaipere yñ cawoaturijere cabuenucũ. Tunu bairoa ðseanirĩ na ãmarõ atie Dios yñre cñ caquetibũjũrije yñ cawoaturijere caroaro catũgoũsanucũrã yua. Tunu bairoa atie cabaipere yñ cawoaturije caĩquetibũjũrore bairo jĩcãrõ tũni caátipeyorã ðseanirĩ na ãmarõ. Merē ati ðmũrecõo capetipa rñmũ cõñarõ majũ baiya. Bairi tie quetire caroaro na tũgoũsaãto.

Juan escribe a las siete iglesias

⁴ Yñ, Juan cawāmecũcũ, mũjãã Asia yeparũ caña, jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã macãã macããna ñubueri majārē mũjãã woajon yñ átiya. Marĩ Quetiupañ cañnijũgoricũ, ãme cñãrē caãcũ, tunu ati yeparũ caatĩpaũ pñame cñ yaye caroa macããjẽrē mũjãã cñ jonemoãto. Caroaro yeri jõrõ ãnimasĩrĩqũe cñãrē mũjãã cñ jonemoãto. Torea bairo jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãũ, Dios carotimasĩ cñ caruiro riaperũ caña Espĩritu Santo cñã caroare mũjãã na jonemoãto. ⁵ Tunu bairoa marĩ Quetiupañ Jesucristo cariapea Dios yaye quetire caquetibũjũnetõũ cñã caroare mũjãã cñ jonemoãto. Cñ pñame cariacoatacũ nimicũã cacatitunu jũgoricũ majũ niñami. Ati yepa macããna quetiuparã reyes majã nipetiro cñãrē carotimasĩ majũ niñami. Bairi tunu nipetiro ati yepa macããnarē camai majũ niñami. Bairo marĩrē camai majũ ãnirĩ marĩ carorije wapare netõgũ, cñ majũã roro pajĩãecori marĩ riabojayupi. ⁶ Tore bairo marĩ cñ cariabojarije jũgori cñ mena carotimasĩparã marĩ ãnio joroque marĩ ámi. Dios cñ pacũ yarã, cñ yaye macããjẽrē caquetibũjũrã sacerdote majã marĩ ãnio joroque marĩ ámi. ¡Bairi cñ jetorea cñ caasiyabatorije nocãrõ cñ catutuarije to ãnicõã ninucũãmarõ tocãnacã rñmũ! Bairoa to baiãto.

⁷ ¡Jã, ññamũgõjoñijate mũjãã ðmũrecõopũre!

Merē atĩyami Cristo oco buseri watoapũ.

Bairo cñ caatõ nipetiro ati ðmũrecõo macããna camasã qũĩñagarãma.

Cñrē ãpõã besuro mena cñ warure cajareoricarãpũ cñã qũĩña acũamajũcõãgarãma.

Tunu bairoa nipetiro camasã poari ati ðmũrecõo macããna tutuaro mena cñ caatõ ñña acũari, bũtioro otigarãma.

¡Tame, roro majũ tãmũogarãma! Bairopũa, bairoa to baiãto.

⁸ Tirũmũpũa cañnijũgoricũ, ãme cñãrē cañnicõãninucũ, tunu nemo ati yeparũre caatĩpaũ marĩ Quetiupañ Dios pñame atore bairo ññami: “Yñã, Alfa, bairi Omegare bairo caãcũ yñ ãniña. Cañnijũgoripaurũ cañnijũgoatãcũ carotimasĩ yñ ãniña. Tunu bairoa yñã yñ ãniña nipetiro ati ðmũrecõo macããjẽ to petio joroque caatĩpaũ,” ññami marĩ Quetiupañ catutuaũ, nipetiro ati ðmũrecõo macããjẽrē caqũẽnorĩcũ majũ yua.

Una visión del Cristo glorioso

⁹ Yñ, Juan, mũjãã yañ, mũjããrẽã bairo caãcũ yñ ãniña. Bairi yñ cñã mũjããrẽã bairo Jesucristo mena caãcũ ãnirĩ Dios cñ carotimasĩrĩpaurũ cañnipañ majũ yñ ãniña. Yñ cñã mũjããrẽã bairo Jesucristo jũgori popiye yñ tãmũonucũña. Bairo popiye tãmũomicũã, Dios yñre tũgoñatutuarique cñ cajoro jũgori popiye yñ catãmũonucũrĩjẽrē yñ nũcãnetõ-masĩcõãnucũña. Dios yaye queti cariapea Jesucristo cñã yñre cñ caquetibũjũnetõrĩqũe

quetire yu caquetibujunucūrījē jūgori, Patmos yucuroaru yu cūrocawā, yure caboena. Bairi ti yucuroaru yu āmu ti watoare yua. ¹⁰ Toru yu caāno yua, atore bairo baiwu: Jīcā rūmu marī Quetiupaure marī cabasapeonucūrī rūmu caāno yu cañubueāno, Dios Yeri Espiritu Santo cū catutuarije mena jūgori cabusnocajorije busuriquere yu tūgowu. Yu usaro ruame tutuaro busurique cabusnocajorijere yu tūgowu. Butiuro trompeta mena putiricaro cārō majū tutuaro busurique busnocajowu tame. ¹¹ Atore bairo yure ī quetibujucajowu: “Juan, āme mu cañnarījē nipetirijere jīcā tuti papera tutipu woajeya. Bairo tiere woajeri, Asia yepa macāāna űubueri majā jīcā wāmo peti ruḡa pēnirō cānacā macāā macāānarē na mu woajowa. Ati macāā macāānarē na mu woajowa: Efeso macāāna, Esmirna macāāna, Pērgamo macāāna, Tiatira macāāna, Sardis macāāna, Filadelfia macāāna, bairi Laodicea macāāna cūārē na mu woajowa atie mu cañnarījē quetire,” űi quetibujuwu busurique ruame yua.

¹² Bairo yure caibusnocajoro tūgori yua, yu āmejore īñajowu, yure cabusure qūñagu. Bairo āmejore īñajowu yua, tame, jīñaworica tutuu jīcā wāmo peti ruḡa pēnirō cānacā tutuu majūrē űiñabócawu. Ti tutuu ruame oro mena qūēnorīcā tutuu majū āmu. ¹³ Tunu bairoa jīcā wāmo peti ruḡa pēnirō cānacā tutuu jīñaworica tutuu watoaru caācū jīcā camasocū bauriquere bairo cabauriquecūcure cū űiñabócawu. Cū ruame jutiro cayoro, cū ruporipū caetore jāñawī. Rupawu āmu cū jutiro. Tunu apeyera orowē mena cū cotia cañmarō cārō esaro wēñawī. ¹⁴ Cū poa cūā lana oveja poa, o cayusaro jūgori oco buseri cañarījē nieve cārō majū botirije āmu. Tunu cū caapee cūā peero caūrōrē bairo majū tutuaro asiyawu. ¹⁵ Tunu bairoa cū rupori cūā āpōā bronze peeropū joeri caroaro na capaqūēnorīqūē caroa caasiyarore bairo majū butiuro asiyawu. Cū cabusata cūārē, nocārō poero paio cabusurore bairo tutuaro busuwī. ¹⁶ Bairi cū wāmo cariape nuḡōārē jīcā wāmo peti ruḡa pēnirō cānacā majū űocōārē na cūgowī. Bairo tunu cū riseropū űosērīcāpāi ruḡa nuḡōātū caoro cacūgoripāi, caoripāi majū witiwu. Cū riape cūā nocārō tutuaro majū asiyacānamuwū. Muipū umureco macāācū cū caasiyarije nipetiro cārō majū asiyawu.

¹⁷ Tie cabairijere īña acuari yua, cariacūre bairo cū rupori turu yu űaroca cūmucoārū. Bairo yu cañaroca cūmurō cū wāmo cariape nuḡōā mena yu pāñarī atore bairo űiwī: “Juan yu uwieticōāña. Yu, cañnicōā jūgoatācu majū yu āñiña. Tunu atī umurecōo macāājē nipetirijere to petio joroque caātipau majū yu āñiña. ¹⁸ Tunu bairoa cañnicōānucūū majū yu āñiña. Yure na capajīarocamiatacūārē, cacatitunu jūgoricu majū yu āñiña. Bairi tocānacā rūmu yu ānicōā nīnucūḡu yua. Yu, yu āñiña camasā na cayasibujiopeere canetōū majū. Bairi yure catūgousarā peeropū yasietigarāma.

¹⁹ “Bairi Juan, tie mu cañnaataje, atie cabaiatajere woajeya. Āme ato cabairije, apeye ato jūgoye cabaipee, mu cañnapee cūārē mu woatujewa,” űi quetibujuwī. ²⁰ Bairo űi quetibujū yaparori, atore bairo űinemowī tunu: “űocōā, bairi jīñaworica tutuu mu cañnarījē cabairijere, camasā na camasētīērē mu yu quetibujūḡu. Atore bairo baiya: Yu wāmo cariape nuḡōārū yu cacūgorā űocōā jīcā wāmo peti ruḡa pēnirō cānacā caāna mu cañnaatanarē bairo niñama yu yarā yu caquetibujurōticūrīcārā. űubueri majā jīcā wāmo peti ruḡa pēnirō cānacā poa macāānarē caquetibujurā āngelea majārē bairo caāna niñama űocōā yua. Tore bairo tunu jīcā wāmo peti ruḡa pēnirō cānacā tutuu jīñaworica tutuu cūā yu ya poari jīcā wāmo peti ruḡa pēnirō cānacā poa caāna űubueri majā poarire cōñarō baiya. Tore bairo cabairijere merē mu masīña yua,” űi quetibujuwī.

2

Mensajes a las siete iglesias. El mensaje a Efeso

¹ Bairo ī quetibujū yaparo yua, űiwī: “Yu yarā, űubueri majā Efeso macāānarē cajūgobueācūrē atore bairo cū mi quetibujū woajowa:

‘Bairo īñami cū, űocōā jīcā wāmo peti ruḡa pēnirō cānacā majū cū wāmo cariape nuḡōārū cacūḡu. Tunu bairoa jīcā wāmo peti ruḡa pēnirō cānacā tutuu jīñaworique oro mena qūēnorīcā tutuu watoaru caāñesēāū majū atore bairo īñami: ² Mu jāā,

Efeso macãana, mujãa caátianie nipetirijere yu masĩcõãña. Tutuaro popiye yu yaye macããjẽrẽ mujãa paãninucũña. Caroaro yerijõrõã popiye tãmuomirãcũã, aperãrẽ na mujãa quetibujãcõã ninucũña tocãnacã rũmua. Carorije caátianipairã mujãa watoa caãna cũãrẽ tocãnacãnia na mujãa boetinucũña. Tie cũãrẽ yu masĩña merẽ. Aperã apóstolea majã mee nimirãcũã, “Jãã, apóstolea majã majũ jãã ãniña,” caĩrã cũãrẽ merẽ caroaro na mujãa ñnacõña besemasĩcõãnucũña. Bairo na cabuerijere ññabese masĩrĩ, cariapea caĩtopairã na caãnierẽ mujãa masĩcõãnucũña yua. ³ Yũre tũgousajãnaena, tocãnacã rũmua yu mena mujãa tũgoñatutuacõã ninucũña. Tocãnacã rũmua yu yaye queti jũgori butiuro popiye tãmuomirãcũã, mujãa jũtietiya.

⁴ Bairo mujãa cabaimiatacũãrẽ, jĩcã wãme mujãa yu caĩpee niña. Caãnijũgoripau yũre mujãa camairĩcãrõrẽ bairo ãmerẽ yu mujãa maiẽtĩña. ⁵ Bairo mujããrẽ ñiña: Tũgoñanemoña caãnijũgoro yũre mujãa camairĩqũẽrẽ. Roro mujãa cabairijere Dios mena tũgoñaqũẽnorĩ caãnijũgoro mujãa caátiani jũgoricarore bairo átijũgoya tunu. Bairo mujãa caãpericõãta, yoaro mee yu águ mujãa tũpũ. Popiye mujãa tãmuo joroque mujãa yu átigu. Roro mujãa caátiere Dios mena mujãa cabũsu qũẽnoeticõãta, mujãa quetiupau jĩñaworica tutu, oro tuture bairo caãcũrẽ cũ yu neweyocõãgu. ⁶ Bairo mujãa cabaimiatacũãrẽ, bairopua jĩcã wãme niña caroaro mujãa caátianie. Yũrea bairo nicolaĩtas majã na caátianajẽ cutiere mujãa boetinucũña.

⁷ Bairo mujããrẽ ñiña: Mujãa, Efeso macãana, caãmoocũna mujãa ãniña. ¡Bairi Espĩritu Santo Dios Yeri majũ mujãa ñubueri majã poarire cũ caquetibujũrijere caroaro tũgopeoya! Bairi caroaro catũgousarãrẽ bairo ññami Dios: Noa ñna carorije macããjẽrẽ canetõnucãrãrẽ caroa catiñurĩqũẽ majũrẽ na yu jogũ. Caticõãnajẽrẽ cajoricu yucũ ãmũrecóo Dios tũpũ caãni rĩcare na yu ugarotigu, ññami,’ na mi woajowa to Efeso macããnarẽ,” ñirotiwĩ.

El mensaje a Esmirna

⁸ Ñ yaparo, bairo ññinemowĩ tunu: “Atore bairo na mi woajowa ñubueri majã bairi na quetiuparã Esmirna macãana cũãrẽ:

‘Bairo ññami mujãa, Esmirna macããnarẽ caãnijũgoricu, ape rũmũpũ cũãrẽ caãnicõãniyaparopau pũame. Cariacoatacu nimicũã tunu cacatitunurĩcũ majũ mujããrẽ bairo ñ quetibujũyami: ⁹ Nipetiro roro popiye bopacooro mujãa cabainucũrĩjẽrẽ yu masĩña. Ñe ñnie cacũgoena cabopacarã mujãa caãnie cũãrẽ yu masĩña. Bairãpua cariape majũrã Dios jũgori ñe ñnie carũsaena paio apeye ñnie cacũgorãrẽ bairo caãna majũ mujãa ãniña. Apeyera judío majã mee caãna caĩtopairã roro majũ mujãa na cabũsupainucũrĩjẽ cũãrẽ yu masĩña. Na pũame, “Judío majã majũ jãã ãniña,” mũnana ñtonucũñama, wãtĩ ya poa macãana cũ yarãrẽ bairo caãna nimirãcũã yua.

¹⁰ Bairi roro popiye bopacooro mujãa cabaipeere tũgoña uwieticõãña. Bairua, wãtĩ preso jorica wiipũ mujãa mena macãana jĩcããrãrẽ na cũreo joroque na átigumi. Dope bairo nipetiro mujãa caátianierẽ masĩgu, wãtĩ tore bairo átigumi. Bairãpua, pũga wãmo cãnacã rũmua popiye bopacooro mujãa tãmuogarã. Bairi tocãnacã rũmua caroaro jĩcãrõ tũni jeto Dios mena áticõã ninucũña mujãa cariarĩ rũmũpũ yua. Bairo mujãa caátimasĩrõ, yu pũame tie wapa caticõãnajẽ yeri caroa majũrẽ mujãa yu jogũ.

¹¹ ‘Mujãa, Esmirna macãana, caãmoocũna mujãa ãniña. ¡Bairi Espĩritu Santo Dios Yeri majũ mujãa ñubueri majã poarire cũ caquetibujũrijere caroaro tũgopeoya! Bairo noa ñna tiere tũgousari yua, carorije macããjẽrẽ canetõnucãrã pũame di rũmũ ñno popiye tãmuoetigarãma ãmũrecóopũre yua. Pũgani cãrõ rianemoetigarãma Diotu ãmũrecóopũre, ññami,’ na mi woajowa to Esmirna macããnarẽ,” ñirotiwĩ.

El mensaje a Pérgamo

¹² Bairo ñ quetibujũ yaparori bero, bairo ññinemowĩ tunu: “Juan, aperã ñubueri majã Pérgamo macãana cũãrẽ na mũ quetibujũ woajowa. Bairo na miwã:

‘Atore bairo ñ quetibujũjoyami mujãa Pérgamo macãana ñubueri majãrẽ, ñosẽrĩcãpãĩ caoripãĩ pũga nũgõãtu caoripãĩrẽ cacũgoũ pũame: ¹³ Yũ masĩña mujãa cabairijere: Mujãa pũame wãtĩ cũ carotimasĩrĩ macã, cũ caãninucũrĩ macã tũpũ

mujãã ãninucũña. Tiere yu masĩña. Bairo ti macãtu caãna nimirãcũã, caroaro yu caborore bairo jeto mujãã átiãninucũña. Bairãpua, yu yaye quetire catũgousarã ãnirĩ yua, yu yaye quetire cariapea mujãã tũgousacõã ninucũña. Mujãã pitietiya tie quetire. Yu yau, yu bapa caũu, yu yaye quetire caquetibũjũbojau Antipas cawãmecũcure cũ pajãrocawã ti macã wãtĩ cũ caãnimacã macããna. Bairo cũ na caátimajũcõãmiatacũãrẽ, tiwatoa caãno cũãrẽ yũre mujãã tũgousajãnaepũ.

¹⁴ ‘Bairo caroaro mujãã caátianimiatacũãrẽ, bairopua, peeto ũnoa niña roro mujãã caátianierẽ yu caquetibũjũpee. Ati wãmerẽ roro mujãã átinucũña: Mujãã mena macããna jĩcããrã wãtĩ Balaam cawãmecũcũ cũ caátirotirore bairo roro majũ carorije macããjẽrẽ átiãninucũñama. Na, Balaam yaye bueriquere capitigaenarẽ na mujãã qũẽnocũnucũña. Cũ, Balaam pũame apei Balac cawãmecũcure roro israelita majãrẽ na ĩto rotiyawĩ tirũmũpũre. Atore bairo qũitorotiwĩ israelita majãrẽ: “Diore netõnucãgũ, camasã na cawericarã na jũgũẽãrẽ na canuniataje waibũtoa riire na majũrẽã na ugarotiya. Tunu bairoa na rupau caborore bairo na majũ rupau mena na átiepeáto,” qũĩ bũsũjãwĩ Balaam, Balare. ¹⁵ Tunu bairoa apeyera mujãã mena macããna jĩcããrã nicolaĩtas majã na cabuerije carorije macããjẽrẽ capitigaenarẽ na mujãã qũẽnocũnucũña. ¹⁶ Bairi mujããrẽ ñiña: Dios pũamerẽ cũ tũgousari, roro mujãã caátianierẽ tãmurĩã cũ bũsũqũẽnoña. Bairo mujãã caápericõãta, yu pũame jicoquei áti, yu ñosẽricãpãĩ yu riserorũ cawitiripãĩ mena na nipetiro carorãrẽ na yu reiãgu yua.

¹⁷ ‘Mujãã, Pérgamo macããna, caãmoocũna mujãã ãniña. ¡Bairi Espiritu Santo Dios Yeri majũ mujãã ñubueri majã poarire cũ caquetibũjũrijere caroaro tũgopeoya! Bairo noa ũna tiere tũgousari yua, carorije macããjẽrẽ canetõnucãrãrẽ ugarique maná yasiororũ caãnie caroa majũrẽ na yu ugarotigu. Tunu bairoa utãpãĩ cabotiripãĩ, cawãma wãme woaturicapãĩ majũrẽ na yu jogũ. Ni ũcũ tipãĩ woaturique catusarijere masĩẽcũmi. Tipãĩrẽ yu cajou jeto masĩgumi, ĩñami,’ na mi woajowa to Pérgamo macããnarẽ,” ñirotiwĩ.

El mensaje a Tiatira

¹⁸ To Pérgamo macããnarẽ yu quetibũjũyaparori bero, bairo ñinemowĩ tunu: “Juan, aperã ñubueri majã Tiatira macããna cũãrẽ na mũ quetibũjũ woajowa. Bairo na miwã:

‘Atore bairo ĩ quetibũjũjoyami Dios macũ mujãã, Tiatira macããna ñubueri majãrẽ. Peero caũrĩjẽrẽ bairo cacaapee asiyau majũ mujããrẽ ĩ joyami. Tunu apeyera cũ rũpori ãpõã bronze joerique caroa caasiyarijere bairo carũpooricũcũ pũame mujããrẽ atore bairo ĩ quetibũjũjoyami: ¹⁹ Mujãã caátianie nipetirije yu masĩña. Camasãrẽ caroaro na mujãã ĩñamaiña. Yu mena mujãã tũgoñatutuaya. Camasã cabopacarã cũãrẽ caroaro na mujãã juátinemonucũña. Tunu bairoa popiye tãmũonucũmirãcũã, yeri jõrõã yu yaye quetire tocãnacã rũmua na mujãã quetibũjũcõã ninucũña. Tunu bairoa yu masĩña, yũre mujãã camasĩjũgoripau caãno caroaro mujãã caátato netõjãñurõ ãmerẽ caroaro átiãna mujãã átiya.

²⁰ ‘Bairo caroaro mujãã caátianie caãnimiatacũãrẽ, jĩcã wãme nicõãña mujããrẽ yu caĩpee. To caãcõ Jezabel cawãmecũcore cõ mujãã qũẽnocũña. Aperorũ cõ mujãã árotietiya. Cõ pũame, “Dios cũ caquetibũjũrotijorico yu ãniña,” ĩmiocũã, cõ cabuerije mena, yu yarã, yu yaye quetire caquetibũjũrãrẽ na ĩtonucũñamo. Na rupau caborore bairo roro na rupau mena na átiepeo joroque na ĩtonucũñamo yu yarãrẽ. Tunu bairo wericarã na jũgũẽãrẽ na cajorije waibũtoa riire, “Mujãã majũ cũã ugraya tiere. Tie ugaata, ñujãñuña,” na ĩtoquetibũjũnucũñamo. Tie, bairo cõ caĩto quetibũjũrijere yu boetiya. ²¹ Yu pũame merẽ cõrẽ yoaro ñiñacote ãniamiña, roro cõ caátiere yapapuari Dios mena cõ cabũsũqũẽnopeere bori yua. Cõ pũame tore bairo átigaetiri, cõ caátianierẽ jãnagaetiyamo. Roro cõ rupau caborore bairo caũmua mena cõ caátiepenucũrĩjẽ cũãrẽ jãnagaetiyamo. ²² Bairi popiye cõ tãmũo joroque yu átigũ cõ yaye wapa yua. Yoaro riaye jeto cõ ria rũmũ cutio jorique cõ yu átigũ. Torea bairo cõ mena roro na rupau caborore bairo caátinucũrã cũã popiye na tãmũo joroque yu

átigu. Cō, cō caátianierē bairo roro na caátianierē Dios mena tūgoña yapapuari na cajānaeticōāto, yoaro popiye na baiānio joroque na yu átigu na cūārē. ²³ Cō pūnaa cūārē na yu pajjāre peyocōāgu. Tore bairo yu caāto iña yua, nipetiro ñubueri majā poari pñame atore bairo ī masīgarāma: “Dios, pupea marī yeripñ, marī catūgoñarijēpñ cūārē camasī majū niñami,” ī masīgarāma camasā. Bairi mājāā tocānacāñpñrea di wāme ūno mājāā caátianimasīrīcā wāme cārō mājāā yaye wapare yu jogu. ²⁴ Mājāā, Tiatira macāāna, cō cabuerije macāājēre caboena, bairi wātī cū catutuarije macāājē camasā na camasīētājē niña, na caīrījē cūārē caboena atore bairo mājāā niña: Ape wāme átajere mājāā yu átirotinemo peoetiya. ²⁵ Āme mājāā caátianimasīrōrēā bairo caroaro áticōā ninucūña caroa wāmerē. Nemo ati yeparñ yu tunuatōpñ cūārē bairoa mājāā áticōā ninucūwā.

²⁶ ‘Bairo carorije macāājēre canetōncāpetirā, yu caborore bairo caátijāti yaparoetarāre camasā poarire na rotimasīō joroque na yu átigu. ²⁷ Yu Pacñ rotimasīrīqūērē yu cū cajoricarorea bairo yua narē na yu jogu rotimasīrīqūērē. Bairo yu cajoro jūgori yua, camasā poari nipetirore caroaro majū na rotimasīgarāma. Tutuaro mena na rotimasīgarāma. Carorā cañuena cūārē jotñ rīrñre pawabatorericarore bairo na regarāma na, na cañuetie wapa. ²⁸ Tunu bairoa cañuñ busuri ñocō majū cūārē na yu jomajūcōāgn carorijere caboeti majārē yua.

²⁹ ‘Mājāā, Tiatira macāāna, caāmoocñna mājāā āniña. ¡Bairi Espiritu Santo Dios Yeri majū mājāā ñubueri majā poarire cū caquetibññrijere caroaro tūgopeoya!’ na mi woajowa to Tiatira macāānarē,” ñirotiwī.

3

El mensaje a Sardis

¹ Bairo ī quetibññ yaparori bero, bairo ñinemowī tunu: “Juan, aperā ñubueri majā Sardis macāāna cūārē na mñ quetibññ woajowa. Bairo na miwā:

‘Atore bairo ī quetibññjoyami Dios Yeri jīcā wāmo peti pñga pññrō cānacāñ Espiritu majūrē cacūgon. Cū wāmorñ jīcā wāmo peti pñga pññrō cānacāñ majū ñocōārē cacūgon atore bairo mājāā ī joyami: Mājāā caátianie nipetiri wāmerē yu masīña. Cacatirā majū cañniparā nimirācūā, āmerē cariaricarārē bairo majū mājāā āniña. Tiere yu masīcōāña. ² Yu yarā, masacatiya. Āme caroaro mājāā caátianierē nemojāñurō átinemo jūgoyecñsa. Tiere átijānaeticōāña. Mājāā pñame caroa macāājēre átijānarā mājāā baiya. Bairi jīcā wāme roro mājāā caátianierē niñanucūña. Tie bairo mājāā caátinucūrījē cariape átaje mee niña Dios cū caññajoro. ³ Masacatiri tūgoña nemoña tunu Dios yaye quetire mājāā na caquetibññ jūgoriquere. Tie queti jetore tūgousacōā ninucūña. Mājāā carorije wapare tūgoña yapapuari Dios pñamerē cū tūgousaya tunu. Tore bairo caroaro masacatirique mena Diore tūgousari mājāā caāmerīcōāta, tāmuriā mājāā tñpñ yu átigu yajari majōcñre bairo yua. “Cū acūmi,” yñre mājāā cañyueti rñmñ caāno mājāā yu popiye peyocñ átigu.

⁴ ‘Bairo roro jīcāārā to Sardis macāāna mājāā caátianimiatacūārē, nocānacāñ ūna niñama roro di rñmñ caátiamerīnucūrā. Jutiro cabotirore cañgueri tuenarē bairo niñama. Na roque yu mena nīgarāma. Yu mena jutii cabotirijere jānarī, yu mena ñesēāgarāma, tore bairo caátiecoparā majū caāna ānirī yua. ⁵ Bairi na ūna canetōncāpetirā, caroaro caátijāti yaparoetarā tore bairo nocārō caroa cabotirijere jutii jāñagarāma. Na wāmerī cūā coseetigaro cacatirā majū wāmerē woaturica tutipñ cūārē. Yu Pacñ Dios cū caññajoro pñame roque caroaro majū na iññajesori, “Yu yarā niñama,” cū ñinemogñ. Cū yarā ángelea majā na caññajoropñ na yu juátinemogñ.

⁶ ‘Mājāā, Sardis macāāna, caāmoocñna mājāā āniña. ¡Bairi Espiritu Santo Dios Yeri majū mājāā ñubueri majā poarire cū caquetibññrijere caroaro tūgousaya!’ na mi woajowa to Sardis macāānarē,” ñirotiwī.

El mensaje a Filadelfia

⁷ Bairo ñi quetibujuri bero, bairo ñiwĩ tunu: “Juan, aperã ñubueri majã Filadelfia macãana cããrẽ na mũ quetibuju woajowa. Bairo na miwã:

‘Atore bairo ï quetibujuyoyami cañu, cariape caãcũ, mujãã Filadelfia macããnarẽ. Quetiupau Rey David ãnacũ yaro llave jope pããrĩcãrõrẽ cacũgon carotimasĩ majũ mujããrẽ quetibujuyoyami. To llave mena jopere cũ capããrõ, noa ñna biamasĩetĩñama. Tunu bairoa to llave mena cũ cabiata, noa ñna ti jopere pããmasĩetĩñama. Cũ, tore cacũgon ruame mujããrẽ ññami: ⁸ Mujãã caãtiãnie nipetirijere yu masĩña. Tũgoya mai yu yarã: Mujãã riaperu jopere yu pããncõña, mujãã cajããmasĩparore bairo ï. Ti jopere noa ñna biamasĩetĩgarãma. Mujãã ruame netõncãrõ majũ mujãã yeri tũgoñatutuaetiya. Baimirãcũã, yu yaye quetire caroaro mujãã tũgousaya. Yuere mujãã teetiya. ⁹ Wãti ya poa macãana, judío majã ãmerĩmirãcũã, “Judío majã jãã ãniña,” caĩtopairãrẽ mujãã na ñroao joroque na yu átigu. Na ruropatuuri mena etanumurĩ mujãã na ñroao joroque tutuaro na yu átirotigu. Bairo mujãã yu caãtirotirore ññarĩ yua, cariapea masĩgarãma mujãã yu camairĩjẽrẽ. “Dios yarã majũ niñama na roque,” ñrĩ mujãã ññagarãma. ¹⁰ Mujãã ruame yu carotirore bairo cariape mujãã áticõã ninucũña tocãnacã rũmua. Bairo mujãã cabairo jũgori mujãã yu juãtinemogu. Ati umurecõo capetiro, nipetiro ati yepa macããnarẽ tutuaro cũ caĩñabeseri rũmu caetaro, mujãã yu juãtinemogu.

¹¹ Tãmurĩã mujãã turu yu atigu. Bairi ãme caroaro mujãã caãtiãnierẽ átiãnijãnaet-icõãña. Bairo jeto mujãã caãtiãmata, noa ñna mujãã yaye caãnipeere yasiobjaeti-garãma. ¹² Bairo noa ñna carorije macããjẽrẽ canetõncãpetirãrẽ Dios ya wii templo wii macãã bota caãnimajũrĩ botare bairo na yu cũgu. Bairo caãna ãnirĩ di rũmu ñno Diore cũ aweyoetigarãma. Napũre Dios ya wãme majũ na yu woatugu. Tunu bairoa yu Pacu ya macã wãme cããrẽ napũre yu woatugu. Cawãma macã Jerusalén umurecõoru caatiata macã wãmerẽ napũre yu woatugu. Yu ya wãme cawãma wãme cããrẽ napũre yu woatugu.

¹³ ‘Mujãã, Filadelfia macãana, caãmoocuna mujãã ãniña. ¡Bairi Espĩritu Santo Dios Yeri majũ mujãã ñubueri majã poarire cũ caquetibujurijere caroaro tũgousaya!’ na mi woajowa to Filadelfia macããnarẽ,” ñirotiwĩ.

El mensaje a Laodicea

¹⁴ Bairo ñi quetibuju rotiyaparori bero, bairo ñiwĩ tunu: “Juan, aperã ñubueri majã Laodicea macãana cããrẽ na mũ quetibuju woajowa. Bairo na miwã:

‘Atore bairo ï quetibujuyoyami Dios macũ mujãã Laodicea macãana ñubueri majãrẽ. Cariape caãcũ, cariape caĩquetibuju majũ mujããrẽ quetibujuyoyami. Nipetiro Dios cũ caquẽnorĩquẽrẽ ati umurecõo macããjẽrẽ upau majũ mujããrẽ ï quetibujuyoyami: ¹⁵ Mujãã caãtiãnie nipetirijere yu masĩña. Oco caasietie, cayusuaetiẽre bairo mujãã ãniña. Tiere yu masĩña. Bairi oco cayusuarije, o caasirijere bairo jicoqueia mujãã caãmata roque, ñubujoro. ¡Mujãã ruame tore bairo cabaiarã nimirãcũã, tore bairo mujãã baietiya! ¹⁶ Oco cayusua, asipotietiere bairo mujãã ãniña yu caĩñajoropũre. Bairo mujãã cabairoi, ti ocore muñoreire bairo mujãã yu recoagu cayoaropũ. ¹⁷ Mujãã ruame, “Cadinero cũgorã majũ marĩ ãniña. Ñe ñnie marĩrẽ ruãetiya. Jĩcãrõ tũni caroaro marĩ átiãniña,” mujãã ï tũgoñanucũña. Bairo ñmirãcũã, camasã catiena majũ mujãã ãniña. Cabũgoro macãana caĩtopairã mujãã ãniña. Dios yaye macããjẽrẽ cacũgoena, cacaapee mãna, cajutii jãñaenarẽ bairo roro mujãã baiya Dios cũ caĩñajoro. ¿Dise ruamerẽ mujãã cũgorãati? ãme mujãã cacũgorije cawapa manie majũ tuacõãña.

¹⁸ Bairi mujããrẽ yu quetibujuya: Yu yaye nocãrõ caroa majũrẽ tũgousaya. Oro peeropũ joe quẽnorĩquẽrẽ bairo caãnie majũrẽ yu jogu, yuere mujãã cajẽniata. Tiere mujãã yu cajoro, cariapea ñe ñnie carusaena majũ mujãã ãnigarã umurecõoru. Tunu bairoa yu roque jutii caroa cabotirije majũrẽ yu jogu mujãã cajãñaapeere. Tie jutii jãñarã, cabobotũgoñaenarẽ bairo mujãã ãnigarã, ãmerẽ cajutii mãnarẽ bairo nimirãcũã. Apeye cããrẽ carorije mujãã caãtie jũgori cacaapee ññaenarẽ bairo mujãã

cañnierē mujãã caucotipee uco majūrē mujãã yu jogu. Tiere yu cajoro yua caññamasĩrã añirĩ caroaro yu yaye quetire jĩcãrõ tũni mujãã tũgousagarã.

¹⁹ ‘Yu ruame yu yarã yu camairãrē tutuaro mena na quetibujuri na yu beyomasĩña. Bairi tutuaro mena na yu beyogu. Popiye na baio joroque yu átigu, Diore ĩroari cūrē na catũgousaeticõata yua. ²⁰ Tũgopeoya mai yu caĩrĩjērē: Yu ruame joperu etari capiinucũrē bairo yu añiña. Bairo yu capiuro, ni jĩcãũ ũcũ yu capiirijere tũgori yure cũ capããjõata, cũ ya wiipũ catuare bairo cũ yeripũ yu añicõãgu. Cūrē cabaracũcu majũ yu tuagu yua, yure bori cũ yeripũ yu cũ cabocãñeata. ²¹ Bairo carorije macããjērē canetõncãpetirãrē yu carotimasĩrĩrapũ, na cañiparapũre na yu jogu. Yu cũã carorije macããjērē yu canetõncãrõ jũgori cũ carotimasĩrĩrapũ yu Pacu yu cũ cacũrĩcãrõrēã bairo yu cũã na yu ruirotigu yu Pacu tũpũ.

²² ‘Mujãã, Laodicea macããna, caãmoocũna mujãã añiña. ¡Bairi Espĩritu Santo Dios Yeri majũ mujãã ñubueri majã poarire cũ caquetibujurijere caroaro tũgousaya,’ na mi woajowa to Laodicea macããna cũãrē!’ ñi quetibujũ rotiwĩ yua nipetiro ñubueri majã poari macããnarē.

4

La adoración en el cielo

¹ Bairo yu cũ caĩquetibujuro bero, ñĩnamũgõjowũ ãmũrecõopũre. Bairo ĩñamũgõjowũ, ãmũrecõo pãñũcãrõ cañnorē ñĩñajowũ. Bairo yu caĩñarõ yua, busũrique nocãrõ paio trompeta putiricaro cãrõ majũ cabũsuãtaje yu catũgojũgoataje ruame bairo ñiwũ tunu: “Wãmũcoasã ato yu tũpũ. Atie bero cabaipee nipetirijere mũ ñĩñopa. Nipetirije mũ yu caĩñopee yu caĩrõrēã bairo tãmurĩã baimajũcõãgaro,” ñiroyawũ busũrique ruame.

² Bairo caĩrõ, jicoquei Espĩritu Santo cũ catuuarije jũgori ãmũrecõopũ yu acoãrũ. Topũ etari yua, ñĩñaroyawũ ãmũrecõopũ carotimasĩ majũ ruiricaro tronorē. To ruiricarore jĩcãũ carui cũãrē cũ ñĩñaroyawũ. ³ Cũ, to ruiricarore carui ruame butioro majũ asiyawĩ. Ûtã jaspe, o cornalina na caĩrĩjē nocãrõ caasiyaro cãrõ majũ cũ rupãũ asiyawĩ. Tunu bairoa cũ caruiro buire bue beto niãmejorewũ. Ûtã, esmeralda na caĩrĩjērē bairo majũ tutuaro asiyawũ ti bue beto. ⁴ To ruiricaro trono riapere ñĩñawũ apeye ruirique veĩnticuatro majũ cañnie cũãrē. Tiere caruirã cũãrē ñĩñaroyawũ. Tie ruirique caño cãrõ veinticuatro majũ cabũtoa carotimasĩrã caruiãmejorerãrē na ñĩñaroyawũ. Naa, cabũtoa ruame cabotirije jeto jutii jãñawã. Na ruopãũ quetiuparã na carũroapeoro ũno coronarē pesawã. Oro mena quẽnorĩquẽrē pesawã. ⁵ Carotimasĩ ruiricaro tronopũ bũpo cũ cayaberije, bairi nocãrõ paio busũrique, apeye cabũroparije cũã witiwũ. Tunu apeyera carotimasĩruiricaro riapere jĩcã wãmo peti ruãga pẽnirõ cãnacãrõ majũ jĩñaworiquẽ caĩrĩjē ãnucũwũ. Tie jĩñaworiquẽ ruame Dios Yeri jĩcã wãmo peti ruãga pẽnirõ cãnacã yeri pũna majũ ãno baiwũ. ⁶ Tunu bairoa carotimasĩruiricaro riapere ria capairiyare bairo witiwũ. Tiya oco ruame caroaro majũ ĩña ãmewiyoriquẽ ãmũ. Ëñoorõ ĩña ãmewiyoricarore bairo caroaro majũ oco tusuriya ãmũ tiya ria.

To carotimasĩruiricaro recomacãpũre bairi to tũri cũãrē marĩ caĩñañaena ũna seres majã cacatirã majũ ãni ãmejorewã. Na ruame na rupãũri petiropũ caapee cãtiãmejore peticõãwã. ⁷ Bairi sere cañnijũgõũ ruame, macãncũ yaĩ cajũãũ riapere bairo cacũgõũ ãmi. Cũ bero macããcũ nurĩcũ wẽcũ riapere bairo cacũgõũ ãmi. Apei cũ bero caãcũ camasocũ riapere bairo cacũgõũ bauwĩ. Catusãũ ruame aa bauriquere bairo cabauũ majũ wũnucũwĩ. ⁸ Na, seres majã cacatirã majũ ruame tocãnacãũpũã jĩcã pẽnirõ cãnacã querũpũri jeto cũgowã. Na rupãũ bui, bairi na rupeapũ cũãrē caapee cãtipeticõãwã. Bairo ãna, na ruame ãmũrecõo, bairi ñami cũãrē atore bairo ĩ jãnaema:

“¡Caroú, caroú, nocãrõ caroú majũ ñĩñami marĩ Quetiupãũ Dios!

Nipetiro carotimasĩ majũ ñĩñami.

Tĩrũmũpũã merē cañnijũgoatacũ ñĩñami.

Ãme cũãrē bairoa ãnicõãñami.

Ape rũmũ caño, ti yepãũ caãpãũ majũ ñĩñami,” ĩ basapeowã jãnarĩcãrõ mano yua.

⁹⁻¹⁰ Na, seres majã p̄ame nairõ majũ cũ basapeowã: “Cañuũ majũ m̄ ãniña. M̄rẽ nipetiro na ïroáto. Jãã mena m̄ ñumajũcõãña.” Carotimasĩ cũ caruirop̄ carui tocãnacã r̄m̄ua caãnicõãcũrẽ seres majã cũ na cabasapeoro cãrõ, cabũtoa camasĩrã cũã qũĩroawã Diore. Na r̄ropatuuri mena cũ riaper̄ etanumurĩ qũĩroawã. Cũ basapeorã yua, na capesarije coronarẽ cũ caruiro riaper̄ wejonucũrĩ atore bairo ï basawã:

¹¹ “Jãã Quetiupau Dios, nipetiro na caĩroapau majũ m̄ ãniña.

Nocãrõ catutuaũ majũ m̄ caãnoi, m̄rẽ ïroari na basapeoáto.

M̄ roque nipetirije caãnierẽ caqũẽñorĩcũ majũ m̄ ãniña.

Bairi atie nipetirije m̄ caborore bairo jeto caãnipeere ï, m̄ qũẽnojũgoyupa,”

ï basawã Diore nipetiro cabũtoa camasĩrã yua.

5

El rollo escrito y el Cordero

¹ To bero ñiñaroyawũ tunu carotimasĩ cũ caruirore. To carui p̄ame cũgoruiwĩ jĩcã p̄rõ, tunuarica p̄rõrẽ. Capupea cabui cũãrẽ woarica tunua ãm̄. Ti tunua p̄ame jĩcã wãmo peti p̄ga p̄nirõ cãnacãpau majũ momia cõsĩ ñnie mena jũgoo biaricarõ ãm̄.

² Tipaua ñiñaroyawũ tunu ángel catutuaũ majũrẽ. Nocãrõ tutuaro bus̄rique mena atore bairo ï j̄eniñawĩ: “¿Ni ùcũ cayeri tũgoñawẽp̄ũ caãcũ ati tunua jũgoorica tunuarẽ cũ pããmasĩñati?” ³ Bairi ni jĩcã ùcũ mami ti tunuarẽ capããmasĩ. Æm̄recóo cũãrẽ, ati yepa cũãrẽ, ati yepa roca cũãrẽ ti tunuarẽ capããmasĩpau ùcũ mami. Nerĩ, cabuemasĩ ùcũ cũã mami. ⁴ Yũ p̄ame ni ùcũ jĩcã ti tunuarẽ capããmasĩ, o ti tunuarẽ caneiñau ùcũ cũã, cũ camanoi, bũtioro yũ yapapuawũ. ⁵ Bairo yapapuari yũ caotiro ñnarĩ, jĩcã cabũcu camasĩ cabũtoa mena macããcũ p̄ame bairo ñiwĩ: “Tocãrõã otiya. Otiẽcua. Merẽ niñami wãtirẽ canetõnucã petiricu jĩcãũ. Cũ p̄ame roque pããmasĩgũmi. Yajũãrẽ bairo caãcũ catutuaũ Judá ya poa macããcũ David ãnacũ pãrãmi niñami. Cũ roque ti tunua jĩcã wãmo peti p̄ga p̄nirõ cãnacãpau jũgooriquere tũgãwori pããmasĩgũmi. Marĩ quetibũjũgũmi ti tunua woariquere,” ñiwĩ cabũcu camasĩ yua.

⁶ Bairo cabairipaua ñiñaroyawũ tunu waibũcu nurĩcũrẽ bairo caãcũ Corderore. Cũ, Cordero p̄ame carotimasĩ cũ caruiro riape, cacatirã seres majã, bairi cabũtoa camasĩrã majã watoapũ bauwĩ. Na capajĩãrocacõãrĩcũ nimicũã, cacati majũ nucũãrẽ bairo baunucũwĩ. Cũ r̄ropapũ jĩcã wãmo peti p̄ga p̄nirõ cãnacãrõ majũ jawiicũmi. Tunu bairoa jĩcã wãmo peti p̄ga p̄nirõ cãnacã majũ caapee cũãrẽ cũgowĩ. Cũ jawii, bairi cũ caapee cũã Dios Yeri Espĩritu Santo ati yepa nipetirop̄ cũ cajoatana jĩcã wãmo peti p̄ga p̄nirõ cãnacã majũrẽ na cõñarõ baiwũ. ⁷ Bairi yua, Cordero p̄ame carotimasĩ cũ caruiro tũpũ ámi. Cũtu eta, cariape nũgõã cũ cacũgoruiri tunuarẽ cũ jiyaneuwĩ. ⁸ Bairo cũ canerĩpaua yua, baparcãnacãũ caãna seres majã bairi cabũtoa masĩrã majã veinticuatro majũ caãna cũã na r̄ropatuuri mena ñigãtuwã, Cordero riaper̄ qũĩroarã. Na p̄ame nipetiro basau, paaricarõ arpare cũgowã. Tunu bairo jotũ bapa oro mena qũẽnorĩcãrũre cũgowã. Incienso cajũtiñurĩjẽ tirũpũre jãñawũ. Ti coparũre cajãñarĩjẽ incienso p̄ame Dios yarã, cũ ya poa macããna na cañubuepeorije macããjẽrẽ bairo caãnie caroa majũ ãm̄.

⁹ Na yua, atore bairo ï basawã cawãma wãme basariquere:

“M̄ roque ti tunua woarica tunuarẽ nerĩ, jũgoobiariquere catũgãwomasĩpau majũã m̄ ãniña.

Torecũna, camasãrẽ na netõõgũ, pajĩãecori m̄ rií reyupa.

Nipetiro camasã poari, nipetiro apeye bus̄ri majã ati æm̄recóo macããna camasãrẽ na netõõgũ, m̄ rií reyupa.

Tocãnacã yepaa macããna Dios yarã na caãniparore bairo ï, m̄ riayupa.

¹⁰ Bairo na netõõrĩ yua, quetiuparãrẽ bairo na jããõ joroque na m̄ ásupa.

Dios yarã sacerdote majãrẽ bairo na jããõ joroque na m̄ netõñupã.

Na, nipetiro ti yeparũre rotimasĩgarãma,” ï basawã cabũtoa camasĩrã.

¹¹ To bero ñiñajoroyawũ tunu. Bairo ññajou, yũ tũgowũ capããrã ángelea majã na cabũcu ocajorijere. Carotimasĩ cũ caruiro, aperã cacatirã majũ seres majã, bairi cabũtoa

camasīrā ture busu āmejorewā. Nocārō capāārā millones majū na mena macāāna ángelea majā cūā āma. ¹² Na puame busurique tutuaro mena bairo īwā:

“Waibucu macūrē bairo caācū Cordero capajīāecoricu roque catutuau majū niñami. Cañu nipetiro upau majū niñami.

Ñe ūnie cū camasīētīē manimajūcōāña. Ñe cū rusaetiya.

¡Bairi cū jetorea nipetiro cū na ĩroáto! Cūrē na basapeoáto.

‘Cañu, cañu majū mñ āniña mñ roque,’ cū na ĩroáto,” ĩ basawā.

¹³ Tunu bairoa yu tūgowu nipetiro umurecōo macāājē Dios cū caqūēnorīqūē ati yepa macāājē cūā caīrījērē. Ati yepa roca, bairi ria capairiya cūā bairo caībasapeorijere yu tūgowu:

“¡Carotimasīruiricarō tronopu carui, bairi Cordero cūārē basapeorique to āmarō!

Nocārō cañu cū cañoi, cū jetorea ĩroarique to āmarō.

Nocārō cū catutuarije cūā tocānacā rñmua to ānicōā ninucūáto.

¡To petieticōāto!” ĩ basawā capāārā ángelea majā.

¹⁴ Bairo na caīrō tūgori, seres majā cacatirā baparcānacāñi caña puame atore bairo ĩ yuāma: “¡Bairoa to baiáto!” ĩwā. Bairo caīrīpaure veinticuatro majū caña cabutoa puame rporopatuuri mena etanumurī na ĩrowā, Cordero, apei tronopu carui menarē yua.

6

Los siete sellos

¹ Tie bero niñajonemowū tunu Cordero cawāmecucu ti tunuarē caneátacure. Cū puame ti tunua jūgooricarō jīcā wāmo peti puaga pēnirō cānacārō jūgooturicarore tūgāwojūgowī. Beroa cōsī ūnie mena jūgooricarō cañijūgorore tūgāwotajūgowī. Bairo cū catūgāwonerīpauna, yu tūgowu seres majā mena macāācū jīcāñi cū cabusucorijere. Baparcānacāñi mena macāācū buro cārō cū cabusurijere yu tūgowu: “Tiaya. ¡ññau asá!” niroyawī. ² Bairo cū caīrō ĩñajon, niñabócau yua caballo cabotī majūrē. Cū bui capesau cūārē cū niñawū. Caballo bui capesau puame yerubetore wāmoru nerī ámí. Quetiupau rey cū capesaro ūno coronarē cū peowī jīcāñi. Tore pesari cū puame cū wapānarē na netōncāñi ácú majū baiwī. Bairo na netōncāñi ácú yua, cū wapānarē na netōncācōāwī.

³ Ti tunua jūgooturicarō cabero macāātōrē tūgāwonewī tunu Cordero. Bairo cū catūgāwonerīpauna yu tūgowu seres majā jīcāñi bero macāācū cū cabusurijere. Bairo niwī: “Tiaya. ¡ññau asá!” ⁴ Bairo cū caīrō ĩñajon, niñabócau apei caballo cajūñi majūrē. Cū bui capesau cūārē cū niñawū. Caballo bui capesau puame ati umurecōo macāāna yerijōrō na cañierē ēmamasīrīqūē catutuarijere cū jowī. Camasā tocānacāñi na majūā āmeo pajīāō joroque átajere masīwī. Yise capairipāi majūrē cū jowī.

⁵ Ti tunua jūgooturicarō puğaro bero macāātōrē tūgāwonewī tunu Cordero. Bairo cū catūgāwonerīpauna, yu tūgowu seres majā puğarā bero macāācū cū cabusurijere. Bairo niwī: “Tiaya. ¡ññau asá!” Bairo cū caīrō ĩñajon, niñabócau apei caballo cañi majūrē. Cū bui capesau cūārē cū niñawū. Caballo bui capesau puame nucūō cōñarīcārōrē cū wāmoru nerī ámí. ⁶ Baparcānacāñi caña cacatirā seres majā watoapu atore bairo caīrījē busuriquere yu tūgowu: “Camasā jīcā rñmu na cawapataro cārō wapacutiya jīcā kilo trigo poca. O itia kilo cārō wapacutiya jīcā rñmu paarique wapa. Cabaimiatacūārē, use oco bairi roarique use cūā nicōāğaro. Yasietigarō,” bairo busuriquere yu tūgowu.

⁷ Ti tunua jūgooturicarō itiaro bero macāātōrē tūgāwonewī tunu Cordero. Bairo cū catūgāwonerīpauna, yu tūgowu seres majā itiarā bero macāācū cū cabusurijere. Bairo niwī: “Tiaya. ¡ññau asá!” ⁸ Bairo cū caīrō ĩñajon, niñabócau apei caballo cajuripau majūrē. Cū bui capesau cūārē cū niñawū. Caballo bui capesau puame, Camasārē Riarique Caācu, wāmecumi. Cū bero amí apei, Cariaricarā Na Cañopu Macāācū, cawāmecucu. Cū puame ati umurecōo macāāna baparcānacā poa cañnarē jīcā poa majūrē pajīāmasīwī. Besu átaje, ana riarique, riaye mena, o waibutoa camasā ugarā mena na yasiorique caācu āmi. Tie ati masīrīqūērē cū jowī jīcāñi.

⁹ Ti tunua jugooturicarō baparıcānacārō bero macāātōrē tūgāwonewī tunu Cordero. Bairo cū catūgāwonerīpaḡa, ñiñabōcawḡ Dios yaye quetire na caquetibūjūnetōrīqūē jūgori na capajīārericarārē. Waibūtoa riire na cajoemūgōjori mesa altar rocapḡ nucūwā na ānana. ¹⁰ Na, Dios cū cacatioricarā pḡame busūrique tutuaro mena atore bairo īwā: “Jāā Quetiupḡ cañuḡ majū mḡ āniña. Nocārō caroaro cariape majū caquetibūjū mḡ āniña. Bairi, ¿nocārōpḡ ati yepa macāānarē na miñabeseiati? ¿Nocārōpḡ jāārē na capajīārīqūē wapa jāā mḡ āmebojauati? Tāmuri jāā mḡ āmebojawa,” qūīwā Diore. ¹¹ Bairo na caīrō bero, Dios pḡame jutii cabotirije cayowerijere na jowī. Na jori bero, bairo na īwī: “Rḡsaya mai. Paajutieticōāña. Yerijāña peeti yutea cārō, ti yutea caetaparo jūgoye mai. Mūjāārē bairo yḡ yaye quetire caquetibūjūrā nicōāñama mai ti yepapḡe. Cristo yaye queti jūgori cariaparā nicōāñama. Naa, nipetiro na caneñapetietaro bero roque, na ñiñabeseḡ tāmuriā yua,” na īwī.

¹² Ti tunua jugooturicarō jīcā wāmo cānacārō bero macāātōrē tūgāwonewī tunu Cordero. Bairo cū caáto, yḡ cañajoro yua, nocārō tutuaro majū ati yepa yuguīwḡ. Muipḡ ḡmḡreco macāācū cūā yaticoámí. Bairi yua ati yepa pḡame naitīāpeticoárpú. Boori jutiro cañiirō netōrō majū ati yepa naitīācoárpú. Muipḡ ñami macāācū cūā jūāñ, ríi cuire bairo jēñacoámí. ¹³ Tunu bairoa ḡmḡrecóo macāāna ñocōā cūā ati yepapḡ wēēcoama. Wīno tutuaro capapuro jūgori yucḡ higueraḡ rīca cacāme cawerore bairo majū wēēpeticoama. ¹⁴ Jōbui ḡmḡrecóo cūā yasicoapḡ. Baunemoepḡ. Jīcā pūrō papera pūrōācārē tunua yasioricarore bairo jicoquei yasicoárpú. Bairi ūtā yucḡ ati yepa cañie, ria capairiyapḡ cañie yucḡ poari cūā yugui wḡpeticoárpú. Aperopḡ jeto tie nipetiro wḡuetanḡcāpeticoárpú.

¹⁵ Nipetiro ati yepa macāāna carotimasīrā quetiuparā reyes cūā acḡapeticoámá, tiere ññarī yua. ūtā yucḡ, ūtā wiiripḡ ruticoámá. Aperā camasā quetiuparā catutuarā, soldaua quetiuparā catutuarā, cadīnero cūgonetōrī majā cūā acḡacoama. Torea bairo tunu carotitutuarā majū camasā caroaro ñe rḡsaeto caāna, aperā paacoteri majā ḡmḡarē bairo caāna cūā uwijāñuwā. Nipetiro ūtā yucḡpḡ rutipeticoámá. ¹⁶ Bairo ti yucḡ ūtā yucḡpḡ áná yua, atore bairo ī otiwā: “¿Ūtā yucḡ, ūtā rupaa marīrē to sītōō yasioáto!” īwā. “Carotimasī cū caruiropḡ carui marī cū cañāetiparore bairo marīrē to sītōō yasioáto ūtā yucḡ. Roro popiye marī tāmḡo joroque marī átiremi tronopḡ caruiācū. ¿Bairi ūtā yucḡ marī to ñapea yasioáto! ¹⁷ Āmerē etacoaya merē yua roro popiye marī tāmḡo joroque marī cū caátipa rḡmḡ. Caānitusari rḡmḡ camasārē cū cañābeseri rḡmḡ majū etacoaya yua. Bairi ti rḡmḡrē, ¿noa na netōmasīrāati?” ī yapapuawā nipetiro ati yepa macāāna caānimiatana, tie cabairijere uwirā yua.

7

Los señalados de las tribus de Israel

¹ Tiere ññarī bero, tunu ñiñajoroyawḡ ángelea majā baparıcānacāñ majūrē. Na pḡame baparıcānacā jopee ḡmḡrecóo jopeerire nucūwā. Bairo nucūrā, na pḡame wīnorē carotimasīrā āma. Wīnorē ati yepa nipetiropḡre papurotiema. Ria capairiyapḡ cūārē papurotiema. Yucḡ ati yepa cañie cūārē papueta rotiema. Wīno capapubujopeere tunuo nḡcōpeyocōāwā yua. ² Bairi apeī ángel cūārē cū ñiñajowḡ. Muipḡ cū cawāḡuató pḡamerē amí. Cū pḡame Dios cacatii ya wāme camasārē cū cawoatuparore cūgowī. Tore caneacú ángel pḡame yua ḡmḡrecóo jopeerire baparıcānacāñ caāna ángeleare awajarique mena tutuaro na busūjowī. Ati yepare, bairi ria capairiya cūārē royetumasīrīqūērē camasīrārē bairo na īwī: ³ “¿Ti yepare, bairi riapḡto capairiya cūārē royetueticōāña! Yucḡ ti yepa cañie cūārē royetueticōāña mai. Dios ya wāmerē marī tugarā mai marī Quetiupḡ yarā caānarē. Na riapoare cū wāmerē turotiya mai,” na īwī.

⁴ Bairo cū caīrō bero, yḡ tūgojoroyawḡ tocānacāñ majū Dios ya wāmerē catuecoatanarē. Ato cānacāñ majū āniroyawā nipetiro, israelita ya poari macāāna caāna yua: ciento cuarenta y cuatro mil majū niroyawā. Tocānacāñ majū na cōñaroyawā:

⁵ Judá ya poa macāāna pḡga wāmo peti rḡpore pḡga pēnirō cānacā mil majū.

Rubén ya poa macããna puga wãmo peti rɔpore puga pēnirō cānacã mil majũ.

Gad ya poa macããna puga wãmo peti rɔpore puga pēnirō cānacã mil majũ.

⁶ Aser ya poa macããna puga wãmo peti rɔpore puga pēnirō cānacã mil majũ.

Neftalí ya poa macããna puga wãmo peti rɔpore puga pēnirō cānacã mil majũ.

Manasés ya poa macããna puga wãmo peti rɔpore puga pēnirō cānacã mil majũ.

⁷ Simeón ya poa macããna puga wãmo peti rɔpore puga pēnirō cānacã mil majũ.

Leví ya poa macããna puga wãmo peti rɔpore puga pēnirō cānacã mil majũ.

Isacar ya poa macããna puga wãmo peti rɔpore puga pēnirō cānacã mil majũ.

⁸ Zebulón ya poa macããna puga wãmo peti rɔpore puga pēnirō cānacã mil majũ.

José ya poa macããna puga wãmo peti rɔpore puga pēnirō cānacã mil majũ.

Benjamín ya poa macããna puga wãmo peti rɔpore puga pēnirō cānacã mil majũ niroyawã.

Tore bairo na cõnaroyawã israelita majã ya poarire yua. Naa, nipetiro ciento cuarenta y cuatro mil majũ ãniroyawã.

La multitud vestida de blanco

⁹ Tere ñnarĩ bero, ññajoroyawu tunu camasã capããrã majũrẽ. Nipetiro yepaa macããna, apeye busuri majã caãno cãrõ, bairi tocãnacã macãã macããna caãna camasãrẽ ññajowu. Dios carotimasĩ cũ caruiro riaperu nucũwã. Cũ macũ corderore bairo caãcũ riaperu nucũwã camasã capããrã majũ yua. Nocãrõ majũ capããrã na caãnoi, noa ñna cõñajãtia mano majũ ãma. Jutii cayowerije cabotirije majũrẽ jãñawã. Carupaño queeri, bopũũ ñnierẽ cõgori ãma nipetiro, na, camasã. ¹⁰ Bairo ãna, na pũame busurique tutuaro mena atore bairo ñ awajawã:

“¡Marĩ Pacu Dios tronoru carui, bairi Cordero mena na camasĩrjẽ jũgori marĩ netõñama!” ñ buswã.

¹¹ Bairi carotimasĩ cũ caruiro, trono ture cabutoa camasĩrã, bairi aperã baparcãnacãũ cacatirã seres majã na caãnorẽ nipetiro ángelea majã nucũ ãmejorewã. Na pũame na riapé yepa cõgõrõru mucũmuátĩ, Diore qũiroawã cũ caruiro trono riaperu yua. ¹² Bairo ñ basapeowã Diore:

“¡Bairoa to baiáto!

Marĩ Pacu Dios ñumajũcõãñami.

Bairi camasã nipetiro cũ na basapeoáto.

Ñe ñnie cũ camasĩtĩtĩ carusaecu niñami.

Cãrẽ ñroari, ‘Jãã mena mu ñujãñuña,’ cũ na ñáto.

Nipetiro camasã cũ na ñroáto.

Dios, nipetiro camasã netõrõ carotimasĩ, catutuau majũ niñami.

Bairi cũ jetorea ñroarique to ãmarõ.

To ãnicõã ninucũãmarõ tocãnacã rũmu.

To petieticoato. ¡Bairoa to baiáto!” ñ basapeowã ángelea majã cũ ture caãniãmejorerã yua.

¹³ Tocãrõã bairo na caĩrpaã, jĩcãũ cabutoa camasĩrĩ majã mena macããcũ atore bairo ñi jēniñawĩ: “¿Noa na ãniñati jõã jutii cabotirijere cajãñarã? ¿Nooru na atũpari?” ñi jēniñawĩ cabucu.

¹⁴ Bairo cũ caĩrõ: “Yũ yuũ, yũ masĩtĩña. Yũ quetibũyua. Mu roque mu masĩña,” cũ ñiwũ.

Bairo yũ caĩrõ, atore bairo yũ quetibũjwĩ cabucu: “Ñnoa camasã mu caĩñarã niñama ti yeparure roro popiye catãmõricãrã. Camasã roro na canetõrĩ yũteare na cũã roro popiye tãmõõpã. Cariacoatana nimirãcũã, Cordero cũ carírerique jũgori cacatiricarã majũ niñama. Corderore catũgousapitietana ãnirĩ ãmerẽ ato umrecõoru jutii cabotirijere jãñañama yua,” ñi quetibũjwĩ na cabairijere yua. ¹⁵ Bairo yũ quetibũyũ yaparo, bairo ñi quetibũjunemowĩ tunu cabucu:

“Bairi Dios cũ caruiro cũ carotimasĩrpaũ riaperu niñama ãmerẽ.

Ñamii, umrecóo tocãnacãnia cũ ya wii templo wiipũ qũiroanucũñama.

Na caĩroau Dios carotimasĩ cũ caruiro ru carui pũame tocãnacã rũmu na qũẽnogumi.

Na ññaricanugōgumi cū catutuarije mena yua.

¹⁶ Na p̄ame di r̄m̄m̄ ũno bopacooro aua riaetigarāma.

Ñeme jipirique cūārē ñeme jipietigarāma.

Muir̄m̄ ũm̄recóo macācū cūā di r̄m̄m̄ ũno p̄nirō na asietigumi.

Caasipajūgorije ũnie mena yapapuaetigarāma yua.

¹⁷ Carotimasī cū caruiro ruiricarō recomacāp̄m̄ caācū roque na ññaricanugōgumi.

Nurīcārā ovejare, jīcā cū caq̄ñenorōrē bairo caroaro majū na ññaricanugōgumi.

Oveja na caocoetigaro oco oper̄m̄ na cū cajeátórea bairo Cordero cūā caroa catirique majū ocore na jogumi.

Tunu bairoa Dios cūā nipetiro na cayapapuarije macāājērē na juátigumi.

Cawīmarārē, 'Otiēna,' caīrē bairo na caapee ocore paareri caroaro na ũseanio joroque na átigumi,"

ñi quetib̄j̄m̄wī cab̄m̄.

8

El séptimo sello y el incensario de oro

¹ Ti tunua jugooturicarō jīcā p̄nirō cānacārō bero macāātō, cat̄sarore t̄ḡāwonewī yua Cordero. Bairo cū caáto, ũm̄recóo ñejāā mam̄ yua. Jīcā wāme ũno ũm̄recóorp̄m̄ cab̄sumiataje b̄s̄m̄er̄m̄. Ȳs̄m̄j̄āpeticoarp̄m̄ ũm̄recóo yua. Jīcā hora recomacā cārō yoaro jānapeticoarp̄m̄.

² Tip̄m̄ berop̄m̄ yua, ñiñajoroyaw̄m̄ tunu jīcā wāmo peti p̄ga p̄nirō cānacāñ caāna ángelea majārē. Na p̄ame Dios cū caāno riaper̄m̄ nucūwā. Narē yua, na caāno cārō putiricarō trompetare na jowī. Jīcā wāmo peti p̄ga p̄nirō cānacārō majū tie putiriquere na jowī.

³ Caberore amí apeí ángel. Werea busericar̄m̄ ũno, oro mena na caq̄ñenorīcār̄m̄re cūgori amí. Bairo atiri yua, waib̄m̄ rii joem̄gōrīcā mesa altar t̄p̄m̄ nucūñ etawī. Bairo to riaper̄m̄ cū caetaro yua, paio werea ũnie cajutiñurījērē cū jowā. Ti altar oro mena na caq̄ñenorīcārōp̄m̄ cū cajoem̄gōjoparore bairo írā, tiere cū jowā. Ti altar p̄ame carotimasī cū caruiro riapere ām̄. Bairi yua cū p̄ame ti jot̄p̄m̄ tie cajutiñurījē inciensore jāārī joebusejūgowī. Dios yarā cū ya poa macāāna nipetiro caāna cū na cajēnipeorije jīcārō mena joejoḡm̄ amí. ⁴ Bairo altar buip̄m̄ cū cajoem̄gōrō, Dios t̄p̄m̄ tie b̄sewām̄ etaw̄m̄ caroa cajutiñurījē majū yua. Dios ya poa macāāna cū na cajēnipeorije cūā cū t̄p̄m̄ etaw̄m̄. ⁵ Bairo átiri bero yua, ángel p̄ame ti altar macāājē caūrījē nitirē paio cū jot̄p̄m̄ jejāārī ati yepar̄m̄ wēērocaño jocōāwī. Bairo cū cawēēñojoro, tame, paio b̄p̄o b̄s̄m̄w̄m̄. Pairo b̄s̄m̄rique ocajow̄m̄. Tutuaro b̄p̄o yabew̄m̄. Tunu bairo yepa cūā tutuaro majū yepa yugui rocacōāwī.

Las trompetas

⁶ Bairo cabairip̄m̄re jīcā wāmo peti p̄ga p̄nirō majū ángelea majā p̄ame na putirique jīcā wāmo peti p̄ga p̄nirō caānierē jīcāñ jeto putigarā coterā baiwā.

⁷ Bairi caānijūgou ángel putiwī cū yaro putiricarō trompetare yua. Bairo cū caputiri-p̄m̄a, tocārōā ati yepar̄m̄re cām̄s̄uari rupaaca ocore bairo paio wēēw̄m̄. Peero cūā nocārō paio rí asuyaro ati yepar̄m̄re ñaw̄m̄. Ati yepa ũyasicoarp̄m̄. Itia sero caānorē jīcā sero joerocaricarore bairo ati yepa ũyasicoarp̄m̄. Ati yepa macāājē yuc̄m̄ majū caānie cūā itia sero cārō ũpeticoarp̄m̄. Taa ati yepa caānie nipetiro ũpeticoarp̄m̄.

⁸ Caputijūgoatac̄m̄ bero macācū ángel putiwī tunu cū yaro putiricarō trompetare. Tocārōā yua, jīcā macāñcūrō cārō majū paio caūrī b̄m̄uaro ria capairiyap̄m̄ ñaroca-paetaw̄m̄. Bairo ti peero cañarocapaetaro yua, itia sero caāniatato jīcā sero cārō tiya ria ríre bairo jēñacoarp̄m̄. ⁹ Tunu bairo ria capairiya macāāna caāna cacatirā itia sero caāniatana jīcā sero cārō majū riapeticoama. Tunu bairoa cūmuu capaca cūmuu tiyare cañesēāmiataje cūā itia serore jīcā sero cārō yasipeticoarp̄m̄.

¹⁰ P̄garā bero macācū ángel putiwī cū cūā cū yaro putiricarō trompetare. Tocārōā yua, ñocō nocārō capai majū ñacoamí ati yepar̄m̄. Jīñā woricarō caūrī peerore bairo caācū paio ñacoamí ũm̄recóorp̄m̄i yua. Cū p̄ame itia serore jīcā sero cārō riyaare yasiowī.

Itia serore jicã sero cãrõ yasiowĩ oco opee cũãrẽ. ¹¹ Cũ, ñocõ cañaatacu pũame Amargura wãmecumi. Amargura, ïgaro, “Cajũgũĩĩ,” ïgaro ñña. Bairi itia serore jicã sero cãrõ riyaa jũgũẽpeticoapũ. Tie carorije cajũgũĩĩjẽrẽ etirã, camasã cũã capããrã riapeticoama.

¹² Itiarã bero macããcũ ángel putiwĩ cũ cũã cũ yaro putiricarõ trompetare. Tocãrõã yua, muipũ ɯmũreco macããcũ cũã jicã sero cãrõ yaticoami. Tunu bairoa jicã sero cãrõ ñami macããcũ muipũ cũã yaticoami. Torea bairo ñocõã cũã jicã sero cãrõ yaticoama. Bairi na, na cabusuãnimiataje itia sero caãniataje jicã sero cãrõ mamũ. Naitĩãrõ tuacõãwũ. Bairi yua ñami, ɯmũrecóo cũãrẽ caroaro jicãrõ tũni jĩñawoema. Ati yepare jicãrõ tũni busuwoema yua.

¹³ Cabero ñiñajowũ aa ɯmũrecóopũ cawutẽñotaure. Cũ pũame bairo busuocajowĩ busũrique tutuaro mena: “¡Ade tame, ade tame, ade tame! Bopacooro majũ tãmũog-arãma ti yepa macããna. Ato jũgoye itiarã caputiparã na caputiro, roro bopacooro tãmũog-arãma camasã. Petoaca rusaya merẽ catusarã itiarã ángelea majã na caputiparo,” ï busuwĩ aa pũame.

9

¹ Tunu baparcãnacãũ bero macããcũ ángel apei putiwĩ cũ cũã cũ yaro putiricarõ trompetare. Tocãrõã yua, ñiñawũ ɯmũrecóo macããcũ ñocõ ati yepapũ cũ cañacũ-muetarore. Bairo cũ cañacũmuetaro, llave, ope caũcũãrĩ opere pããrĩcãrõrẽ cũ nuniwĩ.

² Cũ pũame tocãrõã ti ope caũcũãrĩ opere pããcõãwĩ to llave mena yua. Ti ope pũame bairo cũ capããrõ, paio busewitiwũ. Peero wese joerica peero nocãrõ paio caũrĩ peero cãrõ majũ busewitiwũ. Nocãrõ paio ti ope macããjẽ cabuseroi yua, muipũre cũ buse biatocoapũ. Dope bairo átia mano wĩnorẽ buse bijapeticoapũ. ³ Tie buseri mena witiwã yeseroare bairã caãna catoarã majũ yua. Na pũame ati yepa nipetiropũ wũbatapeticoãmã. Camasãrẽ na catoajĩãpeere na jowĩ. Cotapa cũ catoaricare bairo catoarica cũgorã majũ ãma. ⁴ Bairo narẽ caroti pũame atore bairo na ïwĩ: “Ti yepa macããjẽ yucu nipetirore mũjãã ɯgaepa. Ti yepa cajũmerijẽ taa cũãrẽ mũjãã ɯgaepa. Díos ya wãmerẽ na riaperũ catuena camasã roquere na mũjãã toawa. ⁵ Bairãpũa, na mũjãã toajĩãreepa. Jicã wãmo cãnacãũ muipũa cãrõã na wisio ãnio joroque jeto na mũjãã ára,” na ïwĩ narẽ caroti pũame. Bairi na catoarije pũnimajũcõãwũ. Jicãũ cotapa cũ catoarije cãrõ pũnirijẽ toari majã ãma.

⁶ ¡Tame, ti rũmũ caetaro, camasã riayasicóatãjere bomigarãma, bũtioro capũnirõ jũgori yua! Bairo bomirãcũã, riamasĩtĩgarãma. Cariacoagarã na caãnimiatãcũãrẽ, na carĩãpeepũa manigaro mai.

⁷ Na, yeseroa pũame caballoare bairo bauwã. Caballoa mena na caãmeoqũẽparõ jũgoye caãnarẽ bairo tutuarã majũ ãma yeseroa. Bairi tunu na rũpoari buire pesaricarõ corona oro beto ñnorẽ pesawã. Na riapẽ cũã camasã bauriquere bairo bauwã. ⁸ Tunu bairoa carõmio poa ñapõrẽ bairo poa ñapõcũma. Na opi cũãrẽ yai jũãũ opire bairo cũgowã. ⁹ Na rupã cũãrẽ ãpõã corõ ñno mena jãñatowã. Na pũame tutuaro majũ wũwã. Caballoa capããrã na caũmarĩ corõ mena pajĩãránã, na catũgã atũro cãrõ majũ busuwũ yeseroa na cawũrije. ¹⁰ Tunu bairoa na pĩcõõ cũã cotapa pĩcõrõrẽ bairo ãnirĩ, cũ toaricare bairo toaricacũma. Tia na toarica jũgori jicã wãmo cãnacãũ muipũa majũ popiye na wisio ãnio joroque átãjere cũgowã. ¹¹ Na, yeseroa quetiupã, caũcũãrĩ ope macããcũ ángel ɯcũ pũame bairo wãmecumi: Abadón, wãmecumi hebreo majã yaye menarẽ. Aperã griego majã yaye pũamerẽ: Apolión wãmecumi narẽ caroti majũ yua. Apolión ïgaro, “Rorije Caácũ, Reri Majõcũ,” ïgaro ñña.

¹² Merẽ jicã wãme netõwũ camasã ati yepapũre roro na catãmũorijẽ. Yeseroa jũgori roro na catãmũorijẽ merẽ netõwũ. Bairo na canetõmiatãcũãrẽ, mai pũga wãme rusacõãwũ camasã roro na catãmũopee.

¹³ Bairi apei ángel jicã wãmo cãnacãũ bero macããcũ putiwĩ cũ yaro putiricarõ trompetare. Tocãrõã yũ tũgowũ busũriquere. Oro mena qũẽnorĩcã mesa altar macãã jawii baparcãnacã jawii caãnierũ busũrique busuwitiwũ. Ti altar pũame Díos cũ caruiro riaperũ ãmũ. ¹⁴ Topũ cabusũwitiirije pũame atore bairo qũĩ jowũ jicãã pẽnirõ cãnacãũ

majū caácsú macããcũ trompetare cacũgoure: “Ángelea majã baparicãnacãũ caãnarẽ tãmurĩ na popioũja. Ria capairiya Éufrates cawãmecutiya tũnipũ jiyaturicarãrẽ na popioũja,” ĩ ocajowũ bũsũrique. ¹⁵ Bairo cũ caĩrõ, apeĩ ángel pũame na popiowĩ ria capairiya Éufrates tũnipũ jiyatucũrĩcãrã baparicãnacãũ caãnarẽ yua. Camasã ati yepa macããna itia sero caãnimiatanarẽ jĩcã sero cãrõ majũrẽ na capajĩãmasĩparore bairo ĩ, na popiowĩ. Na pũame, “Ti hora, ti rũmũ, ti muiŗũ, bairi ti cũma majũ capajĩãparã nigarãma,” cũ caĩcũrĩcãrã ãma. ¹⁶ Capããrã majũ capajĩãrĩ majã soldaua niroyawã. Baiŗũa, yũ tũgobocawũ na cacõñarãrẽ. Ato cãnacãũ majũ niroyawã: Doscientos millones majũ niroyawã soldaua caballo bui jeto pesari capajĩãrãná yua.

¹⁷ Bairo qũẽgueire bairo yũ caĩñarõpũ yũ caĩñajoata, caballo capããrã majũ ãma yũ riapepũ. Na bui capesarã cũã ãpõã coro nocãrõ peerore bairo majũ cajũãrĩ corore jãñawã na cotiarũ. Aperã nocãrõ mũmrecóore bairo cajũmerĩjẽrẽ jãñawã. Aperã nocãrõ cajuririje eware bairo caãnicoorire na cotiarũ jãñatowã. Na capesarã caballo pũame yaijũãũ capai rũpoare bairo rũpoocũma. Bairi yua, na riseepũre peero, buseri, apeye moetie azufre cawãmecutie asuyaro witiwũ. ¹⁸ Tie carorije itia wãme caballo riseepũ cawitirije mena jũgori camasã ati yepa macããna itia sero cãrõ yasipeticoámá. Peero, buseri, bairi apeye azufre mena jũgori yasipeticoámá camasã yua. ¹⁹ Na, caballo pũame na risero cawitirije mena jũgori cauwiõrã majũ ãma. Na pĩcõõ cũã ãña cũ rũpoa mena cũ cabacajĩãrõrẽ bairo uwioro caátie ãmũ.

²⁰ Bairo camasã tie carorije mena roro na cayasicoamiatacũãrẽ, aperã cacatirũsarã pũamea tũgoñamasacatiema. Mai, bairoa carorije macããjẽrẽ áticõãma. Wãtĩã cũãrẽ mai bairoa na ĩroacõãma. Oro mena na cawericarã cacatienarẽ na ĩroacõãma. Camasã na jũgũẽã caãniparã ĩrã, ĩtã bronce, ĩtã majũ, o yucũ mena na caqũẽnorĩcãrãrẽ na ĩroacõãnirecoawã camasã carũsarã cacatirã pũame mai. Na majũã na caqũẽnorĩcãrã caĩñaena, catũgoena, peeto ũno cũãrẽ cajee peãmasĩenarẽ, mai na ĩroacõãnirecoawã, uwioro ati mũmrecóo cabaimiatacũãrẽ. ²¹ Tunu bairoa ãmeo pajĩãrĩqũẽ cũãrẽ pitiema. Wãtĩ yeri pũna jũgori camasãrẽ na cayasorije cũãrẽ átijãnaema. Carõmia mena roro na caátiepenucũrĩjẽ cũãrẽ jãnaema. Roro aperã yaye na cayajanucũrĩjẽ cũãrẽ jãnaetimajũcõãwã.

10

El ángel con el rollito escrito

¹ Cabero ñiñajo royawũ tunu apeĩ ángel catutuaũ majũrẽ. Mũmrecóorpũ oco buseri watoarũ caruiacũre cũ ñiñajowũ. Cũ rũpoa buire buewẽrẽ bairo bauwũ. Cũ riapé pũame muiŗũ mũmreco macããcũrẽ bairo bũtioro asiyawũ. Cũ ñicããrĩ cũã peero caũnucũrĩjẽrẽ bairo bũtioro asiyawũ. ² Cũ wãmorũ jĩcã pũrõ papera pũrõ ũno woarica pũrõãcãrẽ cũgowĩ. Tunuarica pũrõrẽ cũ capããtãpũrõ majũrẽ cũgowĩ. Bairi yua ti pũrõ rupatunua ãmũ, jĩcã pũrõã nimirõcũã. Cũ pũame yua ati yeparũ ruieta nũcãetawĩ. Bairo ruietaũ, cariare nũgõã cũ rũpore ria capairiyarũ peanucũũ etawĩ. Ape nũgõã caãcõ nũgõã pũamerẽ yepa caoco manorũ peanucũũ etawĩ. ³ Bairo ruieta nũcãetari bũsũrique tutuaro mena awajawĩ. Yai jũãũ cãrõ majũ tutuaro ĩwĩ. Bairo tutuaro cũ caawajaro yua, jĩcã wãmo peti rũga pẽnirõ cãnacãũ caãna bũpoa cũ yũwã. ⁴ Bairo jĩcã wãmo peti rũga pẽnirõ cãnacãũ bũpoa na cabũsũro bero, yũ pũame na cabũsũatajere woagu yũ áŗũ. Bairo woagu yũ caátipãna, bũsũrique mũmrecóorpũ caátie yũre caĩocajorijere yũ tũgowũ. Bairo ñiroyawũ: “ĩTame, mũ woatuepa jĩcã wãmo peti rũga pẽnirõ cãnacãũ majũ bũpoa na cabũsũatajere! Tie na camasĩpee mee ñiña mai. Mũ woatuepa tiere,” caĩrocajorijere yũ tũgowũ. Bairi yũ woatuepũ bũpoa na caĩatajere.

⁵ Tocãrõã yua, ángel ria capairiyarũ, bairi ati yeparũ capearuietanũcãũrẽ yũ caĩñajoatacũ pũame cũ wãmo cariare nũgõãrẽ mũmrecóorpũ ñumũgõjowĩ. ⁶ Bairo átiri yua, tocãnacã rũmũa caãcũ, mũmrecóore caátacũ, ati yepa, bairi ria capairiya cũãrẽ caqũẽnorĩcũ, bairi nipetiro caãnierũ cãrõ caqũẽnorĩcũ ya wãme mena ĩrĩ quetibũjwĩ. Bairo ĩwĩ: “Merẽ etacoaya yua ati mũmrecóo capetiparo. ãmea nitũsaro

baiya. ⁷ Caputitusau, jicā wāmo peti puga pēnirō macāacū ángel cū trompetare cū caputijūgoripaure merē yaparo etagaro. Ati umurecōo merē manigaro yua. Dios cū caátiga jūgoyetiricarorea bairo baiyaparo etagaro. Cū yarā profeta majārē na cū caquetibūjūnetōrotiricarorea bairo baiyaparo etagaro yua,” í busujowí ángel.

⁸ Mai, busurique umurecōoru caatíe yu catūgojūgoataje pūame yu busunemowū tunu. Bairi űiwā tunu: “Juan, ácúja jí ángel tūpu. Ria capairiyapu bairi ti yepapu capeanucū tūpu ácúja. Bairo átí, pāārīcā tunua cū wāmoru cū cacūgori tunuarē cū jiya neija,” űiroyawu busurique. ⁹ Bairo yure caírē tūgori, ángel tūpu yu ápú. Cū tūpu etari, cū yu jēniwā ti papera tunua cū wāmoru cū cacūgori tunuarē. Bairo cū yu cajēnirō, bairo yu yuwí: “Jau, mū yu jogu. Ŭjū, neña. Nerí bero, ugayucōāña ti pūrōrē. Bairo ti tunuarē mū caugajūgoripau jetore mū risero beroa ocore bairo ipitigaro. Bairopua, mū caugayuro bero mū paaroru āno pūame, butioro jūgūēgaro yua,” írī yu nuniwí ángel ti tunuarē.

¹⁰ Bairo yu cū caírō, yu pūame cū wāmoru cū cacūgori tunuarē yu newū yua. Bairo nerí, yu neugacōāwū ti pūrōrē yua. Bairo yu caugaro, cū caītatorea bairo yu riserore mai beroa ocore bairo caroa majū ipiticoaru. Bairopua, yu paaroru yu caugajūjoro pūame roquere, yu paaro roro majū jūgūēcoápu. Carorije capiyarijere marí caetijārō, capūnirōrē bairo yu paaro pūniwū. ¹¹ Bairo cabairipaua, bairo űiwā: “Mai, mūrē rusacōāña Dios cū caírījērē camasārē na mū caquetibūju ānipee. Bairi tocānacā macā macāānarē na mū quetibūjugu. Nipetiro tocānacā yepaa macāāna cūārē na mū quetibūjugu. Tocānacā poa macāāna apeye busuri majā, bairi nipetiro quetiuparā reyes cūārē na mū quetibūjunemogu tunu,” űiroyawā yua.

11

Los dos testigos

¹ Bairo űi quetibūju yaparori yua, yu nuniwā cōñarīcāpāirē. Tuericūre bairo caānipāirē yu nuniwā. Tipāirē yu nunirí, bairo űiwā: “Atipāi cōñarīcāpāirē nerí ácúja Dios ya wii templo wiipu. Ti wii caesarore cōñauja. Ti wii macā altar mesa cūārē mū cōñawā. Ti wii templo wiipu Diore cañubuepeonucūrī majā camasā cūārē na mū cōñawā. ‘Tocānacā majū niñama,’ miwā. ² Ti wii templo macā yepa roquere mū cōñaepa. Ti yepa, merē cūrē caboēnarē Dios cū cajorica yepa niña. Na pūame Dios ya macā cañurí macā macāānarē capajīāreparā nigarāma. Yoaro cuarenta y dos muipua majū topu ānirí pajīā ānigarāma. Bairi tore mū cōñaepa. ³ Bairo na caātiāno, yu pūame yu yarā quetibūjuri majārē na tūpu na yu jogu. Pugarā na yu jogu. Yu yaye macāājē yu caquetibūjurotijorijere narē caquetibūjūnetōdōparā majūrē na yu jogu. Yoaro, mil doscientos sesenta rūmūrī cārō na quetibūju ānigarāma. Na pūame cawirurije, boori jutii űnierē jutii jāñarí ágarāma,” űi quetibūjūwā.

⁴ Na, pugarā quetibūjuri majā pūame olivo yucu, bairi puga tutuu jīñaworique ati yepapu caānierē ānicōñarā baiwā. Dios cū cañajoro ati yepapūre caānierē bairo ānicōñarā baiwā. ⁵ Narē, noa űna roro na capajīāgaata, na risero cawitiri peero, peero mena na joerēcōāgarāma. Ti peero na riseroru cawitiri peero uwiomajūcōāwū. Na wapana űnarē cajoeremajūcōārī peero āmū. Bairi ti peero mena riagarāma noa űna na pugarārē roro capajīāgarā pūame yua. ⁶ Na, quetibūjuri majā pugarā caāna, umurecōo jopeere biamasīrīqūērē masīwā. “To ocaeticōāto ti yepare,” írā, tore bairo átajere masīwā. Dios yaye quetire na caquetibūju āniyūtea cārō, “To ocaeticōāto,” írā, tore bairo átimasīrīqūērē masīwā. Tunu bairoa oco cūārē ríí to jēñao joroque átimasīrīqūērē masīwā. Capee wāmerē ati yepa macāānarē roro átajere masīwā. Caāno cārō roro popiye tāmūorīqūērē masīwā. Nocānacāni na caboro cārō camasārē roro átīānimasīrīqūērē masīwā, naa, quetibūjuri majā yua.

⁷ Bairo na caátimasīmiatacūārē, tie quetire na caquetibūjuyaparo petietaripaure, cañcūārī operu sawāmūatīatacu moecu monstruo pūame na āmeo qūēgūmī. Bairo na āmeo qūērī yua, na netōncācōāgūmī. Na pajīāre peyocōāgūmī pugarāpūrea yua. ⁸ Na rupaūri ānajē átáwā maapu cūñareagaro. Capairi macā, marí Quetiupaure

na capapuarocarica macã maaru cũñareagaro. Na majũ írã, Sodoma, o Egipto na caĩwãmetinucũrĩ macãpu cũñagaro na rupaurĩ añajẽ yua. ⁹Itia rũmu ape rũmu recomacã majũ yoaro na rupaurĩ añajẽrẽ ñña añigarãma camasã. Capee macãã macããna, camasã poari caãno cãrõ, apeye busuri majã caãno cãrõ, tocãnacã yepaa macããna caãno cãrõ ññagarãma na rupaurĩ añajẽrẽ. Bairo ññarĩ na rupaurire yaarotietigarãma, asiarã yua. ¹⁰Na caquetibujurijere caboetana añirĩ, ati yepa macããna butiuro useanigarãma, merẽ na cariarijere ññarĩ. Nocãrõ causeanirã añirĩ yua, tocãnacãũrua apeye na cacũgorijere wapa manoa ãmeo jogarãma. Mai, na, pũgarã profetare bairo caãnana ruame na caboena, narẽ capatowãcõrãrẽ bairo majũ narẽ caãnana añupã. Bairi na cariaro bero, causeanirãrẽ bairo baigarãma.

¹¹Bairo na cariaremiatacũãrẽ, tame, itia rũmu ape rũmu recomacã caátó majũ, Dios ruame na cationemowĩ tunu. Bairo cũ cacatioro, catirã majũ wãmũncãcoãma tunu. Bairo na cacatitunurõ ññarĩ yua, nipetiro narẽ cañnarã butiuro na uwiwã. ¹²Tocãrõã yua quetibujuri majã caãnana pũgarã ruame busurique tutuaro caĩocajorijere tũgowã. Umu-recõoru caatie atore bairo na ï ocajowũ: “Tiaya. Wãmũasã ato yũtu umu-recõoru.” Tocãrõã oco roa watoaru wãmũcoãmã, umu-recõoru ãnã yua. Bairo na caátó, narẽ caboetana na pesua cũã na ññawã.

¹³Bairo na sawãmũátĩrua, ati yepa butiuro majũ yuguĩwu. Ti macã macããjẽ wiiri jĩcã wiiri ñapeticoaru. Pũga wãmo cãrõ cañniataje jĩcã wii cañaweyorore bairo ñapeticoaru, yepa cayuguiro jũgori yua. Camasã cũã tie jũgori jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã mil majũ yasipeticoãma. Bairo cabairijere cañnarã cacatirusarã ruame yua butiuro uwiri Diore cũ basapeojũgowã. Umu-recõo macããcũrẽ cũ basapeojũgowã yua.

¹⁴Merẽ jĩcãrõ bero macãã yũtea roro cabairi yũtea cũã netõwũ. Merẽ pũga yũtea carorije cabairije netõwũ. Bairo canetõmiatacũãrẽ, mai jĩcã yũtea rusacõãña camasã roro na cabaipa yũtea. Catũsari yũtea nigaro. ¡Ayu tame! Ti yũtea macããjẽ carorije merẽ baijũgogaro majũ baiya.

La séptima trompeta

¹⁵Bairi yua, ángel catũsau putiwĩ. Jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cañnacãũ macããcũ catũsau majũ putiwĩ cũ yaro putiricaro trompetare. Tocãrõã yua, tutuaro busurique umu-recõoru ocajowũ. Ato bairo ñwũ:

“Ãmerẽ yua ti yepa macããna na carotimasĩrĩjẽ peticoaya.

Marĩ Quetiupau Dios jeto cũ macũ Mesías mena rotimasĩñami.

Ãmerẽ yua, na jeto tocãnacã rũmu rotimasĩ añigarãma,” ï ocajowũ umu-recõoru.

¹⁶Cabũtoa camasĩrĩ majã veinticuatro majũ caãna, Dios riaperũ na caruirije mena caruiãmejorerã ruame yeparu mucũmuãti butiuro cũ basapeowã. ¹⁷Bairo qũĩ basapeowã Diore:

“Jãã Quetiupau Dios nipetiro carotimasĩ, jãã mena mũ ñumajũcõãña.

Mũ, tirũmũrua cañijũgoatãcu mũ añiña. ãme cũãrẽ bairoa mũ ãnicõã ninucũña.

Ãmerẽ nocãrõ mũ catutuarije mena camasã nipetirore mũ jetoa na mũ roti ãnimasĩjũgoya yua.

¹⁸Tocãnacã yepaa macããna camasã mũ asiari mũrẽ teejãñuwã.

Bairo mũrẽ na cateemiatacũãrẽ, ãmerẽ etaya naa asiari roro na mũ caátipa rũmu majũ yua.

Cariaricarã nipetirore na mũ caññabesepa rũmu majũ etaya.

Bairo na ññabeseri yua, na yarã profeta majãrẽ na yaye wapa macããjẽrẽ na mũ jogũ.

Na sawapatapee caroa majũrẽ na mũ jogũ. Bairo mũrẽ caboetana roque ropiye tãmũogarãma.

Nipetiro mũ ya roa macããnarẽ caroa majũrẽ na mũ jogũ.

Capacarã, o penaaca caãna mũ ya wãmerẽ caĩroari majã nipetirore caroa majũrẽ na mũ jogũ.

Nipetiro na ruame mũ mena useanigarãma yua.

Ati yeparu carotimasĩrã camasãrẽ roro caãna roquere na mũ repeyocoagu yua,” qũĩ basapeowã Diore cabũtoa camasĩrĩ majã ruame.

¹⁹ Tocārōã yua, Dios ya wii templo wii majũ ñmurecórũ macãã wii jope pããncã-coarũ. Ti wiire ñiñajowũ ñmurecórũ. Bairo yũ cañajoro, bauwũ ti wii pũeapũre Dios ya pata rocapata pũame. Bairo cabauripũre, tame, bũtioro bũpo yabewũ. Bũtioro bũsũrique ocajowũ. Tame, bũpoa cũã tutuaro majũ paawã. Yera cũã bũtioro yuguiwũ. Tunu bairoa ocaro cãrõ majũ cayũsuari rupaaca ati yeparũre ñacũmuwũ.

12

La mujer y el dragón

¹ Ato jũgoye ati yera roro cabaipeere ñmurecórũ ñnojũgoyetiwũ. Bairi cabero ñiñajowũ ñmurecórũ cabairijere tunu. ¡Tame, carõmio muirũ watoarũ jãñarĩ buiaeta nũcãwõ! Muirũ ñmureco macããcũpũre jãñaorẽ bairo bauwõ. Apei muirũ ñami macããcũ buire peanucũwõ. Tunu bairoa cõ rũpoa buire pesawõ pesarica beto coronarẽ. Ti beto pũame pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacã majũ ñocõãcũrũ. ² Cõ, carõmio, bairiruparũ caãcõ majũ bauwõ. Bairi bũtioro awajarique mena cõ macũ cũ cabuiarparo jũgoye wisiowõ. Bopacooro wisiowõ, cõ macũrẽ cũgogo jũgoye. ³ Cõ berore apeye tunu ñmurecórũ bauñonemowũ tunu. ¡Tame, moecũ marĩ caññaãecũ ñcũ dragón cawãmecũcũ cajũãã majũ buiaetanũcãwĩ! Cũ pũame jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã majũ rũpocũmi. Ti rũpoo pũame petiro pũga wãmo cãrõ majũ jawiicũrũ. Bairi tunu tocãnacããrũã ãpõã beto corona quetiuparũ yaro ñnorẽ cũgowĩ dragón. ⁴ Bairi yua, cũ pũame ñocõã itia sero cañarẽ jĩcã sero cãrõ majũ cũ pĩcõrõ mena na paabato wẽẽcõãjowĩ. Bairo cũ caáto, ati yeparũ ñawã ñocõã yua. Bairo átiyaparori, carõmio camacũ cõtigo riaperũ etanũcãrĩ cõ cotewĩ. Cõ macũ cũ cabuiariparũã jicoquei cũãcãrẽ cõ jiya ñgarocaweyocõãgũ cotei baiwĩ. ⁵ Tocārōã yua, carõmio macũ, caũmũ majũ buiawĩ. Cũ pũame nipetiro ati yepaa macããnarẽ quetiuparũ cañniparũ majũ ãmi. Nipetiro tocãnacã macãã macããnarẽ tutuaro majũ carotimasĩparũ ãmi cõ macũ. Bairo cũ cabuiariparũã yua, Dios pũame cũ caruirotũ ñmurecórũ cũ nejocõãwĩ, dragón cũ ñgaremi, ñ. ⁶ Bairo Dios cũ caáto, cũãcã paco pũame desierto cayucũmano camasã manorũ ruticoámó. Dios cõrẽ cũ cacũgaricarõ, cõ cũ caqũẽno jũgoyeti bojaricarorũ acoámó. Bairi Dios cõrẽ torũ ñgarique mena cõ juátinemo ñninucũgũmi. Yoaro mil doscientos sesenta rũmũrĩ cãrõ majũ ñgarique mena cõ juátianinucũgũmi Dios. Bairi cõ pũame torũ acoámó.

⁷ Tie cabairo bero, ñiñajowũ tunu ñmurecórũ ãmeo qũẽrĩqũẽrẽ. Pũgatua ãmeo qũẽwã: Miguel cawãmecũcũ cũ yarã aperã ángelea majã cañurã mena cũ ãmeo qũẽwĩ dragõrẽ. Dragón cũã cũ yarã ángelea majã cañuena mena ãmeo qũẽcãnamuwĩ Migue-re. ⁸ Dragõjãã pũame tutuaro na ãmeo qũẽmiwã Miguejããrẽ. Bairãrũã na pũame na ãmeo qũẽjãtiema Miguejããrẽ. Miguejãã pũame na netõnũcãcõãwã. Bairi yua, ñmurecõre na ñnirotiema. Na cañniparõ matũ ñmurecórũre merẽ. ⁹ Bairi dragón cabũcũ, moecũ ãña, wãtĩ, o Satanás cawãmecũcũ tirũmũrũã cañnijũgoatacũre cũ wẽẽne rocacõãjowã yua ati yeparũ. Nipetiro ati yera macããnarẽ caĩtopairicũre cũ rocacõãwã. Dragón, bairi cũ yarã cañuena mena ati yeparũ cũ wẽẽne rocañojocõãwã.

¹⁰ Tocārōã yua, bũsũrique tutuaro ñmurecórũ caocajorijere yũ tũgowũ. Bairo ñ ocajowũ:

“Ñme majũ Dios marĩ cũ canetõrĩ rũmũ etaya. Dios catutuaũ carotimasĩ ñnirĩ marĩ netõñami.

Cũ macũ Mesías cũã cũ carotimasĩrĩjẽ mena dragõrẽ cũ netõnũcãcõãwĩ. Bairi merẽ Dios, cũ macũ mena cũ carotimasĩrĩparũ etaya.

Dios pũame cũ catutuarije jũgori marĩ yarã ti yera macããnarẽ roro cabũsũjãnucũũ wãtĩã quetiuparũre cũ rocacõãñami.

Cũ caññajororũ ñmurecõo, ñamii, ‘Roro átiyama mũ yarã,’ roro narẽ caĩbũsũjãnucũũrẽ merẽ cũ rocacõãñami yua.

Bairi ãmea Dios marĩ netõpeti etamajũcõãñami.

¹¹ Marĩ yarã ti yera macããna wãtĩrẽ cũ netõnũcãcõãñama.

Wecū nurīcūrē bairo caācū Cordero ti yeparū na yaye wapa cū carīrebojariquere carii na catūgorique jūgori cū netōnucācōāñama wātīrē.

Aperā Dios yayere caquetibujuri majā na caīrīqūērē cariapea catūgoricarā ānirī wātīrē cū netōnucācōāñama yua.

Popiye baimirācūā, uwiricarō mano tūgoñaenarē bairo tūgoñanetōōcōāwā.

Dios yayere na caquetibujuri jūgori narē na capajīāregamiatacūārē, uwiricarō mano camasārē quetibujucōā ninucūwā.

Tie jūgori āmerē wātīrē cū netōñama yua.

¹² ¡Tame, bairi āmerē ato ūmurecōo macāāna nipetiro marī ūseanito!

Ati ūmurecōo mena nipetiro marī ūseanito yua.

¡Ade tame! Bairo caroaro marī caānipaure ti yepa macāāna catuarā roque bopacooro baigarāma.

Ria capairiya macāāna cūā bairo roro bopacooro baigarāma.

Wātīā quetiupau ūmurecōopu cawerocañojoecoatacū pūame bairo roro na átigūmi.

Petoaca peeropū cū caāpa yūtea cacōñarōrē masīmicūā, tutuaro asiarique mena ti yepa macāānarē roro na átigūmi baipua.

Āmeacā jeto roro narē átī áyami baipua ti yeparūre,” ĩ ocajowū busūrique ūmurecōopu.

¹³ Bairo wātī dragón pūame ati yeparū rocañojoecori yua, carōmio camacū cutiatacore tutuaro mena cō ūsawī. ¹⁴ Bairo cō cū causaro ĩñarī, Dios pūame aa yaye querūpūrire cō jowī. Apero cayoaropū wātīrē cō cawrutiparore bairo ĩ, cō jowī. Desierto cayucūmano cayoaropū cō cawrutiparore bairo ĩ, cō jowī aa querūpūrire. To cayoaropū Dios pūame cō cūrī itia cūma ape cūma recomacā majū ūgarique mena cō cū cajuátinemo āniparopū cō carutiápeere cō querūpūri jowī. ¹⁵ Bairi yua, pīno caroagou pūame cū riseropū oco paio jēñowī. Cū risero mena oco jēñorī ria pairiya qūēnowī, cō, carōmiorē tie oco mena cō ruocacōāgū. Tiya ria cū risero mena cū cajēñootaya cō to ūmayurocacōāto ĩ, qūēnomiwī pīno tiya riare. ¹⁶ Bairo cū cajēñomiatacūārē, Dios pūame cō juāmi. Yeparū pairi ope, ope jēñowī. Ti operū ria pīno cū risero mena cū cajēñomataya pūame ūmayujō rocacōāwū. ¹⁷ Bairo Dios carōmiorē cū caátibojaro ĩñarī butiōro majū asiacoami carōmio mena. Bairo cōrē pajīāmasīētīñamirī yua, cō yarā, cō pārāmerā carūsarā mena āmeo qūēī ámí. Dios cū carotirore bairo caátīāna, tunu bairoa Jesús cū caquetibujuri que cūārē caroaro catūgousarā mena āmeo qūēī ámí. ¹⁸ Bairo ácú yua, ria capairiya tūnipua tuacōāwī pīno moecū caroagou pūame yua.

13

Los dos monstruos

¹ Bairo cabairo bero, ñiñajoroyawū tunu ria capairiyapūre. Bairo yū caññajoro, pīno caroagou monstruo riapū pāmuetawī. Cū pūame jīcā wāmo peti pūga pēnirō cānacā majū rupoocūmi. Tunu bairoa pūga wāmo petiro cānacāā majū jawiicūmi cū rūpore. Tunu apeyera tocānacāpua pesarica beto coronarē pesawī cū rūpore. Tie cū rūpoo riapoa buire rorije Dios cū caboetie cū caññajorore woaturique tusawū. ² Cū, monstruo, yū caññau pūame yaijūāūrē bairo bauriquecūmi. Cū rūpori cūā macānucū macāācū būco rūporire bairo āmū. Tunu bairoa macānucū yai riserore bairo riserocūmi. Bairi yua, dragón pūame tutuariquere cū jowī monstruore. Cū caruiro trono cūārē cū jowī. Tutuaro rotimasīrīqūē cūārē cū jomajūcōāwī dragón monstruore. ³ Mai, cū, monstruo pūame jīcā cū rūpoare roro majū paio cāmirōcūmi. Bairopua, ti cāmirō yaticoasupa. Bairo pairi cāmirō cūgori cū carīacatiriquere ĩñarī nipetiro ati ūmurecōo macāāna butiōro qūīña acūacoama. Bairo qūīña acuarī yua, cū caquetibujuri que macāājērē cū tūgousawā capāārā camasā cañuena. ⁴ Tunu bairoa apei dragōrē qūīroawā. Rotimasīrīqūē tutuariquere monstruore cū cajoataje jūgori butiōro qūīroawā. Bairi monstruo cūārē atore bairo qūī basapeowā: “¡Ni ūcū monstruore bairo catutuaū majū mácūmi! ¡Ni jīcā ūcū cū mena āmeoqūē netōnucāmasīēcūmi!”

⁵ Tunu apeyera monstruo rorije cū busūo joroque cū ámi dragón. Dios cū catūgojesoetie ūnie majūrē cū busūbotio joroque cū ámi. Tunu bairoa yoaro mee jāñurīā

cuarenta y dos muipua cārō majū camasārē cū carotimasīpeere cū jowī. Bairua, Dios puame roro cū caātiānierē jānaoemi mai. ⁶ Bairi monstuo puame cū caātirotirore bairo ámi: Diore rorije majū qūi busuepewī. Dios cū catūgojesoetiere cū busuwī. Cū ya arua templo wii macāā arua santuario cūārē roro ī busuwī. Dios yarā umrecóo macāāna cūārē roro na ī botioepewī. ⁷ Tunu bairoa Dios ya poa macāāna caāna mena cū āmeoqūē rotiwī monstuo. Narē āmeoqūē jīātiri tūnipu cū rotiwī. Tunu bairoa nipetiro camasā poari apeye busuri majā tocānacā macāā macāāna tocānacā yepaa macāānarē cū carotimasīpeere cū jowī. ⁸ Cū, monstuo nipetiro ati umrecóo macāāna Dios ya wāmerē cawoatua mána qūiroagarāma. Dios ati yepare cū caqūēnorīpaupua Cordero capajīāecoricu ya tuti Dios mena cacatiāniparā majū wāme woaturica tutire cawoatuecoetana nipetiro qūiroagarāma.

⁹ Bairi mājāā caāmoocuna ānirī atie quetire caroaro tūgopeoya:

¹⁰ “Bairi preso jorica wiipū caárārā na caāmata, preso jorica wiipua amajūcōāgarāma. Aperā nosēricāpāi mena na capajīareparā na caāmata, nosēricāpāi menapua na pajīaregarāma.”

Bairo cabairi yutea caetaro, mājāā, Dios ya poa macāāna ānirī cū mena jeto tūgoñatutu-aya. Cū mena tūgoñawēpūña.

¹¹ To bero ñiñaroyawu tunu monstuo ati yepa rocai cabuiaetanucāūrē. Cū puame pugaro jawiicumi nuricū corderore bairo yua. Baimicūā, moecū dragōrē bairo rorije busurique cumi. ¹² Tunu bairoa caānijūgoatacu monstuo cū camasīrījē nipetirijere cū masībojapeticōāwī yepai cawitietataacu cūā. Bairo masīrī yua, monstuo caānijūgoatacu cū cañājoropu ati umrecóo macāāna camasā nipetirore cūrē na īroarotiwī. Pairo cacāmirō cutacu nimicūā, cacatiricu monstuo na īroarotiwī monstuo yepai cabuiaetaatacu puame yua. ¹³ Tunu apeye cañāñamanie ūnierē paca áti iñowī camasārē. Acuorijere áti iñowī. Umrecóorui peero ati yeparu to ñaatínucūō joroque áti iñowī nipetiro camasā na cañājoropu. ¹⁴ Tie, apei monstuo caānijūgoatacu jūgori cū cañājoropu cū caāti iñomasīrījē mena camasā ati yepa macāānarē na itowī. Tunu bairo cū monstuo na caīroau bauriquere bairo cabauere na qūēnorotiwī. Pairo cāmirō yise mena capataecoricu nimicūā, cacaticoacure bairo cabauere na qūēnorotiwī. ¹⁵ Bairo cūrē na caweqūēno yaparoro bero yua, apei cabero macāācū monstuo puame wericure cū catio joroque cū átimasīwī. Cū, na caweatacu puame caānijūgoata monstuo iñacōrī na caweatacu āmi. Bairi yua, apei monstuo puame wericure cū busumasīō joroque cū ámi. Bairo cū busurotiri yua, noa ūna cūrē cabasapeoenarē na pajīarerotiwī. ¹⁶ Tunu bairoa apeyera tocānacāpūrea cū ya wāmerē na wāmo cariape nūgōā, o na riapoare na woaturotio joroque ámi. Cawīmarā, cabutoa cūārē, paio cadinerocuna cūārē, cabopacarā cūārē, paacoteri majā, bairi na quetiuparā nipetirore bairo na woatu rotiwī. ¹⁷ Bairi yua, noa ūna cū ya wāmerē na riapoaru, o na wāmoru na cacūgoeticōāta, apeye ūnierē nuni, o wapati átimasīēma. Cū, monstuo ya wāme, o cū número na cacūgoepata, tore bairo noa ūna átimasīēma.

¹⁸ Bairi atiere caroaro catūgomasīrā majū tūgomasīrotiya. Bairi ni ūcū caroaro cū número catūgobócamasī cū caāmata, cū ya número quetibūjuya. Ti número puame jīcāū caūmu yaro número majū niña. Yu roque ti número yu masīña. Atore bairo niña: seiscientos sesenta y seis, niña.

14

El canto de los 144,000

¹ Cabero tunu ñiñajoroyawu oveja nuricū macūrē bairo caācū Cordero cawāmecucu Sión ūtā burupu canucūrē. Cū mena cū tūpūre capāārā camasā ciento cuarenta y cuatro mil majū bauwā. Na puame Cordero, bairi cū Pacu ya wāme mena na riapoaru cawoatuecoricarā jeto āma. ² Bairo narē iñarī bero yua, yu tūgowu busurique umrecóorpu caatīere. Nocārō paio poero cabusurore bairo busuwu. Būpo tutuaro cū capanucūrō cārō majū busuwu. Paricaro arpare tocānacāpūrea tore pari majā capāārā na capaānierē yu tūgowu. ³ Bairi na, basari majā puame caroa cawāma wāme basariquere

basapeo āma quetiupaw cū caruiro trono riaperu. Baparicānacāũ caāna seres majā cacatirā bairi cabutoa camasīrī majā riaperu basapeoāma. Bairo na cabasarijere ni jīcāũ ūcū basajīatimasīemi. To caāna ciento cuarenta y cuatro mil jeto basamasīwā. Na pñame ati yepa macāāna mena macāāna Dios cū canetōrīcārā āma. ⁴ Aperā carōmia mena na rupaure roro caátiepeetana āma. Carōmio ūcō mena roro átiepesupa. Dios macū Corderore bairo caācū jetore tocānacā rūmua cū tūgousayupa. Di rūmua ūno cū aweyoesupa. Camasā ati ūmurecōo macāāna mena macāāna, Dios yarā caānijūgorā majū āma. Tunu bairo cū macū Cordero yarā caānijūgorā majū āma. ⁵ Tunu bairoa di rūmua ūno cabūgoroa ītoesupa. Ñe ūnie jīcā wāme carorije caáperatana majū āma Dios cū caññajorore.

Los mensajes de los tres ángeles

⁶ To bero ñiñajoroyawu tunu jīcāũ ángel ūmurecōoru cawtēñota ácūre. Bairi cū pñame yua caroa queti capetietie majūrē ati yepa macāānarē na quetibūjuácú baiwī. Tocānacā yepaa macāāna, tocānacā masa poari macāāna, bairi tocānacā wāme apeye būsuri majā, tocānacā macāā macāāna cūārē na quetibūju ácú baiwī. ⁷ Bairi yua cū, ángel pñame būsuri que tutuaro mena īwī: “Dios tutuaro cū caññabesepa rūmua merē etacoaya. Bairi Dios roquere cū nūcūbūgoya. Dios jetore cū basapeoya, ‘Mu, jīcāũ mu āniña caññu majū,’ qūī basapeoya. Bairi ūmurecōo, ati yepa, ria capairiya, oco opee cūārē caqūēnorīcū Diore cū basapeoya,” ī būsujowī.

⁸ Bairo cū caībusuro bero, apei ángel cabero macāācū cūā bairo ī būsuwī: “¡Merē yua, merē yua, capairi macā Babilonia macāārē rocacōāñami Dios! Ti macā macāāna roro ati yepa macāāna camasā poarire na jūgoāma. ‘Jāārē bairo mūjāā cūā mūjāā rupaū mena capee wāme átiepeya,’ na ītoepewā ti macā macāāna ati yepa macāāna camasārē. Bairi āmerē yua, Dios na rei átiyami ti macāā macāānarē,” ī būsuwī.

⁹ Cū berore apei pūgarā bero macāācū ángel būsuwī. Bairo īwī: “Ni jīcāũ ūcū moecū monstruore, o cū bauriquere bairo cabauu na cawericure caīroaure roro cū tāmno joroque cū átigūmi Dios. Ni ūcū monstruo ya wāmerē cū riapoaru, o cū wāmoru cawoaturotire roro cū átigūmi Dios. ¹⁰ Roro majū na átigūmi Dios. Aperārē use oco carorije nimarē bairo caānierē na etio joroque caácure bairo roro na átipacogūmi. Nocārō caasianetōũ ānirī carorārē carorije cū caqūēnoyurique mena roro majū bopacooro na átigūmi. Tunu bairoa peero, asufre mena asuyaro na joeregūmi. Cū yarā cañurā ángelea majā bairi cū macū Corderojāārī na caññajororu na joeregūmi Dios. ¹¹ Tie cañrījē buseri pñame tocānacā rūmua cūmarī caāno cārō nicōā ninucūgaro. Di rūmua ūno, di ñami ūno yerijārīqūē manigaro monstruore caīroarārē. Cū, monstruo, bairi cū bauriquere bairo cabauu na cawericure caīroarā, o cū ya wāmerē cawoaturotiricarā nipetiro tocānacā rūmua popiye baigarāma. Di rūmua ūno yerijāetigarāma yua,” ī būsuwī ángel pūgarā bero macāācū pñame.

¹² Bairi mūjāā Dios yarā caāna, jnetōjāñurō tūgoñatutuaya Dios mena! Cū mena jeto tūgoñawēpñā. Cū caroticūrīcārōrē bairo jeto áticōā ninucūña. Jesús cūārē tocānacā rūmua cū quetire tūgousacōā ninucūña. Atore bairo jīcārō tūni cabairā roque cariapea Dios yarā majū nigarāma.

¹³ Tocārōā yu tūgonemowū tunu būsuri que ūmurecōoru caatīere. Bairo īroyawu būsuri que: “Atie yu cañrījērē woatuya: ‘Useanirī na āmarō ato jūgoyere di rūmua marī Quetiupaure tūgousajānaetiri cariparā. Bairina, na cariaro beroru cū mena useanigarāma,’ ī ocajowu.”

“Bairo majūā baigarāma. Dios yaye jūgori popiye capaaricarā ānirī tocārōā yerijāgarāma. Bairo popiye na capaariquere masīrī na juátigūmi yua,” ī būsunemowī Espiritu Santo cūā.

La cosecha de la tierra

¹⁴ Tocārōā ñiñamugō jowu ūmurecōoru. Bairo ñiñajowu, ñiñaroyawu oco buseri poa cabotiri poa majūrē. Ti poa buire carui camasocū bauriquere bairo cabauu cūārē cū ñiñajoroyawu. Cū rupoaru corona oro mena qūēnorīcā beto oro betore pesawī. Tunu

bairoa yisericapã yawia caoripã ote jericapãirẽ cū wāmoru cūgowī. ¹⁵ Tocārõã apei ángel templo wiipũ witiámí. Bairo witiétari yua, busurique tutuaro mena atore bairo qũ awajajowĩ oco buseri poaru caruire: “¡Tāmuri, mũ yisericapã mena pajure jeya otere! Merẽ tiere jerica yũtea etacoaya. Ti yepa macããjẽ ote merẽ butinetõcoaya,” qũ jowĩ ángel. ¹⁶ Bairo cū caĩrĩjẽrẽ tũgori, oco buseri poa buipũ carui ruame cū yise mena ati yeparũre pajure jecõãwĩ ati yepa macããjẽ otere yua.

¹⁷ Cũ cabũsũro berore, tunu apei ángel witiámí templo wii umũrecóo macãã wiipũre. Cũ cũã yise ote jericapã caoripãirẽ neamí. ¹⁸ Bairi tunu apei ángel altar mesaru cañiatacu witiétawĩ. Cũ ruame peerore carotimasĩ, ti altar macãã peerore cacoteatacu ãmi. Bairi busurique tutuaro mena, apei ángel yisericapã caoripãirẽ caneácũre atore bairo qũ jowĩ: “¡Mũ yise caoripã mena pajure jeija oterique usere! Tipã mena ti yeparũ cañnie use weseeri macããjẽrẽ pajure jeija usere. Merẽ ti yepa macããjẽ use ñimajũcoaya,” qũ busũjowĩ. ¹⁹ Bairo cū caĩrĩjẽrẽ tũgori yua, yisericapã caoripãirẽ cacũgorũ ángel ruame ati yeparũ pajurejowĩ. Ati yepa macããjẽ use weseripũ pajure jewĩ use oteriquere. Bairo pajurejeri bero nocārõ paio usere ripegarã na cacũrõ ũnorũ jeneñoetowĩ, tie use to ripe ecoo joroque ĩ. Tore bairo ángel cū caátie ruame bairo ĩgaro baiya: Roro popiye camasã na baio joroque Dios cū caátipeere ĩñorõ baiya. ²⁰ Bairi yua, use ruame ti macãã ñnotaricaro jũgoyepũ ripe ecowũ. Bairo riperique yua, use oco jericapũre paio ríi jeto witiwũ. Pairo ĩcũãrõ nuricũ caballo riseropũ caetaparo cãrõ majũ etawũ. Tunu bairo trescientos kilómetros cãrõ majũ esaro nibatawũ tie ríi.

15

Los ángeles con las siete últimas calamidades

¹ To bero apeye umũrecóoru acũorije cabaicõña nucãetarijere ñĩñajowũ. Tame, jĩcã wãmo peti ruãga pẽnirõ cãnacãũ majũ ángelea majã baujaetanũcãwã. Jĩcã wãmo peti ruãga pẽnirõ cãnacã wãme roro na caátipee Dios na cū carotirije mena baujaetanũcãwã. Tie roro na caátipee mena merẽ Dios cū caasarijere átirotitusagu baiwĩ.

² Tunu bairoa ñĩñaroyawũ ria capairiya oco tusurije ĩña ãmewiyoricaya peero asuyaro cañniyare. Tiya tũnipũre nucũroyawã camasã Dios cū cajoatato arpare cacũgorã. Mai, na ruame moecũ monstruore, o cū cabauriquere bairo cabauũre catũgogaetibotioricarã ãma. Dios jetore bori cū, moecũ wãme macããtõ número cũãrẽ catuecoetana canetõricãrã majũ ãma. ³ Bairi na ruame Moisés ãnacũ Dios yaũ cū paabojari majõcũ yaye basariquere basawã. Dios macũ Cordero yaye basarique mena atore bairo ĩ basawã:

“Nocārõ carotimasĩ majũ mũ ãniña. Nipetirije mũ caátie ñumajũcõãña.

Mũ roque Quetiupũ nipetirore carotimasĩ majũ mũ ãniña. Dise mũ carotimasĩẽtĩẽ maniña.

Caria, cariape majũ niña nipetirije mũ caátĩãnie.

Nipetiro camasã poari Quetiupũ Rey majũ mũ ãniña mũ roque.

⁴ Bairi, ¿noa ũna mũrẽ na uwietibujiocũti? ¿Noa ũna mũrẽ ĩroari na basapeotibujiocũti? Bairi mũ jetorea na basapeoáto. Mũ jetoa mũ ãniña cañũ majũ.

Bairi nipetiro camasã poari macããna átiri, mũ jetorea mũ basapeogarãma.

Bairi merẽ na mũ áti ĩñoũpã nocārõ tutuaro camasãrẽ mũ caátimasĩrĩjẽrẽ,” ĩ basawã na ruame yua, tiya tũnipũ nucũrĩ.

⁵ Bairo na caĩbasaro bero, ñĩñajoroyawũ tunu. Tame, umũrecóoru Dios ya arũa santuario pãñũcãcoaru. Dios camasãrẽ cū caroticũrĩqũẽ cañni arũa majũ pãñũcãcoaru yua. ⁶ Ti arũa, Dios ya arũaru jĩcã wãmo peti ruãga pẽnirõ cãnacãũ cañniatana ángelea majã witiámá. Jĩcã wãmo peti ruãga pẽnirõ cãnacãũ caña jĩcã wãmo peti ruãga pẽnirõ cãnacã wãme carorijere caátitusaparã majũ witiámá. Jutii, lino mena qũẽnorĩqũẽ caũgueri manie, caasarijere majũrẽ jãñawã. Tunu bairoa wẽñarĩcãwẽ, oro mena qũẽnorĩcãwẽrẽ na cotiapũ esaro wẽñarĩ witiámá. ⁷ Narẽ yua, baparcãnacãũ seres majã cacatirã mena macããcũ jĩcãũ ruame jotũ bapaari oro mena qũẽnorĩqũẽrẽ na jowĩ tocãnacãpũrea. Ti bapaaripũre carorije, roro camasãrẽ Dios cū caátirotijorije capũnirijẽ majũ jãñaroyawũ. Dios, tocãnacã rũmũ cañnicõãninucũ majũ roro cū caátirotijorije

ãmũ ti bapaaripure. ⁸ Tocãrõã yua, Dios ya arua santuario pũame busejiracoápũ. Dios cũ catutuarije cũ carotimasĩrjẽ cũtui caatie majũ ãmũ tie buseri. Bairi ti arua Dios ya aruare noa ùna jããmasiẽma. Jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãũ caãna ángelea majã jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã wãme rorije na caátee cabaiPETIPARO jũgoye ti aruare noa ùna jããmasiẽma.

16

Las copas del castigo

¹ Bairi yua, to bero yũ tũgojowũ busurique tutuaro Dios ya aruapũ caocajo wiritirijere. Tie busurique atore bairo na ijoroyawũ jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãũ caãna ángelea majãrẽ: “Maa yua, ti yepapũ ánãja. Dios nocãrõ roro majũ cũrẽ caboENARẽ cũ caátiroTijorije ti jotũũ macããjẽrẽ pobatowẽrãjã ti yepapũ,” ĩ wiyojowũ Dios ya aruapũ busurique.

² Bairo caĩocajorijere tũgori yua, caãnijũgoũ ángel átí, cũ yarũ macããjẽ capũnirjẽrẽ ati yepapũ pobatowẽcõãjowĩ. Bairo cũ capobatowẽrõ bero, moecũ monstroo ya wãmerẽ, bairi cũrẽ bairo cabauũ wericũ ya wãme cũãrẽ cawoatuecoricarã nipetirore camii boarique na etawũ. Cañuetie, capũnirjẽ majũ cãmii boarique na etawũ.

³ Cũ berore apei cabero macããcũ ángel átí, cũ yarũ macããjẽ capũnirjẽrẽ ria capairiya jesaropũ pobatowẽjowĩ. Bairo cũ caáto, tiya ria oco pũame rií jẽñacoapũ. Camasocũ pajĩãrocaricũ riire bairo jẽñacoapũ tiya oco. Tocãrõã yua, tiya macããna cacatiãnimiatana rũsaricarõ mano riapeticoámã.

⁴ Cũ berore apei pũgarã bero caãcũ ángel átí, cũ cũã cũ yarũ macããjẽ capũnirjẽrẽ riyaa, bairi oco opeepũ cũãrẽ pobatowẽjowĩ. Bairo cũ caáto yua, ti riyaa macããjẽ oco rií jẽñapeticoápũ. ⁵ Tocãrõã yua, oco quetiupau ángel atore bairo cũ caĩrjẽrẽ yũ tũgowũ: “Dios, mũã, cañũũ majũ mũ ãniña. Tirũmũpũ cũãrẽ, ãme cũãrẽ caãnicõãninucũũ mũ ãniña.

Bairi camasãrẽ na carorije wapa tore bairo átiri na mũ caĩñabeserije ñujãñuña. Cariapea tore bairo mũ caátimasĩpee niña.

⁶ Na majũ, mũ yarã, mũ ya poa macããnarẽ roro na pajĩãrewã. Mũ yarã profeta majãrẽ roro na pajĩãrewã.

Bairi ãmerẽ mũ pũame oco rií cajẽñarjẽrẽ na etio joroque na mũ átiya na yaye wapa yua. jNa majũ na yaye wapa ãmerẽ roro tãmuoñama!” ĩ busujowĩ oco quetiupau ángel.

⁷ Bairo cũ caĩbusũro bero, busurique altar mesapũ cabusũwiritirije cũãrẽ yũ tũgowũ. Atore bairo ĩwũ: “Dios jãã Quetiupau, catutuau majũ, bairoa mũ baiya. Caãnorẽ bairo cariapea jĩcãrõ tũni camasãrẽ na miñabeseya ãmerẽ,” ĩ ocajowũ.

⁸ Tunu cũ berore apei itiarã bero caãcũ ángel átí, cũ cũã cũ yarũ macããjẽ capũnirjẽrẽ muipũ umũreco macããcũ buire pobatojowĩ. Bairo cũ caáto yua, muipũ umũreco macããcũ pũame tutuaro peero cãrõ majũ asiwĩ. Tutuaro mena muipũ cũ caasijoereparore bairo ĩ, tore bairo ámi ángel. ⁹ Bairo cũ caáto yua, muipũ peero mena camasã roro majũ joe ecowã. Bairo roro majũ tãmũmirãcũã, roro na caátajere tũgoña yapapuari Dios pũamerẽ cũ tũgoũsajũgoema. Diore qũĩroari cũ basapeoema. Bairo qũĩroapeere, Dios cũ catũgojesoetie ùnie pũamerẽ roro ĩbusũwã. Dios roro na caátaje wapa roro na cũ caátiere carotimasĩ cũ caãnimiatacũãrẽ, tore bairo roro cũ busũpaiwã.

¹⁰ Tunu cũ berore apei, baparcãnacãũ bero caãcũ ángel átí, cũ cũã cũ yarũ macããjẽ capũnirjẽrẽ moecũ monstroo cũ caruiropũ pobatowẽjowĩ. Tocãrõã nipetiro cũ caroti ãnimasĩrĩpau naitĩãpeticoapũ. Baunemoepũ yua. Bairo cabairo yua, camasã pũame bũtioro roro majũ tãmũorĩ na ñemerõ bacarũpoturi tũni majũ wisiowã. ¹¹ jTame, tocãrõ roro majũ mai tãmũmirãcũã, roro na caátiere átijãnagaema! Bairo pũame baiwã: Dios cũ caátie, roro na cãmii capũnirõ jũgori nemojãñurõ umũrecóo macããcũ Diore roro majũ cũ tutimacãwã. Dios cũ caboetiere busũpaiwã.

¹² Tunu cũ berore apei, jĩcã wãmo cãrõ petiro bero caãcũ ángel átí, cũ cũã cũ yarũ macããjẽ capũnirjẽrẽ ria capairiya Éufrates cawãmecũtiyapũ pobatowẽjowĩ. Tocãrõã

yua, tiya ria bopocūmu peticoapɯ. Muipɯ cū cawāmuatōi caaná quetiuparā reyes tiyare na capēñanetō masīparore bairo ī yua, tore bairo ámi.

¹³ Bairo cabairo ñiñajoroyawɯ tunu. ¡Tame, monstruo riseropɯ, dragón riseropɯ, bairi na yaɯ profeta caītopai riseropɯ, itiarā majū wātī yeri pūna witiwā na riseepure yua! Itiarā wātīa cañuena majū ūmamurē bairo cabaurā witiwā na riseepure. ¹⁴ Na pɯame wātī yeri pūna cañuena majū āma. Átijēño ñnorīqūērē caāti ññomasīrā āma. Bairi tunu ati ūmurécōo macāāna quetiuparā reyes nipetirore na neñoráná baiwā. Dios nocārō carotimasī ya rūmɯ caetaro, na, quetiuparā mena jīcārō Diore cū āmeo qūēgarā na neñoráná baiwā.

¹⁵ Bairi mai, tūgoñanemoñijate Jesucristo ati yeparɯ ācū marī cū caīcūrīqūērē: “¡Tame, ati yeparɯ nemo yɯ caatī rūmurē, ‘Cūjāā,’ caīa mano yajari majōcɯ cū caetarore bairo yɯ etagu! Bairi ni ūcū masacatiri yɯ caetari rūmurē caānicotei useanirī cū āmarō. Carorije caápei ānirī jutii jāñapetire bairo yɯ caetari rūmurē caroaro caānicotei useanirī cū āmarō. Bairo caroaro caānicotei roro tāmūoetigɯmi. Cajutii macūrē bairo roro bobooro cū yɯ etatāmūoetigɯ,” marī ī quetibujucūwī Jesús.

¹⁶ Bairo yua, itiarā caāna ūmamurē bairo cabaurā wātī yeri pūna pɯame hebreo yaye mena Armagedón cawāmecūtipaɯɯ na neñowā reyes quetiuparārē.

¹⁷ Tocārōā yua, jīcā wāmo peti pɯga pēnirō mena caācū catusau ángel átī, catusarije capūnirījē cū yarɯ macāājērē pobatowē jowī. Wīno, atie marī cayerijorije nipetiroppure pobatojowī. Bairo cū caátoa, ūmurécōo macā arɯa Dios ya arɯa santuariopɯ busurique witiwɯ. Tutuaro majū quetiuparɯ cū caruiropɯi caījorije ocajowɯ. Atore bairo ī ocajowɯ Dios cū cabusujorije: “¡Tocārōā to āmarō! Merē yɯ átipeyo yaparoya yua,” ī ocajoroyawɯ busurique. ¹⁸ Bairo cabusuro bero, tocārōā butiuro cabɯpo yaberije yabewɯ. Capee busurique ocajowɯ. Butiuro bɯpo cūā pawī. ¡Tame, ati yepa cūā netōnucārō majū yuguwɯ yua! Diwatoa ūno ati yepare camasā na caānijūgoro berore, tocārō tutuaro yepa yuguñaesupa. ¹⁹ Bairo cayuguiro yua, capairi macā Babilonia ānatō itia sero majū yuguwēcoapɯ. Tunu bairo ati ūmurécōopɯ caānie macāā cūā pewēpeticoapɯ. Dios, Babilonia macāāna roro majū na caātīānirē tūgoñabocári popiye na baio joroque na átigɯ baiwī. Roro na mena asianetōrī ti macā capairi macā macāānarē vino carorije capūnirījē majūrē na etio joroque caācure bairo roro na átibuitipacogɯ baiwī. ²⁰ Tunu bairoa apeyera, riapɯ caānie yucɯpoari, bairi ati macānucūrō cūā yasipeticoapɯ. ²¹ Tunu bairoa ūmurécōopɯi caatīe oco weta cuiri cayusuarije ati yepa nipetiroppɯ wēwū. Tie pɯame cuarenta kilos cārō netōrō canucūrī cuiri majū wēwū camasā buire. Bairo roro majū tie narē cawēpearo ñnarī yua, camasā pɯame Diore rorije majū cū tutimacāwā. Roro majū na átibuitipacowī Dios ti macā capairi macā ānatō macāānarē yua.

17

Condación de la gran prostituta

¹ Tie cabairo bero, atore bairo baiwɯ tunu. Jīcā wāmo peti pɯga pēnirō caānacā caāna, capūnirījē jīcā wāmo peti pɯga pēnirō cānacā bapaarire capobatowēátana mena macāācū jīcā ángel yutu etawī. Bairo yutu etari, ñiwī: “Tiaya mai yɯ mena. Mɯ ñiñopa carōmio, caūmɯa mena roro caátiepenucūōrē Dios roro bopacooro cō cū caátipeere. Oco bui, riapɯ caruiore roro cū caátipacopeere mɯ ñiñopa,” ñiwī. ² “Cō, caróo mena, quetiuparā ati ūmurécōo macāāna reyes na rupaɯ caborore bairo roro átiepenucūwā. Roro majū cō rupaɯ cō caátieperije mena na átimecūō epenucūwō ati yepa macāāna camasārē. Roro áco cō caeticūmurījē use oco mena na átimecūō epenucūwō camasārē,” ñi quetibujuwī ángel, caūmɯarē caepeo cō cabairijere.

³ To bero Espíritu Santo cū camasīōrījē jūgori qūēguericarore bairo yɯ cañnarōppɯ yɯ cañnaata yua, desierto camasā manopɯ yɯ necoámí ángel. Topɯ ñiñaroyawɯ jīcāō carōmio moecū monstruo cajūāū bui caruiorore. Cū, monstruo pɯame Dios cū caññajesoetie patore cū rupaɯre woaturique cacūgoɯ āmi. Jīcā wāmo peti pɯga pēnirō cānacāā majū rɯpooocɯmi. Tunu bairoa ti rɯpoo nipetiro pɯga wāmo petiro

cānacā majū jawiicɸɸ. ⁴ Cō, carōmio, monstruo bui caruio pɸame jutii cajūāpuarije apewe cajūārījē mena asuyaro jāñarīqūēcɸmo. Tunu bairoa cō rupaɸre capee wāmagariqueɸmo: Oro mena, ūtā rupaaca caroa caasiyarije mena, ūtācā caroa cabotirije mena wāmagawō. Pairo tie ūnierē cō rupaɸɸɸ bɸsawō. Apeyera cō wāmorɸ copa jotɸ oro mena qūēnorīcārɸre cūgoruiwō. Ti rɸɸre tocānacā wāme carorije Dios cū cateerije majū jāñawū. Carorije cō rupaɸ jūgori caɸmɸa mena roro cō caátinucūrījē cūā ti rɸɸ ānicōñarōrē bairo jāñawū. ⁵ Tunu bairoa cō riapoa buire itia wāme āmɸ woaturique cañña manie majū. Atore bairo ī tusawɸ: CAPAIRI MACĀ BABILONIA, CAŪMŪARĒ CAÁTIROTIERERĀ RŌMIRĪ PACO, BAIRI NIPETIRO CAROARĀRĒ CATEERIJE PACO, ī woaturique tusawɸ cō riapoaɸɸre. ⁶ Tere ĩñarī bero yua, yɸ tūgoñamasacati rocajowɸ. †Tame, cō pɸame Dios ya poa macāāna cō capajīārericarā rií mena cūmumecūō baiwō! Jesús yaye quetire na caquetibɸɸrije jūgori cō capajīārericarā yaye rií mena cūmumecūō baiwō.

Bairo cō cabairijere ĩñarī yɸ pɸame yɸ acɸanetōcoarɸ. ⁷ Bairo yɸ cabairo ĩñarī yua, ángel pɸame ĩiwī: “¿Nopēī miñaacɸayati, tame?” ĩiwī. “Mai, mɸ yɸ quetibɸɸ masīōgɸ cō, carōmio, cō cabaiānierē. Tunu bairoa cō carui monstruo, jīcā wāmo peti pɸga pēnirō cānacā majū, pɸga wāmo petiro cārō majū cajawiicɸcɸ cū cabaiānie cūārē mɸ yɸ quetibɸɸ masīōgɸ,” ĩiwī. ⁸ Bairi yua, bairo ĩiwī: “Cū, monstruo caroagɸ, mɸ caññau pɸame tirūmɸɸ atore caānimirīcū niñami. Āmerē bairɸa maami mai. Āmerē manimicūā, cabero cañcūārī operɸ caāniatacɸ wāmɸetagɸmi, peero caūpetietorɸ cū cayasimajūū ápáro jūgoye yua. Cū, monstruore ĩñarā, atī yepa macāāna camasā qūñña acɸacoagarāma. Atī mɸrecóo Dios cū caqūēnojūgori rūmɸɸina Dios ya tutipɸ na wāme catusaena cūrē ĩñarā, qūñña acɸacoagarāma. Cū, monstruo tirūmɸɸre caānacū, cabero tunu caátipɸre qūññarā, qūñña acɸacoagarāma,” ĩi quetibɸɸwī ángel.

⁹ Bairi ĩinemowī tunu ángel: “Atie yɸ caquetibɸɸrije cabɸgoro macāājē mee niña. Ni ūcū cariape catūgoñarīqūēcɸcɸ, catūgojīāti majū tūgopeyorique niña: Jīcā wāmo peti pɸga pēnirō cānacā rɸpoo pɸame jīcā wāmo peti pɸga pēnirō cānacā ūtā buri carōmio cō caruirijere cōñarō baiya. Tunu bairoa ti rɸpoo, jīcā wāmo peti pɸga pēnirō cānacā caāna reyes quetiuparārē na ānicōñarō baiya. ¹⁰ Bairi na, quetiuparā reyes, jīcā wāmo peti pɸga pēnirō cānacā caāna mena macāāna jīcā wāmo petiro cārō merē yasipeticoama. Pɸgarā yua rɸsayama. Jīcāū āme atī yɸteare quetiupɸ reyre bairo niñami. Apei quetiupɸ pɸame mai etaetiyami. Cū, quetiupɸ, na tusau etau, yoari yɸtea quetiupɸ āniāmerīgɸmi. Yoaro mee yasicoagɸmi. ¹¹ Moecū monstruo cajūgoyepɸre caānimirīcū āmerē camácū cūā quetiupɸ rey niñami. Jīcā wāmo peti pɸga pēnirō cānacā quetiuparā caāna bero macāācū quetiupɸ rey niñami cū cūā. Cū mena jīcā wāmo peti itia pēnirō majū niñama yua quetiuparā reyes. Tunu bairoa cū, monstruo pɸame aperā quetiuparā jīcā wāmo peti pɸga pēnirō cānacā mena macāācū niñami. Cū pɸame yua, yasi majūū ácú baiyami. Cū tusaye niña yua.

¹² “Apeyera tunu pɸga wāmo petiro cānacā jawii mɸ caññaataje pɸame aperā quetiuparā pɸga wāmo petiro cānacā caānarē cōñarō baiya. Na pɸame mai quetiuparā reyre bairo jāāētīñama. Bairāpɸa quetiuparā reyre bairo na cajāārī rūmɸrē jīcā hora cārōā rotimasīgarāma. Torea bairo monstruo cūā na mena jīcārō yoaro mea rotimasīgɸmi.

¹³ Bairi yua, pɸga wāmo petiro cānacā caāna quetiuparā na majū jīcārōrē bairo tūgoñaqūēnorī monstruo cū carotijūgoro bogarāma. Cū catutuarije, cū carotimasīrījērē cū átirotigarāma. Na pɸame cū rocare rotimasīgarāma. ¹⁴ Bairo na, quetiuparā, monstruo mena neñarī Dios macū Cordero mena āmeo qūēgarāma. Bairo cūrē na caāmeoqūēmiatacūārē, Cordero pɸame na netō nɸcācōāgɸmi. Dios yarā caāniparā cū cabesericarā cūrē cañroarā mena na netō nɸcācōāgɸmi Cordero, na, quetiuparārē yua. Torecɸna cū, Cordero, cabɸgoro macāācū mee niñami. Cū roque quetiuparā quetiupɸ majū niñami. Quetiuparā reyes quetiupɸ rey majū niñami,” ĩi quetibɸɸwī ángel.

¹⁵ Bairo ĩi quetibɸɸri bero, ĩinemowī tunu ángel: “Carōmio cañmɸarē caepepaio cō caruiataje oco mɸ caññaataje pɸame camasārē ĩcōñarō baiya. Camasā na caāni macāā,

apeye busuri majã, tocãnacã yepaa macããnarẽ ïcõñarõ baiya. ¹⁶ Bairo apeyera monstruo ya jawiire bairo puga wãmo petiro cãrõ caãniatana quetiuparã reyes cõ, carõmio, carõore cõ teejãñugarãma yua. Cõ rocacõãgarãma. Capee cawapacutiere cacũgomirĩcõrẽ yua jutii macõ cõ átirocacõãgarãma. Bairo átiyaparori, cõ riire ugarecõãgarãma. Bairo átiri cõ ãnacõ rii carusaata, peeropu joere peyocõãgarãma yua. ¹⁷ Dios pũame cũ caborore bairo na átio joroque ï, na yeripu tore bairo na átirotigumi. Bairo cũ caátirotoi yua, jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩqũẽ cutiri, reyre bairo na caãnierẽ jãnacõãgarãma. Monstruo jetore yua, na carotimasĩmiatajere cũ átirotigarãma. Dios tore bairo na caáto, cũ cabori yutea capetietaropu tore bairo átijãnagarãma. ¹⁸ Bairo cõ, carõmio, mũ caĩñaataco pũame capairi macãrẽ nicõñaõ baiyamo. Cõã niñamo Babilonia capairi macã. Ti macã pũame ati yepa macããna reyes quetiuparãrẽ roro na átio joroque ápu carorije ti macã macããjẽ mena yua,” ñi quetibũjwĩ ángel caróo carõmio yũ caĩñaataco cõ cabairijere.

18

La caída de Babilonia

¹ Atiere yũ cũ caquetibũjuro bero, ñiñajoroyawũ apei ángel umũrecóopũ caruiacũre. Tutuaro carotimasĩ majũ ãmi. Bairo cũ catutuarije, cũ caasiyabatorije pũame ati yepare busuta cũmuetawũ yua. ² Cũ yua, busurique tutuaro mena atore bairo ï awajajowĩ: “¡Merẽ yasicoaya, merẽ yasicoaya capairi macã Babilonia ãnatõ! ¡Carorã, wãtĩ yeri pũna na caãni macã jẽñacoaya! Capããrã carorã caãno cãrõ na caãni macã majũ jẽñacoaya. Carorã waibutoa moena, masateeri majã na caãni macã jẽñacoaya. ³ ¡Tame, roro majũ baiwã ti macã macããna! Roro ti macã macããna na rupau caborore bairo na caátie mena ati umũrecóo macããna camasã poarire na átimecũõwã. Na caátie na ugaripeao joroque roro na átijũgoyecũma ti macã macããna. Carõmia caũmũarẽ na caátiepemecũõrõrẽ bairo ti macã macããna cũã ati umũrecóo macããna reyes quetiuparãrẽ roro na átijũgoyecũma. Tunu bairoa nuniwapatari majã cũã Babilonia macããna roro na caátie wapatirerije mena jũgori paio cadinerocũna majũ jẽñawã,” ï busuwĩ ángel. ⁴ Tunu apei umũrecóopũ cũ cabusujorijere yũ tũgowũ. Bairo ï ocajowũ: “Mũjãã, yũ yarã, yũ ya poa macããna caãna tãmurĩ witiya ti macããrẽ. Ti macãrẽ ãmerĩcõãña tocãrõã. Mũjãã cũã ti macã macããna na caátie mũjãã ñĩnacõrẽ. Bairo narẽ ñĩnacõrĩ roro mũjãã caápata, mũjãã cũã roro tie wapa mũjãã tãmũogarã. Roro ti macã macããna na caátie wapa na catãmũorĩjẽ mũjãã etare. ⁵ ¡Tame, paio majũ ñiña roro na caátianajẽ cutie ti macãrẽ! Bairo roro na caátie pũame jĩcã puti jeneñoata, umũrecóopũ tujuaetaro cãrõ majũ etabujoro. Bairo roro majũ na caátie ñĩnarĩ na yaye wapa na rei átiyami Dios yua. ⁶ Bairo ti macã macããna aperãrẽ roro na caátatore bairo roro na tãmũoáto na cũã ãmerẽ. Narẽ roro na caátibuitiricaro netõjãñurõ buipearo roro na tãmũoáto ti macã macããna. Aperãrẽ pũnietirã na caqũenorĩqũẽ ocore pũgani cãrõ nemojãñurõ pũnirĩjẽ átiri na tĩãrãrẽ bairo roro na ása na cũãrẽ na yaye wapa. ⁷ Ti macã macããna roro tũgoñarĩqũẽ cutiri tũgoña botiowã. Camecũrãrẽ bairo tũgoñarĩqũẽ cutiri yua, na caborije netõjãñurõ apeye ñnierẽ wap- atirewã. Tore bairo na caátieperica tũnia na cũã roro popiye tãmũorĩ na yapapuáto ãmerẽ yua. Bairãpua, atore bairo ï tũgoñamigarãma na yeripu: ‘Atoa caroaro majũ jãã ãnicõãña. Jĩcãõ quetiupao reina cõ caruirore bairo caroaro majũ jãã ãniña. Carõmio cawapeaore bairo mee jãã ãniña. Bairo di rũmũ ñno roro jãã tãmũoetigarã,’ ï tũgoñamigarãma. ⁸ Bairo na catũgoñabotiorije jũgori yua, jĩcã rũmũna capee roro na catãmũopee na etagarõ: Riarique, bopacooro tãmũorĩqũẽ, aua riarique na etagarõ.

Peero mena joe ecogarāma. Dios roque na netōrō catutuau majū niñami.

Cū, Dios, Quetiupau majū caācū ānirī roro na tāmno joroque āmerē na átiyami yua,”
caīquetibujjorije busuriquere yu tūgowu unūgescóoru.

⁹ Bairi Babilonia macā macāāna mena roro na rupa caborore bairo caátiepericarā quetiuparā ati yepa macāāna reyes ti macā cayasiro iñarī otimacāgarāma. Na caborije netōjāñurō cabugoroa apeye ti macā macāājērē cawapati eperericarā nipetiro ti macā yasiro caūbusewāmuátíere iñarī bopacooro otimacāgarāma. ¹⁰ Bairo ti macā roro caūyasirijere iña uwiri yua, jōpūā tuacōāgarāma. Topua tuari atore bairo iñarāma:

“¡Ade tame, roro bopacooro majū Babilonia capairi macā ānatō tāmnoña yua!

Catutuari macā caānimita macā roro majū āmerē tāmnoña yua.

‘Roro majū baigaro ti macā,’ marī caīētīpaure ti macā cayasipee etaya yua,” ĩ otīusagarāma.

¹¹ Aperā nuniwapatari majā ati yepa macāāna cūā torea bairo ĩ yapapuagarāma. Bopacooro cabairijere iñarī ti macārē otimacāgarāma: “Marī canuniñesēārījērē noa ūna wapatienama yua,” ĩrā, butioro ti macā ānatōrē otīusagarāma. ¹² Na puame atiere ti macārē nunirī wapatanucūñupā: Orote, āpōā platare, ūtā rupaaca caroa cabaurijeacarē, ūtā caroa cabotirije perlare, jutiipāirī caroa majū lino mena qūēnorīqūērē, jutii cajūāpuarijere, jutii caroa esemenirijē, cajūārījē cūārē caāno cārōrē nuninucūñupā. Tunu bairoa yucu caroa cajūtiñurījē cūārē caāno cārō nuninucūñupā. Tunu bairoa apeyera marfil mena caroa majū paaqūēnorīqūērē, yucu caroa mena qūēnorīqūērē, ūtā bronze mena qūēnorīqūērē, āpōā hierro mena qūēnorīqūērē, apeye ūtā mármol na caīrījē mena na capaaqūēnorīqūē ūnie caāno cārōrē nuninucūñupā ti macāpūre. ¹³ Tunu torea bairo nuni ñesēānucūñupā ūgarique cūārē: Ūgarique canela cawāmecutiēre, ūgarique jāasurique cajūtiñurījērē, apeye cajūtiñurījē werea ūnie cūārē, o apeye caroa cajūtiñurījē ūnie mirra cūārē, tunu bairoa wāmagarā rupa turique cajūtiñurījē cūārē nuni ñesēānucūñupā. Bairi tunu etirique ūse ocore, ūgarique roarique ūsere, trigo wetare, bairi trigo carupa rupaa cūārē nuni ñesēānucūñupā. Torea bairo nuni ñesēānucūñupā: Waibutoa caapeye ūmarā cūārē, wecua oveja nurīcārā cūārē, caballoa cūārē, caaturi rupaa caballoa na caūmarī rupaa cūārē nuni ñesēānucūñupā. Bairi, tame, camasā paacoteri majā ūna cūārē moenarē bairo na wapatiepe ñesēānucūñupā. Tore bairo na canuniñesēā nucūmirīqūērē ti macārē dope bairo nunimasīētīgarāma yua.

¹⁴ Bairo na, canunimasīētīparā ānirī ti macāpū canuni wapatamirīcārā yua, atore bairo ĩ otīusagarāma ti macāā ānatōrē:

“¡Ade tame, mājāā Babilonia macāāna mājāā yasimajūcoaya āmerē yua!

Yucu rīca caroa majū mājāā caūgajesorijere bairo caroa mājāā cacūgomiataje cūā yasipeticoaya āmerē yua.

Nipetiro paio cawapacūtie mājāā cawapatamiataje, bairi caroaro jesoroa mājāā cacūgoānimitataje cūā yasipetimajūcoaya.

Tame, tie pūgani baunemoetigaro,” ĩ ūsagarāma, ti macā ānatō cayasiro iñarī yua.

¹⁵ Bairi torea bairo na cacūgorijere canuniwapataricarā, o aperā ti macā jūgori paio cadīnerocūna majū cajēñarīcārā cūā, jōpūā ti macā cayasiro iñarī oti ūsagarāma. Roro majū ti macā ānatōrē Dios cū caátiyasiorijere iñauwiri jōpūā bopacooro ti macā ānatōrē oti ūsagarāma. ¹⁶ Bairo iñarāma:

“¡Ade tame, roro bopacooro majū capairi macā ānatō tāmnoña yua!

Ti macā caroa macā majū nimiapū.

Carōmio, caroa jutii lino mena qūēñorīqūērē cajāñaruioire bairo caroa macā nimiapū.

Jutii cajūāpuarije, caroa cajūārījē cajāñaorē bairo nimiapū.

Carōmio, caroa oro mena, perla mena, bairi ūtā cabotiri rupaaca mena cawāmagatacore bairo caroa macā nimiapū ti macā.

¹⁷ Bairo caroa macā majū nimirōcūā, jāmerē yua, caāno tūsaroa ti macā caānimitataje capee cawapacūtie mena jīcārōā yasicoaya!” ĩ ūsagarāma, ti macā cayasiro iñarī yua.

Tunu bairoa nipetiro ria capairiya macãã cūmuu capaca cūmuu quetiuparã, aperã ria capairiya tūnirē riap̄ cañesēārī majã, aperã ti cūmurē paacoteri majã cūã jōp̄ã tuari ñña añigarãma. Nipetiro riap̄ua tocãnacã rūmua tuari capaacoã ninucūrã roro cabairijere ññarī jōp̄ã ññajocõã nigarãma. ¹⁸ Bairo ti macã ãnatō cañrījē buserire ññarī, atore bairo ī awajagarãma: “¡Di macã, ape macã, caroa macã capairi macã majũ to añuparī? ¡Di macãrē ī cõñamasã mano!” ¹⁹ Bairo ī yapapuari yua, na r̄poa buirire õwãrē maapeogarãma. Bũtioro bopacooro ti macã ãnatõrē oti macãgarãma. Bairo ī otiawajagarãma:

“¡Ade tame, roro bopacooro majũ capairi macã ãnatõ tãmũõña yua!

Ti macã jũgori nipetiro marĩ riare cūmuu mena cañesēārã paio marĩ wapatanucũwũ.

Ti macã cañie cawapa pacarije mena paio marĩ wapatanucũwũ.

¡Åmerē yua, caño t̄saroa, ‘Roro majũ baigaro ti macã,’ marĩ caĩt̄ipaure ti macã yasicoaya!’ ī ot̄isagarãma, ti macã cayasiro ññarī yua, ñi quetibũjũwĩ ángel.

²⁰ Bairo ñi quetibũjũ yaparori bero, bairo ñnemowĩ:

“Bairi mũjãã, mũnrecóo macããna, ti macã cayasiro jũgori ãmerē useanirĩ ãña.

Mũjãã nipetiro Dios ya poa macããna useanirĩ ãña ãmerē.

Mũjãã, apóstolea majã, bairi profeta majã cūã useanirĩ ãña.

Ti macã macããna mũjããrē roro na caátaje wapare ãmerē Dios caroaro mũjãã ãmebojayami.

Bairi caroaro useanirĩ ãña mũjãã nipetiro yua, ti macãrē cū cayasiro jũgori,” ĩwĩ ángel.

²¹ Tocãrõã yua, jĩcãũ ángel catutuau majũ buiaetari jĩcã ãtãrē newãmũojowĩ. Ûtã oricare wãĩrĩcãrē bairi tii cañiarē newãmũojowĩ. Tiare yua ria capairiyap̄ werocañua jori, atore bairo ĩwĩ:

“Tia ãtãrē bairo ti macã capairi macã Babilonia ãnatõ riap̄ rocañua rujoecogaro.

P̄gani baunemoetigaro yua.

²² Bairi yua ti macã átãwããrĩp̄ di rūmũ ñno arpare parique ñnie, tõrõã putirique ñnie o trompeta mena putirique ñnie basa ocaro ocajoetigaro.

Tunu bairoa tocãnacã wãme caroa ñnierē capaaqũẽno ãnimirĩcãrã cūã jĩcãũ ñcũ manigarãma.

Tunu bairoa ti macã macããna ãtã tii na caorica wãã ocajonucũrĩqũẽ ñnie cūã tũgonemoa mano yua.

²³ Tunu bairoa jĩcã ñno jĩñaworica caũbusuworije ñnie cūã bauetigaro ti macãrē.

Tunu bairoa na cawãmojiyari rūmũ caño na caboserũmũ qũẽnoawaja ãninucũataje ñnie cūã ocajonemoetigaro.

Nipetiro ti macã macããna na causeanimiataje manigaro yua.

Ti macã macããna nuniwapatari majã ati yepa macããna catutuarã majũ cañnimirĩcãrã na cañnimitacũãrē, ti macã yasicoagaro.

Na p̄ame roro majũ camasãrē na ĩtoepewã.

Ati yepa macãã poari nipetiro camasã poarire carorije na camasĩrĩjē mena na ĩtoepewã.

Bairi ti macã macããnarē na reyami Dios yua,” ĩ busũwĩ ángel.

²⁴ Ti macã Babilonia macããna roro majũ Dios yarã profeta majãrē, bairi Dios ya poa macããna caña cũãrē na pajĩãre ãninucũñupã. Nipetiro ati yepap̄re capajĩãecoricarã cũãrē Babilonia macããna jetoa tore bairo roro na ásupa.

19

¹ Cabero yu tũgoroyawũ capããrã mũnrecóop̄ busurique tutuaro mena na caĩocajori-jere. Atore bairo ĩ ocajowã:

“¡Marĩ Quetiup̄re cū marĩ basapeoto! Marĩ Quetiup̄ marĩrē canetõũ majũ niñami.

Marĩ Quetiup̄ Dios, nocãrõ cañuũ nipetiro netõrõ catutuau majũ niñami.

² Cũ, Dios roque cañnorē bairo cariapea jĩcãrõ tũni camasãrē caĩñabesei niñami.

Bairi cariapea Babilonia macãrē rocayami yua ãmerē.

Ti macã macããna roro majũ na caátĩãnie mena ati yepa macããna camasãrē na royetuwã.

Dios yarã paacoteri majãrẽ ti macã macããna na capajãrerique wapa ãmerẽ na ãmebojayami Dios.”

³ To bero ñnemowã tunu:

“¡Marí Quetiupaure cū marí basapeoto!

Ti macã Babilonia macã cañrjẽ buseri tocãnacã rũmna busewãmucõã ninucũgaro,” ï busuocajowã umrecóopu.

⁴ Bairi yua, cabũtoa camasĩrĩ majã veinticuatro majũ caãna, bairi aperã cacatirã seres majã baparcãnacã caãna cūã Diore butiuro qũiroawã. Yeparũ ñigãtu cũmuãti, cū caruiro tronopũ carui Diore butiuro qũiroawã. Bairo qũiroarã atore bairo ñwã: “¡Bairoa to baiãto! ¡Marí Quetiupaure cū marí basapeoto!” ñwã. ⁵ Bairo na caĩrĩpaure yua busũrique Dios cū caruiro tronopũ caatíe atore bairo ï ocajowũ:

“¡Nipetiro mũjãã, cawĩmarã, bairi cabũtoa cūã marí Pacũ Diore cū basapeoya!

Nipetiro mũjãã cũrẽ caĩroarã, cũrẽ canucũbugori majã cū basapeoya,” ï ocajowũ busũrique.

La fiesta de las bodas del Cordero

⁶ To bero yu tũgonemowũ tunu capããrã camasã busũrique paio mena na cabusucacajorore bairo caĩrjẽrẽ. Poero paio cabusucacajorore bairo busuwũ. Wupo parique paio tutuaro mena cabusũrijere bairo tutuaro caocajorãrẽ yu tũgowũ. Bairo ï ocajowã:

“¡Marí Quetiupaure cū marí basapeoto!

Ãmerẽ marí Quetiupaũ Dios ñe ñnie carusaecu catutuaũ majũ cū carotimasĩjũgoroi cū marí basapeoto.

⁷ Cordero ya bose rũmũ merẽ etacoaya.

Cũ yarã cū ya poa macããna mena cū cañnipa rũmũ etacoaya.

Jĩcãũ caũmũ cū cawãmojiyari rũmurẽ bairo bose rũmũ etacoaya yua.

Cũ nũmo cañnipaore bairo Cordero yarã caroaro qũẽnoyurã átiyama.

Bairi ãmerẽ marí useanito.

Marí yeripũ tũgoña useanirĩ cū marí ñroãto.

⁸ Jĩcãũ nũmorẽ bairo caãna Cordero yarã pũame caroa jutii lino mena qũẽnorĩqũẽ, caũguerĩ manie, caasiyarijere jãñarã átiyama.

Bairina, tie jutii caroa majũ lino mena qũẽnorĩqũẽ pũame Dios yarã caroarã caãna roro caãperã na caãnajẽ cutiere ñcõñarõ baiya,” ï busuocajowã umrecóopu.

⁹ To bero ñiwĩ tunu ángel: “Atie Dios cū caĩrjẽrẽ woatuya: ‘Useanirĩ na ãmarõ noa ñna Cordero cū cawãmojiyari bose rũmũ caãno na capijoricarã pũame,’” ñiwĩ. Tunu ñinemowĩ ángel: “Atie mũ cawoatujeataje cariapea Dios cū cabusũrije majũ ñiña,” ñiwĩ.

¹⁰ Bairo cū caĩrõ, yu pũame yu rupo patuuri mena yu etanumuwũ ángel rupori tũpũ, qũĩroagu yua. Bairo yu caãto ññarĩ, bairo ñiwĩ: “Tame, yũre tore bairo ápericõãña. Yu cūã murẽã bairo caãcũ Dios yau cū paabojari majõcu yu ñniña. Mũ yarã aperã Jesús yaye queti cū caquetibũjũcũrĩqũẽrẽ cajãnaenarẽ bairo yu cūã Dios paabojari majõcu yu ñniña. Bairi yũre ñroaeticõãña. Dios roquere tore bairo qũĩroaya,” ñi quetibũjũwĩ ángel.

Tie Jesús cū caquetibũjũcũrĩqũẽ pũame caroaro jĩcãrõ tũni profeta majã Dios yarã na quetibũjũ masĩõ joroque caãtie ñiña.

El jinete del caballo blanco

¹¹ Cabero umrecóo capãncãetarore ñiñajowũ. Bairo umrecóopu capãncãetaro yua, jĩcãũ caballo caboti majũ, cū bui capesau camasocu mena baujaetanucãwĩ. Cũ, caballo caboti bui capesau pũame atore bairo wãmecũmi: “Cũ Caĩrõrẽã Bairo Jĩcãrõ Tũni Caácsũ, Caãnorẽ Bairo Cariape Caácsũ,” wãmecũmi, pũga wãme. Caroaro cariape carotimasĩ cariapea cū wapana cũãrẽ caãmeoqũẽmasĩ ñnirĩ tore bairo wãmecũmi. ¹² Cũ, caballo bui capesau caapee pũame peero caũwitirije cãrõ paio asiyaũ. Cũ rupo buipũre capee quetiupaũ cū capesarije ñnie coronarẽ pesawĩ. Tunu bairoa jĩcã wãme woaturique camasĩã manierẽ cũgowĩ. Cũ jeto tie woaturiquere masĩwĩ. ¹³ Tunu bairoa jutiiro rĩpũ catuatatore jãñawĩ. Cũ wãme yua atore bairo woaturique ãmũ: “Dios

Yaye Quetire Caquetibujuri Majõcũ” wãmecũmi. ¹⁴ Cũ berore cũ ʁsawã pajĩãrĩ majã ʁmũrecóo macããna. Jutii caroa caũgueri manie lino mena qũẽnorĩqũẽ cabotirije majũrẽ jãñawã. Na cũã caballoa cabotirã bui pesari cũ ʁsawã. ¹⁵ Cũ riseropũ ñosẽricãpãĩ caoripãĩ majũrẽ cũgowĩ. Tipãĩ mena ati yepa macããna camasã poarire cũ cacãmitupapãĩ ãmũ. Tipãĩ cacũgou ãnirĩ tutuaro jĩcãrõ tãni rotimasĩ ãnigũmi. ʁse ocore ripe jei, cũ rũpori mena tutuaro pea abori caãcũre bairo tutuaro na átiri na ññabeseğũmi camasãrẽ. Roro majũ na átigũmi. Aperãrẽ ʁse oco carorije nimarẽ bairo caãnierẽ na etio joroque caãcũre bairo roro na átĩpacogũmi. Dios nipetiro carotimasĩ ñe ùnie carũsaecũ asiari tore bairo cũ caãtĩrotirijere na etio joroque átigũmi. ¹⁶ Cũ, caballo caboti bui capesau pũame jutiiro cayoarõ cũ cajãñarõ, cũ isepũto buire atore bairo woaturique cũgowĩ: QUETIUPARã CAãNA QUETIUPAʁ MAJũ NIÑAMI, QUETIUPARã REYES QUETIUPAʁ REY MAJũ NIÑAMI, ï woarique tusawũ cũ isepũto buire.

¹⁷ Tie bero ñiñaroyawũ tunu jĩcãũ ángel muipũ ʁmũreco macããcũ tupũ canucũũrẽ. Cũ pũame bũsũrique tutuaro mena nipetiro aa majã ùna carii caũgarã cawũrãrẽ na awaja piineñojowĩ. Bairo na ïwĩ: “¡Tiaya, neñarasã mũjãã cũã! Dios paio cũ caũgarique pajĩãrĩjẽrẽ ʁgarasã. ¹⁸ Quetiuparã reyes, bairi pajĩãrĩ majã quetiuparã riire ʁgarasã. Tunu bairoa caũmũa catutuarã rii, caballoa rii, bairi caballoa bui capesamiatana rii cũãrẽ ʁgarasã. Nipetiro Dios cũ careparã riire ʁgarasã. Paacoteri majã, bairi na quetiuparã, cawĩmarã cabũtoa cũã nipetiro riire ʁgarasã,” na ï piineñojowĩ ángel cawũrã ʁgari majãrẽ.

¹⁹ Bairo cũ caĩrõ bero yua, ñiñajowũ. Tame, moecũ monstruo, bairi quetiuparã reyes ati yepa macããna cũã na ʁmũa pajĩãrĩ majã mena neñarã baiwã, pajĩãgarã. Caballo caboti bui capesau, cũ ʁmũa pajĩãrĩ majã mena caãcũrẽ cũ ãmeo qũẽgarã, neñarã baiwã. ²⁰ Bairo na caneñarõ yua, caballo caboti bui capesau pũame moena pũgarãrẽ na ñewĩ. Monstruo, bairi apei cũ yau profeta mee caãcũ caĩtopai mena na ñewĩ. Mai, cũ, profeta caĩtopai pũame caĩñaña manie caacũorije ùnierẽ monstruo cũ caĩñajoropũ camasãrẽ caãti ññoricũ ãmi. Tie cũ caãti ññomasĩrĩjẽ mena, cũ, caĩtopai pũame camasãrẽ caĩtoepericũ ãmi. Bairo na ïtori yua, monstruo ya wãmerẽ na riapoa, o na wãmopũ na cawoaturotiricũ ãmi. Tunu bairoa cũ caãtijẽño ññomasĩrĩjẽ jũgori cũ monstruore bairo cabauũ na cawericũ cũãrẽ na ïroao joroque caãtacũ ãmi. Bairi yua, monstruo cũ caĩtopai mena pũgarãpũrea na ñerĩ peero capairira caũrõpũ na weenerocañuacõã jowĩ caballo caboti bui capesau pũame yua. Cacatĩrãrẽã ʁtabũcũrare bairo azufre mena asuyaro caũrĩrapũ na recõãwĩ yua. ²¹ Bairo narẽ na reyaparori bero yua, aperã, na ãnana mena caneñamiatana pũamerã caballo caboti bui capesau cũ riseropũ cawitiripãĩ yise mena na pajĩãrepeyocõãwĩ. Bairo cũ capajĩãrãrã camasã rii ãnajẽrẽ yua nipetiro ʁgari majã cawũrã ʁgarepeyocõãwã. Aa ùna, yucaã ùna na rii ãnajẽrẽ ʁgarepeyocõãwã yua.

20

Los mil años

¹ Bairo cabairijere yũ caĩñarõ bero, ñiñajowũ tunu apei ángel ʁmũrecóopũ caruiacũre. Ope caũcũãrĩ opere pããrĩcãrõ llavere cũgori ruiamĩ. ʁpõãwẽ jiyaricawẽ cadena cũãrẽ cũ wãmopũ nerĩ ruiamĩ. ² Tiwẽ cũ cacũgoriwẽ cadenawẽ mena dragõrẽ cũ jiyawĩ. Moecũ ãña caroagou cabũcũ caãnijũgoatãcũ wãtĩ, o Satanás cawãmecũcũre cũ jiyawĩ yua ángel. Yoaro mil cũmaarĩ cãrõ majũ cũ jiyacũrocaũ ãmi, camasãrẽ tocãnacã yũtea cũ caĩtoetiparore bairo ï. ³ Bairo cũ jiyari bero yua, ope caũcũãrĩ operũ cũ rocajãjocõãwĩ. Bairo cũ rocajãjori ti ope jopere nebiatucõãwĩ. Nebiaturi bero, ti jopere apeye ùnie mena jũgoo biatucõãwĩ ʁsũro majũ yua. Mil cũmaarĩ cãrõ majũ mai yoari yũtea ati yepa macããna camasã poarire cũ caĩtoetiparore bairo ï, tore bairo cũ ãmi. Bairo mil cũmaarĩ canetõrõ bero majũ yua, cũ pããwiyogũmi tunu. Bairo cũ pããwiyomicũã, yoari yũtea cũ ãnirotietigũmi. Yoaro mee cũ rocamajũcõãgũmi.

⁴ Ñiñanemoroyawũ tunu trono ruirique capee caãnierẽ. Tie ruiriquerũ caruirã cũãrẽ na ñiñaroyawũ. Na pũame camasĩrĩ majã, camasãrẽ ññabese masĩrĩqũẽrẽ caupaátana

carotimasīrā āma. Tunu bairoa ñiñaroyawu Jesús yaye queti jūgori aperā na carupo patarericarā yeri ānajērē. Jesús yaye queti bairi Dios yaye caroa quetire caroaro na catūgousarije jūgori na capajīrericarā ānana yerire ñiñawū. Na ānana pūame monstuo, bairi cūrē bai cabauu na cawericu cūrē caīroaetana āma. Tunu bairoa cū monstuo wāmerē na riapoapu o na wāmopu cūrē cawoatucoetana āma. Na pūame na capajīrīcārā nimirācūā, Dios cū cacatioricarā majū āma. Na cūā Jesucristo mena mil cūmaarī majū camasārē carotiāni masīparā āma. ⁵ Mai, aperā Cristo yarā cariaricarā caānarē na catioemi Dios. Mil cūmaarī canetōrō bero roquere nipetiro na cationemogūmi yua Dios. Mai, na pūame Cristo yarā, Dios cū cacatiojūgorā majū āna baiwā. ⁶ ¡Bairi ũseanirī na āmarō noa ũna Dios cū cacatio jūgoripaure cacatioecoricarā yua! Bairina merē Dios ya poa macāāna mena macāāna caāniparā majū tuagarāma. Bairi ũseanirī na āmarō. Merē yua na pūame pūgani cārō carianemoetiparā tuacōāgarāma. Pūgani caria nemorārē bairo baietigarāma. Dios yarā sacerdotea majū roque tuagarāma. Cristo yarā sacerdoteare bairo caāna majū tuagarāma yua. Bairo catuarā ānirī Cristo mena jīcārō, mil cūmaarī majū camasārē na quetiuparārē bairo na rotimasī ānigarāma.

Derrota del diablo

⁷ Bairo mil cūmaarī canetōtatato bero, Satanās wātī pūame preso joricu caāniatacu preso wiyocogūmi. Ti ope caūcūrī operu caāniatacu pāāwiyocogūmi tunu. ⁸ Bairo ti operu caāniatacu witietari, ati yepa macāāna nipetiropu caāna camasā poarire na itoñesēāūāgūmi. Gog apei Magog cawāmecuna cūrē na itoūāgūmi. Na yarā pajīārī majā mena neñarī pajīāgarā na coteāto ī, tore bairo na itoūāgūmi. Gog apei Magog yarā pajīārī majā pūame capāārā majū nigarāma. Ria capairiya paputiro macāājē paa tūni majū capāārā nigarāma.

⁹ Bairi na, nipetiro yua, ati yepa jesanūcā petiropu ēñota āmejoregarāma. Dios ya poa macāāna na caānipaūrire ēñotagarāma. Dios ya macā cū camairī macārē ēñotami-garāma. Bairo na caēñota āmejoremiatacūrē, Dios pūame ũmūrecóo macāā peero mena na ñojoere peyocōāgūmi. Jīcāū ũcū rūsaricaro mano na joerepeyocōāgūmi wātī Satanās cū caītoatanarē yua. ¹⁰ Bairo narē caītomiatacu wātī pūame yua ũtabūcūra azufre mena caūrīrapu rocañuaecogūmi. Monstuo apei caītopai profeta mena na cū caweneroca ñuajoricaropua cū cūrē cū rocagūmi Dios. Tira caūrīrapua yua tocānacā rūmua, ñamii caāno cārō bopacooro tānūocōā ninucūgarāma. Di rūmū ũno yerijāetigarāma.

El juicio ante el gran trono blanco

¹¹ Cabero ñiñajowu tunu ruiricaro trono capaire. Quetiupau cū caruiro cabotirore ñiñajowu. To ruiricarore carui cūrē cū ñiñajowu. Bairo topu carui riape cū cañarōā yua, ati yepa bairi ũmūrecóo cūā peticoapu. Caāno tūsaroa yua yasimajūcoapu. Pūgani noo ũnopu baunemoerū. ¹² Bairo cabairo yua, tocārōā ñiñaroyawu cariaricarā ānanarē. Quetiuparā rotiri majā caānimajūrā, aperā paacoteri majā ũmūarē bairo caāna cūrē na ñiñaroyawu. Quetiupau cū caruiro trono riapere nucūwā. Bairo na canucūrō papera tutiirire pāāwī Quetiupau pūame yua. Ape tuti cacaticōāniparā Dios yarā na caāno cārō na wāmerīrē cū cawoaturica tuti cūrē pāāwī. Bairo ti tutiirire pāārī bero yua, ti tutiiripu na caátaje woaturique nipetirijere īñacōñarī na īñabesewī. Dope bairo caroaro na caátajere, o roro na caátaje cūrē jīcārō tūnia na īñabesewī nipetiro cariaricarā ānanarē yua. ¹³ Bairi ria capairiyapu oco mena jūgori cariaricarā cūā catiri topu āma. Ati yepa jesaropu caānimirīcārā cūā merē catiri topu āma. Bairi ria cariaricarā, aperā ati yepapu cariaricarā cūā nipetiro topu jeto nicōñapeticōāwā. Na, nipetirore Quetiupau pūame dope bairo caroaro na caátajere, o roro na caátaje cūrē jīcārō tūnia na īñacōñarī na īñabesewī. ¹⁴ Cabero riaricaro cawāmecutore, bairi cariaricarā na caāno cūrē azufre mena caūrīrapu recōāwī Dios. Pūgani cārō marī cariaetiparore bairo ī, peeropu recōāwī yua. Bairi ti peeropu caánā pūame cacatitunurīcārā nimirācūā, pūgani carianemorārē bairo baiwā. Jīcāni riari bero, tunu roro popiye rianemorīcārō āmū ti peero. ¹⁵ To azufre mena caūrīrapu cacatiāniparā wāmerē woaturica tutipu cawāmetusaena pūamerē na reñuajocōāwī Dios. Topu tocānacā rūmua popiye bopacooro tānūocōā ninucūgarāma.

21

El cielo nuevo y la tierra nueva

¹ Bairo tie cabaiPETIETARO bero, ñiñawũ yua cawãma ɯmɯrecóore. Tunu baiROA yepa cũãrẽ cawãma yepa majũrẽ ñiñawũ. Caãnijũgorica ɯmɯrecóo, bairi caãnijũgomirĩcã yepa cũã cayasipetiátato bero ãmɯ. Ria capairiya, ria puto cũã yasicoapɯ. Bairi tie caãnijũgomirĩqũẽ cabɯcɯ ɯmɯrecóo cabɯcɯ yepa cũã tocãrõã mamɯ yua. ² Tunu baiROA ñiñaroyawɯ macã caroa macã majũrẽ. Ti macã pɯame cawãma macã Jerusalén ãmɯ. Dios cũ caĩñajoro ɯmɯrecóopɯi caruiatíata macã majũ ãmɯ. Caroaro qũẽnoyu peyocõãrĩcã macã ãmɯ. Jĩcãõ carõmio cõ manapɯ caãnipaure caroa jutii jãnarĩ cõ cacoterore baiRO caroa macã majũ ãmɯ. ³ Tocãrõã yɯ tũgowɯ tutuaro busurique quetiupaw cũ caruiRO tronopɯi caatiere. Atore baiRO ijoroyawɯ busurique: “Ãmerẽ Dios camasã mena niñami. Na mena tocãnacã rũmɯa nicõã ninucũgumi. Na, camasã, cũ yarã cũ ya poa macããna nigarãma. Cũ, Dios, cũ majũã na Quetiupaw Dios nigumi. ⁴ Cũ, Dios pɯame nipetiro na caapee ocore paaregumi. Bairi yua, narẽ di rũmɯ riarique manigaro. Boracooro bairique, otirique cũã manigaro. Roro pũnirõ tũgoñarĩqũẽ ũnie cũã manigaro yua. Cajũgoyepɯ nipetiro wãme roro bairique caãnimirĩqũẽ peticoapɯ. Bairi roro tãmɯorĩqũẽ manigaro yua,” ĩ ocajowɯ busurique.

⁵ BaiRO caĩocajoro bero, tronopɯ carui pɯame atore baiRO ĩwĩ: “Yɯa, nipetiro caãnimirĩqũẽrẽ cawãma jeto yɯ átiwasoaya,” ĩwĩ. BaiRO ĩ yaparori, ĩnemowĩ tunu: “Yɯ caĩrĩjẽ cariapea cabairije majũ niña. Yɯ caĩroarea baiRO cabaipee majũ niña. Bairi yɯ caĩrĩjẽrẽ woatuya,” ĩwĩ.

⁶ BaiRO ĩrĩ bero, yɯ pɯamerẽ ñiwĩ: “Merẽ nipetiro yɯ átipeyo yaparoetaya. Yɯa, Alfa bairi Omegare baiRO caãcũ yɯ ãniña. Caãnijũgoripawɯa caãnijũgoatãcɯ carotimasĩ yɯ ãniña. Tunu baiROA yua yɯ ãniña nipetiro ati ɯmɯrecóo macããjẽ to petio joroque caãtipaw. Bairi ñeme jipiricarore baiRO yũre cabonetõrãrẽ oco caroa caticõãnajẽ majũrẽ na yɯ jogɯ. Wapa jẽnirĩcãrõ mano na yɯ jogɯ. ⁷ Bairi ni ũcũ carorije átajere canetõnucãũrẽ tie caroa cũ cacaticõã ninucũpeere cũ yɯ jogɯ. BaiRO cũ jori yua, cũ Quetiupaw Dios yɯ ãnigɯ. Cũ pɯame yɯ macũrẽ baiRO caãcũ nigumi. ⁸ Aperã caũuena roquere azufre mena caũrĩrapɯ na yɯ recõãgɯ: Aperãrẽ uwirã yũre caĩroajãnapairã, yɯ yaye quetire carii catũgoena roque peeropɯ ágarãma. Tunu baiROA caasiapairã, camasãrẽ pajĩãrĩ majã, roro aperã na rupaw mena caãtiepẽpairã, carorije cũmuañe ũnierẽ caãtiãnipairã, bairi wericarãrẽ caĩroapairã, caĩtopairã cũã nipetiro azufre mena caũrĩrapɯ ágarãma. Topɯ na ũna carorãrẽ na yɯ recõãgɯ. Topɯre ánã yua, pɯgani cãrõ carianemorõrẽ baiRO roro tãmɯo ãninucũgarãma,” ñi quetibũjwĩ Dios.

La nueva Jerusalén

⁹ BaiRO Dios yɯ cũ caĩquetibũjuro bero, ángel jĩcãũ yɯ tupɯ etawĩ. Jĩcã wãmo peti pɯga pẽnirõ cãnacãũ jĩcã wãmo peti pɯga pẽnirõ cãnacã wãme riariquere caãtitusaátana ángelea mena macããcũ ãmi. Cũ pɯame yutɯ etari yua, baiRO ñiwĩ: “Tiaya yɯ mena mai. Cordero nũmo caãnipaore mɯ ñiñopa,” ñiwĩ. ¹⁰ BaiRO cũ caĩrõ, Espĩritu Santo yɯ cũ camasĩõrĩjẽ jũgori qũẽguericarore baiRO yɯ caĩñarõpɯ yɯ caĩñaata yua, capairi bũro ũtã buRO, caũmũarĩ buropɯ yɯ necoámĩ ángel. Topɯ capairi macã Jerusalén macã caroa macã majũrẽ ñiñowĩ. Dios cũ caĩñajoro, ɯmɯrecóopɯi caruiatíata macã caroa macã majũ ãmɯ. ¹¹ Ti macã pɯame Dios cũ caasiyarije mena bũtioro majũ asiyabatowɯ. Caroa ũtããcã caasiyarica cawapapacare baiRO asiyawɯ. ũtã jaspe cawãmecũtia caasiyarore baiRO asiyawɯ. Tunu baiROA eñoorõ ñna ãmewiyoricarore baiRO caroaro tusuri macã majũ ãmɯ. ¹² Tunu baiROA ti macãrẽ eñotarica tũriRO cũã paio ɯmũarĩ tũriRO ãmɯ. Ti macã rupa macãrẽã eñota ãmejorericarõ ãmɯ. To eñotaricarõ pɯame pɯga wãmo petiRO rɯpore pɯga pẽnirõ cãnacã jopere majũ jopeericɯpɯ. Ti jopeerire tocãnacã jopereurea jĩcãũ jeto ángelea majã cotewã. Tunu baiROA tocãnacã jopereurea Israel yepa macããna pɯga wãmo petiRO rɯpore pɯga pẽnirõ cãnacã poa caãna caãnijũgoricarã wãmerĩ tusawɯ. Jĩcãũ wãme jeto jĩcã jopere woaturique tusawɯ. ¹³ Bairi yua, atore baiRO jopeeri weerique ãmɯ: Muipɯ cũ cawãmãatõre itia jope ãmɯ. Muipɯ cũ carocajãrĩ tua cũãrẽ itia jope ãmɯ. Cawarua

jope cūārē itia jope ām̄. Bairi ape nūgōā warua jope cūārē itia jopea ām̄. ¹⁴ Tunu bairoa ti macā ēñotarica tūrirore cajūgo tutuaripaure puga wāmo peti rūpore puga pēnirō cānacā jeto ūtāpāirī cūjūgorique ām̄. Tipāirīpūre puga wāmo peti rūpore puga pēnirō cānacā jā, Cordero yarā, cū cabesericarā apóstolea majā wāme tusaw̄.

¹⁵ Mai, yūre caquetibūjū āngel pūame jīcā cōñarīcū oro mena qūēñorīcūrē cūgowī. Tii cōñarīcū mena ti macārē cōñagū āmi. Ti macā jopeeri, ti macā ēñotarica tūriro cūārē cōñagū āmi. ¹⁶ Ti macā baparcānacā nūgōāpūa jīcārō tūni esari macā ām̄. Bairi cayoarō cūā, caesaro cūā jīcārō tūnia yoawū. Bairi yua, āngel pūame tii cōñarīcū mena cōñawī ti macārē. Bairi dos mil doscientos kilómetros cārō yoaro majū cōñawī. Bairi ti macā cayoarō ti macā caūm̄uarō, ti macā caesaro cūā jīcārō tūni jeto yoaro cōñawī āngel. ¹⁷ Ti macārē cōñarī bero, ti macārē ēñota āmejorerica tūriro cūārē cōñawī. Camasā ati yepa macāāna cōñarīcā wāmei cōñawī. Bairi tore bairo cū cacōñata yua, sesenta y cinco metros cārō majū ūm̄uarō ām̄ ti macā ēñotarīcaro.

¹⁸ Bairi tunu ti macā ēñota āmejorerīcaro pūame ūtā caroa jaspe cawāmecūtīe mena qūēñorīcārō ām̄. Ti macā pūame caroa majū oro mena qūēñorīcā macā ām̄. Caroarō majū ūgueri mano ēñoorōrē bairo īña āmewīyorica macā ām̄. Caroa macā majū ām̄. ¹⁹⁻²⁰ Bairi tunu ti macā ēñotarica tūrirore cajūgotutuarīje ūtā caroa majū mena na cacūjūgorique ām̄. Tocānacā wāmerūa ūtā rupaa cawapacūtīe mena wāmagorique ām̄ tipaure. Atie ūnie caroa ūtā cawapacūtīe mena wāmagorique ām̄:

Caānijūgoro ti macā ēñotarīcarore cajūgotutuarō jaspe mena qūēñorīcārō ām̄.

Cabero macāātō cajūgotutuarō zafiro mena qūēñorīcārō ām̄.

Pūgaro bero macāātō ágata cawāmecūtīe mena qūēñorīcārō ām̄.

Itiaro bero macāātō esmeralda cawāmecūtīe mena qūēñorīcārō ām̄.

Baparcānacārō bero macāātō ónice cawāmecūtīe mena qūēñorīcārō ām̄.

Jīcā wāmo peti bero macāātō cornalina cawāmecūtīe mena qūēñorīcārō ām̄.

Jīcā wāmo peti jīcā pēnirō bero macāātō crisólito mena qūēñorīcārō ām̄.

Jīcā wāmo peti puga pēnirō bero macāātō berilo cawāmecūtīe mena qūēñorīcārō ām̄.

Jīcā wāmo peti tia pēnirō bero macāātō topacio cawāmecūtīe mena qūēñorīcārō ām̄.

Jīcā wāmo peti baparcānacā pēnirō bero macāātō crisoprasa mena qūēñorīcārō ām̄.

Puga wāmo cārō peti bero macāātō jacinto mena qūēñorīcārō ām̄.

Bairi yua, catūsarō cūā amatista cawāmecūtīe ūtā mena qūēñorīcārō ām̄.

Tore bairo tie wāme ūtā mena ti macā ēñotarīcaro catutuapee puga wāmo peti rūpore puga pēnirō cānacāpūa caānierē qūēnojūgorīcaro ām̄. ²¹ Tunu bairoa puga wāmo peti rūpore puga pēnirō cānacā jopeeri majū caānie cūā ūtā cawapapacarije perla cawāmecūtīe mena qūēñorīcā jopeeri ām̄. Tocānacā jopepūrea tie ūtā perla jīcā mena qūēñorīcā jopeeri ām̄. Bairi tunu ti macā átāwā caānimajūrīwā cūā caroa majū caasiyarīje oro majū mena qūēñorīcāwā ām̄. Caroarō majū ūgueri mano ēñoorōrē bairo īña āmewīyorīcawā ām̄.

²² Apeyera tunu ti macāpūre Dios yapū ūno santuario māmu yua. Merē Quetiupū Dios ūne ūnie carūsaecu catutua cū caāno ām̄. Bairi topūre santuario māmu. Dios catutua ūne ūnie carūsaecu, cū macū Cordero mena santuarīore bairo caāna merē ānicōāwā topūre. ²³ Bairi tunu ti macā ūne ūnie rūsaepū. Muipū ūmūreco macāācū, o ūnami macāācū ūcū cūā ti macārē cū cajīñabusuwopee māmu. Merē Dios cū caasiyabatorīje mena jūgori ti macā caroarō jīcārō tūni busuwopeticōāwū. Tunu bairoa cū macū Cordero cūā jīñaworicare bairo caācū ti macārē cajīñawonemou majū āmi. ²⁴ Bairi nipetiro camasā poari caāno cārō ti ūmūrecóo macāāna camasā Dios yarā cū caasiyabatorīje mena jūgori ānimasīgarāma. Tunu bairoa nipetiro ti yepa macāāna quetiuparā reyes ti macāpū cawapacūtīe na cacūgorīje nipetirījere cū nunīgarāma Diore. ²⁵ Tunu bairoa ti macā jopeeri cūā di rūmu ūno bia manigarō. Pāārīqūē jeto nicōā ninucūgaro tocānacā rūmūpūa. ūnami roque manigarō ti macārē yua. ²⁶ Bairi ati yepa macāāna cūā nipetiro caroa majū na cacūgomirīqūē cawapacūtīere ti macāpū nunīrāgarāma. Diore cū jogarāma. ²⁷ Dise ūnie carorīje macāājē roque peeto ūno ti macāpūre jāmasīētīgaro. Tunu bairoa ni ūcū āmerē Dios cū cateerīje ūnierē caācū cūā jāmasīētīgūmi. Caītopai,

ĩtoriquere caátipai cǎã jáãmasĩtĩgumi. Dios yarã caãna cacatiãniparã wãmerẽ woaturica tutipũ cawoatuecoricarã jeto ti macãrẽ jáãmasĩgarãma. Ti tuti Cordero ya tutipũ cawoatuecoricarã jeto jáãmasĩgarãma yua ti macãrẽ.

22

¹ Bairo tiere yũ caĩñapetiro bero yua, jĩcãũ ángel ñiñowĩ ria caũgueri maniya majũrẽ. Tiya oco pũame catiãnajẽ majũrẽ cajoriya ãmũ. Ēñoorõrẽ bairo caroaro majũ iña ãmewiyoricaya caroa oco tusuriya ãmũ. Bairi tiya, Quetiupau Dios bairi Cordero mena na caruiro trono rocare niwitiwũ. ² Tunu bairoa ti macã átawã caãnimajũrĩwã recomacãrẽ tiya ãmũ. Bairi tiwã recomacãrẽ, ria tũni pũga nũgõã tũpũ cũãrẽ yucũ putinucũwũ. Tii pũame catiãnajẽ majũrẽ cajoricũ ãmũ. Jĩcãũ muipũ bero jeto carĩca cũtinucũrĩcũ ãmũ. Bairo ĩgu ñiña: Jĩcã cũmarẽ pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacãni jeto carĩcacũtii ãmũ. Bairi tii pũũ cũã ati yepa macããna camasã poarire na cationasĩrĩqũẽ ãmũ. ³ Bairi tunu ti macãpũre carorije átĩcũrĩcãrõrẽ bairo caãnie manigaro. Ti macãpũ Dios, bairi cũ macũ Cordero mena na caruiro cũã topũa nigaro. Bairi cũ yarã cũ canetõrĩcãrã cũtũ macããnarẽ bairo caãna jeto qũĩroagarãma. ⁴ Na pũame cariapea Diore qũĩñamajũcõãgarãma. Tunu bairoa na riape buire tocãnacãũpũa Dios ya wãmerẽ na riapoapũ woaturicarã nigarãma. ⁵ Ti macãpũre ñami manigaro yua. Bairi ti macãrẽ caãna jĩñaworique ùnie, o muipũ ùmũreco macããcũ ùcũ cũ cajĩñaworije ùnie cũãrẽ boetigarãma. Quetiupau majũ caãcũ Dios pũame roque narẽ jĩñawogũmi. Cũ caasiyabatorije mena na jĩñawogũmi yua. Bairo topũ ãna yua, na pũame Dios mena tocãnacã rũmũa nicõã ninucũgarãma. Na cũã rotimasĩcõã ninucũgarãma tocãnacã rũmũa yua.

La venida de Jesucristo está cerca

⁶ Cabero ángel ñiwĩ: “Atie yũ caĩrĩjẽ cariapea cabairije majũ niña. Yũ caĩrõrẽã bairo cariapea cabaipee majũ niña. Quetiupau Dios, cũ yarã profeta majãrẽ caroaro jĩcãrõ tũni cũ yaye quetire na quetibũju masĩõ joroque na caátinucũũna mũ tũpũ yũ joami. Cũ yarã caãna, cũ yaye quetire caquetibũju ãninucũrã tãmurĩã cabaipee, cũ caátipeere na camasĩparore bairo ĩ, yũ quetibũju rotijoami,” ñiwĩ ángel.

⁷ Tocãrõã Jesús pũame atore bairo ĩ ocajowĩ: “Tũgopeoya mũjãã. ¡Petoaca rũsaya mũjãã tũpũ yũ caatĩparo! Yoaro mee yũ atĩgu mũjãã tũpũ. Bairi ùseanirĩ cũ ãmarõ ni ùcũ caroa queti yũ caquetibũju jũgoyeticũrĩjẽrẽ carii catũgou. ¡Cariapea cabaipeere yũ caquetibũjucũrĩjẽ ati tutipũ woaturiquere carii catũgou ùseanirĩ cũ ãmarõ!” ĩ ocajowĩ Jesús.

⁸ Bairi yua, Juan, atie cabaipeere yũ majũpũa ñiñawũ. Nipetirije atie cũ caĩrĩjẽrẽ yũ majũpũa yũ tũgowũ. Bairo atiere tũgo, iña, átiri bero tiere yũre caĩñoatacũ ángel rũpori tũpũ yua yũ etanumuwũ, qũĩroagu. ⁹ Bairo yũ caáto iñarĩ, bairo ñiwĩ ángel: “Tame, tore bairo yũre ápericõãña. Yũ cũã mũrẽã bairo caãcũ Dios yau cũ paabojari majõcũ yũ ãniña. Tunu bairoa mũ yarã aperã profeta majã Jesús yaye queti cũ caquetibũjucũrĩqũẽrẽ cajãnaenarẽ bairo yũ cũã Dios paabojari majõcũ yũ ãniña. Nipetiro ati tuti woaturique caãnierẽ carii catũgousarãrẽã bairo caãcũ yũ ãniña yũ cũã. Bairi yũre ĩroaeticõãña. Dios roquere tore bairo qũĩroaya,” ĩ quetibũjwĩ ángel.

¹⁰ Bairo ñi quetibũju yaparori bero, ñinemowĩ tunu: “Atie caroa queti cabaipeere yasioropũ mũ cũẽpã. Tie ati tutipũ mũ cawoaturijere yasioropũ mũ cũẽpã. Nipetiro camasãrẽ na mũ quetibũjũnetõwã tie queti yoaro mee cabaipeere. Merẽ cõñamajũcõãña ti tutipũ caĩquetibũjũrore bairo cabaiPETIETAPA rũmũ yua. ¹¹ ¡Tame, merẽ cõñamajũcõãña! Bairi carõũ carorije caácũ, carorijerea cũ átĩacuáto. Carõũ cañuetie majũrẽ caácũ cũã bairoa cũ átĩacuáto. Apei caroa macããjẽrẽ caátĩãninucũũ roque nemojãñurõ caroare cũ átĩnemoáto. Tunu bairoa, ‘Dios yau majũ yũ ãnigũ,’ caĩrĩcũ cũã tocãnacã rũmũa nemojãñurõ Dios cũ caborore bairo cũ átĩcõã ninucũãmarõ,” ñiwĩ ángel.

¹² Bairo ángel yũ cũ caĩquetibũjũro, Jesús pũame bairo ĩroyawĩ: “¡Tũgopeoya mũjãã! Yoaro mee yũ atĩgu mũjãã tũpũ. Caroaro mũjãã caátĩãnajẽ wapa caroa mũjãã yũ

cajopeere yu jeatímajũcõãgũ. Tocãnacãũpũrea caroa wãme o rori wãme mũjãã caátajere ñnacõñarĩ bero, yu cajopee wapare yu jeatímajũcõãgũ. ¹³ Yua, Alfa, bairi Omegare bairo caãcũ yu ãniña. Caãnijũgoripaũpũ caãnijũgoatãcũ carotimasĩ yu ãniña. Tunu bairoa yua, yu ãniña nipetiro ati mũnrecóo macããjẽ to petio joroque caátipaũ,” ĩ ocajowĩ Jesús mũnrecóopũ.

¹⁴ Bairi mũseanirĩ na ãmarõ noa ãna carorijere áperã caãna. Na jutiire coseweri mũguerĩ mánarẽ bairo caãna carorije cawapa cũgoena mũseanirĩ na ãmarõ. Na ãna roque yucũ, Dios yuũ catiricũ macããjẽrẽ cabócamasĩparã nigarãma. Tunu bairoa Dios ya macã cawãma macãrẽ jããmasĩgarãma. ¹⁵ Aperã carorã catũgoñamasĩena roque ti macãrẽ jããmasĩẽtĩgarãma. Ti macã jũgoyepũ tucõãgarãma. Carorije cũmuañe ãnierẽ, na rupau caborore bairo caátiepepairã, camasãrẽ capajĩãpairã, wericarãrẽ caĩroapairã, ĩtopairiquere caborã ãnirĩ tie jetore caátianinucũpairã cũã ti macãrẽ jããmasĩẽtĩgarãma.

¹⁶ Bairo tunu yu tũgonemowũ: “Yu, Jesús, mũ tũpũ cũ yu joapũ ángel yu yaũre. Nipe-tirijere yu caquetibũju rotijorijere ñubueri majã poarire na mũ caquetibũjunetõõparore bairo ĩ, cũ yu joapũ mũ tũpũ ángel yu yaũre. Yua, David ãnacũ pãrãmi caãnitusaũ yu ãniña. Yua, cabusuatĩpaũ caãno bũtioro caasiyaũ, busuri ñocõrẽ bairo caãcũ yu ãniña,” ĩwĩ Jesús.

¹⁷ Bairo cũ caĩrõ bero, Espĩritu Santo, bairi Corderore catũgõũsarã Dios yarã cũã bairo ĩwã: “ĩTãmurĩ tiaya jãã tũpũ!” ĩwã. Bairi aperã noa ãna atie cũ caĩrĩjẽrẽ cariape catũgorã, “ĩTãmurĩ tiaya jãã tũpũ!” qũĩña mũjãã cũã. Neme jipiricarore bairo noa ãna bũtioro Diore caborãrẽ caroa caticõãnajẽ majũrẽ na jogũmi. Na carorije wapare na netõõgũmi. peeto ãno wapa jẽnirĩcãrõ mano na jogũmi catirique majũrẽ.

¹⁸ Bairi mũjãã, atie caroa queti cabaipee ati tuti yu cawoaturijere caroaro majũ tũgõũsaya. Caroaro jĩcãrõ tũni majũ ása. Bairi mũjããrẽ ñiña: Ni ãcũ ricaati ati tuti caĩrõ netõõjãñurõ buipearo cũ caquetibũjunetõõata, Dios roro netõõrõ cũ átigũmi. Ati tutipũ roro camasãrẽ cũ caátipeere caquetibũjũro netõõjãñurõ nemorõ roro cũ átipacogũmi. ¹⁹ Tunu bairoa ni ãcũ ati tuti caquetibũjũrije caroa queti cabaipeere peeto ãnorẽ boetiri cũ cayasioata, yucũ catirique macããjẽrẽ cajoricũ rĩcare cũ mũgarotietigũmi. Tunu bairoa ati tutipũ yu caquetibũjũri macã Dios ya macã majũ cũãrẽ cũ jããrotietigũmi.

²⁰ Bairi atie yu cawoaturijere cariapea yũre caquetibũju pũame bairo ĩnemoñami: “Bairoa yu baigũ. Yoaro mee yu atĩgũ mũjãã tũpũ,” ĩñami.

Bairi yu pũame cũ ñiña Jesure: “Mũ caĩrõrẽ bairoa to baiáto. Yu Quetiupau tãmurĩã tiaya jãã tũpũ,” cũ ñiña.

²¹ Marĩ Quetiupau Jesús caroa majũrẽ mũjãã cũ jonemoáto mũjãã nipetirore. Bairoa to baiáto.